ספר השיחות

קייץ ה'ש"ת

תש"א-תש"ב

ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל שמיני

שער שלישי

ספר השיחות
קייץ ה'ש"ת

מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

הוצאה אחת עשרה

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"

770 איסטערן פארקווי ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלש לבריאה
שנת הקהל

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

Sefer Hasichos
Kayitz 5700-5701-5702

Copyright © 1986
Fifth Printing—July 2023

by
Kehot Publication Society
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

Order Department:
291 Kingston Avenue / Brooklyn, New York 11213
(718) 778-0226 / FAX (718) 778-4148
www.kehot.com

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch®.

5 7 9 11 13 14 12 10 8 6

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data
Schneersohn, Joseph Isaac, 1880-1950
Sefer ha-sihot. Kayits 5700-5701-5702.
(Kovets Shalshelet ha-or; hekhal 8, sha'ar 3)
(Sifriy.—Otsar ha-Hasidim—Lyubavitsh)
Yiddish and Hebrew.
Title on verso t.p.: Sefer hasichos, Kayits 5700-5701-5702.
Includes bibliographical references and index.
Contents: [1] Kayits 5700. 5701. 5702 -- [2] 5703. 5704. 5705.
1. Hasidism--Addresses, essays, lectures. 2. Habad--Addresses, essays, lectures.
3. Festival-day sermons, Jewish. 4. Jewish Sermons--United States.
I. Title. II. Title: Sihot. III. Title: Sefer hasichos. IV. Series: Kovets Shalshelet ha-or; hekhal 8, sha'ar 3. V. Series: Sifriyat Otsar ha-Hasidim, Lyubavitsh.
BM198.S3342 1986 296.8'33 85-45949

ISBN 978-0-8266-5400-7 (Set)
978-0-8266-5401-4 (5700-5702)

Printed in Israel

ב"ה.

פתח דבר להוצאה החדשה

באשר ההוצאות הקודמות אזלו מן השוק הננו מו"ל בזה „ספר השיחות קיץ ה'ש"ת — תש"א — תש"ב" אשר לכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע — בכרך אחד[1].

בהוצאה זו הוספנו (— בסוף סה"ש תש"ב) שיחת יום א' י"ט אדר תש"ב[2]; גם תוקנו בפנים כמה מטעויות הדפוס.

ציוני העמודים נשארו כפי שנדפסו בפעם הראשונה, כי בכו"כ מקומות צויינו המ"מ ע"פ ציוני העמודים האלו.

מערכת „אוצר החסידים"

ב' אייר, תפארת שבתפארת ה'תשמ"ו.
ברוקלין, נ.י.

---

1) ספר השיחות קיץ ה'ש"ת נדפס בפעם הראשונה — ברוקלין, ה'תש"ז. הוצאה הב' — אשכנז, תש"ח. הג' — ברוקלין, תשט"ז. הד' — שם, תשכ"א. הה' — כפר חב"ד, תשל"ג. הו' — שם, תשל"ו.
ספר השיחות תש"א נדפס בפעם הראשונה — ברוקלין, תשכ"ד. הוצאה הב' — כפר חב"ד, תשכ"ד. הג' — שם תשל"ו.
ספר השיחות תש"ב נדפס בפעם הראשונה — ברוקלין, תשכ"ד. הוצאה הב' — כפר חב"ד, תשל"ב. הג' — שם תשל"ו. הד' — ברוקלין, תש"מ.

2) נדפס בלקוטי דיבורים ח"ג תקלג, א ואילך.

ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל שמיני

שער שלישי

ספר השיחות
קייץ ה'ש"ת

מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאַוויטש

הוצאה אחת עשרה

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקווי ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלש לבריאה
שנת הקהל

ב"ה.

הקדמה

מכ"ק אדמו"ר זי"ע להוצאה הראשונה דשנת תש"ז

זומער ה'תש"ה, אין צוזאמענהאנג מיט דעם דרייענדיגען יובל פון כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א: א) פופציג יאָר עסקנות הכלל. ב) פינף און צוואנציג יאָר נשיאות פון חסידי חב"ד. ג) ח"י יאָר זינט דער באפרייאונג פון תפיסה, וואו ער איז געזעסען פאר זיין איבערגענעבענער ארבייט בחזוק התורה והיהדות,

איז די לייטונג פון „אוצר החסידים" צוגעטראָטען צו דער זאמלונג און צום צוגרייטען צום דרוק פון די מאמרים, בריף, שיחות א. א. וו. פון כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א.

לויט דער תכנית, וועט די זאמלונג איינגעטיילט ווערען אין פאלגענדע חלקים:

היכל שמיני (דער אכטער נשיא זינט דעם מיסד פון תורת החסידות — דעם בעל שם טוב) שער ראשון: מאמרים. א: מאמרים געשריבען אין לשון הקדש. ב: מאמרים געשריבען אין אידיש. שער שני: בריף. שער שלישי: שיחות. שער רביעי: זכרונות.

* * *

אין דעם „ספר השיחות — קייץ ה'ש"ת" גייען אריין די שיחות פון כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א וועלכע זיינען געזאגט געווארען בא פערשידענע געלע־נענהייטען במשך פון דער צייט: ט אדר שני ה'ש"ת — דעם טאג פון זיין אנקומען אין ניו יאָרק — ביז כט אלול ה'ש"ת.

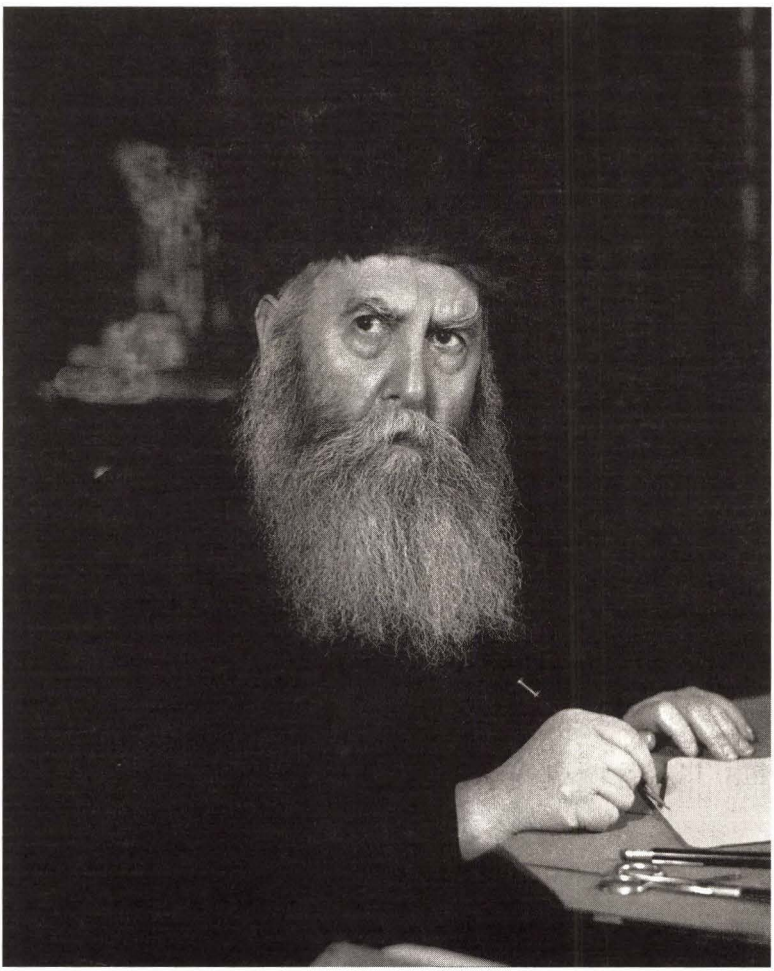
נאָר א טייל פון די שיחות זיינען פאראן און נענומען געווארען פון דעם רבינ'ס שליט"א רשימות. דער רוב איז דאָ געדרוקט לויט „הנחות" (פערצייכ־נונגען לויט דעם זכרון) פון די הערער וועלכע זיינען דערביי געווען. די הנחות זיינען נעמאכט געווארען פון פערשידענע מענשען און דערמיט ערקלערט זיך דער שינוי הלשון והסגנון וואָס איז אין זיי.

* * *

ווי אין די אנדערע אונסגאבען פון „אוצר החסידים", האָב איך אויך דאָ צוגענעבען מראי מקומות און קורצע באמערקונגען. צום סוף קומט, אלס הוספה, א אויסצוג פון א טאָג־בוך (געפירט פון איינעם פון די רייזענדע) וועלען כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א'ס רייזע און זיין זיין אין אמעריקע במשך פון זומער ה'ש"ת.

מנחם שניאורסאהן

תמונת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע v
ביאגראפישע דאטן VII
די רייד צום קבלת פנים אויפ'ן פיער אין ניו־יארק, יום ג' ט' אד"ש, ש"ת 1
" " קומענדיג אין האטעל גרעיסטאן, ניו־יארק, יום ג' ט' אד"ש..... 2
" " בסעודת פורים, ניו־יארק..... 6
" " ט"ו אדר שני, שושן פורים..... 20
" " ט ניסן, לייקוואוד..... 24
" " שבת הגדול, י"ב ניסן, לייקוואוד..... 36
" " שבת חוהמ"פ, לייקוואוד..... 37
" " שש"פ בסעודת הלילה..... 54
" " שש"פ בסעודת היום..... 62
" " אחרון ש"פ בסעודת הלילה..... 70
" " אחרון ש"פ בסעודת היום..... 80
" " ש"פ קדושים, בסעודת הלילה..... 88
" " ש"פ אמור, בסעודת הלילה..... 94
" " ש"פ אמור, בסעודת היום..... 103
" " ש"פ בחוקתי, בסעודת היום..... 106
" " לג בעומר..... 106
" " ש"פ במדבר, בסעודת היום..... 109
" " א' דחה"ש, בסעודת הלילה..... 112
" " א' דחה"ש, בסעודת היום..... 115
" " ב' דחה"ש, בסעודת הלילה..... 121
" " ב' דחה"ש, בסעודת היום..... 125
" " ש"פ בהעלותך, בסעודה..... 134
" " ש"פ שלח, בסעודת היום..... 135
" " ש"פ שלח, בסעודת היום..... 141
" " ש"פ חוקת, בסעודת היום..... 146
" " ש"פ בלק, בסעודת היום..... 152
" " חג הגאולה, י"ב תמוז..... 155
" " ש"פ פנחס, י"ד תמוז, בסעודת היום..... 158
" " ש"פ ואתחנן, בסעודת היום..... 166
" " ש"פ תבוא, ח"י אלול, בסעודה..... 169
" " א' נצבים..... 175
" " ג' נצבים..... 176
" " ערב ראש השנה, אחר תפלת המנחה..... 177
הוספה 179

Copyright © 1953 by Kehot Publication Society

תואר פני כ"ק אדמו"ר אור עולם נזר ישראל ותפארתו
כקש"ת הרב האלקי החסיד קדוש ה' מכובד

מו"ה **יוסף יצחק** נבג"מ זי"ע

מליובאוויטש

Rabbi Joseph Isaac Schneersohn of Lubavitch

OF SAINTED MEMORY

Tammuz 12, 5640 — Shevat 10, 5710 (1880-1950)

ביאָגראַפישע דאַטען

•

אייניגע ביאָגראַפישע דאַטען [1]) וועגען דעם ליובאוויטשער רבי'ן, כ"ק אדמו"ר ר' יוסף יצחק זצוקללה"ה נבג"מ וי"ע שניאורסאהן: געבאָרען יב תמוז תר"מ אין ליובאוויטש. צו פופצען יאָר — תרנ"ה — הייבט ער אָן צו נעמען אָן אקטיוועם אָנטייל אין דער נעוועלשאפטליכער כלל ארבעט. אין תרנ"ז — י"ג אלול — האָט ער חתונה מיט הרבנית נחמה דינה שליט"א, די טאָכטער פון הרה"צ והרה"ח הר' אברהם נ"ע. אין תרנ"ח ווערט ער דער מנהל־פועל פון ישיבת תומכי־תמימים. אין תרס"ו פאָרט ער אין אויסלאַנד און ווירקט אויס די אינטערוועניע פון פארשידענע קרייזען אויף אָפשטעלען די פאַנראָמען אויף אידען אין רוסלאַנד. פון יאָר תרס"ב ביז תרע"א, צוליב זיין נעוועלשאפטליכער כלל ארבעט, ווערט ער ארעסטירט פיר מאָל אין פארשידענע צייטען אין מאָסקווע און פעטערבורג. תרי"ף, נאָך דער הסתלקות — מוצאי שבת קודש ב' ניסן — פון זיין פאָטער — כ"ק אדמו"ר מוהר"ר שלום דובער נ"ע [2]) נעמט ער איבער די נשיאות פון חסידי חב"ד. תרפ"א — איז מסדר א בריית־פארצווייגטע ארבעט, איבער גאַנץ רוסלאַנד, אין חיזוק התורה והיהדות. נרינדעט ישיבת תומכי־תמימים אין וואַרשא. תרפ"ד — איבער א מסירה פון די „יעווסעקציע" ווערט ער נעגנייט פון דער „טשעקא" צו פארלאָזען זיין דענסטמאָלדיגע וואוין־שטאָט — רוסטוב און באָזעצט זיך אין פעטערבורג. פארנעמט זיך מיט חיזוק התורה והיהדות, דורך נרינדען און שטארקען חדרים, ישיבות, רבנים, שוב"ים און מנידי שיעורים און נרינדען מקוואות. נרינדעט ספעציעלע קאָמיטע צו העלפען די האַנט־ארבעטער צו היטען שבת. נרינדעט אגודת חסידי חב"ד אין אמעריקע און קאַנאַדע. תרפ"ז — נרינדעט ישיבות אין בוכארא. ט"ו סיון — ווערט ארעסטירט, אויף א מסירה פון די „יעווסעקציע" פאר זיין ארבעט אין תורה ויהדות. גי תמוז — ווערט נעשיקט קיין קאסטראָמא, ווערט אבער באפרייט יב־יג תמוז. תרפ"ח — באָזעצט זיך אין ריגא (דא־מאלסט הויפט־שטאָט פון לעטלאַנד). נרינדעט דארט א ישיבה. תרפ"ט תר"ץ — באזוכט צום ערשטען מאָל ארץ ישראל און דאָן אמעריקע. תרצ"ד — באָזעצט זיך אין פוילען (וואַרשא און שפעטער — אטוואצק). נרינדעט אינוד התמימים. נרינדעט אפטיילונגען פון ישיבת תומכי־תמימים אין פארשידענע שטעט אין פוילען. תרצ"ה — הייבט אָן ערשיינען דער קובץ „התמים". תרצ"ט — נרינדעט אגודת חסידי חב"ד העולמית. ת"ש־ט אדר שני — קומט אָן און באָזעצט זיך אין ניו־יארק. פארנעמט זיך אין דער רעטונג פון זיינע נעבליבענע תלמידים אין איראָפּע. נרינדעט דארט צענטראַלע ישיבת תומכי־תמימים. תש"א — הייבט אָן ערשיינען די מא־

---

1) פאַר מער פרטים זע: שלשלת היחס פרק ואו (אין קובץ „היום יום" ע' 9), סאַם אַספעקטס (אין ענגליש), „דער ליובאַוויטשער רבי" (קורצע ביאָגראַפּיע).

2) קורצע ביאָגראַפישע ידיעות וועגען כ"ק אדמו"ר מהרש"ב נ"ע, זע „חנוך לנער" (ברוקלין, נ. י., תש"נ).

נאטליכע אויסנאבע „הקריאה והקדושה". גרינדעט „מחנה ישראל" אויף שטאַרקען תורה, עבודה און גמילות חסדים. תש"ב — ערעפענונג פון פאַרלאַג „קה"ת" (קרני הוד תורה — ליובאוויטש). גרינדעט „מרכז לעניני חינוך". גרינדעט ישיבת תומכי־תמימים אין קאַנאַדע. גרינדעט בתי־ספר פאַר מיידלעך „בית רבקה" און „בית שרה". פאַרנעמט זיך לטובת די אידישע סאָלדאַטען אין דער אַמעריקאַנער אַרמיי. גרינדעט ישיבות אחי־תמימים אין די פֿראַווינץ שטעט פון אַמעריקע. תש"ג — גרינדעט „ספרי" — אוצר החסידים — ליובאוויטש". תש"ד — הייבט אָן ערשיינען „קובץ ליובאוויטש". גרינדעט חברת „ביקור חולים". גרינדעט חברת „ניחח" (זאַמלונג פון נינוני חסידי חב"ד). תש"ה — גרינדעט חברת „עדינו". גרינדעט „ועד מרכזי לעזרה ליהודי אירופא" מיט אן אָפּטיילונג אין פֿאַריז. גרינדעט ועד „של"ה" (שיעורי לימוד הדת — רעליגיעזע שטונדע פאַר אידישע קינדער אין די פּאָבליק סקולס). אָרדענט איין די אַרבעט אויף צו שטאַרקען דעם רוחניות'דיגען מצב פון די אידישע פאַרמערס אין אַמעריקע. יב"ג תמוז (אין יאָר תש"ה) פייערונג, איבער גאָר דער וועלט, פון דעם דרייפאַכען יובל פון כ"ק אדמו"ר: א) פופציג יאָר עסקנות הכלל. ב) פינף און צוואַנציג יאָר נשיאות חסידי חב"ד. ג) אכצען יאָר זייט זיין באַפרייאונג פון תפיסה, וואו ער איז געזעסען פאַר זיין איבערגעגעבענער אַרבעט בחיזוק התורה והיהדות, עס ווערט אויך צוגעטראַטען צו דער זאַמלונג און צוגרייטונג צום דרוק פון א יובל־אויסנאבע פון די מאמרים, בריף, שיחות, א. א. וו. פון כ"ק אדמו"ר (די דאָ געדרוקטע ש י ח ו ת זיינען א טייל פון דער יובל־אויסנאבע). גרינדעט כפר ספריא חב"ד (לעבען תל־אביב אין אה"ק ת"ו) פאַר די רוסישע פליכטלינגען. תש"ט — דערוועקט צו גרינדען „ועד המסדר" צו ראַטעווען די ערציאונג פון קינדער אין די מחנות המעבר אין אה"ק ת"ו. תש"י — אין די וואָכען פאַר זיין הסתלקות לייגט ער דעם יסוד און דעם סדר פאַר די אַרבעט פון ערציאונג און שטאַרקען תורה אין די לענדער פון צפון־אפריקא, וואָס אלם פועל יוצא פון דעם זיינען נעגרינדעט נעוואָרען דאָרט בתי־מדרש פאַר לערערס און לערערינס, ישיבות, תלמוד תורה'ס פאַר אינגלעך און מיידלעך, אלע אונטער דעם אלגעמיינעם נאָמען „אהלי יוסף יצחק — ליובאוויטש".

* * *

אום שבת קודש פ' בא, יו"ד שבט ה'תש"י, אכט אזייגער אינדערפרי, איז ער נסתלק נעוואָרן ומנוחתו כבוד אין ניו־יארק. זכר צדיק וקדוש לברכה לחיי העולם הבא נשמתו בגנזי מרומים זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, ובמהרה בימינו נזכה ליעוד המקווה והקיצו ורננו שוכני עפר והוא בתוכם, אמן כן יהי רצון.

די רייד צום קבלת פנים אויפן פיער, אין ניו־יאָרק, יום ג׳, ט׳, אד״ש, ש״ת

פותחין בברכה, געלויבט השי״ת פאר דעם וואָס ער האָט אונז אויסגעלייזט און אַרויסגענומען מן המיצר אל המרחב.

די הלכה איז [1], אַז הרואה את חבירו החביב עליו הרבה ושמח ונהנה בראייתו דארף ער מאַכן די ברכה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

דער רבי, דער בעל התניא, שרייבט אין הלכות ברכות הנהנין [2], אז אויף יעדער האַרציקער שמחה וואָס דער מענש לעבט דורך דאַרף מען מאַכן אַ ברכה.

אין דעם נוסח פון דער דאָזיקער ברכה איז דאָ אַ אונטערשייד צי דער בעל השמחה האָט שותפים אין דער טובה, וואָס מאַכט דעם שמחת לבב, אַדער ער האָט ניט קיין שותפים.

ווען דער בעל השמחה האָט ניט קיין שותפים, דאָן איז דער נוסח הברכה שהחיינו. אויב ער האָט יע שותפים דאָן איז דער נוסח הברכה הטוב והמטיב.

אין מיין שמחת לבב האָב איך שותפים, דאָס זיינען די אגודת חב״ד און די כלל טוער, די פערזענליכקייטן וועלכע האָבן געזומען א גרויסן אנטייל אין מיין מיט דער פאַמיליע יחיו ארויס־גיין, בעזה״י, מן המיצר אל המרחב, וואָס, בזכות מיינע הייליקע עלטערן נ״ע, זאָל זיי השי״ת בעגליקן אין אלעס. עס טוט מיר זייער לייד צו שטערן דעם שמחת לבב פון די אַלע וואָס זיי־נען דאָ, און מיין שמחת לבב, אַבער דער גרויסער וויטאָג און בראָך פון אונזערע ברידער און שוועסטער וועלכע ווערן אום׳ברחמנות׳דיק געפיניגט, גיט מיר קיין רו ניט.

דער וויי־געשריי פון אונזערע ברי־דער און שוועסטער און בעזאנדערס פון מיינע פיל תלמידים פון די ישיבות אין פוילן פאַרפאַלגט מיך וואו איך גיי און געפין זיך, און איך קען זיך קיין רו ניט געבן ביז השי״ת וועט העלפן און מען וועט זיי אַרויסראַטעווען.

בא דער ערשטער באַגעגעניש מיטן אַמעריקאַנער יודענטום וועלן איך זיך מיט מיין אינערליכן רוף צו טאָן אַלעס מעגליכע אַרויס צו ראַטעווען פון דעם פויליש־גיהנום די תלמידי ישיבות תומכי־תמימים און אידן בכלל.

איך בין זייער געריר פון דער האַר־ציקער בעגעגעניש וואָס דער קהל עדת ישראל אין ניו־יאָרק האָט מיך מכבד געווען, די אַלע הויכגעשעצטע דעלעגא־ציעס, דער געערטער פאַרשטייער פון מעיאַר, אגודת האדמורי״ם, אגודת הרבנים ומוסדי התורה, וואָס באמת האָב איך בעדאַרפט בעטאָנען בשבחה פון יעדער חשובער דעלעגאַציע באַזונדער, נאָר צוליב טרחא דצבורא מוז איך זיין זייער קורץ. איך בעדאַנק אַלעמען און בענטש זיי מיט פיל גליק אין אַלעס.

אין דער אָפענהערציקער ליבליכער בעגעגעניש זע איך די ברכת אלקים למצוא חן בעיני אלקים ואדם אויף וועלן

1) ברכת הנהנין פי״ב סי״א.
2) רפי״ב.

בעזה"י מיר מיט העלפן ממשיך צו זיין מיין הרבצת תורה ביראת שמים און די כלל ארבעט ווי ביז איצטער.

איך ווידערהאָל מיין דאַנק און ברכה, ישלח לנו השי"ת גואל צדק ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ ויוליכנו קוממיות לארצנו.

ברוכים תהיו.

די רייד קומענדיג אין האָטעל גרעיסטאָן, ניו־יאָרק, ג', ט' אד"ש, ש"ת

וועגן דער מעלה פון אידן איז דאָ א אויסשפּראַך אין זהר [3]) תלת קשרין מתקשראין דא בדא, ישראל מתקשראין באורייתא ואורייתא בקוב"ה. דער ענין פון התקשרות איז דאָך פאַרבינדן צוויי זאכן, וואָס הגם דאָס איז התקשרות דאָך זיינען דאָס צוויי זאכן. אויך אפילו דביקות, הגם דאָס איז וואָס צוויי זאכן זיינען שטאַרק באַהעפט צוזאַמען, דאָך איז ניכר אַז דאָס איז צוויי זאכן.

דער ענין פון התקשרות און דביקות איז אַז צוויי זאכן זיינען פאַרבונדן אַדער אפילו שטאַרק באַהעפט, אָבער דאָך זיינען עס צוויי זאכן, נאָר אַזוי פאַרבונדען אַז זיי זעהען אויס ווי איינס.

די התקשרות פון דעם דריי בונד, ישראל, אורייתא וקוב"ה, זיינען באמת איין זאָך, ווי דער זהר דריקט זיך אויס אין אַ צווייטן אויסשפּראַך, ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד. די דריי זאכן איז ניט נאָר וואָס זיי זיינען שטאַרק צוזאַמענגעבונדען זיי זאָלן אויס זעהען ווי איין זאָך, נאָר זיי זיינען באמת כולא חד, זיי זיינען באמת איין זאָך.

דער מיין פון כולא חד איז, אַז עס איז איין זאָך און עס איז ניטא קיין אונטערשייד צווישן איין און דעם צווייטן טייל פון די צוזאַמענגעבונדענע זאכן.

א קליינעם באַגריף פון דעם תוכן פנימי פון כולא חד קענען מיר האָבן פון דער ערציילונג וואָס די גמרא דערציילט [4]) וועגן דעם נכרי וועלכער איז געקומען צו הלל הזקן און געבעטן ער זאָל אים מגייר זיין בתנאי ער זאָל אים ערקלערן דעם אינהאַלט פון דער ג־ט־ליכער תורה און מצות אַזוי ווי ער שטייט אויף איין פוס האָט אים הלל אויף דעם געענטפערט דעלך סני לחברך לא תעביד, ד. ה. ער האָט אים ערקלערט, אַז דער עיקר כל העיקרים איז דער ואהבת לרעך כמוך.

אָט אין דעם קורצן ענטפער, אַז דער ואהבת לרעך איז דער עיקר כל העיקרים אין דער ג־טליכער תורה און מצות זעהען מיר דעם אויפריכטיקן כולא חד פון דעם דריי בונד ישראל אורייתא וקוב"ה.

וועז דער נכרי איז געקומען צו הלל'ן מיט דער דעה צו מגייר זיין זיך, האָט ער געוואָלט ווערן א איד, א עבד השי"ת, נאָר ער האָט געוואָלט וויסן בעפאָר דעם עיקר העיקרים פון דער אידישער תורה. האָט דאָך אין פלוג הלל געדאַרפט אים זאָגן, אַז דער עיקר

3) ראה זח"ג עג, א.

4) שבת לא, א.

העיקרים פון דער תורה איז דער ואהבת את ה' אלקיך, וואס זיין ע עבד השי"ת מצד האהבה איז העכער ווי זיין ע עבד השי"ת מצד היראה, היינט פארוואס האט אים הלל געזאגט אז דער עיקר העיקרים איז גאר ואהבת לרעך כמוך. נאר דאס איז דער מיין פון כולא חד אז עס איז אין זאך.

אהבת הוי' און אהבת ישראל איז כולא חד, איין זאך. דער וואס האט אהבת הוי' האט אויך אהבת ישראל, און דער וואס ארבעט אויף אהבת ישראל איז זוכה צו ע העכערע מדריגה אין אהבת הוי'. ווי דער רבי נ"ע[5] זאגט אז ואהבת לרעך כמוך איז א כלי צו ואהבת את ה' אלקיך[6].

* * *

עס איז מיר זייער פיינליך צו שטערן דעם גרויסן רושם פון קבלת פנים וואס ע"פ הלכה האבן מיר געמאכט ברכת שהחיינו, ובפרט אין די טעג פון אדר וואס מרבין בשמחה, אבער די הארץ טוט מיר זייער ווי אויפן גורל פון אונ־זערע ברידער. דער חורבן הדת און דער חיים קשים ומרים פון אונזערע ברידער אין ארץ המולדת און פוילן גיט מיר קיין רו ניט. בא מיר איז דאס דער אם לא אעלה את חורבן ירושלים על ראש שמחתי. אין יעדער זמן געדענק איך דעם צובראכענעם לעבן פון אונ־זערע ברידער אין די אויבנדערמאנטע לענדער.

אידן האבן די גרויסע מעלה פון גוי אחד בארץ, וואס דער ענין פון אחדות איז, אז אלע זיינען איין זאך, מיר קענען ניט און מיר טארן ניט פארגעסן דעם ביטערן צושטאנד פון אונזערע ברידער אין מעבר לים מדינות און דארפן טאן אלעס מעגליכע אויף צו שטיצן זיי, זיי זאלן האבן זייערע באדערפענישן אויפן ארט און געבן זיי די מעגליכקייט ארויס צוגיין פון יענע לענדער און קומען אין אזעלכע לענדער, וואו זיי וועלן זיך קענען, מיט דעם אויבערשטענס הילף, איינארדנען.

פון דעם ערשטן, אמת־ליכטיקן טאג, וועלן השי"ת האט אונז געבראכט צום מעמד הר סיני און געגעבן אונז זיין היי־ליקע תורה און האט אונז געזאגט אנכי הוי' אלקיך, איז בא אידן אינגעקריצט געווארן אמונה פשוטה אז אלץ וואס עס טרעפט זיך מיט אידן אין אלע לענדער איז בהשגחה פרטית.

דער הייליקער רבי, דער בעש"ט נ"ע האט געזאגט, אז אפילו א בלעטיל פון א בוים וועלן דער ווינט קערט איר איבער איז דאס בהשגחת פרטית, צוליב דעם אויבערשטענס א געוויסע כוונה[7].

עס שטייט[8] כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם, אידן זיינען צושפרייט און צוזייט אויף דעם גאנצן ערד קוגל, וואס דאס איז צוליב א כוונה פנימית און דאס איז דער מיין פון גוי אחד בארץ, אז אלע אידן זיינען איין זאך און מוזן ארויס העלפן אייניער דעם צווייטן אין א ביטערער צייט.

* * *

מיר דארפן אלע געדענקען, אז דער הייליקער ליכטיקער פורים איז ענ־טשאנגן אין דער גרעסטער ביטערער צייט פון מחשבת המן הרשע להרוג

5) אדמו"ר הזקן.

6) ראה ג"כ התמים חוברת ד' ע' מה. ולהעיר משל"ה ש'האותיות ריש אות ב.

7) ראה ד"ה ע"כ יאמרו המושלים דשנת תרצ"ו ו"היום יום" ע' קה.

8) זכרי' ב, יוד.

ולאבד — הילי"ת — אויסראָטן ח"ו דעם אידישן פאָלק. די ישועה האָט השי"ת געשיקט דורך דעם מסירת נפש וואָס אידן האָבן געהאָט אויף שמירת התורה והמצות, וואָס דעם מסירת נפש בא דעם אידישן פאָלק אין יענער צייט האָבן אויפגעוועקט די צוויי און צוואַנציק טויזנט תלמידים וואָס האָבן גע־לערנט בא מרדכי'ן [9].

וועו עס זיינען באָוואוסט געוואָרן די ביטערע גזירות פון המן הרשע, דער צורר כל היהודים, האָט מרדכי געזאָגט צו זיינע צוויי און צוואַנציק טויזנט תלמידים, קינדער ראָטעוועט אייערע גופים פון דעם צר הצורר, האָבן די תלמידים געענטפערט אתך אנחנו בין לחיים בין למות, און אָט דער מסירת נפש האָט געראָטעוועט דעם כלל ישראל, אז ונהפך הוא כי ישלטו היהודים המה בשונאיהם.

אין קורצע דייטלעכע ווערטער איז אז דער מסירת נפש פון די צוויי און צוואַנ־ציק טויזנט תלמידים האָט געבראַכט המן הרשע צו דער תלי'.

אידן באַדאַרפן שטאַרקן דעם חינוך, גרינדן חדרים, ישיבות קטנות און ישיבות גדולות און שטאַרקן דעם יראת שמים צווישן די תלמידים, און דאָס וועט פירן די המ'ס און אַלע צוררי היהודים צו דער תלי' ווי עס איז גע־וועו בימים ההם בזמן הזה.

* * *

מיט צען יאָר צוריק, וועו איך בין דאָ געווען, האָב איך זיך געטראָפן מיט פאַרשידענע אַמעריקאַנער אידישע אייג־ווואוינער, געקומענע מיט פילע יאָרן פריער פון פאַרשידענע לענדער, אויך אַמעריקאַנער גבאַרענע, עלטערע מענשן, מיטעל יאָריקע און יוגענד, תלמידי ישיבות און וועלטיקע געביל־דעטע און סוחרישע לייט, אין משך פון מיין באַזוך — י"ב אלול תרפ"ט ביז כ' תמוז תר"ץ — איז אין מיין יומן פאַרשריבן נאָהענט צו דריי הונדערט בלעטער פאַרשידענע בעאַבאַכטונגען אין דעם לעבן פון אַמעריקאַנער אידן בכלל און דער יוגענד בפרט.

אויף די התועדות פון י"ב תמוז, און אָפשייד התועדות כ' תמוז האָב איך אַ־טאָמט אז אַמעריקאַנער אידן בכלל און די תמימות'דיקע אמעריקאַנער יוגנט בפרט זיינען א חומר טוב מוכן לקבל צורה טובה, זיי זיינען ב"ה דער ריכטי־קער גוטער מאַטעריאַל וואָס בעזה"י קאָן מען מחנך זיין און מדריך זיין א דור ישרים יבורך.

באַ מיר איז זיכער אז אין דעם משך פון די צען יאָר — תר"צ ת"ש — האָט דער מצב פון די תלמידי הישיבות בפרט און יוגנט בכלל פיל געוואקסן.

עס שטייט [10]) על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, אין פאַרלויף פון די לעצטע צען יאָר זיינען די אַמערי־קאַנער אידן געווען דער עטרת תפארת ישראל אין צדקה, עס איז אָבער געקו־מען די צייט אז די אַמעריקאַנער אידן זאָלן פאַרנעמען דעם ריכטיקן פּלאַץ אויך אין תורה ועבודה.

אַמעריקאַנער אידן דארפן און מוזן

---

9) אסת"ר ספ"ט.

10) אבות פ"א מ"ב.

העלפן די אלע מוסדות התורה וואס מעבר לים, און די איצטיקע הילף דארף זיין א פיל שטארקערע, א הצלה הילף, און איך בעט א ספעציעלע הילף פאר מיינע ישיבות אין פוילן אויף ארויס צוראטעווען זיי און ברייננען זיי אין מנוחה ערטער, אבער די אמעריקאנער אידן מוזן אויך שטיצן די שוין פון פריער עקזיסטירענדע ישיבות און זען גרינדן נאך חדרים און ישיבות אין לאנד.

מיין קומען אהער בעוהש"י איז, איך זאל, בחסדי השי"ת, ממשיך זיין מיין ארבעט בהרבצת התורה ויראת שמים ועבודה, און די התעסקות לטובת כלל אחבנ"י אויך דא אין לאנד.

איך קער זיך מיט מיין רוף צו די צעירים און יוגנט זיי זאלן מער באזוכן די אלע ישיבות המפורסמות אין לאנד און שטארקן די משמעת צו די ראשי הישיבות ומנהלים, זיי זאלן פירן א ברייטע התעוררות — אקציע פאר לימוד התורה, אז תורה זאל באלייכטן די אידישע גאס און הויז.

* * *

איך גיב אפ א שבח והודי' להשי"ת שהחיינו לזמן הזה. איך האב דעם פארגעניגן מיטצוטיילן די החלטה וואס עס איז אנגענומען געווארן, אויף דער באשריינקטער אסיפה פון יחידי סגולה אנ"ש יחיו, וואס איז צושטאנד געקומען מיט א פאר שעה פריער, אז אין דער עונג שבת שוהל ווערט בעוה"י מארגן געעפנט ווערן די ישיבה תומכי תמימים ליובאוויטש אין אמעריקא.

עס שטייט [11]) הביטו אל צור חוצבתם, ישעי' הנביא וואס איז געווען איינער פון די שטרויסגסטע נביאים, טיטולירט — אין השי"ת נביאות גאמען — די אידן מיט דעם טיטול צור — קרעמען־שטיין — ניט סתם אבן נאר צור, די מעלה פון א צור איז וואס אין אים איז פארהאן דער כח האש, און דער פייער איז א באהאלטענער וואס וואסער קאן אים ניט פארניכטן, א קרעמען־שטיין ליגט יארן לאנג אין וואסער און דער אינווייניקס־טער פייער איז גאנץ.

אידן אן אויסנאם פון שטאם און ריכטונג ווערן טיטולירט מיט דעם טיטל צור ווייל יעדער איד, מענער און פרויען, באזיצן דעם ג־טליכן פייער —אש אלקי — נאר מען באדארף האבן אט די וואס קאנען ארויסרופן דעם אי־נערליכן צור פייער אין עפענטליכן תורה ומצות און אהבת ישראל פייער.

איך האף להשי"ת אז די רבנים הגאונים און די מוסדות התורה און תומכי תורה ביראת שמים מיט ידידי אהובי אנ"ש ה' עליהם יחיו בראש וועלן מיר צוהילף קומן צו ממשיך זיין מיין ארבעט בהרבצת התורה ויראת שמים און כלל ארבעט, ובזכות זה ווען השי"ת ערפילן די בקשה פון כלל אחבנ"י אז השי"ת זאל אונז פארגרינ־גערן די חבלי משיח און שיקן דעם גואל צדק ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ ויוליכנו קוממיות לארצנו בב"א.

---

11) ישעי' נג, א.

בסעודת פורים, ש״ת, ניו-יארק

גוט יום טוב, גוט פורים!
לחיים.

היינט איז פורים, און מען באדארף זיך משמח זיין בשמחת פורים.

איך שטיי אונטער דעם גרויסן רושם וואס איך האב איבערגעלעבט, ריכטיקער צו זאגן וואס איך לעב איבער, וויל איצטער, אויך קומענדיק אין דער אווי גערופענער — מיט דעם אויבערשטענס הילף — היינט צו טאג, מנוחה לאנד, שטיי איך אונטער דער זעלבער השפעה ווי איך בין געווען מיט וואכן פריער, לעבענדיק צווישן אונזערע צובראכענע פארצווייפלטע ברידער.

עס וווייטאגט און בלוטיגט מיר דאס הארץ אויף דעם חורבן היהדות, חורבן הדת און דעם חיים קשים ומרים פון די יראי אלקים אין געוויסע מדינות, און דעם לעבנס געפאר אין וועלכער עס געפינען זיך מיליאנען אידן.

איך בין זיכער אז דא אין לאנד באגרייפט מען די ביטער פינסטערע לעבענס געפערליכע לאגע וואס אונזערע ברידער און שוועסטער לעבן איבער, מען זיצט הונגעריגע נאקעטע פון קעלט אין די קעלערס און פאדוואלן אויף די בוידעמס אוסבאהאלטן זיך פון דער ווילדער צובושעווטע חי׳ רעה, די וואס מען האט אמאל געפרופן דייטש.

לויט ווי עס איז מיר באקאנט דער דורכשניטליכער תמימות׳דיקער כאראקטער פון די אמעריקאנער אידן בכלל און די אטמאספערע אין וועלכע עס לעבן די אידישע עסקני הכלל, בין איך זיכער, אז ניט נאר וואס זיי קאנען זיך ניט פארשטעלן די מערדערישע פירונג פון דער חי׳ רעה דייטש, נאר מען וועט ניט וועלן גלויבן אז די מערדערייען וואס קומען פאר, און ווער רעדט באגרייפן דעם מחשבת המן, וואס ער האט אפן ארויסגעזאגט די גרויליכע כוונה להרג להשמיד ולאבד את כל היהודים — הילׄת. —

מיר זיצן ברוך השם דא און מיר זיינען זיך משמח בשמחת פורים, איך קוק אויף דעם כנוס וואס איז ב״ה דא, און פאר מיינע אויגן שוועבן די הארץ רייסענדע בילדער פון די אידישע צרות — ניט דא געדאכט — וואס די אידן זיינען אויסגעשטאנען פון די פאליאקן און נאכדעם, אין די מלחמה טעג פון — ימ״ש — די דייטשן.

* * *

די מלחמה טעג.

עס זאגט זיך ארויס אזוי איינפאך — מלחמה טעג.

איך גלויב אז דא געפינען זיך מענטשן וועלכע האבן איבערגעלעבט די מלחמה יארן פון דער וועלט־קריג, און נאך דער מאס פון די צרות און יסורים פון דער פריערדיקער וועלט קריג וועלן זיי אויך מעסטן די ביטערע לאגע פון דער איצטיקער וועלט אונטערגאנגס מלחמה. אבער ידידיי אחיי ורעיי עס איז גאר ניט קיין פארגלייך.

איך געדענק גוט די פיינליכע שטונגען און די טיפע קרעכצן וואס פלעגן זיך טראגן אין די שטעט אויף די ביטערע ידיעות וואס פלעגן אנקומען פון דעם שלעכטן צושטאנד אויף דעם פראנט אין דעם וועלט קריג.

עס איז געווען א פראנט און עס זיי־

נען געווען שטעט, עס מיינט צוזאגן אז פרויען, קינדער און אלטע לייט זיינען אויפן פראנט ניט געווען.

אין די מלחמה טעג אין פוילן איז אבער געווען גאר אנדערש, קינדער, פרויען, אלטע און קראנקע זיינען געווען אויפן פראנט, ווייל דער פראנט איז געווען אין שטאט.

אין שטאט וואו עס האבן זיך געפונען פרויען, קינדער, אלטע און קראנקע האבן זיך געשאטן הארמאטן קוילן און אויפרייס־באמבעס.

טויזענטער מענשן זיינען אין אייניקע סעקונדן לעבעדיקערהייט פארשאטן געווארן אין זייערע וואוינונגען פון אויפרייסענדע באמבעס.

דער אידישער דלות אין פוילן איז געווען זייער גרויס און ער האט זיך געלאזט פילן אין אלע צווייגן פון לעבן און מער ווי אלץ אין דער דירות פראגע, און די אידישע קוואַרטאלן אין וואר־שא זיינען געווען זייער אייניג באזעצט.

אין די קריטישע מלחמה טעג האט אפט — ניט דא געדאכט — פאסירט, אז אין עטליכע סעקונדן איז א הויז פון עטליכע שטאק חרוב געווארן און אלע אייגוואוינער פון דער הויז, צווישן זיי קינדער, פרויען, אלטע און קראנ־קע זיינען פארברענט געווארן אדער פארשאטן געווארן.

נאך א באמבע אטאק, פלעגט מען אין גאס געפינען צושמעטערטע מענשליכע קערפערס, אויסגעמישט מיט, להבדיל, טויטע קערפערס פון פערד און הינט, מענשליכע אברים פלעגן זיך וואלגערן אין די גאסן.

אט דאס איז נאר א טייל פון דעם ביטערן גרויל, וואס מען האט איבער־געלעבט אין די מלחמה טעג פון דער מלחמה אין פוילן.

נאך די מלחמה טעג זיינען אנגעקו־מען די פאר אידן ביטערע פינסטערע טעג און נעכט.

געווייס זיינען דא באשרייבונגען און שריפטליכע ידיעות פון די אלע אכזריות'ן, וועלכע זיינען אפגעטאן גע־ווארן מיט אונזערע ברידער און שוועס־טער, אבער עס איז אינו דומה שמיעה לראי'.

* * *

זייענדיק אין וואַרשא און איבער־לעבנדיק די לעבנס געפערליכע זיבן און צוואנציק מלחמה טעג — י"ז אלול־י"ד תשרי, און די פחדי־מות'דיקע פיינליכע אכזריות'דיקע איין און אכציק נאך מלחמה טעג — י"ד תשרי — ד' טבת, קאן איך צו זיך ניט קומען. דער ביטערער צושטאנד פון אונזערע ברי־דער און שוועסטער און דער פחד נורא וואס מיך נעמט ארום ביים פארשטעלן זיך די גרוילטאטן פון מחשבת המן גיט מיר קיין רו ניט, און איך שרייב: אמעריקאנער אידן פון אלע קרייזן און שיכטן, ראטעווט אייערע ברידער און שוועסטער באלד!

תורת החסידות לערנט אז מען דארף זיך באהערשן, און איינער פון דרכי החסידות איז, אז א חסיד בעדארף אין א געוויסער מאס קאנען באהאלטן די אינערליכע הארץ געפיל איבערלעבונג, ווי דער רבי נ"ע זאגט מוח שליט על הלב *).

אמת. מוח שליט על הלב, חסידות לערנט ווי אזוי מען קאן בריינגען, אז דער שכל שבמוח זאל שולט זיין ניט נאר אויף די מדות שבלב אז זיי זאלן

---

*) תניא פי"ב ע"פ זח"ג רכה, א.

זיין מדות על פי השכל, נאר אז דער שכל שבמוח זאל אויך אויסבאהלטן די אינערליכע האַרץ געפיל איבערלע־בונג, און די דרכי החסידות לערנען ווי אַמבעסטן אויסנוצן דעם מוח שליט על הלב אין עבודת ה' לעבן.

אַבער מוח איז שליט נאר על הלב ניט אויף דעם עצם הנפש. עצם הנפש לאַזט זיך ניט פאַרדעקן. עצם הנפש שרייט אַרויס פון אונטער יעדער צו־דעק. עצם הנפש זאַגט זיך אַרויס מיט דער גאַנצער נפש קראַפט אַן אונטער־שייד פון זמן און מקום. אין יעדער צייט און אין יעדער אָרט זאַגט דער עצם הנפש אַרויס: אַט דאַס פאַרנעמט דעם עצם הנפש.

איצטער זיצנדיק דאָ מיט אייך באַ דער פּורים סעודה, איבערלעבנדיק די היימישע חסידישע וואַרעמע פּשטות׳־דיקע וואַרעמקייט, איבערלעב איך צו־זאַמען מיט די אידן און אנ"ש און וואָס באַזונדערס די תלמידים פון די ישיבות תומכי תמימים וואָס זיינען דאָרטן נאָך פאַרבליבן, און מיין עצם הנפש רופט צו אייך און צו אַלעמען: הצילו, הצילו!

* * *

וויסנדיק די שטאַרקייט פון דער אמונה פּשוטה בטחון און תקוה, וועלכע איז פאַראַן באַ אידן און אנ"ש בכלל און באַ בני תורה און תלמידי תומכי תמימים בפרט, בין איך זיכער אַז אויך די יעניקע יושבי בארץ צלמות, זיצנ־דיק אין די קעלערן און צובראַכענע חורבות ווילען זיך אויך משמח זיין בשמחת פּורים, אַבער באַ זייערע פאַר־העלטענישן איז דאָס אונמעגליך. השי"ת זאָל רחמנות האָבן און באַגליקן דעם כלל ישראל מיט אַ ישועה.

זיצנדיק דאָ מיט אייך און מיטלעבנ־דיק מיט אונזערע צובראַכענע ברידער, וועגד איך זיך צו אייך טרייסטן מיין צובראַכן האַרץ, מאַכן אַפילן צו געבן מיר, בעזהשי"ת, די מעגליכקייט אַרויס־צונעמען די תלמידים פון תומכי תמי־מים און בריינגען זיי צו אַ מקום מנוחה אַז זיי זאָלן קענען ממשיך זיין זייער תורה ועבודה אַרבעט.

* * *

אין איינעם אַ ערב יום־כפור — דאָס איז געווען מיט איבער 50 יאָר צוריק — אין יאָר תרמ"ח אַדער תרמ"ט — האָט אין ליובאַוויטש פאַסירט אַ זאַך וועלכע איז מער וויניקער געווען ענליך צו מיין היינטיקן מצב.

די וואָס געדענקן די אַלטע היים, אפילו אויך נאָר פון די קינדער יאָרן געדענקען זיכער וויי די אידישע גאָס און הויז האָבן אויסגעזען אין יענע יאָרן אין די אידישע שטעט און שטעט־לעך אין די חדשים אלול—תשרי.

מיט א יאָר 50 צוריק, ווען דער פאַר־פלוכטער משחית „הו־הא" איז נאָך ניט געבאַרן געווארן, האָבן אַלע געפילט אַ באַדערפעניש צו אַ מזון רוחני.

דער מזון רוחני, וועלכער איז באַ־שטאַנען פון הערן אַ פּרק משניות נאָכן דאַוונען, א שיעור עין יעקב בין מנחה למעריב, שלחן ערוך נאָך מעריב, האָט געזעטיקט דעם הונגער און דאָרשט פון יעדער אידן און האָט זיי אַוועקגעשטעלט אויף אַ געוויסן שיינעם מאַראַלישן באַדן.

דער איינפלוס פון דעם מזון רוחני האָט זיך געפילט אין דער אידישער גאָס און האָט באַלויכטן די אידישע הויז. דער גאָר פּשוט׳ער איד האָט געוואוסט

אַ דין, און פֿאַרשידענע ערצעלונגען און מאמרי חז"ל האָבן זיך אָפט געהערט אין הויז.

מיט דער הכנה לשבת קדש האָט דער איד אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם ששת ימי החול'דיקן לעבן, און מיטן ליכט צינדן און בגדי שבת האָט מען מקבל געווען דעם הייליקן שבת.

פֿאָטער און מוטער האָבן זיך — באַ די שבת'דיקע סעודות — געפרייט מיט זייערע קינדער און די קינדער האָבן אין זיך אַריינגעזאָפּט די קדושת שבת און די אידישע וואַרעמקייט.

ניט איצט איז די צייט און ניט דאָ איז דער פּלאַץ צו ריידן אויספירליך וועגן דעם ווי עס האָבן אויסגעזען די ימים טובים אין יענער צייט ביי אידן בכלל און באַ חסידים בפרט. אָבער דאָך מוז מען דערמאָנען אין קורצן אַז באַ חסידים איז דאָס אַלץ געווען אויף זייער שטייגער.

* * *

דאָס אַלץ איז געווען אַ גאַנץ יאָר, ווען אָבער עס איז אָנגעקומען דער חדש אלול איז מיט דעם ערשטן קול השופר די שטימונג באַ אַלע שיכטן פון אידן געוואָרן אַן ערנסטע.

אם *) יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, צי קען דען זיין אַ קול שופר אין שטאָט, וואָס באַדייט אַ געוויסע ערנסטע פּאָסירונג, און די באַפעלקערונג זאָל ניט אויפגעציטערט ווערן.

דער שבת מברכין אלול האָט אַ ריר געטאָן דעם אידן פון זיין גאַנצ־ יאָריקן וואָכנדיקן לעבן, און דער קול השופר פון ראש חדש אלול האָט דערוועקט דעם אידן צו מאַכן אַ חשבון הנפש וואָס האָט זיך מיט אים געטאָן במשך פון די 11 חדשים.

*) עמוס ו, ג.

דער חשבון הנפש, הגם ער איז געווען פאַרשידען באַ יעדן איד לויט זיין תורה ועבודה צושטאַנד און לויט זיינע מאַטעריעלע פאַרהעלטענישן, צי א יושב אוהל אָדער א בעל עסק, אָבער אין אלגעמיין האָט ער אַרויסגערופן אַ געווי־סע תשובה שטימונג באַ יעדן אידן.

די תשובה שטימונג האָט זיך געלאָזט פילן ניט נאָר אין בית הכנסת און בית המדרש, אין דעם וואָרעמן דאָוונען און תהלים זאָגן, און ניט נאָר אין היטן די צייטן פון די שיעורים אין לערנען, נאָר עס האָט זיך אויך געפילט אין הויז לעבן און געשעפט פירונג.

איך וויס ניט ווי עס האָבן אויסגעזען די ימים נוראים אין אַנדערע שטעט, נאָר איך וויס ווי זיי האָבן אויסגעזען אין ליובאָוויטש.

די חדש אלול'דיקע אָוונטן זיינען אָפּגעגעבן געוואָרן אויפן לימוד החסי־דות, דער פּלאַץ אויף לערנען איז גע־וען אין בית המדרש וואו עס פלעגן זיך פאַרזאַמלען מערערע מענטשן.

איינמאָל אין וואָך — דאָנערשטאָג אוועק, וויל די גאַנצע נאַכט פלעגט מען אויף זיין און לערנען — פלעגט מען פאַרבריינגען אייניקע שעה אין דברי התעוררות.

די דברי התעוררות, די מרירות'דיקע שטימונג מיט די התלהבות'דיקע און מתינות'דיקע ניגונים האָבן געהאָט אַ גרויסע השפעה אויך אויף די וואָס האָבן די חסידישע דברי תורה ניט ריכטיק גוט פאַרשטאַנען, און אויך זיי זיינען אָנגעזאָפּט געוואָרן מיט אַ תשובה ברען.

אויך יונגע בחורים, זאָגאָר קינדער, זיינען שטאַרק בעאיינפלוסט געוואָרן און עס האָט געהאָט אויף זיי אַ געוויסע

ווירקונג, זיי זאלן זיך אנהויבן בעסער אויפפירן הן בין אדם למקום און הן בין אדם לחבירו.

איך געדענק דאס פון זיך אליין. וועז איך, אלט זייענדיק אין גאנצן 8 יאר, בין בייגעווען אזעלכע פאר אלול'דיקע פארבריינגענס, וואס האט אויף מיר געווירקט אויף בעסערער אויפירונג אין מיין קינדער לעבן.

מיט דעם אנקומען פון די סליחות טעג האט זיך אלץ מער און מער פארשטארקט די ערנסטע שטימונג און עס האבן זיך אנגעהויבן אנרוקן די ימים נוראים.

די זכור ברית נאכט איז געווען די וואך נאכט פון ימים נוראים. פון מיין זעקסטן לעבנס יאר געדענק איך ניט, אז מען זאל אין דער ערב ראש השנה נאכט גיין שלאפן ווי אין א געווענלעכער נאכט, יעדער איינער אויף זיין שטייגער האט זיך מכין געווען צו דעם אנקומענדן ערב ראש השנה וואס פירט אריין אין די ימי דין ומשפט.

די צוויי טעג ראש השנה, עשרת ימי תשובה און יום כפור זיינען געווען די ימים נוראים און עבודה טעג.

פאראן זאכן וועלכע מען קען באשרייבן, מען דארף נאר האבן דערצו א טאלאנטפולן און באגאבטן מענשען און א פאסענדע אויסשפראך, אבער ס'זיינען דא זאכן וואס אויך א טאלאנטפולער און באגאבטער מענש קען דאס ניט באשרייבן ווייל עס איז אונמעגליך צו גפינען די געהעריקע אויסשפראך.

* * *

ארום ליובאוויטש זיינען געווען פארשידענע אידישע קליינע ישובים וואו עס האבן געלעבט און געארבעט לאנד-ווירטשאפטליכע ארבעט אייניקע אידישע פאמיליעס, די ראשי המשפחות זיינען דאס רוב געווען פיינע בני תורה און גרויסע חסידים.

איינער פון זיי — ר' זלמן [12]) האט מען אים גערופן — א בן תורה און א שיינער חסיד, האט געלעבט אין ישוב שצערבינע — 25-30 קילאמעטער פון ליובאוויטש — וואס הגם אין דעם דאזיקן ישוב איז געווען א פיינער מנין און מען האט געדאוונט בצבור דריי מאל אין טאג, דאך האט ער זיך נוהג געווען אז די סליחות טעג, ראש השנה, עשרת ימי תשובה און יום כפור, פלעגט ער זיין אין ליובאוויטש.

די ערב יום כפור נאכט פלעגט דער טאטע אויף זיין א גאנצע נאכט און פלעגט דאוונען בהשכמה, צו 12 א זייגער איז ער שוין געווען נאך סעודת יום טוב און ביז זייגער איינס זאגן תהלים און דאן דאוונען מנחה.

אין יאר תרמ"ח אדער תרמ"ט, ערב יום כפור איז החסיד, ר' זלמן הנ"ל אריין צום טאטן באלד נאכן דאוונען מיט א פרייליכן ברייטן גוט יום טוב.

דער טאטע איז געווען זייער ערנסט און זייער פארטיפט אין דעם ספר וואס ער האט דאן געלערנט און האט אים געענטפערט:

יע, עס איז יום טוב, און יום טוב איז מועדים לשמחה, אבער עס איז ערב יום כפור, מען בעדארף שטיין אין א התעוררות תשובה מעומקא דליבא, וואס תשובה איז חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא.

ר' זלמן האט געענטפערט:

רבי, מיר זיינען זעלנער. ערב יום

---

12) ראה שיחת חה"ס שנת תרצ"ד חלק א.

כפור ביז האלבן טאג האט השי"ת געזאגט אז עס איז יום טוב און געהייסן זיין בשמחה, נאך האלבן טאג דארף מען דאוונען מנחה, זאגן על חטא און תשובה טאן. וסיים:

רבי גיט מיר לעקאך.

דער טאטע איז געווען זייער צופריידן פון ר' זלמנ'ס ענטפער און האט אים געגעבן א שטיקל לעקאך און געזאגט: איך גיב אייך א שטיקל לעקאך און השי"ת זאל אייך געבן א זיסן יאר.

* * *

דער סיפור איז צוגעפאסט צו מיין איצטיקן מצב. מיין פארביטערטע הארץ פון צרות הכלל איז גאר ניט צו שמחה. אבער מיר זיינען זעלנער, וועז השי"ת הייסט אונז משמח זיין זיך בשמחת פורים מוזן מיר זיך משמח זיין. אבער מיר מוזן געדענקען דעם מצב פון אונזערע ברידער בכלל און תלמידי הישיבות בפרט, און דער זכות פון דעם מסירת נפש אויף אידישקייט וואס אונזערע ברידער מיט זייערע פאמיליעס האבן, זאל מגין זיין אויף כלל ישראל.

* * *

דער בעש"ט הקדוש נ"ע זאגט[12]*) אז יעדער זאך וואס א איד הערט און זעט איז א הוראה אין עבודת השי"ת.

דאס מיינט צו זאגן, אז א חוץ דעם וואס אלעס וואס פאסירט מיטן מענשן איז השגחה פרטית, איז פון יעדער פאסירונג און אפילו פון יעדער זאך און ווארט וואס א איד הערט און זעט, דארף ער ארויסנעמען אן ענין אין תורה ועבודה.

אין יעדער פאסירונג, סיי א גוטע סיי א שלעכטע ח"ו, איז פארן זיכער עטוואס וואס קען ברייגען נוצן אין עבודת הבורא ברוך הוא.

עס איז א דבר ידוע ומפורסם[13]) אז אין טוב בלא רע ואין רע בלא טוב, אין יעדער זאך איז דא א תערובת רע און אין יעדער רע איז דא א תערובת טוב.

אין די מלחמה טעג, איז דער דאטום י"ב תשרי בא מיר פארצייכנט אלס אייגנער פון די שווערסטע איבערלעבונגס טעג.

י"ב תשרי, אום 12 באטאג זיינען מיר אלע ארויס פון הויז צו באהאלטן זיך אין א קעלער טיף אין דער ערד.

נאך מנחה, זייגער 4, איז דער קעלער אויפגעטרייסלט געווארן פון א באמבען אטאק וואס איז פארגעקומען אין די נאהענטסטע גאסן, און באלד האבן אויסגעבראכן שריפות און פיל שטאקיקע הייזער זיינען חרוב געווארן און פאר־שאטן אונטער זיך די וואס האבן זיך געפונען אין זיי.

זעהענדיק די גרויסע סכנה, אז מען זאל זיך חלילה ניט קענען ראטעווען זיינען מיר ארויס פון קעלער און געלאפן זוכן שוץ אין איינעם פון די טויערס אין די גרויסע הייזער.

דאס בילד פון דער גאס מיט די ברענדיקע הייזער און די געשרייען פון די אומגליקליכע נשרפים און דערשראקענע מענשן, איבערהויפט קינדער, פרויען און זקנים, איז ניט צו באשרייבן.

די באמבארדירונג האט זיך געשטארקט פון מינוט צו מינוט, די גאסן זיינען געשטאנען אין פלאמען, קנוילן וואלקענס פון שווארצן רויך האט

12*) ראה התמים חוברת ד' עמוד מז. ולקמן שיחת ליל אחש"פ אות ז.

13) ראה עד"ז שיחת יט' כסלו תרצ"ד.

ארויסגעזעצט פון די הייזער, גראָד איז געווען אַ שיינער זונענדיקער טאָג נאָר איבער די וואָלקנס רויך האָט מען ניט געזען די ליכטיקע שיין.

אַ פּאָר שעה זיינען מיר, צוזאַמען מיט מענגעס מענטשן, געלאָפן אַן כחות צו־בראָכענע און צושראָקענע, פון איין שוץ פּלאַץ צום צווייטן.

אין איינעם פון די שוץ־פּלעצער האָט זיך פּאַרזאַמלט אַן עולם פון עטליכע הונדערט נפשות, מענטשן פון פּאַרשיי־דענע שאַטירונגען, אידן לאַנג געקליי־דעטע מיט בּאָרד און פּאות, פּרויען אין פּאָרוקן, אידן ראַזירטע און פּרויען וואָס רעידן נאָר פּויליש, אָבער זיינען געשטא־נען צובראָכענע און פּאַרצווייפלטע.

אונזער גרופּע, איך, מיין פּאַמיליע און עטליכע מנינים תלמידים פון ישיבה תומכי תמימים, האָבן געזאָגט תהלים, פּלוצלונג האָט געגעבן אַ מורא'דיקער קנאַל, אַ באָמבע האָט אויפגעריסן לעבן אונזער גרופּע און אין דער זעלבער רגע האָט זיך פונאַנדערגאָסן אַ טייך ברע־נענדיקער פייער, און יעדער פון אונז האָט דערזען דעם טויט פּנים אל פּנים.

אין דער זעלבער רגע האָבן אָבער ווי איינער אַ געשריי געגעבן: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. יעדער איינער איז געווען זיכער, אַז דאָס איז די לעצטע מינוט פון זיין לעבן.

אָזאַ „שמע ישראל" פון פּאַרשידענע מענשן מיט פּאַרשידענע וועלט־אַנשוי־אונגען מיט אָזאַ טיף האַרציקן אויסגע שריי האָב איך קיינמאָל ניט געהערט, און איך בעט בּאַ השי"ת אַז אָט דער שמע ישראל זאָל זיך אויפהיטן אין מיין זכרון אויף אייביק.

אין די מלחמה טעג איז אַ חוץ דעם וואָס יעדער איינער האָט געזען השגחה פּרטית און אויף שריט און טריט האָט מען געזען געטליכקייט, איז אַ חוץ דעם האָט מען אין די טעג געזען די אויפּריכ־טיקע אידישע האַרץ ווי זי איז אָנגעזאָפּט מיט דער ריכטיקער אמונה פּשוטה.

זעען באָשיינפּערליך ווי גרויס און טיף די אמונה בהוי' איז איינגעוואָר־צלט אין דער אידישער האַרץ דאָס איז דער טוב וואָס איך האָב געלערנט פון דעם רע.

דער אַלגעמיינער אמונה תמימות'די־קער „שמע ישראל" אויסגעשריי האָט פּאָר מיר געעפנט נייע קוואַלן אַהבה און הדרת'דיקן דרך ארץ פּאָר די אידישע זין און טעכטער, וואָס זיי זאָלן ניט זיין, און איך בין טיף איבערצייגט — בּא־גרינדעט אויף פּאַקטישע באַוויזן — אַז די אידישע תורה ומצות האַרץ לעבט, נאָר אין פּאַרשידענע ערטער האָבן זיי גע'חלש'ט און זייער אויפמינטערן איז אין די הענט פון מעוררים, מחנכים און מדריכים.

ש י ח ה ב.

השי"ת זאָל צושיקן א ישועה דעם כלל ישראל, און זאָל ערפּריין אונזע־רע צובראָכענע הערצער מיט א גאולה שלימה דורך דעם גואל צדק, ווי אַלע אידן אין אַלע לענדער ווינשן זיך און וואַרטן בכליון עינים אויף ביאת משיח צדקנו.

די ברכה פון אַ אידן איז ע"פ התורה זייער גרויס, און בפרט די ברכה פון כלל ישראל איז אודאי און אודאי זייער גרויס און טייער ביי השי"ת.

אָבער אַ ברכה אַליין איז נאָך ניט גענוג. צו אַ ברכה באַדאַרף מען אַ עבודה בפועל ממש.

* * *

אין איינעם פון די זומער שפּאַצירן אין מאַריענבאַד, אין חדש מנחם אב תרס"ח, ווען איך האָב געשפּאַצירט מיטן טאַטן האָב איך אים אָפּגענעבן אַ בא־ריכט פון דער כלל אַרבעט אויפגאַבע וואָס איך האָב געהאַט צו ערלעדיגן אין פּעטערבורג וועגן סטאַליפּינס[13*]) געפּלאַנטע גזירה אַרויסצוטרייבן אידי־שע משפּחות פון 212 דערפער און ישובים.

וועז איך האָב פּאַרענדיקט מיין באַ־ריכט האָב איך געזאָגט דעם טאַטן איצטער בעט איך אַ ברכה, אַז השי"ת זאָל באַגליקן עס זאָל זיך אַלץ אויספירן לטובת די אַרום צוועלף טויזנט נפשות וואָס שטייען אין סכנה פאַרלירן זייערע היימען און עקזיסטענץ.

ענטפערט מיר דער טאַטע: נאָך אַזא שטאַרקע אַרבעט, וואָס איז ב"ה אָפּגע־טאָן געווארן לטובתם דורך די וואָס האָ־בן אַ גרויסע השפּעה אין די מלוכה קרייזן, דאַרף מען האָבן אַ ברכה און אַ ברכה קען געוויס העלפן.

אַ ברכה — האָט דער טאַטע געזאָגט — איז שורה זואו עס איז פאַראַן אַ עבודה בפועל.

עס איז געווען אין יאָר תרל"ט, ווען עס האָבן זיך אָנגעהויבן — ניט איצטער געדאַכט — די פּאָגראָם־העצען אין רוסלאַנד.

דער טאַטע — אדמו"ר מהר"ש — איז דאָן געפאָרן מערערע מאָל קיין פּע־טערבורג און אין געוויסע מלוכה קרייזן האָט מען דעם טאַטן פאַרזיכערט אַז מען וועט די פּאָגראָמען־העצע אָפּשטעלן.

נאָכדעם ווי עס האָט אין יאָר תר"מ אויסגעבראָכן די קיעוו ניעזין'ער פּאָג־ראָם, איז וועז דער טאַטע איז געקומען פון זיין קורצן באַזוך אין אויסלאַנד, איז ער געפאָרן קיין פּעטערבורג, און דורך דער פאַרמיטלונג פון פּראָפעסאָר יאָזעף בערטענסאָן איז דער טאַטע אויפגענו־מען געוואָרן פון אינערן מיניסטער.

דער טאַטע איז געווען זייער פאַרבי־ביטערט פון דער דאָן הערשענדער פּאָג־ראָמישע לאָגע, האָט ער דערמאָנט דעם מיניסטער — מיט אַ פאַרוואורף — אויף זיין הבטחה, אַז די רעגירונג וועט אָפּ־שטעלן די פּאָגראָם העצע און האָט דייטליך ערקלערט דעם מיניסטער, אַז אַזאַ פירונג מיט אידן וועט מאַכן אַ רעש אין אויסלאַנד.

דער מיניסטער האָט געענטפערט, אַז ער ווייס גוט די גרויסע קראָפט פון די אידישע קאַפּיטאַליסטן אין אויסלאַנד, אָבער ער ווייס אויך די ניט זייער נאָהענטע באַציאונגען צווישן זיי און די רוסישע אידן און די ניט סימפּאַטיע — אָדער האָס — צו די רבנים.

דער טאַטע האָט אויף דעם שטאַרק רעאַגירט און האָט געזאָגט אַז ווי ער פאַרשטייט פון מיניסטערס רייד איז ער ניט באַקאַנט מיט דער אידישער פּסיכאָלאָגיע און ברידער ליבשאפט.

צו מיר — האָט געזאָגט דער טאַטע — קומען אַן אָנפּראָגען פון די איינ־פלוסרייכע קאַפּיטאַליסטן פון אויס־לאַנד ווי אַזוי זיי באַדאַרפן זיך באַציען צו די טרויעריקע ידיעות פון דעם אי־דישן צושטאַנד אין רוסלאַנד און וואָס האָבן זיי צו טאָן אין דעם, אַז דער אי־דישער לעבן און פאַרמעגן אין רוס־לאַנד זאָל זיין געזיכערט.

13*) יושב ראש המיניסטריום בעת ההיא.

דער מיניסטער האָט אין זייער אַן אויפגערעגטן טאָן געפרעגט: וואָס האָט איר געענטפערט.

דער טאָטע: איך האָלט זיך אָפּ פון אַ ענטפער ביז איך וועל הערן אַ ענט־פער פון דער רעגירונג אויף מיין השתדלות אין דעם ענין.

דער מיניסטער: ליובאָוויטשער רבי, איר דראָט דער רוסישער רעגירונג מיט די אויסלענדישע אידישע קאָפּיטא־ליסטן.

דער טאָטע: דער מיניסטער דאַרף דאָס ניט נעמען ווי אַ דראָהונג, נאָר דאַרף זיך מיט דעם רעכענען ווי מיט אַ גאָר ערנסטן פאַקט וואָס וועט אונ־טערשטיצט ווערן אויך פון ניט אידישע קאָפּיטאָליסטן, ווייל די אַלגעמיינע מענשהייט מוז שטאַרק רעאַגירן אויף אַזעלכע באַרבאַרישע מעשים.

דער מיניסטער: וועט דער ליובאָווי־טשער רבי מיט דער הילף פון די אויס־לענדישע קאָפּיטאָליסטן מאַכן אַ רעוו־לוציע אין רוסלאַנד?

דער טאָטע: צו דעם וועלן מיט דער צייט דערפירן די רוסישע מלוכה לייט מיט זייער ביוראָקראַטישע פאַרנאַכלע־סיקטע פירערשאַפט.

פון דעם זעלבן טאָג אין אָונט איז דער טאָטע געזעסן בא זיך אין האָטעל סעראָפינסקי אויף זאַבאַלקאַנסקי פּראָס־פּעקט אַרעסטירט צוויי טעג. אויף דעם דריטן טאָג וועט מען האָט אים באַפרייט איז דער טאָטע געווען בא דעם מיניס־טער צו הערן אַ ענטפער וועגן דער השתדלות, האָט מען אים געענטפערט אז אין משך פון 2 וואָכן וועט ער האָבן אַ ענטפער.

וועט דער טאָטע איז דאָן געקומען פון פּעטערבורג, איז אין עטליכע טעג אָרום ביסטו געבאָרן געוואָרן — י"ב תמוז. — צו דער סעודת ברית מילה איז דער טאָטע געווען שטאַרק אויפגעלייגט און האָט געזאָגט חסידות, דערציילט ספורים און פיל געזונגען.

צו דער ענדע פון דער סעודה האָט זיך דער טאָטע טיף פאַרטראַכט און גע־זונגען דעם אַלטן רבינ'ס ניגון פון די פיר פעל. מיר אַלע זיינען אויפגעצי־טערט געוואָרן פון דער מרירות געגועים'דיקער שטימע מיט וועלכער דער טאָטע האָט דאָן דעם ניגון געזונגען.

נאָכדעם ווי דער טאָטע האָט געענ־דיקט דעם ניגון, איז ער געווען זייער פאַרטראַכט און זיין הייליקע געזיכט איז געוואָרן זייער ערנסט.

עס איז דורך אַ געוויסע צייט, האָט דער טאָטע אָנגעהויבן דערציילן אַ ספור:

וועגן איך האָב אָנגעהויבן עוסק צו זיין זיך אין כלל ענינים וואָס דער טאָטע — אדמו"ר הצמח־צדק — האָט געטאָן, האָב איך געבעטן ביים טאָטן אַ ברכה אַז איך זאָל מצליח זיין אין מיין עבודה.

האָט דער טאָטע געענטפערט: אַ ברכה איז ווי אַ רעגן. אַ פעלד וועט מען אָקערט זי אויף און מען פאַרזייט און נאָכדעם גייט אַ רעגן, דאָן וואקסט בע־סער. צו אַ רעגן מוז מען פריער האָבן חרישה וזריעה, וועט מען טוט אָפּ דאָס וואָס מען באַדאַרף טאָן לטובת הכלל העלפט די ברכה עס זאָל זיין הצלחה אין דער ארבעט.

דער כלל ישראל — האָט דער טאָטע אדמו"ר מוהר"ש געזאָגט — אין אונ־זער מדינה איז אין אַ עת צרה און מיר דאַרפן האָבן רחמים אַז השי"ת זאָל

רחמנות האָבן און זאָל אונז צושיקן א ישועה.

בעזרת השי"ת האָב איך געטאָן וואָס מען קען לטובת הכלל, איך האָב געאָקערט און פאַרזייט, יעצט דאַרף מען האָבן דעם רעגן, דאָס איז די ברכה אז השי"ת זאָל מצליח זיין אז עס זאָל זיין מצמיח ישועות.

ענדליך האָט, ברוך השם, דעם טאָטנס השתדלות אין די עניני הכלל דאָן געמאַכט דעם גרעסטן ערפאָלג און אויף א געוויסער צייט איז געוואָרן פאַלקאָם רוהיג.

* * *

דאָס איז וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערציילן אז מען זאָל וויסן ווי גרויס איז א ברכה, אָבער אויך מוז מען וויסן אז צו דער ברכה דאַרף מען האָבן עבודה בפועל ממש.

עס זיינען פאַראַן אזעלכע וואָס זיינען יוצא מיט דער ברכה אַליין, ווייל זיי רעכענען אז זיי, מצד זייער מצב אין גשם אַדער רוח, זיינען ניט די יעניקע וואָס קענען טאָן בפועל ממש.

אָבער דאָס איז א גרויסער טעות. יעדער קען טאָן און דאַרף טאָן.

אמונה און בטחון זיינען געוויסע יסודות פון די יסודי הדת. מיט אמונה און בטחון וועלן אידן איבערלעבן דעם ביטערן גלות און מיר וועלן מקבל זיין פני משיח גואל צדק.

אמונה און בטחון זיינען פון די גרעסטע מצות, אָבער דאָס איז אַלץ פאַר זיך. דעם צווייטן מוז מען העלפן בפועל ממש.

ווען איינעם חלילה איז ניט גוט אין איינע פון די דריי זאַכן, בני חיי ומזוני, דאַרף ער האָבן אמונה בה', אז אים קומט דאָס און דאַרף האָבן בטחון בה', אַז ער וועט אים העלפן, און וואָס דער מענש האָט מער אמונה און בטחון — אַלץ גרעסער איז די מצוה.

דאָס איז אָבער אַלץ אויף זיך, אָבער ווען דער צווייטער קומט און דערציילט זיין שווערן און ביטערן צושטאַנד אין איינע פון די דריי זאַכן בני חיי ומזוני, מוז מען אים העלפן מיט א דבר ממשי, מיט וואָס מען קען אים העלפן און אים טרייסטן און שטאַרקן זיין אמונה און בטחון.

אָבער ווען מען טוט גאָר ניט עפעס א ממשות'דיקע טובה דעם צווייטן, און מען ענטפערט אים אז ער זאָל האָבן בטחון בה', איז דער ניט העלפן דעם צווייטן א גרויסע עבירה.

יעדער איינער, דער רייכער אזוי ווי דער מיטעלער, אויך אפילו דער ניט פאַמעגליכער, דאַרף זיך אָנשטרענגען צו העלפן דעם צווייטן ניט נאָר מיט א ברכה נאָר אויך א דבר ממשי אויף וואָס די ברכה זאָל חל זיין.

* * *

מיט צען יאָר צוריק, פון י"ב אלול תרפ"ט ביז כ' תמוז תר"ץ, בין איך געווען באַ אייך דא אין לאָנד.

אין משך פון דער דאָזיקער צייט האָב איך באָזוכט אייניקע גרעסערע שטעט פון לאָנד מיט א גרעסערער אידישער באָפעלקערונג, ווי אויך עטלעכע קלענערע שטעט מיט א היפשער אידישער באָפעלקערונג.

אין יעדער שטאָט, צי א גרעסערע צי א קלענערע, האָב איך זיך אינטערעסירט מיט אַלע ענינים וועלכע זיינען נוגע דעם קהל עדת ישראל אין זייער רוחניות'דיקן לעבן, ווי בתי תפלה, מוסדות החנוך והתורה, טהרת המשפחה,

כשרות ושמירת שבת, ווי אויך מיט די ענינים פון זייער געזעלשאפטליכן לעבן, ווי פאַרשידענע אגודות און חברות פון מענער און פרויען.

עס האָבן מיך אינטערעסירט אידן פון פאַרשידענעם עלטער, עלטערע, מיטל און יוגנט, ווי אויך אידן מיט פאַרשידענע וועלט אַנשויאונגען, און, דורך דער — ברוך השם — געטליכע מתנה פון מציאות חן און די בעסטע צו מיר באַציהונגען פון אַלערליי מפל־גות און שאַטירונגען, האָב איך געהאַט די מעגליכקייט צו באַקענען זיך מיט דער לעבנס פירונג פון אַלע אויבנדער־מאַנטע סוגים אידן.

זייענדיק אַליין אומפאַרטייאיש — דאָס מיינט אַ אוהב כל ישראל — און וועלענדיק נוצליך זיין פאַר אַלע סוגים אידן און העלפן זיי בהנוגע צו חזוק הדת און שמירת התורה והמצות — איז מיר לייכטער געווען צו זען דעם אמת, דעם נקודת היהדות, דאָס ליכטיקע פינטעלע איד.

מיך האָט אינטערעסירט יעדע קליי־ניקייט וואָס עס קומט פאַר אין דעם אַמעריקאַנער אידישן לעבן, ווייל באמת איז אין דער אידישער פסיכאָלאָגיע און אין אידישע מדות, אזוי ווי אין מצות, ניט פאַראַן דאָס וואָס מען קען אַנרופן קליניקייטן, ווייל יעדע זאַך אין אידישן כאַראַקטער און אידישע פירונג איז פון דער גרעסטער וויכטיקייט.

די חז"ל זאָגן [14]) אויף דעם פסוק אורח חיים פן תפלס, אמר ר' אבא בר כהנא שלא תהא יושב ומשקל מצותי' של תורה ורואה איזה מצוה שכרה מרובה בו' אלא קלות שבקלות וחמורות שבחמורות שוין.

דער פסוק זאָגט אַז די לעבנס וועגן — דאָס מיינט מען מצות — זאָלסטו ניט וועגן, ווייל די וועגן זיינען אַזוי שטאַרק פאַרבונדן און אויסגעמישט איינע מיט דער צווייטער אַז מען קען גאָר ניט וויסן.

די חז"ל טייטשן אויס דעם פסוק אויף מצות, אַז מען זאָל ניט וועגן און מעסטן די גרויס פון מצות לויט זייער שכר, זאָגן אַז די מצוה איז אַ גרויסע און די מצוה איז אַ קליינע, נאָר די גרינגס־טע שבגרינגסטע מצוה און די שווערס־טע שבשווערסטע זיינען גלייך.

דער אויסשפראַך קלות שבקלות וחמורות שבחמורות שטימט ניט מיט דעם וואָס די חז"ל אַליין זאָגן אַז מצות זיינען אַלע גלייך, היינט ווי אַזוי זיינען דאָ קלות שבקלות וחמורות שבחמורות.

נאָר דער מיין פון די חז"ל מיט דעם אויסשפראַך קלות שבקלות וחמורות שבחמורות איז אין דעם קיום המצוה, אַבער די עצם מצות זיינען אַלע גלייך.

פאַראַן מצות וועלכע עס איז לייכט צו מקיים זיין און פאַראַן מצות וועלכע עס איז שווער צו מקיים זיין.

מצות תפילין, למשל, איז אייגע פון די מצות וועלכע זיינען זייער גרינג צו מקיים זיין, אַז אויך אפילו יונגע מענשן וועלכע זיינען שטאַרק באַשעפטיקט, איז ווען זיי וואָלטן וויסן די האַרבקייט פון לייגן תפילין און דעם אינהאַלט פון דער דאָזיקער מצוה, אַז דאָס איז אייגע פון די צייכענס וואָס באַווייזן אויף דער גרויסער ליבשאַפט פון השי"ת צו אידן, און די גרויסע עבירה פון דעם וואָס לייגט ניט קיין תפילין, וואָלט יע־

14) ראה יל"ש רמז רצח. ירושלמי פאה א, א. דב"ר רפ"ו ועוד.

דער יונגערמאַן געפונען לכל הפחות 10—15 מינוט אויף צו לייגן תפילין יעדן טאָג.

* * *

איך וויל דאָ דערציילן איינעם פון די ספורים וועלכע זיינען באַ מיר פאַר־צייכנט, וואָס איך האָב געהערט פון צוויי עדי ראי', וועלכע האָבן אַליין גע־זען אַ וואונדערליכע פאַסירונג.

אין פּעטערבורג האָט געוואוינט אַ חסיד, אַ גרויסער עושר מיטן נאָמען ר' מאַניש מאנעסזאָהן, ער איז געווען גוט באַקאַנט אין דער יובעליר (דזשו־לערי) בראַנזשע אין רוסלאַנד, פראַנק־רייך, האָלאַנד און בעלגיע, וואו ער פלעגט קומען אָפטער געשעפטליך.

אין וואַרשא האָט געלעבט אַ גרויסער עושר, זיין נאָמען איז געווען ר' מנחם מענדיל רוטשטיין, ער איז אויך גוט באַקאַנט געווען אין דער זעלבער בראַנ־זשע.

אין פּאַריז איז געווען איינער פון די גרויסע סוחרים אין דער זעלבער בראַנ־זשע (צוליב כבוד המת וויל איך ניט דערמאָנען זיין נאָמען), אַ געבאָרענער אין רוסלאַנד אין דער שטאָט שקלאָוו, געלערנט אין אַ ישיבה, געקענט פיין לערנען, דערנאָך אַוועק קיין אויסלאַנד און איז געוואָרן זייער ניט פרום.

פופציק יאָר האָט דער מענש געלעבט אין פראַנקרייך, האָט זיך זייער פריי אויפגעפירט און, אַלס אַ געוועזענער ישיבה מאַן, האָט ער נאָך געדענקט וואָס ער האָט אַמאָל געלערנט און פלעגט אָפ־טער דיסקוטירן וועגן דעם ענין פון מצות מעשיות און באַזונדערס וועגן מצות תפלין, אַז דאָס איז אַ איבעריקע זאַך.

זייענדיג אַ גרויסער עושר האָט ער געהאַט געשעפטן אין פאַרשידענע לענ־דער, אויך אין אַפריקע, וואו עס האָט געלעבט זיין עלטסטער זון, אויך אַ גרויסער עושר.

וועז דער מענטש איז געשטאָרבן האָט מען אים מקבר געווען אויף איינעם פון די שענסטע פלעצער אויפן פאַרי־זער בית החיים, און פיל הונדערטער מענטשן האָבן אים אָפגעגעבן דעם לעצטן כבוד צו באַגלייטן אים צו זיין אייביקער רו.

אין אַ פאָר חדשים נאָך זיין טויט איז געקומען זיין עלטערער זון פון אַפריקאַ, ער איז געווען זייער צופרידן פון דעם גרויסן כבוד וואָס מען האָט זיין פאָטער אָפגעגעבן מקבר זייענדיק אים אויף אייניעם פון די שענסטע פלעצער פון פאַריזער בית החיים, נאָר זייענדיג זייער רייך האָט ער געקויפט אַ פלאַץ און געמאַכט אַ פאַמיליען־סקלעפ און האָט באַשטימט דעם טאָג אויף אַריבערטראָגן דעם פאָטערס קערפּער פון זיין קבר אין דעם פאַ־מיליען סקלעפ.

לויטן געזעץ, איז וועז מען עפענט אַ קבר אויף אַריבערצוטראָגן אַ קער־פער אין אַ צווייטן קבר מוז מען דעם קערפּער אַריינלייגן אין אַ ספּעציעלן פאַר דעם צוועק ארון.

די גבירים, ר' מאַניש מאנעסזאָהן און רמ"מ רוטשטיין הנ"ל זיינען גע־וועז איינגעלאַדן צו דער שטילער צווייטער לוי'.

וועז מען האָט געעפנט דעם קבר, זיינען די קברנים און אויך אַלע וואָס זיינען געשטאַנען אַרום ארון — צווישן זיי אויך די צווויי אויבנדערמאַנטע גבי־

רים — אויף טויט דערשראָקן גע־ווָארן פון דעם ווָאס זיי האָבן געזען.

דער גאָנצער קערפּער איז נאָך גע־ווען וויניק געריבט, נאָר דער קאָפּ אויף דעם פּלאָץ ווּאו מען לייגט גע־ווענליך דעם של ראש איז געווען גע־לעכערט און ווערים זיינען פון דאָרט געקראָכן.

אויך די לינקע האַנט איז געווען שטאַרק אויפגעפּרעסן.

אַלע אנווּעזנדע האָבן מיט גרויס אויפרעגונג געריבט צווישן זיך ווען דער ווּאונדערליכער געשעעניש.

א באַוונדער גרויסן רושם — האָבן דערציילט מאנעסזאָהן און רוטשטיין — האָט די געשעעניש געמאַכט אויף א טייל יונגעלייט ווּעלכע זיינען דאָרט בייגעווען און ווּעלכע האָבן גאָר ניט געווּאוסט אז מען דאַרף יעדן טאָג לעגן תפילין, זיי האָבן גערעכנט אז דאָס איז א צערעמאָניע, א איינמאָליקע, ווּעלכע מען באַדאַרף טאָן נאָר איינמאָל, אין דעם בר מצוה טאָג צו דרייצען יאָר, דערוויסנדיג זיך פון דעם אז מען דאַרף לייגן תפילין יעדן טאָג איז אונטער דער השפּעה פון דעם דאָזיקן צופאַל האָבן זיך פילע פון זיי באַזאָרגט מיט תפילין.

* * *

יע, די עם הארצות און דער ניט וויסן די האַרבקייט פון ניט לייגן קיין תפילין בריינגט צו דעם אז א געווי־סער טייל יוגנט איז מזלזל אין מצות תפילין. עס איז זיכער אז ווען מען ווּאלט ריכטיק וויסן די גרויסקייט פון מצות תפילין ווּאלט א גרויסער טייל פון דעם יוגנט אָנגעהויבן צו לייגן תפילין.

כשרות איז אויך איינע פון די גרוי־סע מצות, עס ווּענדט זיך מער ניט ווי אין דעם גוטן ווּילן פון דער בעל־הבית'טע.

עס זיינען אָבער דאָ מצות ווּעלכע זיינען חמורות, עס קומט אָן שווער צו מקיים זיין זיי. דער קיום פון די דאָזיקע מצות איז פאַרבונדען מיט גע־ווּיסע שווּעריקייטן.

די יוגנט רעכנט שמירת שבת און טהרת המשפּחה פאַר שווערע מצות, און גאָר א סך ווּאס זייער האָרץ איז גאָנץ מיט אונזער תורה און זיי שעצן בני תורה און גיבן צדקה ביד רחבה ובעין יפה, האָבן אמת'ע פיינע אידישע הערצער און שטאַלצירן מיטן נאָמען איד, דאָך ווערן זיי געשטרויכלט אין שמירת שבת און טהרת המשפּחה.

מאָנכע זאָגאָר ווייסן ניט די האָרב־קייט פון חילול שבת און ניט היטן טהרת המשפּחה, אויך די קערפּער־ליכע — חס ושלום — שטראָפן ווּעל־כע דער בורא ב"ה שטראָפט פאַר די עבירות.

עס איז א חוב אויף יעדן בן תורה און ערליכן חסידישן בעל הבית צו העלפן די רבנים הגאונים אין זייער הייליקער אַרבעט אין חיזוק היהדות.

דער רב אין זיין שטאָט און זיין שוהל איז די קאָפּ פון דער עדה. א קאָפּ מוז האָבן א קערפּער, דער קערפּער דאָס זיינען די בעלי־בתים ווּאס דאַרפן פאַלגן זייערע רבנים און טאָן אַלעס מעגליכע אז די דברי התעוררות און השפּעה פון די רבנים זאָלן אָנגענומען און אויסגע־פירט ווערן ווי אמבעסטן.

שבת, זאָגט די יוגנט, איז אינע פון די שווערסטע מצות. עס איז די גרעסטע

חיזוק היהדות אַרבעט צו שטאַרקן די גרויסע הייליקע אַרבעט וואָס די חברות שומרי שבת און מזהירי שבת טוען און שטיצן זיי בגשם וברוח מיט געלד און אַרבעט.

עס איז זייער וויכטיק צו דרוקן און פאַרשפרייטן — אין די שפראַכן וואָס דעם יוגנט איז לייכטער צו לייענען — מאמרי חז"ל, ספורים און פאַקטן אי־בער עונשים — חס וחלילה — פאַר חילול שבת קדש, און איבער דעם שכר טוב, אויך אויף דער וועלט, פאַר שמירת שבת קדש.

* * *

טהרת המשפחה רעכנט די יוגנט פאַר אַ שווערע מצוה — אויך אפילו די יע־ניקע וואָס היטן יע אַפּ די טומאה צייטן זיינען זייער גרינגשעציק אין אַפּהיטן די טהרה טעג און די טבילה אין א כשרה מקוה.

די גרויסע אומוויסנהייט בנוגע דיני התורה אין דעם פאַמיליען לעבן, נדה, טבילה, ברייגט צו גרויסע — חס וחלילה — קרבנות פון געוויסע חולאת'ן פון פרויען און קינדער, און אויך אַפּ־טע — ניט פאַר קיין אידן געדאַכט — אייביקע משוגעת אַדער טויט פאַלן.

חוץ דעם וואָס אהבת ישראל מצוה דיקטירט יעדן אידן צו זיין צוגעטראָגן צום צווייטן און אויפמערקזאַם מאַכן זיי איבער דער גרויסער מצוה פון טהרת המשפחה מצד דער הלכה, איז אַחוץ דעם איז דער חוב פון יעדן אידן אויפמערקזאַם צו מאַכן זיי אויף דעם, מצד צו אַפּהיטן דעם אידישן קינד פון צו ווערן אַ קריפּל אַדער חס ושלום שטאַרבן יונגערהייט.

געוויס ווען עס טרעפט חלילה אין אַ אידישער הויז אַ אומגליק, אַז די קינ־דער ווערן קראַנק אויף שלעכטע אונ־היילבאַרע קרענק מוז מען דעם גרעס־טען אנטייל און מיטלייד נעמען אויף צו העלפן די אומגליקליכע ליידענדע און טרייסטן די פאַרביטערטע עלטערן.

אַבער אויך מוז מען געדענקען אַז דער סבה וואָס האַט גורם געווען די גרויסע אומגליקן.

ווי שווער עס זאָל זיך ניט אויסווייזן די אַפּהיטונג פון דער טהרה כדין און די טבילה אין אַ כשר'ע מקוה, איז דאָס אַלץ גרינגער ווי די שווערקייט און ביטערקייט צו זיצן — חלילה — לעבן דער בעט פון אַ קראַנקען קינד און צו־זען די גרויסע יסורים וואָס דער אַדער די אומשולדיקע נפשות מאַטערן זיך אין זיי. — פאַר וואָס?

פאַר דעם וואָס די אייגענע עלטערן האָבן זיך ניט געווואָלט אַפּגעבן אַ דין וחשבון.

עס איז זיך גרינג פאַרצושטעלן די גרויסע יסורים און האַרצווייטאָג וואָס די עלטערן און אַם מערסטן די מוטער לעבט דורך אין די מאַמענטן ווען זיי זעען ווי זייער קינד מאַטערט זיך.

געוויס אַלס אוהב ישראל בעדאַרף מען בעטן ג־ט ב"ה ער זאָל זיך אויף זיי און זייער קינד מרחם זיין און שיקן א רפואה שלמה דעם קינד.

אַבער אויך מוז מען געדענקען די סבות וואָס האָבן גורם געווען אַזאַ בי־טערן צושטאַנד, און זעען צו ערוועקן די יוגנט דורך דרכי נועם אויף צו היטן טהרת המשפחה כדין וכהלכה.

עס איז פון דער העכסטער וויכטיקייט אַז עס זאָלן געגרינדעט ווערן אגודות נשים וועלכע זאָלן זיך ספעציעל אינטע־

רעסירן מיט דעם, איינארדנען קאנפע־ רענצן און צוזאמענקומען צווישן זיך, ערקלערן דער בריטער אידישע מאסע וועגן דער וויכטיקייט פון טהרת המשפחה אויך פון דעם געזונדהייטס שטאנדפונקט.

* * *

און דאס איז דער מיין פון די חז"ל וואס זאגן דעם אויסשפראך קלות און חמורות אויף מצות, די מצות וועלכע עס איז לייכט צו מקיים זיין און די מצות וועלכע עס איז ניט לייכט צו מקיים זיין. אבער אין די מצות אליין איז ניט פארן קיין אונטערשייד פון איין מצוה ביז דער צווייטער, אלע זיינען זיי גלייך.

און אזוי ווי דאס איז אין מצות אט אזוי איז דאס אויך אין אידישן לעבן, אז עס איז ניט פארן קיין קליניקייטן, אלעס וואס עס קומט פאר אין אידישן לעבן איז יעדער שטריך זייער וויכטיק.

* * *

איך קער זיך אום צו דעם וואס איך האב אנגעהויבן, אז אין פארלויף פון דעם איבער צען חדשים'דיקן באזוך אין אייער לאנד, האב איך זיך גוט באקענט מיט אלע שיכטן פון אידישן לעבן.

איך האב דערציילט אין דעם ערשטן טאג פון אונזער אנקומען — ט' אדר שני — באי דער רבנים קבלת פנים וועגן די איינדרוקן פון מיינע באי־ זוכן און די געשפרעכן מיט די פאר־ שידענע דעלעגאציעס און איינצעלנע פערזאנען, וואס איך האב קורץ פאר־ צייכנט אין מיין יומן.

אבער דאס וויכטיקסטע וואס האט מיך געמאכט דעם גרעסטן פאר־ גניגן, איז דאס תמימות פון די אמערי־ קאנער אידן בכלל און פון די צעירים בפרט.

האבענדיק ב"ה פארבינדונגען כמעט אין דעם רוב גרעסערע שטעט פון די דאזיקע לענדער, האב איך אין פאר־ לויף פון די 10 פארגאנגענע יאר זיך אינפארמירט וועגן דעם רוח פון למוד התורה וואס האט זיך ב"ה געשטארקט צווישן דער יוגנט. מיט דער גרעסטער אויפמערקזאמקייט האב איך זיך אינ־ טערעסירט אין דעם לעבן און פירונג פון דער יוגנט בכלל אין אמעריקא און קאנאדע און די בני תורה און תלמידי הישיבות בפרט. ווי געזאגט, דאס וואס האט אויף מיר געמאכט דעם גרעסטן רושם און געשאפן דעם גרעסטן פאר־ גניגן, איז דאס תמימות פון די אמערי־ קאנער אידן בכלל און פון דער יוגנט בפרט. און דאס גיט מיר די האפנונג אז, בעזה"י, וועט די השגחה עליונה שליחות מיינע, מאכן אמעריקא פאר א מקום תורה ביראת שמים ווי אין דער אלטער תורה ועבודה היים, מצליח זיין.

ט"ו אדר שני, שושן פורים

היינט איז באי מיר דער יום השביעי פון דעם וואס מיינע השגחה עליונה פיס האבן באטראטן די אמעריקאנער ערד, אויף, בעזה"י, מאכן אמעריקע פאר א מקום תורה ביראת שמים ברוחה של תומכי תמימים ליובאוויטש און היינט איז דער יום השביעי פון דער החלטה און גרינדונג פון דער ישיבה תומכי תמימים ליובאוויטש אין אמעריקא.

רז"ל זאגן (מד"ר ויקרא פכ"ט, יא) כל השביעין חביבין. אין דעם שבת וואס איז דער שביעי החביב אין ימים,

איז פאראן צוויי דרגות שביעי: פאראן דער שבת וואס ער איז מקדשא וקיימא (ביצה די"ז, ע"א) און עס איז פאראן דער שבת וואס מונה ששה ימים ומשמר (שבת דס"ט, ע"ב).

דער אונטערשייד פון דעם מקדשא וקיימא שבת ביז דעם מונה ושומר שבת איז זייער א גרויסער. דער מקדשא וקיימא שבת איז השי"ת מתנה צו אונז אידן, מתנה טובה יש בבית גנזי ושבת שמה (שבת ד"י, ע"א) און דער מונה ושומר שבת איז דעם מענ'נס שבת. אבער דער כל השביעין חביבין איז אויך אין דעם מונה ששה ימים ושומר שבת, ענליך צו דער מקדשא וקיימא שבת.

איך פיל דעם חביבין פון דעם יום השביעי נאך די ששת ימי העבודה אויף דעם געביט פון התייסדות ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש אין אמעריקא.

געלויבט השי"ת פאר דעם, וואס עס האט זיך אויפגעטאן — אן עין הרע — פאר די ערשטע זעקס טעג. די ווינקעל שטיינער פאר דעם האפענטליך גרויסן גליקליכן בנין ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש איז אין א הצלחה'דיקע שעה געלייגט געווארן.

איך בין ניט נאר צופרידן נאר אויך גליקליך מיט די תלמידים יחיו וואס זיינען אריין אין דער ישיבה תומכי תמימים ליובאוויטש, ווייל אין תורת ד' און דת ישראל איז ניט אנבעלאנגט ריבוי און מיעוט.

אחד הי' אברהם, אונזער פאטער אברהם וואס ער איז געווען דער ערשטער איד, איז געווען אן איינאייניציקער, אבער ער איז געווען א אחד־איד. ער האט אימער געטראכט וועגן אחד ה' און האט אימער און אומעטום גערעדט וועגן אחד ה'. און דאס איז אחד הי' אברהם, אברהם אבינו איז געווען דורך און דורך א אחד'דיקער, און יעדן דעם אחד'דיקן איינצלטן אחד איז געווארן — כן ירבו — א ריבוי, וואס יעדער יחיד — פון דעם עם ישראל — פארמאגט אברהם אבינו'ס אחד אוצר.

מורנו הבעש"ט נ"ע זאגט אז דער ראשיתך מצער איז א געוויסער יסוד מוסד אויף דעם אחריתך ישגא מאד. די ישיבה תומכי תמימים ליובאוויטש אין אמעריקא האט זיך געעפנט ברוחה פון ראשיתך מצער, אן א שטורם אן א געפילדער אין גאר א קליינע שול מיט עטליכע תלמידים יחיו, אבער איך בין פאלקאם זיכער אין דעם זכות און ברכה פון מיינע הייליקע עלטערן און אין דער תפלה פון אונזער הייליקן נשיא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אז גאר אין פארהעלטניסמעסיק קורצער צייט וועט מקוים ווערן דער תומכי תמימים ליובאוויטש אחריתך ישגא מאד. אז ניט נאר וואס די — כן ירבו — תלמידי ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש וועלן בעזה"י אויפהויבן דעם קרן התורה און בני תורה אין אמעריקא און קאנאדע, נאר אויך אז די ישיבה תומכי תמימים ליובאוויטש וועט זיין די טאן געבערן אין די פריער עקזיסטירענדע פרומע ישיבות.

* * *

כוונה און תכלית זיינען צוויי ענינים. דער ענין איז גרינדליך ערקלערט געווארן אין איינעם פון די מאמרים וואס זיינען געשריבן געווארן אין די איין און אכציק פיינליכע טעג אין גיהנם ווארשא. דער תוכן הענין איז אז עבודת האדם באדארף זיין אין דער כוונה, און דער

תכלית דאָס איז די ג־טליכע הילף אין דער עבודה פון דעם מענשן אין דער כוונה.

רבא זאָגט אין ברכות (די"ז, ע"א) תכלית חכמה, תשובה ומעשים טובים. די עבודת האדם אין חכמה באָדאָרף זיין די כוונה טובה אַז די חכמת התורה זאָל אויף אים ווירקן, קומט דאָן די ג־טליכע הילף אין דעם תכלית וואָס דאָס איז תשובה ומעשים טובים, וואָס דורך דעם קומט צו דער מענש בעבודתו צו דער הויכער מדריגה פון תכלית הכוונה.

אין כוונה איז פאָראַן צוויי דרגות כוללות: כוונה כללית און כוונה פרטית. ווי רבינו נ"ע איז מצייר דעם ענין הכוונה אין מצות: כוונה כללית איז וואָס דער רצון און כח המצוה איז אין אָלע ציווים גלייך און די כוונה פרטית איז אין יעדער מצוה פרטית לפי ענינה.

אין בריאת האדם און ירידת הנשמה בגוף אין פאָראַן אַ כוונה אלקית און אין דער כוונה איז אויך פאָראַן צוויי דרגות די כוונה כללית און א כוונה פרטית. די כוונה כללית איז אַז די נשמה זאָל באַלייכטן די וועלט מיט דעם אור התורה, און די כוונה פרטית אין יעדער נשמה בפרט איז די עבודה פרטית פון יעדער נשמה.

יעדער נשמה פרטית האָט אַ פרטיות־דיקע שליחות אויף דער וועלט וואָס די נשמה באָדאָרף דורכפירן, וואָס די אָלע עניני תורה ומצות וואָס דער מענש טוט, איז דאָס אים מאיר אין דער מצוה אָדער ענין צוליב וועלכן השי"ת האָט געשיקט זיין נשמה אויף דער וועלט.

אין איינעם פון די מאמרי קדש וואָס רבינו נ"ע האָט געזאָגט פאַר די תלמידים פון חדר א' [14*]) אין יאָר תקל"ו — וואָס דאָן האָט דער רבי געזאָגט מאמרים קצרים — האָט ער געזאָגט:

יעדע נשמה האָט א שליחות דורכצופירן אין דעם עולם התחתון. דאָס איז די כוונה כללית אין ירידת הנשמה בגוף. און יעדע נשמה אַ מצוה פרטית און א מדה פרטית וואָס זי באָדאָרף טאָן און מתקן זיין [15*]). און דאָס איז וואָס רב יוסף פרעגט בא רב יוסף ברי' דרבה (שבת דקי"ח), ע"ב) אבוך במאי הוה זהיר טפי. וואָס באמת איז דאָך אל תהי יושב ושוקל במצותי' של תורה, נאָר רב יוסף פרעגט אבוך במאי הוה זהיר טפי, און וואָס פאַר אַ מצוה האָט אים מאיר געווען, ווייל די מצוה איז געווען די מצוה פרטית פון רבה'ן.

די כוונה פרטית אין יעדן מענשן, דאָס איז זיין פרטיות'דיקער זה השער לה'. ווי ער זאָגט אין זהר [15**]) דא תרעא לאעלאה. א שער איז משמש כניסה ויציאה. די כוונה פרטית איז דער שער וואָס אָלע מצות וואָס דער מענש איז מקיים, די תורה וואָס דער מענש לערנט און די מדות טובות און אהבת ישראל וואָס דער מענש פירט זיך איז דאָס עולה

14*) בראשית התיסדות חסידות חב"ד סידר רבנו הזקן כתות מאברכים בעלי כשרון מצויין ולמד עמהם תורת החסידות. הכתות נקראו בשם חדר. — תנאי הקבלה לחדר א' הי' שיהיו בקיאים בש"ס מדרש עקרים כוזרי ולהיות בעהבנה"ט אין זהר. — ראה התמים חוברת ב' אות יב. וע"ם הכתוב שם צריך לתקן בלקוטי דבורים יט כסלו תרצ"ג אות כ"ב.

15*) בש' הגלגולים הקדמה ס"ז ובקונטרס העבודה סס"ו מבואר כן בנשמות ישנות, אבל בהקדמת הרח"ו לשער ההקדמות ובאגה"ק סס"ז משמע דגם בנשמות חדשות כן הוא.

15**) חלק א ח, א.

לה' דורך אים. און דורך דעם שער פון דער כוונה פרטית ווערט נמשך דעם מענשן די שפע ברכה העליונה אין רוחניות און גשמיות.

* * *

החסיד ר' אבא נ"ע פערסאָן,[15]) האָט דערציילט וואָס ער האָט געהערט פון זיין עלטער שוועסטער, החסיד ר' זאב־וועלוויל־ווילענקער בשם אחיו החסיד ר' משה נ"ע ווילענקער, אז סוף תקל"ז אָנהויב תקל"ח, אז רבינו נ"ע האָט מייסד געווען דעם חדר ב', פלעגט דער רבי אליין אַריינגיין אין בית המדרש וואו די אברכים און בחורים האָבן געלערנט.

מזמן לזמן פלעגט דער רבי זאָגן פאַר די תלמידים א התעוררות וואָרט, און דעם רבי'נס א התעוררות וואָרט האָט געעפנט אָ פתח פון חי' יחידה אין נר"ן, עס איז ניט וואָס עס איז פועל לשעה, עס ווערט נחקק אויף אלע מאָל.

אָ מאָל איז דער רבי — דערציילט הר' משה — אַריין צו אונז אין בית מדרש געזעצט זיך אויף דער באַנק אין דרום און האָט זיך פאַר'דבק'עט. אין אָ ווייל אַרום האָט דער רבי געעפנט די הייליקע אויגן און האָט געזאָגט:

שמע ישראל, דערהערט אידן. בראשית ב' ראשית, בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראים ראשית. ברא אלקים אויף מאָכן געזונט דעם צמצום הראשון. מגלה זיין די כוונה פון שם אלקים. אז דורך עבודה זאָל נמשך ווערן דער אור א"ס ב"ה שלפני הצמצום למטה[16]).

15) ראה אודותו „התמים" חוברת ששית עמוד ח ואילך. וכן ע"ד ר"ז ור"מ וילענקער הנזכרים בסמוך.

און דער מאמר האָט די תלמידים געגעבן א חיות פנימי אין דעם לערנען, וואָס דאָס איז די כוונה כללית פון ירידת הנשמה למטה, און אויך יעדער תלמיד אין זיין עבודה פרטית.

* * *

איך בין גאָר ניט געוואָרט אין דער עבודה קשה פון מייסד זיין אָ ישיבה תומכי תמימים ליובאָוויטש אין אַמעריקא. אין פוילן אויך אפילו אין ליטא איז אָ בן תורה און ישיבה תלמיד געווען ניכר אויך מיט זיין דרויסנדיקן אויסזען. מען האָט זיך ניט געשעמט און ניט באַהאַלטן דעם אידישן פרצוף פנים, אָבער אין אַמעריקא און קאַנאַדע וואו דער בן תורה און תלמיד הישיבה זעט טאָן אַלעס מעגליכע- אז אין זיין דרויסנדיקן אויסזען זאָל ער זיין גלייך מיט אַלעמען, אָ געוויסער טייל רבנים באַהאַלטן דעם אידישן פרצוף פנים און אָ טייל פון תלמידי הישיבות שעמען זיך מיט דעם אידישן פרצוף פנים, איז טראָגן ציצית, פאות און באָרד אָ נסיון. וואָס דאָס מאַכט זייער שוועסטער מייסד זיין אָ ישיבה תומכי תמימים ליובאָוויטש. אָבער איך בין זיכער אז דער אמת וועט מנצח זיין.

מיינע הייליקע עלטערן, דער טאַטע, די זיידעס, דער עלטער זיידע צמח צדק, דער מיטעלער רבי, דער אַלטער רבי זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע זיינען ניט געפאָרן אין אַמעריקא, און אויף מיין גורל איז אויסגעפאַלן אז איך זאָל

16) ראה עד"ז ג"כ בד"ה בראשית תרצ"ט. כי עמך מקו"ח ש"ת. בראשית תש"ה ושיחה דש"ק בראשית תש"ה.

פֿאַרן אין אַמעריקא מייסד זיין די ישיבה תומכי תמימים ליובאַוויטש אין אַמעריקאַ, זיינען מיט מיר געקומען די אבות הקדושים מיט דעם הייליקן נשיא, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק און זיי וועלן אַנפירן מיט דער הייליקער אַרבעט, באַגליקן די תלמידים, די ר"מ די משפיעים און די הנהלה און עס זאַל זיין בהצלחה מופלגה ברוחניות ובגשמיות.

קינדער, איר באַדאַרפט זיין גליקליך מיט דעם גרויסן זכות וואָס איר האָט זוכה געווען זיין תלמידים פון דער הייליקער ישיבה תומכי תמימים ליובאַוויטש. השי"ת זאַל אייך און די צוקומענדע אייערע חברים באַגליקן, אַז אין אייך אַלעמען זאַל מקוים ווערן דער וואונש פון אונזער הייליקן נשיא, כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'.

ט' ניסן, ש"ת, לייקוואוד

עס איז פֿאַראַן אַ אויסשפּראַך ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד. דאָס מיינט צו זאָגן, אַז הקב"ה תורה און ישראל זיינען פֿאַראייניצייקט. די פֿאַראייניצייקייט פון הקב"ה תורה און ישראל איז אַ דרייענדיקע: א) די פֿאַראייניצייקייט פון הקב"ה תורה און ישראל איז וואָס יעדער איינער פון זיי איז א אחד: הקב"ה, הוי' אחד. תורה, תורה אחת. ישראל, גוי אחד. ב) די פֿאַראייניצייקייט פון הקב"ה תורה און ישראל איז וואָס די אַלע דריי, הקב"ה תורה וישראל, זיינען אויסגעבונדן ווי איין זאַך. ווי דער מאמר הידוע [17]) תלת קשרין מתקשראן דא בדא, ישראל מתקשראן באורייתא ואורייתא מתקשרא בקוב"ה. ג) די פֿאַראיינציקייט פון הקב"ה תורה וישראל וואָס יעדער איינער פון די דריי זיינען זיך מתאחד איינער מיטן צווייטן מער בהתאחדות ווי מיט אַ אַנדער זאַך, און די אַלע דריי זאַכן האָבן אַ ענלעכקייט איינער צום צווייטן.

הקב"ה און תורה. דער פֿאַרבונד צווישן הקב"ה און תורה איז שטאַרקער — אויב מען קען זיך אַזוי אויסדריקן — ווי דער פארבונד צווישן הקב"ה און וועלט. עס איז דאָך אין דבר שחוץ ממנו יתברך, אַבער דאָך איז וועלט, הן די התהוות העולם און הן דער חיות העולם, ניט גלייך צו דעם פֿאַרבונד ווי הקב"ה און תורה, און תורה והקב"ה, זיינען פֿאַרבונדען.

עס איז ניט לייכט און מאַנכעס מאָל גאַנץ שווער צו ערקלערן אַ טיפזיניקן מאמר חז"ל פֿאַר די וואָס האָבן ניט געלערנט די הקדמות פֿאַרשטאַנדן וואָס בריינגען דעם מענשענס שכל — שכל אנושי — צו אַ העכערן פֿאַרשטאַנד סטאַדיום, וואו דער פֿאַרשטאַנד איז נענטער צו קענען מער אַדער וויניקער באַגרייפן געטליכן פֿאַרשטאַנד.

די וועלט האָט הקב"ה אַזוי באַשאַפן אז די גשמיות העולם איז מסתיר אויף אלקות, אַזוי איז די טבע פון גשמיות וואָס הקב"ה האָט טובע געווען, אַז עס דוכט זיך אַז דער גשמי איז א מציאות דבר לעצמו. חסידות ערקלערט פֿאַרוואָס דאָס איז און ערקלערט אויך דעם מיין אין דעם. און תורה איז מגלה

17) ראה זהר ח"ג עג, א.

געטליכקייט, אויף תורה זאגט הקב"ה אותי אתם לוקחים [18]).

הקב"ה וישראל. דער מאמר [19]) אף על פי שאלקה אני לכל באי עולם לא יחדתי שמי אלא על ישראל איז געגוג קלאָר צו אָנדייטן אויף דעם שטאַרקן צוזאַמענבונד פון הקב"ה און ישראל. דער אידישער בפועל ממש'דיקער מסירות נפש אויף קידוש השם וואָס עליך הורגנו כל היום איז דער שטארק־סטער באַוויז אויף דעם נצחיות'דיקן שטאַרקסטן פארבונד פון ישראל והקב"ה.

תורה וישראל. דער צוזאַמענבונד פון תורה וישראל און ישראל ותורה באַדאַרף מען גיט ערקלערן, ווייל דאָס איז אַ זאַך וואָס ניט נאָר אידן פילן, נאָר אַלע מענשן — אפילו ניט אידן — ווייסן דאָס. תורה שטאַלצירט מיט אידן און אידן יחס'נען זיך מיט תורה.

ישראל ואורייתא כולא חד. אין דער תורה איז אַ הפסק אין אין אות פסל'ט די ספר תורה און מען טאָר אין איר ניט לייענען ביז מען פאַרריכט דאָס. אויף צו דערקענען ריכטיק צי דער הפסק איז אַ הפסק איז דאָס דורך אַ קינד וואָס איז ניט קיין חכם — צו־פיל ענטוויקעלט — און ניט קיין טפש — צו ווייניק ענטוויקלט.

און דאָס זעלבע איז בא אידן. אַ הפסק איז אַ פסול. בא אידן באַדאַרף זיין אחדות און אויב עס איז דא אַ הפסק איז דאָס פסול. אין די אותיות פון ספר תורה זיינען פאַראַן דרייער־ליי: גרויסע אותיות, מיטעלע און קליי־נע אותיות. אויך בא אידן זיינען פא־ראַן גרויסע אידן אין ידיעת התורה, מיטעלע אידן און פשוט'ע אידן אין ידיעת התורה. אָבער אַלע אידן — אַן אונטערשייד — באַדאַרפן זיין גאַנץ אין קיום מצות מעשיות און באחדות, מען באַדאַרף גיין אין דעם דרך המיצוע, ניט קיין צופיל חכם און ניט זיין קיין טפש, נאָר גיין בדרך המיצוע, שטאַרקן דעם החזקת לימוד התורה און מקיים זיין מצות.

* * *

די גמרא [20]) לייגט גרויס אַכט אויף כבוד אכסניא. מערערע הייליקע ספורים פון תנאים און אמוראים זיי־נען דאָ וואָס דערציילן אונז וועגן די גרויסע אידישע תורה פערזענליכקייטן ווי זיי האָבן זיך באַצויגן צו די בעלי אכסניא, און די זייער טיפע הייליקע דברי תורה וואָס די הייליקע אורחים האָבן געזאָגט לכבוד אכסניא.

הכנסת אורחים איז דאָך איינע פון די מדות טובות מצות וואָס אין דעם זיינען ב"ה דער עם ישראל — אַן אונ־טערשייד פון רייך און ניט רייך, גדולי תורה און אנשים פשוטים — זייער פיין, וואָס מיט רעכט פאַרדינט דער עם ישראל דעם הויכן טיטל גומלי חסדים.

הכנסת אורחים איז אַן און פאַר זיך זייער אַ הייליקע אַ גרויסע מדה, אַן אונטערשייד ווער דער אורח איז. און נאָך מער איז גרויס די מדה טובה פון הכנסת אורחים מיט דעם גוטן מיין אַז די אורחים זאָלן זיך בעזה"י ער־האַלן פון זייערע שוועסטער איבערלע־בונגען.

18) ראה שמ"ר פל"ג.
19) ראה שמ"ר פכ"ט, ד. מכילתא משפטים כ.
20) ברכות סג, ב ועוד.

אונזער בעל אכסניא, ר' כלב שי', איז ידוע פאר א גומל חסד. ער האט פיל געטאן און טוט אויף דעם געביט פון גמילות חסדים און הכנסת אורחים. עס שטייט כלב בן יפונה, איז די דורשי רשומות און דורשי שמות טייטשן (*) דעם יפונה שפינה עצמו מהשאר ונתחבר ליהושע בן נון משרת משה. דער עיקר פון א אידן איז אז ער זאל האבן א גוטן קער צו תורה ומצות און בני תורה, כמאמר (**) יפה שעה אחת, עס איז גוט איין קער, צו תשובה ומעשים טובים.

* * *

בשנת תרע"א בהתארח הרה"ח ר' יעקב מרדכי נ"ע בעזפאלאו (*) בנאות דשא שבועות אחדים הי' מכבדני איזה פעמים בשבוע בבקורו לשתות כוס חמים על האצטבא — וועראנדע — בצל האלנות.

באחד הבקורים הזכרתיו את הכתוב — ברשימתי מחגיגת הבר מצוה שלי — י"ב תמוז תרנ"ג — מאותה ההתועדות אשר התקיימה ביום החמישי ט"ו תמוז תרנ"ג במעונו של דודי הרז"א נ"ע, אשר נושא השיחה הי' מהו חסידות ומהו חסיד.

א. מהו חסידות

המסובים רובם ככלם הודו אשר חוו"ד של הרה"ח ר' גרשון דוב נ"ע (**) מהו חסידות היא יותר נכונה מחוו"ד שאר המסובים. כולם כאחד הסכימו אשר חסידות היא חקירה אלקית, אבל תוכן השאלה הי' איזה יתרון בתורת החסידות — וואס האט חסידות אויפגעטאן — על תורת הקבלה ותורת החקירה.

ובזה חווה הרה"ח ר' גרשון דוב את דעתו, כי תורת הקבלה קוראת בשם כל ספירה ופרצוף, תורת החקירה הוציאה את השגת השלילה אלו ידעתיו הייתיו, ותורת החסידות המציאה את ההשגה המופשטה ידעתיו הייתיו כמו שהוא בהשגה דנה"א, וע"י יגיעת נפש ויגיעת בשר בעבודה שבלב באה בהשגה גמורה, און דאן פילט מען אז ידעתיו הייתיו. הרה"ח הרי"מ נ"ע הרבה להסביר חו"ד של הרה"ח הרג"ד נ"ע ויאמר: אזא בעל כשרון מצוין אין עמקות, אז א זעקס שעה'דיקע התעמקות אין א חסידות השכלה איז בא אים ווי א הרף עין און ער האט צענדליקער יארן געהארעוועט מיט א אמת'ן יגיעת בשר ונפש מעוטר מיט ברכות פון די רביים, איז בא אים געווען ביידע זאכן, אי ידעתיו אי הייתיו, און ביידע זאכן זיינען בא אים אין א אופן פון גדלות המוחין.

עודנו משוחחים והנה אור נאצל הופיע, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ויואל לשבת אתנו וישאל אותנו במה אנחנו עוסקים.

ויספר הרה"ח הרי"מ כי לרגלי שיחתו אתי היום במעלת עבודה שבלב, דאוונען ניט נאר מיט הארץ און טרערן נאר מיט הארץ און חסידות, הזכרתיו אותה השיחה שהיתה בשעת התועדותם בשבוע של הבר מצוה שלי במעון הרז"א, שדנו בהשאלה מה הוסיפה תורת החסידות על קבלה וחקירה אלקית,

---

20*) ראה סוסה יא, ב.

20**) אבות פ"ד מי"ז.

21*) רב בפאלטאוע. מחסידי אדמו"ר מהר"ש נ"ע ואח"כ אדמו"ר מהורש"ב נ"ע. נפטר ל' תשרי תרע"ו.

21**) ראה אודותו התמים חוברת ח' עמוד ל"ז ואילך.

ובאשר באיזה דברים הסתפק — הרי"מ אמר על עצמו — הנה הראיתיו כתוב ברשימותי דבר דבר על אופנו בחוות דעתם של המסובים, ובהם ועל ידם נזכרתי על כל הענין כמו שהי' אז.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בקשני להראותו את הרשימות — מה שבאמת מאד לא רציתי. וידפדף בהם ויקרא איזה עמודים מרשימת יום הבר מצוה, מה שהי' בשעת הסעודה — (לא מענין הביקור בהיכלי אבות קדושים ולא משיחות הקדש בשעת הסעודה קלה — לעקאַד און משקה אחר התפלה — כ"א השיחות מהסעודות מצוה) — ואחרי כן הואיל כ"ק אאמו"ר הרה"ק לקרא את הרשימה מההתועדות הנ"ל.

הרה"ח הרי"מ שוב הביע את דעתו כנ"ל אשר חוו"ד הרה"ח הרג"ד בענין תורת החסידות כנ"ל הוא אך ורק לבעלי מדריגה בכשרון בהשכלה ובעבודה כמותו, אבל לא לאנשים רגילים כמונו — אמר על עצמו.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר: אין הענין כן. כל אחד ואחד מאנ"ש העוסק בלימוד החסידות ובעבודה שבלב, אשר שניהם — לערנען און דאַוונען — אחד הוא, אז מען לערנט און מען איז זיך ניט עוסק אין עבודה שבלב איז דער לערנען קיין לערנען ניט, און אז מען איז זיך עוסק בעבודה שבלב און מען לערנט ניט איז די עבודה קיין עבודה ניט, נאָר וועו עס איז פאַראַן ביידע זאכן, מען לערנט און מען דאַוונט, דערהערט יעדערער און דערפילט דעם הייתיו וואָס עס קומט פון דעם ידעתיו שבנשמה.

כשעה ארוכה הואיל כ"ק אאמו"ר הרה"ק לבאר הענין בהסברים מסודרים, וביותר במופתים מוחשיים מכמה חסידים ממקושרי הוד כ"ק אביו אאזמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בני גילו של הרה"ח הרי"מ ומהם אשר גם אנכי עוד הכרתים.

* * *

רבש"ע מה מאד עמקו מחשבותיך. ווער איז דער וואָס קען וויסן דעם מיין פון השגחה פרטית.

אין דער מחשבה הקדומה פון פרצוף א"ק וואָס איז כולל כל ההשתלשלות פון פרצופי הנאצלים ביז דעם קלענסטן וועריטל וואָס מתחת זרועות עולם, אלע נאצלים, נבראים, נוצרים ונעשים מיט זייערע מחשבות דיבורים ומעשים, מיט אלע זייערע פאַסירונגען אין די שית אלפי שנין בהאי עלמא.

אין דער מחשבה הקדומה דא"ק וואָס צופה ומביט עד סוף כל הדורות און וכולם נסקרים בסקירה אחת איז פינף טויזנט זעקס הונדערט ניין און ניינציק יאָר זיבן חדשים אָכט מעת לעת מיט 2 שעה פון בריאת העולם ביז איצט גע־שטאַנען די מחזה אז בשעה 3 ט' ניסן אין יאָר ה' אלפים ת"ש וועט די השגחה פרטית צונויף ברייגען א קבוצה אידן חסידים און זיי וועלן ריידן וועגן דעם ענין פון ידעתיו הייתיו.

מען באַדאַרף וויסן וואָס פאַר א תועלת רוחני מען טוט אויף וועגן מען דער־ציילט אַן ענין פון א געוועזענער התועדות, ווי מיט דעם סיפור פון ידעתיו הייתיו, אז לבד זאת וואָס אין דער קאַלט פאַרפראַרענער — צווישן זיך ריידנדיק — מגושמ'דיקער אַמעריקא וואָס א פיי־נער בן תורה וווייס ניט און וויל נישט וויסן פון דעם כך היא דרכה של תורה, זאל מען ריידן וועגן ידעתיו הייתיו,

נאָר אויך אַז מיט דעם ריידן אין דעם אוּן דערציילן וועגן די וואָס האָבן דאָן געהאַט אַ שייכות צו דער התועדות איז מען גורם א עילוי אין די נשמות וואָס האָבן אין דעם ענין געהערט בשנת תרנ"ג אוּן שנת תרע"א, אַז עס איז דובב שפתי ישנים כדרשת רז"ל [21].

עס איז כדאי טיף צו פאַרטראַכטן זיך אין דעם ענין פון השגחה פרטית. בא אַ חסידישער התועדות מיט אַ טיפ־זיניקן חסידות מקובל־דיקן ניגון קען מען בעזה"י ובזכות אונזערע הייליקע רביים עפּעס באַגרייפן ווי צו ווערן נענ־טער צו חסידות אוּן עבודה שבלב ובפרט ווי אַרויס צו גיין פון דער קלעפּיקער הגשמה בלאַטע. מיר באַדאַרפן טאָן מיט זיך, עס איז זיכער אַז השי"ת וועט אונז מצליח זיין.

ב. וואָס איז אַ חסיד.

אין דער פּראַגע וואָס איז אַ חסיד איז פאַראַן זייער פיל ערקלערונגען, וואָס זיינען אַרויסגעזאָגט געוואָן אין פאַר־שידענע זמני התועדות נאָך גאָר גאָר אַ מאָל, וועלן איך בין נאָך אַ קינד געווען.

אין מיינע רשימות פון תרנ"ד, וואָס איך האָב פאַרשריבן פון די זכרונות פון די קינדער יאָרן, איז פאַרשריבן, אַז נאָך זייענדיק מיט די עלטערן אין יאָלטאַ־קרים — אין יאָר תרמ"ז, האָט מיר דער פאָטער דערקלערט אַז אַ חסיד איז ניט נאָר אין דעם נוסח התפלה. אָפט גאָר אָפט, פלעגט דער פאָטער מיך דער־מאָנען אַז איך בין אַ געבאָרענער חסיד אוּן איך באַדאַרף דאָס געדענקען באַ דעם עסן, ביים ריידן אוּן ביים דאָוו־נען אוּן לערנען.

אין איינע פון מיינע רשימות שרייב איך וועגן דעם אויפהאַלט פון מיינע על־טערן אין חאַרקאָוו [*] — אייר תרמ"ז — פאַרנדיק פון יאָלטא קיין ליובאָוויטש — וואו דער פאָטער האָט געהערט — ל"ג בעומר — פאַר א גרויסן עולם חסידים וואָס אַ חסיד איז. איך בין געווען זייער איבערראַשט אַז דערוואַקסענע אידן אוּן אידן מיט ווייס גרויע בערד וויסן אויך ניט וואָס אַ חסיד איז, אוּן דער פאָטער באַדאַרף דאָס זיי זאָגן.

איך האָב זיך בשום אופן ניט געקענט אינהאַלטן אוּן וועלן הרב ר' יחזקאל נ"ע אַרלאָזאָראָוב אוּן ר' אשר גראָצמאַן [22*] זיינען מיט מיר געגאַנגען אַ ריקוד האָב איך זיי געזאָגט אַז מיר האָט דער פא־טער נאָך ווינטער געזאָגט וואָס א חסיד איז אוּן זיי האָט דער פאָטער ערשט איצטער געזאָגט וואָס אַ חסיד איז.

הרב אַרלאָזאָראָוו האָט זיך זייער צולאָכט אוּן האָט מיר געזאָגט, דיר האָט דער פאָטער געזאָגט וואָס אַ חסיד'ל איז אוּן אונז האָט דער פאָטער געזאָגט וואָס אַ חסיד איז.

בשום אופן האָב איך ניט געקענט באַגרייפן דעם אונטערשייד צווישן א חסיד'ל אוּן א חסיד, איך האָב די זאָך געגומען זייער ערנסט אוּן איך האָב זיך ניט געקענט באַרוהיגן ביז איך האָב אַלעס דערציילט דעם פאָטער.

עס איז געווען אַ פּאָר טעג בעפאָר

21) יבמות צו, ב.

*) ראה עד"ז גם ברשימת המאסר חלק ד' (ברוקלין, ה' תשט"ו) ע' כח.

22*) ר"א בר' מאיר שו"ב מניקולאיעב. ממחונכי ר' הלל מפאריטש ומחסידי אדמו"ר מוהר"ש נ"ע ואח"כ אדמו"ר מהורש"ב נ"ע. התעסק בהגהת התניא דהוצאת וילנא תר"ס. נפטר מרחשון התר"פ (?). ע"ד התועדות זו ראה ג"כ שיחת כ' כסלו תרצ"ד אות ד' ואילך.

די עלטערן האָבן פאַרלאָזן חאַרקאָוו און זיי זיינען געווען זייער פאַרנומען. דער פאַטער האָט ניט געהאָט די פרייַע צייט מיט מיר צו ריידן און ערקלערן דעם אונטערשייד צווישן אַ חסיד'ל און א חסיד.

פאַרנדיק אין באָן, אויף מאָרגן נאָך אונזער אָפּפאָרן פון חאַרקאָוו האָט מיר דער פאַטער ערקלערט דעם אונטערשייד פון אַ חסיד'ל ביז אַ חסיד, מיט אַ משל פון אַ קליין בוימעלע און אַ גרויסן פרוכט בוים וואָס איך האָב — לפי ערך מיין עלטער — גאָנץ גוט פאַרשטאַנען.

ג. יאָרן (**22) זיינען זיך געלאָפן, איך גיי אַריבער פון מלמד צו מלמד, פון ר' יקותיאל צו ר' שמשון, פון ר' שמשון צו ר' ניסן, געוואָלגערט זיך באַ החסידים ר' הענדיל און ר' אבא טשאָשניקער, געהערט די שמועסן פון ר' אהרן און ר' יקותיאל, די דאָקשיצער מלמדים, צוגעהערט זיך צו די דערציילונגען פון ר' שמואל הורוויץ — דעם צמח־צדק'ס אַ זיצער, — ר' מאיר מרדכי טשערנין און מיין מלמד — להועיל — ר' ניסן סקאבלא, און אין די אָלע רייד און דערציילונגען פלעגט מען אָפט רעדן וועגן דעם וואָס איז אַ חסיד.

פון די אָלע רייד און דערציילונגען האָט זיך באַ מיר געבילדעט אַ פאַרשידענאַרטיקער באַגריף וועגן דער פראַגע וואָס איז אַ חסיד, א השכלה מענש, אַ דאָוונער, א מדות טובות מענש, אַ פאָסטער, אַ שווייגער.

ד. עס איז געווען ענדע סיון תרנ"ו. די עלטערן און איך מיט מיין מלמד רשב"ץ נ"ע האָבן דאָן געלעבט אין דער דאָטשע באַליווקע לעבן קראָסנאָיע.

אין אַ געוויסן טאָג איז געקומען צופאָרן אַ אורח חשוב הרב ר' יחזקאל נ"ע ארלאָזאָרוב און פאַרבראָכט אייניקע טעג.

אין איינעם אַ טאָג, זיצנדיק מיט הרב אַרלאָזאָרוב און מיין מלמד הרשב"ץ באַ אַ גלאָז טיי אין גאָרטן, האָב איך דערמאָנט הרב אַרלאָזאָרוב אויף דעם ל"ג בעומר טאָנץ וואָס ער און ר' אשר גראָצמאָן האָבן מיר מכבד געווען ווען מיינע עלטערן זיינען געווען אין חאַרקאָוו מיט ניין יאָר צוריק.

דערמאָנענדיק זיך אויף דער קינדער פאַרצייכנונג פון יענעם ל"ג בעומר טאָנץ האָב איך זיך דערמאָנט אויף דעם ענין חסיד'ל און חסיד און מיט אַ שמייכל האָב איך געזאָגט צו הרב אַרלאָזאָרוב אַז אין משך פון די ניין יאָר זיינען באַ מיר ענטשטאַנען פיל פירושים און אונטערשיידן צווישן דעם באַגריף חסיד'ל און חסיד.

הרב אַרלאָזאָרוב, וועלכער איז געווען באַוואוסט מיט זיין אונגעהויערן זכרון, האָט דערציילט מיין מלמד רשב"צ'ן פון דעם געשפּרעך צווישן אים — הרב אַרלאָזאָרוב — ר' אשר גראָצמאָן און מיר וועגן חסיד'ל און חסיד.

**22) האנשים שנזכרו באות זה ושלאחריו:
ר' יקותיאל — ראה לקמן שיחת ש"פ פנחס; נזכר ג"כ ב„התמים" ח"ה עמוד ק.
ר' שמשון — ראה לקמן שיחת ש"פ פנחס. נזכר בשיחת כ' כסלו תרצ"ד אות זיין.
ר ניסן — בארוכה אודותו ראה לקמן סוף שיחת שש"פ.
ר' הענדל — ראה „התמים" ח"א ע' עס.
ר' מאיר מרדכי — ראה „התמים" ח"ז ע' קב. שיחת חה"פ תרצ"ד אות טו.
רשב"ץ — תולדותיו ראה „התמים" ח"א ע' ס"ז ולקמן שיחת ש"פ קדושים.

הרב ארלאזארוב און מיין מלמד האבן זיך שטארק צורעט אויף דער שאלה וואס איז א חסיד. יעדער פון זיי האט דערציילט פיל ספורים פון די רביים און עלטערע חסידים, וועלכע האבן געצילט אין דעם באגריף פון דעם טיטל חסיד.

עס איז בא מיר געווען גאר א גרויסער פארגעניגן צו זען פאר זיך צוויי זקנים — אויב ניט אזויפיל אין יארן איז אין חכמה, — ביידע דעם רבי דעם צמח צדק'ס ניט גאר חסידות חסידים גאר אויך ישיבה תלמידים, ביידע ריידן וועגן דעם באגריף חסיד, דאך זעט זיך און פילט זיך א גרויסער אונטער־שייד צווישן זיי.

הרב רשב"ץ, דער דורך און דורך אנגעזאפטער מיט די דרכי החסידים וואס ער האט אין זיינע קינדער יארן געזוהען בא די אלטע חסידים אין שווינציאן, זיין בחור'שע הדרכה יארן וואס ער האט פארבראכט בא הצדיק החסיד ר' מיכעלע אפאטשקער און דאס וואס ער האט מקבל געווען פון די רביים און גרויסע חסידים משכילים און עובדים, בא אים איז דער באגריף אויך אפילו פון דעם גאר איינפאכן דורכשניטליכן חסיד, א עץ פרי הדר מהות.

זיין — רשב"צ'ס — חינוך והדרכה און זיין שטייגער לעבן האט בא אים געשאפן א ספעציעל רוממות אייגנ־שאפט אין יעדער איידעלער זאך, און מיט די חסידישע מיקראסקאפישע גלע־זער האט ער געקוקט און באגריפן אויך אפילו דעם דורכשניטליכן חסיד.

הרב ארלאזארוב, דער דורך און דורך אנגעזאפטער מיט נגלה פלפול למדנות, דער גאר קאלטער בעל הגיון און סדרן מיט זיין ברייטער עמקות־דיקער הבנה, וואס ווען ער קוקט אויף יעדער זאך, ווי אירידל רוחניות עס זאל ניט זיין, איז ער — הרב ארלאזארוב — תופס גאר אין דעם גוף המציאות פון דער זאך, איז מיט דער הבנה קוקט ער אויף דעם מציאות חסיד.

ביידע, הרשב"ץ און הרב ארלאזארוב זיינען גרויסע לומדים, ביידע לערנען חסידות און במדה ידועה עוסקים בעבודת החסידות, דאך האט יעדער זיין מיין און באגריף וואס א חסיד איז. הרשב"ץ זעט און רעט וועגן דעם חסיד'ס מהות און הרב ארלאזארוב זעט און רעט וועגן דעם חסיד'ס מציאות.

ה. דעם ענין פון השגחה פרטית איז גאר ניט צו באגרייפן מיט שכל אנושי. מען זעט במוחש ווי השי"ת איז דער מסבב הסבות, אז א קליין ניט בעדייטענדע זאך איז א סיבה צו גאר גאר א גרויסע ערנסטע זאך.

ווי געזאגט איז הרב ארלאזארוב איינער פון די גאר באוואוסטע בעלי זכרון — אין די עטליכע טעג וואס ער האט דאן פארבראכט האב איך געהערט פון אים פארשיידענע פאסירונ־גען און סיפורים וואס האבן פאסירט אין ליובאוויטש ווען ער האט געלערנט ביים רבין דעם צמח צדק אין דער ישיבה.

ווען איך האב דערמאנט וועגן דעם ל"ג בעומר אין חארקאוו, האט הרב ארלאזארוב געזאגט אז בא אים איז נאך גאר פריש אין זכרון דער גאנ־צער סדר פון יענעם ל"ג בעומר. ער געדענקט דעם מאמר חסידות וואס דער

פאָטער האָט דאָן געזאָגט — צו הויז האָט ער די הנחה וואָס ער האָט דאָן געשריבן אויף דעם מאמר — און געדענקט דעם שמועס וואָס דער פאָטער האָט דאָן גערעדט.

הרב אַרלאָזאָרוב האָט מיר ממלא רצון געווען און בחסדי השי"ת האָט ער מיר געשענקט די גרעסטע שענסטע מתנה וואָס ער האָט מיר געקענט געבן. ער האָט קובע זמן געווען אַז מאָרגן אין דער פרי בהשכמה וועט ער מיר איבערחזר'ן די שיחה קדושה וואָס דער פאָטער האָט ל"ג בעומר תרמ"ז גערעדט.

הרב אַרלאָזאָרוב איז געווען זייער א פריער אויפשטייער און זיבן אור אין דער פרי איז ער שוין געווען נאָכן דאָוונען און נאָך פת שחרית און האָט מקיים געווען זיין הבטחה.

פון זיבן א זייגער אין דער פרי ביז דעם זמן פון סעודת צהרים האָט הרב אַרלאָזאָרוב פאָר מיר ג'חזר'ט דעם ל"ג בעומר שמועס מיט אַלע איינצעלהייטן און איך האָב בשעת דבורו פאָרצייכנט א זכרון דברים וואָס האָט מיר נאָכדעם געדינט פאָר א יסוד צו א הנחה.

איך האָב געבעטן מיין מלמד רשב"ץ ער זאָל וועלן פאָרן צו גאָסט אויף עטליכע טעג קיין ליובאָוויטש — וואו זיין פרוי און די עלטערע טאָכטער האָבן געלעבט — און קיין וויטעבסק — וואו זיין אינגערע טאָכטער מיט דער פאָמיליע האָבן געלעבט — בכדי איך זאָל האָבן א געוויסע צייט אַלעס צו פאָרשרייבן.

מורי רשב"ץ האָט מיך זייער גוט פאָרשטאָנען און אין אַזעלכע זאָכן פלעגט ער מיר אָנטקעגן קומען און געבן די מעגליכקייט צו ערפילן מיין באָגער.

ו. אין יאָר תרס"ז האָבן די עלטערן און מיר געלעבט אין ווירצבורג — בייערן. בא דער י"ט כסלו התועדות האָט דער פאָטער גערעט וועגן חסידות און חסיד.

אין דער שמחה קדושה האָט דער פאָטער דערציילט, אַז אין יאָר תרל"ו, וועו דער זיידע אדמו"ר מוהר"ש האָט געזאָגט דעם מאמר הידוע מים רבים [22]), איז אָמאָל ער — דער פאָטער — געזעסן מיט הרב ר' יעקב מרדכי בעזפאלאוו און האָבן גערעט צווישן זיך ענינים עבודה. אין דעם איז בא זיי ענטשטאָנען א פראָגע וואָס איז א חסיד, האָט הרב ריי"מ געזאָגט אַז א חסיד איז דער, וואָס איז איבערגעגעבן צום רבי'ן.

ביי מיר איז אויסגעקומען — זאָגט דער פאָטער — אַז דער וואָס איז א מקושר צום רבין מיט'ן גרעסטן פאָל התקשרות איז נאָך א שוואָכער חסיד, א חסיד איז עפעס אַנדערש. טיף אַריינטראָכטנדיק אין דעם, האָט זיך מיר געלייגט אין הבנה, אַז דער ענין פון חסיד באַדאַרף זיין ניט נאָר די התקשרות צום רבין, נאָר א חסיד באַדאַרף זיין א איבערגעגעבענער צו די פעולות פון רבין.

איך האָב דאָס זיך אַליין מבאר ומסביר געווען פון דעם גוף ונפש: דער גוף איז מקושר מיט נפש אין א התקשרות עצמית, אָבער דער ענין ההתקשרות פון גוף צו נפש איז ניט נאָר די התקשרות אין נפש, דער

22) נדפס בשם לקוטי תורה, תורת שמואל, שער שלישי.

ענין ההתקשרות פון גוף ונפש איז די איבערגעגעבנקייט פון גוף צו די פעולות הנפש.

ז. איז יאָר תרל"ז — דערציילט דער פאָטער בא דער י"ט כסלו תרס"ז התועדות — ווען דער זיידע אדמו"ר מוהר"ש האָט געזאָגט דעם מאמר הידוע וככה [23]) איז אויף חג השבועות געקומען הרה"ח ר' דוב זאב קאזעווניקאָוו.

ווען הרה"ח הרד"ז איז אמאל געקומען צו מיר פאַרבריינגען האָב איך אים געפרעגט די שאלה וואָס איז א חסיד.

ער האָט מיר געענטפערט:

א חסיד איז א איבערגעגעבענער דורש טובת זולתו, וואָס אזוי איז געווען דער חינוך והדרכה פון די אלטע חסידים משריש צו זיין אין די חסידישע יונגע קינדער דעם געפיל פון זיין א דורש טובת זולתו מיט א איבערגעגעבנקייט, וואָס פאַר דער איבערגעגעבענער עבודה באָקומט מען דעם בעסטן שכר.

און בדידי הוה עובדא, דערציילט הרב רד"ז.

ער איז געבאָרן און ערצויגן אין א קליינעם ישוב לעבן דאָבריאָנקא — פלך טשערניגאָוו — אין יענעם ישוב האָבן געלעבט גרויסע לומדים און חסידים וואָס זיינען געווען מביני מדע אין נגלה און אין חסידות.

מיט זיין חינוך האָט זיך פאַרנומען איינער פון די גאָר גרויסע לומדים און חסידים, ר' יואל זלמן, וועלכער האָט אין אים משריש געווען די דיעה טובה פון זיין א דורש טובת זולתו. צו צוועלף יאָר האָט ער שוין געקענט גאַנץ פיין לערנען און איז געווען א בקי אין א סך אגדות חז"ל.

אין ישוב האָבן אויך געלעבט היבשע עטלעכע פאַמיליעס פשוט'ע אידן, עמי הארצים וואָס האָבן אפילו דעם פירוש המלות ניט געוואוסט. אים — הרד"ז — האָט זייער דערנומען דער רחמנות פון די פשוט'ע אידן, האָט ער קובע זמן געווען צו לערנען מיט זיי סידור און דערציילן זיי פאַרשיידענע אגדות רז"ל פון גמרא און מדרש. אזוי האָט ער זיך געפירט בא דריי־פיר יאָר, נאָר עס איז אים זייער שווער געווען דער לערנען מיט זיי, ווייל קיין גוטע ריינע אויסשפראַך האָט ער קיינמאָל ניט געהאָט און מזמן לזמן איז אים אלץ געווארן שווערער דער ריידן און אז ער איז געווארן א יתום מאביו איז ער געווארן כמעט א כבד פה, אבער דאָך האָט ער זיין לערנען און פאַרבריינגען מיט די פשוט'ע אידן ניט אויפגעגעבן.

צו זיבעצן יאָר איז ער — הרד"ז — געקומען קיין ליובאָוויטש צום זיידן — אדמו"ר הצמח צדק. זייענדיק אויף יחידות האָט ער דערציילט דעם רבי'ן וועגן זיין סדר הנהגה מיט די פראָסטע אידן און אז אים קומט אן זייער שווער דאָס ריידן, ווייל ער איז געווארן א כבד פה.

דער זיידע האָט זיך פאַרטראַכט און זאָגט אים דו זאָלסט וויטער פירן דיין סדר הנהגה מיט די אנשים פשוטים, דו זאָלסט זיין א מלמד, און האָט אים געבענטשט מיט כחות פון ביאור והסבר ובשפת חלקות.

ארויסגייענדיק פון רבי'ן — דערציילט הרד"ז — האָב איך זיך אליין

23) נדפס בשם לקוטי תורה תורת שמואל, שער רביעי.

ניט דערקענט. איך האָב אָנגעהויבן דבר"ן און איך אַליין האָב ניט געוואוסט פון וואָנען דאָס קומט צו מיר. אַז איך בין געקומען אַ היים און האָב איבער־געחזר'ט די דריי מאמרי חסידות וואָס איך האָב געהערט פון רבי'ן זיינען אַלע געווען פאַרוואונדערט. ער האָט זיי גע־זאָגט — דערציילט רד"ז — אז ער איז דעם רבי'נס גולם, דער מהר"ל מפראָג האָט געמאַכט אַ גולם פון ליים, און דער רבי האָט געמאַכט אַ גולם פון פלייש.

אַ חסיד — האָט דער פאָטער מסיים געווען — איז דער וואָס גיט זיך איבער לדרוש טובת זולתו.

מיר וועלכע געדענקען הרה"ח ר' דוב זאב מיט זיין פּה מפיק מרגליות קענען האָבן אַ שטיקל באַגריף אין דעם שכר טוב פון אַ חסיד וועלכער גיט זיך אי־בער לדרוש טובת זולתו.

ח. עס שטייט *) מה' מצעדי גבר כוננו, עס איז זיכער אַז יעדער וואָס איז גע־קומען אַהער איז מיט אַ כוונה פרטית וואָס ער דאַרף אויפטאָן, נאָר ודרכו יחפץ, מען דאַרף דאָך וועלן אויספירן די שליחות, מען באַדאַרף ניט פאַר־שלאָפן.

ט. מיר זעען אַז אויף יעדער געביט פון אידישקייט זיינען דאָ מתעסקים נאָר אויף תורה איז דאָ וויניק. און אין תורה גופא וואו עס איז מאיר מער דער אור האמת איז נאָך ווינציקער. און דאָס איז אונזער אַרבעט אויף צו טאָן אין דער זאָך אויף צו מחזק זיין תורה און אי־דישקייט לויט תורת החסידות.

י. באַ חסידים בכלל און באַ די חסי־דישע התועדות'ן בפרט פארנעמט זיך־געזן ניט נאָר אַ מקום מכובד נאָר טאָקע אַ מקום חשוב "), ווייל נגינה איז אייגע פון די סרסורי החסידות. נגינה איז אַ געוויסע מיטהעלפערין צו דעם גילוי החסידות, הן אין השגה און הן אין התבוננות, אויך אין עבודה פון חסידות פאַרנעמט נגינה אַ באַדייטענדן מקום חשוב.

דער חלק טוב און דעם מקום חשוב וואָס נגינה פאַרנעמט אין חסידות איז אַ דבר מוחשי וואָס עס איז ניט נאָר אַ ענין פון פילן נאָר עס איז אַענין הניכר ונראה לכל.

דער תועלת ופעולת הנגינה אין חסידות איז אין אַלע דריי חלוקות: א) השכלה והשגה. ב) התבוננות. ג) עבודה, און נאָר וועז דאָס זיינגען איז מיט אַ הרגש פנימי, מיט אַ אינערליכן געפיל.

שאלה: ווי קומט מען צו אַ הרגש פנימי.

תשובה: יע, דו ביזט געוועכט, דאָס איז זייער אַ גרויסע שאַלה ווי קומט מען צו הרגש פנימי.

הרגש פנימי איז אַ הויכע דרגא. באַ אַ עובד מסודר איז הרגש פנימי די דריטע כלליות'דיקע דרגא אין הרגש. איך זאָג כלליות'דיקע דרגא ווייל יעדע דרגא איז כולל כמה וכמה חלוקי מדריגות.

די דריי דרגות אין הרגש, הגם זיי זיינען מסודר באופן כזה אַז די ערשטע דרגא איז אַ הקדמה צו דער צווייטער דרגא, און די צווייטע דרגא איז א הכנה און אַ הכשרה צו דער דריטער דרגא, אַבער נאָך אַלעם דעם איז פאַראַן און עס מוז זיין אַ הכנה און אַ הכשרה כללית צו

*) תהלים לז, כג.

24) ראה ג"כ מאמר דער"ח תמוז תש"ב, שיחת חה"ם תש"ג אות עג ואילך.

די אַלע דריי כלליות'דיקע דרגות אין הרגש.

די דריי כלליות'דיקע דרגות אין הרגש זיינען: א) רגש. ב) הרגש. ג) הרגש פנימי. און די הכנה והכשרה כללית איז: א) מתינות. ב) התרכזות.

אין אַ חסידות חסידות'ער התועדות בכלל — איר פילט זיכער דעם דיוק פון דעם וואָרט אַ חסידות חסידות'ער התועדות, ווייל ליידער איז אָפט די דמתקריא חסידות'ע התועדות וויט — אויב ניט אַ היפוך — פון דער אמת'ר חסידות'ער התועדות, הן אין דעם מצב הרגש המתועדים און הן אין די נושאי הדבורים פון דער התועדות. אָבער אין אַ חסידות חסידות'ער התועדות בכלל און אין אַ תמימים חסידות חסידות'ער התועדות בפרט, קען מען געוויסע ענינים אין חסידות ריידן בקיצור.

איך זאָג דאָס צוליב דעם וואָס איך האָב דאָ דערמאָנט די דריי דרגות אין הרגש און די צוויי דרגות הכנה און הכשרה ניט האָבנדיק אין זינען דאָס איצט צו דערקלערן, ווייל מיר זיינען דאָך אין אַ תמימים חסידות חסידות'ער התועדות, וואָס ווייסן זיכער, ניט נאָר דעם פירוש המלות נאָר אויך דעם תוכן כוונה פנימית פון די פינף בקיצור דער־מאָנטע ענינים.

אין ליובאָוויטש האָט מען אפילו שבת בין מנחה למעריב געזונגען מיט אַ הרגש, ובפרט די ניגונים וואָס מען האָט געזונגען בשעת אַ התועדות, און מכל שכן די ניגונים וועלכע מען האָט געזונ־גען בשעת ההתועדות וועט מען האָט זוכה געווען צו דעם אור פני קדש הקדשים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, וואָס דאָן האָט מען געזונגען מיט אַ הרגש פנימי.

יא. מורנו הבעש"ט נ"ע זאָגט: לב ישראל חי, די אידישע האַרץ לעבט, מען באַדאַרף קענען מעורר זיין די פנימיות הלב, דאָס מיינט אָז מען באַ־דאַרף צוקומען צו די פנימיות שבלב, און וועט מען קומט צו צו די פנימיות וועלט במילא א שינוי לטוב אויך אין חיצוניות הלב.

דער וועג אויף צוקומען צו פנימיות הלב איז ענליך ווי צוצוקומען צו די מים חיים שליסל קוואַלן וואָס געפינען זיך אין דער ערד.

אין דער ערד, איז אַ חוץ דעם וואָס השי"ת האָט געמאַכט די ערד פאַר אַ אוצר פון כל טוב, אַלע וויכטיקסטע מא־טעריאַלן, אַלע בעסטע מינעראַלן, האָט השי"ת אויך איבערגעגעבן דעם מקור מים חיים אין דער טבע פון דער ערד, אַז די שליסלען וואָסער וואָס שפרודלען פון דעם תהום פון די ימים ביטערע און געזאַלצענע ווערן זיי — דורך דער ערד פילטערונג — זיס און מחיה'דיק.

אָבער אום צו קענען נוצן די זיס מחיה'דיקע מים חיים מוז מען פריער אַראָפנעמען די ערד שטיינער אויך אַנ־דערע זאַכן וואָס פאַרדעקן די שליסל קוואַלן, גראָבן אין דער טיפעניש פון דער ערד ביז מען טרעפט אַן אויף דעם קוואַל.

גראָבן אַ ברונים איז אַ חוץ וואָס מען באַדאַרף האָבן אַ געוויסע ידיעה און אַ געוויסע קראָפט מוז מען אויך האָבן אַ געוויסן געדולד. עס מוז נעמען צייט, און אַ מאָל גאָר אַ סך צייט, ובפרט וועט מען טרעפט אַן אויף גרויסע שטיינער און דיקע ערד שיכטען דאָן מוז מען פאַרטאָפלען דעם כח און געדולד.

אין ליובאוויטש איז געווען ר' שלום דער גרעבער, א זקן מופלג, א געבא־ רענער אין ליאדי, האָט זוכה געווען צו האָבן א ברכה פון אלטן רבי'ן אויף הצלחה אין זיין ארבעט — גראָבן ברו־ נימס — און אריכות ימים. זומער תרנ"ב איז אים געווארן 97 יאר, האָט ער געזאָגט, אז הגם ער פילט זיך ב"ה נאָך בכח צו ארבעטן אבער ער רעכנט אז עס איז צייט אוועקלייגען די לאפא־ טע און פאָרן קיין ליאדי וואָרטן אויף דער קומנדיקער צייט צו פארנעמען דעם פלאץ לעבן זיין פאָטער, וואָס ער האָט געקויפט.

איך געדענק אז ר' שלום האָט גענו־ מען גראָבן דעם ברונים אויף חאחלוי־ קער גאס, זומער תרמ"ט, האָט אים החסיד ר' יחזקאל זאב — חאציץ וועלע — זקן גדול, אחד מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי, — געזאגט: שלום, דו נעמסט זיך אונטער צו גראָבן א ברונים. האָט ר' שלום געענטפערט: פארוואס ניט. עס איז ניט קיין שווערע ארבעט, מען שטייט אויף אין דער פרי און מען גייט אין בית מדרש מען זאגט אפ — מיט חברה תהלים אינאיינעם — דעם תהלים, מען דאוונט ותיקין און מען בייסט איבער און א זייגער זיבן אכט, שטעלט מען זיך צו דער ארבעט. א לא־ פאָטע ערד נאָך א לאפאָטע ערד, ניט געהיילט און ניט געכאפט א ארשין א טאג, אמאל נאָך א האלב ארשין, אין א חדש אדער צוויי העלפט השי"ת, מען קומט צו די מים חיים.

ר' שלום איז געוועכט, מען באדארף זאגן תהלים און דאוונען, נעמען זיך צו דער ארבעט ניט געאיילט און ניט גע־ כאפט, א לאפאָטע נאָך א לאפאָטע ביז מען קומט צו צום מעין פון פנימיות הלב.

עס איז פאראן נאָך א אופן אין גראָבן א ברונים אום צוקומען צו דעם שליסל מים חיים, דאָס איז דורך א עקבער, מען עקבערט די ערד, און אין דעם חלל וואָס מען עקבערט אויס שטעלט מען אריין א צנור — רער — דער עק־ בער בויערט אויס א לאָך אויך אפילו אין די שטיינער וואָס פארדעקן דעם מעין מים חיים און אז דער עקבער און צנור דערגרייכן דעם שליסל קוואל דאן פליסט מים חיים.

דער אונטערשייד צווישן די צווייער־ ליי אופנים אין דעם ברונים גרעבעריי ארבעט איז, אז א האָנט געגראָבענעם ברונים בעדארף מען שעפן די וואָסער און אז מען שעפט ניט, הגם מען זעט די וואָסער אבער ניצן קען מען ניט, אבער א עקבער געגראָבענער ברונים פליסט די וואָסער פון זיך אליין.

די צווי אופנים אין דער עבודה אויף דערגיין צו פנימיות הלב איז דער חי־ לוק פון עבודה בכח עצמו און דאָס וואָס יחידות טוט אויף. אבער די התחלה איז עבודה בכח עצמו, ווי ר' שלום גרע־ בער זאגט, א לאפאָטע ערד נאָך א לא־ פאָטע, און השי"ת העלפט אז מען קומט צו פנימיות הלב, מען מוז טאָן בפועל, אראפנעמען דעם כיסוי וואָס איז מסתיר אויף פנימיות הלב.

יב. גשמי איז א הוה ונפסד אבער רוחני איז א נצחי, דער ענין יחידות וואָס א חסיד איז בא דעם רבי'ן איז דאָס א רוחני נצחי.

עס איז זיכער אז א חסיד וואָס איז געווען ביים רבי'ן אויף יחידות מיט צעהנדליקער יארן צוריק, איז ניט נאָר

וואס די דברי קדש און ברכות פון דעם רבי'ן זיינען באורם ותקפם ווי געווען בעתם ממש, נאר אויך די דברי קדש זיינען דער חבל המקשר דעם חסיד צום רבין, און אז דער חסיד פארטיפט זיין זכרון אין דער יחידות וואס ער האט געהאט ביים רבי'ן, איז דער זכרון מעורר למעלה אז די הייליקע נשמה פון רבי'ן, אז אונטערשייד אין וועלכן היכל קדש דער רבי איז, איז ער נותן לב אויף די ענינים פון דעם חסיד בהוה, אט אזוי ווי עס איז געווען דאן ווען דער חסיד איז געווען ביים רבי'ן אויף יחידות.

יג. א חסיד באדארף האבן זיין אייגענעם וויינקל וואו ער קען זיך פארקלייבן און מתבודד זיין זיך מיט זיינע זכרונות פון א מאל. מחשבה האט די אייגנשאפט, אז עס קאן מאכן דעם עבר — לשעה — פאר א הוה און דורך העמקת המחשבה קען דער מענש האבן א ריכטיקע פארשטעלונג פון א זאך פון א ווייטן עבר אין א לעבעדיקער מחזה בהוה.

דער זכרון מחזה בהוה פון דעם וואס מען האט אמאל איבער געלעבט, זייענדיק אין ישיבת תומכי תמימים, די ימי האור וואס מען האט געלעבט אין דער סביבה פון חסידים משכילים און עובדים, וואס מען האט געהערט פון משפיעים און עלטערע חסידים, וואס מען האט געהערט און געזען פון דעם רבי'ן, ווי מען איז געווען אויף יחידות, דער מצב הרוח פאר יחידות, בשעת יחידות, און נאך יחידות.

דער זכרון מחזה איז די אמת'ע עבודה, א בית טבילה וואס איז מטהר דעם אויר מעופש פון דעם הוה און, מער אדער ווייניקער, וואשט דאס אפ על כל פנים די גראבע בלאטע און עס איז א געוויסע מחאה אויף דעם חיי ההוה, אז מען באדארף וועלן גאר אנדערש.

יד. מיר לעבן אין דעם זמן פון עקבות משיחא זיינען מיר די רגלים וואס דאס איז דער תוקף האמונה [*]), עס איז ניט נוגע די גרויסקייט פון מוחין און מדות, נאר מען דארף שטיין שטארק אויף די פיס. מען דארף גארניט אפטרעטן, נישט נאך געבן קיין זאך. מען דארף טאקע יענעם מקרב זיין אבער נישט אפטרעטן. אז מען שטייט אויף דער צענטער טרעפ און יענער אויף דער ערשטער טרעפ דארף מען ניט ארונטערגיין צו יענעם נאר מען באדארף אויסשטרעקן די האנט צו יענעם און צו ציען אים צו זיך.

שבת הגדול, י"ב ניסן ש"ת, לייקוואוד

א וואָרט פון דעם פאטער, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: היינט איז שבת הגדול. וקראת לשבת עונג. דער הפרש צווישן שבת און יום טוב איז: יו"ט איז מועדים לשמחה און שבת איז עונג. שבת הגדול, עונג הגדול. איך בין געווען ביים זיי-

---

24*) ראה לקו"ת ד"ה יחיינו מיומים ס"ג.

דען [**]) אין היכל, ער איז זיך מכין צו דער הילולא [***]).

25*) אדמו"ר הצמח צדק נ"ע. יום ההילולא שלו יג ניסן (תרכ"ו).

25**) לעת עתה, לא מצאנו רשימה משיחת שבת הגדול — לבד מקטע זה — גם לא מהשיחות של ימים הראשונים דחה"פ. ואם נמצא אצל מי מאנ"ש, בבקשה רבה לשלחה למערכת אוצר החסידים ונדפיסה בכרך המילואים והשמטות. וזכות הרבים תלוי בו.

שבת חוהמ״פ, ש״ת, לייקוואוד

א. אין ליובאוויטש איז געווען זייער פיל מנהגים. איך מיין צו זאגן אז ליובאוויטש איז געווען א מרובה במנהגים, נאר ווייל אלץ איז געווען ניט נאר אן בליטות נאר אויך אן שום איבערריידז, זיינען די אלע מנהגים במשך הזמן אינגעגלידערט געוואָרן אין א סדר הנהגה, אז עס איז געווען א דבר הפשוט אז אזוי באדארף מען זיך פירן.

ב. אין מנהגי ליובאוויטש איז אז די שמורה וואס ליגט אויפן טיש בשעת׳ן עסן זאל זיין צוגעדעקט, צוליב דעם חשש פון שרוי׳. עס זאל זיך ניט פארגיסן אויף די שמורה א טראפן וואסער אדער זופ, און עס זאל ניט ארייַנפאלן קיין ברעקל שמורה אין די וואסער אדער אין די זופ.

ג. אין די מנהגי הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע זיינען געווען מערערע מנהגים וועלכע מען האט געקענט זען נאר ווען מען האט געלעגט די גרעסטע אויפמערקזאמקייט מיט א שימת לב, ווען ניט האט מען דאס ניט באמערקט.

הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק פלעגט ניט עסן קיין שמורה מיט פיש אדער פלייש מצד חשש שרוי׳, נאר מיט וויין. פריערדיקע יארן פלעגט ער נוצן א געוויסן סארט שטארקן וויין, און אלע יארן פלעגט ער נוצן נאר וויין וואס איז אן צוקער.

ד. פורים תרס״ג [25]) איז הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק געווען אין וויען. צו דער סעודה זיינען געקומען אונזערע אידן פון רוסלאנד, עס זיינען אויך געווען פוילישע און אונגארישע אידן, מען האט זייער גוט פארבראכט פרייטאג פון א זיגער צווישן בייטאג ביז א זיגער אכט. דאן האט מען מקבל שבת געווען געדאווענט תפלת ערבית, וסעודת ש״ק ביז איינס נאך האלבער נאכט.

אונזערע עטליכע אידן פון רוסלאנד זיינען מוצאי שבת געקומען מיט דעם מיין אז מען זאל פארברייַנגען. אבער הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק האט אפגעזאגט זאגט די בקשה פון די עטליכע אנ״ש ווענען פארברייַנגען.

ווען הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק האט אונז אפגעזאגט זיינען מיר אוועק אין א זייטיקן צימער און מיר האבן פארבראכט צווישן זיך.

עס איז דורך א שעה, בריינגט מיר ר׳ חיים מאיר ראזין — דעם פאטערס משרת וואס איז מיט אונז מיטגעפארן — א עקספרעס בריוו. איך האב געעפענט דעם בריף און שנעל דורכגעלייענט די פארשידענע פאפירן וואס זיינען אין אים געלעגן. דאס איז געווען אן אויספירליכער דין וחשבון רוחני — פון די משגיחים בנגלה און חסידות פון דער ישיבה תומכי תמימים — וועגן די תלמידים.

זעהענדיק — הגם אויבערפלעכליך — דעם דין וחשבון ווי די משגיחים ומשפיעים זיינען שטארק צופרידן פון דער הנהגה און לימוד התלמידים, וויסנדיק אויף וויפיל דעם פאטער איז נוגע בנפשו הק׳ די הנהגה און לימוד פון יעדער תלמיד בפרט, האב איך גלייך אריינגעטראגן דעם בריף צום פאטער.

---

25) ראה שיחת שמח״ת תר״ץ ח״א.

עס איז דורך אַ האַלבע שעה, קומט ר' חיים מאיר און זאָגט אַז דער פאָטער רופט מיך. וועָן איך בין אַריין צום פאָטער האָב איך גלייך באַמערקט אַז פני הקדש מאירים בשמחה ותענוג, האָב איך פאַרשטאַנען אַז די שמחה ותענוג איז פון דעם דין וחשבון הרוחני פון די תלמידי תומכי תמימים.

איך בין זייער צופרידן — זאָגט דער פאָטער — פון דעם בריטן גרוס פון די תלמידי התמימים. עס איז בא מיר אַ בשורה טובה. השי"ת זאָל מצליח זיין די משגיחים ומשפיעים אין זייער השפעה און זאָל מצליח זיין די תלמידים אין זייער קבלה.

אפשר — האָב איך זיך ניט דרייסט אַנגערופן — וואָלט מען איצטער באַ אַזאַ בשורה טובה געלעגנהייט געמאַכט אַ פאַרבריינגען.

יע — האָט דער פאָטער מסכים געווען — און אין אַ קורצער ווייל זיינען מיר אַלע שוין געווען ביים פאָטער אין עס צימער און מען האָט זייער גוט פאַרבראַכט.

די פורים'דיקע און שושן פורים'דיקע שיחות הקדושות זיינען זייער ענליך, מיט זייערע אַפענע און קלאָרע רוחניות'דיקע ענינים און סיפורים, צו די ענינים און סיפורים וואָס מיר האָבן זוכה געווען צו הערן י"ט כסלו.

עס ווערט מסתמא קומען א זמן וואָס די רשימות פון יענעם פורים און שושן פורים וועלן אויך פאַרעפנטליכט ווערן, אַבער דערווייל וויל איך אייך איבער־געבן איין קורצן וואָרט פון יענע שיחות הקדש.

עס איז שוין געווען גאַנץ שפעט אין דער נאַכט און מיר אַלע זיינען שוין געוען שטאַרק מבוסם'דיק האָט איינער פון אנ"ש געפרעגט:

רבי ווי ווערט מען העכער. ובכה מאד.

האָט אים דער פאָטער ענטפערט:

קום אַריין צו מיר אין וואָגן וועסטו ווערן העכער. מיין וואָגן איז אַ אויסגע־וויקטער אין טרערן און שווייס פון עבודה שבלב, און איז אויסגעצירט מיט השכלה און השגה אלקית.

האָט נאָך איינער געפרעגט:

רבי וואו זיינען די טרעפ אויף ארויף צו גיין צו קענען אַריינגיין אין אייער וואָגן.

האָט אים דער פאָטער ענטפערט:

יא, אַן טרעפ קען מען ניט אַרויס־גיין פון דער נידעריקייט און אַן טרעפ קען מען ניט אַרויף גיין צו העכער. אין דעם אַרויסגיין פון נידעריק און אין דעם אַרויף גיין צו העכער זיינען פאַראַן פיר טרעפ. צוויי טרעפ אַרויס־צוגיין פון נידעריק און צוויי טרעפ אויף אַרויפגיין צו העכער.

די ערשטע צוויי טרעפ אויף ארויס־צוגיין פון נידעריק: א) באַטראַכטן זיך אין יעדער דבר גשמי וואָס דער מענש מוז האָבן וואָס איז דער תועלת און דער תכלית פון דעם, און נוצן אים נאָר צוליב דעם תועלת און תכלית. ב) מאַכן זיך אַ סדר מסודר צו טראַכטן אַ ענין אין חסידות 15 מינוט אַלע טאָג.

ה. אין איינער פון די התועדותן וועל־כע זיינען פאַרגעקומען אין דער חגיגת התנאים אונזערע — בחדש תמוז תרנ"ו — האָט דער פאָטער גערעט וועגן דעם ענין תקון המדות וואָס דאָס איז נאָר דורך עבודה שבלב.

דער פעטער רז"א נ"ע וואס בטבע תולדתו איז ער געווען א בעל מדות טובות, הגם ער איז געווען בטבע תולדתו אַ שטאַרקע האַרץ, באַ די גרעסטע יסורים וואס ער האָט ר"ל געהאַט — און געהאַט האָט ער נעבעך געגוג — האָט ער אַלעמאָל געהאַט אַ שמייכל אויפן פנים. דער שמייכל איז געווען א ביטול יסורים שמייכל. פאַרשטייט זיך אַז קיין טרער האָט ער אין לעבן ניט אַרויסגע־לאָזן.

נאָר דאָס איז מער ניט אויף אייגע־נע יסורים, אַבער דעם צווייטנס אַ צער האָט אים זייער דערנומען, וואס דאָן איז ניט נאָר דער שמייכל פאַרשוואונדן, נאָר דער פנים איז געוואָרן טרויעריק פאר־ענדערט און עס פלעגן זיך וויזן טרערן אין זייע אויגן. עס איז אביעריק צו זאָגן אַז ער פלעגט טאָן אַלץ וואָס ער האָט געקענט מיטהעלפן דעם לייד־ענדען.

אין יענער התועדות האָט זיך דער פעטער רז"א זייער פאַראינטערעסירט אין דעם שמועס מכח תקון המדות און האָט אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג אַז תקון המדות איז תלוי נאָר אין השגת המוח, וויי איינער גייט אויף אַ קלאָדקע וואָס ליגט אין בלאָטע און גייט דורך בשלום וויי־יל די קאַפּ האַלט דעם גלייכגעוויכט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט: דאָס איז מדות על פי השכל, וואָס תמיד דאַרף זיין דער שכל אויף דער וואָך און היטן די מדות זיי זאָלן ניט אויסברעכן אין זייער געבאָרענע ווילדע אומגעלומ־פערטע אייגנשאַפטן. שכל באַדאַרף תמיד היטן די מדות. דאָס איז ניט קיין תקון המדות. עס זיינען ניט קיין מדות מתוקנות. אדרבא די מדות אַליין זיינען מדות מושחתות נאָר זיי האָבן אַ גוטן שומר, דעם שכל. תקון המדות מיינט אַז, מדות אַליין ווערן מדות מתוקנות, און דער תקון המדות קומט טאָקע אויך פון שכל אַבער די איבעראַרבעטונג פון דער מדה איז נאָר דורך עבודה שבלב.

אַ מאָל ווען חסידים זיינען געווען מער איבערגעגעבן צו עבודה שבלב איז דער תיקון המדות געווען גאָר באופן אַחר לגמרי, הן אין כמות און הן אין איכות, ווי דער תיקון המדות איז איצטער. אַמאָל איז מען געגאַנגען אין פאַנטאָפל מיט ווייסע זאָקן און די זאָקן זיינען געווען ריין, ווייל מען האָט געוואוסט ווי אַרומצוגיין אין אַ בלאָטע. איצטער גייט מען אין קאַלאָשען און אפילו די קליידער זיינען פאַרשלומפּערט.

ו. ווי עס איז ידוע*) איז אין דעם — ניט איצט געדאַכטן — קטרוג אויף חסידות חב"ד וואָס איז געווען אין יאָר תקנ"ב, אַכצן יאָר נאָכדעם ווי דער רבי האָט מיט מסירות נפש געגרינדעט און מחנך ומדריך געווען חסידי חב"ד — (תקל"ד—תקנ"ב) — איז דער קטרוג ר"ל געווען אַזוי גרויס אַז מען האָט גע־דאַרפט האָבן גרויסע מליצי יושר, און מעוררי רחמים. ווי ידוע האָט דער רבי דאָן געשיקט שלוחים צו די אהלי קדש מורנו הבעש"ט ומורנו הרב המגיד ממעזריטש נ"ע און האָט אויך מודיע געווען די תלמידים זייערע החבריא קדישא וואָס זיינען געווען בעלמא דין און געשיקט אַ פ"נ צו כ"ק הרה"צ ר' נחום נ"ע מטשערנוביל.

מוצאי*) שבת סליחות ערב זכור ברית האָט דער רבי גערופן צו זיך עטליכע פון זיינע עלטערע תלמידים און האָט זיי

26) ראה שיחת כ' כסלו תרצ"ג. — וראה ג"כ ע"ד כ"ז ברשימת המאסר חלק ג' (ברוק־לין ה' תשי"ד) ע' 47 ואילך — נוסחא אחרת. והנכון כמש"כ ברשימה הנ"ל שנעתקה מגוף כתי"ק כ"ק מו"ח אדמו"ר.

*) ברשימה הנ"ל (ע' 48) אי': שרבנו הזקן סיפר בתחילה לבתו הרבנית דבורה לאה נ"ע, ואח"כ מסרה היא הדברים לשלשה מזקני החסידים.

פאַרטרויט דעם ערנסטן מצב פון דעם קטרוג ר"ל, און אז ער האָט א יסוד צו טראַכטן אַז דעם קומנדיקן ראש השנה — תקנ"ג — וועלן זיי — די מקטרגים — איבערפירן זייער קטרוג אויף חסידות צו מקטרג זיין אויף אים. דערציילט ער זיי דאָס בסוד גמור צוליב צוויי זאַכן: צוליב דעם אַז זיי זאָלן מעורר רחמים זיין — און צוליב דעם אַז ער וויל מאַכן אַ סדר ווער און ווי און וואָס זאָל מען העלפן את בנו — כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי — אין הנהגת והנהלת החסידים ועניני החסידות.

די טאַכטער דבורה לאה — דעם זיי־דענס מוטער — האָט געהערט אַלץ וואָס דער רבי האָט גערעט מיט זיינע תלמי־דים און האָט געמאַכט באַ זיך א החלטה אַז זי זאָל אומבייטן דעם פאָטער און האָט אָפּגעטראַכט ווי דאָס אויסצופירן.

ערב ראש השנה איז דער יום ההולדת פון זיידן און ערב ראש השנה תקנ"ג איז דער זיידע אַלט געווארן דריי יאָר, ערב ראש השנה נאַכן דאָוונען האָט מען דעם זיידן דעם ערשטן מאָל [26*]) אָפּגע־שאָרן די האָר און געלאָזן פאות הראש און דער רבי האָט געבענטשט דעם זיידן בהנחת ידיו הקדושות על ראשו הקדוש.

ערב ראש השנה נאָך מנחה איז די טאַכטער דבורה לאה אַריין אין קליינעם מנין — וואו עס זיינען געווען נאָר די פון בית רבי און יחידי סגולה פון די עלטערע תלמידים — אַלע זיינען געווען פאַרטראַגן אין תהלים זאָגן. זי איז צו־געגאַנגען און בריית געפּענט די טירן פון ארון הקדש און געזאָגט הויך: כל הקהל איר אַלע זייט עדות אז איך זאָג פאַר די הייליקע ספרי תורה אַז איך נעם אויף זיך בדיעה צלולה באלה ובשבועה אז איך דבורה לאה בת שטערנא פאַר־בייט מיין פאָטער ר' שניאור זלמן בן רבקה און ער זאָל בלייבן לעבן.

דעם צווייטן טאָג ראש השנה איז די טאַכטער דבורה לאה ניט געזונט געווארן און צום גדלי' — ג' תשרי תקנ"ג — איז זי נסתלק געווארן בדיעה צלולה ביז דער רגע אחרונה און קודם ההסתל־קות האָט זי געבעטן דעם רבי'ן ער אַליין זאָל זיין דער מחנך און מדריך פון איר בן יחיד.

פון דאַמאַלסט אַן האָט דער רבי גע־האָט אַ זמן קבוע אַלע טאָג בלא פלוג, וואַך, שבת און ימים טובים אויך ימים נוראים, ווען ער — דער רבי אַליין — פלעגט לערנען מיטן זיידן און פלעגט זאָגן, אַז מיט דעם לערנען וואָס ער לערנט מיטן זיידן —אדמו"ר צמח צדק — צאָלט ער — דער רבי — דעם חוב וואָס ער איז חייב דער טאַכטער דבורה לאה.

ז. אין איינער פון הרה"ק ר' משה נ"ע — דעם רבינ'ס זון — רשימות שרייבט ער אַ אריכותדיקן ענין וואָס דער רבי האָט איינמאָל אין יאָר תקנ"ה געריעט וועגן דעם עילוי הנשמה פון דער טאַכ־טער דבורה לאה וואָס איז נתעלה גע־וואָרן דורך דעם לימוד פון בנה. מיט אַ גרויס אריכות האָט דער רבי דאן מבאר געווען די טובה רוחנית וואָס קינ־דער זיינען גורם די עלטערן מיט זייע־רע לימודים בתורה און הנהגות טובות.

ח. אין די לימודים וואָס דער רבי האָט געלערנט מיטן עלטער זיידן ביחידות נאָך בר מצוה זיינען געווען דער לימוד פון ספר הכוזרי, מורה נבוכים, עקרים און עבודת הקדש על

26*) ראה „היום יום" ע' נא.

דרך החסידות און דעם ספר עץ חיים האָט ער געלערנט על דרך החקירה.

ט. וועז דער עלטער זיידע — אדמו"ר צמח צדק — האָט געלערנט דעם כוזרי, מורה נבוכים און עקרים מיטן זיידן — אדמו"ר מוהר"ש — האָט דער עלטער זיידע געזאָגט דעם זיידן אז וועז דער זיידע — (אדמו"ר הזקן) — האָט מיט אים געלערנט דעם כוזרי, מורה נבוכים און עיקרים, איז לבד דעם עצם לערנען האָט דער זיידע — אדמו"ר הזקן — מכוון געווען מיטן לערנען אָ געוויסן תיקון. הגם די מחברים פון כוזרי, מורה נבוכים און עקרים איז כוונתם געווען רצוי', אָבער דאָך האָבן זיי געהאָט ריבוי קטרוגים וואָס מען האָט באַדאַרפט התעוררות רחמים אויף זייער תיקון און עילוי.

דעם תקון און עילוי וואָס דעם זיידנס לערנען האָט פועל געווען — האָט דער עלטער זיידע, דער צמח צדק געזאָגט דעם זיידן מהר"ש — האָב איך אָפט געפילט און געזען אין די חזיונות לילה אין יענעם זמן.

י. דער זיידע — אדמו"ר מהר"ש — האָט אין איינעם פון די שיעורי לימוד וואָס ער האָט געלערנט מיטן פאָטער דעם מורה נבוכים געזאָגט, אז ער האָט בקבלה רבי מרבי ביז מורנו הבעש"ט נ"ע אז דער רמב"ם איז געווען אָ גרויסער מקובל [27*]), און דאָס וואָס דער רמב"ם האָט זיך זייער געהיט ניט צו מגלה זיין אפילו ברמיזא ווי רש"י ז"ל, איז ווייל דאָן איז געווען אָ זמן מסוכן מגלה צו זיין עניני קבלה אפילו ברמיזא.

יא. אין איינעם אָ שפאָציר — זומער תרס"ח — אין מאַריענבאד, האָט מיר דער פאָטער געזאָגט אייניקע ענינים אין מעלת מדריגת הרמב"ם, צווישן זיי צוויי זאַכן:

א) דער עלטער זיידע — אדמו"ר האמצעי — האָט געזאָגט אז דער רמב"ם האָט משיג געווען בשכלו ביז עולם הבריאה און דער פאָטער האָט געזאָגט אז דאָס וואָס דער רמב"ם האָט משיג געווען בשכלו האָט ער געקענט מבאר ומסביר זיין אויף דעם רמב"ם'ס שטיי־גער אויסשפראָך, נאָר הדור הי' אין ראוי לכך.

ב) דעם רמב"ם'ס השכלה און השגה איז געווען דעת עליון. מיט דעם אפשרי המציאות פון עולם הבריאה האָט דער רמב"ם משכיל ומשיג געווען די אפיסת המציאות פון עולם האצילות. און די עבודה פון רמב"ם איז געווען יחודא עילאה. דער רמב"ם מאַכט פון חקירה מונחים אָ כלי צום שם הוי'. יסודות און עמודים זיינען חקירה מונחים און דער רמב"ם מאַכט פון די מונחים א שם הוי', ער הויבט אָן דעם ספר הי"ד מיט „יסוד היסודות ועמוד החכמות", ר"ת הוי'.

יב. אין דעם פורים התועדות — מענ־טאָן תרע"ב — האָט דער פאָטער שטאַרק פאַרבראַכט — אין די רשי־

27*) לכאורה צ"ע מ"ש בשער הגלגולים הקדמה ל"ו ומהר"ש אלקב"ץ בפירושו לשיר השירים אשר הרמב"ם לא למד חכמת האמת. וראה שם הגדולים להחיד"א מערכת רמב"ם. —כתבו על הרמב"ם שבסוף ימיו עסק בקבלה: מגדול עוז הל' יסוה"ת פ"א ופ"ב. שו"ת מהר"ם אלשקר סי' קיז. עבודת הקודש ח"ב פי"ב. הלבוש בלבוש פנת יקרת ח"א סנ"ג. וראה שומר אמונים ויכוח א ס"ק יג, פי' הר"מ בוטרייל לספר יצירה פ"ד מ"ג.

מות [27]) איז שיחות פורים תרע"ב אָן מסכת שלמה — וועז דער פאָטער האָט מבאר געווען דעם ענין פון מתיבתא דרקיע מיט אַלע אירע היכלות אין אַלע מקצועות פון פשט רמז דרוש סוד וואָס אין תורה, האָט דער פאָטער גע־זאָגט אַז דער רמב"ם איז אָן ריש מתיבתא אין היכל פון מתיבתא דרקיע.

יג. עס איז אָן הלכה פסוקה אין תורה [28])

אַז מרובה מדה טובה ממדת פורעניות. מיר זעען במוחש אַז מחשבות זרות, ניט נאָר בשעת התפלה אַדער בשעת הלימוד, נאָר אפי' בשעת'ן עסן אַדער בשעת דעם אָפרוהען, זיינען גורם דעם גרעסטן היזק רוחני, און דאָס איז מיין מיין וואָס איך זאָג — אין דעם ענין — מרובה מדה טובה אַז מען דאַרף זיך מרגיל זיין, אַז אין מיטן עניני עולם און בפרט אין מיטן גלאָט אַזוי ריידן — ווי מענשן זאָגן — זאָל מען טראָכטן אָן מחשבה טובה, אָן וואָרט פון תורה, אָן אגדה, אָן חסידישן עבודה אויסטייטש פון אָן פסוק והדומה, און דאָס איז מרובה מדה טובה וואָס די מחשבה טובה מאָכט אָן חורבן ממש אין דעם לאָגער פון מחשבות זרות.

איך וויס במוחש פון כמה אברכים מאנ"ש וואָס זיינען זיך נוהג מיט אַזאַ סדר און זיי האָבן — אָן עין הרע — שטאַרק מצליח געווען.

יד. עס איז אָן כלל ידוע אז לפי שכלו יהולל איש, אז התעוררות המדות קומט ע"פ השכל והשגה דוקא ולפי ערך דעם העמקת הדעת אין דער התבוננות פון דער השכלה לפי ערך זה איז די גרויס און פאַרנעם פון דער התעוררות

27) ראה ג"כ שיחת שמח"ת תר"ץ ח"ב.
28) יומא עו, א.

המדה, אָבער כידוע איז אין יעדער כלל פאַראַן אָ יוצא מן הכלל.

אַזאַ יוצא מן הכלל האָב איך געזען במוחש בא החסיד ר' חנוך הענדיל נ"ע.

עס איז געווען י"ט כסלו תרנ"ח — די קביעות איז דאָן געווען שבת, — ווי דער סדר איז געווען אין אַלע ווינטער שבתים אַז נאָך דעם דאָוונען — בערך האַלב דריי — פלעגט דער פאָטער מאַכן קידוש און קומען צוריק אין מנין דאָוונען מנחה און דאָן פלעגט מען גיין צו סעודת שבת, אַזוי איז אויך געווען יע־נעם שבת י"ט כסלו.

אויף יענעם שבת איז געקומען א אורח חשוב, ר' אבא פערסאָן נ"ע. ר"א פערסאָן האָט דאָן געלעבט אין קעניגס־בערג — פרייסן — און איז געקומען אַנפאַנג אלול תרנ"ז אויף אונזער חתונה, האָט פאַרבראַכט אין ליובאַוויטש ביז איבער סוכות, נאָך סוכות איז ער גע־פאָרן אין פאַרשידענע גרעסערע שטעט אויף צו פאַרשאַפן קונדן וועלכע זאָלן אים געבן זייערע סחורות אויף קא־מיסיאָן צו פאַרקויפן אין קעניגסבערג. וועז ער האָט געענדיגט זיין מסחר נסיעה איז ער געקומען אויף שבת קיין ליובא־וויטש מיט דער דעה צו פאַרברייגען איבער י"ט כסלו.

די סעודת שבת איז געווען איינע פון די גאָר גאָר גערָאטענע וועדטפולע רוחניות רייכע סעודות. דער פאָטער, ר"א פערסאָן, מורי הרשב"ץ, ר' אבא בעשענקאָוויטשער — וועלכער איז גע־וועז אָ מחונך פון דעם מיטעלן רבינ'ס חסידים — מורי ר' ניסן סקאבלא, האָבן בריידט ארומגערעט וועגן דעם מיטעלן רבי'ן און וועגן דעם מהות פון דעם מיטעלן רבינ'ס חסידים.

אין גאָר אַ ברייטן שמועס האָט דער פאָטער געהערט ווען דאָס תוכן פון קונטרס ההתפעלות און האָט אויסגע־רעכנט פאַרשידענע אופנים ווי העמקת הדעת אין דער התבוננות פון א השכלה און השגה אלקית אין דאוונען בריינגט פאַרשידנאַרטיקע התעוררות אין מדות.

א שיינע פאָר שעה נאָך הבדלה צייט האָט מען מסיים געווען די סעודת שבת. מיר אַלע זיינען געווען אין דער בעס־טער אויפגעלעגטער שטימונג פון די טיף רייכע השכלה עבודה'דיקע שמועסן און ספורים וואָס מיר האָבן געהערט. נאָר איינער, החסיד ר' חנוך העניל, איז געווען זייער צובראָכן און מיט טרערן האָט ער געזאָגט: די ספורים האָב איך געהערט אָבער די שמועסן האָב איך ניט באַגומען, איך האָב גאָרניט פאַרשטאַנען, און האָט שטאַרק געווויינט.

א זייגער עלף בין איך אַריין אין מנין, האָב איך געטראָפן ווי ר' חנוך העניל דאַוונט נאָך מעריב — אַנגע־הויבן האָט ער מיט אונזער מנין — און האַלט פאָר שמונה עשרה, ערשט נאָך צוועלף האָט ער מסיים געווען דעם דאַוונען און א שטאַרק פאַרווויינטער און צורודערטער האָט ער מיר געזאָגט: דער גאַנצער טרייסט מיינער איז שלא עשני כגויי הארצות און איך בין אויך פון די וואָס האָבן אין זינען זוכה זיין להיות כורעים ומשתחווים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה אפילו אָן א ברעקל דעת.

מען באַדאַרף ווערן גאָר אנדערש, מען באַדאַרף גיין אָנקיפן אהל אויסווויי־נען זיך באַ די רביים א התעוררות רחמים רבים אז השי"ת זאָל אויף מיר רחמנות האָבן, געבן מיר א שטיקל אידישע האָרץ, בעטן באַ השי"ת אז ער זאָל מיר געבן א שטיקל קאָפּ, האָב איך גאָר ניט אַזאַ העזה וחוצפה, פאַרוואָס זאָל מיר השי"ת געבן מוחין, פאָר מיין יראת שמים, פאָר מיינע מעשים טובים, אָבער א שטיקל אידישע האָרץ קומט יעדן אידן.

אז איך האָב דאָס דערציילט דעם פאָטער האָט ער געזאָגט אז אַזאַ האָרץ איז דאָס די תוצאות פון הייס פלאָמיקע ערנסט איבערגעגעבענע קאָפּיטלאָך תהלים.

טו. עס איז פאַראַן א מאמר העולם ניט פרעג ביים רופא פרעג ביים חולה. אין עניני החסידות והחסידים איז רופא און חולה, חסיד און רבי. דער חסיד איז א חולה, און חולים זיינען פא־ראַן פאַרשידענע, גרויסע, מיטעלע און קליינע. א קליינע חולאת איז אויך א חולאת וואָס מען טאָר ניט פאַרלאָזן. דער רבי איז דער רופא.

אויך דער מאמר העולם פרעג ביים חולה ניט ביים רופא איז געווען און פאַראַן אין דרכי החסידים.

באַ א התועדות פלעגן אפילו די גאָר גאָר גרויסע חסידים משכילים און בעלי עבודה גוט אַריינזאָגן איינער דעם אַנ־דערן און עס פלעגט ווערן ביטער אין פאטילניצע, ווי עס האָט פיל מאָל פא־סירט מיט החסידים המפורסמים ר' אייזיק האָמליער[29], ר' פסח מאַלאָס־

29) הרב ר' יצחק אייזיק בהר"מ הלוי עפשטיין בעהמח"ס חנה אריאל, מאמר: השפלות והשמחה, יצי"מ, השבת, הבדלה, הברכות, כללות ענין מתן תורה, מצה וכוסות, שני המאורות (ג"ח). ועוד. ראה שיחת שמע"צ תרצ"ז אות יב, התמים חוברת שני' ע' קכ ועוד.

טאָווקער [30]), ר' בצלאל אזאריטשער [31]) און ר' הלל פּאריטשער [32]), וואָס די רביים האָבן ניט געוואָלט ליידן.

חסידים האָבן געוואוסט, אַז די רביים ווילן ניט ליידן דאָס וואָס די עלטערע חסידים באַ התועדות'ן זאָגן זיך אַריין שאַרפּע ווערטלאַך, און אויף דעם האָבן די חסידים הגדולים געזאָגט, ניט פּרעג ביים רופא פּרעג ביים חולה.

עס איז איבעריק צו זאָגן אַז אַלץ וואָס די עלטערע חסידים האָבן איינע איינע אַנדערע אַריינגעזאָגט איז געווען באהבה ובחיבה און מיט דעם גרעסטן פנימיות'דיקן הדרת הכבוד.

טז. א מאל איז א חסידישע התועדות געווען א חסידות חסידישע התועדות. מען האָט טאָקע געריעט וועגן דעם אַרום פון חסידות. מען האָט מבאר געווען א חסידישן וואָרט. דערקלערט דעם תוכן פנימי פון א חסידישן וואָרט, אַרומגערעט דאָס וואָס מען קען לערנען פון א חסידישן סיפור. דאָס אַלץ האָט אַוועק געשטעלט חסידים אין א ריינערן אויר און א העכערן רוחניותדיק'ן מצב.

פון א אַמאָליקן חסידישן פאַרבריינגען פלעגט מען אַרויסגיין, אויב אפילו ניט פּרימער אָבער קליגער, איידעלער און העכער. דער אויר אַליין האָט געמאַכט ריינער.

איצטער, מצד דעם מצב עניני התורה החינוך והיהדות אין די לעצטע פּינף און צוואנציק יאָר, זענען די התועדות החסידים פאַרוואַנדעלט געווארן אין א התועדות פון חיזוק היהדות, מען רעדט ווענן ענינים פון טהרת המשפּחה, שמירת שבת, קביעות עתים לתורה והדומה ענינים פון חיזוק התורה ומצות.

זיכער אַז ניט נאָר מען דאַרף וועגן דעם ריידן נאָר מען מוז וועגן דעם ריידן, און ניט נאָר ריידן נאָר טאָקע טאָן אויך, אָבער דאָס טאָר בשום אופן ניט פאַרנעמען דעם פלאַץ פון חסידות חסידישן התועדות רוחנית.

חסידים באַדאַרפן זיך איינטיילן אין צווייערליי התועדות'ן: א) א תעמולה פון חיזוק היהדות התועדות, ריידן און טאָן אַלעס מעגליכע פאַר חיזוק היהדות בכלל און פאַר חינוך בפרט. ב) א חסידות חסידישע התועדות וואו דער ריכטיקער חסידישער גייסט זאָל בריט און אָפן קומען צום אויסדרוק.

אין יעדער זאָך, אַן אונטערשייד צי שכל און מדות צי מחשבה און דבור ומעשה מוז זיין א בכן, וואָס דער בכן איז דער תמצית פון דער זאָך, און דורך א הסכם והחלט מוז דער בכן קומען אין א בפועל אויסדרוק לפי ערך דעם ענין המהות והמציאות אין וואָס דער בכן איז געווען.

הגם דער בכן איז פאַרשידנאַרטיק, עס איז ניט גלייך דער בכן פון שכל צום בכן פון מדות און עס איז ניט גלייך דער בכן פון מחשבה צום בכן פון דבור ומעשה, אָבער אין דעם זיינען אַלע בכן'ס גלייך אז דער בכן דאַרף קומען אין א בפועל.

בהשקפה ראשונה קען מען פרעגן וואָס איז דער חילוק צווישן בכן און

---

30) מצעירי חסידי רבנו הזקן ואח"כ מחסידי אדהאמ"צ והצ"צ. מכתב ממנו נדפס בהתמים חוברת ששית ע' סב.

31) מחסידי אדמו"ר הצ"צ.

32) הרב ר' הלל בר' מאיר הלוי (מאַלי־סאָוּוּ?) אב"ד באברויסק (תקנ"ה ? — יא מנ"א תרכ"ד). בעהמ"ס לקוטי באורים, פלח הרמון, אמרי נועם (?). ראה אודותו שיחת חה"פ ה' תש"ג אות נב.

בפועל. אין פלוג איז בכן אזן בפועל איין אזן די זעלבע זאך, בכן פון שכל איז דער בפועל פון שכל אזן דער בפועל פון שכל איז דער בכן, דאס זעלבע איז אויך אין מדות אזן מחשבה דבור ומעשה, איז וואס באמת דער אונטערשייד צווישן בכן אזן בפועל.

אזן אויף דעם זאגט חסידות אז עס איז פארן א אונטערשייד אזן דער אונטערשייד איז גאר גאר א גרויסער.

דער אונטערשייד צווישן בכן אזן בפועל וואס חסידות ערקלערט איז, אז בכן איז א ענין טבעי וואס השי"ת האט טובע געווען אין אלע זאכן אז זיי זאלן האבן א בכן, דער בכן פון דער זאך איז די תולדה פון דער זאך, אזן דער בפועל איז א מלאכותי וואס השי"ת האט טובע געווען א כח פועל אז דער נברא זאל קענען מאכן פון א בכן א בפועל.

דער בכן איז די תולדה פון דער זאך. דער בכן פון שכל איז די תולדת המדה וואס ווערט פון דעם שכל, וואס דאס אז פון שכל ווערט נולד א מדה וואס איז מתאים צום שכל איז א טבע וואס השי"ת האט טובע געווען צווישן די אלע אייגנשאפטן וואס דער שכל פארמאגט. דער בפועל איז מחי' ומקיים די תולדה.

אזן אזוי איז אויך אין דעם בכן אזן בפועל פון מדות אזן די לבושי הנפש מחשבה דבור ומעשה. דער בכן פון מדות איז מחשבה, דער בכן פון מחשבה איז דבור, דער בכן פון דבור איז מעשה, איז אלע בכן'ס, איינגעשלאסן מעשה, מוזן האבן א בפועל.

דער בפועל פון מדות בכן איז די מחשבה זאל זיין א מחשבה מסודרת, ניט צו א ברייטע פארטראכטונג. דער בפועל פון מחשבה בכן איז עס זאל קומען אין א געפיל חיות'דיקן דבור. דער בפועל פון דבור בכן איז אז דאס וואס מען טוט זאל זיין מיט א געשמאק אין בערגעגענקייט.

א בכן אן א בפועל איז א זריעה לריק אזן א לידה לבהלה. איינע פון די גרויסע רוחניות מזיקים אזן געפארן וואס חסידות האט פאר זיי מורא אזן וואלנט חסידים אז זיי זאלן זיך היטן פון דעם.

פארוואס אזעלכע עבודה — מוטעים, וואס מיינען אז לידת המדה וואס קומט פון א התבוננות אין א השגה אלקית איז שוין גוט. עס איז דאך א תולדה פון דער השגה וואס עס איז א הוראה אז די השגה איז א לעבעדיקע אזן האט מוליד געווען א לעבעדיקן קינד, אבער טייערער ברודער, ניין, אויב עס איז ניט פארואס דער בפועל ממש פון אלע אויבן אויסגערעכנטע בפועל'ן, ביז דעם געשמאק חיות'דיקן בפועל פון מעשה, איז דאס אלץ א זריעה לריק וואס פון דעם ווערט א לידה לבהלה.

אמת, דער בכן איז דער תמצית פון דער זאך אבער דער בפועל איז די נשמה פון דעם בכן. ער איז דער אור האמת פון אלע בכן'ס. אויך איז, אין א געוויסן זין, דער חיות געשמאקער בפועל פון מעשה מאמת דעם גוטן אפ־לייג פון דער השגה.

ווי פריער געזאגט איז דער אונטער־שייד פון בכן ובפועל איז דאס וואס דער בכן איז א טבעי מעשה אלקים אזן דער בפועל איז א מלאכותי, מעשה בני אדם. דער כח אויף דעם בפועל איז א טבע מעשה אלקים אבער דער בפועל אליין איז מעשה בני אדם. וואס דער מענש אליין באדארף טאן.

אין די ביידע אופני התועדות, הן אין דער חסידות תעמולה התועדות און הן אין דער חסידות חסידישער התועדות איז פאראן א בכן. א מאל א בכן מיט גאר א ברייטן פארנעם און א מאל מיט א קלענערן פארנעם און על כל פנים א בכן איז פארהן און גאנץ אפט א וואכעמער בכן, אבער דער חיות גע־שמאקער פריערדערמאנטער בפועל פון בכן פעלט גאנץ אפט און מאכט דעם בכן פאר א מפיל לידה, במילא איז די גאנצע זריעה פון דער התועדות א זריעה לריק.

חסידות וואלנט חסידים פון דער גע־פאר פון א בכן אן א בפועל.

יז. א חסידות חסידישע התועדות באַ־דארף זיין איבערפולט מיטן אמת'ן אלטן ניט געענדערטן משכיל עבודה חסיד. דער חסיד וואס דער אל־טער רבי האט אים געשאפן און אונזע־רע רביים, כל אחד בדורו, האבן אים געשפייזט מיט תורה און הוראות אין דרכי עבודה.

חסידות האט זיך ניט געביטן און חסידים האבן זיך ניט געביטן. עס איז מער ניט וואס די תורת החסידות האט צוגעקראגן מדור לדור ביאורים והסברים וואס האבן מבאר ומסביר גע־ווען די עיקרי תורת החסידות און מיט דעם דערמעגליכט אז אויך קלענערע בעלי שכל והבנה זאלן קענען פארנע־מען די חסידות השכלה.

חסידות און חסידים האבן זיך ניט געביטן, אבער במשך הזמן בכלל און אין די לעצטע דרייסיק יאר בפרט לסבות מסבות שונות האבן זיך חסידות און חסידים פארוואסערט. עס איז פארהן די עסענציע פון חסידות און חסידים, אבער זי איז צופיל פארוואסערט. אבער נאך אלעמען האבן זיך חסידות און חסידים ניט גע־ביטן. באַ אונז איז פארהן דער אלטער עסענציע חסיד, נאר עס איז פארוואַ־סערט.

אין גשמיות וויסן מיר אז א משקה אדער א אוכל וואס איז פארוואסערט מער ווי עס באדארף צו זיין איז אום ארויס צו נעמען די איבעריקע וואסער קען מען נישט פשוט נעמען און ארא־גיסן די וואסער,וויל דאן וועט מען אויך פארלירן פיל פון דער משקה אדער פון דעם אוכל. נאר בכדי ארויס צונע־מען די איבעריקע וואסער זיינען פארהן צווייערליי — הפכים'דיקע — אופנים: א) אויסקאכן און אויסזידן די משקה אדער דעם אוכל אויף א שטארקן פייער. ב) אויס פרירן די משקה אדער דעם אוכל אין גאר א קאלטן פלאץ.

די איבעריקע חסידות און חסידים וואסער באדארף מען אויסקאכן און אויסזידן אין א טיפזיניקן געגועים ניגון מיט א דביקות ריקוד, אדער מיט א קאלט געגאסענעם ברייט השגה הסבר אין איינעם פון די חסידות טיפע ענינים.

און דאס דארף זיין דער יסוד מוסד פון א חסידות חסידישער התועדות.

די חסידות חסידישע התועדות באַ־דארף זיין דער כבשן האש וואס זאל אויסקאכן און אויסזידן די פארוואסע־רונג פון חסידות און חסידים, אדער די איין קאסטן אויף אויספרירן די פאר־וואסערונג.

יח. אין א חסידות חסידישער התועדות דארף מען א סך ריידן איבער עבודה שבלב, ניט נאר אז מען באדארף

זיין אַ עוסק בעבודה שבלב, נאָר ווי איז מען אַ עוסק בעבודה שבלב.

דער רבי, דער טאָטע האָט טאָקע אַרויסגעגעבן אַ קונטרס התפלה [33], אָבער מען באַדאַרף אָט דאָס וואָס דאָרט איז געשריבן בריינגען אין לעבן, מען באַדאַרף לערנען און לערנען זיך ווי צו דאָונען. עלטערע חסידים וואָס האָבן מקבל געווען פון עלטערע חסידים באַדאַרפן לערנען. די אינגערע חסידים ווי צו דאָונען און די אינגערע חסידים באַדאַרפן זיך לערנען פון די עלטערע.

יט. די חסידות חסידישע התועדות איז אַ נחלה בלי מצרים. אַ גוטע התועדות בריינגט פריער אַדער שפּעטער צו די העכסטע דרגות, הן אין השכלה והשגה און הן אין עבודה און הרגש אלקי.

חסידות איז מבאר דעם וממדבר מתנה וממתנה נחליאל אויפן חסידישן שטייגער, אַז מען קומט צו אויך צו די העכסטע מדריגות וועלכע זיינען מער ניט ווי בדרך מתנה, און וואָס איז די מתנה נחליאל, נחליאל מיינט דעם לחזות בנועם הוי' און להתענג על הוי'. ומנחליאל במות ומבמות הגיא. וואָס מיינט עס אין חסידות, ומנחליאל כו' אַז דער בעל דרגא וואָס קומט צו נחליאל זיינען ביי אים פאַראַן צוויי ענינים: במות און גיא. במות זיינען די ניצוצות דתהו וואָס זיינען אַראָפּגעפאַלן אין די דברים הגשמיים, און גיא מיינט תורה און מצות דתיקון וואָס זיינען מלובש אין דברים הגשמיים. און דאָס מיינט ומבמות הגיא אורות דתהו אין כלים דתיקון. אשר בשדה מואב, אם היות אַז די אַלע דברים הגשמי' זיינען דאָך תחת ממשלת קליפת נוגה, אָבער באמת איז דאָס ראש הפסגה. פסגה זאָגט רש"י איז לשון גובה, דאָס מיינט די העכסטע הויכקייט פון אַלע הויכקייטן. ראש הפסגה מיט דעם עליית הרצון וואָס כך עלה ברצונו ית' מיט אַ געשמאַק — אויב מען קען זיך אַזוי אויסדריקן — וואָס איז כמוס בעצמות עצמותו ית' אַז ער, ית', זאָל מהווה זיין אַ עולם גשמי וואָס דער קיום המציאות פון דעם יש גשמי איז נאָר דער אין האלקי, און בחיצוניותו פון דעם יש זאָל ער זיך אַרויסווייזן ווי להבדיל עצמותו ית' וואָס מציאותו מעצמותו און דורך דעם בירור פון דעם יש הגשמי על פי התורה ומצות זאָל זיין דער תיקון פון אורות דתהו, וואָס דאָס איז דער ונשקפה על פני הישימון.

דער ממדבר מתנה וואָס דאָס איז די התחלה טובה אויף אויס צו פירן דעם רצון המוחלט בעצמותו ית' אַז נש"י ע"י תורה ומצות זאָלן בכח עבודתם אויספירן די כוונה פנימית פון דעם ונשקפה על פני הישימון — איז דאָס דורך אַ חסידות חסידישער התועדות וואו די מתועדים פירן זייער התועדות אין די ראָמען ווי די עסענץ חסידים האָבן געפירט זייערע חסידישע התועדות'ן.

כ. חסידות חב"ד רעט וועגן אַלע ענינים מיט אַ שפה ברורה, קלאָרע דיבורים. און אַזוי רעט חסידות איבער דעם ענין פון ירידת הנשמה בגוף. אַ נשמה וואָרט פינף טויזנט מיט הונדערטער יאָרן ביין זי איז זוכה צו דעם אויף אַראָפּגעשיקט ווערן אויף דער ערדי-

---

33) הוצאה שלישית — עם מבוא וקצורים מכ"ק מו"ח אדמו"ר — נדפסה בשנת תש"ב.

שער וועלט להתלבש אין אַ גוף גשמי.

דער זהר זאגט [34]) כל נשמתא ונשמתא הוה קיימא בדיוקנאה קמי' מלכא קדישא. מלכא קדישא מיינט ז"א פון עולם האצילות, וואס דאָרט אין ז"א דאצילות איז דער מעמד הנשמות, און כידוע איז ז"א דאצילות נאָך בכלל עולמות אין סוף. און די נשמה וויי זי שטייט אין דעם עולם אין סוף פון ז"א דאצילות, איז זיכער איר עבודה באהבה ויראה אין אַ הויכער מדריגה. און זייענדיג אין עולם אין סוף פון ז"א דאצילות וואָרט די נשמה יאָרן לאַנג ביז זי וועט האָבן דעם זכות אַראָפגעשיקט וועלן אין עולם התחתון אויף להתלבש בגוף. וואס פון דעם אַליין באַדאַרף מען פאַרשטיין די מעלה פון ירידת הנשמה בגוף און וואס פאַר אַ גרויסע געוויכט מען לייגט למעלה אויף דער ירידה, דאָס מיינט די גרויסע הויכע עלי' וואס מען ערוואָרט פון דער ירידה, וואס די נשמה וועט אויפטאָן אין דעם גוף בפרט און אין עולם התחתון בכלל.

כא. זומער תרנ"ו אין אייניעם פון די שמחה התועדות'ן אין די שבעת ימי המשתה פון אונזערע תנאים האָט דער פאָטער בשעת זאָגן אַ לחיים גע־זאגט: וואס וועט זיין מיט דעם להתענג על הוי' אויף וועלן לייגט מען דאָס אפ. עס איז פאַראַן אַ חסיד שוטה וואָס לייגט אפ דעם להתענג על הוי' אויף נאָך הונ־דערט און צוואַנציק יאָר. די האָפענונג זיינע איז אויף אייניעם פון די צוויי עניניים: א) אויף דעם בפלגות [35]) ליליא קוב"ה אתי לאשתעשעא עם צדיקיא בגינתא דעדן. ב) אויף דעם צדיקים [36]) יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה.

אַבער ער איז א חסיד שוטה און אַ חסיד מיט אַ שוטה איז גאָר ניט קיין פאַסנדער שידוך. אַ שוטה קען קיין חסיד ניט זיין און אַ חסיד איז דאָך אַודאי און אודאי, אַז ער קען קיין שוטה ניט זיין.

אַבער דער וואָס לייגט אפ דעם להתענג על הוי' אויף נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר איז זיכער א חסיד שוטה. אַ חסיד איז ער וויל ער וויל דעם ענין פון להתענג על הוי'. אַ מתנגד וויס גאָר ניט פון דעם גאַנצן ענין פון להתענג על הוי'. דאָס וואָס אַ מתנגד וויס איז להתענג עליו, אַז הקב"ה איז זיך מתענג מיט זיינע חידושי תורה אַבער פון דעם ענין להתענג על הוי' וויסן נאָר חסידים, און וויל ער לייגט אפ דעם להתענג על הוי' אויף נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר איז ער א שוטה. און באַ דעם חסיד שוטה איז דער שוטה גרעסער פון דעם חסיד.

כב. אין אַ שמועס וואָס דער פאָטער האָט געזאָגט בסעודת שבת פרשה תרומה תרנ"א, האָט ער דערציילט אַז אין יאָר תק"ן, וועו דער מיטעלער רבי איז אַלט געוואָרן זעכצן יאָר, אַדער אין יאָר תקנ"א וועו דער מיטעלער רבי איז אַלט געוואָרן זיבעצן יאָר, האָט דער רבי אים איבערגעגעבן דעם חינוך און הדרכה פון די יונגע לייט וואָס זיינען דאָן געזעסן ביים רבי'ן אין ליאָזנא. האָט דער רבי געזאָגט דעם מיטעלן רבי'ן אַז דער ערשטער טריט אין חסידישן חינוך

34) לע"ע לא מצאתי מקומו וראה זח"א ג, סע"א; רכו ב; רלג, ב; זח"ג סא, ב; קה, ב. וצ"ע.

35) זח"א עב, א; סב, ב; קלו, ב; קעח, ב.

36) ברכות יז, א.

והדרכה איז מאַכן חסידים פאַר אויס שוטים, ווייל שטות איז אַ מחיצה של ברזל פאַר חסידות. דאָן האָט דער פאַטער ערקלערט אַז דער ווארט שוטה האָט צוויי אויסטייטשן: א) אַ שוטה — פשוטו כמשמעו, אַ נאַר. ב) שוטה ווילד. און די ביידע זאַכן, סיי נאַרישקייט און סיי ווילדקייט, זיינען ניט קיין פאַר מיט חסידות און חסידים.

כג. אין אַ שמועס וואָס דער פאַטער האָט געריעט בסעודת שבת ויגש תרנ"ה האָט ער געזאָגט: דער טאַטע האָט מיר געזאָגט אַז באַ חסידים איז חכמה אַן איינגעבאַרענע אייגנשאַפט.

החסיד הרב ר' דוד צבי חן — רד"ק[37]) — וואָס ער און ר' יהושע דאָבערוסקין[38]) זיינען דאָן געווען אורחים אין ליובאַוויטש — האָט דערציילט אַז אַמאָל אַ נאַך סוכות איז ער געפאָרן אין האַמליא מיטן אבזיכט צו פאַרבריינגען עטליכע חדשים באַ הרה"צ ר' יצחק אייזיק.

די קביעות פון י"ט כסלו אין יענעם יאָר איז געווען פרייטאג. באַ אַ פופצן בחורים און יונגע לייט זיינען דאָן געזעסן אין האַמליא באַ הרי"א. פרייטאג פאַר קבלת שבת איז באַ ר' אייזלען אין שול געווען אַ געגרייטער טיש מיט משקה און פאַרבייסן. וועז עס איז געקומען דער זמן קידוש האָט ר' אייזיל געמאַכט קידוש מיטן שמחת תורה ניגון אויף גאָר שטאַרקע משקה און געהייסן אַלעמען קידוש מאַכן.

נאָך קידוש האָט ר' אייזיק געזאָגט אַז ער וועט אונז שיינקען אַ מתנה, ער וועט אונז דערציילן דאָס וואָס דער רבי האָט געזאָגט אויף דער ערשטער י"ט כסלו סעודת הודאה אין יאָר תקס"ב.

נאָך אין חדש תשרי — דערציילט ר' אייזיק — האָבן חסידים מקורבים געהאָט דעם געפיל אַז דעם י"ט כסלו וועט זיין נייס. וואָס פאַר אַ נייס האָט מען ניט געוואוסט, נאָר זיי האָבן געפילט אַז עפעס נייס וועט זיין.

שמיני עצרת און שמחת תורה איז דער רבי פאַרשידענע קורצע שמועסן, וואָס דער רבי האָט געריעט פאַר די קינדער און יחידי סגולה פון די עלטערע חסידים, האָט דער רבי געזאָגט[39]) אַז צוליב געוויסע רוחניות'דיקע טעמים האָט ער ניט אָנגענומען די הצעת החסידים אויף קובע זיין דעם יום הגאולה י"ט כסלו פאַר אַ יום משתה ושמחה ברבים, און ער אַליין האָט נאָך ניט געמאַכט קיין סעודת הודאה, וואָס על פי דיני התורה דאַרפן מאַכן אַ סעודת הודאה וואָס די סעודה איז אַ סעודת מצוה. די מצוה פון דער סעודה איז אהבת ישראל, וואָס אויף דער מצוה פון אהבת ישראל האָט דער זיידע[39*]) — מורנו הבעש"ט — געזאָגט דאַרפן האָבן מסירת נפש.

אין אַ אריכות'דיקן נגלה פלפול רעט

---

37) רב בצערניגוב. מחסידי אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר מהורש"ב נ"ע. נפטר בירושלים ת"ו.

38) שו"ב בחרסון, ונודע בשם ר"י הערסאָנער, חתנו של הרד"צ בזוהג שני. מחסידי אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר מהורש"ב נ"ע.

39) ראה שיחת יט כסלו תרצ"ג אות ט ואילך.

39*) רבנו הזקן הי' קורא את הבעש"ט בשם „זיידע" — במובן רוחני. ראה התמים ח"ב ע' נו ושיחת כ' כסלו תרצ"ג אות יא.

דער רבי מיט זיין ברודער מהרי"ל[40]) שמחת תורה בא דער סעודה די תקנה וואס דער בעל ההודאה — פון די ארבעה צריכים להודות — דארף מאכן אויב ער האט ניט געמאכט די סעודת הודאה בזמנה.

פון די אלע רייד האבן די חסידים המקורבים אויס געדרונגען אז דעם אנ־קומענדיקן י"ט כסלו וועט זיין נייס און זיכער וועט דער רבי הייסן מאכן א סעודת הודאה און וועט א ודאי אליין זיין בא דער סעודה.

אנהויב כסלו האבן מיר, יונגע לייט, פון האמליא, באברויסק און די ארומיקע שטעטלעך צוזאמענגעלייגט א סומע אויף א פור, אויך האט מען געקויפט א טוץ וואליקעס און מיר האבן זיך גע־לאזן אין וועג צופוס נאר צוביסלאך אפרוהען בא עזריאל'ן אויפן שליטן. אין וועג בכלל ובפרט אין ראהאטשאוו, ביחאוו און שקלאוו זיינען צוגעקומען מענשן וואס האבן געדונגען נאך צוויי פורן.

אבט מנינים זיינען מיר געקומען דא־נערשטאג, פרשה וישלח אין ליאדי.

דער שבת וישלח איז געווען איינער פון די גאר פרייליכע שבתים וואס חסידים האבן וועז געהאט. דריי מאל האט דער רבי געזאגט מאמרי חסידות אין משך פון יענעם שבת.

דעם ערשטן מאמר האט דער רבי געזאגט אין קליינעם הויף בית מדרש פרייטאג נאך מנחה פאר קבלת שבת, דעם מאמר וישלח יעקב וואס איז גע־דרוקט אין תורה אור, די פיסקא וישובו המלאכים און די פיסקא ויאמר יעקב איז דאס אלץ איין מאמר.

דעם צווייטן מאמר האט דער רבי געזאגט אין קליינעם הויף בית מדרש שבת גאנץ פרי, עס איז נאך געווען א צוויי שעה צו טאג. דער רבי האט אנגע־הויבן דעם מאמר מיטן פסוק ויאמר יהושע וגו' בעבר הנהר. אין תורה אור הויבט זיך אן דער מאמר ויקם בלילה.

דעם דריטן מאמר האט דער רבי גע־זאגט אין קליינעם הויף בית מדרש שבת נאך מנחה. דעם מאמר האט דער רבי אנגעהויבן מיטן פסוק ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו.

די אלע דריי מאמרים האבן די זיצער און מיר, אורחים, פיל מאל איבער־גע'חזר'ט. יעדער פון די חוזרי המאמרים האט געהיט נאכזאגן ריכטיק די דברי הרב.

זונטאג און מאנטאג האבן אנגעהויבן שטראמען קיין ליאדי מענשן פון נא־הענט און פון ווייט, פון באייעוו, טא־טארסק, חאטימסק, חאסלאוויטש, אמ־טשיסלאוו, קלימאוויטש, פאהאר, פא־טשעפ, דובראוונע, ארשא, קרופקי, טא־לאטשין, בארישאוו, באבינאוויטש, דא־בראמיסליא, ליובאוויטש, רודניא, ליאז־נא און פון א ריי שטעט און שטעט־לעך פון וויטעבסק פאלאצקער גליל.

דינסטאג, י"ט כסלו האט דער עולם געדאוונט אין גרויסן הויף בית מדרש און אין קליינעם הויף בית מדרש אזן אין די שטאטישע בתי מדרשים, אומעטום איז געווען געפאקט מיט מענשן.

ליאדיער איינוואוינער האבן מכריז געווען אז אלע אורחים וועלן זיין גע־שפייזט די וואך ביז איבער דעם קו־מענדן שבת אן קיין געצאלט. און אזוי איז טאקע געווען. די ליאדיער אידישע

---

40) נודע בשם מהרי"ל מיאנוביטש, בעהמ"ס שארית יודא. ראה אודותו התמים ח"ב ע' נא.

איינוואוינער האָבן דאָן באַוויזן די אידי־
שע אייגנשאַפט מדה טובה פון הכנסת
אורחים מיט דער גרעסטער אהבת
ישראל חיבה.

עס איז צו באַמערקן אַז אויך די ניט
אידישע באַפעלקערונג אין ליאדי האָבן
געזונמען אַ געוויסן אנטייל אין דער
הכנסת אורחים. פיל צענדליקער ליא־
דיער ניט אידישע איינוואוינער האָבן
אָפּגעליידיקט זייערע היזער פאַר די
אורחים וואָס האָבן ניט געהאַט קיין
פּלאַץ צום שלאָפן אין די אידישע
הייזער.

א באזונדער הכנסת אורחים האָט
אַרויסגעווויזן דעם פירשט ליובאַמירס־
קי'ס גיטער פאַרוואַלטער, דער אוהב
ישראל יאָן טשעמעריסקי, וואָס האָט
געלאָזט וויסן דער אידישער קהלה אין
ליאַדי אַז פון דעם פירשט ליובאַמירס־
קיס הויף וועט יעדן טאָג צוגעשיקט
ווערן פינף און זיבעציק פוד [41]) קאַרטע
מעל אויף באַקן ברויט, און דריי בהמות
מיט אַ צאָל קעלבער צו קוילן אויף
כשר און אַ געוויסע צאל שליטנס מיט
היי און האָבער וואָס איז נויטיק פאַר די
אַנגעקומענע פורן.

מען האָט מכריז געווען אַז נאָכן זמן
פון מנחה גדולה זאָל זיך דער עולם
פאַרזאַמלען אין דעם גרויסן הויף פון
בית מדרש, וואו דער רבי וועט קומען
און זאָגן א מאמר חסידות.

דער גרויסער הויף בית מדרש און
דער זומער־שאַלאָש איז געווען איבער־
פילט מיט מענשן. אין מיטן גרויסן בית
מדרש איז געשטאַנען די גרויסע בימה
מיט אַ גרויסן טיש אויף דער בימה.
החסיד ר' שמואל אלי' דער הייזע־
ריקער — דער גוט באַוואוסטער מיט
זיין שטאַרקער לייבן שטימע — האָט
מכריז געווען אַז, באַלד קומט דער רבי,
אַלע זאָלן זיין שטיל. פון ר' שמואל
אלי'ס אַ שאַ האָבען זיך אונטערגע־
בראַכן די פיס.

באַלד האָבן זיך באַוויזן אַ גרופּע יונ־
גע לייט, בריט פּלייציקע מיט הענט און
פיס, און ווי צוויי שנירעלעך האָבן זיי
זיך אַריינגעדרונגען אין דעם פול גע־
פּאַקטן גרויסן הויף בית מדרש, און
אין אַ פּאָר מינוט איז ענטשטאַנען א
בריטע וועג פון דער ערשטער טיר ביז
דער בימה, דאָס האָבן זיי געמאַכט א
בריטע באַקוועמע וועג פאַר דעם רבי'ן
מיט די קינדער און בריידער.

וועז דער רבי האָט זיך באַוויזן אין
אַריינגאַנג איז אויף אונז געפאַלן א אי־
נערליכע הדרת הכבוד'יקע מורא
ופחד. אין דעם האָבן מיר דערהערט
דעם רבינ'ס שטימע זינגנדיק די בא־
וואוסטע תנועה מיט די ווערטער צאינה
וראינה.

דער רבי איז געגאַנגען אין דער בא־
גלייטונג, פון דער רעכטער זייט כ"ק
אחיו מהרי"ל, און כ"ק אחיו ר'
מרדכי [41*]) פון דער לינקער זייט.

אין דער צווייטער שורה זיינען גע־
גאַנגען כ"ק אחיו הר' משה [42*]) מיט די
צווי זקנים הידועים.

אין דער דריטער שורה זיינען געגאַנ־
גען כ"ק בניו דער רבי [42]) און כ"ק ר'

41) פוד הוא לערך טז קילאגרם.

41*) הי' רב באורשא — פלך מאגילעוו — וכנוי משפחתו פוזנער. נפטר יא אדר תקפ"ג, ומ"כ בקאפוסט. ראה התמים ח"ב ע' נא.

42*) הי' רב בבאייעוו — פלך מאגילעוו, בליעפלי — פלך ויטעבסק — וברודני. ומ"ב שם בחיי רבנו הזקן. ראה התמים שם.

42) אדמו"ר האמצעי.

חיים אברהם "*) פון דער רעכטער זייט און כ"ק הר' משה "**) פון דער לינקער זייט און דער רבי ") איז געגאַנגען דער לעצטער.

צוקומענדיק צו די בימה טרעפ האָט דער רבי געזונגען די גוט באַוואוסטע תנועה מיט די ווערטער אלי אתה ואודך אלקי וארוממך.

דער רבי האָט זיך געזעצט ביים טיש אויף דער בימה און אַלע וואָס זיינען מיט אים מיטגעקומען האָבן זיך אויך אויסגעזעצט ביים טיש.

דער רבי זינגט דעם ניגון הידוע און די אינערליכע התלהבות וואָקסט מרגע לרגע און די שטילקייט וואַרפט אַן אַ פּנימיות'דיקע אימה.

דער רבי זאָגט א מאמר חסידות. הויבט אָן מיטן פּסוק פּדה בשלום נפשי, דאָס איז דער מאמר ויאבק איש עמו וואָס איז געדרוקט אין תורה אור.

נאָכדעם ווי דער רבי האָט אָפּגעזאָגט דעם מאמר האָט החסיד ר' נפתלי סענער — א געוויסער חסידישער מנגן — אָנגעפאַנגען זינגן אַ שמחה ניגון, און החסיד רש"א דער הייזעריקער, האָט מכריז געווען, אַז דער עולם זאָל מיטזינגען נאָר מיט אַ סדר.

אין דעם רבינ'ס יחידות בית מדרש איז געווען צוגעגרייט אַ סעודת הודאה טיש, בא ווען דער רבי מיט די ברי־דער און די קינדער זיינען געווען און נאָר געשיילטע יחידי סגולה פון זקני החסידים האָבן זוכה געווען צו זיין.

כ"ק ר' משה, דעם רבינ'ס זון, האָט נאָך פילע בקשות דערציילט פאָר אַ קליינעם טייל פון אונז די שיחות הקדש וואָס דער רבי האָט געזעגט בשעת דער סעודת הודאה.

אָט דאָס וואָס מיר האָבן געהערט פון ר' משה'ן האָבן מיר געהאַלטן בסוד גמור, אזוי איז געווען דער מדובר. נאָר איין וואָרט וואָס איז נוגע צו הנהגת החסידים — זאָגט הרה"ח ר' איזיק — וועל איך אייך דערציילן.

דער רבי האָט געזאָגט: איך האָב מקבל געווען פון זיידן — מורנו הבעש"ט נ"ע — אַז שטות, ניט נאָר רוח שטות נאָר שטות, וואָס מענשן רופן ניט קיין קלוגער מענש, עצבות און הרגש מעלת עצמו זיינען בא חסידים עבירות דאורייתא. חכמה, וואָס מענשן רופן אַ קלוגער, שמחה דורך געפינען אין יעדער זאָך דעם גוט וואָס איז משמח, אַן זריזות במתינות זיינען בא חסידים מצות דאורייתא.

כד. חג הפסח תרע"ד זיינען די על־טערן און מיר געווען אין וויס־באַדן.

בא דער שביעי של פסח סעודה האָט דער פאָטער דערציילט אַז שביעי של פסח תרל"ה האָט דער זיידע — כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — געזאָגט: דער בעש"ט האָט געזאָגט אַז שביעי של פסח איז דער מקור השמחה. שמיני עצרת איז דער זמן השמחה און שביעי של פסח — דער מקור השמחה.

כה. עס איז אַ כלל ידוע אַז כל עצמי פנימי ולא כל פנימי עצמי. אַ פנימי איז אַ כלי צו עצמי, בא אַ פנימי וועלט אַ ענין נתעצם, אָבער עס איז נאָך ניט דער ענין פון אַ עצמי.

43*) נפטר בשנת תר"ח ומ"כ בליובא־וויטש. ראה אודותיו התמים ח"ח ע' ח.

43**) ראה אודותיו ברשימות כ"ק מו"ח אדמו"ר ע"ד רבנו הזקן (נמצא בדפוס).

43) אדמו"ר הצ"צ.

כו. עס איז אַ דבר מושכל מובן ומושג אז אַ עצמי איז ניט מוכרח צו זיין למטה ווי בדוגמא שלמעלה. אָבער דאָס איז א דבר מוחלט אַז דער וואָס איז למטה בדוגמא של מעלה איז אַ עצמי.

כז. י"ט כסלו תרס"ג האָט דער פאָטער געזאָגט: דער רבי איז אין אַלע זיינע ענינים למטה געווען בדוגמא של מעלה. אַז דער רבי האָט אַריבערגע־לייגט יד קדשו פון איין אָרט אויף א אַנדערן, איז דאָס געווען זיכער בדוגמא של מעלה לויט דעם גילוי וואָס עס איז אין יענער רגע געווען אין חסד דרועא ימינא אין עולם האצילות.

כח. שביעי של פסח תרס"ד אַ זייגער דריי באַאַכט איז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אַריינגעגאַנגען צו מיר אין צי־מער. איך האָב דאָן געלערנט דעם שער האמונה אין מיטן פרק נ', וואו דער מי־טעלער רבי איז מבאר, אַז דער בירור הנה"א וואָס איז מברר דעם נה"ב איז דאָס דער ענין פון מ"ה אדם מברר ב"ן בהמה אין דעם משל פון דעם תבשיל וואָס דורך רתיחת האש ווערט דער הפרדת און התגלות טוב ורע אין דעם תבשיל.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט זיך אַוועקגעזעצט און געפרעגט: וואָס לערנט אַ חסידישער יונגערמאַן שביעי של פסח. בא מיר אויפן טיש איז געלעגן אַ דרך חיים, פרעגט מיר דער פאָטער צי איך האָב געלערנט דרך חיים. איך האָב געענטפערט אז אין מיינע שיעורי לימוד לערן איך יעדן אָוונט פאַר ק"ש שעל המטה אַ קליינעם טייל פון אַ פרק דרך חיים. האָט מיר דער פאָטער גע־זאָגט אַז הגם דער חסידישער ודבר בעתו מה טוב זיינען די אַלע מאמרי עבודה ובראשם דער אגרת התשובה און דרך חיים, פונדעסטוועגן זיינען פאַראַן זמנים וואָס מען באַדאַרף מער מעורר זיין דעם קו השמחה, ובפרט שביעי של פסח וואָס איז דער מקור השמחה.

כט. אין אַ יחידות — זאָגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — בא דעם טאָטן — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — אין יאָר תרל"ו, האָט מיר דער טאָטע גע־זאָגט, אַז אויף שמיני עצרת זאָגט דער מדרש") דעם משל פון מלך ואוהבו, בא ונגלגל במה שתמצא פר אחד איל אחד. איז דער טייטש בא ונגלגל במה שתמצא, אין וואָס עס קען געפונען ווערן. ניט נאָר דאָס וואָס עס איז שוים געפונען געוואָרן, נאָר דאָס וואָס עס קען געפונען ווערן דורך דעם וואָס נגלגל אני ואתה. נגלגל איז מקיף. נגלגל אני ואתה מקיפי העצמות רצון המוחלט און עונג הכמוס און מקיף דנשמה איז דער ניצוץ קטן"*), פון דעם נגלגל אני ואתה ווערט אין עבודה פר אחד ואיל אחד.

פר און איל אין עבודה זיינען אַנדערש ווי שור און עז אין עבודה. שור און עז אין ציור פון נה"ב איז שור תם און שור נגח, און עז איז תוקף און חוצפא. עס איז אויך פאַראַן שור און עז אין קדושה וואָס זיי זיינען דער לעומת זה פון שור און עז אין נפש הבהמית. איז הגם זיי זיינען דאָך אין קדושה, אָבער

---

44) במדב"ר ס"פ כא.

44*) כנראה הכונה למ"ש בע"ח שער דרושי אבי"ע ריש ש"א "כי יש ניצוץ קטן מאד שהוא בחי' אלקות כו' והוא הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא כו' הנקרא יחידה". ביאור הדברים ראה לקו"ת ד"ה ושמתי כדכד (השני) ס"ב. ד"ה או ישיר דשנת ש"ת, ועוד.

דאָך אַ נעגלדיקער אַ שטעכעדיקער. וואָס אַפילו שור ועז דקדושה איז ניט קיין געוואונשענע סחורה. אָבער פֿר און איל איז הגם זיי זיינען דאָך אויך דער זעלבער מין בהמות פון שור און עז, דאָך זיינען פֿר ואיל העכערע דרגות. וואָס אין פֿר ואיל דערהערט זיך דער אחד. וואָס דאָס איז פֿר אחד איל אחד.

ל. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק רוחו טובה עליו במאד און זיין חדוה קדושה זעט זיך אין יעדער תנועה.

פון דעם נושא השיחה וואָס דער פֿאָטער רעט איבער דעם אונטערשייד פון גילוי רוח הקדש, גילוי אלי', עיבור נשמת צדיק, ראיית צדיק בהקיץ, פֿאַרשטיי איך זאָכן וואָס איך קען וועגן זיי ניט ריידן אפילו ברמיזא.

אָז איך בלעטער איצטער — אין זעקס און דרייסיק יאָר אַרום זינט דאָס האָט פֿאַסירט — יענע רשימות האָב איך הונדערטער ראיות אָז דאָס וואָס איך האָב דאָמאָלסט פֿאַרשטאַנען איז פֿינקטליך ריכטיק.

לא. דער פֿאָטער זאָגט מיר בא ונגלגל אני ואתה במה שתמצא. אין דעם וואָס עס קען געפונען ווערן אין אַלע פרטי עבודה וואָס דער מיטעלער רבי איז מבאר אין די צוויי פֿרקים נ' און נ"א.

לב. קרוב צו דריי שעה האָט דער פֿאָטער מבאר געווען הרבה פרטים ואופנים פון עבודת שבלב.

ש"פ בסעודת הלילה

א. יומן תרס"ד. אין יאָר תרס"ד האָבן מיר זומער געלעבט אין דער דאטשע ריינפֿאַל, אַ פֿריצישער הויף, נעבן דעם שטעטל האָראָדישץ, — פֿלך מאהילוב.

ב. אין דער שטעטל האָראָדישץ האָט דאָן געלעבט איינער אַ חסידות'ר זקן מופלג ר' יוסף בנימין וואליק קלאָפֿער. אז מיר זיינען געקומען אין ריינפֿאַל, איז אין אַ פֿאָר טעג אַרום געקומען ר' יוסף בנימין און האָט קובע דירה געווען אין איינער פון די הייזער וואָס זיינען געווען אויף דעם שליאָך צווישן ריינפֿאַל און דעם פֿריצישן הויף חאַרפאקי, און זיינע ארבעטער האָבן געקלאָפט די וואליקעס, אַנגעגרייט די סחורה צו דער צייט וואָס הויבט זיך אָן דער וואָליקעס האַנדל.

ג. החסיד ר' יוסף בנימין האָט זיך שטאַרק איבערגענומען מיט זיין זיידן ר' אלי' ראובן, וואָס איז געווען איינער פון די ערשטע דעם אַלטן רבי'נס חסידים.

החסיד ר' אלי' ראובן איז געווען אַ בעל מדריגה, ער איז געווען אַ גרויסער למדן, אַ ש"ס איד, אַ גרויסער מקובל, האָט בעיון דורך געלערנט די אַלע ספרי חקירה, געווען דורכגענומען מיט תורה ועבודת החסידות.

דער רבי — אַלטער רבי — האָט געזאָגט בא אלי' ראובן'ען איז מאיר דער אור הנשמה אין אַ התגלות מסודרה.

ד. דער רבי האָט בוחר געווען את החסיד ר"ר פֿאָר אַ מלמד צו זיין בן זקונים הרה"ק ר' משה. ער האָט מיט

אים געלערנט איבער צען יאָר פון אָבט ביז ניינצן.

ה. בא דעם רבי'ן איז געווען א סדר, אז אלע חדש, עפ"י רוב איז דאָס געווען ערב ראש חדש, פאַרהערן די קינדער אין דעם וואָס זיי האָבן געלערנט דעם חדש. דאָס פאַרהערן פלעגט דויערן בערך דריי שעה צייט.

ו. החסיד ר"ר איז געווען אייגער פון די וואָס זיינען געווען אין קליינעם בית הכנסת בעת הרבנית דבורה לאה האָט ערב ראש השנה מיטגעטיילט די ספרי תורה און אלע וואָס זיינען געווען אין בית הכנסת אז זי נעמט אויף זיך איבער אלץ וואָס איז און וועט נגזר ווערן אויף איר פאַטער [45]).

ז. החסיד ר"ר האָט אויף זיינע הענט געטראָגן צום גדלי' דעם יתום הרמ"מ צו דער לוי' פון זיין מוטער הרבנית דבורה לאה נ"ע.

ח. דער רבי אליין האָט געזאָגט דעם ערשטן קדיש נאָך דער טאָכטער הרבנית דבורה לאה, און נאָכדעם האָט געזאָגט דעם קדיש איר זון דעם יתום הרמ"מ. החסיד הר"ר האָט מיט אים געזאָגט דעם קדיש.

ט. פינף און זעכציק יאָר — זאָגט מיר ר"ב — איז געווארן היינטיקן שבועות אז מיין טאָג טעגליכע שפיז, איז צוויי, העכסטנס דריי שורות תניא.

די צוויי שורות תניא וואָס איך לערן יעדן טאָג, איז לויט דעם זיידנס — החסיד ר"ר — אנזאָג לערנען פון דעם ערשטן וואָרט וואָס איז געדרוקט אויף דעם שער בלאַט ביז פרק ל"ט, מער זאָל איך ניט לערנען.

י. דער זיידע החסיד ר"ר איז געווען איינער פון די סנהדרי קטנה וואָס זיינען געפאָרן בשליחות פון דער סנהדרי גדולה וואָס זיינען זיך צונויף געקומען אין דער פון מלחמה חרוב'דיקע שטאָט ליאָדי, און האָבן גע'פסק'נט אז משפחת רבי, באַדאַרפן זיך אומקערן אין ליטא און באַזעצן זיך אין איינע פון די שטעט־לעך וואָס זיי וועלן אויסקלייבן.

די סנהדרי גדולה האָט אויסגעקליבן אַ סנהדרי קטנה וואָס זאָלן פאָרן אין קרעמענטשוג איבער געבן דעם רבי'ן — מיטעלער רבי — דעם פסק הלכה פון דער סנהדרי גדולה פון חסידי חב"ד. דער זיידע — הר"ר — איז געווען איינער פון דער סנהדרי קטנה חברים.

יא. החסיד ר' יוסף בנימין ווייזט מיר דעם תניא וואָס זיין זיידע האָט אים געשיינקט צו זיין בר מצוה, און אין דעם תניא לערנט ער שוין פינף און זעכציק יאָר, טאָג אייך, טאָג אויס, צווי, העכס־טענס דריי שורות און די צווי אַדער דריי שורות תניא זיינען זיינע טאָג טעג־ליכע שפיז.

יב. וואָס זאָל איך אייך זאָגן, ביזינו לדבר, מיר זיינען דאָך אין אַ גאַנץ איינגן געשלאָסענעם תמימים חסידות'ן קרייז, מיר חסידים תלמידים תמימים, וואָס מיר האָבן זוכה געווען הערן און לערנען מאמרי חסידות וואָס זיינען מסולתה ושמנה פון תורת ועבודת חסידות, באַ־דאַרפן מיר זיך באמת שעמן פאַר אַ גאַר געווייניליכן דורכשניטליכן פאַלקס חסיד אַ וואַליק קלאַפער, וואָס צענדליקער, צענדליקער יארן לעבט ער אין אַ פאַר־וואַלגערטן ישוב. אלע טאָג גייט ער בהשכמה אין שטעטל זאָגן תהלים און דאַוונען דריי מאל אַ טאָג בצבור, קיין בלאַטע, רעגן, דונער און בליצן, שניי און זאָוערוכעס זיינען ניט קיין מניעה

---

45) ראה שיחת שחוהמ"ם אות וא"ו.

דעם וואָליק קלאָפער אויף פירן זיין סדר הנהגה אין עבודת הבורא ב"ה. און דער פאָלקס חסיד האָט די אינערליכע אומ־באַגרעניצטע חסידות נשמה קראַפט אַנ־האַלטן אַ סדר הלימוד טאָג אין טאָג אויס, וואָך, שבת און יום טוב, אין משך פון פינף און זעכציק יאָר.

דער פשוט'ער וואָליק קלאָפער, דער פאָלקס חסיד באַדאַרף באַ אונז חסידים און תלמידי החסידים, זיין ניט נאָר אַ מוסר ספר, וואָס מיר באַדאַרפן זיך אַליין גוט אויסמוסר'ן, נאָר ער באַדאַרף פאָר אונז זיין אַ ספר כלימה וחרפה, שעמן זיך און בויגן דעם קאָפּ פאָר אַזאַ דורכשניט־ליכן פאָלקס חסיד.

יג. פערצן יאָר איז רי"ב געווען באַ זיין זיידן החסיד הרא"ר אין הויז. ער האָט געהערט פון אים גאָר גאָר אַ פולע סיפורים פון דעם רבי'נס קינדער יאָרן. החסיד רא"ר האָט גוט געקענט דעם גאון ר' אברהם דעם גערטנער — דעם רבי'נס זיידע. דער מוטער, הרבנית רבקה, פאָטער — וועלכער האָט רא"ר'ן זייער מקרב געווען, און מער ווי דריי יאָר האָט הגר"א מיט אים, רא"ר, געלערנט עפ"י הבקשה פון זיין זיידן, ר' עזריאל דער שותף פון הגר"א אין געריטנער ארבעט און מסחר.

יד. אויף מיין פראָגע באַ הרי"ב צי איז באַ אים פאַרשריבן די סיפורים וואָס ער האָט געהערט פון זיין זיידן הרא"ר, האָט ער מיר געענטפערט, אַז יע. און האָט מיר באַווּיזן אויפן קאָפּ און האָרצן, אַז דאָרט איז באַ אים פאַרשריבן.

צו מיין בר מצוה — דערציילט מיר הרי"ב — וואָס עס איז געווען ל"ג בעומר תקצ"ט איז דער זיידע מיט מיין פאָטער ר' אפרים משה און מיינע פע־טערס, דעם זיידנס זעקס זין און פינף איידים'ס מיט צוועלף אייניקלעך יונגע לייט געגאַנגען אין ליובאַוויטש צום רבי'ן — דער זיידע ניט קוקנדיק אויף זיין טיפן עלטער. דאָן פלעגט דער זיידע אויך מיין פאָטער און מיינע פעטערס וועלכע זיינען שוין אַליין געווען זקנים, אויסמיידן ריידן וועגן דעם זיידנס עלטער, נאָר מיר האָבן געוואוסט, אַז ער איז אַ בן מאה ועשר שנה, אָבער ער איז געווען ענוג שטאַרק ניט נאָר אויף גיין צופוס פון ליאָזנא אין ליובאַוויטש, נאָר אויך גרינג און פלינק אויף אָרי־בער שפרינגן אַ וואָסער בלאָטקע גאָר ווי א יונגערמאַן.

טו. מיין פאָטער ראי"מ — דערציילט מיר הרי"ב — איז געווען אַ פאָטער וואָס האָט געהאַט אייגענע קרקעות נעבן ליאָזנע וואָס ער פלעגט זיי אַליין באַ־אַרבייטן מיט אַ קריסטליכן אַרבעטער און געווויסע זמנים פון דער זריעה און קצירה צייט איז ער געווען שטאַרק באַשעפטיקט.

איך זייענדיק אין עלטער פון עלף, צוועלף יאָר, האָב געקראָגן אַ שטאַרקע לידשאפט צו דער ערד אַרבעט. איך פלעג גאָנץ גוט לערנען, מיינע מלמדים זיינען מיט מיר געווען צופרידן הן פון דעם לערנען הן פון דעם שמירת הזמן פון לערנען. איך בין אָבער מאָל געווען דער ערשטער תלמיד וואָס איז געקומען אין חדר, נאָר אין לידיקער צייט פלעג איך זיך אָפגעבן מיט עבודת אדמה. איך פלעג אויפשטיין זייער פרי, לויפן דאָוו־נען ותיקין און אין די זמני זריעה און קצירה פלעג איך לויפן אין די פעלדער אַליין אַרבעטן און אָכט געבן אויף די אַרבעטער.

מיין פאָטער האָט געהאַט גאָר אַ גרויסן ירקות גאָרטן און אַ גוטן פרוכט

גאָרטן, איז די גאָרטן אַרבעט האָט געהערט צו מיר. איך פלעג אויפשטיין פאַרטאָג אַנטראָגן וואַסער, באַגיסן דעם גאָרטן איידער דער זריחת השמש, מעדר און מנכש זיין די בייטן.

ווי געזאָגט, אַז הגם מיין עבודת אדמה האָט מיר נישט געשאַט צו מיין לערנען, דאָך איז מיין פאָטער ניט געווען צופרידן מיט מיין פירונג, און פלעגט מיר אָפט גוט אויסמוסר'ן.

טז. אַז מיר זיינען געקומען אין ליובאַוויטש האָבן דער זיידע מיטן פאָטער מיך אַריינגעפירט צו דעם רבי'ן פאַר א ברכה.

מיין פאָטער האָט אין קורצן דערציילט דעם רבי'ן פון מיין פירונג און נייגונג צו עבודת אדמה און האָט געזאָגט: מאַרגן וועלט מיין יוסף בנימין בר מצוה. בעט איך אייך רבי, בענטשט אים, אַז ער זאָל זיין א ירא שמים און ניט קיין אוהב הארץ.

דער זיידע האָט געזאָגט: רבי בענשט מיין אייניקל יוסף בנימין מיט אַ גוטן זכרון, ער זאָל גאָדיינקן אַלץ וואָס ער האָט געזען און געהערט בא מיר אין הויז, ער זאָל גאָדענקען אַלץ וואָס ער זעט און הערט איצטער, ער זאָל גאָדענקען אַלץ וואָס ער וועט זען און הערן בא דעם רבי'ן און בא חסידים, וועט ער במילא זיין א ירא שמים.

דער זיידע האָט מיר צוגעפירט נעבעך צו דעם רבי'ן און דער רבי האָט אַרויף געלייגט זיינע הייליקע הענט אויף מיין קאָפ און האָט מיך געבענטשט. די ברכה האָב איך ניט געהערט, נאָר דעם סוף ברכה האָב איך געהערט. דער רבי זאָגט — זאָלסט האָבן געזונטע לאַנגע יאָרן.

דעם זיידנס בקשה האָט השי"ת ממלא געווען. איך געדיינק ב"ה אַלץ וואָס איך האָב געזען און געהערט בא דעם זיידן, בא די רביים און בא חסידים.

יז. בא מיר — דערציילט מיר הרי"ב — איז ב"ה גאָנץ די היטל און די יאַרמולקע, וואָס איך האָב געטראָגן אויפן קאָפ בעת דער רבי האָט מיך געבענשט, און דעם רבי'נס הייליקע הענט האָבן אָנגערירט די היטל.

יח. אַז דער זיידע האָט געזאָגט: וועט ער במילא זיין א ירא שמים, האָט דער רבי געזאָגט: עס איז מער ווי א יובל יאָרן אַז דער זיידע, דער שווער און איך האָרעווען אַז חסידים זאָלן זיין עבודה'דיקע ירא שמים'ס ניט קיין במילא'דיקע ירא שמים'ס.

יט. דער זיידע האָט דערציילט — דער־ציילט הרי"ב — אַז דער רבי איז אַלטע געווען עלף יאָר האָט זיין פאָטער הגאון ר' ברוך [45*]), וואָס ער איז געווען פון די גרעסטע גאונים אין סדר נזיקין, האָט ער אַליין געלערנט מיט זיין עילוי — דער אַלטער רבי — חושן משפט.

הגאון ר' ברוך האָט געזאָגט, אַז די ידיעה זיינע אין סדר נזיקין בא־דאַרף ער פאַרדאָנקען זיין שווער [**]) הגאון ר' אברהם דער גערטנער, וואָס איז געווען אַ גאון מופלא אין נזיקין.

אַז דער רבי האָט זיך דערוואוסט אַז זיין זיידע הגאון ר"א האָט מיט מיר געלערנט עטליכע יאָר וועט איך בין געווען א בחור, בין איך בא דעם יונגען עילוי געווארן א חשוב, און מזמן לזמן פלעגט ער מיך פרעגן ווי האָט דער זיידע הר"א מיט אייך געלערנט די סוגיא, און נאָר אָפט פלעגט דער עילוי האָבן

45*) ראה אודותו בזכרונות כ"ק מו"ח אדמו"ר (ברוקלין, ה' תשט"ו).

טענות פֿאַרוואָס איך האָב בא זיין זיידן ניט געפרעגט די אָדער א אַנדער קושיא, וואָס ער האָט בא מיר געפרעגט, און איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

כ. דעם רבי'נס עלטער זיידע, ר' משה פויזנער איז געווען א גאון מופלא, אַז ער איז אַנגעקומען פון מינסק הָאט ער געקויפט א גרויסן שטח קרקע און האָט געלאָזט בויען עטליכע הייזער פאַר זיך און נאָך פאַמיליעס וואָס זיינען געקומען צוואנדערן פון פויזן און פראג.

איינער פון די בנינים האָט געדינט פאַר א בית הכנסת און בית מדרש. ר' משה האָט געהאָט א פולע ספרים וואָס זיינען געשטאַנען אין א חדר מיוחד אין בית המדרש. דער רבי ווען ער איז געווען ניט קיין פולע אַכט יאָר איז ער געווען קלאָר די נעמען פון די אַלע ספרים וואָס זיינען געווען בא ר' משה'ן. אין א פאַר יאָר האָט מען אויסגעפונען אַז ער איז קלאָר ניט נאָר די נעמען פון די ספרים נאָר ער איז טאַקע קלאָר די ספרים אַליין. עס האָט אַלעמען פאַרוואונדערט די גרויסע אומבאַגרעניצטע כחות פון תפיסא און זכרון.

כא. די לומדי ליאזנא, עטליכע פון זיי בני גילו פון הגאון ר' אברהם דעם געראטנער, זיינע צוויי זין וואָס זיינען געווען באַוואוסט מיט זייער בקיאות און חריפות און בראשם הגאון ר' ברוך וואָס מען האָט אים געהאַלטן פאר א גאון און אַז ער איז דער תלמיד מובהק פון הגר"א דעם געראטנער אין סדר נזיקין און אין חשן משפט, האָבן געבעטן ר' משה פויזנער, אַז ער זאָל צווי אָדער דריי מאָל אין דער וואָך זאָגן א שיעור אין דער מסכת נדרים.

כב. מיין זיידע — דערציילט מיר הרי"ב — האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט דערפילט דעם הייליקן כח פון דעם רבי'ן וועלכן ער איז נאָך געווען זייער יונג, איידער ער איז נאָך געוואָרן א חתן.

בטבעי, האָט מיר דער זיידע דערציילט, בין איך געווען א מעמיד על דעת עצמו מיט א גרויסער עקשנות. אויך אפילו זיינע מלמדים, הגם ער האָט זיי זייער געאַכטעט, אָבער דאָך האָבן זיי אויף אים ניט געקאָנט ווירקן אַז ער זאָל משנה זיין זיין טבע און ניט אַלץ שטעלן על דעת עצמו, און פון יאָר צו יאָר איז בא אים שטאַרקער געוואָרן די טבע פון להעמיד על דעת עצמו און עס האָט בא אים ניט תופס מקום געווען וואָס דער אַנדערער זאָגט.

אַז איך בין געוואָרן עלטער — דערציילט דער זיידע — האָב איך אַנגעהויבן צו פאַרשטיין אז מען מוז זיך משנה הטבע זיין און געבן א נתינ.ז מקום, הערן אויך וואָס דער אַנדערער זאָגט. אָבער איך האָב מיט זיך ניט געקאָנט אויפטאָן.

בטבעי, האָט מיר דער זיידע דערציילט, בין איך געווען א מהיר, זייענדיק א גוטער בעל כשרון מיט א פיינער תפיסא, איז בהשקפה ראשונה, פלעג איך תופס זיין א סוגיא.

אויף דעם רבי'נס בר מצוה האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן א פולע גאונים און למדנים אויך פון וויטעבסק, פאַלאַצק און מינסק. עס איז באמת געווען א כנסי' פון סנהדרי גדולה. דריי גאונים זיינען געווען פון די ראשי ראשים: דעם רבי'נס א פעטער — זיין פאַטערס א שוואָגער — הגאון ר' יוסף יצחק "*), ער האָט ג'שם'ט אין גאַנצן געגנד אונטער

דעם נאָמען דער טשאַריי'ער עילוי, הגאון ר' משה ראובן בן הגאון האדיר ר' אברהם זאב מבעשינקאָוויטש ***)**, וואָס האָט ממלא מקום אביו געווען אין דער גרויסער בעשינקאָוויטשער ישיבה, און הגאון ר' אברהם מאיר אַ תלמיד מובהק פון בעל סדר הדורות.

הגאון הרב ר' ברוך והגאון הרב ר' משה פויזנער האבן געמאַכט אַ שבעת ימי המשתה. אָלע טאָג איז געווען אַ סעודת מצוה מיט אַ פולע חידושי תורה.

דעם רבי'נס חידושי תורה, איז געווען עולה על כולם. אָלע גאזנים האָבן דעם רבי'ן מסמיך געווען און האָבן אים געגעבן דעם טיטל רב. און דעם טיטל רב האָבן זיי פאַרשריבן אין פינקס פון דער חברה קדישא אַ זכרון לדורות.

כג. אַ מאָל — דערציילט דער זיידע — בין איך געזעסן בא ר' משה'ן אין בית מדרש און געלערנט. דאָן האָב איך געלערנט מיט אויסערגעווייניליכע התמדה, און בטבעי האָב איך געלערנט הויך אויפן קול מיט אַ ווילדער מהירות. איך האָב גרונטיק פאַרשטאַנען וואָס איך האָב געלערנט, אָבער געלערנט זייער במהירות.

דער רבי איז געזעסן אין דעם ספרים חדר. אָז דער רבי איז פאַרבייגעגאַנגען האָט ער מיר געזאָגט, אָז איך לערן מיט חשק, אָבער זייער גיך. איך האָב דעם רבי'ן געזאָגט אָז איך בין אַ מהיר בטבעי. האָט דער רבי געזאָגט, אָז מען באַדאַרף משנה הטבע זיין, האָב איך געזאָגט אָז איך קען ניט משנה טבעי זיין. האָט דער רבי געזאָגט, אַ איד האָט נשמה כחות און קען משנה הטבע זיין בדרך קבלת עול. און אָז מען איז זיך מרגיל איז דער הרגל נעשה טבע, און דער טבע וואָס וועט דורך רגילות איז משנה די געבאָרענע טבע. קבלת עול — זאָגט דער רבי — איז אַ יסוד מוסד אין תורה ועבודה.

כד. דער רבי האָט מיר דאָן געזאָגט אָז אָזאַ חשק אין לימוד התורה ווי איך האָב דאָן געלערנט איז אַ מתנה מלמעלה, און עס שטייט ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ד' נותן לכם, ארץ איז רצון, ארץ הטובה אשר ד' נותן לכם איז דער רצון און חשק אין לערנען תורה אויך דער רצון און חשק אין עבודת השי"ת. איז אָז ד' איז נותן ארץ טובה, אַ חשק ורצון אין לערנען תורה, דאַרף זיין ואבדתם מהרה באַדאַרף מען מאבד זיין דעם מהרה, און מען באַדאַרף לערנען תורה בנעימה, מענג זיין די נשמה מיט דעם נועם התורה.

דער רבי מיט זיינע עטליכע ווערטער אין דעם פירוש פון דעם פסוק ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ד' נותן לכם, האָט מיר משנה הטבע געווען. באַ מיר איז פאַרשוואונדן די טבע המהירות, און באַ מיר איז נתעורר געווארן דער חוש המתינות, וואָס מיט הסרת המהירות און קנין המתינות האָט מיך דער רבי גליקליך געמאַכט אויפן גאַנצן לעבן.

כה. דער יומן תרס"ד איז אַ מרובה בענינים, ווייל אין יאָר תרס"ד האָב איך געהאַט צו פאַרצייכענען די אָלע פאַסירונגען וואָס האָבן פאַסירט במשך השנה הן אין חיי הפרטים — וואָס דער יאָר תרס"ד איז געווען דער ערשטער יאָר וואָס איך און רעייתי הרבנית מרת נחמה דינה תי' האָבן אין חדש כסלו — אַז' עס איז דורך אַ יאָר צייט פון מ"ח תרס"ג ווען איך האָב אַנגעהויבן פירן דעם מסחר באוצאָט און מסחר הסרסרות בקנין

ומכירת יערות — געמאכט א חשבון פון הכנסה ריוח און די הוצאות וואס איז אויסגעגעבן געווארן צוליב מסחר און בשמחה גדולה האבן מיר מפריש געווען מעשר, וואס עס האט ב"ה בא־טראפן א באדייטנדע סומע.

הן די עניני הכלל אין יאר תרס"ד זיי־נען אויך געווען אין א גרעסערן מאס־שטאב. צוליב די יאפאן מלחמה אום־שטענדן איז אין די רעגירונגס קרייזן אפיציעל אפגעשוואכט געווארן די פאג־ראם העצעס, אז אפילו דער ראש הצוררים סאוואריין ימ"ש, דער „נאווי וורעמיא" [46]) רעדאקטאר, האט זיין גיפט איינגעהאלטן און די אלע עניני הכלל וואס איז דאן געווען דורכצופירן אין פעטערבורג איז געווען א סך לייכטער. אין די פעטערבורגער העכערע קרייזן האט מען געפילט א בעסערע נויגונג צו דער ארטאדאקסיע.

די נסיעה פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק וואס איז פארבונדן מיט די עניני הכלל, און מיינע אפטע נסיעות אין מאסקווע, פעטערבורג, וארשע, וואס עס איז מעזהר פארבונדען מיט דעם שיקן מצה און פסח שפיין פראדוקטן פאר די סאל־דאטן אין מזרח הרחוק, דאס אלעס איז במדה ידועה באשריבן אין יומן.

אויך די עניני ישיבת תומכי תמימים זיינען אין יאר תרס"ד שטארק פארבריי־טערט געווארן, אין אלע מחלקות פון דער ישיבה. גאר גרויסע תוצאות טובות האט דערווינטער תרס"ד געגעבן די חדרים גרינדונג, דער המשך הידיעות טובות פון פארשידענע ערטער האט גע־מאכט א שטארקן רושם אויף די תלמי־דים פון אולם הגדול, אז זיי האבן זיך מעהר איבערגעגעבן היטן די זמני לימוד החסידות און מען האט זיך מער אפגע־געבן אין עבודת התפלה.

(עס איז געווען א כתה תלמידים וואס האבן פארנאכלעסיקט דעם לימוד החסידות, וואס דאס האט געפירט צו דעם, וואס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געשריבן און ארויסגעגעבן דעם קונטרס עץ החיים [47]).

די אלע כללות'דיקע און פרטית'דיקע פאסירונגען מיט צוגאב מיין באקאנט־שאפט מיט די צוויי האראדישצער זקנים ר' יוסף בנימין דער וואליק קלאפער און החסיד ר' יעקב שמשון דער בויער וואס האט אנגעהאלטן די בוי ארבעט אויף הארפאקיער הויף, וואס זיינע צוויי זין האבן געהאלטן אין ארענדע, האבן פארדאפלט די בלעטער פון מיין יומן.

כז. החסיד ר' יעקב שמשון דער בויער איז א דורכשניטליכער פשוט'ר איד. אבער ער האט זיך זייער שטארק איבערנומען מיט זיין יחוס אבות. דער זיידע זיינער נחום דובער א ישוב'ניק נעבן קאליסק, איז געווען דעם אלטן רבי'נס א חסיד, א גרויסער מכניס אורח. אויף אלע שבת און יום טוב פלעגט דער ישוב'ניק החסיד ר' נחום דובער אויסבאקן א האלבן זעקל מעל אויף חלות, קוילענען א קאלב אדער א שעפס און די חלות מיט די פלייש אוועקפירן אין קאליסק פאר דעם רב און תלמידי חכמים.

זיין זון, החסיד ר' זלמן יצחק — יעקב שמשון'ס פאטער — איז געווען א פיי־נער לערנער, אבער ער האט געוואלט זיין א נהגה מיגיע כפיו, האט ער בוחר

---

46) עתון שהצטיין בשנאתו ליהודים.

47) נדפס, עם מבוא מכ"ק מו"ח אדמו"ר, תש"ו, ברוקלין.

געווען בויעריי ארבעט. ר' זלמן יצחק פלעגט אפט בעת דער ארבעט אויסווייניק לערנען א פרק משניות.

החסיד ר' זלמן יצחק דער בויער האט זיך שטארק געייחס'נט מיט דעם וואס ער איז געווען איינער פון די אידישע בויער וואס האבן געבויט די הייזער פאר דעם מיטעלן רבי'ן און משפחת הרב, מיט די גרויסע הויף בתי מדרשים אין ליובאוויטש.

כז. אז איך בין דעם ערשטן מאל געקומען צו החסיד ר' יעקב שמשון אין הארפעקי — בערך א וויארסט ווייט פון אונזער וואוינארט — האב איך געטראפן ר"ש זיצנדיק אין גרויסן פרוכט גארטן חזר'נדיק משניות אויסווייניק.

הר"ש האט מיך אויפגענומען בחיבה און האט מיר דערציילט פינף סיפורים:

א. ווי דער פאטער זיינער האט אים — ר"ש — מכין געווען א האלב יאר פאר דער חתונה — ער איז דאן אלט געווען בא זיבענצען יאר — ווי אריינגיין צו דעם רבי'ן אויף יחידות אין יאר תקפ"ה.

דער זיידע, החסיד ר' נחום דובער האט זיך ניט באגוגנט מיט זיין זונ'ס הכנה און במשך פון צוויי חדשים האט ער — הרנ"ד — מיט אים — הר"ש — אריינגערעדט וואס עס מיינט גיין צו דעם רבי'ן אויף יחידות.

בא אונז חסידים — דערציילט הר"ש, האט אים דער זיידע הרנ"ד געזאגט — איז דעם רבי'נס הויז דער היכל המקדש און דעם רבי'נס חדר איז דער לפני ולפנים. אז מיר זיינען געווען יונגע לייט און געזעסן בא דעם רבי'ן אין ליאזנע האבן מיר געהאט פנימיות'דיקן הדרת הכבוד פאר די ערד פון רבי'נס הויף ומכל שכן פאר די וועגט פון דעם גן עדן התחתון. נאך א גרויסער הכנה און טיפן חשבון הנפש און נאך טבילה וטהרה במקוה, פלעגן מיר זיך פאר־גינגן מזמן לזמן א קוש צו טאן דעם סטענדער אויף וועלכן דער רבי האט געדאוונט.

אז דו — זאגט מיר דער זיידע — וואלסט זען מיט וואס פאר א יראת הרוממות און חיבת הקדש איז דער ניינציק יאריקער גאון און חסיד ר' ירוחם משה שפעטיווקער צוגעגאנגען צו דעם רבי'נס סטענדער א קוש טאן דעם פלאץ וואו די הייליקע העגט זיינען געלעגן בעת התפלה, וואלסטו ערשט דאן פארשטאנען וואס עס הייסט אתרא קדישא וואו שכינתא שריא.

ב. דער זיידע — דערציילט מיר הר"ש — האט מיר געזאגט: מיר יונגע לייט האבן מקבל געווען פון זקני החסידים, אז צו יחידות באדארף מען גיין נאר נאך א הכנה טובה, און די הכנה מוז נעמען צייט. געווען יונגע לייט, וואס די הכנה צו יחידות האט געדויערט דריי יאר און מער.

ג. געווען — דערציילט דער זיידע — יונגע לייט וואס די ערשטע יחידות — נאך א הכנה טובה — וואס זיי האבן געהאט בא דעם רבי'ן איז שטייענדיק בא דער פריטילקע פון גן עדן העליון. נאך אידער זיי זיינען אריין צו דעם רבי'ן, האט זיך בא זיי אפגעלייגט דער טוב טעם פון א השגה אלקית אז דער הרגש הטבעי איז נזדכך געווארן, און דער ראיית פני קדש הקדשים פון דעם רבי'ן האט פותח געווען א צנור פון נשמה אין רוח ונפש. דער רבי אויף יחידות האט ניט פארלאטעט דעם נפש ורוח וואס האבן געדארפט האבן א תיקון, נאר דער

רבי האָט זי אָפּגעפּריש מיט אַ אור הנשמה.

פון דעם רבי'נס יחידות איז מען אַרויס אַ ברי' חדשה, אַ ניי געבאָרענער מיט אַ געזונטן נפש אלקית און מיט אַ פּרייליך מוטיקן יצר טוב, מיט אַ צו־נומענעם נפש הטבעי און אַ צוקוועטשטן ווייכן יצר הרע.

ד. מיט אַ חדש — דערציילט הרי"ש — פֿאַר דער חתונה איז דער זיידע הרנ"ד און מיין פֿאָטער הרז"י מיט מיר געגאַנגען צו דעם רבי'ן — מיטעלן רבין — אין ליובאַוויטש.

אין ליובאַוויטש באַ דעם רבי'ן זיי־נען דאָן געווען מער ווי אַ צענדליק מנינים יונגעלייט און בחורים וואָס האָבן באַדאַרפט חתונה האָבן. אָלע האָבן געלערנט אין קלענערן גרויסן הויף בית מדרש, און עס זיינען געווען באַ אַ מנין עלטערע חסידים וואָס האָבן זיך פֿאַרנומען מיט דעם חינוך והדרכה פון די בחורים און יונגעלייט.

מיין מחנך און מדריך איז געווען החסיד ר' זלמן סענדער קרולער. נאָך אָלע מיינע דורכגעמאַכטע הכנות צו יחידות האָט החסיד רז"ס מיך מכין געווען צו יחידות.

ה. אויף יחידות האָט מיר דער רבי געזאָגט צוויי זאַכן: א) זיין אַ נהנה מיגיע כפים און ניט פון האָנדל. ב) אויסלערנען זיך שיתא סדרי משנה בעל פה און יעדע דריי חדשים איבער־חזר'ן די שיתא סדרי משנה בעל פה, פיר מאָל אין יאָר. אין אַ שנה מעוברת איז אין חדש העיבור זאָל איך צוויי מאָל איבער־חזר'ן סדר טהרות.

קיין בעל כשרון — זאָגט מיר הרי"ש — אין הבנה בין איך ניט געווען, אָבער אַ תפסן בין איך יאָ געווען. אין די ערשטע צוויי יאָר פון די פינף קעסט יאָרן באַ מיין שוועער החסיד ר' שמואל אבא איוואנאווקער — אַ ישוב נעבן רודניא — האָב איך זיך אויסגעלערנט משניות בעל פה.

פון ר"ה תקפ"ח — דערציילט מיר הרי"ש — ביז היום דלמטה איז אָלע יאָרן האָב איך מקיים געווען דעם סדר וואָס דער רבי האָט מיר געגעבן אין דער ערשטער יחידות: איבער־חזר'ן שיתא סדרי משנה בעל פה פיר מאָל אַ יאָר און אין חדש העיבור חזר'ן צוויי מאָל סדר טהרות.

די אָלע יאָרן איז ער — הרי"ש — געווען אַ נהנה מיגיע כפיו אין בויערי אַרבעט. נאָר מיט צוויי יאָר פריער האָבן זיינע צוויי זין געמומען האַרפֿאַ־קיער הויף אין אַרענדע, האָט ער אויף זיך גענומען די בוי אַרבעט אין הויף, און ווייל די קינדער זיינען טרוד אין נסיעות קיין וויטעבסק און סמאָלענסק, העלפט ער זיי אַרויס משגיח זיין אויף דער הויף אַרבעט.

שש"פ, בסעודת היום

א. תשרי תרע"ד האָט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געפילט שוואַך אין גע־זונט. באָלד נאָך סוכות איז ער געפֿאָרן בעראָטן זיך מיט דאָקטוירים, און לויט דער מיינונג פון די בערלינער און ווי־נער פראָפעסאָרן האָט דער פאָטער גע־מוזט דעםווינטער פאַרברייגען אין מענטאָן און ענדע ווינטער דורכמאַכן אַ

שטרייגע באַד קור אין וויסבאַדן. ענדע אדר זיינען די עלטערן געקומען אין וויסבאַדן און מיטוואָך י"ב ניסן זיי־נען מיר מיט די קינדער אויך געקומען אַהין.

דער פאַטער האָט פאַרהערט אונ־זערע קינדער אין דעם פירוש המלות פון דער הגדה און איז געבליבן זייער צופרידן. ניט נאָר וואָס זיי האָבן גע־וואוסט דעם טרוקענעם פירוש המלות זיי האָבן אויך געוואוסט א סך דרשות רז"ל, וואָס זיינען מער אַדער וויניגער פאַרבונדן מיט דער הגדה של פסח.

ב. אין ביידע סדרים, אויך אין די ביידע סעודות יום טוב, האָט דער פאַטער שטאַרק מאריך געווען, אויס־געטייטשט כמה פסוקים און פסקאות אין דער הגדה אויף דעם חסידות חב"ד סדר, נאָר זייער אין אַ דייטלי־כער ערקלערונג, וואָס די קינדער האָבן זייער גוט פאַרשטאַנען. די רוב ערקלע־רונגען האָט דער פאַטער באַלויכטן מיט סיפורים וואָס עס האָט פאַסירט בא אונזערע הייליקע עלטערן, די רביים, און וואָס עס האָט פאַסירט מיט עלטערע חסידים אין פאַרשידענע צייטן. אין יעדן סיפור האָט דער פאַטער אָנגע־דייטעט דעם מוסר השכל, וואָס מען באַ־דאַרף לערנען פון דעם סיפור.

ג. החסיד ר' שמואל נ"ע גוראַרי' (*) איז דאָן געווען אין וויסבאַדן. ער איז בייגעווען באַ די סדרים און באַ די סעו־דות יום טוב, נאָר ער איז געזעסן אין דעם נעבן צימער און האָט געהערט די שיחות קדושות. נאָך די סדרים, האָבן ר' שמואל און ר' אברהם גאָרעליק און איך, גע'חזר'ט די שיחות קדושות.

ד. ביידע טעג פסח, אויף דעם פאַר־לאָנג פון אונזערע *), האָב איך מיט זיי גע'חזר'ט די שיחות הקדש מיט די סיפורים וואָס מיר האָבן זוכה געווען צו הערן אין די ביידע סדרים נעכט און אין די ביידע סעודות יום טוב.

אַ באַזונדער קורת רוח געפיל האָט מיך באַהערשט, ווען ווער פון די קינ־דער האָט מיר אויפמערקזאם געמאַכט אַז איך חזר ניט אַזוי ריכטיק די ווער־טער, ווי דער זיידע האָט געזאָגט, אַדער אַז דער סדר פון די הגדה אויס־טייטשונגען איז באַ מיר ניט ריכטיק, אַדער אַז איך האָב איבער געהיפט אַ פראַזע — דאָס וואָס איך האָב מערערע מאָל געטאָן צוליב אויספרואוון די קינ־דער, אויב זיי ווייסן גוט.

ה. אין איינע פון די חול המועד טעג איז געקומען איינער פון די תלמידי התמימים, ר' שמואל איקוניאַוו — דעם וועליזשער רב'ס זון — וואָס האָט גע־לעבט אין אַ ליטווישע שטעטל און צו־ליב א שווערן פרנסה מצב — וואָס אַ פאַר מאָל האָט זיין ניט פאַרזיכערטע קראָם אָפגעברענט — איז ער געווארן אַ חזן און איז אַרומגעפאָרן אין די פרייסישע שטעטלעך און האָט גאַנץ גוט פאַרדינט פון זיינע חזנות.

זייענדיג די ערשטע טעג פסח אין קעניגסבערג מיט אַ גוטן ערפאָלג, האָט ער באַשלאָסן פאָרן אויף די צווייטע טעג יום טוב צו דעם פאַטער.

אין התלמיד ר' שמואל איקוניאַוו האָט מען געקאָנט זען וואָס דער חינוך און הדרכה פון ישיבת תומכי תמימים שטעלט מיט זיך פאָר. און דאָס זעט מען מער באַ א חסידות'ן פאַרברייגען. רש"א איז געווען אַ קליינער בעל כשרונות. אַז זיין פאַטער — דער וועי־

47*) ראה הערה 93*).

*) קינדער

ליזער רב — האָט אים געבראַכט אין ליובאַוויטש איז ער אַלט געווען אַכטצן יאָר. א נאָכגעבענער בן יחיד, וואָס האָט נישט געקאָנט און נישט געוואָלט לערנען, איז דאָך, ב"ה, געלונגען די משפיעים און דעם משגיח משריש זיין אין אים במדה ידועה יראת שמים און מדות טובות מיט אַ חסידות'ן געפיל.

ו. שביעי של פסח, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט אַ מאמר חסידות לגוזר ים סוף לגזרים. דער תוכן הענין פון דעם מאמר איז געווען דער ענין פון קרי"ס וואָס ישראל נשמות דעדאת"ג הלכו ביבשה בתוך הים, וואָס זיי זיינען בעת קרי"ס געווען אין דער מעלה פון עדאתכ"ס מצד דעם גילוי האורות דפנימיות האצילות.

* * *

ז. בסעודת הלילה בשביעי של פסח האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט וועגן די קינדער יאָרן פון הוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק:

א. אויף אברהם אבינו זאָגן רז"ל [48*]) אז בן שלש שנים הכיר את בוראו, אברהם אבינו אַז ער איז אַלט געווָארן דריי יאָר האָט ער דערקענט דעם באַשעפער. אין דעם מאמר רז"ל באַדאַרף מען זיך פאַרטיפן אין די צוויי אויפשפראכן וואָס די רז"ל זאָגן: א) הכיר, ער האָט דערקענט. דערקענען איז אַ אויפשפראַך נאָר אויף אַ זאַך וואָס מען וויים פון דעם פון פריער, נאָר איצטער אַז מען זעט דאָס דערקענט מען דאָס. ב) בוראו, דער נאָמען בורא איז דער ג־טליכער נאָמען וויל ער האָט באַשאַפן אַלע נבראים, וואָס פון דער בריאה איז אַברהם אבינו געקומען אויף דעם ענין פון ידיעת הבורא. וואָס לכאורה איז דאָס אַ תרתי דסתרי, אַז די רז"ל זאָגן דעם אויפשפראַך הכיר, אַז אברהם האָט דערקענט, הייסט דאָך אַז ער האָט יעצט דערקענט אָט דאָס וואָס ער האָט געוואוסט, און וואָס האָט אברהם דערקענט ער האָט דערקענט את בוראו מתוך הבריאה. איז ווי פאַסט זיך אויף דעם דער אויפשפראַך הכיר, ער האָט דערקענט אָט דאָס וואָס ער האָט פריער געוואוסט.

באמת, אין השגה באַדאַרף דער ענין האָבן אַ גוטן ברייטן ביאור מיט אַ הסבר, וואָס וויים מען פון פריער אין אלקות און נאָכדעם קאָן מען דאָס דערקענען, און אברהם אבינו האָט דאָס דערקענט.

די ידיעה אמיתית פון א נשמה אין אלקות, איז ווי דער רבי זאָגט (תניא, פל"ה) אַז הוא לבדו הוא ואין זולתו, ווי דער רבי איז מבאר אין אגרת הקדש ד"ה איהו וחיוהי חד; ולכן הוא לבדו בכחו ויכולתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה. נשמה וויים אַז הוא לבדו הוא ואין זולתו. און די נשמה וויים אַז דער התהוות היש איז מצד העצמות, און אַז די נשמה קומט אַראָפּ אין גוף, דאָן דערקענט די נשמה אָט דאָס וואָס די נשמה וויים.

דעם זיידנס בן שלש שנים הכיר את בוראו איז געווען ערב ראש השנה תקנ"ג.

ב. עס איז ידוע*), אַז אין יאָר תקנ"ב האָט דער רבי געהאַט זייער אַ שווערן יאָר, אין משך פון אַ פולע חדשים, פון ר"ה תקנ"ב ביז חג השבועות, האָבן אפילו די בני בית, דער מיטעלער רבי און די זקני המקורבים ניט געוואוסט

48*) נדרים לב, א.

*) ראה לעיל ע' לט ובהערה שם.

פון די גרויסע יסורים וואס דער רבי האט געהאט צוליב דעם וואס די מתנג־דים האבן רודף געווען חסידים.

דעם חג השבועות איז ווי אלע־מאל האט דער רבי אין סעודת יום טוב גערעט וועגן דעם בעל שם טוב נ"ע, און האט געזונגען מיט א פארביטערקייט. דער רבי איז געווען שטארק פארדבק'ט, פני הקדש איז געווען גלוי, נאר עיני קדשו זיינען געווען פארמאכט. מיט די הייליקע לעפצן האט דער רבי עפעס זייער שטיל געזאגט און צוויי שטראלן טרערן האבן גערונען איבער דעם רבי'נס הייליקע באקן. פון דעם זייער ערנסטן פנים הקדושים און פון די פארביטער־קייט, וואס איז געווען אויסגעגאסן אויף דעם רבי'נס הייליקן פנים האבן אלע פארשטאנען, אז דער רבי זאגט א התעוררות רחמים תפלה, און יעדער האט געפילט אז דער בעל שם טוב און דער מעזריטשער מגיד זיינען אין דעם חדר.

פלוצים האט זיך דער רבי אויפגע־שטעלט און געזאגט מיט א געוויין שטי־מע:

זיידע**) רבי זייט מעורר רחמים רבים בעדי ובעד כל תלמידיכם ובעד המקושרים אליכם, ובעד תורתכם. אוי אוי גוואלד גוואלד, אבינו שבשמים חוס ורחם עלינו, און איז אומגעפאלן אין א טיפער התעלפות.

עס איז ענטשטאנען א גרויסער גע־פילדער, עס זיינען אנגעלאפן די בני בית, די רביצ'ן און די טעכטער. מען האט באלד געבראכט יונה דעם רופא, און בתוך כך איז אריינגעלאפן דער צוויי יאר און ניין חדשים'דיקער אי־ניקל, דער זיידע, דער רבי צמח צדק. דערזעענדיק אז זיין זיידע — דער אל־טער רבי — ליגט אויפן בריק האט ער זיך א וואלף געטאן אויף דעם רבי'ן מיט א געשריי, זיידע, זיידע. האט דער רבי געעפנט עיני קדשו. זעענדיק ווי דער קינד שטרעקט אים אויס זיינע קליינע הענטלעך, שרייענדיק: זיידע האלט זיך אן מיינע הענט און שטעל זיך, האט דער רבי אנגענומען דעם קינד'ס הענטלעך, זאגנדיק דערביי הב לי ידך, און האט זיך אויפגעשטעלט, זאגנדיק דערביי, זה ינחמנו.

ג. אין חדש אלול, האט דער רבי געהייסן, אז מען זאל דעם זיידנס בעטל ארויסשטעלן בא אים אין חדר, זאגנדיק א "אד אז ער זאל פארגעסן דאס וואס מען האט מיט אים געלערנט, און תורה לשמה וועט ער לערנען דורך עבודה ויגיעה.

ד. ערב ר"ה תקנ"ג האט דער רבי געבענטשט דעם זיידן, אז אים זאל ניט שווער אנקומען די עבודה אויף צוקומען צו דער הויכער דרגא וואס נשמת אדם תלמדנו"***).

ה. אין די ימי השבעה נאך דער באבען, הרבנית דבורה לאה, האט דער רבי אליין געדאוונט פאר דעם עמוד די אלע דריי תפלות און דער זיידע האט געזאגט קדיש.

* * *

ו. דער טאטע — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — האט דערציילט, וואס ער האט געהערט מהחסיד ר' אברהם בר' שמשון מלמד:

א. ערב יום כפור תקנ"ג, איז דער רבי געגאנגען מבקר זיין דעם ציון

48**) ראה לקמן שיחת ליל אחש"פ אות ז יו"ד.

הקבר פון דער טאַכטער, הרבנית דבורה לאה.

ב. דער רבי האָט געהייסן אַז מען זאָל נעמען דעם קינד אויף די הענט און מיטגיין מיט אים אויף דעם הייליקן אָרט.

ג. דער רבי האָט געזאָגט: כשם ווי גדולים[48]) צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, אָט אַזוי איז גדולה ברכתם של צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, דער גאַנצער עולם וואָס איז ביי געווען דאָן אויפן בית עולם זיינען אויפגעטרייסלט געוואָרן אין אַ פּנימיות'דיקן ציטער מיט אַ אינערליכן יאָמער, בעת דער רבי איז געשטאַנען באַ דעם קבר פון זיין טאַכטער הרבנית דבורה לאה און האַלטנדיג דעם קינד פאָר אַ האַנט, האָט דער רבי געזאָגט מיט אַ בקשה קול: דבורה לאה בת שטערנא היינט איז ערב יום כפור בענש דיין בן יחיד דעם יתום מנחם מענדל בן דבורה לאה, אַז זה הקטן גדול יהי' בתורה בגלה ובנסתר בהצלחה במעשים טובים ובאריכות ימים ושנים, בעט רחמים פאָר מיר און קהל עדת החסידים און פאָר תורת הבעש"ט נ"ע.

ד. דעם יום כפור האָט דער זיידע — ווי עס האָט דערציילט החסיד ר' אברהם בר' שמשון מלמד — געפאַסט דעם גאַנצן מעת לעת ווי אַלע גרויסע.

ה. מוצאי יום כפור האָט דער רבי געפונפן החסיד ר' אברהם בר' שמשון מלמד, און אים געזאָגט, אַז ער איז אים מציע איבער צו פאָרן מיט זייגע בני בית פון ליובאַוויטש — וואו ער האָט

---

48) חולין ז, ב.

געלעבט — און באַזעצן זיך אין ליאַזנא לערנען מיט זיין אייניקל.

ו. דער טאַטע — הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק — האָט דערציילט, אַז דער עלטער זיידע — דער אַלטער רבי — האָט געלערנט באַ הרה"צ ר' ישכר בער קאַבילניקער "*") — ר' יוסף דעם מגיד'ס איידים — איז אין ליובאַוויטש געווען אַ מלמד דרדקי, ר' שמשון סמיליאַנער וואָס זיין אופן לערנען איז דעם רבי'ן דאָן זייער געפעלן, וואָס דער מלמד לייגט גרויס אָכט אויף דעם דקדוק, און אַלע טאָג בעפאָר די קינדער גייען אַוועק פון חדר דערציילט זיי דער מלמד ר"ש א סיפור פון גמרא אָדער מדרש מיט אַ מוסר השכל אין יראת שמים, אָדער אַ מדה טובה.

שפּעטער מיט יאָרן איז אין אייגע פון די מאַלן, וואָס דער רבי איז געווען אין מעזריטש, האָט דער רבי דאָרט געטראָפן ר' שמשון סמיליאַנער און האָט זיך דערווואוסט, אַז ר"ש סמיליאַנער איז געווען דעם בעש"ט נ"ע אַ מקושר און במשך פון 20 יאָר — ת"ק־תק"כ — איז הר"ש געווען היפשע מאָל באַ מורנו הבעש"ט נ"ע. נאָך דעם מעזריטשער מגיד'ס הסתלקות איז הר"ש געוואָרן דעם רבינ'ס אַ חסיד.

החסיד ר"ש מלמד איז געווען אַ שטאַרקער חלוש און די מלמדות האָט אים זייער געשאַט, אַז הר"ש איז געוואָרן אַ בן שבעים האָט ער איבערגעגעבן די מלמדות צו זיין זון, החסיד ר' אברהם.

אין יאָר תק"ן איז הר"ש געוואָרן אַ בן שבעים וחמשה האָט אים דער רבי געשיקט פאָר משפּיע אין ביעשינקאָוויטש.

ז. דער רבי האָט געזאָגט צו החסיד ר' אברהם מלמד, אַז עפ"י התורה, באַ

דאַרף אַ מאַן ניט משנה מקום זיין אפילו מבית לבית אַן דער הסכמה פון זיין פרוי ובפרט משנה מקום זיין מעיר לעיר באַ־דאַרף זיין אימליך בדביתהו, על כן איז ער — דער רבי — אים מציע אַז ער, הר"א, זאָל גיין אויף סוכות אהיים — אַזוי פלעגט הר"א פאַרבריינגען דעם גאַנצן חדש תשרי בא דעם רבי'ן אין ליאזנא — און בהסכמת אשתו זאָל ער — הר"א — קומען מיט זיינע בני בית אין ליאַזנא, אַבער דערווייַלע — זאָגט דער רבי צו הר"א — איז מצד טעמים כמוסים, וויל ער — דער רבי — מאַרגן מחרת יום הכפורים, אין דעם טאָג וואָס די גאַנצע וועלט אידן רופן דעם טאָג מיט דעם נאָמען בשם השם — ג־ט'ס נאָמען — אַריינפירן זיין איניקל מנחם מענדל בן דבורה לאה אין חדר.

ח. מחרת יום כפור האָט דער רבי געדאוונט בהשכמה פריער ווי אַלע טאָג.

ט. דער רבי אַליין האָט געדאַוונט פאַר דעם עמוד און האָט אַליין געלייענט די פרשת השבוע — עס איז געווען דאָ־נערשטאג פרשת האזינו — און דער קינד האָט געזאָגט אַלע קדישים פון דעם קדיש דרבנן וואָס פאַרן דאַוונען ביז דעם קדיש דרבנן וואָס נאָך דעם רבי'נס לימוד משניות.

י. עס איז ידוע אַז דער רבי איז געווען אַלע מאָל — אַ חוץ באַזונדערע זמנים — אַ שטאַרקער מדייק אויף דעם סדר פון כהן, לוי און ישראל.

יא. אין דער קריאת הפרשה, דאָ־נערשטאג, פרשת האזינו, י"א תשרי תקנ"ג, האָט דער רבי ניט געהיט דעם סדר פון כהן, לוי, ישראל. צו קריאת פרשה האזינו — במקום כהן — האָט דער רבי געהייסן החסיד ר' ברוך שלמה שמש, אויפרופן דעם רבי'ן אליין. צו קריאת פרשת הצור תמים — במקום לוי — האָט דער רבי געהייסן אויפרופן הרה"צ ר' שלום שכנא — דעם רבי'נס איידים, דעם קינד'ס פאַטער, צו קריאת פרשת זכר ימות עולם האָט דער רבי געהייסן אויפרופן דעם קינד — בזה הנוסח — מנחם מענדל בהרב ר' שלום שכנא ובן דבורה לאה, ואת ר' אברהם בר' שמשון.

די פרשת זכור ימות עולם האָט דער רבי געלייענט מיט גאָר אַן אַנדער התעוררות, יעדער וואָרט — דערציילט הר"א מלמד האָט זיך מיר אַריינגעזעצט אין קאָפּ און אין האַרצן, אַז דער רבי האָט געלייענט דעם פסוק ימצאהו בארץ מדבר וגו' איז וועג דער רבי האָט געליי־ענט דעם צווייטן האַלבן פסוק יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאשון עינו, זיינען צוויי דעם רבי'נס גרויסע טראַפּנס טרערן אַראָפּ גערונען אויף דעם אונטערשטן גליון פון דער ספר תורה, האָב איך גע־פילט, אַז די קני האָבן זיך אונטערגע־בראָכן.

יב. נאָך דעם דאַוונען האָט דער רבי געהייסן, אַז מען זאָל דעם קינד איינווי־לען אין אַ טלית אַז ער זאָל גאַרנישט קענען זען, און טראָגן אים אויף די הענט צו דער מוטער'ס קבר.

יג. דער רבי מיט אַלע בני בית און די בני המשפחה וואָס זיינען דאָן געווען אין ליאַזנא און אַ גרויסער עולם חסידים, זיינען געגאַנגען צו דעם הייליקן אָרט.

קומנדיק אויף דעם הייליקן אָרט, איז דער רבי מיטן קינד און זיין פאַטער הרש"ש צוגעגאַנגען נאָהענט צו דעם ציון הקבר פון הרבנית דבורה לאה.

צוגייענדיק צו דעם קבר, האָט דער רבי געזאָגט הויך מיט אַ פרייליכן קול: מזל טוב דבורה לאה בת שטערנא,

היינט בין איך מכניס דיין זון מנחם מענדל בן דבורה לאה לתורה. בענטש אים כשם שנכנס לתורה כן יכנס לחופה ומעשים טובים באריכות ימים ושנים.

אמן, האָט דער גאַנצער עולם אויסגע־ שריען.

יד. קומנדיק פון בית החיים האָט דער רבי געהייסן אַריינטראָגן דעם קינד אין קליינעם הויף בית הכנסת. דער רבי — דערציילט הר"א — האָט מיר געהייסן, אַז איך זאָל מיט דעם קינד לערנען די ערשטע פרשה פון ויקרא, און דער רבי איז געווען פאַרדבק'ט זייענדיק אַנגעלענט אויף זרועות קדשו.

טו. אַז איך האָב אָפּגעלערנט די פרשה מיט דעם קינד, האָט דער רבי גע־ געבן דעם קינד אַ בוימל האָניג קיכל און אַ האָרטע געקאָכטע אייַ, אויף דעם קיכל טייג איז געווען אויסגעשריבן — בחקיקה — פאַרשידענע פסוקים, אויך אויף דער אייַ איז געווען אָנגעשריבן פאַרשידענע פסוקים.

טז. דאָס קינד האָט געפרעגט באַ דעם רבי'ן, פאַרוואָס איז דער וואָרט ויקרא מיט אַ אלף זעירא.

דער רבי האָט זיך פאַר'דבק'ט אַ היפשע צייט, און נאָכדעם האָט דער רבי געעפנט עיני קדשו און האָט גע־ זאָגט:

אדם הראשון איז געווען יציר כפיו של הקב"ה, און הקב"ה איז מעיד עליו [49]) אַז חכמתו מרובה מחכמת מלאכי השרת. ער — אדם הראשון — האָט געוואוסט מעלת עצמו און האָט געוואוסט אויך געוואוסט מעלת עצמו, איז ניט נאָר וואָס משה רבינו האָט זיך ניט אי־ בערגענומען באַ זיך אַליין מיט דעם, אַדרבה, דאָס האָט אים געמאַכט אַ לב נשבר ונדכה וואָס ער איז געווען שפל בעיני עצמו, טראַכטנדיק, אַז אַן אַנדער איד ניט עמרם'ס אַ זון און ניט אברהם אבינו'ס אַ דור שביעי וואָלט געהאַט אַזאַ הויך גרויסע נשמה, און אַזעלכע זכות אבות ווי ער האָט, וואָלט יענער זי־ כער געווען בעסער ווי ער איז. און דאָס איז וואָס הקב"ה זאָגט אין תורה והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה. פון יעדן אדם וואָס איז גע־ וועז, ווי קליין און פשוט אין דעת ער איז ניט געווען, האָט זיך משה רבינו מיט אים פאַרמאָסטן אַז יענער וואָלט געהאַט זיינע געשיינקטע — ניט פאַרדינטע ביגיעת עצמו — מעלות הנשמה וזכות אבות, וואָלט יענער זיכער זיין בעסער פאַר אים.

אין די תמונות האותיות וואָס הקב"ה האָט געגעבן בסיני, איז פאַראַן דרייער־ לייַ אותיות אתוון רברבין אתוון בינונין און אתוון זעירין, די תורה איז געשריבן אין אתוון בינונים. די כוונה איז אַז דער אדם באַדאַרף זיין אַ בינוני און דורך תורה קומט מען צו מדריגת בינוני, אדם הראשון וואָס דורך הכרת מעלת עצמו איז דורכגעפאַלן בחטא עה"ד שטייט אדם מיט אַ אלף רבתי, משה רבינו וואָס דורך דער עבודה פון הכרת שפלות עצמו

49) ב"ר סי"ז ד.

50) שמ"ר א, כ.

איז ער צוגעקומען צו דער העכסטער דרגא פון ענוה שטייט ויקרא מיט א אלף זעירא.

יז. דער רבי האָט געזאָגט אַ מאמר חסידות אויף דעם פסוק אדם כי יקריב מכם קרבן לד' און האָט געהייסן אַז מען זאָל געבן א סעודה, און האָט געזאָגט אַז אַלע זאָלן נהנה זיין פון דער סעודת מצוה.

יח. אַז דער רבי איז אוועקגעגאַנגען פון בית הכנסת האָט זיך דער עולם גע־וואָשן און געזעצט אַרום די טישן און מען האָט געמאַכט המוציא.

די זקני החסידים האָבן אַוועקגעזעצט דעם קינד אויף א שטול אויפן טיש און האָבן אים — דעם קינד — געבעטן אַז ער זאָל איבערזאָגן דעם זיידנ'ס תירוץ אויף זיין קשיא פאַר וואָס שטייט ויקרא מיט א אלף זעירא.

מיט א הילכיק קינדערשן קול, האָט דאָס קינד איבערגעזאָגט דעם רבי'נס תורה רייד.

החסיד הישיש ר' ראובן סענער האָט זיך געשטעלט און אויסגערופן: השי"ת זאָל ממלא זיין אַלע ברכות וואָס דער רבי האָט געבענטשט נכדו מנחם מענדל בן דבורה לאה און דער גאַנצער עולם האָט געענטפערט אמן ואמן.

* * *

ז. ר' ניסן דער מלמד — דערציילט דער פאָטער — איז געווען ר' פסח דעם מלמד'ס אַן איידעם — ר' פסח איז גע־וועז ר' אברהם'ס אַ זון, און ר' אברהם איז געווען ר' שמעון מלמד'ס אַ זון.

ר' אברהם מלמד איז געווען א כתבא רבא הן אין כתב און הן אין לשון, ער האָט געשריבן בזריזות גדולה, איך — זאָגט דער פאָטער — אין די יאָרן פון צוועלף ביז פערצן, וועז איך האָב גע־לערנט בא ר' פסח מלמד, האָב איך גע־לייענט עטליכע ביכלעך סיפורים וואָס ר' אברהם מלמד האָט פאַרשריבן וואָס ער האָט געהערט פון זיין פאָטער, ר' שמשון מלמד.

ר' פסח מלמד, האָט דער טאָטע — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — געפרופן דער בעל השמועה, ווייל ער איז געווען דער מקבל שני פון החסיד הישיש ר' שמשון מלמד, וואָס לבד זאת וואָס ער איז געווען איינער פון די ערשטע וויס־רוסישע חסידים, וואָס זיינען געווען דעם בעש"ט מקושרים און דעם מעזריטשער מגיד'ס און זיינע תלמידים, איז לבד זאת, האָט הר"ש געוואוסט די אַלע פרטים פון דעם אַלטן רבי'נס קינדער יאָרן איידער זיין פאָטער הגאון ר' ברוך האָט דעם רבין געבראַכט אין ליובא־וויטש לערנען בא הגאון ר' ישכר דוב קאַבילניקער.

אַ חוץ די סיפורים וואָס ר' אברהם האָט פאַרשריבן וואָס ער האָט געהערט פון זיין פאָטער הר"ש, איז בא הר"א געווען רשום אין זכרון פילע צענדליקער סיפורים וואָס ער האָט זיי ניט פאַר־שריבן. אויך פילע צענדליקער פאַסי־רונגען וואָס עס האָט פאַסירט בא דעם אַלטן רבי'ן פון יאָר תקנ"ג אַן, וועז הר"א האָט מעתיק דירתו געווען פון לי־באָוויטש אין ליאָזנא און פון ליאָזנא אין ליאדי, ביז דעם יאָר תקע"ב וואָס דער רבי איז אַוועק פון ליאָדי, דאָס אַלץ האָט ר' פסח מלמד פאַרשריבן.

אַז דער מיטעלער רבי האָט זיך בא־זעצט אין ליובאָוויטש, האָט החסיד ר' אברהם מלמד מעתיק געווען זיין מקום מגורו פון ליאָדי אין ליובאָוויטש. הר"א האָט זיך במשך פון צען יאָר פאַר־נומען במלמדות פון עלטערע בחורים.

אין יאָר תקפ"ד האָט דער עלטער זיידע — הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי — ממנה געווען את הר"א פאַר איינעם פון די משפּיעים וואָס האָבן געדאַרפט מחנך ומדריך זיין די חסידות'ע בחורים און יונגע לייט.

ר' פּסח בהר"א האָט געלערנט באַ זיין פאָטער און נאָך זיין חתונה וועלט ער אַ מלמד. נאָך די זמני הלימוד פאַר־ברייגט ר' פּסח צווישן די יונגע לייט זיצער און אין יאָר תקצ"ה וועלט ר' פּסח אַ הויף מלמד.

ר' פּסח פאַרשרייבט אַלץ וואָס ער הערט פון זקני החסידים וואָס ער באַ־געגנט און טרעפט זיך מיט זיי אין ליו־באָוויטש במשך פון כמעט פופציק יאָר — תקע"ה — תרכ"ה.

ר' ניסן מלמד בר' פּסח מלמד, וואָס איז געבאָרן געוואָרן אין יאָר תקצ"ז, פאַרשרייבט די פאַסירונגען וואָס ער האָט געזען אין בית הרב און וואָס ער האָט געהערט פון זיין פאָטער ר' פּסח מלמד און פון חסידים פון יאָר תר"כ ביז נאָך הסתלקות פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש — י"ג תשרי תרמ"ג.

אַזוי ארום — זאָגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — איז דורך ספרי הספורים פון הר' אברהם מלמד און ר' פּסח מלמד און ר' ניסן מלמד האָבן מיר פאַר זיך א דברי ימי האדמורי"ם און דברי ימי החסידים מיט אַ דברי ימי הנסתרים פון אַ דריי הונדערט יאָר בערך; ש"נ — ר' אליהו בעל שם[51]) ביז תרמ"ג.

ח. שביעי של פּסח תקנ"ו האָט דער זיידע — הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק — געפרעגט באַ זיין זיידן — הוד כ"ק אדמו"ר הזקן: אין דער נאָכט פון ארבעה עשר בניסן צו חמשה עשר בניסן איז נגלה מלך מלכי המלכים הקב"ה, וואָס דאָס איז די מדריגה פון מלכות דא"ס וגאל את אבותינו ממצרים, וואָס פאַר א התחדשות איז געווען שביעי של פּסח אין קריעת ים סוף.

דער רבי האָט געענטפערט דעם זיידן זייער בקיצור מיט אַ משל, דער ונגלה עליהם ממה"מ הקב"ה וגאלם וואָס עס איז געווען אין מצרים איז ווי א פאָטער קערט זיך צו אַ קינד און נעמט אים אַרום, דער זה אלי פון קריעת ים סוף איז ווי אַ קינד קערט זיך צו דעם פאָטער.

א ביאור אויף דעם ענין האָט דער רבי געזאָגט דעם זיידן אין צען יאָר אַרום, אין יאָר תקס"ו.

דער זיידע — הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק — וואָס לערנט יעדן דעם רבי'נס אַ וואָרט, בדרך פּשט, רמז, דרוש, סוד — פרד"ס — און איז מגלה שבעים פנים אין יעדער סדר פון פרד"ס שטעלט זיך שטאַרק אַפּ אויף דעם אונטערשייד פון דער מדריגת אמונה וואָס אין מצרים אַז ויאמן העם און ויקדו וישתחוו און די אמונה וואָס אין קריעת הים וואָס ויאמינו בד' ובמשה עבדו און בכח אמונה זו קפצו לים.

51) ראה לקמן שיחת ליל אחש"פ אות כה.

אחרון ש"פ בסעודת הלילה

א. אין מנהגי ליובאוויטש, וואָס כל ימי חג הפּסח האָט מען זיך נוהג געזען בזהירות גדולה מיט גדרים און סייגים, איז אחרון של פּסח אין סעודת הלילה האָט מען זיך אויפגעהערט היטן פון שרוי'.

דער חילוק פון קמח מצה צו קמח שמורה איז אין דעם, וואס קמח שמורה איז די שמירה משעת קצירה, און קמח מצה איז די שמירה מער ניט משעת טחינה.

אַ מאָל איז די קמח מצה האָט מען אויך געמאַלן אין אַ וואסער מיל, מיט איינפאַכע שטיינער און ניט מיט קיין וואַלצן — אייזערנע גראָבע וואלן — האָט מען אָחרון של פסח געגעסן מצה. שפעטער מיט יארן אַז די מצה מעל האָט מען געמאַלן אין וואלצאָווע מילן, האָט מען אויך אחרון של פסח ניט געגעסן קיין מצה נאָר שמורה, אָבער אין שרוי, האָט מען זיך אחרון של פסח ניט גע־היט.

ב. אין יאָר תרס"ו, איז אין ליובאַ־וויטש געווען זייער אַ פרייליכער פסח. דאָס איז געווען דער ערשטער חג הפסח וואָס די ישיבה תומכי תמימים האָט גע־מאַכט פסח בא זיך אין דעם גרויסן זאַל פון דער ישיבה, ניט צוטיילט די תלמידים יחיו גרופּעסווייז אויף אכסנ־יות, ווי עס איז געווען דער סדר אָלע יאָרן, נאָר די ישיבה בית אכל האָט אַליין איינגעאָרדנט דעם פסח.

זיכער איז בא די עלטערע תלמידי התמימים חקוק אין זכרון די פאַסירונ־גען פון תרס"ו, אויך די סדרי חג הפסח בא די תלמידי תומכי תמימים בכלל, און דער סדר פון סעודת יום אחרון של פסח בפרט.

ג. אחרון של פסח תרס"ו איז סעודת הלילה, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געפרעגט בא אחיו דודי הרא"ש נ"ע צי ער — רז"א — געדיינקט דאָס וואָס דער זיידע — הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק — האָט זיי — דעם פאָטער און דעם פעטער רז"א — געזאָגט אחרון של פסח אין יאָר תרכ"ה.

דער פעטער רז"א האָט געענטפערט אַז אין דעם מאָמענט געדיינקט ער ניט, עס קאָן זיין אַז ער וועט זיך פאַרשטעלן די מחזה וואָס דאָן איז געווען וועט ער זיך אפשר דערמאָנען.

דער פאָטער האָט דערציילט בפרטיות ווי זיי זיינען געזעסן בא דעם פאָטער — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — בא דעם טיש און געגעסן סעודת יום טוב, און דער פאָטער האָט זיי געזאָגט אַז היינט איז אחרון של פסח, דער לעצ־טער טאָג פון פסח. האָב איך געפרעגט בא דעם פאָטער, פאַרוואָס איז דער לעצטער טאָג פון פסח א יום טוב? האָט דער פאָטער געזאָגט: זלמן אהרן, אפשר קענסטו ענטפערן אויף זיין קשיא, פאַר־וואָס איז דער לעצטער טאָג פון פסח א יום טוב. האָסטו געענטפערט, אַז דו ווייסט אויך ניט.

דבורה לאה איז געזעסן נעבן דער מוטער, האָט זי זיך אויפגעשטעלט און געזאָגט, אַז זי ווייס פאַרוואָס דער לעצטער טאָג פון פסח איז א יום טוב.

דער פאָטער האָט געזאָגט דבורה לאה'ן, אויב דו ווייסט פאַרוואָס, זאָג!

דבורה לאה זאָגט: אַז אידן היטן אַפ די זיבן טעג פסח ווי דער דין איז און זיי ווערן אויסגעהיט פון חמץ מאָכט מען דעם לעצטן טאָג פסח א יום טוב. אָלע אידן פרייען זיך וואָס זיי זיינען דורכגעגאנגען דעם יום טוב פסח און זיינען ניט געשטרויכלט געווארן מיט דער גרעסטער עבירה פון חמץ בפסח.

איך האָב זיך דערמאָנט — זאָגט דעו פעטער רז"א — אַז דבורה לאה האָט דאָס געזאָגט איז דער פאָטער געווען

זייער צופרידן און געזאגט: דבורה לאה, האסט אַ גוטן קאָפּ.

אז — דערציילט דער פעטער רז"א —די מוטער, און מיר אַלע דריי — דבורה לאה איך און דו — זיינען מיט־געגאַנגען מיט דעם פאַטער צו דעם זיידן — הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק — אין דירה דערלאַנגן אים סעודת יום טוב, ווי אונזער סדר איז געווען משמש זיין דעם זיידן שבת און יום טוב. —

אז דער פאַטער איז אַרייַנגעגאַנגען צו דעם זיידן אין חדר, האָט ער דער־ציילט דעם זיידן, אז שלום בער האָט באַ־אים — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — געפרעגט פאַרוואָס איז דער לעצטער טאָג פּסח אַ יום טוב. זלמן אהרן האָט אויך ניט געוואוסט פאַרוואָס, נאָר דבורה לאה האָט געזאָגט, אז אידן היטן אָפּ די זיבן טעג פּסח ווי דער דין איז און מען ווערט אויסגעהיט פון חמץ, מאַכט מען דעם לעצטן טאָג פּסח א יום טוב, אידן פרייַען זיך וואָס זיי זיינען ניט גע־שטרויכלט געווארן מיט דער גרויסער עבירה חמץ בפּסח.

דער זיידע האָט געזאָגט, עס איז אַ גוטער שכל'דיקער תירוץ.

דער זיידע האָט אונז אַלע דריי צוגע־רופן, אז מיר זאָלן צוגיין נענטער צו אים, און האָט אונז געזאָגט:

דער לעצטער טאָג פּסח רופט מען מיט דעם נאָמען אחרון של פּסח, דאָס הייסט אז אחרון של פּסח, דער לעצטער טאָג פון פּסח, איז דער סיום פון דעם וואָס עס האָט זיך אָנגעהויבן די ערשטע נאָכט פון פּסח. די ערשטע נאָכט פּסח איז אונזער יום טוב וואָס הקב"ה האָט אונז אויסגעלייזט פון מצרים, די גאולה ראשונה דורך משה רבינו וואָס ער איז געווען דער גואל ראשון, דאָס איז געווען דער אָנהויב, אחרון של פּסח איז אונזער יום טוב אויף דער גאולה אחרונה וואָס הקב"ה וועט אונז אויס־לייזן פון דעם גלות אחרון דורך משיח צדקנו, וואָס ער — משיח צדקנו — איז דער גואל אחרון, דער ערשטער טאָג פּסח איז משה רבינו'ס שמחה טאָג, און אחרון של פּסח איז משיח'ס שמחה טאָג.

ד. הייַנט — זאָגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — אז איך בין געווען התחלת אָוועגד אין ספרים חדר — דער חדר, וואו עס קומען פאָר יחידות'ן — האָב איך געהערט אז אין עס צימער גייט אַן אַ שטאַרקער ויכוח צווישן דיינע קינדער — זאָגט צו מיר דער פאַטער — חנה און מושקע. עס האָט מיך זייער אינ־טערעסירט צו הערן דעם אינהאַלט פון זייער ויכוח. אז איך בין נענטער צו געגאַנגען, הער איך אז חנה זאָגט אחרון של פּסח איז אַ יום טוב ווי אַלע ימים טובים, און מושקע זאָגט אז אחרון של פּסח איז ניט אַזאַ יום טוב ווי אַלע ימים טובים, והראי' אז צו ליכט צינדן זאָגט מען ניט די ברכה שהחיינו. איז כרגע האָב איך זיך דערמאָנט אויף דער פאַסירונג פון אַחרון של פּסח אין יאָר תרכ"ה.

ה. אַפּט גאָר אַפּט איז קלייניקייטן און זאכן וואָס טראָגן אַ צופעליקן כא־ראַקטער, דערמאָנען אויף גרויסע און וויכטיקע פאַסירונגען. אַ מאָל טרעפט אז די דערמאָנונג פון די פאַסירונגען ברייַנגט אַ גרויסן תועלת אין רוחניות.

ו. באמת, המאמין בהשגחה פרטית בכלל, און דער וואָס וויסט דעם ענין השגחה פרטית ווי דער בעש"ט נ"ע איז מבאר [52], איז ניט שייך די זאָך פון צופע־

52) ראה לעיל שיחת ט אד"ש בהאסעל.

ליקייט און קליניקייט. צופעליקייט מיינט אַז עס איז אַ מקרה זאָך, און דער וואָס מיינט אַז עס איז ח"ו פאַראַן מקרה זאָכן איז אַ כופר בעיקר. עס איז ניט פאַראַן קיין מקרה זאָכן, אַלץ איז בהשג־חה פרטית ומפורטת ממש אַלע איינצל־הייטן. אויך איז ניט שייך דער ענין פון קליניקייטן. יעדע קליניקייט איז גאָר אַ גרויסע זאָך. מבשרי ונפשי אחזה אלקה, אפילו אין חומר הגוף איז ניט שייך קיין קליניקייט. אַז עס ווערט פאַרשטאָפט דער קלענסטער בלוט אַדערל אין פיאַטע פון פוס, אַדער עס ווערט פאַרשלאָפן דער קלענסטער נערוו אַדערל אין קליינעם פינגער פון פוס קאָן דאָס פירן צו אַ סכנה פאַר דעם לעבן פון מענשן. מכל שכן אַז עס איז ניט שייך קיין קליניקייט אין נפש, ובפרט אין ג־טליכקייט.

ז. דער בעש"ט נ"ע זאָגט [53]) אַז אַלץ וואָס אַ מענש זעט און אַלץ וואָס אַ מענש הערט דאָס איז אַ אַנזאָג און אַ געוויסע הוראה מן השמים אין עבודת השי"ת, נאָר מען באַדאַרף פאַרשטיין וואָס מען זעט און וואָס מען הערט, און חלילה ניט האָבן קיין טעות אין דעם מיין פון דעם וואָס מען האָט געהערט און פון דעם וואָס מען האָט געזען. און דער ריכטיקער פאַרשטאַנד אין דעם מיין פון דעם וואָס מען הערט און זעט קומט דורך דעם נשמת אדם תלמדנו.

ח. נשמת אדם תלמדנו איז דער ענין וואָס בא דעם מענשן ווערט ליכטיק דער שכל און אים פאַלט אַריין פאַרשידענע ערקלערונגען אויף דעם וואָס עס קען מיינען אין עבודה אט דאָס וואָס ער האָט געזען און געהערט, און אַזוי אַרום קומט דער מענש צו פאַרשטיין די הוראה מן השמים אין עבודת ד'.

ט. דער בעש"ט נ"ע זאָגט אַז דער זיכערסטער וועג צו דעם נשמת אדם תלמדנו, איז: א) אַ פלאָם האַרציקער קאַפּיטל תהלים, ב) טאָן א אידן אַ טובה דורך אַ טרחה בגופו ניט נאָר בממונו, און דורך ג) אהבת ישראל מיט אַ מסירת נפש.

י. דער בעש"ט נ"ע זעט דעם גילוי פון נשמת אדם תלמדנו אין די תהלים זאָגער מער ווי אין די תלמידי חכמים, וואָס זיינען מחדש חידושים און פלפולים בתורה.

יא. דער בעש"ט נ"ע זאָגט אַז אַ האַרציקער קאַפּיטל תהלים, אַ טרחה צו־ליב טאָן אַ טובה א אידן אין גשמיות אַדער אין רוחניות און אהבת ישראל זיינען שליסעלער וואָס פאַסן זיך צו צו אַלע שלעסער פון די היכלות הרחמים רפואה ישועה און פרנסה טירן.

יב. דער עלטער זיידע — הוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק — און אַלע קינדער זיינען געווען זעלטענע אויסער געווייניליכע בעלי זכרון, אויך דער פאַטער און דער פעטער רז"א זיינען זעלטענע אויסערגעווייניליכע בעלי זכרון. ביידע — דער פאַטער און דער פעטער — זיינען זעלטענע דערציילער. בעת זיי דערציילונג וויי איינער איז מצייר — ניט אין כתב, נאָר אין ריידן — אַז ביי די הערער ווערט אַ בילדליכע ערציילונג. דער אונטער־שייד איז אין דעם, וואָס אין דעם פאַטער'ס ערציילונגען זיינען די רוחניות', דיקע נשמה אינהאַלטן פון דער ערציי־לונג ליכטיקער, ווי דער קערפערליכער אינהאַלט פון דער ערציילונג, און אין דעם פעטער רז"א'ס ערציילונגען זיינען

53) ראה לעיל שיחת פורים סוף שיחה א.

די קערפערליכע אינהאלטן בילדליכער ווי די אינערליכע אינהאלטן.

* * *

יג. דער פעטער רז"א האָט דערמאָנט נאָך איינצעלהייטן פון דעם אחרון של פסח תרכ"ה פאָסירונגען:

א. דער זיידע האָלט די ברילן פארהויבן אויפ'ן שטערן און בענטשט אין דעם סידור, וואָס דו האָסט אים צו געטראָגן.

ב. דעם פסח זיינען מיר געווען די גאָנצע צייט פון דאָוונען באָ דעם זיידן אין חדר.

ג. דער זיידע איז געווען איינגעוויקלט אין טלית און געלעגן אין בעט.

ד. נאָך שמונה עשרה איז אריינגעגאַנגען דער פאָטער — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — און דער פעטער רב"ש [54]). נאָך זיי זיינען געגאַנגען, אלי' ליב און יוסף מרדכי, זיי ביידע — אלי' ליב און יוסף מרדכי — האָבן אויפגעהויבן דעם זיידן פון בעט און אַוועקגעזעצט אויף דער קרעסלע און האָבן צוגעטראָגן דעם זיידן — זיצענדיקערהייט — צו דעם גרויסן טיש.

איסר דער חזן און נחום בערע ליב'ס האָבן אַריינגעטראָגן צוויי ספרי תורות און זיינען איינער נאָך דעם אַנדערן צוגעגאַנגען צו דעם טיש און דערלאַנגט דעם זיידן אַ קוש צו טאָן די ספרי תורות.

דער פעטער רב"ש און דער פאָטער האָבן עולה לתורה געווען שלישי און חמישי, דער זיידע האָט עולה לתורה געווען מפטיר און געזאָגט דעם מפטיר זיצענדיקערהייט.

יד. וועָן דער פעטער רז"א האָט דאָס דערציילט איז באַ דעם פאָטער געשטאַנען טרערן אין די אויגן. און בעת דער פעטער רז"א האָט מסיים געווען זיינע פריער דערמאָנטע ערציילונגען זיינען צוויי גרויסע טראָפן טרערן אַראָפּ געפאַלן אויף דעם פאָטער'ס באָקן.

* * *

טו. אַ פאָר מינוט שפעטער זאָגט דער פאָטער צו דעם פעטער רז"א: און די ברכת כהנים געדיינקסטו? דעם זיידנ'ס ציצית קושן געדיינקסטו?

דער פעטער רז"א זאָגט אַז ער געדענקט אויך ווי יוסף מרדכי האָט זיי — דעם פאָטער און דעם פעטער — אַוועקגעפירט אין די שטוביקע צימערן בעת מען האָט געדאַרפט זאָגן יזכור. און ער — דער פעטער — געדענקט אויך אָט דאָס וואָס דער פאָטער — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — האָט ערקלערט וואָס הזכרת נשמות איז.

דער פעטער רז"א דערציילט:

א. באַלד נאָכדעם ווי דער זיידע האָט אָפּגעזאָגט דעם מפטיר, האָט דער פאָטער אַ וואונק געטאָן צו יוסף מרדכי'ן אַנווייזנדיק אויף אונז, גלייך איז יוסף מרדכי צוגעגאַנגען צו אונז, אַנגענומען אונז פאַר די הענט און אַוועקגעפירט אין די הויז צימערן.

ב. אַז עס איז געקומען צו ברכת כהנים און מיר ביידע זיינען געשטאַנען נעבן אונזער פאָטער, האָט דער זיידע אַ מאָך געטאָן מיט דער האַנט, אַ סימן אַז מיר זאָלן צוגיין נענטער צו דעם זיידן.

אַז דער פאָטער האָט באַמערקט דעם זיידנס האַנט באַוועגונג האָט ער אונז ביידען צוגעפירט צו דעם זיידנ'ס קרעסלע און האָט זיך אַוועקגעשטעלט נעבן

---

54) בנו הבכור של אדמו"ר הצ"צ (תקס"דתז שבט תרכ"ט). ראה אודותו שיחת חה"מ ה'תש"ג אות סג.

דעם זיידנ'ס רעכטע האַנט און מיך האָט דער פאָטער אַוועקגעשטעלט נעבן דעם זיידנס לינקע האַנט, דער פאָטער האָט אונז באַדעקט מיט דעם זיידנס טלית.

דער זיידע האָט געהאַלטן זיין פינגער אויף די ווערטער פון די ברכת כהנים פסוקים, און די אַלע דריי אמן'ס האָט דער זיידע געזאָגט הויך.

ג. נאָכדעם ווי דער זיידע האָט אָפּ געדאַוונט האָט דער זיידע פריער מיך צו גערופן און געגעבן מיר אַ קוש צו טאָן די ציצית פון זיין טלית, און נאָכדעם האָט דער זיידע דיך צוגערופן און האָט דיר געגעבן אַ קוש צו טאָן די ציצית פון זיין טלית.

ד. בייטאָג איז דער פאָטער אַריין צו אונז אין חדר, האָב איך געפרעגט באַ דעם פאָטער וואָס איז דאָס הזכרת נשמות. האָט אונז דער פאָטער ערקלערט, אַז די נשמות פון די אור־על־טערן זיינען מליצי יושר פאַר זייערע קינדס קינדער און דערפאַר דערמאָנט מען די נשמות פון די אור עלטערן און מען גיט צדקה.

גרויסע צדיקים אַזעלכע ווי דער זיידע איז, זענען די נשמות פון די אור על־טערן. דער פאָטער זאָגט אונז, אַז דער זיידע האָט היינט צו הזכרת נשמות גע־זען די נשמה פון זיין מוטער און די נשמה פון זיין שוועד דעם מיטעלער רבי'ן און די נשמה פון זיין זיידע, דעם אַלטן רבי'ן.

* * *

טז. דער פעטער רז"א זינגט די ניגונים וואָס דער עלטער פעטער כ"ק הרב"ש האָט געזונגען אחרון של פסח תרכ"ה בשעת דער עלטער זיידע — כ"ק אדמו"ר צמח צדק — האָט געגעסן סעודת משיח.

יז. דער פאָטער דערציילט וואָס ער האָט געהערט פון זיין פאָטער — כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש: דער בעש"ט האָט געגעבן אַ נאָמען די סעודת היום פון אַחרון של פסח — משיח'ס סעודה.

יח. דער פעטער רז"א דערציילט, ווי דער זיידע — כ"ק אדמו"ר צמח צדק — האָט געזאָגט: בעת דו וועסט זינגען די משיח'ס סעודה ניגונים ווי דער זיי־דע — כ"ק אדמו"ר הזקן — האָט זיי געזונגען — זאָלסטו מעורר זיין דעם כח הזכרון און זאָלסט זיך דערמאָנען די מחזה הקדש פון זיידן און פון דעם שוויער.

יט. אַז דער פעטער רב"ש — דער־ציילט דער פעטער רז"א — האָט אַנ־געהויבן זינגען, האָט דער פאָטער — כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — איהם גע־האַלפן. דער זיידע האָט שטיל מיטגע־זונגען. מיט דער לינקער האַנט האָט ער אונטער געלענט די קאָפּ, פאַרדעקט די אויגן, מיט דער רעכטער האַנט האָט דער זיידע צוגעקלאַפּט אויפן טיש נאָך דעם טאָקט פון דעם ניגון און גרויסע טראָפנס טרערן האָבן גערונען איבער די באַקן.

כ. דער פאָטער זאָגט: דער דובב שפתי ישנים פון אַ ניגון איז גבוה במדריגה ווי דער דובב שפתי ישנים אין דברי תורה הן אין גליא שבתורה און הן אין פנימיות התורה. תורה, הן גליא און הן חסידות, איז הבנה והשגה און די השגה באַדאַרף בריינגען אַ התעוררות מדה וואָס איז מתאים צו דער השגה. די מדה וואָס ווערט דורך דער השגה באַדאַרף האָבן א הזדככות, אָבער די התעוררות וואָס ווערט דורך אַ ניגון איז די התעוררות אַליין אַ מזוככת.

כא. פֿאַרוואָס — זאָגט דער פֿאָטער — האָב איך זיך דוקא היינט דער־מאָנט אויף דעם תרכ"ה אחרון של פּסח פֿרעג איך בא זיך נישט, ווייל אין השגחה פּרטית איז ניט שייך קיין פֿאַר־וואָס, נאָר צוליב וואָס. און די שאלה צוליב וואָס האָב איך זיך דוקא דעם אחרון של פּסח תרכ"ה פֿרעג איך זיך יא.

כב. חסידות איז אַלט אַזויפיל ווי די וועלט איז אַלט. די גמרא (עירובין י"ח ע"ב) זאָגט: הי' רבי מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול הי'. אַן חסידות מוז האָבן חסידות. אַן חסידות קאָן ניט זיין קיין חסיד. חסידות מיינט צוויי זאַכן: מתקן זיין דעם עבר און היטן דעם הוה, איז דער עיקר במילא ווי עס באַדאַרף צו זיין, און דער אופן במילא איז אַ עבודה במילא.

אַ חסידיש'ער יונגערמאַן וואָס וועט זיך אַריינטראַכטן אין די וועלטער, וואָס אַט אַזוי באַדאַרף זיין אין יעדער וואַרט וואָס מען הערט, הן אין אַ השכלה וואַרט און הן אַ עבודה וואַרט, באַדאַרף מען אים פֿריער גוט צונעמען, אַז מען זאָל דעם וואַרט גוט, ניט געגאַרט וויסן. און נאָכדעם אַז מען וויים דעם וואַרט דייטליך קלאָר, באַדאַרף מען זיך מתבונן זיין אין דעם וואַרט און פֿאַרטיפֿן זיך אין אים.

אריינטראַכטנדיק און פֿאַרטיפֿנזיכ־דיק אין דעם, אַז חסידות מיינט דעם תיקון העבר און דעם טוב ויושר פון הוה, מוז בא יעדן ענטשטיין די פֿראָגע וואָס איז דער אונטערשייד פון חסידות און תשובה. תשובה איז אויך דער תיקון העבר און דער טוב ויושר פון הוה, איז וואָס טוט אויף חסידות אויף תשובה. אָבער אין תוך געגומען הגם דער חיצוניות'דיקער באַגעם איז אין דעם פֿאַל חסידות און תשובה גלייך, ביידע זיינען תיקון העבר און טוב ויושר פון הוה, און דאָך זיינען זיי פֿאַרשידען. דער תשובה תיקון איז אַרויס פון רע, כדי אָפּוואַשן און אויסרייניקן די לבושי הנפש מחשבה דבור ומעשה פון דעם ליכלוך וואָס דער רע האָט מלכלך געווען, און דער טוב ויושר פון דעם הוה איז דער הסכם און פּועל אַז לא ישוב לכסלה עוד. און דער חסידות תיקון איז די עצות זוכנדיק ווי צו בריינגען צו אַ העכערער און אידעלער דרגא, און דער טוב וישר פון דעם הוה איז, וואָס חסי־דות זוכט מעלה זיין כחות השכל ומדות און די לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה אין אַ העכערער און אידעלער דרגא.

דער כללות ההפרש צווישן תשובה און חסידות אין עבודה איז, וואָס תשובה פֿאַרנעמט זיך בעיקר מיט דעם בעל תשובה ווי צו מתקן זיין דעם עבר און ווי זיך צו פירן בהוה אַז עס זאָל זיין בטוב וישר. און חסידות פֿאַרנעמט זיך בעיקר מיט דעם ענין אַליין ווי צו אויפהויבן אים אין אַ העכערע דרגא, וואָס דאָס איז אויך אין די ביידע זמנים: הן די עצות אין דעם תיקון העבר און הן אין דעם אופן הטוב והישר אין דעם הווה.

חסידות און חסידים איז אַזוי אַלט ווי די וועלט אַליין איז אַלט, אָבער די תורת החסידות און די דרכי החסידים, ניט נאָר אין זייער דרויסנדיקן — וואָס מען רופט חיצוניות־באַגעם, נאָר אויך אין דעם אינערליכן — וואָס מען רופט פּנימיות־באַגעם, האָבן זיי — תורת החסידות און דרכי החסידים — זיך מזמן לזמן אַנטוויקלט.

כג. די וואָס ווייסן מער אָדער ווייניקער תולדות החסידות און דברי ימי נשיאי החסידות והחסידים, ווייסן ווי די נשיאים האָבן געטראָגן און באַשיצט דעם חסידיש'ן דגל במשך פון דריי הונדערט יאָר בערך — פון דעם גירוש שפאַניע, ווען די פליטי שפאַניע ופאָר־טוגאַל האָבן זיך באַזעצט אין פאַרשי־דענע מדינות אין יאָר ר"ס, ביז דעם יאָר תק"ס, וואָס די חסידות מורנו הבעש"ט נ"ע, אין די צוויי פאַרשידנ־אַרטיקע ענטוויקלונגען תורת חב"ד און תורת חג"ת, איז נתפרסם געוואָרן צו אַ גרויסן טייל פון דעם עם ישראל.

די אָלע דורות ביז דעם אריז"ל איז קבלה און מחקר אלקי אָלץ אין דעם סדר פון אין מגלין אלא לצנועין. די תלמידי האר"י ז"ל האָבן געמאַכט אַ געוויסע תעמולה באַוועגונג פאַר דעם לימוד הקבלה ברבים.

אַ גרויסער שטער צו דער אָנטוויקלונג פון דער קבלה באַוועגונג איז געווען אָט דאָס וואָס — אפילו נאָר — אַ קליי־נער טייל פון די קבלה לערנער האָבן זיך עוסק געווען אין קבלה מעשית.

כד. דער ערשטער וואָס האָט אָנגע־פירט מיט דער קבלה באַוועגונג אויף גאָר אַ ברייטן שטעל מיט אַ מסירות נפש'דיקער איבער מענשליכער שטאַר־קייט, איז געווען דער אַלטע באַוואוס־טער גאון הצדיק, ר' אליהו בעל שם מווירמיזא [55]), וועלכער האָט געגרינדעט ישיבות מיט תלמידים בעלי כשרונות מצוינים און האָט זיי באַאיינפלוסט מיט דעם לימוד הקבלה.

תלמידי · הר"א בעל שם זיינען אַזוי באַגייסטערט פון דעם לימוד הקבלה, אַז געוויסע תלמידים האָבן אויף זיך געמומען צו גיין מעיר לעיר אין די פוילישע שטעט און ווערבירן פון די גרויסע למדנים, חברים פאַר דעם רעיון פון לימוד הקבלה, און אין משך פון עט־ליכע יאָר צייט ווערט געגרינדעט די חברת צדיקים נסתרים.

אין אַ אַנדער אָרט ווערט דערציילט וועגן די צדיקים נסתרים תקופה און זייערע ערפאָלגרייכע דערגרייכונגען אויף דעם הרמת קרן ישראל געביט, ביז דער איינשליסונג פון מורנו הבעש"ט אין דער חברת צדיקים נסתרים אָרבעט. אויך ווערט דערציילט וועגן די גאָר גרויסע ענטוויקלונג פון דער חברת צדיקים נסתרים אָרבעט, ווען מורנו הבעש"ט איז אייגער פון די אָרבעט אָנ־פירער און הוראות געבר, ביז דעם זמן וואָס מורנו הבעש"ט ווערט דער נשיא פון חברת צדיקים הנסתרים.

כה. דעם בעש"ט'ס אָרבעט פירער־שאַפט און הוראות האָבן אין משך פון געציילטע יאָרן, (בערך 15—16 יאָר — תע"ה—ת"צ) — אַריינגענומען צענדלי־קער טויזנטער פשוט'ע אידן עמי־הארצים, וואָס זיינען געווען נידערשלאָ־גען פון די תורה לערנער רדיפות, אין מחנה ישראל. דער גרעסטער טייל פון זיי זיינען געוואָרן אויס עמי הארצים, און אַ טייל זיינען געוואָרן גאָנץ שיינע יודעי ספר און אפילו למדנים אויך.

אַז מורנו הבעש"ט איז נתגלה געוואָרן, זיינען פילע צענדליקע טויזנטער אידן געוואָרן זיינע מקושרים און דאָן — תצ"ד — איז די ערשטע תקופה פון חסידות און חסידים.

---

55) ראה שיחת ח"י אלול ה'תש"א. קונטרס ח"י אלול ה'תש"ג שיחה ד. ובאריכות בזכרונות כ"ק מו"ח אדמו"ר. (ברוקלין, ה' תשט"ו) ע' 293 ואילך.

כו. די חבריא קדישא, תלמידי מורנו הבעש"ט ותלמידי מורנו הרב המגיד ממעזריטש ענטוויקלען די תורת החסידות פון מורנו הבעש"ט און מורנו הרב המגיד ממעזריטש, און ברייגען דאָס צו די הונדערטער טויזנטער אידן וואָס זיינען די גזע החסידים מקושרי מורנו הבעש"ט, און דאָס איז די צווייטע תקופה אין תולדות החסידות והחסידים.

כז. איצטער, צוויי הונדערט יאָר, זינט עס איז ב"ה נתגלה געוואָרן תורת הבעש"ט האָבן מיר די מעגליכקייט צו ערקלערן קלאָר און דייטליך די אַנטוויקלונגען פון תורת הבעש"ט אין די צוויי אָלגעמיינע באַגריפן: א) חסידות הכללית, ב) חסידות חב"ד.

כח. חסידות הכללית נעמט אַרום די אַלע נשיאי החסידות און חסידים־אַריינברענגער אין פאַדאָליע, וואָלין, קליין און גרויס פוילן, גאַליציען און אונגאַרן.

כט. חסידות חב"ד איז אַ באַזונדער וועלט פאַר זיך. חסידות חב"ד איז אַ גאַנצע וועלט און נאָך וואָס פאַר אַ וועלט. אַ וועלט וואָס האָט אַרויסגענעבן און גיט אַרויס די בעסטע מענטשן־פרוכט, הן אין השכלה און הן אין מדות טובות.

ל. דער מחולל און גרינדער פון חסידות חב"ד איז אבינו הראשון, דער אַזוי גערופענער אַלטער רבי. נאָך גאָר אין די יונגע יאָרן, די ערשטע צוויי, דריי יאָר נאָך זיין בר מצוה, זייענדיק אַנגעזעטיקט מיט בבלי, ירושלמי וכו' וכו', אויך אַלע ספרי קבלה ומחקר אלקי און ספרי דרוש, פאַרטיפט זיך דער רבי אין די ספרי הדרוש פון רמ"א, מהר"ל מפראָג און של"ת וכו'. און באַ דעם רבי'ן הויבט זיך אָן צו אַנטוויקלען השכלה שטראַלן, וואָס די השכלות זיינען געווען די ערשטע חסידות חב"ד קערנער.

לא. דער אַלטער רבי האָט ביז ענדע זומער תק"כ ניט געוואוסט וועגן מורנו הבעש"ט נ"ע.

לב. צווישן די קרובים גאונים און אורחים גאונים וואָס זיינען געקומען צו דער בר מצוה חגיגה איז געווען דעם רבי'נס פעטער, הגאון ר' יוסף יצחק, דער טשאַריי'ער עילוי. דער רבי האָט זיך מיט אים זייער באַפריינדעט.

מיט די אַלע גאונים וואָס זיינען געווען אויף דעם רבי'נס בר מצוה חגיגה האָט זיך דער רבי דורכגעשריבן אין פאַרשידענע שאלות ותשובות.

הגאון ר' אייזיק בהר"ד [56] — וויטעבסקער ראב"ד — האָט דערציילט דעם זיידן — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — אַז בייַ אים איז געווען דריי ביכלעך כתבים, וואָס ער אַליין האָט די כתבים מעתיק געווען פון די כתבים וואָס זיינען געווען באַ כ"ק מהרי"ל — דעם רבי'נס ברודער. אַלע האָבן אים גערופן: דער פעטער לייבעלע — דעם רבי'נס תשובות אויף שאלות וואָס ער האָט מקבל געווען פון די גאונים וואָס זיינען געווען אויף זיין בר מצוה חגיגה.

לג. אין אַ קורצער צייט נאָך בר מצוה, איז דער רבי געפאָרן אין ווי־טעבסק צו זיין פעטער הגרי"י, וואו ער האָט פאַרברענגט אַ פאָר חדשים צייט.

לד. איבער דער צייט וואָס ער האָט פאַרברענגט באַ זיין פעטער הגרי"י —

---

56) הרב ר' יצחק אייזיק בהרב ר' ישעי' מתמיד (תלמידו של בעל סדר הדורות). נולד בשנת תקכ"ח ונפטר, לערך, תרכ"ז. רב באסטראוונע ואח"כ בוויטעפסק. בעה"מ שו"ת פני יצחק. — ראה אודותו התמים ח"ד ע' כח ואילך.

דערציילט דער רבי דעם עלטער זיידן (הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק) — איז יע־ דער מעת לעת האָט ער געפילט אַ עונג יום טוב. דעם פעטער'ס חידושים — זאָגט דער רבי — אין אַלע מקצועות התורה אין נגלה נסתר חקירה און קבלה ודרוש, זיינען געווען השכלות מבהילות.

לה. דעם אמור לחכמה — זאָגט דער רבי — אחותי את, אין די יונגע יאָרן האָב איך געזען באַ דעם פעטער, מורי ורבי הגרי"י. אזא מחדש און עמקן, אזא בעל הגיון און שפה ברורה, וואָס זאָגט די טיפסטע סוגיא מיט אזא דייטליכע קלאָרקייט האָב איך ביז איך האָב גע־ הערט חידושי תורה פון רבי'ן — הרב המגיד ממעזריטש — ניט געהערט.

לו. אין משך פון דעם זמן וואָס איך האָב פאַרבראַכט באַ דעם פעטער האָט ער מיר מזמן לזמן אויסגעטייטשט אַ פסוק, אַ אגדה אין גמרא, אין מדרש מיט אַ קבלה און חקירה אלקית ערקלערונג וואָס עס האָט מעורר געווען די נשמה און באַלויכטן דעם גוף. שפעטער מיט יאָרן האָב איך זיך דערוואסט, אַז די תורה אויסטייטשונגען וואָס דער פעטער הגרי"י האָט מיר געזאָגט, איז דאָס, טיילי־ ווייז, דעם זיידנס — מורנו הבעש"ט נ"ע — תורות מיט דעם פעטער'ס ביאורים.

לז. אין משך פון פינף יאָר בערך (תקי"ח—תקכ"ג) — איז דער רבי מחולל אַ נייע שיטה אין עבודת הבורא, וואָס די נקודת השיטה איז: אהבת השם און יראת השם מוז קומען פון אַ טיפן השכלה פאַרשטאַנד אין גדולת השם מיט די ביאורים און הסברים פון ומבשרי אחזה אלקה אין השגת החיוב, און גע־ וויסע פאַרשטאַנדען אין הפלאת ורוממות א"ס, בדרך השגת השלילה פון די ביאורים והסברים אין דעם ענין פון ומבשרי אחזה.

לח. די באַבע רבקה — דעם רבי'נס מוטער — דערציילט דעם פעטער ר' משה'ן — דעם רבינ'ס זון: דער מדובר מיט דעם מחותן ר"י"ל סגל — איז גע־ וועזן, אַז דיין פאַטער'ס נשואין זאָל זיין אין אלול תקי"ט, אַבער דיין זיידע איז אַנפאַנגס אלול אַוועקגעפאָרן און האָט זיך אומגעקערט ענדע חשון. דער מחותן האָט געפאַדערט אַז מען זאָל מגביל זיין דעם זמן הנשואין במשך פון דעם וויב־ טער, אַבער דער זיידע האָט ניט גע־ וואָלט. באַלד נאָך פסח איז דער זיידע ווייטער אַוועקגעפאָרן און האָט זיך אום־ געקערט תחלת תמוז. און דאָן האָט מען מגביל געווען דעם זמן הנשואין אויף פרייטאג, ערב שבת נחמו, י"ב מנחם אב.

לט. דיין זיידע — דערציילט הרבנית רבקה ר' משה'ן — איז געווען א הצנע לכת און אַ גרויסער בעל סוד. אַ חוץ מיר — זאָגט די באַבע רבקה — האָט די ערשטע צוויי יאָר נאָך אונזער חתונה, קיינער ניט געוואוסט, אַז דיין זיידע איז דעם בעש"ט'ס אַ חסיד [57]). אין צוויי יאָר אַרום איז דער זיידע געווען אלול און תשרי באַ דעם בעש"ט אין מעזיבוז און ווי פאַרוואונדערט איז ער געווארן, אז ער האָט אין מעזיבוז געטראָפן זיין שוואָ־ גער ר' יוסף יצחק און אַ ליובאַוויטשער מלמד ר' שמשון. אַבער זיי האָבן באַ־ שלאָסן אַז זיי זאָלן האָלטן ווייטער סוד. אין די אַלע יאָרן ביז צוויי יאָר נאָך דעם בעש"ט הסתלקות האָט קיינער ניט געוואוסט אַז דיין זיידע איז געווען דעם בעש"ט'ס אַ חסיד.

---

57) ראה ג"כ שיחת ח"י אלול ה' תש"ג שיחה ד.

מ. דיין זיידע — דערציילט די באבע רבקה — האט זייער געגארט פירן דיין פאטער כ"ק אדמו"ר הזקן — צו דעם בעש"ט. אבער דער בעש"ט האט אים ניט געהייסן ברייננגען און האט זייער שטרייניג אנגעזאגט דיין זיידן און זיין שוואגער, ר' יוסף יצחק'ן, אז זיי זאלן דיין פאטער גארנישט דערציילן וועגן אים — דעם בעש"ט — ווייל ער איז ניט וואס באדארף זיין מיינער א תלמיד, ער איז שייך צו מיין ממלא מקומי, ער איז זיינער א תלמיד.

מא. אז הגאון הצדיק ר' ישכר דוב — קאבילניקער — איז געווען שבועות תק"ט בא דעם בעש"ט אין מעזיבוז האט דער בעש"ט געגעבן ר' ישכר דוב'ן א סדר הלימוד ווי ער — ריי"ד — זאל לערנען מיט דעם רבי'ן און האט אים שטארק מזהיר געווען אז ער — ריי"ד — זאל אים גארנישט דערציילן וועגן אים.

מב. ערשט אין חדש אלול תק"כ, האט הגאון ר' יוסף יצחק דערציילט דעם רבי'ן וועגן דעם בעש"ט, די תורת החסידות און דרכי החסידים.

אחרון ש"פ בסעודת היום

א. די אחרון ש"פ סעודת היום האט בא אלע נשיאי החסידים, הן די נשיאי חסידות הכללית און הן נשיאי חסידות חב"ד, געהאט א סדר מיוחד, וואס איז געקומען, ביסודו, בירושה פון די מנהגי מורנו הבעש"ט.

באמת האט מען גענארפט צונויפ־קלייבן אלע מנהגי כ"ק אבותינו רבותינו הק' זי"ע און קובע זיין א ספר המנהגים וואס זאל געהערן און זיין צוגעפאסט צו דעם טאג טעגליכן לעבן, א מין "חק" לחסידי חב"ד מיט די מנהגי חב"ד און געוויסע פתגמים און גאר גאר קורצע ערציילונגען.

אזא ליקוט מסודר קאן מאכן גאר א טיפער פנימי און א גרונטיקער מסודר מיט א דעת רחבה ועמוקה. איך שטעל אויף דער — ברוך השם — אין א גוטער שעה גערעט — ג־טליכער הצלחה וואס עס איז מיר ב"ה גע־שיינקט געווארן, אז יעדער זאך וואס איך רעכן אז דאס איז א טובת הרבים אין תורה, יראת שמים און אידישע פרנסה בכלל און חסידים בפרט, העלפט השי"ת אז, פריער אדער שפעטער, דורך כמה סבות מסבות שונות ווערט די זאך וואס איך האב געהאלטן פאר וויכטיק פארווירקליכט. און אזוי איז אויך מיין האפענונג אויף א ליקוט מסודר ווען זיכער בעזה"י סוף כל סוף ארויס מהכח אל הפועל לשמחת לבבי און לתועלת אנ"ש ד' עליהם יחיו.

ב. בטחון און הפקרות זיינען זייער נאנט איינע פון דער אנ־דערער. די אפטיילונג זייערע איז א חוט השערה. בהשקפה ראשונה זיינען זיי ביידע גלייך, און עס איז שווער צו געפינען די אפטיילונג זייערע. בפרט צו ערקלערן דאס איז אודאי און אודאי שווער, ווייל יעדער פארשטאנד ער־קלערונג פאדערט א באשטעטיקונג בא־ווייז.

דער דקות'דיקער פארשטאנד אין דעם אונטערשייד פון בטחון און הפק־

רות איז אין צוויי אַלגעמיינע הויפּט פונקטן. און אין איין זאַך, איז הגם זיי זיינען פערשידנאַרטיק אין דעם מהות הדבר, אָבער אין דעם בפועל זיינען זיי גלייך:

א) אין בטחון טראַכט ער ניט וועגן זיך, נאָר ער טראַכט אין וועמען ער איז בוטח, און אין הפקרות טראַכט ער נאָר וועגן זיך אַז ער זאָל וואָס מער אויסנוצן זיין הפקרות צוליב זיין הנאה.

ב) אין בטחון טראַכט ער וועגן דעם שפּעטער. און דער אופן פון דעם טראַכטען איז איינגעטיילט אין דריי טיילן: א) אַז דער שפּעטער וועט זיין כפי רצון ד', ב) אַז עס וועט זיין כפי רצון ד' איז זיכער גוט, ד. ה. ווי עס וועט זיין איז אַלץ גוט, הגם אין דעם מענשליכן באַגעם איז דאָס ניט גוט. ג) ברצון ד' איז אויך דער ניט גוט הגלוי ווערט כרגע א גוט גלוי. און הפקרות טראַכט ניט וועגן דעם שפּעטער.

אין איין זאַך, היינו אין דעם מסירות נפש, הגם אין דעם מהות המס"נ זיינען בטחון און הפקרות פאַרשידנאַרטיק אָבער אין דעם בפועל ממש פון מסירות נפש, זיינען זיי ביידע גלייך.

דער פאַרשטאַנד פון די אַלגעמיינע הויפּט אונטערשיידן צווישן בטחון און הפקרות מוז האָבן געוויסע ערקלערונג און באַשטעטיקונג באַווייזן.

די באַשטעטיקונגען אויף יעדער ענין שכלי זיינען איינגעטיילט אין דריי אופנים: א) מישוש, אין דעם איז נכלל טעם און ריח. ב) ראי'. ג) הרגש, געפיל. וואָס פון איינער פון די אופני באַשטעטיקונגען מוז יעדער שכל באַשטעטיקט ווערן. די צוויי ערשטע אופנים (מישוש, אָדער ראי') איז זייער אופן באַשטעטיקונג אויף אַ געוויסער השכלה, ווי שוועך עס זאָל ניט זיין צו ערקלערן, בדרך שואל ומשיב, דער פרעגט און דער ענטפערט. איז הגם מיר זיינען זייער אַרעם אין פאַרשטאַנד ערקלערונגס־וועגן־ווערטער איז דאָך דער מישוש אָדער די ראי' — (אפילו אין פעולות השמש והירח וואָס אין זיי איז ניט שייך מישוש נאָר ראי') — קומט דאָס צו הילף אויף, מער אָדער ווייניקער, ערקלערן די באַשטעטיקונג אויף דער השכלה.

אָבער דער דריטער אופן באַשטעטיקונג וואָס איז הרגש הנפש — געפיל — אין דער באַשטעטיקונג איז ניט שייך קיין שואל ומשיב, ווייל די זאָך פון הרגש איז אַזוי דקות'דיק, אַז אין דעם איז ניט שייך קיין קושיות און קיין והשיב. דאָס איז ניט ווי די ערשטע צוויי פאַרשטאַנד באַשטעטיקונגען (מישוש און ראי') וואָס אין זיי איז שייך דער ענין פון פלפול און חקירות בדרך קושיא וישוב.

אין הרגש הנפש וואָס דאָס איז אַ הנחה שכלית, אַ לייג פון נפש, ווערט בא אים באַשטעטיקט ניט נאָר דער פאַרשטאַנד אין דעם אונטערשייד פון בטחון און הפקרות, נאָר אויך דער גע־פיל אונטערשייד פון מסירות נפש אין בטחון און אין הפקרות. אָבער אין ווער־טער קאָן די באַשטעטיקונג פון הרגש הנפש ניט קומען מצד אונזער אַרימ־קייט אין ווערטער. די אַרימקייט אין ווערטער איז בא אונז אזוי שטאַרק, אַזאַ גרויסע עניות, אַז בכדי צו ערקלערן אַ דבר מופלא מוזן מיר האָבן פיר־פינף שלילה ווערטער אָדער פראַזעס ביז מיר פאַסן צו אַ וואָרט אָדער אַ פראַזע וואָס זאָל באַשרייבן אָט דאָס וואָס מיר מיינען, און דער־

פאר איז יעדער השכלה און אויך אַ צדיקים און חסידים סיפור מוז האבן א הקדמה בכדי אז מען זאל ריכ־טיק באגרייפן דעם פארשטאנד און דעם מוסר השכל פון דעם פארשטאנד.

ג. אין דער תחלת ההתגלות פון מורנו הבעש"ט האבן די תלמידי הבעש"ט שטארק מהרהר געווען צי זיי דארפן אפהיטן די מנהגי מורם ורבם הבעש"ט.

אט דער הרהור וואס די חבריא קדישא האט מהרהר געווען, איז דאס ניט ח"ו בכלל המאמר [58]) המהרהר אחר רבו, נאר זיי האבן זיך בודק געווען צי זיי זיינען שוים אין דער דרגא וואס זיי קאנען זיך מתנהג זיין אין דעם דרך הקדש פון בעש"ט און עס זאל ניט הייסן נאכטאן ווייל דער רבי טוט אזוי.

ד. די מקושרי הבעש"ט מאנשים פשוטים האבן גלייך מקבל געווען דעם בעש"ט מנהגים אין אַ בפועל ממש, אן קיינע חקירות און גריבלען זיך, צי זיי האלטן באַ דער דרגא אז זיי דארפן זיך מתנהג זיין ווי דער בעש"ט פירט זיך צי ניט. זיי האבן געוואוסט אז דער בעש"ט פירט זיך אזוי האבן זיי זיך אויך אזוי מתנהג געווען.

אט דאס איז דער יתרון על פי שיטת מורנו הבעש"ט אין דער עבודה פון אנשים פשוטים וואס טוען אלע עניני המצות ניט על פי הטעם נאר מיט קבלת עול פון אמונה. אבער צדיקים בעלי עבודה, וואס עבודתם בתורה ומצות איז מתוך ידיעה והכרה, באַ־דארפן פריער וויסן דעם ענין על בוריו און האלטן באַ דער מדריגה. דערפאר האבן די חבריא קדישא אויך יעדער מנהג פון מורם ורבם הבעש"ט חוקר געווען און זיך מתבונן געווען צי זיינען זיי שוים אין דער דרגא וואס זיי דארפן אויך אזוי זיך נוהג זיין.

ה. ווי עס איז ידוע, איז אייגער פון די מנהגי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זי"ע אין נטילת ידים לאכילה אפגיסן דריי מאל אויף יעדער האנט און האלטן די קווארט דורך אַ האנטוך, בכדי ניט אנרירן די קווארט מיט אַ נאסער האנט.

עס איז געווען שבת פ' תולדות תרנ"ד [59]) צו דער סעודת שבת איז גע־ווען געלאדן דער אורח חשוב וואס איז געקומען אויף יענעם שבת אין ליובא־וויטש [60]). נאכדעם ווי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט זיך געוואשן, געזעצט צום טיש און געמאכט ברכת המוציא האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געבעטן דעם אורח חשוב וואשן זיך.

דער אורח האט זיך געוואשן אפגיסנ־דיק יעדער האנט דריי מאל מיט אַ פו־לע וואסער, צו אַ האלבע גרויסע קווארט וואסער די ערשטע צוויי מאל און אַ גאנצע גרויסע קווארט וואסער דעם דריטן מאל, און האט געהאלטן די קווארט דורך אַ האנטוך, ער האט אלץ געטאן פינקטליך ווי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק טוט.

איך האב באמערקט אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט גאר שטריינג בע־אבאכטעט ווי דער אורח וואשט זיך. איך האב געפילט אז אין דעם קוקן איז פאראן אַ טיפע כוונה וואס איז זיכער נוגע אין עבודה.

---

58) סנהדרין קי, א.

59) רשימה מיומן. ראה ג"כ ליקוט טו (שיחת כה שבט תרצ"ו, ח"ג) אות וא"ו.

60) שם האורח לא ניתן להעתיק.

אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געקומען צו זיך אין וואוינונג — סעודת שבת ויום טוב האָט מען דאָן געגעסן בא דער באָבען אין וואוינונג — האָב איך געפרעגט בא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק די כוונה פון דעם שטריינגען בעאָבאכטן ווי דער אורח האָט זיך געוואָשן.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר געזאָגט אז ער האָט זיך צוגעקוקט צו דעם אופן וואָשן זיך, ווייל ווען א איש פשוט טוט נאָך א הידור זאָך ווי א בן תורה מהדר טוט איז ניט קיין וואינדער, אזוי דאָרף זיין, ווייל א איש פשוט טוט אָלץ מיט קבלת עול און דאָרף טאָן מיט קבלת עול. אָבער אז א בן תורה, בפרט א עוסק אין חסידות הן אין השכלה און הן אין עבודה טוט א זאָך, מוז דער טאָן זיין א פנימיות'דיקער ד. ה. א דרגא'דיקער טאָן, אז ער האָלט בא דער דרגא, ניט ווייל ער האָט געזען אז מען טוט אזוי דערפאָר טוט ער אויך אזוי, און דערפאָר האָט ער זיך שטאָרק צוגעקוקט צו דעם וואָשן זיך, זעהן צי דאָס איז א דרגא'דיקער צי מער ניט ווי א רצון'דיקער, וואָס האָלטן בא דער דרגא האָלט מען נאָך ניט נאָר מ'האָט דעם רצון אויף צוקומען צו דער דרגא.

ו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זאָגט מיר אז אָלץ וואָס מען זעהט און מען הערט, איז ניט נאָר דאָס וואָס מענשן רופן וויכטיקע זאָכן זיינען א הימל הוראה אין דרכי עבודה, נאָר אויך אפילו גאָר גאָר קלייניקייטן, וואָס דורכשניטליכע מענשן מאכן דאָס אַוועק מיט דער האָנט, זיינען זייער נוגע אין עבודה.

דאָס וואָס דער מענש זעט און הערט, אן אונטערשייד צי א גוטע און א אייזעלע זאָך אָדער א שלעכטע און א גראָבע זאָך, איז דאָס א הוראה מן השמים צו דעם זעהער און הערער אז ער זאָל די עהנלעכע זאָך געפינען אין זיך.

די אָלע ענינים וואָס דער מענש זעט און הערט איז דאָס א שפיגל פאָר אים אויף זעהן אין זיך אליין מבער זיין די שלעכטע און גראָבע ענינים און קונה זיין די גוטע און אידעלע ענינים.

אשר על כן, דער מענש וואָס האָלט אין עבודה דאָרף און מוז זיך צו אָלץ צוקוקן. בא אים מוז פאָרנעמען די קלענסטע קלייניקייט א שטאָרקן אָרט אין זיין עבודה אָרבעט ווי די גרעסטע זאָך, ווייל אין עבודה איז ניט פאָראן קיין קלייניקייט, אָלץ איז פון דער גרעסטער עבודת ד' באָדייטונג.

ז. אין דער תחלת ההתגלות פון מורנו הבעש"ט פלעגט ער מאכן אפטע נסיעות אין פאָרשידענע ערטער, גרויסע שטעט און קליינע שטעטלעך און אין פאָרשידענע ישובים, דערפער און קרעטשמעס.

דעם בעש"ט'ס נסיעות זיינען געווען צוליב דריי אנגעלעגענהייטן: א) פדיון שבוים. די ישובניקעס און קרעטשמערס וואָס האָבן ניט געהאָט מיט וואָס צו באָצאָלן די אָרענדע געלדער צו די בעלי אחוזות, און די בעלי אחוזות פלעגן זיי פאָרהאָלטן. ב) מעורר זיין אידן צו לימוד התורה און אהבת ישראל. ג) מגלה זיין פאר בני תורה פנימיות התורה.

דער בעש"ט איז געווען כמעט אין אָלע גרויסע ישיבות וואָס זיינען געווען אין זיין צייט. ער פלעגט זיך טרעפן

מיט די ראשי ישיבות און מיט די על־טערע תלמידים און פלעגט זיי מגלה זיין פנימיות התורה. ווי עס איז ידוע אז דער בעש"ט איז געווען אין בריסק, צווישן מאל אין סלוצק פינסק און הלוסק, מינסק און סמאַרגאַן. אין די אלע ער־טער זיינען געווען זייער שטאַרק באַ־רימטע ישיבות מיט הונדערטער תלמי־דים.

ט. די תלמידי הבעש"ט די חבריא קדישא האָבן געפרעגט באַ דעם בעש"ט פאַרוואָס ער איז געפאָרן צו די ישיבות און ניט געוואָרט ביז די בני הישיבה וועלן קומען צו אים, האָט דער בעש"ט זיי ניט געענטפערט.

אז די חבריא קדישא תלמידי הרב המגיד ממעזריטש האָבן געפרעגט דעם טעם הדבר , האָט דער מעזריטשער מגיד ניט געענטפערט.

דער ערשטער וואָס האָט מבאר גע־ווען דעם דרך הבעש"ט וואָס ער איז גע־גאַנגען מגלה זיין פנימיות התורה צו די בני תורה און האָט ניט געוואָרט ביז די בני תורה וועלן קומען צו אים, איז דער רבי הוד כ"ק אדמו"ר הזקן.

אין גאָר אַ קורצער פראָזע זאָגט דער רבי דעם אונטערשייד פון אַ ראש ישיבה וואָס וואָרט ביז די תלמידים קומען צו אים און א רבי פון פנימיות התורה וואָס ער גייט צו די בני תורה מגלה זיין פנימיות התורה און וואָרט ניט ביז די בני תורה וועלן קומען צו אים.

דעם רבינ'ס קורצער פתגם איז: גליא ציט צו גליא. דערפאַר איז גליא שבתורה גייט דער מקבל צו דעם משפיע. פנימיות דאַרף מעורר און מגלה זיין פנימיות. דערפאַר איז אין פנימיות התורה דאַרף דער משפיע גיין צו דעם מקבל מעורר זיין זיינע פני־מיות.

דער מיטעלער רבי זאָגט: דער אונ־טערשייד פון גליא שבתורה און חסידות, וואָס דאָס איז פנימיות התורה — אז גליא שבתורה איז מים און צו מים גייט מען. פנימיות התורה איז אש און פאַר אש האָט מען מורא. דערפאַר דאַרף דער משפיע גיין צו דעם מקבל און זאָגן האָב קיין מורא ניט כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא.

דער זיידע דער רבי צמח צדק איז מבאר דעם אונטערשייד פון גליא שבתורה און פנימיות התורה, וואָס גליא שבתורה איז מים און פנימיות התורה איז אש, דער טבע המים איז קאַלט און דער טבע האש איז הייס. גליא שבתורה אַן פנימיות התורה איז קר און עס קען חלילה מקרר זיין. פנימיות התורה איז אש, וואָס דאָס גיט אַריין דעם געטליכן פייערל אין גליא שבתורה און עס ברענט אויס די אלע עלילות וואָס גליא שבתורה קען, בא דעם וואָס לא זכה, מקרר זיין.

י. אין אַ בריוו פון חורף תרס"ב שרייבט מיר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אז כ"ק אדמו"ר האמצעי האָט געזאָגט: דער טאַטע — (כ"ק אדמו"ר הזקן) — פלעגט אַראָפנעמען סירכות הריאה — ברוחניות [61] — מיט אש.

קומענדיק אין ליובאַוויטש פון זיין נסיעה האָט כ"ק אאמו"ר הרה"ק נאָך אַמאָל איבער געזאָגט דעם פתגם וואָס ער האָט מיר געשריבן, און מוסיף גע־ווען: אין דער עבודה פון אש אלקי איז פאַראַן כמה אופנים. בהנוגע הנהגת

61) ראה לקו"ת ד"ה להבין כו' מי א—ל כמוך ס"ה, סד"ה מי א—ל כמוך שנת ש"ת.

החסידים איז דער דרך העבודה וואס מען האָט מיר איבערגעגעבן — משפיע זיין די דרגות פון יין ושמן דתורה[62]) און השי"ת זאָל מצליח זיין אין דער עבודה אלקית.

החסיד ר' אייזיק האמליער בעפאר ער איז געקומען אויף יחידות צום אַלטן רבי'ן האָט ער זיך מכין געווען צוויי יאָר.

גייענדיק צום אַלטן רבין איז ער פאר־בייגעגאַנגען דעם ישוב קאזאן וואס איז לעבן פאַלאַצק, איז ער דאָרט אַריינגע־גאַנגען צום אַלטן רבינ'ס א חסיד ר' שאול קאזאנער, — ער איז ניט געווען פון די זקני החסידים — האָט אים ר' שאול געזאָגט דעם ענין וואס ער האָט געהערט פון חסידים הראשונים דווי־טעבסק: אז דער אַלטער רבי האָט מייסד געווען דעם דרך חסידות חב"ד האָט ער געזאָגט א חב"ד חסידות:

ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בבשמים[63]). ששה חדשים בשמן המור, דאָס איז די התבוננות וואס בריינגט צו מרירות אמיתית, און ששה חדשים בבשמים דאָס מיינט דעם טוב טעם אין השגת אלקות, וואס דאָס דאַרף אַלץ זיין א הכנה צו יחידות.

אז ר' אייזיק האָט דאָס געהערט האָט ער געוואָרט נאָך א גאַנץ יאָר און דאַן איז ער געגאַנגען אויף יחידות צום רבין.

יב. עס איז ידוע אז ביי דעם אַלטן רבין, האָבן די חסידים געפרופן דעם ערשטן חדר, וואו מען פלעגט זיך צו־גויפקלייבן וואָרטן אויף יחידות, ג"ע התחתון און דעם חדר פון יחידות, האָט מען געפרופן ג"ע העליון.

דעם אַלטן רבינ'ס ערשטע — פאר פעטערבורג—חסידים האָבן געזאָגט: אז מען פלעגט איבערטרעטן דעם שוועל פון יחידות חדר און אַריין צו דעם רבי'ן אין חדר אויף יחידות האָט מען פאר־געסן אַלע עניני השגה און דעם איך פון עוה"ז און אז מען פלעגט ארויסגיין פון יחידות איז ביי זיי נרגש געווָארן דער ענין פון בכל דרכיך דעהו, און ביי די גדולי ההשגה איז נרגש געווָארן דער ענין פון בלתי לה' לבדו.

יג. החסיד ר' חנוך העגדיל איז גע־קומען דעם ערשטן מאָל אין ליובאַ־וויטש זומער צייט, דער עלטער זיידע, דער רבי צמח צדק איז דאָן געווען אין פעטערבורג אויף דער אסיפת הרבנים און איז געקומען אין חדש אלול[64]).

ר' חנוך העגדיל האָט זיך אַנגעהויבן מכין זיין צום אַריינגיין, און איז אַרייַ־געגאַנגען אויף יחידות נאָך שבועות לערך, וואָס איז געווען כמעט א יאָר זינט ער איז געקומען קיין ליובאַוויטש.

יד. אין מוחין און מדות איז דאָ חילוקי דרגות מער און וויניקער, וויל אין מוחין ומדות איז פאָראַן כמה מדריגות. אָבער אין מדריגת האמת איז ניטאָ קיין חילוקי מדריגות און עס איז ביי אַלעמען גלייך.

אמת און אמונה זיינען ניט קיין גילוים. אמת און אמונה זיינען עצמיים, און די התגלות פון אמונה און אמת זיינען די התגלות פון עצמות הנשמה.

טו. אחד התמימים קומנדיק אין ליו־באַוויטש האָט ער זיך מתדבק געווען

---

62) ראה לקו"ת ד"ה צאינה וראינה (השני), אמרי בינה שער הק"ש פנ"ד ועוד.
63) ראה תורה אור ד"ה ויושט המלך ס"ב—ג.

64) ע"ד נסיעה זו ראה קונטרס: ה"צמח צדק" ותגועת ה"השכלה".

להחסיד המשפיע ר' מיכאל הזקן [65]), וועלכער האָט אין אים געמאַכט אַ חקיקה, אַז ער איז געוואָרן אַ חסידישער בחור. נאָכדעם אַז ער איז געקומען פון ליובאַוויטש אַהיים, איז ער אַריין אין זיין פאַטער'ס עסק, וואָלד געשעפט, פלעגט ער זינגען אין רוסיש: „ניעט ניעט ני קאָוואָ קראָמיע באָגא אַדנאַבא". — תרגומו באידיש: ניין עס איז ניטא גאָרנישט נאָר ג־ט אייניגער.

אַז הוד כ"ק אאמו"ר האָט געהערט דעם ניגון האָט ער געזאָגט: דאָס איז אַ תהו'דיקער אין עוד.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט בשם כ"ק אדמו"ר האמצעי אז דורכדעם וואָס מען לערנט תורה בשפת המדינה איז מען מברר די שפראַך. התמים הנ"ל איז געווען רגיל אין שפת המדינה, ווייל ער איז געווען אַ וואָלד סוחר, און וואו ער איז געווען איז ער געווען איבערגעגעבן צו דרכי החסידים איז דער ניגון זיינען אַ וואַלדיגער אין עוד.

טז. שאלה: ע"י איזה עבודה מגיעים לאהבת ישראל.

תשובה: דער ענין וואָס מען האָט געזעצט אויף דעם שפּאַלער זיידן [66]), אז ער האָט געהאַט אַ חוש אין אהבת ישראל, דאָס איז אַ אַנדער ענין.

עס איז דאָ כחות און חושים. אין כחות איז פאַראַן כחות גלוים און כחות נעלמים. דער ענין פון חושים איז, אז די כחות זאָלן אַראָפקומען אין אַ התגלות טובה, וואָס אויף דעם איז שייך עבודה, אָבער דער עצם ענין פון אהבת ישראל דאַרף מען דערצו ניט קיין עבודה. ווי למשל אהבת אחים זה לזה, וואָס דאָס איז אַ אהבה טבעית ובשרית, אָדער אהבת האב אל הבן און אזוי אויך דאַרף זיין די אהבת רעים באופן כזה.

דער זעלבער ענין איז אין צדקה. דאָס וואָס מען גיט צו דעם וואָס באַדאַרף, איז אויף דעם דאַרף מען ניט האָבן עבודה, אָבער דער ענין פון המפייסו, וואָס אויף דעם איז אמרו רז"ל [67]) הנותן צדקה מתברך בשש והמפייסו מתברך בי"א, אָט דאָס איז אַ מעלה אין צדקה, וואָס אויף דעם איז שוין שייך דער ענין פון עבודה.

יז. חסידים האָבן תורת החסידות, וואָס תורת החסידות בא חסידים איז ניט קיין דבר הנוסף. עס איז דער חסידות'ר דרך החיים אין אַלע פיר חלקי שולחן ערוך. בא חסידים איז דער שולחן ערוך ניט נאָר אַ ספר וואָס שטייט אין ספרים אַלמער אן איינגעבונדענער, בא מאַנכע מיט צוויי רוקענס. בא חסידים איז דער שולחן ערוך בינד דעם חסיד.

חסידים ווייסן אַז דער שולחן ערוך איז דער אורח חיים דער שטייגער לעבן פון אַ אידישן לעבן, דער יורה דעה דער לעבן פון דעם אידן לערנט אים דעם ריכטיקן דעת, אבן העזר אַז דער פאַמיליען לעבן איז דער פראַבעשטיין, חושן משפט און דער ריכטיקער געזעץ אין אַלע לעבנס פראַגען.

כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים האָבן מדריך געווען דעם עדת החסידים אַז פון יעדן שבת און פון יעדן יום

---

65) ר"מ בלינער, הנודע בשם ר"מ נעוולער. ראה אודותיו תורת שלום ע' שכב.

66) הרה"צ ר' ארי' ליב בר' ברוך. מתלמידי ר' פנחס מקוריץ ואח"כ — של הבעש"ט.

67) ב"ב ט, ב.

טוב באדערף מען עפעס נעמען אין עבודה — בפועל לעבן.

אין ביהמ"ק איז געווען [68]) כדרך שבא להראות כך בא לראות, וכשם שבא לראות כך בא להראות. אין ביהמ"ק איז געווען דער עיקר זעהן און אז מען זעט ניט, זעט מען אים ניט חלילה.

און אזוי איז אויך אין דעם ענין פון ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, דערף מען עפעס נעמען, אין השגה, אין מדות און אין עבודה בפועל.

כשם ווי אין בדיקת חמץ איז די בדיקה דערף דאך זיין במשהו, אזוי אויך אין קדושה דערף זיין א משהו עכ"פ, אבער עס דערף עפעס זיין.

יח. א בן תורה אז ער גייט אין גאס און טרעט אויפן שטיין דערף דער שטיין פילן, אז א בן תורה טרעט אויף אים.

עס שטייט דאך [69]) אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה. דער שטיין איז א דומם, דער יחוס פון אדם איז וואס ער איז א מדבר, דערף דער אדם ממלא זיין תפקידו, וואס צוליב דעם תכלית איז געווען ירידת נשמתו בעלמא דין.

אויב דער מענטש איז ניט ממלא די שליחות וואס די נשמה האט געדארפט ממלא זיין, איז דאך דאן אבן מקיר תזעק. וכמאמר [70]) אילו ניתנה רשות לעין ליראות לא הי' רואים את גשמיותו של החומר, רק את האין האלקי המחי' את החומר. דערף דאך דער שטיין פילן אז א בן תורה טרעט אויף אים, אויב ניט פארוואס זאל דער שטיין ניט טרעטן אויף אים.

יט. א בן תורה דערף באלייכטן די וועלט מיט תורה ועבודה און מדות טובות, א בן תורה באדערף זיין דער פנס האור פון תורה ומצות מיט מדות טובות.

פארוואס בני תורה וואס זיינען זיך מונע פון עניני עבודה און זייער נפש הבהמית רעדט זיי איין אז דאס וואס זיי טוען ניט אין עבודה בפועל איז מצד מדת ענוה. באדערף מען וויסן אז דער טעם איז פאלש. דער טעם וואס ער מיינט אזוי איז א נפש הבהמית המצאה אויף מונע זיין דעם מענש פון עבודה אלקית.

דער עלטער זיידע, דער רבי צמח צדק פלעגט שמחת בית השואבה פארברייגען מיט חסידים און ריידן אין עניני חסידות און עבודה ענינים.

אין איינעם פון די שמחת בית השואבה פארברייגען אין יאר תקע"ה האט דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק געזעדט עניני עבודה, און האט מבאר געווען אז דער זיידע רבינו הזקן, און דער שווער רבינו האמצעי האבן געמאכט חסידים פאר קלוגע אז א חסיד זאל קאנען דערקענן דעם נפש הבהמית אין אלע זיינע פאלשע לבושים און אלע זיינע התחכמות דרכים.

און דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק פלעגט זינגען דעם ניגון הידוע, וואס די ערשטע, דעם אלטן רבי'ס וויטעבסקער חסידים פלעגן זינגען, מיט די ווערטער: אשרינו מה טוב חלקינו אין כחות הגלוים פון נפש האלקית און מה נעים גורלנו אין די כחות הנעלמים פון נשמה.

כ. א בעל עסק דערף זיין בכל דרכיך

---

68) ראה חגיגה ה, ב.
69) חבקוק ב, יא.
70) ראה שער היחוד והאמונה ס"ג.

דעהו, וואס דאס איז שייך ניט נאר צו א צדיק דאס איז שייך צו אלעמען *).

אויך צו א מארק מענטשן, עס איז שייך צו א בעל עסק מער ווי צו א יושב אהל.

ש"פ קדושים, בסעודת הלילה

א. מורנו הבעש"ט האט געוואוסט ממורו הבעל ח"י (חי' יחידה 70*) אז די שליחות וואס ער באדארף דורכפירן איז דער תיקון נה"י און חג"ת, דורך אים און איינעם פון זיינע תלמידים הקדושים אין א משך פון שנים קצובות, און דער תיקון פון מוחין חב"ד באדארף זיין נאר דורך א נשמה חדשה.

מורנו הבעש"ט האט געוואוסט דעם אופן עמידת הנשמות למעלה אין אוצר הנשמות, ווי עס איז מבואר אין חסידות אויף דעם מאמר הזהר כל נשמתא ונשמתא הוה קיימא בדיוקנהא קמי' מלכא קדישא ומלכא קדישא איהו ז"א דאצי', און אז די נשמה באדארף ארא־פ־גיין למטה להתלבש בגוף באדארף די נשמה האבן א הכנה א יאר צייט און די הכנה פון א נשמה חדשה איז דריי יאר.

מורנו הבעש"ט האט געוואוסט אז דער תיקון פון פרצוף חב"ד באדארף זיין דורך א נשמה חדשה דחכמה דאצילות, וואס חכמה סתימאה איז מאיר בגילוי אין חכמה הגלוי' בא דעם בעל הנשמה, און אז א נשמה חדשה באדארף האבן א הכנה במשך פון דריי יאר קודם עס קומט די צייט פון דער ירידת הנשמה להתלבש בגוף.

ב. אז אין בית דין שלמעלה האט מען מחליט געווען אז עס זאל זיין די התגלות פון א נשמה חדשה אין עולם התחתון און אז אין דעם יאר זאל זיין די התחלת הכנת הנשמה חדשה, האט בית דין שלמעלה מחליט געווען אז מען זאל מורנו הבעש"ט מגלה זיין פון דעם פסק.

אז מען האט מודיע געווען רבינו הבעש"ט דעם פסק ההחלטה פון בי"ד שלמעלה, האט מורנו הבעש"ט געוואלט וויסן ווער וועט זוכה זיין אז בא זייער קינד וועט זיין די נשמה חדשה, אבער דאס האט מען אויך פון מורנו הבעש"ט מעלים געווען.

אין מיינע זכרונות שריפטן אין משך ב"ה פון כמעט בא פופציק יאר איז פארא־ן ב"ה פילע ערציילונגען אין דעם, וואס זיינען געקומען בקבלה פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, פון כבוד אמי זקנתי הרבנית רבקה, פון מורי ר' ניסן, מורי הרשב"ץ, פון החסיד ר"ח הענדיל און עלטערע חסידים.

ג. איצטער זיינען מיר אלע פאר־נומען אין דער עבודה קשה שליחות אויף דורכברעכן די גראבע אייז וואנט פון מנהגי אמעריקא, און מיר אלע געקומענע מיט די תלמידי ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש מיט דער הילף פון חסידי חב"ד בארצות הברית באדארפן בעזה"י מאכן אמעריקא פאר א תורה און יראת שמים מדינה.

אז השי"ת וועט אונז העלפן טאן אונ־זער שליחות ארבעט מיט דעם ריכטיקן מסירות נפש בין איך מובטח פון אונ־

*) ראה טושו"ע סי' רלא.

70*) הוא אחי' השילוני. ראה לקמן שיחת ש"פ פנחס.

זערע הייליקע רביים אז מיר וועלן מצליח זיין.

עס טוט מיר זייער וויי צו זאגן אייך דאס וואס איך וויס, אז מיר וועלן שטארק ליידן פון די זיס שלאפענדע רבנים וואס וועלן ארויס מיט א התנגדות קעגן אונז, ווי די טבע פון א שלאפענדן וואס איז זייער ברוגז און אין כעס אז מען וועקט אים פון זיסן שלאף. אבער וועז ער וויס אז דאס אויפוועקן האט אים גוט געטאן הויבט ער אן צו טאן זיין ארבעט. די רבנים וועלן אנהויבן טאן, אבער לעת עתה איז נאך די התנגדות צייט. אבער בעזה"י אין עטלעכע יאר ארום, וועלן זיי אויך ארבעטן. אודאי וועלן זיי לייקענען וועד דער כח המעורר איז געווען, אבער דער אמת וועלן אלע וויסן. און אנשטאט א התנגדות הנהגה, וועט ווערן א קירוב הנהגה. דערצייל איך אייך בכדי איר זאלט זיין שטארק בא זיך און וויסן אז סוף סוף וועט אונזער אהבת ישראל ארבעט מצליח זיין.

ד. כ"ק רבינו הזקן האט מגלה געווען חסידות חב"ד משרשה ומקורה אין חב"ד דאצילות. יעדער מדריגה פון חב"ד איז כלול מכל השלש מדריגות חב"ד, און יעדער רבי האט מגלה געווען א מדריגה פרטית פון מוחין חב"ד.

דער אלטער רבי האט מתקן געווען דעם תיקון החכמה אין פרצוף חב"ד און זיינע חסידים זיינען געווען גרויסע בעלי השגה. דער מיטעלער רבי האט מתקן געווען דעם תיקון הבינה פון חב"ד און זיינע חסידים זיינען געווען בעלי התפעלות, האַרצענדע אידן, ניט האַרציקע נאר האַרצענדע. דעם מיטעלן רבינ'ס חסידים האבן געהאט ברען פייערדיקע הערצער, א שטילער פייער און בהתגלות איז גאר ניט קענטיק. און דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק האט מתקן געווען דעם תיקון הדעת פון חב"ד.

שאלה: אם זהו ע"ד חותם המתהפך.

תשובה: עס איז ניט כפשוטו אז א חסיד איז פארקערט פון רבי'ן, א חסיד מיט עבודה וויס וואס א רבי איז.

שאלה: רבי און חסיד איז דאס דער ענין פון רב און תלמיד?

תשובה: רבי און חסיד איז ניט גאר דער ענין פון רב און תלמיד. אין רבי וחסיד איז פארן כמה חלוקי דרגות, און אין מדריגות פון חסיד איז פארן דרגות וואס מען קען פארשטיין, די דרגא פון רבי איז העכער פון השגה.

שאלה: צי רבי און חסיד איז אור און מאור, רבי איז מאור און חסיד איז אור?

תשובה: רבי איז עצמי און די התגלות פון אן עצמי איז פנימיות. אין חסיד איז פארן חלוקי דרגות ביאורים און משלים. אין די חסידישע משלים איז פארן חלוקי מדריגות פארן א משל וואס דער סיפור המשל איז אמת מיט אלע פרטים, און עס איז פאראן אמאל א משל וואס דער סיפור המעשה איז א סיפור בדוי, ווי דער משל וואס רבינו הזקן האט ערקלערט דעם ענין פון ירידת הנשמה ווי א בן מלך האט געבלאנדזשעט, איז דאס אודאי נישט מער ווי א משל, ווייל א בן מלך קען ניט בלאנדזשען. פונדעסטווייניגן איז דאס אלץ ניט דער ענין פון יחידה.

ה. (אחד מהמסובים סיפר בשם רשב"ץ, שאחד מזקני החסידים שהי' אצל אדמו"ר הזקן נ"ע והאריך ימים,

כשבא בחדש אייר תרכ"ו לליובאוויטש, אמר: דער רבי דער זיידע האָט ממשיך געווען חכמה דחב"ד בהתגלות באָ חסידים, און מדריך געווען חסידים אז זיי זאָלן זיין בעלי עבודה במדת האהבה. דער רבי דער זון דער מיטעלער רבי האָט ממשיך געווען בינה דחב"ד בהתגלות בא חסידים און מדריך געווען חסידים אז זיי זאָלן זיין בעלי עבודה במדת היראה. דער רבי דער איניקל דער רבי צמח צדק האָט ממשיך געווען דעת דחב"ד בהתגלות באָ חסידים און מדריך געווען חסידים אז זיי זאָלן האָבן אָ געפיל פנימי אין דעת פון חסידות. איך וועל פרעגן באָ דעם רבי'ן ווער איז איצטער דער רבי.

ואמר כ"ק אדמו"ר:)

דער סיפור איז אן אמת'ער און פּני־מיות'דיקער. דער חסיד איז געווען ר' יקותיאל ליעפּלער. אין מיין יומן איז די עניני החנוך העבודה וידיעת החסידות פון החסיד ר' יקותיאל אפולע מאָל דערמאָנט און פאַרשריבן[71]).

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר געזאָגט אַז החסיד ר"י ליעפּלער איז פון די חסידים וואָס לא נגע בהם הצמצום בהנהגה ווי פאַר דער מסירה און מאסר פּעטערבּאָוועלסקי אין פּעטערבורג.

אין יומן איז פאַרשריבן אָ פולע ענינים וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דערציילט ברבים און ביחידות פאר מיר דעם אופן המסירות נפש בפועל און דרכי עבודה וואָס הר"י לעפּליער האָט זיך איבערגעגעבן צו דרכי החסידות. ר"י ליעפּלער האָט געבעטן בא דעם רבי'ן, ער זאָל אים אָפּהאָקן דעם לינקען זייט, אַז דער מנוול זאָל אים ניט מטריד זיין מיט זיינע שקרים און דברי הסתה.

ז. עס איז ידוע אַז דער מיטעלער רבי האָט געמאַכט יעדן פון זיינע ספרים פאַר אָן אָנדער חסיד. דער דרך החיים האָט ער געמאַכט פאַר איינעם כו' און דעם אמרי בינה האָט ער געמאַכט פאַר ר' יקותיאל ליעפּליער. הגם אין ידיעת התורה האָט ער געהאָט אָ ידיעה מצומצמה, אָבער זיין השכלה אין חסידות איז געווען באופן נפלא.

כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש האָט דערציילט להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אַז ער האָט געהאָט אָ ענין אין אמרי בינה וואָס אָ משך יאָרן איז אים געווען ניט מובן, האָט ער מיט אים געערעדט אין דעם ענין. האָט ער אים געעפנט די חושי ההשכלה.

ח. שאלה:. מען זאָגט דאָך אַז ער איז געווען אָ איד וואָס האָט געהאָט אָ שייכות נאָר צו חומש מיט רש"י.

תשובה:. ווי באַלד ער איז געווען דער בעל השמועה האָט ער דערהערט, בעל השמועה איז ע"ד בעל שם, שהפי־רוש בזה הוא, בעל השם, כמו"כ בעל השמועה הפירוש, שהוא בעל של השמועה.

החסיד ר' יקותיאל איז אָמאָל אריין־געגאַנגען צו החסיד ר' שמואל דוב באָריסאָווער[72]) אין פּעלץ און מיט אָ בייטש אין האַנט און האָט אים געפרעגט: טרעף וואָס מיר איז מוקשה.

ט. רבינו האָט געבענטשט החסיד ר' יקותיאל'ן מיט דריי זאָכן, אריכות

---

71) ראה עדכ"ז שיחת יט כסלו תרצ"ג אות יח.

72) ראה תולדותיו ב"התמים" ח"ה ע' צט.

ימים, בנים און עשירות. זיין אייניקל איז געווען באַנקיר סאַלאָוויי אין ווי־טעבסק. ר' יקותיאל פלעגט זאָגן, אַז ער האָט אויסגעביטן געלט עשירות אויף עשירות בדעת.

פונדעסטוועגן האָבן חסידים ניט מחשיב געווען אַזוי שטאַרק ר' יקותיאלן, וויל ער האָט דערגרייכט צו זיין דרגא דורך א ברכה, און ניט דורך אייגענע עבודה.

בכלל איז החסיד ר' יקותיאל געווען אַ ווילדער אויך אין עניני עבודה. זיין סדר איז געווען אַז ער פלעגט ניט עסן כמה ימים און נאָכדעם פלעגט ער עסן אַ סך ברויט מיט פעפער.

י. שאלה: איז החסיד ר' יקותיאל געווען בדוגמא של החסיד ר' מיכל אפאטצקער, וואָס האָט זיך אויך גע־פירט מיט אַ אלעילא'דיקער הנהגה.

תשובה: החסיד ר' מיכל איז אויך געווען אין דער הנהגה פון פאַר דעם צמצום פעטערבורג, אָבער דער מהות עצמו פון החסיד ר' מיכל איז געווען גאָר אין אן אנדער דרגא. החסיד ר' מיכל איז געווען אַ גרויסער למדן אין תורה הנגלית א שטאַרקער בקי אין קבלת הרמ"ק און קבלת האריז"ל.

החסיד ר' מיכל איז געווען אַ שטאַרקער שומר הזמן, זיין העמקה און הסברה איז געווען מבהיל. דער אַלטער רבי האָט געזאָגט: איך גיב אַ שבח והודי' להשי"ת פאר יעדער אייי־נעם וואָס פירט זיך בדרכי חסידות חב"ד, פאַר מיין ר' מיכל חסיד אַ באַ־זונדערער שבח והודי' להשי"ת. החסיד ר' מיכל איז למטה אין עולם בדוגמא ווי למעלה, און האָט אים געבענטשט באריכות ימים געזונטע יאָרן.

דער עלטער זיידע דער רבי הצ"צ האָט געזאָגט, אַז ארום ר' מיכל'ן טאָנצן אָרום מלאכים און אַ מלאך איז שטענדיק געווען גרייט אויף זיינע אַ שליחות.

יא. החסיד[73]) רשב"ץ איז געווען פון חסידי שווינציאן. דאָרטן זיינען גע־ווען די מנהיגי עדת החסידים דעם אַלטן רבי'ס חסידים, האָבן זיי געשיקט רשב"ץ'ן אין אַפאַצק צו ר' מיכל אויף הדרכה. רשב"ץ האָט באַ ר' מיכל'ן פאר־בראַכט צוויי יאָר. אַז ר' מיכל האָט גע־שיקט רשב"ץ'ן אין ליובאַוויטש, האָט ר' מיכל געגעבן אים אַ בריוו צום רבי'ן צ"צ. אַז רשב"ץ איז געקומען אין ליו־באַוויטש איז ער אריינגעקומען אין בית המדרש.

אַז רשב"ץ איז אַריין אין רבי'נס מנין זאָל, איז ער געווען שטאַרק געירירט פון דעם וואָס ער האָט געזען און גע־הערט דאָרט: אין איין וויינקל דאָוונט אַ קבוצה יונגעלייט מיט חב"ד, אין נאָך אַ וויינקל חזר'ט אַ קבוצה יונגע לייט דעם שבת'דיקן מאמר וכו'. — ער האָט אינ־גאַנצן פאַרגעסן אויף זיין שליחות. פלוצלונג איז אַנגעקומען דער משרת החסיד ר' חיים בער און האָט אויסגע־רופן: וועט האָט געבראַכט אַ בריוו פון ר' מיכל צום רבי'ן. דערהערנדיק די הכרזה פון הגבאי רח"ד איז רשב"ץ צו־געגאַנגען צו רח"ד און זאָגט אים אַז ער איז היינט געקומען און ר' מיכל האָט מיט אים געשיקט אַ בריוו צו דעם רבי'ן. זאָגט אים רח"ד קום וועסט איבערגעבן דעם בריוו, דער רבי וואָרט אויף אים. אַז רשב"ץ איז אַריין צום רבי'ן אין

73) בארוכה עד"ז ראה „התמים" ח"א ע' סז ואילך.

חדר איז ער געווארן אזוי איבערשראקן, אז ער איז געבליבן שטיין און געקוקט א צוטראגענער אויף דעם רבי'נס פנים מאירות און האט ווידער פארגעסן אויף זיין שליחות. איז דער רבי צו אים צו־געגאנגען און ארויסגענומען פון זיין בוזעם דעם בריוו.

יב. דער וואס איז בטבעו א בעל מדות באדארף האבן א שטארקערע עבודה, מאכן אז די מדות זאלן זיין עפ"י עבודה, און מדות טובות בטבע איז שווערער מברר צו זיין ווי מדות רעות. אבער די עבודה שטעלט אוועק דעם עובד גאר אין אן אנדער הויכע דרגא. ערשטענס, ווייל דער וואס האט מדות טובות בטבע קאן זיך אפנארן און מיי־נען אז ער איז גוט, באדארף מען האבן א שטארק טיפע עבודה אז מ'זאל געפי־נען דעם הכרח העבודה. און צווייטנס ווייל עס איז דאך לפום גמלא שיחנא, וואס צו דעם בעל מדות רעות גיט מען דאך כחות מלמעלה, וואס דאס איז דאך דער ענין פון דער שבועה, משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע, וואס משביעים איז מל' שובע, אבער ביי דעם וואס האט מדות טובות בטבע איז דאס ניט שייך.

אין דעם איז פאראן א ענין עמוק, וואס בכלל דער ענין פון שטיין אין עבודה (במלחמה) נגד הרע, איז דאך דאס די כוונה פון כי לא ידח ממנו נדח, דאס איז דער כח העצמות וואס קאן אים ארויסשלעפן אפילו ווען ער איז שקוע אין רע. וואס עצמות לאזט ניט אפ פון זיך. משא"כ אין דער עבודה פון א בעל מדות טובות בטבע, איז דאך דאס אן ענין פון גילוים, וואס דאס איז שייך צו זיין עבודה הפרטית, וואס א גילוי דארף מען מאנען. חסידים זיינען דאך קלוג, מאנען זיי דאס און אז מען מאנט, גיט מען.

יג. שאלה: דער בעל מדות טובות איז דאך פארט בעסער, ווייל ער האט דאך מדות טובות?

תשובה: דער וואס איז א געבארע־נער בעל מדות טובות איז ער העכער במדריגה ווי דער וואס האט מדות רעות. דער בעל מדות רעות איז א בעל חסרון, און דער בעל מדות טובות איז א בעל מעלה. אבער בענין העבודה, איז א בעל חסרון ווייס אז ער מוז טאן אין עבודה לתקן די מדות, און א בעל מדות טובות קאן בלייבן א בעל חסרון, אז ער ווייס ניט וואס אים פעלט. ביז אברהם אבינו זיינען אויך געווען בעלי מדות טובות, אבער עס איז געווען אן עבודה, אבער ביי אברהם איז געווען מיט עבודה. והראי' אויב די אורחים האבן ניט גע־וואלט באדאנקן השי"ת נאכן עסן, האט אברהם אבינו בא זיי געמאנט די אלע הוצאות וואס אים האט געקאסט און זיין טרחה [74]). מיט דעם האט ער געגעבן צו ערקלערן אז אלץ וואס ער טוט איז ווייל אזוי איז דער רצון ה', און ניט ווייל ער איז א בעל מדות טובות בטבעו.

יד. בזמן הגלות איז אני ישנה. אין שינה שלאפן אלע כחות, מ"מ שכל ומדות ארבעטן נאך אלץ, ווי דער ענין פון דמיון, אבער ראי' און שמיעה אר־בעטן אינגאנצן ניט.

אין זמן הגלות זעט מען ניט און מען דערהערט ניט קיין אלקות. מיר זעען, אז אין שלאף איז אין שכל קען זיין צוויי זאכן, וואס זיי זיינען בידע פאר זיך אליין אמת, נאר דער צירוף פון בידע זאכן איז ניט אמת, אבער ראי' און

74) ב"ר ספ"ט יד.

שמיעה איז גאָר ניט שייך בשעת השינה.

דער ענין איז זייער נוגע אין עבודה, מען באַדאַרף תמיד געדינקען אַז מען זאָל ניט זיין קיין שלאָפיקער אין עבודה, און בפרט אין א חומריות גש"מיות'דיקער מדינה.

טו. משה רבינו האָט אָמאָל געמאָכט א חסידישן פאַרבריינגען און האָט דער־מאָנט: זכור ימות עולם. עס איז פאַראַ־נען אייביקע טעג, וואָס מען דאַרף זיי שטענדיק געדינקען.

אָמאָליקע חסידים איז ביי זיי געווען דער עיקר א עיקר און דער טפל א טפל, היינט האָט מען געמאָכט דעם טפל פאַר א עיקר און דעם עיקר פאַר א טפל, א דאַרן עיקר, און א פעטן טפל.

אָמאָליקע חסידים, אַז עס איז זיי גע־ווען גוט אַדער ח"ו פאַרקערט, האָט עס זיי ניט געאַרט, ווייל דער עיקר איז געווען בא זיי דער לערנען.

טז. אין יאָר תרל"ח האָבן א קבוצת חסידים, צווישן וועלכע עס איז אויך געווען ר' חיים בער מקרעמענטשוג, איבערגעזאָגט דעם מאמר להבין אוא"ס און גערעדט אין און צוואנציק משלים וועגן אוא"ס און עס האָט זיך געגאָסן השכלה. נאָכדעם האָט ר' חיים בער גע־פרעגט: אָבער ווי אַזוי ווערט מען א חסיד.

אַז מען האָט עס דערציילט פאַר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט ער געזאָגט, דאָס האָט בא רח"ב'ן דערהערט זיך אין עבודת התפלה אז די קלענסטע עבודת תיקון המדות איז העכער במדריגה ווי די גרעסטע און טיפסטע השכלה.

יז. החסיד ר' בער מאָסייעוו איז גע־ווען א תלמיד פון דעם מיטעלן רבי'נס חסידים ר' שמואל און ר' ברוך טאָמא־רעס. ר' שמואל איז געווען א האַרציקער און ר' ברוך איז געווען א בעל מוחין. ביי דער ערשטער יחידות וואָס ר' בער מאָסייעוו איז אַריינגעגאַנגען צו דעם עלטער זיידן רבי צמח צדק, האָט אים כ"ק אדמו"ר געזאָגט:

דער זיידע האָט געזאָגט: מורנו הבעש"ט האָט געטייטשט דעם פסוק, הלוך ילך ובכה, אז מען גייט מיט א מרירות נאָך דעם דאָוונען איז נושא משך הזרע, וועלט א זריעה פון דעם עבודת התפלה, ווי איז אָבער אַז בא יבא ברינה, אַז מען פילט זיך בהרחבה נאָך דעם דאָוונען, אַז מען איז צופריידן פון דער אייגענער עבודה אין תפלה, איז ער מער ניט ווי א נושא אלומותיו ער טראָגט פוסטע שטרוי זאָנגען.

האָט החסיד ר' בער מאָסייעוו גע־זאָגט, אַז מיט דעם האָט דער רבי צמח צדק אים איבערגעמאַכט מן הקצה אל הקצה.

החסיד רח"ב האָט געזאָגט אַז החסיד ר"ד מאָסייעוו האָט געדאָוונט אַזוי האַר־ציק, אַז ווער עס האָט געהערט זיין דאָוונען איז געווארן א בעל תשובה.

יח. אָמאָל איז אויסער דעם שיעור קבוע פון דעם אַלטן רבי'ן אין הלכה [75]) האָט יעדער געלערנט יעדן טאָג א פרשה חומש מיט רש"י, א פרק משניות, צווי קאָפיטלעך תנ"ך, א עמוד גמרא, א סעיף שו"ע און שטיקלעך מדרש און זהר.

אָמאָל איז דער עיקר געווען א פע־טער און דער טפל א דאַרער און היינט איז דער טפל א פעטער און דער עיקר א דאַרער.

---

75) ראה אגה"ק סכ"ג והקדמת אדהאמ"צ לשו"ע רבנו הזקן.

יט. אז איינער לערנט ניט קיין חסי־דות און טוט ניט, קען ער דאך ווערן בעסער, אבער אז ער לערנט און טוט ניט דער איז גאר גארניט.

שאלה: פון וואנען וויים מען אז ער האט גארניט אויפגעטאן. אפשר ווען ער וואלט ניט געלערנט, וואלט ער גע־ווען א סך ערגער.

תשובה: דאס איז א ענין פון לימוד זכות פאר ר' לוי יצחק מבארדיטשוב און פאר מלאך מיכאל.

מען באדארף ריידן צום אמת. אז מען לערנט חסידות און מען טוט ניט אין עבודה, איז מען א מוציא שם רע אויף תורת החסידות, און מען איז מחלל דעם כבוד פון רבותינו הקדושים.

כ. אמאל זיינען געווען זיידענע מענטשן און פשוטע לבושים היינט איז מען פשוטע מענטשן און זיידענע לבושים.

אמאל בשעת א פארבריינגען האט מען יענעם ארויסגעזאגט און מען האט אים גוט אויסגעדרייט און גוט אויס־געווישן, און נאכדעם איז מען געווען אמת'ע אוהבים נאמנים. און די חסי־דות'ע הנהגה האט געמאכט חסידות'ע קצבים און בעלי עגלות פאר בני תורה און בעלי מדות טובות.

כא. החסיד ר' חיים בער האט גע־וואוינט אין קרעמענטשוג און פלעגט פארן צוליב זיין וויין מסחר אין קעשע־נאוו — בעסאראביע, אייגקייפן וויין פאר זיין געשעפט האב איך געהערט פון כ"ק חותני הרה"ק, אז איינמאל בשעת ער איז געקומען קיין קעשענאוו און איז ארויינגעגאנגען צום וויין סוחר מיט וועי־מען ער האט געהאנדלט, האט ער ניט געטראפן דעם בעל הבית אין דער היים. האט ער זיך אוועקגעזעצט ווארטן, ביז דער בעל הבית וועט קומען, און האט זיך פארטראכט אין א ענין פון חסידות. ער האט אזוי געטראכט א משך זמן רב.

דער בעל הבית איז געקומען און האט געזען ר' חיים בער'ן טראכטנדיק, ווי־סענדיק אז ער איז א קאפ מענטש און א גרויסער בעל השגה, האט ער אים געלאזן טראכטן און אליין איז ער אוועק עסן.

דערווייל האט זיך ר' חיים בער א כאפ געטאן אז מען דארף שוין דאווענען מנחה, און מיט אמאל האט ער דערזען דעם בעל הבית. האט ער פארגעסן אז ער איז געקומען דא פאר מסחר, און האט געמיינט אז דער בעל הבית איז געקומען צו אים אין קרעמענטשוג. האט ער אים געגעבן שלום און פרעגט וואס מאכט מען אין קעשענאוו. און דערנאך מיינענדיק אז ער איז בא זיך אין זיין אייגענע היים, האט ער געזוכט די קווארט צו וואשן זיך צו מנחה.

דאס איז אלץ, וויל חסידות איז גע־ווען א עיקר און מסחר א טפל.

ש"פ אמור, בסעודת הלילה

א. דער עלטער זיידע, דער רבי צמח צדק, האט געהאט פינף און פער־ציק מנוחה יארן, ביז דעם יאר ת"ר. אויף די פינף און פערציק יאר האט דער רבי געזאגט, ואנחנו מ"ה, אונזער אנחנו איז מ"ה־איקער בדרך עבודת עבד, און די גאנצע השכלה איז אויס־לערנען ווי מען זאל זיין א עבד מסור

ונתון צו דער עבודת הבירורים אויף מעלה זיין זיי למקורם ושרשם אין די ספירות העליונות.

צוואנציק יאָר, זאָגט דער רבי צמח צדק, האָט ער געהאָט מסירות נפש שוועריע עבודת הכלל יאָרן, און שווער געהאָרעוועט ביגיעת המוח ויגיעת הלב אויף דער עדת חסידי חב"ד, און דער רבי דער זיידע און דער רבי דער שוועד האָבן מעורר געווען רחמים עצמיים ופנימיים אז דער דרך חסידות חב"ד זאָל מצליח זיין און עולה זיין מעלה מעלה ביז ביאת משיח צדקנו.

אין יאָר תרכ"א אור ליום הששי שמיני לחדש טבת איז הרבנית הצדקנית חי', מוסיא, בת כ"ק אדמו"ר האמצעי אשת כ"ק אדמו"ר הרה"ק צמח צדק, נפטר געווארן האָט דער רבי צמח צדק דאָן געזאָגט אז עולם חשך בעדו.

יום ראשון עשרים וארבעה בחדש טבת האָט זיך דער זיידע דער רבי מהר"ש איינגעאָרדנט מיט זיינע בני בית אין איין דירה מיט דעם רבי'ן צמח צדק.

ב. אין יאָר תקע"ג ביום השני נצבים וילך חי אלול [76]) איז כ"ק אדמו"ר האמצעי געקומען פון קרעמענטשוג און האָט קובע געווען מקום מושבו אין ליובאָוויטש.

דער סדר הנסיעה פון כ"ק אדמו"ר האמצעי פון קרעמענטשוג האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מקבל געווען מהוד כ"ק אביו אדמו"ר הרה"ק מהר"ש.

די נסיעה האָט געדויערט אַן אריכות הזמן. אין יעדער אָרט האָט דער רבי גע־רעט חסידות און מקבל געווען חסידים אויף יחידות. געווען חסידים וואָס זיינען געגאַנגען פון קרעמענטשוג צופוס ביז ליובאָוויטש, און אין אַלע שטעט און ישובים וואָס כ"ק אדמו"ר האמצעי האָט זיך אָפגעשטעלט און געזאָגט חסידות האָבן זיי געהערט און גע'חזר'ט.

דער סדר הנסיעה פון כ"ק אדמו"ר האמצעי, פון קרעמענטשוג אין ליובאָ־וויטש, איז געווען מסודר וואו אין וואָס פאָר אָ אָרט דער רבי מיט זיינע באַגליי־טער וועלן זיך אָפשטעלן. פון דעם איינערן מיניסטעריום אין פעטערבורג האָט מען מודיע געווען צו די פאָלטאָוועך מינסקער און מאָהיליעווער גובערנא־טאָרן, אַז זיי זאָלן באַזאָרגן גוטע פורן און אכסניות פאָרן רבין שניאורי און זיין פאַמיליע און באַגלייטער ביז דער שטאָט ליובאָוויטש.

מאָנטאג ח"י אלול אין דער מיטע־לער רבי מיט אָ טייל פון דער פאַמיליע מיט אָ פאָר טויזנט חסידים אָנגעקומען אין ליובאָוויטש.

אין מיינע זכרונות־שריפטן וועלט אין אייניקע ערטער אין פאַרשידענע צייטן פאַרשריבן דאָס וואָס איך האָב געהערט פון כבוד אמי זקנתי הרבנית רבקה, פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, די העתקות וואָס דודי רז"א האָט פאַרשריבן וואָס ער האָט געהערט פון כ"ק דודיי האדמורי"ם הרב"ש און מהרי"נ און וואָס איך האָב מעתיק געווען פון כתבי הסי־פורים של מורי הר"נ סקאבלא.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש האָט דערציילט להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: דער מיטעלער רבי קומענדיק ביום השני נצו"י ח"י אלול תקע"ג אין ליובאָוויטש איז צוגעפאָרן צו דעם ליי־דיקן פלאָץ, וואו די ייזער האָבן מיט

---

76) ראה שיחת י"ט כסלו תרצ"ג אות ח. ההתיישבות בקביעות היתה בחודש מרחשון שנת תקע"ד.

צווי יאר פריער אפגעברענט, און דארטן האט דער רבי געזאגט: מיט אכט און פופציק יאר צוריק אז כ"ק רבינו הזקן איז אלט געווען צען יאר און האט געלערנט בא הצדיק החסיד ר' ישכר דוב האט הצדיק החסיד ריי"ד מיט אים געלערנט אין דעם בית הכנסת וואס איז געווען אויף דעם ארט.

אז איך האב זיך מכין געווען צו דער נסיעה האט מיר כ"ק אאמו"ר געזאגט אז קומנדיק אין ליובאוויטש זאל איך קובע זיין מקום מושבי אויף דעם ארט און האט געבענטשט דעם עיר מושב נשיאי חב"ד מיט אריכות ימים ושנים.

ג. זונטאג ט"ז מרחשון תרע"ו פארט ארויס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מיט דער פאמיליע פון ליובאוויטש. זיצנדיק אין וואגאן זאגט מיר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: מיר האבן בקבלה אז דעם אלטן רבי'נס ברכה לשון אריכות ימים ושנים מיינט דאס הונדערט יאר. ח"י אלול תרע"ה איז געווארן הונדערט מיט צווי יאר[77]) זיבט מען איז אנגעקומען אין ליובאוויטש.

דעם רבי'נס ברכה אויף הונדערט יאר אין ליובאוויטש איז אין מקום, אבער חסידות חב"ד אין זמן איז בלי גבול ביז ביאת משיח צדקנו.

ד. אז דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק איז געקומען אין ליובאוויטש האט ער געהאט זיין דירה וואו נאכדעם איז געשטאנען די הויז פון דער פאסט. אין יאר תקצ"ב איז געווען א שרפה אין ליובאוויטש. עס האט אפגעברענט די אלע הייזער וואו כ"ק אדמו"ר האמצעי און אלע פאמיליעס האבן געלעבט, האט דער רבי צמח צדק געקויפט די אלע פלעצער וואו עס איז געווען אונזער הויף און הייזער און אין יאר תקצ"ג האט מען אויפגעשטעלט דעם "איר רוב" דאמאלט זיינען געקומען אין ליובאוויטש חסידים פון בעסאראביע, זיי זיינען געגאנגען צו פוס. האבן די חסידים געזאגט אז פאר דעם בנין פון משכן איז געווען מתן תורה, דעריבער בעטן זיי יעצט לכבוד דעם נייעז בנין זאל דער רבי זאגן חסידות.

האט דער רבי געפרעגט: וואס ווילט איר חסידות, אדער א סיפור. ווי באלד דער רבי האט אזוי געזאגט האבן חסידים בוחר געווען א סיפור, האט דער רבי צ"צ דאמאלסט דערציילט דעם ספור הידוע, וועגן ר' יעקב משלם.

ה. כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק און כ"ק הרה"ח ר' נחום (בן כ"ק אדמו"ר האמצעי) זיינען געווען אין כפר פיענא מיט דעם אלטן רבי'ן נאך הסתלקות. ביום הראשון כ"ד טבת זיינען אדמו"ר הרה"ק צמח צדק און כ"ק הרה"ח ר' נחום געפארן נאך דער פור וואו עס איז געווען דעם אלטן רבי'נס ארון הקדש.

די עניני פלא וואס האבן פאסירט מיט דעם ארון הקדש אין דער נסיעה איז בא מיר איבער געשריבן פון די רשימת נפלאות רבינו, וואס דער רבי צמח צדק האט געשריבן במשך קרוב צו זיבעציק יאר ענינים נפלאים פון אדמו"ר הזקן און אדמו"ר האמצעי. וואס איך וויל אייך איצט דערציילן איז וועגן דעם רבי'ן צמח צדק נאך דעם אלטן רבי'נס הסתלקות.

ו. דער רבי צמח צדק נאך דעם אלטן רבי'נס הסתלקות האט ער קובע געווען מקום דירתו אין האדיטש, ביז

---

77) שלד הבנין.

דעם זמן וואָס ער איז געפֿאָרן אין ליוּ־באָוויטש.

אין די כתבי קדש פון רבי'ן צמח צדק איז פֿאָראַן אייגנהענטיקע כתבי יד וואו ער פֿאַרשרייבט די ענינים אין נגלה און חסידות און ספורי הקדש וואָס ער האָט געהערט פון דעם אלטן רבי'ן אין עניני רוח הקדש און דברים העתידים להיות.

אין די רשימות הקדש פון יאָר תקע"ג איז בא דעם רבי'ן צמח צדק פֿאַרשריבן אַלעס וואָס האָט פֿאַסירט פון ערב שבת מברכין אלול תקע"ב ווען דער אַלטער רבי מיט אַלע קינדער — אָ חוץ דעם זון הרה"ח ר' משה — פֿאָרן אַוועק פון ליאַדי, ביז קומנדיק אין האדיטש.

אין די רשימות פון די חדשים וואָס דער רבי צמח צדק האָט פֿאַרבראַכט אין האדיטש, פֿאַרשרייבט ער די אַלע זמני התגלות רבינו הזקן בגלוי אָדער בחלום און די ענינים וואָס ער האָט אים געזאָגט, עניני תורה בנגלה און אין חסידות וואָס ער האָט אים מגלה געווען.

אין די פֿאַרצייכנונגען פון דעם זעלבן יאָר שרייבט דער רבי צמח צדק די זמני התגלות ווען ער האָט געזען רבינו הזקן, אין וואָס פֿאַר אָ אָרט און וואָס האָט דער רבי אים דאָרט געזאָגט.

ז. דער רבי צמח צדק, על פי הוראת כ"ק רבינו הזקן, איז מבקר אין די אלע ערטער וואו דער אַלטער רבי איז געבאָרן געוואָרן און געלעבט נאָך דער חתונה, פֿאַרט על פי ציווי פון דעם רבי'ן אין ליאוּנע מבקר זיין דעם עלטער זיידנס הצדיק ר' ברוך'ס גוט וואו דער אַלטער רבי האָט זיך געהאָדעוועט.

ח. אָז דער רבי צמח צדק איז געקומען אין ליובאָוויטש איז ער געווען זייער אויפגעלייגט פון די כמעט טעגלעכע התראות מיט דעם אַלטן רבין אַז אָזוי ווי עס איז געווען דער סדר הקדש בהנהגת רבינו הזקן מיט אים בעלמא דין.

אין זיינע רשימות זיינען פֿאַרשריבן פֿאַרשידענע ענינים וואָס דער רבי צמח צדק האָט אפט אחרי הסתלקות זקנו רבינו הזקן געהערט דעם סדר הנהגת העבודה אין חיי החיים פון די נשמות אין גן עדן התחתון און גן עדן העליון מיט ביאורי הסבר אין עניני קבלה בדרך חסידות חב"ד.

אָ באָזונדערער התגלות גילוי פנימי בקירוב עצמי האָט רבנו הזקן אים מקרב געווען וועז דער רבי צמח צדק איז געפֿאָרן מבקר זיין די אַלע ערטער וואו דער אַלטער רבי האָט פֿאַרבראַכט זיינע קינדער־יאָרן אין זיין פֿאַטערס הצדיק הגאון הר"ב"ס היים נעבן ליאוּנע.

אָ באָזונדער נחת רוח האָט רבינו צמח צדק גורם געווען לכ"ק רבינו הזקן מיט דעם ביקור וואָס דער רבי צמח צדק האָט מבקר געווען די שטעטל דאָבראָמיסליא וואו הצדיק הגאון הר"ר ברוך פלעגט[78]) בחור־וויי קומען צו ר' אליעזר ראובן דעם שמיד און האָט פון אים געלערנט מדת אהבת ישראל, און האָט זיך שטאַרק באַפריינדעט מיט זיין אינגסטן איידעם וואָס האָט אים געמאַכט פאַר אָ הולך בדרכי הנסתרים און האָט אים באַקאַנט געמאַכט מיט מורנו הבעש"ט'ס חסידות הנהגה.

78) ראה ספר הזכרונות מכ"ק מו"ח אדמו"ר (ברוקלין, ה' תשט"ו) ע' 78 ואילך בארוכה עד"ז.

כ"ק אדמו"ר צמח צדק האָט אין דאָב־ראָמיסליא געפונען זקנים מופלגים וואָס האָבן געדיינקט די צייט וועו הצדיק ר' ברוך פלעגט קומען אין דאָב־ראָמיסליע און האָט זיך שטאַרק געחברי'ט מיט דעם צדיק נסתר ר' יצחק שאול דער שמיד ר' אליעזר ראובן'ס אינגסטער איידעם וואָס האָט שטאַרק מקרב געווען אנשים פשוטים.

א באַזונדער שמחת לב און קורת רוח אמיתי האָט דער רבי צמח צדק געהאַט זייענדיק אין דאָבראָמיסליע פון דעם קירוב פנימי וואָס ער האָט יענעם טאָג געהאַט פון דעם אַלטן רבי'ן. און האָפנדיק אַז קומנדיק אין ליובאַוויטש ווועט ער האָבן א נחת רוח'דיקן התגלות פון רבינו הזקן.

ט. כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק הי' לו קביעות זמן בכל יום ללמוד עם כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שיעור קבוע בנגלה קבלה וחסידות, והי' מוסר לו מה ששמע וק־בל מרבינו הזקן. באחת הרשימות בהיומן שלי כתוב בארוכה על אודות זמני וסדר לימוד של כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק עם כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מהר"ש און די ספורים וואָס דער רבי צמח צדק האָט דערציילט.

איינמאָל האָט דער רבי צמח צדק געזעסן וועגן מעלת הצדקה, ווי גרויס עס איז דער ענין פון העלפן א אידן אין פרנסה און ווי דאָס העלפט אין עבודה פון פתיחת המוח והלב אויף קבלת הגילוים שלמעלה.

און דער רבי צמח צדק דערציילט דעם זיידן א בדידי הוה עובדא:

אַז איך בין געפאָרן פון דאָבראָמיסליא אין ליובאַוויטש בין איך געווען שטאַרק אויפגעלייגט פון דעם זיידנס קירוב פנימי, און געהאָפט אַז קומנדיק אין ליובאַוויטש וועל איך האָבן די זכי' זען דעם זיידן מיט א פנים מאירות. בתוך כך זיינען באַ מיר נתעורר געוואָרן אייניקע שאלות אין עניני נגלה און עניני חסידות און איך האָב מסדר געווען די ענינים במחשבה.

קומנדיק אין ליובאַוויטש בין איך גלייך געגאַנגען צו דעם אָרט, וועגן וועלכן דער זיידע האָט אונז דערציילט פאַרנדיק אין ליאַדי, אַז אין בית הכנסת וואָס איז דאָרטן געשטאַנען האָט ער געלערנט. ווי איך האָב דערציילט איז דאָן דער פלאַץ געווען ליידיק נאָך א שריפה וואָס איז דאָרט געווען.

כ"ק חותני אדמו"ר האמצעי האָט אויף דעם אָרט דערציילט, אַז מיט זיבן און פופציק יאָר פריער האָט כ"ק רבינו הגדול געמאַכט ליובאַוויטש פאַר א מקום מוכשר פאַר הנהלת חסידי חב"ד באריכות ימים ושנים און א קיום נצחי עד ביאת משיח צדקנו.

פון דעם מאורע, וואָס קומנדיק אין ליובאַוויטש איז דער רבי זיך פון אים מתעלם — זאָגט דער רבי צמח צדק — בין איך געווען שטאַרק צובראַכן און אַראָפגעפאַלן ביי זיך. איך האָב געפילט אז איך בין ח"ו אַראָפגעפאַלן מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. איך האָב זיך מכין געווען אויף א קירוב פנימי און איך האָב געהאָט אַזאַ ריחוק. האָב איך זיך זייער מצטער געווען, און מפשפש געווען במעשי וואָס פאַר א זאַך האָט געקאָנט גורם זיין דעם ריחוק, בכדי תשובה טאָן אויף זיין זען פני קדשו פון זיידן און הערן עניני תורה ועבודה.

י. מיטוואָך כ' אלול איז דער רבי צמח צדק געגאַנגען אין בית הכנסת

דאוונען. גייענדיק האָט ער אָנגעטראָפן דעם ליובאָוויטשער בעל הבית פנחס, וועלכער האָט ביי אים געבעטן אַ גמ"ח דריי רו"כ, בכדי ער זאָל קענען עפעס קויפן אין מאַרק און פאַרקויפן וועט ער האָבן אויף הוצאות שבת. האָט אים דער רבי צמח צדק געזאָגט אַז ער זאָל אריינקומען צו אים אין הויז נאָכן דאוונען וועט ער אים געבן.

אַז דער רבי צמח צדק האָט זיך מכין געווען צום דאוונען און האָט אָנגעקעגלייגט דעם טלית אויפן אָקסל, האָט זיך דער צ"צ דערמאָנט וואָס ר' פנחס האָט אים געזאָגט, אַז הייַנט איז אַ יום השוק, דער מאַרק שטעלט זיך פרי און געוויס דאַרף פנחס די געלט תיכף. האָט דער צמח צדק אַראָפגענומען דעם טלית, געגאַנגען אַ היים און געזומען פינף זילבערנע רובל און עס געגעבן פנחס'ן ער זאָל קענן עפעס האַנדלען און פאַרדינען.

אַז דער רבי צמח צדק איז צוריק־געקומען אין מנין און געוואָשן די הענט ביים האַנדפאָס צו שטעלן זיך דאוונען, האָט זיך צו אים באַוויזן דער אָלטער רבי און האָט אים פותר געווען אָלע ספיקות און פני קדשו האָט געלויכטן.

יא. אין יאָר תקפ"ח איז דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק מקבל דעם עול הנשיאות פון חסידי חב"ד און מקום מושבו איז אין זיין הויז וואו דער קליינער מנין זאָל איז נאָכדעם געווען.

יב. שאלה: דער רבי כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געקענט דעם רבין צמח צדק?

תשובה: דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק האָט געקאָנט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק און געוואוסט וועט ער איז און וועט ער וועט זיין, און הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט ער אויך געוואוסט וועט זיין זיידע דער רבי צמח צדק איז.

טבת תרע"ו האָט איינער פון די קרואים לסעודת שבת געפרעגט באַ הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צי כ"ק אדמו"ר האָט געקענט את זקנו הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק.

ועָנה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

אַז איך בין אַלט געווען פיר יאָר פלעג איך אַלע טאָג אַריינגיין צו דעם זיידן אין חדר, און דער זיידע פלעגט מיר דערציילן א תורה סיפור. אַמאָל האָט דער זיידע מיך אַוועקגעזעצט באַ אים אויף די קני און האָט געזומען מיין האַנט און האָט צובארשטן די האָר פון בָּארד. וסיים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: דאָס האָט מיר געהאָלפן דורכטאָן דעם זיידנס מאמרי חסידות. איך האָב גוט פאַנאַנדערגענומען, גוט צובארשטן.

יג. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר געזאָגט — דערציילט דער פאָטער — אַז זיין עלטערער ברודער הגאון הצדיק ר' אברהם סענדר איז געווען א מופלא אין חושים און אַ בעל מוחין ומדות. ער איז נפטר געווָארן וועָן ער איז אַלט געווען אַכט יאָר.

אין די אגרות הקדש מכ"ק אבותינו רבותינו הקדושים איז פאַראַן א צעטל וואָס כ"ק אאמו"ר הרה"ק מהר"ש האָט געשריבן צום רבי'ן צמח צדק, אין וועלכן ער איז תולה פטירת בנו הקדוש אברהם סענדר אין אַ געוויסער סיבה. ענטפערט אים דער רבי צמח צדק אַז עס איז ניט אַזוי, און דער רבי שרייבט, אַז הילד הצדיק אברהם סענדר — איז געווען די נשמה פון אַלטן רבין.

אַז הילד ר"ס איז אַלט געווען פיר יאָר האָט מיט אים געלערנט דער צמח צדק משניות. פלעגט ער מדייק זיין אין

דער משנה אלץ וואס עס שטייט אין גמרא. ער איז געווען א גרויסער תמים. ער האט גארניט פארשטאנען וואס דאס הייסט שפילן זיך. ער איז כסדר געווען פארנומען אין לערנען און דאוונען.

בעת זיין הסתלקות זיינען בייגעווען דער רבי צמח צדק, דער פאטער און די בריידער. האבן זיי געזען פון אים דברים נפלאים. דער ישוב הדעת בעת ההסתלקות, אלעמען האט שטארק גע־ וואונדערט זיינע מוחין דגדלות. אין טאג פון זיין הסתלקות האט ער גע־ זאגט: דער אלטער רבי האט אים גע־ זאגט אז ער וועט צו אים קומען, האט ער געבעטן מען זאל אים אנטאן בגדי שבת, האט געדאוונט מנחה בשמחה און נאך עלינו האט ער געזאגט שמע ישראל ויצאה נשמתו באמירת הוי' אחד.

יד. דער ענין פון כחותם המתהפך וואס מען האט גערעט, איז איינער פון די חסידות השכלה ענינים.

(אמר אחד מהמסובים: איך פאר־ שטיי ניט די טיפקייט פון דעם ענין. וענה כ"ק אדמו"ר):

דער טאטע האט געזאגט, בדרך בדי־ חותא, אין ניט פארשטייך זיינען מיר רייך.

אחרי שסיימו לנגן אמר:) דער ביאור הענין איז: אין ענין השפעה זיינען פארן ב' אופנים, א השפעה וואס בערך איז, ע"ד ווי רב און תלמיד. איז דאמאלט במשך הזמן וועלן די חושי הרב נחקק אין דעם תלמיד אין זעלבן אופן ווי דער רב איז זיך מצטיין, צי אין העמקה, הבנה אדער הסברה. אבער אין א השפעה וואס באין ערוך, ע"ד ווי אב און בן, איז דאמאלסט קען עס אראפקומען אין א דבר הפכי, ע"ד איש מזריע תחלה כו'. ס'איז ניט מוכרח צו זיין דוקא, אבער ווי באלד עס איז באין ערוך קען עס אראפקומען אין א דבר הפכי. און אזוי איז דאס אין רבי און חסיד. אט דאס איז דער נקודת הענין, אבער עס דארף הסברה. וואס דער הסבר איז א ענין עיוני.

טו. אט אזוי ווי אין תורת החסידות זיינען פארן חלוקי דרגות אזוי זיינען אויך אין חסידים פארן חלוקי דרגות. די חסידים פון דעם פריערדיקן דור זיינען געווען אין א העכערער דרגא. איך געדענק ניט, ווער עס איז פון די אלטע חסידים זאל זיין מער ניט ווי א געבארענער חסיד. ניט נאר די חסידי־ שע בני תורה און בעלי עסקים זיינען געווען עוסקים בחסידות ובעבודת הת־ פלה, נאר אויך אפילו די פשוט'ע אידן האבן געהאט דעם חסידישן קבלת עול, הערן א מאמר חסידות, ביי זיין בא א פארבריינגען.

איך זיפ איבער אין מחשבה די חסי־ דים וואס איך האב געקנט, געדיינק איך זיי אין א ציור פנימי. איך געדיינק זיי ווי זיי זיינען געווען פאר דעם דאוונען, בעת דעם דאוונען, בעת דעם לערנען, בעת דעם עסן, פארן עסן, נאכן עסן און אין דער הנהגה פון כל היום.

יעדערער וואס ער איז געווען, איז ער געווען אין עדת החסידים. מיט זיינע מעלות און זיינע חסרונות איז ער גע־ ווען אין עדת החסידים. ער האט זיך ניט געדארפט מכריח זיין צו זיין אין עדת החסידים, דאס איז געווען זיינע עצמיות. היינט איז געווארן דער ענין פון מכריח זיין זיך צו זיין צווישן חסידים.

טז. חסידות חב"ד איז כולל חב"ד חג"ת נה"י. חסידות חב"ד איז בעיקרה

השכלה, הבנה און דעת אלקי, אבער חסידות חב"ד האט אירע חג"ת נה"י. די זעלבע התחלקות הדרגות איז אויך פאראן אין חסידי חב"ד אבער אויך די פשוט'ע אין חסידי חב"ד זיינען אנ־דערש.

חסידות חב"ד פשוט'ע אידן וואס עבודתם איז מער אין זאגן אותיות התורה, תהלים זאגער, זהר זאגער, לא ידעי מאי קאמר'ניקעס, אבער דער זאגן אליין איז באופן אחר לגמרי. אפילו חסידי חב"ד וואס האבן גע־זאגט תהלים אן בכיות, אבער דער עצם אמירת האותיות איז געווען אנ־דערש. ווייל די פשוט'ע חסידי חב"ד האבן א פנימיות. היינט — איז מיט בכיות און קרעכצן און עס איז ניט דאס.

ביי אמאליקע חסידים איז ניט גע־ווען דער ענין פון התבודדות, זיין אפ־געזונדערט. זיי זיינען געווען אין עולם און דארטן זיינען זיי געווען מרומם פון עולם, ע"ד ווי א חכם וואס ליגט אין השכלה, וואס מוחין איז דאך מובדל. ווי דער טאטע האט געזאגט דעם מאמר החכם: טובה הפרישות בתוך הבריות והבדידות עם בני אדם [79].

יז. די חסידים פון מיטעלן רבין זיינען געווען אין א ציור באופן אחר לגמרי. זיי זיינען געווען העכער פון דעם ענין מדות. אז עס האט זיך געריעט אין א מאמר א ענין פון מדות, האבן זיי זיך געשעמט מיט דעם. עס איז ידוע, אז בעת דער מיטעלער רבי האט גע־רעדט אין דעם ענין וואס בחיצוניותו איז ער טוב ובפנימיותו איז ער רע, האבן כמה מנינים חסידים גע'חלש'ט.

79) ראה שיחת חה"פ תרצ"ד סוף ח"ב.

יח. איך האב געהערט פון החסיד הישיש ר' אבא צאשניקער, אז ער האט געקענט די חסידים וואס זיינען געווען באותו מעמד ווען דער מיטעלער רבי האט געזאגט דעם מאמר „יונתי" הידוע, און א סך מנינים חסידים האבן דעמאלט גע'חלש'ט.

יט. דער מיטעלער רבי פלעגט רעדן אין עניני עבודה נאר אייניגע מאל א יאר. נאך יעדן מאל פלעגט דער מיטע־לער רבי זיין ניט געזונט במשך פון וואכן. דאס הארץ האט זיך בא אים גע־הויבן פון גרויס התרגשות.

דעם „דרך החיים" האט דער מיטע־לער רבי ניט געזאגט, נאר ארויסגעגעבן בכתב. דעם „עטרת ראש" און דעם „שערי אורה" האט ער געזאגט ברבים.

כ. דער מיטעלער רבי פלעגט אין מיטן זאגן חסידות א שאר טאן מיט דער האנט אויפן שטריימל און פלעגט א זאג טאן: שא שא. בכדי מגביל זיין די נביעות מעייני חב"ד.

כא. ר' נחום חזר מצד עצמו, איז ער כלל ניט געווען שייך צו זיין א חזר [80], נאר דער מיטעלער רבי האט אים גע־היסן ער זאל חזר'ן די מאמרים איז ער געווארן א חזר. פלעגט ער חזר'ן דעם מאמר כהווייתו ממש אפילו מיט דעם הוסט און דעם שא שא.

כב. דער באוואוסטער פראס. היי־בענטהאל איז אמאל דורכגעפארן ליובא־וויטש אויפן וועג צו דעם גוט־באזיצער און אסטראנאם וואס האט געלעבט אין זיין גוט לעבן ליובאוויטש. הייבענטהאל איז פארבייגעפארן דעם מיטעלן רבי'נס גרויסן זאל. דער מיטעלער רבי האט

80) בארוכה בהקונטרס ע"ד תולדות החזורים.

דאָן געזאָגט חסידות, האָט הייבענטהאַל געזען די גרויסע התעמקות און התקשרות פון די חסידים בעת'ן הערן דעם מאמר פון רבי'ן. דער וואָס האָט געהאַלטן זיינע אויגן אָפּען איז אַזוי געבליבן שטיין און ווער עס האָט געהאַלטן זיין מויל אָפּען איז אזוי געבליבן, יעדער איז געשטאַנען אויף זיין אָרט, און מען האָט ניט געהערט אפילו א הגה קל. האָט ער דעמאָלט געזאָגט אז דאָס קען נאָר זיין מצד הנשמה. הייבענטהאַל איז געווען וויים פון די ענינים, נאָר פונדעסטוועגן האָט ער פאַרשטאַנען.

כג. דעם מיטעלן רבי'נס איבערגעגעבענע חסידים, איז כל מהותם ועצמותם געווען תורה ועבודה, און אלע עניני העולם איז בייַ זיי געווען א טפל. אפילו א גאַנץ שיינער טפל אָבער דאָך מער ניט ווי א טפל.

כד. בכלל איז באַ די אַלטע חסידים געווען א אַנדער קאַפּ, אנדערע פיס און אַנדערע הענט, אַלץ באופן אחר.

עס זיינען געווען צוויי ברידער, אייניגער איז געווען א חסיד, א אָרימאַן און דער צווייטער איז געווען א מתנגד א עשיר.

אַז דער חסיד האָט געדאַרפט חתונה מאַכן א טאָכטער איז ער געגאַנגען צו דעם ברודער דעם גביר. דער ברודער איז אים געפאַלן אויפן האַלז קושן און האָט אים אַנגעהויבן דערציילן זיין גרויסע עשירות און די גרויסע מרווח'דיקע דירה: א באַונדער חדר אויף עסן, באַונדער אויף טרינקען, באַונדער צום שלאָפן, א חדר וואו אורחים קומען.

האָט דער ברודער דער חסיד געזאָגט, אַז ער פאַרשטייט גאָר ניט ווי באַ זיך אין הויז זאָל מען האָבן אַזוי פיל פיזור הנפש.

ער האָט געבעטן ביים רייכן ברודער ער זאָל אים געבן 50 רובל אויף הכנסת כלה, און זאָגט אים: ווילסטו מיר געבן יעצט, וואַרום איך וויל באַלד אַוועקגיין צוריק צו זיך אין שטעטל. איך האָב ביי דיר ניט וואָס צו טאָן. עסן ביי דיר קען איך ניט, וואָס פאַר א מחותן בין איך מיט דיר, מער ניט וואָס איין טאָטע און מאַמע האָבן אונז געהאָט, איז וואָס — גיסטו? אויב ניט וועט השי"ת צושיקן פון אַן אַנדער אָרט.

דער רייכער ברודער האָט אים אָנגעהויבן שטאַרק צו בעטן ער זאָל ניט גלייך אַוועקפאָרן, איז ער געבליבן נעכטיקן. אויף מאָרגן האָט דער רייכער ברודער וויטער אָנגעהויבן באַרימען זיך מיט זיין רייכקייט, האָט אים דער ברודער, דער חסיד געענטפערט: אַז עס איז דאָ א חי' וואָס איז עתיד ליטהר, און ער ליגט אין אשפה ביזן נאָז און פאַסמאַקעווען זיך נאָך.

פון דעם סיפור זעט מען דעם ציור פון די אַלטע חסידים, אפילו די געווינלעכע, ניט דוקא גרויסע בעלי מוחין.

כה. דעם מיטעלן רבי'נס חסידים זיינען געווען מלמדים, ישובניקעס, און בפרט די בעלי צורה זיינען דאָך נאָר געווען באופן אחר.

כו. דער פאַרדראָס אויף דעם שקר פון וועלט איז ניט אַזוי פון דעם שקר אליין, נאָר פון דעם וואָס דער שקר איז נדמה לאמת, מען מאַכט דעם שקר פאַר א אמת. און עבודת החסידות טרייבערט אויס דעם שקר פון דעם אמת, אז דער אמת איז א ריינער אמת.

ש״פ אמור, בסעודת היום

א. הגאון החסיד ר׳ אייזיק האמ־
ליער [79]) איז געקומען צו דעם אלטן רבי׳ן ווען ער איז אלט געווען עטלע־כע און צוואנציק יאר. ער האט געשמ׳ט פאר א עילוי אין גאנצן געגנט. אז ער איז געקומען אין ליאזנע האט ר׳ אייזיק געזאגט אז די אלע זיינע הכנות זיינען נאך גאר ניט מספיק, און האט געזומען זיך מכין זיין גיין צום רבי׳ן אויף יחידות. [80])

ר׳ אייזיק האט געזאגט: דער רבי האט מיר געעפנט דעם חב״ד שבנשמה אז מען זאל האבן א השגה אין חסידות. איינער פון דעם רבי׳נס מאמרים וואס האט פותח געווען דער חב״ד שבנשמה זאל בא מיר מאיר זיין בגילוי איז דער מאמר על שלשה דברים העולם עומד.

החסיד ר׳ אייזיק האט געזאגט החסיד ר׳ הלל׳ן [81]), מיר האבן קיין שום מושג ניט וואס דער רבי דער איניקל איז (געמיינט דעם עלטער זיידן דעם רבי צמח צדק). זיין תחלת ההשגה איז מצד גילוי חב״ד שבנשמה. מען טאר זיך ניט נארן אין מעלות גילוי חושי החב״ד שבנפש, אט אזוי ווי מען טאר זיך ניט נארן אין חסרוני העדר גילוי חושי החב״ד שבנפש.

די גאוני מינסק ווילנא און שקלאוו מיט וועמען איך האב זיך געטראפן און גערעט אין לערנען האבן שטארק משבח געווען מיינע חידושי תורה, זיי פלעגן באוואונדערן די טיפקייט אין שכל, רייכ־קייט פון דער ידיעה, אבער אז איך בין געקומען צו דעם רבי׳ן האב איך ערשט געזען מיין ארעמקייט אין ידיעת התורה.

דער רבי האט מיר געגעבן א סדר אין לימוד הנגלה און א סדר אין לימוד הקבלה והחסידות און האט מיך גע־בענטשט מיט הצלחה אין מוחין דגדלות און מיט אריכות ימים. בטבעי בין איך געווען א שקדן א שומר הזמן.

אין משך פון פינף און דרייסיק יאר, תקנ״ג־תקפ״ח, האט דעם רבי׳נס ברכה מיר מצליח געווען אין ידיעת התורה הנגלית וידיעת הקבלה והחסי־דות.

אז מיר זקני החסידים האבן פועל געווען בא דעם רבי׳ן צמח צדק אז ער זאל מקבל זיין די נשיאות [82]) און האט געזאגט דעם ערשטן מאמר אלס רבי, האט ער געזאגט דעם מאמר על שלשה דברים העולם עומד. האב איך א טראכט געטאן דאס איז א רבי׳שער קונץ זאגן א מאמר וואס מען האט געהערט צו דריי יאר.

דער רבי האט זיך א קער געטאן צו מיר און זאגט: מען באדארף מיך ניט חושד זיין אין וויזן קונצן. וואס זאל איך טאן אז דער זיידע האט מיר גע־הייסן זאגן דעם מאמר. נאכדעם ווי דער רבי האט אפגעזאגט דעם מאמר (דער־ציילט הר״א) איז ר״א אוועק אויף דער אכסניא. ער האט געקראגן שטארקן קדחת פיבער א גאנצע נאכט. אויף איבערמארגן איז דער רבי צמח צדק געקומען אים מבקר זיין, זאגט אים דער רבי צמח צדק אז אין דעם מארז״ל [83]) הב לי ידך יהיב לי׳ ידי׳ ואוקמי׳ זיינען דא שמות וואס זיינען

79*) ראה גם כן לעיל ע׳ פה.

81) ראה עדכ״ז „התמים״ ח״ג ע׳ כ״ב.

82) ברכות ה, ב.

ממונים על הרפואה [83]), און האָט אָנגע־
הויבן מבאר זיין.

אז דער רבי צמח צדק האָט מסיים
געווען דעם ביאור המאמר, האָט ער
געבעטן בא הר"א אז ער זאל אים געבן
זיין האַנט און הר"א האָט זיך געזעצט
און די מחלת הקדחת איז אוועק.

איך האָב געזען במוחש אז ער איז
ממלא מקום אבותיו רבותינו הקדושים
בין איך געוואָרן זיינער א מקושר פנימי.

ב. החסיד ר' אייזיק האָט שטאַרק
מכבד געווען את החסיד ר' הלל פארי־
טשער און ער האָט אויף אים געזאָגט:
„ביל פאָאַר אי סטאָל זנאַכאָר" (הי'
אכר ונעשה רופא). הר"ה איז געווען
א פנימי בעצם מהותו און א פנימי ווייס
חסרונות עצמו און ווייס מעלת עצמו.
ביי א פנימי ביז ער איז מתקן די הגלמה
פון השכלה נעמט צייט.

שאלה: האָט ר' אייזיק'ן געפעלט
עבודה, וואָס ער האָט געריבט וועגן ר'
הלל'ן מיט א קנאה געפיל?

תשובה: די רז"ל זאָגן כל שחכמתו
מרובה ממעשיו, שטייט דאָך ניט וויפל
זאָל זיין מרובה, נאָר יעדערער לפי
ערכו.

הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מהר"ש
האָט געזאָגט אויף די מאמרי חסידות
פון הר"א, אז זיי האָבן א יסוד, אפילו
דער משל פון די מענטשעלעך האָט
א מקור אין קבלה.

ג. החסיד ר' הלל האָט געהאַט אַן
עבודה־דיקן ביטול־פנימי פאָר חסידים
און חסידות. דער ביטול איז געווען
דורך א מסירות נפש עבודה. ער איז
געווען זייער שטריינג צו זיין גוף און

83) ראה שער מרז"ל — להאריז"ל — בתחלתו.

האָט איבערגעבראָכן אז ער זאָל אים
הערן, יע עסן, ניט עסן, יע שלאָפן, ניט
שלאָפן.

עס איז ידוע אז ר' הלל פלעגט ניט
פאָרן אין א פור אויף א בריק [84]), איז
אז ער פלעגט קומען צו א בריק פלעגן
זיך די פערד אָפשטעלן.

ד. החסיד ר' בצלאל אזאריצער איז
געווען ר' הלל'ס חבר, און ר' זלמן
זעזמער [85]) איז געווען ר' הלל'ס מחנך.
החסיד ר' בצלאל איז געווען א מחונך
פון מיטעלן רבי'ן.

באַ דעם אַלטן רבי'ן זיינען געווען
ממונים אויף ענייני החסידים: אחי
רבינו הזקן הגאון ר' מרדכי איז געווען
ממונה אויף נגלה, אחי רבינו הזקן
הגאון מהרי"ל איז געווען ממונה פון
רבי'ן ענטפערן אויף שאלות בנגלה,
מיט הדרכה פון חסידים האָט זיך
רבינו הזקן אַליין פאָרנומען. אז כ"ק
אדמו"ר האמצעי איז געוואָרן א בן
ט"ז האָט רבינו הזקן אים געמאַכט פאר
דעם מדריך פון יונגעלייט.

ה. החסיד ר' בצלאל האָט געלערנט
פון יעדן איינעם א מדה טובה. ער
פלעגט דערציילן בשם הבעש"ט וואָס
ער האָט געזאָגט אויפן מארז"ל *) איזהו
חכם הלומד מכל אדם שנא' מכל מלמדי
השכלתי, האָט דאָך געדאַרפט שטיין,
הלומד מכל מלמד. האָט דער בעש"ט
געזאָגט, אז מען דאַרף לערנען פון יעדן
איינעם, אפילו פון א אדם רשע דאַרף

84) כן כתב בצוואת הגאון מוהר"ר שפסטיל בן השל"ה ס"ק י"ג „לא תלכו על הגשר רק ברגלים ולא לישב בעגלה", הובא בס' בית לחם יהודה סי' קס"ז ס"ק זי"ן.

85) מגדולי תלמידי רבנו הזקן ואח"כ של אדהאמ"צ. רב בדענעבורג וגם בקריסלאוע ושם מ"כ.

*) אבות פ"ד מ"א.

מען לערנען אַ מדה טובה. ווי ר' זושע האָט געזאָגט אַז מ'דארף לערנען אפילו פון א גנב [86]), ווייל יעדער איד האָט אַ אות אין תורה און אַ מדה פון י"ג מדות שנדרשת בהן.

ו. החסיד ר' בצלאל אזארעצער פלעגט זאָגן, אז ער פארשטייט ניט וואָס איז דאָ פאָר אַ שוועריקייט אין עבודת החסידות. תחלת הכל באַדאַרף זיין טאָ־פאָרא דאָ פלאָחא (הקרדום על העץ) און נאָכדעם ווערט מען אַ עובד ה' בתפלה ותורה וקיום המצות.

ז. (אחד סיפר בשם כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע שאמר בעת חזרת המאמר בביאור ענין ראי' דחכמה שהוא ע"ד ווי ר' אייזיל האַלטנדיק באַ דעם אלטן רבי'נס קליאַמקע האָט זיך אים אַפּ־געלייגט אין עוד, וזהו ראי' דחכ'.

ואמר כ"ק אדמו"ר): דאָס איז גוואַל־דיק. עס איז דאָ דער ענין פון הת־אמתות, וואָס דאָס מיינט אַז ער איז משיג דעם ענין אַזוי פיל, ביז וואָנען אַז עס איז ניט דאָ באַ אים קיין דבר המסתיר. די דברים המסתירים זיינען אַראָפּ געגומען. דאָס איז אויך זייער אַ הויכע דרגא. אָבער ראי' דחכמה מיינט אז ער זעט דעם עצם הדבר.

ח. באַ די אַלטע חסידים האָט זיך ניט געהערט קיין חילוקים אין עבודה בדרך החסידות צווישן אַ דבר קטן און אַ דבר גדול. קיין דבר גדול איז ניט געווען צו גרויס פאַר זיי, און יעדער דבר קטן אין עבודה האָט געהאָט אַ גרויסע חשיבות רוחני, און עס האָט ביי זיי פאַרנומען אַ מקום פנימי אין לעבן.

---

86) ראה „היום יום" ע' נו"ן.
87) תדב"א רבה פכ"ה.

רז"ל זאָגן [87]) מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי וכו'. אפילו נשמה וואָס איז אַ עצמי בעצם מהותה איז אין נשמה אויך פאַראַן חלוקי דרגות פון בי"ע. לכאו' ווי קאָן אַ נשמה דעשי' זאָגן על מהותה דעם זעלביקן נוסח ווי אַ נשמה דיצירה און בפרט אַ נשמה דבריאה, נאָר דאָס איז דערפאָר, וויל מצד הנשמה איז ניט דאָ קיין דבר מופלא, דער דבר מופלא איז ניט צו גרויס, און עס איז ניט פאַראַן קיין צו קליין.

ט. צו דעם מיטעלן רבי'ן איז אַמאָל אַריינגעקומען אַ חסיד פון בע־שענקאָוויטש און האָט געבעטן אַ ברכה ער זאָל זיין שייך צו עבודה, און האָט דערביי געזאָגט: וואָס איז עבודה וויס איך ניט, נאָר פון דעם וואָס דאָס וויל־זיך זייער ניט, פאַרשטיי איך, אַז דאָס איז זייער אַ גוטע זאַך.

י. הגאון החסיד ר' יצחק אייזיק וויטעבסקער [88]) איז געווען אַ תלמיד פון די חדרים ביים אַלטן רבי'ן. פריער איז ער געווען רב אין אַסטראָוונע, נאָכ־דעם איז ער אויפגענומען געוואָרן אלס רב אין וויטעבסק.

יא. הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש האָט בא הגאון החסיד ר"א געפרעגט, וואָס האָט דער אלטער רבי אויפגעטאָן אין וויטעבסק.

האָט הר"א געענטפערט: דער רבי האָט אַנגעטאָן שפאָקולן גלעזער אויף די אויגן אַז מען זאָל זען דעם אמת הוי' אין עולם.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש האָט ווייטער געפרעגט, וואָס האָט דער אַלטער רבי מחדש געווען אין די ערש־טע מחונכים אין זיינע יונגעלייט.

תשובה: דער רבי האָט מגלה געווען באַ זיינע מחונכים דעם חב"ד שבנפש,

וואָס מיט דעם איז בא די מחונכים נתגלה געווארן דער חב"ד שבנפש, און די יונגעלייט זיינען געווארן זקני תלמידי חכמים.

ש"פ בחוקותי, בסעודת היום

יג תמוז תרנ"ה בנאות דשא באליווקע בעת הטיול סיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק על אודות היחידות דתרל"ו, הספור דשמחת בית השואבה תקס"ז מה שאמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק שני פירושים במאמר הירושלמי תרומות פ"א ה"ד:

חד חסיד שאל לאליהו זכור לטוב: ערום מהו שיקרא ק"ש, אמר לי' ולא יראה בך ערות דבר, ערות דיבור.

א. ערום — משכיל — מהו שיקרא ק"ש, שיבאר ויסביר את הענין דיחו"ע ויבאר הענינים דיש האמיתי וכולא קמי' כלא חשיבי. אמר לי' — אליהו להחסיד — ולא יראה בך עדות דיבור, ריידן בא דעם וואס מען האלט ניט.

ב. ערום — עובד — שהוא ערום מידיעה — מהו שיקרא ק"ש בעבודה פשוטה בבכיות. אמר לי' ולא יראה בך ערות דיבור, עס איז ניט שיין אז א עובד זאל ניט האבן קיין ידיעת ענינים אין השגה.

ל"ג בעומר

א. (כ"ק אדמו"ר נכנס אל האולם, ישב על מקומו ושאל: ווו האלט דער עולם. וענה א' מהמסובים: מ'האלט אין מיטן. וענה כבוד קדושת אדמו"ר): דער דרך המיצוע איז דער דרך האמת והישר. אמת איז ישר, ישר איז אמת, און דעם דרך האט דער זיידע ממשיך געווען ממקורו העצמי אין עצמות א"ס ב"ה.

ב. די ערשטע נסיעה וואס דער רבי צ"צ האט געמאכט נאך די הסתלקות פון מיטעלן רבי'ן איז געווען קיין מינסק, און פון מינסק איז דער עלטער זיידע דער צמח צדק געפארן אין ווילנא.

אין מינסק זיינען געווען גדולי ישראל, און עס זיינען זיך צונויפגעפארן גדולי המתנגדים פון געגנד, אויך א מלאכות פון ווילנא.

די גדולי הגאונים וואס זיינען זיך צונויפגעקומען האבן ביי דעם קבלת פנים פאר דעם רבי'ן צ"צ צוגעגרייט א טיש מיט כמה מיני פירות ומאכלי עידון, בכדי בוחן זיין דעם רבי'ן צ"צ בהלכה און זען אויף וואס ער וועט צום ערשטן מאכן א ברכה.

דער רבי צ"צ האט געזאגט: ספק ברכות להקל, אבער געפינען א קולא איז באמת א סך שווערער ווי א חומרא. און האט דאמאלסט מחדש געווען אין דער הלכה[88]) פון דעם דין קדימה פון ברכות, אז הגם אויפן טיש איז מוכן הרבה מיני מאכל און צווישן זיי איז דא אזעלכע וואס מצד עצמם האבן זיי א דין קדימה אויף די אנדערע, אבער דער מענטש וויל פון זיי ניט עסן, פאלט אפ פון זיי דער דין קדימה.

88) ברה"נ פ"י ה"ב.

די גאוני המתנגדים זיינען געווען שטאַרק פאַרוואונדערט אויף דעם רבי'ס טיפע וואונדערלעכע גאונות און די פשטות פון דער הנהגה.

דער שמועס באַ דעם טיש איז געווען אין הלכות ברכות זיינען די גאוניווילנא געווען זייער פאַרוואונדערט אויף די טיפע גאונות און שטאַרקע בקיאות.

גאוני ווילנא האָבן געפרעגט באַ דעם רבי צמח צדק: די עולם'שע גאונים זיינען געווען גרויסע מחדשים און די וועלט וויס פון זייערע חידושים, און די חסידישע זיינען אודאי אויך מחדשים אַבער די וועלט וויס פון זיי ניט.

האָט דער רבי צמח צדק געענטפערט אַז דער חלוק איז, די עולם'שע זיינען מחדש תורה נאַך זיך נאַך, און חסידים זיינען זיך מסדר נאַך דעם תורה סדר.

איך האָב דאָס אייך דערציילט מצד וויל די הנהגה באַ יעדערן באַאַרף זיין על פי התורה. עס שטייט *) והייתם נקיים מה' וישראל. אויפ'ן טיש איז דאָ מזונות און איך קען איצט ניט עסן מזונות מסיבת הבריאות, דעריבער וועל איך מאַכן אַ ברכה אויף דעם יי"ש.

לחיים. דער רשב"י האָט דאָך געזאַגט אויף זיך מגין צו זיין אויף כמה דורות **), זכותו יגן עלינו אויף אַ ישועה כללית לכלל ישראל, אמן.

ג. דער פעטער ר' משה בנו של אדמו"ר הזקן איז געווען עלטער פאַרן צ"צ. אין זייער יוגנט, (זייענדיק אַלט 8-9 אַדער 10-11 יאָר) האָבן זיי געלערנט די סוגיא אין מס' גיטין (סז,א) איסי בן יהודא הי' מונה שבחן ואיתא שם שר' שמעון אמר לתלמידיו שנו מדותי שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר' עקיבא. ר' שמעון הוא ר' שמעון בן יוחאי. ובענין מדותיו פי' רש"י מדותי תורתי. ויש עוד פי' מדותי מדות ממש.

לערענדיק די סוגיא איז בא זיי געווארן אַ ספק וועלכער פי' איז דער עיקר. אַבער זיי האָבן ניט געהאַט ביי זיך דעם תוקף צו פרעגן וועגן דעם ביים אַלטן רבי'ן.

זיצנדיק אזוי און קלערענדיק וועגן דעם איז פלוצלונג אַריינגעקומען דער אַלטער רבי און האָט אַנגעהויבן מיט אַ ניגון. — דעם אַלטן רבי'נס הנהגה איז געווען יעדער תנועה מסודר מיט אַ סדר מדוקדק אַלע מאָל גלייך.

יעדער הנהגה פון רבי'ן איז געווען מיוסד על פי סדר ההנהגה של מעלה וואָס איז שייך צו דעם ענין, הן אַ דבר תורה הן א דבר מצוה און הן אַ מדה טובה, און אַלץ פלעגט דער רבי זאָגן מיט אַ ניגון —

אַז דער אַלטער רבי איז אַריין אין דעם חדר וואו בן רבינו און נכד רבינו האָבן געלערענט, האָט דער רבי געזאָגט:

תורה וואָס איז אונז געגעבן געווארן מן השמים איז אַלץ מדות טובות. אפילו די עונשים זיינען באמת חסד וטוב. און ביידע שיטות חד הם והא בהא תליא. עס קאָן ניט זיין מדות טובות אַן תורה און עס קען ניט זיין תורה אן מדות טובות.

(וסיים כ"ק אדמו"ר): יעצט דאַרף מען האָבן האַרץ. וציוה לנגן אַ האַרציקן ניגון.

ד. חסידים הראשונים האָבן זיך ניט

*) במדבר לב, כב.
**) סוכה מה, ב.

משתמש געווען מיט קיין תוארים, מורנו או הרה"ג. ר' אייזיק האמליער, ר' הלל פאריטשער און ר' פסח מאלאסטאוו־ קער[9]), הגם זיי זיינען געווען גאוני עולם ארזי לבנון,

— די גרויסע חסידים זיינען אלע גע־ווען אין א דרגא פון ארזי לבנון, נאר חסידות'ע ארזי לבנון. אין א ארז האט השי"ת אריינגעגעבן א צוויי הפכים'־ דיקע טבע. זיי וואקסן זייער הויך און ווי הויך זיי זאלן זיין האט דער בורא ב"ה מטביע געווען אין זיי, אז זיי זאלן זיך בייגן ביז דער ערד און ניט צו־ ברעכן זיך און ווען מען לאזט זיי אפ הויבן זיי זיך אויף מיט דעם וואס מען היינגט אן אויף זיי. לבנון איז ל"ב נו"ן. לב איז ל"ב נתיבות חכמה פון נשמה און נו"ן אין נו"ן שערי בינה. און דאס איז דער תואר ארזי לבנון, אז די מוחין ומדות פון חב"ד זיינען מעלה ביז שרשם ומקורם, אז שרשם ומקורם זאלן קומען בהתגלות אין תורה ועבודה בא חסידי חב"ד. —

איז די חסידים הגדולים האבן ניט מרגיש געווען זייער מעלת ההפלאה און מען פלעגט זיי רופן מיט זייערע נעמען: אייזיק האמליער, הלל פארי־ טשער, פסח מאלאסטאווקער אן א מורנו.

ה. אלטע חסידים האבן געלעבט מיט איין ווארט וואס זיי האבן געהערט פון רבי'ן און דער ווארט איז געווען דער מורה דרך אין עבודה.

ר' ליב דריבענער איז געווען א ווי־ טעבסקער איידעם, איינער פון דעם אלטן רבי'נס וויטעבסקער תלמידים חסידים. ער האט געהערט פון רבי'ן אין יאר תקכ"ט אויף יחידות דעם מאמר כל ימיו בתשובה, און דער רבי האט אים געבענטשט מיט אריכות ימים און האבן הצלחה אין עבודה מיט שמחה און חסידות'ע יראת שמים.

אמאל זיינען ר' אייזיק און ר' הלל, זייענדיג אין ליובאוויטש, געזעסן צו־ זאמען און מען האט שטארק פאר־ברארכט אין עניני חסידות וואס חסידות מאנט און דארף אויפטאן בא חסידים. רשב"ץ, דאן נאך א יונגערמאן, איז אויך געווען בא דעם פארברייגען. מען האט פאר־ בראכט ביז שפעט אין דער נאכט.

החסיד ר' ליב דריבענער איז געווען אין חדר שני און געדאוונט תפלת מעריב. זיין דאוונען האט ענגומען פיר שעה. נאך חצות איז א שפעטער שעה און זיי זיינען נאך געזעסן און פאר־ בראכט קומט צו זיי אריין החסיד ר' ליב דריבענער און רופט זיך אפ: אייי־ זיק, וואס וועט זיין מיט תשובה? די השכלה וועלן מיר לאזן פאר מלאך מיכאל, מלאך גבריאל. וזלגו עיניו מיט א ים של דמעות. וואו האט זיך ביי א אידן א בן תשעים ענגומען אזויפיל טרערן. ובפרט ביי ר' לייב דריבנער וואס ער איז געווען א בעל עבודה בשמחה. אט דאס איז א פלא.

אידן!. מ'דארף תשובה טאן. דער יעצטיקער זמן אין דער וועלט איז זייער א ביטערער. אידיש בלוט גיסט זיך ווי וואסער אין גאנץ איראפע, און מ'זעט בחוש, אז די הנהגה איז למעלה מדרך הטבע. און וואס דארפן מיר טאן, נאר — תשובה. און ניט בלויז זאגן טאן תשובה, נאר טאקע טאן בפועל ממש.

ז. די אידן וועלכע זיינען געקומען אין אמעריקא מיט א 20־30 יאר צו־ ריק, איז יעדער פון זיי געווען ביי זיך אין שטעטל, אין דער אלטער היים א חשוב'ער בעל הבית. נאר קומנדיק אהער זיינען זיי ארונטערגעפאלן אונ־

טער דער השפעה פון אזעלכע, וואס אין דערהיים וואלטן זיי מיט זיי ניט גע־ וואלט אפילו ריידן.

באמת דארף דער ענין ביי אידן ניט זיין. מען דארף יעדערן מקרב זיין און ריידן מיט אים, מען דארף ניט ארונ־ טערפאלן אונטער א געוויסע השפעה, אבער רעדן מיט אים דארף מען — און ווירקן אז ער זאל זיך מתנהג זיין ווי אין דער אלטער היים. אין אנפאנג קומענדיק אהער, די ערשטע יארן האבן זיי א סך געליטן דערפון. איבערהויפט די בעלי תורה איז דאס בא זיי געווען א גרויסער וויטאג, אבער במשך הזמן זיינען זיי ארונטערגעפאלן אונטער א געוויסע השפעה פון הגברת החומר על הצורה און מען האט פארלאזן דעם באדן אונטער די פיס.

איך רעד ניט חלילה אויף דעם כלל. אבער פיל פון זיי האבן אראפגענומען די באדן און פיאות און האבן פאר־ גרעבט דעם צלם אלקים. איך רעד ניט יעצט וועגן די יראת שמים, נאר וועגן דעם גאון יעקב. וואו איז דער גאון יעקב?

ראש השנה, וועו מ'קומט פאר דעם זיסן טאטן, און דער שרעקלעכער מקטרג איז עומד ומסטין, דאמאלסט קומט מען לפניו יתי מיט א תוקף און מ'בעט: יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה. מיר ווייסן ניט, וואס וועט זיין מיט אונז אבער דער גאון יעקב זאל גאנץ זיין.

דער אידישער נאון יעקב איז די באדרד און פיאות און די אידישע אויס־ שפראך.

עס איז שוין פרייטאג נאך האלבן טאג. עס איז די העכסטע צייט תשובה צו טאן. לאמיר תשובה טאן מקירות הלב, אונזער שליחות ארבעט איז מעורר זיין און טאן אין חינוך הכשר און טהרת המשפחה.

הרבנים הגאונים אין אמעריקא זיי־ נען אין גרויס צער פון דעם מצב היהדות אין לאנד, אבער זיי מיינען אז אין חנוך וועט מען זיי ניט פאלגן און טהרת המשפחה וועט מען זיי אויסלאכן. מיר געקומענע איז אונזער שליחות דא אין לאנד ארבעטן אויף שמירת הטהרה און חינוך הכשר מיט מסירת נפש.

בא מיר איז זיכער אז אויך די פרומע וועלן לאכן פון אונזער תורה ויראת שמים ארבעט.

אחיי ורעיי, אמת די התעוררות אויף תורה און יראת שמים איז א ביטער שווערע, מיר ווערן אויסגעלאכט, אבער מיר דארפן זיין שטארק אין אונזער תורה ויראת שמים ארבעט.

איך בין זיכער בזכות אבות קדושים אז מיר וועלן מצליח זיין. אין א פאר יאר ארום וועלן די אלע פרומע אויס־ לאכער אנהויבן מעורר זיין אויף א כשר'ן חינוך און טהרת המשפחה, און מיר וועלן שוין האלטן ווייטער. אשרינו מה טוב חלקנו.

ש"פ במדבר, בסעודת היום[90]

א. משפיע לייגט זיך אועק, וכל עיונו בשטח המקבל. הרשב"י ובנו ר"א במערה אין זה ענין השפעה, מפני ההתקשרות עצמית דאב ובן. הגהת התניא בערך שנה ומחצה. הותחל תרנ"ח, נדפס תר"ס. האגרת[91] בענין

90) נושא השיחות. רשימה מיומן כ"ק מו"ח אדמו"ר.

91) הכוונה לאגה"ק סימן טו.

השפעה לבנו למד אאמו"ר בעשר פעמים — במוצש"ק ובלילה היו לומדים למודים אחרים — ביאור האגרת הוא בענין ההשפעה. וביאור זה הוא יסוד ענין הפלפול בעבד ובן המבואר בדרוש יו"ט של ר"ה, רס"ו.

ב. הענין דהשפעה, הכאה, הופעה, דיבר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בי"ט כסלו תרס"ז בווירצבורג. החזיק בזקנו של ר' אלחנן ואמר לו נאך זיבעציק יאר באדארף מען ניט שלאפן. אמר: נאך פעטערבורג האט מען דעם רבי'ן מגדיר געווען אז עס זאלן זיין גילוים אין דעם אופן פון השפעה, ווי הגדרת העצמות וואס האט זיך מגדיר געווען אין מתן תורה, ניט אין א אופן פון הכאה און הופעה ווי עס איז געווען פאר פעטערבורג.

(בשמעי אז שיחה זו היו עיני יורדות מים, ווי א נברא אין גוף הערט אזעלכע דיבורים עצמיים).

ג. הסיפור של החסיד ר' יוסף בעל עגלה דביעשענקאוויטש [92]).

שני מלמדים מביעשענקאוויטש, ר' מענדיל ור' פרץ, היו באים על חג השבועות לליובאוויטש. ברי דעת בידיעת דא"ח. המלמד ר"פ הי' קרובו של אבא זעליג, בנו של ר"י בעל עגלה, והי' מספר הרבה ספורים מהנהגתו: חנוני, שוקד בתפלה, אוהב צחות, תמיד בשמחה וגומל חסד.

החסיד ר' אבא נ"ע מטשאשניק הכיר את החסיד ר' יוסף בעל עגלה והרבה ספר אודותו: האריך ימים מאה ועשר שנים, בשנת תר"ח נפטר בדעה צלולה ובכל החושים, כל ימיו הי' נוהג לסדר תקון חצות, שמונה פעמים הי' אצל הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, בשנת תקפ"ט הי' בפעם הראשונה אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק, הזדמן עם החסיד ר' הלל, היחידות הראשונה, העדר גילוי כחות העצמי' דנה"א, לימוד חומש עם פרש"י ורמב"ן, חמשה פעמים, פעם האחרון בשנת תר"ח.

ד. סיפור זה סיפר הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש ביחידות — תרל"ח — להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ואמר לו: מען דארף האבן חדשים דורכלעבן דעם ענין מיט אלע פרטים, דעמאלט קען מען האבן א קצת מושג אין דער עבודה פון א פנימי.

ה. הי' זמן אשר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הי' מספר חלקים מן היחידות שלו לרעו הרב ר' יעקב מרדכי נ"ע בעזפאלאוו. כאשר סיפר לו את סיפור הנ"ל האט ער אויפגעהויבן א יאמער — בכי' מקירות הלב — און האט כמה ימים געדאוועט מיט גרויסע בכיות, ער איז געווען אין א שטארקער מרירות.

במשך איזה ימים כשנרגע שאלתיו מפני מה נתרגש מהספור. א"ל אם חסיד של רבינו הזקן שעסק בעבודה כשלשים שנה עוד לא זיכך את מדותיו הטבעים ולא יכול להגיע לקיים להיות בעל עגלה, אנן מה נענה אבתרי', איז מען דאך אזוי געארט אין זיך, אז מען איז שקר.

ו. דער ארוכה מארץ מדה פון גליא שבתורה איז גרויס, און דער ארוכה מארץ מדה פון פנימיות התורה איז גאר אין סוף, אז אפילו א סיפור המעשה פון א חסיד האט אין זיך אזא גרויסן תוך פנימי עד אין שיעור.

---

92) נדפס במבוא כ"ק מו"ח אדמו"ר לס' פוקח עורים.

ז. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר באחד הטיולים: זה ספר תולדות אדם, די תולדות אדם איז א ספר שלם פון וואס מען קען לערנען גאר א סך אין השכלה און נאך מערער אין עבודה.

ח. קבלת עול פון א פנימי איז ניט א באלדיקער הסכם, נאר א הסכם וואס קומט נאך שטארקער עבודה'דיקער שקלא וטריא. און האט מיר געזאגט זעקס אופנים ווי א פנימיות'דיקער קבלת עול איז, און יעדער אופן האט ער מיר מבאר געווען מיט א דוגמא פון א חסיד פרטי מיט א סיפור אין דעם, דער סיפור פון ר' יוסף בעל עגלה איז איינער פון די סוגים.

ט. בזמן הירידים בליובאוויטש היו באים כמה סוחרים גדולים מנכבדי שקלאוו ומינסק, וביניהם היו גדולי תורה והיו נכנסים להוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק לדבר בחדושי תורה.

פעם בא אחד מגדולי המתנגדים ושאל את הוד כ"ק רבינו הצמח הצדק לאמר:

זקינכם הגאון הגה בכל מקום וענין הוא מביא את לשון הרמב"ם, וברוב הסוגיות ופסקי הלכות הוא הולך בשיטותיו. ומפני מה בענין שלש נפשות שיש באדם שהרמב"ם [93]) מתארם בשמות: טבעית חיונית ושכלית הנה זקינכם מתארם בשמות: חיונית, שכלית ואלקית, ומה עשה עם הטבעית.

השיב כ"ק אאזמו"ר צמח צדק: זקיני עשה מהטבעי חסיד, והטבעי שנהפך לחסיד יש לו ג' נפשות: חיונית, ווי א חסיד באדארף לעבן, שכלית, דעם שכל וואס א חסיד באדארף האבן, און אז מען לעבט ווי א חסיד באדארף לעבן און מען האט דעם שכל וואס א חסיד באדארף האבן מען א מושג אין דעם נפש האלקית, און דער נפש האלקית באלעבט אים.

י. הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש כשלמד את האגדה (פסחים סח, ב) רב ששת כל תלתין יומין מהדר לי' תלמודי' כו' ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי, ופי' המהרש"א דג' נפשות יש באדם, טבעית, חיונית, ושכ־לית, הטבעית אינה שייכה לתורה, ונגד החיונית והשכלית אמר לך קראי ולך תנאי לך קראי נגד החיונית ולך תנאי נגד השכלית, שאל את הוד כ"ק אביו הרה"ק צמח צדק מפני מה תנאי הוא נעלה יותר מקראי. והשיב לו כי תנאי הוא אותיות איתן *).

יא. פעם אחת התועדו חסידים הראשונים — בשנת תקמ"ד—תקמ"ז — אשר רובם היו מבחירי האברכים בני תורה מגזע העולמ'שע ותוכן שיחתם היתה:

וואס האט דער רבי אויפגעטאן מיט חסידות בהנוגע דעם מענטשן אליין. אמרו: תורה האט ניט געפעלט, מען האט א סך און גרונטיק געלערנט. פון עבודה האט מען ניט געווואוסט אז מען דארף און עס פעלט. גשמיות איז דאן איבעריקס ניט געווען און מען האט ניט באדארפט. און איצטער איז איבעריקס ניט פאראן און מען דארף דאס ניט.

דער רבי האט אויפגעטאן וואס מען איז ניט עלענט. אמאל איז דער רבי — דער ראש מתיבתא און גאון געווען עלענט און די תלמידים זייענען געווען עלענט. דער דרך החסידות וואס דער רבי האט מייסד געווען, איז דער

93) ראה שמונה פרקים להרמב"ם רפ"א.

*) ראה ת"ז כא: איתן בהיפוך אתחזן תניא.

גרויסער געטלעכער אויפטו וואס דער רבי איז ניט עלענט און חסידים זיינען ניט עלענט.

יב. בחגיגת י"ט כסלו תרס"ז, השתתפו [93]) האחים ר' שמואל ור' נתן גורארי', ר' נחום ראבינאוויטש, רמ"מ חאסידאוו, ר' אלימלך סטאלבערג, ר' אלחנן מאראזאוו — שבא מקעניגסבערג — ואחדים מבני פולין ומבני אשכנז ביניהם מר פיליפ וואלף ומר שמואל קאהן.

מר שמואל קאהן יליד אונגארן, למדן ועוסק בלימוד, בשעת השיחה אמר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: וואס פאר א שייכות האבן מיר צו דעם, וואס דארפן מיר דאס הערן אז מיר פארשטייען גאר ניט.

השיב לו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: אז איר וואלט ניט דארפן וואלט איר ניט געקומען. אז השגחה עליונה האט אייך געבראכט, איז א הוראה אז איר דארפט דא זיין. הקב"ה איז מסבב כמה סיבות לאדם בכדי ער זאל קומען צו א תכלית אמיתי. און דאס וואס איר פארשטייט ניט, איז געווען א צייט וואס איר האט א סוגיא גמרא אויך ניט פארשטאנען. גאר איר האט געהארעוועט אויף צו פארשטיין האט אייך השי"ת געהאלפן אז איר פארשטייט א סוגיא גמרא. וועו איר וועט הארעווען אויף חסידות וועט אייך השי"ת געוויס העלפן.

א' דחה"ש, בסעודת הלילה

א. דער היינטיקער יום טוב האט די דריי נעמען: חג השבועות, זמן מתן תורתנו, זמן קבלת התורה. די דריי נע־מען האט יעדער פון זיי א זעלבסט־שטענדיקע באדייטונג. חג השבועות איז דער יום טוב וואס פון די זיבן וואכן, פון דעם צווייטן טאג פסח ביז דעם יום טוב וואס מיר הייליקן דעם פופציקסטן טאג. זמן מתן תורתנו, וואס אין דעם טאג האט השי"ת אונז אידן געגעבן די תורה אויפן בארג סיני דורך משה רבינו. אויך איז שבועות דער זמן פון קבלת התורה.

די דריי ענינים: א) ספירת העומר, ב) מתן תורה, ג) קבלת התורה, זיינען מקושר אייניער מיטן אנדערן און אין א סדר קדימה ואיחור, די ערשטע זאך באדארף זיין די יציאה פון מצרים בכדי מען זאל זוכה זיין צו דער הנהגה אין דרכי התורה והמצוה בעבודה. עס קען ניט זיין די עבודה פון קבלת התורה וואו עס איז ניט פארן די עבודה פון מתן תורה, און מתן תורה קען זיין גאר נאך דער עבודה פון ספירת העומר,

---

93) האחים ר"ש ור"נ — בני ר' זלמן גורארי מתושבי קרעמענצוק וכן ר"ג ראבינאוויטש. ר' שמואל הי' מה"יושבים" אצל כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע, ואח"כ נצטוה ממנו להתעסק במסחר — ראה שיחת שמח"ת תרצ"ז אות ל—לג.

רמ"מ חאסידאוו (היילפערן) ור"א סטאל־בערג — ראה התמים ח"ב ע' ע"ז.

ר' אלחנן מאראזאוו — מהעיר יוזאוקע. בשנת תרנ"ז בא לליובאוויטש. מהתלמידים הראשונים של ישיבת תו"ת. מחסידי כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע ואח"כ כ"ק מו"ח אדמו"ר. משך זמן — משגיח בישיבת תו"ת בליובאוויטש. בשנת תרס"ז נאסר בעד עבודתו בחזוק התורה והיהדות ונשלח לסיביר.

און די הקדמה ראשונה איז די עבודה פון יציאת מצרים.

דער תוכן הענין איז, אז ירידת הנ־שמה בגוף איז בכוונה מיוחדת אויף צו מאכן ליכטיק און פרוכטבאר דעם עולם. זהה הגשמי, וואס דורך דער עבודה וועלט אַ עילוי אין דער נשמה, אז די נשמה וועלט נתעלה אין אַ הע־כערער דרגא אין די מדריגות עליונות פון אין סוף, און דער סדר העלי' איז מתתא לעילא, פריער באַדאַרף מען מתקן זיין דעם תתא אז ער זאל זיין אַ כלי צו דער מדריגה שלמעלה ממנו.

ב. די עבודה פון שבועות איז אַז מען באַדאַרף זאַגן אותיות שבתורה, און דער זאַגן די אותיות שבתורה איז דער תיקון שבועות. שבועות באַדאַרף האָבן אַ תיקון, און דער תיקון איז אַז מען זאל זאַגן די אותיות שבתורה. דער זמן פון זאַגן דעם תיקון איז בליל שבועות. ליל שבועות באַדאַרף זיין די הכנה צו מתן תורה וואס איז געווען בהשכמה פון חג השבועות. איז דער תיקון והכנה אויף צו מקבל זיין דעם גילוי מתן תורה תלוי אין דעם תוכן ענין ההכנה.

דער תיקון ליל שבועות איז אַ הכנה צו די גילוים עצמיים וואס מען גיט מלמעלה אין חג השבועות, דער חג וואס וועלט דורך די ספירה וואָכן פון דעם גילוי העצמות שלמעלה מהשתלשלות אין סדר השתלשלות, דורך עבודה אין אמירת אותיות התורה במתינות.

אַ מתון האָט צייט אויף אַלעס וואס מען באַדאַרף זאַגן און טאָן. פאַראַן זאָכן וואס דער זאַגן איז אַ הכנה צום פועל, דער עיקר איז דער פועל און דער זאַגן איז אַ הכנה צום פועל, און פאַראַן זאָכן וואס דער זאַגן אַליין איז דער פועל.

דער וואס טוט אין חסידות, לעבט אין חסידות און חסידות לעבט אין אים וויס און פאַרשטייט דעם חילוק אין דרכי עבודה פון דעם אופן וואס דער זאַגן איז אַ הכנה צום פועל, און די מדריגה וואס דער זאַגן אַליין איז דער פועל.

שמא מילתא הוא, שבועות בא דער נאָכט באַדאַרף מען זאַגן תיקון. דער זאַגן אותיות שבתורה איז דער תיקון, דאָס מיינט אַז דער זאַגן אותיות שבתורה איז דאָס אַליין דער תיקון, און דער תיקון וואס מען זאַגט אותיות התורה איז די הכנה עיקרית אויף קבלת התורה.

א מתון איז אַ שומר הזמן. ער וויס אַז דער זמן איז א מורכב פון רגעים און ער איז מייקר יעדע מינוט. ביי אַ פנימי איז אַ מינוט מיינט אַ מינוט.

ג. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געווען אויף יחידות בא הוד כ"ק אביו הרה"ק. בהמשך הדיבור זאָגט דער זיידע, אַז אַ מינוט איז צייט, גייט די צייט בהצלחה, הצלחת הזמן איז דורך שמירת הזמן און שמירת הזמן איז אַז מען היט די מינוטן, און היטן די מינוטן איז נאָר דורך מתינות.

דער רשב"א איז געווען א מתון אזן האָט געהאָט צייט אויף אַלץ. ער האָט געשריבן אַ סך תשובות און האָט געלערנט דריי שיעורים יעדן טאָג: צוויי שיעורים מיט לומדים מופלגים, איין שיעור ש"ס כסדרו און דער צווייטער שיעור האָט ער געזאָגט מיט די תלמידים אין דעם ענין התשובות אויף די שאלות וואס ער האָט געענטפערט, און דער דריטער שיעור איז געווען וואס ער האָט געלערנט אַ מסכת קבועה. דער רשב"א איז געווען אַ רופא מפורסם

און א חקרן מופלא בחכמות, וואס גדולי חכמי ישראל און, להבדיל, חכמי האומות, האבן זיך צו אים געווענדעט מיט זייערע שאלות, און יעדן טאג איז ער געגאנגען שפאצירן.

בא דעם וואס איז א שומר הזמן איז א מינוט א צייט, איז א טאג א יאר, און דאס איז דער תוכן הענין פון אריכות ימים אין עבודה.

ד. משכיל און עובד זיינען ביידע שמות התואר וואס עדות החסידים זיינען מתאר די מעלות פון זקני החסידים. חסידים ווייסן אז א חסידישער משכיל איז א עובד און אז א חסידישער עובד איז א משכיל, דאך זיינען די תוארים משכיל און עובד בא חסידים דרגות חלוקות. החסיד ר' יצחק אייזיק איז געווען א עובד און מהות מעלתו העצמית איז געווען השכלה אין חסידות, החסיד ר' הלל איז געווען א משכיל מופלג אין חסידות און מהות מעלתו העצמית איז געווען עבודה.

ר' הלל פלעגט אויף זיין ביידע נעכט שבועות און זאגן תיקון ביידע נעכט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז פון בר מצוה אן פלעגט ער אויף זיין ביידע נעכט שבועות. פארנדיק אין דאטשע פלעגט ער מסיים זיין זאגן תיקון.

ה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט מיר געזאגט, אז ער האט נאך אין די קינדער יארן געהארעוועט אויף צו זיין א פנימי, וואס דער יסוד מוסד פון א פנימי איז צו זיין א בעל דיעה אויף זמן, טאן יעדער זאך בזמנו.

די הדרכה — האט מיר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט — וואס איך האב זיך מדריך געווען ביד חזקה וביגיעה עצומה בימי נערותי אז איך זאל זיין א בעל דיעה אויף זמן, האט מיך געמאכט פאר א מוצלח אין עבודה, אז לבד זאת וואס יעדער זאך האב איך געטאן בזמנו, איז לבד זאת איז דער עצם טאן געווען בהצלחה.

די דיעה אויף זמן האב איך געזען בא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אין אלע ענינים. אז ער פלעגט דארפן ערגעץ פארן איז א האלבע שעה פריער ניט געווען ניכר אויף אים אז ער האלט בא פארן.

בא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געווען א שעה קבועה אין טאג וואס ער פלעגט קוקן ספרים. דער טאטע פלעגט דאס רופן בלשונו הק' דורכבלעטערן, זעען במאי משתעי, און דער בלעטערן האט אים געגבן די אמת'ע עשירות אין ידיעת ענינים.

ו. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע האט געזאגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אז ער פלעגט ניט קוקן די הקדמה פון א ספר חוץ וועו די הקדמה אליין איז א ספר.

דער לקוטי אמרים — תניא — איז דער שער בלאט תורה. איך — האט דער זיידע געזאגט דעם טאטן — האב געהערט פון טאטן ביאורים ארוכים אויף יעדער ווארט פון דעם שער בלאט פון תניא.

וועו דער טאטע — זאגט מיר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — האט מיט מיר אנגעהויבן לערנען תניא האט ער אנגעהויבן פון די ווערטער ספר לקוטי אמרים הנקרא בשם ספר של בינונים, און האט ניט נאר אויסגעטייטשט יעדער ווארט נאר אויך מבאר געווען די כוונה אין עבודה, און דאס האט מיך געשטעלט אויף די חסידישע פיס, און עס

האָט זיך באַ מיר איינגעקריצט אין מוח און איינגעבאַקן אין האַרצן.

וועלן דער טאַטע האָט מיט מיר אַנגעהויבן לערנען תניא, האָט ער מיר געזאָגט אַז ער וויל אַז דער לערנען זאָל אַרײַן אין א פּנימיות, און בכדי עס זאָל אַרײַן אין אַ פּנימיות וויל ער מיך פריער מכשיר זײַן צו דעם, און די הכשרה קען זײַן דורך אַ צאָל געוויסע סיפּורים וואָס ער וועט מיר דערצײלן, און האָט מיר מזהיר געווען אַז יעדער סיפּור זאָל איך אײַנ'חזר'ן ביני לבין עצמי עס זאָל בא מיר נקלט ווערן. די סיפּורים האָבן מיך אַוועקגעשטעלט אויף די חסידישע פּיס.

ז. וועלן [94]) הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש איז געווען אַ קינד האָט ער זייער ליב געהאַט צו קויפן ספרים. פון די וואָכן און חדש געלט וואָס ער פלעגט באַקומען פון זײַן פאָטער דעם רבי צ"צ פלעגט ער אײַנקויפן ספרים.

איינמאָל האָט ער געזען בא אַ מוכר ספרים אַ ספר וואָס ער האָט געוואָלט קויפן, ער האָט אָבער ניט געהאַט קיין געלט, איז ער אַריין צום צמח צדק און געבעטן ער זאָל אים געבן פאַראויס זיינע חדש געלט.

דער צמח צדק האָט אים גע׳פרעגט צו וואָס ער דאַרף דאָס אַזוי נויטיק די חדש געלט פאַראויס, האָט אים דער זיידע מהר"ש געענטפערט אַז ער האָט געזען אַ נייעם ספר און וויל אים קויפן.

פרעגט אים דער צמח צדק און אַלע ספרים וואָס דו האָסט געקויפט ביז איצט ביזטו שוין קלאָר און נאָר דער ספר פעלט דיר אויס, ווער פריער קלאָר די ספרים וואָס דו האָסט שוין געקויפט און דערנאָך וועסטו קויפן נייע ספרים.

דער זיידע מהר"ש איז געווען אַ שאַרפער אינגל, רופט ער זיך אָפּ צום צמח צדק: טאַטע און דיינע ספרים ביזטו קלאָר. ענטפערט אים דער צמח צדק: פאַרהער מיך. איז דער זיידע מהר"ש צוגעגאַנגען און אַרויסגענומען אַ דקדוק ספר, האָט אים דער צמח צדק געזאָגט וואָס עס שטייט אויף דעם און דעם עמוד כלשונו.

אָט אַזוי איז דער סדר פון אַ פּנימי.

א׳ דחה"ש, בסעודת היום

א. דער בערדיטשעווער רב הגאון הצדיק ר׳ לוי יצחק האָט געהערט דריי תורות פון מורנו הבעש"ט. איין תורה האָט מורנו הבעש"ט געזאָגט אויף דעם מאמר [95]) כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, מלאכה מיינט התעסקות, כל תורה שאין עמה מלאכה, התעסקות אין אהבת ישראל, סופה בטלה, יעדע שטיקל תורה וואָס מען לערנט און עס ברייגט ניט מלאכה, ד. ה. אהבת ישראל, איז די תורה קיין תורה ניט.

אַ בעל חוש קען פאַרשטיין און זיך מצייר זיין די אהבת ישראל פון מורנו הבעש"ט.

מורנו הבעש"ט האָט מתפלל געווען און געמאַכט אפ"נ ווען אײַנער איז געוועלן שרוי בצער, און ניט נאָר במכירו נאָר ער האָט געהערט א אידנס קרעכץ אפילו ער איז געווען אין עק וועלט. מורנו הבעש"ט האָט זיך מוסר נפש

94) ראה ג"כ שיחת כ"ה שבט תרצ"ו אות ה.

95) אבות פ"ב מ"ב.

געווען אויף אהבת ישראל אפילו צו דעם וועלכן ער האָט גארניט געקענט.

די תורות וואָס דער באַרדיטשעווער רב האָט געהערט ממורנו הבעש"ט האָבן מעורר געווען די התגלות עצם נשמתו הקדושה, אז מיט זיין עבודתו הקדושה במסירת נפש צו ממליץ טוב זיין אויף יעדער בן ובת ישראל האָט ער זוכה געווען אויפצושטעלן אַ נייעם היכל הזכות.

רבינו הזקן האָט שטאַרק משבח געווען דעם באַרדיטשעווער רב פאר זיין מסירות נפש עבודה צו זוכן אַ זכות אויף יעדער בן ובת ישראל, און דער רבי האָט געזאָגט אַז אַ איד זאָגט תהלים און דערמאָנט דעם באַרדיטשעווער רב זיינען די אותיות מגיע אין היכל הזכות און זיינע מעורר רחמים אויף אים און זיינע בני בית.

ב. שאלה: צי מתן תורה איז געווען אין אַלע מדריגות נר"ן חי' יחידה שבנשמה.

תשובה: דער גילוי פון מתן תורה איז געווען אין אַלע מדריגות נר"ן ח"י שבנשמות און אין אַלע עולמות מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין. דער וירד ה' על הר סיני איז געווען פון דער העכסטער מדריגה ביז מתחת זרועות עולם און אַלע האָבן דערהערט קבלת התורה בעצם מדריגתם.

שאלה:. וואָס האָט אויפגעטאָן דער חידוש פון מתן תורה אין עצם הנשמות.

תשובה: דעם דערהער אין עצמות אין סוף וואָס מען קומט צו דורך ירידת הנשמה בגוף.

ג. אין יאָר תרנ"ו מוצש"ק במדבר, די נאַכט צו ערב שבועות האָט מיר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט אַז איך זאָל צו אים קומען בהשכמה. בין איך געקומען אַ זייגער 2-3 פאַרטאָג און מיר זיינען געפאָרן אויפן אהל. בכלל גייַן אויפן אהל איז געווען בזמנים קבועים וידועים. אַ נסיעה אויפן אהל ערב שבועות איז געווען א קצת פלא.

קומענדיק פון אהל האָט מיר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט אַ ביאור אויף דעם מאמר הידוע וואָס רבינו הזקן האָט געזאָגט אַז אַלע שבועות איז א גילוי פון מתן תורה און די כלי לקבלה זיינען אותיות התורה.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מבאר געווען דעם ענין וואָס תוספות אין שבת (פט, א) ברייגט אַז דער שטן לא קטרג בשעת מתן תורה, און אַזוי איז דאָס יעדן שבועות, אַז דער שטן איז ניט מקטרג, און שבועות דאַרף זיין תשובה אויף תורה, אַ תורה'דיקע תשובה, תשובה דמוחין.

שבועות באַנאַכט האָט דער טאַטע מיט מיר געלערנט די סוגיא אין נדרים (ד"ט) די מחלוקת פון ר' מאיר ור' יודא ומאמר ר"י חסידים הראשונים היו מתאוין להביא קרבן חטאת, לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן, האָט דער טאַטע געזאָגט אַ נשמה וויל ברייגען א קרבן חטאת.

בחג השבועות איז מאיר די התגלות עצמות וואָס איז געווען אין מתן תורה און וועט אַ איד האָט אַ התעוררות פנימית אויף צו זיין אַ קובע עתים לתורה איז ער מצליח בעבודתו.

ד. באַ דעם מעזריטשער מגיד איז געווען אַ סדר פון משמורות וואָס די תלמידים פלעגן משמש זיין דעם מגיד.

דעם סיפור האָט דערציילט הרה"צ ר' זוסיא צום אַלטן רבי'ן, וואָס ער האָט געהערט פון זיין ברודער הצדיק ר' אלימלך.

אינמאל ,וועז עס איז געווען ר' אלימלך'ס משמר, און ער איז געווען אין א דערביאיקן צימער, האט ער גע־ הערט ווי דער מגיד רופט אים. איז ער אריין צום מגיד אין חדר. זאגט אים דער מגיד: הערסט מלך וואס מען זאגט אין מתיבתא דרקיע, אז אהבת ישראל איז ליב האבן א רשע גמור ווי א צדיק גמור *).

א צדיק האט בכח צו מעורר זיין כחות הנשמה וואס זיינען פאראן בהעלם אין יעדער נשמה און געבן כח אויף תשובה טאן. א מנין פון דער חבריא קדישא האט כח מעורר צו זיין אז א רשע גמור זאל תשובה טאן.

אין דער פרי האט הצדיק הר"א דער־ ציילט דאס דער חבריא. האבן זיי גע־ זאגט מען דארף זיך נעמען צו דער ארבעט, און זיי האבן א סך פארבראכט אין דעם ביאור פון דם ווארט מיט ביאורים און סיפורים פון מאמרי חז"ל וואס ריידן און דערציילן וועגן בעלי תשובה.

אין דעם איז אריינגעקומען א עובר אורח און האט זיך צוגעהערט צו דעם וואס זיי ריידן. פלוצלונג האט דער עובר אורח אנגעהויבן לאכן און האט זיך צושריען אויף דער חבריא קדישא: וואס האט איר זיך צוזאמענגעקליבן אין בית הכנסת און זיצט און רעט וועגן תשובה און לערנען תורה, וואס תורה וואס תשובה טאן. און האט שטארק מבטל געווען און אפגעלאכט פון דער חבריא קדישא.

די חבריא קדישא האבן זיך געשטעלט דאוונען און זיינען געווען אין א גרוי־ סער התעוררות מיט בכיות עצומות,

*) להעיר מתומר דבורה פ"ב.

נאכן דאוונען האבן זיי געזאגט מזמורי תהלים בהתעוררות.

דער אורח איז געזעסן און געלאכט פון דער חבריא קדישא און האט זיי אנגערופן בטלנים, אבער די חבריא קדישא האבן גערעט צו אים און מצייר געווען ווי א איד איז טייער בא הש"ת, ביז ער איז נתעורר געוואָרן בתשובה. אין משך פון עטלעכע טעג האבן זיי אים געמאכט פאר א בעל תשובה גמור.

ה. רבינו הזקן האט אמאל געזאגט דעם מיטעלן רבי'ן אז בא חסידים איז ב"ה נחקק געוואָרן דער ענין פון אהבת ישראל.

אין יענער צייט איז אהבת החסידים געווען גרעסער פון אהבת אחים, און די ניט חסידישע אידן פלעגן זיך ווינשן אז די אהבת אחים זאל זיין ווי אהבת החסי־ דים.

דער אלטער רבי איז געווען זייער צופרידן פון דעם מצב החסידים אין אהבת ריעים. אבער — האט דער אל־ טער רבי אויסגעפירט — דאס קומט נאך כלל וכלל ניט צו דער אהבת ישראל וואס דער בעש"ט האט געוואָלט, אז מען זאל האבן מסירת נפש אויף א אידן אפילו אויף אזעלכן וואס מען קען אים גארנישט.

דעם רבי'נס וואָרט — זאגט הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — כשהי' אצלו ליחידות — בשם הוד כ"ק אביו אדמו"ר צמח צדק — האט אנגעצונדן דעם גר תמיד פון אהבת החסידים, וואס מיט דעם וועט מען מקבל זיין פני משיח צדקנו.

ו. רבינו הזקן פלעגט יום ראשון דחג השבועות דאוונען פארן עמוד, צו־ ליב דעם יארצייט פון מורנו הבעש"ט, און פלעגט ריידן וועגן דעם דרך פון

מורנו הבעש"ט וואס האָט געגעבן אַ דרך בטוח מדריך צו זיין אידן אין עבודת השם.

עס איז געווען דעם בעש"ט'ס אַ חבר מובהק וועלכער איז געווען א גאון מופלג און א צדיק נסתר און איז כל ימיו אַרומגעגאַנגען בהצנע לכת ממקום למקום און האָט געזוכט מהזיר בתשובה זיין די אידן וואס זיינען נכשל געווארן ר"ל אין ענינים וואס בין אדם למקום.

דער צדיק נסתר, הגאון ר' אהרן משה קרעמניצער, האָט כל ימיו מעלים געווען זיין נאָמען און האָט געטאָן אַלעס מעגליכע אז מען זאָל ניט וויסן פון וועלכער שטאָט ער איז און ווי זיין נאָמען איז.

דער סדר העבודה פון רא"מ איז, אַז ער פלעגט גיין מעיר לעיר און מישוב לישוב און אין יעדן אָרט וואס ער פלעגט קומען פלעגט ער זאָגן אַ דרשה ברבים. דער דרוש איז באַשטאַנען פון גרויסע לומדות און טיפן מוסר און יעדע דרשה פלעגט ער מסיים זיין מיט אַ סיפור.

הרא"מ איז געווען אַ גרויסער גאון אין נגלה. יעדן טיפן ענין אין לערנען פלעגט ער זאָגן אַזוי קלאָר מיט אַ לייכטער אויסשפראַך אַז אפילו געווייניגלעכע תורה לערנער האָבן גוט פאַרשטאַנען, און די לומדים פלעגן זיך וואונדערן אויף דער אויסערגעווייניליכער קלאָרער אויסשפראַך. באַזונדערס אויפמערקזאַם פלעגט מען הערן די סיפורים וואס ער פלעגט דערציילן.

אַלע זיינע סיפורים פלעגן זיין וועגן בעלי תשובות. ער פלעגט דערציילן די פרטי הענינים, אין וועלכע ענינים די עבירות זיינען געווען און די סיבות וואס האָבן דערפירט דערצו אַז מען איז געווארן אַ בעל עבירה, און פלעגט אַזוי פיל ריידן אין דעם חומר פון דער עבירה און אין דעם תיקון דורך תשובה, ביז עס האָט געבראַכט די צוהערער צו תשובה.

די וואס האָבן געהערט דעם מגיד'ס מוסר און סיפורים האָבן געפילט אַז דער מגיד וויס אַלץ מיט רוח הקודש.

אין אַ געוויסער שטאָט, וואוהין דער מגיד פלעגט קומען מזמן לזמן, איז געווען אַ בעל הבית נכבד, אַ גרויסער בעל צדקה און בעל מדות טובות, וועלכער פלעגט ניט גיין הערן דעם מגיד און פלעגט געפינען כמה דרכים ווי אויסצומיידן אַז דער מגיד זאָל זיך מיט אים טרעפן.

ר' ישראל יצחק נדבן — אַזוי האָט געהייסן יענער בעל הבית — איז געווען באמת אַ גרויסער למדן, און יומם ולילה געלערנט מיט התמדה. ער האָט געהאָט אַ בראיי הויז וואס האָט אים געגבן פרנסה בהרחבה גדולה באופן אַז ער האָט געקענט געבן צדקה ביד רחבה, און ער האָט טאָקע געטאָן צדקה און עוסק געווען זיך בגמילות חסדים ביד רחבה.

ר' ישראל יצחק'ס אַ גמילות חסד האָט זייער מצליח געווען און אַלע בעלי עסקים, גרויסע אַזוי ווי קליינע, פלעגן בא אים נעמען אַ גמילות חסד אויף הצלחה און ער פלעגט געבן מיט גרויס פאַרגעניגן.

פון צייט צו צייט איז ר' ישראל יצחק מצליח געווארן מער גס הרוח און מער צופרידן פון זיך. הגם ער איז געווען אַ גרויסער ירא שמים און למדן, אָבער ער האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ גרויסן בעל מדריגה און אַזוי ארום באַרעכטיקט צו דער ברכת הצלחה, און הערנדיק אַז דער מגיד וואס קומט מזמן לזמן

רעט שאַרפע דברי מוסר, האָט ער מורא געהאַט טאָמער וועט דער מגיד אים ניט אָפּגעבן דעם געהעריקן כבוד וואָס עס קומט אים לויט זיין מיינונג, און צו־ליב דעם האָט ער געטאָן אַלץ אויף ניט צו באַגעגענען זיך מיטן מגיד.

הצדיק הגאון רא"מ קרעמעניצער האָט געוואוסט אַז ר' ישראל יצחק מיידט אים אויס צוליב דער מורא ער זאָל אים ניט פּוגע בכבוד זיין, אָבער רא"מ־האָט זיך געמוזט באַקענען מיט אים.

וועז זיי האָבן זיך באַקענט, האָט הגרא"ם געפרעגט אַ ענין אין לערנען. ר"י האָט דעם ענין שטאַרק גוט גע־זאָגט, און הגרא"מ האָט זייער הנאה געהאַט, און האָט אים געזאָגט אויף אייער תורה איז אַ גרויסער רחמנות, און האָט מבאר געווען דעם מאמר [96]) גסות הרוח שבו טרדתו מן העולם.

ר' ישראל יצחק איז געוואָרן זייער צוטראָגן. דברי הצדיק האָבן אים שטאַרק פאַרדראָסן, זיין גסות הרוח האָט דאָס ניט געקענט צונעמען און עס האָט אים שטאַרק מבלבל געווען צו עסק התורה.

הגרא"מ האָט געפילט אַז הרי"י איז דורך זיין מוסר געוואָרן אַ יורד ממדרי־גתו אין עסק און הצלחת הלימוד, און הגרא"מ האָט געהאַט דערפון שטאַרקע עגמת נפש. וועז ער האָט זיך דערנאָך געזעען מיט מורנו הבעש"ט האָט ער אים דערציילט דעם ענין. האָט אים מורנו הבעש"ט געזאָגט אַז אַ תורה גס הרוח באַדאַרף מען מעורר זיין מיט אהבת ישראל, אַזוי פיל מקרב זיין ביז יענער דערפילט זיין חסרון.

און דעם דרך — האָט רבינו הזקן מסיים געווען — האָט מיר דער רבי, דער מעזריטשער מגיד, איבערגעגעבן בשם מורנו הבעש"ט מיט אַ ברכה מיוחדה וואָס ער מיך ביחוד גע־בענטשט צו האָבן הצלחה לדורותי אין אהבת ישראל.

היינט, דעם ערשטן טאָג חג השבועות, איז בא אונז, עם אלקי אברהם, דער זכרון ליום ראשון פון דעם היום נהיית לעם לה' אלקיך. היינט איז דער יום המיוחס, דער יום הימים וואָס אתה נגלית בענן כבודך אלינו עם קדשך, און האָט אונז דעם עם ישראל בוחר געווען צו געבן אונז די ארחות חיים פון תורה ומצות, און יעדער חג השבועות, אַזוי ווי יעדער יום טוב, איז דער גילוי פון דעם יום ראשון וועז דער יום טוב איז אונז געגעבן געוואָרן.

וועז עס איז נחלט געוואָרן אַז מיר באַדאַרפן פאָרן אַהער אין אַמעריקא האָב איך פיל איבערגעלעבט. עס איז מיר ביטער שווער געווען דער אַוועקפאָרן פון דער גלות מדינה רוסלאַנד און איך האָב פיל איבערגעלעבט דאָן, און בפרט אַוועקפאָרן אין דער קאַלטער גשמיות'־דיקער אַמעריקאַ.

אין מיין רבות מחשבות בלב איש האָב איך זיך אליין מנחם געווען מיט דער האַפענונג, אַז איך וועל, בעזר השם, וועלן אַ בן ששים וועט מיר השי"ת באַגליקן מיט חיי מנוחה. אָבער דער עצת השי"ת האָט מיך בוחר געווען מאָכן מיין גלות היים אין אַמעריקא און איך זאָל זיין דער שליח להובאה, ברייגעז דעם מסירות נפש אויף תורה תמימה, וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע האָט ממשיך געווען אין תומכי תמימים, אויך אין אַמעריקא.

96) סנהדרין קא, ב.

עס איז ידוע [97]) דער מאמר וואָס רבינו הזקן האָט געזאָגט אין יאָר תקס"ב אויף דעם פסוק [98]) נוטה צפון על תהו תולה ארץ על בלימה, אַז דער גילוי פון מתן תורה וואָס איז בחצי כדור הארץ השני איז העלם לגבי דעם גילוי מתן תורה וואָס איז געווען אין דעם חצי כדור הארץ וואו עס איז ארץ ישראל און אַלע מדינות וואו אידן לעבן.

איך בין זיכער אַז דער וואָס וויס דעם סדר חיי ישראל אין מדינות רוסיא ופולין בכלל און דעם חיי החסידים בפרט און חיי הוד כ"ק אבותינו רבו־תינו הקדושים נשיאי חב"ד בפרטי פרטיות, פאַרשטייט מיט וואָס פאַר אַ צובראָכענער האַרץ איך האָב אויפגע־נומען די גלות אַמעריקא נסיעה.

די עשרת ימי הנסיעה פון ריגא קיין ניו יאָרק זיינען געווען מיינע עשרת ימי תשובה אוך החלטה אין דעם סדר החיים וואָס איך בעזה"י באַדאַרף מאַכן אויף מיין נייעם שליחות אַרט.

באַ מיר איז פאַראַן אַ בריוו וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געשריבן להחסיד הידוע ר' אברהם חיים נ"ע [99]) און חסידי חב"ד אין אַמעריקא, דאַ־טירט ב' כ"ד אדר ראשון תרס"ב, אַן ענטפער אויף אַ אויספירליכן בריוו וואָס אנ"ש ובראשם הרא"ח הנ"ל האָבן געשריבן להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ווענגן די סדרי החיים בכלל און ווענגן עניני הנהגה פון אנ"ש בפרט בהנוגע לקביעות עתים ללימוד החסידות.

דער ענטפער:

רב ענג שבעתי ממכתבם, ואודה לה' על אשר לא נמצא פסול ח"ו בזרעא דאבא מארי זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, ואותם שהיו מקושרים אליו באמת, הנה גם בהיותם בארץ רחוקה לא נתרחקו ח"ו בנפשם ורוחם, ועוד רוח ה' מתנוסס בקרבם.

ואתם אחיי חזקו ואמצו והיו לגבורי חיל, כי הארץ אשר אתם גרים בה צריכה חיזוק יותר, החלש יאמר גבור אני בגבורתה של תורה ועבודה.

ואם כי בודאי טרודים אתם הרבה בעסקיכם, וגם בטח יש ריחוק מקום מאחד אל רעהו מכל מקום תתחזקו ותתאמצו לעמוד על נפשיכם להתאסף יחד וללמוד שיעור קבוע בדא"ח — דברי אלקים חיים — כי הלומד ברבים יש לו חיזוק וקיום בעזה"י.

ונוסף לזה מעלת האסיפה והקיבוץ יחד בלב אחד להתעסק בתורה ועבודת ה' ויראי אלקים ידברו איש אל רעהו, ואיש את רעהו יעזורו, ולכל הפחות תתאספו שלשה פעמים בשבוע בליל ה' — השייכה ליום ועש"ק — ובש"ק ובמוצש"ק.

גם תעשו תיקונים בענין התפלה, אשר התפלה ברבים שהיא רצוי' לפני המקום לא תהי' במהירות ובחטיפה ח"ו כי אם במתינות ובכוונה רצוי', ועוד תיקונים בעניני המצות בזהירות יתרה לפי המקום והזמן, ועמ"ש בלקו"ת פ' מטות בד"ה ושמע אבי' את נדרה בענין הגדרים וסייגים שחדשו חז"ל בסוף זמן בית שני דוקא.

---

97) במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר — ניסן, תרצ"ג — בארוכה עד"ז (נדפס בקונטרס חג השבועות ה' תש"ח (קונטרס נח) ע' 34 ואילך). המתחיל נוסה גו' הוא של הצ"צ ובתוכו מועתק ל' אדה"ז מתחיל: להבין קושית התוכנים. 98) איוב כו, ז.

99) הרא"ח — בר' דובער — ראזענבוים מפלעשניץ. נולד לערך בשנת ת"ר. עודנו אברך הי' אצל אדמו"ר הצ"צ. מחסידי כ"ק אדמו"ר מהורי"ש נ"ע. החליף שו"ת עם רבני דורו. בעל עסק. בשנת תרנ"ב־ג יצא מרוסיא. תרנ"ח בא והתיישב בארצה"ב. נפטר שם כה כסלו תרע"ד.

ומזה נלמוד אשר בארץ רחוקה שהחפשיות תשורר בה ביותר, צריכים להתחזק ביותר בעניני המצות בכמה גדרים וסייגים ודהסכם דרבים תתקיים לעד בעזה"י, והשי"ת יחזק לבבכם לעבדו ית' באמת לאמיתו וירומם קרנכם ותצליחו בכל עניניכם בגשמיות וברוחניות.

עס איז איבעריק צו זאגן, וואס פאר א התעוררות פנימית דער בריוו מיט די דברי קדש הקדשים האבן אויף מיר געמאכט, אז עס האט אין מיר מעורר געווען כחות פנימיים אויף למסור נפשי בפועל אין דער עבודה פון הרבצת תורה ווי דער רצון פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז, גלייך ווי איך וועל קומען אין אמעריקא.

ב' דחגה"ש, בסעודת הלילה

א. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק האט זייער שטארק אכטונג געגעבן אז מען זאל אפהיטן די אלע מנהגי החסידים, וואס בעיקרם זיינען זיי די מנהגים וואס הוד כ"ק רבינו הזקן האט מייסד געווען אין פארשידענע ענינים.

בא חסידים הראשונים פלעגט מען שבועות זאגן מז"ט. פריער פלעגט מען זאגן מז"ט אין מיטן קריאת התורה, נאר אין ספרים שטייט אז דאס איז א הפסק, שפעטער פלעגט מען זאגן מז"ט נאך קרה"ת, נאכדעם איז געווען דער מנהג צו זאגן מז"ט נאכן דאוונען. איך געדענק זקנים אין ליובאוויטש וועלכע פלעגן חגה"ש זאגן מז"ט.

אין יעדן ארט זיינען פארן די מנהגי המקום וואס קדמונים האבן מנהיג געווען און די מנהגים האבן א יסוד מוסד.

ב. אין די אידישע אלטע היימען האבן מנהגים פארנומען דעם ריכטיקן ארט אין לעבן. דער מנהג ישראל תורה הוא האט באלויכטן די אידישע היימען, א פאטער האט איבערגעגעבן די מנהגים צו די זין און א מוטער צו די טעכטער.

פארן בא אידן מנהגים וועלכע שטאמען פון גאר גאר אלטע דורות, ווי מנהגי הנביאים און מנהגי דורות הראשונים, וואס זייערע טעמים זיינען פארגעסן געווארן.

ג. אין יעדער מדינה אן אונטערשייד, קליינע אדער גרויסע שטעט, האבן אידן געהאט מנהגים, וואס יעדער מנהג האט א יסוד פארוואס מען האט מייסד געווען דעם מנהג, און די מנהגים האבן באלויכטן דעם עדת ישראל.

אין די אידישע קיבוצים, שטעט און שטעטלעך, האט זיך אנגעזען אלול טעג, ימי הסליחות, ר"ה, יוהכ"פ און אלע ימים טובים כל אחד בזמנו. דער וואס האט דאס געזען און קינדווייז געלעבט אין דער הנהגה איז דאס געווען א יסוד אין דעם אידישן לעבן. אזוי איז בא יעדן איינעם אז דער קינדער חינוך איז דער עמוד האור אין לעבנס אויפפירונג, און בפרט בא די וועלכע זיינען בעלי חוש.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט מיר מבאר געווען, אז עס זיינען כמה מדריגות אין בעלי חוש. חוש איז א תואר כללי, אבער אין בעלי חוש זיינען פארן חלוקי דרגות. די חסידים בעלי חוש — האט כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט — וואס איך האב געקענט זיינען צווישן זיי געווען ארום דרייסיק פארשידנארטיקע בעלי חוש.

ד. בעפאר יעדן יום טוב איז פאַראַן דער ערב יום טוב. דער ערב יום טוב איז אַ הכנה צום יום טוב, איז מובן אַז די חילוקים אין די ימים טובים זיינען אויך פאַראַן אין די ערבי ימים טובים. די הקדמה פון ערב יום טוב איז ווי די הקדמה פון אַ ספר וואָס די הקדמה אַליין איז אַ ספר.

פאַר ראש השנה איז די הכנה כללית פון חדש אלול. חדש אלול איז אַ הכנה כללית, ווייל די עבודה פון חדש אלול איז אין צוויי ענינים כלליים: דעם סיום און תקון כללי פון שנה העברה, און די הכנה צו שנה הבאה וואָס דאָס איז אין די ימי הסליחות און ערב ראש השנה.

די וויטעבסקער לומדים און גאונים זיינען געווען קאַלטע פאַרגליווערטע אַנגעבלאָזענע. ווען דער אַלטער רבי איז געקומען קיין וויטעבסק, איז באַלד נאָך זיין חתונה און גאוני וויטעבסק האָבן אים דערקענט די זקני גאוני וויטעבסק אים אַ נאָמען געגעבן דער יונגער גאון, דער בעל של"ה גאון. און אין די ערשטע עטלעכע חדשים האָט זיך שוין געפילט זיין גרויסע רוחניות'דיקע השפעה, ניט נאָר אויף יונגע לייט, נאָר אויך אויף די זקני הגאונים. די פלאַמפייערדיקע מוחין געלאַסענע עבודה פון דעם אַלטן רבי'ן האָט אריינגעבראַכט אַ וואַרעמע תורה ומצות אויפלעבונג.

די זקנים וועלכע האָבן געדענקט דעם אַלטן רבין פון די ערשטע יאָרן פון זיין קומען אין וויטעבסק פלעגן דערציילן פאַרשידענע סיפורים און תורה וחערטער פון דעם רבין. דער רבי פלעגט זאָגן, אַז מען לערנט און מען דאַוונט בכוונה און מען איז זיך עוסק די ששת ימי השבוע איז דאָן פרייטאג ערב שבת אַ זיסער שבת, אַז מען פירט דורך אַ ריכטיקן חדש אלול און ימי הסליחות איז דאָן ערב ראש השנה אַ זיסער קאָפּ פון יאָר.

פאַר חג השבועות זיינען פאַראַן די שלשת ימי הגבלה. ימי הגבלה זיינען אין דריי הויפט זאַכן: א) די הגבלה אין מוחין. ב) די הגבלה אין מדות. ג) די הגבלה אין רצון ועונג. די הכנה צו קבלת התורה אין אַ פנימיות איז תלוי אין דער עבודת ההכנה אין די שלשת ימי הגבלה.

ה. דער מיטעלער רבי האָט משבח געווען די הדרכה פון זיין ערשטן מלמד ר' ישראל דוב, וואָס האָט אים מדריך געווען צו הערן חסידישע ספורים און האָט אים אַריינגעגעבן אַ חיות אין דעם.

איינמאָל האָט ער געטראָפן עטלעכע חסידים זיצן און ריידן צווישן זיך חסידישע ספורים, הערט ער ווי החסיד ר' חיים דריבינער זאָגט אַז אין דריבין זיינען געווען די שענסטע בני תורה גרויסע מתנגדים, חסידים זיינען געווען קוים אַ מנין יונגע לייט קעסט קינדער. איך — דערציילט ר"ח — בין געווען איינער פון די יונגע לייט, מיר האָבן אַלע געלערנט בא דעם גאון ר' זרח מאיר גריבלער.

רז"מ איז געווען א איד אַ בן ששים וואָס לא פסיק פומי' מגירסא. יעדער ענין וואָס ער האָט געלערנט איז באַ אים געווען אַ גאַנצע סוגיא מיט אַ סך פרטים, האָבן אים די גאוני בריסק אוןווילנא געראפן הגאון רז"מ גריבלער.

אַז הגרז"מ פלעגט זאָגן דעם שיעור פלעגן קומען די זקני גאוני דריבין הערן, ווייל ער איז געווען א שטאַרקער מחדש מיט אַ שאַרפער הסברה. ווען ער פלעגט זאָגן דעם שיעור פלעגט ער זאָגן:

האלט קאפ און הערט חידושי תורה וואס תנאים ואמוראים פרייען זיך אין גן עדן פון זיי.

איינמאל ווען הגרז"מ האט געדארפט זאגן דעם שיעור איז אריין אין בית המדרש א עובר אורח, האט אוועקגעלייגט דעם זעקל אן א זייט, געוואשן די הענט און מיר יונגע לייט האבן אים געגעבן שלום. אין דעם איז אריין ר' שלום שלמה — איינער פון די חסידים, א קרעמער — דערזען דעם אורח גיט ער אים שלום, פרעגט אים צי האט ער שוין געגעסן און בעט אים ער זאל גיין צו אים עפעס איבערבייסן. דער אורח האט געענטפערט אז ער האט שוין געגעסן און האט זיך גוט זעצט צום טיש הערן דעם שיעור.

די זקנים און הגרז"מ האבן געזאגט דעם אורח ער זאל זיך אפרוקן און ניט זעצן זיך לעבן די זקני הגאונים, יעדער מענטש באדארף זיין א מכיר את מקומו. דער אורח האט גארנישט געענטפערט, האט זיך אויפגעהויבן און זיך געשטעלט אן א זייט.

הגרז"מ האט צוערשט געזאגט זיין באוואוסטע הקדמה בשבח עצמו אין לימוד און האט אנגעהויבן לערנען די משנה (ב"ב ד, ב) המקיף את חבירו משלש רוחותיו. ווען הגרז"מ האט מסיים געווען צו מסביר זיין די משנה, וואס האט געדויערט א היבשע צייט, האבן די אלטע גאונים געזאגט מיט גרויס התפעלות, אז פון אזעלכע חידושי תורה פרייען זיך אודאי די תנאים ואמוראים אין גן עדן.

דער אורח וואס איז געשטאנען אן א זייט און געהערט דעם שיעור, האט אנגעהויבן אפפרעגן די אלע ענינים וואס הגרז"מ האט מחדש געווען. פריער האט ער אויסגערעכנט די חידושים וואס הגרז"מ האט מחדש געווען, און האט יעדער חידוש אפגעפרעגט מעיקרו. זיינען אלע, ובראשם הגרז"מ, מבולבל געווארן און געבליבן שווייגן. זאגט דער אורח אז ער איז געווען אין א קליין שטעטל האט ער געהערט ווי א יונגערמאן א ראש ישיבה האט געלערנט די סוגיא, און במשך פון א פאר שעה האט ער אפגעלערנט די משנה.

די זקנים און הגרז"מ זיינען געווארן זייער צוטראגן און פארוואונדערט, האבן זיך אויפגעהויבן פון זייערע ערטער, געגעבן דעם אורח שלום און געבעטן ער זאל זיך זעצן צום טיש. האט זיי דער אורח געענטפערט אז מען באדארף זיין א מכיר את מקומו.

דער אורח איז געווען החסיד ר' מנחם זכריה. ער איז געבליבן אין דריי־בין און במשך פון עטלעכע יאר זיינען גאוני דריבין געווארן דעם רבי'נס חסידים. דער משפיע רמ"ז האט שטארק אכטונג געגעבן אויף דער הדרכה פון די חסידישע קינדער.

ו. דער מיטעלער רבי האט געהערט ווי דער פאטער האט געזאגט אז דער גאנצער סדר החיים פון א אידן איז תלוי אין דעם אופן פון דעם מודה אני וואס א איד זאגט אויפשטייענדיק, וואס דער מודה אני איז מעורר דעם אור הנשמה אז מען זאל דערהערן דעם פירוש המלות וואס די נשמה הערט אין גן עדן.

ז. דער מיטעלער רבי איז נאך פון קינדווייז געווען א גיכער שרייבער, א לייכטער בעל לשון און געהאט א שיינעם כתב. ער פלעגט פארשרייבן אלע

דבורים און שיחות וואס ער האָט גע־
הערט פון דעם אַלטן רבי'ן, אויך וואס
ער האָט געהערט פון חסידים וועלכע
האָבן געדענקט דעם אַלטן רבי'ן אין
זיינע קינדער יאָרן און די צייט וועו
ער האָט געלערנט פאָר דער חתונה.

החסיד ר' חיים אלי' וויטעבסקער,
דעם בעל שם טוב"ס אַ מקושר און
הצדיק ר' ברוך"ס — דעם אַלטן רבי'נס
פאָטער — אַ חבר, איינער פון די גרוי־
סע לומדים האָט געדענקט דעם אַלטן
רבי'ן וועו ער איז נאָך געווען אַ קינד.
ר' חיים אלי' איז געווען אַ מפורסם
פאָר אַ שאַרפן בעל הסברה און אַ מקצר
בלשונו, און איז געווען אַ גרויסער
מקובל לבריות.

רח"א איז געווען ר' שלמה יוחנן וויל־
נערס אַ זון. ר' שלמה יוחנן איז געווען
איינער פון די וויילנער גאונים פאָר
הגאון רבי אליהו.

איינמאָל איז הגרש"י געזעסן און גע־
לערנט אויפן קול, אין דעם איז אריין
אַ עובר אורח און האָט זיך צוגעזעצט
צום טיש וואו הגרש"י האָט געלערנט.
וועו הגרש"י האָט באַמערקט דעם אורח
האָט ער מפסיק געווען פון לערנען,
פאַרמאַכט דעם ספר און איז צוגעגאַנגען
צום האַנטפאַס געוואשן די הענט און
געזאָגט לשם יחוד קוב"ה ושכינתי'
הנני מקיים מצות השי"ת אשר קדשנו
במצותיו וצונו לכבד את האורחים, און
איז צוגעגאַנגען צום אורח און געגעבן
שלום עליכם.

אַז הגרש"י האָט אָפּגעלערנט זיין
שיעור און האָט באַדאַרפט גיין אַהיים,
האָט ער געבעטן דעם אורח ער זאָל
מיטגיין צו אים עסן. דער אורח האָט
ניט געוואָלט און געזאָגט אַז ער האָט
שפּייז מיט זיך, האָט הגרש"י שטאַרק
געווינט פארוואָס ער איז ניט זוכה
מקיים צו זיין די מצוה פון הכנסת
אורחים.

אז דער אורח — דאָס איז געווען
הגאון הצדיק ר' שמעון זונדל טריס־
קער — האָט געזען דעם גרויסן צער
וואָס דער זקן איז זיך מצער, האָט ער
מחליט געווען מיטצוגיין מיט הגרש"י,
און האָט געגומען זיין זעקל. הגרש"י
איז געוואָרן בשמחה רבה, איז צוגעגאַנ־
גען צום ארון הקודש אַ קוש געטאָן
דעם פרוכת און איז צוגעלאָפן צום
אורח און געגומען זיין פּעקל און גע־
זאָגט לשם יחוד קוב"ה ושכינתי' הנני
מקיים מצות השי"ת אשר צונו להכניס
אורח, וישא את השק בשמחה גדולה.

ביים עסן האָט הגרש"י און זיין זון
ר' חיים אלי' משמש געווען דעם אורח
און דער אורח האָט זיי דערציילט
פאַרשידענע סיפורים וועגן מורנו
הבעש"ט, וועלכע דער פאָטער און
זון האָבן אויסגעהערט מיט גרויס
פאַרוואונדערונג.

נאָך דעם עסן זאָגט דער אורח צו
הגרש"י, אַז מורנו הבעש"ט האָט אים
געשיקט מיט אַ שליחות צו אים אַז זיין
זון חיים אלי' זאָל פאָרן אין וויטעבסק
לערנען און זאָל זיך דאָרט מסדר זיין.
איך — האָט הצדיק הגאון ר' שמעון
זונדיל מסיים געווען — האָב מיין
שליחות מקיים געווען און האָט געגע־
מען זיין פּעקל און איז אַוועק.

אין א צייט אַרום — דערציילט החסיד
ר' חיים אלי' — האָט מיך דער פאָטער
געשיקט קיין וויטעבסק. דעם בעש"ט'ס
מענטשן אין וויטעבסק זיינען געווען א
מתי מספר און אַלע נסתרים.

אַז איך בין געווען ביים בעש"ט האָב
איך זיך באַקאַנט מיט הצדיק הגאון ר'

ברוך, אויך מיט זיין שוואגער הגאון ר' יוסף יצחק ראש ישיבה, און מזמן לזמן פלעג איך זיין בא הצדיק הגאון ר' ברוך אייניקע וואכן און איך בין געווען פארוואונדערט אויף די אויסערגעווייניליכע חושים פון דעם יונגן קינד.

ח. אין דעם מיטעלן רבי'נס פאר־צייכנונגען זיינען פאראן פארשידענע ביאורים און הסברים, פירושי התפלה פון די קינדער יארן.

אין איינעם פון די ביכלעך וואס דער מיטעלער רבי פארשרייבט אין יאר תקמ"ג, אין די פירושי התפלה פאר־צייכנונגען שרייבט דער רבי:

היינט אין דאזונען האב איך זיך פאר־טייטשט דעם פסוק כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רינה, רגע לשון מנוחה, אז מען איז זיך מתבונן אז הוא ית' איז טוב אמיתי, דערהערט מען דעם אמת אז אפילו דאס וואס בא נבראים הייסט אף און חרון, איז דאס באמת בא השי"ת חיים. דאס איז דער עיקר כוונה שלמעלה אין עבודה. און דאס איז דער פי' בערב ילין בכי, די בכי' אין ק"ש שעל המטה דאן איז ולבקר רנה פון דעם הער אין תפלה והנורה וואס בכל היום.

ב' דחגה"ש בסעודת היום

א. א איד וויס אז יעדער טראט פון א נברא איז בהשגחה פרטית, ווי מורנו הבעש"ט האט געזאגט) אז השי"ת איז משיב רוח חזק בכדי א שטרויעלע וואס וואלגערט זיך אויפן מארק זאל אריבערגעטראגן ווערן פון איין ארט אויף א צווייטן, וואורום די שטרויעלע וואס וואלגערט זיך אין גאס איז צוליב א כוונה פרטית. די בלאטע און די שטרויעלע וואס וואלגערט זיך אין דער בלאטע זיינען א טייל פון הנהגת העולם בהשגחה פרטית.

אט דאס איז דער ענין פון געט־לעכקייט, אז חכמה דאצילות, וואס לית מחשבה תפיסא אין מהות פון א ספירה עליונה בכלל, און אין מהות פון ספירות דאצילות בפרט און אין מהות פון חכמה דאצילות בפרטי פרטיות, איז מהות אלקות ממש איז ניט תופס מקום אין עצמות און אלץ איז בהשגחה פרטית, ניט נאר א נשמה און א ספירה שלמעלה נאר אויך דער אריבער פון איין ארט אויפן צווייטן פון א שטרויעלע איז השגחה פרטית, וואס צוליב דעם שינוי מקום פון דער שטרויעלע שיקט השי"ת א רוח סערה און איז מסבב כמה סיבות גלויות ונעלמות.

רבינו הזקן האט מחנך געווען חסידי חב"ד בלי פלוג, די גרויסע בעלי מוחין און די פשוט'ע תהלים זאגער, אז יעדן, ווי קליין אין שכל והשגה ער איז, איז אין ירידת נשמתו איבערגעבן גע־וואלן א כח צו אויספירן דעם רצון העליון אין שליחות נשמתו בעולם התח־תון, און יעדע אידישע נשמה אין א גוף באדארף וויסן אז לבד זאת וואס יעדער טראט איז בהשגחה פרטית, איז יעדער ארט וואוהין השי"ת ברייגט א אידישע נשמה איז דאס א הוראה מן השמים אז זיין קומען אהין איז צו באלויכטן דעם ארט מיט תורה ומצות און מדות טובות.

די השגחה פרטית האט אונז אריבער־געפירט אחר כמה גלגולים ממקום

למקום: פון ליובאוויטש קיין ראסטאוו, אין מדבר ראסטאוו איז נסתלק געווארן מאור עיני ישראל און נגנז געווארן דער ארון הקודש הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, פון ראסטאוו האט מען אונז אריבערגעפירט בגלות פעטערבורג, פון פעטערבורג בגלות לאטוויע, פון לאטוויא בגלות פוילן און פון פוילן האט אונז השי"ת געבראכט אין גלות אמעריקא.

אין משך פון מיין נסיעה פון ריגא קיין ניו־יארק האב איך איבערגעטראכט און איבערגעלעבט די הויפט־פאסירונגען וואס האבן מיט מיר פאסירט אין משך פון מיינע פיר און פערציק מסירות נפש כלל ארבעט יארן, און א אויסגעמאטערטער און צוברא־כענער פון צרות ישראל, הכלל והפרט, בין איך געקומען אין דער גשמיות טו־מעלדיקער אמעריקא.

יעדן יום טוב גיט מען מלמעלה גע־וויסע כחות אויף צו קענען דורכפירן אין עבודה בפועל די גילוים פון דעם דאזיקן יום טוב. בחג השבועות גיט מען יעדער אידן מלמעלה א כח מיוחד אויף קבלת התורה. מיר געקומענע אין אמעריקא מוז און באדארף השי"ת אונז געבן באזונדערע כחות רוחנים וגשמים, אז מיר זאלן זיך ניט פער־שפילן אין דעם אמעריקאנער גשמיות־דיקן גוט, און מיר זאלן ארבעטן מיט די גרעסטע מסירות נפש כחות צו מאכן אמעריקא פאר א מקום תורה.

מיר געקומענע — באמת געזאגט ניט געקומענע נאר געבראכט — האט מען אונז געבראכט אהער אויף מסירת נפש ארבעט צו מאכן אמעריקא פאר א מקום תורה. איך ווייס גאנץ גוט וואס פאר א מסירות נפש כחות מען באדארף אויף דעם. אבער איך בין זיכער אז בזכות אבות קדושים וועלן מיר מצליח זיין אין אונזער מסירת נפש אויף תורה ומצות בדרכי החסידות.

אין משך פון א געוויסן זמן וועט ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש ווערן די גרעסטע ישיבה און די תלמידי הישיבה וועלן באלייכטן די אידישע הייזער און וועלן געבן א הגבהת רוח די היגע רבנים אז זיי זאלן זיך נעמען צו הרבצת תורה.

היינט, אין דעם ערשטן מתן תורה יום טוב וואס מיר געקומענע גלות אידן זיינען אין אמעריקא, באדארפן מיר זיך איבערגעבן מיט אלע אונזערע כחות עצמיים צו דער שליחות ארבעט, און ניט אפשטעלן זיך פאר קיינע מניעות ועיכובים, והשי"ת יצליח לנו.

ב. היינט חג השבועות, זמן מתן תורתנו להצלחה בגשמי' וברוחניות איז אונזער — גולי מדינת רוסיא המבורכה בתורה ודרכי החסידות — ערשטער חג השבועות אין דער הייליקער שליחות אין גלות אמעריקא.

עס איז מיר זייער שווער איצטער צו זאגן און דערציילן די עתידות ווי השי"ת וועט אונז באגליקן דא אין דער גשמיות גליקלעכער לאנד אין אונזער שליחות, אז אין עטלעכע יאר וועלן די ישיבות תומכי תמימים ליובאוויטש לייכטן מיט דער ליכט פון תורה ומצות.

מובטחני בזכות אבותי הקדושים אז גאר אין א קורצער צייט וועט די ישיבה תומכי תמימים ליובאוויטש אין אמעריקא ניט נאר זיין די ערשטע גרעסטע פארצווייגטע ישיבה אין לאנד, נאר זי וועט אויך זיין דער אור המאיר און כח המעורר ומורה דרך ההתעסקות להרבנים וראשי הישיבות, וה' יצליח לנו בגשמיות וברוחניות.

ג. צווישן דעם עלטער זיידנס, דעם רבי צמח צדק, פארצייכנונגען פון די קינדער יאָרן, זיינען פאָראַן געוויסע דערציילונגען וואָס זיין זיידע, רבינו הגדול, האָט דערציילט פון זיינע קינדער יאָרן.

וועלכע איך — זאָגט רבינו הגדול — בין געווען בן חמש האָב איך געוואוסט דעם ענין[100]) פון ונשמות אני עשיתי, די שתי נפשות וואָס זיינען פאָראַן באָ יעדער בן און בת ישראל, אַ נפש אלקית און אַ נפש הבהמית. אין יענער צייט האָב איך זיך שטאַרק משתדל געווען און געלייגט אַ שטאַרקע יגיעה אַז דאָס וואָס איך וויס זאָל איך וויסן לעומקו של דבר.

איך האָב דאָן אַ סך געטראַכט וואָס איז דער אונטערשייד צווישן די צוויי נשמות, עס איז דאָך ונשמות אני עשיתי, זיינען דאָך ביידע וואָס אני עשיתי.

עס האָט מיר געמוען אַ געוויסע צייט ביז השי"ת האָט דערלויכטן מיין כח השכל אַז ביידע, דער נפש האלקית און דער נפש הבהמית, פאַרמאָגן כחות רוחנים וואָס באַלעבן די כחות הנפש פון שכל ומדות רצון און עונג, נאָר דער אונטערשייד צווישן די צוויי נפשות איז:

דער נפש האלקית איז זיין פאַרגעניגן און וועלן אַז זיין שכל פאַרשטאַנד און מדות באָגער און טראַכטן ריידן און טאָן זאָלן זיין איבערגעגעבן צו לימוד התורה קיום המצות און מדות טובות.

דער נפש הבהמית, הגם ער איז א נפש רוחני, דאָך איז זיין באָנעם נאָר אין דעם קערפערליכן גוט, און ער דערוועקט אַלע כחות, הן כחות מקיפים פון פארגעניגן און וועלן, און הן כחות פנימיים פון פאַרשטאַנד און מדות, און הן די לבושים פון מחשבה דבור ומעשה, אָלץ אין גשמיות.

וועלן איך האָב טיפער באַטראַכט דעם מהות רוחני פון די ביידע נשמות אין זייערע אופני ההשתדלות ווירקן אויף דעם מענטשן, האָב איך אויסגעפונען זייער פאַרשידנאַרטיקייט אין זייערע אופני הפעולות. דער נפש האלקית איז אָפנהערציק און דער נפש הבהמית איז אַ שקרן במהותו און קומט לפתות בכל המיני שקרים.

וועלן איך האָב אויסגעפונען דעם מציאות המהות פון דעם נפש הבהמית, האָט מיר השי"ת געהאָלפן אַז איך זאָל אויסגעפינען די דרכי ההכרה, ווי מען זאָל קענען וויסן אין יעדער זאָך פון דברים המותרים וואָס דער מענטש האָט צו זיי אַ המשכה און אַ רצון, פון וועמען קומט די המשכה, צי פון נפש אלקית צי פון נפש הבהמית.

עס איז דורך אַ געוויסע צייט האָט השי"ת דערלויכטן עיני שכלי אויף צו פאַרשטיין אַז עס איז פאַראַן אַ נפש השכלית, וואָס דער נפש באָלייכט דעם מענטשן ער זאָל האָבן אַ געוויסע הכרה אין דעם אמת פון נפש האלקית און אין דער פאָלשקייט פון דעם נפש הבהמית, און דאָן בין איך געווען זיכער אז איך בין געקומען צו דעם ריכטיקן דרך החיים.

ד. דער זיידע — רבינו הזקן — דערציילט מיר אַז נאָך אין זיינע קינדער יאָרן איז ער געווען אַ מסודר אין שמירת הזמן. דער זמן קימה איז געווען

---

100) ראה תניא פרק א—ב.

בהשכמה. דער זיידע הגאון ר' משה [101]) פלעגט דאָונען מיט דעם ערשטן השכמה מנין.

באַלד נאָכן דאָונען זעצט זיך דער זיידע לערנען דעם גמרא שיעור בעיון ביז מנחה. דער זיידע הגאון ר' משה איז געווען רגיל צו דאָונען מנחה גדולה און נאָכדעם גיין עסן סעודת שחרית.

דריי מאָל אַ וואָך איז דער זיידע געווען אַ יושב בתענית: ביום השני וחמישי וערב שבת. בימי התענית איז דער זיידע הר"מ געווען שטאַרק צובראָכן און פאַראומערט, פלעגט זאָגן תהלים מיט שטאַרקע בכיות.

ביים פאַטער אין גוט זיינען געווען אַרבעטער: ר' אַברהם ליב דער טעפער, ר' אלי' בער דער וואָליק קלאַפער און ר' זונדיל אהרן דער רועה, זיי זיינען געווען פון די ותיקין מתפללים. דער זיידע הר"מ האָט מיר אָפטמאָל געזאָגט מיט פאַרביטערקייט, אַז ער פילט שטאַרק דעם עונש שלמעלה וואָס ער באַדאַרף דאָונען מיט די עמי הארצים.

אייניקע פון די עוברים ושבים וואָס פלעגן פאַרבייגיין זיינען געווען לומדים מופלגים, צווישן זיי שטאַרקע מחדשים. דער זיידע הגר"מ פלעגט מקבל נחת זיין פון זייערע חידושי תורה. מזמן לזמן פלעגן אייניקע פון זיי פאַרבלייבן אייניקע וואָכן ביים פאַטער אין גוט און טאָן פאַרשידענע אַרבעט, און נאָך דער אַרבעט פלעגן זיי זיצן אין בית המדרש און לערנען.

אַז עס איז נחלט געוואָרן אַז איך זאָל פאָרן למקום תורה, איז ביים זיידן הגר"מ געווען חדוה תקיעא בליבא מסטרא דא און בכי' מסטרא דא. דער זיידע איז געווען זייער שטאַרק צופריידן פון דעם וואָס איך פאָר למקום תורה, צו קונה שלימות זיין אין לערנען, אָבער מיין אָוועקפאָרן איז פאַר דעם זיידן געווען אַ שטאַרקער צער. אָבער ער האָט זיך געטרייסט מיט דעם וואָס איך בין געפאָרן קונה שלימות זיין אין ידיעת התורה.

זייענדיק אין ליובאָוויטש בא הגאון ר' יוסף המגיד דליובאָוויטש און חתנו הגאון ר' יששכר דוב וואָס איז געווען מפורסם פאַר א גאון און מחדש, האָט דער ליובאָוויטשער מגיד באַלד דערקענט מיין מצב אין לערנען און האָט מיך מסדר געווען איך זאָל לערנען בא זיין אַיידים הגאון אין ליובאָוויטש.

— דער ליובאָוויטשער מגיד הר"י האָט געהאָט אויף אים א גרויסע השפעה מיט זיינע השגה ביאורים אין ידיעת ה', ואהבתו ויראתו ית', און האָט אים צוגעגעבן געוויסע הוראות אין לימוד און הדרכה בדרכי החסידות און עבודת התפלה על פי סידור האריז"ל און ספרי קבלה. —

אומקערנדיק זיך פון ליובאָוויטש האָב איך געהאָט אַ געוויסן סדר אין לימוד הנגלה וואָס הגרי"ד האָט מיר מסדר געווען, אַ סדר הלימוד אין קבלה און א סדר הנהגה אין דרכי החסידות מיט אַ אזהרה גדולה אין הצנע לכת.

דער זיידע הגר"מ האָט זיך זייער געפרייט מיט מיין קומען. ער איז יענעם טאָג געווען אַ יושב בתענית כמנהגו בכל יום שני חמישי וערב שבת, האָט ער מחדש געווען אַ טיפן חידוש תורה אין דעם ענין פון התרת נדר מצד כבוד

---

101) הכונה לאבי זקנו של רבנו הזקן ר"מ פוזנער. ראה שיחת ליל שביעי של פסח אות כ.

בן תורה, וואס מורי הגרי"ד איז געווען פאַרוואונדערט אויף דעם זיידנס טיפע מסודר'דיקע גאונות.

מיין פאַטער האָט זיך זייער געפרייט מיטן אורח און דער אורח הגרי"ד האָט ממלא געווען זיין רצון און האָט פאַר־ברענגט א פאַר וואָכן צייט ביים פאַטער. ער פלעגט דאַוונען מיטן מנין וואָס מיין פאַטער דאַוונט און נאָכן דאַוונען פלעגט ער לערנען זיינע שיעורים און איז גע־ווען זייער צופרידן הערן פון דעם זיידן הגר"מ חידושי תורה.

דער זיידע האָט זיך שטאַרק געפרייט מיט מיין צוריק קומען, ער האָט מיך פאַרהערט אין לערנען און איז געווען צופרידן, ער האָט מיר אַרויסגעגעבן א סדר הלימוד וועלכן איך האָב שטאַרק אָפּגעהיט.

פון מיינע קינדער יאָרן האָב איך ליב געהאַט די פּעלד און האָב געהאַט מיינע געוויסע ערטער צווישן בוימער און תבואה פּעלדער וואו איך האָב ליב געהאַט צו לערנען קומנדיק פון חדר. וועז איך בין געקומען פון ליובאַוויטש האָב איך זיך מסדר געווען צווישן די בוימער וואָס זיינען געווען לעבן די אַר־בעטס פּלעצער פון ר' אברהם ליב דעם טעפּער און ר' אלי' בער דעם וואַליק קלאַפער.

קומנדיק פון ליובאַוויטש פלעג איך אָפט גיין אין וואַלד אַדער אין די פעל־דער וואָס לעבן דעם גוט, און אָפט פלעג איך טרעפן ר' זונדל אהרן דעם רועה זיצנדיק פאַרטראַכטערהייט מיט א שיי־נעלדיקן פנים.

אין ליובאַוויטש האָב איך זיך דער־וואוסט אז עס זיינען פאַראַן גרויסע גאונים צדיקים נסתרים וואָס גייען אין גלות אַדער זיינען זיך מסדר אין געווי־סע ערטער אָלס פּשוט'ע אַרבעטער, אָבער באמת זיינען זיי גאונים אדירים צדיקים נסתרים.

עס איז דורך א געוויסע צייט, איך בין געווען אין וואַלד און געטראַכט א טיפן ענין אין קבלה. אין דעם האָב איך געהערט ווי איינער לערנט אויפן קול מיט א שטאַרקער נעימות. איך בין שטיל געגאַנגען נאָך דער שטימע און האָב געזען ווי ר' זונדיל אהרן זיצט אויף א בערגל אונטער א בוים און לערנט בשמחה בפנים מאירים. דאָן האָב איך געוואוסט אויף זיכער אז ער איז פון די צדיקים נסתרים.

איך האָב זייער געוואָלט באַקאַנט ווערן מיט אים אין לערנען, אָבער נאָך א געוויסער איבערלייגונג האָב איך מחליט געווען אז איך זאָל אים ניט מבלבל זיין אין זיין סדר עבודה. די באַקאַנטשאַפט מיט דעם סדר החיים פון די צדיקים הנסתרים האָט שטאַרק געווירקט אויף מיין הנהגה און שאיפה צו א סדר פון דרכי החסידות.

איך האָב שטאַרק מכבד געווען דעם אופן הלימוד פון דעם זיידן הגר"מ און פלעג זיין זייער צופרידן צו הערן זיינע שיעורים מיט די גאונישע מסודר־דיקע כללות'דיקע יסודות און הסברים, אָבער איך האָב בשום אופן ניט געקענט צונעמען זיין קאַלטע טרוקענע יראת שמים הנהגה מיט דער צופרידענער הנהגת עצמו.

מזמן לזמן האָב איך זיך מער באַ־קאַנט מיט די לומדים וואָס פלעגן דורכ־גיין, און איך האָב שוין געהאַט א עין בוחנת אויף צו דערקענען די צדיקים הנסתרים, וואָס דער דערנענטערן זיך

צו זיי האָט געהאָט אויף מיר אַ שטאַרקע וויִרקונג אין אופן העבודה פון תורה ועבודה.

עס איז דורכגעגאַנגען אַ געוויסער זמן, איך האָב געלערנט בהתמדה רבה, איז צוגעגאַנגען ר' אברהם ליב דער טעפּער און האָט אַנגעהויבן מבאר זיין די סוגיא ווי ער האָט געלערנט. איך בין געווען שטאַרק צופריידן און האָב אים געפרעגט פאַרוואָס באַהאַלט ער זיך און מאַכט אַן אַנשטעל פון אַן עם הארץ. האָט ער מיר געזאָגט אַז איך וועל עלטער ווערן וועל איך דאָס וויסן. און האָט מיר געזאָגט אַז ר' אלי' בער איז אַ בקי אין בבלי וירושלמי רמב"ם וד' טורים ושו"ע בעל פה, און איז אַ ווילדער תפסן און זכרן, און ר' זונדל אהרן איז אַ ווילדער עמקן.

פאַרוואָס איך האָב זוכה געווען אַז די גאונים נסתרים האָבן זיך צו מיר מגלה געווען האָב איך ניט געוואוסט. אָבער זייער התגלות איז פאַר מיר געווען אַ הצלחה רוחנית. איך האָב געפילט ווי יעדן טאָג ווער איך נענטער צו עבודה פנימית און רייכער אין ידיעה רחבה והשגה מסודרת, ואודה להשי"ת.

ה. איך וועל איך איבערגעבן אייניגעם פון די ספורים וואָס דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק האָט באַשריבן אין זיינע זכרונות.

דער ישוב'ניק ר' יוסף מאיר איז געווען זייער פשוט אין ידיעת התורה, אָבער אַ גרויסער ירא שמים און אַ זהיר במצות. עס איז געווען אין די יאָרן וואָס מורנו הבעש"ט איז נאָך געווען גאָר יונג און האָט זיך עוסק געווען אָלס אַ באַהעלפער בא א מלמד תינוקות.

ר' יוסף מאיר האָט געלעבט אין אַ ישוב לעבן פּאָלאָצק און האָט געהאָט פיינע פרנסה. ער און זיין פאַמיליע זיי־נען אָלע געווען ערלעכע מענטשן, ער האָט געהאָט צוויי זין און איין איידים. הגם ר' יוסף מאיר האָט זיך געלאָזן קאָסטן געלט אויף מלמדים אָבער עס האָט ניט געהאָלפן. ער האָט זיך משדך געווען מיט בני גילו בעלי עסקים אין ישוב און אין שטאָט.

ר' יוסף מאיר האָט שטאַרק מצליח געווען. ער און זיין פרוי, די זין און זייער איידעם זיינען געווען אויסער־געווויינלעכע בעלי צדקה, פלעגן געבן גרויסע נדבות און ווען עס איז צו זיי געקומען אַ אורח האָבן זיי אָלע אים באַדינט און געגעבן אַ שיינע נדבה.

אָלע וואָס זיינען דורכגעפאָרן דעם ישוב האָבן געוואוסט, אַז בא ר' יוסף מאיר'ן וועט מען קריגן אַ פיינע נדבה און אַ גוטע אכסניא, אָבער דאָס רוב אורחים תלמידי חכמים פלעגן אָפט לאָזן פילן ר' יוסף מאיר'ן און די קינ־דער, אַז זיי זיינען פראָסטע מענטשן, וואָס עס האָט זיי זייער שטאַרק צו־בראָכן.

צווישן די עוברים ושבים זיינען ge־ווען אָזעלכע וואָס פלעגן פאַרברייִנגען עטלעכע טעג און פלעגן ניט וועלן נע־מען קיין נדבות און ניט נהנה זיין משלחן אחרים, פלעגן זיי אַרבעטן בא ר' יוסף מאיר'ן פאַרשידענע אַר־בעט. אייניגע פלעגן מקרב זיין ר' יוסף מאיר'ן מיט די קינדער און איידים, וועלכע האָבן זיך געפילט גליקליך מיטן קירוב.

ר' יוסף מאיר און זיינע קינדער און איידעם זיינען געווען זייער צופריידן מיט די עוברים ושבים בכלל און מיט די וואָס פלעגן זיי מקרב זיין און אַמאָל לערנען מיט זיי בפרט. און אין אַ משך

פון אַ געוויסער צייט האָט ר"מ און זיינע קינדער און איידים געקענט שוין אַליין לערנען אַ לייכטן לימוד.

ר' יוסף מאיר מיט זיינע קינדער און איידים האָבן באַ זיך אין הויף אַפּ־ געלייגט א גרויסע דירה פאַר אַ בית הכנסת און הכנסת אורחים, און האָבן אַליין באַדינט די אורחים מיט גרויס פאַרגעניגן. אַלע, אַפילו די גדולי התורה וועלכע פלעגן האָלט האָבן אַפּצולאָכן פון אַ פּראָסטן מענטשן, האָבן מכבד געווען ר"מ מיט זיינע קינדער און איידים פאַר זייערע אמת'ע נדיבות און מעשים טובים.

אייגער פון די עוברי אורח, וועל־ כער איז געווען אַ לענגערע צייט באַ ר"מ אין הכנסת אורחים האָט ניט געווואָלט נהנה זיין בחנם פון שלחן אחרים, האָט ער געאַרבעט באַ ר"מ אין מיל. בעת דער אַרבעט פלעגט ער זאָגן תנ"ך און משניות בעל פה, און נאָך דער אַרבעט פלעגט ער זיצן אין בית הכנסת און לערנען זייער גע־ שמאַק.

ר"מ האָט זייער מקנא געווען ווי ר' חיים שמואל דאָווּנט און לערנט אַזוי געשמאַק, און באַזונדער האָט ער מקנא געווען דאָס וואָס ר' חיים שמואל לערנט עשרים וארבע און משניות בעל פה, און ר"מ האָט געזומען לער־ נען חומש בעל פה און ווען ער האָט שוין געקענט חומש בראשית בעל פה איז ער געווען בשמחה גדולה.

ר' חיים שמואל דער מילנער האָט פאַרגעלייגט ר' יוסף מאיר'ן און די קינדער מיטן איידים צו לערנען אַ שיעור קבוע יעדן טאָג. ווען עס איז דורך אַ געוויסע צייט זיינען ר"מ מיט די קינדער קלאָר געווארן חמשה חומשי תורה בעל פה און האָבן כסדר געחזרט.

ר' חיים שמואל דער מילנער פלעגט דערציילן ר"מ מיט די קינדער סיפּו־ רים פון מורנו הבעש"ט, זיינע גרויסע מדות טובות און הנהגות בכלל און זיין אהבת ישראל בפרט, און ווי מורנו הבעש"ט איז מקרב די פשוטע אידן, און אז מיט דעם קירוב האָט מורנו הבעש"ט געמאַכט פילע הונדערטער אידן פאַר בני תורה און בעלי עבודה.

רח"ש'ס סיפורים וועגן מורנו הבעש"ט האָבן מעורר געווען באַ ר"מ אַ תשוקה צו פאָרן זען די הנהגות פון מורנו הבעש"ט. נאָך אַ ישוב הדעת מיט די קינדער און איידים איז ער געפאָרן צו מורנו הבעש"ט און פאָר־ בראַכט אַ משך זמן. מורנו הבעש"ט האָט אים געגעבן אַ סדר הנהגה. ער איז געקומען צוריק אַ היים און האָט געשיקט די קינדער און דעם איידים צום בעש"ט.

ווען איך בין געקומען דעם ערשטן מאָל צום רבי'ן אין מעזריטש, האָב איך געטראָפן איבער צוויי מניינים זקנים און איבער אַ מנין זקנים וועל־ כע האָבן נאָך געקענט די זקני צדי־ קים הנסתרים פאר מורנו הבעש"ט. די זקנים פלעגן דערציילן די סיפורים און הנהגות וואָס זיי האָבן געזען פון מורנו הבעש"ט ווען ער איז נאָך גע־ וועז אַ נסתר.

אייניעם פון די זקנים האָב איך דער־ קענט, ר' יוסף מאיר'ן דער מכניס אורח האָט מען אים גערופן. וועז ער פלעגט קומען צום טאָטן צו גאָסט פלעגן אים אַלע, אפילו דער זיידע ר' משה, מכבד זיין.

אז איך בין געקומען אין מעזריטש, און מחליט געווען צו זיין אַ געוויסע צייט ביים רבי'ן אין מעזריטש, האָט דער זקן ריי"מ געזאָגט ברכת שהחיינו בשם ומלכות וואָס ער האָט דערלעבט זען בעיניו דאָס וואָס מורנו הבעש"ט האָט מגלה געווען ליחידי סגולה מתלמידיו הקדושים וועט מיין נשמה איז און וואָס פאַר אַ דרך אין עבודת השם בדרך החסידות חב"ד איך באַדאַרף במסירת נפש דורכפירן.

דער זקן ר' יוסף מאיר און די אי־בעריקע זקנים האָבן מיך שטאַרק מקרב געווען און פלעגן מיר דערציילן סיפורים פון דער חבריא צדיקים הנס־תרים, ביחוד זיינען די זקנים ר' ברוך משה, ר' אהרן ביינוש, ר' משה יצחק, ר' שלמה יצחק געווען פון די מספרים דייקנים וואָס האָבן געדיינקט את הצדיק נסתר ר' אליעזר אביו של רבינו הבעש"ט און האָבן געדענקט מורנו הבעש"ט פון די קינדער יאָרן.

ו. אין א חסידישן ניגון שפּיגלט זיך אַפֿ דער מהלך רוח פון דעם וואָס האָט מחבר געווען דעם ניגון. אַ ניגון איז אַ געוויסע איבערלעבונג, זיינען פאַראַן אין דעם צוויי אופנים: אַ אי־בערלעבונג וואָס גיט זיך איבער אין אַ ניגון, און א ניגון וואָס שאַפט אַ איבערלעבונג.

רבינו הזקן איז געווען אַ געבאָרע־נער מנגן. זייענדיק אין מעזריטש האָט ער מקבל געווען אַ סך ניגונים וואָס מען האָט געזונגען באַ מורנו הבעש"ט און האָט זיי איינגעחזרט בדיוק. יע־דער ניגון האָט געהאַט זיין נאָמען לויט די תולדות פון דעם ניגון, וועט עס האָט אים מחבר געווען, אין וועלכן זמן און וואָס פאַר אַ פאַסירונג דער ניגון דערציילט.

הצדיק ר' מיכל מזלאטשוב[102]) איז געווען אַ גרויסער מחדש פון ניגונים. מורנו הבעש"ט האָט געזאָגט אז הצדיק ר' מיכעלע איז אַ אַפּטער אריינגייער אין היכל השיר און קלייבט אויס התעוררות און תשוקה ניגונים.

אָמאָל איז הצדיק ר' מיכל געווען חלוש בבריאותו, און מצד חלישותו האָט ער דאַן ניט געקענט גיין צו מורנו הבעש"ט. דאָמאָלסט האָט ער מחדש גע־ווען דעם ניגון באַוואוסט באַ חסידים מיטן נאָמען ר' מיכעלע זלאָטשובערס געגוים ניגון, וואָס רבינו הזקן האָט געבראַכט קומנדיק פון מעזריטש.

ר' מיכעלעס געגוים ניגון איז אייג־געטיילט אין דריי חלקים: דער ערשטער טייל איז מצייר די שטאַרקע בענקע־ניש און גרויסע געגוים. דער צווי־טער פאַל איז די גליקלעכע גרויסע שמחה וועט ער קומט צו מורנו הבעש"ט, און דער דריטער פאַל איז די התעוררות הדבקות און איבערגע־געבנקייט למורינו הבעש"ט.

ז. רבינו הזקן קומנדיק פון מעז־ריטש האָט מפרסם געווען דעם דרך פון מורנו הבעש"ט אין עבודת התפלה בהתבוננות און האָט באַלד מגלה גע־ווען דעם דרך החב"ד, וואָס האָט גע־מאַכט אַ געוויסן שטאַרקן רושם באַ די לומדים. די זקני תלמידי הגר"א האָבן געשיקט עטלעכע פון די זקני גאוני וויטעבסק צום גאון און באַקלאָגט זיך אַז דער ליאָזנער עילוי איז געוואָרן אַ מעזריטשער תַלמיד און איז מפרסם

102) הצדיק ר' יחיאל מיכל (תפ"ר־תקמ"א) בן הצדיק ר' יצחק מדרוהוביטש. ראה ג"כ שיחת ח"י אלול תש"ג ע' 34.

תורת הבעש"ט והמגיד ממעזריטש און האָט זייער אַ גרויסע השפּעה אויף די יונגע גדולי התורה און איז אויך מקרב אנשים פּשוטים ועמי הארץ. האָט דער גאון געענטפערט אין לי עסק בנסתרות.

ח. דער "תולדות" [103]) איז געווען רגיל אַז ער פלעגט מזמן לזמן גיין צו מורנו הבעש"ט טאָן עפּעס אַ שירות און אַוועקגיין צוריק אַהיים. אָמאָל האָט דער תולדות געפילט אַ חלישות אין חידושי תורה. עס איז דורך אַ געוויסע צייט און דער לימוד איז געווען בפשיטות אַן חידושים, איז דער תולדות אַוועק אין מעזיבוז. ער איז געקומען ווען מורנו הבעש"ט האָט געהאַלטן פּאַרן דאַוונען. האָט דער תולדות געבראַכט אַ גחלת דעם בעש"ט אין ליולקע, האָט אים מורנו הבעש"ט געזאָגט פּאַר דעם שירות זאָל דיר אש אלקי מאיר זיין אין חידושי תורה.

ט. אָמאָל האָט מורנו הבעש"ט געזאָגט, אַז אידן זיינען די תפילין דמארי עלמא, כמאמר (ברכות ו, א) תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, אידן זיינען ממשיך דעם אחד ה' בארץ.

אין תפילין זיינען פאַראַן צוויי תפילין: תפלה של ראש און תפלה של יד. אידן וואָס זיינען די תפילין דמארי עלמא זיינען פאַראַן תפילין של ראש אידן בעלי מוחין און בעלי תורה, און תפילין של יד אידן בעלי מדות טובות.

די ברכה פון הנחת תפילין איז אשר קדשנו במצותיו וצונו וגו'. השי"ת האָט אונז אידן געהייליקט מיט די מצות. די ברכה אויף תפילין מאָכט מען אויף ביידע תפילין, אויפן של ראש און אויפן של יד, און לייגן באַדאַרף מען ביידע תפילין, אָבער פריער לייגט מען תפלה של יד און נאָכדעם תפלה של ראש.

אין הנחת תפילין שלמעלה מיינט דער של יד די פעולת עבודה פון אנשים פשוטים, און דער של ראש מיינט די פעולת עבודה פון בעלי תורה. הנחת תפילין שלמעלה איז די עבודה בקבלת עול פון אנשים פשוטים העכער פון דער עבודה פון די בעלי מוחין אין ידיעה והשגת התורה.

י. מורנו הבעש"ט האָט געזאָגט די תלמידים אַז דער דרך אמיתי איז, אַז דאָס וואָס אַ מענטש זעט און הערט איז ניט קיין צופעליקע זאַכן נאָר אַ הוראה מן השמים. מען באַדאַרף מעורר רחמי שמים זיין אַז מען זאָל זוכה זיין צו פאַרשטיין דאָס וואָס מען זעט.

די עבודה אמיתית איז צו זען דעם אמת אַז יעדער איד איז אַ שליח אויף מגלה זיין געטלעכקייט, און די פשוט'ע אידן מיט זייער תמימות זיינען אמת'ע עבדי ה', און האָט געהייסן די תלמידים זיי זאָלן זיך צוקוקן צו ר' פּסח דעם וואַסערטרעגער ווען ער באַדאַרף אַרייַנגיין אין בית הכנסת דאַוונען.

די תלמידי הבעש"ט האָבן זיך צוגעקוקט צו ר' פּסח'ן אידער ער באַדאַרף אַרייַנגיין אין בית הכנסת דאַוונען מנחה, ווי ער וואָשט די הענט עטלעכע מאָל און אָפּגעווישט מיטן בגד, און ווען ער האָט געעפּנט די שול טיר און אַריין אין בית הכנסת האָט זיך זיין פּנים פּאַרענדערט מצד היראה, און אַז ער האָט געקוקט אויף דעם ארון הקודש און געזאָגט דעם פּסוק שויתי ה' לנגדי תמיד

---

103) הצדיק ר' יעקב יוסף — בן רבי צבי — כ"ץ מפולנאה. בעהמ"ס: תולדות יעקב יוסף, בן פורת יוסף, צפנת פענח, כתונת פסים.

האָט זיך בא אים געביטן דער פּנים אין פּאַרשידענע פּאַרבן.

מורנו הבעש"ט איז געווען דער ריכ־טיקער מדריך, געוואוסט וואָס צו ווייזן דער חבריא קדישא, און די תלמידים הקדושים האָבן געהאָט אמת'ע ליכטיקע אויגן צו זען.

יא. איינער פון דעם אַלטן רבי'נס חסידים איז געווען א ישוב'ניק, א גרויסער מכניס אורח. ער האָט געהאָט פּרנסה בהרחבה און מען האָט אים געהאַלטן פאַר א ישוב'ניק א עושר. ער פלעגט זיך עוסק זיין אין גמילות חסדים, לייען די ישובניקעס גמילות חסדים און איז געווען א שטאַרקער נזהר אין תפלה בצבור, דריי מאָל א טאָג.

אויף דער עלטער האָט ר' אפרים איבערגעגעבן די עסקי הכפר צו די קינדער און אידים און אַליין איז ער מיט דער אַלטער אַריבער אין ליעפּליא. דאָס געלט וואָס ער האָט געגומען פאַר זיך האָט ער איבערגעגעבן אויף צדקה און ער מיט דער ווייב האָבן געגומען א שמשות אין איינעם פון די ליעפּלער בתי כנסיות.

האָט רבינו הזקן געזאָגט לבנו הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי אַז אפּרים ליעפּ־לער איז אַ גרויסער עושר אין אותיות התורה ווייל מיום עמדו על דעתו האָט ער געחזרט חמשה חומשי תורה תהלים און שיתא סדרי משנה על פּה.

יב. החסיד ר' אבא מטשאשניק האָט געהערט פון זיין פּעטער ר' גדלי' דער בעקער, (וועלכער איז געווען אַ יונגער־מאַן איז ער געווען פון דעם מיטעלן רבי'נס מחונכים):

דעם רבי'נס זון, דער רבי, איז גע־וועז אַ איבערגעגעבענער מדריך וואָס פלעגט ניט נאָר מדריך זיין די מחונכים וואָס דער רבי האָט אים איבערגעגעבן אויף הדרכה, נאָר איז אויך געווען אַ גרויסער מדקדק אויף דעם אופן העבודה פון די מחונכים.

מיר מחונכים האָבן געוויינט אַז בכדי פועל זיין אַן עלי' אין עבודה אין זיך און בפרט אין דעם זולת באָדאַרף מען זיך, לכל הפחות לפנים, שטעלן אויף אַ העכערער דרגא.

האָט אונז דער (מיטעלער) רבי גע־זאָגט: מען באָדאַרף טאָן מיט זיך אין עבודה ביז עס זאָל פּועל'ן אויף דעם זולת.

ש"פ בהעלותך, בסעודה

א. דער צ"צ האָט אַמאָל [104]) געזעגט צו אידישע סאָלדאָטן פון דער רוסישער אַרמיי און האָט זיי אַזוי געזאָגט:

אויף בייטן דעם דת — ח"ו — מוז מען האָבן מסירת נפש, אפילו וועז דער קיסר הייסט, דאַרף מען האָבן מס"נ און ניט פאַלגן אים.

עס איז אַ דורך אַ משך פון פינף יאָר, האָט אַמאָל פאַסירט, אַז דער קיסר איז געקומען און די אנשי חיל האָבן געוויזן זייערע גבורות און חכמות אין קפיצה און רקידה. דער קיסר האָט שטאַרק הנאה געהאַט און האָט געפרעגט דעם ענעראַל, ווער זיינען די סאָלדאָטן. האָט דער ענעראַל געזאָגט זייערע נע־מען, יענקעל, בערל און נאָך אידישע נעמען. איז דער קיסר אַריינגעפאַלן אין

104) ראה בקונטרס: הצמח צדק ותנועת ה"השכלה" ס"ז.

גרויס רציחה און האָט געהייסן אַז זיי זאָלן ממיר דת זיין — ח"ו. — האָבן די סאָלדאָטן געענטפערט דעם קיסר:

אדונינו המלך, מיט פינף יאָר צוריק האָט דער ליובאָוויטשער רבי געזאָגט צו אונז, אַז ממיר זיין דעם דת טאָר מען ניט אפילו אַז דער קיסר הייסט, און מען באַדאַרף זיך מוסר נפש זיין. און זיינען גלייך אַריינגעשפּרונגען אין ים און דערטרונקן געוואָרן.

איז דאָ געווען צוויי פּלאַים, ערשטענס וואָס זיי האָבן געדענקט דעם רבי'נס וועגן פינף יאָר, און צווייטנס וואָס דער צ"צ האָט אין זיי אַריינגעגעבן כחות צו מוס"נ זיין זיך אויף דעם.

ב. וועג דער צ"צ האָט געזאָגט צו די סאָלדאָטן וועגן מוסר נפש זיין זיך פאַרן דת, האָט ער געהייסן די סאָלדאָטן מפרסם זיין זיינע וועגן צווישן אַלע סאָלדאָטן אין אַלע זייערע ערטער. האָט די ממשלה דערפאַר אַרעסטירט דעם צ"צ און ער איז געווען אונטער דער אויפזיכט פון ממשלה זעקס חדשים צייט.

ג. אין יאָר תרפ"ה האָב איך פאַר־בראַכט מיט אנשי חיל אין רוסלאַנד, וועלכע זיינען געווען חסידים און האָבן געאַרבעט פאַר הרבצת תורה אין רוס־לאַנד. בהמשך הדיבורים האָט מען דאַמאָלסט געזאָגט, אַז אַ חסיד איז דער, וועלכער רעט אַ ביסל, טראַכט מערער און טוט נאָך מער.

ש"פ שלח, בסעודת היום[105]

א. בוועלין הי' מלמד ר' ישראל דוב, משכיל ועובד, עוסק בעבודה שבלב באריכות כמעט בכל יום. בשעת התפלה הי' מנגן ובעל בכי, ולפעמים היתה תפלתו ברעש מרעדת את השומעים. בטבעו הי' אַ פריילעכער, ומרגלא בפומי': אַ חסיד איז גוט, האָט ער איז ער זייער צופרידן, האָט ער ניט איז ער וויטער צופרידן.

הרי"ד הי' תלמידו של החסיד ר' משה דוב מוועליז. החסיד רמ"ד הי' מהאברכים שהכירו את הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, ורוב שנותיו ועיקרם הי' אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק, ואחרי כן הי' מקושר לכ"ק דודי זקני הרה"צ הרי"ל, ואחריו הי' מקושר להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש.

החסיד הרמ"ד הי' ידוע בין החסידים בגודל ידיעתו בדא"ח ולבעל עבודה ובעל מדות תרומיות, אַ געהאַרעוועטער חסיד. הי' מרגלא בפומי': אַז מען וויל פאַרדינען מוז מען האַרעווען. הוא הי' אומר, בשעת ההתועדות שהי' מדבר אודות תיקון המדות: מאמר העולם[106] פשוט נבילה בשוק ואל תצטרך לבריות, מדות רעות זיינען ווי אַ נבילה. מיט די הענט דאַרף מען זיך ניט אָנרירן אַן דעם, נאָר אַראָפּטרייסלען פון זיך, אַזוי ווי מען טרייסלט אַראָפּ בלאָטע וואָס קלעפּט זיך אַן אויף די פּאָנטאָפל. און דאָס איז דער טייטש פשוט נבילה בשוק, נאָר אויב דו אַליין וועסט דאָס ניט טאָן, וועט דאָס דער צווייטער דיר טאָן. און דאָס איז ואל תצטרך לבריות, אויב ואל, אויב דו אַליין וועסט דיין נבילה — די מדות רעות — ניט אַרויס־

105) מיומנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר.

106) עיין פסחים קיג א.

וואַרפן איז תצטרך לבריות, וועסטו דאַרפן אַנקומען צו אַנדערע אַז זיי זאָלן דאָס טאָן.

פּעם אמר רמ"ד לרי"ד: איך ווייס ניט וואָס מיט אייך טוט זיך. איר האָ־רעוועט און האַרעוועט, איר לערנט און דאַוונט, איר זינגט מיט אַ התעוררות, פּאַטשט מיט די הענט, קלאַפּט מי די פּיס, און לבסוף שטייט איר אויף איין אַרט, דערזעלבער ווי נעכטן און אייער־נעכטן. איך ווייס ניט פּאַרוואָס איז באַ אייך עפּעס אַזוי אז אין בפועל ממש איז גאָר נישט פּאַראַן. וועז מיר זיינען געווען יונגע לייט האָבן מיר ניט אָפּגעטראָטן ביז וואַנען אַז פון אַ הסכם פון אַ דאַוונען איז געווארן אַ בפועל ממש.

ב. אנכי הכרתי את הרי"ד ושמעתי את תפלתו. בפעם האחרונה שראיתיו הייתי כבן י"ב שנה, וכהיום הנני ת"ל עוד זוכר את המחזה שראיתי בבהכנ"ס במנין הקטן שהתפלל שם, את בכיותיו ואת ניגוניו בשפיכת הנפש.

ג. הכרתי את בנו החסיד ר' חיים וועליזער שהי' סוחר עצים והי' מפליג לריגא. הי' אַ חסידישער בעל עסק והרבה שמעתי ממנו אודות אביו החסיד.

ד. החסיד ר"מ מרדכי צערנין[107] הי' כמה שנים מלמד בעיר וועליז וסיפר לי הרבה ענינים מהרי"ד.

ה. החסיד ר' ישראל נחמן הכהן מאריאסין[107] הי' כמה שנים בוועליז מלמדו של ר' דובער צוקערמאן — בערלין — וסיפר הרבה אודות הרי"ד.

ו. הרי"ד הי' מהאברכים שהתחנכו בימי נשיאותו של הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק, והי' ממקושרי הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש.

ז. הוד כ"ק אדמו"ר הזקן הכביד על עדת החסידים בעניני צדקה, שהי' שולח שדרי"ם בשביל: א) החזקת רבותינו באה"ק ת"ו. ב) פדיון שבוים (שלא פרעו בעד החזקת קרקעות ובתי רחים ובתי מלון בפרשת דרכים לבעלי האחוזות). ג) החזקת בני תורה, ועוד ועוד.

ח. אחד מהחסידים התאונן לפני הוד כ"ק רבינו הזקן שאין לו חיות בלימוד ובעבודה שבלב, מען לערנט און מען דאַוונט אָבער עס איז אַן אַ חיות.

והשיב לו כ"ק רבינו:

וואָס איז דער חידוש, אַז מען ניצט מותרות, מען עסט ווייס ברויט בימי החול. דער וואָס רעכנט אַז מצד מצבו קען ער עסן ווייס ברויט אויך בימי החול, דארף ער עסן שוואַרץ ברויט און דעם יתרון ביז ווייס ברויט אָפּגעבן אויף צדקה.

ט. אחד מחסידי הוד כ"ק רבינו הזקן שהי' עסקו סוחר בכלים שונים בחצרות של בעלי האחוזות בכל ימי השבוע, ועל ש"ק הי' חוזר לביתו, הי' אומר כי כשהרויח יותר מכפי הרגיל הי' בטוח שכשיבא לש"ק לביתו ימצא שד"ר מכ"ק רבינו או מכתב ממנו בשביל איזה החזקה, והי' בשמחה גדולה אשר השי"ת זיכהו שיוכל למלאות את פקודת כ"ק רבינו בענין ההחזקה.

י. בקיץ תרנ"ה בהיותנו בנאות דשא באליווקא, פעם בסעודת הצהרים אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למורי הרשב"ץ שיספר מהני מילי מעלייתא.

עמד מורי הרשב"ץ ממקום מושבו וספר:

---

107) ממחונכי הר"ה מפאריטש. בסוף ימיו מהמכניסים ליחידות אצל כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע. ראה תורת שלום ס' השיחות ע' 321.

על חתונת הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש עם כבוד א"ז הרבנית הצדקנית מרת רבקה, בשנת תר"ט, הי' הוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק בחדוה גדולה ואמר הרבה דא"ח. בשבע ברכות בפעם האחרונה אמר מאמר משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא, מאמר עמוק במאד מאד. ואמר בזה"ל: אַ צדיק'שע תשובה האָט גאָר איין אַנדער טעם און אַן אַנדער געשמאַק [108]).

החסידים הגדולים: ר' אייזיק האמ־ליער, ר' נחמי' דובראוונער [109]), ר' אייזיק מוויטעבסק, ר' הלל פאריטשער, ר' פרץ בעשענקאָוויטשער [110]), ר' פסח מאלאסטאווקער ועוד מזקני החסידים התועדו יחד בההתועדות גדולה בשמחה רבה, ומתוך התרגשות גדולה עמד החסיד ר' אייזיק על רגליו ואמר בקול מחריד:

דעם אַלטן רבי'נס חסידים האָבן געוואוסט וואָס מען וויל פון זיי און וואו זיי האָלטן. די איצטיקע חסידים ווייסן וואָס מען וויל פון זיי און ווייסן ניט וואו זיי האָלטן.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הקשיב בהקשבה גדולה את ספורו של מורי הרשב"ץ ועיני קדשו זלגו דמעות, ואמר:

דאָס האָט געזאָגט דעם רבי'נס אַ מחונך מיט פינף און פערציק יאָר צו־ריק. היינט וואָס זאָל מען איצטער זאָגן.

זה אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בשנת תרנ"ה בליובאוויטש, ומה נאמר אנחנו בשנת ת"ש בנויארק.

יא. בההמשך של המאמר [111]) חייב אדם לברך מאה ברכות, בקיץ תרל"ח, אמר הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש מאמר ד"ה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. על שבת ההוא בא החסיד הרשד"מ [112]) — ר' שמואל דובער משפיע. המאמר אף כי לא הי' גדול בכמות, ארך רק כשלשים וחמשה רגעים, אבל הי' רב האיכות. דודי הרמ"ל [113]) — ר' משה ליב — ידע את המאמר טוב יותר מהוד כ"ק אאמו"ר ואחיו דודי הרז"א — ר' זלמן אהרן — ושמעו מאתו חזרה.

הוד כ"ק אאזמו"ר הזמין את הרשד"מ לקידוש, ובשעת הקידוש שאל איזה עניני הסבר בהמאמר, ובסעודת ש"ק חזר הוד כ"ק אאזמו"ר שנית את המאמר גל עיני ואז ידעו אותו היטב.

איש אחד הי' בבאריסאָוו ור' משה דוד שמו. מלאכתו עושה תנורים — מוליער — פשוט ואיש לא שם לבו אליו. ולהיותו מעדת החסידים הי' הולך — כמובן רגלי — פעם בשנתים לליובאוויטש, הי' מתעכב כשלשה שבועות וחוזר לביתו.

כל ימיו הי' נהנה מיגיע כפיו. בהילוכו לליובאָוויטש, כשהי' עובר דרך איזה אחוזה הי' מתקן תנור או כירים והי' מתפרנס מזה. וכשבא לליובאָוויטש וכספו אזל הי' הולך לימים אחדים אל איזה אחוזה של האדונים סביבות העיר ועוסק במלאכתו בכדי להרויח את פרנ־סתו בהיותו בליובאוויטש, אבל בעיר

108) ראה שיחת אחש"פ תרצ"ד.

109) הר"נ — בן ר' אברהם בירך מסמי־ליאן — תלמיד מובהק לרבנו הזקן. בזוג שני חתנו של הרה"ק ר' חיים אברהם (בנו של רבנו הזקן). תקנ"ב־תרי"ב. בעה"ס דברי נחמי'.

110) רב בבעשענקאוויטש, נעזעל, טשער־ניגאוו. מחסידי אדמו"ר האמצעי ואח"כ אדמו"ר הצ"צ. ראה התמים ח"ג ע' כא.

111) נדפס בשם לקוטי תורה תורת שמואל שער חמישי.

112) ר' משה אריי' ליב גינזבורג מוויטעבסק חתנו של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

גופא לא הי' חפץ בשום אופן לעסוק במלאכתו, שלא לנגוע ח"ו בפרנסתם של בעלי המלאכה בעיר.

נזדמן אשר בשבת הנ"ל הי' גם הוא — ר' משה דוד — בליובאוויטש. וכשחזר הוד כ"ק אאזמו"ר שנית את המאמר גל עיני צוה להמשרת ר' פנחס ליב לקרא את ר' משה דוד שהי' יושב בבהכנ"ס — קליינער זאל — ואומר תהלים.

כשמוע הרשד"מ את פקודת הוד כ"ק אאזמו"ר לקרא את ר' משה דוד מו־ליער, אמר: משה דוד איז מיינער אַ שטעגדיקער הערער אַבער אַ קליינער מקבל.

הואיל כ"ק אאזמו"ר לאמר:

בא משה דוד'ן הערט די נשמה חסי־דות און משה דוד הערט וואָס די נשמה זאָגט.

כשנכנס רמ"ד התחיל כ"ק אאזמו"ר לומר את המאמר ורמ"ד עמד כל העת ושפתותיו מרחשן ופניו לבנים כסיד.

ביום השני בהשכמה, כשהי' הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ביחידות אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אמר לו: משה דוד איז אַ לא פסק פומי'דיקער איד. ער איז זייער אַ פראָסטער. געבליבן אַ פינף יאָריקער יתום פון פאָטער און מוטער. צו צוועלף יאָר איז ער אַוועק אין דער אַרבעט, דעמאָלט האָט ער געקענט חמשה חומשי תורה און תהלים, און פון דעמאָלט אָן, א מעשה בא זעכציק יאָר, איז טאָג און נאַכט, בחול ובשבת ויום טוב חזר"ט ער אויסווייניק די וועריטער פון חמשה חומשי תורה און תהלים. משה דוד איז דער גרעסטער גביר אין אותיות התורה. משה דוד מיט זיין פשטות האָט איבערגעשטיגן אַ סך גאָר גרויסע משכילים און אויך אפילו בעלי עבודה. דאָס וואָס משכילים מאָכן מיט זייער השכלה און דאָס וואָס עובדים מאָכן מיט זייער עבודה, מאָכט משה דוד דער מוליער מיט זיין פשטות.

ביום הרביעי — מספר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — באתי בהשכמה לבהכנ"ס ומצאתי את הרשד"מ מתפלל — כי ביום ההוא הלך אל אהל כ"ק אדמו"ר צמח צדק, וביום שהי' הולך אל האהל הי' מתפלל בהשכמה — ואת רמ"ד עומד אצל התנור. זה הי' בקיץ והתנור הי' קר. רמ"ד עמד אצל התנור ידיו מפולשות לאחוריו, עיניו עצומות ושפתותיו נעות וקולו לא ישמע.

יב. במאמר של ר"ה תר"מ אמר הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש: הדביקות באלקות מצד האמונה שהוא ענין הפשטות שבישראל היא הדבקות בעצמות, מה שאין גבוה במעלה ממעלת הדבקות ע"י הפשטות. כי הדבקות הבאה ע"י איזה מדריגה כמו עבודה או הבנה והשגה הרי הדבקות היא רק באותה המדריגה שהיא באה ממנה, אבל הדבקות דפשטות באה מעצם הנפש, לכן היא מגעת — דערלאַנגט — אין עצם עצמותו ית' ויתעלה.

יג. כמה דרכים יש להחסידים בדרכי ואופני עבודתם, ישנם כאלו אשר התנהגו רק בהצנע ובדידות, וישנם שאופן עבודתם הי' בהתגלות בעבודה שבלב בקול מעורר הכוונה.

מספרים אשר החסידים הראשונים מאלו שהיו מתנהגים בהצנע ובמתינות הוה מרגלא בפומייהו: אם[113]) פגע בך מנוול זה, זה ענינו גילוי, זה אליין איז א מנוול — כוונתם לומר אשר כאשר העבודה היא בהתגלות ובהתרחבות אינה

113) ע"ד לי' הש"ס סוכה נב, ב.

עבודה אמיתית. וזהו אם פגע בך מנוול זה, דכאשר יש אצלך עדיין ענין ההתגלות וההתרחבות הנה זה עצמו הוא ענין של ניוול שצריכים לבערו.

יד. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הי' מתרפא אצל הפראפ. בערטענסאן שגר בפטרבורג, ובחדשי הקיץ הי' בא לאחוזתו הסמוכה לעיר וויטעבסק, ובמשך הקיץ הי' בא פעם לליובאוויטש לבקר את הוד כ"ק אאזמו"ר, ופעם הי' הוד כ"ק אאזמו"ר נוסע לוויטעבסק והי' מבקרו באחוזתו בקיץ.

בקיץ תרל"ד לקח הוד כ"ק אאזמו"ר את הוד כ"ק אאמו"ר בנסיעתו לוויטעבסק לבקר את הפראפ. בערטענסאן.

נסיעה זו היתה השני' בחיי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

עד איזה ימים לפני עונת הבר מצוה לא יצא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מחוץ לעיר ליובאוויטש, זולת בהזדמנות — לעתים רחוקות — נסיעת טיול איזה פרסאות מחוץ לעיר.

ביום השלישי ארבעה עשר לחדש מרחשון תרל"ד, קרא הוד כ"ק אאזמו"ר את הוד כ"ק אאמו"ר ואת אחיו כבוד דודי הרז"א ויאמר להוד כ"ק אאמו"ר:

בשבוע הבע"ל תגיע לעונת הבר מצוה למז"ט. תסע היום לכ"ק אחי, דודך בליאדי לקבל את ברכתו, ובטח יאמר איזה מאמר חסידות, וגם אתה — פנה הוד כ"ק אאזמו"ר לדודי הרז"א — תסע עמו, ותלינו שמה, ומחר לעת ערב תחזרו הביתה. ולהיות כי הדרך עכשו מקולקלת מריבוי גשמים וגם מעברות הנהר מסוכנות וצריכים זהירות, לכן תסעו רק בשעות היום.

בעת ההיא היו כשלשים אברכים צעירים, ביניהם איזה בחורים, יושבים בליובאוויטש, וביניהם יצחק משה בן אברהם חיים מוויעטקא, וחיים ברוך מזלאבין, אלי' משה מאפצוהע, — אשר מהם שמעתי את סדר הנסיעה והקבלת פנים וסדר הנסיעה חזרה — מהם בחר הוד כ"ק אאזמו"ר שנים עשר איש שגם הם יסעו, ויצו לרתום ארבעה סוסים במרכבה הגדולה ובה נסעו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק וכבוד אחיו דודי הרז"א ושני המשרתים, ר' פנחס ליב ור' יוסף מרדכי והשנים עשר יושבים נסעו בשתי עגלות לבדם.

והנסיעה השני' היתה בחדש מנ"א תרל"ד.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מספר בארוכה את כל פרשת הנסיעה שארכה כחמשה ימים מיום הראשון, שנים עשר לחדש מנ"א, עד יום החמישי, ששה עשר לחדש בערב שחזרו לליובאוויטש, והנני לספר בזה רק ענין אחד.

ביום הרביעי פרשת עקב שחל בו חמשה עשר באב, התאסף קהל רב בחצר אשר התאכסן בו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק.

החצר היתה רחבת ידים ואילנות מפיצים צל צמחו בה. כעבור שעה קלה הביאו בימה גדולה מאחד הבתי כנסיות, ומשעה לשעה נתוספו אנשים בחצר ומבלי הבט שהחצר היתה רחבת ידים התחילו להרגיש דוחקא.

זקני החסידים ונכבדי העיר עלו לדירתו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ויבקשוהו בשם כל העדה אשר יואיל לכבדם לצאת אליהם אל החצר ולומר מאמר חסידות כרגיל.

הוד כ"ק אאזמו"ר השיב אשר לרגלי חלישות בריאותו כבד לו לומר דא"ח, רק יצא אליהם לזמן קצר וידבר איזה דברים.

והקול נשמע כי בעוד איזה רגעים יבא הוד כ"ק אאזמו"ר.

כשבא הוד כ"ק אאזמו"ר ישב על המקום שהכינו לכבודו על הבימה, ואמר:

אין אגדות חז"ל און מדרש איז אפט דער לשון, בנוהג שבעולם, אדער דער לשון למה הדבר דומה, משל למלך, משל לבן מלך, משל לאחד שהי', וכדומה. דער עלטער זיידע טייטש [114]) אהבת עולם, אן אהבה וואס איז לקוחה מעניני עולם, דאס הייסט א ליבשאפט צו השי"ת וואס איז מיט אזא געפיל ווי מען פילט א אהבה אין וועלט זאכן, דאס הייסט אז מען זאל נוצן אויך אין עבודת השי"ת די וועלטלעכע פארשטענדלעכע לשונות.

אויף דעם וועלטליך־אידישן לשון זאגט מען אפט דאס פאסט און דאס פאסט ניט, פאר דעם מהות מענטשן פאסט אזוי צו טאן און פאר אן אנדער מענטשן פאסט ניט אזוי צו טאן.

דער לשון דאס פאסט און דאס פאסט ניט איז ניט דוקא אין דעם ענין פון טאן — נאר אויך אין דעם ענין פון דיבור, און אין דעם ענין פון מדות און אין דעם ענין פון פארשטיין.

פאר דעם מהות מענטשן פאסט ער זאל אזוי רעדן, און ער זאל דאס ניט פארשטיין און פאר אן אנדער מהות מענטשן פאסט ניט ער זאל אזוי רעדן, מיט רוגזא למשל ווייל דברי חכמים בנחת נשמעים, פאר אזא מהות מענטשן פאסט ניט ער זאל ניט פארשטיין אזא ענין, פאר אזא מהות מענטשן פאסט ער זאל יא פארשטיין א טיפן ענין.

בא יעדן אידן בכלל און בא חסידים בפרט באדארף זיין דער רוחניות'דיקער עס פאסט און עס פאסט ניט אזוי צוגענומען ווי דער גשמיות'דיקער עס פאסט און עס פאסט ניט.

פאר א חסיד פאסט ער זאל יעדן טאג לערנען א ווארט חסידות. פאר א חסיד פאסט ער זאל ליגן אין דעם צווייטנס טובה. פאר א חסיד פאסט ער זאל זיין בשמחה, און נאך מער ער זאל זיין בטוב לבב צום צווייטן. פאר א חסיד פאסט אז ער זאל גוט זען די אייגענע חסרונות און דעם צווייטנס מעלות. פאר א חסיד פאסט ער זאל האלטן דעם קלענסטן און דעם פשוט'סטן אידן בעסער פאר זיך. פאר א חסיד פאסט ער זאל זיך לערנען פון יעדערן זיין מדה און הנהגה טובה. פאר א חסיד פאסט אהבה און אחוה און שלום וריעות.

פאר א חסיד פאסט ניט אז ער לערנט ניט קיין חסידות. פאר א חסיד פאסט ניט אז ער ליגט ניט אין דעם צווייטנס טובה. פאר א חסיד פאסט ניט אז ער איז עצבות. פאר א חסיד פאסט ניט אז ער זעט ניט די אייגענע חסרונות. פאר א חסיד פאסט ניט אז ער האלט זיך גרעסער פאר דעם גרעסטן. פאר א חסיד פאסט ניט אז ער לערנט ניט קיין דבר טוב פון דעם צווייטן. פאר א חסיד פאסט ניט אז מען טראגט אריין פירוד לבבות, אפילו צוליב דרכי החסידות.

אידן בכלל און חסידים בפרט באדארפן אויסנוצן דעם וועלטלעכן עס פאסט און עס פאסט ניט אין עבודת השי"ת.

כשסיים הוד כ"ק אאזמו"ר את דברי קדשו אלה עמד ממקומו, ברך את הקהל וילך למעונו.

---

114) ראה תורה אור ד"ה חכלילי עיניים וביאורו. ומכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר הנדפס בסוף קונטרס העבודה.

טז. החסיד ר' דובער הערשמאן מוויטעבסק והחסיד ר' שמואל ברין מוויטעבסק[115]) ספרו לי כי הם היו נוכחים אז — טו מנ"א תרל"ד — כשדבר הוד כ"ק אאזמו"ר את דברי קדשו עס פאסט און עס פאסט ניט.

בשעה שדיבר כ"ק את דברי קדשו הי' קולו הקדוש נשמע לכל אחד ואחד מהעומדים שמה ורובם געו בבכי' חרישית.

הר"ש ברין אמר לי בלשון הזה: עס איז געווען א אמת'ר יום כפור'דיקער רוח, עס איז מקום געווארן וואס די משנה זאגט *) לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים.

הר"ד הערשמאן אמר לי בלשון הזה: די פופצן־צוואנציק מינוטן וואס דער רבי האט געדעט האט אונז אפגעריי־ניקט און אפגעוואשן, הלואי ערב יום כפור נאך דעם מנחה'דיקן על חטא. דע־מאלט האבן מיר דערפילט וואס איז רבי.

טז. הר"ד הערשמאן הי' גביר בעל בתי חומה ומסודר בעניניו הגשמי', בעל צדקה לפי ערך השגת בני ווי־טעבסק, האט געהאט א שטארקע הארץ, רחוק מאד מאד מבעל לב נשבר, און אז אים האט דערנומען אז ער ווינשט זיך אז א ערב יום־כפור'דיקע מנחה זאל מאכן אזוי ריין ווי יענע הייליקע ווער־טער, קען מען זיך משער זיין את הרושם הגדול שעשו דבורי קדש הנ"ל.

ש"פ שלח, בסעודת היום[116])

א. בא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געווען א סדר, אז ער פלעגט ריידן מזמן לזמן וועגן די פארשידנארטיקע חסידים צווישן חסידי חב"ד: בעלי מוחין, בעלי מדות טובות, אויסגעהא־רעוועטע בעלי מדות טובות, אויסגע־הארעוועטע בעלי מוחין, אויך פאר־שידנארטיקע בעלי הנהגה, פריילעכע און כמורנע. כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט מונה שבחם זיין און מסיים זיין אז יעדער פון זיי, בלי פלוג ווי זיין אופן עבודה איז געווען, האט געטאן מיט אלע זיינע כחות הנפש וועלכע זיינען בא זיי תמיד געווען בהתגלות. און הגם עס זיינען געווען צווישן זיי פארשידנ־ארטיקע כאראקטערן, בטבע השמחה או המרירות, זיינען זיי אבער אלע גע־ווען ערנסט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט מיר אלעמאל מבאר זיין די פארשידנארטי־קייט פון א געבארענעם בעל מוחין אדער בעל מדות און פון א אויסגע־הארעוועטן בעל מוחין ובעל מדות, און פלעגט זיך משתדל זיין מבאר זיין די מעלת העבודה, אז דער עיקר העבודה בדרך החסידות איז משנה צו זיין די געבארענע מוחין און מדות דורך עבודה, און פלעגט מסיים זיין אז א גע־בארענער בעל מוחין טובים און בעל מדות טובות איז נאך א גרעסערער בעל חסרון ווי א בעל מוחין ומדות רעות. דער בעל חסרון ווייס אז ער איז א בעל חסרון, איז על פי דרך הטבע איז א חולה זיך עוסק אין רפואות, און אז מען איז זיך עוסק אין רפואות

---

115) ראה אודותו התמים ח"ז ע' קג ואילך.
*) סוף תענית.
116) רשימת אחד השומעים — שכתב בפרטיות — והוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א. ובנוסחא אחרת קצת מהמסופר לעיל 135 ואילך.

העלפט השי"ת אוּן מען וועלט געזונט. אָבער אַז מען וויים גאָר ניט אַז מען איז אַ חולה איז זייער ביטער.

אויף א שפּאַציר אין ראָסטאָוו ביים דאָן, ביום ג' ט' אדר שני תרע"ו האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דערציילט וועגן צוויי עלטערע חסידים, ביידע מלמדים אין לעכעוויטש: ר' משה דובער, א געבאָרענער אין לעכעוויטש אוּן ר' ישראל דובער, א געבאָרענער אין האמליא אוּן אַ לעכעוויטשער אייַ־דים. החסיד ר' משה דוב איז געווען עלטער פאָר החסיד ר' ישראל דוב. ער איז נאָך געווען באַ כ"ק אדמו"ר הזקן, החסיד ריי"ד איז תחלת שמושו געווען באַ כ"ק אדמו"ר האמצעי. ביידע זיינען זיי געווען גרויסע בעלי השגה אוּן בעלי עבודה, נאָר חלוקים בטבעם; הרמ"ד איז געווען בטבע השמחה אוּן הריי"ד איז געווען בטבע המרירות.

איינמאָל זייענדיק באַ כ"ק אדמו"ר האמצעי אין ליובאָוויטש זאָגט ר' משה דוב צו ר' ישראל דוב: איך וויים ניט וואָס טוט זיך מיט אייך, וועז מיר האָבן געדאָונט זיינען מיר ניט אָוועק פון דאָונען ביז מיר האָבן עפּעס אויפגע־טאָן מיט זיך, אָבער איר, איר דאָונט אוּן דאָונט, פּאַטשט מיט די הענט אוּן קלאַפּט מיט די פיס אוּן שטייט אויף איין אָרט.

דעם אָלטן רבי'נס חסידים האָבן זיך ניט מסתפק געווען מיט תורה ויראת שמים.

ב. דער אָלטער רבי האָט שטאָרק מעורר געווען אויף דעם ענין הצדקה. דער רבי האָט מעורר ומגלה געווען אין חסידים דעם כח ההשפּעה בטוב עין.

ביים אָלטן רבי'ן איז געווען אַ חסיד ר' צדוק, ר' צדוק פלעגט חזר'ן משניות בע"פ. וועז ער פלעגט גיין צופוס אין די דערפער פלעגט ער אויך חזר'ן משניות. ער פלעגט ארומגיין אין די פריצישע הויפן קויפן אוּן פאַרקויפן פאַרשידענע זיילבער אוּן גאָלד חפצים, איז אַז ער פלעגט פאַרדינען אַ ביסל מער פון כדי חיונה פלעגט ער זאָגן, מן הסתם דאַרף אָנקומען אַ שליח אָדער אַ בריוו פון רבי'ן אַז מען באַדאַרף האָבן געלט אויף פאַרשידענע ענינים צדקה האָט מען מיר מן השמים מזכה געווען מיט מער פּרנסה.

ג. כ"ק אדמו"ר הזקן האָט מדריך געווען חסידים, ניט נאָר אין ענינים עבודה בתורה ותפלה ותקון המדות נאָר אויך אין הנהגת הבית. די הנהגה פון רבינו הזקן מיט חסידים איז גע־וועז אין אָלע פּרטי ענינים, ווי מען דאַרף מכבד זיין די פרוי אוּן מדריך זיין אין הנהגת הבית אוּן ווי מען דאַרף מדריך זיין די קינדער בהשגחה גדולה.

רבינו הזקן האָט געזאָגט חסידים אַז מען זאָל זיך פירן אין הוצאת הבית, אין עסן אוּן הלבשה, בדרך המיצוע אוּן האָט מזהיר געווען חסידים צו היטן זיך פון קמצנות אוּן פזרנות, אויך אפילו אין עניני צדקה וגמילות חסדים, וואָס דער רבי האָט געהאָט גרויסע הצטרכות'ן אויף החזקת הכולל שיסד באה"ק ת"ו אויך לצרכי הסתדרות בני הישוב מחסידי חב"ד, האָט דער רבי מדריך געווען חסידים אַז יעדער זאָל געבן לפי פרנסתו, ניט מכביד זיין אויף זיך.

דער רבי האָט מדריך געווען חסידים אין אָלע ענינים.

החסיד ר' ירמי' פלעשטשעניצער, אַ רייכער קרעמער, אַ שטאַרקער מפונק אין עסן אוּן לבושים איז געווען אַ

סוחרישער עובד, האָט אַ סך געלערנט און געשמאַק געדאַוונט און געגעבן גרויסע נדבות אויף דעם רבי'נס צדקות. איינמאָל זייענדיק ביים רבי'ן אויף יחידות האָט ער זיך באַקלאָגט אַז הגם ער לערנט און דאַוונט ווי עס באַדאַרף צו זיין אָבער עס פעלט אים דער חיות אין השגה און התפעלות הלב.

האָט אים כ"ק רבינו הזקן געזאָגט: פון וואַנען זאָלסטו האָבן חיות אין השגה און התפעלות הלב בעבודה פון די ווייסע בולקע וואָס דו עסט בימי החול אָדער פון די גוטע קליידער וואָס דו טראָגסט בימי החול. כל ענין החסידות איז להגביר הצורה על החומר.

ד. אידן פון דעם פריערדיקן דור האָבן געוואוסט דעם ריכטיקן טייטש פון דעם מאמר מנהג ישראל תורה הוא. מנהגי ישראל זיינען שטאַרק אָפגעהיט געוואָרן בא אידן, אַן אונטערשייד פון בני תורה אָדער פראָסטע אידן, מענער, פרויען און קינדער, נאָך גאָר אין די יונגע יאָרן האָבן געוואוסט מנהגי ישראל און האָבן זיי שטאַרק אָפגעהיט מיטן גרעסטן הדרת קדש. יעדער איינער, אַן אונטערשייד רייך אָדער אָרעם, הן אין גשמיות און הן אין ידיעה, האָט געוואוסט אַז מנהגי ישראל, לבד זאת וואָס יסודם בהררי קדש און לבד זאת וואָס מנהגי ישראל זיינען תורה, האָט דער כלל ישראל געוואוסט אַז מנהגים זיינען דער הדרת ישראל. דער כלל ישראל, אַן אונטערשייד אנשים ונשים, תורה אידן אדער פשוטע אידן, אַלט און יונג זאָגאָר קינדער האָבן געוואוסט אַז זיי זיינען דער עם הנבחר און יעדער איינער האָט פנימיותדיק שטאַלצירט מיט דעם און האָט געטאָן אַלעס וואָס מעגליך צו זיין אַ ריכטיקער בן אָדער בת פון דעם עם הנבחר.

ה. הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש פלעגט חול המועד סוכות אין אַוונט פראָוועגן אַ שמחת בית השואבה פארברייגנגען.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט: ביים טאָטן איז אין אַלע ענינים הן בדבור והן בכתב געווען דער ענין פון מועט המחזיק את המרובה, וואָס אַזוי איז דער סדר פון אַ פנימי און בפרט אַ עצמי. אַ פנימי באַדאַרף ניט קיין הקדמות און הצעות, אַ פנימי גייט צו גלייך צום עיקר אָן הקדמות, און בפרט אַ עצמי. דער יתרון המעלה פון אַ פנימי אויף אַ עצמי איז אין דעם, וואָס אַ פנימי איז א מסביר בטעמי השכלה און א עצמי איז א מאיר.

דעם טאָטנס — המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק — ענינים זיינען געווען אין דער דרגא פון מועט המחזיק את המרובה. מועט אין זמן און אין ווערטער און מרובה אין אור, און דער מועט אין זמן האָט מחזיק געווען דעם מרובה אין אור.

פון דעם טאָטנס אור איז באַ דעם מקבל השומע געוואָרן מאור, דעם טאָטנס אַ וואָרט האָט דעם חסיד המקבל באַלויכטן און אויפגעדעקט באַ אים דעם אור הנשמה.

דער טאָטע — המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק — רעט פיסקא פיסקא. יעדער פיסקא איז א אור פנימי און א אור עצמי פון א מאמר ארוך ומסודר אין השכלה, הסברה און עבודה. יעדע פיסקא איז געווען אַ סדר פאר דעם שומע המקבל בפנימיות אין דרך החיים פון עבודת החסידים אויף יאָרן.

ו. איינער פון די פתגמי הקדש וואָס דער טאָטע האָט געזאָגט —

המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק — ביים שמחת בית השואבה פארברייגנגען, חול המועד סוכות תרל"ח איז דער פאל־ געגדער מאמר:

האדם באשר הוא אדם, באדארף זיך בכל עניניו וסדר הנהגתו הכנען מיט דעם צי עס פאסט צי עס פאסט ניט, און דער עס פאסט ניט פון רוחניות דארף על כל פנים זיין ווי דער עס פאסט ניט פון גשמיות.

עס פאסט ניט אז א בעה"ב זאל ניט לערנען יעדן טאג קיין גמרא, גלייך ווי עס פאסט ניט זיין אנגעטאן אין ניט שיינע קליידער.

עס פאסט ניט אז א חסיד זאל ניט לערנען יעדן טאג א פרק תניא.

עס פאסט ניט אז א חסיד זאל ניט ליגן אין תיקון המדות, לא מיבעי אז מען טוט ניט מיט א תוקף אין דער העברה פון מדות רעות, נאר אויך פאסט ניט פאר א חסיד אז מען טוט ניט אין דעם עילוי המדות.

עס פאסט ניט פאר א חסיד ער זאל ניט זיין קיין עוסק אין עבודת התפלה. מען מיינט ניט פאטשן מיט די הענט און קנאקן מיט די פינגער נאר טאקע דאוונען מיט א התקשרות, וואס דע־ מאלט שפיגלען זיך אפ אין דעם חב"ד ניגון די ריכטיקע געגועים צו א הרגש אלקי.

עס פאסט ניט פאר א חסיד צו זיין מסור ונתון אין עניני מסחר, ווער רעט אויב דורך דער טרדא אין עניני מסחר פארגעסט ער חלילה אויף דעם אמת הגמור אז ברכת ה' היא תעשיר.

עס פאסט ניט פאר א חסיד אז ער איז ניט עוסק אין עבודה פון קריאת שמע שעל המטה און ווערט אנטשלאפן מיטן גאנצן שטויב אדער אפילו מיט דער בלאטע פון עבודת היום און עס חלומ'ן זיך די מילי דכדיבין מיט וואס דער ממונה על החלומות איז אים מכבד.

איינע פון דעם אלטן רבי'נס סדרי הנהגה פאר חסידים איז אז חסידים זאלן מאכן א חסידישן פארברייגנגען. אין דעם פארברייגנגען באדארפן אלע חסידים כעשיר וכעני, הן אין גשמיות און הן אין רוחניות, זיך משתתף זיין און דער כח הרבים ווי אויך דער זכות און הבטחת ברכה פון רבינו הזקן זיי־ נען בעזרת החסידים.

ז. דעם טאטנס פארברייגנגען — המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק — פלעגט מעורר זיין דעם כח הנשמה באז דעם שומע, אז יעדער לפי מהותו האט באז זיך געמאכט א החלטה אין תיקון העבר און אין סדר הנהגה אויף להבא.

איך וויל — אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — אז דו זאלסט האבן א מושג אין דעם אופן הפעולה ווי א עצמי איז פועל, אז פון דעם קורצן שמחת בית השואבה פארברייגנגען איז מען ארויס מיט א תשובה און עבודה החלטה יעדער לפי ערכו.

איינער פון די אורחים איז דאן גע־ ווען א פאלאצקער רייכער קרעמער, חיים נעמעסאוו האט מען אים געפרופן, א איינגעפונדעווועטער בעה"ב זאט אין בני חיי ומזוני, און פון דער שמחת בית השואבה ריידט איז ער געווען א צו־ בראכענער.

ח. צום זיידן מוהר"ש פלעגט קו־ מען א איד, ר' משה דוד מוליער האט מען אים געפרופן, ער איז געווען א בעל מלאכה, געקענט לערנען נגלה און חסי־ דות און אפילו בשעת דער ארבעט איז געווען לא פסיק פומי' מגירסא, ער פלעגט דאן זאגן תהלים בעל פה.

האָט דער זיידע מוהר"ש אויף אים גע־זאָגט אז ער שטייט אין אַ העכערער דרגא פון ר' שמואל בער באַריסאָווער. אַז ר' משה דוד עסט אַ שטיקל האַרטן ברויט מיט זאַלץ מיטוואָך אין דער פרי נאָכן דאָווענען און דערנאָך טוט ער זיין מלאכה זאָגנדיק תהלים האָלט ער באַ תשובה אמיתית.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר דערציילט אַז חגה"ש תר"מ זיינען גע־ווען אין ליובאָוויטש ר' שמואל בער באַריסאָווער און רמ"ד מוליער, זיי האָבן דאָן פאַרבראַכט אין ליובאָוויטש אַ פאָר וואָכן האָב איך זיך שטאַרק צו־געקוקט ווי ביידע דאָווענען. און איך האָב מער מקנא געווען ר' משה דוד'ן ווי ר' שמואל בער'ן. והוסיף: וואָס צו דעם קען מען צוקומען נאָר דורך דעם אַפלייג אין דער פשיטות ההשכלה אין חסידות. ניט אַלץ באַדאַרף מען וועלן פאַרשטיין בדרך הלבשה מיט הסברים פון שכל. דער אמת איז אַז צו הלבשה קען מען קומען נאָר דורך אמונה פשוטה אין תורת החסידות, ניט וועלן אַלץ מלביש זיין אין לבושי השגה.

ט. שבת פרשה בלק תרנ"ה בנאות דשא באליווקא בסעודת שחרית האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געבעטן מורי הרשב"ץ צו דערציילן דאָס וואָס ער גע־דענקט פון זיינע ערשטע יאָרן וועָן ער איז געקומען אין ליובאָוויטש.

מורי הרשב"ץ האָט דערציילט פון איין וואָרט וואָס דער רבי צמח צדק האָט דאָן געזאָגט און פון אַ חסידישן פאָר־ברייגען.

דער ספור וועגן צמח צדק איז גע־ווען, אַז דער רבי איז געווען אין אַ שטאַרקער שמחה און האָט געזאָגט דעם מאמר משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא, און האָט מסיים געווען אַז משיח וועט מעורר זיין באַ צדיקים דעם קו התשובה אז צדיקים זאָלן און וועלן תשובה טאָן, א עלי' אין השגה אלקית מדרגא לדרגא וואָס אין דער פריערדי־קער מינוט איז מען ניט געשטאַנען אין דעם מצב.

אויף דער חתונה פון הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מהר"ש מיט דער באָבן הרבנית מרת רבקה זיינען אויך געווען ר' הלל און ר' אייזיק און געמאַכט אַ פאַרבריינגען. האָט ר' אייזיל געזאָגט: פריערדיקע חסידים האָבן געוואוסט וואָס מען מאָנט פון זיי און וואו זיי האָלטן. היינט, וואָס פאָר אַ הבנה מען מאָנט וויס מען, נאָר וואו מען האָלט וויס מען ניט. און האָט ג'חלש'ט.

ר' פסח מאלאסטאָווקער האָט געזאָגט אַ הסבר אויף ר' אייזיל'ס ווערטער אַז דאָס איז ע"ד ווי ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי [117]).

וועָן דער טאָטע האָט געהערט דעם ספור המעשה האָבן זיך געגאָסן צוויי טרערן פון זיינע אויגן.

דאָס איז געווען אין באַליווקא תרנ"ה. היינט איז אין נויארק ת"ש.

פאָר מחשבה זיינען ניט פאָראַן קיין גדרים, מיט מחשבה קען מען זיך שטעלן אין יאָר תרנ"ה. נאָר פונדעסטו־ווייניגער אַן מעשה איז נאָר ניט.

מיר זעען וועָן אַינער טראַכט וועגן מאַכן אַ כלי, אפילו אַ סך מחשבות, וועט פון דעם קיין כלי ניט ווערן. אָבער אַז אַינער מאַכט די כלי, הגם ער וויים ניט אַזוי גוט ווי צו מאַכן, אָבער צום צווייטן מאָל וועט ער שוין מאַכן בעסער. משא"כ

---

117) ברכות כח, ב.

מיט מחשבה קען מען קיין כלי כלל ניט מאכן.

י. אמאל בא א פארבריינגען האט מען געדעט דעם חילוק צווישן א פוי־לישן חסיד און א חב"ד חסיד. ביידע פארן צו א רבי'ן. א פוילישער חסיד איז אזוי ווי ער איז אויף דער וועלט אזוי איז ער אויף יענער וועלט. בא אונז מאגט מען מער, ווייל מיר האבן מער און באמת טוען מיר מער.

עס זיינען געווען חסידים וואס פלעגן דאוונען מיט א ברען און א חיות גדול און עס זיינען געווען עלטערע חסידים וואס פלעגן ניט האלטן אזוי פיל פון דעם. זיי פלעגן זאגן אז עס איז דא אן אלטער עבודה טייטש אז אם פגע בך מנוול זה מיינט, אז אויב עבודה ברען איז בגלוי איז דאס א מנוול.

בא א עובד מסודר באדארף זיין א צייט אויף מרירות. הגם עס איז דא דער אויסדרוק ווי עס שטייט היתה לי דמעתי לחם וגו' די מאנין תבירין וואס איז מרירות, נאר וועד זאגט דאס אז עס דארף זיין אין חיצוניות, דאס דארף זיין אין פנימיות. מען באדארף וויסן ביי זיך אז מען איז צובראכן נאר מען דארף דאס ניט ארויסגעבן דעם אנדערן. דער זמן פון מרירות דארף זיין בא־נאכט בשעת קריאת שמע שעל המטה, תיקון חצות און בא דער עבודה פון תרומת הדשן.

יא. החסיד ר' משה דוד מוליער, וועגן וועלכן מיר האבן פריער געדעט, האט קיינמאל ניט געלאזט איבערנעכ־טיקן בא זיך קיין געלט, ווייל ער פלעגט עס אויסגעבן פאר עניים און אפלייגן א מטבע אויף הוצאות צו פארן קיין ליובאוויטש. ער פלעגט זאגן אז דאס איז דער פירוש פון נהנה מיגיע כפיו, אז יגיע כפיו ברייגט א הנאה אין נשמה.

יב. אמאל האט הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש געזאגט א מאמר. דאמאלסט איז געווען אין ליובאוויטש החסיד ר' שמואל בער בארישאוער און דעם מאמר האט מען ניט פארשטאנען.

אויף סעודת שבת האט דער זיידע דער רבי מהר"ש איינגעלאדן די על־טערע חסידים, צווישן זיי אויך ר' שמואל בער'ן. האבן די חסידים גע־בעטן דעם זיידן ער זאל זאגן א ביאור אויפן מאמר. האט זיי דער רבי מהר"ש געענטפערט אז מען וויים ניט דעם יסוד אויף וואס קען מען זאגן א הסבר. און האט געזאגט נאך אמאל דעם מאמר.

יג. אמאליקע חסידים איז אין דעם פארמאכן דעם סידור נאכן דאוונען גע־ווען בא זיי א סימן וואו זיי האלטן, וואס מען האט אויפגעטאן אין עבודה אין דאוונען און וואס מען באדארף נאך אויפטאן. און נאכן דאוונען האט מען געבראכט די החלטות בעבודה מהכח אל הפועל.

ש"פ חוקת, בסעודת היום[118])

א. כמה שנים — משנת תר"ט עד תרי"ד — ארך הסכסוך בן הגי תרי גיסי המחותנים, הוד כ"ק אאזמו"ר רבינו הצ"צ וכ"ק אאזמו"ר הרה"צ ר' יעקב ישראל (מטשערקאס) אודות

118) מיומנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר.

מקום מושבו של הוד כ"ק אאזמו"ר הר' יוסף יצחק, הצ"צ חפץ כי מושבו יהי' בליובאוויטש והרי"י חפץ שיתיישב באחת הערים בוואהלין ויהי' לנשיא, רבי.

ב. פתגם החסידים דער רבי [119]) האָט מורא פאַר אַ דונער וואָס ער האָט קיינ־מאָל ניט געהערט מער ווי פאַר דעם קיסר מיט זיינע זשאַנדאַרן.

ג. הוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק אמר על האספה [120]) בשנת תר"ג לפני השרים: יעקב אבינו אמר אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, בצלותי ובבעותי. בזמן הבית האָבן איידן גע־האָט אַ חרב וקשת צו פירן מלחמות. אין גלות האָט השי"ת צוגענומען באַ זיי דעם חרב וקשת פון מלחמה, אָבער דעם חרב וקשת פון צלותא ובעותא דאָס האָט השי"ת איבערגעלאָזן באַ איידן בזמן הגלות, און אדרבא דער חרב וקשת פון צלותא ובעותא איז נאָך שטאַרקער פאַר דעם אייזערנעם חרב וקשת.

ד. באספה ההיא אמר לפני השרים: דער וואָס אלפי ישראל זיינען אים בוחר פאַר אַ רב גיבן זיי אים כּח הרבים, ווען אלפי ישראל גיבן איינעם זייערע כחות רוחנים, זייערע נשמה כחות, ווערט ער אַ נשיא. אַ נשיא באַדאַרף האָבן מסירת נפש אויף דעם קיום התורה והמצות.

ה. מסירות נפש איז ווי אברהם אבינו האָט זיך מוסר נפש געווען, ניט ווי הרן וואָס האָט געוואָרט מיט זיין מסירת נפש וואָס וועט זיין מיט אברהם'ן אויב ער וועט ניצול ווערן.

ו. הרבה קנסות הטילו על הוד כ"ק אאזמו"ר הצ"צ עבור דבריו ונאומיו, באספת הרבנים דשנת תר"ג, נגד שרי הממשלה בעניני הדת וספרי הדת, כמסופר בזמנים שונים, והקנסות נמשכו שנים רבות.

ז. בשנת תרי"ד גזרה הממשלה: א) לעשות בתי ספר עבור ילדי בני ישראל. ב) הוד כ"ק אדמו"ר הצ"צ יהי' נשיא הכבוד של כל בתי הספר ליהודים ברוסיא הלבנה. ג) ליסד בית ספר בליו־באָוויטש. ד) להכריח את הוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק שיתן שנים מנכדיו לתלמידים בבית הספר.

ח. שני הנכדים אשר הוכרח אדמו"ר הצ"צ לתת לבית הספר, נפל הגורל על ר' ליב בן כ"ק הרב"ש ועל ר' ברוך בן כ"ק ר' שניאור [121]).

ט. בשעת הגזירה ההיא נסע הוד כ"ק אאזמו"ר מוה"ר יוסף יצחק עם ב"ב לחותנו כ"ק אאזמו"ר הרה"צ הר"ר יעקב ישראל להארנאסטייפאל להציל את בניו הקטנים מגזירת הלימוד בבית הספר.

י. כמה שנים עמלו ויגעו המשכילים לסדר את ספרי הלימוד אשר הוחלט באספת הרבנים בשנת תר"ג, והוד כ"ק אאזמו"ר צ"צ עכב באופנים שונים להמשיך את הדבר במשך כעשר שנים עד שנת תרי"ג. ובשנת תרי"ג התחיל ועד המשכילים לסדר את הספרים ושוב המציא כ"ק אאזמו"ר צ"צ עכובים שונים. ובתחלת שנת תרט"ז הוכרח ע"פ אונס גמור מושאַנדארן לחתום על העתקתם של הספרים בתור אחד מחברי ועד המשכילים.

יא. הוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק

---

119) הכוונה על אדמו"ר הצמח צדק.

120) בפרטיות ע"ד האסיפה ראה בקונטרס: הצמח צדק ותנועת ה"השכלה".

121) בנו של הרה"ק ר' מנחם נחום בן אדמו"ר האמצעי. חתנו של הצ"צ.

פרסם במכתב כללי ע"י צירים מיוחדים כי חתימתו היתה באונס, ואשר הוא מנגד אל הלימודים בספרים המקוצרים, וחושש אשר ההעתקות שנעשו הם בזיוף, בכוונה.

יב. אחד מהמשכילים, אהרן יונה, הלשין את הוד כ"ק אאזמו"ר הצ"צ על פרסום זה, ובקיץ תרי"ז בחדש תמוז נקנס למאסר בייתי במשך חדש ימים, אשר חוץ מהגרים עמו בביתו — אז גרו אצלו אאזמו"ר מוהר"ש וב"ב — אין רשאים לכנס אליו אפילו בניו ובני משפחתם, וגם איסור תפלה במנין עשרה.

יג. במשך השנים משנת תרי"ד עד תרי"ח הי' הוד כ"ק אאזמו"ר מוהרי"י בא עם ב"ב אחת לשתי שנים לליובאוויטש על משך חצי שנה, ושאר הזמן הי' יושב בהארנאסטאיפאל.

יד. בשנת תרי"ט הכריח כ"ק אאזמו"ר הר' יעקב ישראל את כ"ק חתנו אאזמו"ר מוה"ר יוסף יצחק שיקבע מושבו בעיר אוורוטש בתור רבי, נגד רצונו הפנימי של הוד כ"ק אביו אדמו"ר צמח צדק.

טו. כשהתיישב כ"ק אאזמו"ר מוהרי"י באוורוטש היו שמה כמה חסידי טשרנוביל מקושרי כ"ק אאזמו"ר מוהר"י ישראל, וביניהם היו זקנים מופלגים אשר זכו בנעוריהם להיות מחסידי כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ר' מרדכי מטשרנוביל והכירוהו בפני קדשו.

טז. אחד מחסידי הארנאסטאיפאל סיפר לכ"ק אאזמו"ר מוהרי"י אשר אביו החסיד הי' ממקושרי כ"ק אאזמו"ר הר' מנחם נחום מטשערנוביל, וכמה פעמים שמע מהוד כ"ק הרמ"נ בגודל שבחו של הוד כ"ק רבינו הזקן, תהלות ספרו הקדוש, לקוטי אמרים, ומאמריו הקדושים שהיו מגיעים לוואהלין מזמן לזמן.

יז. בין מאמרי חסידות חב"ד שהגיעו לוואהלין הי' המאמר וארא — שהי' נקרא דער פרומער וארא[122]). המאמר עשה רושם גדול במרחבי וואהלין.

יח. כשנסתלק הרה"ק הרמ"נ נתקשר ר' פנחס — אביו של ר' לוי יצחק המספר — אל הרה"ק ר' מרדכי ונעשה ממקורביו הגדולים, וכשהשתדך הרה"ק ר' מרדכי עם כ"ק אדמו"ר האמצעי והגיע זמן החתונה הי' ר' פנחס בין אלו שנסעו עם הרה"ק הר"מ על החתונה לעיר זשלאבין.

בעת ההיא — סיפר הר"פ להרל"י בנו — היו מספרים במדינתנו אשר רוב הליטוואקעס — אפילו החסידים — הם מכת פרושים עוסקים בתעניות וסיגופים והולכים ברחוב במסוה על פניהם שלא יביטו חוץ לד' אמות. ואף שראיתי את הרבי של הליטוואקעס, אבל אין זה ראי' על החסידים. כשבאנו לזשלאבין ראיתי כי החסידים הם אנשים כמונו, ומהם וואס זיינען גאר זייער פריילעכע, והי' לי מוקשה הדבר ושאלתי את האדמו"ר:

החסידים שלכם הם לומדים ויראי אלקים, ויודעים הרבה דברי חסידות לפי שלמדו ועסקו בזה ביגיעה מרובה, אבל מאין באה להם השמחה, שהם בשמחה גדולה.

השיב האדמו"ר:

שמחת החסידים היא מאור האמת, מען ווייס ווי מען באדארף זיין און מען ווייס ווי מען טויג ניט.

---

122) נדפס בתורה אור הנדפס בלבוב תרי"א.

אמרתי: וויבאלד אז מען וויס וויי מען טויג ניט, הייגט וואס איז די שמחה.

השיב האדמו"ר:

די ידיעה פון דער חולאת איז אַ האלבע רפואה, און פון דעם איז די שמחה אז מען וויס וויי צו היילן די חולאת.

יט. בחורף תרנ"א, בשבת פ' תרומה, אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את המאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. על שבת ההוא בא הרב ר' מאיר שלמה ז"ל[123]) מניקאלאיעוו. ובשבת פרשת תצוה אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את המאמר ועשית ציץ. על שבת ההוא בא ר' אשר שו"ב מניקאלאיעוו והשובי"ם ר' יהושע ור' שמעון מחערסאן, גם הרמ"ש מניקאלאיעוו נשאר על שבת תצוה.

ביום הראשון הי' פורים קטן. אחר תפלת המנחה התחילה ההתועדות — בדירתה של כבוד א"ז הרבנית מרת רבקה נ"ע — ובשעה השתים עשרה הפסיקו לתפלת ערבית ואח"כ המשיכו את ההתועדות עד אור הבקר.

בהתועדות ההיא הי' נוכח גם דודי הרז"א, ובפעם הראשונה שמעתיו חוזר מאמר דא"ח, וחזר את המאמר הטה אלקי אזנך ושמע.

השיחות שהיו אז רשומות במקומן.

מההתועדות הלך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לבית הטבילה, וכנראה שנתקרר אז, כי ביום ההוא הרגיש חום. איזה ימים התגבר מבלי לשכוב במטה, וביום ו עש"ק*) י"ט אד"ר נחלה במחלת דלקת הריאה, ושכב כששה שבועות במטה, ובשבת פרשת תזריע — ג' ניסן — ישב בפעם הראשון על כסא — קרעס־לא — אצל מטתו.

לסבת מחלתו לא גמר את כתיבת המאמר ועשית ציץ שאמר בשבת פ' תצוה.

במשך ימי חליו היו זמנים שהי' במצב מסוכן מאד, ואף שגם אז היתה דעתו צלולה ושפתו ברורה, אך הרופא המקומי — באגאראדסקי הישיש ומשנהו היהודי דער חאַרקאָווער דאָקטאר — והרופא שבא מוויטעבסק הפחידו במאד.

ביום השני כ"ב אד"ר בא מענ־דיל המשרת אל ה"חדר" שלמדתי עם עוד שני חברים אצל מורי ר' ניסן ז"ל, בביתו של ר' ישעי' קאסטיצר, ויאמר למורי ר"נ אשר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק קורא אותו.

כשחזר מורי הר"נ אמר לי כי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לו, אשר חפצו כי עד אשר יבריא אהי' אצלו לשמשו.

כל ימי היותי אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במשך הששה שבועות סיפר לי ספורים מאשר ראה אצל הוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק מהר"ש ואצל הוד כ"ק חותנו אאזמו"ר מוהרי"י, הן בהיותו בליובאוויטש והן בימים האחדים שהי' באוורוטש, כן מהנהגתו עד עונת הבְּרָך מצוה, ומעונת הבר מצוה והלאה, ומכל ספור וספור הוציא את המוסר השכל שבו ביראת שמים ובהנהגה במדות טובות.

אנכי לא הבנתי את סבת הספורים. ובידעי עד כמה הי' הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מייקר את זמני בלימוד עם מורי הר"נ והי' משגיח על זה בעינא פקיחא, תמהתי על זה. סדר היום שלי

123) רמ"ש יאנובסקי רב ומנהל ישיבה בראמאנאוקי ואח"כ בניקולאיעב. מה"יוש־בים" וחסידי כ"ק אדמו"ר מהורי"ש ואח"כ כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע.

*) ראה ע"ד כ"ז ברשימת המאסר חלק ד' (ברוקלין, ה' תשט"ו) ע' 13 ואילך ושם נוסחא אחרת — ומהנכון כמש"כ ברשימה הנ"ל שנעתקה מגוף כתי"ק כ"ק מו"ח אדמו"ר.

הי' אז: חצי *) שמינית תפלת שחרית במנין השני — הראשון הי' מתפלל קודם. בשעה תשיעית פת שחרית. בחצי שעה עשירית התחיל הלימוד עד שעה השני'. בשעה שלישית — בחורף — זמן מנחה בצבור. חצי שעה כתיבה, משעה הרביעית עד חצי התשיעית זמן הלימוד. תפלת ערבית וסעודת הערב.

בתחלה חשבתי שבשביל שירות קראני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אבל אח"כ ראיתי כי שירותי אינה דרושה, והי' לפלא בעיני.

מו"ר הר"נ הי' שואלני בכל יום מה מדבר עמי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. אני לגודל אהבתי אליו הייתי מספר לו, ולעתים קרובות ראיתי כי עיניו זולגות דמעות ולא הבנתי מדוע, כי הענינים שספרתי לו לא היו כאלו שיעוררו דמעות.

אחרי הרבה שנים נודעתי, כי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ידע שמחלתו אז היתה אנושה מאד, ובכן חרף את נפשו הק' לספר לי את כל הספורים אשר סיפר, וביותר את הביאורים — במוסר השכל — אשר ביאר למען הדריכני במעגלי צדק.

הקירוב שקרבני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במשך ששת השבועות ההם עורר בי התמסרות מיוחדת.

מו"ר הר"נ הסביר לי את גודל הענין אשר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר לי ענינים כאלו שמספרים לאיש ולא לנער בן י"א שנה, ובזה גופא נתעוררה בי התשוקה להיות איש ולא נער.

מיום ליום הבריא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, עד כי ביום השלישי בששי בניסן כבר הלך בחדרו על משענתו ביד ימינו וביד שמאלו אחז בי. וביום השבת — שבת הגדול — עלה לתורה מפטיר. הפטיר הפטרת השבוע ולא וערבה [124]).

בשבת תזריע כשבת הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בפעם הראשונה על כסא — מאז נחלה — אמר לי לתת לו גמרא חגיגה ולמד בעיון שעה ארוכה. ובכל יום ויום הי' לומדה נוסף על שיעוריו.

בשבת הגדול בחן אותי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בפעם הראשונה — מאז נחלה — במשניות בעל פה. הייתי בקי אז עד מסכת חלה, ויצוני כי במשך שלשת הימים עד ערב הפסח אדע בעל פה מסכתות חלה, ערלה ובכורים.

כ. משמונה עשר בניסן, ב' דחוהמ"פ, קבע הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זמן בכל יום — גם ביום טוב וש"ק — ללמוד עמי ספרי מוסר: שערי תשובה לרבינו יונה, חרדים, ארחות צדיקים, חובות הלבבות, ראשית חכמה ועוד.

אופן הלימוד הי', הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מלקט איזה ענינים מספרים הנ"ל שאלמוד בהם, ובזמן קבוע הנני בא אליו והוא מסביר לי את הענין, ולעתים קרובות מספר לי איזה סיפורים בענינים ההם מהוד כ"ק אבותינו הק' ומזקני החסידים.

במשך כשני חדשים פעל בי הלימוד שינוי בארחות חיי, מה ששימח את לבב הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, ומו"ר הר"נ רוחו טובה עליו ומקרבני מאד.

כא. ביום השני דחג השבועות בסעודה, סיפר ש"ב הרה"ח ר' ברוך שניאור נ"ע [125]) על אודות כ"ק זקנו

*) ברשימה הנ"ל (ע' 7): חצי התשיעית להתפלל וכו'.

124) ראה הגדה עם לקוטי מנהגים (הוצאת "קה"ת" ברוקלין, תשט"ו).

125) רב"ש — בן הרב ר לוי יצחק נכדו של הצ"צ — שניאורסזהן, מחסידי אדמו"ר מוהר"ש ואח"כ אדמו"ר מהורש"ב נ"ע.

ד"ז הרה"צ ר' ברוך שלום שהי' לב נשבר בטבעו [126]).

כב. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר, אשר הוא הכיר את כ"ק דו"ז הרב"ש, כי במשך כשתי שנים כשהי' בן שבע־שמונה, הי' הולך אליו בכל שבת קדש לבקרו והי' מקרבו במאד ומספר לו סיפורים והנהגות מהוד כ"ק אדמו"ר הזקן שלמד עמו את טעמי הקריאה בתנ"ך ודקדוק במבטא והברה ברורה.

פעם — מספר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — אמר לי דודי הרב"ש: טלטולו של כ"ק אאזמו"ר, מחלתו והסתלקותו פעלו בי שברון לב תמידי.

כג. שבוע הראשון, אחר חג השבועות סידר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לימוד במעלת לב נשבר — דער טאַטע האָט אויסגעשריבן אַ רעצעפט. —

לימודי בהלקוטים מענין לב נשבר נמשך כשלשה שבועות בערך. על ש"ק פרשת שלח בא כ"ק דודי הרה"צ ר' נחום דובער נ"ע [127]), ויאמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: דודך ר' נחום דובער הוא ענו ולב נשבר באמת לאמיתו.

כד. באחד מימי השבוע כשהלכתי בשעה השני' מן החדר לביתנו לארוחת הצהרים נכנסתי לבית הכנסת — דער קליינער זאָל — ואשתומם על המראה: ר' דובער — אביו של המשרת ר' מענדיל — עומד נשען על שלחן הקריאה ואומר תהלים ודודי הרנ"ב עומד בכותל דרום ופניו לצפון, מסתכל לצד ר' דובער הישובניק ופניו מפיקים צער מהול בקנאה ועיניו זולגות דמעות. כשבאתי הביתה ספרתי להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, ויאמר: גיסי הרנ"ב בענותנותו מקנא לר"ד הישובניק, וזהו לב נשבר אמיתי.

כה. בשנה ההיא הי' הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לומד תורה אור ברבים בחורף, ובקיץ — לקוטי תורה.

בשבוע פרשת חו"ב למד את המאמר על כן יאמרו המושלים, ויבאר: המושלים, המושלים ביצרם, אַז דער יצה"ר איז באַ זיי צוליב אַ משל, וויסן און האָבן מדות תקיפות אין יראת שמים. ווי קומט מען צו דעם תבנה ותכונן אַז עס זאָל זיין די הבנה אין אַ ענין אלקי און עס זאָל האָבן אַ בסיס יסודי, אַז עס זאָל קומען אין עבודה בפו"מ, איז דאָס דורך עיר סיחון דורך דער עבודה שבלב וואָס דאָס איז עבודת התפלה. כי אש יצאה מחשבון, אַ פייער אַן חשבון איז ניט קיין אש אלקי א חשבון אַן אַ פייער איז ניט קיין חשבון אמיתי, דער אש פון דעם חשבון איז די מרירות פון תיקון חצות אַדער די התבוננות פון קודם התפלה, און דעמאָלט איז להבה מקרית סיחון, דאָן קומט אַ פלאָם פייער פון קרית הלב אין תפלה וואָס פועל'ט אויף דעם גאַנצן טאָג אין אַלע זייגע הנהגות.

כו. ביום ה' י' תמוז — כפי ציווי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — קמתי בהשכמה, ובשעה אחת עשרה אחר התפלה נסע הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאהלי קדש הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, ויקח אותי אתו עמו.

זה הי' הפעם הראשונה אשר לקח אותי עמו בשעת כניסתו לאהלי הקדש והראה לי באיזה מקום לעמוד ואיזה

---

126) ראה שיחת חה"ס ה' תש"ג אות סג.

127) רנ"ד — בן כ"ק הר"ר יוסף יצחק בנו של הצ"צ.

מזמורי תהלים לומר, ונתן לי פדיון נפש כתוב בכתב יד קדשו ואמר לי לקרא אותו, ומה לעשות עמו לאחר הקריאה.

ביום ההוא — י' תמוז, בירך אותי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — בהנחת ידי קדשו על ראשי בעמדנו באהלי הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק'. וכשבאנו חזרה פקד עלי לגמור את התענית, ואשר איש — גם מו"ר הר"נ — לא ידע מזה.

כז. ביום ו' עש"ק — י"א תמוז — בשעה השביעית בקר קרא אותי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. כשבאתי אמר לי לסגור את הדלת, ובקרבי אליו פתח את תיבת שלחנו והוציא זוג תפילין קטנים, ואמר לי: התפלין הללו הם של כ"ק אאמו"ר שהי' מניחם בבקר, שתי זוגות רש"י ור"ת כאחד, ותפילין אלו הם של רש"י. וצוה לי להניחם בלא ברכה, ואמר לי להתפלל כל התפלה בחדרו.

ומיום א' י"ג תמוז, הנה בכל יום ויום הייתי בא אליו להניח תפילין בברכה בשם ומלכות בתפילין הללו, ואחרי כן הייתי הולך לבהכנ"ס להתפלה בצבור (והייתי חוזר אז משניות בעל פה).

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פקד עלי באזהרה גדולה אשר איש לא ידע מזה.

כח. בשבת פרשת חו"ב — י"ב תמוז — אחר סעודת שבת קרא הוד כ"ק אאמו"ר את החסידים ר' חנוך הענדיל, ר' אבא, ר' שמואל ברוך ור' מאיר מרדכי טשערנין והתועדו יחדו — ע"י חסידישן פאַרבריינגען — ושלח את מענדיל משרת להודיע למו"ר ר' ניסן — שהי' מחזיק לו טובה בעד התמסרותו להדרכתי — אשר מתועדים, ובא תיכף, ואח"כ באו ר' שלמה חיים שו"ב, ר' יעקב קאַפּל זעליקסאָן, והרב ר' דוד המו"צ. תפלת המנחה התפלל — הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — בהניגונים דשמחת תורה, וההתועדות נמשכה עד שעה מאוחרת בלילה. כחצי שעה קודם השקיעה הפסיקו וברכו ברכה אחרונה והוד כ"ק אאמו"ר דיבר הרבה, והי' בשמחה גדולה, מה שהפליא את כולם, אבל איש מהם לא הרהיב עוז לשאול מאומה.

ש"פ בלק, בסעודת היום

א. (אחד מהתלמידים הקשישים של ישיבת תו"ת הי' מיסב אצל השלחן בעת הסעודה ולאיזה סבה לא אכל. והרגיש זאת כ"ק אדמו"ר ואמר):

עפ"י תורה באַדאַרף מען שבת עסן. אין דעם כללות הענין וויי א איד באַ־דאַרף זיך פירן עפ"י עבודה, זיינען פאַראַן בכללות צוויי דרכי עבודה.

מוסר לערנט וויי ניט עסן, חסידות לערנט וואָס צו עסן און וויי צו עסן. דאָס איז אייגע פון די מעלות, וואָס דרכי החסידות האָט אויפגעטאָן אויף מוסר.

מוסר ברעכט דעם גוף, ניט עסן, ניט שלאָפן, אַבער חסידות לערנט וואָס מען באַדאַרף עסן און וויי מען באַדאַרף עסן, ניט ברעכן דעם גוף נאָר מחנך זיין אים.

באַ חסידים איז געווען אַ וואַרט, אַז מען דאַרף האַלטן בכבוד דעם אייגענעם גוף וויי יענעמ'ס גוף [128]).

---

128) ראה „היום יום" ע' כג.

ב. צוקומען צו השגת און ידיעת החסידות קאן מען נאר דורך דרכי החסידות, וואס ראשית דרכי החסידות איז עבודה בסדר והדרגה. מען קאן ניט האלטן בא א הערער דרגא אין עבודה פאר דער ערשטער דרגא, פריער דארף מען צוקומען צו מדריגת המוסר, נאך דעם קען מען צוקומען צו העכערס[129]).

ווי אין יעדער זאך אזוי אויך אין הנהגה פון יראת שמים און תקון המדות איז פאראן איידעלער און גרעבער, קלי־גער און נארישער. אזוי איז אויך אין דרכי העבודה ניט אלץ דארף מען עסן. עס זיינען פאראן זאכן וואס מען טאר ניט עסן, לא מבעי' אויף וואס עס איז דא א חשש, א הידור אדער א הידור דהידור דארף מען אודאי ניט עסן, נאר אפילו וואס מען מעג יא עסן עפ"י דין, איז עפ"י ישור פון עבודה באדארף מען ניט עסן.

עס איז פאראן דער אלטער חסידי־שער ווארט: ניט אלץ וואס מען מעג דארף מען.

ג. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געהערט אויף יחידות, אז די וואס זיי־נען זיך ניט עוסק בעבודה מסודרה האבן ניט קיין הצלחה בעבודתם.

עס איז בא אונז בקבלה אז א תענית — בתנאי אז מען איז געזונט — איז דבר המועיל אין בירור ותקון המדות און גילוי המוחין, אבער ניט עסן און מען זאל ניט דאונען באריכות ההתבו־ננות און ניט עוסק זיין אין לערנען הייסט דאס ניט געפאסט, נאר געדארט. פאסטן הייסט ניט עסן אבער לערנען און דאוונען.

עס איז דא א תענית לשעות, תענית איז מל' עינוי, עס איז פארא א עינוי פון אכילה לשעה, עס איז פארא עינוי פון דיבור לשעה, עס איז פארא א עינוי פון ראי' לשעה און יענע צייט לערנען, דאס איז דער ענין פון דער חסידות'ער עבודה.

דער ביאור פון דעם ווארט איז: עבודה איז א צוואנג. אין גשמיות זיינען פארא צווייערליי צוואנגען: א צוואנג פאר א טשוואק און א צוואנג פאר גאלד און אבנים טובות. דאס זעלבע איז פא־ראן אין עבודה רוחניות. דער עיקר העיקרים אז מען דארף טאן מיט זיך ניט געניארט, און אז מען טוט מיט זיך מיט א אמת דערטוט מען זיך מער, ווי־ניקער, אבער מען דערטוט זיך, מען דארף נאר טאן.

ד. דער מיטעלער רבי ווען ער איז אלט געווארן זעכצן יאר האט אים דער אלטער רבי איבערגעגעבן די הדרכה פון די חסידישע יונגעלייט, וואס זיינען געזעסן אין ליאזנא, די אזוי גערופענע פרחי החסידים.

אין יאר תק"ן האט דער מיטעלער רבי געזאגט צו די יונגעלייט: דער וואס ארבעט ניט אויף תקון המדות זאל אין מיינע ד' אמות נישט שטיין. די יונגעלייט המחונכים האבן אנגענומען, אז דער מיטעלער רבי מיינט דעם תקון המדות אין דקות.

דער מיטעלער רבי האט אבער ניט ליב געהאט קיין פארוואלקנטע רייד, האט ער זיי געזאגט, אז ער מיינט פשוט, ווי עפ"י מוסר גראבע מדות, כעס והדומה. און האט מסיים געווען: מען קאן ניט ארויף אויף דער צווייטער טרעפ ווען מען שטייט ניט פריער פעסט אויף דער ערשטער טרעפ.

---

129) ראה „תורת החסידות" אות יב ואילך.

ה. פאַריקע וואָך האָב איך דער־ציילט אַז דער טאַטע פלעגט אין די יאָרן תר"ן — נ"א לערנען מיט עטלעכע לקו"ת און תו"א. ביים לערנען פלעגן זיין עטלעכע חסידים און עטלעכע בעלי בתים.

איך האָב געלערנט ביים מלמד ר' ניסן אין די יאָרן נ"א—נ"ב ביז אין מיטן נ"ג. ר' ניסן פלעגט אויך אריינגיין צום טאַטנ'ס לערנען. איך האָב אַנגעהויבן אַריינגיין צום טאַטנ'ס לערנען (לקו"ת ותו"א) אַנהויב תרנ"ג.

צווישן די הערער זיינען געווען אַזעלכע וואָס האָבן ניט נאָר געהערט און פארשטאַנען וואָס זיי הערן, נאָר וואָס האָבן געלעבט און געפילט אַז דאָס וואָס מען פאַרשטייט.

אין די מאמרים האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט מערסטנס אין עניני עבודה, פלעגט מען זיך ניט שעמען מיט אַ טרער, אַן אמת'ר טרער וואָס קומט פון עבודה'דיקן לב נשבר.

דעמאָלט האָט מען געזען אין דעם מאמר לקו"ת מה טובו אהליך יעקב, אַז דער סור מרע דאַרף זיין אין דעם רע פון בריאה, וויל אצילות איז כולו טוב, אַז עס קומט אַראָפּ אין בריאה איז דאָ רע אויך, דארף מען דאָס מברר זיין.

מען האָט אויך אַרומגערעט די דריי מדריגות פון תשובה וואָס רעט זיך אין מאמר: א) סור מרע, ב) עשה טוב, ג) אַז מען איז שוין שלם אין די פריערדיקע מדריגות איז נאָך דעם די תשובה צו עצמות.

ו. רצון און מחשבה איז נאָך ניט דער תכלית. עס דאַרף אַראָפּקומען אין השגת המוח און אין הרגש הלב ביז מדות בפועל.

בא חסידים איז פאַראַן אַ עבודה־דיקער אינטייטש וואָרט אין דעם מאמר [129]) מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה: וועז איז דאָס אַ מחשבה טובה, אַז עס קומט אַראָפּ אין מעשה, און דאָס איז דער ענין פון הקב"ה עוזרו.

ז. דער של"ה הקדוש זאָגט [130]) אויף דעם וואָס בלעם האָט געזאָגט חטאתי כי לא ידעתי, אַז עס זיינען פאַראַנען אַזעלכע וואָס באַ זיי איז דער חטא, דער לא ידעתי. מ'קען לעבן אַ טאָג, אַ וואָך, אַ חדש, אַ יאָר, צען, צוואַנציק יאָר און טענה'ן דעם לא ידעתי. דאָס איז אַ חטא. ס'גייט אַדורך די 120 יאָר, מען וועט דאָך מאַנען פאַר דעם ניט וויסן, מען דאַרף וויסן.

ח. איך האָב געהערט פון החסיד ר' אברהם בער באַברויסקער [131]) בשם החסיד ר' איזיק וואָס ער האָט געהערט פון החסיד ר' משה ווילענקער:

אמאָל איז דער אַלטער רבי ארויס־געגאַנגען מחדרו אין פאַדערשטן חדר, וואו עס זיינען געזעסן חסידים, ופני קדשו היו בהתלהבות, און האָט גע־זאָגט:

מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה [132]), ווער האָט געגעבן אַז חכמה זאָל זיין ראיית המהות און ווער האָט געגעבן אַז שכל אנושי זאָל פאַר־שטיין אלקות.

אַז ר"מ האָט איבערגעזאָגט דעם רבי'נס הייליקן וואָרט האָט עס אין מיר פועל געווען אַ דביקות פנימי און התגלות המוחין.

ט. נאָך אַ זאַך האָט החסיד ר' אברהם בער באַברויסקער דערציילט. עס זיי־

129*) קדושין מ, א.
130*) חלק תושב"כ ס"פ בלק.
130) ראה אודותו "התמים" ח"ב ע' קך.
131) איוב לח, לו.

נעַן געווען 2 חסידים אין באָברויסק, איינער איז געווען אַ בעל בכי און דער צווייטער איז געווען אַ בעל שמחה, און ביידע זיינען געווען שטאַרקע עובדי ה' באריכות התפלה. האָט מען געפרעגט באַ הרא"ב פאַרוואָס זיינען די צוויי הפכים אין אופני עבודה, האָט ער, הרא"ב, געענטפערט: דער איז במרירות, ווייל ער באַטראַכט זיך פון וואַנען איז די נשמה געקומען און ווי זי איז איז איצ־טער, פאַלט ער אריין אין מרירות, דער אַנדערער באַטראַכט זיך ווי די נשמה איז איצטער און ווי זי וועט זיין, און אַז דאָס ווי זי וועט זיין איז תלוי אין דער עבודה פון איצטער, ווערט ער במילא בשמחה.

החסיד ר' אברהם בער האָט מבאר געווען מיט אַ הסבר, אַז דער בעל שמחה איז גרעסער אין עבודה, ווייל מרירות איז אַ רפואה, וואָס אַז מען נעמט עס אין צייט ברייגט עס א תועלת, אָבער אַז מען נעמט אַ רפואה שטענדיק, איז דאָס דעמאָלט ניט קיין רפואה און עס ברייגט ניט קיין תועלת, משא"כ דער צווייטער וואָס איז תמיד בשמחה, איז ערשטנס שמחה אַליין איז אַ מעלה וואָס איז גורם פתיחת המוח והלב, און בפרט אַז די שמחה איז פון די גילוים דלעתיד.

י. החסיד ר' אברהם בער באָברויס־קער האָט געהאַט אַ שטאַרקן הדרת פנים, ער איז געווען אַ בר דעת גדול אין נגלה און חסידות און בעל מדות טובות, זיין פרנסה איז געווען אַ בוכ־האַלטער.

החסיד רא"ב איז געווען אַ משפיע און אַ למדן גדול אויך אין נגלה. ער האָט געהאַט אַ ליכטיקן הדרת פנים. ער איז געווען אַ קובץ על יד דורך עבודה בתפלה.

החסיד רא"ב האָט געהאַט אַזאַ הדרת פנים, אַז אַ אַנדערענס נפש הבהמית האָט זיך פשוט געשעמט קוקן אויף אים. בפרט ווען ער איז געווען פאַר־טראַכט אין אַענין, איז דאָן געווען אַ זיסער טייערער געשמאַק צו קוקן אויף אים, הגם ער איז געווען אַ שטרענגער.

חג הגאולה, י"ב תמוז

א. (בשעת שתיית לחיים אמר כ"ק אדמו"ר):

אַז מ'מאַכט אַ ברכה אויף אַ כוס יי"ש זאָגט מען לחיים, איז מען מכוון מיט דעם לחיים אויך אַ ברכה פאַר די בני בית. רבינו הזקן האָט מדריך געווען חסידים אַז ווען זיי זיינען אין א מסיבה און מען זאָגט ברכת לחיים פאַר משפחת החסידים ובני ביתם, זאָל מען זאָגן לחיים דעם כלל ישראל בכל מדינה שהם. ובפרט בזמן הזה דאַרפן דער־מאָנען אונזערע ברידער מעבר לים וועלכע טרינקען זיך בים של צרות.

אָלע אידן צוזאַמען זיינען אַ לב אחד, ווי די רז"ל זאָגן[132]) מה התמר הזה אין לו אלא לב אחד, כך ישראל וכו'. ווי עס איז ידוע דער פירוש פון ישראל נושע בהוי' וואָס עס שטייט בלשון יחיד. דארף מען האָבן אין זינען און געדענקען וועגן כלל ישראל וואָס מעבר לים. אָלע, זיי מעבר לים און מיר דאָ, זיינען אין זאַך און יעדער אַיינער באַדאַרף תמיד געדענקען אַז די האַלבע האָרץ אונזערע וואָס איז מעבר לים שטייט אין סכנה

---

132) סוכה מה, ב.

בפועל ממש. עס איז אַ חוב נפשי אויף יעדער אידן צולייגן אַ האַנט צו דער הצלה.

עס זיינען פאַראַן כלל טוער וואָס אי־בער טעמים פרטיים מאַכן זיי קאַלט די הצלה ארבעט, און בכדי עס זאָל ניט שטערן זייער ארבעט זאָגן זיי אַז מען איז מגזם אין דעם מצב הסכנה. אָבער באמת איז דער כלל ישראל מעבר לים אין סכנת נפשות בפועל ממש.

לחיים, דער אויבערשטער זאָל שטאַרקן די הערצער פון אונזערע ברי־דער און שוועסטער צו קענען ביישטיין די שווערע לעבנס געפאַר, און ער זאָל רחמנות האָבן אויפן כלל ישראל און שיקן די גאולה אמיתית, און מיר זאָלן זוכה זיין צו גיין מיט משיח צדקנו לירושלים עיר הקדש תובב"א מיט דעם זיסן טאַטנס רצון בויען דעם בית המקדש בב"א.

ב. אין יאָר תר"מ, דעם יאָר וואָס איך בין געבאָרן געוואָרן, איז געווען די קביעות פון י"ב תמוז מאָנטאָג, און אַזוי אויך אין יאָר תרנ"ג, דעם יאָר וואָס איך בין בר מצוה געוואָרן.

אין טאָג פון בר מצוה, מאָנטאָג, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אַנגעהויבן זאָגן דעם מאמר תפילין דמארי עלמא, און האָט געזאָגט דעם מאמר — אין המשכים — ביז שבת פרשת בלק (אַנ־ָ הייבנדיק והי' שארית יעקב).

יעדן טאָג נאָכן זאָגן דעם מאמר איז געווען אַ לענגערע חסידות פאַרבריי־גען מיט אַ סעודת שמחת מצוה.

דעם שמחה פאַרבריינגען האָט מען נאָך אַנגעהויבן פון דאָנערשטאָג ח' תמוז און אויף שבת פרשת חוקת זיינען גע־קומען אַ סך חסידים, צווישן זיי אויך פון אוקראינע, און עס האָבן זיך אַנ־געהויבן די שמחה פאַרבריינגענס. נאָר דער עיקר שיחות ק' האָבן זיך אָנגע־הויבן פון דעם טאָג פון בר מצוה.

עס איז ניט דאָ דער אָרט צו דער־ציילן וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דאָן דערציילט. באַ מיר איז דאָס אויס־פירליך באשריבן אין מיין יומן, וואָס איך האָף מיט דעם מצב אויבערשטנס הילף צו ערלויבן מעתיק זיין געווסע דער־ציילונגען און אַרויסגעבן אין דרוק לטובת הרבים. איצטער וועל איך דער־ציילן איין סיפור.

ג. בכלל די זכרונות פון יעדן מענשן וואָס ער געדענקט מה שעבר עליו איז אַ ספר שלם, אָזוי האָט מיר דער טאַטע אַמאָל געזאָגט אויף דעם פסוק זה ספר תולדות אדם, אַז תולדות אדם איז אַ ספר בפני עצמו.

ד. מאָנטאָג, י"ב תמוז, איז טאָג פון מיין בר מצוה, קומנדיק פון אהלי הקדש און נאָכן מאמר דא"ח איז געווען אַ שאר־פער פארבריינגען, וואָס האָט געדויערט עטלעכע שעה.

אַ זייגער זעקס האָט מען זיך געוואָשן צו דער סעודת מצוה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געווען זייער אויפגעלייגט, און האָט געזאָגט, אַז עס איז אַ סדר מסודר אין בית רבי, וואָס דער אַלטער רבי האָט געפרעגט באַ בנו כ"ק אדמו"ר האמצעי אין סעודת הבר המצוה: פרעג עפעס, און אַז דער עלטער זיידע דער צמח צדק איז בר מצוה געוואָרן, ערב ראש השנה, איז אויף דער סעודת בר מצוה האָט דער אַלטער רבי געזאָגט דעם רבין צמח צדק ער זאָל באַ אים עפעס פרעגן, און אָזוי אין דעם סגנון האָט דער רבי צמח צדק געזאָגט באַ דער סעודת בר מצוה פון זיידן מהר"ש, און מיט דעם סגנון האָט דער זיידע

מהר"ש געזאגט צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בא דער סעודת הבר מצוה.

און מיט דעם סגנון האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בא דער סעודה פון מיין בר מצוה מיך אנגערופן ביים נאמען און געזאגט: יוסף יצחק פרעג עפעס.

האב איך געפרעגט בא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

אין סידור שטייט נכון לומר קודם התפלה הריני מקבל עלי מ"ע של ואהבת לרעך כמוך, איז פארוואס שטייט דאס דוקא קודם התפלה. און אויב אהבת ישראל דארף זיין תיכף בבקר האט מען דאס באדארפט קובע זיין צוזאמען מיט ברכות השחר.

האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מיר געענטפערט: ווען א טאטע האט א סך קינדער איז דער עיקר התענוג זיינער ווען ער זעט אז אלע זיינען זיי באחדות און האבן זיך איינער דעם אנדערן ליב. תפלה איז דאך בקשת צרכיו, הן צרכים גשמיים און הן צרכים רוחניים, איז קודם הבקשה דארף מען מאכן א נחת רוח לאבינו שבשמים, און דעריבער האט מען קובע געווען דעם לקבל מצות עשה פון אהבת ישראל קודם התפלה דוקא.

איך דערצייל דאס אייך בכדי איר זאלט פארשטיין וואס א טאטע באדארף געבן און גיט זיין קינד א הדרכה און הנהגה אין טאג פון בר מצוה.

דער ענין פון ואהבת לרעך כמוך מיינט דאך ניט מער ניט וואס מען גיט יענעם אפעסן אדער מען לייט אים א גמילות חסד אדער איבערשלאפן א נאכט, נאר דער ענין פון ואהבת לרעך כמוך איז דאך בכל מהותו, אז עניני צרכי הזולת זיינען אים נוגע מער ווי עניני עצמו. ווי עס איז ידוע, אז בא אלטע חסידים איז געווען א פתגם: מען דארף זיך ליב האבן ווי יענעם.

ו. איך וואלט זיך געוואונשן אז אין די פדיונות וואס איך שרייב לכ"ק אבותי רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע זאל איך זיי קענען מבשר זיין אז דער ענין אהבת ריעים וואס אונזערע הייליקע רביים האבן מייסד געווען בא חסידים איז נחקק געווארן בא אנ"ש, וואס פאר דעם וועלן אנ"ש ובני ביתם זוכה זיין צו די ברכות פון הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' בגשמיות וברוח־ניות.

ז. איך וויל זאגן א ברכה כללית צום כלל ישראל און אלע נשמות זאלן ענט־פערן אמן, נאר איך וויל צו דעם מקדים זיין א סיפור.

אין יאר תר"מ, דער יאר ווען איך בין געבארן געווארן, איז די קביעות פון י"ב תמוז אויסגעפאלן מאנטאג. שבת איז געווען שבעה עשר בתמוז, פרייטאג צו נאכט צום שלום זכר און שבת בייטאג צום בן זכר איז הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש געווען בשמחה רבה און האט דערציילט א סך ספורים, וואס זיינען פארשריבן בכתב יד קדשו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, און האט עטלעכע מאל דערמאנט אז דער ש"ק רופט זיך א נדחה וויל דער תענית שבעה עשר בתמוז איז נדחה בש"ק. און האט אויסגעפירט: הלואי ער זאל נדחה ווערן באמת.

וסיים כ"ק אדמו"ר: א ברכה פון א צדיק ווערט מקויים. הלואי עס זאל טאקע אזוי זיין, און זאל נדחה ווערן באמת ויהפך לששון ולשמחה.

(כל המסובים ענו אמן בהתלהבות עצומה ושמחה רבה. אמן אמן).

ח. (אחרי שאמר כ"ק אדמו"ר

את הדרוש דא"ח ד"ה כל המאריך באחד פתח ואמר):

יעדער וועלכער איז געקומען מעבר לים האָט מיטגעבראַכט זיין אויסשפּראַך. אין ליובאַוויטש איז געווען אַ אויס־שפּראַך: טאַמבאַוור איז, וויטעבסקער איז, ריכטיקער איז געווען וויטעבס־קער איז. עס איז אויך פאַראַן אונטער וואַסער איז, דאָס מיינט ליטווישער איז, און אַזוי איז אין יעדער מדינה איר אופן איז. דער עיקר איז גענשאַפט פון איז זיינען דריי זאַכן: קאַלט, האַרט און שטאַרק, און נאָר דער וואַרעמער וועטער איז משנה די האַרטקייט פון איז אויף דער פרוכטבאַרקייט פון וואַסער.

ט. מען באַדאַרף מיט דעם אויבער־שטענס הילף מעורר זיין די חסידישע וואַרעמקייט זי זאָל ווירקן אויפן אַמערי־קאַנער איז ער זאָל צוגיין, און קרח שנמס כשר למקוה.

י. צוברעכן דעם איז רוחני דאַרף מען ניט מיט העק אַדער מיט לאָמען, וואָס אין רוחניות מיינט דאָס דער ענין פון מרירות, נאָר באש אלקי של תורה ועבודה בשמחה ובטוב לבב.

יא. דער אויבערשטער זאָל אונז מצליח זיין אין אונזער עבודה קשה, אַז מיר זאָלן זוכה זיין צו זען ווי דער אַמע־ריקאַנער חסידישער אייז האָט זיך גע־רירט, און אגודת חב"ד זאָל מצליח זיין בגשמיות וברוחניות.

ש"פ פנחס, י"ד תמוז, בסעודת היום

א. היינט איז פרשת פנחס, אין דעם זמן וואָס מען לייענט אין דער תורה די פרשה פנחס בין איך — אין יאָר תר"מ — געבאָרן געוואָרן. די פרשת השבוע וואָס מען האָט געלייענט אין דער תורה אין דער וואָך וואָס אַ איד וועלט גע־באָרן און גייט אַרויס לאויר העולם, האָט אַ געוויסע שייכות צום סדר החיים און די מאורעות פון מענטשן.

איך בין געבאָרן געוואָרן יום ב' פרשת פנחס. און רובא דרובא פון די מאורעות וואָס האָבן פאַסירט מיט מיר און אַרום מיר אין משך פון ששים שנות חיי — לאריכות ימים ושנים בהצלחה בעבודת השם ובאהבת ישראל — זיינען מרומז בהעלם ובגילוי אין פרשת פנחס.

ב. רבינו הזקן האָט זיך אַליין אַפגעגעבן מיט דער הדרכה פון בנו ר' משה און נכדו הצמח צדק אין זייערע חינוך יאָרן.

איינער פון די הדרכה סדרים איז גע־וען, וואָס דער רבי האָט זיי מסביר גע־וען אַז אין דער נאָך־לימוד־בחדר צייט זאָלן זיי הערן סיפורי החסידים.

ג. ווען דער רבי צמח צדק איז אַלט געוואָרן אַכט יאָר, ערב ראש השנה תקנ"ז, האָט ער אַנגעהויבן שרייבן זיין ספר הספורים והמאורעות, און די ערשטע פאַרצייכנונג איז דער סדר פון זיין יום הולדת וואָס דער אַלטער רבי האָט אים מסדר געווען, און מזהיר געווען אַז ער זאָל דאָס האַלטן בסוד גמור. און האָט אים געזאָגט אַז אַ סוד איז אַז מען דערציילט ניט, אַ סוד גמור איז אַז מען איז מעלים אַזוי פיל, אַז מען דערקענט ניט.

דער סדר האָט זיך אַנגעהויבן יום

השלישי פרשת האזינו כ"ח אלול תקנ"ז, נאך תפלת ערבית. 3 אזייגער פאר סליחות האט דער זיידע מיט מיר א האלבע שעה געלערנט און מיר געגעבן א סדר הנהגה אויף ערב ראש השנה. איינס א־זיגער ערב ר"ה האט אים דער רבי געבענטשט די ברכת יום ההולדת און נאך מנחה האט אים דער רבי גע־בענטשט די ברכת השנה בסדר ברכת בני ביתו.

ד. אין די סדרי הנהגה פון רבי'ן וואס דער רבי צמח צדק האט פאר־שריבן, איז י"ט כסלו פארשרייבט ער דעם סדר פון דעם רבי'נס הנהגה און מאמר חסידות אין יום ההילולא פון מעזריטשער מגיד, דער רבי דאוונט אלע דריי תפלות פארן עמוד.

אין דער סעודת ההילולא האט דער זיידע געריעט וועגן דער התקשרות עצמי פון א תלמיד צום רב בכלל און א ממלא מקומו במסירת כל עצמותו בפרט.

ה. מוצאי שבת פרשה תבא פאר־שרייבט דער רבי צמח צדק בפרטיות דעם סדר השבת פרשה ראה וואס איז אויסגעפאלן דעם יום ההולדת [133]) אין יאר תקנ"ז.

שבת האט דער זיידע געריעט וועגן די שלש עטרות מיט וועלכע ח"י אלול איז נתעטר געווארן.

א) אין יאר תנ"ח — נחת — ביום השני ח"י אלול איז מורנו הבעש"ט גע־בארן געווארן לאביו הקדוש והצדיק נסתר הגאון ר' אליעזר.

ב) אין [134]) יאר תפ"ד ביום הרביעי ח"י אלול איז מורנו הבעש"ט אלט גע־ווארן זעקס און צוואנציק יאר, איז צו מורנו הבעש"ט נתגלה געווארן נשמת אחי' השילוני (מורנו הבעש"ט רופט אחי' השילוני דער בעל ח"י — חי' יחידה) און האט מיט מורנו הבעש"ט געלערנט צען יאר חמשה חומשי תורה.

ג) אין יאר תצ"ד ביום החמישי פרשה תבא איז מורנו הבעש"ט על פי הוראת וצווי מורו הקדוש הבעל ח"י (דעם תואר ח"י האט כ"ק דודי [135]) מסביר געווען: א בעל אויף דעם אופן התגלות עצמי פון די מקיפים חי' יחידה) נתגלה געווארן.

ו. חסידים זיינען בעלי שיר, דער רבי האט געמאכט חסידים פאר בעלי שיר. רבינו הזקן האט מסדר געווען צען ניגונים ע"פ הסדר דספירות ועולמות אבי"ע.

מיר האבן זוכה געווען צו הערן י"ט כסלו תרס"ג [136]) פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק א פירוש ארוך ומסודר אויף דעם ארבע בבות ניגון אז ער איז מכוון נגד ארבעה עולמות אבי"ע. מיר אלע וועלכע זיינען בייגעווען די מחזה הק־דושה דארפן געדיינקען ווי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט זיך אויפגעשטעלט מלא קומתו און האט געזאגט: מיר אלע חסידי חב"ד באדארפן געבן א באזונ־דער שבח והודי' להשי"ת פאר דעם זכות ההתקשרות מיטן רבי'ן, וואס דורך דעם זיינען מיר פארבונדן מיטן אין סוף פון חכמה דאצילות, און מיט

---

133) של הבעש"ט ורבנו הזקן — יום חי אלול.

134) ראה מכתב הבעש"ט עד"ז ב"התמים" ח"ד ע' יח.

135) הכונה על אדמו"ר האמצעי.

136) ראה שיחה זו ב"התמים" ח"ה ע' נת.

דעם רבינ'ס ניגונים וועלן מיר מקבל זיין את פני משיח צדקנו.

דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק אין זיינע זכרונות וועגן דעם שמחת בית השואבה סדר אין יאָר תקנ"ז שרייבט, אז רבינו הזקן האָט געזאָגט א קורצן קאָלט פייערדיקן עבודה מאמר אויף דער משנה *) כל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר, די ביידע עבודות הנשמה, הן יוצאים מההעלם אל הגילוי מחכמה דאצי' מלמעלה למטה איז דורך שיר, און הן עלי' מהגילוי אל ההעלם דחכמה דאצילות וואָס דאָס איז דער העלם העצמי פון עצמות אין סוף איז דורך שיר.

דער רבי דער שווער האָט אין יענעם יאָר שמחת בית השואבה דערציילט, וואָס ער האָט געהערט פון הישיש החסיד ר' יצחק שמואל וואָס איז געווען איינער פון רבינו הזקן'ס תלמידים:

ווען רבינו הזקן איז געקומען דעם ערשטן מאָל פון מעזריטש האָט ער געזאָגט: שלשה דברים האָט אים דער מגיד מגלה געווען: א) ווער ער איז, א נשמה דאצילות. ב) צוליב וואָס איז נשמתו אַראָפּ אויף דער וועלט, מגלה זיין חסידות חב"ד. ג) אז דער גילוי חב"ד איז דורך נגינה אין צוויי אופנים: העלאה און המשכה.

רבינו הזקן זאָגט דעם מאמר כל בעלי השיר יוצאים בשיר מלמטה למעלה ונמשכין בשיר מלמעלה למטה, קול מעורר הכוונה, דאָס הייסט די כוונה עצמית, ניט נאָר די כוונת המכוון, ווייל דער מכוון איז דאָך מוגבל בידיעתו אָבער די כוונה עצמית איז די כוונה של הבורא וואָס איז בלתי מוגבלת.

איצטער זינגט דעם ניגון הידוע מוואַרשא מיט א התעוררות פנימית בכדי ממשיך זיין אהער דורך דעם ניגון די תלמידי תומכי תמימים בוואַרשא.

ז. דער רבי איז א עצמי. א עצמי איז תמיד מקושר אין עצמות און איז מגלה עצמות, און דער גילוי איז אין צוויי אופני התגלות.

דער רבי האָט פותח געווען דעם חב"ד שבנפש בא חסידים אין עבודה בפועל, אז דער פועל פון חסידים איז עבודה פון התבוננות און מאָכן א חשבון הנפש פון אַלע זמנים און אַלע תקופות שעברו עליו.

דער ערשטער זמן, ווען מען איז א מופלא סמוך לאיש, און נאָכדעם איז דער זמן היותו לאיש.

דער מיטעלער רבי זאָגט **) אז אויך די ענינים פון דעם פאָר בר מצוה זמן דאַרף מען תשובה טאָן. דאָס הייסט אויף דעם וואָס מען האָט געטאָן בלא דעת און אויף מעשים שעשה כבהמה. נאָר מען איז אויף דעם ניט קיין בר עונשין. וואַרום אין דעם ענין פון עונשין זיינען פאַראַן חילוקים בן י"ג שנה און בן עשרים.

ח. עס זיינען דאָ צוויי זמנים, וואָס יעדער, לפי מעמדו ומצבו, וועלט א סמוך לאיש און נאָכדעם א איש.

בא מיר איז געווען דער זמן פון מופלא סמוך לאיש אין יאָר תרמ"ח, וועו איך האָב געהערט פון טאָטן דעם מאמר אין הקב"ה בא בטרוניא, און דער זמן פון איש האָט זיך בא מיר אָנגעהויבן פון יאָר תרנ"א, וועו איך האָב געהערט פון טאָטן: אונזערע רביים האָבן מדריך געווען דעם עדת חב"ד אז א וואַרט איז א השכלה תורה אור אז א תנועה איז א הדרכה הוראה.

*) שבת פ"ה מ"א.

137) ראה ג"כ שו"ע או"ח סוף סי' שמ"ג ושו"ע חו"מ סי' שמ"ט ובמקומות שנסמנו שם.

ט. עס איז געווען בא א פאַרבריי־
גען. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דאָן
געזאָגט דעם משך פון מאמר תקעו
תר"ן, און דער פעטער רז"א האָט גע־
זאָגט דעם זיידנס מאמר ועשית ציץ.
מען האָט דאָמאָלט זייער גוט פאַרבראכט
עס זיינען דאָן געווען ר' יהושע חער־
סאָנער, ר' אשר ניקאָלאיעווער און
נאָך. האָט ר' אשר געבעטן דעם טאָטן:
רבי זאָגט דעם מאמר, וואָס דער רבי
דער טאָטע, האָט געזאָגט פּורים קטן
תרל"ה. דער טאָטע האָט זיך אָנגע־
שפּאַרט אויף די הענט און זיך שטאַרק
פאַנאַנדערגעוויינט. נאָכדעם האָט מען
געזונגען א האַרציקן ניגון און דער
טאָטע האָט געזאָגט דעם מאמר וקבל
היהודים.

אין דעם מאמר ווערט נתבאר, ווי
אלע אידן זיינען דאָמאָלסט געשטאַנען
א גאַנץ יאָר במסירת נפש און מרדכי
מיט זיינע כ"ב אלף תלמידים האָבן
מגלה געווען בא אידן דעם כח פון
מסירת נפש אז וואָס דער גוף וגה"ב
וויל זאָל מען דורך עבודה ניט וועלן,
און דאָס וואָס דער גוף וגה"ב וויל ניט
זאָל מען דורך עבודה יע וועלן און טאָן
בפועל.

נאָכן פאַרבריינגען האָט מיר מיין
מלמד ר' ניסן מבאר געווען דעם ענין
העבודה במסירת נפש לפי ערך הבנתי.

י. דורך דעם טאָטנס טרערן און
בקשת רחמי שמים אויף מיין חנוך האָב
איך געהאָט הצלחה צו גוטע מלמדים.

מיין ערשטער מלמד איז געווען ר'
יקותיאל. זיין עלטער שווער איז געווען
פון דעם אָלטן רבי'נס חסידים. ר'
יקותיאל האָט מיר געלערנט א"ב. ער
פלעגט זיך נוהג זיין יעדן טאָג נאָכן
לערנען דערציילן א מעשה פון בעש"ט
און זיינע תלמידים. בשעת ער פלעגט
דערציילן א סיפור פלעגן מיר זיך צו־
נויפקלייבן ארום אים און קוקן אים אין
מויל. און דאָס האָט פועל געווען א
שטאַרקן רושם אויף אונז.

איינער פון די גרעסטע עונשים פאַר
אונז איז געווען אז בשעת ר' יקותיאל
האָט דערציילט א סיפור האָט מען גע־
מוזט שטיין הינטער אים.

מיין צווייטער מלמד איז געווען ר'
שמשון. דער רבי צמח צדק האָט אים
געזאָגט: ווער א מלמד וועל איך דיר
געבן מיינע צוויי אייניקלעך צום לער־
נען. ער איז געווען א אכזר, פלעגט
שלאָגן על לא דבר.

מיין דריטער מלמד איז געווען ר'
ניסן, אים האָב איך גאָר גאָר א סך צו
פאַרדאַנקען, ווי איך האָב שוין מערערע
מאָל דערציילט, אז ער האָט מיר גע־
מאַכט פאָר א עשיר אין סיפורי הקדש
און אריינגעגעבן א חיות פנימי אין
שרייבן א יומן.

מיין פערטער מלמד איז געווען
החסיד והעובד ר' שמואל בצלאל.
רשב"ץ איז געשטאַנען אויף א העכע־
רער דרגא, הן אין ריעה און הן אין
עבודה. מיין רבי רשב"ץ האָט געהאָט
א באַזונדער איידעלן און טיפן פאַר־
שטאַנד און א כח ההסבר מבאר זיין יע־
דער סיפור מיט א חב"ד פנימיות'דיקן
הסבר. א באַזונדער הסבר פנימי האָט
רשב"ץ געהאָט אויף די מעלת ומדריגת
החסידים וועלכע ער האָט געקענט. אין
יאָר תרנ"ד איז ער געווארן מיין מלמד.

דורך דעם טאָטנס טרערן און התעור־
רות רחמי שמים האָב איך זוכה געווען
צו האָבן הצלחה אין מיין הדרכה פון די
קינדער יארן.

דער טאָטע האָט א סך געטאָן אויף

מיין התפתחות החושים, אויך דורך פאַרשידענע שפּיל זאַכן וואָס האָבן אַ שטאַרקע ווירקונג אויף התפתחות חושי הבנה והציור.

יג. החסיד ר' זלמן זלאָטאָפּאָלסקי איז געווען דעם זיידנס — דער רבי מהר"ש — אַ חסיד. וועגן ער פלעגט קומען אין ליובאָוויטש פלעגט דער זיידע זאָגן חסידות פאַר אים ביחוד.

איינמאָל — אין יאָר תרל"ז — האָט דער רבי מהר"ש געזאָגט פאַר אים דעם מאמר וואָס ער האָט פאַריקן שבת גע־זאָגט פּארן עולם. אין יאָר תרל"ח האָט ער פאַר אים געזאָגט אַ באַזונדער מאמר. דער רבי מהר"ש פלעגט אָפטמאָל אין מיטן מאמר זאָגן אַ פּאָר ווערטער וואָס האָבן גאָר קיין שייכות ניט געהאָט צום מאמר, און אָמאָל האָבן זיי בדוחק געהאָט אַ שייכות צום מאמר. אין דעם מאמר משנת תרל"ח האָט דער זיידע מבאר גע־ווען דעם מאמר חז"ל[138]) ר"א יהיב פרוטה לעני והדר מצלי און האָט אויף דעם געזאָגט: תפלה דאַרף דאָך זיין בחיות, איז דורך דעם וואָס מען גיט לעני קודם התפלה און מען איז מחי' נפשו, דורכדעם ווערט אים נתוסף הרבה חיות אין תפלה. און האָט מרמז געווען בידו הק' בדרך המשכה למעלה. אַזוי איז געווען דרכו מרמז צו זיין בידו הק' אויף יעדער זאָך וואָס איז בהפלאה.

יב. החסיד ר' זלמן זלאָטאָפּאָלסקי לבד זאת וואָס ער איז געווען אַ גרויסער בעל מוחין און פאַרמאָגט אַ בריטע חסידישע האַרץ, איז ער געווען אַ שטאַרקער מתון און אַ מסודר. און איז געווען אַ איבערגעגעבענער מקושר צום זיידן מהר"ש.

אָלץ וואָס הר"ז פלעגט טאָן איז גע־ווען במתינות, השכלה'דיק באַטראַכט. צו אָלץ האָט ער געהאָט אַ חב"ד השכלה סדר צוגאַנג. אַ סדר מיוחד איז בא אים געווען אין פאַרן קיין ליובאָוויטש, זיין ביים רבי'ן און וויפל פאַרברייגען דאָרט און וועגן אָפּפאָרן פון ליובאָוויטש.

הר"ז איז געווען איינער פון די בחירי המשכילים בחסידות ובעלי העבודה בא וועמען דער פאַרן קיין ליובאָוויטש און הערן חסידות און אַריין אויף יחידות איז געווען אַ נפש'דיקע איבערלעבונג וואָס האָט פאַרנומען בא זיי דעם העכסטן אָרט אין לעבן.

דער סדר הנסיעה, אין און פון ליו־באָוויטש, איז בא פּנימיות'דיקע חסידים בעלי השכלה ועבודה אַ נפש איבערלע־בונג. יעדער איינער פון די נכבדי החסי־דים פלעגט זיך אָפּשטעלן אין געוויסע שטעט און שטעטלעך, פאַרנדיק אין און פון ליובאָוויטש, צו איבערגעבן חסידים וואָס ער האָט געהערט אין ליובאָוויטש און חזר'ן די חסידות וואָס ער האָט גע־הערט. מען פלעגט דאָן מאַכן אַ חסידישן פאַרברייגען. דעם אמת'ן קבלת פּנים פלעגט מען מאַכן קומנדיק אַ היים. אָלע חסידי חב"ד, אָן אונטערשייד ריין אָדער אָרעם, הן אין גשמיות און הן אין רוח־ניות בידיעה און אין עבודה, פלעגן זיך משתתף זיין אין דער שמחה.

איינמאָל וועגן הר"ז האָט זיך צוריק געקערט פון ליובאָוויטש, איז בא אַ חסי־דישער התועדות וואָס מען האָט געמאַכט לקבל את פני האורח, האָט ער דערציילט אַ וואָרט וואָס דער זיידע מהר"ש האָט געזאָגט אין מיטן מאמר:

אַז מען איז מחי' א אידן אין גשמיות, מען גיט אים אָפּעסן, איז דער שכר אין גשמיות און אין רוחניות.

---

138) ב"ב יוד, א.

וועז החסיד ר' חיים בער האָט דער־ הערט דעם וואָרט, האָט ער געמאַכט אַ סדר אַז פֿאַרן דאָוונען פֿלעגט ער אָפּט געבן פֿאַר די עוברים ושבים אַדער סתם אַרעמע לייט וואָס זיינען געווען אין שול זיי זאָלן האָבן עפּעס וואָס אי־ בער צובייסן נאָכן דאָוונען.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר געזאָגט אַז די פּנימיות'דיקע מסירה ונתינה פון החסיד רח"ב צום רבי'ן מהר"ש האָט אים אַוועקגעשטעלט אויף אַ ריכטיקן הצלחה אָרט אין עבודת המוח והלב.

יב. די חסידישע בעלי בתים פון די פּריערדיקע דורות האָבן משריש געווען אין זייערע קינדער, אַן אונטערשייד זיך צי טעכטער, אַ איבערגעגעבנקייט און צוגעבונדענקייט צום רבי'ן, אַז אַלע זיי־ ערע ענינים, און עניני משפּחה און פּרנ־ סה האָבן זיי געפֿרעגט און געטאָן נאָך דער הוראה פון רבי'ן, און דאָס האָט גע־ווירקט לטובה הן אויף זיי אַליין און הן אויף זייערע בני בית.

החסיד ר' אליהו וואָראָבייטשיק האָט זיך געהאַדעוועט בא זיין פּאָטער אַ חסי־ דישער פּשוט'ער קרעמער אין פּאָלאָצק, דעם מיטעלן רבי'נס אַ חסיד.

עס איז געווען אין די ערשטע יאָרן פון דעם רבי צמח צדק'ס נשיאות. דער רבי האָט דאָן אַ סך געטאָן אז אידן זאָלן זיך באַזעצן אין דערפער. וועז אלי'ס פאָטער האָט זיך געקלאָגט פאָר דעם צמח צדק אויף זיין שוועכן מצב הפּרנסה, האָט אים דער רבי געזאָגט ער זאָל זיך באַזעצן אין אַ ישוב לעבן פּאָלאָצק. האָט ער געזאָגט אַז עס מאָכט זיך ניט, און וועז עס זאָל זיך מאָכן האָט ער ניט מיט וואָס צו אַריבערפֿאָרן און אַנהויבן עפּעס טאָן. האָט אים דער רבי געזאָגט איך וועל דיר לייען דריי הונדערט רובל אַסיגנאַציעס און השי"ת זאָל דיר מזמין זיין אַ מקום מוצלח. נאָר דו זאָלסט ניט קאָליע מאָכן, ווייל די אַלע וועמען איך באַרג איז זיי מצליח, להם ולזרעם ולדורי דורות.

ער איז אַוועקגעפֿאָרן אַ היים און גע־ טראָפֿן אַ באַקאַנטן וואָס האָט אים דער־ציילט, אַז זיין שליאַכטשיץ וויל פּאָר־ קויפן אַ פּאָלוואָרק (אחוזה) מיט אַ מיל, און דער באַקאַנטער לייגט אים פּאָר צו מאָכן שותפות, דו קויף די מיל און איך וועל קויפן דעם פּאָלוואָרק. האָבן זיי אַזוי געטאָן און שטאַרק מצליח געווען. פון יענעם דאָרף איז שפּעטער געווארן די שטעטל אבעל.

עס זיינען דורך עטלעכע יאָר און דער קליינער ישוב איז געווארן אַ אי־ דישער ישוב, וואו אידן האָבן געפֿירט אַ פּיינעם לעבן אין גשמיות און אין רוח־ ניות. החסיד ר' אלי' וואָראָבייטשיק איז געווען אַ פּשוט'ער אין לערנען, נאָר אַ שטאַרקער מקושר צום זיידן רבי מהר"ש. וועז ר"א האָט נאָך זיין חתונה געפֿרעגט ביים זיידן וואָס פּאָר אַ עסק פּרנסה ער זאָל מאָכן, צי זיין במקום מולדתו אין אבעל אַדער ארויספֿאָרן קיין פּאָלאָצק, האָט דער זיידע מהר"ש אים געהייסן בלייבן אין אבעל און אים גע־ בענטשט מיט הצלחה. האָט ער מצליח געווען אין געזונט און פּרנסה בהרחבה.

איינמאָל [139]) איז ער געקומען אין ליו־ באָוויטש האָט אים דער זיידע, דער רבי מהר"ש געזאָגט: אלי' איך בין דיר מקנא דיינע נסיונות. ער איז געווען בטבע א איש מחומם, א בעל קומה ויפה תואר.

---

139) ראה ג"כ שיחת חה"פ תש"ג אות פח.

אין גשמיות איז אים געווען זייער גוט ער איז געווען א איש מצליח. אין משך פון עטלעכע יאָר האָט ער אויפגעקויפט פילע פּלעצער אין און אַרום דעם מושב סעליבע, און בא די שכנותדיקע גוט באַזיצער האָט ער געקויפט וואַלד־שטחים און די קלעצער טראַנספאָר־טירט קיין ריגע, וואוהין ער פלעגט יעדן יאָר פאָרן פאַרקויפן זיינע סחורה.

האָבנדיק געשעפטלעכע פאַרבינדונ־גען מיט די אַרומיקע גוט באַזיצער, האָט ער געהאָט אָפטע באַגעגענישן מיט זיי און זייערע היימען, און האָט אָפטמאָל געמוזט מיט זיי פאַרברייגען, וואו ער האָט געהאָט שטאַרקע נסיונות.

וועג ער איז געוואָרן א בן שבעים האָט ער דערציילט דעם טאָטן, אז כל ימיו האָט ער געהאָט שטאַרקע נסיונות וואָס האָבן אים שטאַרק געמאַטערט, אָבער דעם רבי'נס קירוב און ברכות האָבן אים געהאָלפן אז ער איז — גע־לויבט השי"ת — קיינמאָל ניט דורכ־געפאַלן. ער פלעגט זאָגן אז וועג ער וועט קומען אויף יענער וועלט און מען וועט אים שמייסן אז עס וועט פון דעם חומר קיין שריד ופליט ניט בלייבן, דאָן וועט ער בעטן מען זאָל אים אריינ־לאָזן צו זיין רבי'ן.

אָט דערפון זעט מען ווי עס האָבן גע־פּועלט דעם רבי'נס ווערטער. ער האָט ניט געוואָרט אויף שכר, גשמיות האָט אים ניט געפעלט און קיין רוחניות האָט ער ניט באַגריפן. זיין גאַנצע האָפנונג איז געווען אז נאָר דעם עונש קשה ווען פון דעם גשם הגוף וועט קיין שריד ופליט ניט בלייבן וועט זיין נשמה זוכה זיין זי זאָל זיין מקושר צום רבין אָט דאָס איז געווען דער שטייגער לעבן און פאַרלאָנגען פון .די אַמאָליקע דורכשניטלעכע חסידישע מחונכים.

יד. דער טאָטע האָט מיר אַמאָל גע־וויזן אויף התמים המצוין ר' ירוחם צו הקפות ווי ער יום כפור'ט און האָט מסביר געווען אז דאָס איז תשובה פון שמחה. עס איז דא תשובה פון מרירות און עס איז דא תשובה פון שמחה. תשובה פון שמחה איז על פי רוב נאָר בא א עובד פנימי, אן רעש, אמת'דיק מקושר צום אמת.

דער עיקר דאַרף זיין דער ענין עבודת התפלה, וואָרום תפלה איז דאָך איין ענין מיט יחידות. יחידות איז[140]) דער מיין בירור הדבר, ע"ד מארז"ל וידעו ביחוד ששם הארון נגנז, זאָגט דאָרט[141]) רש"י ביחוד בבירור. אין עבודת התפלה ווערט קלאָר הן דער טוב'דיקער איך און הן דער רע'דיקער איך.

וועג דער מיטעלער רבי איז געפאָרן פון קרעמענטשוג קיין ליובאָוויטש, אין איינעם א ישוב וואו דער רבי מיט די חסידים האָבן זיך אָפגעשטעלט, איז געקומען א איד א מושפע בפרנסה טובה און א אוהב תורה, וועלכער האָט גענו־מען א איידעם א למדן א בעל מוח מופלג. וועג דער מיטעלער רבי האָט געזאָגט דאָרטן א מאמר חסידות איז ער — זאָוועל דוד האָט מען אים גערופן — געוואָרן א שטאַרקער מקושר צום רבי'ן און האָט געטאָן זייער א סך אין השכלה פון חסידות און האָט שטאַרק מצליח גע־ווען.

איינמאָל זייענדיק אין ליובאָוויטש חדש תשרי, האָט דער רבי צמח צדק בא א שמחת בית השואבה פארברייגען,

---

140) ראה ג"כ „היום יום" ע' פו.
141) יומא נד, א.

געראָטן וועגן עבודת התפלה אַז דאָס איז דער יסוד החסידות, און דער וואָס טוט נאָר אין השכלה פון חסידות און איז זיך ניט עוסק אין עבודת התפלה, לפי ערך און אופן זיין ידיעה און השכלה פון חסידות, איז ווי אַ גביר בייט אויס זיין עשירות אויף פאַלשע מטבעות, וואָס לבד זאת וואָס ער פאַר־לירט זיין גאַנצן אייגנס און ווערט אַן אָרימאַן און האָט ניט מיט וואָס צו קויפן, איז פאַר דעם וועלן קויפן מיט פאַלשע מטבעות לייגט מען אויף אים אַרויף אַ עונש קשה.

האָט מען זאָוועל דוד'ן געראָטן: זאָ־וועל די פאַלשע מטבע.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר אַמאָל געזאָגט אַז דעם זיידנס — הכוונה דער רבי צמח צדק — אַ פאַרבריינגען בחיי דעם אַלטן רבי'ן און דעם מיטעלן רבי'ן פלעגט מגלה זיין בא חסידים פני־מיות המוחין און פנימיות הלב.

טז. דער אַלטער רבי אין די ער־שטע יאָרן פון זיין נשיאות אין ליאזנא פלעגט ער זאָגן — הן די השכלה מאמרים און הן די עבודה מאמרים — זייער קורצע און זייער ברענענדיקע מאמרים.

איינמאָל — דאָס איז געווען אין דער צייט וועז דער אַלטער רבי האָט שוין געהאַט טויזנטער חסידים פון אנשים פשוטים — האָט ער געזאָגט אַ עבודה מאמר:

מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ [142]). יעדע נשמה איז אַ שליח מלמעלה אויס־צופירן די שליחות, וואָס דאָס איז די כוונת המשלה, און מען גיט איר כחות און א הזדמנות אויסצופירן די שליחות, נאָר די נשמה האָט אַ בחירה וואָס דערמיט אונטערשיידעט זי זיך פון אַ מלאך.

אַ איד באַדאַרף וויסן אַז יעדער זאָך וואָס השי"ת איז אים מזמין איז אין דעם פאַראַן אַ הוראה און א שליחות מלמעלה וואָס ער באַדאַרף אויספירן.

איינער פון די חסידים פשוטים וואָס האָט געהערט די תורה פון רבי'ן — זיין מסחר איז געווען האַנדלען אין די דערפער מיט די פריצים און דאַרפס לייט — האָט בא זיך מחליט געווען, אַז בשעת זיין מסחר מיט די נכרים זאָל ער מיט זיי גאַרניט רעידן וועגן אַנ־דערע זאַכן, נאָר וואָס עס איז מוכרח צו די ענייני המסחר, און אזוי האָט ער זיך נאָכדעם געפירט. אַז ער פלעגט טרעפן אַ נכרי פלעגט ער פרעגן ווילסט עפעס קויפן, אַדער האָסט עפעס צו פאַרקויפן, און ווען ער פלעגט ענטפערן ניין, פלעגט ער אַוועק גיין פון אים און מער ניט רעידן מיט אים.

איינמאָל וועז ער איז געגאַנגען מיט אַ כנופיא חסידים קיין ליאזנא צום רבי'ן, האָט ער אויפן וועג אַנגעטראָפן אַ נכרי פון זיינע באַקאַנטע, וואָס האָט שוין פון אַ לענגערע צייט זיך אַריבער־געקליבן אין דעם געגענד. וועז דער נכרי האָט אים דערזען איז ער געוואָרן מלא שמחה און האָט אים געבעטן ער זאָל מיטגיין צו אים אין דאָרף, ווייל ער האָט געקויפט אַ נייע כאַטקע (דירת־כפר) און ער מאַכט צוליב דעם אַ שמחה און ער וועט אים פארפולן די שמחה. דער חסיד האָט ניט געוואָלט גיין, אַבער דער נכרי האָט שטאַרק געבעטן און ניט אָפגעלאָזן איז ער מיט אים מיטגעגאַנגען.

אריינקומנדיק אין שטוב צום נכרי

142) תהלים לז, כג.

האָט ער דאָרט באַגעגענט נאָך באַקאַנטע נכרים פון זיין געגנד. אָלע האָבן זיך זייער דערפרייט מיט אים און זיך נאָכ־געפרעגט אויף זייערע באַקאַנטע פון פריער. אין לויף פון די רייד האָט אי־נער דערציילט אַז אין דעם דאָרף גע־פינט זיך אַ נכרי, וואָס איז גאָר ניט גלייך צו די נכרים פון זייער פריערדיקן געגנד, ער האָט גע'גנב'ט אַ ספר תורה פון אַ שול און האַלט זי אין אַ שטאָל פון בהמות שוין דריי יאָר.

וועג דער חסיד האָט דאָס דערהערט איז ער גלייך געגאַנגען צו דעם נכרי און האָט בא אים אָפגעקויפט די ספר תורה.

אַזעלכע סיפורי חסידים זיינען דער אמת'ער עבודה ביאור אויף דעם עבודה'דיקן מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ.

ש"פ ואתחנן, בסעודת היום

השיחה [143]) העקרית: על אודות מצב החסידים בהוה בכלל ובמדינה זו בפרט, העזובה הגדולה בהעדר לימוד החסידות, והעדר ההתעסקות בעבודה שבלב. העדר המשמעת, והעדר ההתעניינות לטובת חברו. נזהרים בכבוד הזולת בכדי שהזולת יהדר בכבודו, מ'חנפ'ט און מען שמייכלט כל אחד לחברו, ואין זו אהבה כ"א חניפה ותרמית ותחבולה. גם בההת־ועדות — פאַרבריינגען — אין קורטוב של התועדות חסידותי, אַדער מען חנפ'ט אַדער מען שטעכט זיך. אַז מען זאָגט אַ הסבר וואָרט אין אַ מאמר חסידות וואו מען קען אַרויסוויזן די אייגענע ישות אַז מען איז אַ משכיל, איז דאָס שוין

יז. עס זיינען פאַראַן אַזעלכע וואָס זיינען זיך מתנצל און פּטר'ן זיך פון לימוד דא"ח בכל יום מיט פאַרשידענע תירוצים, אַז זיי האָבן קיין צייט ניט און דאַרפן האָבן פרנסה, אַדער זיי זיי־נען שטאַרק פאַרנומען אין תלמוד תורה דרבים, אָבער באמת זיינען דאָס תירו־צים של שוא. הן אמת מען באַדאַרף פרנסה, און בפרט די וואָס זיינען פאר־נומען אין תלמוד תורה דרבים, אָבער מען דאַרף יעדן טאָג לערנען חסידות. עס איז ניט די כוונה אַ ריבוי זמן דוקא, אָבער דער עיקר איז די קביעות אין נפש. אפלו וועג מען לערנט יעדן טאָג אַ קליינע וויילע, נאָר דאָס דאַרף זיין חקוק בלבו ונפשו, אַז אומעטום וואו מען שטייט און גייט אַ גאַנצן טאָג זאָל מען זיך אַ כאַפּ טאָן: אה! וואָס האָב איך היינט געלערנט. און דאָס וועט פּועל זיין לטובה אויף אָלע ענינים בכל היום.

בעיניו חסידות, און מען פאַרגעסט אויף דעם עיקר אז כל ענין החסידות איז להפך טבע מדותיו, דאָס מיינט אַז מען דאַרף מיט זיך טאָן, הן אין עניני המדות און הן אין עניני התבוננות, און איצ־טער איז לא די וואָס מען טוט ניט אין חסידות און מיט חסידות, מאַכט מען נאָך חסידות פאַר אַ כלי אויף ישות און גסות הרוח. איך וויל ניט זאָגן דעם ריכטיקן נאָמען אַז מען איז מטמא חסידות, אָבער דעם אמת מוז מען זאָגן אַז מען איז מאבד חסידות און מען פירט אָוועק חסידות אין גלות. אָמאָל האָט אייניער מציע געווען דעם טאָטן אַז מען האָט באַדאַרפט מאַכן אַ סדר אין תורת החסידות ענינים וויז, און דא־מאָלט וועט מען וויסן וואָס פאַר ענינים

143) מיומנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר.

מען דאַרף און מען קען לערנען פריער, וואָס איין ענין וואָלט געווען ווי אַ הקדמה און מבוא צום צווייטן ענין, וואָס אַזוי ארום וואָלט מען קענען געבן די מעגלעכקייט אויך גאָר געווינעלעכע און אפילו פרייַ מענטשן צו לערנען און פאַרשטיין חסידות. אויף דעם האָט דער טאָטע געענטפערט דעם מציע, חסידות איז אין רשות היחיד, חסידות קען מען ניט אַרויסטראָגן אין רשות הרבים, אויב מען לערנט חסידות ווי מען לערנט אַ חכמה איז דאָס קיין חסידות ניט. פאַרשטיין חסידות קען מען דורך צוויי זאַכן: התבוננות אין דאַוונען און עבודה בפועל.

ב. מסגנו' הגמרא בענין החסידות בהנוגע אל המדות, במאמר[144]) מדת חסידות שנו כאן, מובן דחסידות איננה מסכמת על פשרות. אין חסידות איז ניט פאַראַן דער ענין פון פשרות. חסידות איז א ענין פון יקוב הדין את ההר. מען מוז גיין אויף דעם דרך ניט אַפקערן לימין או לשמאל נאָר אַלץ דורכפירן מיט דער השכלה — פארשטאַנד — און דער עבודה פון חסידות. מען איז שטאַרק אַוועק פון דעם דרך החסידות האמיתי. מען איז שוין צוגעקומען צו אַזאַ גבול אַז מען מוז גיין צוריק צום אמת, צוריק צו דער נקודה החיונית.

ג. שטענדיק מוז מען געדענקען אַז עס איז פאַראַן ואשימם בראשיכם, בראשכם — יחיד — בראשיכם — רבים. — עס איז פאַראַן ווער עס איז שולדיק. אין יעדער חברה, אגודה, קיבוץ און עדה איז אין די מנהיגים פאַראַן דער ראש און די ראשים. אַמאָל פאַלט די שולד נאָר אויף דעם ראש, און אַמאָל איז די שולד ניט נאָר אויף דעם ראש אליין נאָר אויך אויף די ראשים, און דאָס איז דער ואשימם בראשיכם.

דער ואשימם בראשיכם, אשר אשמו־תיהם[145]) של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהי' להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה, איז מיט זיין גאַנצע שטאַרקייט פאַראַן אויך באָ חסידים.

דער ואשימם בראשיכם איז פאָר צווייזאַכן: פאָר דעם ניט למחות, און פאָר דעם ניט ולכוין אותם לדרך הישרה. מען דאַרף זיך אין דעם טיף פאַרטראַכטן און העלפן ווערן אַנדערש.

ד. חסידים זיינען און מוזן זיין בעלי מסירות נפש'ניקעס. אין יעדער תקופה האָט יעדער סוג חסיד געמוזט האָבן מסירות נפש נאָך זיין סוג נאָך. דער אַרימער מענש און מלמד אין זיין אופן, און דער בעל הבית אַדער קרעמער אין זיין אופן, און דער סוחר און גביר אין זיין אופן.

ווען רבנים און בני תורה ועבודה איז אַפגערעט. זייער מסירת נפש איז דער אמת'ר עבודה'דיקער מסירת נפש.

ווינטער תרנ"ז האָבן דער טאָטע און מיר געלאָבט עטלעכע חדשים אין מאָסקווא.

אָפט פלעגן די חסידי חב"ד אין מאָס־קווא צונויפקומען זיך אין איינעם פון די צימערן באָ אונז אין וואוינונג צו פאַרבריינגען.

פיר־פינף חסידים: ר' יצחק רובינ־שטיין, ר' זלמן דער סופר, ר' בנימין ברלין, ר' ליב הורוויץ, ר' ברוך שלום כהן פלעגן זיין די ראשי המדברים, בעסער געזאָגט די ראשי המספרים, באָ די חסידישע פאַרבריינגענס.

144) שבת קכ, א. וראה ג"כ מנחות מא, א.

145) רש"י דברים א, יג.

אזוי ווי די פאַרבריינגענס זיינען גע־ווען צווישן זיך, דאָס הייסט אז דער טאטע איז ניט געווען דערביי, פלעגן די פאַרבריינגענס גאַנץ אפט זיין שטו־רעמדיקע. אמאל אין א שמחה תנועה און אמאל אין א מרירות תנועה.

בא איינעם אזא פאַרבריינגען איז בייי־געווען איינער פון די אלטע מאסקווער תושבים, אליין א קאַנטאַניסט וואס האט דורכגעטראַגן די אמת'ע עינוים קשים פאַר אמונה, ר' יצחק לעבעדעוו.

ר' יצחק לעבעדעוו, א געבאָרענער אין פאַלאַצק — וויטעבסקער גוב. — זייענדיק ניין יאָר אלט האט מען אים צוגענומען אין קאַנטאַניסטן אַרמיי אין סמאָלענסק. א גאַנצן יאָר האט מען אים, און נאָך צענדליקער אידישע קינדער, געפירט פון סמאָלענסק קיין וולאַדימיר. 10 יאָר האט מען אים, און נאָך עטלעכע און צוואַנציק אידישע קינ־דער אַנגעטאָן די גרעסטע עינוים אז זיי זאלן זיך שמד'ן, מער ווי העלפט זיינען אויסגעשטאָרבן, ער איז געבליבן צווישן די לעבעדיקע.

וועו ער איז געקומען אין מאסקווא האט ער געטראָפן פאַלאַצקער און ווי־טעבסקער אידן. ער האט אַנגעהויבן לערנען עברי און אין משך פון א יאָר צייט האט ער שוין אליין פארשטאַנען א פסוק חומש.

אין עטלעכע יאָר אַרום האט זיך אין מאסקווא באַזעצט דער פאַלאַצקער גביר, ר' זלמן מאניעוויטש. זייענדיק זייער א חסידישער יונגערמאַן האט ער מיט־געבראַכט זיין מלמד, ר' נתן פאַלאַצ־קער.

ר' נתן דער מלמד, דעם צמח צדק'ס א חסיד, א האַרציקער איד, א דאַוונער, מיט א שארפן צונג האט באלד אויסגע־נומען בא דער מאסקווער עדה מיט זיין חזר'ן חסידות און מיט זיין חסי־דישער נגינה.

א גרויס ליבשאפט האט ר' נתן דער מלמד ארויסגעוויזן צו אונז די קאַנטא־ניסטן — דערציילט ר' יצחק לעבעדאוו — און צו אונזערע פראַסטאַקעס אבער די אמת'ע מסירות נפש אידן, די ני־קאַלאיעווסקע סאַלדאַטן, און פלעגט אונז דערציילן גמרא און מדרש מע־שיות, פון וואס מיר פלעגן האבן גרויס הנאה.

ר' נתן האט געקענט מיין פאַטער, שלמה דעם טעפער, וואס איז קלאָר גע־ווען גאַנץ ש"ס משניות אויף אויס־ווייניק, און שטייענדיק אין מאַרק מיט די טעפ פלעגט ער חזר'ן משניות, ער האט אויך געקענט מיין זיידן, דער מא־מעס פאַטער, ר' חיים אלי' דעם בעקער, דעם אלטן רבי'נס א חסיד.

איינמאל זאגט צו מיר ר' נתן: הער איטשע, עס איז א גרויסער רחמנות אויף די נשמות פון דיין טאַטן און דיין זיידן, זיי זיינען געווען גרויסע לערנער און חסידים און דו ביזט א עם הארץ. דאָס האט מיך זייער דערנומען און איך האב שטאַרק געווויינט.

קומנדיק א היים האב איך געזומען א תהלים און האב א גאַנצע נאַכט גע־זאגט תהלים מיט א צובראַכענער הארץ מיט גרויס געוויין. פאַרטאָג בין איך אייגעשלאָפן, האב איך געזען דעם טאַטן אין חלום און ער זאגט מיר: פאַר צום רבי'ן וועט דיר ווערן גוט, איטשע פאַר צום רבי'ן.

וועו איך האב דאָס דערציילט ר' נתן'ן, האט ער מיר געזאגט איך זאל קיינעם ניט דערציילן און זאל וואס גיכער

טאָן ווי דער טאָטע האָט מיר געהייסן און פֿאַרן צום רבין קיין ליובאָוויטש.

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום בין איך אָוועק קיין ליובאָוויטש צום רבי'ן, און האָב אים אָלץ דערציילט, ווי איך בין געווען אַ קאָנטאָניסט און מען האָט אונז געפֿיניקט. הערנדיק דאָס האָט דער רבי געקרעכצט און טרערן האָבן גערונען פון זיינע אויגן.

דיין זיידן חיים אלי' דעם בעקער — האָט דער רבי געזאָגט — און דיין טאָטן שלמה דעם טעפּער האָב איך געקענט. זיי ביידע זיינען געווען גרויסע חסידים. השי"ת זאָל דיר העלפֿן דו זאָלסט זיין אַ חסיד. לערן חומש מיט רש"י יעדן טאָג די פּרשה, לערן קב הישר און זאָג תהלים מיט מעמדות. און האָט מיך געבענטשט מיט אריכות ימים.

אַז איך האָב דערציילט ר' נתן'ן וואָס דער רבי האָט מיר געזאָגט, האָט ער מיר אָנגעזאָגט אַז קיינער זאָל דערפון ניט וויסן. און פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבן לערנען מיט מיר חסידות.

פופצן יאָר האָב איך געלערנט און געהערט חסידות פון ר' נתן'ן, פֿאַר דער צייט האָב איך שוין ב"ה אַליין געקענט אַפּלערנען אַ שטיקל לקוטי תורה.

ר' נתן פלעגט אָפּטערס פֿאַרבריינגען, און יעדן מאָל וואָס ער האָט פֿאַרבראכט האָט ער אָנגעוואָרעמט דעם קאָטיאָל.

ר' נתן מאָנט מסירת נפש. אַ חסיד אָן מסירת נפש — זאָגט ר' נתן — איז צום טייוול טויג ער אויך ניט — דאָזשע ק'טשאָרטו ניע גאָדיטסיע.

אַמאָל בעת אַ פֿאַרבריינגען האָט ר' נתן געזאָגט זלמן מאניעוויטש'ן: מען באַדאַרף האָבן מסירות נפש. זלמן איז געווען אַ גרויסער בעל צדקה און ר' נתן האָט פֿאַרלאָנגט פון זלמנ'ן ער זאָל אָפּגעבן מער צייט אויף לערנען און דאָוונען באריכות. מיט דיין צדקה — זאָגט צו אים ר' נתן — ווערסטו ניט פּטור פון דעם חוב צו לערנען און פון דעם חוב צו דאָוונען. דאָס וואָס דו האָסט קיין צייט ניט איז קיין תירוץ ניט, אויף שלאָפן האָסטו צייט. און זאָגט אים אויף רוסיש „טשטא טי דומאַיעש ביט חאָסידאָם עטא בלין סקושאָט"? (וואָס מיינסטו זיין אַ חסיד איז אויפעסן אַ בלין).

ש"פ תבוא, חי אלול, בסעודה

א. מזל טוב אונז און כלל ישראל. היינט איז דער טאָג פון דעם שני המאורות גילוי, יום ההולדת של רבינו הבעש"ט ורבינו הזקן.

מורנו הבעש"ט איז געבאָרן געוואָרן מאָנטאָג ח"י אלול אין יאָר תנ"ח. וועז רבינו הזקן איז געקומען דעם ערשטן מאָל פון מעזריטש האָט ער דערציילט זיינע איבערגעגעבענע יונגע לייט תלמידים, אז זייענדיק ביים רבי'ן אין מעזריטש האָט אים דער רבי געזאָגט, אַז עס זיינען פֿאַראַן צווישן סימנים אויף דעם שנת ההולדת פון רבינו הבעש"ט: א) שנת נח"ת נייחא לעליונים און נייחא לתחתונים"[146]). ב) אין דעם יאָר האָט מען אין אמשטרדם אָפּגעדרוקט דעם ספר של"ה באותיות בהירות.

ב. דער גליקלעכער יום הולדת פון מורנו הבעש"ט און דער גליקלעכער

146) ראה ג"כ שיחת כ כסלו תרצ"ג אות א.

יום הולדת פון רבינו הזקן איז ח"י אלול. ביידע — מורנו הבעש"ט און רבינו הזקן — האָבן אריינגעגעבן אין אידן אַ חיות פנימי אין דער עבודה פון אני לדודי ודודי לי. ביידע — מורנו הבעש"ט און רבינו הזקן — האָבן גע־האָט מסירת נפש אויף צו בריינגען אידן — בלי הבדל בני תורה אָדער אנשים פשוטים — זיי זאָלן האָבן אַ משיכה צו אַ חיות פנימי, און האָבן מגלה געווען דעם דרך החסידות וואָס דערמעגליכט אויך אַז אנשים פשוטים זאָלן לעבן בחיות פנימי.

עס זיינען פאַראַן צוויי אויסשפראַכן אין דעם ענין פון שם, אָבער די צוויי אויסשפראַכן האָבן צוויי פאַרשידנאַר־טיקע באַדייטונגען. די אויסשפראַכן בר שמחה און בעל שמחה באַדייטן ביידע דעם ענין השמחה אָבער דאָס זיינען צוויי באַזונדערע באַדייטונגען. בר שמחה מיינט אַ פועל יוצא פון שמחה, דער גילוי וואָס איז בא מן השמחה. בעל שמחה דער וואָס מאַכט די שמחה. און בעל שם איז דער טייטש דער בעל פון דעם פעולת השם.

מורנו הבעל שם איז לבד זאת וואָס ער איז געווען א בעל שם, ניט נאָר אַ בר שם נאָר אַ בעל שם, איז ער אויך געווען אין דער דרגא פון בעל שם טוב. ער איז געווען אַ בעל אויף דעם שם טוב, ער איז געווען אַ בעל שם אויף צו ממשיך זיין דעם טוב שלמעלה אין אידן, און צו מעלה ומגביה זיין אידן צום טוב של מעלה.

ג. דער פירוש הפסוק לעולם ה' דברך נצב בשמים שטייט אין שער היחוד והאמונה (פרק א) בשם מורנו הבעש"ט. הגם דער ענין איז דאָ אין מדרש תהלים (במקומו) איז דאָס וואָס דער רבי בריינגט דעם מאמר בשם מורנו הבעש"ט בכוונה מיוחדת, ווייל דער מאמר יהי רקיע איז געווען ביום ב' און דאָס איז לזכרון עולם אַז אין דעם טאָג, ביום ב', איז געבאָרן געוואָרן מורנו הבעש"ט [147]).

ד. אין יאָר תרנ"ח האָט מיך דער טאָטע אַמאָל מיטגענומען פון דאָטשע קיין ליובאָוויטש. די נסיעה אַהין און צוריק האָט געדויערט בא אַ פיר שעה. און דאָס איז געווען געגנוג צייט צו הערן אַ ענין פון טאָטן — און אויך דערהערן.

פאַרנדיק קיין ליובאָוויטש האָט מיר דער טאָטע געזאָגט אַז ער וועט בעטן דער באָבן (הרבנית רבקה נ"ע) זי זאָל מיר דערציילן סיפורים וואָס זי האָט געהערט פון דעם עלטער פעטער הצדיק הגאון ר' חיים אברהם, פון איר שווער הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק, און פון איר שוויגער הרבנית מרת חי' מוסיא. צום גליק איז די באָבע דענסטמאָל ניט געווען פאַרנומען — זי פלעגט שטענדיק זיין פאַרנומען צו העלפן אַרדנען אַ שמחה של מצוה בא אַרימע מענטשן.

ה. דער סדר הנסיעה באָ הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געווען מסודר אין אַ סדר מדויק. ער פלעגט אויפשטיין פרי, דאָוונען און לערנען זייַנע שיעורים קבועים און אַ זייגער האַלב צען פלעגט ער פאָרן אין ליובאָוויטש. פאַרנדיק פלעגט ער לערנען.

דעם מאָל וואָס דער טאָטע האָט מיך מיטגענומען פאָרן קיין ליובאָוויטש, האָט ער די גאַנצע צייט פון דעם פאָרן אַהין און צוריק אָפגעגעבן צו ריידן מיט מיר. עס איז אין וועלטער ניט מעגלעך

---

147) בארוכה ראה קונטרס חי אלול תש"ג שיחה ג.

איבער צוגעבן דעם שמחת הנפש וואס די דבורי קדש האָבן געמאַכט אויף אונ אין מיר.

אַיידער מיר זיינען אריינגעפאָרן אין ליובאַוויטש האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צו מיר געזאָגט: דער טאָטע — הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש — האָט מיר געזאָגט אַמאָל אויף יחידות, אַז דעם געשמאַק פנימי פון דעם ענין וועסטו דערהערן אַז דו וועסט הערן אַ געוויסן סיפור פון דער מאַמען — כבוד אמו הרבנית מרת רבקה — וואָס זי האָט געהערט פון טאָטן — הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק — זי איז אַ בעלת שמועה.

קומנדיק קיין ליובאַוויטש פלעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צופאָרן צו דער מוטער — כבוד אמי זקנתי הרבנית רבקה נ"ע — דאָס איז געווען איינע פון די הנהגות הקדש במצות כבוד אם אַז קומנדיק פון אַ נסיעה פלעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צופאָרן צו זיין מוטערס דירה.

אריינקומנדיק אין הויז איז שוין פון פריער געווען צוגעגרייט אין איר אויפנאָמס צימער אַ סאַמאָוואָר מיט צובייסן, צוקער געבעקס וועלכע זיינען זיכער מיני מזונות.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט אַנגענאָסן אַ גלאָז טיי און דערלאַנגט צו כבוד אמו הרבנית, און איך האָב אַנגעגאָסן אַ גלאָז טיי און דערלאַנגט צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

נאָכדעם ווי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געענטפערט אלע פראגן וואָס זיין מוטער האָט גפרעגט וועגן דער דאטשע, אויב עס איז פאַראַן וואו צו גיין שפּאַציר וכדומה, האָט דער טאָטע צו איר געזאָגט, אַז אויב איר איז ניט שווער וואָלט ער איר זייער בעטן אַזוי גוט זיין און דערציילן מיר סיפורים פון די עלטערן, וואָס זי אַליין האָט בייגעווואוינט און וואָס זי האָט געהערט פון זיכערע מענטשן, וועלכע האָבן אַליין געזען אָדער וואָס האָבן געהערט פון זיכערע מענטשן.

די מלמדים יקותיאל און ניסן מיט זייער הנהגה אַז יעדן טאָג נאָכן לערנען צייט פלעגן זיי דערציילן די קינדער סיפורים האָבן בא יוסף יצחק'ן דערוועקט אַ תשוקה צו סיפורי צדיקים. זיין מלמד ניסן האָט אים געגעבן צו לייענען און מעתיק זיין פאַרשידענע סיפורים וואָס דער אַלטער ליובאַוויטשער מלמד ר' ניסן בער האָט פאַרשריבן פון דער צייט וואָס דער אַלטער רבי האָט געלערנט אין ליובאַוויטש בא דעם מגיד ר' ישכר דוב.

החסיד ר' ניסן דוב האָט געזען פיר מאָל אַת מורנו הבעש"ט און געהערט תורה און סיפורים, האָט זיך געטראָפן מיט הגאון ר' יוסף יצחק, דעם אַלטן רבי'נס פעטער און מיט הצדיק הגאון ר' ברוך, דעם אַלטן רבי'נס פאַטער. הרנ"ד איז געווען אין מעזריטש בשעת דער אַלטער רבי איז דעם ערשטן מאָל געקומען צום מגיד און באַשרייבט דעם אויסערגעווייניעכן קירוב וואָס דער יונגער ישיש האָט געהאַט. די זקני תלמידי המגיד האָבן דעם אַלטן רבי'ן גערופן דער יונגער ישיש, וויל דער אַלטער רבי איז געווען דער יונגסטער אין יאָרן פון אַלע תלמידים און דער עלטסטער אין ידיעה און קבלת תורת המגיד.

יוסף יצחק — זאָגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צו זיין מוטער — האָט במשך

די בר מצוה צייט געקליבן סיפורים, וואָס איך בין פון דעם שטאַרק צופרידן.

איך — ענטפערט אמי זקנתי הרבנית — האָב זיך אויפגעהאַדעוועט אויף די סיפורים פון די הייליקע עלטערן, פון מעזריטשער מגיד און פון דעם הייליקן בעש"ט. דעם פאַטער געדענק איך ניט און די מוטער פלעגט אונז דערציילן פאַרשידענע סיפורים, און די באָבע הרבנית שיינא[148]) האָט אונז שטאַרק מקרב געווען.

וועג איך בין אַלט געוואָרן ניין יאָר האָט מיר אונזער מוטער געשענקט אַ גרויסע חסידים פון שקלאָוו. באַ מיר איז דעם טאַטנס ספר זייער טייער געווען און איך האָב אים אַלע טאָג געלייענט ביז איך בין קלאָר געוואָרן אַלע סיפורים.

צו מיין התונה מיט דיין פאַטער האָט מיר די מוטער געשענקט נאָך צוויי ספרים, מיין פאַטערס האַנטשריפט. איין ספר איז געווען פאַרשריבן וואָס ער האָט געהערט וועגן אַלטן רבי'ן און וואָס ער אַליין האָט געזען און געהערט פון רבי'ן. דער צווייטער ספר איז געווען פאַרשריבן וואָס ער האָט געזען די סדרי הנהגה פון זיין שוועָר, דעם מיטעלן רבי'ן און אויך פאַרשידענע סיפורים.

ז. אין משך פון די פינף יאָר וואָס איך שרייב די זכרונות אין מיין יומן האָט זיך באַ מיר איינגעשטעלט אַ ספּעציעלער סדר ווי צו פאַרשרייבן דאָס וואָס איך הער, א סיפור אַדער אַ מחזה וואָס איז וויכטיק צו פארשרייבן. איך שרייב נאָר אַ תוכן מיט ראשי פרקים, ענינים מסודרים בקיצור נמרץ, און דערנאָך באַשרייב איך דאָס אויספירליך בדיוק מסודר.

כבוד אמי זקנתי האָט אין יענעם געבענטשטן מאַנטאָג מיט מיר זיך פאַרנומען און דערציילט פאַרשידענע סיפורים, וואָס יעדער סיפור איז געווען בא איר מסודר און לעבעדיק. עס האָט זיך געפילט אַז זי לעבט איבער אין זכרון די צייט וואָס זי האָט געהערט דעם סיפור, און די איבערלעבונג האָט זיך געפילט אין דעם אופן פון דעם דערציילן.

אין מיין פאַרשרייבן אַ סיפור האָב איך — וויפל עס איז געווען מעגלעך און עס האָט זיך איינגעגעבן — געלייגט שטאַרקע יגיעה אויף דערהערן און פילן די איבעלעבונג פון דעם מספר, וואָס דאָס איז מער אַדער ווייניקער תלוי בטבעי בני אדם, אָבער אין אַלגעמיין מוז יעדער איבערדערציילונג דערמאָנען און אַרויסגעבן דעם געפיל וואָס דער מספר האָט געהאַט בעת ער האָט געהערט דעם סיפור, וואָס די באַשרייבונג גיט אַ געווויסע לעבעדיקייט דער דערציילונג.

אין די עטלעכע שעה וואָס די באָבע האָט זיך מיט מיר פאַרנומען אין די סיפורים און באַשרייבן די זמנים און די ענינים וואָס זאָגן אַרויס די סיפורים, האָב איך אין אַ געוויסער מאָס דאָס אי־בערגעלעבט אין מיין געפיל און עס האָט אין מיר געמאַכט אַ חקיקה פנימית, און איך האָב געהאַט אַ ציור שכלי אין די פערזענלעכקייטן און אין דעם לעבן פון

148) אשת אדמו"ר האמצעי.

די פערזאָנען, און מיט דער צייט האָב איך דאָך אויספירליך באשריבן אין יומן אַזוי אַז דאָס איז אַ לעבעדיקער ציור.

היינט וועל איך אייך איבערגעבן נאָר צווי סיפורים פון די אַלע סיפורי קדש וואָס כבוד אמי זקנתי הרבנית רבקה האָט מיר דאָן דערציילט:

א. וועגן איך בין אַלט געווארן דרייצן יאָר האָב איך שוין געהאָט פיל פאַר־שריבענע סיפורים וואָס איך האָב גע־הערט פון דער באָבן הרבנית שיינא אויך פון מיין מוטער. אויך פלעג איך הערן פאַרשידענע דערציילונגען פון מיינע מומעס, דער מוטערס שוועסטער, און אַלעס פלעג איך פאַרשרייבן ווי אוך וועג האָב איך געהערט און פון וועמען. האָב איך דאָן צוזאַמען געקליבן די קליינע מיידלעך פון אונזער משפחה און פלעג זיי דערציילן פאַרשידענע סיפורים וואָס איך האָב געוואוסט פון דעם הייליקן בעל שם טוב, פון מעזריטשער מגיד, פון אונזערע זיידעס דער אַלטער רבי אוך דער מיטעלער רבי. וועג דער פעטער — דער רבי צמח צדק — האָט זיך דער־פון דערוואוסט האָט ער מיך געפרופן אוך געפרעגט פון וואַנען איך ווייס אַזויפיל סיפורים, וועג איך האָב אים געזאָגט אַז די באָבע אוך די מאַמע האָבן מיר דערציילט אוך אז איך האָב אַ ספר וואָס מיין פאַטער האָט פאַרשריבן, איז דער פעטער געווארן שטאַרק צופרידן אוך געבעטן איך זאָל אים בריינגען דעם ספר אויף דורכלערנען, דיין פאַטערס אַ סיפור באַדאַרף מען לערנען.

ב. אין יאָר תר"ט בין איך געווארן דעם פעטער צמח צדק'ס אַ שנור, דיין זיידן'ס פרוי. האָט דער שווער געפרופן אַלע זיינע שניר וואָס זיינען אין ליו־באָוויטש — מיין שוועגערין הרבנית חנה איז געווען באַ איר פאַטער דער טשערקאַסער — אוך זיי געזאָגט זיי זאָלן מאָכן אַ סדר אַלע מוצאי שבת דערציילן אַ סיפור פון הייליקן בעל שם טוב. האָבן מיר געפרעגט צי די כוונה איז בלויז צו דערמאָנען דעם בעש"ט אָדער צו דערציילן אַ סיפור פון בעש"ט. האָט דער צ"צ געענטפערט, אודאי א סיפור. איז פון דענסטמאָל אָן פלעגט יעדן מוצאי שבת אריינגיין צום צ"צ אייגע פון זיינע שניר אוך פלעגט דערציילן אַ סיפור פון בעש"ט, אוך ארויסגייענדיק פלעגט זי דאָס איבערדערציילן אַלעמען.

ח. רבינו הזקן האָט זיך שטאַרק אַפ־געגעבן לחנך בניו ונכדיו בדרכי החסי־דות. איינער פון די דרכי החינוך איז געווען אַז נאָך די זמני הלימוד בחדר זאָלן זיי זיין צווישן חסידים אוך צוהערן זיך צו דעם וואָס חסידים דערציילן.

ווי איך האָב אייך שוין דערציילט, האָט דער עלטער זיידע, דער רבי צמח צדק, פארשריבן וואָס ער האָט געהערט פון דעם רבי'ן ביחידות, אויך פאַרשי־דענע ענינים וואָס ער האָט געהערט פון זקני החסידים.

דער מיטעלער רבי האָט צו פערצן יאָר אָנגעהויבן פאַרברייגען מיט חסי־דים. אוך דער רבי צמח צדק האָט צו זי־בעצן יאָר אָנגעהויבן פאַרברייגען מיט חסידים אוך ריידן דברי התעודרות בדרכי החסידים.

אין יאָר תקע"ט האָט דער רבי צמח צדק איינמאָל שטאַרק פאַרבראַכט מיט חסידים. דער רבי צמח צדק האָט דאָן געזאָגט אַז באַ מורנו הבעש"ט האָבן איין ליכטלעך געברענט און יעצט זיי־נען חסידים בעלי ידיעה והשכלה קאַלט.

דער רבי צמח צדק דערציילט אַז

מורנו הבעש"ט האָט זייער ליב געהאַט ליכטיקייט, אור איז בגימטריא רז"[149]), דער וועלכער ווייס דעם סוד פנימי פון יעדער זאַך קען ליכטיק מאַכן.

איינמאָל האָבן די תלמידי הבעש"ט מער ניט געהאַט ווי איין ליכט און דער בעש"ט האָט באַדאַרפט אַריינקומען, האָבן זיי געהאַט צער, וויסנדיק אַז דער בעש"ט האָט ליב עס זאָל זיין ליכטיק, און האָבן ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. וועמען מורנו הבעש"ט איז אַריין האָט ער געזאָגט באַ אידן באַדאַרף זיין ליכטיק, מיין עבודה איז ליכטיק מאַכן באַ אידן. די תלמידים האָבן געענטפערט אַז זיי האָבן מער ווי איין ליכט ניט געקענט קריגן, האָט מורנו הבעש"ט געהייסן אַראָפנעמען פון דאַך די אייגן ליכטלעך און זיי אָנצינדן. האָבן די תלמידים אַזוי געטאָן און עס האָט געברענט.

דער רבי צמח צדק האָט געזונגען בדביקות און געזאָגט: בא חסידי ותל־מידי מורנו הבעש"ט האָבן איר ליכטלעך געברענט און געלויכטן און באַ איצטער־דיקע חסידים איז פינסטער און קאַלט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מסיים געווען: דער זיידע האָט אין זיי מגלה געווען דעם אש תמיד תוקד פון דער נשמה, אַז דרכי החסידות זאָלן באַלויכטן די חסידישע הייזער, וואו זיי וועלן זיין בכל מרחבי עולם וקצוי ארץ זאָלן זיי מצליח זיין להאיר אור תורה.

ט. דער אַלטער רבי און הצדיק הגאון ר' מענדעלע וויטעבסקער זיינען געפאָרן קיין ווילנא ריידן מיטן גאון און מסביר זיין אים דעם דרך החסידות על פי שיטת מורנו הבעש"ט. הגרמ"מ האָט בילדותו גע־לערנט באַ הגאון המפורסם ר' יוסף פינסקער און וועמען ער איז עלטער גע־ווארן האָט ער געלערנט מיט הגאון הצדיק ר' ישׂשכר בער ליובאַוויטשער.

וועמען דער אַלטער רבי איז צוריקגעקומען פון דעם ערשטן מאָל פון מעזריטש האָט ער מגלה געווען דעם אור החסי־דות מיט אַ פלאַם ברען איינגעוויקלט אין קאַלטער גאונות פון גליא שבתורה. הצדיק הגאון ר' מנחם מענדיל מווי־טעבסק איז בטבעו געווען אַ מתון. וועמען האָט אים געפרעגט האָט ער געענט־פערט: דער רבי האָט געזאָגט מיין שליחות הנשמה אויף דער וועלט איז צו מאַכן אַז מען זאָל וויסן אַז עס פעלט און מען דאַרף וויסן וואָס עס פעלט און וועלן ממלא זיין אָט דאָס וואָס עס פעלט.

י. דער אַלטער רבי איז געבוירן גע־ווארן אין יאָר תק"ה. ביז עלף יאָר האָט ער געלערנט באַ הגאון החסיד ר' ישׂשכר דוב מליובאַוויטש. נאָכדעם האָט ער אים איבערגעגעבן זיין פאָטער זאָגג־דיק אַז דער אַלטער רבי דאַרף אים שוין מער ניט האָבן.

דער אַלטער רבי איז געווען אַ נחבא אל הכלים. וועמען וואָלט געוואוסט פון אים ווי דער אמת איז, וואָלט מען אים געמומען צום בעש"ט, און דער בעש"ט האָט ניט געוואָלט מעורר זיין מען זאָל אים ברייגען צו אים, אדרבא ער האָט זיך פון אים בגלוי מסתתר גע־ווען, נאָר בסוד האָט ער דעם מגיד מגלה געווען.

יא. דער אַלטער רבי האָט געזאָגט אַז דער יסוד אויף שיטת החב"ד האָט זיך באַ אים אָנגעהויבן נאָך זייענדיק אין ליובאַוויטש, ווייל אָמאָל האָט ער געהערט אַ דרוש פון הצדיק הגאון ריי"ד, אין דעם דרוש האָט ער מבאר געווען אז

149) תקוני זוהר תי' יט. זח"ג כח, ב.

עס איז דאָ שכל רצוני און רצון שכלי, און דעמאָלט האָט זיך אָנגעהויבן מתגלה זיין ביי אים די ערשטע קערנדלעך פון תורת חב"ד.

יב. אין יאָר תקס"ו פלעגט דער על־טער זיידע דער רבי צמח צדק זאָגן פלפולים חריפים אויף מאמרי חז"ל ע"ד החסידות.

אייגנטלעך האָט ער גערעט אין דעם ענין הטיטול וואָס עס שטייט אין ליאז־נער פּנקס אויף דעם אָלטן רבי'ן תנא ופליג, אָז דער ערוך [150]) ברייננט, אויף דעם מאמר רב תנא הוא ופליג, דריי מאמרי חז"ל וואו רב שטייט אָלס תנא: א) אין מסכת ברכות בענין הודאה תחלה וסוף. ב) אין מסכת שבת בענין מילה וטבילה. ג) אין מסכת כתובות, און האָט עס מבאר געווען על דרך הח־סידות אין עבודה. ווען מען האָט דאָס נאָכדעם איבערגעזאָגט פאַרן אָלטן רבי'ן, האָט ער געזאָגט: ברוך השם אָז איך הער דאָס, די הדרכה האָט מצליח געווען.

יג. דער הכשר בשר לאכילה איז דורך מליחה. ארויסצונעמען די דמים האסורים איז דורך דריי זאָכן: שרי', מליחה און הדחה.

אין עבודה מיינט דאָס: שרי' — וויקן זיך אין דברי הרב. מליחה איז דער ענין פון יחידות, און הדחה איז דער ענין הניגון. אָז מען וויקט זיך אין די דברי הרב ביז מען וועט נתעורר צו זיין אויף יחידות און מען זינגט אָ חסי־דישן ניגון איז דאָס בשר כשר, אָז דער בשר הגשמי וועט אָ כלי צו גילוי הנשמה.

יום א' נצבים

א. (כשנכנס כ"ק אדמו"ר בפעם ה־ראשונה למעונו החדש 770 איסטערן פאַרקווייי, ברוקלין, נ. י. נכנס ראשונה לבית הכנסת שנסתדר בדיוטא הרא־שונה, ואמר): יהי רצון אָז די תפלות זאָלן זיין מיט אָ פּנימיות און עס זאָל זיך דאָוועגען מיט דעם אמת־עבודה־פנימיות'דיקן געשמאַק.

ב. (אח"כ נכנס כ"ק אדמו"ר לחדר האוכל, ישב על מקומו ואמר):

אָלע חדשים אין יאָר האָבן אָ שבת מברכים. פאַרוואָס האָט חדש תשרי גיט קיין שבת מברכים. נאָר עס איז ידוע [151]) פון אָלטן רבין בשם הבעש"ט, אָז אָלע חדשים פון יאָר בענטשן די אידן דעם חדש, אָבער דעם חודש תשרי בענטשט דער אויבערשטער אַליין.

שבת מברכים תשרי איז אָלעמאָל פ' נצבים. פ' נצבים הייבט זיך אָן אתם נצבים היום גו' און רעכנט אויס אָלע פרטי מדריגות אין נשמות ישראל, וואָס קמי' ית' זיינען אָלע גלייך, ווי ער זאָגט אין תניא (פרק ל"ב) בשגם שכולן מתאימות ואב א' לכולנה.

מיט עיני בשר דערקענט מען אָ איש חשוב, אָן עשיר, פון זיינע בגדים וואָס

---

150) בערך רב (הראשון) בשם רב האי גאון. וכן הביא גם בס' יוחסין מערכת אמוראים ערך אבא (השני). וראה ג"כ יד מלאכי כלל תקנ"ג, ובתולדות תנאים ואמוראים (לר"א הימאן) ערך אבא (השלישי). — מרו"ל הנ"ל הם בברכות (מט, א), שבת (קלה, ב. לסי גירסת רה"ג), כתובות (פא, א).

151) ראה התמים ח"ב ע' סח. היום יום ע' צ.

ער איז אַנגעטאָן. אַזוי אויך אַ ת"ח לפי רוב ידיעותיו ווי דער רמב"ם זאָגט נפש זכה בלבוש זך (אין דער גמרא [152]) איז דאָ א סגנון בכלי מעוכר), אָבער ביי הקב"ה זיינען אַלע גלייך.

אתם נצבים איז מרמז אויף דער צייט וועָן ס'וועט אי"ה קומען משיח, וועט דאָך דאָמאָלסט זיין אַ עולם חדש, ווי עס שטייט [153]) כאשר השמים החדשים וגו' ווייל די וועלט וועט דאָך נחרב ווערן ווי עס שטייט [154]) כי שמים כעשן נמלחו והארץ וגו', וועלן דאָך אידן ווערן פאַרצווייפלט, וואָס וועט זיין מיט זיי. זאָגט דער אייבערשטער אתם נצבים כמ"ש במדרש [155]) שאעפ"י שכולם מתמוטטים ישראל נצבים וקיימים לעולם.

מיר לעבן יעצט איבער זייער אַ שווערע צייט, וועָן חיי האדם איז ניט נחשב לכלום ובפרט דער לעבן פון בני ישראל אוּן דער לעבן פון בני תורה. יעדער איינער איז פאר'דאגה'ט, פאַרצווייפלט וועגן זייַנע נאָענטע. מען טאָר ניט ח"ו זאָגן, אַז מיר זיינען דאָס ווערט, נאָר מען דאַרף מתפלל זיין צו הש"ת, ער זאָל אונז מזכה זיין, עס זאָל אונז ווערן גוט.

עכשיו הוא זמן של תשובה.

יום ג' נצבים

א. אידן זיינען רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים [156]). די מדות זיינען טובות בעצם, אוּן ביי אידן זיינען זיי מדות אלקיים. משה רבנו נשיא ישראל אוהב ישראל [157]), אין זיין תפלה אויף אידן זאָגט ער [158]) כי עם קשה עורף הוא. לכאורה איז דאָך א פלא, וואָס איז די מעלה אין דעם. נאָר דער ענין איז, אז די מדות טובות הנ"ל דאַרפן זיין מיט אַ קשה עורף. רחמנות מיט אַ תקיפות, אוּן אַזוי אויך די אַנדערע מדות טובות דאַרפן זיין מיט אַ תקיפות אוּן אַ חיות, ניט נאָר לצאת ידי חובתו.

ב. עס איז דאָ אַ מאמר רז"ל [159]) אַז מען דאַרף זיך נוהג זיין כמנהג המקום, אוּן עס איז דאָ אויף דעם צוויי ראיות: פון די מלאכים וועלכע זיינען געקומען צו אברהם אע"ה, אוּן פון משה רבנו שעלה להר. אָבער באמת שטייט אויף משה רבנו שאכל לחם אבירים אוּן אויף די מלאכים ביי אברהם'ן שטייט נראו כמו שאכלו.

נאָר דער ענין איז, אַז מען דאַרף צופאַסן די מנהגי המקום למקומו, אוּן ניט ארויסגיין ממקומו צו מנהגי המקום וד"ל. די זעלבע זאָך איז ביי אונז מיט די מנהגי אמעריקא. די וועלכע זיינען ניט עפ"י תורה דאַרף מען זיי עוקר זיין מן השורש לגמרי, אוּן די איבעריקע דאַרף מען צופאַסן זיי זאָלן זיין לפי הכוונה דתומ"צ.

---

152) תענית ז, א.
153) ישעי' סו, כב.
154) ישעי' נא, ו.
155) ראה מדרש תנחומא פ' נצבים בתחלתה.
156) יבמות עט, א.
157) מנחות סה, א.
158) שמות לד, ט.
159) ב"מ סו, ב. ב"ר פמ"ח, יד.

ג. דער יעצטיקער מצב אין דער וועלט איז מאוים. יעדער יחיד דאגה'ט איצט פאַרן כלל, און בפרט אַז אידן קו־מען זיך צוזאַמען דאַרף מען אודאי טראַכטן וועגן כלל.

אין דער היים האָט אַ קינד ניט גע־דאַרפט לערנען אין חדר אַז א איד דאַרף לייגן תפילין, ציצית, היטן שבת. ער האָט געזען אַז זיין טאַטע און דער מלמד טוען אַזוי האָט ער אויך אַזוי געטאָן. אָבער דאָ אין לאַנד זיינען די טאַטעס שטאַרק פאַרנומען אין „מאַכן אַ לעבן". די טאַטעס וואָס היטן דעם דאַוונען, דאַוונען ווען דער קינד שלאָפט נאָך. און דער גאַנצער חינוך געפינט זיך אין די הענט פון מלמדים. איז דער חוב פון די רבנים און אידישע טאַטעס איבערגעבן די קינדער נאָר אין חינוך הכשר.

ערב ראש השנה, אחר תפלת המנחה

יהי רצון שתכלה שנה וקללותי' ותחל שנה וברכותי'. אז עם זאל זיין כי תשא את ראש בני ישראל.

ב"ה

הוספה

(רשימה מיומנו של אחד הנוסעים — נכתב בשעתו)

ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב

ג, ט אדר שני הישי"ת, ניו יארק.
שעה שלישית אחרי חצות היום מלון גרעיסטאן.

ביום השלישי כה אדר ראשון בשעה חצי התשיעית לילה עזב כ"ק אדמו"ר שליט"א עב כל ב"ב יחיו את שטאקהאלם. בשעה העשירית לילה נסעו במסלת הברזל לגעטעבאַרג והגיעו שמה ביום הרביעי בוקר שעה ח.

בשעה הראשונה — ביום החמישי כז אדר ראשון — הסליגה הספינה, וכחמש שעות הלכה עם החוף עד הלילה.

על שאלתנו אנה אנחנו נוסעים השיבו לנו כי הננו נוסעים ישר לנויארק והנסיעה תמשך משבעה עד תשעה ימים, ואשר אויר הים הוא ממוצע לפי ערך זמן השנה.

בשעה אחת עשרה לילה עמדה הספינה כי הי' ערפל על הים, והדרך מלאה סלעים וסכנה לנסוע באפלה, וככה עמדנו עד שעה ששית בקר.

בשעה עשירית נודע כי הספינה הולכת לחוף בערגען בנורבגיה.

בשעה רביעית ביום הששי כ"ח אד"ר עגנה הספינה בנמל בערגען.

ביום ש"ק בצהרים עזבה הספינה את בערגען.

ביום הראשון — אדר"ח אד"ש, אחרי שלשים שעות נסיעה מבערגען עמדה הספינה והשמיעה תרועות שונות, וממרחק איזה פרסאות הבהיקו נקודות לבנות וגם נראו כפרי דיגים על חוף הים.

השמועה עברה כי נתגלה בדק בספינה ואי אפשר לה לזוז ממקומה.

עברו כשתי שעות והנה ספינה קטנה באה עם פועלים, ויעבדו הפועלים כל הלילה ובבקר, ביום השני ב' דר"ח אד"ש זזה הספינה, וכעבור שעה הגיעה לנמל קטן — את שמו לא ידענו — ותעמוד שם כארבע שעות.

ביום השני — א' לחדש אדר שני — לפנות ערב הסליגה הספינה, ובשעה שתים עשרה לילה עמדה מלכת, וכעבור רגעים אחדים נשמעו צעדי הנוסעים, ומבלי הבט על השעה המאוחרת נתמלאו האולמות אנשים ונשים וכולם פניהם נפעמים, וסגן רב החובל הכריז כי שלום לנו אלא מפני כי הדרך מקום סלעים וערפל עב על הים לכן יחכו עד אור הבקר ואז נלך ישר לנויארק, ויבקש את הנוסעים לבלי התרגש ויברכם בלילה טוב.

ביום השלישי, בשני לחדש אדר שני, בהיות הבקר השמיעה הספינה תקיעה ארוכה ותלך לדרכה, ובשעה השמינית בקר נכנסנו אל הים.

בתחלה הי׳ הים שוקט אך בשעה הרביעית אחרי חצות היום התחיל סוער.

ביום הששי — בחמישי לאדר שני — בשעה התשיעית לילה עמדה הספינה, ומיד נודע כי ספינת מלחמה עומדת בים ונתנה אותות לספינתנו שתעמוד מלכת ותהא נכונה לבקרת.

כעבור חצי שעה קרבה ספינת המבקרים והאירה את ספינתנו בפראושעקטאר ותתן אות כי ספינתנו יכולה ללכת לדרכה והתרגשות הנוסעים שככה.

ביום הששי בצהרים בשעה השתים עשרה הכריזו בשם רב החובל אשר כל הנוסעים, אנשים ונשים, מגיל חמש עשרה עד שבעים ויותר — כלומר כל מי שיש בו כח — יצאו לספון הספינה, והמלחים יורום פרק בהצלה בשעה שהים זועף ועומדים בסכנה.

הכריזו אשר כל הנ״ל יצאו חגורים בחגורות הצלה, כתות כתות של חמשה עשר או עשרים איש ושני מלחים מלמדים איך ומה לעשות אם הספינה תמצא בסכנת טביעה.

במוצאי שבת העמידו את הספינה שלשה פעמים על פי פקודת ספינות מלחמה המשוטטות בים, כולן אנגליות, ות״ל אף פעם לא באו לבקר את הספינה.

משרתי הספינה מספרים אשר בפעם הקודם כשהלכה ספינה זו גופא לנויארק העמידוה פעמים ושלש ובקרוה, ומשום זה אחרה הספינה לבא לנויארק בשבוע ימים.

ביום השני — בשמיני לאדר שני — אחרי נסיעה של שנים עשר יום, בשעה הרביעית אחרי חצות היום נראה חוף נויארק, וכשתי שעות עברו עוד שהגענו אל הנמל.

חק הוא, אשר כל ספינה הנכנסת לנמל נויארק אחרי שעה הרביעית אחרי חצות היום אין מניחים את הנוסעים לרדת עד יום המחרת בבקר.

וביום השלישי, בתשיעי לחדש אדר שני, בשעה התשיעית בבקר, באה מלאכות לקבל את פני כ״ק אדמו״ר שליט״א.

אחרי ברכת השלום של המלאכות התחילה בדיקת התעודות.

הפקידים הממונים להורדת הנוסעים מהספינה מציעים לכ״ק אדמו״ר שליט״א לרדת מיד מהספינה, כי אם יחכו תתחיל הורדת הנוסעים — כשמונה מאות איש — ויהי׳ דוחקא ורעש, ובשעה חצי השתים עשרה הנגו עוזב את התא מספר י״ג אשר בו דר משעה התשיעית בבקר ביום הרביעי ששה ועשרים לחדש אדר ראשון עד שעה חצי השתים עשרה צהרים ביום השלישי תשיעי לחדש אדר שני, בס״ה שלשה עשר יום ושתים וחצי שעה.

כ״ק אדמו״ר שליט״א עולה על הקומה העליונה. נותן תודה בדברים קצרים לרב החובל ולעוזריו על יחסם הטוב.

הנמל וכל המגרש אשר לפני הנמל מלא אנשים ונשים עד אפס מקום. ובהראות כ״ק אדמו״ר שליט״א נשמעו קריאות „שלום עליכם״ קול מברכים ברבת שהחינו ורעש מכונות צילום לעשרות.

כ״ק אדמו״ר שליט״א בא אל אולם הנמל. שמה מקדמים פניו מלאכות ב״כ: אגודת האדמורים, אגודת הרבנים, ועד הרבנים, דגל הרבנים, אגודת ישראל, מזרחי, צעירי אגודת ישראל, פועלי אגודת ישראל, צעירי מזרחי, יאנג איזראעל, ישיבת ר׳ יצחק אלחנן, ר׳ חיים ברלין, ר׳ יעקב יוסף, רמ״ז מרגליות, תורה ודעת, תורת אמת, אהבת תורה, תורת חיים ועוד. בא כח שר העיר נואם נאום ברכה. כ״ק אדמו״ר שליט״א עונה בקצרה ומברך את המלאכות לכל אחת ביחוד.

בשעה שתים עשרה וחצי עוזב את האולם ויוצא אל הכבר אשר לפני הנמל. מתברך בברכות „שלום עליכם״ מאלפי האנשים ונשים הממלאים את המגרש. כ״ק אדמו״ר שליט״א יושב באוטא. נשמע קול זמרה מזמרים נגון חב״ד׳י ומאות אנשים מסעיים, והאוטא זז ממקומו לאט לאט. בשעה הראשונה אחרי חצות היום בא למלון גרעיסטאן ועולה לחדרו מספר תרט — חדר כפול (חדר עבודה, חדר המטות ופרוזדור קטן). הסמוך לו, חדר תרח, נקבע לתפלה בצבור בכל יום.

מוצאי ש"ק תזריע — פי החדש — שעה שתים עשרה לילה.

הורשיתי להעתיק מיומנו של כ"ק אדמו"ר שליט"א, וזה לשונו:

„התבוננתי מה רב ההבדל בין ליובאוויטש שבליובאוויטש ובין ליובאוויטש שבנויארק. בהראשונה היו האורחים, גם הפשוטים שבהם, נהנים לאורה של ליובאוויטש, כי החסיד ר' חנוך העגדיל נ"ע הי' מדבר עמהם, היו כאלו שהי' לומד אתם איזה שורות תניא והיו כאלו שהי' מדבר עמהם בדברי התעוררות, ואח"כ הי' האורח נכנס ליחידות ושואל בענייניו, והי' סופג לתוכו איזה חום חסידותי. כך הי' בהאורחים שהיו באים בימות החול ונקראו בפי כל בלשון צחות בשם „די מאשינאווע חסידים", כלומר החסידים הבאים עם ה„מאשין" — מסלת הברזל — ושואלים עצה בענייניהם הגשמיים ונוסעים לבתיהם. והאורחים הבאים על ש"ק הי' הרח"ה מדבר עמהם בליל ה' וביום השבת ובמוצאי שבת. החוזר ר"מ ואח"כ אחרים היו מניחים את המאמר בכתב — אם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לא הי' נותן את המאמר בכתב — והאורחים היו חוזרים אותו כמה וכמה פעמים ולקחו את הכתב עמהם, וכשבאו לעריהם היו חוזרים עליו בכתב או בעל פה, וחסידי העיר היו מקשיבים לספוריהם מארחות חיי ליובאוויטש, והדבר הי' מביא תועלת כפולה ומשולשת. ועתה מה? ליובאוויטש שבנויארק, כבד לי לכתוב מזה כי לבי כואב במאד".

ב כט אד"ש.

מלאכות מלייקוואוד מציעה לנסוע לשם על חג הפסח ולהנפש משאון העיר, כי האויר שם טוב. יום הנסיעה הוגבל ליום ג'ח ניסן הבע"ל.

ג ח ניסן, לייקוואוד. שעה השמינית ערב.

כחצות היום באה מלאכות ב"כ הקהלה בלייקוואוד, וכרבע שעה השני' עזובים כ"ק אדמו"ר שליט"א וכב"ב יחיו את נ. י'.

כשהגיעו לגבול פלך ניו דזשוירסי באה לקראתם מלאכות בתור צירי שר הפלך.

פעמים עמדו באמצע הדרך לקבל את פני המלאכות מעירות הסמוכות ללייקוואוד, והן מצטרפות ונוסעים אתם יחד ללייקוואוד.

מהמכונות שבהן נוסעים אנ"ש ותלמידי התמימים נשמע קול זמרה, מנגנים ניגוני ליובאוויטש, מה שמזכיר את ימי האור בליובאוויטש.

המון זכרונות נצבים כמו חיים מה שהי' בימים ההם בזמן הזה, ימים אחדים לפני חג הפסח כשהי' הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק (מהרש"ב) זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע חוזר מחו"ל ותלמידי התמימים היו יוצאים חוץ לעיר לקבל את פני קדשו.

במשך כשעה וחצי באים לגבול עיר לייקוואוד, ומכונה עם סקידי הנהלת העיר וסקידי המשטרה מקדמים את פניהם.

בשעה שני' וחצי מגיעים לבית אשר שם התאכסן כ"ק אדמו"ר שליט"א. באולם הגדול מקבלים פני כ"ק אד"ש העונה בשיחה קצרה. בשעה החמישית יוצא — מלובש בגדי שבת — להתועד עם אנ"ש ותלמידי התמימים. גם אומר את המאמר אור לארבעה עשר.

אסרו חג כג ניסן

פרשת ימי החג: ליל א דחה"פ לתפלת ערבית כששה מניינים. בשעה ט' התחלת הסדר. המסובים מנין. נוכחו כמה מניינים.

אמירת ההגדה והשיחות ארכו עד השעה האחת עשרה, אח"כ הסעודה וברהמ"ז קודם חצות. שיחות אחר ברהמ"ז וסיום ההגדה בשעה השני' אחרי חצות הלילה.

משעה העשירית לערך עד השעה הראשונה הי׳ החדר מלא אנשים הבאים לראות את עריכת הסדר.

לתפלת שחרית באו כעשרה מנינים איש.

סעודת יו״ט בניגונים ושיחות כשלש שעות.

בלילה השני ישבו לשלחן הסדר בשעה התשיעית. אמירת ההגדה עם הסעודה עד שעה הראשונה אחרי חצות. סיימו בחצי הרביעית אחרי חצות הלילה.

לתפלת שחרית באו כשנים עשר מנינים איש.

סעודת יו״ט בניגונים ושיחות כשתי שעות.

בשעה השביעית אומר את המאמר כי ישאלך בנך.

הסעודה דליל ויום ש״ק בשיחות וניגונים. ביום השבת בשעה השביעית אומר את המאמר ויקם עדות ביעקב.

על ימים האחרונים של חגה״פ באו הרבה אורחים.

סעודת שביעי של פסח לילה ויום שוהים כשלש שעות בניגונים ושיחות.

שביעי של פסח בשעה השביעית אומר את המאמר אז ישיר.

בסעודת ליל אחרון ש״פ מתעכבים כשתי שעות בניגונים ושיחות.

בסעודת אחרון ש״פ מתעכבים כחמש שעות בניגונים ושיחות, ואחר ברהמ״ז יוצאים הקרואים והמסובים במחול בשמחה גדולה.

א כז ניסן.

על ש״ק באו אורחים והיו מסובים בסעודות הלילה והיום. היו כמה שיחות.

בשעה השביעית אמר מאמר דא״ח עוטה אור כשלמה.

א ד אייר.

על ש״ק באו כמה אורחים שהיו נוכחים בעת הסעודות והשיחות. בשעה השביעית אומר את המאמר רבי אומר אינו היא דרך ישרה.

ד ז אייר, ניו יארק. מלון גרעיסטאן.

בשעה רבע השמינית לילה יצא כ״ק אדמו״ר שליט״א מלייקוואוד ובשעה התשיעית בא אל ניו יארק ומתאכסן במלון גרעיסטאן חדר תרט.

לג בעומר.

בשעה חצי הששית התחילה ההתועדות. אנ״ש אורחים תלמידים כשלש מאות איש. ההתועדות ארכה כשתי שעות. אמר את המאמר חביב אדם. שיחה בדברי התעוררות וספורים.

ו, אסרו חג השבועות.

סעודת ליל א׳ דחגה״ש בחדר שמתפללין בו. הקרואים להסעודות כעשרים איש, חוץ מהם כשלשים איש יושבים ועומדים. מנגנים, שיחות. גמרו את הסעודה בחצי השני׳ אחרי חצות לילה.

ביום א׳ בקר קוראים בתורה בחדר כ״ק אדמו״ר שליט״א ועלה לתורה מפטיר.

סעודת היום כשתי שעות.

בשעה השביעית אומר את המאמר ואהי' אצלו אמון.
סעודת הלילה כשלש שעות. שיחות וניגונים.

לסעודת היום השני באו אנ"ש ממרחק — הלכו רגלי כארבע חמש שעות.

סעודה זו כארבע שעות. הרבה לספר ולבאר את הספורים. אחר כל ספור הטיבו נגן בנעימות ולא במהירות, והיתה התעוררות גדולה. אחדים מהתמימים בכו חרישית והסתירו פניהם שלא יכירו בהם, בטח זכרו את ימי האור בליובאוויטש.

בעמדן מהשלחן ברך את המסובים ומי שהיו נוכחים וכבדם בריקוד אחוה.

ה יב תמוז.

ההתועדות בשעה השביעית עד שעה יו"ד. קהל גדול מאנ"ש ותלמידים. נגונים. שיחות הקודש. אומר את המאמר כל המאריך באחד.

ה יא מנחם אב.

היום ניתן להעתקה חלק רשימות כ"ק אדמו"ר שליט"א בשם „ליובאוויטש". כולל תולדות עיר ליובאוויטש, מיסדה, רבני' והמוכיח הגאון ר' יוסף וחתנו הגאון ר' ישכר בער, ביקורי הוד כ"ק אדמו"ר הזקן, אופן ההשתלשלות בהתיסדות חסידות חב"ד, דור ראשון, דור שני *).

ו יב מנ"א.

היום נגמר קנין הבית מספר שבע מאות ושבעים ברחוב איסטערן פארקווי, ברוקלין, נ. י. ומסרו את המפתחות לכ"ק אדמו"ר שליט"א.

ג נצבים.

ביום א נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א בפעם הראשונה למעונו. בתחלה לבית הכנסת אשר בדיוסא הראשונה ויאמר: יהי רצון אז די תפלות זאלען זיין מיט אַ פנימיות און עס זאל זיך דאונען מיט דעם אמת עבודה־פנימיות'דיקען געשמאַק.

היום היתה חנוכת הבית. שיחות הקודש, ואח"כ אמר את המאמר על שלשה דברים העולם עומד על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים.

ערב ראש השנה, אחר תפלת המנחה.

לשון ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א:

יהי רצון שתכלה שנה וקללותי' יותחל שנה וברכותי'. אז עס זאל זיין כי תשא את ראש בני ישראל.

---

*) רשימות אלו שימשו יסוד לזכרונות כ"ק אדמו"ר שנדפסו במכ"ע וחלק מהם נדפס בספר בפ"ע (ברוקלין, ה' תשט"ו).

ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל שמיני

שער שלישי

ספר השיחות
ה׳תש״א

מכבוד קדושת

אדמו״ר יוסף יצחק

זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע

שניאורסאהן

מליובאַוויטש

הוצאה שמינית

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פּאַרקווייַ ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלש לבריאה
שנת הקהל

* אחרכי על ואך ואיפה ביקש על אמור ובכוס
ראפו בובסוו «אינא»

ב״ה.

פתח דבר

אויף דער אַנוויזונג פון כ״ק אדמו״ר שליט״א וועלט דערביי אַרויסגעבן דער ספר השיחות — ה׳תש״א, וועלכער ענטהאַלט די שיחות קודש פון כ״ק אדמו״ר יוסף יצחק זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע פון יאָר ה׳תש״א.

* * *

אַלס הקדמה איז דאָ צוגעגעבן אַ מכתב כללי פון כ״ק אדמו״ר שליט״א צו דעם היי־יאָריקן ראש השנה.

* * *

ווי אין אונזערע אַנדערע אויסגאַבעס זיינען אויך דאָ צוגעגעבן געווארן הערות און מראי מקומות פון כ״ק אדמו״ר שליט״א.

— צוליב טעכנישע סיבות, און בכדי ניט אַפהאַלטן דאָס אַרויסגעבן פון דעם ספר, זיינען די הערות וכו׳ בלויז אויף אַ טייל פון די שיחות.

* * *

אין אַנהויב פון ספר וועלט געגעבן אַ קורצע ביאָגראַפיע [1] פון כ״ק אדמו״ר מהוריי״צ נ״ע.

מערכת „אוצר החסידים״

חנוכה, ה׳תשכ״ד, ברוקלין, נ. י.
שנת המאה וחמשים להסתלקות רבנו הזקן.

---

1) געדרוקט אויך אין באַזונדער חוברת (ברוקלין, תשי״א).

מפתח:

פתח דבר מהמו"ל 3

מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע 5

תמונת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע 9

ביאגראפיע פון כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע 11

ספר השיחות — ה'תש"א:

כ"ט אלול ש"ת — ער"ה תש"א 25

ליל ב' דר"ה 26

ליל שמח"ת לפני הקפות 29

שמח"ת בסעודת היום 31

כ' מרחשון 39

ש"פ וירא, בסעודת היום 41

ש"פ חיי, בסעודת היום 45

יו"ד כסלו 50

ש"פ וישלח, בסעודת היום 53

ש"פ משפטים, בסעודה 61

פורים, בסעודה 66

ב' ניסן 87

תג הפסח — סדר השני 92

שביעי של פסח, בסעודת הלילה 94

שביעי של פסח, בסעודת היום 102

אחרון של פסח, בסעודת היום 104

פסח שני 113

ל"ג בעומר 116

א' דחה"ש, בסעודת היום 122

ב' דחה"ש, בסעודת היום 128

ש"פ קרח, ג' תמוז, בסעודת היום 133

י"ב תמוז 142

י"ב מנ"א 148

י"ג מנ"א 149

י"ד מנ"א 150

ח"י אלול 152

הוספה:

ערב ראש השנה 171

י"ט כסלו 172

מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשכ"ג

— שנת המאה וחמישים להסתלקות הילולא של רבנו הזקן —

ברוקלין, נ. י.

אל בני ובנות ישראל אשר בכל מקום ומקום
ה' עליהם יחיו

שלום רב וברכה!

די טעג פון ראש השנה — ימים נוראים מיט וועלכע דער נייער יאָר — הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה — הויבט זיך אָן, פילן אָן יעדע אידישע האָרץ מיט אַ הייליקן געפיל.

דער דאָזיקער געפיל פון די „פאָרכטיקע טעג" איז אַ פיל טיפערער ווי יראת העונש (מורא פאָר אַ שטראָף ח"ו), אד"ג. די יראה וואָס דערוועקט זיך אין די „ימים נוראים" — איז יראת הרוממות*, דער געפיל פון מורא וואָס קומט פון דעם באַוואוסטזיין אַז עס קומט פאָר און אַז מען באַטייליקט זיך פערזענלעך אין דער הכתרה („קרוינונג") פון דעם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא; וואָס דאָס איז דער אינהאַלט פון ראש השנה*.

די הכתרה פון דעם באַשעפער פון דער וועלט אַלס מלך על כל הארץ (קעניג פון דער וועלט) וואָס אידן בעטן און פירן אויס אין ראש־השנה — באַנייט דעם פערזענלעכן פאָרבונד פון יעדן אידן מיט דעם אויבערשטן; דעם דירעקטן און פנימיות'דיקן פאָרבונד פון יעדן יחיד אַלס יחיד*, און ניט נאָר אַלס אַ טייל פון דעם ציבור און כלל. די הכתרה וועלכע אויסגעפירט דורך דער פערזענלעכער בקשה פון יעדן איינעם אַן איינער פון אונז, אַז דער אויבערשטער זאָל אָננעמען די הכתרה, און דורכדעם וועלט געשאַפן דער צוזאַמענבונד פון „אָנו עמיך ואתה מלכנו" (מיר זיינען דיין פאָלק און דו ביסט אונזער קעניג").

דער באַגריף און געפיל פון דער הכתרה קומט ספּעציעל צום אויסדרוק אין דער תפילה: אָלקינו ואלקי אבותינו, מלוך על העולם כולו

ימים נוראים . . יראת הרוממות: בדרגא היותר נעלית כיון שנגלה כבוד הדר מלכותו בחי' מל' דא"ס (ראה לקו"ת דברים מח, ב. מח, ד. מט, ד).

הכתרה . . דער אינהאַלט פון ראש השנה: כדמוכח מהבקשה בכל תפלות ר"ה (משא"כ זכרונות ושופרות) מלוך על העולם, והחתימה (וכן בסידוש) מלך על כל הארץ. ובפירש"י (במחזור ויטרי) דאומרים המלך הקדוש (וגם בערבית) לפי שאמר הקב"ה המליכוני עליכם ברה"ה כדכתיב אני ה"א וסמיך לי' בחודש הו'.

יחיד אַלס יחיד: להעיר מפדר"א פי"א: הלך אדם לעצמו והמליך אותו ראשון ואחריו כו'. ובמשנה סנה' סס"ד: לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך כו'.

בכבודך והנשא . . וידע כל פעול כי אתה פעלתו . . ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה — דער גאנצער באשאף •, אין בפרט דער מענטש מיט א נשמה, אנערקענט אין אונטערוואַרפט זיך צו דעם קעניגלעכער הערשאפט פון דעם אויבערשטן. די תפילה אונטער־שטרייכט דעם געפיל פון יראת הרוממות, און גלייכצייטיק די אומפאַרמיד־באַרע קאַנסעקווענץ דערפון — די גרייטקייט אין באַגער צו מקיים זיין די געבאָטן פון דעם קעניג.

אין דערבייער, ניט קוקנדיק וואָס ראש השנה איז דער אַריינפיר אין די עשרת ימי תשובה אין איז דער אַנהויב פון די דאָזיקע טעג, וועלט אין די טעג פון ראש השנה ניט געזאָגט קיין תחנון אין קיין וידוי • אויף חטאים. וואָרום דער געפיל פון פאַראייניקונג מיט דעם אויבערשטן דורך דער הכתרה נעמט אזוי דורך דעם מענטשן, אז ווי גרויס עס זאל ניט זיין דער צער פון די מעשים פון דעם עבר, וועלט עס בטל • אין דעם באַהערשנדן געפיל פון יראת הרוממות.

אייגנטלעך איז אויך תשובה — אין דעם טיפערן באַגריף פון דעם, דאָס „אומקערן זיך (צום מקור)" • — אין פולן איינקלאַנג מיט דעם אינערלעכן אינהאַלט פון ראש השנה, וואָס איז פאַרבונדן מיט דעם געדאַנק פון הכתרה.

ערשט נאָך ראש השנה • הויבן זיך אָן די וויטערדיקע ענינים פון תשובה, חרטה על העבר און קבלה על להבא, מיט וידויים און סליחות וכו' — אָלס מוכרח'דיקער אויספיר פון דער הכתרה פון ראש השנה: די באַוואוסטזיניקייט פון דעם באַנייטן און פאַרשטאַרקטן פאַרבונד און פאַר־אייניקונג מיט דעם מלך — מוז דערוועקן דעם רצון אין באַשלוס צו זיין

דער גאַנצער באשאף: וכל העולמות כולם: עשי' יצירה בריאה אצילות (סי' האריז"ל).

ניט געזאָגט . . וידוי: שו"ע רבנו הזקן סתקפ"ד ס"ב (מזוהר, כל בו, ב"י שם) וראה שע"ת שם.

וועלט עס בטל: דאף דתק"ש רמז שלו תשובה (רמב"ם הל' תשובה ג' ד. נתבאר בארוכה במאמר דר"ה תש"י) וימי ר"ה ג"כ מעשי"ת הם — הרי בתפלות ובקשות העקריות דר"ה לא נזכר זה כלל, ואין בר"ה וידוי דברים (שהוא חיוב ומ"ע בתשובה (רמב"ם ריש הל' תשובה) ופשיטא ד"שלא ליתן פ"ם למקטרג" — לא יבטל מ"ע), ואין בו קרבנות תשובה וכו'. — אלא שכל ענין התשובה בר"ה הוא בכדי שתתקבל ההכתרה (המשך ר"ה תש"ג: רד"ה שהמ"מ, סד"ה טו"ט) ולכן אין ענינה בוידוים ולא לתקן החסר (המשך ר"ה תרצ"ה פ"י, כד) והתיקון בא „בעשי"ת הבאים לאחר ר"ה" (לקו"ת דברים מט, ד). ואדרבה „לכאורה מה ענין בכי אל ר"ה, אך הבכי . . בעינן למיהוי קדם מלכא" (לקו"ת שם נה, ד). וה„יתודה בלחש" הוא ג"כ ענין בעגולים (לקו"ד ע' 102). ואכ"מ.

תשובה . . אומקערן זיך (צום מקור): לקו"ת ר"פ האזינו.

ערשט נאָך ראש השנה: ראה תורת הבעש"ט עה"פ כי לולא התמהמנו (קובץ מכ' תהלים).

ראוי דערצו, און דאָס פֿאַרפֿליכטעט דעם מענטשן צו באַזייטיקן אַלעס וואָס שטערט דעם פֿאַרבונד: די פֿשעים, עוונות און אָפֿילו חטאים (בשוגג).

* * *

לייַדער מוז געזאָגט ווערן, אַז צוליב פֿאַרשידענע סיבות זיינען געווען יאָרן און ערטער וואָס די גייסטיקע דערהויבונג פון ראָש השנה און עשרת ימי תשובה איז ניט אויסגענוצט געוואָרן אין דער געהעריקער מאָס. די ימים נוראים זיינען אַוועק, און אין מאָנכע קהילות און ביי כמה יחידים איז די באַגייסטערונג אויסגעוועפט געוואָרן און עס האָט זיך ניט געמערקט די ענדערונג און אויסבעסערונג אין דעם פֿערזענלעכן טאָג־טעגלעכן לעבן וואָס מ׳האָט געדאַרפט דערוואַרטן ביי יעדן אידן מאָן אַדער פֿרוי. ובמילא האָט געפֿעלט אויך די פֿאַרבעסערונג אין דעם געזעלשאַפֿטלעכן לעבן.

אייניע פון די הויפּט סיבות דערפון איז, וואָס מ׳נוצט ניט אויס די דערהויבנקייט און די באַגייסטערונג פון די ימים נוראים אין אַן אופן וואָס זאָל אַנרירן דעם זיך אַליין, נאָר אויף ענינים וועלכע זיינען נוגע אַנדערע. ניט זעלטן ווערן די דאָזיקע טעג אויסגענוצט אויף אַלגעמיינע לאָזונגען און וועלט־פֿראָבלעמען; „מעסעדזשעס" וועלכע פֿאַרפֿליכטן קיינעם ניט בכלל, און זיכער קיינעם ניט אין די אייגענע ד׳ אַמות. דאָס „באַפֿרידיקט" אַלעמען און מען האָט אויך די „בארעכטיקונג" אויף דעם, וואָרום ראש־השנה נעמט דאָך אָרום די גאַנצע בריאה, און עס פּעלן ניט אויס אין דער וועלט, אַלגעמיינע „גרויסע" ענינים וועלכע פֿאַדערן אַ פֿאַרבעסערונג אַדער ענדערונג.

און דער ריידן, קאָכן זיך און אָנגעמען פּעסטע באַשלוסן אין אַזעלכע הויכע וועלט־פֿראָבלעמען (וואָס אין די מייסטע פֿאַלן — קענען די באַשליסער סיי ווי גאָר ניט אויפּטאָן אין זיי) — איז דאָך אַ באַקוועמער און „שיינער" אויסריידן פֿאַר ניט אָפּגעבן די נויטיקע און לעבנסוויכטיקע פּולע אויפֿמערקזאַמקייט צו זיין פּערזענלעכן חשבון הנפש און צו זיין טאָג־טעגלעכן לעבן • (וואָס דוקא אין דעם האָט זיין באַשלוס די פּולע ווירקונג).

די באַווּאָרענונג קעגן דעם ווערט אונטערשטרײַכן אויך אין דער מצוה פון תקיעת שופר — די אינציקע ספּעציעלע מצוה וואָס איז חובת היום פון ראש השנה. די מצוה פון תקיעת שופר איז ניט אַ צוזאַמענשטעל פון אַ סך כלי זמר, נאָר דוקא איין כלי •, און דאָס אויך — ניט אַ קאָמפּליצירטן מחיקאַלישן אינסטרומענט וואָס זאָל אַרויסברענגען אויסער־געווויינלעכע מחיקאַלישע קאָמפּאָזיציעס. דער שופר איז דוקא אַ פּשוט׳ער

אויפֿמערקזאַמקייט . . טאָג סענלעכן לעבן: להעיר גם מקונטרס העבודה ס״ה ואילך. דוקא איין כלי: שו״ע או״ח סתקפ״ו (ראה שם שו״ע אדה״ז ס״י).

האָרן פון אַ בהמה, אזן „כל הקולות כשרים • בשופר". דער שופר אונטער־שטרייכט אַז די אַריינטירונג דאַרף זיין, קודם כל, אויף דעם יחיד אויף דעם זיך אַליין, אזן אַז דער טראָפּ מוז געשטעלט ווערן אויף אַרייַנברענגען קדושה אַפילו אין די פּשוט׳ע און געווײַנלעכע ענינים פון דעם טאָג־טעגלעכן לעבן פון דעם יחיד, און דערנאָך אין דעם געזעלשאַפטלעכן לעבן פון דעם יחיד אַלס אַ טייל פון דעם ציבור אַ״ו.

* * *

ויהי רצון — דער אויבערשטער זאָל העלפן אַז יעדער איד, מאַן אַדער פרוי, אזן בפרט די גייסטיקע פירער, זאָלן אויסנוצן די הייליקע מאָמענטן און די אינערלעכע נשמה התעוררות פון די ימים נוראים ניט אויף אַלגעמיינע וועלט אַדער מדינה פראָבלעמען, (וואָס ווי וויכטיק די דאָזיקע פראָבלעמען זאָלן ניט זיין, זיינען ניט זיי דער ענין פון ראש־השנה און עשרת ימי תשובה, ניט פאַר דעם יחיד אזן ניט פאַר דער קהילה), נאָר אויף דעם דרינגענדעם רוף פון די טעג — דעם רוף צום תמליכוני עליכם — אָננעמען דעם אויבערשטן אַלס מלך, זיין פערזענלעכן מלך — אזן די קאָנסעקווענץ דערפון — דעם רוף צו תשובה, תפילה, צדקה, וואָס דאָס אַלעס מוז זיך אָנהויבן ביי זיך און פון זיך, אזן דערנאָך אַרום זיך, אין דער קהילה און ווייטער,

אזן די גייסטיקע דערוואַכונג און אויפלעבונג פון די דאָזיקע טעג זאָלן באַלייכטן אזן דורכדרינגען אַלע טעג פון יאָר •. און זאָלן ברענגען צו אַ טיפערן פאַרבונד פון יעדן אידן מיט דעם אויבערשטן, אַ פאַרבונד וואָס וועט זיך אויסדריקן אין דעם טאָג־טעגלעכן לעבן לויט און אין איינקלאַנג מיט דער ג־טלעכער תורה און ג־טלעכע מצוות. און די ענדערונג צום גוטן אין גייסטיקן לעבן וועט זיכער ברענגען אַן ענדערונג צום גוטן אין מאַטעריעלן לעבן •, אַז עס זאָל זיין אַ געבענטשט יאָר אין אַלע הינזיכטן.

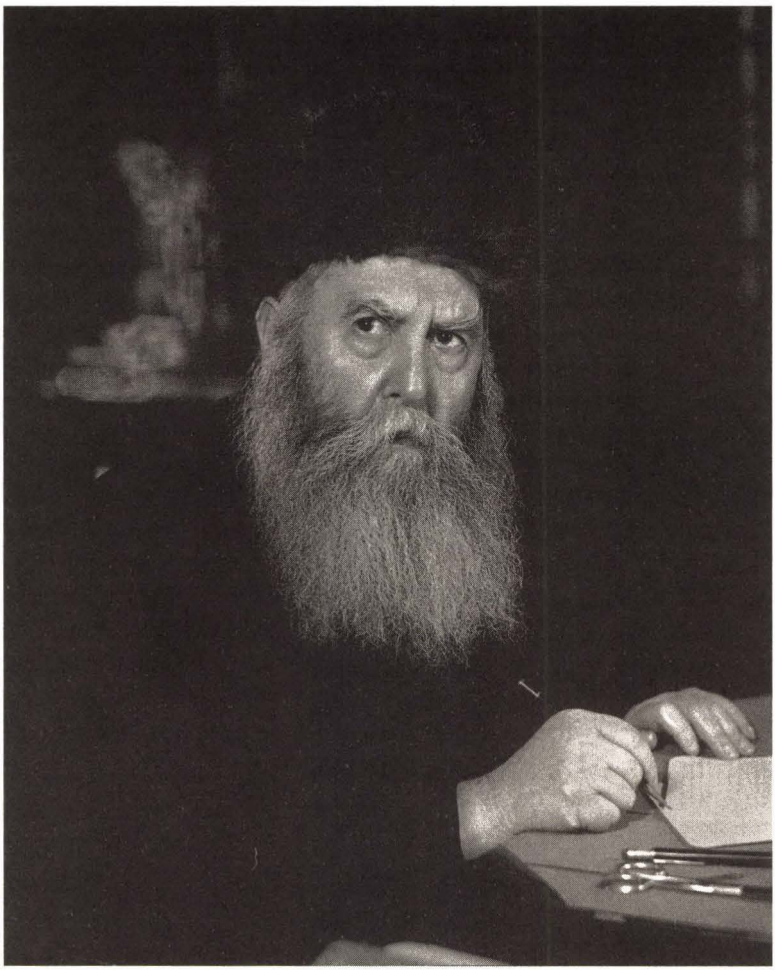
בברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה
בטוב הנראה והנגלה

מנחם שניאורסאהן

כל הקולות כשרים : ר״ה כז, ב.

די דאָזיקע טעג . . אַלע טעג פון יאָר : וכמו ראש (השנה) המחי׳ ומנהיג את כל האברים (ימי השנה) (עטרת ראש בתחלתו).

א.ן מאַטעריעלן לעבן : כי הדין בר״ה לעניני עוה״ז (הרמב״ן הובא בהגמי״י פ״ג מהל׳ תשובה. לקו״ת דברים נט, ב). וג״ז תלוי בההכתרה וכו׳ כי ע״ז נמתקים כל הדינין ובאור פני מלך חיים (לקו״ת במדבר עב, ב).

Copyright © 1953 by Kehot Publication Society

תואר פני כ"ק אדמו"ר אור עולם נזר ישראל ותפארתו
כקש"ת הרב האלקי החסיד קדוש ה' מכובד

מו"ה **יוסף יצחק** נבג"מ זי"ע
מליובאוויטש

Rabbi Joseph Isaac Schneersohn of Lubavitch
OF SAINTED MEMORY

Tammuz 12, 5640 — Shevat 10, 5710 (1880-1950)

א קורצע ביאגראפיע פון
כ"ק אדמו"ר יוסף יצחק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ב"ה

„אין עושין נפשות לצדיקים מעשיהם הם זכרונם". פאר צדיקים, לערגען אונז אונזערע חכמים, דאַרף מען נישט פראַווען קיין עקסטרע פעולות אויף צו דערמאַנען זייער אַנדענק. זייערע אייגענע מעשים, וועלכע בלייבען אויף אייביק, אויך נאָך זייער הסתלקות פון דער וועלט, זיינען אַ זכרון פאַר זיי. די דאָזיקע פעולות דערמאַנען אונז שטענדיק אין די צדיקים, וועלכע האָבן מיט זיי אָנגעהויבן.

מכל שכן וועו עס רעדט זיך וועגן אַ צדיק, וועלכער איז געווען באַרימט אויף דער גאַנצער וועלט מיט זיינע מסירות נפש'דיקע פעולות פאַרן כלל ישראל בגשמיות וברוחניות.

ס'איז דעריבער איבעריק צו מאַכן אַ זכרון אין געווינלעכן זין פון וואָרט, פאַר דעם רבי'ן כ"ק אדמו"ר יוסף יצחק שניאורסאָהן זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מליובאַוויטש. זיינע פעולות זעען זיך אַן אויף שריט אַן טריט, זיי זיינען לעבעדיקע זכרונות פאר אים.

אַרומריידנדיק די דאָזיקע פעולות אַליין וואָלט מען געקאָנט אָנשרייבן ביכער איבער ביכער, און נאָך אַלץ וואָלט דאָס נישט אַרומגענומען אַלע פעולות.

אין ראַמען פון דער קורצער ביאגראפיע, וועלן מיר באַרירט ווערן די דרויסנדיקע, ביאָגראפישע פאַקטן, אין די בחינה פון ראשי פרקים, וואָס יעדער אייגער פון זיי וויזט אַן אויף אַ גאַנצן, ברייטן און טיפן ענין.

* * *

כ"ק אדמו"ר יוסף יצחק נ"ע, איז געבוירן געוואָרן אין ליובאַוויטש, י"ב תמוז, תר"מ. זיין פאָטער, דער רבי כ"ק אדמו"ר שלום דובער זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע האָט אים אַריינגענומען אין דער אַרבעט פאַרן כלל, בעת ער איז געווען 15 יאָר אַלט, מאַכנדיק אים פאַר זיין פריוואַט־סעקרעטאַר.

נאָך פון די יונגסטע יאָרן אָן, פלעגט ער זיך באַטייליקן אין אַלע וויכטיקע אסיפות און כינוסים פון רבנים און אַנדערע עפנטלעכע פעולות

פון זיין פאַטער לטובת כלל ישראל, און איבערהויפט אין פאַרבינדונג מיט דעם גייסטיקן און גשמיות'דיקן מצב פון אידן אין רוסלאַנד.

תרנ"ה, קורץ נאָכדעם ווי ער איז געוואָרן פריוואַט-סעקרעטאַר ביי זיין פאַטער, האָט ער זיך באַטייליקט אין דער גרויסער אסיפה פון רבנים און עסקנים וועלכע איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין קאָווגע, און אַ יאָר שפּעטער אין ווילנא.

י"ג אלול תרנ"ז, אין עלטער פון 17 יאָר האָט ער חתונה געהאַט מיט דער רביצין, מרת נחמה דינה שליט"א, די טאָכטער פון הרב הצדיק והחסיד ר' אברהם שניאורסאָהן נ"ע, פון די באַוואוסטע חסידים און תלמידי חכמים. אין דער וואָך פון "שבע ברכות", האָט זיין פאַטער, כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, אויסגערופן די גרינדונג פון דער באַרימטער ליובאַוויטשער ישיבה "תומכי תמימים", און אַ יאָר דערנאָך, האָט ער ממנה געווען זיין זון אלעס מנהל פועל. אונטער דער הנהלה פון דעם רבי'ן, כ"ק אדמו"ר יוסף יצחק נ"ע און דער אָנפירונג פון זיין פאַטער, האָט די ליובאַוויטשער ישיבה אויפגעבליט און זיך שטאַרק אנטוויקלט, און ס'האָבן זיך געעפנט אַ צאָל סניפים איבער גאַנץ רוסלאַנד.

אין ראַמען פון די באַמיאונגען פון זיין פאַטער צו פאַרבעסערן די עקאָנאָמישע לאָגע פון אידן אין רוסלאַנד, האָט אים דער רבי נ"ע ארויסגעשיקט אָנצופירן מיט אַן אָקציע פאַר דער דערעפענונג פון אַ טעקסטיל-פאַבריק אין דוברָאוונע. אין שייכות מיט דער דאָזיקער אָקציע, וועלכע איז אָנגעפירט געוואָרן אין יאָר תרס"א, איז דער רבי, כ"ק אדמו"ר ר' יוסף יצחק נ"ע געווען אין ווילנא, בריסק, לאָדזש און קעניגסבערג.

מיט דער מיט-אַרבעט פון די גרעסטע רבנים פון יענעם דור, ווי למשל, די וועלט באַרימטע גאונים און כלל-טוער, הרב ר' דוד קאַרלינער, הרב ר' אלי' חיים פון לאָדזש, הרב ר' חיים בריסקער, הרב ר' חיים עוזר פון ווילנע, ווי אויך די באַוואוסטע נדיבים, די ברידער יעקב און אליעזר פאַליאַקאָוו, איז געעפנט געוואָרן אַ גרויסע טעקסטיל-פאַבריק אין דוברָאוונע, מאַהילעווער גובערניע, וואו ס'זיינען באַשעפטיקט געוואָרן אַ גרויסע צאָל אידישע אַרבעטער. פון דער פאַבריק האָבן זיך מפרנס געווען אַ צווייַ טויזנט נפשות.

* * *

די שווערע לאָגע פון אידן אונטערן צאַרישן רעזשים אין רוסלאַנד, איז גוט באַקאַנט. ווי די נשיאי חב"ד פון אַלע דורות, האָט זיך אויך דער רבי מהורש"ב נ"ע, מוסר נפש געווען לטובת די רוסישע אידן, סיי אין די פאַרשידענע געריכטן און סיי ביי דער רעגירונג. ווי באַקאַנט, האָבן די נשיאי חב"ד, נאָך פון די צייטן פון אלטן רבי'ן, געהאַט באַזונדערע רעכטן אלס

ריוויליגירטע בירגער, אן אויסצייכענונג וועלכע איז געגעבן געוואָרן דעם אלטן רבי'ן פאר זיין פאַטריאָטיזם אין דער צייט פון דער מלחמה וואָס רוסלאנד האָט געפירט קעגן נאַפאָלעאָן, דעם פראנצויזישן קיסר. דער רבי מהורש"ב נ"ע, וי זיינע אבות, האָט שטאַרק אויסגענוצט די דאָזיקע פריווילעגיעס אין זיין ערבעט לטובת אידן אין צאַרישן רוסלאנד.

אָפטמאָל פלעגט ער פאָרן אין די ענינים קיין פעטערבורג און מאָסקווע, און מערסטנס זיינען זיינע פעולות געווען געקרוינט מיט הצלחה.

* * *

בעת דעם רוסיש־יאַפאַנישן קריג, אין יאָר תרס"ד, האָט דער רבי נ"ע געזען זייער אַן אַקטיוון אָנטייל אין דער אַקציע, וועלכע איז אָנגעפירט געוואָרן דורך זיין פאָטער צו פאַרזאָרגן מצות אויף פסח פאַר די אידישע זאָלדאָטן אויף דעם פראָנט אין ווייטן מזרח.

אין די אומרואיקע צייטן נאָך דער דאָזיקער מלחמה, און בעת דער אונטערדריקונג פון די אומרועס און די כוואָליע פון פאָגראָמען וועלכע האָבן ארומגעכאַפט דעם „תחום המושב", האָט ווידער דער ליובאָוויטשער רבי, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אָנגעפירט מיט אַ שטאַרקער אַקטיוויטעט. דער רבי, כ"ק אדמו"ר יוסף יצחק נ"ע, איז געפאָרן אין זיין פאָטערס שליחות קיין דייטשלאנד און האָלאנד, וואו ער האָט זיך באַגעגנט מיט וויכטיקע דיפלאָמאַטן און באַנקירן און ביי זיי געווירקט, זיי זאָלן אינטערוועניר לטובת די געדרוק׳טע אידן אין רוסלאַנד און זען אויסווירקן די אונטערדריקונג פון די פאָגראָמ־כוואָליע. אויך די באָמיאונגען זיינען געקרוינט מיט דערפאָלג.

תרס"ח האָט זיך דער רבי נ"ע ווידער באַטייליקט אין אָן אסיפה פון רבנים וועלכע איז פאָרגעקומען אין ווילנע. א יאָר שפעטער איז ער געפאָרן קיין דייטשלאנד און האָט זיך דאָרט באגעגנט מיט אידישע מנהיגים. צוריק־קומענדיק פון דאָרט האָט ער זיך פארנומען מיט די הכנות צו דער קומענ־דיקער אסיפת הרבנים אין יאָר עת"ר.

זיינע ענערגישע און ווייט פארשפרייטע פעולות, זיין וואכזאמע פארטיידיקונג לטובת אידן אין רוסלאנד, זיין שטענדיקע מלחמה מיט צענט־ראלע און אָרטיקע רעגירונגס־שטעלן האָבן דערוועקט אומצופרידנקייט ביי דער צאַרישער רעגירונג. אין משך פון די יאָרן תרס"ו ביז תרע"א איז דער רבי נ"ע אַרעסטירט געוואָרן פיל מאָל, אין מאָסקווע און אין פעטערבורג. אזוי ווי די אלע חקירות האָבן גאָרנישט באַוויזן, איז ער יעדן מאָל באַפרייט געוואָרן, באגלייט פון אַ שטרענגער אזהרה. דאָס האָט אָבער דעם רבי'ן נישט אָפגעהאַלטן פון ווייטער פירן זיין פעולה לטובת הכלל. אין די יאָרן תרע"ז און תרע"ח האָט ער ווידער געמומען א חלק בראש אין די אסיפות פון רבנים און עסקנים, וועלכע זיינען פאָרגעקומען אין מאָסקווע און חאַרקאָוו.

* * *

וועז זיין פאַטער, דער רבי מוהרש"ב נ"ע איז נסתלק געוואָרן, ב' ניסן תר"פ, האָט דער רבי נ"ע איבערגענומען די גאנצע הנהגה און נשיאות חב"ד.

גרויסע ענדערונגען זיינען יענע צייטן פאָרגעקומען אין רוסלאַנד און אין דער גאַנצער אידישער וועלט. איבער רוסלאַנד האָט זיך געגאָסן אַ בלוטיקע כוואלע פון מלחמה, רעוואָלוציע, און שטענדיקע אינערליכע אומרוען, און ווי אומעטום זיינען די אידן געווען דער ערגסטער און דער ערשטער קרבן. דער רבי נ"ע איז געווען איינער אליין, שטיינדדיק פאר איבערמענטשלעכע אויפגאבן. ער האָט געמוזט טאָן וועגן אייגאָרדענען איבער אנייעס דאָס רעליגיעזע און קהלה לעבן פון די רוסישע אידן. ער האָט געמוזט פירן א מלחמה אויף צוויי פראָנטן. פון אין זייט איז דער מצב פון אידן אין גשמיות געזונקען גאָר טיף, אָרימקייט און ליידן האָבן געהערשט אומעטום, און פון דער אנדערער זייט איז די צוקנופט פון אידישקייט געווען אין גרויס סכנה, דורך די באָוואוסטע, שענדלעכע טעטיקייטן פון דער אזוי גערופענער "יעווסעקציע".

פירענדיק אַ מלחמה איינער אליין קעגן אַזאַ איבערוויגנדיקן כח פאר דער דערהאַלטונג פון אידישקייט אין סאָוועט־רוסלאנד, האָט דער רבי נ"ע גלייכצייטיק פארשטאַנען, אז דער תורה־צענטער פון רוסלאנד מוז אריבערגע־פירט ווערן אין אן אנדער מדינה. עס איז דעריבער געגרינדעט געוואָרן א ליובאַוויטשער ישיבה אין וואַרשע אין יאָר תרפ"א, און מיט דער הילף פון רבי'ן איז געלונגען א צאָל תלמידים און ראשי ישיבות זיך אריבער־צוכאפן קיין פוילן און אָנצופירן דאָרט מיט דער גרויסער ליובאַוויטשער ישיבה, וועלכע האָט געהאַלטן אין איין פאָרגרעסערן זיך. ווי פריער אין רוסלאַנד, האָט אויך די ליובאַוויטשער ישיבה אין פוילן באַלד אָנטוויקלט א גאַנצן נעץ פון ישיבות מיט א צאָל סניפים, וואו ס'האָבן געלערנט הונדערטער תלמידים.

גלייכצייטיק האָט דער רבי נ"ע פאָרגעזעצט אָן פחד זיין ארבעט אין רוסלאנד, געהאַלטן אין איין גרינדן ישיבות און תלמוד־תורה'ס און אנדערע מוסדות הדת אין פארשידענע טיילן פון רוסלאנד. ער האָט נישט געקוקט אויף די סטראשונקעס און איומים פון דער "יעווסעקציע". יענע צייטן איז זיין צענטער געווען אין ראָסטאָוו, אָבער, צוליב פארשידענע בלבולים האָט ער זיך געמוזט ארויסציען פון דאָרט. ער האָט זיך באַזעצט אין לענינגראד (פעטערבורג) און פון דאָרט אָנגעפירט מיט זיינע פעולות. ער האָט דאָן אויך געגרינדעט א ספעציעלע אָרגאַניזאציע, וועלכע האָט צוגע־האָלפן אידישע בעלי־מלאכות און ארבעטער וועגן האַלטן שבת. ער פלעגט ארויסשיקן רבנים, מלמדים און דרשנים אין אלע וויטע ווינקעלעך פון רוסלאנד זיי מחזק זיין אין אידישקייט. א סך מאָל פלעגט ער שטיצן רבנים

אדער מוסדות דורך נעמען פאר זיי הלוואות צווישן זיינע מקורבים, וויל יענע צייטן איז זייער שווער געווען צו ארגאניזירן פינאנציעלע הילף.

יענע צייטן זיינען אויך ארגאניזירט געוואָרן די חב"ד קרייזן אויסער רוסלאנד, ווי די אגודת חסידי חב"ד אין אמעריקע און קאנאדע.

תרפ"ז האט דער רבי נ"ע געגרינדעט די ליובאוויטשער ישיבה אין בוכארא, א וויטע רוסישע פראווינץ.

* * *

זיין מלחמה קעגן די וועלכע האבן געוואלט עוקר זיין דעם אידישן דת איז געווארן וואס ביטערער. די יעווסעקציע האט ביי זיך אפגעמאכט נישט לאזן דעם רבי'ן וויטער פירן זיין טעטיקייט. זיי האבן זיך געגנט־מען אים אפשרעקן און אויסמוטשען מיט א „נערוון קריג". דער פאלגנ־דער עפיזאד גיט א טיפישן בילד פון זייערע דרכים:

אמאל, א פרימארגן, ווען דער רבי נ"ע האט געפראווען יארצייט נאך זיין פאטער, האבן זיך אריינגעלאזט אין שול דריי אגענטן פון דער „טשעקא" (געהיים פאליציי), מיט ביקסן אין די הענט, אים צו ארעסטירן. דער רבי נ"ע האט רואיק אפגעדאוונט און איז דער־נאך מיט זיי מיטגע־גאנגען, שטייענדיק פאר א קאמיסיע פון שטרענגע, באוואפנטע מענטשן, האט דער רבי וויטער דערקלערט, אז קיין שום דרוק וועט ביי אים נישט פועל'ן אפצושטעלן זיינע רעליגיעזע פעולות. איינער פון די אגענטן האט אויף אים אנגעשטעלט זיין רעוואלווער און געזאגט: „אט די קליינע צאצקע האט שוין ביי א סך מענטשן באווירקט, צו בייטן זייערע דעות". דער רבי נ"ע האט רואיק געענטפערט: „אט די קליינע צאצקע קען אפ־שרעקן נאר איינעם, וועלכער האט א סך געטער און נאר איין וועלט. אבער אזוי ווי איך האב נאר איין איינציקן ג־ט און צוויי וועלטן, קען מיר די דאזיקע קליינע צאצקע נישט איבערשרעקן".

* * *

אזוי ארום האט די „יעווסעקציע" געפירט לכתחילה א „נערוון־קריג" ביז, 15 טעג אין סיון, תרפ"ז, ווען דער רבי נ"ע איז ארעסטירט געווא־רן, לויט באשולדיקונגען פון דער „יעווסעקציע" פאר דער סאוועטישער רעגירונג אלס א „קאנטר־רעוואלוציאנער", וועלכער פירט אן מיט „אומ־לעגאלע" טעטיקייט. מ'האט געפירט דעם רבי'ן אין דער ערגסטער טורמע, דער „שפאלערנער" טורמע אין לענינגראד.

די „יעווסעקציע", וועלכע האט זיך געשטעלט פאר א ציל אויסצו־רייסן דאס לעצטע ביסל אידישקייט מיט די וואָרצלען, האט גוט פארשטאנען, אז דער רבי נ"ע איז געווען אינער פון זייערע ערנסטע קעגנערס. זיי

האבן דעריבער באשלאסן אים אפצורעמען פון זייער וועג. דער רבי נ"ע איז דערפאר געווען אין גאר אן ערנסטע סכנה מיטן לעבן. זייענדיק ארעסטירט אין א קליינעם קעמערל אין דער טורמע האבן זיי אים געמוסן פיניקן און פראווען קעגן אים אלע מיני אכזריות, ביז, ווען זיי האבן געזען, אז זיי קענען אים נישט בייקומען, האבן זיי אים פארמשפט אויף טויט־שטראף. אבער, צוליב דער אריינמישונג פון אויסלענדישע דיפלאמאטן און צוליב דעם רושם, וואס דער רבי האט געמאכט אפילו אויף די ריכטער, איז דאס אורטייל נישט אויסגעפירט געווארן. מ'האט פארביטן זיין טויט־אורטייל אויף דריי יאר פארשיקן קיין אוראל, אין דער שטאט קאסטראמא. זיינע חסידים און אנהענגער אין דער דרויסענדיגער וועלט האבן אבער וויטער ניט געוווסט ביז, י"ב תמוז, זיין געבורטסטאג האט מען אים דער־לויבט זיך צו באזעצן אין דארף מאלאכאווקע, מאסקווער גובערניע. א קור־צע צייט שפעטער, אסרו חג סוכות, תרפ"ח, האט דער רבי מיט זיין משפחה פארלאזט רוסלאנד און האט זיך באזעצט אין דער לאטווישער הויפט־שטאט ריגע. עס איז אים אויך געלונגען מיט זיך מיטצונעמען זיין רייכן אוצר הספרים.

• • •

אנקומענדיג קיין ריגע האט דער רבי נ"ע נאך מער פארשפרייט זיינע פעולות. זייענדיק איצט אין א פרייער מדינה האט ער געקענט אנפירן מיט זיין אקטיוויטעט אן שטערונגען. ער האט געגרינדעט א ישיבה אין ריגע, און האט זיך משתדל געווען ביי אידישע פירער דארט און אנדערשוואו אויס־צונוצען זייער השפעה לטובת די אידן אין רוסלאנד. אין די יארן תרפ"ח־תרפ"ט האט ער אנגעפירט מיט אן אקציע צו שאפן מצות אויף פסח פאר די אידן אין רוסלאנד. זיינע באמיאונגען זיינען אויך געווען מיט דערפאלג.

אין זיין ארבעט פארן כלל ישראל, האט דער רבי נ"ע אויך באזוכט פאר־שידענע מדינות אין די יארן תרפ"ח־תר"צ, צווישן אנדערע אויך דייטש־לאנד, פראנקרייך א. א.

סוף תרפ"ט האט דער רבי נ"ע באזוכט ארץ ישראל און פון דארט איז ער געפארן קיין אמעריקע. אנקומענדיק אין ניו־יארק איז ער זייער פייערלעך אויפגענומען געווארן אויך פון די רעגירונגס־פארטרעטער. צווישן אנדערע איז ער אויך אויפגענומען געווארן פונם דאמאלטיקן פרעזידענט הואווער.

צוריקקומענדיק קיין אייראפע האט ער וויטער פארגעזעצט זיינע גרויסע פעולות און תרצ"ד האט ער זיך אריבערגעציגן קיין וואַרשע. צווי־יאר שפעטער האט ער זיך באזעצט אין אטוואצק, נישט וויט פון וואַרשע.

דערווייל האבן זיך די ליובאוויטשער ישיבות אין פוילן שטארק פאר־גרעסערט, א סך סניפים זיינען געעפנט געווארן, און אין די צענטראלע

ישיבות אין ווארשע און אין אטוואצק האבן געלערנט הונדערטער תלמידים פון גאנץ פוילן ווי אויך פון אנדערע מדינות — אפילו פון אמעריקע.

* * *

אנהויב ת״ש איז אויסגעבראכן דער שרעקלעכער שטורם — די צווייטע וועלט־מלחמה — איבערן איראפּיאישן אידנטום. דער רבי נ״ע, וועלכער איז געווען אין אטוואצק און ווארשע בעת די מלחמה איז אויס־געבראכן האט זיך אפּגעזאגט פון אלע מעגלעכקייטן, וועלכע זיינען אים פארגעשלאגן געווארן צו פארלאזן פוילן, ביז וואנען ער וועט נישט האבן פארזארגט זיינע ישיבות ווי וויים מעגלעך און וועט נישט האבן געטאן וואס נאר מעגלעך פאר די לוידנדיקע אידן אין דער פוילישער הויפטשטאט. ער איז פארבליבן אין ווארשע דורך דער גאנצער שרעקלעכער באמבארדירונג און באלאגערונג, און בעת דער קאפּיטולאציע צו דער נאצי־אינוואזיע. אבער זיין לוידן און איינשטעלעניש בעת דער שרעקלעכער באמבארדירונג איז נישט געווען אומזיסט. ס׳איז אים געלונגען אריבערצופירן א גרויסע צאל פון זיינע תלמידים אין זיכערע געגענטן, און די אמעריקאנער בחורים, וועלכע האבן געלערנט אין אטוואצק איז דערמעגלעכט געווארן צוריקצופאלן אהיים קיין אמעריקע. זיין מוט האט שטארק אויפגעריכט די לוידנדיקע אידן אין ווארשע. נאר ווען ער האט געזען, אז ס׳איז מער נישט אין זיינע הענט עפּעס פאר זיי צו טאן האט דער רבי נ״ע אייגנעשטימט צו פאלגן דער דרינגנדיקער בקשה פון זיינע חסידים און מקורבים אין ווארשע און אין אויסלאנד, איבערלאזן די צובראכענע חורבות פון ווארשע, און לאזן זיך אין וועג אריין, קיין אמעריקע.

דורך השתדלות פון חסידים און מקורבים אין אמעריקע איז דערמעג־לעכט געווארן זיין אריבערפאלן פון ווארשע קיין בערלין און פון דארט קיין ריגע, די הויפט־שטאט פון לאטוויע.

אין לאטוויע, וועלכע איז נאך יענע צייט געווען זעלבסטשטענדיק און נייטראל, האט דער רבי נ״ע געהאט א געלעגנהייט צו העלפען די פילע פליטים וועלכע זיינען אנטלאפן פון פוילן קיין ליטע און לאטוויע, צווישן זיי אויך א גרויסע צאל רבנים און ישיבה־בחורים.

ענדע ווינטער איז דער רבי ארויסגעפארן פון ריגע קיין אמעריקע.

ט׳ אדר ב׳, ת״ש, איז דער רבי אנגעקומען אין ניו־יארק אויף דער שיף „דראטינגהאלם״ און איז אויפגענומען געווארן מיט התלהבות פון טויזנטער, פארטרעטער פון פארשידענע ארגאניזאציעס, ווי אויך רעגירונגס־אינסטאנצן.

תיכף ביים אנקומען האט דער רבי מודיע געווען, אז נישט פאר זיין אייגענער זיכערקייט איז ער געקומען קיין אמעריקע, נאר ער האט א וויכטי־

קע שליחות צו דערפילן אין דעם לאַנד. די דאָזיקע שליחות איז געווען צו שאַפן אין אַמעריקע אַ צענטער פון תורה און אידישקייט, אין אַ צייט, ווען די גרויסע, בליענדיקע צענטען אין איראָפּע ווערן חרוב.

די צען יאָר וועלכע זיינען אַריבער צווישן דעם רבי'נס ערשטן באַזוך אין אַמעריקע און זיין צווייטען באַזוך האָבן איבערגעלאָזט זייער רושם אויפן געזונט פון רבי'ן. די אומבאַשרייבלעכע יסורים און מסירות נפש וואָס ער איז דורכגעגאַנגען דורך דער צייט האָבן שטאַרק געווירקט אויף זיין קערפּערלעכן מצב. פונדעסטוועגן האָט ער זיך אין דער דאָזיקער אַרבעט באַלד אַריינגעוואָרפּען בלב ונפש.

במשך פון עטלעכע טעג איז די צענטראַלע ישיבה תומכי תמימים ליובאַוויטש געגרינדעט געוואָרן. די דאָזיקע ישיבה איז געווען אַן התחלה פאַר אַ סך ישיבות און תלמוד־תורה'ס איבער גאַנץ אַמעריקע. גלייכצייטיק האָט דער רבי פאַרגעזעצט זיין הילפס־אַרבעט פאַר די געפֿינישקעט ברידער פון יענער זייט ים. אויך האָט ער אַוועקגעלייגט גרויסע כחות אויף צו ברענגען צו אַן אויפלעבונג פון אידישקייט צווישן אַמעריקאַנער אידן.

נאָך אַ קורצער צייט, האָט דער רבי אַריבערגעפירט דעם מרכז פון ניו־יאָרק קיין ברוקלין. יענע צייט איז דערשינען דער ערשטער נומער פון דעם חודש־בלאַט „הקריאה הקדושה", דער אָפיציעלער אָרגאַן פון דער אַלוועלטלעכער אגודת חסידי חב"ד, וועלכער איז דערשינען דורך דער גאַנצער מלחמה.

* * *

אויך האָט דער רבי נ"ע אין יענער צייט געגרינדעט די אָרגאַניזאַציעס פון „מחנה ישראל" און „מרכז לעניני חינוך". „מחנה ישראל" שטרעבט צו פאַרשטאַרקען אידישקייט אין אַלגעמיין אין אַמעריקע און איבער דער גאַנצער וועלט, און דער ציל פון „מרכז לעניני חינוך" איז דערהויפֿט חינוך פון אַלע סאָרטן. די אַלע דאָזיקע מוסדות זיינען ניט דוקא „חב"ד מוסדות", זיי זיינען געשאַפן געוואָרן פאַר כלל ישראל צו פאַרשטאַרקן אידישקייט און אידישן חינוך בכלל. צו דער זעלבער קאַטעגאָריע געהערט דער „קהת" (קרני הוד תורה) פאַרלאָג, וועלכער האָט זיך שטאַרק פאַרברייט איבער דער גאַנצער אידישער וועלט.

די צילן פון „מחנה ישראל" און „מרכז לעניני חינוך" זיינען, ווי געזאָגט, מכוון צו אַלע אידן אָן אונטערשייד פון פּאַרטיי אָדער כדומה לזה. דורך פאַרשפּרייטן ליטעראַטור, וועלכע איז אָנגעזאָפּט מיטן גייסט פון תורה, איז דעם „מחנה ישראל" געלונגען אַריינצודרינגען אין גאָר פאַרשידענע אידישע קרייזן און אין פאַרשידענע מצבים. אָזוי למשל, זיינען געטאָן

געווארן וויכטיקע פעולות, איבערהויפט אין די מלחמה־צייטן צווישן אידישע סאלדאטן אין דער אמעריקאנער ארמיי.

אן אנדערע וויכטיקע פעולה — אייגנטלעך א המשך פון פעולות וועלכע זיינען געטאן געווארן דורך די נשיאי החסידות נאך פון בעל שם־ס צייטן — איז געווען די ארבעט פון פארשפרייטן אידישקייט צווישן אידישע פארמערס אין ווייטע פראווינצן פון אמעריקע. ממש א רוח חיים איז אריינגעבראכט געווארן צווישן די דאזיקע אידן.

דער ספרים פארלאג פון מרכז לעניני חינוך האט ארויסגעגעבן קרוב צו דריי מיליאן ביכער פון פארשידענע סארטן, לערן ביכלעך פאר קינדער, חודש בלעטער און א שפע פון בראשורן אין לשון קודש, אידיש, ענגליש, פראנצויזיש און אפילו שפאניש.

דורך די „שיעורי לימודי הדת" (של"ה) איז געלונגען אריינצוקומען אין די „פאבליק סקולס" און פארפלאנצען אידישקייט אויך ביי אזעלכע קרייזן וואס מ'וואלט צו זיי גארנישט געקענט צוקומען. נישט נאר איינמאל האט זיך געטראפן אז אזעלכע קינדער האבן דערנאך אויך צוריקגעבראכט זייערע עלטערן צו אידישקייט.

אויך האט זיך דער מרכז לעניני חינוך פארנומען מיטן חינוך פאר מיידלעך. „בית רבקה" און „בית שרה" שולעס געפינען זיך אין גאנץ אמעריקע, ווי אויך אין אנדערע מדינות פון ביידע זייטן ים.

א גרויסער אויפטו זיינען אויך געווען די „מסיבות שבת" דורך וועלכע א גרויסע צאל קינדער זיינען דערנענטערט געווארן און האבן זיך געפסטיקט אין אידישקייט.

אט די אלע פעולות זיינען אנגעפירט געווארן דורך דעם רבי'ן נ"ע. ווי ער פלעגט אליין זאגן, האט ער געשטרעבט — און ס'איז אים אויך בע"ה געלונגען — צו צוברעכטן דעם אינרעדענישׁ, אז „אמעריקע איז אנדערש" און אז אמעריקע קען קיינמאל נישט ווערן קיין צענטער פון תורה און יראה. דער רבי נ"ע האט אזוי ארום ממש דורכגעפירט א רעוואלוציע אין אידישן אמעריקע.

* * *

נאכדעם ווי די צווייטע, אזוי שוידערלעכע מלחמה האט זיך געענדיקט, האט זיך געשאפן א נייע מציאות, א נייע וועלט. גרויסע, רייכע אידישע קבוצים זיינען פארניכטעט געווארן ר"ל, אנדערע, נישט אזעלכע

גרויסע און אַזעלכע רייכע, אָבער אויך אידישע קיבוצים זיינען אויפגע־
געשטעלט געוואָרן.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ קאַפּיטל פון וואַנדערן איבער לאַגערן און
אַנדערע מדינות. דורך דעם רבי'ן נ"ע איז געגרינדעט געוואָרן דער מוסד
„עזרת פליטים וסידורם", וועלכער האָט צוגעהאָלפן אָט די פליטים.

אינמיטן דעם גאַנצן קאַפּיטל פון וואַנדערונג וואָס האָט זיך אָפּגע־
געשפּילט נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה, דאַרף פאַרצייכנט ווערן איין ענין
וועלכער איז געווען פון באַזונדער וויכטיקייט נישט נאָר פאַר די געוויסע
צאָל אידן, וועלכע זיינען דירעקט שייך דערצו, נאָר פון אַ פּיל ווייטערער
בחינה:

ביים סוף פון דער צווייטער וועלט־מלחמה איז בע"ה געלונגען אַ
גרעסערע גרופּע ליובאַוויטשער חסידים אַרויסצוראַטעווען זיך פון סאָוועט
רוסלאַנד. ווי אַזוי די גאַנצע זאַך האָט זיך אָפּגעשפּילט, וואָס זיי זיינען
דורכגעגאַנגען ביז ס'איז געקומען אַזוי ווייט — וועגן דעם איז נאָך נישט
געקומען די ציים צו דערציילן.

גענוג איז אַז לערך אַ יאָר נאָך דער מלחמה זיינען אַרויסגעקומען
פון רוסלאַנד אַ גרעסערע צאָל ליובאַוויטשער חסידים מיט זייערע משפּחות.
ס'איז גענוג געווען צו זען די דאָזיקע אידן, ווי אַזוי זיי האָבן נישט נאָר
אָבגעהיט מצוות, נאָר געבליבן חסידים און מחנך געווען זייערע זין אין
טעכטער אויף דעם דרך התורה והחסידות, אינמיטן סאָוועט־רוסלאַנד. פון
דעם קאָן מען קריגן אַ בילד, וואָס דער רבי נ"ע האָט דאָרט אויפגעטאָן.

* * *

די דאָזיקע אידן האָבן געוואָנדערט דעם לאַנגען וועג פון אלע אידישע
נאָך - מלחמה'דיקע פליטים, איבער מזרח אייראָפּאישע לענדער, דורך די
„די.פּי." -לאַגערן פון דייטשלאנד און עסטרייך, און פון דאָרט וויייטער צו
מערב צו אָדער קיין ארץ ישראל. וואו זיי זיינען געקומען, צי אין די ביידלעך
פון די „די.־פּי."־לאַגערן, צי אין די האָטעלן פון פּאַריז — זיינען זיי געוואָרן
א שם דבר, א צענטער פון אידישקייט, אויפגעשטעלט ישיבות, תלמוד־תורה'ס,
בתי־חינוך פאר מיידלעך נישט נאָר פאר זייערע אייגענע קינדער, נאָר פאר
אידן בכלל. אָט די גאנצע פעולות זיינען אָנגעפירט געוואָרן אונטער די
הוראות פון רבי'ן נ"ע. די דאָזיקע חסידים, ווי געזאָגט, האָבן זיך נישט נאָר
אליין געראַטעוועט, נאָר דורך זיי איז צוגעקומען אן אלט־נייער כח פון
„סאָלדאטן" און דורך זיי איז געשאַפן געוואָרן די פּראקטישע מעגליכקייט—
צוזאמען מיט דער נויטוועגדיקייט— פאר א וויייטערער פארשפּרייטונג פון

דער אַרבעט לטובת אידישקייט בכלל און חינוך בפרט אין אלע נייע און אלטע אידישע קיבוצים.

לויט די הוראות פון רבי'ן נ"ע און מיט דער הילף פון „עזרת פליטים" איז אַ גרעסערע גרופע פון אַט די חסידים אַפּגעפאָרן קיין ארץ ישראל און זיך דאָרט באַזעצט, מערסטנטייל אין זייערן אַן אייגענעם דאָרף „כפר חב"ד", אין דער געגנט פון דער שטאָט לוד, ווי אויך אין אַנדערע שטעט און שטעטלעך פון ארץ ישראל.

די דאָזיקע חסידישע עולים זיינען נישט נאָר געוואָרן א מוסטער פון אידישן לעבן על טהרת הקודש, נאָר זיי האָבן אויך אַנגעהויבן אַ ווייט פאַרצווייגטע פעולה פאַר אידישן חינוך און פאַר אידישקייט אין אלגעמיין אין גאַנץ ארץ ישראל, וועלכע נויטיקט זיך אזוי אין עכט־אידישן חינוך, געפּענט בתי חינוך פאַר אינגלעך און מידלעך, איבערן גאַנצן לאַנד, דערהויפט צווישן די נייע עולים פון די מזרח לענדער.

* * *

אַ קורצע צייט פאַר זיין הסתלקות, האָט דער רבי נ"ע געגעבן אַנווייזונגען זיינע נאָענטע מענטשן, אז מ'דארף אַנהויבן טאָן פאַר אידישקייט אין צפון אפריקע, דערהויבט אין מאַראָקאָ, וואו עס געפינט זיך אַ גרויסער קיבוץ אידן, וואָס נויטיקט זיך שטאַרק אין מלמדים און מדריכים. — נאָך די נויטיקע צוגרייטונגען, באַלד נאָך הסתלקות, האָבן זיינע שליחים אַנגעהויבן מיט די ווייט פאַרצווייגטע פעולות פאַר אידישקייט אין צפון־אפריקע און דאָרט אויפגעשטעלט אַ רייע מוסדות, וועלכע זיינען אַנגערופן געוואָרן אויף זיין נאָמען „אהלי יוסף יצחק".

אויך האָבן זיך דורך זיין אינציאַטיוו אַנגעהויבן די פעולות פאַר אידישקייט אין מדינות ווי אויסטראַליע פון איין זייט און ענגלאַנד פון דער אנדער זייט.

* * *

א רשימה פון זיינע מאמרי חסידות, וואָס ער האָט געזאָגט אַדער געשריבן אין דער צייט פון זיין נשיאות, ווי אויך פון די ספרים זיינע, שיחות, רשימות א. א. וו. געפינט זיך איצט אין דרוק, די רשימה אַנטהאַלט איבער טויזנט מאמרים — צום טייל געדרוקט אין פאַרם פון קונטרסים (העכער הונדערט אין צאָל) און ספרים — מערערע בענדער פון שיחות, בריוו זכרונות א. א. וו.

* * *

יו"ד שבט, תש"י, צען יאָר נאָך זיין קומען אין אמעריקע, דרייסיק יאָר נאָך זיין אַנגענומען די נשיאות חב"ד, איז דער רבי נ"ע נסתלק געוואָרן.

די ידיעה וועגן זיין הסתלקות האָט אויפגערודערט די אידישע וועלט פון אין עק ביז צום צווייטן. גרויס איז געווען דער טרויער אין אלע אידישע קרייזן. אין דער לוי׳ האָבן זיך באַטייליקט עטלעכע צענדליק טויזנט מענטשן.

אָבער ווי געזאָגט, „אין עושין נפשות לצדיקים, מעשיהם הם זכרונם״. די גרויסע, וויט פארצווייגטע פעולות וואָס דער רבי נ״ע מיט זיין גרויסער נשמה כללית האָט אָנגעפירט פאַר דעם כלל ישראל — עקזיסטירן וויטער און וועלן וויטער באַשטיין אין זיי זיינען דער לעבעדיקער זכרון לעולמי עולמים.

ספר השיחות
ה'תש"א

בס"ד, כט אלול ש"ת – ערב ראש השנה, תש"א

יעדער ראש השנה ווערט נמשך אַ המשכה חדשה[1] פון א חיות כללי אויף אַ גאַנצן יאָהר. די המשכה כללית פון ראש השנה איז אויף אלע ענינים, הן די ענינים וואָס זיינען נוגע אין גוף און הן די ענינים וואָס זיינען נוגע אין נפש. דאָס מיינט, הן די ענינים וואָס זיינען נוגע אין חיים בשריים און הן די ענינים וואָס זיינען נוגע אין חיים נפשיים, איז די המשכה כללית בראש השנה.

און דאָס איז דער מיין אין דעם נאָמען ראש השנה, די קאָפּ פון יאָהר[2]. באַ יעדער באַשעפעניש איז די קאָפּ די הויפּט־זאַך, ווי מיר זעהן בא דעם מענטשן אַז די קאָפּ איז דער הויפּט־פּלאַץ וואו עס איז דער חיות פון אַלע כחות הפרטיים, וואָס באלע־בען די אברים, און אויך די כחות הרוחניים, און דאָס מיינט ראש השנה, אַז אין דעם טאָג פון ראש השנה ווערט נמשך אַ חיות כללי, אין אַלע ענינים רוחני׳ וגשמי׳, אויף א גאַנץ יאָר.

ראש השנה ווערט נמשך דער חיות כללי אויך אין חיים רוחני׳ פון תורה ועבודה אויף אַ גאַנץ יאָר, וואָס אויף דעם איז די עבודת ההכנה פון חדש אלול און ימי הסליחות, אַז עס זאָל זיין אַ המשכה אמיתית.

די התחלת ההמשכה כללית איז אין תפלת ערבית בלילה הראשון דראש השנה.

ב. איז כשם ווי אין חיות הראש זיי־נען פאראן שני מיני חיות, אַ חיות כללי וואָס איז שייך צו אלע אברי הגוף, און אַ חיות פרטי וואָס איז שייך נאָר צום ראש, אזוי איז אויך אין דעם ראש פון דעם שנה פאַראַן צווי מיני חיות, אַ חיות כללי וואָס עס ווערט נמשך ראש השנה אויף דעם גאַנצן יאָר און אַ חיות פרטי וואָס איז שייך צו דעם יום פרטי פון ראש השנה, נאָר דער הפרש פון די שני מיני חיות, חיות כללי וחיות פרטי, איז אַז דער חיות כללי איז בהעלם און דער חיות פרטי איז בגילוי.

די צווי אופני החיות, חיות כללי און חיות פרטי, הגם ביידע זיינען חיות פרטי, וואָס איז שייך נאָר צום מענטשן בפרט, דאָך זיינען זיי שני אופני חיות וואָס זיינען חלוקים במהותם וענינם.

מיט דער הקדמה כללית ווען מען פאַרשטיין דעם מאמר וואָס רבינו הזקן האָט געזאָגט ערב ראש השנה תקכ"ח.

ג. רבינו הזקן, קומענדיג פון מעז־ריטש, האָט אַנגעפאַנגען מייסד צו זיין דעם דרך החסידות חב"ד, און במשך כמה שנים האָט ער משכלל געווען דעם דרך חסידות־חב"ד מיט סדרים ידועים, אויך אין די זמני

---

1) זע אגרת הקדש סימן יד. עטרת ראש בתחלתו. לקוטי תורה נצבים מו, ב.

2) זע עטרת ראש בתחלתו. לקוטי תורה תבוא מא, ג.

אמירת תורה ברבים, בשבתות השנה, מועדים ובזמנים מיוחדים.

די מאמרי חסידות וואָס רבינו הזקן פלעגט דאַמאָלסט זאָגן, זיינען געווען מאמרים קצרים און בהתל־הבות גדולה. זקני חסידי חב"ד וואָס זיינען געווען בשעת התחלת התגלות והתייסדות חסידות חב"ד פלעגן זאָגן, אז דער רבי האָט געברענט די וועלט מיט זיין התלהבות און עבודה שבלב און האָט דערפרייט די אידישע הער־צער מיט זיין אהבת ישראל.

ד. אויף ר"ה תקכ"ט זיינען קיין ליאָז־נא צו רבינו הזקן געקומען א גרוי־סער מספר חסידים. דעם רבי'נס בית הכנסת איז געווען צו קליין אויף צו קענען אויפנעמען די אַלע אורחים. רבינו הזקן פלעגט דאַוונען מיטן עולם חסידים און איז אַליין געווען דער בעל קריאה.

האָט מען דאָן אויפגעשטעלט דעם חצר בית התפלה וואו עס איז גע־ווען פלאַץ פאַר גאָר א גרויסן עולם מתפללים.

ה. ערב ר"ה האָט רבינו הזקן געזאָגט תורה ברבים, דעם פאַלגענדן מאמר:

זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון. בכל ר"ה נמשכת הארה חדשה כללית מהיום הראשון דבריאת העולם ובר"ה הוא הדין ומשפט על הגילוי אלקות[3] בכל העולמות, מריש כל דרגין בכל העולמות אבי"ע, ע"י עבודתן של ישראל בהתעוררות גדולה בתשובה מעומקא דליבא בקול צעקה פנימית. וכתיב כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם, וארז"ל (ר"ה טז, ב) א"ר יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה. דער טאָג פון ר"ה איז א יאָהר, א יומא אריכתא. מען בעדאַרף זיין די שני ימים של ר"ה עסוק בתפלה ובאותיות התורה. די עבודה פון די מ"ח שעות של ראש השנה איז מבטל קליפת ח"ם[4] און מהפך דעם חום דקליפה וחום הטבעי אויף חום אלקי אין תורה ותפלה ומדות טובות.

זקני החסידים פלעגן דערציילן אז מיט דעם מאמר האָט דער רבי מגלה געווען דעם אור הנשמה בא חסידים, און אַלע, אפילו פשוטים, האָבן געהאַט גילוי הנשמה.

ליל ב' דר"ה תש"א, בסעודה

א. דער אַלטער רבי פלעגט ניט ריידן די ערשטע נאַכט ר"ה. ער פלעגט נאָר זאָגן תורות פון מורנו הבעש"ט וואָס ער האָט געהערט פון מגיד. דער וואָס האָט אויף אים געקוקט האָט געקענט זעהען, ווי עס שטייט א מענטש אין מחשבה און דער פחד הוי' ויראתו על פניו.

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי פלעגט יא ריידן די ערשטע נאַכט. אָבער נאָר אין דעם ענין פון מלכות דאצי'.

הוד כ"ק אדמו"ר צמח צדק פלעגט ריידן דעם ענין פון מלכותא דארעא

---

3) זע לקוטי תורה דרושים לר"ה נו, א.
4) זע הוספות לתורה אור ט, ד.

און מיט דעם האָט ער אריינגעזעצט זיינע פאָדריאָטשיקעס אין פעטע רבורג.

הוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש פלעגט ניט ריידן די ערשטע נאַכט, נאָר אינמאָל האָט ער געזאָגט — ר"ה ביינאַכט — מחשבה איז גוט און דבור איז א ודאי גוט און היינט אז עס איז דאָ ביידע מעג ער שוין פגרי"ן. דאָס האָט ער געמיינט א גוטבערנאטאָר א שונא ישראל און יענער איז באַלד קראַנק געוואָרן.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט גאָר ניט ריידן די ערשטע נאַכט ר"ה.

ב. א געוויסן מקום חשוב פאר נעמט אין מיין יומן די מנהגי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אין ימי השנה בכלל און אין די חדשי אלול און תשרי בפרט.

ג. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, איז מיום עמדו על דעתו, נאָך גאָר אין די קינדער יאָהרן געווען א מסודר. יעדער זאָך וואָס ער האָט געטאָן איז געווען מיט א סדר מדויק.

ד. דער זיידע, כ"ק אדמו"ר מהר"ש האָט געזאָגט: מיין רש"ב איז קיינמאָל קיין אינגל ניט געווען. אז ער איז נאָך געווען אין די קינדער יאָהרן איז ער שוין געווען א מסודר־דיקער ירא שמים און האָט געהאַלטעט אויף דעם, אז זיין הנהגה זאָל זיין בדרכי החסידות און צו זיין בר־מצוה איז ער געווען א חסיד מיט אַ עבודה מסודרת.[5]

ה. באַ פאַרשידענע געלעגנהייטן האָב איך שוין באַמערקט, אַז מנהגי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זיינען א יסוד מוסד אין דרכי החסידות וואָס בריינגען א תועלת מרובה אין עבודה. פון דעם טאָג[6] — ב' ניסן תר"פ — וואָס איך בין געוואָרן א יתום האָב איך שווער איבערלעבט אַלע זמנים פון חול, שבת, ימים טובים און ימים נוראים און מיין טרייסט איז, אַז אין יעדער זמן זאָל איך זיך אַליין דערמאָנען ווי האָב איך איבערגעלעבט יענעם זמן בחיי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בעלמא דין.

ו. פון מיינע קינדער יאָהרן געדיינק איך די הנהגות פון דער עבודה אין תפלת ערבית דר"ה באריכות גדולה, מיט דעם תשוקה און בטחון ניגון פון דעם אַלטן רבי'ן מיט א האַרץ רייסענדן קול, דעם פאַרפלאַמטען און פאַרווייַנטן הייליגן פנים, מיט דעם אהבת ישראל'דיקן לשנה טובה תכתבו ותחתמו און דעם הייליגן פאַרטראַכטן פנים דעם ערשטן מעת לעת ראש השנה.

ז. ערשט נאָך דעם מאמר חסידות וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט די צווייטע נאכט ר"ה פלעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אָנהויבן ריידן. ער האָט מיר געזאָגט, אז דער ערשטער דיבור נאָך דעם קב"ע פון ר"ה בעדארף זיין דעם דיבור אין תורה ועבודה, וואָס דאָס איז די כוונה פון חסידות, כמאמר העולם, זאָגן און טאָקע געטאָן זאָל זיין אין עבודה פון בירור וזיכוך המדות און דאָן איז מען א חסיד מקושר צו דעם אור החסידות, ליכטיגע חסידות.

---

5) זע חנוך לנער ע' ד'.

6) טאָג פון הסתלקות פון כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

ח. רז"א[7] האָט דערציילט, אז ווען הוד כ"ק רבינו הזקן איז געווען אין תפיסה דעם ערשטן מאָל, איז דאָרט געווען ניקאָלאַי, ער איז נאָך געווען א קליין קינד און האָט געהאַלטן א בייטש אין האַנט און געגעבן דעם אַלטן רבי'ן א שמיץ. האָט רבינו הזקן אויף אים א בייזן קוק געגעבן האָט ניקאָלאַי אַנגעהויבן וויינען פון שרעק, און דאָס — אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — האָט געהאָלפן אפצושוואַכן די גזירת השמד.[8]

ניקאָלאַי איז געווען א שונא ישראל, און האָט אויסגעטראַכט כל'ערליי תחבולות ווי צו מאַכן אידן זאָלן זיך שמד'ן ר"ל. עס האָט דערציילט אַן אַלטער איד וואָס פאָר א עינויים קשים מען פלעגט אָנטאָן די קינדער בכדי זיי זאָלן זיך שמד'ן ר"ל.

ט. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט יאָהרן ליינג געליטן א גרויסע חלישות האָט ער זיך קורירט בא א גרויסן פראָפעסאָר, האָט דער פראָפעסאָר געזאָגט אַז זיין ליידן איז א טיף אינערליכע וואָס איז נאָר בא טיפע איבערגעבענע דיינקער. די ארץ גלוסט מער ווי די קאָפּ פארנעמט, און די קאָפּ פארשטייט מער ווי די ארץ קען באַנעמען.

י. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש פלעגט בלאָזן א תרועה 42 טרומייטן און די תקיעה נאָך די שברים תרועה איז געווען אַזוי לאַנג ווי די ש"ת און די תקיעה הראשונה.

---

7) זע וועגן עם ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש ע' כב.

8) זע שיחת חה"פ תש"ג אות יח.

9) זע לקוטי דבורים יט כסלו תרצ"ד בתחלתו.

הר"ר יצחק יואל ראפאלאוויטש, דער קרעמענטשוגער רב איז געווען בשעת מען האָט געבלאָזן ביי מהר"ש'ן 42 טרומייטן, האָט ער נישט פארשטאַנען פאר וואָס, האָט ער געטראַכט ער וועט אַריינגיין און פרעגען ביי מהר"ש דעם טעם, ער האָט קיינעם ניט אויסגעזאָגט וועגן דעם. ווען ער איז אַריין אויף יחידות צו מהר"ש'ן האָט איהם מהר"ש געזאָגט: וואָס מייסטו אַז מחשבות זרות הייסט נאָר שטותים והבלים, ווען מען טראַכט וואָס מען דאַרף ניט אפילו אין קדושה הייסט דאָס אויך מחשבות זרות.

יא. החסיד ר' חנוך הענדל[10] האָט דערציילט, אז מוצאי יוהכ"פ תרמ"ד האָט רז"א געפרעגט דעם טאַטן, וואָס איז די מעשה וואָס ער האָט אַזוי מאריך געווען אין דאַוונען, האָט אים דער טאַטע געענטפערט, אַלע יאָהר ווען איך פלעג דאַוונען מיטן טאַטן איז איין סידור איז געווען גרינג, אָבער היי-יאָהר האָב איך בעדאַרפט גיין זוכן וואו דער טאַטע איז, און דאָס נעמט צייט.

יב. דער אלטער רבי האָט געלערנט מיטן עלטער פעטער רב"ש[11] די טעמי הכתובים, און דער פעטער רב"ש האָט דאָס געלערנט מיט מהר"ש'ן. הגם מהר"ש האָט געהאַט א לאַנגן אָטעם, דאָך ווען ער האָט אָפגעזאָגט א פרשה כתובים האָט ער זיך באַדאַרפט האַלטן ביים האַרץ. רז"א פלעגט דאַרפן מפסיק זיין אין מיטן

---

10) זע וועגן עם ס' השיחות קיץ ה'ש"ת ע' מג, פה ועוד.

11) זע לקוטי דבורים כ"ה שבט תרצ"ו אות ו. חה"פ תש"ג אות סג.

פסוק. דער טאַטע פלעגט האָבן א אמת'ן עונג ווען רז"א האָט געליי־ענט בתורה אַדער קריאת המגילה, וואָס עס איז געווען ענלעך צו די וואָס זיינען געווען בקבלה מהור כ"ק רבינו הזקן.

ליל שמחת תורה לפני הקפות[12]

א. היינט איז שמחת תורה. די רז"ל זאָגן באבות (פ"ו מ"ב) בכל יום ויום בת קול מכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. ופי' רש"י שהיא עלובה שאין לה עוסקים. ולכאו' הי' צ"ל שאין לה לומדים. נאָר דער ענין איז ווייל אין לימוד התורה איז דאָ דרגות: טל, יין, דבש, שמן וחלב. אויך, עס איז פאַראַן אזעלכע וועלכע האָבען א חוש אין תורה, און עס איז פאַראַן אַזעלכע וועלכע זאָגן, אז זיי האָבן ניט קיין חוש אין תורה און זיי זיינען זיך נאָך מתנצל דער־מיט וואָס זיי האָבן ניט קיין חוש אין תורה, אז דערפאַר לערנען זיי ניט. באמת האָבן זיי זיך געדאַרפט שעמען צו זאָגן אז זיי האָבן ניט קיין חוש אין תורה. אָט אַזוי ווי א בעל עסק, אויב מ'זאָל איהם זאַ־גען אז ער האָט ניט קיין חוש אין עסק און וווייסט ניט ווי צו פיהרן זיין געשעפט, וועט איהם זיכער גוט פאַרדריסן, און זיי, ניט נאָר וואָס זיי שעמען זיך ניט, נאָר זיינען זיך נאָך מתנצל מיט דעם.

נאָר דאָס איז שייך נאָר אין דעם ענין פון לימוד התורה, אָבער אין דעם ענין פון עסק התורה זיינען אלע גלייך. יעדערער נאָך זיין ענין קאָן זיין א מתעסק אין תורה. איינער איז זיך מתעסק צו שאָפן עטליכע דאַלער, א צווייטער איז זיך מתעסק מאַכן חדרים און קריגן תלמידים און א דריטער שאָפט א גוטן מלמד. ניט ווי עס איז יעצט, אז אפילו דער מלמד ווייס אויך ניט די פירושי המלות, ומכל שכן אז דער קינד וועט ניט וויסן. בכלל דעם דאַרף אויך זיין די התעסקות, אז דער חדר זאָל זיין ווי עס איז געווען בדור הישן, וואָס רובא דרובא מאחינו בני ישראל אין אמעריקא געדיינקען נאָך ווי עס איז געווען דער חינוך בדור הישן, אין דער היים.

צוהן אידן וועלכע געפינען זיך אויף איין אָרט דאַרפען עפענען א חדר. וואָס דאָס מיינט דער ענין פון התעסקות בתורה, וואָס אין דעם זיינען אלע גלייך. די התעסקות דאַרף זיין מיט א מסירות נפש . דער ענין פון מסירות נפש איז די כוונה, די מסירה ונתינה צו דער זאַך, מען זאָל ליגען אין דעם. מען קאָן לערנען כמה שעות ביום און ניט זיין אַ מתעסק בתורה, ולהיפך אויב מען טוט ווערט מען אַנגערופן א מתעסק בתורה.

ב. אַז מען האָט מיר געפיהרט אַלס קינד דעם ערשטען מאָל אין חדר, איז דערביי געווען דער טאַטע און דער פעטער הרז"א, האָבן זיי מיר געוואָר־פען, כפי המנהג, צוקערקעס און מיר געזאָגט אז דער מלאך מיכאל האָט דאָס מיר אַראָפגעווארפן.

---

12) די שיחה איז אויך געדרוקט אין קונטרס עב־שמח"ת תש"י.

דער טאָטע האָט מיר דערציילט, אַז ווען ער האָט אָנגעהויבן גיין אין חדר האָט נאָך דער רבי „צמח צדק" געלעבט און האָט איהם דאָן צו־געוואָרפן צוקערקעס און דערביי גע־זאָגט, אז מלאך מיכאל האָט איהם דאָס געוואָרפן. איז דאָס ביי איהם זייער נתקבל געוואָרן און ער האָט ניט געוואָלט אויפעסן די צוקערקעס, ווייל זיי זיינען ביי איהם געווען זיי־ער טייער. ערב פסח איז געווען דער מנהג בודק צו זיין די קעשענעס פון די קליינע קינדער, האָט דער צמח צדק געפרופן דעם טאָטן און האָט איהם געפרעגט וואו ער האָט די צוקערקעס, האָט ער זיי דאָמאָלסט געמוזט אויפעסן. אָט אַזאַ חינוך דאַרפן מיר האָבן.

ג. השי"ת זאָל אונז געבן א שנת אורה, שנת תורה, שנת מנוחה, ברכה וגאולה ונתבשר בשורות טובות מאחינו שבגולה. באמת געפינען מיר זיך אויך בגולה, נאָר מען בעדאַרף האָבן אַ שאַרף אויג צו זעהען דאָס און אַ גוטן חוש השמיעה, און דער וואָס האָט א ראי' ושמיעה טובה זעהט און הערט דאָס.

ד. אין יאָהר תרנ"ב איז שלמה דער געלעבט געווען שמחת תורה אין ליובאָוויטש. שלמה איז געווען אַ גבה קומה און בעת ער האָט אָנגעהאָלטן אין עץ החיים און געטאָנצט מיט דער ספר תורה איז געווען שטאַרק ניכר, און אַלע האָבן געזעהען ווי ער איז אינגאַנצן נאָס פון טאָנצן. האָט דער טאָטע אויף איהם געזאָגט — דער טאָטע האָט איהם זייער מוקיר געווען — א גוטער אייניקל. החסיד ר' אלי' בער דער טויבער איז געווען דער זיידע פון שלמה'ן דער געלערנ, ר' אלי' בער האָט גע־האָט א גוטן חוש השמיעה, נאָר מען האָט איהם גערופן „דער טויבער", ווייל בילדותו וועו ער איז געווען ביי רבינו הצמח צדק און האָט גע־הערט חסידות, און בתוך הדברים האָט ער געהערט אז רכילות און להע"ר דאַרף מען ניט הערן, האָט דאָס אויף איהם פועל געווען, אַז ער זאָל ניט הערן אפילו אבק להע"ר און אבק רכילות, און דערפאַר האָט מען איהם גערופן ר' אלי' בער דער טוי־בער.

ה. החסיד ר' אלי' בער הנ"ל האָט דערציילט, אַז אַמאָל האָט מען געפ־רעגט ביי הוד כ"ק רבינו הצמח צדק וואָס איז דער הפרש פון דער עבודה פון חדש אלול ותשרי און דער עבודה פון שמחת תורה. האָט ער געענט־פערט בקצרה: ישראל ותורה הם בן ובת, האב דורש ותובע מהבן יותר מהבת, ומתקרב ונהנה מן הבת יותר מהבן. דער ביאור אויף דעם: חודש אלול, אַז מען מאַכט דעם חשבון הנפש וועט זייער ניט גוט און מען פאַרלירט זיך, מען טוט זיך אויס פון עניני עוה"ז. נאָכדעם בראש השנה איז מען א קאַנטאָניסט[13], אין עשרת ימי תשובה איז די עבודה לבדוק כל תנועה ותנועה. יום כפור דאָמאָלסט שטייט מען לפני הוי'. אין נעילה — זאָגט דער מיטעלער רבי — איז אפילו בא א קל שבקלים זיך מתעורר די נקודה הפנימית למסור

13) סאָלדאַטן אין רוסלאַנד אין ניקאָלאי דעם ערשטען'ס צייטן פלעגן דינען פינף און צוואנציג יאהר אונטער אַ זעהר שטרייג־גער דיסציפלין.

נפשו על קידוש השם בפועל ממש. וחג הסוכות אז עס קומט הושענא רבה, אז ער איז מקבל הפיתקא גייט ער זיך אפרעכענען, טענה'דיג: רבש"ע, פאַרוואָס קומט דאָס מיר, און ער ווערט בטל בהעדר תפיסת מקום, ביז אז ער האָט גאָר קיין ארט ניט, נאָר מיט דעם וואָס ער כאַפט זיך אָן אין עץ החיים, און גייט א טאַנץ מיט דער תורה, וואָס אין דעם זיינען אַלע גלייך, אפילו די וואָס בעשרת ימי תשובה ויום הכפורים זיינען זיי געווען ווייט, אבער שמחת תורה כאַפן זיי זיך אָן אין עץ החיים. זיי האָבן ניט געהאָט קיין גילוי'דיגן דערהער, אבער די נשמה האָט זיך אפגעפרישט, איז דער שמחת־תורה־טאַנץ מיט א נשמה־געשמאַק און זייער אנכאַפן זיך אין א עץ החיים פון א ספר תורה ברייגט זיי א חיות אין קיום המצות.

ו. א ריקוד פון א אידן שמחת תורה מאַכט א רושם למעלה אפו־לע מער ווי געווייסע חידושים בש"ס ורמב"ם.

די חידושים זיינען א ספק אמת, און אמת לאמיתו זיכער ניט, און א שמחת תורה און שמחת ישראל טאַנץ איז זיכער אמת מצד הנשמה.

ז. עס איז שווער צו רייַדן, אבער עס איז נאָך מעהר שווער צו שווייגען.

משה רבינו האָט געוואוסט ווי צו בענטשען און, ח"ו, להיפך האָט ער אויך געוואוסט.

משה רבינו זאָגט, ונפלינו אני ועמך מיט ביידע ענינים[14], שתשרה שכינה עלינו, און שלא תשרה על אומות העולם. ווען משה הערט אז קרח ועדתו קריגן אויף דעם ענין העבודה, האָט דאָס איהם אנגערירט. חכמה דאצילות האָט אויך פאַר־אהרט. איז דאָמאָלסט ויפול על פניו. הפירוש נפל בפנימיות. חכמה דאצי' היא מקיף לגבי עולמות בי"ע, המקיף מעלה עד אין שיעור ולהיפך, ח"ו, מוריד כו', ויפול על פניו, ויאמר גו' וירדו חיים שאולה. אין ספירת החכ' איז הן די עלי' און הן די ירידה אַלץ מיט א חיות פנימי.

שמחת תורה, בסעודת היום.

ח. לחיים! היינט איז שמחת תורה, השי"ת זאָל געבן, אז עס זאָל נמשך ווערן די שמחת התורה אויף א גאַנץ יאָהר. מיר זאָלן זיך פרייען מיט דער תורה און די תורה זאָל זיך מיט אונז פרייען. אין אונזער שמחה מיט דער תורה איז דאָ חילוקים, אבער אין דער שמחה פון דער תורה מיט אונז, איז די שמחה מיט'ן כלל ישראל.

ט. דער אלטער רבי האָט דערציילט, אז דעם ערשטן מאָל וואָס דער בעל שם טוב האָט גערעדט מיט זיינע תלמידים וועגן שמחת תורה האָט ער זיי דערציילט: שמחת תורה בכלל פאַרשלאָפן אידן. שבת ויו"ט בכלל איז דער זמן התפלה שפעטער ווי בחול[15], ובפרט שמחת תורה פארש־לאפט מען א ביסל, צוליב די הקפות און סעודת יו"ט. מלאכים אבער האָבן

14) ברכות ז, טו.

15) זע שולחן ערוך אורח חיים סימן רסא, תקכט.

ניט די עבודה, ממילא שטייען זיי אויף ש"ת אזוי פריה ווי אלע מאל. זיי ווילן זאגן שירה, אבער אהן נשמות קאנען זיי ניט, כמ"ש ברן יחד כוכבי בקר[16], זיינען זיי אוועק אויפראמען דעם גן עדן. מיט אמאל געפינען זיי זאכן וואס זיי ווייסן גאר ניט וואס דאס איז: פאדמיאטקעס, פאנ־טאפל, האבן זיי זיך שטארק פאר־וואונדערט. זיי זיינען געוואוינט צו געפינען אין גן עדן ציצית, תפלין, אבער ניט פאנטאפל.

זיינען זיי אוועק פרעגן מלאך מיכאל.

האט ער זיי געענטפערט, אז דאס איז זיין סחורה, און האט זיי מסביר געווען, אז דאס איז פון די אידי־שע ריקודים מיט דער תורה און האט אנגעהויבן ציילן די פאנטאפל: די זיינען פון קאמינקע און די זיי־נען פון מעזריטש כו'.

און דער מיט האט זיך מלאך מיכאל מתגאה געווען אויף'ן מלאך מט"ט וואס ער איז קושר כתרים לקונו מתפלותיהן של ישראל"[17], און ער — מלאך מיכאל — וועט מאכן א בעסרן כתר פון די שמח"ת טענץ צעריסענע פאנטאפל.

י. דער ענין אהבת ישראל וואס איז געווען ביי מורנו הבעש"ט איז געווען אין להעלות, אהן א שיעור.

דער בעש"ט האט ליב געהאט אידן און ער איז געווען מופלא אין דעם. ביז'ן יאהר תקט"ו האט דער בעש"ט גערופן זיינע תלמידים מיט'ן נא־מען: אוהבים, ידידים, חברה אהובים, חברה ידידים, און אזוי געפינט זיך אין זיינע בריף, — נאר די מתנגדים האבן זיי געגעבן דעם נאמען חסידים — דאס האט געטומען בערך איין און צוואנציג יאהר[18].

דער אלטער רבי האט אויף דעם געזאגט: דורשי רשומות אמרו "אך" טוב לישראל.

אז דער בעש"ט איז — קודם התגלותו — געווען א באהעלפער פלעגט ער פיהרן קינדער איז חדר און זיי קושן באהבה רבה. האט אויף דעם געזאגט דער מעזריטשער מגיד: הלואי וואלט מען געקושט די ספרי תורה מיט אזא אהבה ווי דער בעש"ט פלעגט קושן די קינדער פיהרנדיג זיי אין חדר.

יא. שמחת תורה תרס"ג האט דער טאטע דערציילט, אז מען האט אמאל געפרעגט וואס חסידות האט אויפ־געטאן איז געווען דער ענטפער:

די וועלט איז אין טעות ווען זיי זאגן, אז חסידות איז משנה דעם מהות.

דער אמת איז, אז חסידות איז משנה די מציאות און איז מגלה דעם מהות.

מעלת מהות פון א אידן האט גאר קיין שיעור ניט. ווייל דער מהות פון א אידן איז א חלק מן העצם, און די אייגנשאפט פון עצם איז: התופס במקצתו כאלו תופס בכולו". וכשם שהעצם אין לו שיעור כך

---

16) זע חולין צא, ב.

17) זע זוהר ח"ג לו, ב. מאמר צאינה וראינה תש"ח (קונטרס נה).

18) דער בעש"ט איז נתגלה געווארן אין יאהר תצ"ד.

19) מאמר הבעש"ט (געבראכט אין ד"ה השמים כסאי, תרס"ח). ובספר תולדות יעקב יוסף יתרו מצות אנכי: שכתבו ה' ראשונים כו' בכל מקום שאני תופס ואוחז

החלק אין לו שיעור. ע"ד הכנף מין כנף", עס איז מער ניט, אז עצמות האָט בורא געווען א נשמה אז זי זאָל זיין א נברא.

און חסידות איז מגלה דעם מהות הפנימי פון מעלת העצמי פון נשמה.

יב. די מעלה עצמית פון נשמה וואָס אין דער מעלה זיינען אַלע נשמות ישראל גלייך, ווי דער רבי זאָגט " כל הנשמות מתאימות האָט מורנו הבעש"ט מגלה געווען.

יג. מורנו הבעש"ט האָט מפרסם געווען די מעלה עצמית פון אידן, און האָט דערביי מטעים געווען, אז די מעלה עצמית איז מער בגילוי בא פשוט'ע אידן, מער ווי בא די לומדים.

יד. ר' פנחס רייזעס " האָט דערציילט להוד כ"ק אדמו"ר האמצעי שקיבל מהחסיד הישיש ר' ברוך שמשון בשם אביו אחד הנסתרים, אשר מורנו הבעש"ט בהתגלותו האָט מגלה געווען דעם חיות פנימי פון יעדע זאָך, וואָס דאָס איז מהותו.

טו. מורנו הבעש"ט האָט אַפּולע גערעדט וועגן אהבת ישראל, אהבת התורה ואהבת השם, און האָט מגלה געווען דעם מהות פון א אידן. הגם על פי חיצוניות נגלית התורה איז דאָס לכאורה ניט אויסגעהאַלטן, כמו משחק בקוביא איז פסול לעדות, ויש כאלו דאין עונין אמן אחריו, אָבער על פי פנימיות איז דאָך מהותו טוב. נאָר עס איז אלי' וקוץ בה. וואָרום עס איז דאָך כל ישראל ערבים זה בזה, קאָן קיינער ניט זאָגן, איך בין אַ למדן, איך בין א חסיד און לייג דריי פּאָר תפלין ומה איכפת לי' הזולת. אָט אַזוי ווי ביי שותפים, זאָגט דאָך איינער צום צווייטן, די זאָך איז דאָך נוגע צו אונז ביידן, דיין ענין איז דאָך מיין ענין, און זיי קריגן זיך ניט איינער מיט'ן אַנדערן, אזוי דאָרף אויך זיין אין דער זאָך. אויסער דעם איז דאָך מה' מצעדי גבר כוננו, און יעדער באשר הוא גיט מען איהם דאָך כחות אויף אויספיהרן די כוונה, און אַזוי איז בענין הנסיון גיט מען איהם כחות אויף דעם.

טז. אין יאָהר תרמ"ט האָט מען אַפּגעדרוקט דעם סידור תורה אור. דאָן האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מיר אַרייגערופן צו זיך אין צימער און מיר געהייסן דאַוונען פאָר איהם אין סידור תורה אור, און האָט מיר פאָרהערט אין קריאה און פירוש המלות, איז דער טאַטע געווען ניט צופרידן, דער עיקר אין דעם ענין פון דקדוק, ווי תנועות מלעיל ומלרע און דגש ורפה. האָט דער טאַטע דאָמאָלסט אָנגעדונגען פאָר מיר ר' יצחק גרשון'ען און ער פלעגט לערנען מיט מיר צוויי מאָל א וואָך פירוש המלות און דקדוק. איז דעם פירוש המלות האָב איך אויסגעלערנט במשך פון צוויי וואָכען און גוט געוואוסט, אָבער אין דקדוק האָב איך ניט געהאַט קיין פעולה. בייַנאָכט געלערנט און אויף מאָרגן איז

בקצה וחלק מחלק האחדות הרי אני תופס כולו וכן שמעתי ממורי. ובפ' חיי שרה כב, ד. מפירוש היעבץ לאבות פ"ד מ"ב: התופס מקצת מן האחדות תופס כולו.

20) זע לקוטי תורה ר"פ קרח. אמרי בינה שער הציצית פי"ד.

21) זע תניא פרק לב.

22) זע וועגען עם לקוטי דיבורים כה שבט תרצ"ו אות יד.

כאלו לא הי'. ובפרט אין דעם ענין פון מלעיל ומלרע, דגש ורפה.

יז. איינמאל האָב איך געלערנט מיט ר' יצחק גרשון'ען דקדוק און ער איז געווען פון מיר זייער צו־פרידן, אָבער אַליין פאַר זיך האָב איך געוואוסט, אַז דאָס איז נאָר מלעיל ומלרע דאָס איז שמים וארץ. מלעיל איז תורה ומצות, מ"ע ומל"ת. מלרע איז דבר הרשות. אין דעם מלעיל דאַרף זיין א דגוש, בחוזק, יעדער דגש איז א אות כפול און אין צווייען איז שטאַר־קער. אין דעם מלרע דאַרף זיין א רפה, הגם דאָס איז דאָך דברים המותרים, אָבער זיי זיינען ניט קיין מחוייבים און זיי דאַרפן זיין בחלישות, נאָר וואָס ער איז מוכרח און ניט מער.

מרחף'דיג. בין איך אַריין צום טא־טען און האָב איהם אַלץ דערציילט און כ'האָב זיך פאַנאַנדערגעווויינט און בין געווען מוכן צו הערן מוסר פון טאַטן. אָבער דער טאַטע האָט דאָס גענומען באופן אחר, און האָט מיר אַנגעהויבן פאַרטייטשן:

אָה! אַז א קינד הערט דאָס פון זיין טאַטן, איז דאָס א הוראת חינוך מושרשת לדורי דורות.

יח. בא א נשיא בישראל איז דאָס א הוראה לרבים.

יט. החסיד ר' זלמן זעזמער איז געווען א תלמיד פון מיטעלן רבי'ן, ביי דעם אַלטן רבי'ן איז ער געווען פון די צעירים. ער איז געווען א משכיל בטבע און א בעל מוחין בעצם מהותו.

אַז דער טאַטע פלעגט ריידן בענין חכם בעצם כח חכמתו, פלעגט ער זאָגן: על דרך ווי ר' זלמן זעזמער.

כ. אז ר' זלמן זעזמער פלעגט בא זיך ווען פועל'ן התעוררות הלב, פלעגט ער דערציילן דעם פאָלגענדן סיפור.

ביי איהם אין שטאָט האָט גע־וואוינט א איד, א למדן גדול און א בעל מדות טובות. ער איז געווען א מופלא אין זיינע מדות טובות. מ'האָט געדאַרפט זוכן אַזאָ בעל מדות טובות. נאָר פון ענין החסידות האָט ער גאָר ניט געוואוסט. האָט דער איד אַמאָל געפרעגט ר' זלמן זעז־מער: וואָס האָט אויפגעטאָן חסידות. האָט ער איהם געענטפערט: חסידות האָט אויפגעהויבן מוחין אויף מדות.

כא. נאָכדעם איז דער למדן גע־פאָהרן צום אַלטן רבי'ן און האָט איהם אויך געפרעגט דאָס זעלבע. האָט איהם דער אַלטער רבי גע־ענטפערט:

ביי בעלי חיים איז אויך דאָ מדות, נאָר ביי זיי איז דאָס בטבע. כמו עורב אכזרי ונשר רחמני, אָבער ביי בני אדם זיינען די מדות ע"פ השכל. ולכאורה האָבן דאָך די מדות וואָס זיינען ביי בני אדם ע"פ השכל אויך געדאַרפט זיין מצד הטבע. נאָר דער ענין איז ע"ד מארז"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה כו', כמו כן רצה הקב"ה לזכות את ישראל בענין העבודה, דערפאַר זיינען די מדות ביי זיי על פי השכל, ניט מצד הטבע, נאָר מען דאַרף האָבן אויף דעם עבודה.

כב. אז דער איד האָט דאָס דערהערט, האָט ער זיך מתבונן געווען און געזהען, אז מיט זיין גאַנצע עבודה כל ימיו איז ער צוגעקומען צו דעם ענין המדות נאָר כמו מין הבהמה און האָט אַוועקגעלאָזט. אז ער האָט זיך אויפגעכאַפט האָט ער וויי־טער געפרעגט דעם אַלטן רבי'ן: נו, און וואָס איז חסידות — וויי־ל ביז יעצט האָט ער דערהערט נאָר די שלילה — האָט איהם דער אַל־טער רבי געענטפערט:

חסידות איז שמע ישראל. שמע איז ר"ת: שאו מרום עיניכם. זאָגט ער דאָ מרום און ניט שמים, כפי פירוש הראב"ע, מרום איז הע־כער און העכער, צוקומען צום למעלה מן השכל און דאָס גופא פאָר־שטיין בשכל, ווי ער זאָגט נאָכדעם וראו מי ברא אלה.

און מיט דעם סיפור פלעגט ר"ז זעזמער פועל זיין ביי זיך התעוררות הלב.

כג. (כ"ק אדמו"ר שליט"א האריך בתביעות מאנ"ש בענין עסק החסידות, שצריכים להעמיק כמה שעות באיזה ענין בדא"ח, דער מוח הגשמי זאָל ליגן אין אלקות, והמשיל על דרך יורד וקבצן:)

א קבצן אין לו מושג כלל וכלל וואָס איז עשירות און וואָס פעולת עשירות איז. א רייכער יורד מעשרו וויי־ס וואָס א עשיר איז. ער וויי־ס די בריטקייט און דעם רחבת'דיגן שטעל און דעם העדר מציאות הזולת. ער איז טאָקע בהוה א עני, אָבער ער האָט דעם עשירות'דיגן שטעל. א קבצן אז ער וועט א עושר, איז די עשירות מיט א קבצני'שער הפלאה און בהתפעלות.

כד. דרכי החסידים און לימוד החסידות איז א דבר מוכרחי אזוי ווי מען האָט געדעדט אין דעם אייר־ניגע מאָל, אז עס איז דאָ צוויי אופני התבוננות: התבוננות פון לימוד און התבוננות פון תפלה.

די התנצלות אין די ביידע ענינים וויי־ל מען דאַרף אויף דעם א ריבוי זמן וכדומה, און אויך וואָס מי רע־כענט אַז מען מיינט דאָס דעם אַנ־דערן זיינען ביידע א טעות גמור.

א האַלבע שעה מקשר זיין מוחו ולבו אין א ענין אלקי וואָלט א סך אויפגעטאָן, און מען מיינט טאָקע איהם אַליין.

מען איז זיך מסתפק במועט, אָ־בער להסתפק במועט איז נאָר אין דעם מלרע, אָבער אין דעם מלעיל דאַרף מען זיך ניט מסתפק זיין, עס איז אין דעם ניטאָ קיין שיעור.

כה. נייגציג יאָהר ליובאַוויטש האָט משנה געווען דעם מציאות און האָט מגלה געווען דעם מהות.

אָמאָל איז דער צאַרייער רב גע־פאָהרן אין ליובאַוויטש, קומענדיג אויף דער באַן־סטאַנציע רודניע (הסמוכה ללוי־באַוויטש), און דאָרטן איז געווען פסח דער בעל־עגלה (שהי' רגיל בהחסידים והאורחים שנסעו ללוי־באַוויטש לאדמו"ר). האָט ער זיך אָנגערופן צום רב: רעבל, נעם דעם פעקל און קריך אַריין אין וואָגן.

די קריאה, האָט משנה געווען די מציאות. נאָכדעם אין ליובאַוויטש איז דער רבי מגלה דעם מהות.

ליובאַוויטש — איז ניט געווען א זרת על זרת וואָס איז ניט אויס־געווייקט געוואָרן אין חסידות.

כו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז שמחת בית השואבה תרמ"ח געזעסן עם הרח"ח ר' הענדל ור' אבא *[22] אין סוכה — בבית כבוד אמו הרבנית נ"ע — פאַרבראַכט אין איינעם פון די אַוועניו, און האָט גערעדט איבער דעם מעמד ומצב פון זקני החסידים הראשונים און זייערע הנהגות אין די ימי שמחה פון שמחת בית השו־אבה.

אין יעדער דור האָט מען אַלץ מבאר און מסביר געווען דעם ענין פון שמחת בית השואבה, על יסוד המאמר [23] דיונה בן אמיתי קיבל נבואתו בשמחת בית השאובה. מי האָט געשעפט רוח הקודש מיט עמער, מיט טעפ, מיט פלעשער, מיט בוטלען, מיט גלעזער מיט קע־לישקעס, יעדער לפי ערכו.

עס איז געווען דריי עקרים: א) יעדער האָט געשעפט מים חיים. ב) האָט געלייגט די גרעסטע כחות מא־כען די כלי ריין. ג) און מי האָט מייקר געווען יעדן טראָפן מים חיים און ב'טעם'ט זיך מיט דעם, וואָס דער ב'טעם'ן מאַכט א תשוקה אויף נאָך און עס איז פועל אז די אַרו־מיגע הויבן אויך אַן וועלן און מאַכן מיט די ליפן.

כז. די שטאָט האָמעל איז געווען איינע פון די ערשטע שטעט נאָך דער שטאָט ליאָזנא וואָס איז גע־וואָרן א חסידות חב"ד שטאָט. אַלע איינוואוינער, פון די גרעסטע בני תורה ביז גאָר די פשוט'ע בעלי מלאכות און דאַרפס־גייער זיינען גע־ווען חסידי חב"ד אידן.

כח. דער שמא מילתא היא האָט זיך בא עדת החסידים בכלל און בא חסידי חב"ד אין די דורות הראשונים שטאַרק געפיהלט אין די צוויי ענינים פון קום עשה און אין לא תעשה. עס איז געווען א רגילות־וואָרט הן בא די חסידים און הן בא זייערע בני בית: אָט אַזוי דאַרף זיך פיהרן א חסידות'ע שטוב, אָט אַזוי דאַרפן זיך פיהרן חסידות'ע קינדער.

כט. הישיש החסיד ר' יקותיאל מדאָקשיץ דערציילט, אז ער איז גע־ווען א חדר־אינגל איז אין דאָקשיץ געווען א מלמד ר' אליעזר בעליצער. ר' אליעזר'ס פאָטער ר' שמשון בער איז געווען א זקן מופלג. אז זיין פאָטער הראש ישיבה הרב שמעון ברוך איז געוואָרן אַלט, האָט ער אויפגעגעבן די רבנות און געזאָגט אז מען דאַרף זיך מכין זיין צו דער נסיעה, עס זאָל זיין בישוב הדעת ניט פלוצלונג.

פון דעם סיפור איז אָפולע צו לערנען ווי טייער עס איז געווען א חסידות'ער עבודה וואָרט, אז מען האָט מדייק געווען אויף דעם סדר השתלשלות ווי דער וואָרט איז ge־גאַנגען מדור לדור.

ל. חסידים האָבן א גרויסן נחת רוח פון א חסידות־ן סיפור. דער חינוך

---

*22) זע ועגן עם קונטרס נר ע' כא.
23) ירושלמי סוכה פ"ה ה"א.

פון די חסידות'ע טאַטעס, מאַמעס, זיידעס און באָבעס האָט אַרייַנגעגעבן רוח חיים און געגוטע צו מנהגי חסידים.

לא. חסידים זיינען גרויסע בעלי דרך ארץ, זיינען מחבב און מייקר א בן תורה. די חיבה פון חסידים צו א בן תורה און דעם יוקר פון א בן תורה בא חסידות'ע מחונכים, איז אויף דעם חסידות'ן שטייגער, א לעבעדיגע, א אינערליכע מיט א חיות פנימי.

לב. אין האָמעל איז געווען א חסידות־פנימיות'דיגע איד. זיין חיונה האָט ער געצויגן פון וואָסער פיהרן. זיין נאָמען איז געווען ר' יצחק שאול דער וואָסער פיהרער.

ר' יצחק שאול איז געווען א איי־בערגעגעבענער חסיד, האָט געדאָוונט בא הרה"ח ר' איזיק " אין שוהל אלע תפלות, און איינטייל געזומען אין די שיעורים וואָס מען האָט געלע־רענט. שבת פלעגט ער אָפזאָגן דעם שיעור תהלים און לערנען משניות, דאָוונען באריכות, און איז געווען אייי־נער פון די וואָס זיינען צוגעטראָ־גען און פאַרשטייען די טיפזיניגע מאמרי חסידות וואָס הר"א האָט גע־זאָגט.

אמאָל, שמחת תורה, זאָגט ר' יצחק שאול צו הר"א: רבי, איר האָט דעם חודש אָנגעפיהלט פולע קאָטקעס (כלים שממלאים בהם מים), און איך א קליין קעלישיקל (כוס קטן), השי"ת זאָל העלפן אז איר, רבי, זאָלט אויס־

24) זע וועגן עם ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' מג.

נוצן אייערע קאָטקעס און איך מיין קעלישיקל.

לג. עס איז דאָ רה"י, רה"ר און כרמלית. רה"י איז אצילות", רה"ר איז טורי דפרודא, כרמלית איז עניני הרשות. מען דאַרף מייקר זיין דעם רה"י, היינו די ענינים אלקות, מען דאַרף ניט מחשיב זיין דעם מלרע, וואָס דאָס איז דער ענין פון כרמלית. אָז השי"ת גיט פרנסה בשפע איז גוט, דאָס איז זיין זאַך, אָבער מען דאַרף דאָס ניט מחשיב זיין.

לד. שמחת תורה איז נצחית. השי"ת התורה וישראל הם נצחיים. אויך דעם יאָהר האָט אונז השי"ת זיכער געגעבן א שנה טובה בגו"ר. יהי רצון מען זאָל דאָס אויסניצן בקביעות עתים לתורה, און די בני תורה זאָלן אָנהויבן אויך טראַכטן וועגן יראת שמים.

לה. בני הישיבות! ניט דוקא אחי התמימים, איך מיין אלע בני הישיבות ובני תורה בכלל, מען בעדאַרף ווי־סן אָז דער זמן הגאולה איז נאָ־העגט. עס איז שוין ערב יום טוב און מען דארף זיך צוגרייטן לכבוד יו"ט. מען דאַרף זיך אָפוואָשן לכבוד יום טוב.

רחצו הזכו!

מען דאַרף וועלן איידעלער אין מח־שבה ודיבור. אויף מעשה איז דאָך פאַראַן א שולחן ערוך, אָבער מחשבה ודיבור... הגם אויף דיבור איז אויך דאָ אין שו"ע, אָבער מען דאַרף אויף דעם מעורר זיין.

25) לקוטי הש"ס להאריז"ל מס' שבת.

עס איז יעצט א זמן וואס אפילו אזעלכע סוגים וואס כמה מאות שנים זיינען זיי געלעגן נאר אין עניני עוה"ז און האבן גאר ניט געוואוסט פון דעם ענין אלקות און האבן ניט געוואלט וויסן, פיהלן יעצט די השגחה אלקית.

אבער דער חכם להרע — דער יצר הרע — ער לאזט ניט אפ, ער בענוצט זיך מיט אלע מיטלען פון צביעות און שקר אריינציען דעם מענטשען אין זיין זינדיגער נעץ.

אין זהר[26] איז פארען אן אויספפ־ראך: ווי לון לאינון אטומין אזנין וסתימין עייניו דלא ידעין ומרגישין ההוא רוחא דלעילא.

אז עס בלאזט א שטארקער ווינט ריהרט דאס אמאל אפילו א שטיין.

עס בלאזט א רוח מלמעלה און עס דארף אנריהרן אפילו דעם לב אבן. מען דארף אנהויבן זיך מתעסק זיין אין תורה ויראת שמים.

אמעריקאנער אייז מוז זיך צושמעלצן דורך דעם להב שלהבת פון תורה ויראת שמים.

בני הישיבות! איר זייט אחראים בדבר. אויף אייך איז מוטל החוב צו מודיע זיין, מכריז ומפרסם זיין די זאך ברבים און זעהען להרבות תלמידים בהישיבות. אהן הבדל וועלכע ישיבות, מבלי להקדים איינע אויף די אנדערע, נאר אויב עס איז א מקום תורת משה, וואו מען לערנט תורה דארף מען זיך משתדל זיין אנצופילן מיט תלמידים, סיי די ישיבות גדולות און סיי די ישיבות קטנות. עפענען נייע ישיבות אין שטעט און שטעטלעך פון דער בריים און לענג פון לאנד.

לו. איך בין מציע צו די בני הישיבות צו פאראייניגן זיך אין א איגוד חברים אונטערן נאמען „איגוד תלמידי הישיבות", את"ה בחרתנו. די מטרה דארף זיין להרבות תלמידים בהישיבות. איר דארפט זיך ניט איינמישן אין דעם תוכן הנהגת הישיבות בנוגע סדר הלימוד, דאס איז שייך צו די ראשי הישיבות, אדרבא איר דארפט זיין סרים למשמעת המנהלים הראשי ישיבות, נאר די מטרה פון איגוד דארף זיין אויף להרבות תלמידים בהישיבות, און צו ווירקן אויף די עלטערן, אז זיי זאלן שיקן זייערע קינדער אין די ישיבות.

איך חזר־איבער נאך אמאל, בכדי עס זאל ניט זיין אין דעם קיין טעותים, ניט צו מישן זיך אין דעם תוכן הנהגת הישיבות, נאר טאן אין דעם ענין פון שאפן תלמידים.

ובגלל הדבר הזה יגאל אותנו הש"ת בקרוב וישלח לנו את משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

---

26) זע זוהר ח"ג רכב, א.

כ׳ מר-חשון

(רשימת דברים מה שאמר כ״ק אדמו״ר שליט״א לגביר ונדבן מפורסם, י״א ועסקן ציבורי, שבא לבקר את האדמו״ר בקשר להועידה הפומבית לטובת „קרן פדיון שבוים״ תחת הנהלת אדמו״ר שליט״א, שהוא נבחר להיות יו״ר הועידה:)

א. איך האָב געהערט אז איר וועט זיין דער טשערמאַן פון דעם אַוועגד וואָס מ׳גייט מאַכן צוליב דער גרויסער צדקה פדיון שבוים, בין איך דערפון דאָפעלט צופרידן, די ערשטע זאַך וויייל עס איז באַקאַנט, אַז אַלע אייערע צדקה אונטערנעמונגען זיינען פון די גרעסטע וויכטיגקייט און האָט אַלע מאָל — און געווייס דעם מאָל אויך — דעם גרעסטן ערפאָלג, איר זייט א מוצלח אין צדקה, איר גיט אַליין מיט אן אָפענער האַרץ און בריידטער האַנד און אַלע אַנוועזענדע ענטפערן אויף אייער רוף מיט א אָפענער האַנד.

ב. די צווייטע זאַך האָט דאָס מיר דערמאָנט א געווייסע מעשה וואָס האָט פאָסירט ביים בעל שם טוב.

צו דעם בעל שם טוב איז געקומען א איד מיט א ביטער האַרץ, אין וואָס עס איז באַשטאַנען זיינע צרות וויייס איך ניט, צי אין א געזונד זאַך, צי ער האָט ניט געהאָט קיין קינדער אָדער עפעס אן אַנדער גרויסע צרה ל״ע. דער איד האָט נעבעך יאָמערליך געווויינט פאַר דעם בעש״ט, אַז ער זאָל אים העלפן מיט זיינע תפלות און תחנונים.

ג. ווי באַוואוסט איז דער בעש״ט געווען זייער גרויס אין דער מדה פון אהבת ישראל, וואָס ער האָט געהאָט מסירת נפש אויף דעם, האָט ער געהאָט גרויס עגמת נפש פון דעם איד׳נס צער, אָבער דער בעש״ט האָט געזען למעלה אז ער — דער בעש״ט — קאָן אים נישט העלפן.

ד. איז דער בעש״ט צוגעגאַנגען צו דעם ספרים־שאַנק אַרויסנעמען א גמרא, האָט ער אָנגעטראָפען אויף א גמרא בבא בתרא און אז ער האָט אויפגעעפענט די גמרא האָט זיך אים אויפגעמישט די גמרא וואו עס שטייט [27], כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך, דער וואָס נעמט אָ מטבע פון איוב׳ן וועט געבענטשט, וויייל איוב האָט געהאָט הצלחה אין צדקה.

ה. אין דער פאָסירונג וואָס גראָדע די גמרא איז אים — דעם בעל שם טוב — אַריין אין האנד און אַז ער האָט געעפענט די גמרא איז אים באַוויזן געוואָרן אָט־דער מאמר פון איוב׳ן, האָט דער בעש״ט געזעהען, אַז דאָס איז געוויס א השגחה פרטית, וואָס דורך דער טרעפונג — פון דער גמרא און דעם מאמר — בעדארף דער איד דער גרויסער נצרך, ניט פאר אונז, געדאכט, געהאָלפן ווערן.

ו. דער בעש״ט האָט זיך שטאַרק פארטראכט וואָס מיינט מען פון הימל אין דער גאנצער פאסירונג מיט

---

27) טו, ב.

דער גמרא און דעם מאמר, ביז דער בעל שם טוב האָט זיך געכאַפט וואָס דער מיין איז.

ז. אין דער שטאָט בראָדי איז געווען א איד ר' שבתי מאיר. א איד וואָס האָט געקאָגט לערנען און האָט געגעבן גרויס צדקה. אַלע זיינע בקשות ביי השי"ת זיינען געווען, אַז השי"ת זאָל אים געבן הצלחה אין צדקה, ער זאָל געבן מיט א גוט האַרץ און אַז זיינע צדקות וואָס ער גיט זאָלן מצליח זיין, אַז די וואָס נעמען דאָס זאָלן געהאָלפן ווערן.

השי"ת האָט ר' שבתי מאיר'ן געגעבן גרויס עשירות, אָבער ר' שבתי מאיר האָט ניט געענדערט זיין הויז און ניט צופיל עס געפוצט. ער האָט געלעבט ווי פריער, ווען ער איז נאָך געווען א געווײַנליכער בעל־הבית. נאָר אין צדקה — וואָס א גרויסער טייל איז דאָס געווען מתן בסתר, אַז קיינער זאָל ניט וויסן — איז דאָס געווען זייער ניכר. פון צייט צו צייט זיינען זיינע צדקות אויסגאָבן געווארן אָלץ מער און מער און ער האָט געהאָלטן אין איין בעטן השי"ת, אַז ער זאָל אים מזכה זיין מיט הצלחה אין צדקה.

דער בית דין של מעלה האָט גע' פסק'נט, אַז ר' שבתי מאיר איז ווערט, אַז השי"ת זאָל ממלא זיין די בקשה זיינע צו האָבן הצלחה אין צדקה.

אַז דער בעש"ט האָט זיך דערמאָנט ווען ר' שבתי מאיר בראָדער, האָט ער שוין גוט פאַרשטאָנען, אַז פון הימל האָט מען אים געגעבן די דיעה, אַז ער זאָל נעמען א גמרא, און אַז פון הימל האָט מען אַזוי געמאַכט, אַז ער זאָל גראַדע אַנטערעפן אויף דער גמרא און דעם מאמר, בכדי אז ער — דער בעש"ט — זאָל זיך דערמאָנען אויף ר' שבתי מאיר בראָדער, וואָס ער — דער בעש"ט — ווייס דאָך וואָס דער בית דין של מעלה האָט געפסק'נט, אַז ער זאָל האָבן הצלחה אין צדקה און דורך איהם — ר' שבתי מאיר'ן — קאָן דער איד געהאָלפן ווערן.

דער בעש"ט האָט דאָן געזאָגט דעם אידן, ער זאָל גיין אין בראָד, דאָרט איז פאַראַן א איד ר' שבתי מאיר, ר' שבתי מאיר איז א גרויסער מכניס אורח, וועט ער אים געוויס בעטן אויף שבת און נאָך שבת אז ער — דער איד — וועט דאָרפן אַוועקגיין פון בראָדי זאָל ער באַדאַנקען ר' שבתי מאיר'ן פאַר דעם הכנסת אורחות און זאָל אים בעטן, אַז ער זאָל אים בענטשן אז ער זאָל געהאָלפן וועטרען פון הימל פון זיין גרויסער צדקה.

דער איד איז אַוועק אין בראָדי. קומנדיק אהין איז ער געווען שבת ביי ר' שבתי מאיר'ן און עס איז געווען א שבת מיט אַפולע אורחים. ר' שבתי מאיר האָט אַלעמען געגעבן פון די בעסטע און שענסטע ביד רחבה. זונטאָג האָט דער איד זיך געזעגנט מיט ר' שבתי מאיר'ן און אים געבעטן די ברכה ווי דער בעש"ט האָט אים אָנגעזאָגט.

ר' שבתי מאיר האָט אים האַרציג געבענטשט און השי"ת האָט די ברכה אָנגענומען און דער איד איז געהאָלפן געווארן.

ש"פ וירא, בסעודת היום

א. דער זיידע, הוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע, האָט נאָך געזעהען פיעל חסידים פון אַלטן רבי'ן און געהערט פון זיי סיפורים.

אייגער פון זיי איז געווען החסיד ר' צדוק קאָפּיסטער. ער איז ניט געווען פון די חדרים, ער איז נאָך דאָן געווען א יונגער מאן, ער האָט אָבער געוואוסט, וואָס דער אַלטער רבי וויל ווי חסידי חב"ד זאָלן זיין, ער איז געווען דעם מיטעלן רבי'נס א חסיד און דעם צ"צ'ס א מקושר. מען האָט אים געפרופן צדוק דער דאָוונער, ער איז געווען א מאריך בתפלה.

צדוק קאָפּיסטער האָט בוחר געווען אַלס פרנסה צו זיין א מילנער, א ווינט מילנער. עס איז דאָ וואָסער מיהל און א ווינט מיהל האָט ער בוחר געווען בעסער א ווינט מיהל, ווייל בא דעם איז מען באַשעפטיגט נאָר אייניגע חדשים אין יאָהר, און ער וועט קענען די איבעריגע צייט עוסק זיין בתורה ועבודה.

זיין מיהל איז געווען לעבן ליובאַוויטש, פלעגט ער טאָקע אין די ווינטער חדשים ווען דער מיהל אַרבייט ניט, זיצן אין ליובאַוויטש, פריהער בא דעם מיטעלן רבי'ן נאָכדעם בא דעם צמח צדק.

ב. דער זיידע — הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש — האָט אַמאָל געפרעגט ביי צדוק קאָפּיסטער, וואָס ער איז אַזוי מאריך בתפלה.

האָט ער אים געענטפערט, איך בין מקיים א מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים. אין דאָוונען גייט מען אַרויס פון מצרים און גבולים.

האָט דער זיידע — הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש — געלערנט פשט אין די ווערטער לספר ביציאת מצרים, סיפור איז דאָך מלשון ספירות ובהירות[28], דאָס הייסט אז דער דאָוונען האָט אים געלייכט אין אַלע כ"ד שעות, עס איז געווען כולו יום עס איז געווען ליכטיג אמיתי.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק הצ"צ האָט אים געפרופן צדוק דער „בעל" תפלה, ער איז א בעל הבית אויף תפלה, ווייל דער דאָוונען איז אויף אים א בעל הבית.

ג. הרה"ק ר' הלל פלעגט זאָגן אויף צדוק בעל תפלה, — מלפנים לא היו קוראים החסידים זא"ז בשם ר', רק פשוט בשמו, ע"ד גדול מרבן שמו — אַז דאָס וואָס דער רבי — אדמו"ר הזקן — האָט געוואָלט, דער אַלטער רבי

— היינו אדמו"ר האמצעי, כי ר' הלל הי' קורא לאדמו"ר האמצעי בשם דער אלטער רבי, ר' אייזל הי' קורא לה' אדמו"ר הזקן בשם דער עבר'דיגער רבי ולהאדמו"ר האמצעי— דער רבי ולהצמח צדק בשם אונזערער, אבל ר' הלל הי' אומר אז אויף א רבי איז ניט שייך עבר —

פארטייטשט און דער רבי—אדמו"ר הצ"צ— ווינטשט — דאָס איז צדוק דער דאָוונער.

---

28) זע סידור האריז"ל אף מספרים ביציאת מצרים.

ד. החסיד הר' אהרן — חתן אדמו"ר האמצעי — החסיד ר' אהרן הי' אישה של הרבנית שרה אמה של הרבנית רבקה נ"ע, בזיווג שני — איז געווען א למדן מופלג און א עניו גדול. ער איז געווען א גרויסער דאוונער. ער האָט געוואוינט אין קערמענטשוג. אַ־בער די דאָרטיגע חסידים הגדולים ווי די „בערעלאָך" און די חסידים ברוך ושמואל תמר'עס האָבן זיך ניט מתיחס געווען צו איהם מיט ביטול כראוי.

איינמאָל האָט החסיד ר' שמואל געלערנט א ענין אין חסידות און האָט זיך פאַרטיפט אין דעם. פלוצ־לונג איז ער אַנטשלאָפן געוואָרן און האָט דערזעהען דעם מיטעלן רבי'ן וועלכער האָט צו איהם געזאָגט:

גיי ארויס פון מיינע ד' אמות.

אויף מאָרגן האָט ר' שמואל גע־פרעגט ר' ברוך'ן, אויב ביי איהם האָט אויך עפעס פאַסירט, האָט ער געענטפערט ניין.

שפעטער האָט זיך ר' ברוך'ן אויך גע'חלום'ט די זעלבע זאַך, האָבן זיי פאַרשטאַנען אַז די סבה דערפון איז, ווייל זיי זיינען ניט מכבד הרה"ח ר' אהרן כראוי, זיינען זיי געגאַנ־גען אים מפייס זיין.

אַז זיי זיינען געקומען צו הר' אהרן האָט ער זיך אין אַנפאַנג גע־וואונדערט — מתוך גודל ענותנותו — וואָס זיי ווילן פון איהם. אָבער אַז זיי האָבן איהם אַנגעהויבן שטאַרק צו בעטן און מפציר זיין האָט ער זיי דערציילט, אַז דער אַלטער רבי איז געקומען צו איהם בחלום און האָט איהם געזאָגט, אַז ער זאָל מקרב זיין די חסידים ר' שמואל און ר' ברוך.

האָט ער געענטפערט, וואָס איז שייך ער זאָל זיי מקרב זיין, ער וואָלט צופרידן געווען, ווען זיי זאָלן איהם מקרב זיין.

דאַמאָלסט האָבן די חסידים ר' שמואל ור' ברוך פאַרשטאַנען דעם ענין, וואָס דער מיטעלער רבי האָט צו זיי געזאָגט בחלום.

זייענדיק ביי איהם האָט ער — החסיד ר' אהרן — זיי דערציילט, וואָס ער האָט געהערט פון זיין מו־טער הרבנית פריידא, דעם אַלטן רבי'נס טאָכטער — בשם דעם אלטן רבי'ן:

זעהען זיך מיט עצמות אוא"ס איז נאָר אין דאוונען. און החסיד ר' אהרן האָט מסיים געווען, אז דאָס איז די סבה וואָס איך בין מאריך בתפלה. ער וואָלט אין דאוונען צו זעהען זיך מיט אוא"ס.

ה. אמאָליגע צייטן האָט מען געבויט א מגין מיט א חדר שני וואָס מען פלעגט דאָס רופן די חב"ד'ניצע. אין די צייטן פון מיטעלן רבי'ן האָט מען געבויט א מגין אין דער שטע־טיל מקוליענע, נעבין ליובאָוויטש, אָהן א חב"ד'ניצע.

האָט דער מיטעלער רבי געזאָגט אַז מען זאָל דאָרט ניט דאוונען.

א מגין אָהן א חב"ד'ניצע טאָר מען דאָרט ניט זאָגן קדושה וברכו. צי מען דאוונט יע באריכות אָדער ניט, אָבער א חב"ד'ניצע דאָרף זיין.

ו. די איצטיגע חסידים וואָס זיינען געבאָרענע חסידים, טאָטעס און מא־

מעס זיידעס און באָבעס, חסידות'ע קינדער און איניקלעך, גוט חב"ד מיינען אַז עבודת התפלה מיינט אז מען באַאַרף מאריך זיין שעות ארוכות, אָבער באמת איז דער חסידות'ר דאָוונען — בלי הבדל צי חב"ד אָדער חג"ת חסידים". מאָנט ניט דעם כמות פון דאוונען נאָר דעם איכות פון דאָוונען.

ז. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר דערציילט, אז אין איינעם פון די זמני יחידות בא הוד כ"ק אביו הרה"ק אאזמו"ר מוהר"ש, האָט הוד כ"ק אביו אאזמו"ר געזאָגט אז תפלה איז אור הנשמה, השגה אַליין אהן עבודת התפלה איז גאָר קיין זאַך ניט.

הוד כ"ק אביו הרה"ק זאָגט בפירוש: השגה שאינה מביאה בתפלה היא גורמת ח"ו לטמטום הלב והמוח.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עמד והכריז: דער עיקר — ניט דאָוונען ווי חסידות הייסט און ווי עלטערע חסידים לערנען דיך דאַרפסטו וויסן אז דער דאָוונען וויל דיך ניט.

עס איז זייער טוטוויי צו מכריז און מודיע זיין ברבים, אָבער עס איז נאָך ביטערער צו שווייגן און ווי ביטער טוטוויי עס איז מוז מען מודיע זיין ברבים לטובת הרבים אַז מען וואַרפט ארויס די תפלה.

ח. עס איז פאראן התבוננות פון תורה און התבוננות פון תפלה. התבוננות פון תורה הייסט פאַרשטיין דעם רבי'נס א וואָרט, האָט מען זיך מייגע געווען להסביר שייכות הענינים של הלימוד רש"י ולימוד הכש"ט, האָבן זיי געפונען א השתוות אין דעם, ווייל אזוי ווי לידת רש"י איז געווען בזכות א פריהערדיקן נסיון, כמו כן איז לידת הבעש"ט געווען דורך א פריהערדיקן נסיון.

עס איז ידוע דער סיפור אז דער פאָטער פון רש"י האָט געהאַט א אבן טוב, וואָס מען האָט עס ביי איהם געוואָלט קויפן פאר ע"ז, האָט ער מאבד געווען דעם אבן טוב, ובזכות זה האָט מען איהם געגעבן א זוהן רש"י.

כמו כן איז ידוע אז דעם בעש"ט'ס פאָטער איז געווען א גרויסער מכניס אורח. אָמאָל איז געקומען צו איהם וועלן נעהענטער און נתקרב ווערן צום ענין. התבוננות פון תורה הייסט בעלעבן דעם ענין, דער ענין בעפאָר מען לערנט אים וועלן ער איז בתוך הספר לעבט דאָס ניט, נאָכדעם ווי ער לערנט אים מאָכט ער דעם ענין לעבעדיקער, משא"כ בהתבוננות של תפלה איז דער ענין בעלעבט איהם.

ט. אמאָליגע חסידים פלעגן עוסק זיין א סאַך בענין התפלה, אָבער היינט איז אפילו די הכנה לתפלה פעהלט.

י. בא חסידים הראשונים איז געווען בקבלה מהרביים צו לערנען א שיעור בכל יום די פרשת השבוע עם פירש"י און אויך עטליכע שורות מהספר כתר שם טוב לכה"פ איינמאָל אָדער צווי מאָל אין דער וואָך.

זקני החסידים בכל דור ודור האָבען געוואוסט אז מדארף האָרעווען און פארשטיין דעם רבי'נס א וואָרט, האָט מען זיך מייגע געווען להסביר שייכות הענינים של הלימוד רש"י ולימוד הכש"ט, האָבן זיי געפונען א השתוות אין דעם, ווייל אזוי ווי לידת רש"י איז געווען בזכות א פריהערדיקן נסיון, כמו כן איז לידת הבעש"ט געווען דורך א פריהערדיקן נסיון.

עס איז ידוע דער סיפור אז דער פאָטער פון רש"י האָט געהאַט א אבן טוב, וואָס מען האָט עס ביי איהם געוואָלט קויפן פאר ע"ז, האָט ער מאבד געווען דעם אבן טוב, ובזכות זה האָט מען איהם געגעבן א זוהן רש"י.

כמו כן איז ידוע אז דעם בעש"ט'ס פאָטער איז געווען א גרויסער מכניס אורח. אָמאָל איז געקומען צו איהם

---

29) חסידי פולין.

א מאן עש"ק זייער שפעט אין בגדי חול, פונדעסטוועגן האָט ער ניט גע־קוקט דערויף אין האָט אים מקרב געווען און האָט אים מאכיל ומשקה געווען בקירוב גדול. נאָך שבת האָט איהם דער אורח מגלה געווען, אז ער איז אלי' הנביא וואָס איז גע־קומען איהם אויספרואוון, ובזכות דעם נסיון האָט ער זוכה געווען צו האָבן פאָר א זוהן דעם בעש"ט.

יא. דער וואָס האָט געלערנט היינט די פרשה שביעי פון דער סדרה פאָרשטייט וואָס א חסיד דאַרף זיין.

אויפן פסוק הנני, זאָגט רש"י, כך היא ענייתם של חסידים, ל' ענוה ול' זימון. דאָס איז ענייתם של חסידים "הנני", שטענדיק מוכן ומזומן.

דער חילוק פון עניו ביז א שפל איז, א שפל האָלט ער איז נידעריגער פון אלעמען, א עניו ווייסט זיך, וואָס איז זיין מציאות ומעלת מהות עצמו, נאָר ער זעהט ווי יע־נער איז העכער, ווייל ער זעהט יע־נעמס מעלות. דעם לא טוב של חבירו זעהט ער ניט כלל, נאָר ער זעהט יענעמס מעלות. און דאָס איז דער ענין וואָס רש"י זאָגט ל' ענוה וזימון.

יב. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אז ער איז געווען א קינד האָט ער געפרעגט בא אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק, פאָרוואָס אויף הנני פון אברהם זאָגט רש"י פירוש און אויף הנני פון משה זאָגט רש"י ניט קיין פירוש. האָט דער צ"צ איהם געענטפערט משה רבינו איז געווען א משכיל, חכמה, אברהם אבינו איז געווען א עובד, איז א עובד האָט א פירוש, אָבער א משכיל האָט קיין פירוש ניט.

יג. אין פאָלאָצק איז געווען א חסיד א קרעמער ר' ישראל. ער איז געפאָרן צום צ"צ. ער איז געווען א פשוט'ער איד. איינמאָל איז ער געווען אין ליו־באָוויטש ביים צ"צ פ' וירא, און האָט געהערט א מאמר חסידות פון רבי'ן אז אברהם אבינו איז געווען א נדיב בגופו בממונו ובנפשו,[30] און דער רבי הצ"צ האָט געבראָכט דעם מאמר הפרדס[31] בשם ספר הבהיר אמרה מדת החסד לפני הקב"ה כו', און דער רבי האָט מוסיף געווען, אז אברהם אבינו זייענדיק דאָ למטה האָט מחליף געווען מיט זיין גמ"ח בגשמיות די ספירת החסד דאצילות. וואָס ממילא איז מובן אז אברהם איז געווען העכער פון מדת החסד דאצי', וואָרום אויב חסד דאצילות וואָלט געווען למטה וואָלט דאָס זיך ניט געקענט אָנטאָהן אין גשמיות, און אברהם אבינו האָט דאָס ממשיך גע־ווען אין גשמיות, וואָס דאָס איז מצד מעלת הנשמה בסוד הבירורים.

ר' ישראל האָט דאָס געהערט און איינגע'חזר'ט. דעם גאַנצן מאמר האָט ער ניט תופס געווען, נאָר די עטלי־כע ווערטער האָבן אים דורכגענומען און האָט דאָס איינגע'חזר'ט. קומע־דיק א היים, — אָמאָל איז געווען א סדר אז א חסיד איז געקומען אהיים פון ליובאָוויטש האָט מען געמאַכט פאָר אים א קבלת פנים און מען

30) אורחות צדיקים שער יג.
31) שער כב פ"ד.

איז זיך צוזאמענגעקומען איבערפרע־
גען וואס ער האָט געהערט און גע־
זעהען — האָט מען געפרעגט ישראל
דעם קרעמער, אפשר קענסטו איבער־
חזר'ן דעם מאמר, זאָגט ער ניין, נאָר
עטליכע וועריטער וואס איך האָב איינ־
גע'חזר'ט, און האָט איבערגעזאָגט די
עטליכע וועריטער, נאָכדעם איז ער
אַוועק למסחרו כדרכו. אין מאָרק
איז אויך געווען נחמן דער קרע־
מער און יוסף דער קרעמער, האָט
ישראל דער קרעמער מחליט גע־
ווען אריינגיין צו נחמן דעם קרע־
מער נאָך א גמ"ח. ער האָט די
געלט ניט געדאַרפט, נאָר הערענ־
דיק פון רבי'ן די מעלה פון גמ"ח,
האָט ער געוואָלט מזכה זיין זיין
חבר מיט די מצוה גמ"ח. כמו"כ
נחמן און יוסף די קרעמערס האָבן
אויך אזוי געטאָהן און אזוי פלעגן
זיי יעדן טאָג באַרגן איינע בא די
אַנדערע א גמילות חסד.

אַז ר' ישראל דער קרעמער איז
ווידער געקומען אין ליובאוויטש, איז
דער צ"צ ארויסגעגאנגען אין ביהמ"ד
און געפרעגט איינעם פון די גבאים
אויף ישראל דעם קרעמער ווער ער
איז, האָט יענער ניט געוואוסט צו
ענטפערן, ווייל ער איז געווען פון
די חסידים בלתי מפורסמים. האָט ער
געפרעגט ביי חיים בער'ן האָט ער
אים געענטפערט אז דאָס איז ישראל
דער קרעמער פון פאָלאָצק. האָט דער
רבי דער צ"צ געהייסן, אז ער זאָל
אריינגיין צו איהם. אז ר' ישראל איז
אריינגעגאַנגען צום צמח צדק, האָט
אים דער רבי געפרעגט וואס איז
זיין עובדה, האָט ער אים געענטפערט,
אז ער שטייט אויף 5 אזייגער אינ־
דער פריה זאָגט תהלים, טרינקט טיי,
האָקט אַן האָלץ און גייט אין בית
מדרש דאַוונען, נאָכן דאַוונען לערנט
ער א פרק משניות, גייט אהיים, בייסט
צו, גייט אין מאָרק, לעת מנחה גייט
ער אין ביהמ"ד דאַוונען מנחה, לע־
רענט עין יעקב, דאַוונט מעריב און
גייט אהיים.

פרעגט אים ווייטער דער צמח צדק
נו, און צדקה. האָט ער געזאָגט אַז
ער איז א אַרימאַן און קען ניט געבן,
ביז וואָנען ער האָט אים אַרויפגע־
פיהרט אויף זיין התנהגות מיט די
גמילות חסדים.

שפּעטער האָט געפרעגט אדמו"ר
מוהר"ש דעם צ"צ — להיותו מקורב
יותר לאביו וגם דר ביחד אתו במעונו
— וואָס האָסטו דערזעהען אויף אים.

האָט דער רבי צ"צ געענטפערט
אז ער האָט אויף ישראל דעם קרע־
מער געזעהען א עמוד אור פון חסד
דאצילות.

ש"פ חיי, בסעודת היום

א. החסיד ר' גרשון דוב נ"ע איז
געווען אין ליובאָוויטש האָב איך גע־
הערט פון אים אז ער איז געווען א
קינד און געגיינגען מיט זקני הח־
סידים אויף א ברית — האָבן זיי
געזאָגט דעם פתגם: א איד דארף
מאכן נאָך א אידן, איין חסיד דארף
מאכן נאָך א חסיד.

ב. אז איך האָב דעם וואָרט איבער־ געזאָגט פאר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז דאָס איהם זייער געפעלן געווואָרן און האָט מוסיף געווען אויף דעם:[32]

אויף תורה שטייט דרכי' דרכי נועם. רש"י אויפן פסוק בראשית ברייגט: אמר ר' יצחק לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהוא מצוה ראשונה מה טעם כו' משום כח מעשיו הגיד לעמו כו'. והוא מהמדרש. איז דאָך באמת ניט מובן, וואָס דערמאָנט רש"י גראד די מצוה פון החדש הזה לכם, און ניט אנדערע מצוות חיוביות. נאָר דער אמת איז, אז דער עיקר קושיא איז, פאַרוואָס די תורה הויבט זיך אָן בספור מעשה בראשית און ניט בענין פון א מצוה, אָבער החדש הזה לכם וואָס רש"י דערמאָנט איז לאו דוקא. די מצוה ראשונה איז מצות פו"ר. דאָס הייסט אז די ערשטע מצוה פון דער תורה איז פרי' ורבי'. פי', אז איין איד זאָל מאָכן נאָך א אידן.

ג. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דאָ־ מאָלסט געזעדט אין דעם ענין רבי וחסיד און האָט געזאָגט, אז א חסיד איז א שטיק רבי. דהנה אי' ברמב"ם בהל' יסודי התורה פ"ז וז"ל: מיסודי הדת לידע שהא־ל מנבא את בני אדם. וואָס דאָס איז דער ענין פון חסיד, וואָס מצד דעם איז בכח פון א חסיד צו מאָכן נאָך א חסיד.

ד. תורה איז בסדר והדרגה, וואָס דער סדר פון די פרשיות התורה איז דאָס גופא מיט א סדר. וואָס כמו כן איז בתורה שבעל פה איז אין דעם סדר פון דעם פאַראַן א כוונה.

דער רמב"ם הויבט אָן זיין „יד" מיטן ספר המדע. אין פלוג איז דאָך דער יד א ספר הדינים האָט ער דאָך געדאַרפט אָנהויבן מיט ענינים פון דינים ווי שנים אוחזין בטלית, חייב וזכאי, טומאה וטהרה, פאַרוואָס הויבט ער גאָר אָן מיט „מדע". דער ספר המדע ווערט איינגעטיילט אין ה' הלכות, הל' יסוה"ת, הל' דעות, הל' ת"ת, הל' עכו"ם און הל' תשובה. אין פלוג האָט ער געדאַרפט אָנ־ הויבן פון הל' תשובה, וואָס איז דאָך שייך צו אלעמען. עס איז דאָך אין צדיק בארץ אשר לא יחטא.

דער אָנהויב פון ספר המדע איז: יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו. בעדאַרף מען פאַר־ שטיין וואָס איז דער לשון יסוד היסודות ועמוד החכמות, אויב זיי זיינען יסודות וואָס דאַרפן זיי א יסוד, און וואָס איז דער לשון עמוד החכ־ מות, אין פלוג האָט געדאַרפט שטיין ועומק החכמות. נאָר דער ענין איז, עס איז פאַראַן ענינים וואָס זיי־ נען יסודות פונדעסטוועגן דאַרפן זיי אויך האָבן א יסוד. די יסודות אליין זיינען שוואכע, זיי דארפן האָבן א יסוד. כמו כן חכמות, הגם דאָס איז חכמות, אָבער זיי דארפן האָבן א שטעל, מען דארף האָבן א שטעל אין חכמה, וואָס דאָס איז דער ועמוד החכמות.

---

32) זע התמים חוברת

אין תורה, עס איז פאראן חידושי תורה, וואס זיינען חידושים וואס האבען יסודות, דאס איז ניט וואס ער אליין איז מחדש, די חידושים האבן טאקע יסודות אין גמרא, משנה און פסוק, נאר פונדעסטוועגן איז דאס אלץ שוואך, עס דארף זיין דער יסוד היסודות, דאס הייסט אז מען דארף זיך דערגרונטעווען צום נותן התורה. פרעגט זיך דאך , ווי אזוי קען מען זיך דערגרונטעווען צום נותן התורה , אויף דעם זאגט וויי־טער דער רמב"ם לידע שיש שם מצוי ראשון, אויף דעם ווארט "שם" מאטערן זיך די מפרשי הרמב"ם והעולה מכולם איז, אז שם איז דער פירוש "ענין", אזוי ווי דער רמב"ם זאגט וויטער אין הל' תשובה, שם נבואה, שם מדע, וואס דער פירוש איז ענין נבואה, ענין מדע, אזוי איז אויך דער פירוש שם מצוי ראשון, ענין מצוי ראשון, דאס הייסט די ידיעה והשגה אין אלקות. והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים כו' לא נמצאו אלא מאמתת המצאו, וואס דאס איז דער ענין וואס ער איז אלץ און אלץ איז ער.

ה. פארשטיין דעם ענין, אז ער איז אלץ און אלץ איז ער, און וואס איז דער הפרש פון "ער איז אלץ" און "אלץ איז ער", איז פארשטיין דאס קען דאס נאר א איד, די אוה"ע זיינען ניט שייך צו השגה אלקית, בא אוה"ע זיינען אויך דא חכמים גדולים, און א טייל פון זיי האבן פארשטאנען געטליכקייט ווי אפלטון וכדומה, אבער בא זיי איז אלץ השגה בהתלבשות, א ודאי איז בא זיי אויך דא חילוקים אין חכמים, פארשטיין א ענין אלקי בהפשטה, דאס איז שייך נאר צו א איד, וויל א איד איז אליין א אלקי, אין דעם זיינען אלע אידן בהשוואה, פון משה רבינו ביז דעם גאר פשוט'ן קאן ער צו קומען צו די גרעסטע השגות, אב אחד לכולנו", מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי". יעדער איד קאן צוקומען צו די העכסטע מדריגות אין עבודת הבורא, אזוי ווי אברהם אבינו און משה רבינו, וויל יעדער איד איז א חלק אלוקה ממעל.

ו. אין רמב"ם הל' תשובה פרק ג' הלכה ח: שלשה הן הנק' אפיקורסין, האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם. דאס הייסט, אז אויב א איד זאגט, צו השגה אלקית האט מען קיין ערך ניט, מען האט דערצו קיין שייכות ניט, איז ער ח"ו בכלל אפי־קורס. דער רמב"ם רעכנט אויס נאך ענינים, וואס צוליב זיי ווערט מען אנגערופן מיטן נאמען אפיקורס.

— הרבה ענינים שבגמרא איתא ש־נקראו בשם אפיקורס והרמב"ם אינו מביאם ומאידך גיסא הרמב"ם מביא ענינים אחרים שנק' בשביל זה אפי־קורס עיי"ש —

הגם דער רמב"ם בסוף הל' ז' איז מסיים וז"ל: כל הרשעים והמומ־

---

33) זע תניא פרק לב.

34) תנא דבי אליהו רבא פרק כה.

רים וכיו"ב, שחזרו בתשובה בין בגלוי בין במטמוניות מקבלין אותם שנא' שובו בנים שובבים, אע"פ שעדיין שובב הוא מקבלין אותן בתשובה, אבער אויף דעם "האומר שאין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם", אויף דעם איז אין תשובה מועלת [35], כמש"כ הרמב"ם בהל' עכו"ם שהאפיקורסין אין מקבלין אותן בתשובה לעולם, והאפיקורסין הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים כו' להכעיס בשאט נפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון כו'.

דער וואס זאגט, אז צו השגה אלקית האט מען קיין ערך ניט, מען האט דערצו קיין שייכות ניט איז ער ח"ו בכלל אפיקורס וואס אין תשובה מועלת.

אויף וועמען ארויפלייגן די אשמה וויים איך ניט, זיי אליין וויסן דאך ניט ווי עס דארף זיין. עס זיינען פארען סבות שונות וואס זיינען גורם דערצו, אבער דער פועל איז דאך אזוי. דער אמת איז אז יעדער איד קען און דארף פארשטיין אלקות, ווייל א איד איז אליין א אלקי, דערפאר איז ער ביכולת צו פארשטיין אלקות.

איך האב געהערט אויף דעם משנה אויסשפראך, צבת בצבת עשוי', א איד וועלכער איז אליין אלקי, חלק אלוקה ממעל, קען פארשטיין אלקות.

ז. (כ"ק אדמו"ר שליט"א האט געהייסן זינגען א ניגון, נאכדעם ווי מען האט געזונגען א האַרציגן חב"ד ניגון האט דער רבי שליט"א געזאגט:)

אט דעם ניגון האב איך געהערט דעם ערשטן מאל אין יאהר תרס"א אויף די חתונה פון איינעם פון משפחת מחותני הרה"ח הר"מ האַרינשטיין. איך בין דאמאלסט געפארן אין א שליחות פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אין עניני הכלל און עפ"י פקודתו בין איך אויך געווען אויפן ציון פון בער־דיטשעווער רב נ"ע און פון דארט בין איך צוגעפארן צו דער חתונה. דארט איז אויך געווען החסיד ר' אשר פון ניקאלאיעוו [36] וועלכער האט געהאט א חוש אין נגינה. הערנדיק דעם ניגון, — נאר די ערשטע פאלן — פון די כלי זמר האט ער דאס גלייך איבערגענומען און קומענדיק שפעטער אין ליובאוויטש האט החסיד ר' אשר געזונגען דעם ניגון פאר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. דער ניגון איז דעם טאטן זייער געפעלן געווארן, אט די תנועות פון געגועים ברצוא ושוב וואס זיינען דא אין דעם ניגון. און דער טאטע האט דאמאלסט געזאגט: מיט דעם ניגון קען מען גוט דאוונען, מ'קען גוט אויסוואשן די כלי מיט הייסע טרערן און עס העלפט צו פתיחת הלב.

ח. דער חילוק פון תורה און תפלה איז, תורה אז מען הייסט, גייט מען לערנען, תפלה איז א ענין וואס דארף זיך אליין ארויסמאנען בדרך ממילא. נאר וואס דען, מען דארף זיך מרגיל זיין אין דעם. תפלה איז

35) זע לחם משנה להלכות עכו"ם פ"ב ה"ה. יד איתן שם.

36) זע וועגען עם ס' השיחות קיץ ה'ש"ת ע' כח.

השתפכות הנפש, ע"ד ואשפוך את נפשי. מען דאַרף זיך מרגיל זיין אין שפיכות הנפש, יעדער ענין פון השגה, אז ער קומט דורך דעם צנור פון תפלה איז גאָר באופן אחר.

ט. החסיד ר' הענדל איז געווען א צובראַכענער ביי זיך און שטענדיק בהתעוררות. זיין גוטסקייט איז געווען בדרך הפלאה, ער פלעגט זיך מוסר נפש זיין פאַר יעדן אידן, בפרט פאַר די „יושבים" אין ליובאַוויטש, טאַמער פלעגט אייגער פון די יושבים קראַנק זיין, פלעגט ר' הענדל אַליין לויפן נאָך מילך, בכדי צו זיין זיכער, אז די מילך איז פריש, ערשט פון מעלקן.

החסיד ר' הענדל פלעגט דאַוונען מיט א שטאַרקער האַרציגקייט און התעוררות, טרעהרן און האַרציגקייט. פון מה טובו ביז אך צדיקים איז ביי אים געווען אין איין סגנון. ער פלעגט דאַוונען ניט הויך, אָבער הויכליך, אזוי אז די אידן פון מאַרק פלעגן הערן זיין דאַוונען דורך די אָפענע פענסטער פון ביהמ"ד. איינמאָל איז געגאַנגען דודי הרז"א נ"ע איבערן הויף האָט ער געהערט ווי ר' הענדל דאַוונט, איז ער אריין אין חדר שני פון ביהמ"ד און זיך צוגעהערט. ר' הענדל האָט געדאַוונט אין „מנין". דערווייל איז אַריינגעקומען דער קצב חיים מאיר, א וואַש געטאָן די הענט ביים כיור און זיך אויסגעזעצט, נאָכדעם איז אריינגעקומען נאָך אייניגער און זיך צוגעזעצט און האָבן צוזאַמען זיך איינגעהערט אין ר' הענדל'ס מתיקות'דיקן דאַוונען, רופט זיך אָפּ איינער צום צווייטן: אה, אָט דאָס הייסט געדאַוונט. אינצווישן איז אַריינגעקומען בערל דער קרעמער. ער איז געווען א למדן און האָט געמאַכט א חיבור א פירוש אויף ישעי' און האָט אליין געהאַלטן פון זיין פירוש. רופן זיך אָפּ די פריהער־דיקע צו איהם: ר' בער, וואָס זאָגט איר עפעס צו אזא דאַוונען — געמיינט אויף ר' הענדל'ס התעוררות־מתי־קות'דיגן דאַוונען — ענטפערט זיי בערל דער קרעמער: נו, יע, א ודאי, — פונדעסטוועגן... אין דעם „פונ־דעסטוועגן" איז געווען, אז פונדעסט־ווען איז צו זיין פירוש אויף ישעי' קומט דאָס ניט...

נאָכדעם זיינען אלע אַרויסגעגאַנ־גען פון ביהמ"ד. רופט זיך אָפּ חיים מאיר דער קצב: אַי, ס'רא דאַוונען, איך וואָלט אַוועקגעגעבן א „זייטל" — ער האָט געריידט אויף דער קצב־שער שפראַך — פאַר אַזא דאַוונען.

י. וועז דודי הרז"א איז נאָכדעם אריי־געגאַנגען צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט ער איהם דערציילט די גאַנצע מחזה וואָס ער האָט געזעהען און גע־הערט און זיי האָבן אָנגעהויבן רעידן באריכות וועגן עבודת התפלה בכלל. זאָגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: אָט דאָס איז דער ענין פון מזכה את הר־בים, אז די פשוט'ע אידן, וועז זיי דאַוונען אָדער זאָגן תהלים און זיי דער־מאָנען זיך אויף ר' הענדל'ס דאַוונען, איז דער קרעכץ: אייי, איז דאָס א דאַוו־נען, א האַרץ אויסגוס וואָס העכער פאַר ווערטער, וואָס מען קאָן דאָס אין ווערטער ניט אַריינשטעלן, איז דער קרעכץ, איי איז דאָס א דאַוונען, טייי־ערער למעלה ווי אַנדערע בעלי השגה.

יא. אמאל אין די קליינע שטעט־לאך האט מען זיך ניט געאיילט. אז מען איז פארבייגעגאנגען דעם ביהמ"ד אין מיטן טאג איז מען דארט אריינגעגאנגען, געהערט ווי א חסיד דאוונט . איז איינער האט גע־דאוונט און פופצן אידן האבן גע־הערט זיין דאוונען און זיינען נתעורר געווארן מיט א .הרהור תשובה. אבער היינט, די וואס זיינען געבארן אין די גרויסע שטעט, אין טומל, אין רעש, שטענדיק פארנומען און פאר־יאגט, זיי האבן דאך ניט געזעהען אור מימיהם.

יב. עס איז געווען א חסיד ר' יוסף לעוויטאן. געווען א גרויסער בר דעת און א משכיל אין חסידות, און גע־ווען בטבע א מרה־שחורה'ניק, שטענ־דיק פארטראכט, פלעגט טראכטן כמה שעות אין א ענין פון חסידות. אין דער זעלבער שטאט איז געווען נאך א חסיד ר' אברהם דער מלמד, ער פלעגט זיין שטענדיק פריילעך. פרעגט אמאל ר' יוסף נאכן דאוונען דעם מלמד ר' אברהם: וואס ביזטו אזוי פריילעך ?. ענטפערט אים ר' אברהם: דו טראכסט שוין אזוי פיל שעות און נאך אלץ ניט דערטראכט זיך, עס איז דאך מלא כל הארץ כבודו, דארף מען זיין פריילעך.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) בכדי אז מען זאל דערהערן דעם מלא כל הארץ כבודו, איז דוקא אז מ'בריינגט אראפ די השגה בעבודה בתפלה בלב דוקא, עס זאל פועל זיין אויף מדות און דאמאלסט קען מען זיין פריי־לעך פון מלא כל הארץ כבודו.

חג הגאולה יו"ד כסלו

א. וועגן דעם יום טוב יו"ד כסלו זיינען פאראן חילוקי דעות אין וועל־כן יאר דאס איז געווען. אין „בית רבי" שטייט, אז דאס איז געווען אין יאהר תקפ"ו און יש אומרים אז דער יו"ט האט זיך אנגעהויבן ערשט נאך דער הסתלקות, און אן אנדער דיעה איז דא אז די התחלת המסירה איז געווען אין יאהר תקפ"ו און ס'האט זיך פארציגן ביז תקפ"ז און דער יו"ט האט זיך אנגעהויבן אין יאהר תקפ"ח".

ב. (אחד מהמסובים שאל, מפני מה היו"ט י"ט כסלו יותר מקובל אצל החסידים מהיו"ט יו"ד כסלו, אולי מפני זה שאדמו"ר האמצעי נסתלק קודם חגיגת היו"ט יו"ד כסלו בפעם הראשונה, וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

דער זיידע, כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, האט א סך פארבראכט יו"ד כסלו, ער איז דאך געווען אן אייניקל. דער סדר איז געווען, אז ביינאכט פלעגט מען פראווען דעם יו"ט ביי דער בא־בען (הכוונה על הרבנית רבקה אשת אדמו"ר מוהר"ש) און בייטאג ביים זיידן מוהר"ש.

ג. דער תוכן המסירה יו"ד כסלו איז נעווען אויף רבי מיט חסידים ובענין מרידה במלכות. בכלל איז דער מאסר פון אדמו"ר האמצעי גע־

---

37) די אנגענומענע דעה — זע רשימת כ"ק מו"ח אדמו"ר בעדרוקט אין התמים ח"ב און במבוא לס' בד קודש.

וועז א לייכטער. מען האָט ערלויבט אריינצולאָזן צווי מאָל א וואָך פינף מנינים חסידים צו הערן חסידות פון רבי'ן און דאָס איז געווען א דאַנק די השתדלות פון דעם באַוואוסטן אַ־קאַדעמיקער דאָקטאָר הייבענטהאַל, ווייל ער האָט געזאָגט, אז דאָס — דער זאָגן חסידות — איז זיין רפואה און דאָס איז זיין שפיז, אַזוי ווי א מענטש דאַרף עסן אַזוי איז ביים רבי'ן — אדמו"ר האמצעי — דער זאָגן חסידות זיין חיות און זיין מזון.

ד. דער מיטעלער רבי איז געווען זייער חשוב בעיני שרי המלוכה. ווען ער איז אַוועקגעפאָרן פון קרע־מענטשוג אין יאָהר תקע"ד איז אַרויסגעשיקט געוואָרן א פקודה צו אַלע מלוכה בעאַמטע אין די שטעט פון זיין דורך רייזע, אז זיי זאָלן איהם מקבל פנים זיין און איבערבייטן די סוסי המרכבה, וואָס דאָס אַלץ איז געווען מצד ההשפעה הטובה במלחמה הידועה.

דער קייזער אַלכסנדר, דורכפאָרנ־דיק אמאָל די שטאָט באבינאָוויטש — סמוך ללויבאָוויטש — האָט זיך אַנגערופן צום מיטעלן רבי'ן „פּראָש־צאי ראַבין". האָט דערנאָך געזאָגט דער מיטעלער רבי: אין מקרבין לאדם אלא בשעת הנאתן, אַזוי ווי למעלה — במלכותא דרקיע — איז אין שכחה אַזוי איז למטה — במלכותא דארעא — אין זכרון.

ה. אין יענע צייט — בעת שתפסו את אדמו"ר האמצעי — האָט מען אויך אַרעסטירט אייניגע פון די חסידים המפורסמים, הרה"ח ר' אהרן סטאראשעלער, הרה"ח ר' שלמה פריידעס והרה"ח ר' זלמן רייזעס".

הרה"ח ר' אהרן סטאראשעלער איז אַרעסטירט געוואָרן שפּעטער און מען האָט אים באַפרייט פריהער, דאָגעגן די אַנדערע חסידים זיינען געווען אין תפיסה ביז חודש טבת.

ו. דער יאָהר תר"מ איז געווען א שווערער יאָהר. עס זיינען דאָמאָלסט געווען פיעלע גזירות אויף אידן, דער זיידע מוהר"ש איז דאָמאָלסט געווען בעניני הכלל אין פּעטערבורג און האָט אויפגעטאָן צו פאַרגרינגערן אַדער אינגאַנצן אויסמיידן די גזירות. ט' כסלו איז דער זיידע מוהר"ש געווען אין וויטעבסק און האָט דאָרטן געפראָווען יאָהרצייט — נאָכן מיטע־לען רבי'ן — באמירת קדיש און נאָך מנחה איז ער געפאָרן אַהיים, בכדי אַנצוקומען אין אַוועגד אין ליובא־וויטש, ווייל דאָמאָלסט פלעגט די בא־בע — הרבנית רבקה — מאָכן דעם יו"ט יו"ד כסלו און אויף מאָרגן ביי־טאָג פלעגט מאָכן דעם יו"ט דער זיי־דע מוהר"ש.

ז. אין יאָהר תרס"ז איז דער טאָטע געווען אין ווירצבורג, אויף י"ט כסלו זיינען געקומען פיעל אורחים צווישן זיי אויך החסיד ר' אלימלך סטאָל־בערג. ר' אלימלך האָט דערציילט,

---

38) ר' שלמה פריידעס—פון שקלאָוו. כ"ק מהריי"ל בן הצמח צדק איז געווען זיין איידעם (בזוג ראשון). בס' מאה שערים (יז־יח) זיינען געדרוקט צוויי בריף פון צמח צדק צו עם.

ר' זלמן רייזעס־משקלאָוו. זיין זוהן איז געווען דעם מיטעלען רבי'נס אַ איידים.

אַז ער איז געווען יו"ד כסלו תר"מ ביים זיידן מוהר"ש, איז ביי דער חגיגה ביינאַכט האָט דאָמאָלסט דער זיידע מוהר"ש געזאָגט, אַז ביי די חסידים פון אַלטן רבי'ן איז געווען דער ענין החסידות א שאלת החיים, אז מען האָט געלערנט חסידות און מען האָט פאַרשטאַנען א ווארט חסידות האָט מען געלעבט און בשמחה, אויב חלילה ניט איז מען געווען פאַר צער'ט און אַראָפגעפאַלן. דעם מיטעלן רבי'נס חסידים האָט מען געדאַרפט מעורר זיין, אָבער אַז מען האָט זיי מעורר געווען, האָט מען אין זיי געזעהען די צוגעבונדנקייט צום ענין און דער ענין איז צוגעבונדן צו זיי, יעדער תנועה און יעדער ווארט זייערער איז געווען טייער.

ח. דער מיטעלער רבי איז ניט איינגעאַנגען אויף קיינע קאָמפּראָמיסן, ער האָט געוואָלט, אַז ווען צוויי חסידים טרעפן זיך זאָלן זיי ריידן אין חסידות. דער מיטעלער רבי האָט געזאָגט: פּותר זיין די ספיקות נעם איך אויף זיך, ווי איך וועל זיין — והכוונה בזה הוא ע"ד ענין יהללוך סלה שצדיקים הולכים מחיל אל חיל בעליות אין קץ מגעה"ת לגעה"ע, — וועל איך זיי מעמיד זיין על דבר הבנה אין דעם ענין המוקשה להם.

ט. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק זאָגט אַז דעם פּעטערס אונד שוועסטערס אהבת ישראל ואהבת החסידים איז געווען מופלא. פון א אידנס א קרעכץ האָט ער געמאַכט א שטורעם למעלה, א חסיד'ישן קרעכץ אפילו בריחוק מקום האָט דאָס דער מיטעלער רבי מרגיש געווען און האָט פועל געווען אַזוי פיעל ביז אז בדרך ממילא איז געוואָרן ביי יענעם דער והשיב וכו'. נאָר דאָס איז אַלץ געווען דורך די מסירה ונתינה.

י. אין די התועדות וואָס איז געווען ביי הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ביום יו"ד כסלו האָט דער דער זיידע ממשיך געווען די רייד פון ביינאַכט און האָט געזאָגט: און וואָס איז מסירה ונתינה, איז ניט די כוונה אוועקווארפן דעם עסק אַדער אוועקווארפן אלע זיינע ענינים און ער זאָל זיין מסור ונתון די גאנצע 24 שעה נאָר צו עבודת החסידות, נאָר די כוונה איז, אונטער די פאטילניצע, דאָס מיינט אז עס זאָל זיין בקביעות בנפשו.

יא. מען שרעקט זיך פאַר דרכי החסידות והחסידים, מען האָט מורא פאַר דעם ריבוי הזמן. דער אמת איז ניט אַזוי, מען דאַרף ניט קיין ריבוי זמן. יפה שעה אחת, איין קער, דורך לימוד החסידות און דאָס פועל'ט נשתנה ווערן דורך דעם מציור לציור. אָמאָל שטייט דער נוסח הלשון ממהות למהות.

יב. איך בין ניט קיין יונגערמאַן און עס געדיינקט זיך ניט פון אָמאָליגע חסידים, געווייניליכע ניט דוקא קיין גרויסע בעלי מעלה ומצוירים, נאָר חסיד'ישע בעלי בתים, עס זאָל אַוועקגיין א צוויי וואָכן מען זאָל ניט לערנען א ווארט חסידות, דאָוונען און דאָוונען בהתבוננות בכדי דער-

הערן דעם ענין אין א פנימיות, דאָס איז נאָך אין קיין דור ניט געווען.

יג. חסיד'ישע בעלי בתים זיינען שבת געווען גאָר אַנדערש. דער נחת רוח וואָס עס איז געווען שבת, מען איז געווען רוהיג, מען האָט ניט געאיילט, פאַרן דאָוונען האָט מען געהערט א וואָרט חסידות, נאָכדעם געהערט קדושה וברכו, נאָכהער האָט יעדער לפי"ע געדאָוונט, ווער מעהר ווער וויניגער, אָבער מען האָט זיך ניט געאַיילט לויפן אַהיים צום קוגל. שבת איז טאָקע א מצוה לענגו באכילה ושתי' ובכסות נקי', א ודאי, מען האָט געגעסן ווייסע ברויט און נאָך, אָבער דאָס איז געווען ניט דער עיקר, בא דערביי האָט מען זיך ניט אָפּגעשטעלט, מען איז געלעגן אין העכערע זאָכן, לתקן הדבור והמחשבה, מען האָט געזוכט לתקן את עצמו, אמאָל האָט מען זיך גוט אויסגעווייניט, און דאָס איז געווען דער נחת רוח פון שבת. מען איז אַריין צום רב, צום שוחט, צום מלמד און מען האָט געהערט א עבודה וואָרט.

היינט איז מען א שומר שבת, מער ניט וואָס דער שבת איז ניט וואָכעדיק, אָבער וואו איז דער שמירת השבת, דער קידוש השבת. דעם בלבול הדעת איז ניט אַריבערצוטראָגן.

אויף אַזעלכע זאָכן וואָס מען דאַרף ניט, ניט גאָר וואָס מען קען אָן זיי אויסקומען גאָר אַזעלכע זאָכן וואָס מען דאַרף טאָקע ניט, אויף דעם איז דאָ צייט און אויף וואָס מען דאַרף איז ניטאָ קיין צייט. דאָס איז דאָך בלבול הדעת.

יד. ירד ירדנו. די היגע חסידי חב"ד זיינען שטאַרק פאַרשלאָפן, מען געווויינט זיך צו צו תוכחה, מען דאַרף קומען און הערן מוסר, מען איז געוואָרן אַזוי ווי א קלאָג מוטער. מען דאַרף דאָך אָבער משים אל הלב זיין און אַריינטראַכטן אין דעם, דאָן וואָלט געווען גאָר אַנדערש.

ש"פ וישלח, בסעודת היום

א. החסיד ר' הלל פאַריטשער האָט דערציילט די יונגע לייט א יחידות וואָס ער האָט געהאַט ביים רבי'ן הצמח צדק, ער האָט אים געפרעגט וואָס איז דער הפרש בין תפלת שבת לתפלת חול, האָט אים דער רבי געענטפערט: תפילת חול איז נאָכן דאָוונען דער הרגש ווי אין עולם היצירה, תפלת שבת איז נאָכן דאָוונען דער הרגש ווי אין עולם הבריאה. מיט דער יחידות האָט ר' הלל געטאָן מיט זיינע יונגע לייט צוויי יאָהר נאָכאַנאַנד.

ב. איך האָב געהערט די מעשה פון דרייַען, פון החסיד ר' גרשון בער [39], ר' שלום ר' הלל'ס [40], און פון בערע־

39) זע וועגען עם התמים ח"ח ע' לז ואילך.

40) ר' הלל'ס (מפאריטש) א תלמיד און פלעגט עם באגלייטען אין זיינע — ר"ה — נסיעות.

וואלף'ן". די אלע זיינען געווען זיי־ צער ביי ר' הלל'ן. יעדער פון זיי האָט דערציילט לפי רוחו וטבע תכונתו.

ר' גרשון בער איז געווען א טיפער עמקן אין חסידות אָבער א מקצר בדבורו, ער פלעגט פארטייטשן אַלץ אויף אידיש. איך האָב אים גע־ הערט ציילן ספירה, היום יום אחד לעומר, פלעגט ער זאָגן: היום היינט, היינט, איז איין טאָג לעומר, וכמו"כ בשאר הימים דמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי פלעגט ער אַלץ פארטייטשן אין אידיש. ער האָט אַ־ מאָל געפרעגט באַ החסיד ר' פרץ, רב פון נעווועל און דערנאָך אין טשערניגאָוו, אויב ער מעג פארטייטשן דעם דאָוונען אויך במקום שאסור להפסיק, האָט אים החסיד ר' פרץ געזאָגט, צוליב וואָס דאָרפסטו דאָס, האָט ער אים געענטפערט, מיין נפש הבהמית פארשטייט בעסער אויף אי־ דיש. במקום שמותר להפסיק האָט ער פארטייטשט אויף אידיש, און אמאל אויך במקום שאסור להפסיק".

החסיד ר' שלום ר' הלל'ס איז געווען בלויז האָרץ, האָרץ אַליין, ובמילא איז ער ניט געווען שייך למסור הדברים כהווייתן.

החסיד ר' בערע וואָלף איז גע־ ווען גאָר אַן אַנדער סוג און פון אים האָב איך דאָס געהערט באריכות.

ג. החסיד רד"ז האָט ארומגערעדט ביי א פאַרברייגען וואָס הייסט א אידישער דאָוונען, א איד דאָוונט, האָט ער געדעדט אין דעם ענין דע לפני מי אתה עומד, ווי דער נפש האלקית פארשטייט דאָס, ווי דער נפש השכלית, און ווי דער נפש הבהמית נעמט דאָס צו. ער האָט געדעדט א לאַנגע צייט און מ'האָט גאָר ניט געפילט דעם אריכות הזמן. איך האָב דאָס געזעהען ווי א מחזה ממש. ער האָט מצייר געווען דעם נפש האלקית, דעם נפש השכלית און נפש הבהמית, ווי א גדול שלומד את הקטן.

ד. עס איז א גרויסער העלם והסתר, אָט דאָס וואָס מען דאָוונט ניט באריכות. לבד זה וואָס בהעדר התפלה באריכות פעלט דאָך די עבודה בפועל אין א מדה כו', — איז אויך דער עצם העדר התפלה באריכות א גרויסער העלם והסתר. דער נפש הבהמית, דער שטן, פאַר־ גינט ניט דעם אדם די הנאה פון געטליכקייט וואָס איז דאָ אין דאָוו־ נען, אָט די געגועים, דער גאָרן געטליכקייט, ווי עס איז ידוע, אַז די געגועים, דער גאָרן איז א סאָך גרעסער ווי דער מילוי הדבר, והמשל בזה, כמו הבן שלא ראה זמן רב את אביו איז די געגועים און די תשוקה א סאָך העכער ווי דאָס איז נאָך דעם אז ער זעהט שוין דעם טאַטן, וואָס דאָמאָלסט ווערט איהם פאַרקלעמט די האָרץ און די קאָפּ און בלייבט כאבן דומם, און אזוי איז בתפלה, וואָס ענינה איז די געגועים און דער גאַ־ רען צו געטליכקייט וואָס דאָס איז א תענוג גדול.

---

41) זע ועגען עם ס' השיחות קייץ ה' ש"ת ע' לב.

42) זע שולחן ערוך או"ח סק"א ס"ד. ס' חסידים סי' תקפח. שו"ת אמרי יושר ח"ב ס' קלט. נמוקי או"ח — להרה"צ כ"ר ממונקאטש — סק"א.

מען איז זיך משמט פון דאָונען באריכות, אָבער מ'קען זיך דערפון ניט משמט זיין, א בעל חוב א משמט איז א שוועריע הלכה אין חשן משפט.

ה. עס קאָן ניט זיין קיין דאָונען וואו עס איז ניטאָ קיין פּאַרן דאָונען. עס קאָן ניט זיין קיין פּאַרן דאָונען, וואו עס איז ניטאָ קיין אידישער שלאָפן, וואו עס איז ניטאָ פּריער קיין קריאת שמע שעה"מ, ויהי ערב ויהי בקר.

ו. החסיד ר' אייזיק האָמלער האָט דערציילט וואָס ער האָט געהערט פון די ערשטע חסידים פון אַלטן רבי'ן, אַז בתחלת הנשיאות האָט הוד כ"ק רבינו הזקן מבטל געווען עצבות, האָבן חסידים ניט פּאַרשטאַנען און כולל געווען מרירות אויך אין עצבות, האָבן זיי דאָס מבטל געווען, און ג"וועז שטענדיק בעבודת השמחה. נאָך דעם אַז דער רבי האָט געשריבן אין תניא "ובכל עצב יהי' מותר, האָט מען ערשט פאַרשטאַנען אַז מרירות דאַרף יע זיין.

ז. החסיד ר' הלל האָט אמאָל געזאָגט אויף א פאַרבריינגען צו א יונגער מאַן, שעם זיך אַפּ, וויין זיך דורך, עס איז דאָ אויף וואָס צו וויינען, ער האָט דאָס געזאָגט צו א יונגערמאַן א משכיל און א עובד.

(העיר א' מהמסובים, אַז מען וויינט שעמט מען זיך דאָך אַפּ. וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:) יע, עס איז אָבער זייער שוועד צוקומען צום אמת, מכיר זיין דעם אמת, און אז מ'איז שוין מכיר את האמת איז שוועד צו זיין א מודה על האמת, דער אהבת עצמו איז דאָך מכסה על כל פשעים פון עבודה.

אין שכל איז דאָך אויך אַזוי, אויף יענעם פאַרשטייט מען זייער גוט, אָבער אַז עס קומט צו זיך איז דער שכל מחייב להצדיק את עצמו, און מכל שכן ווי דאָס איז מצד הנפש הבהמית און מכש"כ ווי דאָס איז מצד היצר הרע.

ח. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט אַמאָל געזאָגט צו א יונגערמאַן אויף יחידות: פיר יאָהר האָב איך זיך געוואָלגערט אין אַלע ווינקעלאָך זוכנ־דיק דעם אמת ביז וואָנען איך האָב דערהערט.

דער וואָרט איז א נקודה וואָס מאַנט א ביאור פנימי, וואָלגערן זיך אין אַלע ווינקעלאָך מיינט קשעהמ"ט, תרומת הדשן", די התבוננות פּאַרן דאָונען, איז פיר יאָהר נאָכאָנאַנד האָט ער יעדעס מאָל געמיינט אַז אָט דאָס איז שוין דער אמת און אַזוי מדרגא לדרגא ביז וואָנען ער האָט דערהערט אַז האמת ממנו והלאה, האָט ער זיך איבערגעמאַכט, איז במילא זייער שוועד צוקומען צו זיין א מכיר אין אמת און דאָן זייער שוועד צו זיין א מודה על האמת.

ט. החסיד ר' הלל פלעגט ארומפאַרן און שטאַרק מעורר זיין מען זאָל דאָונ־נען באריכות. ר' הלל'ס א וואָרט

---

43) סכ"ו, לא. עי"ש.

44) זע סידור ד"ה להבין ענין תרומת הדשן.

פלעגט שטאַרק פועל זיין, האָט מען אַנגעהויבן דאַוונען, יונגע לייט און פשוט'ע בעלי בתים, קרעמערס און בעלי מלאכות, עס איז געווארן א ליכטיגקייט אין בית המדרש.

אין א פאַר יאָהר אַרום, אַז ר' הלל איז ווידער געקומען אין יענעם פלאַץ, איז אייניער פון די וואָס ר' הלל'ס התעוררות האָט אויף אים געפועל'ט, איז ער אריין געגאַנגען צו ר' הלל'ן און געפרעגט, נו, איז וואָס אז איך דאַוונען שוין באריכות אָבער נאָכן דאַוונען פועל'ט ניט.

האָט אים ר' הלל געזאָגט, ניין, עס פועל'ט יע, עס איז דאָ לכל הפחות פאַר וועמען צו שעמען זיך.

י. דער ענין התפלה איז דאָך אז ער זאָגט ברוך שאמר והי' העולם, איז ער זיך מתבונן אין דעם ענין אַז באמירה אחת נבראו כל העולמות, און נאָכדעם זאָגט ער לך ה' הגדולה און דערהערט דאָס טאָקע, נאָכדעם ברכות קריאת שמע ווי די מלאכים זאָגן ברוך ברעש גדול, במילא פועל'ט דאָס אויף זיין נפש הבהמית, וואָס שרשו איז דאָך משמרי האופנים, גיט זיך דער נה"ב א טרייסל, במילא פועל'ט דאָס אויך א הכאה און א צו־בראָכנקייט אין יצה"ר, וואָס דער יצר הרע איז דאָך נידעריקער פון נפש הבהמית, דבנה"ב יש גם כן שכל משא"כ היצה"ר אינו שייך לשכל והוא בעצם ציור רע, א עזות פנים.

עס איז פאַראַן אַ אַלטער חסיד'י־שער ווארט, וואָס חסידים פלעגן אי־בערריידן ביי א פאַרבריינגען „הוליע קבצן", וביאורו למשל א עני ובזוי ודל ושפל אנשים גייט ארויף צו א גרויסן עשיר ובעל צדקה וגמ"ח און איז מעיז בכמה זלזולים, ווארפט מען אים אַראָפּ פון אַלע שטיגן, איז הגם דער עזות פנים ווערט דערפון ניט נתפעל, אָבער דערווייל האָט מען אַ־ראָפּגעווארפן, כן ביצה"ר אחרי שנפש הבהמית ששרשו משמרי האופנים, כשמתבונן ששרשו המלאכים למעלה אומרים קדוש וברוך ברעש גדול, גיט זיך דער נה"ב א טרייסל וניזוז ממקומו איז במילא פועל'ט דאָס אויך א הכאה און אַ דחיפה אין דעם יצה"ר, איז נאָכדעם אַז עס קומט נאָכן דאַוונען, איז ער שוין ניט שייך צו גנב'נען א בייגל פון וואָגן.

יא. עס דארף זיין דער דאַוונען און פאַרן דאַוונען, אָבער פריהער מוז זיין א אידישער שלאָפן. אַ אידישער שלאָפן הייסט אז מ'שלאָפט אייך ניט פון המפיל. יע, ברכת המפיל דארף מען זאָגן, אָבער נאָכדעם... איינשלאָפן דאַרף מען פון א מחשבה אין תורה, פון א פרק תניא, א משנה משניות, א פסוק תהלים אָדער א פסוק חומש.

—איך האָב געהערט פון גדולים אז שירת האזינו דאַרף יעדער איד קע־נען אויף אויסווייניג". ווען די ביז־נעס לייט וואָלטן ווייסן די גרויסע שפע ברכה אין זייער ביזנעס וואָס שירת האזינו אויף אויסווייניג קאָן אויפטאָן וואָלטן זיי געווען אין דעם א סאָך מער נזהר —.

---

45) דער מגיד האָט געהייסען אויסלערנען בעל פה שירת האזינו (ס' התולדות מהר"ש ע' עד). זע אויך ס' הזכרונות פכ"ט פון מהר"ל מפראג אין דעם.

פון די מחשבות אין דברי תורה דערפון דאַרף מען איינשלאָפן און דאַמאָלסט איז א אידישער שלאָפן.

יב. אין יאָהר תר"ב האָט מען אַנגעהויבן צו רעדן וועגן די אסיפת הרבנים אין פּעטערבורג. אַרויסגעקומען איז די אסיפה אין יאָהר תר"ג זומער". פון אנהויב ווינטער תר"ג זיינען געקומען הונדערטער חסידים זעגענען זיך מיטן רבי'ן פאר זיין אוועקפאָרן צו דער אסיפה, דער רבי פאָרט דאָך אין פּעטערבורג — מ'האָט שטאַרק מורא געהאַט. ר' הענדל איז געקומען דעם ערשטן מאָל אין ליובאַוויטש אין חדש מנ"א תר"ג, האָט ער דעם רבי'ן הצ"צ ניט געטראָפן אין דערהיים, ער איז נאָך געווען אין פּעטערבורג. מען האָט דעם רבי'ן הצ"צ אַרעסטירט במשך האסיפה פיעל מאָל. דער מיניסטער האָט דאָן געפרעגט דעם צ"צ: דאָס איז דאָך א מרידה במלכות? האָט דער צ"צ געענטפערט: א מורד במלכות איז חייב מיתה בגוף, אָבער א מורד במלכות שמים איז חייב מיתה בנפש, היינט וואָס איז הער כער...

הגאון ר' איצעלע — מוואַלאָזין — האָט דאָן געזאָגט צום רבי'ן הצ"צ: איר פאַרלירט דאָך עוה"ב. האָט דער צ"צ געענטפערט: אויב ס'וועט ניט זיין קיין אידישע עוה"ז, וואָס טויג מיר דעם אויבערשטנס עוה"ב.

אין ליובאַוויטש האָבן כ"ק דודי דעם רבי'נס קינדער געזאָגט יעדן טאָג תהלים בצבור און געפאָסט. מען האָט אויך גוזר תענית געווען בהרבה קהלות ישראל.

יג. ר' הענדל האָט מיר דערציילט, אז דער רבי איז געקומען צוריק אהיים בחדש אלול איז געווען א גרויסע שמחה ביי חסידים, און ר' הענדל האָט במשך פון ר"ה און יוהכ"פ ניט אַרויסגעלאָזט קיין טרעהר פון גרויס שמחה פון רבי'נס קומען.

(אמר אחד מהמסובים, ביי ר' הענדל איז דאָס געווען א גרויסער מס"נ. וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

יע, הענדל אין א פראָסטן מיטוואָך ביי מה טובו פלעגט דאָך גיסן מיט טרעהרן.

יד. בתחלת חדש מר־חשון האָט מען דעם רבי'ן געמסר'ט, האָט דער רבי הצ"צ געבעטן, אז חסידים זאָלן ניט פאָרן צו איהם, און האָט ניט געזאָגט דעם גאַנצן ווינטער קיין חסידות אויסער זעקס מאָהל, יו"ד כסלו, י"ט כסלו, שבת ר"ח, וחנוכה, כד טבת שבת שירה און פורים. פרשת צו האָט דער רבי צוריק אָנגעהויבן זאָגן חסידות ברבים. די פריהערדיקע 6 מאָהל האָט ער געזאָגט נאָר פאר זיינע קינדער און עטליכע פון די זיצער. ר' הענדל איז אמאָל יע געווען און אמאָל ניט געווען.

פרשת צו האָט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק געזאָגט א חסידות ברבים אויפן פסוק זאת תורת העולה און האָט געבריינגט דעם מדרש דיעקב ראה כל השרים של שאר האומות עולים ויורדים אבל שרו של עשו עולה ואינו יורד, ושאל להקב"ה, והשיב לו הקב"ה אל תירא וכו' אם

---

46) זע באריכות — קונטרס ה„צמח צדק" ותנועת ההשכלה.

תגביה כנשר משם אורידך וכו', איז דאמאלסט נאך דעם מאמר געווען ותחי רוח החסידים.

אויף די ערשטע טעג פסח זיינען שוין געקומען חסידים און אויף די אנדערע טעג פסח זיינען געקומען פיעל רבנים וחסידים. ל"ג בעומר איז נאך דאמאלסט געווען דער סדר אז מען האט גענפראווען די סעודה אין פעלד, (ועריכת הסעודה הי' בזה חזקה לשני חסידים שקרא כ"ק אדמו"ר שליט"א בשמותם").

אויף ל"ג בעומר איז געקומען א גרויסער עולם ובתוכם הרבנים החסידים ר' הלל, ר' אייזיק האמליער, ר' אייזיק וויטעבסקער " און ר' נחמי' דוברא־ונער ". דער סדר איז געווען אזוי אור לל"ג בעומר פלעגט מען מאכן א סעודה צווישן חסידים און פארברייגען ביז שפעט אין דער נאכט. ל"ג בעומר אין דער פריה פלעגט מען דאוונען בהשכמה און פארברייגען ביז 2 אזייגער בייטאג און דאן פלעגט דער רבי הצ"צ ארויסגיין צום עולם.

דאמאלסט איז אויסגעפאלן ערב ל"ג בעומר דער סדר תנינא פון בה"ב, איז ביי זיי געווארן א שאלה צי זאל מען צוליב הוראת שעה מתיר מאכן זיך צו וואשן נאך מנחה צו דער סעודה, איז ביי ר' אייזיק האמליער, ר' אייזיק וויטעבסקער און ר"נ דובראוו־נער געבליבן אויף מתיר זיין. אויך ר' הלל האט צו זיי מסכים געווען. נאך מנחה האט מען זיך געוואשן, אויך ר' אייזיל האמליער און ר' אייזיק וויטעבסקער האבן זיך גע־וואשן. ר' הלל האט זיך בלויז משתתף געווען אין דער שמחה, אבער גע־וואשן זיך האט ער ניט. האט ר' אייזיל האמליער געפרעגט פארוואס ער וואשט זיך ניט, האט אים ר' הלל געענטפערט צוויי תירוצים:

ערשטנס, אז ער האט מרגיל גע־ווען זיין גוף, אז דאס וואס מען דארף ניט זאל גאר דער גוף ניט קענען טאן, במילא האט ער מורא אז דער ביסן זאל ניט קענען דורכ־גיין דורכן האלדז, וועט ער דאך מאכן א ברכה לבטלה.

צווייטנס, אז ער וועט קומען נאך 120 יאהר אויף דעם עולם האמת, וועט דאך ווערן א שקלא וטריא צי ער האט יע גוט געטאן מיטן עסן אדער ניט, איז דאך דערווייל א שאד די צייט, מה דאך אז אויף דער וועלט איז דער זמן זייער יקר, יעדע רגע ממש, היינט מכש"כ אויף יענעם עולם איז דאך א ודאי דער זמן טייער, איז דאך א שאד די צייט אויף די שקלא וטריא וואס דאס וועט ארויסרופן.

טו. ר' הלל האט דאן דערציילט ווי אזוי ער איז געווען פריהער א חסיד פון ר' מאטעלע טשערנאבילער און ווי אזוי ער איז געווארן דעם מי־טעלן רבי'נס חסיד. דעם אלטן רבי'ן האט ער ניט געזהען, נאר בלויז געהערט זיין קול און אויך געהערט פון אים א מאמר. וואס די תורה

---

47) זע באריכות —לקוטי דבורים ל' ע' יג ואילך.

48) זע וועגען עם — ס' השיחות קיץ ה'ש"ת ע' עח. התמים ח"ד ע' כח.

49) תלמיד מובהק פון רבנו הזקן. תקע"ח־תרי"ב. בעהמ"ס דברי נחמי'.

איז געווען האָט ר' הענדל ניט געקענט איבער'חזר'ן.

טז. החסיד ר' אבא צאשניקער האָט דערציילט, וועז דער אַלטער רבי איז דורכגעפאָרן זיין — החסיד ר' הלל'ס — געגנד און איינגעשטאַנען אויפן וועג אין אַ קרעטשמע איז ר' הלל צו אים צוגעפאָרן. דער עולם איז געווען גרויס האָט ער זיך ניט געקענט צושטופן, איז ער געלעגן אונטערן טיש. ר' הלל האָט אַנגעגרייט א קשיא אין מסכת ערכין אויף צו פרעגן דעם אַלטן רבי'ן, אין דעם הערט ער ווי דער אַלטער רבי זאָגט: אַז א יונגער מאַן גרייט אַן א קשיא אין נגלה אויף צו פרעגן איז דאָס תורה שלא לשמה. האָט ר' הלל געחלש'ט. אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפט איז שוין דער אַלטער רבי געווען אַוועקגעפאָהרן און ר' הלל האָט איהם ניט געזעהען.

די תורה וואָס ער האָט פון אַלטן רבי'ן דאַמאָלסט געהערט איז געווען:

לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצה"ר" שנאמר רגזו ואל תחטאו, אי אזיל מוטב ואם לאו יעסוק בתו' שנא' אמרו בלבבכם, אי אזיל מוטב וא"ל יקרא ק"ש, שנא' על משכבכם, אי אזיל מוטב וא"ל יזכור לו יום המיתה שנא' ודומו סלה, ארבע מדות באדם, והם מדות והנהגת בנ"א מצד טבע תולדותם, שלי שלי ושלך שלך, שהנה"א אינה מתלבשת בהנה"ב לבררו ולזככו, אלא שאינו מניחו כלל להגיד איזה דיעה והנהגה בהעיר קטנה כי כל הדיעה וההנהגה הוא כולו שלי. והיא מדה בינונית שהיא עבודת הבינונים. שלי שלך ושלך שלי, הוא כאשר הנה"א מתלבשת בהנה"ב לזככה ולבררה ומשתמשת במעלת הכח והתוקף שבנה"ב כמ"ש ורב תבואות בכח שור, הנה הוא עם הארץ שמבררים ומטהרים את הארץ. שלי שלך ושלך שלך, דע"י שהנה"א מבררת ומזככת את הנה"ב הנה ע"ז נעשה יתרון בהנה"א, דזהו שלי שלך, דהעלי' שנעשה בהנה"ב ע"י עבודת המדות דנה"א, ושלך שלי, היתרון שנעשה בהנה"א ע"י עבודה זו, אבל מעלת החסיד

---

50) ברכות ה, א. גירסת הש"ס היא: אם נצחו מוטב כו'. אבל בעין יעקב נמצא: אי אזיל מוטב כו'. וראה ג"כ בילקוט שמעוני תהלים ד.

והנה בכמה מקומות בדא"ח מביאים מארז"ל בגירסא בלתי רגילה, והוא בשתי פנים: א) הגירסא שאינה רגילה מדויקת יותר. ב) שתי הגירסות מדויקות, אבל להעינן המתבאר במקום זה מתאים מארז"ל המובא כפי פירושו ע"ב הגירסא האינה רגילה דוקא.

- וי"ל אשר כאן הוא באופן השני, דהנה מארז"ל לעולם ירגיז כו' יש לפרשו: א) בכל עת שרואה שיצרו הרע מתגבר ח"ו עליו, וצריך להלחם עמו שלא ישלוט באברי הגוף, וכמו שנתבאר בארוכה בתניא פרק כט — לא. ומובן אשר עפ"ז צ"ל: אם נצחו מוטב כו'. ב) לעולם ירגיז, כפשוטו. היינו תמיד (לקו"ת פ' שלח ד"ה בפ' נסכים פ"ג), והמרגיז הוא אדם, מדריגה היותר גדולה (לקו"ת פ' תזריע ד"ה אדם כי יהי'), ואין שייך לומר שהיצה"ר לוחם עמו בפועל וצריך לנצח המלחמה. אלא שתכלית ההרגזה היא שלא יוכל להכשילו. — וכן מפרש לעולם ירגיז כו' כאן, וכמוש"כ בפנים. ומובן אשר לפי' זה מתאמת הגירסא: אי אזיל מוטב כו'.

הוא שמתחסד עם קונו עם קן דילי'[51] ואינו חושב אודות היתרון שנעשה בו מצד עבודה זו, דזהו שלי שלך ושלך שלך, וכל כוונתו הוא אך ורק שתושלם הכוונה העליונה. שלך שלי ושלי שלי, דמי שעובד רק בשביל היתרון שנעשה בו בנפשו האלקית ע"י עבודתו, הנה הגם שהוא פועל ישועות בנפשו בעליות גדולות, אבל בכ"ז הנה חומריות העולם נשאר בגשמיותו. וזהו רש"ע שהרע יש לו חיות וקיום מהשי"ן כנודע".

והנה כל זה היא העבודה במדות בני אדם, ויש עבודה גדולה מזו והיא בהמדות שבדיעות והעבודה בדיעה עצמה. והיינו ב' אופני העבודה בעבודת השי"ת במדות שבשכל, ובשכל עצמו שלמעלה מענין המדות. דמדות שבשכל הגם שהם למעלה במעלה ומדריגה לגבי המדות שבלב, דמדות שבלב הן התפעלות בתנועה ממשית ובהרגש בשר הלב בחסד וגבורה והתפארות או באהבה ושנאה בהזדעזות ורעידת גופו, אבל מדות שבשכל הגם שענינם בהתפעלות אמנם הן התפעלות שכלית, הגם שהוא שכלי אינו בערך ענין השכל והידיעה בהתקשרות בהמושג.

וזהו לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצה"ר, דבעבודת השי"ת ישנם ג"כ ארבעה אופני עובדים בארבעה דרכי עבודה. ישנם עובדי הוי' והם צדיקים המקושרים לאלקות ועוסקים בתורה, וישנם בעלי תורה והם מדרי' הבינונים, וישנם בעלי מדות ועבודתם באהוי"ר שכליים ועיקרם בעבודה מאהבה, וישנם יראי אלקים מפני הדין והמשפט בעונש גיהנם או בהעדר השכר הנפלא בעוה"ב. וטבעי בני אדם להיות מוטעים במעמדם ומצבם, וזהו לעולם ירגיז אדם, שהוא בעל השכלה והשגה", ידע שגם מי שהוא במדרי' צדיק צריך שמירה מהיצה"ר שלא יכשילו פתאום. ולכן צריך להרגיזו תמיד ולהשגיח עליו. והבינונים צריכים לעסוק בתורה תמיד להנצל מהיצה"ר. ובעלי מדות העובדים את הוי' באהוי"ר צריכים להתעסק בעבודה דק"ש שהיא ההתבוננות בהוי' אחד, ויראי אלקים" עבודתם בזכרון יום המיתה

---

51) זע שיחת ל"ג בעומר תש"ח (לקוט ל) ע' 5 און די ערשטע הערה דארט.

52) סידור האריז"ל בהגדה פיסקא הקהה את שיניו. קהלת יעקב מע' רשע. ועי"ג כ"ז חי"א נז, א.

53) לקו"ת שה"ש ד"ה צאו"ר (השני) ס"ב. ד"ה חביב אדם דל"ג בעומר, ש"ת. ועוד.

54) להעיר מההקדמה לדרך חיים. קונטרס התפלה ס"ב.

55) ע"פ משנ"ת בפנים, אין מקום מעיקרא לקושיות המפרשים בברכות שם: א) מפני מה לא יזכיר לו תיכף מתחלה יום המיתה —וע"פ הנ"ל מובן, כי זהו רק עבודה דיראה תתאה. ב) אם לא הועיל העסק בתורה איך יועיל קריאת שמע שאינה אלא פרשה בתורה.

ויעוין בתורת שלום ספר השיחות ע' 129 ואילך באריכות, דנשמות גבוהות ביותר עיקר בירורם הוא מותא תורה, נשמות נמוכות מהם אין זה פועל בהם הבירור ועיקר בירורם הוא לבא תפלה וכו'.

וע"פ זה יומתק ג"כ אריכות לשון הש"ס. דלכאורה הול"ל: לעולם ירגיז כו' תחטאו, אי לא אזיל יעסוק בתורה כו' בלבבכם, אי לא אזיל יקרא ק"ש כו' — ומה משמיענו בזה דאי אזיל — מוטב. וע"פ הנ"ל מבואר דדבר גדול קמ"ל, דאי הרגיז ואול מוטב—

אשר שם לא יועיל ענין התשובה ורק היום לעשותם."

יז. למעלה איז זייער טייער עניני עבו־דה וואס אידן טוען, אפילו קלייניקייטן. אין הנהגות בני אדם, זעהען מיר אז עלטערן שפילן זיך מיט קליינע קינדער, שפילט מען זיך מיט זיי אין עניני קטנות, א זייטיגער מענטש גייט פאַרביי און זעהט ווי די על־טערן מאכן זיך קליין, לאכן זיי ניט, ביי די עלטערן איז דאס דער גרעס־טער פאַרגעניגן, די גרעסטע שעשועים, אזוי אויך אין נמשל, למעלה איז מען א סאך מער צופרידן פון די פשוט'ע אידן וואס זאגן תהלים מער ווי פון די גרעסטע בעלי הבנה והשכלה.

ש"פ משפטים, בסעודה

א. ביי די רביים איז געווען איי־נער וואס האט געזאגט, אז פאר א ווייסע בארד ווערט ער נתפעל און פלעגט טייטשן דעם פסוק והדרת פני זקן, אז פון זעהען א "פני זקן" ווערט מען "הדור", ד. ה. שענער. די התפעלות איז פון דעם אלקות וואס איז דא בשערות על דרך שערות נזיר, וואס אין זיי איז דא קדושה.

עס איז ידוע דער מאמר רז"ל[56] הללו בוכין והללו בוכין, צדיקים נדמה להם כהר רשעים נדמה להם כחוט השערה. בתחלת עבודת ה' קוקט אויס זייער שוועך דער ריבוי המצוות און די פרטי הדברים וואס זיינען פאראן אין מצוות, וואס דאס איז דאך זאכן ניט גלאט אזוי, נאר אדער א מ"ע אדער א מל"ת.

באמת דארף מען אנהויבן מיט א האר. אט אזוי ווי דער נפש הבהמית קומט דאך ניט אל האדם להסיתו אויף א דבר האסור המוחלט, ווייל דאס איז דאך ניט שייך לכל איש ישראל, נאר ער קומט צו אים אין אזעלכע זאכן וואס היינגען אויף א האר, אזוי איז אויך אין עבודת ה' דארף מען אנהויבן פון א האר.

ב. אין יאהר תרנ"ו איז געקומען דעם ערשטן מאל אין ליובאוויטש החסיד ר' פייוול זאלמאנאוו", דאס איז געווען נאך פאר דער התיסדות פון ישיבת תומכי תמימים. דאמאלסט איז געווען דער סדר אין ליובאוויטש ווי אין אלע חסיד'ישע שטעט, אז ווינטער פלעגט מען לערנען ברבים תורה אור און זומער לקוטי תורה און אזוי איז אויך געווען דער סדר אין ליובאוויטש. עס איז געווען א פתגם שגור, אז בלויז זיין אין ליו־באוויטש, אפילו ניט נעמענדיג אין חשבון דעם לערנען און דאוו־נען, נאר בלויז טרעטן אויף דער ערד איז א ענין, נאר דאס איז א ענין פון חג"ת. חב"ד מאנט עבודה בפועל.

ה"ז הוכחה שהוא מאלו המקושרים לאלקות כו'. וא"ל אזיל ועסיק בתורה ואזיל מוסב— ה"ז הוכחה שהוא מסוג השני הנ"ל וכו'.

56) סוכה נב, א.

57) געבארן ה'תרל"ט אין קלימאוויץ, מאהיליעוער גובערניע, געווען אין ליובא־וויץ תרנ"ו־תר"ס. תר"ס־תש"ב אין ווארשא.

— די התבוננות פון חג"ת איז אין דעם ענין פון הנותן לשכוי בינה און די התבוננות פון חב"ד איז אין שמע ישראל און ברוך שם —.

די וועלכע פלעגן פאָרלערנען פאָרן עולם זיינען געווען: החסיד רשב"ץ, ר' חנוך העגדל, המ"ץ ר' דוד און ר' יעקב קאָפּל. דאָנערשטאָג פלעגט מען פאָרבריינגען, א קליינע פאָרבריינגען איז געווען פינף שעה, א גרויסע פאָרבריינגען איז געווען א גאַנצע נאַכט.

ג. וועו איך בין איינמאָל נאָך אזא לערנען ברבים אַריין צום טאָטן האָט ער מיר געפרעגט וואָס מען האָט געלערנט. האָב איך געענטפערט אז מען האָט געלערנט דעם מאמר אין תו"א ואלה המשפטים, אין דעם ענין פון וזרעתי את בנ"י זרע אדם וזרע בהמה, וואָס דאָס איז צוויי מדריגות אין נשמות, זרע אדם וזרע בהמה און דער הפרש איז וואָס אדם יש לו דעת ובהמה אין לה דעת, וואָס די כוונה פון דעת איז הרגשה כמו והאדם ידע.

האָט מיר דאָמאָלסט דער טאָטע מבאר געווען עד"מ ווי אדם ובהמה ביידע קוקן אויף א זאָך, א בהמה האָט אויך אויגן און זעהט, דער הפרש איז, אז א אדם פאָרשטייט וואָס ער זעהט און א בהמה פאָרשטייט ניט וואָס זי זעהט. אָ־מאָל טרעפט, אז די בהמה פאָרשטייט אויך וואָס זי זעהט נאָר זי איז דאָס ניט מרגיש.

—עס איז שווער צו בענוצן זיך מיטן לשון בהמה, ווייל ס'זיינען דאָ אָזעל־כע, וועמען דאָס וועט פאָרדריסן, אָבער באמת, חסידים ווייסן דאָך, אז די כוונה איז אין מדריגות הנשמות און עס איז דאָך א בפירוש־ער פסוק און ווי דער לשון התו"א אין דער הגה"ה אז כמעט כל הנ־שמות בדורותינו הן מזרע בהמה—.

די יעצטיגע צייט איז דאָך אָזא וואָס אפילו א בהמה דאַרף אויך דערהערן, מען מיינט דאָך אונז און מכל מקום דערהערט מען ניט. אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הרי־פות בעלי לא תסור מעליו אולתו". דער אויל כל זמן עס איז דאָ בעבלעך אין מכתשת מיינט ער, אז מען מיינט דאָס ניט איהם נאָר די בעבלעך. דער גאנ־צער מין האנושי ליידט דאָך, דוכט זיך דעם אויל, אז מען מיינט דאָס ניט אים. עס איז דאָך אָבער, אם ישראל עושים תשובה מיד נגאלים, די גמרא זאָגט" מעמיד עליהם מלך קשה כהמן עד שעושים תשובה, עס איז דאָך נאָך קשה יותר מהמן, דאַרף מען דאָך תשובה טאָן. מצד אהבת ישראל האָט מען דאָך גע־דאַרפט צוגיין צו א אידן און זאָגן: גוואַלד האָב רחמנות, מ'דאַרף דאָך תשובה טאָן, אָבער דער אויל כאָפּט זיך נאָך אַלץ ניט. מען טוט דאָך בפועל ממש גאָר ניט. עס איז שווער צו ריידן אין פרט, רבנים, בעלי־בתים, מגידי שיעור, שוחטים, תלמידי

58) משלי כז, כב.
59) סנהדרין צז, ב.

אין יאָר תש"ב אומגעקומען דורך די נאצים. הי"ד.

הישיבות מען טוט דאָך גאָר ניט, מען ליגט אין נאָרישקייטן, אין כבוד וכדומה, מען שפּילט זיך אין פּייפּער־לאָך, עס ברענט דאָך א פּייער, דאָרף מען דאָך ראָטעוועז וואָס מען קען און מ'פּיהלט דאָס גאָר ניט, עס ברענט דאָך זיין הויז, זיינע קינ־דער, ער אַליין ברענט.

ד. ירמי' הנביא אז ער האָט גע־זאָגט זיין נביאות האָט מען זיך ניט געכאָפּט, אפילו וועז ער האָט געש־ריבן איכה ישבה בדד. אונזערע ברי־דער מעבר לים טרינקען זיך אין א ים פון בלוט־צרות, זיינען מיר דען בעסער פאָר זיי? אז מיר האָבן זיך געראָטעוועט, דערפאָר איז וואָס? מיר זיינען דאָ אין א רוהיג לאַנד ב"ה, והשי"ת יעזור שיהי' כן, אָבער זיינען מיר דען בעסער פאָר זיי? ביי מיר איז ברור, אַז זיי דאָרטן זיינען צדיקים, אפילו אזעלכע שלא הניחו תפילין וכדומה זיינען יעצט צדיקים גמורים, אדרבא עס קען דאָך זיין, אז זיי ליידן דאָרטן פאָר אונז, עס קען דאָך זיין אז בשלך הרעה הזאת.

ווי פיהלט מען זיי? אמת, מען גיט צדקה, אָבער ווי אזוי, נאָכדעם ווי מען עסט אָפּ רוהיג און מ'לייענט א „פּייפּער" לייגט מען אריין די האָנט אין קעשענע אָן מ'שרייבט אָן א טשעק און אין א פּאָר מינוט שפּעטער פאָרגעסט ער אויף דער גאַנצער מעשה. דאָס איז ניט געזונ. בשעת מען עסט דאָרף דער ביסן ניט איינגיין, מען דאָרף בעת מעשה א טראָכט טאָן, וואָס טוט זיך מיט יענע אידן מעבר לים, צי האָבן זיי דאָרט א שטיקל ברויט און מען דאָרף אָפּברענען א שטיקל ברויט פאָר זיי אוועקצושיקן. נאָר דער עיקר קאָן מען זיי העלפן מיט תשובה, תורה ותפלה, תפלה בצבור, א פרק משניות, וואָס דאָס איז אויך אהבת ישראל. עס גייען ארום אלטע אידן מיט „פּיי־פּערס" אין די קעשענעס, וואָס מיר תפלה בצבור, א פרק משניות, — זיי האָבן אין משך פופציג יאָהר זייענדיק דאָ אינגאַנצן פאַרגעסן אויף דעם, זיי קומען פון וויטעבסק, ראָק־שיק און פערשידענע ערטער, זיי האָבן גאָר געדארפט לערנען דעם מעבר יבוק, ריכטן זיך אויף נאָך 120 יאָהר, מען דאָרף זיי מצד אהבת ישראל מעורר זיין.

ה. אין יאָהר תרס"ח איז דער פע־טער רז"א געווען מיט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אויף דאָטשע. האָט דא־מאָלסט דער פעטער רז"א געפרעגט דעם טאָטן, וואָס איז די הכרחיות אז דער ענין ההתבוננות זאָל זיין דוקא בעת התפלה, פאַרוואָס איז ניט מספיק דער ענין ההתבוננות קודם התפלה אָדער אין אן אנדער זמן. די תשובה איז געווען, אז דער ענין איז טאָקע מוכרח. ווייל אָהן דעם קען זיין, אז ער זאָל פאַרשטיין דעם ענין גוט מיט א השגה טובה אָבער דאָס איז ניט שייך צו פועל און פון דעם קען אַרויסקומען א חטא. וביאר בזה הפסוק ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו. ערומים מל' ערום, ויהיו שניהם ערומים, ר"ל משכילים, שניהם, היינו אדם ואשתו, ר"ל אשר השכל מובן גם בכלי המוח, אבל ולא יתבוששו, מל' בושש, בא שש, שאינו שייך למדות בפועל, וזה

סבה לחטא עץ הדעת, שבענין עה"ד יש מחלוקת חד אומר תאנה היתה וחד אומר חטה היתה. הפי' בזה, תאנה מל' תואנה, ר"ל כשההשכלה אינו באה לידי מדות בפועל, אז הוא מרגיש רק את עצמו ומבקש חסרונות על זולתו, יענעו' איז א שקרן, א יש, א מציאית, און וועגן זיך טראַכט ער גאָר ניט. חטה, הכוונה על משכיל ומבין הדבר בטוב גם בהשגה בכלי המוח, הן בנקודת ההשכלה והן בנקודת התמצית, אבער צו עסן — האָט דאָס קיין שייכות ניט.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) מען הערט וואָס מ'רעט. מען הערט זיך איין גאַנץ גוט. מען רעדט אי־בער איינער מיטן אַנדערן און מען פאַרשרייבט, אָבער — ולא יתבוששו, צו עבודה בפועל קומט ניט.

ו. דער רב"ש— בנו הבכור של הצ"צ — איז געווען א גרויסער עניו און א לב נשבר. ער האָט ניט אָנגענומען קיין נשיאות נאָך דער הסתלקות פון צ"צ אזוי ווי די אַנ־דערע קינדער. ער האָט געזאָגט, אז ער גענדיגט דעם טאַטן — הצ"צ — דעם זיידן — אדמו"ר האמצעי — און דעם עלטער זיידן — אדמו"ר הזקן — און דערפאַר קען ער ניט מקבל זיין קיין נשיאות. דער זיידע מהר"ש האָט אויף דעם געזאָגט, אז דאָס — זה שהי' זוכר — איז דער ענין פון פי שנים, און האָט מבאר געווען, פי שנים מיינט העכער פון עולם.

ז. אמאָל האָט דער זיידע מהר"ש גע־שיקט דעם טאַטן צום פעטער הרב"ש נ"ע ער זאָל אים פאַרהערן. דער טאַטע איז דאָמאָלסט אָלט געווען כבן שבע און האָט געלערנט בבא קמא די משנה ארבעה אבות. האָט הרב"ש דערציילט דעם טאַטן, אז ער גע־דיינקט ווי דער אַלטער רבי האָט גע־לערנט מיט אים די משנה, וועז ער איז אלט געווען כבן שבע שנים — דער אַלטער רבי האָט געלערנט דעם רב"ש די טעמי הנגינה, וואָס ס'איז דאָ חילוקים אין די טעמי הנגינה פון תורה, נביאים וכתובים. אין תורה גופא איז דאָ חילוקים צווישן די טעמי הנגינה פון שירת אז ישיר, עלי באר און שירת האזינו, אָזוי אויך איז דאָ חילוקים אין די טעמי הנגינה פון ויהי בנסוע אָדער די פסוקי המסעות. —

האָט דער אַלטער רבי אזוי גע־טייטשט די משנה: ארבעה אבות נזיקין, עס זיינען פאַראן נזיקין וואָס זיי קומען פון די מזיקין, ארבעה אבות, תולדות איז דאָ אַ פולע, אָבער אבות איז נאָר ארבעה, השור, מלשון שור, מ'קוקט וואוהין מען דארף ניט, הבור, מלשון בור, שדה בור אינה מעובדת, וואָקסט דאָרט ווילדע זאכן, מען לערנט און מ'איז מקיים מצוות, אָבער פון זיך אַליין אָהן עבודה. המעבה זה השן, — מען מאכט אַ ברכה און דאָך עסט זיך, — ההבער, דאָס מיינט כעס, אָט דאָס זיינען ארבעה אבות נזיקין.

(שאל א' מהרבנים המסובים, הלא יש מאן דאמר בגמרא המבעה זה אדם, וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:) מ'דאַרף ניט האָבן קיין גרעסערן מזיק ווי דער אדם.

ח. אז דער אלטער רבי איז אַנ־געקומען קיין וויטעבסק איז דאָרט

געווען א עיר מלאה גאונים וחכמים. מיט זיבעציג יאָהר פריהער זיינען געווען די מקומי התורה: מינסק, בריסק, פּאָלאָצק, נאָך פריהער, וויל־נא. אין וויטעבסק זיינען געווען אנשים פשוטים, נאָכדעם, נאָך גזירת בעהמען[60], האָבן זיך דאָרט באזעצט גדולי התורה און עס איז געווארן א עיר מלאה חכמים וגאונים. דאָ־מאָלסט איז געווען דער סדר אז יונגע לייט פלעגן דאָוונען ותיקין און נאָכדעם האָבן זיי געלערנט דעם גאַנצן טאָג. תיקון חצות פלעגן זיי אָפריכטן בעשרה, און די בחורים פלעגן לערנען א גאַנצע נאַכט. דער אַלטער רבי האָט זיך אויך אזוי געפירט א משך זמן. נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבן צו דאָוונען אין סידור פון של"ה הקדוש ועל פי קבלה. אין פּאָלאָצק זיינען געווען בעלי קבלה. ר' עזריאל פּאָלאָצקער, זיין פּאָטער און זיין זיידע זיינען גע־ווען פון די בעלי קבלה. דעם אלטן רבי'ן האָבן זיי גערופן דער יונגער מאן בעל מקובל ווייל אין פיעל זאָכן פלעגן זיי מוזן אים פרעגן און נאָר ווייל ער איז געווען נאָך זייער יונג, פלעגן זיי אים רופן, דער יונגער מאן.

שפּעטער איז דער אַלטער רבי געפאָרן אין מעזריטש. ער איז דאָרט אָנגעקומען בערך אין יאָהר תקכ"ה. דער מגיד האָט שוין דאָן געפירט די נשיאות שוין פיר יאָהר.

דעם ערשטן יאָהר—אחר הסתלקות מורנו הבעש"ט נ"ע האָט געפירט די נשיאות ר' צבי — בנו של הבעש"ט נ"ע.

ט. דער אלטער רבי האָט אין מעז־ריטש געהערט א סך תורות פון בעש"ט, אז ער איז פון דאָרטן גע־קומען אין וויטעבסק האָט ער גע־זאָגט אויף דער בימה, אז ער האָט געבראָכט א תורה, האָבן זיך אַלע צוגעגרייט צו הערן, האָט דער אַל־טער רבי געזאָגט תורה א פירוש אויפן פסוק לא תשא שמע שוא, לא תקבל להי"ר, ומהו הפירוש אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס. כי חז"ל למדו[61] עד שקר מפסוק אחר. האָט דער אַלטער רבי געזאָגט פון מגיד בשם הבעש"ט, יעדן איינעם גיט מען מלמעלה א מעלה מיוחדת בירידת נשמתו למטה, א ודאי האָט זי אויך חסרונות, אָבער מען גיט יעדן א מעלה מיוחדה, איז דורך דעם וואָס צווויי זאָגן עדות אויף דעם חסרון וואָס ער האָט געטאָן נעמט מען פון אים צו די מעלה און דאָס איז חמס, און דאָס איז דער פירוש פון פסוק, לא תשא שמע שוא, לא תקבל לשון הרע כדי שלא תשת ידך עם רשע, דאָס מיינט דעם יצה"ר, להיות שנים עדים, עד חמס, אויף חומס זיין דעם טוב און דעם עילוי וואָס ער האָט.

פון דער תורה וואָס דער אַלטער רבי האָט געזאָגט איז געוואָרן א רעש אין בית המדרש דער אַלטער רבי איז געווען א חכם בעצם, א מצביא טבעי און האָט געוואוסט ווי צו נעמען דעם עולם.

י. נאָכדעם האָט דער אלטער רבי געזאָגט, אז ער האָט נאָך א תורה פון בעש"ט:

60) זע ספר הזכרונות פרק לז־לט.

61) שבועות לא, א.

כי תראה חמור שונאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזב תעזב עמו. הערט אידן ווי מען לערנט א פסוק אין מתיבתא דרקיע: כי תראה, אז דו וועסט זיך גוט ארום קוקן וועסטו זעהען, אז חמור, דאָס מיינט מען דעם יצה"ר, די חומריות איז שונאך, ער איז דיינער א שונא, רבץ תחת משאו, דער גוף מיטן גאַנצן פעקל וואָס מען דאַרף איהם מברר זיין, ווייל עס איז אין אים דאָ ניצוצות וואָס מען דאַרף זיי מברר זיין, וחדלת מעזב לו, דו וועסט דאָס איבערלאָזן און ליגן אין העכער און ניט וועלן זיך פאַרנעמען מיט איהם, זאָגט די תורה עזב תעזב עמו, דאָס מיינט, אז מען דאַרף זיך יע פארנעמען מיט אים ועל ידי זה עזב תעזב עמו, ע"ד ורב תבואות בכח שור, וואָס דורך דעם לייכט די נשמה מיט א יתרון אור. רבץ איז בגימ' צהר עם הכולל.

נאָך דער תורה האָט מען אויף מקושר צום אַלטן רבי'ן פון די געהערט צו ריידן מיטן אַלטן רבי'ן. תורות. החסיד ר' גבריאל איז געווארן א

פורים — בסעודה

גוט יום טוב.

דער יום טוב פורים איז א זכרון אויף דער הצלה פון אידישן קער־פער. די הצלה איז געווען בדרך נס, וואָס אַלע האָבן געזעהען אז עס איז א געטליכער וואונדער.

נאָך דער ערשטער גאולה פון מצרים, האָט השי"ת אונז בעגליקט מיט פערשידענע נסים, געטליכע וואונדער, הן נסים פרטים צו אייג־צעלנע מענשן און איינצעלנע פאַמילי־עס, און הן נסים כללים צו א גאַנצער שטאָט אַדער א גאַנצע מדינה, אָבער נסים כללים וואָס האָבן אַרומגענומען דעם כלל ישראל זיינען געווען דער נס פורים — אין יאָהר שלשת אלפים ארבע מאות וארבע — וועלכער איז געווען פאַר אלע אידן אין די הונ־דערט זיבען און צוואַנציג מדינות פון אחשורוש'ס קעניגרייך, און דער נס חנוכה — אין יאָהר שלשת אלפים שש מאות עשרים ושתים — אין ארץ ישראל.

ביידע נסים — פורים און חנוכה — זיינען געטליכע וואונדער וועל־כע האָבן געבראַכט דעם גרעסטן קידוש השם, אז די גאַנצע וועלט, אלע פעלקער האָבן געזעהען די גע־טליכע וואונדער וועלכע האָבען בעג־ליקט דעם עם ישראל, אָבער דאָך זיינען די ביידע נסים — פורים און חנוכה — פערשידענאַרטיג אין דעם, וואָס דער נס פורים איז די הצלה פון אידישן קערפער, און נס חנוכה איז די הצלה פון אידישן גייסט און מאַראל".

* * *

יעדע ישועה קומט נאָך א געוויסע צרה, און יעדע צרה וועלכע קומט אויף אידען איז א שטראָף פאַר גע־

---

62) זע לבוש או"ח סתר"ע. ס"ז שם סק"ג.

וויסע עבירות, ד. ה. אז די אידן טוען תשובה אויף די זינד וועלכע זיי זיינען באַגאַנגען, דאַן שיקט השי"ת א ישועה און זיי ווערן געהאָלפן. די הילף איז ניט נאָר וואָס השי"ת נעמט אַראָפּ די שטראָף פון די אידן, נאָר ער באַגליקט די אידן מיט א ישועה. פאַרשטייט מען אז די צרה שטראָף איז לויט די עבירות, און די ישועה גליק איז לויט דער תשובה.

* * *

די ישועה גליק פון נס חנוכה איז געקומען נאָך דער צרה שטראָף פון די יונים, וואָס עס איז געקומען פאַר די עבירות וועלכע אידן זיינען באַגאַנגען אין דער צייט פון בית שני.

דער צווייטער בית המקדש, הגם עס האָבן אין אים געפעלט געווי־סע זאַכן לגבי דעם ערשטען בית המקדש", אָבער דאָך זיינען די ער־שטע יאָהרן פון צווייטן בית המקדש — לערך 180־190 יאָהר — גע־וען א גליקליכע תקופה פאַר אידן. האָבען זיך אידען אָנגעהויבן חבר'ן מיט די איבעריגע פעלקער, איבער־הויפּט מיט די יונים, ביי וועמען זיי האָבן געפונען געוויסע געלע־רנטע מענטשן".

דער שר החכמות איז געווען אין מלכות יון". דאָס האָט גורם געווען די התגברות פון מלכות יון. וואָרום די יניקה פון קדושה איז גורם די התגברות הקליפה. וכידוע מהזהר" בענין שקר, דהאותיות עצמיים דשקר הם ק"ר, דאינון אתוון זיופין ונטלין אות שי"ן ביניהו ונעשה שקר.

אין פערלויף פון עטליכע יאָהר איז געווארן א התבוללות־אסימילא־ציע באַוועגונג. די יונים האָבן שטאַרק הנאה געהאַט דערפון, און אין משך פון עטליכע און צוואַנציג יאָהר האָ־בען זיי געפירט חבר'שאַפט מיט אידן. זיי האָבן אָפּגעריסן די אידן פון תורה און מצות און פון השי"ת. די התגב־רות איז געווען וואָס טמאו כל השמ־נים שבהיכל, אָלץ וואָס ביי אידן איז געווען הייליג און טייער. זיי האָ־בען ניט געוואָלט אידישן רכוש און ניט דעם אידישן גוף, נאָר טמאו כל השמנים שבהיכל, זיי האָבן גע־וואָלט מעביר זיין על הדת, ווי דער מאמר חז"ל זאָגט" כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. אידן האָבן געהאַט מסירת נפש אויף תורה ומצות, אָבער א טייל פון דעם כלל ישראל האָט זיך שטאַרק גע־חבר'ט מיט די יונים.

די אמת גרויסע אידישע פּערזע־ליכקייטן האָבן געוואָרנט די אידן אז זיי זאָלן אָפּברעכן די חבר'שאַפט מיט די יונים, עס האָט אָבער ניט געהאָלפן.

פאַר דער דאָזיקער זינד האָט השי"ת אָנגעשיקט די גרויסע שטראָף, אנטיוכוס הרשע, וועלכער האָט אין משך פון פינף יאָהר צושטערט די

63) זע יומא כא, ב.

64) וועמענס לעהרער האָבן זייער בילדונג געלערנט ביי אידן. — זע סדר הדורות ג"א שם"ה.

65) זע זוהר חדש פּ' יתרו (לח, א).

66) ח"א ב, ב.

67) ירושלמי חגיגה פ"ב, ה"ב. בראשית רבה פ"ב, ה"ד.

עבודה אין בית המקדש, און האָט אַריינגעשטעלט א צלם אין היכל פון בית המקדש, האָט פאַרשוועכט די הייליגקייטן פון אידישקייט, פאַר־גוואָלדיקט און אומגעבראכט צעהנדלי־קער טויזענטער אידישע פאמיליעס, און פיעלע טויזענטער אידן אוועקגע־פירט אין גלות און פארקויפט פאר שקלאפן.

* * *

די גרויסע צרות האָבן ערוועקט די אידישע האָרץ און עס האָט זיך אָנטפלעקט די אייביגע יהדות פינ־טעלע מיט א תשובה געשריי און גרויסע מסירת נפש אויף שמירת התורה ומצות. מענער און פרויען, אַלט און יונג האָבן זיך געלאָזט הרג־נען און פאַרברענען אויף קידוש השם.

דאַמאָלסט האָט זיך געעפנט די אי־דישע האָרץ און אַלע אידן האָבן זיך גוט צוגעהערט צו די רייד פון די תנאים, וועלכע האָבן זיי ערקלערט די סבה און דעם מיין פון די צרות שטראָף וואָס השי"ת האָט אויף זיי אָנגעשיקט פאַר דעם חילול שבת, פאַר די טריפות, פאַר ניט היטן די טהרה, און אידן, מענער און פרויען, אַלט און יונג, האָבן תשובה געטאָן אויף די אַלע עבירות און האָבן ער־הויבן דעם חינוך אויף אָזאַ שטופע, אַז גאָר קליינע קינדער האָבן בעסער אויסגעקליבן ג'הרג'ט צו ווערן אַלס תמימות'דיגע אידן, איידער בלייבן לעבן אפילו דורך אויסגענאַרטע עבו־דה זרה בוקעריי דורך אויפהויבן עפעס פון דיל—חנה ושבעת בניו[68].

* * *

אַלע אידן האָבן זיך אָפגערופן אויף מתתי' כהן גדול'ס רוף „מי להי' אלי", און האָבן זיך פאַרזאַמלט אונטערן הייליגן דגל מי כמוכה בא־לים הוי' — מכבי — און מיטן הייליגן אייי־ביקן אויסגעשריי שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד, האָבן אידן מנצח געווען די גרויסע און שטאַרקע אַר־מייען פון דעם שונא.

אידן, מיט דער אחדות פון גוי אחד בארץ, האָבן דורך תשובה און מסירת נפש אויף תורה ומצות זוכה געווען צו דער הייליגער קראָפט פון הוי' אחד, און האָבן מנצח געווען דעם ביטערן רעליגיעזן שונא און צוריק געהייליגט דעם בית המקדש, און ווי־דער מקיים געווען די תורה אחת וואָס השי"ת האָט אונז געגעבן.

דער סך הכל:

די עבירות פון די אידן דאָן זיי־נען געווען דער חבר'ן זיך מיט די יונים, לערנען זייער קולטור, חילול שבת ומועד, עסן טריפות, ניט היטן די אידישע טהרה. די שטראָף צרה איז געווען דער גייסטיגער חורבן פון בית המקדש, הריגה און שקלאָפעריי אין גלות. דורך תשובה און מסירת נפש איז געקומען די גרויסע געט־ליכע וואונדער ישועה, דער נס חנוכה.

* * *

אין יאָהר דריי טויזנט דריי הונ־דערט און ניינציג צוויי — אין זמן פון גלות בבל — זיינען אידן גע־וועז צושפרייט אין פיעל לענדער, אויך אין די לענדער פון מלכות אחשורוש. עס איז שוין געווען אי־

---

68) יוסיפון. זע אויך גטין נז, ב. איכה רבה סא, ג ובמפרשים שם.

בער פופציג יאָהר פון חורבן בית המקדש, וואָס אידן זיינען געווען אָפּ־ געריסן פון דער הייליגער היים וואו מען האָט געזעהען די בית המקדש נסים און מען האָט געהערט די נביאים רייד.

אידן זיינען געווען צוזייט און צו־ שפּרייט אין פאַרשידענע לענדער, וואו מען האָט זיי שלעכט באַהאַנדלט, און אויך אין לעצדער וואו מען האָט אַנערקענט זייערע מעלות און פיי־ היגקייטן פאַר דער טובה פון דער לאַנד און מען האָט זיי גוט באַהאַנ־ דעלט.

* * *

אחשורוש איז בטבע געווען א הפכ־ פך און דערצו א גרויסער גס הרוח, א חכם בעיניו, א נוח לכעוס. באַ אים איז געווען א צונויפמישונג פון גו־ טעס און שלעכטעס, חכמה און טפשות, אַלץ צוזאַמען ווי די חז"ל (מגילה י"ב א') זאָגן מלך פקח הי', מלך טפש הי'.

אין די צייטן פון זיין פאַטער דריוש, און אויך אין אַנפאַנג פון זיין צייט, האָבן אידן געהאַט גוטע באַשעפטיגונג און פרנסה אין זייער מדינות.

פון צייט צו צייט — צוליעב פער־ שידענע סיבות פון געשעפט זאַכן און געשעפטליכע באַקאַנטשאַפטן — האָבן זיך אידן אַפּגעריסן פון זייער תורה ומצות לעבן און האָבן זיך אַריינגעלאָזן אין וועלטליכן לעבן, האָבן געזוכט לוקסוס, דער שבת איז געווארן וואָכעדיקער, דער כשר איז געווארן גרינגער, דער פאַמיליען לעבן — טהרת המשפחה — איז גע־ ווארן גרעבער.

די אידן אין יענער צייט האָבן זיך פאַרגעסן אז זיי זיינען דער עם הנבחר און האָבן אַנגעהויבן גרינג־ שעצן אָט דאָס וואָס הקב"ה בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון, און אַנגעהויבן לעבן א פרייען לוס־ טיקן לעבן ככל הגוים.

מרדכי היהודי און מלאכי הנביא האָבן פיעל געריעדט צו די אידן און זיי געווארנט, אַז השי"ת דולדעט ניט אַזאַ לעבן און וועט ביטער באַש־ טראָפן דערפאַר.

מרדכי היהודי און מלאכי הנביא האָבן די אידן געגעבן צו פאַרשטיין אז אויב חלילה ג־ט־ס ב"ה צאָרן וועט זיך אויסגיסן אויף זיי און זיי־ ערע פאַמיליעס, וועט ניט העלפן זייער חבר'ן זיך מיט די אומות־ העולם'דיקע גוטע פריינד, עס וועט ניט העלפן זייער גרויסע עשירות, און זיי האָבן ערקלערט פאַר די אידן געוויסע שטעלן וואָס השי"ת האָט געזאָגט אין די תוכחה פרשיות, אַבער ליידער, האָבן די פאַרפעטעטע און צולאָזענע הערצער ניט געלאָזן הערן די ערליכע טרייע רייד, און ניט קו־ קענדיק אוף דעם וואָס מרדכי איז געווען איינער פון די אַנגעזעהענסטע אין קייזערליכן פאַלאַץ האָבן זיינע רייד נועגן היטן תורה ומצות ניט גע־ האַלפן.

* * *

אחשורוש האָט געפירט א גרויסע מלחמה מיט פערשידענע מדינות, און האָט זיי באַזיגט. די אידן פון אחשורוש'ס קעניגרייך האָבן פיעל געאַרבייט פאַר דער מלחמה און האָ־ בען גוט פאַרדינט, און דערצו גע־

קראָגן פערשידענע דאָנק אויסצייכע־ נונגען און האָבן פאַרנומען גרויסע אָמטן אין דער רעגירונג.

צווישן די מענטשן וואָס אחשורוש האָט אַריינגענומען אין מלוכה ראַט איז געווען איינער פון נידעריקן אָפּ־ שטאַם, פון פאַך" א שערער אין א באָד, המן בן המדתא איז געווען זייַן נאָמען. געווען איז ער א מענטש מיט א גרויסער אמביציע, א בעל־גאוה און א אָפּנאַרער און האָט זיך אַריינ־ גע'גנב'עט צווישן אחשורוש'עס עצה געבער.

וועז אחשורוש האָט זיך אומגע־ קערט פון דער שלאַכט מיט א גרוי־ סען זיג, האָט ער געמאַכט די אמת'ע גרויסע סעודות פאַר אַלע זיינע אונ־ טערטאַנען, אויף וועלכע אויך די אידן זיינען געווען אייַנגעלאַדן דורך דער קעניגליכער קאָמיטע, וואָס איז באַשטימט געוואָרן פון קעניג אויפ־ צופאַסן אז יעדער גאַסט זאָל זיין גוט באַפרידיגט מיט שפייז און גע־ טראַנק לויט זיין פאַרלאַנג.

די נבילה וטריפה סעודות מיט די ווילדע הולטייסטווע האָבן נאָך מער פאַרדאַרבן די אידן, און ניט קוקנדיק אויף דעם וואָס די גאולה צייט — לויט דעם פאַראויסזאָג פון די נביאים — האָט זיך שוין דער־ נעהענטערט האָבן די אידן גאָר ניט געווואָלט הערן פון דעם, זיי האָבן דאָס אויסגעלאַכט מיט די פרעכסטע שפאָס־ווערטער.

די מלחמה גרויסע פאַרדינסטן מיט די קעניגליכע דאָנק בריף האָבן זיי פאר'שיכור'ט. זיי האָבן באַוואויזט די גרעסטע און שענסטע פאַלאָצן און זיי איז זייער געפעלן געוואָרן דער פרייער לעבן, אָהן שבת, אָהן כשרות, אָהן מקוה, אָהן תפילין א. א. וו. און זיי האָבן געגאָסן פון דעם ער־ דישען קערפערליכען לעבן פון דער פולער האָנט.

יעדער מוסר ווארט האָבן זיי שענ־ דליך אָפּגעווארפן , עס איז געווען דער שפּוט השופטים צייט", די ריי־ כע מיינען אז זיי זיינען זיכער מיט זייער רייכטום און ניט נאָר האָבן זיי גרינג געשעצט די תורה־אידן און די רבנים, נאָר אויך זיי געשטראָפט מיט וואָס זיי האָבן געקענט.

* * *

פון יענעם שטראָף טאָג וואָס אחש־ ורוש האָט געטויט זיין פרוי ושתי זיינען אריבער פינף יאָר. אין דער צייט איז אסתר באַשטימט געוואָרן פאַר א קעניגען . לויט דעם פאַר־ זאָג פון מרדכי היהודי האָט קיינער ניט געוואוסט איר אָפּשטאַמונג און נאַציע.

פינף יאָהר האָט אַ געוויסער טייל אידן וועלכע האָבן געלעבט אין אחשו־ רוש'עס קעניגרייך גוט און צופרידן, געלעבט אין גרויס לוקסוס פראַנק און פריי, אָהן תורה און אָהן מקיים זיין די מצות, מען האָט מחלל שבת און יו"ט געווען, געגעסן טריפות ונבילות, געלעבט ווי די איבעריגע פעלקער און פאַרשוועכט דעם ריכטיגן אידי־ שען מאָראַל.

* * *

69) מגילה טז, א.

70) דור ששופט את שופטיו (ב"ב ט"ו, ב).

מרדכי היהודי, ניט קוקנדיק אויף זיינע גרויסע אידישע פליכטן, אלס אייניער פון די גרעסטע אידישע פער־זענליכקייטן וועלכע האבן געלעבט אין דער הויפט־שטאט פון די הונ־דערט זיבן און צוואנציג מדינות פון מלכות אחשורוש, און וועלכער איז געשטאנען אין פארבינדונג מיט אלע תורה אידן אין די אלע לענדער אין גלות און אויך אין ארץ ישראל, איז ניט קוקנדיק אויף זיין גרויסן אמט אין קענגליכן פאלאץ האט זיך די אלע יאהרן אפגעגעבן מיט אידישן חינוך.

מרדכי, אלס אידישער מנהיג, האט געוואוסט אז דער עיקר ויסוד פון אידישקייט איז דער חינוך, און אז דער חינוך זאל זיין דורך פרומע מלמדים, האט ער געגרינדעט חדרים מיט מלמדים ערליכע אידן וואס הא־בען געקענט און האבן געלייגט די גאנצע קראפט אויף איינצופלאנצן אין די קינדער אמונת ה' וחיבת התורה און מסירת נפש אויף אידישקייט.

אין דער צייט וואס די רייכע אידן האבן געפירט זייער אסימילאטאריש לוסטיגן לעבן, האט מרדכי מיט זיין גרופע מלמדים אויסגעהאדעוועט א גרויסע צאל אידן לומדי תורה ושומרי מצות, וועלכע האבן געזארגט אז אויך זייערע קינדער זאלן האבן דעם אמת'ן אידישן חינוך. די עלטערן זיינען געווען פארזארגט פון דאגת הפרנסה און, אין דער צייט פון דער גזירה, אויך מוכנים להריגה און פונדעסט־ווען האבן זיי געשיקט זייערע קינדער לערנען תורה.

אין משך פון די צעהן יאהר וואס המן איז אריין צווישן די מלוכה לייט האט ער זיך, מעשה שטן, דורך פערשידענע שפיצלאך אריינגעגנב׳גנב׳ט צווישן די רואי פני המלך אחשורוש, און עס האבן זיך אים געמאכט פער־שידענע געלעגנהייטן ׳וועלכע האבן אים ערמעגליכט צו שטייגן אין די העכערע קעניגליכע אמטן. די הויפט זאך איז געווען זיין גרויסע עשירות, וואס ער האט געפונען פערשידענע אוצרות[71], און האט מיט זיי ארויס־געהאלפן — אויף פערשידענע אופנים — דער רעגירונג.

המן׳ס גרויסע פארדינסטן פאר דער רעגירונג האבן געשטייגט פון צייט צו צייט, און זייענדיק פון זיי־ער א נידעריקע אפשטאמונג וואו דער עיקר איז כבוד, האט דער קע־ניג אים באשטימט פאר דעם העכ־סטען פון זיינע שרי המלוכה און האט געגעבן א באפעל אז אלע — אפילו די גרעסטע שרים — זאלן זיך בוקן און קניען פאר אים, וואס דאס האט שוין באפרידיגט די גסות הרוח פון דעם נידערטרעכטיגסטן המן הרשע.

* * *

דער ריכטיגער אידישער פאלקס אפשטאמונגס טיטול איז „עברי". עס שטייט ויבא הפליט ויגד לאברם העברי, וואס אזוי האבן זיך די אידן געוופן די אלע יאהרן פון אברהם אבינו אן און שפעטער.

דער אינהאלט פונ׳ם טיטול עברי איז, אז דער אידישער פאלק זיינען אברהם אבינו׳ס קינדער, וואס ווער אברהם איז איז איבעריג צו דער־ציילן.

---

71) אסתר רבה פ״ז, ה.

אברהם אבינו איז דער ערשטער וועלכער האָט באַקאַנט געמאַכט דעם געטליכן נאָמען יתברך צו דער מענטשהייט, אַז ג־ט ברוך הוא איז דער בורא עולם און מנהיג את העולם בהשגחה פרטית, און האָט אויך געלערנט מענטשן ווי צו דינען דעם בורא עולם. און ניט רעכענען זיך מיט אַלע קערפערליכע געפאַהרן, האָט ער זיין הייליגע אַרבעט פאָרט־געזעצט.

דער טיטול „עברי" איז א גע־וויסער כתר שם טוב וואָס דער אי־דישער פאָלק האָט, און וועלכער דיי־טעט אָן אויף דער גרויסער מסירת נפש אייגנשאַפט צו היטן און מקיים זיין די הייליגע געטליכע תורה ומצות אין אַלע צייטן און אַלע מדינות.

אָט אַזוי האָבן אידן „עברים" גע־לעבט דורי דורות, מיט די גרעסטע געפאַהרן און מסירות נפש האָבן זיי, מענער און פרויען, אַלט און יונג, אָפגעהיט דעם קיום התורה ומצות, ביז עס איז געקומען די צייט פון מלכי יהודה וישראל און שמירת התורה והמצות האָט אָנגעהויבן אָפ־געשוואַכט צו ווערן, און דער טויזנט יאָהריגער געזונטער תורה ומצות „עברי" האָט געקראָגן א פאַרענדער־טען פנים.

דער תורה ומצות עברי האָט טייל־וויז געקראָגן א פאָליטישן באַדן און פאַרנעם אלס זעלבשטענדיקער עם.

פון דעם ערשטן טאָג, זינט זרע אברהם יצחק ויעקב זיינען געקרוינט געווארן מיטן העכסט געשעצטן נא־מען עברי, זיינען זיי געווען עם ה'.

די גאַנצע וועלט — אפילו עמלק — האָט געוואוסט אז אידן — זרע אברהם — זיינען דער עם הנבחר, ד. ה. דער עם ה', אַבער וועגן עס איז אַנטשטאַנען דער פאָליטישער עברי, האָט ער זיך פראָקלאַמירט פאַר דער גאַנצער וועלט אַלס עם, ד. ה. אָפ־געריסן דעם עם פון ה', און אייג־געשאַפט פאָליטיק קענער, וועלכע האָבן די ערשטע זאַך אָפגעשאַפט די תורה דיעה בכלל און געוויסע טיילן פון תורה ומצות פאַרביטן אויף אַנ־דערע זאַכן, און אַזוי אַרום האָט זיך באַ אידן געשאַפן צווייערליי „עברים": תורה ומצות עברים און פאָליטישע עברים.

מיט דעם וועלט אונז קלאָר יונה הנביא'ס וועלט (יונה א' ט') ויאמר אליהם עברי אנכי ואת ה' אלקי השמים אני ירא. מיטן אַלגעמיינעם נאָמען עברי האָט זיך יונה ניט באַג־נוגענט, אוּן האָט געמוזט צוגעבן צו דעם די וויכטיגע ערקלערונגס און בעדייטונגס וועלט „ואת ה' אלקי השמים אני ירא", וויל דאָן האָבן שוין עקזעסטירט צווייערליי עברים, דער אמת'ער עברי און דער פאַלשער, דערום האָט יונה געמוזט געבן דעם סימן פון יראת השם, דאָס מיינט צו זאָגן אז ער איז פון די אמת'ע עברים.

* * *

אידן האָבן אַזאַ חילול הקדש פון די פאַלשע עברים ניט געקענט פאַר־נעמען און — ווי גרויס דער האַרץ־וויטאָג איז ניט געווען האָבן זיך אידן אָפגעזאָגט פון דעם נאָמען עברי און זיך געקרוינט מיטן נאָמען יהודי.

דער נאָמען יהודי"[72], איז ניט נאָר וואָס ער וואָרפט אָפּ דעם פּאָליטישן עבֿרי וועלכער דינט אַלע עבודה־זרה'ס וואָס קענען העלפן זיין פּאָליטישער קעגן־געטליכער אַרבעט, נאָר דער נאָמען יהודי מיינט דער מסירות נפש שטעמפּל וואָס ווערט דיקטירט דירעקט פון דער נקודת היהדות — פּינטעלע איד — צו מקיים זיין מצות מעשיות און האָסען די אַלע מעשים תעתועים פון די וועלכע לייקענען אין ג־ט ב"ה און זיין געזעץ און זיין תורה און אין זיין גוטע אויפֿריכטיגע גאולה הבטחה צו אונז.

* * *

המן הרשע אַלס איינער פון די יועצי המלוכה, האָט געהאָט פיעל באַקאַנטע צווישן די פּאָליטישע עבֿרים און ער האָט מיט זיי — אַזוי ווי זיי מיט אים — זיך גאָנץ גוט פֿאַרהאַלטן, געגעסן און געטרונקען צוזאַמען, ער — המן — האָט אין דער חבר'שאַפט פון די פּאָליטישע עבֿרים ניט געפּיהלט קיינע קעגנשאַפטן, עס איז ניט געווען צו פּילן אין קיין זאַך אז זיי זיינען פון דער אידישער גזע. אז זיי האָבן צווישן זיך געהאַלטן עבֿרית, האָט המן הרשע ניט געוואוסט, די פּאָליטישע עבֿרים האָבען זיך אויך געבוקט און געקניט פֿאַר דעם רשע, און ווען המן הרשע האָט אָנגעפֿירט מיט זיינע אידן־פּיינטליכע רעליגיעזע מסירות האָט דאָס זיי ניט געאַרט.

---

72) מגילה יג, א.

המן האָט ניט געקענט פֿאַרשטיין פֿאַרוואָס מרדכי איז אָנדערש פון די איבעריקע עבֿרים, ער — מרדכי — איז דאָך אויך א פּאָליטישער מענטש, אַ אויסערגעווענליכער שפֿראַכן קענער, קומט זיך צוזאַמען מיט די העכסטע רעגירונגס פּערזענליכקייטן, היינט פֿאַרוואָס איז ער — מרדכי — אָנדערש פון די איבעריגע עבֿרים.

ביז זיינע אונטערטאָנען האָבן המן'ן דערציילט, אַז מרדכי איז א יהודי און האָבן אים ערקלעהרט דעם ריכטיגן אונטערשייד פון א עברי ביז א יהודי. א עברי איז א פּאָליטישער נאָמען וועלכער קען זיין אפילו קעגן דער אידישער רעליגיע אָדער אויך פון אַן אָנדער גלויבן, ווי עס איז פֿאַראַן א נאָמען, וועלכער איז מער ניט ווי א „מיינונג שטעמפּל", אַז לויט זיין מיינונג געהערט יענע און יענע לאָנד צו יענעם און יענעם פֿאָלק און עס האָט ניט צו טאָן מיט דער רעליגע און אָפּשטאַמונג פון דער פּערזענליכקייט וועלכע זאָגט אָרויס די מיינונג, אבער דער נאָמען „יהודי" באַצייכנט נאָר דעם ריכטיגן אידן, וועלכער גלויבט אין ג־ט ב"ה און איז מקיים תורה ומצות מיט דער גרעסטער מסירת נפש און מוט.

המן הרשע, וועלכער האָט געהאָט די בעסטע חבר'ישע געפּיהלן צום פֿאָליטישן עברי האָט פֿאַר זיך דערפּילט די גרעסטע שנאה און האָס צו דעם אמת'ן יהודי, ערשט דאָן האָט ער באַמערקט דעם לא קם ולא זע.

* * *

אין עהרן וועמען עס איז זיינען פאַראַן צוויי ענינים, וועלכע אונטער־שיידן זיך צווישן זיך און קומען פון פאַרשידענע מקורים. 1) כבוד וואָס קומט פון אַנערקענונג. 2) כבוד וואָס קומט פון מורא.

דער כבוד וואָס קומט פון אַנער־קענונג קומט אין אויסדרוק פון קימה והידור. דער כבוד וואָס קומט פון מורא קומט אין אויסדרוק פון א צי־טער און נערוון אויפטרייסלונג, און אַט די צוויי פאַרשידענע אויסדרוקן הייסן אין לשון קודש „קם" און „זע".

המן'ען האָט איבעראַשט מרדכי'ס ולא קם און נאָך מער דער ולא זע. המן — ווי פאַרנאַרישט און פאַר־שיכור'ט ער איז ניט געווען — האָט גוט געוואוסט און פאַרשטאַנען אז דעם גרויסן כבוד וואָס מען גיט אים אָפּ, איז ניט קיין אַנערקענונג כבוד נאָר א מורא כבוד, ווייל ער האָט געהאַט אומבאַגרעניצטע מאַכט פון דעם מלך אחשורוש אויף צו באַש־טראָפן וועמען און מיט וואָס ער ווייל, האָבן אַלע מורא געהאַט פאַר אים און אָפּגעגעבן אים דעם כבוד מיט גרויס פחד.

* * *

מרדכי'ס ולא קם האָט באַוויזן מרדכי'ס אויפריכטיגע אַרינטליכע מענטשהייט און דער ולא זע האָט באַוויזן זיין אמת'ע אמונה און בטחון בהשי"ת.

אין די ביטערסטע און פינסטערע גלות צייטן ווען די פאַלשע עברים האָבן די חוצפה צו זאָגן, אַז זיי רעפ־רעזענטירן דעם אידישן פאָלק און ווען המן הרשע איז דער מלוכה־יועץ, איז מרדכי היהודי מונטער און שטאַרק בא זיך מיט אָ געטליכע שטאַרקייט.

און אַזוי ווי מרדכי'ס פאַרשטאַנד האָט איגנאַרירט המן'ס קלוגשאַפט אין מלוכה־פיהרונג, אָט אַזוי האָט מרדכי'ס קערפער איגנאַרירט המן'ס שטראָף קראַפט, און עס איז ענט־שטאַנען דער אמת'ער יהודי'שער ולא קם ולא זע פאַר דעם אמת'ן המן. ערשט דאַן האָט זיך צופלאָקערט המן'ס נידערטרעכטיגע אכזריות האָרץ להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים.

דער „יהודי" האָט געשטאַכן און געעגבערט המן'ען, דער עמלק און אגגי האָט געקאָכט אין אים און עס האָט אים קיין רוה ניט געגעבן.

המן האָט מיט זיין גאַנצער און פולער קראַפט אַנגענומען א אויס־ראָטונגס קאַמף קעגן די יהודים עם מרדכי, קעגן די שומרי שבת — שה"י שבת היום, פה"י פסח היום" — און וויסנדיק זיין געלט קראַפט, האָט ער אַנגעבאָטן המלך אחשורוש עשרת אלפים ככר כסף פאַר דעם בינטל יהודים — וועלכע געפינען זיך אין מלכות אחשורוש.

* * *

אויב המן הרשע האָט יאָ געמאַכט אן אונטערשיד צווישן עברי און יהודי און ער האָט געמיינט אויסראָטן נאָר די יהודים, און ניט די פאַלשע עברים, די פאָליטיקער לעקער און בוקער, האָבן אָבער די בני המן און זיין גרופּע מיטגלידער ניט געמאַכט

---

73) מגילה יג, ב.

קיין אונטערשייד צווישן יהודי און עברי, זיי האָבן געהאַסט און געד־ריקט די עברים צו גלייך מיט די יהודים, מען האָט זיי געווויזן די טיהר, מיט חרפה און שאַנד האָט מען זיי געטריבן פון אלע אַמטן, עס האָט ניט געהאָלפן זייער פרייַע אויפ־פיהרונג, זייערע חניפות און בעלעך, מען האָט בא זיי צוגענומען זייערע קאַפּיטאַלן, גאָלד און זילבער און צי־רונג, מען האָט זיי בעשפּיט און אַ־רויסגעטריבן פון זייערע פּאַלאַצן, צו־גענומען זייערע גיטער, מען האָט זיי דערמאָנט זייער — פּאַרגעסענע און פּאַרשטויסענע פון זיי — אַפּשטאַ־מונג און עס איז ענטשטאַנען א אַל־געמיינע גזע אברהם צרה אַן אונ־טערשייד פון יהודי צו עברי.

* * *

אין דער דאָזיקער ביטערער צייט, האָט מרדכי פּאַרשטאַרקט די חינוך אַרבעט, און אין שושן הבירה אַליין האָט ער צוזאַמענגעקליבן צוויי און צוואַנציג טויזנט קינדער, וועלכע האָ־בען געלערנט תורה און מקיים געווען מצות מיט מסירת נפש, באַוווייסנדיק מיט דעם אז זיי שטאַלצירן וואָס זיי זיינען יהודים.

אַלע אידן — יהודים — מענער און פרויען, אַלט און יונג, מער גע־לערנטע אין תורה ווי אויך ווייניגער געלערנטע, זיינען געווען באַוואָפנט מיט א מסירת נפש געפיהל.

אַלע — אָהן אויסנאַם — זיינען געווען פּאַרבריטעט צו מוסר נפש זיין זיך, זיך לאָזן הרג'נען, שעכטן, ברענען פּאַר שמירת שבת, כשרות, פּאַר היטן טהרה פּאַר לייגן תפילין, און האָבן מיטן גרעסטן אידישן שטאָלץ אויסגעלאַכט די המו'ס גרו־פע און די רעליגיעזע אונטערדרי־קער.

דאָן האָבן די עברי אידן פּאַר־שטאַנען די אמת'קייט פון מרדכי'ס רייד, וואָס ער האָט זיי געוואָרנט מיט יאָהרן צוריק אַז זיי זאָלן זיך ניט פּאַרלאָזן אויף זייערע פּאָליטישע חכמות און זייערע עשירות זיכער־קייט און חבר'ישע פריינדשאַפט. מיט אין בלאָז פון ג־ט'ס ב"ה צאָרן ווערט דער גרויסער פּאָליטיקער א שוטה שבשוטים און דער גרויסער מיליא־נער א דל שבדלים, און זיי זיינען געוואָרן צובראָכן פיזיש און נאָך מער מאָראַליש.

די אויפריכטיגע פעסטע ענטשלא־סענקייט פון די מסירת נפש אידן, האָט אַרויסגערופן דאָס פינטעלע איד אויך בא די עברי אידן — אָט די פינטעלע וועלכע ווערט קיינמאָל ניט פּאַרלאָשן — אַז אויך זיי האָבן זיך צוריקגעקערט צום ריכטיגן אידישן מים חיים קוואַל פון אמונה שלימה אין ג־ט ב"ה און אין קיום תורה ומצות.

א גרויסער טייל פון זיי האָט אויפ־געגעבן דעם פּאַלשן אידעאַל „איד אָהן ג־ט און אָהן תורה ומצות", האָ־בען זיך אָפּגעזאָגט פון די פּאָליטי־שע עברים און אָנגעהויבן היטן שבת, כשר, טהרה, תפילין וכו' וכו'.

הכלל, דער אַלגעמיינער אידישער רוחניות'דיקער צושטאַנד אין שושן הבירה, ווי אויך אין די איבעריגע הונדערט און זיבן און צוואַנציג מדי־

נות, איז פאַרכאַפּט געוואָרן אין א פלאַם פון מסירות נפש אויף תורה ומצות.

* * *

המן מיט זיין גרופּע איז אָנגעגאַנגען מיט זיין נידערטרעכטיקע אַרבעט אויסצורעכטן — הי' לא תהי' — די אידן פון אַלע לענדער פון אחשורוש'ס קעניגרייך און ניט קענדיק באַשליסן ריכטיג דעם דאָטום פון — הי' לא תהי' — דער אידישער אויסראָטונג, האָט ער געווארפן גורל און עס איז אויסגעקומען אז דער בעסטער דאָטום איז דרייצן טעג אין אדר. אין יאָהר דריי טויזנט פיר הונדערט און פיר, דרייצן טעג אין ניסן איז אַרויס דער קעניגליכער דעקרעט צו אַלע הונדערט זיבן און צוואַנציג מדינות, אַז דער קומענדיקער דרייצנטער אדר — אין עלף חדשים אַרום — איז דער טאָג אין וועלכן אַלע פעלקער דאַרפן אויסראָטן — הי' לא תהי' — אַלע יהודים.

אויפן דריטן טאָג פון דער אַלגעמיינער דאַמאָלסטדיקער אידישער תשובה — דעם ערשטן טאָג פסח אין יאָהר ג' אלפים ת"ד — איז אין בית דין של מעלה געפּסק'נט געוואָרן אז השי"ת זאָל שיקן א ישועה פאַר אַלע אידן אין מלכות אחשורוש.

אויף מאָרגן האָט מרדכי געלערנט מיט א געוויסן טייל תלמידים די הלכה פון קמיצה, אין דעם האָבן זיי דערזעהען אַז דער שר השרים, המן הרשע, גייט צו — להבדיל — מרדכי'ן — מען קען זיך גאָר ניט פאַרשטעלן דעם ציור אין דעם ענין, ווי המן גייט צו מרדכי. די אידן זיינען דאָך געווען מוכנים להריגה, זיי האָבן דאָך געוואוסט אז אין נאָך עלף חדשים וועט מען דאָך אַלעמען אויס'הרג'ענען. — אידן וואָס זיינען געווען 10 יאָהר אין רוס־לאַנד וווייסן דעם ציור ווי א מלמד האָט געפיהלט דערזעהענדיג א „קנעפּעל". — האָט מרדכי געזאָגט צו די תלמידים: צולויפט זיך וועט איר ניצול ווערן פונעם רשע'ס הענט, האָבן אַלע תלמידים אויסגעשריען אין איין קול: אתך אנחנו בין לחיים ובין למות", מיט דיר זיינען מיר הן צום לעבן און הן צום שטאַרבן.

דער ריין האַרציגער מסירות־נפש'דיקער אויסגעשריי פון די תורה קינדער „אתך אנחנו בין לחיים ובין למות" באַווייזט די מסירות נפש בא וועלכע אידן האָבן דאַמאָלסט געהאַלטן.

* * *

אַלע וווייסן דעם מאמר" אז יום הכפורים איז דער מיין אז דער ייליגער טאָג יום כפור איז גלייך צום טאָג פורים.

אין חסידות ווערט דער דאָזיגער ענין ערקלערט זייער פאַרשטענדליך. אַן דער חסידי'שער וויסענשאַפט איז זייער שווער צו פאַרשטיין, ווי אַזוי קען מען פאַרגלייכן דעם הייליגן טאָג יום כפור צו פורים.

---

74) זע פסיקתא דר' כהנא פסקא העומר. ילקוט שמעוני רמז תתרנח.

75) זע תקוני זוהר תי' כא (נז, ב.) תורה אור צב, ד. צג, ג. צה, ד. ק, א, בהוספות שם כא, א.

אין דער עבודה פון יום כפור איז געווען צוויי שיירים, שעיר אחד לחטאת ושעיר אחד לעזאזל. ביידע שיירים האָבן באַדאַרפט זיין גלייך אין אַלעס: אין קאַליר אין הויך און אין פריז"[76], און די ענטשיידונג וועלכער פון זיי זאָל זיין לחטאת און וועלכער לעזאזל איז געווען דורך א גורל, וויל גורל איז זייער א הויכע מדריגה.

המן האָט געוואוסט אז די יהודי אידן זיינען זייער חשוב בא השי"ת האָט ער געמאַכט א גורל, האָפנדיק אז דורך דעם גורל וועט ער קענען טרעפן דעם פאַסיגן דאַטום פאַר דער — הי' לא תהי' — אידישער אויסראָטונג.

אָבער המן האָט זיך שטאַרק טועה געווען, ער האָט ניט ריכטיג אָפּגעגאַצט די טייערקייט פון אידן בא השי"ת וועלכע וועלן אָנגערופן בנים למקום. ער האָט ניט ריכטיג אָפּגעשאַצט די גרויסקייט פון דער אידישער מסירות נפש האָרץ, ער האָט ניט געקענט פאַרשטיין די גרויסע איבערקערעניש וואָס תשובה און מסירות נפש פועל'ן למעלה.

און השי"ת האָט געשיקט די גרויסע ישועה פון דעם נס פורים, מציל צו זיין דעם אידישן יהודי גוף מיט זיין נשמה צוזאַמען.

* * *

דער סך הכל איז:

אידן האָבן זיך אָפּגעריסן פון תורה און מצות און האָבן געמיינט ווערן א זעלבסטשטענדיקער עם אָנשטאָט עם ה'.

עס איז אָנטשטאָנען א להכעיס־דיקער עברי איד אָהן אמונה און אָהן תורה ומצות וואָס האָט פאַר־פלעקט דעם עברי נאָמען.

אידן זאָגן זיך אָפּ פון דעם עברי נאָמען און נעמען אָן דעם נאָמען יהודי, וואָס ווייזט אַרויס די גרעסטע מסירות נפש אויף קיום התורה והמצוה.

המן מיט זיין גרופּע מיטגלידער וואַרפען אַרויס מיט שפּאָט און שאָנד אויך די עברי אידן, און מאַכן חרוב זייער עקזיסטנץ און זיי ווערן צו־בראָכן פיזיש און מאָראַליש.

דער פּעסטער מוט און מסירות נפש פון די יהודי אידן רופט אַרויס דאָס פּינטל איד אויך בא די עברי אידן, זיי קערן זיך אום צו אידיש־קייט און דאָס פאַראורזאַכט א כלל ישועה, און דער ריינער מסירות נפש פון די אידישע קינדערשע הערצער פירט המ'ען מיט זיינע קינדער צו די תליות.

* * *

אויף דעם פורים נס שטייט והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר, וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם.

עס איז גאַנץ איבעריג אויסצו־טייטשן די ווערטער. אַלע ווייסן און פאַרשטייען גאַנץ גוט וואָס דאָ ווערט געזאָגט, עס איז אָבער פון דער גרעסטער וויכטיגקייט אָנצומערקן אויפן דאָפּעלן אויסשפּראַך אַז וימי

---

76) יומא פ"ו מ"א.

הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, און אַז צום נס פורים בעדאַרף מען האָבן יהודים, מסירות נפש אידן אויף תורה ומצות.

די איצטיגע וועלט איבערלעבעניש בעדאַרפען אונז אידן דערמאָנען די אַלטע המן'ס עפאָכע, וועלכע ווערט איצטער איבערגע'חזר'ט מיט מער פרישקייט. א געוויסער טייל אידן האָט פאַרגעסן אז זיי זיינען דער עם ה', ויאמרו לא־ל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו" עס איז ענטשטאַנען א עברי איד אַן אמונה אָן תורה ומצות, מען האָט פאַרשטויסן און פאַרגעסן די אייגענע אַפשטאַמונג און אַז מען איז אין גלות.

אין המן'ס צייטן האָבן יענע עברי אידן אויפגענומען דעם גלות לעבן מיט אָפענע אָרימס און פרייד־געזאָנג. זיי האָבן ניט געוואָלט וויסן אז די גאולה צייט דערנעהענטערט זיך, נארישע בעלי תאוות האָבן זיי גאָר ניט געוואָלט הערן פון גאולה. מרדכי'ס וואַרנונגס - ווערטער און מלאכי'ס נביאות האָט מען אויסגעלאַכט. עס איז געווען א שפּוט השופטים צייט, יעדער אייגער וועלכער האָט געהאַט א ביסל געלט האָט מיט דער גרעסטער נידערטרעכטיקייט מעיז געווען די הויפּט תורה פערזעגליכקייטן. און ווען עס איז געקומען דער בראָך האָבן די פאַליטיקער עברי אידן און לוקס סוס מתבוללים געזעהען און געפיהלט וואָס פאַר א ווערדע האָט די פאַלי־טיק און וואָס פאַר א זיכערקייט עס האָט דער רייכטום.

* * *

איצט אין דעם אידישן וועלט צושטאַנד איז אַלעס ווי אין יענער צייט. מיר האָבן די המן'ס, — הגם המן'ען האָט מען אויפגעהאַנגען, אָבער די מחשבת המן איז געבליבן, המן האָט ניט אַרויסגעגעבן זיינע רשעות, היינטיגע המן'ס קאָנען שוין אַרויסגעבן די מחשבת המן אויך —

מיר האָבן די פאַליטישע עברי אידן, מיר האָבן די מתבוללי לוקסוס אידן וואָס זיינען זיכער מיט זייער עשירות, און מיר האָבן ב"ה א געוויסן טייל יהודי אידן, אָבער אונז פעלט מרדכי, נאָך מער מיר ליידן פון דער שפּוט השופטים מכה אין אלע מדינות בכלל און אין דער מדינה בפרט, מען הערט ניט וואָס דער רב זאָגט, נאָר מען וויל אז דער רב זאָל זאָגן דאָס וואָס בא זיי קומט אויס.

אידן אין אלע מדינות געפינען זיך אין א ים פון צרות. די אידן מעבר לים זיינען אין פייער, מיר דאָ זיינען אַרום פייער, מען טוט פיעל גוטע זאַכן צו העלפן אונזערע ברידער מעבר לים, מען גיט צדקה אָבער דאָס איז נאָך ניט אַלעס וואָס מען באַדאַרף טאָן, די הויפּט זאַך וואָס מען באַדאַרף טאָן איז תשובה.

מיר דאַרפן קוקן דעם אמת אין די אויגן און ניט נאַרן זיך אַליין און ניט טרייסטן זיך בהבלי שוא. אַלע דאַרפן פאַרשטיין אז די איצטיגע אידישע וועלט צרות זיינען א רוף פון הימל אָז אידן זאָלן תשובה טאָן, און אומקערן זיך צו אידישקייט, צו

---

77) איוב כא, יה.

ריינע אידישקייט פון תורה ומצות, ארויסוואַרפן און אויסראַטן די נאַ־רישע איינרעדעניש אז די פּאָליטי־שע חכמות וועלן אונז העלפן.

אין פּיעל מדינות מעבר לים האָבן די צרות אויפגעוועקט די אידישע הערצער, און פּיעל, גאָר פּיעל, אידן האָבן זיך געכאַפּט צום אמת'ן מיין פון דעם הימל־רוף און זיינען גע־ווארן שומרי תורה ומצות אידן, היטן שבת, כשר, טהרה תפילין א. א. וו.

* * *

אידן טאָרן ניט זיין פּאַרצווייפעלט בא דער גרעסטער געפּאַהר. אויך בא דעם איצטיגן אויסערגעווינליכן גע־פּעהרליכן צושטאַנד באַדאַרפן אידן זיין שטאַרק בא זיך אין האָפנונג און בטחון להשי"ת. מען טאָר זיך בשום אופן ניט באַנוגענען מיט די גשמיות'־דיקע וואָפן, און מען טאָר זיך בשום אופן ניט פאַרלאָזן נאָר אויף די מענש־ליכע הילפס־קרעפטן. השי"ת זאָל שטאַרקן די וואָס באשיצן די גערעכ־טיגקייט, מען מוז זיי מיטהעלפן מיט אַלע מעגליכקייטן, אָבער מיר אידן באַדאַרפן באַנוצן אויך אונזער אייביגן געטליך פּאַרשפּראָכענעם זיכערן וואָפן פון דעם אם בחקותי תלכו, תשובה, היטן שבת, עסן כשר, היטן טהרה, לייגן תפילין און מקיים זיין מצות.

* * *

אידן דאַרפן ניט זיין פּאַרצווייפלט מיואש. מען דאַרף ניט אַרויסווייזן שוואַכקייט, מען רעדט דאָך אין א מסיבת חסידים, אין דעם אַלטן רבי'נס צייט פון אָנפאַנג איז געווען דער ענין תיקון חצות ברבים, אחר כך בהתפשטות החסידות איז געווען דער ענין תיקון חצות ביחידות, אזוי ווי דער צמח צדק האָט אַ מאָל געזאָגט: מי דאַרף זיך אויסווייזען ביחידות און אַרויס גיין צום עולם מיט א טענ־ציל. חסידים ווייסן אז מי דאַרף ניט אַריינפאַלן אין יאוש, מי דאַרף וויסן דעם אמת און מי דאַרף טאָן וואָס מי דאַרף. מי דאַרף לערנען, לערנען חסידות, דאַוונען, מעורר זיין דעם צווייטן און זעהען אז מי זאָל ריידן אין חסידות.

בא אברהם אבינו ע"ה אז ער איז געגאַנגען צו דער עקידה מיט זיין זוהן יצחק, שטייט וילכו שניהם יחדו. נאָכדעם ווי יצחק האָט געוואוסט שטייט אויך יחדו, שלשה ימים זיי־נען זיי געגאַנגען. וואָס האָבן זיי גע־טאָן די דריי טעג, זיכער אז זיי האָ־בען געלערנט חסידות, געגאַנגען א ריקוד, געזונגען א ניגון. א טאָטע צו הונדערט יאָהר האָט געהאָט א זוהן, און א זוהן ווי יצחק, פירט ער אים צו דער עקידה מיט א טענציל, אָט אַזוי דאַרף זיין בא חסידים און בכלל באַ אידן, ניט פאַרצווייפלט און ניט אַראָפּפאַלן אין יאוש, און וויסן דעם אמת, דער אויבערשטער זאָל העלפן א ישועה כללית לכללות ישראל בקרוב ממש, אמן.

* * *

אונזער חיל זיינען די תינוקות של בית רבן, אט די מסירות נפש קינדער וואָס מיט זייער מסירות נפש אויס־געשריי האָבן זיי פאַראורזאַכט המו"ס תלי', אָבער ליידער זיינען אַזעלכע קינדער דאָ אין לאַנד זייער וויניג ווייל מ'לייגט וויניג אַכט אויף איינ־פלאנצען מסירות נפש.

אַ טייל מלמדים אין די תלמוד־תורה'ס זיינען ניט קיין שומרי מצוה, לייגן ניט קיין תפילין און היטן ניט קיין שבת, ווי אזוי קענען אזעלכע מלמדים איינפלאַנצען אין די קינדער־שפ אויף הערצער אמונה און מסירות נפש אויף אידישקייט.

בא גוים זיינען פאַראַן ערליכע מיט א גלויבן, אָבער די דאָזיגע מלמדים מאַכן די קינדער פאַר אפיקורסים, פאַר שונאי הדת, זיי זאָלן פיינט האָבן אידישקייט.

יעדער פאָטער און מוטער מוז ווי־סען אז דער גורל פון זייער קינד — ער זאָל בלייבן א איד — ליגט אין די הענט פון מלמד, און ווען דער מלמד איז א מחלל שבת און לייגט ניט קיין תפילין, פירן זיי זייערע קינדער צום שמד רחמנא ליצלן.

עס מוז פאַרעפענטליכט ווערן א רשימה פון תלמוד־תורה'ס וואו עס זיינען ערליכע אידן מלמדים, און עס מוזן באַוואוסט ווערן עפענטליך די יעניגע תלמוד־תורה'ס וואו די מלמדים זיינען ניט קיין ערליכע אידן.

א מלמד א מחלל שבת און דער וואָס לייגט ניט קיין תפילין און עסט ניט כשר א. א. וו. און די עלטערן וועל־כע גיבן אַוועק זייערע קינדער צו אַ־זעלכע מלמדים זיינען מאַראַליש רע־ליגיעזע מערדער פון די קינדער.

* * *

כשר'ע אידישע קינדער זיינען די וועמענס עלטערן היטן אַפּ טהרת המשפחה. און אַזעלכע קינדער קענען און וועלן מקבל פנים זיין משיח'ן.

עס זיינען דאָ פיעל טאַטעס און מאַ־מעס וואָס זאָגן אז זיי האַלטן ניט אז מען דאַרף גיין אין א כשר'ע מקוה.

ווי אַזוי קענען זיי מיט זייערע אייגענע הענד מאבד זיין זייערע אייגענע קינדער. אז משיח וועט קומען וועלן דאָך צעהנדליגער טויזענדער קינדער דאַרפן אויסשטאַרבן — ח"ו, — משיח איז דאָך קדושה וטהרה. ער קען ניט זיין מיט בני הנדה, וועט ער דאָך זיי ניט קענען צונעמען.

עס איז באמת א גרויסע עזות און חוצפה אז אומוויסענדע מענטשן אין תורה לעהרע, זאָלן זיך ערלויבן צו האַלטן אז זיי האָבן דאָס רעכט צו זאָגן א מיינונג אין אַזעלכע תורה־פראַגן.

וען זיי זאָלן זיך ערלויבן ענליכעס אין א וועלכער עס איז וועלטליכער וויסנשאַפט, ניט האָבענדיג גרינדליך געלערנט יענע וויסנשאַפט, וואָלט מען זיי געהאַלטן פאַר משוגע.

א חוץ דעם וואָס דערמיט דער־ציילן זיי אלעמען אַז זיי זיינען וועלט נאַראַנים — רש"י און דער רמב"ם אַלע תנאים אמוראים און גאונים האַלטן אז די אידישע פרוי מוז זיך רייניגן נאָר אין א כשר'ע מקוה, און די תורה־אומוויסענדע האַלטן פון דעם ניט, ווי נאַריש דאָס איז, — א חוץ דעם איז דאָס נאָך א חוצפה און א העזה.

* * *

איר זאָגט אַז איר גלויבט ניט אין דעם, אז די אידישע פרוי מוז זיך רייניגן אין א כשר'ער מקוה — במחילת כבודכם — איך זאָג אייך אָפן פאַר אַלעמען, אַז דאָס וואָס איר

זאָגט אז איר גלויבט ניט איז א ליגן. איר גלויבט יע אין דעם און אין תורה ומצות אַזוי ווי אַלע אידן, דאָס וואָס איר זאָגט אז איר גלויבט ניט איז נאָר א אויסרייד, אַן ענטפער אָהן א גרונד. איר גלויבט יע.

די אמונה טהורה אין ג־ט ב"ה און תורה ומצות, איז בא יעדן בן ובת ישראל פאראן, און בא אייך אויך ווי בא אלע אידן.

וועז א קינד וועלט ח"ו ניט גע־זונד, לויפט איר אין שוהל אַריין מאַכן א מי שברך, לויפט שרייען אין ארון קדש, רבונו של עולם האָב רחמנות און שיק א רפואה אונזער קינד. אייער צער און טרערן ברעכן די האַרץ. מצד אהבת ישראל בעדאַרף מען געווויס משתתף זיין זיך אין אייער צער און מתפלל זיין להשי"ת ער זאָל זיך דערבאַרעמען אויף אייך און היילן אייער קינד, אָבער מיט וואָס פאַר א פנים קען מען בא השי"ת בעטן אז זיין תורה ווילט איר אייערע קינדער ניט לערנען, זיינע געבאָטן — מצות — פון טהרה, שבת, כשרות, תפילין וכו' ווילט איר ניט האַלטן, איר אַליין זייט די מער־דער פון אייערע קינדער.

* * *

וועגן אַזעלכע וואָס זיינען אין גאַנ־צען ווייט רעדט מען ניט, אָבער עס איז פאַראַן אַזעלכע וואָס מען האָט זיי געדאַרפט זאָגן און מעורר זיין, וואָרום משיח איז שוין דאָ, הנה זה עומד אחר כתלנו, אין א העכערן עולם איז שוין דאָרטן ששון ושמחה, ער איז שוין געקומען, דאָ — למטה — וואָרט ער, אז מען זאָל תשובה טאָן, אין ישראל נגאלים אלא בתשובה.

* * *

די אידישע פרויען מוזן זיך גרו־פירן אין פרויען קאָמיטעס „טהרת בנות ישראל" אָדער אַנדערע נעמען, מיט דעם צוועק אָפצוהיטן די טהרה אין א כשר'ע מקוה און אָנפירן וועג־גען דעם די גרעסטע אַגיטאַציע, דורך פערזאָמלונגען און רעדעס, אויך שריפטליכע אויפקלערונגען אי־בער דעם חוב פון דער אידישער פרוי און די גרויסע אחריות וואָס זי טראָגט אויף זיך פאַר דעם גע־זונד פון אירע קינדער. און השי"ת וועט זיכער אייך און אייערע מע־נער באַגליקן מיט גוטע גיזונטע קינ־דער און מיר וועלן אלע זיך משתתף זיין אין אייערע שמחות.

* * *

אויף יעדן שריט און טריט אין דעם אידישן לעבן און אידישע אייג־געבאַרענע אייגנשאַפטן זעהען מיר ווי תורה און ישראל זיינען אין זאָך. די תורה זאָגט אונז וואָס ישראל איז, און דער ישראל פאַרשטייט די תורה.

* * *

די גמרא אין שבת (נ"ה א') רעדט וועגן זכות אבות. תוספות זאָגט א חילוק צווישן זכות אבות און ברית אבות, און די סוגיא קומט צו דער מסקנא אז ניט נאָר ברית אבות לא תמה, נאָר אויך אפילו זכות אבות איז לא תמה.

דער אונטערשייד צווישן ברית אבות און זכות אבות, הגם ביידע זאַכן איז וואָס איז נוגע צו די בני און בנות אבות פון אַלע דורות ביז משיח'ן, דאָך איז פאַראַן אן אונטערשייד.

ברית אבות איז וואָס השי"ת כביכול האָט געשוואָרן צו די אבות אברהם יצחק ויעקב, אז זייערע קינדער און קינדס קינדער עד סוף כל הדורות זיינען דער עם הנבחר, וואָס השי"ת האָט אונז אויסגעקליבען פאַר זיין פאָלק און אונז גערוינט מיטן הייליגן נאָמען עם ה'.

אויף א געוויסן קטרוג וואָס איז געווען אויף אידן, האָט השי"ת כביכול געזאָגט: בין כך ובין כך בני הם להחליפם באומה אחרת אי אפשר[78]. אט דאָס איז די הייליגע שבועה וואָס השי"ת האָט געשוואָרן אין דעם ברית אבות.

* * *

זכות אבות איז די ריינקייט וואָס די אבות האָבן ריין געמאַכט די וועלט דורך אמונה ערקלערונגען וואָס דער זכות פון אונזערע הייליגע עלטערן אברהם יצחק ויעקב זאָל בעשיצן זייערע קינדער און קינדס קינדער עד סוף כל הדורות אין אַלע מדינות און אַלע צייטן.

די ביידע זאַכן — ברית אבות און זכות אבות — זיינען אָפגע - שטעמפלט אין דער אידישער נשמה, און עס ווערט אויסגעדריקט אין דער אייגנשאַפט פון דעם אידישן כאַראַקטער אָהן אויסנאַם פון שטאַנד און אַנשויאונג.

---

78) זע רות רבה פתיחתא, ג.

בא יעדער בן ובת ישראל איז פאַראן דער פינטל איד, וועלכע בלייבט אידיש ריין און קלאָהר אין אַלע צייטן און בא אַלע אומשטענדן, די געטליכע קראפט פון דער דאָזיגער פינטעלע איז אומבאַגרעניצט און מאַכט א גאַנצע איבערקערעניש אין מענטשענס לעבן אז פון דעם גאָר נידעריגסטן, אָהן תורה ומצות עברי, זאָל ווערן דער גרעסטער מסירות נפש יהודי.

* * *

מיט דעם וואָס איך וועל אייך דערציילן פון מיינע איבער פערציג יאָהר ערפאָהרונג און בעאַבאַכטונג וועל איך קיין נייעס ניט אַנטפלעקן, מער ניט ווי אָנדייטן און זיין א מורה באצבע.

אין משך פון איבער פערציג יאָהר כלל־ארבייט איז מיר אויסגעקומען צו טרעפן — אויף פאַרשידענע אופנים — און אין פאַרשידענע פעלע קומען אין נאָהענטע באַריהרונג אין ראַט און טאַהט מיט אַלערלייַ אַנשויאונגען און מיינונגען פון דעם עקס־טרעמסטן תקיף — בורזשוי — ביז דעם עקסטרעמסטן ארבייטער פיהרער, פון דעם מהדר מן המהדרין ביראת שמים ביז דעם גרעסטן קל שבקלים, פון דעם תמימות'דיקן דורך־שניטליכן מאמין ביז דעם כופר בעיקר, און אין אַלע האָב איך געזעהען דעם ברית אבות און דעם זכות אבות.

א גאַנץ קלייַנער שטריך וועלכן אַלע זעהען און ווייסן: וועג מען רעדט מיטן גרעסטן כופר בעיקר, א מחלל שבת, אוכל טריפות א. א. וו. און דרך אגב אין די רייד דערמאָנט מען זיינע עלטערן, איז ניט

קוקנדיג אויף זיינע אפיקורס'ישע מיי־
נונגען און פרייע אויספיהרונג וועלט
ער פארכאפט פון זיין גזע יחוס און
דערציילט אז ער איז א זוהן, אן
אייניקל, א אוהר אייניקל, אדער פלי־
מעניק פון דעם און דעם מחבר
וואס האט געלעבט אין דער און
דער שטעטל.

און דאס איז דער ברית אבות
און זכות אבות וואס אלע בני ובנות
ישראל האבן.

* * *

מיט דעם זכות אבות קען מען
אויפוועקן אלע אידישע הערצער אין
אלע מדינות און אלע צייטן.

מען בעדארף ריידן צום בן ובת
ישראל ביז דאס פינטעלע איד וועט
זיך דערוועקן, און עס וועט זיך דער־
זעהען דער מסירת נפש יהודי.

אמת, עס זיינען בא אידן פארן
מענטשן וואס טפש כחלב לבם,
מעמבערס פון דער שמנת עבית
כשית חברה, וואס ווילן ניט הערן
וואס מען רעדט וועגן תורה און מצות,
אבער אמת ברעכט אייזן,

ווען מען רעדט מיט א אמת, מיט
דער אידישער כל ישראל חברים
הארץ און מען ערקלעהרט דעם כל
ישראל ערבים זה בזה, אז מיר אידן
זיינען אויף א שיף וואס געפינט זיך
אין דעם שטורעם פון ים הצרות,
מיט דעם וואס איינער זינדעקט פאר
אונזער פאטער אין הימל און מאכט
א לאך אויף זיין פלאץ ברריינגט ער
די גאנצע שיף אין סכנה.

מען שעמט זיך צו זאגן און ריידן
מיט יענעם, עס איז אבער א סאך
גרינגער אידער חלילה צו זעהן יע־
נעמס צער אין א אומגליק.

אין געווינליכע אומשטענדען דרייט
מען זיך ארום יענעמ'ס הויז און ניט
אלעמאל קען מען יענעם זאגען, אבער
בעת א שריפה כאפט מען ראטעווען
וואס מען קען. מען דארף האבן די
זאגער, עס דארף פארהערן מיט אן
אמת, וואלט מען זיך דאן אפגעשעמט
און מ'וואלט מעורר געווען.

* * *

אמעריקאנער אידן — דאס איז
א לשון העולם, באמת איז מיר אלץ
איינס, ליטווישע אידן, פוילישע אידן
וכו', ישראל גוי אחד בארץ, איך
מיין אידן אין אמעריקע, איר טוט פיל
פאר אונזערע ברידער מעבר לים,
השי"ת זאל דערפאר באגליקן אייך
מיט אייערע פאמיליעס אין אלעס,
אבער איר מוזט וויסן אז די צרות
וואס אידן ליידן מעבר לים זיינען
ניט קיין צופאל, דאס איז א גזירה
מן השמים, די גזירה איז א שטראף
פאר שולדן, און אין די שולדן האט
איר אויך א חלק. די שולדן זיינען
חילול שבת, אכילת טריפות, טומאת
המשפחה א. א. וו. — עס איז ביי מיר
ברור, אז דער אידישער רכוש וואס
איז אפגעווישט געווארן אויף יענעם
זייט ים איז דאס דער שכר שבת, וואס
האט שוין ממילא מיטגעשלעפט די
כשר'ע געלטער אויך. — אייער צדקה
וואס איר גיט איז נאך ניט אלעס,
מ'דארף האבן אויך תשובה און תפלה,
וואס די אלע דריי זאכן ברעכן גזירות
רעות.

אידן, בני ובנות ישראל אין אמע־
ריקע! אלע קלאסן מענטשן, פון דעם

דורכשניטליכן אַרבייטער און בעל־הבית ביז דעם מולטי־מיליאָנער און עברי אידן, אַלע ווי איינער קוקט מיט אָפענע אויגן און זעהט וואָס עס איז געווארן מיט אחינו ואחיותינו מעבר לים, אַלע קלאָסן מענטשן זייַנען דאָרטן צובראָכן.

אידן, לאָזט זיך ניט איינרירידן אז דאָס האָט פאַסירט נאָר מיט יענע אידן. לאָזט זיך ניט פאַרפירן אז אונז אידן וועלן העלפן נאָר מענטשען און פאָליטישע הילף. דעם עם חכם ונבון טאָר זיך ניט לאָזן בעיינפלוסן פון אָזאָ טפשות. אונז אידן וועלן העלפן תשובה, תורה און מצות.

מען דאַרף תשובה טאָן. אָזוי ווי יונה הנביא האָט געזאָגט, עוד אר־בעים יום ונינוה נהפכת. מען מוז תשובה טאָן, עס איז דאָך יעצט די חבלי משיח וואָס איז געגליכן צו חבלי לידה, וואָס מ'האָט דאָן חבלים און מ'גייט אָפּ מיט בלוט, נאָר דער־נאָך זעהט מען דאָס קינד. דער אויבערשטער זאָל העלפן און געבן כח דורך טראָגן די חבלי לידה און מען זאָל זוכה זיין צו זעהן דאָס קינד.

* * *

מען פרעגט, פאַרוואָס האָט זיך ג־ט ב"ה"ס צאָרן אויסגעגאָסן מעבר לים אין אָזעלכע מדינות, וואו עס האָט זיך געפונען מער תורה און יראת שמים אידן ווי אין אַמעריקע, און מען פאַרגעסט אָז אַ פאַטש גיט מען דוקא אין פנים. די ערליכע אידן ליידן צוליב די ניט פרומע. מען צאָלט דעם כל־י שראל־ערבים וועקסל מיט נפשות. און קוקנדיק אויף די מעבר לים אידן בעדאַרפן די אַמעריקאַנער אידן פאַרשטיין אויך דאָס, וואָס מצד אהבת ישראל טאָר מען דאָס פון מויל ניט אַרויסלאָזן.

* * *

אידן אין אַמעריקע און דערביאי־גע מדינות! איר ווערט געפרופן צום אויבערשטנס ב"ה תשובה רוף, דער מאַמענט איז פיעל ערענסטער ווי מען קען זיך פאָרשטעלן.

אידן! איר ווערט געפרופן פון הימל צו צאָלן אייער פיל־יאָהריגן חוב אויף די וועקסלען פון כל ישראל־חברים, כל־ישראל־ערבים, מיט שמירת שבת, מיט אכילת כשר, מיט שמירת טהרת המשפחה, מיט הנחת תפילין, מיט שמירת מצות מעשיות.

עס איז ביטער און שווער צו זאָגען, מיין אומבאַגרעניצטע ליבשאפט צו אלע אידן מאכט מיר זייער און זייער שווער צו רייַדן, אָבער איך טאָר בשום אופן ניט פאַרשוועכן מיין פליכט צו אהבת ישראל.

שטעלט אייך פאָר, א ברודער וואָס האָט אומבאַגרעניצט ליב זיין ברודער, און ער אַליין בעדאַרף און מוז אים מאַכן זייער א וווייטאָגדיקע אָפּערא־ציע. אָבער ער מוז דאָס טאָן צוליב דער רעטונג פון זיין ברודערס לעבן.

* * *

אידן!

איר שטייט בא א גרויסן פּרואוו. דער נסיון איז גרויס און דער יצר הרע מיט זיינע מסיתים ומדיחים מיטהעלפער איז נאָך גרעסער. עס דוכט זיך אייך אז אייך איז שווער צו היטן שבת, צו היטן טהרת המש־פּחה, לייגן תפילין א.א.ו.ו., אָבער עס איז בעסער דאָס אַלעס צו טאָן

מיטן אייגענעם ווילן, אידער, ח"ו צוטאָן צובראָכענערהייט.

אידן, בני ובנות ישראל! עס טוט מיר זייער און זייער וויי די האָרץ אויף פאַרשידענע שטרייגע אויס־דרוקן וואָס איך האָב געמוזט אויסד־ריקן אום אַרויסצוזאָגן דעם אמת וויי ער איז, אין אַזעלכע פאַלן וואָס זיי־נען פאַרבונדן מיט סכנת נפשות, איז וויי שווער און טוט וויי עס זאָל ניט זיין, מוז מען דאָס אַרויסזאָגן קלאָהר און דייטליך. איך בעט, און פון טי־פען האָרצן ווינש איך, אז השי"ת זאָל אייך עפענען די אויגן איר זאָלט זעהען דעם אמת און תשובה טאָן בפועל ממש, ווי געזאָגט, און איר און מיר מיט אַלע אידן זאָלן זוכה זיין מקבל צו זיין פני משיח צדקנו מיט פרייליכע הערצער.

* * *

ערב גאולת בבל איז געווען די גרויסע המן־גזירה און מפלה, און ערב די גאולה אחרונה וועלכע וועט זיין א גאולה שלימה, זיינען די גרוי־סע גזירות, ר"ל.

השי"ת זאָל אונז אַלעמען שטאַרקן דעם פאַרשטאַנד, אז מיר זאָלן פאַר־שטיין די גרויסע סכנה וועלכע לוי־ערט אויף דעם עם ישראל, און די אַלע מדינות וועלכע זיינען ב"ה ניט חרוב געווארן זאָלן גאַנץ בלייבן, און קענען מקבל זיין משיח צדקנו אין די אייגענע גאַנצע היימען, און זאָל אונז געבן דעם כח אויף דער ריכטיגער תשובה, וואָס מוז און וועט ב"ה בריינגען די גאולה שלימה בב"א.

* * *

(ניגנו את הניגון הידוע של כ"ק אדמו"ר הזקן, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

עס איז דאָ דער ענין פון עצה, סגולה ורפואה. צום צמח צדק איז אַמאָל געקומען א חסיד וואָס האָט געוואוינט אויפן דאָרף און האָט זיך מתאונן געווען, אז עס טרעפט זיך איהם ניט קיין אנ"ש וואָס זאָלן דורך־פאָהרן זיין דאָרף מיט וועמען ער זאָל קענען איבערגעבן א פדיון צום רבי'ן. — ביים המון א „פדיון" מיינט געלד, אָבער ביי די רביים איז דאָס א ענין פון מסירת נפש — האָט דער צמח צדק געזאָגט צום חסיד: א טייכל האָסטו, גיי און זיי זיך טובל אין טייכל און שרייב א פדיון און זינג דעם רבי'נס — אדמו"ר הזקן — ניגון.

מען קען אפילו זאָגן, אז דאָס איז נאָר, ווייל דער צמח צדק האָט אזוי געהייסן טאָן, ווי עס איז ידוע די מעשה בא דעם אַלטן רבי'ן, וואָס מען איז געקומען איהם דערציילן פון א חולה מסוכן, וואָס די דאָקטוירים האָבן זיך שוין מיאש געווען פון איהם, האָט דער אַלטער רבי געזומען א גלאָז וואַסער און האָט געמאַכט א ברכה און געטרונקען א האַלבן כוס אוֹן די איבערגעבליבענע וואַסער האָט מען געגעבן דעם חולה און אויף מאָרגן איז דער חולה געקומען אין בית המדרש פון אַלטן רבי'ן און גע־טאַנצט מיט חסידים.

* * *

עס איז ידוע בשם כ"ק אאזמו"ר הרה"ק הצ"צ, אז דעם אלטן רבי'נס ניגון פון די פיר פעהל זינגט מען ניט,

נאָר אין זמנים ידועים, ווי חודש אלול, ימי הסליחות וואָס זיינען מעורר לתשובה און אויך אין שמחת תורה. שמחת תורה אז מען זינגט דעם ניגון ווערט למעלה א ששון ושמחה. פורים און י"ט כסלו קען מען איהם אויך זינגען, אָבער בימות החול אז מען זינגט דעם ניגון קאָן ער מעורר זיין קטרוגים ח"ו.

בכלל[79] איז ניגון די מחשבה פון דעם צדיק. אז מען דערציילט א סיפור איז דאָס די התקשרות אין מדרי' מעשה פון דעם צדיק, אז מען זאָגט איבער זיין תורה איז דאָס א התקשרות אין מדרי' דיבור פון צדיק און אז מען זינגט זיין ניגון איז דאָס א התקשרות אין מדרי' מחשבה פון דעם צדיק, אין וועלכן עולם עליון ער געפינט זיך דאָמאָלסט.

מיר ווייסן נית אָלע כוונות פון דעם ניגון — הכוונה על הניגון של הד' בבות מאדמו"ר הזקן — דאָרף מען איהם זינגען מיט פשיטות און השי"ת וועט העלפן. נאָר דער עיקר איז זינגען אָהן א כוונה פרטית, נאָר בפשיטות ותמימות, וואָרום כוונה, איז דאָך תלוי באופן ואיכות כוונתו, דערפאָר איז בעסער צו זינגען דעם ניגון בפשיטות ותמימות, וואָס בכלל התחלת עבודה איז בפשיטות ותמימות.

* * *

ר' בער[80] — אביו של מענדל המשרת — האָט אמאָל געזאָגט צו כ"ק אאמו"ר הרה"ק: איך שטיי אויף א פערטל פאָר צוועלף ביינאַכט, איך זאָג תיקון חצות, איך זאָג תהלים און זהר. איך ווייס ניט דעם פירוש המלות אין תהלים ווי איך ווייס ניט וואָס עס שטייט אין זהר, נאָר מיט דעם זעלבן געשמאַק וואָס איך זאָג תהלים זאָג איך דעם זהר. איך בין אַ פראָסטער בעל עגלה, איך ווייס אז מ'שפאַנט איין די פערד פאָרט זיך.

איצט איז א צייט, אז מען דאַרף אויסניצן אָלע סגולות. דער אויבערשטער זאָל געבן א ברכה מרובה בבני, חייא ומזונא רויחא און א ישועה כללית לכלל ישראל בב"א.

* * *

(כאן הי' הדרוש ד"ה איש יהודי הי' בשושן הבירה[81]. אחר הדרוש אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

עלי הכהן האָט געבענטשט חנה'ן מיט די ווערטער: וה"א יתן את שאלתך.

אין אַ ציור אדם איז דאָ ראש, גוף, רגל, שערות, און אויך צפרנים. די נעגל פון א אידן איז טייער, מען איז דאָס מייקר. יעדער איינער בעט נאָך זיין מהות, א איש פשוט בעט השי"ת לפי אופן מהותו. איינער בעט אַן דער אויבערשטער זאָל איהם אויסהיטן, אז מען רעדט ליצנות, לה"ר ורכילות זאָל ער ניט אַרייגפאַלן ברשתם, איינער בעט אז ס'זאָל איהם ניתוסף ווערן הבנה אין דעם דף גמרא וואָס ער לערנט, איינער בעט ער זאָל האָבן א הרגש

79) זע אויך שיחת חה"פ תש"ג אות עח.
80) זע שיחת יב' תמוז תש"ז (ליקוט כז) אות טו.

81) געדרוקט אין קונטרס ק. אויך אין ספר המאמרים ה'תש"א.

אלקי אין הבנה והשגה אלקית וואָס ער איז מבין ומשיג, איז די ברכה יתן ה"א את שאלתך צו יעדערן לפי אופן הבקשה וואָס ער בעט.

השי"ת זאָל ממלא זיין בקשותינו בקרוב, בקשת התמימים בפרט און בקשת כלל ישראל בכלל בגשמיות וברוחניות.

יום ב' ניסן.[82]

(תפלת שחרית, אמירת שיעור תהלים — כפי שנחלק לימי החודש — ולימוד המשניות שהה איזה שעות, כי כ"ק אדמו"ר שליט"א בעצמו הי' הש"ץ לכל התפלה. אח"ז ישב לנוח על הכסא שהי' מוכן אצל העמוד. המתפללים התחילו לצאת מהחדר, רמז כ"ק אדמו"ר שליט"א שיקרבו אליו, והתחיל לאמר בפנים צחובות:)

שנת תרס"ג איז געווען בא מיר א פריליכער יאָהר, כידוע. ר"ח ניסן זענען מיר געווען אין ווין. דער טאָטע האָט זייער גוט פאַרבראַכט, געגומען א ביסל משקה, געראַדט א סך.

אויף מאָרגן, ב' ניסן, איז דער טאָטע געוואָגט זייער פריילעך. ער האָט געזאָגט אז ער קען ניט עסן קיין מאכל גשמי אפילו מיט א ברכה.

דער בעקער וואָס באַקט פאַר אונז לעקאַך בכל ההידורים, קען ער ניט אויפבאַקן אַזאַ לעקאַך וואָס איך זאָל אים הייבט קענען עסען. עס איז קיין חידוש ניט, נאָך אַזאַ פאַרברייגענגען קען מען אפילו דריי טעג ניט וועלן עסן.

היו זמנים אשר כ"ק אאמו"ר הרה"ק הי' נותן מקום לשאלת מה נשתנה, אבל הרבה פעמים כשהייתי שואלו מה נשתנה, היתה התשובה: אַז דו וועסט אַלעס וויסן וועסטו גיך אַלט ווערן.

שאלתי אותו מה נשתנה. ויענני שנלך לטייל. באמצע הטיול אמר לי: היום הי' אצלי אדמו"ר הזקן, ושמעתי מפיו קדשו המאמר הידוע, אשר פעם אמרו אדמו"ר הזקן ברבים:

די וועלט מיינט אז עבודה דאַרף רעש'ן, עס איז גאָר פשוט, עלה בכבש, אז מען ווערט א ביסל העכער, ופנה לסובב, מי קוקט זיך צו וואָס טוט זיך אַרום זיך, ובא לו" לקרן דרומית, און מי ווערט וואַרימער. איז מזרחית, ווערט ליכטיגער, איז מזרחית צפונית, דערלייכט דאָס אויך אין נפש הבהמית, דער יצר הרע[84], אז מען איז מברר דעם יצה"ר איז צפונית מערבית, ווערט דערפון א עריבות ומתיקות למעלה.

הייבט אז מען הערט דאָס אליין פון אדמו"ר הזקן מפיו קדשו — ווי אַזוי קען מען נעמען עסן א דבר גשמי.

ב. אין יאָהר תרס"ג איז דער טאָטע געפאָהרן אין ווין בעראַטן זיך מיט די ווינער פראָפעסאָרן איבער

---

82) שיחה זו נדפסה ג"כ בקונטרס ב' ניסן ה'תש"י (קונטרס עו).

83) להעיר מזוהר ח"ג קכ, א. הוספות לבאורי הזהר פ' במדבר.

84) זע סוכה נב, א: צפוני זה יצר הרע.

זיין געזונד־צושטאַנד. נאָך אייניגע קאָנסוליומס פון די גרעסטע ווינער פּראָפעסאָרן, האָט דער טאַטע באַשלאָסן, דורכפיהרן א געוויסע קוראַציע אין איינעם פון די ווינער עלעקטרישע היל־אַנטשטאַלטן.

די קוהר וואָס די דאָקטוירים האָבן טעם טאָטן פּראָראָדענט האָט געדאַרפט דויערן מער ווי צווי חדשים צייט. פון די הויפּט זאַכן וואָס די פּראָפעסאָרן האָבן געפונען פּאַר גרויס וויכטיגקייט איז געווען מנוחה און צעשטרויאונג.

געקומען איז דער טאַטע אין ווין דינסטאָג פרשה ויחי, ז' טבת. און פּאַרבראַכט ביז זונטאָג פרשה צו, ח' ניסן. פולע דריי חדשים האָט דער טאַטע פּאַרבראַכט יעמאָלט אין ווין. די ערשטע צעהן טעג האָט דער טאַטע געלעבט אין א האָטעל, און נאָכדעם געזונען א פּריוואָטע וואָהנונג.

אין דער נסיעה האָט מיך דער טאַטע מיטגענומען. איך האָב געהאָט דעם גרויסן זכות און עונג רוחני אויף זיין מיט דעם טאָטן צוזאַמען איבער דריי חדשים, און טאָג טעגליך האָט ער מיט מיר פּאַרבראַכט אייניגע שטונדן אין לערנען און אין פּערשידענע ערציילונגען, וואָס אויף דעם סוג ערציילונגען און באַמערקונגען זאָגן אונזערע חז"ל: גדולה שימושה יותר מלימודה.

ג. אין תורה איז פּאַראַן צוויי זאַכן: א) לימודה ב) שימושה. לימוד התורה איז זייער גרויס. עס עפּלט אונז די געזונט וועלטער און די ריכטיגע געשיקטע אויסשפּראַך אז מיר זאָלן קאָנען ארויסזאָגן דייטליך קלאָר די גרויסקייט פון לימוד התורה. אָבער נאָך אַלעם דעם, ווי לימוד התורה איז זייער גרויס, איז שימושה, די ערציילונגען פון תורה און פון לומדי תורה צדיקים וגאונים נאָך גרעסער.

אין קורצע וועלטער: לימודה של תורה איז — גוף, שימושה של תורה איז — נשמה. א גוף מוז האָבן א נשמה, א גוף אָהן א נשמה איז רחמנא ליצלן א מת. א נשמה בעדאַרף האָבן א גוף. א נשמה אָהן א גוף הייסט דאָס ניט געלעבט. דער ריכטיגער לעבן איז א נשמה אין א גוף. אין תורה־וועלט איז לימודה אָהן שימושה — א גוף אָהן א נשמה, און שימושה אָהן לימודה — א נשמה אָהן א גוף, און דער ריכטיגער לעבן איז אז עס איז דאָ ביידע זאַכן: לימודה און שימושה.

און דאָס איז דער אונטערשיד עיקרי פון אַמאָליגע חדרים און מלמדים ביז היינטיגע חדרים און מלמדים. לא מבעי די חדרים און מלמדים וואָס לערנען ניט קמץ אלף א, קמץ בית בא, און לערנען א, בא, אָט אַזוי, להבדיל באלף הבדלות בין קדושה לחול, ווי מי לערנט אין אַנדערע שפּראַכן. די חדרים און מלמדים זיינען מחלל דעם הדרת קדש, און צוברעכן און צושמעטערן די געבאַרענע ריינע תמימות'דיגע קינדערשע הערצער, אין דער זאָך פון קדושת האותיות והנקודות". נאָר אויך א־

85) קדושת הנקודות — ראה: תקוני זוהר בהקדמה (ז, ב ושם), שם תי' סט (קד, ב ושם) זהר חדש בתיקונים (צט, ב ושם). ובכ"מ. שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תרמג. ועוד.

פילו די חדרים און מלמדים וואָס לערנען ווי מען בעדאַרף, איז בא זיי נאָר פאַראַן מער ניט ווי דער לימודה און דער שימושה פעלט אינגאַנצן.

לימודה של תורה אֶהן שימושה, איז גאַנץ איבעריג אָרום צוריידן אז דאָס איז על דרך ווי א גוף שלם מיט אַלע אברים בתכלית השלימות — נאָר אָהן א נשמה.

א לימודה־איד, קאָן זיין א למדן און א ירא שמים און א בעל מדות טובות. ער שטייט אויף אינדערפריה בהשכמה און גייט גלייך אין ביהכ"נ אויף להתפלל בציבור, לערנט א שיעור הלכה, קומט צו די שיעורי לימודים, און איז א עסקן בהחזקת תורה ובטובת הרבים, נאָר אַלץ איז טויט אָהן א נשמה.

א שימושה־איד, קאָן זיין אז ער איז ניט אָזא למדן, אָבער אַלץ וואָס ער טוט איז מיט א חיות, מיט א געשמאַק. ער אַליין איז א לעבעדיגער. און אַלץ וואָס ער טוט איז מיט א לעבן און א געפיהל.

ד. אין איינער פון דעם זיידענס נסיעות אין מאַריענבאַד, איז אויף אַ געוויסער פראַגע, ענליך צו דעם אונטערשייד פון א לימודה איד ביז א שימושה איד, האָט דער זיידע געענטפערט מיט אָזא ערקלערונג:

אין דעם מהות מעלת האדם גע־פינען מיר אין דער תורה א מעלה פון יפה תואר און א מעלה פון יפה מראה. יפה תואר איז מעלת האברים, אז יעדער אבר איז ריכטיג אין זיין געשטאַלט, מיט זיין ריכטיגער גרויס און בריים. די מעלה פון יפה מראה איז, אז יעדער אבר האָט זיין ריכטיגע פאַרב.

אז א מענטש זאָל זיין א יפה תואר און א יפה מראה, איז דאָס א מתנת אלקים. געווייניליכע מענטשן, איז ער א יפה תואר איז ער ניט קיין יפה מראה, איז ער א יפה מראה איז ער ניט קיין יפה תואר. אָדער ער האָט געוויסע חסרונות. אויף א תמונה — פאַרטרעט — קאָן מען אויסמאַלן א מענטשן אז ער זאָל זיין מיט אַלע מעלות פון יפה תואר און יפה מראה, אָבער דער חסרון איז — עס איז מער ניט ווי א תמונת אדם, אָבער ניט קיין אדם חי. א לעבעדיגער מענטש קאָן זיין אז ער האָט חסרונות אין תואר און אין מראה, אָבער ער איז א לעבעדיגער.

ה. א שימושה־איד — איז א לעבעדיגער מענטש. עס קאָן זיין אז ער זאָל האָבן חסרונות, אָבער ער פאַרמאָגט די גרעסטע מעלה וואָס ער איז א חי און אַלץ וואָס ער טוט איז מיט אָ חיות, און אָרום איהם לעבט אַלעס מיט א חיות פנימי.

ברכות יחולו על ראש פון די טאַטעס און מאַמעס פון די שימושה־אידן און אידענעס בכלל, און די שימושה־אידן־מלמדים בפרט, פאַר דעם ריכטיגן חינוך. די שימושה עלטערן און די שימושה מלמדים האָבן אונז ב"ה געגעבן פילע — כן ירבו — צעהנדליקער טויזענטער תמימותדיקע מענטשען מיט גרויסן געפיהל און וואָרימקייט צו תורה, מצות און אהבת ישראל.

די עלטערן וואָסווילן אז זייערע קינדער זאָלן בלייבן מיט ריכטיגע

וואָרימע תמימות'דיקע הערצענס - געפיהל צו אידישקייט און אידן דאַרפן זיך געבן די גרעסטע מיה לערנען די קינדער נאָר בא אזעל־כע מלמדים וואָס זיינען אליין ער־צויגן געוואָרן אין דעם וואָרימן אויר פון הדרת קודש, און לייגן זייער גאַנצע אכט אויף ערציהען זייערע מחונכים און מחונכות אין דעם ריכ־טיגן הדרת קודש'דיקן וואָרימן אויר פון חיבת התורה ומצות און אהבת ישראל.

ו. אז דער טאַטע האָט זיך איינ־געאַרדענט מיט דער קוהר, איז אייר־ניצע מאָל אין וואָך פלעגט ער גיין אויף א ליינגערן שפּאַציר, לויט די פּאַרשריפטן פון די פּראָפעסאָרן.

צו צעשטרייאונג פלעגט דער טאַ־טע ליב האָבן אריינגיין אין א שוהל אַדער א קלויז אין די אָוונט־שעה"ן, זעהען ווי אידן זיצן און לערנען, אַדער מי פּאַרברייננט אין דערציילן סיפורי צדיקים. דער טאַטע פלעגט פּאַרברייננען א שעה צייט און א־מאָל אויך מערער. ער פלעגט זיך זייער אינטערעסירן מיט דעם מהות פון די לערנער אַדער דערציילער און פלעגט זיין זייער צופריידן פון די תמימות־וואָרימדיקע ערציילונגען.

אין צווייטן בעצירק, האָט מען דעם טאַטן געקאַנט, פלעגט ער מערער באַזוכן די שוהלן און איבערהויפט די חסידי'שע קלויזן אין די אַנדערע בעצירקן.

ז. איינמאָל, דאַנערשטאָג, כ"ב שבט איז דאָס געווען, איז דער טאַטע מיט מיר געפאָהרן, אין איינעם פון די וויטע בעצירקן, און ער איז אַרייני־געגאַנגען אין א קליינער חסידי'שער קלויזל פון פּרעמישליאַנער חסידים. קומענדיג, איז די שוהלכל געווען, אַן עין הרע, פול פון מתפללים. מי האָט געדאַוועט מנחה, עס איז געווען גאַנץ גוט שפּעט. קיין תחנון האָט מען ניט געזאָגט, און באַלד האָט מען געדאַוועט מעריב.

דער עובר לפני התיבה צו תפלת ערבית איז געווען א יאָהרציים. ער האָט זייער גען געדאַוועט, אַבער מיט גרויס ברען. און אַלע מתפללים האָבן הויך געדאַוועט מיט גרויס וואָרימקייט, וואָס האָט געמאַכט א שטאַרקן גוטן רושם. עפּעס א הדרת־קודש'דיגער געפיהל האָט געשוועבט איבערן גאַנצן קלייזל.

נאָך מעריב האָב איך באַמערקט ווי דער טאַטע רעדט מיט א זקן וואָס שטייט אין דרומית מערבית. יענער דערציילט עפּעס דעם טאַטן, און דער טאַטע הערט זיך זייער אין. איך האָב זיך געוואָקלט צי איך זאָל צוגיין צי ניט. ענדליך האָב איך באַשלאָסן צוגיין.

אז איך האָב געמאַכט א פּאָר טריט, האָב איך אַנגעהויבן איבערטראַכטן, טאַמער וועל איך שטערן. דער טאַטע האָט א פנים באַמערקט מיין וואַק־לעריי, האָט ער מיר מרמז געווען אז איך זאָל צוגיין.

אז איך בין צוגעגאַנגען האָט דער זקן געהאַלטן אין מיטן פון א סיפור. און אז ער האָט געענדיגט דעם סיפור האָט ער דערציילט נאָך א סיפור. דער טאַטע און דער זקן המספר תא־

בען זיך צוגעזעצט אויפן באנק. און איך בין געשטאנען די גאנצע צייט וואס דער זקן האט דערציילט די סיפורים. פון צייט צו צייט האב איך פארצייכנט ראשי פרקים פון די סיפורים.

א שעה ארוכה איז דער טאטע געזעסן און געהערט די סיפורים וואס דער זקן האט איהם דערציילט.

איך האב באמערקט אז דער טאטע קוקט זיך שטארק צו אין צווישן ער־טער. איין ארט וואו עס זיצט א עלטערער מענטש און לערנט פאר זיך, און איז זייער פארנומען אין דעם וואס ער לערנט. און דער צווי־טער ארט וואו עס זיצן די וואס דערציילן די סיפורי צדיקים.

א היבשע צייט איז דער טאטע געזעסן לעבן זיי, און נאכדעם האט ער זיך געזעצט נעבן דעם זקן וואס האט געלערנט בעיון פאר זיך.

אז דער טאטע איז צוגעגאנגען צו דעם זקן, האב איך בעמערקט אז דער טאטע איז עפעס אין א פארווארג־דערונג, און האט מיר מרמז געווען אז איך זאל צוגיין זעהן וואס דער זקן לערנט. איך בין צוגעגאנגען, האב איך געזעהן אז ער לערנט חומש מיט עברי־טייטש. איך בין געווארן שטארק פארווארונדערט, ווארום פון וויטן קוקנדיג אויף דעם זקן האט ער געמאכט אן אינדרוק פון א גרוי־סען תלמיד חכם, מיט א הדרת־דיקן פנים, און אז ער לערנט עפעס זייער אין א טיפן ענין.

עס איז געווען פרשת משפטים, און דער זקן האט געהאלטן אין די פסו־קים וואס רעדן וועגן די ד' שומרים. דער טאטע האט אנגעהויבן רעדן אין דער הלכה, דער זקן האט גלייך געענטפערט, וואס דעם טאטן איז זיי־ער געפעלן געווארן. נאכדעם פרעגט איהם דער טאטע פארוואס לערנט ער חומש מיט עברי־טייטש? האט איהם דער זקן געענטפערט, אז אזוי איז ער זיך נוהג מער ווי פופציג יאהר אז אלע דאנערשטאג אין ג־ווענד לערנט ער די סדרה מיט עברי־טייטש.

דעם טאטן האט זייער פאראינטע־רעסירט וויסן דעם טעם וסיבה, וואס אזא איד ווי עס וויזט אויס א למדן, אבער אלענפאלס א יודע ספר, זאל מער ווי פופציג יאהר לערנען חומש מיט עברי־טייטש, אבער דער זקן האט ניט געוואלט זאגן.

פארנדיג אויפן קוואַרטיר, איז דער טאטע געווען זייער געריהרט פון דעם וואס ער האט געזעהן אין דער פרעמישליאנער קלייזל, און האט פיעל גערעדט, ווי די דרכי החסידות זיי־נען מחזק אמונת הוי', און זיינען נוטע חיבת התורה והמצוה אין די קינדערשע הערצער, איין סיפור וואס דער יונגערמאן האט דערציילט פון רביי'ן ר' מאיר'ל פרעמישליאנער און די בחורים און די אינגלאך האבן זיך צוגעהערט, איז דאס מערער נוגע אין יהדות, ווי דער גרעסטער בעס־טער פלפול.

סדר השני דחג הפסח.

א. מורנו הבעש"ט איז געווען א מדריך און מנהל כללי פון עם אלקי ישראל אין אַלע ענינים כלליים און אין אַלע ענינים פּרטים ופּרטי פּרטים, וועלכע האָבן נאָר אַ שייכות צו דעם עם ישראל, הן אין ענייני תורה ועבודת השי"ת און הן אין ענייני מדות ומנהגי ישראל פון אַלע מפּלגות, פון דעם גדול שבגדולים אין ידיעות התורה בנגלה, במחקר ובדרוש ביז דעם איש השפוט, אנשים, נשים, ילדים וילדות, רייך אָדער אָרים, אַהן אונטערשייד וואו זיי גייפינען זיך אין זייערע וואוין ערטער, גרייסע שטעט אָדער קליינע שטעט, דערפער, קליינע ישובים, מיהל־הייזער און קרעטשמעס.

מורנו הבעש"ט איז געווען א מנהיג און א מדריך פאַר אַלע אידן און א מעורר רחמי שמים על עם ישראל, אַ מליץ יושר פאַר אלקי ישראל על עם קדשו, אַז הוא יתברך זאָל יעדן אידן, מענער און פרויען, משפיע זיין א שפע ברכה והצלחה אין בני חייא ומזונא רויחא.

ב. אין די סיפורים וואָס איך האָב זוכה געווען צו הערן פון כבוד אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה פאַרנעמט א בעזונדער מקום חשוב די סיפורים וואָס זי האָט דערציילט פון דעם וואָס זי האָט געהערט מהוד כ"ק חותנה הרה"ק אאזמו"ר הצמח צדק אין פאַרשידענע צייטן, ווי עס איז בא מיר פאַרצייכנט אין מיין יומן מזמן לזמן אין משך פון איבער פערציג יאָהר.

די הדרכה וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר פון די קינדער יאָהר מדריך געווען מיט פערשידענע סיפורים און אויספירליכע ערקלעהרונגען האָט בא מיר געשאַפן א ציור פאַרשטעלונג אין די דערציילונגען. אָפט מאָל האָט מיין פאָטאָזיע געשאַפן פאַסענדע פאַרשטעלונגען צו די סיפורים, וואָס די ציורים האָבן זיך איינגעקריצט אין א לעבעדיגע תמונה אין מיין זכרון און די תמונות חיות בין איך זיי מתאר אין די שיחות און אין די רשימות השיחות.

ג. די שלשה מיני אהבה, אהבת השי"ת, אהבת התורה און אהבת ישראל, וואָס מורנו הבעש"ט האָט משפיע געווען צו זיינע תלמידים רבותינו הקדושים, האָבן זיי רובם ככולם מקבל געווען אין א פנימיות מיט אַ מסירה ונתינה. נאָר עס איז געווען אהבת ישראל צו יודעי תורה, אויך אפילו צו די וואָס זיינען ניט געווען בעלי סוד וקבלה, סתם תורה אידן, אָבער מיט אנשים פשוטים האָבן אויך זיי זיך געפיהרט בריחוק, אָט אַזוי ווי אַלע גדולי התורה פון יענער צייט.

ד. מורנו הבעש"ט האָט מגלה געווען א ענין עצמי אין דער מצוה פון אהבת ישראל. אז דער אופן הקיום דמצות אהבת ישראל איז ווי דער אופן הקיום פון מצות אהבת התורה און ווי דער אופן הקיום פון מצות אהבת השי"ת.

דער ענין עצמי, וואס מורנו הבעש"ט האָט מגלה געווען אין די שלש אהבות, אהבת ה' אהבת התורה ואהבת ישראל איז, דאָס אַזוי ווי אהבת השם איז מצד העצם, העכער פון הבנה והשגה, נאָר אהבת העצמות, אַזוי איז אויך אהבת התורה ניט מצד השגת עניני התורה נאָר ווייל עס איז תורת ה', און אזוי איז אויך אהבת ישראל ניט מצד המעלה הפרטית פון שכל, השגה ומדות טובות, נאָר ווייל ער איז א ישראל.

ה. תלמידי מורנו הבעש"ט זיינען אַלע געווען איבערגעגעבן צו הדרכת מורנו הבעש"ט. יעדע תנועה פון מורנו הבעש"ט איז בא זיי געווען א הוראה אין דעם אופן עבודה בתורה, תפלה און הנהגה בפועל.

ו. מורנו הבעש"ט האָט מקנה געווען בא די תלמידים הקדושים א חיות פנימי אין לימוד התורה און קיום המצוות, אַז אַלץ וואָס מען טוט זאָל זיין מיט א הרגש פנימי, צי האָלט מען באמת בא דעם אופן עבודה, אָדער ניט. ד.ה. צי האָלט מען באמת בא דעם וואָס מען טוט.

ווי דער סיפור הידוע, וואָס מורנו הבעש"ט האָט באויזן די תלמידים הקדושים, ווי א אָקס אין א שטרייכמיל עסט לכבוד שבת.

ז. הנהגת הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זי"ע, אז אין די ערשטע נאָכט פון חג הפסח האָט מען מהדר געווען צו עסן דעם אפיקומן קודם חצות הלילה און מען האָט גומר געווען זאָגן די הגדה ביז א שעה און א האָלב נאָך חצות הלילה.

דעם סדר פון די צווייטע נאָכט חגה"פ האָט מען אָנגעהויבן האָלב צעהען און הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מאריך געווען מיט'ן זאָגן די הגדה מיטן ניגון המקובל און זייער פיעל מבאר געווען די הגדה און פלעגט דערציילן סיפורים שונים.

ח. כמה מעלות טובות למקום עלינו. לבד די שמות שאינם נמחקים, זיינען אויך די שמות , וואָס עס איז אין זיי ניט פאַראַן די מעלה וואָס אינם נמחקים אויך בכלל שמות הקדושים, ווי: שכינה, מקום, דער בורא, דער וואָס לעבט אייביג. דער חילוק אין די שמות זיינען ניט אין ידיעה פאַרשטאַנדן. כשם ווי מיר האָבן ניט קיין פאַרשטאַנד אין די שמות שאינם נמחקים, אַזוי האָבן מיר ניט קיין פאַרשטאַנד אין די שמות התואר. נאָר די שמות התואר זיינען נאָהענט צו השגה געפיהל.

און דאָס איז דער חסיד'ישער פאַרשטאַנד געפיהל, אַז ווען השי"ת האָט אונז געבראַכט פון מצרים המעופש אין אוירא דארץ ישראל, דאָס מיינט אויף דער חסיד'ישער שפראַך, אַז ווען מען האָט די חסיד'ישע הכנה פאַר דעם דאָוונען, וואָס מיט דער הכנה ליכטיגקייט דערקענט מען די אייגענע מדות לא טובות אין דער משכה כללית צו גשמי פון מקום, און דאָס איז דער פירוש פון כמה מעלות טובות למקום, צו דעם אור אלקי וואָס עס מיינט דער כינוי מקום, וואָס הוא יתברך האָט בוחר געווען אין מקום גבולי, וואָס די בחירה פון עם ישראל איז

א בחירה חפשית, מען איז דאָך ניט מוכרח אין דעם און אז מען איז געקומען פון מצרים צו דעם בית הבחירה איז דאָן געווען א בחירה אמיתית.

ט. לשנה הבאה בירושלים. אין יעדע מצוה איז פאַראַן מחשבה, דיבור ומעשה. מחשבה איז די כוונת המצוה, דיבור איז דער לימוד התורה אין דעם אופן קיום המצוה און מעשה איז דער בפועל פון דער מצוה. וואָס דער בפועל פון דער מצוה דאַרף זיין ווי אין תורה איז מבואר, וויל תורה איז מגלה דעם רצון העליון אין מצוות. די כללות מצוות זייַנען דאָך א דוגמא למצוות של מעלה. הקב"ה מניח תפילין, המשכת המוחין לז"א און אַזוי איז בכל מצוה ומצוה, איז דורך דעם בפועל פון דער מצוה אין עולם התחתון איז מען ממשיך דעם אור עצמי אין דער מצוה. און דאָס איז אונזער בקשה און בטחון, אז לאחר די מחשבה ודיבור בענין יציאת מצרים וועט זיין דער בפועל אין מעשה, לשנה הבאה בירושלים.

י. דער סדר פון אכילת אפיקומן ביי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הן די ערשטע נאַכט וואָס מען האָט שטאַרק מדייק געווען, אז מען זאָל עסן דעם אפיקומן פאַר חצות הלילה און הן די צווייטע נאַכט וואָס מען האָט געגעסן נאָך חצות, איז געווען א רוחניות'דיגער עסן. מען האָט געזעהען במוחש ווי א איד איז העכער פון א גשמי געפיהל. טיפער און ריכטיגער בעגרייפן דעם אופן ההרגש — עס איז געווען מורגש בא אַלעמען, וואָס האָבן געזעהען דעם ליכטיגן פני קדש, אז מען איז פאַרנומען אין דעם הרגש אלקי וואָס אין דעם עסן איז.

אין דעם ברכת המזון און מזיגת כוסו של אליהו האָט זיך געפיהלט רוחניות. דער האַרציגער זאָגן מיט דער געבעט שטימע ביים זאָגן שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך, וואָס ווילן דיך ניט וויסן, האָט מעורר געווען די האַרץ און די וועטער כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו, האָבן אַרויסגערופן האַרציגע טרערן. אַבער באַלד האָט מען דערמערט דעם פנימיות'דיגן האַרץ אויסגעשריי: לשנה הבאה בירושלים!

שביעי של פסח בסעודת הלילה.

א. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט פסח תרנ"ב דערציילט, אז ליל ב' דחה"פ תרל"ב האָט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש דערציילט, אז שביעי של פסח תר"ז האָט הוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק דערציילט, אז החסיד ר' פנחס רייזעס האָט "ערציילט בשם זקני חסידי שקלאָוו, וואָס האָבן געזעהען הוד כ"ק רבינו הזקן דעם ערשטן מאָל גייענדיק פון מעזריטשער מגיד: דורכגייענדיק שקלאָוו, וואָס ער האָט שוין דאָן געוואוסט וואָס מען האָט אַרויפ־ געליגט אויף אים בירידת נשמתו בעלמא דין און די כחות פנימיים ועצמיים וואָס מען אים מלמעלה

געגעבן אויף קענען דורכפיהרן דעם אור החב"ד אין עולם התחתון, אַ־ריינגעבן א חיות פנימי אין אַלע אידישע דרגות פון די גרעסטע בעלי ידיעה אין תורה ועבודה ביז די גאָר פראָסטע אמונה־ אידן — האָט הוד כ"ק אדמו"ר הזקן געזאָגט אין שקלאָוו א תורה ברבים, ווי פאָלגט:

ב. **ויראו** ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויירא העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. אידן אין שיעבוד מצרים זיינען געווען איבערפולט מיט די מצרים און גבולים פון דעם שעבוד הגלות, אז זיי האָבן ניט געהאַט קיין מוח ולב הערן וואָס דער שבט לוי בכלל און אהרן ומשה בפרט ריידן צו זיי דברי השגה והסבר אין אלקות, נאָר זיי זיינען געווען אין תוקף פון אמונה פשוטה. די אמונה פשוטה פון אידן אין מצרים האָט אין זיי ערוועקט די מסירה ונתינה צו געטליכקייט, אַז אַלע, אויך פאַראָארעוועטע און פאַריאָגטע פון דעם שעבוד המר זיי־נען געווען אָפגעטיילט פון די מצריים, אז זיי — די אידן — האָבן געהאַלטן מיט אַ מסירת־נפש־פעסטקייט אידישע נעמען, אידישע איסשפּראַך און אידישע קליידונג. און דערפאַר האָבן אַלע אידן זוכה געווען צו דער־קענען דעם יד הגדולה, וואָס אין קריעת ים סוף האָבן אַלע אידן געזע־הען עצמות א"ס און אַלע זיינען געווען דורכגעדרונגען מיט געטליכקייט. משה רבינו, וואָס ווי ער איז געווען בגופו למטה איז ער געווען אור האצילות העליון, חכמה דאצילות, איז א כלי רחבה. חכמה איז א קאַל־טע התפעלות, עס איז קאַלטער בראָנד, וואָס ענינו איז, וואָס ער איז מכלה און דער הרגש הכליון איז אין חיים הנצחי פון עצמות אין סוף ב"ה.

ג. די זקני חסידי רבינו הזקן, די גרויסע בעלי ידיעה והשגה האָבן געהאַט א קביעות אויף חזר'ן מזמן לזמן דעם רבי'נס ערשטע פייער־דיגע תורות, וואָס דער רבי האָט געזאָגט בתחלת התגלות דרך החב"ד.

ד. הוד כ"ק רבינו הזקן האָט מיט דעם דרך תורת ועבודת חב"ד גע־עפענט א חלון אין דער כוונה פון ירידת הנשמה, וואָס דורך דעם חלון איז מאיר דער אור עצמות אין סוף אין חיים הגשמיים, און די חיים הגשמיים, ווען זיי זיינען ווי עבודת החסידות איז מסדר, ווערט דורך דעם דער עליית הגשם אין א עילוי אין סוף.

ה. דער גילוי אין סוף וואָס דער אַלטער רבי האָט ממשיך געווען אין דעם דרך עבודה פון חב"ד איז דורך דעם זעהט מען אלקות במוחש אין עבודת התפלה, אז דער נר הוי' וואָס אין נשמה, איז בא אַלעמען מאיר. געווייס איז געווען חילוקים אין דעם אופן הגילוי וואָס עס האָט מאיר געווען בא דעם רבי'נס חסי־דים, אָבער דער גילוי האָט מאיר געווען אויך בא די געווינליכע בעלי מסחר, דאַרפ'ס־גייער, בעלי מלאכה און מאַרק מענטשן.

אין דעם נר הוי' נשמת אדם, וואָס איז אין ירידת הנשמה והתלב־שותה בגוף האדם, הגם בא אַלע־

מען איז פֿאַראַן דער אור הנשמה, אָבער דאָך איז פֿאַראַן חילוקי דרגות הן אין דעם גילוי אור הנשמה בגוף און הן אין דער התפשטות הגילוי.

הוד כ"ק רבינו הזקן האָט מיט זיין דרך החב"ד מגלה געווען דעם אור הנשמה בא חסידים, הן בא די גרעסטע בעלי ידיעה והרגשה אין השכלה והשגה און הן אין די גאָר פשוט'ע אידן, אַז אַלע האָבן געלעבט מיט דעם אור הרוחני אין אַלע זייַערע ענינים.

ו. החסיד ר' מיכאל שי' דוואָרקין זינגט — חג הפסח תרע"ו — דעם ניגון הידוע ומפורסם וואָס הצדיק ר' מיכל מזלאָטשעוו זצ"ל האָט געזונגען פֿאַר מורנו הבעש"ט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז שטאַרק אויפגעלייגט און פני קדשו מאירים בהדרת קדש, זייער אָפּגעטראָגן. מען זעהט קלאָר, אַז בזכרון קדשו איז מאיר א לעבנ'ס־זכרון, וואָס איז פֿאַרבונדן מיט דעם ניגון.

אז ר"מ האָט מסיים געווען זינגען, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט, אז דעם ניגון האָט מען געזונגען לילה שני דחה"פ — תרל"ח — אין צוויי נוסחאות, און הוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש האָט בוחר געווען דעם נוסח וואָס ר"מ זינגט.

דער ניגון, זאָגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, מאַכט אַ פתיחת הלב. א חסיד'ישע יראת הכבוד, בענקשאַפט און האָפענונג, אַז די חוט המשולש עבודה, וואָס די רביים האָבן משריש געווען בא חסידים אין התועדות החסידים וועלן מ'געהט א חסיד'ישן אהבת אחים טאָנץ.

ז. מורי רשב"ץ איז געווען אַ מקבל פון דעם אַלטן רבי'נס א חסיד, ר' מיכל אָפּאָטקער. ר' מיכל'ס פאָטער איז געווען איינער פון די צדיקים הנסתרים, וועלכע זיינען געווען בעפאָר די התגלות פון מורנו הבעש"ט, ר' מאיר זלמן ער געהייסן. וועלן דער בעש"ט איז נתגלה געווארן איז ר' מאיר זלמן געווען א זקן מופלג, מורנו הבעש"ט האָט איהם געבענטשט מיט אריכות ימים.

ח. החסיד ר' מיכל האָט דערציילט, אַז וועלן זיין פאָטער רמ"ז איז געווארן א בן תשעים האָט מורנו הבעש"ט איהם געזאָגט: מזל טוב ר' מאיר זלמן! בן תשעים לשוח, איהר ווייסט וואָס צו רייַדן און איהר זייט א שווייגער. אייער זוהן מיכל וועט שוין רייַדן פאַר אייך אויך. הכי קרא שמו מיכיל, ער וועט זיין א תלמיד בא תלמיד תלמידי, וואָס וועט מגלה זיין א דרך אין עבודת הבורא, אז עבודת התפלה איז א הכנה צו השגה און ידיעת התורה, און וועט מגלה זיין, ווי אזוי יעדער איינער אפילו א איש פשוט קען זיין א עובד ה' באהבה ויראה.

ט. החסיד ר' מיכל אָפּאָטקער איז געווען איינער פון די גרעסטע למדנים אין יענער צייט. געווען קלאָהר בבלי, ירושלמי און ספרי הפוסקים ומקורם ברמב"ם ורשב"א, וספרי הקבלה. וועלן ער איז געקומען צו הוד כ"ק רבינו הזקן אין יאָהר

...*) איז ער געווען א בן שלשים וחמשה.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק האָט געזאָגט: מיכל אפאצקער איז געווען א תהו'דיקער, מיט א יגיעה גדולה, און דעם זיידענס — הוד כ"ק רבינו הזקן — הדרכה און ברכה האָט. עס איהם — ר' מיכלען — געמאַכט פאַר א תיקון־יקען.

וועז הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי איז געקומען אין ליובאַוויטש, איז הרמ"א געקומען אין ליובאַוויטש צו הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי און האָט דאַרט פאַרבראַכט פינף יאָהר. אין דעם משך זמן האָט ער געהאַט א קביעות לערנען מיט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק פינף שעה בכל יום חוץ מערב שבת ויום טוב. און ערשט דאַמאַלסט האָט ער — מ"א — דערפיהלט א טעם אין זיעם געשמאַק פון ידיעת התורה.

י. החסיד רמ"א האָט געזאָגט למורי הרשב"ץ: עס איז שווער צו עסן א מאכל גשמי איידער די ברכת המאכל נעמט דורך דעם חומריות המאכל און מאַכט דעם מאכל פאַר א מהות גשמי ווי די כוונה העליונה איז אין ענינים הגשמים, אז לבד זאת וואָס זיי זיינען עולה למעלה איז דער גשמי מעלה די אָלע עולמות אין א"ס און מיט דער ברכה אויף דעם מאכל מאַכט מען דעם עולם התחתון פאַר א כלי צו דעם אור העצמי פון עצמותו ית'.

יא. נאָך די הסתלקות פון הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי איז הר"מ אַוועק אַהיים קיין אָפּאָצק. ער איז געווען זייער פאַרביטערט און איז געווען אין א שטאַרקער התבודדות, זאָגענדיק, אז זיין בית המקדש רוחני איז חרוב געוואָרן.

זקני החסידים הראשונים האָבן דער־ציילט — פלעגט זאָגן החסיד ר' מיכל — די גרויסע חיבה וואָס רבינו דער טאַטע — הוד כ"ק רבינו הזקן — האָט מחבב געווען דעם רבי'ן דעם אייניקל — הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק — איז בא מיר זייער חביב דער וואָס גייט אין ליובאַוויטש, און האָט געבענטשט די חסידים גייער: השי"ת זאָל אייך מצליח זיין מקבל זיין תורת החסידות און עבודת התפלה מיט א דערהער פנימי אין תיקון המדות.

יב. הרמ"א האָט געזאָגט למורי הר־שב"ץ, אַז ער זאָל גיין אין ליובאַוויטש צו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק. א חסיד דאַרף האָבן א רבי'ן. א רבי איז לבד זאת וואָס ער גיט א סדר ווי אַרויס פון גלות הנה"ב איז ער — דער רבי — פותח א חלון אין מדות טבעים, וואָס דורך דעם חלון איז מאיר דער אור פון דעם נפש אלקי.

בא מיר — זאָגט הרמ"א — איז נאָך עד היום מאיר דער אור התורה און איך פיהל דעם נועם המתיקות,

*) בהרשימה „תקע"ב". וכנראה איזה ט"ס יש כאן כיון: א) בשיחה זו — לעיל — כותב שהבעש"ט דיבר עם אביו — הרמ"ז — אודות בנו וקראו בשמו מיכל וכו', הרי שנולד עוד בחיי הבעש"ט. ב) בקונט' ביקור שיקאגא (ע' 9 ואילך) משמע שר' ברוך מרדכי נולד בשנת תקכ"א לערך, ובהיותו בן י"ג שנה — תקל"ד — למד כבר אצל רמ"א, ובשנת תקל"ו לערך גילה לו רמ"א שהוא מחסידי אדמו"ר הזקן.

וואס עס איז געווען אין דעם לימוד התורה, וואס איך האב געהאט, וועז ער — הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק — האט מיט מיר געלערנט, און איך וויל דורך דיר איהם שרייבן א צעטל.

יג. דאנערשטאג, ערב ר"ח אדר ראשון פרשה משפטים אין יאהר תר"ח — דערציילט מורי הרשב"ץ — בין איך געקומען צו פוס אין ליובאוויטש.

אין א קרעטשמע, צוהן וויארסט פון ליובאוויטש, האב איך גענעכטיגט און פארטאג בין איך אוועק אין שטאט, ארייגעגאנגען אין „בנימין'ס שטיבל", אוועקגעלייגט דעם פעקל, אוועק אין מקוה אוז געגאנגען צו דעם רבי'נס זאל דאוונען.

אז איך בין אריין אין זאל — דער בית הכנסת וואס איז בא הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק אין הויף — אוז זיך מבין געווען צום דאוונען האב איך געהערט ווי מען רעדט, אז דער רבי האט געזאגט, אז מען זאל אויפזוכן דעם אורח, וואס האט געבראכט א צעטל פון החסיד ר' מיכל אפאצקער אוז דאן האב איך זוכה געווען זיהען פני קדשו פון הוד כ"ק רבינו דעם ערשטן מאל.

יד. פון דעם ערשטן מאל ה' משפטים אין יאהר תרנ"ד, וואס מורי הרשב"ץ איז געקומען אין ליובאוויטש לערנען מיט מיר ביז דעם יאהר וועז ער איז נסתלק געווארן, איז יעדן יאהר דאנערשטאג פרשה משפטים פלעגט מדרי הרשב"ץ די נאכט פון מיטוואך צו דאנערשטאג זיין וואכעדיג, נעכטיגן אין אהל הקדש־בית הכנסת, אוז דארטן דאוונען אלע דריי תפלות, מעריב שחרית אוז מנחה אוז גיין אויפ'ן אהל הקדש. אחר תפלת מנחה פלעגט ער קומען פון אהל הקדש אוז מען פלעגט פארברענגען בהתועדות חסידים.

טו. א חסיד'שער פארבריינגען איז פארואס אין כמה ענינים אוז אין יעדער ענין איז פארואס דרגות חלוקות. חזר'ן א מאמר וואס מען האט געהערט פון רבי'ן, געבן זיך פארשטיין דעם ענין וואס מען האט געהערט. מען האט געהאט די דברי הרב, אויב איינער פון די חסידים איז געווען א בעל חוש התפיסה אוז האט געדעדט אין עניני עבודה, כלשונו הקדוש זיינען די חסידים משכילים אוז עובדים שטארק צופרידן געווען הערן חזרה.

די גרעסטע חסידים, הן משכילים אוז הן עובדים, האבן געהאט זמנים קבועים פון התועדות, וועז מען האט געדעדט אין עניני עבודה, וואס מיינט א חסיד'ישער דאוונען אוז וואס מיינט א חסיד'ישער פארבריינגען. מען האט געזונגען ניגוני התעוררות, וואס האבן ארויסגע־ברייגט געגועים צו עבודת התפלה אוז צו זאגן א געשמאקן קאפיטל תהלים. א חסידי'שער התעוררות דאוונען האט בעלויכטן די חסידי'שע היימען אוז האט געגעבן חסידים א חיות וואו זיי זיינען געווען אוז אין וואס פאר עניני פרנסה זיי האבן געהאט.

טז. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געווען אויפגעלייגט אוז האט געזאגט: וועז די אידן זיינען ארויסגייענדיג פון מצרים געקומען צום ים אוז

נחשון איז אריין אין ים און נאך איהם זיינען אריינגעגאנגען די אידן און דאן ערשט האט זיך דער ים געשפאלטן, האט משה רבינו, וואס ער איז חכמה דאצילות, מקנא געווען זיי, פאר זייער מסירות נפש באמונה פשוטה. חכמה דאצילות פארשטייט אלץ באופן אחר לגמרי און האט מקנא געווען די אמונה פון די פשוט'ע אידן.

יז. אז מען לערנט א מאמר חסידות מיט העמקה, און מען הארעוועט אויף דעם הבנת הענין, און הש"ת איז זיך מרחם אז ער פארשטייט דעם ענין בהבנה טובה און מיט א ארי־כות ההסבר, און מען טראגט ניט ארא"פ די הבנה אין א הרגש הלב, אז עס זאל זיין עבודה בפועל אין מדות טובות פון הרגש הזולת, — איז דאס קליפת עמלק אין עבודה.

תורת החסידות, וואס געפינט אויס אלע עבודה חסרונות און גיט עצות ווי אזוי צו פאריכטן די חסרו־נות און אויסווירקן אין זיך די מעלות און מדות טובות, — גיט א עצה טובה אויף פטור ווערן פון דעם רוחניות'דיקן קליפת עמלק, אז שבי־רתו זוהי תקנתו.

יח. אין דעם טעגליכן גשמיות'דיקן לעבען, אז מען ווערט צובראכן, מיינט דאס, ווען מען איז — ל"ע — א מחוסר לחם, די הייזל וואו ער וואוינט מיט זיין פאמיליע שטייט אין א בלאטיגע געסל האלב איינ־געזונקען, די פענסטער אהן שויבן, דער דאך — רוף — איז צובראכן, די קינדער הונגערן, ווערט מען א נשבר ונדכה און ער וויינט אויף זיינע טעג און יאהרן, שבתים און ימים טובים.

דאס איז די קערפערליכע, גשמיות'דיקע עניות, וואס אלע וויסן און פיהלן. עס איז פארא"ן די רוחניות'־דיקע עניות וואס ניט אלע פיהלן דאס. נאך מעהר עס איז דא אזעל־כע, וואס אפילו ווען מען זאגט איהם, — ווי עס איז נהוג ביי א חסידי'־שע ועידה: פתי, אין וואס פאר א שטותים דו ליגסט, השי"ת בחסדו איז דיך מזכה זאלסט קענען מיט דיין גאלט אויפטאן אין חיים רוחניים, דו דארפסט זיך אליין זאגן: הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכשכיר ימיו, און מען דארף זיך איבערלייגן, — מתבונן זיין — וואס מען האט אויפ־געטאהן אויף דעם לעבן יריד, אויב מען האט איינגעקויפט די אמת ריכ־טיגע סחורה — פועל'ט דאס ניט אויף איהם כדבעי.

פארא"ן אזעלכע וואס ווילן ניט ריי דען און אפילו ניט טראכטן ווען דער חזרה נסיעה פון דער נשמה שליחות אויף דער גשמיות'דיקער וועלט, זיי פארשצעמען — פארש טעלן — די שכל אויגן ניט זעהען וואס עס קומט פאר אין חיי האדם, זיי מיינען אז עס איז פארא"ן א חברה שטארבער, אז מען איז אליין אויך איינער פון דער חברה וויל מען ניט טראכטן און ריידן.

מוסר איז מגלה דעם אמת און חסידות בעלייכט אלע ווינקעלעך פון דעם לעבן מיט דעם אור התורה והמצוה.

יט. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט מיר דערציילט, אז יו"ד כסלו תרל"ה האט אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק

מוהר"ש גערעדט וועגן דער הדרכה וואס הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי האט על פי הוראת אביו הוד כ"ק אדמו"ר הזקן מדריך געווען די יונגע לייט וואס זיינען געזעסן אין ליאזני.

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי האט געזאגט די מחונכים, אז דער וואס טוט ניט אין עניני עבודה מיט א הרגש פנימי און נאָרט זיך במעמדו ומצבו הרוחני נאָרט ער קיינעם ניט, ער נאָרט נאָר זיך אַליין; איז ווי נאָריש איז דאָס א נאָר אַפצונאָרן.

כ. דער חינוך וואָרט האָט געעפענט א חלון בא די יונגע לייט דורך וועלכן עס האָט בא זיי אַריינגעשיינט דער אור השמש פון עבודה

בלע מרור לא יצא. — אכילת מרור בליל פסח איז א חובה און מען מאָכט אויף אכילת מרור א ברכה בנוסח אשר קדשנו במצותיו, וואס ער האָט אונז געהייליגט מיט זיינע מצות צוזאָגן על אכילת מרור. דער ציווי איז ניט שלינגען מרור, נאָר עסן מרור, צו קייען דעם בי־טערן ניט גוט דורך א התבוננות בהעמקת הדעת ביז אַז בכה יבכה במר נפשו אויף זיין מעמד ומצב רוחני.

די וואס האָבן א הרגש קענען פאַרשטיין אין א ציור מוחשי, וואס די תורה האָט פועל געווען אין חסידים און דעם אור וחיות פנימי וואס דאָס האָט זיי געגעבן.

כב. איצטער זיינען חסידים זיך מסתפק במועט. מען דאַוונט מיט עטליכע מינוט מער ווי דער מנין דאַוונט, נאָך דעם דאַוונען רעדט מען דברים בטלים און די חסידות ווערט נבלע און אין פועל ממש בלייבט מער ניט ווי דמתקריא חסיד. מען לעבט אין דער חסידי'שער וועלט בזכות אבות. אַליין איז מען וואס מען איז, נאָר דער טאַטע, דער זיידע אַדער דער פעטער און עלטער פעטער זיי־נען געווען חסידים בעלי עבודה.

כג. (ניגנו ניגון, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

כל האומר דבר בשם אומרו יהי' רואה כאלו בעל השמועה עומד כנגדו.

אז מען זינגט איבער א ניגון איז מען מקושר מיט די מחשבה פון צדיק בעל הניגון. אז מען זאָגט אי־בער א תורה איז מען מקושר מיט דעם דיבור פון צדיק. און אז מען זאָגט איבער א סיפור איז מען

בדרכי החסידות, וואס הוד כ"ק רבינו הזקן האָט מגלה געווען.

כא. באַ די חסיד'ישע מחונכים איז געווען אַפגעלייגט אין א אופן מוחשי, אז א מהות חסיד איז נאָר דער, וואס איז זיך עוסק אין לימוד ענייני חסידות וואס עס איז שייך צו תיקון המדות, און דאָן אז מען ווערט א כלי טהורה, דורך דעם וואס מען וואָשט זיך אויס מיט טרעהרן אין תפלה, דאָן ווערט מען א כלי קיבול צו השכלה פון תורת החסידות.

כב. חסידי חב"ד בכל דור ודור האָבען געוואוסט דעם עבודה־וואָרט, וואס זקני החסידים פלעגן נאָכזאָגן פון די ערשטע ווערטער־מאמרים וואס הוד כ"ק רבינו הזקן האָט געזאָגט קומענדיק פון מעזריטש:

מקושר צו דעם כח המעשה פון דעם צדיק.

כה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר פון די קינדער יאָהרן אַן מחנך געווען אין סיפורים פון חומש, נביאים און עין יעקב. אז איך בין עטוואָס עלטער געוואָרן פלעגט מיר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דערציילן סיפורים וועגן מורנו הבעש"ט, פון מעזריט־שער מגיד און הוד כ"ק רבינו הזקן. אָפט פלעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מיר מבאר זיין דעם סיפור אין א ענין פון עבודה און בירור ותיקון המדות.

כו. דעם צווייטן סדר פסח תרנ"א האָבן הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק און אחיו דודי הרז"א דערציילט פער־שידענע סיפורים וואָס זיי האָבן געהערט פון הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מהר"ש בלילי פסח איבער פערשידענע ענינים און סיפורים, וואָס אייניצעלנע פון די סיפורים זיינען נקלט געוואָרן בכח זכרוני. איין סיפור גיב איך אייך דאָ איבער:

באַ מורנו הבעש"ט זיינען אפילו ניט גוטע — הכוונה שדים שמכונים בתואר ניט גוטע — געווען געהאָרכזאָם צו זיין באַפעהל און זיי האָבען דערציילט אַ סיפור וועגן דעם אופן הפעולה והשימוש מיט כל דבר שבעולם אויף מקרב זיין אַ אידן בכלל און אַ בן תורה בפרט צו דעם דרך החסידות:

אין א קליין שטעטל אין פאָדאָליע זיינען געווען צווי מענטשן, דעם בעל שם טוב"ס חסידים פון דער חברה צדיקים נסתרים, איינער איז געווען אַ רב אוף דער צווייטער אַ וואָסער טרעגער. זיי בײדע האָבן זיך קיינמאָל ניט געטראָפן בא דעם בעש"ט אין איין אוף דער זעלבער צייט, במילא האָבן זיי ניט געוואוסט אַז זיי זיינען חברים בדיעה ובהנהגה.

אַמאָל האָט געזאָגט מורנו הבעש"ט לתלמידו דעם וואָסער טרעגער: מיר בײדע דאָרפן האָבן גרויסע סכומים געלט. איך בעדאָרף האָבן סכומים גדולים אויף פדיון שבוים אוף אויף פרנסת הצדיקים הנסתרים אוף דו דאָרפסט האָבן אויף חתונה מאָכן דיין טאָכטער אוף נעמען א איידים א בן תורה אוף געבן איהם פרנסה ער זאָל זיך קענען אָפגעבן בתורה ועבודה. זאָלסט גיין למקום פלוני וועסטו געפינען א אוצר אוף זאָלסט עס בריינגען צו מיר וועלן מיר דעם אוצר צוטיילן אוף וועלן בײדע האָבן אויף אונזערע הצטרכות.

דער בעל שם טוב"ס תלמיד, דער צדיק נסתר, איז געגאנגען אין דעם אָרט וואו מורנו הבעש"ט האָט איהם געזאָגט, געפונען דעם אוצר גאָלד אוף אבנים טובות ומרגליות אוף האָט אָלץ געבראָכט למורנו הבעש"ט.

מורנו הבעש"ט האָט דעם אוצר צוטיילט אויף צווי טיילן, איין טייל פאָר הספקת הצדיקים נסתרים אוף פדיון שבוים אוף דעם צווייטן טייל געגעבן דעם צדיק נסתר הגאון ר' שמעון אוף האָט איהם געזאָגט, אז ער זאָל גיין אין דער שטאָט זעלודניק, ווילנער געגענד אוף זיך משדך זיין מיט הגאון ר' אלי' בונם.

הצדיק הגאון (ע"כ נמצא בהרשימה משיחה זו.)

שביעי של פסח בסעודת היום.

א. מורנו הבעש"ט, רבינו המגיד ממעזריטש והוד כ"ק אבינו הראשון רבינו הזקן והוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים האבן אכטונג געגעבן בדיוק אויף די דרכי הנהגה פון די רבנים און זיי מעורר געווען, אז זיי זאלן אין זייערע שטעט פאר חג הפסח לייגן די גרעסטע השגחה אויף בני ובנות קהלתם בנוגע די אלע ענינים פון הכנה לפסח — בכלים, הגעלה, טבילה, צוגרייטן מים שלנו, באקן מצה כו' וכו'.

ב. הגר"ב — הגאון ר' ברוך אביו של רבינו הזקן — איז געווען זייער מכובד בא די תלמידי מורנו הבעש"ט ותלמידי הרב המגיד ממעזריטש און מזמן לזמן פלעגן פיעל רבנים און חסידים קומען צו הר"ב אין ישוב און פארברייגנגען אין תורה ועבודת החסידות.

הרב ר' מאיר אייזיק פון הארקע איז געווען איינער פון מורנו הבעל שם טוב"ס והרב המגיד"ס עלטסטע תלמידים. א למדן מפורסם און האט זיך עוסק געווען בדרכי החסידות. מזמן לזמן פלעגט הרמ"א קומען צו הגר"ב אין ישוב פארברייגנגען אין דברי תורה. וען הוד כ"ק רבינו הזקן איז געווען א בן עשר פלעגט רמ"א מיט איהם רעדן אין די טיפסטע סוגיות הש"ס און איז געווען פאר־וואונדערט אויף דעם אופן העומק והסידור פון זיינע ידיעות הענינים.

הגר"ב, וואס האט שטארק אפ־געהיט, אז בנו הוד כ"ק רבינו הזקן זאל ניט וויסן פון מורנו הבעש"ט — כפקודת מורנו הבעש"ט, איז געווען ניט צופרידן, וואס הגרמ"א האט גע־רעדט וועגן בעש"ט און האט איהם געבעטן אז פאר זיין קינד זאל ער וועגן דעם ניט רעידן.

וען עס איז געקומען ר"ח ניסן האט הגר"ב געזאגט להגרמ"א, אז ער — הגרמ"א — דארף פאהרן א־היים און ניט פארלאזן זיך אויף דעם רב, וואס ער האט געלאזן אין רערהיים אלס ממלא מקום ביז עו וועט צוריקקומען. וען הרגמ"א איז צוריקגעקומען אין זיין שטאט, האט ער אנגעטראפן אויף א שערורי', וויל דער ממלא מקומו האט זיך טועה געווען אין א דבר הלכה און מיט זיין — הגרמ"א — קומען האט ער מציל געווען די שטאט־לייט פון א מכשול.

ג. בא הוד כ"ק רבינו הזקן איז געווען א חסיד, ר' יצחק דער רופא. פראשקעס רעצעפטן פלעגט ר' יצחק מאכן פון די צושטויסענע שמורה, וואס הוד כ"ק רבינו הזקן פלעגט איהם שיקן אן מיט דעם פלעגט ר' יצחק דאקטאר היילין חולאים, זאגענדיג, אז די מצה שמורה, וואס הוד כ"ק רבינו הזקן האט איהם געשיקט איז ניט נאר א מיכלא דמהימנותא, נאר אויך א מיכלא דאסוותא צו אלע מיני חולאת'ן.

ד. אויף מרור בעדארף מען מאכן א ברכה על אכילת מרור. די מצוה פון אכילת מרור איז אז עס בעדארף זיין אכילה ניט בליעה. מען בעדארף דעם מרור צוקייען און דאן איז דער קיום המצוה דאכילת מרור.

ה. די וואָס זיינען זיך עוסק אין עבודת התפלה בדרכי החסידים, וואָס דער עסק בעבודת התפלה איז א עיקר אין עבודת החסידים, ווייסן אז מצה ומרור אויף דעם חסידי'שן עבודה לשון, התבוננות און מרירות, איז אַ עיקר אין עבודה בדרך החסידים. ווי דער מאמר הידוע בא אַלטע חסידים מדור דור, אַז דער גאַנצער ענין השכלה איז, אז מען זאָל פאַרשטיין, אז דער עיקר ברכה און הצלחה איז אין מדות אין די ב' אופני טוב: טוב לשמים און טוב לבריות. וואָס די ב' אופני טוב איז א שלימות אמיתי.

ו. משה רבינו, וואָס ער איז חכמה דאצילות, איז משבח אידן מיט דעם שבח פון עם קשה עורף. משה רבינו, וואָס ער איז חכמה דאצילות בגילוי למטה בגופו ממש, איז מעורר רחמי שמים אויף דעם עם ישראל נאָך דעם חטא העגל, און אין זיין התעוררות רחמים זאָגט משה רבינו א לימוד זכות אויף אידן כי עם קשה עורף הוא, אידן זיינען א פאָלק פון שטאַרק נאַקען'דיגע.

אידן וועלן אַנגערופן איתן מענט־שען. איתן האָט דריי בעגריפן. איתן איז שטאַרק, איתן איז האַרט און אַלט, וואָס די דריי זאַכן זיינען ענינים עקרים אין עבודת ה'.

א איד בעדאַרף זיין שטאַרק, האַרט און אַלט. שטאַרקייט, האַרטקייט און אַלטקייט מאַכט, אַז עס אַרט ניט וואָס דער צווייטער זאָגט און עס ריהרט ניט אַן אין זיין איבערגעגעבענקייט צו תורה און מצות.

ז. יעדער אידישער מאַן און יעדע אידישע פרוי, אַהן אונטערשייד פון אַרט און אַהן אונטערשייד פון קלאָס, האָבן כחות למסור נפשם על קדושת ה'. און דאָס איז דער ענין פון האַרט־קייט, — ניט נתפעל צו ווערן פון קיינעם.

ח. אַלע אידן וויסן, אַז תורה איז אַ נצחית בכל מקום ובכל זמן וכמו כן אידן זיינען נצחיים. דאַרף מען וויסן, אַז בכל מקום ובכל זמן, אין וואָס פאַר א מדינה מען געפינט זיך איז דאָס בהשגחת ה' און מען בע־דאַרף עפעס אויפטאָהן.

דער וואָס מאַכט חילוקים פון איין מדינה צו א אנדער מדינה און גע־פינט פשרות והיתרים, איז זיכער אז תולעת אוכלת בו.

ט. אַלע בעדאַרפן אַליין וויסן און גע־בען צו פאַרשטיין אַנדערע, אז דער ענין ירידת הנשמה בגוף איז ניט קיין דבר קטן, און דאַרף זיך משתדל זיין אויפצוטאָהן עט־וואָס א פועל דבר בנוגע לעבודת ה', בתורה ובמצות.

י. יעדער בן תורה דאַרף זיך משתדל זיין אין זיין סביבה, אז ער זאָל עפעס אויפטאָהן ביי זיי. עס איז ניט געגונג וואָס ער אַליין האָט זיך אפ־געזונדערט פון צו זיין א מסובב פון דער סביבה. ער בעדאַרף זיין א פועל טוב אין דער סביבה און לכל לראש בעדאַרף מען זיך היטן פון פשרות און היתרים.

חסידים בכלל און די חסידי'שע בני תורה בפרט און תלמידי התמימים בפרטי פרטיות בעדאַרפן אויף טאָהן בעבודת ה'.

יא. עס שטייט כפלח הרמון רקתך, אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון. דער מקיף פון עצמות הנשמה, וואס זי איז חבוקה און דבוקה אין אצילות העליון, איז נוקב ויורד אין דעם איך פון יעדן אידן.

יב. אַ חסיד וואס איז אַ עוסק אין עבודת התפלה, דער האָט א אַפּ־ לייג אין אהבת ה' ויראתו ית'.

יג. מיט פערציג פופציג יאָהר פריער, האָבן די קינדער וואס האָבן געלע־ רענט ביי חסידי'שע מלמדים, געהאָט א געשמאַק אין יראת שמים און האָבן געהאָט א דרך ארץ פאַר א האַרציגן קאַפּיטל תהלים.

יד. אָה! תמימים, עס בענקט זיך נאָך דער קליינער אידישער שטעטל, נאָך די תמימות'דיגע פשוט'ע אידן, נאָך דעם בעל עגלה'שן און קצב'שן אמן יהא שמי' רבא און אחד אויסגעשריי און נאָך דעם געשמאַקן דורכשניט־ ליכן בעל מלאכה און מארק מענטש.

אחרון של פסח בסעודת היום

א. היינט איז געווארן זעקס און דרייסיג יאָהר, זינד מען האָט אַנ־ געהויבן — אין ליובאָוויטש — דעם סדר צו פראָווען סעודת אחרון ש"פ מיט א התועדות ברבים בכלל און מיט א שמחת התמימים בפרט.

ב. ישיבת תומכי תמימים האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מייסד געווען יום א' ט"ו אלול תרנ"ז בעת סעודת החופה שלי ושל רעייתי הרבנית נחמה דינה תי'.

ג. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז בעת די סעודת החופה אַליין אַרום גע־ גאַנגען — מיט דריי חסידים וואס זיינען מיט איהם מיטגעגאַנגען, הח־ סיד ר' מאיר מרדכי טשערנין, ר' יעקב קאַפּל זעליקסאָן ור' שלמה חיים שו"ב — בכדי צו זעהען, אויב די משרתים דערלאַנגען אַלעמען דעם עסן און האָט מיט אַלעמען געטרונ־ קען לחיים בברכות מנעימות יעדע־ רען אין וואס ער האָט נויטיג.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט גע־ הייסן מכריז זיין ברבים, אז ביום ד' י"ח אלול וועט ער מודיע זיין ברבים א דבר שליחות וואס ער דאַרף איבערגעבן חסידים בשם הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וואס עס איז נוגע חסידים בפרט און אידן בכלל לדורותיהם.

די הכרזה האָט אַרויסגערופן א גרויסע איבערראַשונג בא אַלעמען און מען האָט געציילט די שעות ביז מען וועט זוכה זיין הערן דעם דבר הכרזה.

איינער — איך וויל ניט פורש בשמו זיין — האָט מיר דאַמאָלסט גע־ מסר'ט פאַר די ממשלה און מיט־ וואָך פריה האָב איך געדאַרפט זיין אין דער שטאָט אַרשע — מאַהליווער גובערניע שטעלן זיך צו דעם פריזיוו (דרעפט). בייטאָג בין איך צוריק געקומען אין ליובאָוויטש צוזאַמען מיט מיין באַגלייטער החסיד ר'

מאיר מרדכי טשערנין. צווי אזייגער בייטאג איז פאַרגעקומען א סעודת שבע ברכות פאַרבריינגען.

ד. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געווען אין א שמחה התרגשות און געזאגט:

אלע אידן אין דער גאַנצער וועלט וויסן, אַז ביום הרביעי נתלו המאורות. זונטאג, מאַנטאג און דינסטאג איז אויך געווען יום ולילה, אַבער די מאורות זיינען נתלו ביום הרביעי. היינט, י"ח אלול איז דער יום הבהיר, וואס הוד כ"ק רבינו הזקן און מורנו הבעש"ט זיינען געבאַרן געווארן און היינט ביום הקדוש איז בציווי וברכת הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים בין איך מייסד א ישיבה, וואס ממנה וועלן אַרויס תלמידים בעלי מסירות נפש אויף תורה און עבודה בדרכי חסידות חב"ד.

ה. היינט צו טאג שטייט נאָך ב"ה פאַר מיר קלאָהר די מחזה הקדושה וואס עס האָט פאַסירט מיט זעקס און דרייסיג יאָהר צוריק אין דער ישיבה קדושה „תומכי תמימים" אין ליובאַוויטש, וועו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט אונז אַלעמען, תלמידי ומנהלי ישיבת תומכי תמימים, מכבד געווען מיט דעם כיבוד פנימי צו מסדר זיין די סעודת אחרון של פסח צוזאַמען מיט די תלמידים, ראשי ישיבות און מלמדים ומנהלי הישיבה אין דעם גרויסן זאַל פון דער ישיבה.

עסן סעודת יום טוב מיט די תלמידים אין אולם — זאַל — הגדול.

דינסטאג, אחרון של פסח בשעה שני', אחר חצות האָט מען געדאַרפט וועט מנחה און נאָך מנחה זיינען הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק און דודי והאורחים הקרואים געקומען צו דער סעודת יום טוב. געווייס זיינען ב"ה פאַראַן תלמידים און חסידים, וועלכע האָבן זוכה געווען צו זיין פון די מסובים און האָבן געזעהען און געהערט, דאָס וואס עס איז דאָן פאַרגעקומען.

ו. די ערשטע נאַכט פסח איז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק גייענדיג פון בית הכנסת — דער קליינער זאַל — אריינגעגאַנגען אויף א וויילע אין גרויסן זאַל — אולם הישיבה — צו זעהען דעם סדר וואס מען האָט געמאַכט פאַר די תלמידי הישיבה און האָט אונז אַלעמען דערפרייט מיט דער איבערגליקליכער בשורה, אז דעם רבינו בעש"ט'ס סעודה אחרון של פסח וועט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עם אחיו דודי הרז"א, הרמ"מ וגיסו דודי ומחותני הר' משה און די אורחים השי"ת האָט מיך מזכה געווען מיט א דיעה ישרה, אז איך זאַל די פאַסירונגען פון יענע זמנים מיט די דיבורי און שיחות קדושים, אַלעס פאַרשרייבן אין מיין יומן.

ז. איין וואַרט פון דער שיחה קדושה וועל איך אייך איצט איבערגעבן. נאָך דעם ווי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט דעם מאמר חסידות: מלכא ומלכתא הוו יתבי, האָט דאָן הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט:

די ארבעט האָט ב"ה מצליח געווען. יאהרן בין איך געווען פאר־דאגה'ט און פאר'צער'ט אויף דעם פאַרגליווערטן און אויסגעטריקענטן מעמד ומצב רוחני פון חסידים. די ארץ האָט אין מיר געבלוטיגט און יעדן מאל וואס איך בין געווען אין די אהלי קדש פון הוד כ"ק אבותי רבותי הקדושים האָב איך אויסגעגאסן מיין פארביטערטע ארץ אויף דעם מעמד ומצב פון חסידים און חסידות.

זמער תרנ"ו בין איך געווען אין די אהלי קדש פון מורנו הבעש"ט, מורנו המגיד ממעזריטש, רבינו הזקן, רבינו האמצעי און צוריק קומענדיק אין ליובאוויטש בין איך געווען באהלי קדש הוד כ"ק אאזמו"ר והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק און בברכתם הקדושה האָב איך אָנגעהויבן מסדר זיין א ישיבה, אויסהאָדעווען חסידי'שע בחורים בעלי מדות און איבערגעבענע אין דרכי החסידות מיט א מס"נ. איך בין געווען זיכער אין דער ברכה פון די אלע אויבן דערמאָנטע, אז די ישיבה וועט מצליח זיין און דער אור התורה והעבודה וועט לייכטן בא אידן בכלל און בא חסידים בפרט.

ח"י אלול תרנ"ז איז געווען די זריחה פון דער ישיבה תומכי תמימים זהן אין עיר אבותינו רבותינו הקדושים ליובאוויטש.

ה. פון יענער אחרון של פסח־דיגע סעודה התועדות איז דורכגעגאנגען זעקס און דרייסיג יאהר.

אין משך פון די זעקס און דרייסיג יאהר האָט בעזרת השם בזכות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים די ישיבת תומכי תמימים מגדל געווען פילע תלמידים בעלי עבודה במסירת נפש, וואס האָבן בעלויכטן און בעלייכטן אלע מדינות באור תורה ועבודה.

די ברכות פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זיינען ב"ה מקוים געווארן. די תלמידי התמימים, ד' עליהם יחיו, זיינען די עמודי אור תורה ועבודה אין אלע ערטער. אויך אין דער קאל־טער פארפרוירענער אמעריקא האָבן די תלמידי התמימים, ה' עליהם יחיו, ב"ה אויפגעשטעלט א פנס של אור בהיר בדרכי החסידות.

ו. וועז איך בין דעם ערשטן מאל געקומען מיט א בעזוך אין אמעריקא האָט מיר געפרייט די ארץ צו זען די אגודת חסידי חב"ד אין פארשידענע שטעט אין ארצות הברית און קענעדע, וואס זיי און תלמידי התמימים האָבן מיט דעם פלאם - פייערדיגן חסידי'שן טעמפּאָ געשאפן.

דאָן האָבן מיר, די עלטערע תלמידי התמימים און איך, וואס מיר האָבן געזעהען, ווי אזוי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט במשך פון יאהרן געבויט דעם היכל התורה והעבודה ישיבת תומכי תמימים מיט אזא מסירת נפש איבערגעגעבענקייט אויף יעדן פרט.

ז. אין פערלויף פון בערך צוהן יאהר — י"ט כסלו תרס"ז — האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט: אונזערע אבות הקדושים האָבן ממלא געווען זייער הבטחה מעורר זיין

רחמי שמים, אז השי"ת זאל גע־ בען הצלחה אויף מעמיד זיין תלמידי תומכי תמימים אויף רגלי ברזל — אייזערנע פיס —.

אין מיין יומן פון יענער צייט אין בפרטיות פאַרשריבן די שיחות קדו־ שות, וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט די ערשטע נאַכט — יום ד' און יום ה' צהרים י"ט כסלו — גע־ רעדט אין דער שטאָט ווירצבורג במדינת בייערן:

פון דער איצטיגער שערורי' במדי־ נת רוסיא וועט אַרויס גרויסע תוצאות וואָס אין גאָר א קורצע צייט אַרום וועט ווערן א הריסה אין תורה ומצות און תלמידי תומכי תמימים וועלן זיין אָט־די מסירות נפש'דיגע אידן, וואָס וועלן גיין פעסטע, טריט באַ טריט מרביץ צו זיין תורה ויראת שמים.

די תלמידי התמימים זיינען ב"ה געווארן בעלי משפחה, אייניגע פון זיי האָט דער גורל החיים בהשגחה פר־ טית געבראַכט אין מקומות שונות אין רוסלאַנד און אַנדערע מדינות אויך אין אַמעריקא. און אין יעדער מדינה וואָס זיי זיינען געקומען און קומען איז דער רוח הקודש וואָס זיי האָבן אנגעזאַפט אין מקום חיותם תומכי תמימים ליובאַוויטש, געווען פאַר זיי א יסוד מוסד אין זייער און זייער פאַמיליעס גייסטיגן לעבן.

קומענדיג — אלול תרפ"ט — אין אַמעריקא, האָב איך געטראַפן תלמידי תומכי תמימים און חסידי חב"ד וואָס במשך פון זייער זיין אין דער לאַנד האָבן זיי גאָר אַ פולע אויף געטאָהן, אַז לבד זאת, וואָס זיי האָבן מיט א געוויסען אונערמידליכן מסי־ רות נפש*.

במשך די צוועלף חדשים — ג' כ"ב תמוז תרפ"ט ביז ד' כ"ז תמוז תר"צ — וואָס איך האָב פאַרבראַכט אויף מיין באַזוך אין אַמעריקא האָב איך מבקר געווען פאַרשידענע גרע־ סערע און קלענערע שטעט און איך בין געווען פאַרוואונדערט אויף אייני־ געפונדעווען חסידי'שע פיהרונג פון די תלמידי תומכי תמימים און דאָן ערשט האָב איך געפיהלט דעם מגדל האור וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט אויסגעבויט.

ח. דער חב"ד חסידי'שער חינוך האָט אַרומגענומען אַלע שיכטן מענ־ טשען אָהן אונטערשיעד פון רייכטום און פערשידענע וועלטיגע בילדונג. דער גרונד פון דעם חסידי'שן חינוך האָט זיך געלאָזט פיהלן אין אַלע קרייזן אפילו פון די גאָר רייכטום־ בעגליקטע פאַמיליעס.

אין דער שטאָט אַרשע — מאָהלי־ ווער גובערניע — האָט געלעבט אייי־ נער מיטן נאָמען שלמה פּאַליאַקאָוו. באַלד נאָך זיין חתונה האָט איהם זיין שוויער געמאַכט א שפיז קראָם פון ווועלכען ער האָט געצויגן זיין חיונה. ווי דער חסידי'שער סדר, איז ר' שלמה, זייענדיג אַ זוהן און אַן אייי־ דים פון דעם רבי'ן צמח צדק'ס חסידים, אויך געפאָהרן צו דעם רבי'ן צמח צדק אין ליובאַוויטש.

ר' שלמה איז געווען א איבער־ געגעבענער אַרבעטער מציל צו זיין

---

*) כן הוא בהרשימה. וכנראה שחסר קצת.

די אידישע קינדער פון דער חברה חוטפים, וועלכע פלעגן כאפן קליינע קינדער און אפגעבן זיי פאר רעקרוטן אין רוסישן מיליטער. די רוסישע מיליטער לייט פלעגן פירן הונדערטער אידישע קינדער אין טיף רוסלאנד, אפ'שמד'ן זיי און מאכן זיי פאר סאלדאטן וואו זיי האבן געדארפט דינען פיעלע יאהרן.

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי און הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק האבען געבענטשט ר' שלמה'ן מיט פרנסה בהרחבה און קינדער בעלי הצלחה און אלע דריי זין זיינע שמואל, יעקב און אליעזר זיינען געווען גרויסע בעלי הצלחה און גבירים אדירים און טראצדעם האט זיך אין זיי אויך געפיהלט דער דורכשניטליכער חסידות'ער חינוך.

ט. וועו איך בין געווען אין יאהר תרנ"ט בא אליעזר פאליאקאף מיט א כלל שליחות אין מאסקווא האט ער מיר געזאגט, אז די איהם אמאלס מרסטע ליבסטע עראינערונגען זיינען די פון די קינדער יאהרן. — ר' פסח נטע, דער מלמד זייערער, ר' יואל חיים דער ראש ישיבה, ר' מאיר נתן דער ארשער שוחט און זלמן שמואל דער שמש, אדער דער פריילעכער קבצן ווי מען האט איהם גערופן.

אונזער ברודער שמואל — דער־ציילט מיר אליעזר פאליקאף — אין זיינע בעסטע גליקלעכסטע ערפאלגרייכע יאהרן איז בא איהם געווען א אינערליכער פארגעניגן צו דער־ציילן ווי דער פאטער האט איהם געפיהרט צו דעם רבי'ן צמח צדק אין ליובאוויטש.

דער רבי האט איהם געזאגט: מיין איידעם הרב ר' לוי יצחק, האט מיר געזאגט, אז ער וויל דיר שיקן אין פעטערסבורג וועגן דעם שאסיי פאדראד וואס די ממשלה בויט, בעט איך דיר זאלסט זיך משתדל זיין, אז דעם טייל שאסיי וועג פון ווי־טפסק ביז ארשע זאל מען ניט פיהרן דורך ליובאוויטש. אורייתא בעי צלו־תא און א שאסיי וואו עס פאהרן א פולע פוהרן איז מבלבל. דער רבי האט איהם געבענטשט, אז ער מיט זיינע ברידער, קינדער און קינדס־קינדער זאלן זיין גבירים אדירים און בעלי הצלחה.

דעם רבי צמח צדק'ס ברכה — דערציילט ווייטער אליעזר פאליקאף — איז מקוים געוואָרן, שמואל'ס און אונזער הצלחה האט געשטיגען פון טאג צו טאג און וועו שמואל איז געוואָרן גרויס אין דער פינאנץ וועלט איז דאן אויך ביי איהם געווען א פארגעניגן צו ריידן וועגן דעם רבי'ן צמח צדק און איבערדערציילן וואס מיר האבן געהערט פון פאטער און זיינע חברים חסידים.

י. אין איראפא בכלל און פוילין בפרט האבן אידן אהן אונטערשיעד געהאט דרך ארץ פאר תורה און יראת שמים, און דאס זעלבע האבן אויך די ערשטע אידישע עמיגראנטן אין אמעריקא געהאט מסירת נפש אויף שמירת היהדות, אבער זייערע קינדער און אייניקלאך זיינען געוואָרן אמעריקאנער, אז ביזנעס איז אמערשטן אוז וועלט פארשלונגען אין

דער ביזנעס געיעג פון „מאכן א לעבן".

אין מיין יומן פון דער צייט וואס איך בין געווען דעם ערשטן מאל אין אמעריקא און געווען צו גאסט אין פערשידענע שטעט, איז פאר־צייכענט דאס וואס איך האב געזע־הען ווי אור וחושך משתמשים בערבוביא. היימישע טייערע אידן האבן זיך ניט ווילנדיג פארטרונקען אין די היתרים פון מנהגי אמעריקא, מען האט אנגעהויבן מאדערניזירן זיך, אראפגעמען די בערד, פוצן די הייזער און זיך אליין און געבן די קינדער, אויף דעם דרך המדינה, אין לעהר און פאך שולען.

בעת מיינע אויפטריטן ביי די בע־זוכן אין פערשידענע שטעט האב איך אויספיהרליך געריעדט וועגן דעם אור וחושך אין אידישן לעבן און מעורר געווען דעם דעת הקהל אויף דער געפאהר פון דער רוחניות'דיגע ירידה.

עס איז אמת אז די אמעריקאנער אידן זיינען גאר גרויסע בעלי צדקה און גומלי חסד, אבער ניט דאס איז אלץ, מען בעדארף זיין שומרי תורה ומצוה.

יא. אין מיינע קינדער יאהרן האב איך געהערט פון ר' אהרן דאקשי־צער בשם דודו זקנו ר' ירוחם הזקן, וואס ער האט געהערט מזקני הח־סידים, אז ווען הוד כ"ק רבינו הזקן איז געקומען פון מעזריטש האט ער געזאגט, אז די שלשה סימנים, רחמנים ביישנים, גומלי חסדים זיינען סימני הנשמה. רחמנים, אידן האבן רחמ־נות אויף ירידת הנשמה. ביישנים, אידן שעמען זיך פאר דעם נפש אלקית וואס ער איז א חלק אלוקה ממעל און גומלי חסדים מיט דעם גוף, וואס שרשו העליון איז מדריגת הסובב כולא עלמין.

צו מיין גרויסן פארגעניגן האבן ב"ה, בזכות אבותי הקדושים מיינע התעוררות רייד געווירקט אין א גע־וויסער מאס בכלל און בא אנ"ש בפרט. עס האט זיך אנגעהויבן א אפגעפרישטער חסידי'שער לעבן.

יב. בא חסידי חב"ד געהט ארום א גאר אלטער עבודה וואראט: עס איז שוואר צו ריידן, אבער עס איז ביטער צו שווייגן.

איך זאג דאס בנוגע דאס, וואס חסידי חב"ד פיהלן, אז אין אמעריקא האבן חב"ד חסידים לפי ערך מצב המקום א פולע אויפגעטאהן בכלל און בפרט פאר די צעהען - עלף יאהר פון מיין ערשטן בעזוך דא אין לאנד ביז איצט, אבער עס איז נאך ניט גענוג. אמעריקא מוז בע"ה ווערן א מקום תורה וחסידות.

עס איז בלתי שום ספק וספק ספיקא, אז בזכות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים וועלן מיר מצליח זיין, אז גאר אין געכין וועלן מיר זעהען פרי טוב בעבודתנו, אבער מען מוז האבן א עבודה במסירת נפש.

יג. עס איז א חוב גמור אויף בני תורה בכלל און תלמידי הישיבות בפרט צו מאגד זיין אגודות פון די יוגענד און ריידן מיט זיי וועגן שמירת המצות מעשיות, טהרת

המשפחה און א מקוה כשרה, אכילת כשר און חינוך הכשר.

די בני תורה מוזן אויסווירקן אויף די אמעריקאַנער אידן די הכרה, אז אַמערשטן זיינען זיי אידן, געבאָרע־ ן און איינגעבאָרענע אידן און ערשט נאָכדעם זיינען זיי אמעריקאַנער, א־ בער אויך ניט מער ווי אַמעריקא־ נער איינוואוינער.

יד. איינע פון די מעלות וואָס די אידן אין דער לאַנד האָבן איז, וואָס זיי זיינען זיך מתייחס און שטאַלצירן מיט דער אַלטער היים. עלטערן דער־ ציילן מיט שטאָלץ זייערע קינדער און די אַמעריקאַנער געבאָרענע צו זייערע קינדער וועגן דעם יחוס פון דער אַלטער היים.

די אַלטע און אור־אַלטע היים, די רבנים, שוחטים, מלמדים חזנים און שוהל אידן זיינען דער הויפט יחוס פון די בעסערע אידן אין אמעריקא, דער פאַריאַגטסטער און פאַרהאַוועט־ סטער ביזנעס מאן יחס'נט זיך מיט זיין עלטער און אור־עלטער זיידן אין דער אַלטער היים, וואָס דאָס אַליין איז א אומשעצבאַרע מעלה.

אָט די אידישע איינגעבאָרענע מדה טובה פון יחס המשפחה און דרך ארץ פאַר מקיימי תורה ומצות איז דער אמת געזונטער טייל אין יעדן אידן דורך וועלכן מען קען בעזרת השם ווירקן מעהר אַדער וויי־ ניגער אויף יעדן אידישן זוהן און אידישער טאָכטער צו ווערן שומרי מצוה אידן.

פאקטיש איז, אז אין משך פון די יאָהרן זינט מיין ערשטן מאָל דאָ ביז איצט, איז ב"ה געוואָרן א גרוי־ סער שינוי לטוב אין דעם היגן אי־ דישען לעבן און עס איז א זיכערע זאַך, אָז ווען מען זאָל זיך איבער־ געבן אין דער התעוררות אַרבייט אויף החזקת היהדות און חינוך הכשר וועט מען שטאַרק מצליח זיין.

טו. בא א געוויסע געלעגענהייט אין עסקנות הכלל האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ארויסגעזאָגט זיין איבערצייג טען פעסטן בעשלוס נעגן א גע־ סע מיינונגס בעווענונג און האָט דאָן געזאָגט: מיר בעדאַרפן גיין שטאַרק און פעסט, ניט אַריינגיין אין קיינע ויכוחים און הסברים, נאָר זאָגן א פעסטן ניין! און דאָס איז דער דרך אמיתי וישר, וואָס סוף כל סוף איז דאָס מצליח. עס איז א ביטערער מעדיצין אָבער א זיכערער.

טז. דער מאמר כברייתו של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא איז א תורה סדר אין די הנהגה פון א חסידי'שער התועדות. פריער בע־ דאַרף מען ריידן פון דעם לא טוב און ווי זיינען די דרכי הרפואה, הן אויף אויסצוגעפינען דעם לא טוב און הן אויף אויסצוהיילן דאָס נאָכדעם איז דער סדר פון ועשה טוב.

החסיד הר"א האָמליער האָט דער־ ציילט, אַז ער איז געווען נאָך גאָר א יונגער מאַן האָט ער שטאַרק מחבב געווען די חסידים וואָס האָבן גע־ זוכט צו שאַפן גרעסערע געלד מיט־ לען אויף שיקן צום רבי'ן אויף זיי־ נע פדיון שבוים און החזקת ישובי אה"ק.

הר"א איז געווען א גרויסער בעל חושים האָט ער געהאָט א פעהיג־קייט צו זאָגן גראָמען. אויף פער־שידענע שמחות פלעגט ער זאָגן גראָמען און די געלד איבערגעבן אין דער חסידי'שער קאַסע, וואָס מען פלעגט נאָכדעם אָפשיקן צו הוד כ"ק רבינו הזקן.

ר' משה דעם רבי'נס א חסיד האָט זיך משדך געווען מיט ר' מאיר נתן סלוצקער פון די גדולי המתנגדים, אַ גרויסער עושר און א למדן מפורסם. קומענדיג אויף דער חתונה האָט זיך ר' מאיר נתן זייער געגרויסט מיט זיינע לומדות און עשירות.

החסיד הר"א האָט כדרכו געזאָגט עניני בדחנות און היות עס איז גע־ווען נאָהענט צו פסח האָט הר"א געערעדט וואָס עס מיינט חמץ ומצה, אויף דער חסידי'שער חב"ד שפּראַך, אין מדות והנהגת האדם. די רייד פון הר"א האָבן שטאַרק פועל גע־ווען אויף ר' מאיר נתן'ען און ער איז אַוועק צו הוד כ"ק רבינו הזקן אין ליאַדי, און אז הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי האָט זיך באַזעצט אין ליו־באָוויטש איז ר' מאיר נתן געווען אייניער פון די גדולי החסידים.

יז. הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי האָט געזאָגט להר"א: איהר זייט דעם טאַ־טענס א חסיד, איהר דאַרפט לערנען וואָס איז דער ענין פון ביטול עצמי, א חסידי'שער קרעכץ אויף דעם וואָס עס פעלט אין עבודה, און דעם חסידי'־שען קרעכץ קען מען לערנען ביי החסיד ר' ישראל יצחק פון דריבין, וואָס ער איז געווען אין מעזריטש און נאָכדעם ביי דעם רבי'ן אין ליאַ־נא.

יח. פורים תרס"ג איז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געווען אין וויען — אוסטריא —. בעת די סעודת פורים האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט: איך וועל אייך זאָגן א יסודות־חסידי'־שען גרונטיגן אויסגעהאַרעוועטן טיפן וואַרט: א חסידי'שער משכיל פאַר־שטייט און א חסידי'שער עובד פיהלט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דער־ציילט, אז הוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק — מהר"ש — האָט געזאָגט בשם הוד כ"ק רבינו הזקן: דעת עליון שפּיגעלט זיך אַפ אין דעת תחתון. און הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דעם ענין מבאר געווען בארוכה.

יט. החסיד ר' אלי' יוסף דריבענער האָט געזאָגט אין א רייד מיט חסידים, אז דעם אַלטן רבי'נס ערשטע חסי־דים זיינען געווען דעם רבי'נס מסירת נפש מקושרים. זיי זיינען געגאַנגען אין פייער און אין וואַסער דורכצו־פיהרן די דרכי החסידות כהוראת הוד כ"ק רבינו הזקן.

כ. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק האָט געזאָגט: כ"ק דודי וחותני אדמו"ר — האמצעי — האָט ניט געוואוסט קיין צורת מטבע און האָט געזאָגט, אז דער גשם המטבעות איז א חומר בלתי מזוכך. איידער מען נוצט דאָס אויס אויף צדקה און קדושה ענינים איז דאָס א חומר גס וואָס איז עלול מפתה צו זיין, אז כחי ועוצם ידי וכו' און בריינגט צו גאוות והתנשאות.

כא. אין יאָהר תקס"ט איז אין ווי־

טעבסק פֿאַרגעקומען א מחלוקת צווישען די רבנים און מנהלי העיר. ביידע צדדים האָבן זיך ניט געקענט מתאחד זיין בעניני הוראה וסידור התקנות, האָבן די רבני ווי־טעפֿסק זיך געוועדעט להוד כ"ק רבינו הזקן מיט א בקשה אז ער זאָל מסדר זיין דעם ענין עפ"י דעתו הקדושה.

הוד כ"ק רבינו הזקן האָט מקבל געווען זייער בקשה און האָט מיטגענומען זיין ברודער הגאון ר' משה און זיין תלמיד מובהק החסיד ר' פנחס און זיין טייערן אייניקל, הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק, זאָגענדיג אויף איהם: ער — הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק — איז א יונגער אין לעבן און א אַלטער אין ידיעת התורה.

קומענדיג אין וויטעבסק האָט הוד כ"ק רבינו הזקן געזאָגט אין דעם גרויסן בית המדרש* אַ נגלה תורה פֿלפול, פון וועלכן אָחיו הגאון ר' משה איז זייער נתפעל געווארן. האָט אים געזאָגט הוד כ"ק רבינו הזקן: משה, וואָס וואונדערט דיך, אַז איך בין גענוען ביי דעם רבי'ן אין מעזריטש האָט ער מיר געעפֿנט א חלון רחב צו אור התורה.

כב. דער ניגון הידוע, בשפת רוסית: „גיע זשוריטע חלאָפּצי — אל תדאגו עובדים — (הכוונה על עובדי מלאכה), טשטאָ איז נאָמי בודיעט — מה יהי', אתנו — מי דאָיעדעם דא קאר־טשאָנקא, טאָם אי וואָדקאָ בודיעט — כאשר נגיע אל... שם גם יין שרף יהי' —".

אָט דעם ניגון האָבן חסידי הזקי"ק אדמו"ר האמצעי געזונגען און אין איהם שפּיגלט זיך אַפֿ'די טיפע חסידי'שע געגועים צו זיין ביים רבי'ן, הערן חסידות און אויסגיסן די הארץ אין עבודת התפלה.

אין משך פון די הונדערט פינף און צוואַנציג יאָהר, וואָס חסידים זינגען דעם געגועים ניגון, האָבן חסידים געשטיגן אין עבודה, ווי הזקי"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט וועגען דעם וואָס חסידים זינגען אין דאָוונען בניגוני התעוררות ודבקות: כל בעלי שיר יוצאין בשיר ונמשכין, א חסידי'שער דאָוונער האָט א צוים, וואָס ער איז א מוגבל אין ענינים הגשמיים, אפילו די מוכרחיים און בפרט אין די ענינים גשמים וואָס מען מיינט אַז עס איז מוכרח.

כג. אין ריגא — לטביא — איז געווען א עלטערער מענטש, וואָס איז אַרויסגעקומען פון א פיינער חסידי'שער פאַמיליע. אין דער יוגענד האָט ער געשטודירט מעדיצין און איז געווארן א גרויסער רופא. מסבות שונות איז ער געווארן א אוכל טריפות וכו'. אויף ראש השנה און יום כפור פלעגט ער דאָוונען אין בערלין.

א מאָל אין א חסידי'שען צוזאַמענקומען האָט מען גערעדט אין דעם ענין פון טעות בני אדם, וואָס נאָרן זיך אַליין אַפֿ און מען האָט

*) בהרשימה נמצא כאן מקום פנוי.

אַרומגערעדט דעם פאַל פון דעם אויבענדערמאַנטען רופא — גע־ וויינליך אָהן צו דערמאָנען זיין נאָ־ מען. —

זיינער א פריינד וואָס האָט דאָס געהערט האָט איהם נאָכדעם איבער־ דערציילט, איז ער נתעורר געוואָרן און איז געוואָרן א שומר תורה ומצות.

פסח שני

א. פתח ואמר: די עיקר המעלה וואָס איז געווען ביי חסידים איז, אַז זיי האָבן געהאַט אַ אוזן שומעת.

— עס איז געווען ר' יצחק מיא־ נאָוויטש ולו הי' בן הנקרא ר' שמרי' זשוקאָווער, — כפר קטן אצל דאָבראָמיסלע, — אביו זקנו הי' ר' חיים שמעון, שהי' אז אין די טיפע זעכציגער, ושמע אַז אין וויטעבסק געפינט זיך אַ אברך בן ט"ז שנה וכל הגאונים דשם מעריצים את כבודו מרוב גאונותו וצדקתו וכאשר הוא רצונו הי' לידע את האמת, ומה שאינו אמת לא רצה לקבל, אשר ע"כ החליט לנסוע לשם להתראות אתו, ונתפעל ממנו, ובחזרתו נסע לדאָבראָ־ מיסלייע להתראות עם נכדו ר' שמרי' הנ"ל, וא' לו אַז דער אמת איז דאָרטען, אמנם כאשר הוא עדיין צעיר לימים מצווה אותו שלא יתראה אתו עד לאחר עשר שנים, ואח"כ נעשה ר' שמרי' הנ"ל חסיד מחסידי אדמוה"ז, וב"ה שהצליח בעשירות ועשה עסקים גדולים בפטרבורג, ובעת המאסר של אדמוה"ז הי' הוא אז ג"כ בפטרבורג מהחשובים, ועשה הרבה טובות עבורו, והוא האריך ימים מברכתו של אדמו"ר הזקן, אח"כ כאשר אדמו"ר האמצעי נסע לקאַרעלסבאַד בשנת תקע"ה להת־ ראות עם הגאון ר' עקיבא איגר, הי' גם ר' שמרי' עמו.

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק אמר על ר' שמרי' הנ"ל, אַז אויף זיינעם אַ וואָרט קען מען זיך פאַרלאָזן כי הוא מקובל איש מאיש. און האָט צוגיגעבען אַז די מעלה פון חסידים איז אַז זיי האָבען אַ אוזן שומעת.

ופי' אוזן שומעת הוא אַז וואָס מען הערט זאָל מען דערהערן, שזהו"ע אזן מילין תבחן ביז די פיאַטע פון פוס כמ"ש והי' עקב תשמעון וידוע הפי' בזה אַז די פיאַטע זאָל אויך דערהערן, ניט נאָר די קאָפּ און אויך אפילו די האָרץ און אמאָל אפי' אַ פועל טוב, נאָר אַז די פיאַטע זאָל אויך דערהערן וזהו"ע אוזן שומעת.

באַ חסידים פלעגט אַמאָל נישט זיין קיין חילוק צי מען הערט אַ וואָרט פון רבי'ן צי פון אַ חסיד, עס איז נישט געווען קיין פרסא המפסקת פון רבי'ן צו אַ חסיד נאָר ע"ד והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדשי הקדשים, ווייל זיי האָבען געזוכט חיות איז אַז זיי האָבען געהערט אַ וואָרט פון אַ חסיד האָבען זיי עס געלערנט.

ב. ציוה שינגנו ניגון, ואחרי הניגון אמר, אַז אַ ניגון דאַרף מען זאָגען אַזעלכען וואָס האָט אין זיך אַ תוכן, ניגון של שמחה או של מרירות, אָבער אָלץ מיט אַ תוכן, אויב ניט איז דאָס

גלאָט אַ טענצעל, דער סימן אַז עס האָט אַ תוכן איז, אַז עס דאַוועגט זיך מיט דעם ניגון, אויך אַמאָל אַז מען פֿאַרעט זיך אַרויס נעמען עפּעס אַ מין רע איז אַז מען זינגט אַ ניגון העלפּט דאָס, אַמאָל דאַוונט זיך וויא עס זינגט זיך אַדער אַמאָל זינגט זיך וויא עס דאַוונט זיך אַבער אַלעס מיט אַ תוכן, מיט דעם ניגון דאַרף צו קומען אין השגה אַדער אין אַ התּעוררות המדה, דערפאַר דאַרף מען זינגען אַלטע ניגונים אַדער אפילו נייע אַבער אַזעלכע וואָס האָבען אין זיך אַ תוכן, וציוה לנגן את הניגון הנק' בשם „הבינוני".

ג. כ"ק אדמו"ר הצ"צ אמר בשם אדמוה"ז ששמע ממנו בעת המאסר, אַז פאַר זיך אַליין האָב איך קיין מורא נישט צי אויף דעם זייט שוועל צי אויף יענעם זייט שוועל, פי' בין בעלמא דין ובין בעלמא דאתי, וועט מיר גוט זיין, נאָר איך האָב מורא פאַר די חסידים אַז די 25 יאָהר יגיעה זאָל נישט גיין פאַרלאָרן, די חסידים זאָלן עפּעס נישט אַפּ טאָן, ניט חלילה היפך הדין, נאָר שלא עפ"י מדת חסידות, וויילע חסידים האָבען דאָך בטבע אַ תוקף, זאָל דאָס נישט זיין וואו מען בעדאַרף ניט.

ד. עס איז זעהר שווער צו הערן די התנצלות פון שיטני המקום והזמן, דאָס איז שקר גמור. חסידים קענען אין אַלע צייטן זיין ווי עס בעדאַרף זיין, וויל באמת איז דאָס בירושה נאָר מען דאַרף דאָס מגלה זיין.

כידוע מענין חוש הנגינה שהוא בירושה. ר' לוי יצחק חתן אדמו"ר הצ"צ הי' מנגן גדול שהי' לו חוש בנגינה עד להפליא. כידוע המעשה אשר פעם הי' בפטרבורג יחד עם גיסו כ"ק אדמו"ר מהר"ש, פעם נכנס אדמו"ר מהר"ש לחדרו של הנ"ל ומצאו כמעט בהתעלפות והקיצו ושאלו הסיבה לזה, ואמר לו אשר בחדר הסמוך לחדרו הי' שם א' אינו יהודי וניגן על הכינור ומרוב מתיקות של הניגון נגעו עד הנפש ממש, והוא קבל זאת בירושה מא"ז ר' לוי יצחק מבאַרדיטשוב נ"ע.

אבל מ"מ מצינו אשר גם ירושות נאבדו כמו שאנו רואים בגשמיות שיש הרבה שיורשים אוצרות ונאבד מהם, כמו"כ הוא ברוחניות אשר גם ענין הירושה יכול להיות בהעלם וצריכים לגלותו ובכח כאו"א מאנ"ש לגלות את הכחות שיש לנו בירושה, ובפרט כעת אשר כבר הגיע הזמן אשר בקרוב יהי' ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי' אשר ע"כ צריכים להשתדל שלא לאבד את הזמן.

ה. עס איז דאָ אַ וואָרט בא חסידים, אַז עס איז דאָ דריי שניי"ס, נפש השני, חדר שני און פסח שני. נפש השני וואָס דער אַלטער רבי האָט געזאָגט איז דאָס דער דבר הוי' וואָס דער אַלטער רבי האָט מגלה געווען.

בכלל, אַז איינער זאָגט אַז ער האָט מחדש חידושים געווען אין תורה איז דאָס שקר, אַ בן תורה ועלכער זאָגט אַז ער איז מחדש חידושים איז ער ניט קיין בן תורה, און דאָס איז שקר ונוטה לכפירה, כידוע שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נאמרו למשה מסיני, עס איז דאָך חלקי ה' אמרה נפשי איז דאָס מער ניט וואָס ער איז מגלה אַבער ניט קיין חידושים, וכמו פלפולי הלכות שנשכחו ואח"כ ע"י

יגיעה נתגלה, אבער אז ער זאגט אז ער איז מחדש חידושים איז דאס שקר. אזוי ווי אז איינער זאגט א סברא וואס עס איז ניט אמת זאגט מען בלשון צח אז דאס בעליינגט ניט אהער, אבער באמת איז דאך אז אויב עס בעליינגט ניט אהער איז דאך דאס שקר, און אזוי איז דער וואס זאגט אז ער איז מחדש חידושים. עס איז מער ניט וואס ער איז מגלה וואס עס איז געווען ביז יעצט בהעלם.

איז דער אלטער רבי האט מגלה געווען דעם דבר הוי' פון נפש השנית.

הב' — הוא החדר שני, כידוע אשר די חסידישע שוהלען האט מען געבויט מיט א חדר שני הנק' די חב"ד'ניצע, פאר וועמען האט מען דאס געמאכט? פאר רבנים, פאסט דאך ניט, שוחטים האבן דאך קיין צייט ניט, נאר פאר חסידי'שע בעלי בתים זיי האבן געוואסט אז מען דארף זיך ארייז חאפען אין חב"ד'ניצע.

הג' איז — פסח שני, שענינו איז אז עס איז ניטא קיין פארפאלן, מען קען אלע מאל פאריכטן, אפי' מי שהי' טמא, ובדרך רחקה און אפי' לכם, הכוונה שהי' אצלו ברצון הטוב, ומ"מ אפשר לתקן.

איז אז מען נעמט דעם נפש השני און מען גייט ארייז אין חדר שני מיט דעם ווערט א פסח שני, אז עס ווערט אלעס מתוקן.

ו. חסידים האבן א חוש הריח, זיי פלעגען דאך נזהר זיין פון לה"ר, אז זיי האבן געהערט פון איינעם ניט אזוי ווי עס דארף זיין פלעגן זיי אפ קערן דעם נאז, — נייע...

ז. כ"ק אדמו"ר הצ"צ אמר בשם אדמו"ר הזקן שאמר וועגען דעם זיידן — הכוונה על הבעש"ט נ"ע — אז אלעס וואס ער האט אויף געטאן איז לגלות וואס א איד איז. נאך אלע תורות און סודות ששמעו מרבם הבעש"ט וואס אפי' נאצלים ופרצופים העליונים וואלטן זיך ווינטשן הערען דאס, איז דער עיקר וואס דער בעש"ט האט מגלה געווען איז וואס א איד איז. א איד וואלט וויסן וואס פאר אן ארט ער פארנעמט למעלה עד אין סוף וואלט ער געשטאנען גאר אין א אנדער ציור, זיין חב"ד חג"ת נה"י אויך לבושי הנפש מחדו"מ וואלטען געווען גאר אין אנדערע זאכן, בני חייא ומזונא — דאס וואלט ממילא געווען, מען דארף נאר האבען א כלי, די השפעה וואלט געווען בדרך ממילא, אבער ער איין וואלט געווען גאר אנדערש.

ח. אין ליאזנע הי' איש א' והיו קוראים אותו חיים דער קענער. הי' עני ומדוכא גם אשתו היתה ארורה ומרה את חייו, אך הוא הי' שמח וטוב לב תמיד, אויף אלעס פלעגט ער זאגען, אז ער קען, הוא שמע פעם מאדמוה"ז פי' של משביעים אותו תהי צדיק ל' שובע, איז — קען ער, ואין לו שום מניעות ועיכובים, ואפילו כשהיצה"ר בא בטענה אליו איך אפשר לפי מצבך כך וכך, הי' משיב אז ער קען אלעס, ובשביל זה היו קוראין אותו חיים דער קענער. והאמת הוא שכאו"א יכול לאמר כן, אפי' הפשוט שאינו יודע ללמוד, אפי' פירוש המלות רק יודע האותיות של אשרי האיש אשר כו', קען ער אויך, וזהו ג"כ מצד כחות הגלוים ובפרט מצד שלימות הנפש הלא בכאו"א יש כל הכחות הנע־

למים, וכידוע שאצל איש פשוט יכול להיות ג"כ בן צדיק וחכם, מפני שמצד עצם הנפש הרי יש בכאו"א כל הכחות והחושים, רק שהמה בהעלם וע"י עבודה המה מתגלים, איז יעדער איד קען אלעס, נאר מען דארף וועלען.

ויתן השי"ת אז עס זאל טאקע ווערן גוט אין גשמיות און אין רוחניות, עס זאל שוין קומען די גאולה אבער אהן יסורים. מיר ווארטען דאך איינער אויף דעם אנדערען. מיר ווארטען אויף אים און ער ווארט דאך אויף אונז, נאר מען דארף וועלען, איז זאל שוין אראפ קומען בפועל ממש.

(אח"כ אמר הדרוש ד"ה וידעת היום).

אחר הדרוש אמר: עס איז שוין 175 יאהר אז מען לערנט אונז ווי צו אויס טאן זיך, אבער מען דארף אויך אן טאן זיך, ויתן השי"ת בקרוב לכלל ישראל בכל מקום שהם וגם לנו השפעה מרובה בכל טוב בגו"ר ובביאת גואל צדק בב"א.

ל"ג בעומר *)

א. ספירה איז ציילען. אין ציילען איז פארען דריי זאכען, דער אנהויב ווען מען הויבט אן ציילען, דער נאמען פון דעם צאל — איינס צווי, און ביז וויפעל מען ציילט. דער אנהויב פון ספירה איז די צווייטע נאכט פסח. דער ציילען איז יעדען טאג, פון דעם צוויי־טען טאג פסח צו מעריב, וואס דאס איז דער אנהויב אין יעדער טאג, און דער נאמען איז פון איינס ביז נייען און פערציג, וואס בסך הכל איז דאס זיבען וואכען, און דאן איז חג השבו־עות דער פופציגסטער טאג פון פסח.

די מצוה פון ספירת העומר איז למימני יומי און למימני שבועי, כנוסח היום כו', שהם כו', יעדער טאג פון ספירת העומר ווערט בעצייכענט פון די ספירת השבע מדות, חסד ביז מלכות, און די זיבען וואכען פון ספירה איז יעדער וואך אן בעזונדער ספירה, די ערשטע וואך איז ספירת החסד, די צווייטע וואך איז ספירת הגבורה און די דריטע וואך איז ספירת התי"ת.

ב. ל"ג בעומר, הן די וואך און הן דער טאג, איז די צאל פון ספירת התפארת[1]. דאס מיינט אז די הסתלקות וואס באַ צדיקים איז דאס דער תכלית העלי', וואס ירידת און גילוי נשמתם האט דורכגעפירט בעלמא דין, און

*) אויך געדרוקט אין ספר המאמרים, תש"י, ע' 212. — די ערשטע זעקס סעיפים זיינען מוגה פון כ"ק מו"ח אדמו"ר.

1) מלמטה למעלה שמתחילים ממלכות שבמל' ומסיימים בחסד שבחסד. — ראה סידור האריז"ל (סידור הר"ש מרשקוב) סוד ספירת העומר: תכוין בליל א' מחסד שבחסד כו' שנשלם בשבוע א' חסד כו' ותכוין בכל שבוע לתקן מקיף א' ממטלמ"ע, שבשבוע א' גמר מקיף דמל' כו' שבוע ב' נתקן מקיף יסוד כו'. ראה ג"כ סע"ח שער ספירת העומר רפ"ה.

בפרט א נשמה כללית ווי נשמת הרשב"י איז דער יום העלי' א יום השפעה בכל מיני שפע ברכה רוחני וגשמי.

דער ענין פון תפארת איז פאראן אין אלע ספירות, וואס די עשר ספירות זיינען איינגעטיילט אין דריי מדריגות כוללים: חב"ד חג"ת נהי"ם, וואס דאס איז דער פירוש[2] מאמר המשנה איזהו דרך שיבור, יברור, לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. דער אדם איז כלול פון שכל — חב"ד. מדות — חג"ת ונהי"ם. שכל־חב"ד און מדות־חג"ת זיינען מדריגות עצמי', וואס עס קאן זיין אז זיי זאלען ניט זיין בהתגלות, אבער די מדות נהי"ם זיינען מדות מתפשטות וואס זיינען פאראן בא אלעמען.

אין ספירות העליונות איז ספירת התפארת חלוק פון אלע ספירות, כמא' תפארת עולה עד הכתר ונמשכת בספי' המלכות, דער פארשטאנד אין דעם איז, אז ספירת התפארת פאראייניגט די נידעריגסטע ספירה מיט די העכסטע ספירה, אז די העכסטע ספירה פארשטייט די מעלה פון דער נידעריגסטע ספירה, און די נידעריגסטע מדריגה פיהלט די מעלה פון דער העכסטער מדריגה.

אין דעם זמן, וואס די העלמות והסתרים זיינען בהתגברות בעדארפען אידען בכלל און חסידים, וועלכע זיינען זיך עוסק אין תורת ועבודת החסידות בפרט, האבען גאר א שטארק גרויסען סיוע עצמי מלמעלה אויף הצלחה אין עבודה.

בזכות הרשב"י זאל השי"ת משפיע זיין, א שפע ברכה אין בני חייא ומזונא רויחא, אז מען זאל זיך עוסק זיין אין תורה ועבודה מתוך הרחבה אין אלעס.

ג. א איד אז ער גייט ממקום למקום איז דאס צוליעב א כוונה מיוחדת בהשגחה פרטית. אלע וויסען דעתו הקדושה פון מורנו הבעש"ט אין השגחה פרטית[3], אז אן אראפגעפאלענע בלעטעלע פון א בוים וועלט איבער־געטראגען פון איין ארט אין א צוויי־טען איז דאס בדין ומשפט פון השגחה פרטית צוליעב א כוונה מיוחדת, און יעדער נברא אן אונטערשייד צי א דומם וצומח אדער א חי ומדבר איז אלץ בהשגחה פרטית און בכוונה מיוחדת.

חסידות איז דער אור המאיר, וואס עס מאכט ליכטיק די עיני השכל און עס שטארקט די הארץ, אז די ידיעה זאל אראפקומען אין פועל און פון דעם וועלט ליכטיג אין הויז און אין גאס.

און דאס איז דער יסוד פון א חסידי־שען פארבריינגען, אויסוואשען די אוי־גען אין דמעות פון התבוננות, אז מען זאל דערזעהן די אייגענע חסרונות און האבען א געשמאק אין הארעווען אויף דעם.

ד. עס איז ידוע דער מאמר רז"ל[4], אז אברהם אבינו ע"ה איז אומגעגאנ־

---

2) ע"ד כל הנ"ל — זע בד קודש סוף פ"ב ואילך. ד"ה א"ר איזהי דרך ישרה ש"ת (בס' המאמרים. נמצא בדפוס).

3) זע „היום יום" ע' קח. שיחת י"ט כסלו תרצ"ד אות ג' ואילך. ועוד.

4) בראשית רבה סל"ט, ח.

גען אין מדינות שונות און האָט גע זען, אַז זיי זיינען זיך עוסק אין עסקן, טרינקען און גופ׳ניותדיגען גוטען לע־ בען, האָט ער געזאָגט: לא יהי׳ לי חלק במדינה זו, אָבער אַז ער איז גע־ קומען אין דעם אָרט וואָס מען האָט זיך עוסק געווען אין זריעה און ישוב המדינה האָט ער געזאָגט: הלואי יהי׳ לי חלק במדינה זו. האָט אים השי"ת געזאָגט: לזרעך אתן את הארץ.

אין אַמעריקא איז מען זיך עוסק אין עניני ישוב איז דאָ דער אָרט, וואָס מען בעדאַרף אופטאָן אין תורה ועבודה, און דאָס איז „לזרעך". אַז מען וועט זייען וועט די ערד מאַכען וואַקסען. מען בעדאַרף אָקערן און זיי־ ען חדרים און ישיבות וועט בעזרת השי"ת אויסוואַקסען גוטע פירות און פירי פירות.

ה. דאָ אין לאַנד איז אַ אַנגענומע־ נער סדר, אַז מען בעדאַרף זיין אַ פאַרדינער פון קינדווייז אָן. קינדער אָן אונטערשייד פון וואָס פאַר אַ שטאַנד, אָרים און רייך, ווילען זיך פאַרזאָרגען אויף דער עלטער, ווען עס ווערט שוואַר צו אָרבעטען, זאָל מען האָבען אויף די הכריחות. אין דעם פאַרזאָרגען גייט אויך אריין דער פאַרזאָרגען זיך מיט אַ אָרט, אַ מקום מנוחה — אויף דער היגער גאַס־שפראָך — נאָך די הונדערט און צוואַנציק יאָר.

דער סדר איז בא אַלעמען רייך מיטעלשטאַנד, אָדער אָרים, יעדער איז אַ חבר — מעמבער — אין אַ געוויסער חברה, וואָס די פליכט פון דער חברה איז בעזאָרגען דעם חבר מיט אַ לוי׳ און אַ מקום מנוחה.

אָבער דאָס איז נאָך ניט אַלץ, מיט דעם וואָס מען בעזאָרגט זיך מיט אַ אָרט וואו מען זאָל דעם קערפער אַ־ וועקלייגען און מקבר זיין איז נאָך אַלץ ניט זיכער, אַז עס איז אַ מקום מנו־ חה, ווייל דאָן הויבט זיך ערשט אָן דער אמת׳ער טראָבל — צרה. דער ערשטער ברוך הבא שמיץ פון מלאך דומה מאַכט אויפציטערן.

עס איז ניט מיין זאָך אויסצומאָלען די יסורי גיהנם ליידען, אויך ניט די גן עדן פאַרגעניגנס, נאָר עס איז פון די גרעסטע וויכטיקייט צו ערקלערען ברבים, אַז יעדער איינער זאָל קלאָר וויסען, אַז אויף דער וועלט — עולם הזה — איז דער פלאַץ וואו מען קריגט אַ אָרט אין גן עדן אָדער גיהנם.

עס ליגט אַ חוב אויף יעדן בן תורה, הן רבנים, הן ראשי ישיבות און נאָך מעהר אויף די תלמידי הישיבות, וועקען די עלטערע און אויך די אינגערע און ערקלערען אין אַ געוויסער צוגיינגליכער שפראָך אויף דעם מצב ההווה און צו וואָס פאַר אַ מצב רוחני מען בעדאַרף שטרעבען.

אין דער אַלטער היים האָבען אידען אָן אונטערשיעד, בני תורה אָדער פשוטים, געהאַט אַ סדר, אַז וועמען מען איז עלטער געווארען פלעגט מען איבער געבען די עסקים צו די קינדער און אַליין אָפגעבען זיך מיט תורה און תפלה. אפילו די פשוטים ביותר האָבען געפונען אין וואָס אַוועקצוגעבען די צייט בעניני תורה, כל אחד ואחד נאָך זיין מעמד ומצב. און אַז מען האָט ניט געהאַט די מעגליכקייט אויפ־ צוגעבען די עסקים האָט דאָס באמת פאַרדראָסען.

פֿאַרוואָס איז דאָ אַנדערש. מצד אהבת ישראל דאַרף מען זיי מוכיח זיין און אויפווייזען זיי דעם אמת, עפענען זיי די אויגען.

ו. חג השבועות איז מתן תורה. תורה איז דאָך אָ מתנה. אָ מתנה דאַרף מען מייקר און מחבב זיין, גאַרען נאָך דעם, האָבען געגועים צו דעם. בעדאַרף מען דאָך קובע עתים זיין לתורה. עס איז דאָך רעכט, אַז עס גייט אַוועק וואָכען, חדשים, וואָס מען נעמט ניט קיין ספר אין האַנד, מען איז יוצא מיט דעם סדר התפלה, וואָס דאַרט איז דאָ וואָס מ'קען יוצא זיין דעם לימוד התו', אָבער באמת איז דאָך דאָס נאָר תפלה. אָבער מען דאַרף טאָקע קובע זיין עתים לתורה.

ז. היינט איז ל"ג בעומר, הילולא דרשב"י. דער רשב"י האָט געזאָגט' אַז אויב עס איז דאָ איינער וועלכער נעמט אויף זיך ביז זיין זמן, וועט ער נעמען אויף זיך ביז ימות המשיח.

עס שטעהט אין ספרים', אַז דער יום הסתלקות פון אָ צדיק וואָס דאָס איז דער יום הילולא, דאַמאָלסט איז דער תכלית העילוי זיינער, וואָס דאָן קומט ער צו תכלית השלימות.

הצדיקים דומים לבוראם'. אָמאָל שטעהט ליוצרם', אָבער עס שטעהט ניט להקב"ה. וויל די כוונה איז אויף דעם אור וחיות אלקי וואָס איז זיך מתלבש בכל עולם ועולם ביז דעם עולם הזה הגשמי, וואָס די צדיקים זיינען ממשיך בעבודתם.

רשב"י האָט געזאָגט אַז ער נעמט אויף זיך ביז ימות המשיח. יעצט איז אָ צייט וואָס מען דאַרף האָבען כחות, יעדער האָט כחות נעלים ביותר, נאָר מען דאַרף זיי מגלה זיין. השי"ת זאָל געבען כחות גשמיים צו קענען טראָגען דעם עול המר, ובזכות הרשב"י וואָס ער האָט געזאָגט כנ"ל, זאָל דער אויסבערשטער געבען צו אַלע אידען בכל מרחבי תבל בכל מקום שהם אָ שפע חיים וברכה אין בני חייא ומזונא.

ח. ביי חסידים פלעגט מען זיך זעצען פאַרבריינגען לג בעומר פאַרנאַכט בין מנחה למעריב.

בכלל דער סדר עבודת היום ביי חסידים, פאַרן דאַוונען איז געווען די הכנה לתפלה, נאָכדעם די עבודת התפלה, און דער לימוד התורה נאָכן דאַוונען, ווי הוד כ"ק רבינו הזקן זאָגט אין לקוטי תורה' אַז דער לימוד התורה נאָכן דאַוונען גיט אָ חיות און אָ תוקף ועוז אין גאַנצען טאָג, אַז דער רושם התפלה זאָל זיך פיהלען במשך כל היום, אַז מען וועט צובראָכען. נאָכדעם דאַרף מען עפעס עסען, מיט וואָס דער אויבערשטער העלפט, ברויט מיט וואָסער, נאָכדעם אָביסעל צולייגען זיך, במילא איז שוין אויסגעקומען דער פאַרבריינגען פאַרנאַכט.

האָט מען דערציילט בשם הרה"ח ר' הלל דריי ענינים אין דעם: ערש־

---

5) בראשית רבה פל"ה, ב.
6) זע סידור שער הל"ג בעומר. — להעיר מלקוטי ש"ס להאריז"ל מס' ברכות.
7) במדבר רבה פ"י, ה.
8) לע"ע צ"ע מקומו.
9) ראה לקו"ת שה"ש ד"ה יונתי פ"ב. וראה ג"כ שם פ' ברכה ביאור לד"ה תורה ציוה פ"ד.

טענס אַז עס איז דאָ אַ חילוק צווישען תפלת מנחה און תפלת מעריב [10], הגם אין שו"ע ווערט ניט דערמאָנט אַזוי פיעל וועגען דעם, אָבער ער האָט געזאָגט ווי אַ הלכה פסוקה אַז מען מעג זיך זעצען פאַרבריינגען פאַר מעריב. צווייטענס איז דאָ אַ הפרש פון אַ יחיד ביז אַ רבים, און דריטענס, וואָס איז דער ענין התפלה, אַז עס זאָל זיין אַ עריבות ומתיקות למעלה און דאָס פועל"ט מען דורך אַ פאַר־ברייגען.

ט. עס איז דאָ אַ הפרש פון שחרית און ערבית. ערבית איז בזמן של חשך והעלם, בעדאַרף מען מאַכען דערפון ערבית — עריבות און מתיקות למעלה.

י. עס איז פאַראַן דער ענין פון ידיעה און דער ענין פון תמימות.

עס איז ידוע דער מאמר החכם [11] אלו ידעתיו הייתיו. וואָס איז דער פירוש הייתיו, רוחני קען ניט ווערען גשמי און גשמי איז ניט רוחני. אלי' אַז ער איז עלה השמימה אִיז ער געווארען אַ רוחני [12], ולהיפך אַז די מלאכים זיינען אַראָפּגעקומען למטה זיינען זיי געווארן גשמי' וחומריים [13]. נאָר די כוונה הייתיו מיינט די התאחדות — די פאַראייניג־קייט מיט דער זאַך, און דאָס איז דורך צוויי אופנים: דורך ידיעה אַדער תמימות.

יא. עס איז אַ קבלה מרבותינו, אַז דער ענין ההשתטחות אויף קברי צדי־קים, איז אין דעם ניט נוגע דער שינוי הזמן, און דאָס קאָן זיין בכל עת ובכל זמן, און דאָס איז דורך צוויי אופנים: דורך ידיעה אין דעם ענין ההשתט־חות, אַדער דורך תמימות. עס איז אויך פאַראַן אין דעם דער ענין פון ד' אמות, וואָס מען דאַרף דערצו אַ הסבר ווי אַזוי דאָס איז, איך ומה, ווייל עס איז דאָ אין דעם דער ענין פון נ' אמות, עשר אמות און ד' אמות.

יב. אין יעדער מדינה איז דאָ אַ סגנון הלשון, וואָס מען קען פאַר־שטיין דערפון דעם מהות המדינה. אין

---

10) לכאורה, עפמ"ש שבת (יו"ד רע"א) אדרבה חמורה תפלת מעריב ממנחה בזה. — וכנראה הכוונה כאן, דיש להקל במעריב מבמנחה שלא להפסיק, כיון דיש שהות להתפלל יותר מבמנחה. ולהתיר להתחיל בסמוך שיעור קטן לפני הזמן עפמש"כ הט"ז (או"ח סרל"ה סק"ג) — אבל רבנו הזקן משמע דס"ל דהאיסור מתחיל חצי שעה קודם זמן תפלת ערבית (שו"ע או"ח סתל"א ס"ה). — ואולי יש לצרף בתור סניף להיתר, כי פאַרבריינגען קודם מעריב הוא עתה — (משא"כ בזמן הש"ס והשו"ע) — דבר שאינו מצוי, אלא שעושין כן בל"ג בעומר (ובפורים) כי בלילה כבר עבר זמנו. ולכן אין לגזור בזה, וכמ"ש בשו"ע או"ח ספ"ט ס"ז.

ואף את"ל דגזירה שבטל טעמה לא בטלה הגזירה (נסמן בשדי חמד כללים ג' אות ל"ד) יש לחלק דשאני גזירה דידן דלכתחילה חלקו בין דבר המצוי לדבר שאינו מצוי.

יעויין בכהנ"ל שו"ע או"ח סרל"ב וסרל"ה ובנ"כ שם. וחידושי משניות להצ"צ שבת פ"א מ"ב. ואכמ"ל.

11) ס' העיקרים מא' ב' ספ"ל. מדרש שמואל פ"ו, מ"ז. — וכן צ"ל בהערות לתורת שלום ס' השיחות ע' 327 — וראה תורת שלום ע' 199.

12) זח"ב קצז, א. וראה ג"כ שו"ת חת"ס ח"ו סצ"ח.

13) זח"א קא, א. זח"ב רכט, ב. זח"ג קכו, ב. קנב, ב. — ועיין ב"מ פו, ב. ובתוד"ה נראין שם. ובזח"א לד, ס"א: בגין דאית אחרנין כו'. ושם מ', ע"ב בתחילתו.

דער גמרא איז דאָ וועגן ענין השחי־טה: בדיק אלישנא, בדיק אטופרא. דער פירוש אין דעם, אַז מען דער־קענט איינעם נאָך זיין צונג אַדער נאָך זיינע נעגל.

אַז איך בין געווען אין אה"ק האָב איך דאָרט געהערט ווי מען רעדט צווי־שען זיך: איך בין געווען ביים רשב"י און איך גיי צו ר' אלעזר'ן, אַדער, איך בין געווען ביי ר' חייא און איך גיי צו ר' עקיבא'ן, איז אויב מען זאָגט דאָס מיט אַ תמימות איז דאָס ווי דער ענין ההשתטחות.

יג. היינט איז די הילולא פון רשב"י, און שפתותיו דובבות בקבר, וועגען וואָס מען רעדט אזוי ווי מען רעדט, אזוי ער איז מעורר רחמים רבים אויף יע־דערען בפרט אין בני חייא ומזוני רויחא.

יד. קודם שהתחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לאמר את המאמר דא"ח ד"ה ואהבת — המשך להמאמרים שלפ"ז — אמר:

הרה"ח ר' הלל פאריטשער'ס מקום עבודה איז געווען אין מאָלע־ראָסיא אויף מקרב זיין די דאָרטיגע אידען לעבודת הוי'. די דאָרטיגע אידען זיינען געווען פשוטים ביותר און די מאמרי חסידות וואָס הר"ה פלעגט זאָגען זיינען געווען זעהר טיפע, איז אַז ער פלעגט אָנהויבען זאָגען חסידות, פלעגען די דאָרטיגע אידען עם זאָגען, רבי, די חסידות וואָס איר זאָגט איז נאָר פאָר אנשי מדע, אָבער ניט פאָר אונז. פלעגט זיי ר' הלל ענטפערען, וואָס עפעס ניט פאָר אייך, עס איז דוקא פאָר אייך — פאָר אייער נשמה, אייערע נשמות פאָר־שטעהען אָלעס.

טו. אויף דעם איצטיגען זמן שטעהט אם יגאלך טוב יגאל וגו' וגאלתיך אנכי.

אין חג השבועות זמן מתן תורתנו דערהערט זיך דער אנכי ביי כל אחד ואחד מישראל. ביי יעדען אידען איז פאראן אַ שם הוי' בנפש[14]. חג השבו־עות נאָך קריאת התורה אנכי הוי' אלקיך, נאָך אַ הכנה טובה, קומט צו אַ חוזק און אַ תוקף אין דעם הוי' שבנשמה. די הכנה צו דעם איז ל"ג בעומר.

און דאָס מיינט אם יגאלך טוב יגאל, אַז ער וועט זיך מתבונן זיין אַז יעדע־רער, אפילו אויב ער איז אַ מדוכא ח"ו, איז ער מחוייב דאָנקען דעם אויבער־שטען פאָר'ן חסד חנם וואָס ער טוט מיט אים. כל הנשמה תהלל, על כל[15] נשימה ונשימה, און בפרט אין דעם מצב וואָס מיר ת"ל געפינען זיך. מען וויל טאָקע בעסער אָבער אַ דאָנק השי"ת דערפאָר, איז אַז ער איז זיך מתבונן אין דעם איז דאָס אַ גוטע הכנה צו חג השבועות, וגאלתיך אנכי, עס זאָל זיך דעדהערען דער אנכי שבנשמה.

14) ראה לקו"ת ר"פ ראה. ובכ"מ בדא"ח.
15) בראשית רבה פי"ד, ס.

א' דחג השבועות בסעודת היום

א. אויף חג השבועות תרע"ב זיינען געקומען צוויי אורחים פון אונזערע קרובים אין ארץ ישראל. ביים טיש איז געווען דער נושא הדיבור, אויב א חסיד קאן זיין א קרוב און אויב א קרוב קאן זיין א חסיד.

האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט, אז א חסיד איז געווים א קרוב, ווייל ווער איז א גרעסערער קרוב ווי א חסיד, קרוב ה' לכל קוראיו, אבער א קרוב א חסיד, איז קיינען קען דאס זיין, נאר עס זיינען דא אין דעם דרגות.

(אחד מהמסובים שאל אם אחי כ"ק רבינו הזקן היו כולם חסידים, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

לאו דוקא. הרב ר' משה — אחי כ"ק רבינו הזקן — איז ניט געווען קיין חסיד. ער איז געווען א גאון און א גרויסער חריף, בפרט אין חושן משפט, וואס ער האט מקבל געווען פון זיין פאטער ר' ברוך, ווען ער איז געווען א מצוין אין די ג' בבות און אין חושן משפט.

די שאלות ותשובות בא דעם אלטן רבי'ן האט געשריבן זיין ברודער מהרי"ל און דער אלטער רבי פלעגט די שו"ת געבן צו ר' משה'ן איבערקוקן. פלעגט טרעפען, אז הגאון ר' משה האט איבערקוקענדיג די תשובה בעמערקט, דאס איז דאך פשוט, פלעגט איהם זאגען דער אלטער רבי: דאס איז א הוראה אז דו האסט זיך ניט מעמיק געווען, אז דו ווענסט מעיין זיין ווען־טו געפינען חידושים.

אמאל בין איך אריין צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אין זיין חדר און האב געזוכט צווישן די ספרים. האב איך אנגעטראפן אין רבי'נס שולחן ערוך דפוס קאפוסט, גוט איינגעבונדן און האב ארויינגעקוקט אינווייניג. אין דעם איז אנגעקומען הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק און האט בא מיר געפרעגט: וואס ביזטו מעיין? האב איך איהם געוויזן אז אויפ'ן שער בלאט, שטייט דער סימן פון "אהר אין א רמז "יהי מקורך ברוך", האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מיר געזאגט, אז דאס איז א רמז אויף דעם וואס ער האט געלערענט בא זיין פאטער ר' ברוך אין חושן משפט.

ב. אין ליאזנא איז געווען איינער פון חסידי מורנו הבעש"ט, ר' ניסן מלמד איז געווען זיין נאמען.

צו די יונגעלייט, בחורים און אינגלעך, אמעריקאנער געבוירענע, בעדארף מען זאגן אויספירליך, וואס עס מיינט א מלמד בכלל און וואס עס מיינט א חסידי'שער מלמד בפרט.

„מלמד", מיינט א איד, וואס וויס דעם יוקר פון אותיות התורה, אותיות התורה איז בא איהם געווען טייער און הייליג.

ביי די אמאליגע מלמדים האבן די אותיות התורה געברענט בא זיי אין

האָרצן, ניט נאָר אין האָרצן נאָר בעת'ן לערנען מיט די קינדער אלף בית, האָט דער אלף גע־ ברענט, קמץ אלף, איז דער קמץ געווען א ברענענדיגער, עס האָט ביי דעם מלמד געברענט די אותיות התורה און דאָס האָט ער אריינגע־ געבן צו די קינדער און אזוי איז אויך געווען מיט'ן לערנען חומש.

אייניר פון ר' ניסן מלמד'ס דרדקי תלמידים איז געווען החסיד ר' שמואל אליעזר, וואָס בגדלותו איז ער געווען א גרויסער חסיד און א בעל עסק.

וועז מען האָט גע'מסר'ט הוד כ"ק רבינו הזקן און מען האָט איהם גע־ נומען אין פעטערבורג, איז החסיד ר' שמואל אליעזר געווען פון די, וועלכע האָבן זיך עוסק געווען אין די עבודת הצלה. ער איז געווען א לב רחב און זייער א פרייליכער. אז הוד כ"ק רבינו הזקן איז בע־ פרייט געוואָרען האָט החסיד ר' שמואל אליעזר צוטיילט זיין פאָר־ מעגן אויף ענינים צדקה על דעת רבינו און האָט געזאָגט, אז איך האָב א געזונטן לעבעדיגן רבי'ן, דאָרף איך קיין געלט ניט. געלט אָהן א רבי'ן איז א סכנה מען זאָל ניט פאָרקריכן אין דעם אָפגרונט פון כחי ועוצם ידי, מיט א רבי'ן אויף וואָס בעדאָרף מען געלט.

ג. דער סדר חגה"ש ביי הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק איז גע־ ווען, אז דעם צווייטן טאָג חגה"ש האָט מען מזמין געווען די אורחים לסעודת יו"ט און הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ האָט געזאָגט א מאמר דא"ח.

אין יאהר תרט"ז האָט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ בעת די סעודת חגה"ש דערצאָהלט צוויי סיפורים.

סיפור ראשון:

אמאָליגע יאָהרען פלעגט דער רב פון שטאָט זיין דער וואָס פלעגט אָכטונג געבן אויף דער הספקה פון דער ישיבה אין זיין שטאָט, און פלעגט אַרויס־פאָהרן אין דעם געגענד צונויפקלייבען אויף דער הספקה. פאָרט א רב אונטערוועגנס און עס איז ערב ש"ק, שוין גאָנץ שפעט און קומט אָן אין א דאָרף. ניטאָ קיין ישוב פון אידן, וועגען א ספר־תורה — אָפגערעדט. עס איז שוין שפעט האָרט פאָר דער שקיעה און ער מוז דאָרטן בלייבן. אויפ'ן האָרצן איז אים זעהר ביטער, איינער אַליין אין א ישוב, זיין שבת קודש אָן א מנין, ניט הערן קיין קריאת התורה, קדושה און ברכו, איז ער געווען זעהר צובראָכן און האָט אין דעם גאַנצן מנחה־דאָוונען געווייגט במר נפשו.

דער רב האָט זיך מכין געווען צו ליכט בענטשען. אין דעם קומט אָן א אורח אויף א גוטער פוהר, און האָט זיך אָפגעשטעלט א ווייל אָפרוהען. דער אורח רעדט זיך פא־ נאַנדער מיט'ן רב און זאָגט, אז ער וועט באָלד אָפפאָהרן. פרעגט איהם דער רב וואוהין פאָהרסטו אָזוי שפעט,

וואו וועסטו זיין שבת. ענטפערט איהם יענער אפֿ קאַלט, אויף שבת וועט ער נאָך זיין אין דער היים.

דער רב וויים אָבער אז דאָס איז אוממעגליך, פֿאַרשטייט ער שוין וואָס פֿאַר א איד דאָס איז. הויבט דער רב זיך אָן פֿאַנאַנדער ריידן מיט איהם און איז איהם מבאר דעם ענוש פון חילול שבת און די גרויסקייט פון שבת, דערוויסט ער זיך דערזויל, אז דער איד האָט קיין טלית ותפלין אויך ניט, דער איד פֿאַהרט שוין ניט אַהיים און בלייבט מיטן רב שבת אין ישוב.

במשך דעם שבת'דיגן טאָג האָט דער רב גערעדט מיט'ן אידן דברי התעוררות ביז דעם אידן האָט עס שטאַרק דערנומען און איז געוואָרן א בעל תשובה גמור.

אז דער רב האָט געזעהען, אז די דברי התעוררות לתשובה וואָס ער האָט געזאָגט דעם אידן האָט אויף איהם אַזוי שטאַרק פועל געווען ביז ער איז געוואָרן א בעל תשובה דאָס איהם זייער מעורר געווען, אז ער זאָל אליין ווערן בעסער און מערער טאָן אין תורה ועבודה.

סיפור שני:

א רב פון א געוויסער שטאָט האָט געהייסן מכריז זיין, אז מאָנטאָג דעם ערשטן בה"ב תענית טאָג צעהען אזייגער אין דער פריה זאָלן אַלע קרעמער און בעלי מלאכות אויפֿגעבן די אַרבעט און צומאַכן די קראָמען, און מלמדים זאָלן קומען מיט די קינדער אין גרויסן קאַלטן בית המדרש הערן די התעוררות־תשובה־דרשה וואָס דער רב וועט זאָגען.

א ישוב איד וואָס איז געפֿאָרן אין שטאָט האָט צוליב א סיבה אין וועג פֿאַרשפּעטיגט דעם מנין אין שטאָט. זעהענדיג אז אַרום דעם גרויסן קאַלטן בית מדרש זאַמלען זיך מענטשן, האָט ער גענומען דעם טלית און תפלין, אַריינגעגאַנגען אין דעם קאַלטן בית מדרש און געשטעלט זיך דאָוונען.

אין דעם איז געקומען דער רב זאָגן די דרשה. ער איז אַרויפֿגעגאַנגען אויף דער בימה און האָט אָנגעהויבען די דרשה מיט א געויין שטימע. דער ישוב'ניק האָט דערהערט דעם רב'ס תשובה רוף בא ואתה מחי' את כולם. רייסט זיך בא איהם אַרויס א געשריי ואתה מחי' כו'. טוהט דער רב א געשריי, וואָס טומלט ער דאָרט א קאָפּ.

נאָך דער דרשה, דער עובר אורח בעט בא קיינעם גאָר ניט, נעמט צוזאַמען זיין קלומיקל און וויל אַוועקגיין, כאַפּט זיך אַרויס א יונגער־מאַן מיט א געשריי: וואַרפּט אַרויס דעם שלעפּער.

אז מען קומט אויף דעם עולם האמת, דער רב וואָס איז געווען שבת אין דאָרף קומט א צוברא־כענער. דער צווייטער רב וואָס האָט געזאָגט א תשובה התעוררות איז שטאַרק צופרידן פון זיך.

ביידע מיני ציורים איז נגעי עבודה, וואס דארפן האבן א עבודה תיקון, וואס עבודת התפלה מיט א הכנה טובה פון קריאת שמע על המטה איז א רפואה בדוקה ומנוסה.

רבנים דארפן לערנען א סאך נגלה, חסידות דארף מען דאך אויך לערנען, חסידות איז השכלה און עבודה, לערנט עבודה און זייט ער־ליכע אידן.

ד. א הארץ רייסענדער רחמנות אויף די יונגע לייט וואס האבן קליי־נע קינדער און האבן ניט קיין אמת'ע מלמדים צו וועמען אוועקגעבן די קינדער לערנען.

עס זיינען פארן גוטע מלמדים און בעלי פועל, אבער זייער ציור החיצוני איז גאר ניט דאס ווי עס בעדארף צו זיין. די קינדער וועל־כע לערנען ביי אזעלכע מלמדים ווע־לען קענען לערנען, אבער זיי וועלן אויך קענען להתיר את האסור, מטהר זיין את השרץ ניט נאר בק"ן טעמים, נאר בת"ת טעמים.

מען מוז זאגן דעם אמת, דער ענין פון הלבנת פנים איז ביי דעם ניט שייך, ווייל אין א ענין וואס איז נוגע אין נפש איז ניט שייך דער ענין פון הלבנת פנים. ביי חסידים גייט אפילו ארום א פתגם אין דעם ענין פון הלבנת פנים, אז א פריהער דארף דאך יענער האבן א פנים, נאר דאס איז נאר א חסידי'שער וארט, אבער אין אמת'ן איז, אז דארט וואו עס איז נוגע אין נפש איז ניט שייך דער ענין פון הלבנת פנים.

לכל הפחות האט דאך געדארפט זיין א ביסל, אפילו א מעט מזעיר אבער ווי עס בעדארף צו זיין, די הארץ טוט זייער טוטוויי אויף דעם מצב ההוה.

ה. אמאליגע יאהרן האט מען גע־וואוסט, אז קרירות, קאלטקייט אין ענייני תורה ועבודה, איז דאס קלי' עמלק. היינט וועלט דאס נחשב מכלל נימוס העולם. מען פיהלט גאר ניט די קאלטקייט.

אין דרכי הרפואה איז פארן, וואס מען פרירט איין דעם מענטשן מיט פערשידענע שלאף מיטלען ביז ער וועלט בעסער און קען צונעמען די סמי רפואה און לאט לאט קומט ער צו די כחות.

אבער מיט די שלאף מיטלען בע־דארף מען זיין שטארק זהיר, אז מען זאל זיי געבן באופן כזה, עס זאל איהם דער שלאף מיטל ניט שאדן און זאל חלילה ניט אנשלא־פען וועלען א טויט שלאף.

די איצטיגע נימוס קאלטקייט, — מען רעכענט אז דאס איז נימוס אדער מנהג העולם , אבער באמת איז דאס דער מאדערנער עמלק , פראסט וואס מאכט קאלט — פאר־פרוירן.

די קינדער געוואוינהייט וואס הערשט דא אין לאנד, אז מען בע־דארף מאכן א לעבן און דער לעבן

איז געלד האָט אָפּגעטויט דעם אמת'ן חסידי'שן געפיהל צו אידישקייט.

אמאָל פלעגט ארץ און מען פלעגט זוכן מיטלען ווי צו מתקן זיין. היינט אָבער, מצד די קאָלטקייט פון נימוס איז דאָס כלל ניט נוגע. מען פיהלט ניט ווי מ'שטאַרבט אָפּ אין רוחניות און מען האָט גאָר קיין צייט ניט א טראַכט צו טאָן וועגן דעם. לכל היותר לערנט מען א פרק תניא, לקו"ת און וויטער גייט דאָס ניט. אמאָל גיט מען א קרעכץ אויך און דאָס אָלעס. מען האָט קיין צייט ניט.

ו. אמאָל אז צווי חסידים סוחרים, מאַרק הענדלער האָבן זיך געטראָפן האָט מען זיך צורעדט איבער דעם שינוי הזמן פון אמאָל ביז איצטער, ווי דער אידישער שטייגער לעבן בכלל און דער חסידי'שער שטייגער לעבן בפרט האָט זיך געביטן.

עס איז א האַרץ רייסענדער רחמנות אויף עדת החסידים אין אַמעריקא. דער שטראָם פון די מים עזים און מים כבירים פון אמעריקאַנער ביזנעס שטייגער פאַר־גרעבט זיי.

השי"ת זאָל רחמנות האָבן און זאָל בחסד וברחמים עפענען די אויגן פון דעם עדת ישראל אין אמעריקא בכלל און עדת חסידי חב"ד בפרט, אז מען זאָל זיך דערמאָנען און געדיינקען, ווער מען איז און צוליב וואָס מען איז געבאָרן געוואָרן און דאָן וועט לייכטן אין יעדע אידישע היים דער רוחניות'דיגער אור און וועט זיין געבענטשט מיט אָלעס.

ז. חג השבועות תקל"ו האָט הוד כ"ק רבינו הזקן געזאָגט א מאמר חסידות. די ערשטע מאמרים אין וועלכע הוד כ"ק רבינו הזקן האָט אָנגעהויבן מגלה זיין תורת החב"ד, זיינען געווען קליינע מאמרים, תורה ועבודה וועדטער, וועלכע ער האָט גע־זאָגט מיט גאָר א שטאַרקן ברען און מיט א געגועים ניגון.

הוד כ"ק רבינו הזקן האָט געזאָגט:

צאינה וראינה, אז מען גייט אַרויס פון דעם מהות איך, דער מענטש־ליכער גופניות'דיגער איך דורך עבודת התפלה והתחברות אין אלקות, דאָן וראינה, זעהט מען דעם אור אלקי, וואָס דאָס איז מלך שהשלום שלו, וואָס מען הערט דעם אור אלקי אין תורה ועבודת התפלה.

דער קורצער מאמר פון הוד כ"ק רבינו הזקן האָט אויפגערודערט דעם עדת החסידים און מעורר געווען א מסי־רות ושפיכות הנפש עבודה בא די תלמידי החדרים, אז אפילו די גאָר גרויסע תלמידים בעלי מוחין האָט ביי זיי די הערצער געברענט אין דעם להבת שלהבת פון עבודת התפלה.

ח. זקני החסידים וואָס האָבן גע־קענט די חסידים בעלי החדרים אוך געהערט פון זיי חסידות'ע ווערטער און

חסידות'ע סיפורים האָבן געהאָט אָ סדר קבוע אין זמנים קבועים איבער ריידן די תורות וועראָטער און אי־ בערדערציילן די סיפורים.

וועז הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי איז נאָך געווען גאָר א יונגערמאן פלעגט ער מזמן לזמן הערן ווי די זקני חסידי הוד כ"ק אביו רבינו הזקן האָבן גע'חזר'ט די תורות וועראָטער, האָט ער דאָן געזאָגט:

„אז א עצמי רעדט וועגן עצמות איז עצמות מאיר בהבהקה אין דעם עצמי".

די משכילי זקני החסידים זיינען איבער'רעש'ט געווען פון דעם שטאַרקן פנימיות'דיקן השכלה וואָרט און האָבן דעם וואָרט בעצירט מיט השכלה ביאורים און השגה הסברים. ט. אָ חסיד איז אָ וואָרימער איד. קרירות איז סם המות. ווי מיר זע־ הען דאָ אין לאָנד, די גלייכגילטי־ קייט צו דעם וואָס מען טאָר ניט. אָט די קאָלטקייט אז עס קומט זיך צונויף מיט עם־הארצות וועראָט מען ר"ל א אוכל טריפות ניט וויסענ־ דיגערהייט.

אין א שטאָט איז געווען א ריי־ כער קצב, וועלכער האָט געהאָט צווי חדרים אין זיין פלייש קראָם. אין איין חדר איז ביי איהם געווען כשר'ע פלייש און אין דעם צווייטן די טריפה.

איינמאָל איז אַריינגעקומען א בעל־הבית'טע קויפן פלייש. זי האָט ניט געוואוסט אז עס איז דאָ צווי פערשידענע פליישן כשר און טריפה. האָט זי אָנגעווינזן אויף א פעטן חלק פלייש און איז אַוועק.

קומענדיג אהיים האָט זי געווייקט און געזאָלצן די בשר טריפה ונבילה און „כשר געמאַכט" און צוגעשטעלט קאָכן.

אין דעם גייט אַריין א שכנה. דער־ ציילט איהר די בעל־הבית'טע אז היינט וועט איהר פאַמיליע קומענדיג אַהיים פון דער ארבעט האָבן א גוטן וואַרמעס און דערציילט איהר די גאַנצע זאַך וואָס פאַר א גוטן חלק פלייש זי האָט באַקומען און כשר געמאַכט, געווייקט אוז געזאַלצן.

דאָס אַלץ קומט פון עם הארצות און קאָלטקייט. מען וויל כשר, מען וייקט און מען זאַלצט און די פלייש אַליין איז טריפה.

דעם אויספיהר און דעם מיין פון דעם סיפור קאָן און דאַרף יעדערער פאַרשטיין און מען דאַרף זיך פאַר־ טראַכטן אין דעם.

י. מען בעדאַרף וועלן וואַרעם אין א יראת שמים וואַרימקייט. אמת, מען וואַרעמט אונז, עס פאַרכאַפט די האַרץ פון צרת הכלל און צרת הפרט, אָ־ בער דאָס איז די וואַרימקייט אַדער אפילו דער ברען פון אש זרה, אידן ווילן אוז זיי זיינען באמת וועראָט א פאַטערליכע קירוב וואַרימקייט.

ב' דחה"ש, בסעודת היום.

א. מנהגן של ישראל תורה היא. אין דעם איז פאראן ג' פירושים: א) אז מנהג וואקסט פון תורה ב) דער מנהג איז מקרב צו תורה ג) דער מנהג אליין איז תורה.

כל המנהגים זיינען ניתנו למשה מסיני. איז כשם ווי כל התורה איז ניתנה למשה מסיני און די התגלות איז דורך די וואס האבן דאס מגלה געווען בעתם ובזמנם, אזוי אויך אין מנהגים, איז הכל ניתן למשה מסיני, נאר זיי זיינען נתגלה געווארן בזמנם עפ"י סדר והשגחה עליונה, וואס פאר א נשמת צדיק דארף דאס מגלה זיין און מדריך זיין דעם עם ישראל אין דעם מנהג.

ב. אין יעדער ענין פון תורה ומנהג, הגם זיי זיינען נתגלה געווארן דורך די נשמות התנאים, האמוראים, הגאונים הצדיקים והרביים בעתם ובזמנם איז הכל ניתן למשה מסיני מיט די אלע פרטי המצוה בלי הבדל, צי די מצוה איז א שכל והבנה מצוה, ווי מצות ידיעת והשגת אלקות וויפיל מען קאן משיג זיין און דאן איז מצות אמונה אין דעם וואס מען קען ניט משיג זיין בשכל אנושי, אדער מצות פון דיבור, כמו לימוד התורה און תפלה וברכת הנהנין, וואס דאס אלעס בעדארף זיין בביטוי שפתים בדיבור, אדער מצות פון עשי' בפועל.

ג. די אלע פרטי עניני העומר, הן אין דעם זמן הקצירה, וואס מען האט בוחר געווען און אפגעשטעלט באיזה מקום בהשדה זאל מען בוחר זיין די תבואה לקצירת העומר, אויך די עצם תבואה וואס מען האט בוחר געווען, איז אלץ געווען בדיבור ובקריאה. די קצירה איז געווען שלשה סאה תבואה, און די טחינה איז געווען באופן כזה, אז מהקליפה של התבואה זאל אויך זיין קמח, און נאכדעם האט מען געדארפט דעם ניפוי בי"ג נפות ביז עס איז געבליבן א עשרון.

ד. די נביאים ישעי', ירמי', דניאל, יחזקאל וזכרי' ריידן וועגן דעם גלות האחרון. יחזקאל רעדט וועגן עצמות היבשות, וואס עס איז געווען אין דעם א ענין נסי און דער עיקר אויף מחזק זיין די אמונה, אז עצמות היבשות זיינען געווארן חיים. אז עס ווערט געבארן א באשעפעניש זעהט זיך אזוי אן דער פלא ווי דא, אז עצמות יבשות וואס זיינען געווען נפרדות זו מזו, האבען זיך אנגעהויבען דערנעהענטערן עצם אל עצמו, נאכדעם איז עלה עליהם גידים, בשר ועור, נאכדעם איז נכנסה בהם רוח חיים ועמדו על רגליהם און זיינען געווארן א אדם המדבר. און דאס איז יחזקאל ר"ת יחזק-א-ל. א-ל חסד, תורת חסד. תורה ונביאים זיינען נצחיים.

מען בעדארף זיך האלטן אן דער תורה. תלת קשרין מתקשראין דא בדא, ישראל באורייתא ואורייתא בקוב"ה ויש בזה ג"כ סתים וגליא. און דורך תורה קאן מען פארזיכן און פארצוקערן די חבלי משיח.

ה. א הוראה אויף דעם יוקר פון א זאך איז די הוספה, כמו בש"ק,

די הוספה מחול על הקודש, פאר שבת א האלבע שעה און נאך שבת א האל־בע שעה, דאס איז א בעוויז, אז די זאך איז טייער. און אזוי איז דאס אין יעדער ענין.

פוק חזי מה עמא דבר, וואס באמת אין הלכה איז דאס דאך לכאורה ניט שייך. מען קען דאס אפשר מבאר זיין על פי לומדות, ע"ד ווי דער רמב"ם איז מפרש דעם ענין גט מעושה, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, וואס לכאורה איז דאך מוקשה, נאר דער אמת איז אז יע־דער איד מצד נשמתו וויל באמת מקיים זיין מצות, נאר יצרו מתגבר עליו וכו'.

איך מיין ניט זאגן קיין פלפולים, נאר ריידען אפען און קלאר. בנוהג שבעולם, אז מען ריכט זיך אויף א אורח מאכט מען הכנות א סך פריער. צווי וואכן פריער גרייט מען צו די הויז און מען רייניגט אין אלע ווינקעלעך. די גאנצע בני בית רעדן דערפון, אויך צו די שכ־נים דערציילט מען, אט נאך א ווי־לע קומט דער אורח אויף וועמען מען ווארט.

עס איז דאך יעצט די ציים נא־העגט, אז משיח קומט, דארף מען זיך דאך נעמען גרייטן אויף דעם אורח.

עס איז דא אין אמעריקא פארען א גוואלדיגער חסרון וואס אלע ליידן פון דעם, און דאס איז די איינ־רעדעניש, אז דא אין אמעריקא מאג מען. אין זלאבין, אין באצייקאוו האט מען ניט געטארט און דא מאג מען. פון וואנען האט זיך געקומען די אייגרעדעניש, פארוואס איז דא אנ־דערש, אפילו עלטערע אידן, וואס איז דער חילוק פון זלאבין ביז אמע־ריקא?

רחצו והזכו, מען דארף זיך וואש־שען און רייניגן זיך פאר דעם אורח וואס קומט, מען דארף רייניגן זיך אליין, די בני בית, ווי מען עסט ווי מען שלאפט, ווי מען זיצט, או־מעטום דארף מען רייניגן, און יעדער לפי ערכו, רבנים, שובי"ם, בע"ב, בעלי מסחר, און יושבי אהל, יעדע־רער נאך זיין מצב.

עס איז פארען אמאל חילוקים, ווי דער וואס וויים ניט דעם גודל המעלה פון א מצוה און פונדעסטוועגן טוט ער דאס, איז שכרו גדול, אדער להיפך ח"ו, דער וואס וויים דעם עונש און טוט א דבר איסור ח"ו, וואס עונשו גדול יותר, וכמו החילוק בקרבנות בעד עון וחטא חטאת וכו', אבער בנוגע דעם ענין, דארף יע־דער לפי ערכו זיך רייניגן.

איך בין מציע אנהויבן לערנען יעדע וואך, נוסף על השיעור הקבוע של כל אחד ואחד, א משנה משניות בעל פה, און אנהויבן פון מאמתי קוראין את שמע. איך האב אין דעם ג' טעמים.

א ודאי דער וואס קען זיין א שגור בתורה, בנביאים אדער א בקי בש"ס איז א ודאי גוט, אבער לכה"פ איין משנה א וואך אויסלערנען בע"פ און טראכטן אין דעם שטענדיג און דאס

וועט העלפן לטהר את האויר, אז אין אויר זאל זיך דערהערן, וואס מען טאר ניט, אז א דבר האסור איז טאקע אסור דא אין אמעריקא אויך.

א פעדלער גייט אין גאס און איז פארנומען אין זיינע עסקים, עס ווערט שפעט, כאפט ער זיך ערגעץ אריין, וואשט די הענט און דאוונט מנחה. וואס מיט דעם איז ער דאך משלים די כוונה עליונה המושרשת במחשבה הקדומה. אפילו אז ער אליין וויס דער פון ניט, אבער דער אמת איז דאך אזוי.

סעודת הצהרים פלעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עסן צוזאמען מיט די בני בית. אויך אונזערע טעכטער, אפילו די גאר אינגסטע האט געגעסן צוזאמען מיט אונז. דער טאטע פלעגט בוחר זיין צו רעדן אין ענינים וואס די קינדער קענען אויך בעגרייפן.

אמאל האט איינע פון די קינדער געפרעגט, פארוואס איז אין דעם ערשטן חומש בראשית מער סיפורי מעשיות, ווען דער אויבערשטער האט בעשאפן די וועלט מיט אלע באשעפענישן, ווען מבול, ווען אונזערע עלטערן אברהם, יצחק ויעקב, און אונזערע מוטערס שרה, רבקה, לאה און רחל.

אמאל האט איינע פון די קינדער געפרעגט וואס איז די זאך פון מלאכים, און געבעטן איר דאס צו ערקלערן, האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט, אז דאס איז אמונה גלויבן אין דעם אמת, וואס איז העכער פון קערפערליכן פארשטאנד, דאס איז נאר א נשמה פארשטאנד.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געגעבן צו פארשטיין מיט א משל: צוויי זייער גרויסע וויסענשאפטליכע לייט זיינען געפאהרן מיט א בעל עגלה אויף א פאר פערד צו א געוויסער אסיפה פון וויסענשאפט — בעלי חכמה — לייט.

די פערד האבן געטראכט ווען די היי און האבער וואס זיי וועלן עסן קומענדיג אויפן פלאץ. זיי מיט זייערע פערדישע פארשטאנד מיינען, אז די גאנצע נסיעה איז צוליב די היי און האבער וואס דארט איז. דער בעל עגלה טראכט ווען אנ־בייסן וואס ער וועט עסן, און די צוויי לייט וועלכע פאהרן רעידן ווען די דברי חכמה וואס זיי ווילן אויף דער אסיפת חכמים דערקלערן. און ווען הערן די דברי חכמה וואס די אנדערע חכמי האסיפה ווילן ערקלע־רן.

ליידער, זיינען נאך בא א טייל א־מעריקאנער אידן שטארק פארנומען די מוחות און די הערצער מיט די מה נאכל און מה נשתה זאכן, און בא מאנכע פארנעמט דער וואס צו עסן, טרינקען און אנטאן זיך דעם אויבן אן פון דעם טאג פיהרונג.

ז. דער לעבן שטייגער פון דעם דור אידן אין אמעריקא בהגברת החומר על הצורה איז א מכת מדינה שאי־פונג. מיט פערציג אדער פופציג יאהר פריהער, אז א איד מיט זיין משפחה איז געקומען אין אמעריקא און האט זיך מסדר געווען אין חיי משפחה האט ער ע'דאגה'ט און ג־לייגט כחות אויף מאכן א מקום, א

חדר, א בית הכנסת. מען האָט געלערנט שיעורים, גמרא, משניות, עין יעקב, תניא, שלחן ערוך.

מיט די אַלע לימודים און תהלים זאָגן איז מען מוחה די אותיות פון דברים בטלים. מען האָט דאָך אַנגעדעט אַזוי פיעל דברים בטלים. דער עונש אויף דברים בטלים כידוע איז דאָך כף הקלע וחיבוט הקבר, אַבער דאָס איז לאחר מאה ועשרים שנה, מען רעדט דאָך יעצט ביים לעבן, יעצט איז א רחמנות אז אימעצער שטאַרבט — ר"ל — משיח קומט דאָך באַלד, איז אויף אַראָפגעמען און אָפמעקן די דברים בטלים, איז די עצה אויס חזר"ן יעדע וואָך אַ משנה משניות בע"פ און טראַכטן אַדער רעדן אין דעם בכל מקום ובכל עת און דאָס וועט העלפן.

יעדער טאָטע וואָס וויל אריכות ימים פאַר זיינע זיהן, זאָל זיך משתדל זיין אויס'חזר"ן מיט זיי יעדע וואָך א משנה משניות, אויב די משנה איז א גרויסע קען מען איהר צוטיילן, אויף צוויי אַדער דריי מאָל.

תלמידי הישיבות וואָלטן דאָרפן קובע זיין א שיעור אין הלכות קדשים וטהרות און דינים הנוהגים בארץ, איך מיין דערמיט די ארץ הטהורה, וואָרום אויך יעצט איז דאָ דינים הנוהגים בארץ.

משיח וועט קומען און קיינער וועט ניט וויסן קיין דין אין די אויבנדערמאָנטע ענינים, די בושה וועט דאָך זיין זייער גרויס.

ח. אין ספר מעבר יבוק איז ער מבאר די עניני העונש אין גיהנם און עניני השכר אין גן עדן. אז מען לערנט די עניני עונש פון גיהנם ווילט זיך אַלעס אָפּ. וועט רעדט דברים בטלים, אפילו סתם דיבורים פון עניני עוה"ז עס ווילט זיך נאָר ריידן אין עניני תורה ומצוות.

און אין שער הגן עדן איז ער דאָרט מבאר ווי עלמא עילאה איז כגוונא דעלמא תתאה. דאָרט איז אויך דאָ ישיבות און די וואָס לערנען דאָ אין ישיבות לערנען דאָרט אויך. דאָרט איז אויך דאָ בתי כנסיות און שמשים, וועט ס'איז דאָ געווען א שמש איז ער אויך דאָרט א שמש. נאָר וועגן, אַז די בתי כנסיות איז ווי מ'דאָרף, אז ס'קומט איינער אריין אין שוהל און פרעגט אויף אייגעם, און ביינתיים זאָגט ער עטליכע פסוקים תהלים אַדער אַנדערע דברי תורה איז דאָרט אויך אַזוי, אפילו וועגן דאָס איז בדרך מצות אנשים מלומדה, אויב ס'איז נאָר בתמימות, ווי למשל א איש פשוט גייט אריין אין שוהל, וואָשט די הענט, זאָגט פטום הקטורת, הגם ער פאַרשטייט גאָר ניט וואָס ער זאָגט, אָבער ער זאָגט דאָס בתמימות און מיט א ביטול, האָט ער אויך "דאָרט" א אָרט.

אָבער אז מען זאָגט בדרך מצות אנשים מלומדה בדרך פריקת עול, לאָזט מען דאָרט ניט אַריין.

נאָר דער חילוק איז, אין עוה"ז איז אין אדם יודע מה שבלב חבירו, און ס'קען זיין אז אייגער וויס כלל

ניט דעם מצב פון זיין חבר ולפי דעתו איז ער אין א מצב טוב, און אויב מען וועט איהם זאגן, אז זיין חבר איז אזוי פיעל א נבזה, וועט ער ניט גלויבן בשום אופן, אבער אין גן עדן איז אלץ בהכרזה. אז מען ברייגט דארט עמיצן איז מען מכריז: פלוני בן פלוני שעשה כך וכך, און מען רעכנט אויס אלץ וואס ער האט אפגעטאן, וועלן מען אזוי פארשעמט אז מען ווינשט זיך אז מען זאל אריין לאזן אין גיהנם דורכ־קומען דעם עונש.

אז מען בעטראכט זיך אין דעם מיט א חסידי'שן הרגש קאן מען זיך מצייר זיין די בושה וואס עס וועט זיין, אז משיח וועט קומען און מען וועט רופן מיטן טיטל הרב הגאון און באמת וויס מען ניט קיין דין, דערפאר איז נויטיג לערנען שולחן ערוך.

ט. מורנו הבעש"ט איז געבארן אין יאהר נח"ת און אין זעלבן יאהר תנ"ח האט מען אין אמשטערדאם געדרוקט דעם ספר של"ה מיט אותיות בהירות.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ פלעגט לערנען און מדייק זיין אין די או־תיות פון אדמו"ר הזקן. דער אל־טער רבי האט געזאגט, אז צדיקים זיינען דומים לבוראם. האט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק מדייק געווען, אז כשם ווי אין מתן תורה, אין די עשרת הדברות, איז געווען צוויי ענינים מצות עשה און מצות לא תעשה, אזוי איז אויך אין דעם ענין פון התגלות הבעש"ט, איז דאס געווען אין דעם צוויי ענינים, מ"ע און מל"ת. די ל"ת איז וואס דער בעל שם טוב האט צוגענומען טרערן ביי אידן, ווי עס איז ידוע פון די עניני הבעש"ט, אז ער האט זיך משתדל געווען אין דעם ענין פון שמחה, מאכן א אידן ער זאל זיין בשמחה וואס ער איז א איד.

מורנו הבעש"ט, ווען ער איז אלט געווען א בן עשר איז ער שוין גע־ווען א חבר אין חברת צדיקים נס־תרים, און זייענדיק א בן י"ז שנה איז דרכו בקודש געווען ארומגיין איבער דער וועלט אויף מחזק זיין די הארץ פון אחב"י אין אמונת ה'.

דער בעש"ט פלעגט גיין אנגעטאן אין א האלב פעלצענע אויבער בגד, ווי די פשוט'ע ישוב־מענטשן.

אמאל איז מורנו הבעש"ט געקו־מען אין א ישוב פון אידן, וואס האבן זיך עוסק געווען אין עבודת האדמה. עס איז דאן גראד געווען אין מיטן זומער און עס איז געווען א טרי־קענישן, א זמן רב איז ניט געווען קיין רעגן, די תבואות השדה והכרם זיינען פארטריקנט געווארן און די בהמות הדקות והגסות זיינען קראנק געווארן במחלת הדבר, און עס איז געווען א עת צרה גדולה.

די ישוב־לייט זיינען געווען יראי שמים, זיינען זיי נתעורר געווארן בתשובה, און אז עס האט ניט גע־האלפן האבן זיי מחליט געווען צו ברייגען א מגיד מוכיח, ער זאל זיי מעורר זיין לתשובה. האבן זיי אראפגעבראכט א מגיד. די גאנצע שטאט האט זיך צונויפגעקליבן אין

שוהל און דער מגיד האָט ניט גע־ זשאלעוועט קיין רייד און האָט גע־ שאָטן אויף די פשוט'ע אידן פּעך און שוועבל, און דער גאַנצער קהל האָט געקלאָגט מיט אויסערגעווייניליכע בכיות.

מורנו הבעש"ט וואָס איז אויך גע־ ווען אין שוהל און האָט געזעהן בצר־ תן של ישראל, און הערענדיג די קולות הבכי' פון די מענער און פרויען, האָט ער זיך געוועגדעט צום מגיד המוכיח און האָט צו איהם אויס־ גערופן בקול אדיר: וואָס האָט איר צו די אידן? אידן זיינען גוט. און האָט א געשריי געטאָן: קומט אידן מיט מיר א ריקוד און נאָך מנחה וועט זיי א רעגן. פון אָנפאָנג האָט מען געקוקט אויף איהם מיט א פאַר־ דאַכט, טאָמער איז ער ח"ו ניט קיין מאמין אָדער ח"ו יצא מדעתו. אָ־ בער אז מורנו הבעש"ט האָט אָנ־ געהויבן בריינגען ראיות פון מאמרי חז"ל אויף מחזק זיין זיינע וועדטער האָבן זיי שוין אָנגעהויבן זיך צוהערן די דברי החיזוק אין אמונת ישועת ה', זיינען זיי נתעורר געוואָרן מיט א פעסטן חיזוק אין אמונת ה' און זיינען אוועקגעגאַנגען טאָנצן מיט מורנו הבעש"ט, און אין מיטן ריקוד האָט אָנגעהויבן גיסן א גשם שופך, און מורנו הבעש"ט האָט זיי געבענשט מיט א ברכת שובע.

די טערערן, וואָס דער בעש"ט האָט צוגענומען ביי אידן, דאָס איז נאָר וועגן גשמיות בבני, חיי"א ומזונא, אָבער אין דער עבודה רוחנית וואָס אין תורה ותפלה בעדאַרף זיין כובד ראש.

י. אין דער מדינה איז פאַראן א הנהגה וואָס אַלע היטן אָפּ מיט א גרויסע זהירות. דאָס איז „אינשו־ רענס", וואָס יעדער פאַרזיכערט זיך. מילא קיין בטוחות אויף דערויף וועל איך ניט געבן, כל זמן די מדינה איז א מדינה קען דאָס אָנגיין, אָבער דער עיקר אינשורענס איז די תורה, וויל די תורה איז נצחיית.

מען בעדאַרף בעטן ביי השי"ת אז מען זאָל האָבן א קלאָרע קאָפּ און ליכטיגע אויגן צו זעהן דעם אמת.

ש"פ קרח, ג' תמוז, בסעודת היום

(צוליב די שמחת ההצלה פון כ"ק אדמו"ר, וועלכער איז אין דעם טאָג — ג' תמוז תרפ"ז — אַרויס פון דעם באָואוסטען „שפאַליערנאַ" תפיסה אין רוסלאַנד, האָט מען געפּראָווען א סעודת שמחה אין רבי'נס הויז.

אין מיטן דער סעודה איז אייגער פון די אורחים נכבדים אַריינגעקו־ מען, האָט מען איהם געבעטן זיך וואָשן און זעצן זיך צום טיש. האָט דאָער אורח געענטפערט, אָז ער האָט שוין געגעסן סעודת שבת. האָט אויף דעם געענטפערט כ"ק אדמו"ר:)

א מנהג החסידים איז א מנהג מיוסד על יסודי התורה מיט א עבודה געשמאַק. כמאמר אזיל לקרתא עבדית כנימוסא.

מלאכים אז זיי זיינען געקומען צו אברהם אבינו, היו נראין כאוכלין. משה רבינו, אז ער איז עלה למרום לקבל את התורה, לחם לא אכל ומים לא שתה. משה רבינו האָט זיך מיט זיין גופניות'דיגן עסן ניט געהאָט וואָס צו שעמען זיך ניט פאָר מלאכים, אויך ניט פאָר די ספירות און נאצלים פון אצילות העליון. נאָר עס איז צוליב דעם, וואָס אין די ד' אמות וואו מען איז בעדאָרף מען טאָן ווי דאָרט איז על פי קביעת ההנהגה שלמעלה.

אז מען טוט א מצוה מיינט מען אז דאָס איז נאָר אין מעשה, אָבער באמת דאָרף מען דאָס איבערלעבן אין אָלע מדריגות.

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, פלעגט זיך שעמען עולה לתורה זיין, דאָס איז מצד דעם דערהער אין אָלע מדריגות וואָס דער עולה לתורה איז עולה. אין עולם העשי' איז נפש עולה לתורה, אין עולם היצירה איז רוח עולה לתורה, אין עולם הבריאה איז נשמה עולה לתורה, אין עולם האצילות איז חי' עולה לתורה און יחידה איז עולה לתורה.

ב. היינט — ג' תמוז — איז נתמלא געוואָרן י"ד שנה פון טאָג וואָס איך בין בעפרייט געוואָרן, בזכות הוד כ"ק אבותי רבותינו הקדושים, פון דעם בית־מאסר "שפאָליערנאָ", אין יאָהר תרפ"ז אין פּעטערבורג.

י"ד שנה איז בגימ' "יד", וואָס דאָס איז דער ענין פון "יד החזקה", און יעצט הויבט זיך אָן "יד הגדולה".

בא קריעת ים סוף שטייט וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויאמינו בה' וגו'. אין מצרים גופא, הגם עס איז דאָרט אויך געווען נסים, כדכתיב והפלה וגו' ולכל בני ישראל היו אור וגו', פונ־דעסטוועגן האָבן זיי ניט דערזעהען דעם שם הוי', זיי האָבן גערעכענט אז דאָס איז אָלץ טבעיות.

ע"ד ווי בא אבימלך, הגם אין קב־לה רעדט מען אין דעם מדריגות גבוהות, פונדעסטוועגן האָט ער ניט געוואוסט נאָר פון שם אלקים, אָזוי אויך אין מצרים, וואָס דאָס איז דער ענין פון מיצר ים שהו"ע הכח, האָ־בען זיי ניט געזעהען דעם שם הוי', דערפאָר איז אין די שלשת ימי אפילה, אויסגעשטאָרבן א סאָך פון בנ"י, שהאמינו ולא האמינו. ערשט ביים אַרויסגיין פון מצרים, ערות הארץ, האָבן זיי דערקענט, אז אויך אין מצרים איז געווען דער גילוי פון שם הוי'.

הגם אפילו נאָכ'ן אַרויסגיין פון מצרים, חנו לפני בעל צפון — וואָס על פי דין איז דאָך אסור להזכיר סימן במקום של ע"ז, נאָר דאָס איז על פי דיני התורה, אז א איד וועט דאָס זאָגן, איז ער ממשיך ח"ו א הארה במקום שאינו מוכשר לזה, אָ־בער תורה איז דאָך אמת, דערפאָר זאָגט די תורה ווי די מעשה איז געווען און מיט דעם גופא איז מען דאָס מברר — און בכלל זיינען די אידן נאָך געווען אין מדבר פאָר קב־לת התורה, מכל מקום, מיט דעם אָ־רויסגיין פון מצרים ערות הארץ, מיט

דעם שינוי האויר, האָט דאָס גורם געווען, אז זיי האָבן דערזעהען דעם שם הוי'.

ג. דער מסירת נפש פון די רוסישע אידן אין יענער צייט איז געווען צו בעוואונדערן. ביי זיי איז דאָס געווען א דבר פשוט. זיי האָבן זיך אויפגעלייגט אינגאַנצן. וועגן זיך האָבן זיי גאָר ניט געטראַכט. א מלמד האָט גאָר ניט געטראַכט, צי מען וועט איהם ארעסטירן אדער ניט. וועגן ניט לערנען איז גאָר קיין שאלה ניט געווען, מען האָט גאָר געטראַכט וועגן די בני בית, וואָס וועט זיין מיט זיי, זיי זאָלן האָבן ברויט מיט וואַסער.

איינמאָל איז פאַרגעקומען א אסיפה מיט די עלטערע בחורים צו האָבן א ישוב הדעת וועגן די מלמדים. דער ישוב הדעת איז געווען, היות ווי די סכנה — פון פאַרשיקן ושאר עונשים חמורים — פאַרשטאַרקט זיך, איז די מלמדים וועלכע ווילן פאָרבלייבן וועלן בלייבן, אָבער צי דאַרף מען מכריח זיין די אַנדערע, וואָס צוליב די סכנה פון זייערע בני בית ווילן זיך צוריקציען פון עבודת הקודש. האָבן זיך תיכף ומיד פאַרשריבען זיבעציג בחורים צו פאַרנעמען די פלעצער פון די פאַרהיראָטע מלמדים, לערנען מיט די תלמידים. נאָכדעם איז זיי אויסגעקומען צו ליידען יסורים גדולים מצד די יעוסעקעס מחריבי הדת, ימ"ש. וויפיל מען האָט זיי געפייניגט מיט יסורים קשים האָבן זיי ניט אויסגעזאָגט, וועט זיינען די מנהלים און מדריכים פון די תנועת העבודה.

אפילו די גאָר יונגע תלמידים פון צעהן און צוועלף יאָהר, איז ביי זיי געווען דער חוש פון מסי"נ עד להפליא. הונדערט היגע וועלן ניט אָפּטאָן וואָס איין האָנד פון זיי האָבן געטאָן.

עס וואָלט געווען כדאי צו נעמען א אינגל פון דאַרטן — רוסלאַנד — פאַר א מלמד צו לערנען די היגע בחורים דעם ענין פון מסי"נ. דאָ אין אַמעריקא, איז די צעירים שלא נתפתחו עיניהם לראות אור, זיי ווייסען דאָך גאָר ניט וואָס דאָס איז. ביי זיי איז מסי"נ, אז אין דער פרי טרינקט מען ניט קיין „דזיוס" — מיץ מפירות — גאָר מילך. אויך די וואָס ראָו אור, פעלט ביי זיי דער ענין פון מסי"נ. און וואָס עס איז מער טוטווי, אז אפילו די וואָס זיינען אַליין געקומען פון דאַרטן — רוסלאַנד — און זיינען דאַרטן געשטאַנען בקשרי המלחמה, איז קומענדיג אַהער זיינען זיי געווארן ווי מטושטשים.

ד. מען דאַרף תשובה טאָן. די געטראַפענע מדינות פאָר זיי איז געגנוג תשובה כללית, מיר דאָ דאַרפן תשובה ממש.

די וועלט האָט א טעות אין דעם ענין פון תשובה, מיינענדיג אז דאָס איז א ענין פון דמעות, ווייגן. באמת קען מען זיין אין א תגרה פון שמחה און טוב לבב און תשובה טאָן. ווער רעדט טוב לבב דאַרף דאָך אַלע מאָל זיין, וואָרום דער היפוך מזה איז דאָך עצבות, גאָר מען מיינט אז

מען קען זיין אין א תנועה פון שמחה און תשובה טאָן ווי מען דאַרף.

ה. תשובה אין פשטות מיינט, עס קאָן דאָך זיין, אז מען טראָגט תפילין און זיי זיינען ח"ו פסול'ע. וואָס לבד זאת וואָס מען מאַכט ח"ו בר־כות לבטלה, איז מען דאָך ח"ו בבחי' קרקפתא דלא מנח תפילין. מען דאַרף איבערזעהען די תפילין און טאָקע אַליין וויסען די דינים בכל פרט ופ־רט, ניט פאַרלאָזן זיך, אז מ'צאָלט אַפ א סאָך געלט איז דאָס א סימן של כשרות.

אַזוי איז אויך אין עניני דיבור פון דברים בטלים, ליצנות, להה"ר, רכילות ושקר, וואָס עס קען זיין אז מען טראַכט, אז דאָס איז גאָר ניט, און באמת איז דאָס שקר גמור, און דער ניט אַריינטראַכטן זיך אין דעם איז דאָס נאָר מצד פריקת עול.

ו. החסיד ר' יוסף יוזיק הורוויץ, אַדער ווי מען האָט איהם געריפן, ייזשע דאָקשיצער, ייזשע מאַסקווער אויך ייזשע ווארשעווער — שהי' דר במשך ימי חייו בעריס אלו — איז אַמאָל געקומען מיט זיין איידעם הח־סיד התמים ר' פייוול זאלמאַנאָוו צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אויף שבת אין ווירצבורג — קוהר־אַרט במדינת אשכנז — אין יאָהר תרס"ז. דאָ־מאָלסט איז אויך געווען החסיד ר' אלימלך סטאָפּצער.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט כדרכו בקודש געדאַוונט שבת בא־ריכות. האָבן די אורחים בינתיים געמאַכט קידוש און געגומען א היבש ביסל משקה. אז מען האָט זיך שפּע־טער געזעצט צו סעודת שבת, האָט החסיד ר"י הורוויץ געפרעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: רבי, וואָס איז א חסיד?

האָט איהם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געענטפערט: א חסיד איז א לאָמ־טערשציק — האיש שהולך בהר־חובות להדליק פנסי העיר —, א לאָמטערשציק האָט גרייט א שטעקן מיט א פייער, ער וויס אז דער פיי־ער איז ניט זיינער, און גייט אַרום אַנצינדן אַלע פאַנאַרען — פנסים.

ושאל הרי"ה: ווי איז אז די לאָמטערנע איז אויף א וויספע — מדבר שמם —.

והשיב הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: דאַרף מען אויך אַנצינדן. זאָל מען זעהען אז דאָס איז א וויספע, און זאָל זיך די וויספע, שעמען פאַר דער לאָמטערנע.

ושאל עוד הרי"ה: און ווי איז, אז די לאָמטערנע איז אין א ים?

והשיב הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: דאַרף מען אויסטאָן די לבושים, אַ־ריינשפּרינגען אין וואַסער און זאָרטן אַנצינדן.

ושאל הרי"ה: אָט דאָס איז א חסיד?

והשיב הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נאָך א סאָך טראַכטן: יע, דאָס איז א חסיד.

ושאל עוד הרי"ה: רבי, איך זעה ניט קיין לאָמטערנעס.

והשיב הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: וויל דו ביזט ניט קיין לאמטערש־ציק.

ושאל הרי"ה: ווי ווערט מען א לאמטערשציק?

והשיב כ"ק אאמו"ר הרה"ק: מען דארף זיין א סור מרע. אנהויבן פון זיך, אויסוואשן זיך, ווערן אידעלער, דערזעהט מען בא יענעם די לאמ־טערנע. או מען איז אליין חלילה גראב זעהט מען גראבקייט, אבער או מען איז אידל דערזעהט מען אין יענעם די אידלקייט.

ושאל עוד הרי"ה: צי קען מען נעמען יענעם פארן גארגל?

והשיב כ"ק אאמו"ר הרה"ק: פאר דעם גארגל ניט, אבער פאר דעם לאך — כנף העליון של בגד — יע.

ז. כ"ק אדמו"ר הזקן קומענדיג אין ליאזנע איז נאך געווען א יונגער־מאן. אין ליאזנע איז דאן געווען א מכשף — עס האט אויך געוואוינט אין ליאזנא, דער ליאזנער בע"ש, ר' ראובן — האט עפעס פאסירט אין שטאט און כ"ק אדמו"ר הזקן האט באוויזן א מופת. די שטאט איז בכלל געווען דאמאלסט פול מיט מתנגדים, איז געווארן א טומל און מען האט מכריח געווען כ"ק אדמו"ר הזקן צו קומען אין וויטעבסק לבית דין ענט־פערן און זאגן, וואס איז דאס.

כ"ק אדמו"ר הזקן האט זיי גע־ענטפערט, או ער האט זיי ניט וואס צו זאגן, נאר ער וועט זיי דערציילן וואס ער האט געהערט פון זיין רבי'ן, דער מעזריטשער מגיד, וואס ער האט איהם דערציילט פון מורנו הבעש"ט.

אמאל האט מורנו הבעש"ט גע־פראווען א מופת אין דער שטאט בראד, האט מען איהם געוואלט מח־רים זיין. האט מורו הבעש"ט זיי גע־זאגט, או ער טוט דאס ניט אליין נאר בשותפות מיט אביי.

און מורנו הבעש"ט האט זיי מבאר געווען, או דער פסוק ואם בריאה יברא ה' איז ר"ת אביי.

די גמרא אין נדרים (ובערש"י במ־קומו) פרעגט: והלא אין כל חדש וגו'. און ענטפערט, אז דאס איז דער פי הארץ שנברא בע"ש בין השמשות, נאר מען האט איהם מקרב געווען צו דעם זמן.

האט מען ביי איהם געפרעגט דעם „ואם" הויבט זיך דאך אן מיט א ואו. האט מורנו הבעש"ט געענטפערט, או אפילו אביי האט אויך ניט גע־קענט גארניט טאן אהן דעם „ואו", ווייל ו' איז מרמז דעם ענין פון המשכת התורה. אביי איז געווען דער מקור פון תורה שבעל פה, כידוע מהגמ', אביי ורבא תרווייהו מבית עלי וכו' אביי דעסק בתורה כו', ווייל דורך תורה קען מען ממשיך זיין דעם פי גן עדן און אויך דעם פי הגיהנם.

דער עיקר החטא פון קרח ועדתו איז געווען — הנועדים על הוי', די התנגדות צו דעם למעלת מן הטבע. וואס דאס איז דער ענין הסמיכות פון פ' קרח און חקת, חקת התורה איז דאך דער ענין פון למע' מהטבע.

ווי עס איז ידוע דער מאמר חז"ל, מה ראה קרח לחלוק פרה אדומה ראה וכו'. און ובני קרח לא מתו, זיי זיינען פאראן אין אלע דורות.

ח. זייענדיג אין „שפאליערקא" ב"ה — איך זאג בכוונה ב"ה, חאטש עס איז געווען יסורי מות אבער בדי־עבד זאג איך ב"ה, ווייל עס האט אויסגעווייטאגט יעדער ביינדעלע. מען קאן ניט זאגן יעדער האר, ווייל שערות איז דאך אין בהן הרגש, אבער יעדע ביינדעלע האט מען אויס־געווייטאגט, פון די אייגענע יסורים וואס זיינען געווען יסורי מות און פון דעם וואס מען האט געזעהען ווי מען שיסט אנדערע.

איך בין זייער מייקר יענעם זמן, איך בין געזעסן אין א פינסטערן חדר וואס מען האט ניט געוואוסט בין יום ובין לילה, נאר וועו מען האט אויפגעוועקט אין דער פרי, וואס דאס איז ביי זיי געווען מיט א סדר קבוע, האט מען געוואוסט אז מען קען דאוונען שחרית, נאכ־דעם איז געווען א זמן קבוע, וועו מען האט אריינגעבראכט ווארים וואס־סער.

איינמאל זיינען צו מיר אריין א גאנצע חאלאסטרע — חבורת שוט־רים —, דאס איז געווען נאכ'ן דאוו־נען אזייגער 11 פאר חצות היום, נאך די סימנים וואס כ'האב גהאט. אז זיי זיינען אריינגעקומען, האבן זיי מיר גהייסן אויפשטעלן זיך. איך האב ביי מיר אפגעמאכט ניט צו נתפעל ווערן פאר דער סט"א כלל וכלל ניט. ניט מחשב צו זיין זיי פאר א מציאות וכאילו אינם וכאין ואפס ממש. האב איך געענטפערט, אז איך וועל זיך ניט אויפשטעלן. איך האב גערעדט צו זיי אידיש. האבן זיי געזאגט אז זיי וועלן מיר שלאגן, — האב איך געענטפערט, נו, — האבן זיי געשלאגן און אוועק־געגאנגען.

נאכדעם זיינען זיי ווידער געקו־מען. דאסמאל איז צווישן זיי אויך געווען לולאוו. לולאוו האט צו מיר געזאגט: רבי, פארוואס פאלגט איר ניט, מען וויל דאך אייך אנזאגן א קולא — פארלייכטערונג, — פאר־וואס פיהרט איר מיט זיי מחזקות. מען וועט אייך געבן נאך אמאל א קלאפ, מען וועט אייך דאך נאך א־מאל באשטראפן. — דער עונש האט געמיינט ארעסטירן אין קעלער, א־וועקשטעלן אין א בלאטע אוו עכ־ברים און ווערים לויפן ארום, — האב איך איהם גאר ניט געענטפערט.

נאכדעם זיינען זיי געקומען א דרי־טען מאל און האבן מיר ווידער גע־הייסן אויפשטעלן זיך. און זו איך האב ווידער גאר ניט געענטפערט, האט מיר איינער געגעבן א קלאפ תחת הסנטר, האב איך דעם וויי־טאג מרגיש געווען א לאנגע צייט נאכדעם. דער לעצטער איז אויך גע־וועו א איד, קאוואלאוו איז געווען זיין נאמען. ארויסגייענדיג זאגט ער צו מיר מיט כעס ורציחה, בשפת רוסית: „מי טיעביע נאאוצים" — האב איך איהם געענטפערט אין אידיש: איך ווייס ניט ווער ווער ווענען.

א ווייל שפעטער האָבן זיי מיר געדופן אין קאַנצעלאַריע — אָפּיס — און דאָמאָלסט האָב איך געזאָהצן דעם ערשטן מאָל חיים ליבערמאַן — מזכיר כ"ק אדמו"ר שליט"א ש־אסרו אותו ג"כ — דאָרטן זיינען געווען נאָך אסורים און כ'האָב זיך דערוואוסט, אַז מען שיקט אונז אַוועק. אָבער וואו האָט מען ניט געזאָגט.

שפעטער האָט מען מיר צוגערופן צום דעסק האָב איך געזאָהצן מיין פאַפּיר, אויף וועלכען עס איז גע־וען עטליכע מאָל אָנגעשריבן א רעזאָלוציע און אויסגעמעקט, א גע־וויסע רעזאָלוציע און אויסגעשטרא־כען, 10 יאָהר פאַרשיקונג קיין „סא־לאָווקי" — מקום גירוש בסיביר — און אויסגעשטראָכן „ניעט" — ניין, בשפת רוסית — די לעצטע רעזא־לוציע איז געווען, פאַרשיקונג 3 יאָהר קיין קאָסטראָמא — עיר רחוקה ברוסיא הצפונית.

דאָס איז געווען דאָנערשטאָג, א' דר"ח תמוז — תרפ"ז — זיי האָבן מיר געפרעגט, ווי אַזוי איך וויל פאָהרן, האָב איך געענטפערט, אויפן בעסטן וועג, מיט מיזשדונאראָדני וואָגאָן — אינטערנאַציאָנאַלער וא־גאָן — האָבן זיי געפרעגט, אויב איך האָב געניג געלט אויף אַזא נסיעה, האָב איך געענטפערט, אויב איך האָב ניט מיט מיר וועל איך הייסן מיר ברייגען פון דערהיים. האָבן זיי געענטפערט, ניין, איהר זייט ער־לויבט צו פאָהרן נאָר מיט'ן 2־טן קלאָס. און האָבן מיר געגעבן רשות צו זעהען זיך מיט מיינע בני בית זעקס שעה, און ביינאַכט 12 א זיי־גער דאַרף איך אַפּאָהרן מיטן צוג קיין קאָסטראָמא. האָב איך געפרעגט ווען וועל איך אָנקומען אין קאָסט־ראָמא, ענטפערן זיי, שבת. האָב איך געזאָגט, אַז שבת וועל איך ניט פאָהרן בשום אופן.

דעם טאָג האָב איך געהאַט א „זע־הנגג" מיט חתני הרש"ג שליט"א און נכדי שלום דובער שי' און נאָך, האָב איך צו זיי איבער די קראַטן פון דער־ווייטענס געשריען, אַז זיי זאָלן זיך מש־תדל זיין, אַז איך זאָל ניט דאַרפן פאָהרן שבת. ולפועל, בין איך ב"ה שבת ניט געפאָהרן און בין געבלי־בען אין „שפאָליערנא" ביז זונטאָג. זונטאָג האָט מען מיר באַפרייט אַהיים, און אין אָוועג בין איך אָוועקגע־פאָהרען און אָנגעקומען מאָנטאָג אין קאָסטראָמא.

אין די פאָר טעג פון דאָנערשטאָג ביז זונטאָג, הגם זיי האָבן ניט משנה געווען זייער סדר הרגיל, אָבער דער הרגש איז געווען גאָר אַן אַנדערע. קומענדיג קיין קאָסטראָמא איז שוין דאָרט געווען החסיד ר' מיכאל דוואָרקין, ער האָט פאָר די עטליכע טעג וואָס ער איז געקומען פריהער צוזאַמענגעקליבן עטליכע אידישע אינגלאַך און געמאַכט א חדר. אויך די מקוה וואָס איז דאָרט געווען חרוב האָט מען פאַריכט.

ט. דער מס"נ פון די רוסישע אידן איז געווען אין לשער. מען דאַרף ווערן לאָמטערשציקעס און ניט א־רומגיין אין חשך.

החסיד ר' הלל פאַריטשער איז א־מאָל געזעסן אין א התועדות מיט

חסידים. אין מיטן פֿאַרבריינגען דאָס מען איינעם — שהיו יכולים לסמוך עליו — אַרַאָפגעשיקט אין קעלער אַרויפבריינגען ווײַן. אַרונטערגייענדיג אין קעלער דאָס דער יונגערמאַן א גשערייַ געטאָן: עס איז דאָך דאָ פינסטער. דאָס א צוויטער זיך אַנ־ געפאַנג, דאָס איז נאָר פון אַנפאַנג אַזוי, דערנאָך אז מען געוואוינט זיך צו ווערט ליכטיג.

דאָס אויף דעם בעמערקט הר"ה: יע נאָכדעם מיינט מען אז חשך איז אויך ליכטיג.

און דאָס איז יעצט. מען מיינט אַז חשך איז אור. די אשמה איז מער אויף די וואָס ראו אור און זיי מאַכן שלום מיטן חשך און די בני בית פיהרן זיך בדרך החשך. בא זיי דאָס דאָך געדאַרפט זיין חסידי'שע הייזער, די קינדער אמת'ע יראי שמים'ס, ניט נאָר דאָונען דריי מאָל א טאָג, בענ־ טשען וכדומה, נאָר טאָקע אמת'ע יראי שמים. זיי האָבן געדאַרפט לער־ נען חסידות. איך מיין ניט נאָר לער־ נען נאָר להתנהג בדרכי החסידות.

די צייט איז זייער קורץ, אָבער אין דער קורצער צייט דאַרף מען טאָן וואָס מען קען.

י. אין יאָהר תרנ"ט איז געקומען אין ליובאָוויטש אייניער פון אונזערע קרובים, דעם פעטער זלמן'ס אן אייי־ניקל און האָט געוואָלט מען זאָל איהם צונעמען אין ישיבת תומכי־תמימים. ער איז געווען בקי אין כמה סדרים משניות בע"פ.

האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק גע־ זאָגט: אפילו אַז ער וועט חזר'ן משניות בעל פה כל ימי חייו וועט ער איהם אין תומכי־תמימים ניט צונעמען. ווייל די זאָך פון א תמים דאַרף זיין טופח על מנת להטפיח. בא מיר איז נאָך דאָ די רשימה פון טאָטן וועגן דעם.

יא. עס איז פאַראַן עבודת הגוף און עבודת הנשמה. עבודת הנשמה מיינט, לימוד החסידות, טראָכטן חסידות און ליגן אין דעם. יעצט קומט אויס צו ריידן וועגן אָזעלכע זאָכן וואָס מען האָט גאָרניט געדאַרפט ריידן וועגן זיי, און עס איז פשוט ניטאָ קיין כח.

אָבער מען דאַרף ניט אָפּטרעטן פון די אייגענע ד' אמות, דאַרף מען זאָגן חסידות.

(ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א המאמר ד"ה כי עמך מקור חיים).

יב. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק הצ"צ האָט געזאָגט, או הוד כ"ק אדמו"ר הזקן האָט אָבט און צוואָנציג יאָהר געהאַרעוועט אויף חסידים און ניט אויף חסידות, איז געווען ברענענדי־ קע חסידות און קאַלטע חסידים. דער מסי"נ איז געווען אויף אויסמישן דאָס, ע"ד נטל אש ומים ופתתן זע"ז ונעשה שמים שא מים.

די קאַלטע חסידים מיינט מען ניט לגריעותא, נאָר למעליותא, ווייל דאָס איז דער ענין פון א פנימי. די מעלה פון א פנימי איז וואָס ער וואַרט ביז ער וועט האַלטן דערביי. א

חיצון וואָרט ניט ביז ער וועט האָל־טען דערביי. באמת איז דאָס אויך א עבודה. אָמאָל דאַרף מען דאָס, כגון בענין נט"י ג"פ על היד און מיט א בגד, בכדי שלא ליגע בהכלי.

דער מסי"נ וואָס הוד כ"ק אדמו"ר הזקן האָט געהאָט אויף חסידים האָט ביי זיי ג'פועל'ט לדורות צו האָבן דעם ענין פון אהבת ישראל, און אז דאָס איז ניט געווען האָט מען ג־דאַרפט האָבן יגיעה ועבודה אויף מגלה זיין דאָס.

מען דאַרף ניט אויסניצן דעם אהבת ישראל בלויז אויף א צוקער־קע, אויף גשמיות, נאָר מען דאַרף דאָס אויסניצן אויף רוחניות. אַז מען זאָגט איינעם לתקן דרכיו מתוך אהבת ישראל, איז דאָן דבריו נש־מעים.

יג. ביי דעם מיטעלן רבי'ן איז ג־וועז חשוב די שטאָט נעווען. החסיד ר' מיכאל דער אָלטער פלעגט זאָגן הללוהו בנעווען. ביים צ"צ איז ג־וועז חשוב די שטאָט שצעדרין — מצד החסידים הגדולים שהיו דרים שמה—.

ביים פעטער מהרי"ל זיינען ג־וועז צוויי תלמידים, איינער פון דע־נענבורג און איינער פון מינסק, וועל־כע ער האָט מדריך געווען און ג־לערנט מיט זיי. זיי זיינען געווען ביי איהם זייער חשוב.

די עבודה פון פעטער מהרי"ל איז געווען ע"ד פון מיטעלן רבי'ן. כידוע אז דער מיטעלער רבי פלעגט זאָגן חסידות פאַר איהם ביחוד. אין יע־נער צייט האָט דער צ"צ געשריבן די ספרי חקירה. האָט דער פעטער מהרי"ל געזומען שלא בידיעה די מאמרי החקירה און געלערנט מיט די אויבנדערמאָנטע יונגעלייט דעם מאמר שאו מרום עיניכם און האָט געזאָגט, אז יעדער וואָרט איז א מלאך פון די מלאכי השרת. — דאָס איז א מאמר פון אָלטן רבי'ן נאָר בקיצור — אַז זיי פלעגן ביי איהם עפּעס פרעגן, האָט זיי דער פעטער מהרי"ל געענטפערט, אַז באמת קען ער זיי אַליין ענטפערן, נאָר דאָס איז נאָר בשכל, אָבער בכדי עס זאָל פועל'ן דאַרף מען האָבן א תשובה פון א רבי'ן.

איינמאָל איז ער אַריין צום צ"צ איבערפרעגן וואָס די תלמידים האָבן בא איהם געפרעגט. האָט דער צ"צ איהם געענטפערט:

א שצעדרינער איד וועט צודעקן 16 דענענבורגער און 16 מינסקער. א שצעדרינער איד גייט נאָך דער סאָכע — החרישה — און זאָגט תהלים, פאַרזייט ער תהלים, וואָקסט אויס תהלים בכל המדינה.

דאָס וואָס דער צ"צ האָט דערמאָנט דעם מספר ט"ז וט"ז, מיינט דאָס דעם ענין ל"ב נתיבות חכמה של חקירה.

יד. ווי גוט וואָלט געווען, וועז מען זאָל אַרומגיין מיט א תהלים אַדער משניות אין די קעשענעס, אָנשטאָט די פיפּערס — צייטונגען. — עס וואָלט דאָך מטהר געווען דעם אויר. אמת, עס איז דאָ ישיבות און מען לערנט גאָנץ גוט, אָבער עס איז דאָך

דאָ צייט אויף דב"ט אויך, ווערט פון דעם לה"ר, שקר ורכילות, איז ווי גוט וואָלט געווען, אז מען זאָל אַרום־גיין מיט א תהלים און משניות און אין די לייזיקע צייט זאָגן תהלים אַדער חזר"ן משניות.

טו. אין יאָהר תרע"ב איז מען אַ־מאָל געזעסן אין א מסיבה מיט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, און עס איז געווען דערביי הרי"מ מפאָלטאָווע.

בתוך ההתועדות האָט מען גע־זונגען א ניגון בהתרגשות. האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געפרעגט הרי"מ: איר געדיינקט? האָט הרי"מ געענט־פערט: יע, איך געדענק.

מיר האָבן ניט געוואוסט, וואָס איז געווען די שאלה און די תשובה.

אין דעם האָט זיך הרי"מ אויפ־געשטעלט און דערציילט, אז שמח"ת תרל"ז איז הוד כ"ק אאמו"ר מהר"ש אַרויס צו די חסידים פאַרברייגען. אז ער פלעגט זיצן ביי א פאַרברייגען א האַלבע שעה — איז דאָס געווען א סאָך. האָט דאָן הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש געזאָגט: בשום אופן וויל איך ניט אויפגעבן, דאָס וואָס איז ביי אונז בירושה מאבותינו. איך קאָן ניט און איך וויל ניט. אז מען זינגט א ניגון במסיבה של חסי־דים איז דאָס א התעוררות לתשובה און אין אונזערע ד' אמות איז דאָס מביא לתשובה, און הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק האָט אָנגעהויבן זינגען א ניגון און אַלע האָבן מיטגעזונגען מיט איהם. אז הרי"מ האָט געענדיקט דעם סיפור האָט ער געזונגען יענעם ניגון וואָס ער האָט געהערט זינגען הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש יענעם שמח"ת און זלגו עיניו דמעות.

מען האָט געדאַרפט מאָכן א גדר וסיג ניט מבטל זיין די ד' אמות. וציוה כ"ק אדמו"ר שליט"א, זינגען א האַרציגן וואַרמן ניגון.

י"ב תמוז, בסעודה.

א. אין איינע פון די שיחות הקודש, אין יאָהר תרנ"ז, — וועז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר מקרב גע־וען מיט דעם קירוב פנימי אמיתי, מגלה זיין די ענינים פנימים אין דרכי חסידות חב"ד, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בא יעדער געלע־גענהייט מדגיש געווען, אז אין דעם דרך החב"ד וואָס רבינו הזקן האָט מגלה געווען, איז יעדער פרט פון א ענין מיוסד מיט דעם סדר פנימי פון חב"ד.

וועז דער טאָטע — זאָגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — האָט מיט מיר אָנגעהויבן לערנען תניא, האָט ער געזאָגט, אז דער טאָטע — הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק — האָט מיט מיר אָנגעהויבן לערנען תניא, האָט ער געזאָגט: דער זיידע — הוד כ"ק רבינו הזקן — האָט אָנגע־הויבן זיין ספר הקדוש מיט דעם וואָרט תניא. תניא איז אותיות איתן. איתן איז דער תוקף עצמי פון נשמה, והאיתנים מוסדי ארץ, איתנים — תנאים זיינען די וואָס זיינען מוסדי ארץ פון תורה שבעל פה. די פיר טיילן אין ס' התניא זיינען מכוון נגד די ארבעה חלקי שולחן ערוך.

ב. זומער תרע"ג האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מיר געזאָגט, אז חסידות חב"ד האָט א שולחן ערוך. דער חסידות חב"ד פנימי שולחן ערוך. נאָך דער הקדמה וואָס הוד כ"ק רבינו הזקן שרייבט, אליכם אישים אקרא, הויבט זיך אָן מיט דעם וואָרט תניא — איתן, און איז זיך מסיים מיט די ווערטער: ובזה יובן היטב כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא. די ג'ן פרקים פון תניא זיינען דער אורח חיים פון חב"ד חסידות. דער חנוך לנער איז די הקדמה פון דעם חלק שני שער היחוד והאמונה, וועלכער איז דער יורה דעה פון תורת חסידות חב"ד. אין די י"ב פרקים איז הוד כ"ק רבינו הזקן מבאר די אופני היחוד און אמונה, וואָס ווערן איינגעטיילט אין די צוויי מדריגות היחוד. דער דריטער טייל, דער אגרת התשובה, איז דער אבן עזר פון תורת חב"ד. דעם אגרת התשובה הויבט אָן הוד כ"ק רבינו הזקן מיט דעם וואָרט תניא בסוף יומא שלשה חלוקי כפרה הם ותשובה עם כל אחד. אין דעם טייל איז הוד כ"ק רבינו הזקן מבאר דעם ענין התשובה אין אַלע מדריגות און כחות פנימיים, און איז מסיים: ומשכיל על דבר ימצא טוב. דער פערטער טייל, וואו עס ווערט אַרומגערעדט די עניני העבודה בתורה, תפלה, עבודת הצדקה ותיקון המדות הויבט זיך אָן מיט דעם מאמר פותחין בברכה, און איז זיך מסיים מיט די עבודה פנימיות על פי תורת החב"ד בשבת, וואָס דאָס איז די שלימות פון ששת ימי עבודה בעבודת ה'.

ג. בא אונז חסידי חב"ד איז י"ב תמוז א יום טוב פרטי פון דער התגלות אור פנימי ועצמי פון חסידות חב"ד, וואָס האָט מנצח געווען דעם חשך המנגדים, וועלכע קומען אַרויס מגזע החסידים, וואָס רז"ל זאָגן אויף זיי: דפקר טפי, און וועלכע האָבן — לא עתה — מחשיך געווען עיניהם של החסידים מיט זייערע גזירות אויף תורה ותפלה. באָ מיר איז י"ב תמוז דער יום פון ירידת נשמתי בגופי בעלמא דין אויף דורך־פיהרן די כוונה העליונה אין ירידת הנשמה למטה, און בא אידן שומרי תורה ומצוות בכלל איז י"ב תמוז דער יום הנצחון, אין וועלכן דער אור העבודה אויף הרבצת תורה האָט מנצח געווען דעם חשך פון די מנגדי התורה ודת ישראל.

ד. יעדער איד פרטי איז א כללי אין דעם זין, וואָס בשבילו נברא העולם. ווי דער מאמר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, בראשית בשביל ישראל שנקראים ראשית, און די עבודה איז אין דעם ענין פון ברא אלקים. אלקים איז הסתר. וואָס איז דער הפרש אין די ג־ט'ליכע אינאַלטן פון די שמות הוי' און אלקים, בידע שמות זיינען תוארי אלקות. אלקים איז העלם, די געטליכקייט וואָס עס איז מלובש אין דרכי הטבע, און הוי' איז גילוי, די געטליכקייט וואָס איז העכער פון טבע.

אידן זיינען א עם אלקי, א געטליכע פאָלק. יעדער מענשליכער בריה, וואָס וויים דעם דברי הימים פון דער וועלט און פון דער מענש־

הייט וויס פאקטיש קלאהר, או דער עם ישראל איז דער עם הנבחר אויף דורכצופיהרן די כוונה אלקית אין בריאת העולם.

יעדער בן ישראל פרטי און יעדע בת פרטית איז א געוויסער שליח פון דער השגחה העליונה אויף דורכצופיהרן די עניני התורה והמצוה אין דעם עולם הגשמי.

די השגחה העליונה פיהרט אדום דעם עם הנבחר ממדינה למדינה און ממקום למקום דורכפיהרן די כוונה עליונה אין בריאת העולמות.

דער אמעריקאנער הו־הא ביזנעס טומל און דער גייעג נאך „פלעזשור" — הנאות מאכט די היגע אידן פאר־געסטן צוליב וואס זיי זיינען גע־בארגן און וואס פאר א הייליגע פר־בעט די השגחה עליונה טרויט זיי אן דורצופיהרן אין לעבן בעלמא דין.

ה. אין מסירות נפש אויף קידוש השם איז פארהאן דרגות חלוקות, מס"נ בכח און מס"נ בפועל. חסידות איז מבאר דעם עבודה מסירת נפש אין דעם ביאור המאמר מה לי קטלא כולא או קטלא פלגי'. אויף אונזער דור איז געפאלן דער גורל פון מסירות נפש אויף קידוש השם אין אלע דר־גות. השי"ת זאל זיך מרחם זיין על עמו בכל מקום שהם און בעלעבן זיי מיט זייערע פאמיליעס בגשמיות וברוחניות.

ו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געזאגט אין א שמחת תורה מסיבה — תרנ"ד — או איך בין געווען בא הוד כ"ק אאמו"ר — אאזמו"ר — הרה"ק אלול תרל"ח, האט מיר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט: ווען דער טאטע — הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק — איז נאך גע־וען אין די קינדער יאהרן האט ער געהערט ווי גאר גאר זקני החסידים האבן גע'חזר'ט די גאר ערשטע ווער־טער־ מאמרים, וואס הוד כ"ק רבינו הזקן האט געזאגט צוריקקומענדיג דעם ערשטן מאל פון מעזריטש, א שיחה ברבים וועגן דעם אופטוה פון דרך החסידות:

כל ישראל ערבין זה לזה. הפי', עס איז א תערובת, ערבות זיסקייט. אין אידן באדארף זיין זיס דער צווייטער איד. אין איד באדארף זיך אויסמישן מיט דעם צווייטן אידן. אין איד איז א ערוב פאר דעם צווייטן אידן.

יעדער יחיד ווער ער איז, צי א גרויסער למדן, ש"ס איד, צי א פראסטער תהלים איד מוז פיהלן די אחריות פון קיום המצוות, וואס אויף איהם ליגט, לבד די אחריות הפרטי פון ירידת נשמתו בעולם הזה. בע־דארף ער פיהלען די אחריות הכלל.

למשל, אז אייגער פאהרט אויף א שיף, הגם ער האט א בעזונדער ארט אויף דער שיף, איז דער ארט נאר צוליב א פלאץ צו פאהרן, אבער ווען ער מאכט א לאך אויף זיין ארט, שטעלט ער די גאנ־צע שיף און אלע מיטפאהרער אין סכנה.

דער ביאור וואס, וואס הוד כ"ק רבינו הזקן האט געזאגט ברבים גיי־ענדיג פון מעזריטשער מגיד צודיק

אין *). האָט אויפגעטרייסלט אידן בלי פלוג, גאוני תורה און אנשים פשוטים און דער עדת חסידי חב"ד האָט זיך אָנגעהויבן מתפשט זיין להצלחה במר־חב מופלג.

ז. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר דערציילט, אז צוליב א געוויסען ענין בין איך געווען ביום א' דסליחות תרמ"א ביחידות בא הוד כ"ק אאמו"ר — אאזמו"ר — הרה"ק האָט ער מיר געזאָגט:

פון יעדער זאָך וואָס א איד בכלל און א חסיד בפרט זעהט אָדער הערט דאָרף ער אָרויסנעמען א הוראה אין א הנהגה אין עבודת השם, און עבודת השם איז כולל עבודת התפלה, בירור ותיקון המדות און התחלת העבודה איז משעבד זיין די לבושי הנפש מחשבה, דיבור ומעשה.

ח. אחד החסידים מפליטי ווין סיפר בשם אחד הרביים דשם מה שסיפר ברבים:

אין ווין האָט געלעבט די פאָמיליע ראָדשילד. די ערשטע פון די דאָזיגע משפחה זיינען געווען בני תורה ויראי שמים, אָבער די וויטערע דורות פון די משפחה זיינען שוין געווען פריַיִ. איינער פון די ראָדשילד'ס האָט געהאַט א גרויסען שלאָס אין ווין מיט זעהר פיל חדרים, אָבער א איד — מהחרדים — האָט דאָרט ניט געקענט איבער טרעטען די שוועל, זיינע באָזוכער זיינען געווען שרים, פירשטען און שרות. אין דברים של צדקה האָט ער זיך זעהר אויסגעצייכענט, גאָר גרויס, אפילו די אָמעריקאָנער וואָס באָרימען זיך מיט זייער צדקה, אעפי"כ קומט דאָס ניט צו די צדקה, וואָס ראָדשילד האָט געגעבען, אָבער דער קו הצדקה איז דאָך ניט מחפה אויף די צוויי קוים וואָס פעהלן. עס איז דאָך על שלשה דברים העולם עומד. דאָס זעלבע איז מיט די אָמעריקאָנער אידן. איז דער ענין הצדקה וואָס זיי גיבן קאָן ניט מחפה זיין אויף די צוויי אָנדערע קוים. דער ענין הצדקה דאָרף זיין א הוראה אויף דעם שיעור וואָס די אָנדערע צוויי קוים דאָרפען זיך אויפהויבן און פאַרגלייכן צום קו הצדקה.

וועגן ס'איז אָבער געקומען די לעצטע גזירות אויף אידן, ה"י, וואָס העמיד עליהם מלך כהמן, האָט מען צוגענומען דעם שלאָס פאַר עניני ממשלה. דאָרטן האָבן זיך געפונען פערשידענע אָפטיילונגען פון דער ממשלה, צווישן זיי אויך די אָפטיילונג צו בעקומען א רשיון פאַר אידן אַרויסצופאָהרן פון לאָנד. אויך דער אויבנדערמאָנטער אדמו"ר האָט געמוזט דאָרט גיין פאַר א רשיון און דאָרט געדאַרפט וואַרטן פילע שטונדן. ער האָט דאָרט אָנגעטראָפן אויף פיעל אידן פון פערשידענע ריכטונגען, אויך אָזעלכע אויף וועמען עס איז גאָר ניט ניכר געווען קיין שום סימן פון אידישקייט, וועלכע זיינען געקומען זיך משתדל זיין פאַר א רשיון אַרויסצופאָהרן פון דער מדינה הרשעה. גייענדיק פון איין צימער צום צווייטען פאַר זיין אָנגעלעגענהייט, האָט ער געזעהען וויִ זייער א סאָך אידן וועלכע האָבן געווארט פאַר זייער רייַזאָגן תהלים, דאָזונען מנחה און מאַריגין א סאָך טרערן.

*) ברשימה חסר כאן.

אט דער תהלים זאגן, מנחה דאוונען און די טרערן פון די אומגליקלעכע אידן אין ראטשילד'ס הויז, האט אפ־געצאלט דעם חוב פאר די הונדער־טער יאהרן, וואס מען האט דא ניט געהערט קיין דברי תורה ותפלה. ראטשילד אליין האט ניט געדאוועט. ער האט אינגאנצן פארגעסן אז א בית איז בשביל א מזוזה און א מעקה, און א בגד איז בשביל ציצית. שביל איז דער ענין פון צנור, וואס דורך דעם צנור ווערט נמשך די המשכה אין גשמיות און רוחניות.

ט. רחצו הזכו, יעדער לפי ערכו, נאך זיין בלאטע נאך, ווייל אין דעם זיינען ניט אלע גלייך, כמאחז"ל כגון אנא דשקילנא בישרא וכו', עס איז ניט גלייך דער חילול השם פון א איש פשוט צו איש חשוב ובן תורה. אזוי אויך אין בני תורה גופא זיי־נען דא חילוקים, יעדערער לפי מד־ריגתו.

מען דארף טאן תשובה. יעדערער דארף וויסן זיין מצב ניט געאַרטער־הייד און טאן די אלע רפואות וואס חסידות רעקאמענדירט וועט מען וויי־רען באמת א געזונטער איד.

י. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק, ווען ער איז אלט געווען דריי יאהר, איז ער — ל"ע — נתיתם געווארן פון זיין מוטער, כבוד הרבנית דבורה לאה בת הוד כ"ק רבינו הזקן און הוד כ"ק רבינו הזקן האט אים געגומען צו זיך אין חדר. די מעשה איז אזוי געווען:

ערב ר"ה תקנ"ב איז געווען א גרויסער קטרוג אויף חסידות — ל"ע — און כ"ק רבנו הזקן האט געשיקט א פ"נ צו הרה"צ ר' נחום טשער־נאבילער —.

— הרה"צ ר' נחום טשערנאבילער איז שוין דאן געווען אין מקוה לטבול לכבוד החג, האט ער געווארט מיט דער טבילה און האט געזאגט אז מען ברייננט איהם א פ"נ פון ליאזנע. — שפעטער האט כ"ק רבינו הזקן א־ריינגערופן א מנין פון די חסידים הגדולים — מחדר א' — און האט געזאגט: היינטיגן ר"ה דארף מען האבן א עזר וסעד, וויבאלד אז ער — געמיינט אויף הרה"צ ר' נחום מטשערנאבויל — קאן אויך גאר ניט טאהן, ער איז דאך אונזער זקן שב־חבורה.

יענעם מוצאי ר"ה האט הרבנית דבורה לאה, די טאכטער פון כ"ק רבינו הזקן, אריינגערופן דעם מנין חסידים, פאר וועלכע איהר פאטער כ"ק רבינו הזקן האט מגלה געווען וועגן קטרוג און זי האט צו זיי גע־זאגט, אז זי וויל פארבייטן דעם קטרוג, וואס איז דא אויף איהר פא־טער כ"ק רבינו הזקן, און זי נעמט דעם עונש אויף זיך.

אויף מארגן צום גדלי', איז הרב־נית דבורה לאה נפטר געווארן. פאר דער הסתלקות האט זי געבעטן איהר פאטער כ"ק רבינו הזקן, אז ער זאל אכטונג געבן אויף איהר זוהן — דער צ"צ — און פון דאמאלסט האט כ"ק רבינו הזקן אריינגענומען צו זיך אין חדר און איז דארט נתגדל געווארן.

ווען כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק איז נאך געווען א קינד און ער

פלעגט זעהען ווי זיין זיידע כ"ק רבינו הזקן דאוועגט אין טלית ות־פילין, פלעגט ער ווי דער דרך פון א קינד נאכמאכן, נעמען קארטאפל און מאכן דערפון א ציור פון תפילין, געגומען שנירלעך און געמאכט דער־פון כעין רצועות און פלעגט דאס אנטאן אויפ'ן האנד און קאפ. אז דער אלטער רבי האט אויסגעטאן די תפילין דרש"י און האט אנגע־טאן תפילין דר"ת האט דער קינד אויך ארונטערגענומען זיינע קאר־טאפל און זיך דערמיט געשפילט.

די טיר פון דעם חדר פון כ"ק רבינו הזקן איז געווען פול מיט שנא־רעס אן לעכערלעך, — דאס האבן די חסידים געמאכט, בכדי צו קע־נען זעהען דעם רבי'ן, — אינוויי־ניג פון חדר איז געווען א פארהאנג, אבער צייטענווייז פלעגט זלמן דער משרת פארגעסן צו פארוקן דעם פארהאנג. האבן חסידים אמאל גע־זעהען ווי כ"ק רבינו הזקן דאוועגט און דער קינד שאקעלט זיך נאך, כ"ק רבינו הזקן טוט אויס די תפי־לין דרש"י און לייגט, נאך די שמו־שא רבא תפילין, די תפילין דרבינו תם, האט דער קינד — דער צ"צ — אויך אויסגעטאן די קארטאפל, אין דעם האט זיך ביי אים פארקניפט די שנירלעך־רצועות און האט אנ־געהויבן ווייגען, האט זיך כ"ק רבינו הזקן איינגעבויגן אין די תפילין און האט זיי אפגעקניפט, זיינען די חסי־דים נתפעל געווארן פון די התקר־בות און חביבות, וואס כ"ק רבינו הזקן ווייזט ארויס צום קינד.

איינמאל אין יאהר תקנ"ג האט כ"ק רבינו הזקן געזאגט א מאמר ד"ה על שלשה דברים העולם עומד. דער מאמר איז געווען זייער א עמ־קות'דיקער, האבן די חסידים ניט תופס געווען דעם מאמר און האבן פועל געווען ארייגצוגיין צו כ"ק רבינו הזקן אויף חזרה. צווישן די ארייגגייער צו חזרה איז אויך געווען הרה"ג הרה"ח ר' אייזל מהאמליע, הגם ער איז נאך דאן געווען א יונ־גערמאן.

וועז זיי זיינען ארייגעגאנגען אין חדר פון כ"ק רבינו הזקן, וועלכער איז נאך געווען אנגעטאן אין תפילין דר"ת, האט זיך דער קינד — הצ"צ — אויך ארייגעשטופט. אין אנפאנג האט ר' אייזל געמיינט, אז מסתמא האט זיך שוין ווידער ביי איהם פאר־קניפט זיינע רצועות־שנירלעך. אבער זעהענדיג, אז דאס איז ניט אזוי, האט ער זיך אפגערופן צו איהם: ר' מענדעלע שטופט זיך ניט.

כ"ק רבינו הזקן פלעגט זאגן חסי־דות בעיניים סגורות. אז ר' אייזל האט א זאג געטאן צום קינד — הצ"צ — ער זאל זיך ניט שטופן, האט כ"ק רבינו הזקן געזאגט — מיט א ניגון כדרכו — לאז איהם, ער הערט, דו וועסט דאס וויסן אז ער הערט.

נאך א משך פון א סאך י"ב הרן אין יאהר תקפ"ח, נאך די הסתלקות פון כ"ק אדמו"ר האמצעי,

ווי באוואוסט האט כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק אין אנפאנג ניט

געוואלט אננעמען די נשיאות, ער האָט אננעוויזן אויף ר' אהרן פון קרעמענטשוג אדער ר' נחום, או זיי זאלן אננעמען די נשיאות. ביז הרב החסיד ר' פרץ פון טשערניגאָוו האָט אויף איהם געפועל'ט מיט א דבר הלכה.

הרה"ח ר' פרץ האָט איהם געזאגט דעם מאחז"ל ע"פ אשה כי תזריע, איש מזריע תחלה יולדת נקבה, איז געבאָרן געוואָרן אייער מוטער, אשה מזרעת תחלה יולדת זכר זייט איר געבאָרן, במילא זייט איר דער ריכטיגער עצמי'דיגער אייניקל. און דאָס האָט געפועל'ט אויף הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אנצונעמען די נשיאות.

דער ערשטער מאמר חסידות וואָס הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק האָט געזאָגט איז געווען ד"ה על שלשה דברים העולם עומד. הרה"ג והרה"ח ר' אייזל הערענדיג דעם מאמר האָט ער זיך דערמאָנט, או ער האָט דעם מאמר געהערט פון כ"ק רבינו הזקן, און וואָס כ"ק רבינו הזקן האָט איהם דאָן געזאָגט וועגן קינד — הצ"צ — „ער הערט, דו וועסט עס וויסן או ער הערט". איז ביי ר' אייזלען דורכגעלאָפן א מחשבה במוחו, או כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק וויזט א קונץ. האָט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק דאָס גלייך מרגיש געווען און געזאָגט: איר זייט מיר אומזיסט חושד. וואָס זאל איך טאָן, או דער זיידע — כ"ק רבינו הזקן — שטייט נעבן מיר און הייסט מיר זאָגן דעם מאמר.

ג', י"ב מנ"א.

(כשלוז אנ"ש את כ"ק אדמו"ר מניו יאָרק להסאָנאָטאָריום במאָריסטאָן רמז כ"ק אדמו"ר לעמוד באמצע הדרך, ופנה לאנ"ש:)

בכלל איז ידוע אז בעת מען בעגלייט אייניעם, זאָל ער ניט זאָגן צו די מלוים אז זיי זאלן זיך אומקערן. אָבער אָזוי ווי לויט דעם מדובר איז געווען פאָרשטאָנען צו קומען אַליין...

הרה"ח ר' אייזיק מוויטעבסק איז געווען רב אין ויטעבסק זעכציג יאָהר. פריהער איז ער געווען רב פופצן יאָהרן אין א קליין שטעטל אָסטראָונא נעבען ויטעבסק. זיין פעטער ר' זעמיל, איז געווען פון די גרויסע מנגדים אויפן אַלטן רבי'ן, און פון אָנפאָנג איז אויך הר"א געווען א מנגד. אָבער נאָכדעם ווי ער איז געווען אין מינסק בעת דעם גרויסן וויכוח וואָס כ"ק אדמו"ר הזקן האָט געהאָט מיט די גדולי המנגדים, דאָמאָלסט האָט הרה"ח ר' אייזיק דערקענט דעם אַלטן רבי'ן און ער איז נתדבק געווארן צו איהם.

וועז כ"ק אדמו"ר הזקן איז אָוועקגעפאָהרן פון מינסק און מען האָט איהם בעגלייט אויפן וועג, צווישן די בעגלייטערס איז אויך געווען הרה"ח והרה"ג ר' יצחק אייזיק פון האָמליע. איז געווען א שמועס אין הלכה וועגן תפלת הדרך אויב דאָס איז א ברכה בפני עצמה אדער דאָרף זיין א ברכה הסמוכה לחברתה. און

עס איז ביי זיי געבליבן, אז דאס איז א ברכה בפ"ע, היינו שקובעת ברכה לעצמה.

דאס דאן כ"ק אדמו"ר הזקן גע־זאגט, אז תפלת הדרך איז א תפלה אויפן גאנצן משך חיי האדם על פני האדמה, וואס כל יום ויום איז א חלק פון דעם דרך.

און פון דעם איז הרה"ח ר' אייזיק וויטעבסקער געווארן א חסיד און א מקושר צו כ"ק אדמו"ר הזקן.

מען דערציילט אויף הרה"ח ר' אייזיק וויטעבסקער, אז יעדן טאג פלעגט ער זאגן תפלת הדרך, און די תפלה איז נאר געווען אז ער זאל זיין כראוי.

זיין כוונה איז ניט געווען אויף חיים גשמיים, איבערקלערן אדער מורא האבן וועגן דעם. וואס כידוע איז הרי"א מוויטעבסק געווען א זקן מופלג און האט מאריך ימים געווען איבער 97 יאהר. אבער דערפאר האט ער זיך ניט געשראקן, ווייל בכלל איז ער ניט געווען קיין פחדן, האט קיינ־מאל ניט ג'דאגה'ט און האט געלעבט א חיים של מנוחה. וואס מצד דעם האט אויף איהם געזאגט כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק, אז זיין לערנען איז משנה ברורה און הלכה פסוקה. ווייל ער האט געלעבט במנוחה אהן דאגות.

דעם ערשטן מאל וואס הרה"ח ר"א ויטעבסקער איז געווען ביי כ"ק אדמו"ר הזקן האט ער איהם געזאגט אז מען דארף ניט דאגה'נען. דער וואלד האט אזוי שטארק פועל גע־ווען אויף הרה"ח ר"א ויטעבסקער, אז אפילו ווען ס'האט אמאל געט־ראפן במשך זיין גאנצן לעבן, עפעס א ענין לא טוב, האט ער תיכף ומיד געזאגט: דער רבי האט דאך מיר געזאגט ניט דאגה'נען כלל.

במילא פארשטייט מען, אז זיין כוונה אין תפלת הדרך וואס ער האט גע־זאגט יעדן טאג איז ניט געווען אויף חיים גשמיים, נאר אויף דעם דרך רוחני, וואס אויף דעם דארף מען מתפלל זיין אז עס זאל זיין כראוי.

מען רעדט דא ניט יעצט וועגן דאס וואס שטייט אין תניא „ואל יהי שוטה בהעלאת המדות", אבער א־מאל קען זיין אויך הורדת המדות דורך א טעות וואס ער איז מכוון לש"ש, און באמת איז דאס גאר הורדת המדות, און אויף דעם איז די תפלה, אז עס זאל זיין כראוי.

(אח"כ פנה כ"ק אדמו"ר למנהלי הישיבה שישתדלו להרבות תלמידים וגם ביקש מאחדים להשתדל שהזמן והסדר בביהמד"ר לא יופסק כמו שהי' כל העת. אח"כ אמר:)

א גוטע נאכט!

י"ג מנחם-אב

בנאות דשא, סמך לנויארק

כ"ק אדמו"ר בבואו להנאות דשא האט זיך צוגעזעצט, פאנאנדער גענומען דעם טלית קטן און געזאגט: דאס איז דאטשע.

ואח"כ אמר: דער סדר פון פארען אין דאטשע אין ליובאוויטש איז גע־ווען, אז מען פלעגט ארויס פארען פארנאכט, מען פלעגט זיך אפשטעלען אין וועג, פארברייגען אין פעלד אויפן גראז און פארטאג פלעגט מען אנקומען אויפן דאטשע.

אז דער טאטע פלעגט אנקומען אויפן דאטשע, פלעגט ער ארומפנעמען די אויבערשטע קליידער און בלייבענדיג אין טלית קטן, פלעגט ער זיך צו־זעצען אויף עפעס פאנאנדערגעמען דעם טלית קטן און פלעגט דערביי זאגן, „דאס איז דאטשע".

דער ענין פון דאטשע אין רוחניות — האט דער טאטע געזאגט — איז: אין לשון הקדש רופט זיך דאס נאות דשא. א וואוינונג פון גראז. וואס הייסט א וואוינונג פון גראז? אויפן פסוק ותוצא הארץ דשא, זאגט רש"י נשאו דשאים ק"ו בעצמן, ווי די גמרא זאגט אין חולין (דף ס' ע"א) ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבובי' אמר הקב"ה למינו, אנו עאכו"כ. פונ־דעסטוועגען זעהען מיר אז זיי וואקסען בערבובי', נאר דער ענין איז,

יעדער גרעזעלע אפילו די קלענסטע איז א מהות בפני עצמה, זי איז דאך עלול צוטרעטען צו ווערען, אבער זי איז דאך פארזאן אן וואקסט פאר זיך. אזוי איז אויך אין עבודת האדם. אין דער היים, מען לערנט מען דאוועגט, אבער מען איז דאך פארנומען מיט מענשען, אבער אויף דאטשע איז דער ק"ו בעצמו, פי' וואס ער ליגט אין זיך. דאס איז דער ענין פון ויגבה לבו בדרכי ה', די עבודה בשמחה.

דער אויבערשטער זאל געבען א געזונטען זומער.

י"ד מנחם-אב

א. עס איז דא א מאמר פון בעל שם טוב:

א נשמה לערנט תורה מפי הקב"ה במתיבתא דרקיע, און הקב"ה שיקט אראפ די נשמה אויף די וועלט ניט נאר צוליעב לערנען תורה, נאר אויך צוליעב מאכען פון דעם אני אין. אפילו דער וואס איז באמת א אני פון תומ"צ בעדארף מען פון דעם אני מאכען אין, ווי מען איז באמת גארניט לגבי די תמימות'דיגע פשטות פון דעם פשוט'ן אידען.

ב. דער בעל הפלאה פלעגט ניט רופען דעם מגיד — הרב המגיד ממעז־ריטש — „רבי" אבער די איבעריגע תלמידים און אויך הרה"ק ר' שמעלקע פלעגען יא איהם אזוי רופען.

ג. כ"ק אדמו"ר הזקן האט געזאגט, אז זיבען מאהל איז ביי מיר געווען התגברות הלב על המוח, און דאס מאהל — ווען מיר האבען זיך גע־פלפול'ט אין חידושי תורה און עס איז צוגעקומען הרה"ק ר' זוסיא מ־אניפאלי כו' — איז געווען אייגער פון זיי. אזוי האט מען זיך געקאכט אין דעם ענין.

ד. היינט, י"ד מנ"א, איז געווארען פופציג יאהר פון דעם טאג ווען דער טאטע האט מיר געזאגט איך זאל אנ־הויבן פארצייכענען די סיפורים וואס איך הער.

יענע צייט פלעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מיט מיר לערנען פון צייט צו צייט א געוויסען ענין מעניינים שונים ווי: פירוש רמב"ן אויף תורה, חומש מיט פירוש הראב"ע, משנה, תניא א.ז.ו.ו. אמאהל האט געטראפען אז ער האט מיט מיר געלערנט דעם זהר

אדמוני אדער דעם יפה עינים פון שער התפילין שבסידור. דעם טעם פון לערנען דעם ענין אדער א צווייטען ענין האָב איך ניט געוואוסט.

איך האָב דאמאלסט געלערנט ביי מורי ר' ניסן, וועלכער איז געווען אן אַידעם פון לייב מלמד דעם מיטעלען רבינ"ס א חסיד, וועמענס שוועסטער איז געווען ר' בנימין מלמד דעם אלטען רבינ"ס א חסיד. גראד איז מורי ר' ניסן יעמאלט אַוועקגעפאָרען קיין דובראוונע אויף זיין זונ"ס חתונה און איך האָב געהאַט מער פרייַ צייט.

כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיט מיר דאן געלערנט די משנה: עשה לך רב וקנה לך חבר און האָט מיר געזאגט אַז, בעלי המסורה

— שאלה: איז די כוונה אין דעם די וואָס ווייסען וואָס קומט בקבלה ומסורה, תשובה: אַזוי וויזט עס אויס —

זאָגען אַז אמיתית המעלה פון עשה לך רב איז וקנה לך חבר, וקנה לך חבר. אַזוי האָט געזאָגט כ"ק אדמו"ר הזקן לנכדו כ"ק אדמו"ר הצ"צ ווען ער איז אַלט געווען אַכט יאָהר, וואָס דעמאלסט האָט ער — הצ"צ — אַנגעהויבען שרייבען אין נגלה וחסידות. ווען ער איז אַלט געוואָרען נייַן יאָהר האָט ער שוין געשריבען הנחות — אויף די דרושים וואָס ער האָט געהערט פון זיין זיידען כ"ק אדמו"ר הזקן —. כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאגט, אז דער כתב פון יענער צייט איז שוין ווי פון אַ זקן ורגיל בכתיבה.

אמאהל האָבן מיר געהערט פון כ"ק אאמו"ר הרה"ק בשם כ"ק אדמו"ר הזקן וקנה — קולמוס — לך חבר. האָט כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט דעם פירוש, אז דאס מיינט מען קולמוס הלב, והפי' אז יעדע זאך וואס מען לערנט, זאל מען דאס איבערלעבען.

ה. כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש פלעגט ליעב האבען צו געבען א חשבון ומספר אויף יעדע זאך —

— אמאל האָט ער געזאָגט וויפיל על מאל מען קלאפט על החזה בעת מען זאגט על חטא אין יום כפור, איז פון דעם מספר נתברר געווארען, אז אויך בעת מען זאגט: סלח לנו, מחל לנו וכו' דארף מען אויך קלאפען על החזה —.

האָט אמאל כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש געזאגט, אז מען זאל אויסרעכענען דעם מספר פון די בויגען פאַפיער וואָס אביו כ"ק אדמו"ר הצ"צ האט געשריבען במשך כל ימי חייו, קומט אויס אַז ער וואָלט געדארפט שרייבען דריי מיט א האלבען בויגען א טאָג כל ימי חייו זינט ער איז אלט געווארען אכט יאהר ביז יום הסתלקותו, און ש"ק ויו"ט אריינגערעכענט.

ו. הרה"ק ר' לוי יצחק חתן כ"ק אדמו"ר הצ"צ איז געווען אַ מהיר אין חשבון. פלעגט ער זאָגען אז עס איז גאָר ניט בערך לגבי די מהירות אין חשבון פון חותנו הצ"צ. און האָט דערציילט וועגען דעם אַ מעשה:

ר' יאסעלע דעם מגיד"ס איז געווען א שוד"ר אויף מעמד. ווי דער מנהג איז געווען אין יענע צייטען פלעגט דער שוד"ר ברייגען די מטבעות גופא

וואס די נותנים פלעגען געבען אויף מעמד, נאר דער שוד"ר פלעגט בלויז ארונטערנעהמען פון דעם אויף די הוצאות הדרך. ביי ר' יאסעלע שוד"ר איז געווען א קעסטעלע, וואו עס זיינען געלעגען די מטבעות, פאפירענע זילבערנע און קופערנע און דערביי איז געלעגען א רשימה פון די נותנים, פלוני נתן כך וכך וכו'.

אמאל ווען ר' יאסעלע דעם מגיד'ס איז געקומען אין ליובאוויטש און געבראכט די כספי המעמד מיט רשימות, האט דער צ"צ איבערגיגעבען לחתנו הרלוי"צ די רשימות מאכן דעם חשבון. הרלוי"צ האט געוואלט ווייזען דעם צמח צדק דעם אופן ווי ר' יאסעלע פיהרט די חשבונות, איז ער אריינגעגאנגען צום צמח צדק אין חדר און האט אנגיהויבען לייענען פון די רשימות, פלוני נתן פיאטאק [1]) פלוני נתן חצי פיאטאק א.א.וו. כ"ק אדמו"ר הצ"צ האט גראד דעמאלט אפגעווישט די הענט מיט א האנטוך זאגענדיג ברכת אשר יצר און דערביי מרמז געווען לחתנו הרלוי"צ: נו, נו — מיינענדיק אז ער זאל פארזעצן ליינען די רשימות — אז דער צ"צ האט גומר געווען די ברכה און גיענדיקט אפווישן די הענט וואס בינתיים האט הרלוי"צ איבערגעלייגט ארום פינף עמודים פון די רשימות, האט דער צ"צ געזאגט, אז דער סך הכל איז דער און דער סכום.

ז. דער פאטער פון הרה"ק ר' אהרן קארלינער איז געווען ר' יעקב שמש, דעם בעל שם טוב"ס א חסיד. ער איז געווען פון די נסתרים. זיין עובדא איז געווען, אז ער פלעגט געהן אין די הייזער פון ארימע יולדות אייניצוהייצען די אויוועגס און געבען עסען די קינדער אין הויז.

דער וואלט אין תורה אור אז אהרן איז אותיות נראה איז דאס א מאמר פון בעש"ט צו ר' יעקב שמש. דער בעש"ט האט געזאגט אויף ר' יעקב שמש, אז ער זעהט אלקות במוחש, פון אזא נראה וואקסט ארויס אהרן. דאס איז געווען א זמן רב פאר די לידה פון ר' אהרן מקארלין.

ח"י אלול *)

— אויף דער אפיפה פון אגודת חסידי חב"ד —

די רייד בא דער פתיחת האסיפה.

היינט, ח"י אלול, איז דער צוויי הונדערט דריי און פערציגסטער יאר טאג, דער יום הזכרון פון דעם אל־געמיין אידישען ליכטיג הייליגען טאג, וואס השי"ת האט געטאן זיך אליין דעם גרויסטן נח"ת, און אויך דעם כלל ישראל דעם נח"ת וואס ער — השי"ת — האט מזכה געווען דער אידישער וועלט מיט דעם גרויסטן ליכט זייל — עמוד האור — און דעם גרויסטן געטליכען ברען זייל — עמוד האש — דאס איז די גרויסע הייליגע נשמה פון מורנו איש האלקים כבוד קדושת שם תפארתו מרנא ורבנא ישראל בר' אליעזר נ"ע בעל שם טוב.

---

1) שם מטבע רוסית.

*) אויך געדרוקט אין לקוטי דיבורים כרך ג' ע' שפד ואילך.

אין יאָהר תנ"ח — וואָס איז באַ־ צייכענט באַ דער אלגעמיינער חסי־ דישער וועלט מיט דעם וואָרט בח"ת — דער אַכצעטנטער אלול איז דער אלגעמיינער אידישער יהי אור, דער געבורטס טאָג פון מורנו הבעל שם טוב.

י"ח אלול איז אַ גימטריא וואָרט וואָס אלע האָבען אים זייער געערן. אויך אפילו די וועלכע זיינען גענן ראשי תיבות און גימטריאות, האָבן אויך געדן די גימטריא פון י"ח וואָס עס איז ח"י — לעבען —, נאָר יע־ דער ניצט אויס דעם חי־געלעבט לויט זיין באַגריף.

מורנו הבעל שם טוב איז געבאָרן געוואָרן אין דעם גאָר קליינעם ישוב אָקופּ, צווישן טערקיי און וואַלאַחיי.

ניט דאָ איז דער פּלאַץ, און ניט איצט איז די צייט פון געבן די פולע ערציילונג איבער די תולדות פון מורנו הבעל שם טוב און זיינע אויפ־ טואונגען אין דער אידישער וועלט.

נאָר לכבוד דער הייליגען חתן היובל מורנו הבעל שם טוב, און צו־ ליעב האָבען דעם גרויסען זכות וואָס מיר זיינען זיך משתתף אין דער גרויסער שמחה, וואָס די הייליגע נשמה פון דעם הייליגן בעל שם טוב מורנו ורבנו, האָט אויפגעטאָן אויף דער וועלט, לאָזענדיג אונז אלע חסי־ דים אויף דער גאַנצער וועלט — וואָס דאָס מיינט אַ גרויסער טייל פון דעם אידישן פאָלק, ה' עליהם יחיו — די חסידישע לעהרע און דרכי החסידות.

— מורנו הבעל שם טוב האָט זיין תורה לעהרע געשאָפען און געג־ רינדעט אויף די צווייי יסודות פון ידיעת הבורא — בעגרייפען גע־ ליכקייט — און אהבת ישראל — ליעב האָבן אידן —, און די ביידע זאַכן געמאַכט צוגענגליך אויף פאַר גאַנץ איינפאַכע אידן. —

וועל איך יעצט באַ דער גרויסער הייליגער חגיגה קורץ דורך פירן די אלע תקופות אין אונזער חסידישן לעבן, וואָס האָט אַ אַנהאַנג אין דער אַלגעמיינער אַרבעט, וואָס עס איז געטאָן געוואָרן אין משך פון כמעט פינף יובל'ס.

* * *

מורנו הבעל שם טוב איז געבלי־ בע א יתום פון זיין הייליגן פאָטער צו פינף יאָהר מיט דער קורצער צוואה:

מיין קינד — זאָגט דער אַלטער גאון וצדיק ר' אליעזר, ליגנדיק אויפן טויטן בעט אין די לעצטע מינוטען פון זיין לעבן אויף דער וועלט, צו זיין פינף יאָהריקן בן־ יחיד —, מיין קינד, זאָלסט ניט מורא האָבן פאַר קיינעם און פאַר קיין זאַך אויף דער וועלט מער ניט פאַר גאָט אליין, זאָלסט ליעב האָבן מיט דער גאַנצער טיפעניש פון האַרצען און מיט דעם פלאָם פון דער נשמה יע־ דען אידן אָן קיין אונטערשייד, ווער עס זאָל ניט זיין און ווי עס זאָל ניט זיין.

אין דער קורצער צוואה האָט דער הייליגער פאָטער איבערגעגעבן זיין בן יחיד דעם פינף יאָהריקן קינד דעם גאַנצן צידה לדרך אויף דעם גאַנצן לעבן.

דעם פאָטערס קורצע צוואה, יראת השם און אהבת ישראל איז באַ מורנו

הבעש"ט, די שני לוחות הברית, און דער עץ החיים און עץ הדעת פון זיין הייליגן לעבן. וואו ער גייט און וואו ער שטייט לייכט אים דער עמוד האור פון דעם שויתי ה' לנגדי תמיד. און עס ברענט אין אים דער הייליגער עמוד האש פון אהבת ישראל.

מורנו הבעל שם טוב איז דער זה ינחמנו פון עקבות משיחא תקופה. ער — דער בעל שם טוב — איז דער טרייסט וואָרט זאָגער און דער ערמוטיגער צו דעם עם ישראל אין דער שווערסער תקופה, פון דעם ביטרן גלות פון זיין צייט ביז דעם גליקליכסטן טאָג פון ביאת המשיח.

זייענדיג אַלט פערצן יאָהר גייט מורנו הבעל שם טוב אריין אין דער מחנה ישראל פון די צדיקים הנסתרים, דאָס איז געווען אין דער צייט פון דער פירערשאַפט פון דעם גרויסען הייליגן בעל שם הגאון הצדיק ר' אדם מראפשיץ, דער תלמיד מובהק און נאָכפאָלגער פון דעם גאון הצדיק ר' יואל בעל שם מזאמושטש, וועלכער איז געווען דער תלמיד מובהק און נאָכפאָלגער פון הגאון הצדיק ר' אליהו בעל שם מווילנא.

* * *

די וואָס זיינען אומבאַקאַנט מיט דעם דברי ימי החסידות הכללי און אויך דעם דברי ימי חסידות חב"ד, מיינען אז קבלה און חסידות זיינען איינס און דאָס זעלבע זאַך, נאָר אין געוויסע באזונדערע פאַרמען, דערום מוז איך דאָ אין אַ גאָר קורצען אופן קלאָר מאַכען די זאַך.

קבלה און די תורת הנסתר איבערהאַלט העכסטע ענינים פון בורא ברוך הוא, תורה, בריאת העולם, נשמות ומלאכים. תורת הקבלה וועלט איבערגעגעבן מדור לדור, משה רבינו, די נביאים, חכמי המשנה, חכמי התלמוד, די גאונים און יחידי סגולה אין יעדער דור.

אין די תשובות הגאונים איז צווישען פאַרשיידענע שאלות, וואָס מען האָט באַ זיי געפרעגט פון פאַרשיידענע מדינות, זיינען אויך פאַראַן שאלות ותשובות אין קבלה פראַגן, איבער דעם טייטש פון פאַרשידענע הייליגע ג-ט'ס ברוך הוא נעמען, וועגען י"ג מדות הרחמים, וועגען עשר ספירות און נאָך פאַרשיידענע פראַגן אין קבלה.

רש"י — ר' שלמה יצחקי — איז זיינע פירושים אויף תורה נביאים וכתובים און אויף אגדות אין גמרא, הגם זיי זיינען דייטליך קלאָרער פשט, אָבער אין דעם איז הייליק קונציג איינגעהילט קבלה פשטים.

דער רמב"ם — רבינו משה בן מיימון — הייבט אָן זיין ספר יד החזקה מיט די פיר ווערטער יסוד היסודות ועמוד החכמות, וואָס דער ראשי תיבות איז דער הייליגער נאָמען שם בן ארבע, אויך אין דעם פירוש פון ראב"ע — ר' אברהם ן' עזרא — איז זייער אָפט בעהאַלטען קבלה פשטים. דער רמב"ן — ר' משה בן נחמן — און דער בחיי — רבינו בחיי בר אשר — שרייבן אין זייערע ספרים פירושים אויף חומש לויט קבלה דרך, און אזוי ווערט

די תורת הקבלה געלערנט און אי־ בערגעגבן מדור לדור צו די יחידי סגולה שבדור.

* * *

אין אַנפאַנג חמשת אלפים לברי־ את העולם, אין משך פון צוויי הונ־ דערט און פופציג יאָהר ווערט גע־ לערנט קבלה צווישן געוויסע גרו־ פעס בני תורה אין שפאַניען און פורטוגאַל, אָבער אַלץ אין אַ בעש־ רעגנטן אופן.

דער גלות שפאַניען און פורטו־ גאַל — אין די יאָהרן חמשת אלפים שתי מאות וחמשים — וחמשים ושמו־ נה — האָט פיעל געהאָלפן צו פאָר־ שפרייטן דעם לימוד תורת הקבלה אין די אַלע לענדער, וואו די שפאַניער און פורטוגאַלער פליטים האָבן זיך בע־ זעצט.

אין פראָג האָט זיך בעזעצט אייי־ נער פון די גרעסטע מקובלים פון די גולי ספרד, ר' יוסף יוזפא איז געווען זיין נאָמען. ביי זיין גאָר טי־ פען עלטער ווערט בא אים געבאָ־ רען אַ זון ר' אליהו.

אין יאָהר שלש מאות וחמשים האָט הגאון הצדיק ר' אליהו בר' יוסף יוזפא זיך בעזעצט אין דער שטאָט ווירמייזא — וואו רש"י האָט זיינער צייט געהאָט זיין ישיבה — און האָט געגרינדעט אַ גרויסע ישי־ בה ספעציעל פון גרויסע תלמידי חכמים, און האָט געלערנט אַ שיעור אין קבלה.

הגאון הצדיק ר' אליהו האָט מיט זיין תפלה בכוונה געהאָלפן פיעל צובראַכטנע הערצער פון חולאים מסוכנים און חשוכי בנים און דאָס גלייכטן, און ווערט געקרוינט מיטן נאָמען בעל שם.

אין פאָרלויף פון עטליכע יאָהר גרינדעט דער גאון ר' אליהו בעל שם מווירמייזא די מחנה צדיקים הנסתרים, אַ גרופע תלמידים וואָס זייער עבודה איז געווען צו פאָר־ שפרייטען דעם לימוד הקבלה אין פארשידענע קהילות.

אַזוי איז דורך אַ משך פון כמעט הונדערט יאהר און דער לימוד הק־ בלה האָט אין דער צייט דורך גע־ מאַכט פערשידענע תקופות פון מיט־ העלפער און מנגדים, אָבער אין די צייטען איז דער לימוד הקבלה גע־ וואָרן אַ לימוד ברבים, וואָס דער כללות הלימוד איז דאָס ניט נוגע אזוי פיעל אין פועל פון מדות.

אין די לעצטע יאָהרן פון דער נשיאות פון הגאון הצדיק ר' יואל בעל שם און די ערשטע פאָר צענ־ דליג יאָהר פון דער נשיאות פון הגאון הצדיק ר' אדם בעל שם ווערט דורך זייערע תלמידים, די מחנה צדיקים הנסתרים, דורך גע־ פירט אַ נייער דרך מקרב צו זיין דעם פשוט'ן המון עם, דורך דער־ ציילן זיי סיפורי התורה ואגדה.

אין יאָר ארבע מאות ושבעים ושש, ווען מורנו הבעל שם טוב איז אַלט אַכצן יאָר, גיט ער אויף אַ נייעם דרך אין דער עבודה פון די נסתרים אַז זיי זאָלן זיך נעמען פאָר דעם חי־ נוך , זעהן באַזאָרגן אַלע אידישע ישובים מיט מלמדים.

דער נייער דרך וואס מורנו הבעל שם טוב שלאגט פאר, אז די מחנה צדיקים הנסתרים זאלען איבער־נעמען דעם אחריות און זעהן באזארגען די אלע קינדער פון די ישובים אין גוטע חדרים, ווערט אנגעזומען אין דער מחנה צדיקים הנסתרים אז זיי אליין זאלן דאס ברייגען אין לעבען, וואו עס וועט פעלען א מלמד זאל אייגער פון זיי דעם פלאץ ערפילן.

* * *

מורנו הבעל שם טוב איז מקיים דעם געוויסן מאמר, אז דער וואס גיט א עצה אויף עפעס טאן, בעדארף דאס אליין טאן.

מורנו הבעל שם טוב ווערט א באהעלפער בא א מלמד, פירט די קליינע קינדערלאך אין חדר, זאגט מיט זיי ברכות, בענטשט ציצית, זאגט שמע ישראל און תורה צוה, שפילט מיט זיי, דערצעלט זיי ווען משה רבינו און מתן תורה, פירט זיי פון חדר צו זייערע עלטערן, לייענט מיט זיי קריאת שמע און בידך אפקיד רוחי.

מורנו הבעל שם טוב דערצעהלט זיינע הייליגע תלמידים אז די בעסטע נחת רוח צייט אין זיין לעבן איז געווען, ווען ער האט מיט די קליינע קינדערלעך מיט די ריינע מיילכעלעך געזאגט מודה אני און שמע ישראל, און מיט זיי ג'חזר'ט דעם קמץ אלף א, קמץ ב' בא.

איך האב געפילט — האט מורנו הבעל שם טוב געזאגט — דעם גרויסן נחת רוח וואס עס איז געווען אין הימל, און די גרויסע קנאה וואס די מלאכי מעלה האבן מקנא געווען די צאן קדשים.

מורנו הבעל שם טוב האט געבויט דעם עדת ישראל פון אונטן ארויף ווי מען בויט א בנין, די ערשטע זאך איז דער יסוד פון דעם בנין. ווען דער פונדאמענט אין א געזונטער ווען דער בנין זיין א פעסטער.

דער בנין עם ישראל האט א יסוד וואס דאס אין דער פונדאמענט אויף וואס דער גאנצער אידישער בנין האלט זיך. דער יסוד איז דער חינוך, די תינוקות של בית רבן.

די, אין דעם פריערדיקן דור, אמת'ע חדרים און תלמוד תורות, מיט די ערליכע אידן מלמדים וואס פלאנצן אמונה, חיבת התורה והמצוות און יראת שמים אין די קינדערשע הערצער, האבן ב"ה. געראטעוועט דעם שארית הפליטה פון די גייסט מערדערישע נעגל — די פוקרים מחריבי עם ישראל.

* * *

בא דער געלעגענהייט וועגדע איך זיך צו עלטערן פון די קינדער דא אין לאנד:

אידן! ברידער און שוועסטער! האט רחמנות אויף זיך און אויף אייערע קינדער, און ווארפט ניט אריין אייערע ליבע קינדערלעך אין די מיסט קאסטענס, אין די אשפתות.

מיט דעם וואלט אשפתות, מיסט קאסטענס, מיין איך צו בעצייכענען און אונטערשטרייכען די יעניגע תלמוד

תורה'ס דאָ אין לאָנד, וואו די מנהלים — פרינציפאלען — די מלמדים — טיטשערס — און די מלמדות — טיטשערינס — זיינען פוקרים וואָס היטען ניט קיין שבת, לייגען ניט קיין תפילין, טראָגען ניט קיין ציצית, עסען און טרינקען אָן אַ ברכה.

די אידישע גאָס מוז אויפציטערען פון אַזאַ גייסטיגען מערדערליכען גוואַלד טאָט, וואָס אזוינע אומפראָנטוואַרטליכע מענטשען שטעלט מען אָן אין די תלמוד תורה'ס, און אין אזעלכע גייסטיג מערדערליכע הענט גיט מען איבער דעם גורל פון די אידישע קינדער.

איבער אזא ערציהונג און אזעלכע פארברעכערישע תלמוד תורה'ס זיינען אידישע קינדער אַוועק פון דת משה וישראל, די פרינציפאלען מיט די טיטשערס טויטען אין זיי אַפּ דעם אידישען געפיהל.

איבער אזא ערציהונג און אזעלכע פארברעכערישע תלמוד תורה'ס גייען די אידישע קינדער אַוועק אין גאַנצען פון אידישען פאָלק און טרעטען אריין, רחמנא ליצלן, אין די שמד הייזער, און דער גרעסטער טייל פון זיי בעקמפען דעם אידישען פאָלק מיט דער גרעסטער שנאה און האָס.

אידען, ברידער און שוועסטער!

היט אַפּ טהרת המשפחה אין כשרה מקואות, וועט אייך דער ליעבער ג־ט ברוך הוא בעגליקען מיט גוטע געזונטע קינדער.

גיט אַפּ אייערע קינדער צו ערציהען נאָר אין אזעלכע תלמוד תורה'ס, וואו די פרינציפאלען און די טיטשערס זיינען פרומע ארענטליכע פאַראַנטוואַרטליכע מענשען, וואָס היטען אַפּ די מצות התורה ווי ג־ט ב"ה האָט געבאָטען, דאָן וועט איר און אייערע קינדער זיין גליקליך ברוח ובגשם.

* * *

מורנו הבעל שם טוב ווערט דער נשיא פון דער מחנה צדיקים הנסתרים און האָבענדיג אין משך פון יאָרען אויפגעשטעלט אין הונדערטער קהלות חדרים און ישיבות, האָבענדיג אויפגעשטעלט דעם חינוך אַפּאַראַט דורך מלמדים פון דער מחנה צדיקים נסתרים, גיט ארויס מורנו הבעל שם טוב א דרך אין עבודה און אהבת ישראל, און אַז די מחנה צדיקים נסתרים זאָלען נעמען אויף זיך די אויפגאבע צו הויבען די פשוטע פאָלקס מענשען פון דעם עם הארצות זומפ, און ברענגען זיי צום תורה טיש.

מורנו הבעל שם טוב איז דער גייסטיגער יורש פון דעם אַלעמען באַוואוסטען עין טוב און אוהב ישראל, דער רמב"ן — ר' משה בן נחמן — וואָס געפינט א טרייסט ווערט צו די ליידענדע אידען אין זיין צייט, ווען עס האָט געבושעוועט די גזירת השמד, און האָט אויסגעשטרעקט א טרייסט האַנט צו די אַנוסים, און האָט זיי צוריק געבראכט אין אידישען לאַגער.

מורנו הבעל שם טוב זהט אין יעדער אידישער תנועה א תפלה צום בורא עולם, אין יעדער אידישען קרעכץ זהט מורנו הבעל שם טוב א תשובה־קער צום רבונו של עולם.

מורנו הבעל שם טוב דערצעהלט זיינע תלמידים, ווי אמאהל האָט אָ געשריי ג־ט האָב רחמנות און א קוקורעקו קריי פון א פֿראסטען דאָר־פס בחור צובראָכען אלע מסכים המב־דילים און מבטל געווען א גזירה רעה, ווי אמאהל האָט אָ ערנסטער געוויין פון אָ פֿראָסטער אידענע וואָס האָט ניט געקענט דאַוונען, זי איז געשטאַנען אין דער וויבערשער שול און געהערט ווי אלע דאַוונען יום כפור און ווינען זייער, זאָגט זי רבש"ע אזא געוויין קען דערנעמען אפילו א טאָטערישע הארץ, האָט די תפלה פון יענער אידענע פועל געווען אז יענער יאר איז אין יענער קהלה געווען א שנת ברכה אין בני חיי ומזונא.

מיט הייסע טרערען און מיט גרויס תחנונים בעט זיך מורנו הבעל שם טוב בא איינעם פון די מגידים, וועלכער האָט שטאַרק געמוסרט דעם עולם און האָט זיי דערציילט וועגען פֿארשידענע שטראָף מיט וועלכע ג־ט ב"ה וועט זיי שטראָפען:

אין מדרש שטייט געשריבען, האָט דער בעש"ט געזאָגט, אָז ג־ט ב"ה האָט געזאָגט צו משה רבינו אז ער — משה רבינו — זאָל אים מוסר'ן, פאר וואָס מוסר'ט איר די אידען פאר דעם וואס זיי דינען ניט אזוי גוט דעם בורא עולם ב"ה, זייט מוכיח כביכול דעם אדון עולם ב"ה פאר וואָס ער האָט ניט רחמנות אויף זיינע קינדערלעך.

מיט אָ באַוונדער טרייסט וואָרט און אָ וואַרעמען ערמוטיגונגס רוף וועגדעט זיך מורנו הבעל שם טוב צו די גאָר פשוטע מענשען, און שטרעקט זיי אויס זיין הייליגע האנד מיט דעם גרעסטען קירוב הדעת, און דער רוף ערמוטיגט זיי און ברייגט זיי נעהנטער צום תורה טיש.

* * *

מיט פופציג יאר שפעטער — ח"י אלול תק"ח — בעת דער סעודת הח־גיגה — דערצעהלט הגאון הצדיק ר' יעקב יוסף בעל התולדות — האָט מורנו הבעל שם טוב געזאָגט א תורה אויף דעם מאמר (נדרים דף לב ע"א), בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, אברהם אבינו האָט געהאָט מסירות נפש אויף דעם דרך השם, געבען אלעמען צו פֿארשטיין אחדות הבורא און השגחה פרטית.

בתוך הסעודה האָט מורנו הבעל שם טוב געזאָגט: דער בעל הנשמה [1]) אין פולין [2]) איז היינט געווארן דרי יאָהר [3]) בן שלש שנים הכיר את בוראו. ער וועט אויך דארפען דור־גיין אברהם אבינו'ס מסירות נפש, אויף צו מגלה זיין דעם דרך העבודה אין אחדות והשגחה פרטית.

הוד כבוד קדושת אדוננו מורנו ורבנו הגאון האלקי צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מרנא ורבנא שניאור זלמן — דער אלטער רבי — דער גרינדער פון חסידות

---

1) די עלית הנשמה וואָס מורנו הבעש"ט האָט געהאַט און געזען אָז אַ נשמה חדשה גייט אַראָפּ אויף דער וועלט: מורנו אדמו"ר הזקן בעל התניא ושו"ע (מער אויספירלעך וועגן דעם זע — לקו"ד כרך ב' ע' תעג און וויטער).

2) לאָזניא איז דאָן געווען פוילן.

3) געבאָרן ח"י אלול תק"ה.

חב"ד — חכמה בינה ודעת — און דער ערשטער נשיא פון חסידי חב"ד — (תקל"ה־תקע"ג) — האָט געגרינדעט ספעטציעלע חינוך חדרים — מיט דעם נאָמען האָט דער רבי זיי געפֿופּען — און האָט מדריך געווען דעם עדת החסידים אין פּערלויף פון איבער זעקס און צוואַנציג יאָר (פון יאָר תקל"ב).

* * *

אלע ווייסען די הלכה מפורשת, אז מדאורייתא בעדארף א שטר ניט האָבען קיין קיום בית דין, נאָר דאָס איז מדרבנן, אבער אָ שטר ווָאס אויף אים איז געווען א ערעור און נאָכדעם איז ער נתקיים געוואָרען, איז ער אין געוויסע פרטי ענינים שטאַרקער, ווי דער שטר ווָאס אויף אים איז ניט געווען קיין ערעור.

לויט דער הלכה קומט אויס, אז די שטאַרקייט פון דעם שטר הויבט זיך אן פון דער צייט פון דעם ערעור.

מיט פופציג יאָר שפעטער, דאָס הייסט צו דער הונדערט יאָר חדש פון דעם בעל שם טוב"ס געבורטס חדש, גיט איבער דער נידערטרעכטיקער מסור אביגדור פינסקער — ליידער רב — א מסירה צו דער רוסישער רעגירונג אויף דעם דרך הבעל שם טוב בכלל, און אויף דעם דרך פון חסידות חב"ד בפרט.

דער נשיא פון חסידי חב"ד — דער אלטער רבי — ווערט פאַרשפּאַרט אין דער גרעסטער שוווערסטער תפיסה, וואָס האָט עקזיסטירט צו יענער צייט אין פּעטערסבורג, ואו זיין צושטאַנד איז אין א סכנת נפשות ממש, צו בעשטראָפט ווערען מיט דער גרעסטער שטראָף אלס מורד במלכות.

דריי און פופציג טעג פון דער פאַרהאפטונג, איז אין דעם הייליקען יאָרצייטס טאָג פון דעם גרויסען מעזריטשער מגיד, — תלמיד מובהק און נאָכפאָלגער פון בעל שם טוב און דער רבי פון אַלטן רבי'ן — י"ט כסלו תקנ"ט — ווערט דער אַלטער רבי בעפֿרייט [4]).

די חסידות הכללית און חסידות חב"ד האָלט אָפּ דעם נצחון האמת אויף דעם שקר, וואָס געוויסע שלעכטע מענשען האָבען אנגערעט אויף חסידים און חסידות.

* * *

מיט פופציג יאָר שפּעטער, צו דעם הונדערט און פופציגסטען יאָר פון בעל שם טוב"ס געבורטס יאָר, ווערט ערלויבט ווידער צו דרוקען די ספרי קבלה און חסידות.

אין די לעצטע פאָר צענדליג יאָר פון דעם זעקסטען יאָר־הונדערט לאלף הששי האָבען די ליטווישע און וואהלינער משכילים — פּריידענקענדע — געפירט א קאמפף געגען דער חסידישער לעהרע.

דעם קאמפף האָבען די משכילים געפירט אויף זייער א געמיינעם און פאַרדאַרבענעם אופן. חוץ דעם וואָס זיי האָבען געשריבען און געדרוקט נידערטרעכטיקע שקרים און כזבים, בלבולים און עלילות, האָבען זיי זיך בענוצט מיט מסירה און מלשינות.

דער רעזולטאַט פון די עקעלהאפטע מלשינות איז געווען, אז די רוסישע

---

4) זע „מגילת י"ט כסלו".

רעגירונג אין יענער צייט האָט פאר־
באָטען צו דרוקען ספרי קבלה און
חסידות, און מען האָט פאַרמאַכט פיעל
אידישע דרוקען ווי אין שקלאוו,
דובראוונא, קאפוסט, פולנאה און
סלאוויטא.

אויף דער אסיפת הרבנים — רבנים
צוזאמענפאר — וואָס איז געפרופען
געוואָרען אין פעטערבורג אין יאר
תר"ג — 1843 — האָט דער עלטער
זיידע — כ"ק אדמו"ר צמח צדק —
שטאַרק פראָטעסטירט געגעגן דעם
פאַרבאָט פון דרוקען ספרי קבלה און
חסידות — ער איז פאר דעם בע־
שטראָפט געוואָרען פון אינערען מי־
ניסטער מיט תפיסה שטראָף — און
עס האָט ניט געהאָלפען[5].

שפעטער מיט פינף יאר — נאָך
דער אסיפת הרבנים — אין יאר תר"ח
ווערט בטל דער פאַרבאָט פון דרוקען
ספרי קבלה און חסידות, און הוד כ"ק
אדמו"ר צמח צדק דרוקט דאָן דעם
ספר לקוטי תורה, די מאמרים פון
כ"ק אדמו"ר הזקן מיט זיינע — דעם
צ"צ — הגהות אויף ויקרא במדבר
דברים און שיר השירים.

וואָס אין דעם ספר הספרים —
לקוטי תורה — פון חסידות חב"ד
ווערט אויסגעדריקט און פילאָזאָפיש
ערקלערט, דער ריכטיקער זיהן פון
שיטת מורנו הבעל שם טוב אין די
צוויי יסודות פון ידיעת הבורא און
אהבת ישראל.

* * *

מיין פאָטער נ"ע איז געקרוינט גע־
וואָרען פון זקני החסידים מיט דעם
טיטול: דער חובת הלבבות פון תורת
און עבודת החסידות.

דער ספר חובת הלבבות — אונטער־
שיידט זיך פון אנדערע ספרי מוסר מיט
דעם, וואָס אין אלע זיינע שערים —
הן אין די צוגעגנליכע פארשטאָנדליכע
שערים, און הן אין שווער פאר־
שטאָנדליכע צוליעב זייער טיפער
חקירה — איז אומעטום דא א בחינה,
דאָס איז א ראי' מוכחת, וואָס מאַכט
קלאָר דעם אינהאלט.

מיין פאָטער דער נשיא פון חסידי
חב"ד איז געווען א בעל בחינה, יעדער
זאָך וואָס ער האָט געזאָגט, הן אין
זיינע חסידות תורה, און הן אין עבודת
הכלל, האָט ער דאָס פעסט אריסגע־
זאָגט, נאָכדעם ווי די זאך איז בא אים
געווען קלאָר דורך א געוויסער בחינה.

עס איז געווען אין יאר תרנ"ה זומער,
דער פאָטער האָט דאן געלעבט אויף
א דאַטשע אָרט, זיינען זיך צונויפגע־
קומען עטלעכע גרויסע געלערנטע —
משכילים — ניט פון די ביליגע
משכילים וואָס האָבען איבערגעלעזען
א אפיקורסישען ביכעל און אויפגעגע־
סען א קיכעל מיט חלב און געוואָרען
משכילים, נאָר ריכטיגע משכילים —
וועלכע האָבען געשטעלט דעם פאָטער
פערשידענע פראגען.

איינע פון די פראגעס איז געווען,
וואָס איז די חסידישע לערע, פון איין
זייט — האָבען זיי געזאָגט — וויזט
אויס אז די חסידות חב"ד לעהרע איז
א טיפע רעליגיעזע פילאָזאָפיע, וואָס
בעהאַנדעלט, און אין געוויסע הינ־
זיכטען געפינט, א ערקלערונג אויף
די טיפסטע אינהאַלטען פון מציאות
הבורא, בריאת העולם, און פון דער

---

5) זע קונטרס אדמו"ר הצמח צדק ותנו־
עת ההשכלה (קה"ת, ברוקלין).

צווייטער זייט איז די חב"ד לעהרע א הארץ פלאם פייער אנצינדער בא דעם ערפילען פון אַ מצוה, און ברענגט צום גרעסטען עקסטאַז פון שפיכות הנפש אין תפלה, געוויסע צערטליכקייט אין דער אידען ליב־שאפט — אהבת ישראל —. די חב"ד תורה האָט אין זיך — האָבען די משכילים געזאָגט — צווי עקסטרעמע זאַכען: קאַלטער פארשטאנד און ברע־נענדיגער געפהיל.

יע — האָט דער פאַטער געענטפערט — דאָס איז חסידות, דער ברענע־דיקער געפיהל אין דעם שכלדיקען פארשטאַנד מיט אַ געוויסער בחינה — פראָבע: וועז איז דער פארשטאנד פון חסידות א ריכטיקער, וועז דער פאר־שטייער דאָוונט מיט דעם פארשטאַנד, דער וואַרימער דאוונען איז א בחינה אויף דעם פארשטאַנד. וועז איז דער דאוונען ריכטיק, וועז נאָך דעם דאו־נען פירט מען זיך אויף במדות טובות, די גוטע פיהרונג פון דעם גאנצען טאָג איז די בחינה אויף עבודה שבלב.

* * *

אלעס וואָס מיין פאַטער האָט געטאָן האָט ער געוואָלט האָבען א בחינה, א זיכערקייט, אז די זאך איז ריכטיג, אויך וועז דער פאַטער האָט געגרינ־דעט די ישיבה תומכי תמימים, האָט ער געוואָלט האָבען א בחינה, צי זי וועט זיין אָט דאָס, וואָס ער האָט געמיינט מיט דער ישיבה.

ט"ו אלול תרנ"ז האָט דער פאַטער מודיע געווען, אַז ער גייט גרינדען אַ ישיבה, און קלייבט אויס צוואנציג, די בעסטע פון א גרויסען צאָל, בחורים לומדים און יראי אלקים און גיט זיי איבער צו דער הדרכה פון א חסידישען מלמד. אַ מלמד וואָס איז ניט געווען טיטולירט מיטן טיטול הרב הגאון אַדער הרב המוסר'ניק, נאָר א גוט געלערענטער און אנגע־זאָפטער מיט דער אלטער חב"ד חסידישער הדרכה, ר' שמואל גרונם ז"ל אסתרמאן, און גיט אים אַ געווי־סען סדר הדרכה, מחנך און מדריך זיין זיי פאר מסירות נפש אידען אויף תורה, מצות און אהבת ישראל.

מיט אַ יאָר שפעטער, אַנפאַנגס אלול, קומט דער משפיע ר' שמואל גרונם מיט די תלמידים צום פארהער ביים פאַטער, דער פארהער האָט געדויערט געווויסע טעג. נאָכען פארהער איז מאַנטאָג, י"ח אלול תרנ"ח, אין דער געגענווארט פון א עדה חסידים, האָט דער פאַטער מודיע געווען: הייַנט איז ח"י אלול, צווי הונדערט יאר פון דעם בעל שם טוב'ס געבורטסטאָג, הייַנט — נאָך דער בחינה — האָבען מיר אַ ישיבה, וואו עס וועט זיך בעזה"י אויסדריקען דעם בעל שם טוב'ס מסירות נפש שיטה, לויט וויַ דער אלטער רבי און די אלע רביים נשיאי חב"ד ערקלערען, אויף ידיעת אלקות און אהבת ישראל.

* * *

אין די ערשטע דריי יאר וועט די ליובאָוויטשער ישיבה גוט בעקאַנט אין דער תורה וועלט, און פילע בחורים פון פערשידענע טיילען פון רוס־לאנד קומען אין דער ישיבה, און צום פינף יאַרריקען יובל איז שוין די ישיבה תומכי תמימים אין פולען פארנעם מיט עטלעכע הונדערט תל־מידים.

פון יאר צו יאר וועלט די ישיבה תומכי תמימים מער און מער פאר־צווייגט מיט אפטיילונגען אין פער־שידענע טיילען פון וויים־רוסלאנד און קליין רוסלאנד, ליטא און פוילען קאווקאז און בוכארא, א גרויסע אפ־טיילונג פון דער ישיבה וועלט געג־רינדעט אין ארץ ישראל אין דער גרויסער אייגענער הויז - אייגענטום פון מיין פאטער — אין חברון, אונטער דעם נאמען ישיבת תורת אמת.

די ישיבות תומכי תמימים פארנעמען דעם אויבענאן אין דער ישיבה וועלט, מיט זייער פעסטער שיטה אין חינוך און הדרכה און מיט זייערע הונדערטער תלמידים — כן ירבו — וועלכע זיינען צושפרייט אין פערשידענע טיילען פון רוסלאנד און אויך אין אנדערע מדינות וועלכע ארבעטען אין פערשידענע געביטען: רבנים, ראשי ישיבות, שוחטים, מלמדים, חזנים, סופרים, סוחרים, פאבריקאנטען, בעלי מלאכות, בוכהאלטארען און ארויסהעלפער אין געשעפטען, אבער אלע ווי איינער האבען דעם צידה לדרך וואס יעדערער האט אנגעזאפט, תורה און חסידות מיט מדות טובות, זייענדיג אין דער ישיבה תומכי תמימים.

דער מסירות נפש פון די תלמידי ישיבות תומכי תמימים האט זיך גוט אויסגעפירט אין די לעצטע פאר צענדליק יאר אויף פערשידענע גע־ביטען פון חינוך און חיזוק היהדות.

* * *

וועז עס האט זיך צופלאקערט די נידערטרעכטיגע טיראנישע יעווסע־קישע רדיפות אויף רעליגיע, און די מערדערליכע שטראף יסורים אויף די רעליגיעזע אידען אין רוסלאנד, האבן די תלמידי ישיבות תומכי תמי־מים געטאן די בעסטע חיזוק היהדות ארבעט מיט דעם גרעסטען מסירות נפש.

אין פולין ליטא און אין לאטוויע האבען די ישיבות תומכי תמימים פארנומען ב"ה דעם שענסטען בכבו־דיקען ארט אין דער ישיבה וועלט, און זיינען אנערקענט פון די גרעסטע גאוני ישראל, ה' עליהם יחיו.

* * *

השי"ת האט אונז געבראכט אהער אין לאנד ניט אויף להשתקע נאר לגור בה, אט אזוי ווי בא יעקב אבינו קומענדיג אין מצרים. השי"ת האט אונז געבראכט אהער אויף א קורצער צייט און נאכדעם נעמען אייך אלע אידען מיט זייערע פאמיליעס גיין מיט משיח'ן קיין ארץ ישראל.

אבער מיר דארפען געדענקען וואס עס שטייט געשריבען אין חומש אי־בער דעם ענין פון אידען און דעם משכן: על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו.

אין די פלעצער וואס די אידען האבען געוהנט גייענדיג אין דעם מדבר, זיינען געווען פלעצער וואו מען האט פארבראכט א האלבען טאג פון אוועגט ביז פריהמארגען, און געווען פלעצער וואו מען האט פאר־ברענגט א טאג אדער צווייי, א חודש אדער אפילו א יאר און מעהר.

אין יעדען פלאץ וואו די אידען האבען געוהנט אפילו די קירצסטע צייט, האט מען גלייך אויפגעשטעלט דעם משכן, אן אונטערשייד וויפיל צייט מען בעדארף זיין אין דעם פלאץ.

אונזער גלות משכן איז די ישיבה. מיר זיינען דאָ אין לאנד, ווי געזאגט, געקומען אויף אַ קורצער צייט, אויף גיין מיט אייך מיט משיח'ן אין ארץ ישראל. אָבער אויף דער קורצער צייט מוז מען אויפשטעלען דעם משכן.

איך וועלדע זיך צו איך אַלעמען און צו דעם אַמעריקאַנער אידענטום צו העלפען מיר אויפשטעלען דעם משכן, מען מוז האָבען א גרויסען גוטען פּלאַץ פאר דער ישיבה תומכי תמימים, שאָפען די נויטיגע מיטלען אויף דעם און אויף דער אויסהאלטונג פון דער ישיבה תומכי תמימים וועלכע איז געגרינדעט דאָ אין לאַנד, און שאָפען די מיטלען אויף אויסצוהאלטען און אַריבערפירען מיינע ישיבות תומכי תמימים פון יוראָפּ.

* * *

מיט דעם הסכם פון כ"ק האדמו"ר"ם און כבוד הרבנים הגאונים שליט"א איז אויסגערופען געוואָרען א תענית צבור עולמי אויף דעם קומענדיגען א' דסליחות [6]), וואָס געוויס וועלען דאָס אַלע מקיים זיין. השי"ת זאָל מקבל זיין אונזערע תפלות און בקשות און שיקען צו אונז אַלע אידען בכל מרחבי תבל דעם גואל צדק.

* * *

די חז"ל זאָגען אונז והוי מתפלל בשלומה של מלכות, א חוץ דעם איז געוויסע חסידי אומות העולם האָבען די גרעסטע פארדינסטען אַז מען דארף מתפלל זיין פאר זייער געזונט און הצלחה אין זייער גוטער ארבעט פאַר דער מענשהייט, האָב איך מחבר געווען אַ ספּעציעלע תפלה [7]), וואָס מען זאָל מתפלל זיין אין די שולען דעם קומענדיגען ראש השנה און יום כפור נאָך קריאת התורה פאר דעם געזונט פון דעם פרעזידענט פרענקלין ד. רוזבלט, און פאַר דער הצלחה פון דער גוטער ארבעט, וואָס עס ווערט געטאָן דורך אים און אַלע זיינע מיט־העלפער פאר דער מענשהייט.

* * *

איך האָב זיך שריפטליך געווענדעט [8]) צו דעם אַמעריקאַנער אידענטום דורך כבוד הרבנים הגאונים שליט"א און דורך די פרעזידענטען פון די שוהלען ה' עליהם יחיו אז די ביידע נעכט ראש השנה פאר תפלת ערבית און יום כפור פאר כל נדרי און פאר נעילה זאָל מען זאָגען בצבור די דריי מזמורי תהלים כ', כ"ב, ס"ט, און נאָכדעם זאָגען א תפלה יהי רצון פאר דעם גוט פון כלל ישראל בגשם וברוח, וואָס איך האָב אַרויסגעגעבען [7]). און השי"ת זאָל מקבל זיין אונזערע תפלות, און זאָל זיך דערבאַרעמען אויף דעם כלל ישראל, און בעגליקען אונז מיט דער גאולה שלמה דורך משיח צדקנו.

* * *

די רייד בא דעם סיום האסיפה

אין זהר איז פאראן אזא אויס־שפראך: ישראל אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד. אידען תורה און ג־ט ברוך הוא איז איין זאָך.

דער מיין און דער זיהן פון דעם דאָזיגען מאמר איז, אַז השי"ת דער בעשעפער פון אַלעס האָט אריינגע־

6) געדרוקט אין לקו"ד כרך ג' ע' 796.

7) געדרוקט באַזונדער (אין יאָר תש"א).

8) געדרוקט אין לקו"ד כרך ב' ע' 798.

געבען אין תורה און אידען א געוויסען טייל פון זיין הייליגער אייגענשאפט.

דער בורא ב"ה איז דער אדיר האדירים, דער שטארקסטער פון אלע שטארקע, דער נצחי האמיתי, די אויפריכטיקע אייביגקייט, און אט די אייגענשאפטען פון שטארקייט און אייביגקייט האט דער בורא ב"ה אריינגעגעבען אויך אין תורה און אין אידען.

אונזער הייליגע תורה איז אין אונזער יתום'דיקען דור אומבאזיגבאר און שטארק אט אזוי שטארק, ווי זי איז געווען אין דעם דור דעה פון משה רבינו און אהרן הכהן.

וויפיל תורה קריטיקער, תורה ברעכער און תורה שענדער עס זיינען ענטשטאנען אין אלע ביטערע פינסטערע גלות'ות תקופות פון דער תורה און אידען, הן פון די אומות העולם און הן פון אידישע פוקרים און הפקר מענשען, איז ניט געמינערט געווארען די שטארקייט פון דער הייליגער תורה אפילו אויף א האר. אלעמאל און אומעטום איז די תורה די זיגערין.

תורה איז א געטליכע אייביגקייט, תורה איז אין אלע צייטען און אין אלע ערטער איינע און די זעלבע. פון דעם ערשטען טאג וואס השי"ת האט אונז געגעבען די גרויסע געטליכע מתנה די הייליגע תורה, ביז היינטיגען טאג, איז דאס די זעלביגע תורה און די זעלביגע מצות, דאס וואס מען טאר ניט טאן על פי תורה, טאר מען ערגעץ ניט טאן, אפילו אין אמעריקא אויך ניט און די מצות וואס מען בעדארף יע טאן, בעדארף מען טאן אומעטום אויך אין אמעריקא.

* * *

אמעריקאנער אידען זיינען פראקטישע מענשען און לאגישע ביזנעס לייט, פון אויפנייען א פאר שיך אדער הויזען, פיהרען א באנק הויז, ביז אויסארבעטען אין אויטאמאביל און א לופט שיף, איז אלץ מיט א סיסטעם און דורך גוטע פאך לייט.

נאר ווי עס קומט צו רעליגיעזע ענינים ווי שבת, כשר, תפילין, ציצית, א שוהל, בית הטבילה, רב, שוחט, חזן, שמש, בוטשער, תלמוד תורה'ס, פרינציפאלען, טיטשערס און טיטשערינס, דאן פארלירט דער אמעריקאנער איד זיין לאגישען מוח אין זיין סיסטעם אייגענשאפט.

אין אלע ביזנעס זוכט אויס דער אמעריקאנער ביזנעס מאן דעם בעסטען פאכמאן און דעם פעהיגסטען ארבעטער, סיילסמאן און דירעקטאר, און גיט אים די מעגליכקייט אנצופירען מיט די ביזנעס מיט דעם גרעסטען פארדינטען צוטרוי און רעספעקט.

אבער ווי עס קומט צו רעליגיעזע זאכען, אט דא ווערט דער אמעריקאנער איד ווי פארוואנדערט, דער שול פרעזידענט מוז זיין א פריי גאזענער, ער קען זיין א אומוויסענדער מענש אבער א פרייער, ווארום אויב א שומר תורה ומצות ווערט ער קאליע מאכען די ביזנעס, מען וועט ניט קאלעקטען אדער פארשרייבען די נדרים ונדבות אום שבת און יום טוב.

דער שול פרעזידענט איז א חוץ דער שול פיהרער אויך דער דיק־טאַטאָרישער הערשער אויף דעם רב חזן און שמש, פון זיי אלעמען פאר־לאנגט מען אז מען זאָל זיין גע־הארכזאם און אונטערטעניג, בארד און פיאות איז בל יראה ובל ימצא, און מיט דער גרעסטער שטרענגקייט ווערט פארדאמט און ווי אויסגעמעקט די אלע דינים און מנהגי ישראל, וועלכע געהערען צו א שול חזן און סדר התפלה.

* * *

אמעריקאנער אידען ליידען פון גייס־טיגער געפערליכער קרענק וועלכע הייסט מען מאָג, בא א טייל אמערי־קאַנער אידען איז אויפ'ן רעליגיעזען געביט ניט פאראן דאָס וואָס מען טאָר ניט, אלץ מאָג מען: מ'מאָג מחלל שבת זיין, מ'מאָג עסען טריפה, מען מאָג פירען אַ פאַמיליען לעבען אָהן אַ מקוה, מען מאָג גאָלען די בארד, מען מאָג גיין אָהן ציצית, מען מאָג מעיז פנים זיין דעם רב, מען מאָג דאַוונען מענער און פרויען צוזאמען, מען מאָג טאַנצען מענער און פרויען צוזאמען אפילו אין די שולען, הכלל אין אמע־ריקע מעג מען אלץ וואָס אויף דער גאנצער וועלט טאָר מען ניט.

אך ווי גייסטיג מאַראליש נידעריג די בתי כנסיות זיינען געפאלען! יע־דער מאַראליש אַרענטליכער מענטש דארף דאָך אויפגעציטערט ווערען, וועו ער באַטראכט זיך אין דעם צוש־טאַנד פון די בתי כנסיות מיט זייערע מתפללים און שליחי צבור.

דער שליח צבור א גלות. וואָס איז עובר אויף פינף לאוין בא יעדען מאָל גאָלען זיך — אויב ניט מיט א פודער וואָס מאַנכע זיינען מתיר — ער שטייט פאר דעם בורא עולם ב"ה אלס גע־שיקטער פון דער עדה בני ובנות ישראל, בעטען בא אבינו מלכנו א גוטען געזונטען גליקליכען יאר פאר זיך און פאַר די, וועלכע האַבען אים געשיקט, מיט זייערע קינדערלעך.

וואָלט איינער פון די בשר ודם ביזנעס לייט קענען פארליידען אזא נידערטרעכטיקען טאָט, אז א מענש וואָס וויידערשפעניגט אים און לאַכט אים אויס, זאָל קומען בעטען בא אים א לעבענס טובה, וואָלט ער — דער ביזנעס מאן — אויסגעטייטשט די בקשה פון דעם מענשען זיכער אין אזא זיהן:

איך בין טאָקע א ווידערשפעניקער און לאך זיך אויס פון דיין פארבאט, אבער דו זאלסט מיר ערפילען מיין פאַדערונג.

דאָס איז שוין מער ווי מאראללאזיג־קייט.

ווי עס וועט אין אזא פאל האַנדלען א לאַגישער אמעריקאנער ביזנעסמאן, איז ניט שווער זיך פאַרצושטעלען, און עס איז גרינג פאַרשטעלען זיך, ווי א מאַראליש אַרענטליכער מענש קוקט אויף אזעלכע שול פרעזידענטען און אזעלכע שלוחי צבור.

דאָס איז א געוויסער בייזער באַציל מיקראָב פון דער מען מאָג עפידעמיע.

* * *

אין אמעריקא איז אויך פאראן א זאך וואס מען טאר ניט, וואס אויף דער גאנצער וועלט מאג מען יע.

אויף דער גאנצער וועלט אין אלע אידישע שטעט ישובים און קבוצים, מאג און דארף דער רב, וואס איז דער גייסטיקער פירער פון דער עדה, זאגען זיין ווארט איבער חיזוק היהדות, ריידען און מאנען, אז מען זאל היטן שבת, עסען כשר, היטען טהרת המשפחה, מען זאל לייגען תפילין, ער קען אויך ריידען שטראף ריידן, צו די וועלכע היטען דאס ניט אפ.

אבער אין אמעריקא טאר דער גייסטיקער פירער אין זיינע שול דרשות ניט דערמאנען וועגען היטען שבת, טהרה, כשר עסען, לייגען תפילין, טראגען ציצית. דער גייסטיקער פירער מאג רעדען וועגען אלץ אין דער וועלט, זאגען וויצען, אבער וועגען רעליגיעזע זאכען — א ווארט ניט.

ווי מאראליש פיינליך דאס איז פאר דעם גאנץ געווהנליכען דורכשניטליכען ארענטליכען מענשען צו זעהען, אז אין דער פרייער דעמאקראטישער אמעריקא מאג מען אלץ, א חוץ דעם אמת זאגען טאר מען ניט, ווייל דער פאר ווערט דער רב אויס רב, דער שוחט אויס שוחט, דער חזן אויס חזן, דער מלמד אויס מלמד. אמעריקאנער פרייגעזאנענע אידען האלטען אן געווויסע פאזיציעס, וואס שטערען אן זאגאר ברעכען דעם רעליגיעזען לעבען.

עס איז שוין געקומען די העכסטע צייט, אז מען זאל אויפהערען פארשקלאפען די ווירדיגע רבנים און כלי קודש, און געבען זיי די ווארט פרייהייט זיי זאלען קענען זאגען צו זייערע קהלות דעם ריכטיקען ווארט, וועלכען זיי דארפען אן מוזען זאגען: אז די בני ובנות ישראל זאלען זיך קערען צו תורה און מצות און אויסמיידען — אדער לכל הפחות פארגרינגערען — די חבלי משיח שטראף.

* * *

אידען זיינען געטליך אייביג און שטארק, און דערפאר זיינען אידען — זאלען געזונט זיין — אומבאזיגבאר. אידען זיינען דער איינציגער פאלק אויף דעם גאנצען ערד קוגעל, וועלכע האט די געטליכע אייבייקייט און שטארקייט. הונדערטער פעלקער, קליינע און גרויסע, וואס האבען געהאט אייגענע לענדער און ארמייען, זיינען שוין לאנג לאנג אפגעווישט געווארען פון דער ערד, און עס איז פארגעסען געווארען אז זיי האבען אמאל עקזיסטירט.

מיר אידען וואס אין דער גאנצער טויזענט־יאריקער גלות תקופה גיסט זיך אונזער בלוט, עס איז דאך כמעט ניטא קיין מדינה וואו אונזער בלוט האט זיך ניט געגאסען, איז ב"ה ניט נאר מיר עקזיסטירען, נאר אין יעדער מדינה טוען אידען אויך גוטע קלוגע ארבעט און בריינגען דעם גרעסטען נוצען פאר דעם לאנד וואו זיי וואוינען אויף אלע געביטען פון וויסענשאפטליכען און עקאנאמישען לעבען.

אויך אין דעם מאמענט וען אידישע בלוט גיסט זיך ניט נאר אויף די שלאכט פעלדער נאר אויך אין די אויסער־מלחמה ערטער, און קיינער קען ניט זיין זיכער או ח"ו וח"ו דער

צרות שטראָם זאָל זיך ניט פארש־פרייטען אויך אין אנדערע לענדער, דאָך טאָרען אידען ניט זיין פארצווייפעלט.

* * *

אידען דארפען און מוזען זיין אייזען שטאַרק אין דער אמונה אז השי"ת וועט אונז אלעמען בעשיצען און אפהיטען פון דער צרות און גזירות חוואליע.

נאָר מיר, אלע אידען אן אויסנאָם פון שאָטירונג און שטרעבונג, מוזען וויסען און גוט פארשטיין, אז די גרויסע בלוט באָד וואָס קומט פאר אויף דער וועלט איז דאָס די חבלי משיח אידער משיח קומט אָן, און אז השי"ת פארלאַנגט פון אונז מיר זאָלען תשובה טאָן, וועלען מיר ניט פארהאלטען דעם גליקליכען אָנקומען פון משיח צדקנו.

דער תשובה רוף מוז ארום נעמען אלע אידישע מאָסען אין דער אידישער גאס, און אויך די וואָס האָבען נעבעך ארויסגעמופט פון דער אידישער גאס און אנגעטשעפעט זיך אן אנדערע — אומגעבעטענע — פלעצער.

דער שובה־ישראל הארץ געשריי מוז אויך עפענען אלע — אָן אונטערשייד — אידישע הערצער, מען זאָל זיך צוריק קערען צו אידישקייט.

דער נביא יונה, וועמען השי"ת האָט אים געשיקט מיט דעם תשובה רוף צו דער שטאָט ניניה, האָט זיך ניט בענוגענט מיט דעם וואָס ער האָט געזעגט אין פארשידענע פארזאמלעט ערטער און מאָסען מיטינגען, נאָר איז געגאנגען אויף די גאסען און געשריען עוד ארבעים יום וניניה נהפכת — נאָך פערציג טעג און ניניה וועט זיך איבערקערען.

* * *

אונזער — גייסטיגע פירער און פארטיי וואָרט זאָגער'ס — חוב, איז צו שרייען אין די גאסען:

אידען! די צרות וואָס בושעוונען אויף דער וועלט זיינען דער גלות־חורבן. דער גלות ברעכט זיך אן השי"ת וועט אונז שיקען משיח צדקנו, און עס וועט ענטשטעהען א ליכטיקע שיינע וועלט, אָבער בעפאָר דאָס קומט, גייט די וועלט אן אידען בפרט אפ מיט חבלי משיח בלוט, וואָס די עצה צו דעם איז תשובה.

אידען האָט רחמנות אויף זיך און אויף אייערע פאמיליעס, גיט אויף דעם חילול שבת, די אכילת טריפה, דעם פאמיליען טומאה לעבען, דעם חילול המצות.

אידען ברידער און שוועסטער! צוליעב אייער און אייער פאמיליעס לעבען און געזונט פארשטייט די ערעגסטקייט פון דער צייט, הערט זיך צו צו אונזער רוף, און קערט זיך אום צו היטען תורה ומצות, היט שבת, טהרת המשפחה, עסט כשר, לייגט תפילין, גיט אייערע קינדער צו פרומע ערציהער, היט דעם אייבערשטענ'ס געבאטען.

די אהבת ישראל דיקטירט מיר צו זאָגען אַ וואָרט צו די וואָס באַצייהען זיך גלייכגילטיג אָדער זאָגאר אויסלאכענדיג אונזער הארץ ברידערליכען רוף און וואַרנונג, אז זיי זאָלען ניט בעגיין דעם זעלבען טעות און

מעלער וואָס לוט'ס איידימס. וויי אויך די שלשה ימי אפלה־אידען זיינען בע־ באנגען.

איך בין זיכער איבערצייגט אין דער אידישער גוטער הארץ, וואָס רופט זיך אפ צו יעדער גוטען רוף, אז דער תשובה רוף וועט אויפגענומען ווערען

ווי בעדארף זיין, און השי"ת וועט אונז, אלע אידען בכל מקום שהם, בענטשען מיט אַ שנת חיים וברכה, און איך בענ־ טש דעם כלל ישראל בשנה טובה ומתוקה.

לאלתר לחיים.
לאלתר לגאולה.

הוספה

ערב ראש השנה תש"א

אחר התרת נדרים

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זאגט מיר ערב ראש השנה תרנ"ה, — בעת שזכיתי להכנס להוד קדשו בסדר יחי־דות בשעה השלישית לילה, —

ערב ראש השנה תרל"ח בין איך געווען בהשכמה ביים טאטן א פאר שעה פאר דעם זמן פון זאגן סליחות — דאס איז געווען דער זיבעטער מאל פון דעם סדר פנימי וואס הוד כ"ק אאמו"ר האט מיר מתנך געווען מיט דעם סדר המיוחד וואס הוד כ"ק זקני רבנו הזקן האט אים* מחנך געווען, זאגנדיק דערביי:

א רבי א מנהיג עדת חסידים וועלט ניט מעצמו, אז מען זאל זיך לייגן שלאפן א חסיד, אפילו מיט א שטארק גוט דורכגעדרונגענע אין הארצן און אין קאפ קריאת־שמע שעל־המטה אין א חסידישער שלאף, — נאר אלעמען איז דאס א סדר פון א חסיד, א געזונטער, און מען קען אויף דעם זאגן א געהויבענער חסידישער סדר, אבער ניט קיין רבי סדר.

הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדו־שים נשיאי חב"ד זיינען א המשכה פנימי דור אחר דור מהוד כ"ק רבנו הזקן, וואס הוד כ"ק רבנו הזקן איז געווען א נשמה חדשה, וואס עתיקא קדישא האט מכתיר געווען, אז די עצם הנשמה ווי זי איז למעלה אין עולם היחוד דעולם אצילות זאל ארא־פקומען למטה אין דער התלבשות פון דעם גוף און דער גוף זאל מיט דעם כח פון שרש שרשו אין עצמות אין סוף הבלי גבול מגלה זיין דעם עומק פנימי פון גבול בגילוי בהמשכה לדזרי דורות מיט א נתינת כוח ועלי, ועבודה פנימית.

אויף ירידת הנשמה למטה און אז זי זאל זיך מתלבש זיין אין א גוף, איז דאס בדרך גזירה, וואס הקב"ה און בית דין שלמעלה זיינען גחר אויף דער נשמה אז זי זאל ארא־פקומען למטה להתלבש בגוף, וויל די נשמה מצד עצמה וויל ניט ארא־פגיין דא למטה, די נשמה למעלה איז איר דארט זייער גוט, נאר דאס איז מצד גזירה.

אז די נשמה פון כ"ק רבינו האט געדארפט ארא־פקומען האט מען איר געזאגט אז לבד זאת וואס עס וועט זיין גילוי עצם הנשמה דא למטה, עוד נוסף על זה, אז ער וועט זיין דער מנהיג הראשון פון דעם סדר נשיאי חב"ד און אז מיט דער מסירת נפש עבודה און די אהבה וקירוב ישראל עבודה וועט מען זוכה זיין צו גילוי משיח צדקנו.

דעם ענין פלעגן הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים דערמאנען און אין דעם ריידן אין פארשידענע אויס־פירלעכע אויסשפראכן כל אחד מהוד כ"ק נשיאי חב"ד אלע ערב ראש השנה.

הוד כ"ק רבינו הזקן איז ירד מרום מעלה ביז מטה מטה, ניט נאר

---

* זקני רבנו הזקן האט אים: כן הוא בהרשימה (אינה מוגהת) וצ"ע.

דאָס אַז דער מטה זאָל ווערן אַ כלי צו מעלה, נאָר אַז דורך עבודה אויפ־הויבן דעם מעלה גופא.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דאָס מבאר געווען, אַז עס זאָל נתגלה ווערן דער פנימיות הרצון אין עצ־מות, וואָרום מצד עצמות איז דאָך הכל שוה, זאָל נתגלה ווערן דער פנימיות הרצון.

דער אויבערשטער זאָל געבן אַלע אידן בכל מקום שהם, אַ שנה טובה ומבורכת אין גשמיות און אין רוח־ניות, עס זאָל זיין חסידישע גשמיות, דאָס מיינט, אַז עס זאָל גאָרנישט פעלן אין גשמיות, מען זאָל האָבן אַלץ וואָס מען באַדאַרף. חסידישע גשמיות מיינט, אַז מען זאָל ניט דאַרפן האַרעווען אויף אַראָפנעמען די גראָבקייט פון גשמיות, עס זאָל זיין על דרך ווי מען זעט מן השמים, שבאמת הם ב' ענינים מן ולחם מן השמים, וואָס דאָס מיינט אַז די גשמיות איז רוחניות'דיק.

דער אויבערשטער זאָל געבן אַ שנת חיים וברכה אין גשמיות און אין רוחניות און מען זאָל האָבן אַ חיות אין עבודה.

י"ט כסלו*)

היינט איז דער יום־טוב פון רבי'ן בעל התניא והשו"ע. דער אַלטער רבי איז ברוך השם באַפרייט גע־ווָארן פון שקרים וכזבים, פון מחרחרי ריב און בעלי מחלוקת וואָס האָבן מיט כמה תחבולות פון צביעות גע־וואונען דעם צוטרוי פון די גדולי התורה והיראה אין ליטע אין יענעם דור און האָבן דאָס אויסגענוצט פאַר זייערע שענדלעכע צוועקן, ביז זיי האָבן מיט גראָבע מסירות און מל־שינות אויסגעפירט אַז די דעמאָלס־דיקע רוסישע מאַכט האָט דעם רבי'ן אַרעסטירט און דריי און פופציק טעג איז ער געווען אין גרעסטער סכנה פאַר זיין הייליקן לעבן.

היינט איז דער יום טוב פון התג־לות האמת. היינט האָט די גאַנצע אידישע ועלט געזען אַז דערקענט דעם אמת. היינט איז דער יום טוב פון חסידישן יציאת מצרים און דער אַלטער רבי איז אַנערקענט אַלס דער גואל מושיע פון תורת הבעל שם טוב נ"ע און דער משה רבנו פון תורת חב"ד.

מיט אַ פערציק יאָר שפעטער, ווען דער עלטער זיידע, דער צמח צדק, האָט געמאַכט זיין נסיעה — אין יאָר תר"ג — ווען עניני הכלל, האָבן די אַלע גדולי התורה והיראה פון דער מתנגדישער וועלט אים אויפגענומען מיטן גרעסטן רעספעקט, און עס זיינען פאַרשוואונדן אַלע אַמאָליקע שלעכטע זכרונות.

אין יאָר תרנ"ז איז פאַרגעקומען — אין אַ געוויסן פלאַץ — די ערשטע באַגעגעניש צווישן דעם טאַטן נ"ע און הגאון ר' חיים בריס־קער נ"ע צו אַרומרייסן עניני הכלל און זיי האָבן דאַן געשלאָסן זייער פאַראייניקונג אין דער כלל אַרבעט.

---

*) הועתק מהירחון "הקריאה והקדושה" טבת, תש"א. לעת עתה מצאנו רק קטע זה.

וועז הגר"ח האָט באקאָנט געמאַכט זיין פאַראייניקונג מיטן טאַטן נ"ע אין כלל אַרבעט, האָבן זיך געפונען אַזעלכע וואָס האָבן ערווועקט די אַל־טע שנאה און אין א געוויסן פּלאַץ אַרום א געוויסער תורה־פערזענלעכ־קייט האָט זיך אָנגעהויבן שאָפן א גרופּע געגנער אויף דעם יסוד פון ימי קדם.

הגר"ח איז געווען איינער פון די זעלטנסטע וויטזעגדיקע אויסערגע־ווינלעכע קלוגע פערזענלעכקייטן און האָט געהאַט זיין אייגנאַרטיקע טיפע, קלוגע, קורצע און שאַרפזיניקע אויס־שפּראַך.

אויף אַן אַסיפה וועלכע איז דאָן פאַרגעקומען אין בריסק, האָט הגר"ח געזאָגט: „מיר קומען אַרויס פון דער משפּחת הטהרים. וועז עס איז גע־ווען די התנגדות אויף חסידים זיינען געווען צוויי כיתות מתנגדים, איינע וואָס האָט במשך פון עטלעכע צענ־דליק יאָר געזוכט דעם אמת און איז געווען צופריידן צו געפינען אים, און די צווייטע וואָס האָט געזוכט עלילות אַן שקרים אַן געבראַכט צו איסורים אַן חרמות. היט זיך — האָט הגר"ח מיט זיין תורה באַפעלערישער שטי־מע געזאָגט — פון די דִוברי שקרים מחרחרי ריב"ס אייניקלעך!"

הגר"ח'ס אזהרה האָט געהאָלפן איר ווירקונג, און אין משך פון צענדליקע יאָרן האָט דאָס גוט אָנגעהאַלטן און געבראַכט גרויסע נוצן לטובת רבים. עס איז דערמיט געווארן אַן ענין בדוק ומנוסה פאַר אַלע צייטן און אַלע מדינות.

דער יום־טוב י"ט כסלו איז ביי חסידי חב"ד דער ראש השנה פון חסידות חב"ד, און דער יום־טוב מסירת נפש פאַרן אמת; אונזער רבי'נס מסירת נפש פאַרן אמת. איז ניט נאָר א וועגוויזער פאַר חסידים, נאָר אויך דער קוואַל פון מסירת נפש פאַר די דרכי אמת.

דעם הונדערט און צווי און פער־ציקסטן י"ט כסלו האָט די השגחה עליונה גוזר געווען אַז מיר זאָלן אים פייערן אין גלות אַמעריקע.

אידן אין אַמעריקע זיינען באַגאַנ־גען צווי פעלערן: איינעם, וואָס קר־מענדיק אין לאַנד האָבן זיי זיך ניט באַגוצט מיט זייער רייכן רעליגיעזן באַגאַזש וואָס זיי האָבן מיטגעבראַכט פון זייערע היימען, און דעם צווייטן, וואָס זיי האָבן ניט דערציילט זייערע קינדער און דערציילן ניט זייערע אייניקלעך וועגן זייער אָפּשטאַמונג.

די זכרונות פון דעם עלטערן. דור זיינען פון דער גרעסטער וויכטיקייט פאַר דעם וואָקסנדען אידישן יונגן דור אין לאַנד. וועז די פאַטערס און מוטערס, זיידעס און באָבעס וואָלטן דערציילן זייערע אייניקלעך און קינ־דער וועגן זייער אָטמאָספערע אין וועלכער זיי האָבן גלעבט, וואָלט דאָס האָבן די גרעסטע, בעסטע וויר־קונג.

חסידי חב"ד אין אַמעריקע זיינען באַגאַנגען א דריטן גרויסן פעלער, וואָס זיי האָבן אָפּגעלאָזן די דרכי הח־סידות פון לערנען חסידות, און זיינען געבליבן נאָר ביים נוסח האר"י. דער נוסח איז זייער וויכטיק, און מיט אָנגעהאַלטן וועלן מיט די גרעסטע שוועריסטע אָנשטרענגונגען, אָבער עס

מח אויך אפגעהיט ווערן דאס לער־נען חסידות.

אידן אין אמעריקע באדארפן פון די געשעענישן אויף דער וועלט בכלל, און אין דער אידישער וועלט בפרט, פיל לערנען. קוקענדיק אויף די ניט לאנג געווען מיליאנערן און גרויסע אייגנטימער־באזיצער, דארפן זיי זען ווי ניט גרינדליך עס איז די עשירות־וועלט.

אפילו די חרטומי מצרים האבן פארשטאנען דעם אצבע אלקים, דארפן מיר אידן פון אלע לענדער אוודאי פארשטיין דעם מיין פון דער יד הגדולה און יד החזקה וואס השי"ת באוויזט און צו וואס השי"ת פירט אונז.

עס איז געקומען די צייט אז אידן זאלן זען דעם חלול הקודש און רוח ההתבוללות, און אין געוויסע פאלן אויך די שמד באווענגט, וואס די רעפארם, האלב רעפארם און מאדער־נע ראבייס האבן געבראכט אין די אידישע היזער.

עס מח געזאגט ווערן צו די אידן אין אמעריקע דער שטרענגסטער וואר וואס זאל ברענגען צו תשובה, דער „עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת", און וואס עס קען דעם גזר דין בטל מאכן אדער פיל פאר־קלענערן; מען זאל זיך ניט באר־איקן מיט דעם טומל פון הו־הא, אלע גלות לענדער, און אמעריקע בכלל, זיינען פאר אונז אידן נאר א צייטווייליקע אכסניא, הגה זה עומד אחר כתלנו, מען דארף זיך גרייטן מקבל זיין פני משיח צדקנו, און עס איז א חרפה אז אזא גרויסן הייליקן אודח זאלן מיר אויפנעמען אין אזא — במחילת כבודכם — שמוציקן צושטאנד.

תשובה, דאס איז דער אויסוועג פאר אונזער באפרייאונג וואס וועט קומען בקרוב דורך דעם גואל צדק וואס השי"ת וועט אונז שיקן.

עס איז געקומען די העכסטע צייט וואס יעדער איינער און יעדע איינע אין דעם אידישן פאלק זאלן זאגן זייערע זין און טעכטער אז זיי זאלן היטן מצות השי"ת, לייגן תפילין, היטן שבת, עסן כשר, היטן טהרת המשפחה און געבן זייערע קינדער א אידישע ערציאונג.

מיט א ג־טלעכער קראפט האט אונז השי"ת ארויסגעווארפן אין ביטערן גלות און מיטן זעלביקן כוח און ג־טלעכער קראפט וועט אונז השי"ת ארויסנעמען פון גלות.

אבער מיר דארפן ארבעטן אונ־זער גלות־שמוץ און ווערן זויבער ריין, אידער מיר זאלן זיין ראוי צו מקבל זיין פני משיח צדקנו, וואס מיר דארפן דאס ערווארטן בקרוב ממש!

ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל שמיני

שער שלישי

ספר השיחות
ה׳תש״ב

מכבוד קדושת

אדמו״ר יוסף יצחק

זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע

שניאורסאהן

מליובאַוויטש

הוצאה תשיעית

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פּאַרקווייַ ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלש לבריאה
שנת הקהל

ג.י אדבכי בל אבקר בוקר בל נעל ואנוך בוקר בל אמור בנכוס
ראפס בדפוס «אוצר».

ב״ה.

פתח דבר

אויף דער אַנווייזונג פון כ״ק אדמו״ר שליט״א וועלכע דערביי אַרויסגעגעבן דער ספר השיחות — ה׳תש״ב, וועלכער ענטהאַלט די שיחות קודש פון כ״ק אדמו״ר יוסף יצחק זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע פון יאָר ה׳תש״ב.

* * *

אַלס הקדמה איז דאָ געדרוקט דער מכתב כללי פון כ״ק אדמו״ר שליט״א צו דעם אַנקומענדן ראש השנה הבע״ל.

* * *

ווי אין אונזערע אַנדערע אויסגאַבעס זיינען אויך דאָ צוגעגעבן געווארן הערות און מראי מקומות פון כ״ק אדמו״ר שליט״א.

— צוליב טעכנישע סיבות, און בכדי ניט אַפהאַלטן דאָס אַרויסגעבן פון דעם ספר, זיינען די הערות וכו׳ בלויז אויף אַ טייל פון די שיחות.

מערכת „אוצר החסידים״

כ״ה אלול ה׳תשכ״ד, ברוקלין, נ. י.

———●———

ה ע ר ה: וואו עס ווערט דערמאָנט אין ספר, פון עמוד 1 ביז עמוד 160, כ״ק אדמו״ר שליט״א — איז געמיינט: כ״ק אדמו״ר (מהוריי״צ) נ״ע.

מ פ ת ח:

פתח דבר מהמו"ל	III	סעודת פורים	81
מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע	V	סדר הראשון חגה"ס	86
ספר השיחות — ה'תש"ב		יום א' דחגה"ס בסעודה	92
אחר התרת נדרים	1	ליל שני חגה"ס בעריכת הסדר	93
אחרי קריאת הפ"נ ע"ד בריאותו	1	יום ב' דחגה"ס בסעודה	96
אחר קריאת הפ"נ אודות אנ"ש וכלל ישראל מעבר לים	1	ליל ש"ש בסעודה	97
ליל ב' דר"ה	1	ש"ש בסעודת יום	101
בסעודת יום ב' דר"ה	5	ליל אחש"ס בסעודה	104
ימים האחרונים דחגה"ס	6	סעודת יום אחש"ס	109
ליל שמח"ת קודם ההקפות	9	יום א' אחו"ק. ב' אייר	118
ה' כסלו	15	ליל א' דחגה"ש	119
יו"ד כסלו	17	יום א' דחגה"ש בסעודה	121
י"ט כסלו	19	יום ב' דחגה"ש	125
א' דחנוכה	22	אסרו חגה"ש	128
ערב נר ה' של חנוכה	24	ער"ח תמוז	130
ש"ק פ' שמות כ"א טבת	27	מאמר כל היוצא למלחמת בית דוד	141
בוקר יום ב' ח' שבט שיקאגא	59	י"ב תמוז	153
אור ליום ג' ט' שבט שיקאגא	67	י' אלול	158
ש"ק פ' בשלח י"ג שבט שיקאגא	73	ח"י אלול	158
		מאמר הסגירה	159

הוספה: י"ט אדר 163

מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע

ב"ה, ימי הסליחות, התשכ"ד
ברוקלין, נ. י.

אל בני ובנות ישראל אשר בכל מקום ומקום
ה' עליהם יחיו

שלום רב וברכה!

ראש השנה איז באַשטימט דורך דעם בורא (באַשעפער) — ניט אין דעם טאָג וועַן די וועלט אין אַלגעמיין איז באַשאַפן געוואָרן, נאָר אין דעם טאָג וועַן אדם הראשון — דער מענש — איז באַשאַפן געוואָרן.

די ערקלערונג פון דעם:

מיט דער באַשאַפונג פון דעם מענטשן איז די גאַנצע בריאה פון אַלע זעקס ימי בראשית ניט נאָר פאַרענדיגט געוואָרן, נאָר זי איז אויך דערגענצט אין פאַרפולקאַמט געוואָרן.

דערמיט איז דערגרייכט געוואָרן די שלימות פון דער בריאה — ניט נאָר מצד דעם וואָס דער מענש אין די העכסטע באַשעפענישׁ, נאָר צוזאַמען דערמיט אויך דערפאַר וואָס דער מענטש איז די באַשעפענישׁ וואָס קען אין דאַרף אין וועט, סוף כל סוף, ברענגען אַלע אַנדערע טיילן פון דעם באַשאַף צו זייער שלימות.

וואָס דאָס ווערט דערגרייכט וועַן דער מענטש ניצט אויס אין דער פולער מאָס אַלע זיינע איגענע כוחות און אַלע כוחות פון דער נאַטור — סיי אין דער וועלט פון דומם (אומבאַוועגלעכע זאַכן: ערד, מינעראַלן, אד"ג), סיי אין דער וועלט פון צומח (פלאַנצן), סיי אין דער וועלט פון חי (לעבעדיגע באַשעפענישן) — פאַר טוב און קדושה.

די ערקלערונג: בקצרה ובאופן אחר קצת — ראה מכתב לר"ה תשי"ד, תשט"ו.
אויך דערגענצט: בחוא"ג מהרש"א (ר"ה כו, א): כאילו לא נברא שום דבר קודם בריאת אדם. ועיין המשך זה היום דשנות תש"ד, תש"ט.
בריינגען אַלע אַנדערע: ראה ב"ר (פי"א, ו): כל מה שנברא כו' צריכין עשי'. בלקו"ת נשא כו, ב.

וויל דורכדעם וועלט יעדער נברא און די גאַנצע בריאה אין אַלגעמיין — געבראַכט אין אַיינקלאַנג מיט דעם רצון פֿון בורא.

* * *

די באַשאַפונג פֿונם מענטשן טיילט זיך אויס, צווישן אַנדערע זאַכן, ספעציעל אין דעם וואָס נברא יחידי (ער איז באַשאַפֿן געוואָרן אַן איינצעלנער), ניט ווי אַנדערע באַשעפענישן וועלכע זיינען באַשאַפֿן געוואָרן אין אַ גרויסער צאָל.

דאָס וויזט אונז און אונטערשטרייכט, אז אין איינצעלנער מענטש האָט די מעגלעכקייט צו ברענגען די גאַנצע בריאה צו איר תכלית און שלימות, ווי דער ערשטער מענטש — אדם הראשון — האָט עס געטאָן. אדם הראשון האָט באַלד נאָך זיין באַשאַפונג, דעם ערשטן ראש השנה — אויפגעפֿאַדערט און אויסגעפירט אַז אַלע באַשעפענישן פון דער וועלט זאָלן אַנערקענען די הערשאַפט פון דעם באַשעפער, איסרופנדיג:

בואו נשתחוה ונכרעה, נברכה לפני ה' עושנו —

(קומט, לאָמיר זיך בוקן און בויגען, לאָמיר קניען פאַר ג־ט אונזער באַשעפער), וואָס דורך נשתחווה, דורך זעלבסט־ביטול און נאָר דורך דעם קען אַ נברא זיך פאַראייניגען אין פאַראיינצינען מיט דעם בורא, און אַזוי אַרום דערגרייכן די העכסטע שלימות.

און אונזערע חכמים, זכרונם לברכה, לערנען אונז, אַז פון אדם הראשון לערנט מען אָפּ און מען וויס בנוגע יעדער מענטשן: לפיכך נברא האדם יחידי ללמדך — נפש אחת כאילו עולם מלא.

דאָס מיינט: יעדער איד, אויך אין אונזער צייט — אין וואָס פאַר אַן אָרט און צושטאַנד ער זאָל זיך ניט געפינען, האָט ער די פולסטע מעגלעכקייט (ובמילא אויך די פליכט) שטייגן און דערגרייכן די העכסטע מדרגה פון שלימות אין אויפטאָן דאָס זעלבע אין דעם עולם מלא — אין דעם גאַנצן באַשאַף.

* * *

ראש השנה — דער טאָג פון דער באַשאַפונג פון דעם ערשטן און איינצעלנעם מענטשן — דערמאָנט יעדן אידן וועגן דער דאָזיגער פליכט.

אין איינקלאַנג מיט דעם רצון: ראה אבות סט"ו. יומא לח, א.
נברא יחידי: משנה סנהדרין סט"ד.
אדם הראשון האָט: זח"ג ס"ט אמור. וראה ג"כ פדר"א פי"א.

ראש השנה — באַוויזט די ניט ריכטיקייט פון די תירוצים פון די וועלכע ערפילן ניט זייער פליכט, אַז ס׳איז אוממעגליך איבערצומאַכן די וועלט, אַדער אַז זייערע עלטערן האָבן זיי ניט געגעבן דעם נויטיגען חינוך און צוגרייטונג, אַדער אַז די וועלט איז אַ גרויסע און ער איז אַליין איז ווי קען ער עפּעס אויפטאָן?

ראש השנה — גיט די כוחות אויף צו דערפילן די פליכט, וואָרום אין דעם טאָג וועלט די גאַנצע בריאה באַנייט. עס הויבט זיך אָן אַ ניי יאָהר, מיט פרישע כוחות, ווי אין דעם טאָג פון ערשטן ראש השנה.

און ווי דער אינהאַלט און סדר פון דער תפלה פון ראש השנה — וואָס דער עצם בעטן באַווייזט דאָך, אַז עס קען ערפילט ווערן די בקשה, און אַז די תפלה קען דאָס אויפטאָן — אַז יעדער יחיד בעט אין יעדער תפלה פון ראש השנה:

מלוך על העולם כולו.. וידע כל פעול כי אתה פעלתו — אַז דעם אויבערשטענס הערשאַפט זאָל אַנערקענט ווערן איבער דער גאַנצער וועלט, ביז אַז יעדער זאָל וועט ווישן אַז ג־ט איז זיין באַשעפער.

* * *

געווען צייטן וועלן דער אויבנדערמאַנטער געדאַנק אַז איין מענש קען „איבערמאַכן" די וועלט — האָט ארויסגערופן ספיקות און עס האָט זיך געפאַדערט ברענגן אויף דעם ראיות און באַווייזן א.ז.ו.

גראָדע אין אונזער תקופה, דאַרף מען ליידער ניט זוכן אַ סאָך ראיות צו איבערצייגען, אַז וועלן ניט דער אויבערשטער וואָס ער איז דער מלך העולם און ה׳ מלך — חבון תבל בל תמוט (ער קיניגט אין אַ וועג, אַז די וועלט איז באַפעסטיגט און וועט ניט פאַלן) — קען איין מענטש צעשטערן ר״ל די גאַנצע וועלט.

אויב דאָס איז אַזוי אין דעם צד פון פאַרקערט פון גוט — איז דאָך זיכער, אַז אין צד הטוב קען איין מענטש אויפטאָן פיל, פיל מער. וואָרום

ניט ריכטיגקייט: להעיר ג״כ מרמב״ם הל׳ תשובה פ״ה, וא״ו. קונטרס ומעין מי״ג ואילך.
וידע: ראה תניא ספ״ג.
כל פעול: עולם העשי׳ (סי׳ הארוי״ל).
ה׳ מלך: אמרו אדם ביום שנברא כשהמליך אותו וכל הבריות אחריו (פדר״א פי״א).
קען איין מענש: להעיר מקידושין מ, ב.
פיל מער: ראה יומא לח, ב.

באמת — איז דאָך די בריאה גוט בפנימיות, און דערפאַר מער געניגט צו גוט ווי צום היפך.

* * *

זאָל דער אויבערשטער העלפן יעדער איינער און איינע אנצונעמען אין דעם טאָג פון ראש השנה פעסטע החלטות (באַשלוסן) אין דעם גייסט פון ראש השנה, ווי אויבנדערמאָנט; און די דאָזיגע החלטות זאָלן זיי מקיים זיין בפועל אָלע טעג און יעדן טאָג פון דעם קומענדן יאָהר.

דעם נשתחווה פאַרן אויבערשטן, וואָס דריקט זיך אויס אין אָלע ענינים פון דעם טאָג טעגלעכן לעבן, דורך מקיים זיין די מצות פון דעם אויבערשטן, ביז אָז — בכל דרכיך דעהו (אין אָלע דיינע ווענען זאָלסטו אים דערקענען),

און אויפטאָן דאָס זעלבע אין דער וועלט אַרום זיך,

לויט דעם אינהאַלט פון ראש השנה, וואָס ער איז ניט נאָר דער אָנהייבס פון יאָהר, נאָר בעיקר — דער „ראש" (קאָפּ) פונ׳ם יאָהר,

וואָס אזוי ווי די קאָפּ פירט אָן מיט יעדער אבר פון דעם גאַנצן גוף, אזוי דאַרף דער חיות און די החלטות פון ראש השנה אָנפילן און אָנפירן מיט די טעג פון יאָהר,

און דאָמאלס איז דער גאַנצער גוף — (יאָהר) — אָ געזונטער אין אָלע הינזיכטן.

בברכה לכתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה

מנחם שניאורסאהן

די בריאה גוט : בראשית א, לא. וראה מו״נ ח״ג פכ״ה (וסי״ג).
בכל דרכיך דעהו : ראה טושו״ע או״ח סרל״א.
„ראש" (קאָפּ) : עטרת ראש בתחלתו.

אחר התרת נדרים*

דער אויבערשטער זאל געבן אַ התעוררות תשובה אמיתית לקבל עול מלכותו ית' בפנימית, דעם ר"ה דאַרף זיין בשמחה, עס איז דאָך אַבער רשה מתחלתה, דאַרף מען האָבן עבודה פנימית מעומקא דליבא, אַבער דאָס גופא בשמחה, דער אויבערשטער זאל העלפן אייך און אייער ב"ב מיט אַ שנה טובה ומתוקה, עס זאל מקוים ווערן דעם רבי'נס ווארט, אַז אידישע גשמיות איז רוחניות און דעם אויבערשטנס רוחניות איז גשמיות פאר אידן.

אחרי קריאת הפ"נ ע"ד בריאותו*

דער אויבערשטער זאל געבן אַ התעוררות תשובה אמיתית. דער אויבערשטער זאל עפענען אַלעמען די אויגן אַז מען זאל מכיר זיין דעם אמת, דער כלל ישראל, אנ"ש, תלמידי התמימים און תלמידים פון אַלע ישיבות זאלן זוכה זיין צו דעם מתעשרת בסופה און דער אויבערשטער זאל געבן כחות אַז מען זאל ממתיק זיין דעם רשה מתחלתה,

אַ שנת מנוחה, אַ שנת תורה, אַ שנת גאולה, דער אויבערשטער זאל ממלא זיין אייער בקשה לאריכות ימים ושנים.

אחרי קריאת הפ"נ אודות אנ"ש וכלל ישראל מעבר לים*

דער אויבערשטער זאל העלפן אַז מיר זאלן צוזאמען מיט זיי גיין מקבל פנים זיין משיח'ן אין ארץ ישראל.

ליל ב' דר"ה

א. ביי הוד פ"ק אאמו"ר הרה"ק זיינען אַלע זיינע תנועות און הנהגות געווען מסודר מיט אַ סדר פנימי און טעם מיוחד על פי תורה הנגלית, ווי דער נוסח המפורסם בלשון החסידים, אַ שולחן ערוך'דיגער איד, וואס יעדער תנועה, אפי' דיבורי חול — וואכעדיגע רייד — און תנועות גופניות זיינען מיט אַ שולחן ערוך'דיגער הנהגה.

די מנהגי רבותינו זיינען בקבלה פון הוד כ"ק רבינו הזקן. וועז הוד כ"ק רבינו הזקן איז נאָך געווען בימי

*) עפ"י רשימת השומעים. הנחה בלתי מוגה.

נערותו האָט ער דעם גאנצען ערשטען מעת לעת פון ר"ה, פון נאָך מנחה ערב ראש השנה ביז תפלת ערבית פון די צווייטע נאַכט ר"ה, זיך עוסק געווען אין זאָגען תהלים, אזוי ווי ער האָט דאָס צוגעזאָגט פון זיין פאָטער הרב ר' ברוך, וואָס אין די הנהגה האָט זיך הוד כ"ק רבינו הזקן געפיהרט אויך וועט ער איז געווארען גרויס.

ב. וועט הוד כ"ק רבינו הזקן איז געוען ביי מורו ורבו הרב המגיד ממעזריטש האט ער געזאגט, אז רבו המגיד דאָוועט די תפלת המנחה פון ערב ר"ה מיט אַ אריכות גדולה און מיט אַ קול ניגון פון התעוררות און בכיות עצומות, אזוי ווי אייגער זעגעט זיך פון זיין אוהב נאמן און נאָך פון בייטאג האט ער אנגעפאנגען צו זאָגען תהלים מיט אַ התעוררות פנימית ביז תפלת ערבית.

די תפלת ערבית פון די ערשטע נאַכט ר"ה האָט הרב המגיד ממעזריטש געדאוועט באריכות גדולה עטליכע שעות מיט בכיות עצומות, נאָכדעם האָט ער געגעסען סעודת יום טוב און האָט דערביי ניט געריידט קיין שום וואָרט, אפי' ניט אין עניני תורה און האָט געבענטשט ברכת המזון אויף אַ כוס און געגעבען די שיריים פון כוס של ברכה צו זייגע תלמידים און האָט מוסיף געווען וויין צום כוס כשיעור חיוב ברכה אחרונה.

אזוי אויך אין די קרשעהמ"ט פון די ערשטע נאַכט ר"ה האָט הרב המגיד געזאגט נאָך מאריך געווען עטליכע שעות מיט גרויס התעוררות און האָט עוסק געווען אַ גאנצע נאַכט באמירת תהלים.

ג. אט אין דעם סדר האָט כ"ק רבינו הזקן מדריך געווען זייגע קינדער און אייניקלעך און אַזוי האָבען זיך געפיהרט אבותינו רבותינו הקדושים בכל דור ודור.

ערשט נאָך תפלת ערבית פון די צווייטע נאַכט ר"ה פלעגען הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זאָגען מאמרי חסידות ברבים.

אין די סעודה פון די צווייטע נאַכט ר"ה פלעגען הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים דערציילען סיפורי מעשיות .און הנהגות שונות פון כ"ק מורנו הבעש"ט און זייגע תלמידים, די רביים און זקני החסידים, פון זייער לעבענס־פיהרונג און מנהגים און אויך פון די הנהגות פון חסידים אנשים פשוטים — מאַרק מענשען און דאָרף הענדלער.

ד. י"ט כסלו תרמ"ט האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט:

חסידים דורך זייערע הנהגות אין שיעורי לימוד חסידות ברבים און התעסקות בתפלה, חסידישע דאוונער מיט אַ חב"ד ניגון און אַ טובה טאָן אַ אידען אין פרנסה, דורך דעם זייגען אפי' חסידישע דאָרף גייער און מאַרק מענשען געוואַרען בעלי מדריגה, ביי וועלכע דער אור הנשמה איז מאיר בגילוי.

ה. די צווייטע נאַכט ר"ה אין יאהר תרנ"א האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דערציילט, אַז די צווייטע נאַכט ר"ה תרל"ג האָט הוד כ"ק אָביו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש דערציילט, וואָס ער האָט געהערט מהוד כ"ק אָביו אאזמו"ר צ"צ, וואָס ער האָט געהערט — צו־

זאמען מיט כ"ק דודו וחותנו, הוד כ"ק הרה"ק אדמו"ר האמצעי — די צוויי־טע נאכט ר"ה תקנ"ט, פון הוד כ"ק זקנו רבנו הזקן, אז זייענדיג דעם ערשטען מאל ביי מורו ורבו הרב המגיד ממעז־ריטש, האט דער מגיד דערציילט, וואס כ"ק רבו מורנו הבעש"ט האט אמאל געזאגט די צוויי־טע נאכט ר"ה:

דער טאטע אין הימעל, אבינו שב־שמים, וויל הערן ווי זיינע קינדער זאגן זיינע מעלות און זיינען אים זייער שטארק משמח מיט שבחים עצמיים, וואס ניט נאר מלאכים וואס זיינען שכליים נבדלים, נאר אויך ספירות דאצילות העליון, וואס האבן א שייכות צו חכמה ושכל פון עולמות בי"ע קענען ניט מקבל זיין און פארשטיין דעם נחת רוח שלמעלה.

ו. די צדיקים נסתרים, חברי ותל־מידי מורנו הבעש"ט, פלעגן זיין הולכי דרכים, אומגיין מעיר לעיר און מכפר לכפר און אין יעדער ארט וואו זיי זיינען דורכגעגאנגען פלעגן זיי זיין שטארק חבר'יש צוגעטראגען צו די פשוט'ע מענשן און פלעגען ריידען ווען די מעלות פון די פשוטע מארק העגדלער און בעלי מלאכה.

דער צדיק נסתר ר' קהת, דעם בעש"ט'ס א תלמיד מובהק, איז אמאל געווען אין מארק, אין א יריד טאג, און איז אומגעגאנגען צווישן די מארק העגדלער, האט ער אנגעטראפען אויף א חברה פערד העגדלער וואס זיינען געקומען קויפן און פארקויפן פערד און בהמות. הערט ער ווי איינער זאגט צום אנדערן: אין תהלים שטייט אל תהיו כסוס כפרד אין הבין וגו', א פערד מיינט או מען גיט אים דעם מתג אין מויל ער זאל ניט פארגעסן די מלאכה פון קייען, אבער דו זאלסט ניט זיין אזוי, און יע הבין זיין, יע פארשטיין.

או הצדיק ר' קהת האט פארן בע־ש"ט דערציילט וואס ער האט געזעהן גייענדיק אין מארק און דעם געשפרעך פון די פערד העגדלער צווישן זיך, איז מורנו הבעש"ט שטארק נתלהב געווארן בניגון ובדבקות עצומה.

ז. און דאס איז דער מקור און תול־דות פון דעם דבקות ניגון, מיט וועל־כען דער אלטער רבי און אלע רביים הבאים אחריו דאוונען ר"ה'דיקן מע־ריב די ערשטע נאכט מיט א איבער־געגעבענע דבקות און הארצרייסענדע בכיות, ווי איינער באווייגט זיין אוועק־געגאנגענעם אוהב נאמן.

ח. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק האט דערציילט, אז דעם ערשטן ר"ה וואס דער זיידע איז געווען אין דער היים קומענדיק פון מעזריטש האט ער גע־דאוונט לילה ראשונה דר"ה באריכות, איז דער יאר געווען א שנת ברכה.

די שפע ברכה רוחנית אין עבודת החסידים פון יענעם יאר האט מעורר געווען דעם קטרוג פון שטן אויף דער עבודה עצמית און פנימית פון הוד כ"ק רבינו הזקן, אבער להיות הוד כ"ק רבינו הזקן איז געווען א נשמה חדשה וואס האט זיך מוסר נפש גע־ווען צו מקנה זיין דעם דרך הבעש"ט אין אהבת ישראל און האט געהאט מסירות נפש אויף עבודת הוי' בעבודת התפלה און האט מקרב געווען אנשים פשוטים און מסביר געווען ברבים

מעלת התמימות פון אנשים פשוטים, האָט דאָס מבטל געווען דעם קטרוג.

ט. אז דער רבי איז געקומען פון מעזריטש האָט ער אנגעהויבן מקרב זיין אנשים פשוטים און האָט געזאָגט אז דער דרך עבודה וואָס ער האָט מקבל געווען פון רבי'ן דער מעז־ריטשער מגיד, בשם רבו הבעש"ט איז אויף צו מקרב זיין אנשים פשו־טים, וואָס זייערער אַ געשריי שמע ישראל און ברוך הוא וברוך שמו איז גורם אַ נחת רוח אין עצמות המאציל העליון.

י. ליל ב' דחגה"ס תרנ"ב האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דערציילט אַז ער האָט געהערט מהוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בשמחת בית השואבה תרל"ח אַ חסידישן פאַרבריינגען אין דעם ענין וואָס רז"ל זאָגן אז בימי חזקי' זיינען אידן געווען גרויסע יודעי תורה, כמארז"ל בימי חזקי' בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו תנוק ותנוקת שלא היו בקיאים בדיני טומאה וטהרה.

בימי הרשב"י היו ינוקות יודעים ובקיאים בפנימיות התורה.

ובימי מורנו הבעש"ט זיינען אנשים הנראים לפשוטים, מארק אידן און דארף הענדלער און בעלי עגלות, גע־וען לומדים ובקיאים בנגלה ובקבלה ביי וועלכע עס האָט מאיר געווען אור נשמתם בגילוי כמו שהיא בשרשה באצילות העליון.

יא. אין דעם ענין פון די ברכה בורא פרי העץ וואָס מען מאכט ר"ה ביינאכט בתחלת הסעודה אויף אַ תפוח בדבש, אויב דאָס איז פוטר די ברכה בפה"ע פון קנוח סעודה — קאַמפאַט פון תפוחים — בסוף הסעודה איז דאָ אין דעם אַ גאנצע לומדות, איך מאַך יעצט יע אַ ברכה, וויל איך האָב לכתחלה געטראַכט ניט יוצא צו זיין מיט די פריהערדיגע ברכה.

בסעודת יום ב' דר"ה

א. הרה"ח הגאון ר' יצחק אייזיק האָמליער, ווען ער איז געקומען דעם ערשטן מאל צו הוד כ"ק רבינו הזקן האָט ער איהם אריינגענומען אין חדר ב', וואָס הוד כ"ק רבינו הזקן האָט מיסד געווען.

החסיד הגאון ר' משה מיזליש איז געווען פון די חסידים פון חדר א', וואָס אויף זיי האָט הוד כ"ק רבינו הזקן ניט אזוי פיעל מדקדק געווען ווי ער האָט מדקדק געווען אויף די חסידים פון חדר ב'.

די חסידים פון חדר ראשון האָבן געדארפט זיין בקיאים אין ש"ס, תוס', רא"ש ורמב"ם.

אז מען האָט געדארפט צונעהמען הרה"ג ר' יצחק אייזיק האָמליער, איז מובן אז בקיאות אין נגלה האָט איהם ניט געפעהלט, ווען מהרי"ל — אחיו של כ"ק רבינו הזקן — האָט איבער־געגעבן די תוצאת הבחינה צו הוד כ"ק רבינו הזקן, האָט ער געפרעגט, און וואָס הערט זיך ווען עיקרים, כוזרי און מורה נבוכים, האָט הוד כ"ק

רבינו הזקן אים — הרי"א — געגעבן אויף דעם זמן פינף חדשים און אז עס וועט איהם פעלין ידיעה אין איינעם פון די ספרים, זאל ער פרעגן בעריל"ן — געמיינט כ"ק אדמו"ר האמצעי.

ב. החסיד הגאון, המשכיל והעובד הרי"א איז געווען אַ חקרן בטבעו און אז ער האָט געהערט חסידות פון הוד כ"ק רבינו הזקן פלעגט ער דאָס נעהמען מיט זיינע חקירה עברי.

זקני החסידים וועלכע האבן געדענקט דעם זמן, ווען דער רבי איז געקומען פון מעזריטש, האבן דערציילט, אז הוד כ"ק רבינו הזקן האָט דאן איבערגעזאָגט אַ תורה וואָס ער האָט געהערט אין מעזריטש און האָט מבאר געווען, אַז אין אלקות איז פאַראַן חילוקי מעלות, האָט זיך דאָס ניט אַפּגעלייגט ביי די זקני החסידים. ווייל אז מען רעדט וועגען מעלות, איז דאָך דאָס שייך דוקא אין אַ ארט, וואו עס איז שייך חסרון, איז דארט שייך צו זאגן מעלות, ווי גשמיות ורוחניות, אבער אין אלקות, וואָס איז שייך צו ריידן מעלות.

במוצש"ק ווען חסידי כ"ק רבינו הזקן האָבן גע'חזר'ט די תורה וואָס דער רבי האָט געזאָגט, און זיינען געווען דורכגענומען מיט די עבודה פנימית, איז צו זיי אריינגעקומען הוד כ"ק רבינו הזקן און געזאגט:

דער זיידע — מיינעדיג מורנו הבע"ש"ט — האָט מגלה געווען די מעלות פון נשמות, ווי די מעשה הידוע פון מורנו הבעש"ט, וואָס אַמאָל זיצענדיג בסעודה מיט די תלמידים האָט ער זיי געוויזען ווי אַ רב, אַ גאון וצדיק, עסט סעודת שבת לשם שמים.

דער רבי — מיינעדיג הרב המגיד ממעזריטש — האָט מגלה געווען די מעלות אין אלקות ע"ד שש מעלות לכסא, און דאמאָלסט איז דער ענין נתיישב געווארן ביי די תלמידים.

ג. אין דעם גילוי פון משיח וועט נתגלה וועלן די הארץ פון בעש"ט הקדוש, עס וועט נתגלה וועלן דער יקוד אש אין לב הגשמי צו אהבת ישראל, וואָס דער בעש"ט איז צוגעקומען דערצו ע"י עבודתו און ניט דורך אַ גילוי מלמעלה.

ד. אויפן בעש"ט זאָגט מען אז ער איז געווען ע"ד ווי עס שטעהט יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שו"א. הגם דאָס איז אודאי אַ מעלה נשגבה, אבער די שו"א זיינען דאָך געווען פאר בצלאל אויך, דער בעש"ט האָט געוואוסט לצרף את האותיות — אויף מאכן אַ אידען און ליעב האָבן איהם.

ידיעת התורה אליין איז נאך ניט די שלימות פון אַ אידען, נאָר דער עיקר השלימות איז אין די אותיות התורה און דער בעש"ט האָט געוואוסט די אותיות מיט וואָס צו מקרב זיין אַ אידען און ליעב האָבן איהם.

ה. הרש"ג שאל אם לגבן ניגון וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:

דער זמן איז ניט מסוגל דערצו, בדרך כלל איז ר"ה א זמן אויף אמירת תהלים, און אַזוי האָט אַמאָל אַ מלמד געוואוסט און האָט אזוי געלערינט צו די תלמידים, איצטער איז מען מחדש חידושים, פארבריינגען, טישען.

ו. די אותיות התורה זיינען דאָך אַזוי טייער. ווי גוט וואָלט געווען, אַז אַ איד זאָל זיין קלאָר אין חמשה

חומשי תורה און טראכטען שטענדיג אין זיי, לייגן זיך שלאפען מיט א פסוק אוּן וועַן דער אויבערשטער העלפט, ער כאפט זיך אויף מיט א פסוק, יענער טאג איז דאך א ליכטיגער, א עמוד אור אויפן גאנצען טאג אין אלע זייגע ענינים, ולדורי דורות, ניט נאר בעלמא דין נאר אויך בעלמא דאתי. און אזוי אויך אותיות משניות אדער תניא, דאס וואלט דאך געווען פאר אונז, איך מיין ניט דוקא חסידים, נאר בכלל דער דור וואס האט זוכה געווען צו דעם גילוי, תניא איז אותיות איתן, וואס דורך דעם וועט מען דורכגיין די ביטערע צייט עד ביאת המשיח אוּן ווי גוט וואלט דאס געווען וועַן מ'וואלט דאס אייניפיהרען.

וואס פאר א אלף אזא אלף בית, עס איז דא אותיות זעירין, בינונים אוּן רבבין. די התחלה איז פון אלף אוּן נאכדעם געהט דער אלף בית, נאכן ראש וועַרען נמשך אלע אברים.

ראש השנה איז דאך דער ראש פון גאנצען יאהר. דארף מען אנהויבען מיט א גרויסען אלף, א אלף ברוחניות איז א אלף מיט נקודות אוּן תגין.

קלוגע לייגען ניט אפ אויף מאר־גען, אדם אתם, אתם קרואים אדם, דארפמען ניט אפלייגען.

די תלמידי הישיבות בפרט, צו זיי איז דאס זעהר נוגע, מען דארף די קביעות אין נפש, יעדערער לפי ענינו ומהותו (ידיעת התורה בעיון וכדומה), ובזכות זה וועט דער אויבערשטער געבען א שנה מתוקה בגשמיות וברוחניות, וואס דאמאלסט איז די גשמיות אויך גוט, אזהן רוחניות איז די גשמיות אליין אזוי ווי מ'עסט א פארפוילטע זאך, ניט נאר וואס עס העלפט ניט, נאר עס מאכט נאך קאליע (ע"ד ווי דער הפרש פון גשמיות אוּן חומריות) והשי"ת יתן שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

ימים האחרונים דחגה"ס*

א. שאלה. אין חסידות איז מבואר אז די עבודה אין שמיני עצרת איז אין צוויי ענינים קבלת עול אוּן שמחה. אין פלוג זיינען דאס צוויי ענינים הפכיים, קבלת עול איז כיוון הנפש אוּן שמחה איז התפשטות.

תשובה. שמיני עצרת איז שייך צו שמחת תורה אוּן תורה פארא־איינציקט

ב' הפכים, וואס אזוי איז דאס אויך אין כחות הנפש.

ב. נמשך הדיבור ע"ד ענין הבכיות ואמר כ"ק:

בכיות בכלל קומט מצד דחיקת המוח, אבער די בכיות פון ראש השנה אוּן יום כפור זיינען בכיות פון חיות. מען מיינט ניט דעם ענין פון מרירות, וואס איז אפגעטיילט פון עצבות, וואס עצבות איז מען דאך מגנה אוּן מרירות איז מען דאך

*) עפ"י רשימת השומעים. הגהה בלתי מיונה.

מרומם, אבער דאָ איז די כוונה — בכיות פון חיות, דאָס הייסט אַז די בכיות פון ר"ה עשי"ת און יום כפור, קומען ניט מצד וועלכען עס איז חסרון, נאָר מצד דביקות עצם בעצם, וואָס דאָס קומט מצד די התגלות פון עצם צום חלק (הנשמה שבגוף) און דורכדעם ווערט די דביקות פון חלק צום עצם.

דאָס איז ניט דער ענין וואָס אין עשי"ת איז דער קידוב המאור אל הניצוץ נאָר אַ סך העכער פון דעם. איז ווי איז דאָס?

איז דער ענין אין דעם, אַז בשעת מען האָט עס איז ניטאָ קיין צייט אפצושטעלען זיך אויף דעם און דערנאָך איז שווער דאָס מצייר צו זיין.

דער ענין פון שמיני עצרת. עצרת איז מל' הגבלה און אויך ל' קליטה. מלשון עצר כל רחם ומל' נעצרה נא אותך, יורש עצר. דאָס מיינט אפהאלטען און איינהאלטען. אריין קלאָפען אין קאָפ אלע ענינים פון ר"ה ויוכ"פ.

ג. דער בעש"ט האָט אויפגעטאָן ניט נאָר באַ די תלמידים און חסידים, נאָר ער האָט געלייגט אַ יסוד מוסד אין אלע ענינים פון וועלט. ער האָט געוויזן די תלמידים ווי אינער אַ רב עסט שבת פלייש לשם שבת און ער אלייך זעט אויס בשעת מעשה ווי אַ אקס, ווילע ער האָט געגעסן בשר שור. מיט דעם האָט ער געוויזן אַז וואו דער רצון פון אַ מענטשן איז דאָרטן איז ער אין גאַנצן. אַזוי איז דאָס אין אלקות אַז וואו זיין רצון איז, דאָרטן איז ער אין גאַנצן, און אַזוי איז להיפך. און דאָס קען אים מוריד זיין אין שאול תחתית. און עס איז דאָך ידוע אַז מרובה מדה טובה ממדת פורעניות, וואָס מדה טובה איז הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, און מדה רעה איננו מצרפה למעשה, נאָר די מחשבה אַליין, אַז זיין רצון איז דאָרטן איז ער דאָרטן. דער וואָס האָט געגעסן די פלייש, ער אַליין האָט ניט געוואוסט אַז ער איז אַ שור, ער האָט געגעסן לש"ש, אעפ"כ איז ער געווען אַ שור, וויל זיין רצון איז דאָרטן. חסידות האָט אויפגעטאָן דעם איבערלייגן זיך, התבוננות איבערטראַכטן און איבערלייגן זיך. איז אין דעם גופא איבערלייגן זיך וואו איז ער געווען מיט אַ האַלבע שעה פריער, אַז מען האָט אַ רצון צו אלקות איז מען דאָרטן, און באַלד קען זיין אַז מען איז אַ שור, וויל וואו דער רצון איז דאָרטן איז מען אינגאַנצן.

דער בעש"ט האָט געמאַכט לעכער אין דעם הסתר והעלם פון דער וועלט, דער אַלטער רבי מיט חסידות חב"ד האָט אַריינגעבראַכט אור אין די לעכער.

ר' שמואל בער האָט געזאָגט, ניטאָ קיין טאָטע ניטאָ קיין מאַמע, ניטאָ קיין ברידער, ניטאָ קיין שוועסטער, ניטאָ קיין הימל, ניטאָ קיין ערד, נאָר אלקות און תורה.

חסידות האָט מקרב געווען אפילו די ענינים הנעלים ביותר, אפילו דאָס וואָס שטייט אין זוה"ק באַ רשב"י בחד קטירא איתקטרנא כו' איז דורך חסידות קען מען צוקומען מיט השגה, איז דאָס ווי עס שטייט אין תניא בענין מקיף ומוקף. הרה"ח רשב"ץ נ"ע וואָס ער איז געווען דער קנה המדה פון חסידות האָט געזאָגט: חכמה עילאה דאצי' אין אַ זאַק פון עצמות מיט בשר.

צוקומען צו די העכסטע ענינים איז נאָר דורך מדרי' אמת, אמת ווערט אָנגערופן אַ קו הישר אַז וואָס מען טראַכט רעדט מען, און וואָס מען רעדט דאָס טוט מען.

דער בעש"ט האָט געוויזן אַז אַ בן תורה דאַרף זיך שעמען פאַר די גרייזיקע אידן, אַט די אידן וואָס זאָגן עברי מיט גרייזן איז אָבער זייערע פשיטות און תמימות באין ערוך העכער פון אַ בן תורה.

ד. עס איז אַ ערך פון 17 הונדערט יאָר ווי עס האָט זיך אָנגעפאָנגען גלות בבל וואָס רב איז געקומען אַהין און געעפנט אַ ישיבה, נאָכדעם אי"ז געווען שמואל און רבא ועוד, אָבער דער אָנפאָנג איז געווען רב. מתחלה האָט מען געמיינט אַז דאָס איז נאָר צוליב לימוד התורה, הרבצת התורה. נאָכדעם האָט מען דערצו געזומען אַ מנהל רוחני און דאָס איז געווען רב נחמן בר יצחק, ער איז געווען אַ מנהל רוחני אויף הדרכה, ווייל זיין פעטער איז געווען אַ חסיד, און דאָס איז געווען רב אחא חסידא, און ער האָט זיך בא אים געהאָדעוועט, דערפאָר האָט ער געקענט זיין אַ מנהל רוחני. דער מנהל רוחני האָט געהייסן ריש כלה. רב נחמן בר יצחק האָט ניט געזאָגט קיין שיעורים אין לערנען. פון רב נחמן בר יצחק געפינען מיר ווייניק אין ש"ס אין הלכות חוץ — וואָס ער זאָגט בשם אחר, כמו בשם רב הונא או בשם רב יוסף ועוד, פון אים איז פאַראַן — בלויז אין עטלעכע ערטער. אָבער אין אגדות איז פאַראַן פון אים זייער אַ סך, ווייל ער איז געווען אַ מנהל רוחני. און אַזוי איז געווען נאָך אים, איז געווען באַזונדער אַ מנהל רוחני אויף הדרכה. נאָכהער אין אַ משך 15 הונדערט יאָר איז דאָס פאַרגעסן געזאָגט געווארן, ביז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געמאַכט די ישיבה תו"ת און דאָ האָט ער געמאַכט אַ משפיע וואָס ער איז דער מנהל רוחני פון דער ישיבה.

אַ טייל פון היינטיקע ראשי ישיבות קענען ניט לערנען, זיי ליגן ניט אין לערנען, די ד' חלקי שו"ע — וועגן דעם טראַכטן זיי גאָר ניט, דער קיצור שו"ע — פאַרלאָזט מען זיך אויף די רביצין. או"ח לערנט מען ניט, יורה דעה דאַרף מען ניט, וויילע מען פרעגט דאָך ניט קיין שאלות, און אַזוי אַלע ד' חלקי שו"ע. די ראשי הישיבות ליגן נאָר אין איבערשפּיצלען דעם אַנדערן. אַמאָל איז מען געלעגן אין לערנען. פריער אַליין געהאַרעוועט, נאָכדעם געהערט ווי יענער זאָגט און דורך דעם פאַנאַנדער געקליבן זיך און דורך דעם צוגעזומען צום אמת. היינטיקע ליגן נאָר אין דעם אויף איבערשפּיצלען אַז יענער וועט זאָגן אַזוי צי אַזוי דאַרף מען אים איבערשפּיצלען און אָפּשלאָגן. זיי לערנען די גמרא צוליב דעם קצות, ניט דעם קצות צוליב די גמרא. אויף דעם נותן התורה פאַרגעסט מען געוויס, עס איז רעכט צו מאַכן אַ גרייז אין אַ תוספות, רש"י, גמרא, משנה. זיי קענען גאָר ניט לערנען און דאָס איז אַלץ וויילע זיי פעלט די הדרכה.

ה. מען דאַרף זיין קלאָר אין אַלע ספרי חסידות הנדפסים, מען דאַרף לערנען לגירסא אַלע ספרים, מען זאָל ווערן באַהאַוונט אין ענינים, דער עטרת ראש דאַרף נעמען אַ וואָך לגירסא, און דער שערי אורה 10 טעג און אַזוי

וויטער. הלימוד בעיון קען מען לערנען בעת מען רעדט דברים בטלים (אשר הוא זמן רב). אז מ'לערנט אַ מאמר און מ'רעדט אַן אויף אים, איז בעסער ווי דב"ט איז דאָס, אַבער ניט דאָס מיינט מען.

עס וועט קומען אַ צייט בקרוב אין אַ פאַר יאָר אַרום אז מען וועט רייסן די האָר פון קאָפּ, מען וועט זיך כאַפּן וואָס מען האָט אַנגעווארן די גלות יאָרן. הגם היינט קרעכצעט מען אויף דעם גלות המר, אַבער דאָן וועט מען זיך רייסן די האָר פון קאָפּ וואָס מען האָט אַנגעווארן די געשמאַקע צייט.

יעדערער דאַרף זיך משתדל זיין לערנען יעדן טאָג לכל הפחות אַ שעה, מער אַדער וויניקער, אַבער עס זאָל בייַ אים ניט אַריבערגיין כ"ד שעות אָן תורה.

היינט איז תשו"ע, יעדער איד איז שייך דערצו, עס איז גרינג צוקומען היינט צו תשו"ע דורך האַלטן זיך אָן די עץ חיים'ס פון די ס"ת, בדורותינו אלה, יותר מעשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ. ושאל א', ווי קען מען פאַרט צוקומען דערצו. ואמר הלואי וואָלט מען קענען אַזוי צוקומען אַ גאַנץ יאָר צו תשו"ת ווי היינט צו תשובה עילאה.

ואח"כ סיים, מען דאַרף דערצו ניט האָבן קיין כלי. אָן אַרימאָן קען דאָך זיך ווינטשן האָבן אַ מיליאָן, כאָטש ער האָט ניט. וועלן קען מען דאָך אַ סך, וכמו ענין הרצון שנת"ל. דערצו דאַרף מען קיין כלי ניט. כלים רקים אל תמעיטי, דער אַל דאָס איז די כלי, דורך דעם וועט דער תוך אַ גרעסערער, ע"ד המבואר בתו"ח מאדמו"ר האמצעי בענין לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז.

שמחת תורה איז מען עולה לתורה, מען דאַרף עולה זיין צו תורה. אַ גאַנץ יאָר צו פתיחת הארון איז מען אויך העכער, עס איז אַבער ניט גלייך צו היינט.

אין יאָר תרס"ב, בשמע"צ, בשעת מען האָט געטאַנצט צוזאַמען, זיינען צוגעקומען אַזעלכע מענטשן, וואָס אַ גאַנץ יאָר האָבן זיי ניט געהאַט קיין שייכות צו תורה, און האָבן מיטגעטאַנצט. איז דאַרט געשטאַנען אַיינער פון דער זייט אַן האָט פון זיי אַ שמייכל געטאָן. האָט אים דער טאַטע געזאָגט: דו ביסט מחלל את הקדש.

נאָכדעם האָט דער טאַטע געזאָגט:

שמחת"ת איז יעדער מינוט אַ יאָר.

ו. עס איז געפאַלן אַ וואָרט: "בן תורה", דאָס מיינט, אַז די תורה האָט אים געהאָט. אַ קינד ציט זיך צו די עלטערן.

ז. שמע"צ דאַרף מען האָבן די דפנות, ניט דעם סכך.

ליל שמח"ת קודם ההקפות *

פתח ואמר, השי"ת יתן אַז מען זאָל זיך פירן עפ"י התורה, אשר לכאורה מהו"ע הבקשה הזאת, אבל באמת היא בקשה גדולה, מפני שהנהוג הוא כשלומדים איזה דין בשו"ע לומדים רק הפנים והרמ"א, אבל הבאר היטב והפתחי תשובה כמו"כ שו"ע של

*) עפ"י רשימת השומעים. הנחה בלתי מוגה.

אדמוה"ז אינם לומדים כראוי, ומכש"כ הקונטרס אחרון, אשר באמת המה גופי תורה, וכמארז"ל אשר כמה הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה ואח"כ החזירום ע"י הפלפול, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נאמר למשה מסיני, וכמארז"ל הלומד ע"מ ללמד מספיקין בידו ללמוד ולללמד, והלומד ע"מ ללמד לשמור ולעשות ולקיים מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, והשמירה היא בהעשי' לידע את המעשה אשר יעשון בכל פרטיות, וכידוע אשר אצל הי"ש אין כלל הידור מצוה, כי כולם המה שייכים לעיקר המצוה, חוהי הבקשה להתנהג עפ"י התורה.

אמרז"ל על אחז, שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו בהם תורה, ואמר לו ישעי' הנביא אשר כל זמן שאני כאן והילדים אשר נתן לי ד' ע"י תתקיים התורה. והיינו מה שהאמין בההשגחה אלקית כי ישע י"ה, אשר לכאורה מהו הפלא על הנביא אשר האמין בההשגחה אלקית. אך הענין כי הנה ידוע אשר בביהמ"ק כשם שבא לראות כך בא לראות, אשר בהלראות האבן זיי געגומען מיט זיך, כידוע אשר זהו המעלה בראי' כמו שיש הפרש בין חכם גדול שיודע מלאכת הציור בשלימותו והוא מביט על דבר הציור או איש פשוט שאינו יודע כלל מלאכת הציור והוא מביט על הציור הנאה, הוא נדבק בזה. דהחכם הגדול אצלו יכול להיות איזה קושיא, וממילא איננו מתפעל כ"כ, אבל האיש הפשוט הוא נדבק בזה בתכלית הדביקות עד שאיננו יכול להפרד מזה, ולוקח עמו הדביקות וההתפעלות. כמו כן הי' בביהמ"ק שראו שם גילוי אלקות, דבביהמ"ק היו כל הדברים בהגדרת המקום כידוע שהכלים היו כאו"א במדה ידועה, ואם הי' שלא כפי המדה הי' פסול, ומ"מ הי' המקום בלי מקום, כמו מקום הארון שאיננו מן המדה, ועומדים צפופים ומשתחוים רווחים ועוד, כי קמי' רוחניות וגשמיות שוה. די וואס רעכענען אז אלקות איז רוחני איז דאס שקר, רוחני איז אויך אַ גבול, ולגבי' רוחניות וגשמיות שוה ממש, והיינו שבביהמ"ק האט זיך אַראָפגענומען דער וטח מראות עיניהם, און מען האט געזען וואס מען האט געדארפט זען. און דאס האט אויפגעטאן ישעי' מיט די הילדים אשר נתן לי, דאס הייסט, מיט דעם וואס ער האט מיט זיי געלערנט קמץ אלף אַ און די קדושת האותיות, מיט דעם האט מען אַראָפגענומען דעם וטח מראות עיניהם.

יעדער מלוכה האט איר מטבע. אַמאל בייט אַ מלוכה איר מטבע. אונזער מטבע היינט איז מס"נ, אפילו אין אזעלכע ענינים וואס מען דארף ניט האבן קיין מס"נ דארף מען אַבער אַזויפיל טאן ביז מס"נ, ווייל היינט איז דאס די ריכטיקע מטבע.

דער גאַנצער רצון דארף זיין אין תורה, און חלילה ניט אין היפך, וכנז"ל מענין הרצון. אט דאס וואס מען האט געדעדט צי מצרפה למעשה או אין מצרפה למעשה, דאס איז נוגע צו שכר ועונש, אַבער בכלל רצון איז ער דארטן אין גאַנצן. דערפאר דארף זיין דער גאַנצער רצון אין תורה, ווי עס איז ידוע אַז למעלה איז דאך כח ניט חסר פועל, למטה איז כח חסר פועל, אַבער אין רצון איז ער אין גאַנצן אַזוי ווי דער פועל.

מען דאַרף היינט זאָגן צו דער תו־ רה: איך שווער דיר בשבועה נאמנה אַז איך האָב דיר ליב, איך וועל זיך צו דיר אַוועקגעבן און דו זאָלסט זיך צו מיר מתגלה זיין. איך מיין ניט איך שווער דיר בפה בפועל, נאָר דאָס מיינט אין מחשבה, אַז איך גיב זיך איבער צו דיר, כמו בשבועה נאמנה, אַז דו זאָלסט זיך צו מיר מתגלה זיין.

חזיון לילה ע"פ (משלי ד' י"ג) החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך, רמ"ח שס"ה.

אמר, אשר במחשבה לא יש הפסק. יש תלמידי ישיבת תו"ת אשר כבר נמצאים באַמעריקאַנער וואַסערן, שנוס־ עים לאַמעריקע, ויש שנמצאים בשאַנ־ כאי, ויש שנמצאים בפולין וברוסלאַנד. ושתה לחיים ואמר מיר זיינען מיט זיי אין איינעם.

קרא להב' ז. ג. ואמר לו, שיזמין שלשה ניגונים והוא יהי' עיקר המנגן בצירוף כל היודעים לנגן, וקנה ג' ריקודים, א' עבור תלמידי ישיבות ליובאַוויטש ואַטוואַצק, וא' עבור תל־ מידי תו"ת שבאַמעריקע, וא' עבור אחי התמימים, וקודם כל ריקוד צוה לה־ מכריז שיכריז בפעם הראשון בזה"ל: עמדו עמדו עמדו תלמידי ישיבות ליובאַוויטש ואַטוואַצק שיבואו הנה בקירוב אליו וילכו בהמחול בהריקוד. והמנגן הנ"ל וכל הנאספים נגנו צום טאַנץ. ובריקוד השני אמר: עמדו עמדו עמדו תלמידי התמימים דאַמרעיקא, והכל כנ"ל. ובפעם הג' צוה אשר אחי התמימים יתחלקו לב' פלוגות, הגדו־ לים מהם בריקוד בפ"ע, והקטנים בריקוד בפ"ע, והכל כנ"ל בההכרזה ובהניגונים, וכ"ק אדמו"ר שליט"א הי' אז בשמחה רבה ובפרט בעת ריקוד של אחי תמימים הקטנים.

אמר, אַז יעצט צריכים לטהר את האויר, ואמר איך האָב צו אייך אַ בקשה, — מיר איז שווער צו זאָגן מיט אַן אַנדער לשון, פאַר די לעצטע צוואַנ־ ציק יאָר וויסן חסידים וואָס מיינט בקשה, אַז דאָס איז אַ פקודה כפי פי' התרגום פקודה, — אַדער אַ שליחות, אינו נוגע ממי הוא השליחות, איז קענט איר טראַכטן אין וואָסער לשון איר ווילט, אַדער אַ בקשה או פקודה או שליחות (אבל הכוונה אחת), אַז מען זאָל זען מטהר זיין דעם אויר דורך אויס'חזר'ן בע"פ אַ מסכת משניות או סדר משניות או פרקי אבות או איזה פרקים תניא, וכשהולכים בדרך או כשנוסעים בהטראַקין, סאַבווי או באָס, שיחשבו בע"פ את האותיות דתורה, מובן שצריכים להזהר בהדרך מדבר סכנה ח"ו, און דאָס איז מטהר דעם אויר, און דורך דעם וועט יענער געהאַלפן ווערן אין דעם יאָר מיט אַ שפע בהפלאה בא' מאלו הג' או בבני או בחיי או במזוני בהפלאה במוחש שלא בדרך הטבע, און דער וואָס וועט דאָס ניט טאָן איז יענער ניט זיכער פון זועות וברקים ורעמים.

עס איז פאַראַן ב' אופנים להשי"ת איך לטהר את האויר, הא' ע"י זועות וברקים ורעמים, אבל זהו ההנהגה מצד מדת הגבורה, והב' ע"י אותיות התורה וזהו ע"י מדת החסדים והרחמים, ואמר שאין כוונתו בזה ח"ו בדבר המפחד או העדר הברכה, אבל זהו ההן והלאו, העשה והלא תעשה.

אמר, אַז מען האָט געדאַרפט קריגן אַזעטיקע אַז זיי זאָלן אומגיין אין גאָס און טראַכטן אותיות התורה, און דאָס

וואלט אפגעהיט, לבד הנשמות שהם פנימיות העולמות, אפילו חיצוניות העולמות היינו החומות והרחובות פון באמבעס.

שתה לחיים ואמר, השי"ת יתן שנת חיים שנת שלום שנת אורה שנת תורה שנת מנוחה שנת קרובה לגאולה.

ר"פ רייזעס סיפר אשר אדמו"ר הזקן מינה את אדמו"ר האמצעי שהוא יהי' המדריך את האברכים, ועשה את התמנותו ולמד עמהם השכלה והבנה והסברה. וכידוע אשר הי' ביכולתו אריינגעבן אפילו אין א שטעקן, אשר גם הוא יהי' עצמי, והוא טב מאד בעיני מהרי"ל וסיפר זאת לאדמוה"ז אבל לא השיב לו מאומה ואח"כ אמר דרוש בענין אהבת ישראל ובענין בירור המדות, וכששמע אדמו"ר האמצעי זאת התחיל לעסוק עם האברכים בענין תיקון ובירור המדות. ואח"כ נכנס אדמוה"ז בא' מימות החול (אשר זה הי' לפלא) ואמר כתיב ואהבת את הוי' אלקיך בכל לבבך כו', איז דער אויבערשטער מוחל די אהבת ה' צוליב אהבת ישראל.

אמר, אלע אידן ווארטן אויף משיח'ן, מען פארגעסט אבער אויף דעם משפט הגדול וואס עס וועט זיין דאן, וואס יעמאלט וועט ניט העלפן קיינע התנצלות, מען וועט זיך ניט קענען דורכשמוגלען, ודי בהערה זו.

אמר, אשר בשנת תרס"ו בפעם הראשון שהתחילו תלמידי הישיבה בליובאוויטש לאכול ביחד בחגה"פ בהזאל הגדול, הנה באחש"פ כשהזמינו את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאכול עמהם ביחד, הנה אז אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק להרה"ח שאול דוב בער זיסלין אשר יהי' המנהל של המנגנים. וצוה לאסוף ביחד כל המנגנים אשר ביכולתם לנגן אבל הוא יהי' המנהל בהסדר, ואמר אז כי הניגון הוא יופי, און דאס רופט ארויס דעם יופי אין נפש, והסדר בהניגון הוא כליל יופי, והמנהל הוא אשר עליו מוטל ער זאל האלטן דעם עולם שינגנו בסדר. וגם כעת צוה להב' ז. ג. אשר הוא יהי' המנהל בהניגונים.

וצוה לנגן א הארציקן ניגון, ולאחר שנגנו איזה נגון ע"י המנהל הנ"ל, אמר, אז דער ניגון איז גוט לאחר אז מען איז שוין א מענטש, מען דארף אבער זינגען אזא ניגון אז מען זאל ערשט ווערן א מענטש.

אברך מנעוויל רקד ביחד עם כמה אנשים, ואמר כ"ק אדמו"ר, נשמות ה"ה למעלה יותר מהמלאכים, מלאכים מתחלה הם נותנים רשות זה לזה, זיי אזוי גוט, זיי מוחל, ואח"כ כולם כאחד, ובנשמות תיכף כולם כאחד, אמנם הדבר שאדמו"ר האמצעי נ"ע אמר: הללוהו בנעוויל.

אמר, ויקר פדיון נפשם, אז מען באצאלט א חוב דארף מען ניט מאנען צו שטארק, מען בעדארף אויסלייזן די נפשות אז מען זאל בלייבן גאנץ, דאס איז דורך טראכטן אותיות התורה, דורך דעם ווערט ליכטיקער, אז מען כאפט זיך אויף אין דערפרי מיט א פסוק חומש אדער אנדערע אותיות התורה, איז דער טאג א אנדערער, מען כאפט זיך אויף אין מיטן נאכט אין דער פינסטער, אפגעגאסן נעגל וואסער און געטראכט אותיות התורה.

כתיב כי הוי' אלקיך אש אוכלה הוא, אלקות נמשל לאש, וויל אלקות נעמט מען מיט ווארימקייט, יסוד האש הוא היותר דק מכל היסודות, ואיננו מתערב עם שום דבר, מים יורדים

מגבוה לנמוך, ומכש"כ עפר ה"ה למטה, אבל האש עולה למעלה, ואיננו מתאחד עם שום דבר, רק מה שנאחז בדבר הנכלה. אלקות איז ווארימקייט. קליפה איז קאלטקייט. פאר אלקות איז גאר ניט מפסיק, מפסיק איז מחיצה של ברזל, עמלק בגימט' ברזל, כי הברזל הוא דבר החוצץ, כידוע אשר בזמן האחרון האט מען אויסגעפונען אשר כל הקולות שבאויר יכולים לש־מוע אבל הברזל מפסיק, כידוע אשר תיבה סגורה של ברזל מפסקת את הקול. עמלק איז ספיקות, דאס איז אפיקורסות אויך וואס מאכט קאלט יענעם, אין דקות איז דאס וואס ער זאגט, וואס איז דאס פאר א פלא פאר אלקות, און דאס איז עמלק וואס דאס איז מוריד אין שאול תחתית (אלא ששני דעות בזה, אם יורד לשאול תחתית או שמעלה שאול תחתית אליו). אלקות איז ווארימקייט, למשל ווי אש, און דאס האלט זיך אן אין א דבר הנכלה, דאס הייסט, אז די כלי דערצו איז ביטול.

ציוה ליקח משקה. ואמר א גאנץ יאר טאר מען קיין משקה ניט טרינקען, היינט דארף מען נעמען משקה.

גם אמר לא' אז מען וועט היינט נעמען משקה וועט מען פארשפארן נעמען מעדיצינס א גאנץ יאר.

נכנס מר מ. ז. בתוך הסעודה ואמר הרמד"ר עליו אז זיינע עצמות זיינען גוטע אבער די פלייש טויג ניט, ואמר כ"ק אדמו"ר ע"ז דאס האט דער בעש"ט ז"ל לאנג באוואַרנט ווי צו קוקן און וואו צו קוקן.

אמר להאברך א. פ. דו בעת דו פארסט אויפן טראק און פירסט שמא־טעס קענסטו מער אויפטאן דורך טראכטן אין אותיות התורה א סך מער ווי א גאון אין חידושים אין יבמות, דו דארפסט אבער האבן מיט זיך א חומש מיט א תניא.

אמר להרה"ח ר"א מבאלטימאר (שהי' לו שיעול גדול בעת הסעודות, וכ"ק אדמו"ר נצטער מזה) השי"ת ישלח לך רפואה און דו זאלסט אויס־ניצן דיינע כחות אויף הרבצת התורה עם הזולת, אבל לא במדות ווייליע מדות רייסן כ"א במוחין בקירוב. וסיפר אשר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הי' עובד מלאכה לצורך בריאות גופו, און ער האט געהעבלט מיט א העבל וואס רייסט, עס איז אבער פארען עוד א' גדול הרבה מזה הנק' . . . וואס דאס מאכט גלאט. איך בין אויך געווען א סטאליער, אמר בלשון שחוק, ווייס איך די כלים, דאס מאכט אויך א קליפה (בלא נקודה) לא קליפה (בנ־קודה), אבל זהו דק מן הדק. וזהו עבודת המוחין קירוב. כן אמר רבי א' לרבי השני בעת יחידות, אשר ההפרש בין עבודת המדות לעבודת המוחין הוא כי המדות רייסן, אבל המוחין המה בדרך קירוב, דארף מען יענעם מקרב זיין. מען דארף זיך ניט מסתפק זיין מיט זיך אליין, מיט די איגענע ד' אמות כ"א להשתדל בהזולת לפעול עליו אבל בדרך קירוב, שזהו"ע הלי־פוף מה שמלפפתו, און ער וועדט צו געצויגן צו זיך, שזהו"ע הגמ"ח בגו־פו לפעול בהרבצת התורה בהזולת, ואמר אז יעדערער דארף זען צוציען צו הרבצת התורה עכ"פ נאך פינף מענטשן.

צוה לנגן את הניגון הידוע של אדמוה"ז עם הד' בבות, והבבא הרבי־עית ינגנו ויחזרו וינגנו ה' פעמים,

וצוה שכולם יעמדו בעת הנגינה, וכו' לם נגנו את הניגון בהתלהבות גדולה, ואח"כ צוה לנגן את הניגון הידוע ניע זשוריצי חלאפצי צשטאָ איס נאמי בו' דעט מי פאיעדעם דאָ קאָרטשאמקו טאם אי וואדקי בודעט.

בממונו בגופו ובנפשו. בממונו מה שנותן גמ"ח להזולת, בנפשו ללמוד בעצמו, ואין להסתפק עם הזולת לבד, בגופו ההדרכה עם הזולת.

אמר בלשון שחוק, יעדער מענטש האָט דאָך זיך האָלט על כל פנים ווי יענעם.

אמר אָז מען גייט נעמען אָ פאָדראָד אין צריכים להוזיל המקח, ובפרט בעת שלוקחים על הקפה, היינט איז הקפות אויף אָ גאַנץ יאָר, דאָרף מען געבן דעם מקח, און דער מקח איז מס"נ אויף תורה און אויף אידישקייט. אמאָל איז געווען אָז אָלע האָבן גע' לערנט, די וואָס האָבן ניט געקענט אַליין לערנען האָבן געהערט ווי אַנ' דערע לערנען, עס איז געווען דער טיש אין דרום זייט פון שול וואָס אויף אים האָט מען כסדר געלערנט. היינט אין אַמעריקא איז ניטאָ דער שלחן הטהור, דאָ איז דער מזרח קיין מזרח ניט דער מעריב קיין מעריב ניט דער דרום קיין דרום ניט, אָז עס איז גאָר ניטאָ קיין אותיות אין וואָס צו אויסדריקן זיך. דאָ האָט מען פאָר' געסן אויף אָלעס. מען מוז באָלאַנגען צו אָ חברה פון לומדי תורה אָבער ניט צו די חברה שטאַרבער, נאָר צו אָ לע' בעדיקע חברה. עס איז אפילו אָ עצה פון יזכיר לו יום המיתה, איז פריער איז דאָך פאָראָן פריערדיקע עצות, און דערצו אָט דער יזכיר לו יום המי' תה איז דאָס אויך דאָ אָ ביזנעס, און ער טראַכט אָז דער שטאַרבן איז דאָס בלויז פאָר יענעם און ניט פאָר אים... מען דאַרף באַלאַנגען צו לע' בעדיקע חברות פון לומדי תורה, אַליין אויך לערנען און זען אָז יענער זאָל לערנען.

אמר, יעדער לאָנד האָט איר אייגנ' שאפט און דאָס דאַרף מען מתקן זיין. דאָ אין אַמעריקא איז דער עיקר דער יעוז בהוותו, וואָס דאָ איז דער אויס' שפראָך מען מאַכט אָ לעבן, ער מאַכט אָ לעבן, ווייל מען ווייסט ניט אָז עס איז דאָ אָ פסוק אין דער תורה כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ד' יחי' האדם. ווייל אָ פרשה חומש מיט רש"י איז אחד מן אלף וואָס לערנט, מעביר זיין די סדרה שנים מקרא ואחד תרגום איז אחד ממאה טוט דאָס, וויס מען ניט פון דעם פסוק, און אפילו אָז מען וויס איז וויס מען ניט דעם פשט און מען דענקט אָז אָלעס מאַכט מען אַליין. ניט חלילה וואָס מען גלייבט ניט, עס איז דאָך ש"ס שגור בפי כל, נאָר מען איז עפעס אָ גאַנצע מציאות, יעוז בהוותו, און דאָס דאַרף מען אַראָפ' נעמען.

אמר, אשר צריכים להשיג סופר יר"ש וצריכים לכתוב ס"ת ביחוד, און מיט דער ס"ת אַרויסגיין אַנטקעגן משיח'ן. מען דאַרף דאָס ניט אָפלייגן עס זאָל ניט זיין צו שפעט.

הברכה האחרונה הי': השי"ת יתן אשר כל הבקשות אשר כל ישראל בכל מרחבי תבל מבקשים יתמלאו בקרוב בשפע מרובה בגו"ר.

השמטה מימים אחרונים דחג הסוכות

אצל הדיבור ישעי', ואחז, חסר ענין שהסיר להם קדושת האותיות והנקודות והצירופים, ושהתורה אינה רק שיודעים מהאותיות כ"א עוד למעלה מעלה מזה.

התחיל מהילדים ואח"כ נתרבו. א' הי' אברהם ומזה נעשה ב"ה הרבה הרבה. כמו"כ עכשיו אחד, אבל מיט אַ אמת.

בהתורה של אדמוה"ז ע"פ ואהבת את ה"א הי' כי אהבת ישראל היא כלי לאהבת ה', ועל זו התורה אמר אדמו"ר האמצעי, אַז עס האָט זיך ביי זיי אַריינגעזעצט אהבת ישראל ביז עס קלייבט נאָגעל פון קליינעם פינגער.

זכות גדול לנו מה שיש לנו חסידות אבל עם זה גם אחריות גדולה ובפרט אצל בעלי עבודה.

יונה בן אמיתי, אַ קינד פון אמת, הגם ער האָט געלערנט אצל אלישע הנביא מ"מ הגבואה היתה אצלו ע"י שמחת בית השואבה שמשם היו שואבין וכו' שרקד ושמח ביותר.

ביז עם איז פאַראַן אַ יהואש תנ"ך, וואָס האָט אַן אייגענעם אנכי, און אייגענע תורה. מען רעדט דאָס בדרך סוד, אָבער עס איז אַ סוד פאַר 17 מיליאָן אידן פון דער וועלט.

פאַרוואָס זיינען די ענינים נתגלה געוואָרן דוקא שפעטער דורך די שפעטערדיגע, איז אין דעם דאַרפן מיר זיך ניט מישן עס איז דעם אויבערשטנס בעל־הבתי'שקייט.

באַ יענעם קען מען ניט מאַנען קיין מס"נ, אָבער ביי זיך און בניו ואשתו קען מען יע מאַנען.

אחז, שאחז בתי כנסיות לא שלא ללמוד רק שלא להביא לידי פועל.

כמו כשלומדים שנים אוחזין או השותפים שחלקו או חזקת הבתים דאַרף מען געפינען ענינים אויף לפועל ממש.

ג' ויצא, ה' כסלו*

פרטי־כל מאסיפת הרבנים בהשתתפות כ"ק אדמו"ר שליט"א

כ"ק אד"ש פותח האסיפה:

אַלע געדענקען פון די אַלטע היים, הגם אונזער היים וועט זיין מיט משיח'ן וועלן ער וועט אונז פירען אין ארץ ישראל בב"א, נאָר אַזוי איז דער לשון בני אדם.

מיט 20 יאָהר פריער געדענקען מיר ווי אַלע פלעגען זיך מוסר נפש זיין פאַר תורה, רבנים, פשוטע אידען, אידען זיינען ניט נאָר בני מאמינים נאָר מאמינים אַליין און גלייבען בהשגחה פרטית, אין אַלע צייטען האָבען אידען געהאַלטען די ספרי תורות האָרט צום האָרצען, הן די לעבעדיקע ספרי תורות, כתבם על לוח לבך, מהתחלת תשב"ר און מדרגא לדרגא ישיבות, און הן די געשריבענע תורה.

מיט 15 יאָהר פריער וועלן איך בין פאַרטריבען געוואָרען פון רוסלאַנד האָב איך ב"ה מציל געווען 2 ספרי תורות די געשריבענע און לעבעדיגע. עס איז שווער צו זאָגען

*) עפ"י רשימת השומעים. הנחה בלתי מוגה.

אייך ווי עס רעדט זיך אין די ספרי המוסר והחסידות, נאר איך זאג בלשון בני אדם, אין לאטוויע און פוילן האבען מיר מיסד געווען ישיבות תומכי תמימים, עס איז פריער אויך געווען א ישיבה תו"ת אין פוילן, נאר נאך מיין קומען אהין איז גע־ווארען א שינוי באופן אחר, מ'האט געזעהן מסירת נפש פון יונגעלייט תלמידי הישיבה, בשעת הגזירה ברוסלאנד, און שפעטער ביי די נאציס.

איך האב ניט געהאט קיין טעמים צו פארען לאה"ב נאר מהשגחה פרטית, השגחה פון ישיבות תו"ת, השי"ת האט געהאלפען און עס איז נתיסד געווארען דא א ישיבה, עס איז שוין יעצט צר לנו המקום. מען מיינט ניט גרויסע רומס ווי מ'זאגט אין אמעריקא, נאר אין דעם זין פון ליטע און פוילן, לומדי התורה מתוך הדוחק.

כ'האב ב"ה מבשר צו זיין א בשורה טובה, אז אין מאנטרעאל איז נתיסד געווארען א ישיבה תו"ת און אוי־סער די געקומענע פון שאנכיי איז שוין ב"ה דא א פאר צענדליק קינ־דער תלמידים.

מיר ווילען בעטען ביי די רבנים צו העלפען אין די עבודה אונז און אייך אליין און אלעמען, צו פארצווויי־גען די ישיבה תומכי תמימים.

אח"כ אמר כ"ק אד"ש:

התחלת התורה איז פון בראשית. ספר בראשית איז כולו סיפורים, נאר א פאר מצות זיינען דארט פאראן. סדר פון תורה איז אויך תורה, ועל זה מסרו נפשם בפועל ממש, קלה וחמורה, אל תהי יושב ושוקל, אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותי' לא תדע, רש"י זאגט, לא הי' צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה שהיא מצוה ראשונה. הגם עס איז דאך דא מצות פריער, וואס דער דיוק איז נוגע להלכה, ספר בראשית כולו סיפורים, דער יסוד פון א אידען למען תספר דעם חג החגים יציאת מצרים, וואס אויף דעם איז דער יעוד כימי צאתך מארץ מצרים ראאנו נפלאות, מצות ספור של יצי"מ.

וואס בהשקפה חיצונית...

(חסר השלמת הענין)

וויל איך אויסדריקען דעם העכס־טען דאנק, און ביי מיר דער העכס־טער דאנק איז א סיפור פון טאטען.

אין ווינטער תרע"ז איז פארגע־קומען א אסיפה חשאית אין פט"ב, מ'האט געהאט צונויפגענומען א סכום גדול, עס האט זיך געהאנדלט אז די אנשי חיל ווי זיי זיינען דורכ־געגאנגען אידישע שטעט האבען זיי געמאכט פאגראמען.

דער דאמאלסדיגער הויפט קאמע־דאנט איז געווען ניקאליי ניקאלייע־ווישט. לרגלי המסחר שהי' סוחר יע־רים הי' כ"ק אד"ש מכיר אותו פער־זענליך און האט אמאל געוואלט קויפן ביי איהם וואלד.

ער האט געזאגט אז ער האט א הנאה ווי עס גיסט זיך אידיש בלוט. אז מ'איז געווען ביים קיסר האט ער געענטפערט, אז וואס מער פאג־ראמען אויף אידען פרייט איהם. אז

די שלוחים בעת האסיפה האָבען דאָס איבערגעגעבען, האָט זיך כ"ק אאמו"ר נ"ע פערטראַכט און געזאָגט, אנו אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, וואָס דאָס אַליין איז אַ קללה פון עקבות דמשיחא, און וואָס קען מען נאָך טאָן, ובכה הרבה, און האָט זיך פערטראַכט און האָט געזאָגט, אַז במשך חודש ימים וועט זיך ערגעץ אַנדערש.

ובפורים לסעודה שהי' אצל הר' שמואל גו"א

— ואצל כ"ק אאמו"ר הי' זמנים קבועים וואָס מ'פלעגט שאָפען געלט קערה של צדקה לקופה חשאית, אותו הקערה הי' מעמידים פורים וי"ט כסלו, כ"ק אאמו"ר פלעגט געבען סכומים גדולים. —

ובפורים הנ"ל עשה לגזבר ר' ליב... און ווען מ'האָט געהאַלטען ביי אַ סכום איז משלים צו זיין צו אַ גלייכען מספר פלעגט מען נעמען נאָך אַמאָל, האָט כ"ק אאמו"ר געזאָגט דאָן, אין געלט דארף מען האָבען בען אַ חרש צו ציילען, אַז מ'גיט אויף תורה איז יעדע פרוטה ווערט אלף פעמים ככה.

(ואז אחר חודש ימים, היינו בפורים, נעשה השינוי).

די סכומים וואָס עס איז דאָ געשאָפען געוואָרען זיינען ניט איבערדאָשנד, ווייל עס פאַדערט זיך גרויסע סומעס, טויזנטער, אָבער עס איז ניט די כמות נאָר די נדבת הלב, און עס זאָל זיין הצלחה אלף פעמים ככה.

עס איז ברור בלי שום ספק, אַז נשמתו ורוחו פון כ"ק אאמו"ר איז דאָ און בענטשט אַלעמען באריכות ימים וכט"ס בגו"ר.

די אסיפה איז מיר זייער טייער, ובפרט בהנוגע לתורה, מוסד של מסירת נפש וע"י מסירת נפש, הלואי שיהי' כן להבא. יהי' לי גודל קורת רוח שכל אחד ואחד מהנאספים יחתום בחת"י (לא לשם התחייבות).

(וחתמו כולם והגישו החתימות לכ"ק אד"ש).

יוד כסלו

אין מחשבה איז ניט נוגע דער הפסק פון זמן ומקום. ידיעה וציור קאָן אויפקומען אין גאָר אַ אמת'דיקע הויכע דרגא. די ידיעה דארף זיין אַ ידיעה פנימית, ידיעה ווי על פי חסידות, און נאָכדעם ציור, קען דאָס אויפקומען אויף זייער אַ הויכער דרגא אין ידיעת התורה.

אַ חסידישער סיפור גיט אַריין אַ חיות אין תורה ומצות.

דער אויסשפראַך פון אַ חסידישן איש פשוט איז מיט אַ וואָרימקייט, למשל, אוי, איך האָב נאָך ניט געדאַוונט קיין מנחה, אָדער מעריב והדומה, און זאָגט דאָס מיט אַ תמימות, גיט דאָס אַ חיות אין תורה ומצות.

החסיד הרב ר' אהרן לעווין — הרב דליאזנא — איז געווען אַ בן מאה ושתים עשרה שנה. כסלו תרנ"ט, איז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט

פֿאַרן אין ליאַזנא אויף דער חתונה פון הרב ר' שניאור זלמן בהרב ר' ליב שניאורסאהן מוועליז — בן הרבנית גאלדא בת דודי זקני הרה"ק ר' ברוך שלום — איז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געפֿאַרן בבקור צו הרב ר' אהרן.

הרה"ח ר' אהרן האָט דאָן דער־ציילט להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

א) דער רבי איז געווען אַ מאו־ים'דיקער מענש, אַז מען האָט גע־קוקט אויף אים האָט מען געזעהן אַז ער איז עפּעס אַנדערש ווי אַנדערע.

ב) דער פֿאָטער זיינער — ר' אהרן'ס — האָט אים דערציילט, אַז ר' ברוך ר' משה'ס איז געווען דעם בעל שם טוב'ס אַ תלמיד. ר' ברוך'ס שוועֿר, ר' אברהם דער ישובניק, איז געווען אַ גרויסער למדן, האָט גע־וואוסט אַז עס זיינען פֿאַראַן צדיקים נסתרים וועלכע דיכטן אַפֿ גלות, זיי האָבן פֿיר סימנים: א) זיי זיינען גרויסע לומדים. ב) בעלי מדות טו־בות. ג) נהנים מיגיע כפּיהם. ד) זיי־נען מקרב די פֿראָסטע אידן, בעלי מלאכות, מאַרק אידן און דאַרף גייער.

דעם אַלטן רבי'נס זיידע פון פֿא־טערס צד איז געווען דער גאון און בקי בכמה לשונות און חכמות ר' משה בהגאון ר' יהודה ליב, אַ אייי־ניקל פון הגאון מהר"ל מפּראָג, בן אחר בן הגאונים ר' בצלאל, בנו ר' שמואל, בנו ר' יהודה ליב, איז גע־וועֿן אַ גביר עצום און פֿלעגט פֿאַרן אין אויסלאַנד נאָך סחורות. די שטאָט לייפּציג איז געווען אַ עיר של חכמים בכמה מיני חכמות און קומענדיג אין לייפּציג נאָך סחורה פֿלעגט ר' משה מאָכן אַ נסיעה אין פֿראָג פֿאַרבריי־גען עטלעכע וואָכן צווישן יודעי חכמות און משכילים.

איין מאָל וועֿן ר' משה איז גע־קומען פון לייפּציג האָט ער זיך דערוואוסט פון זיינע ניט אידישע בעקאַנטע סוחרים אַז מען וויל אים — ר' משה'ן — מאָכן פֿאַר שפֿראָכן פֿראָפֿעסאָר, פֿראָנצויזיש און פּויליש אינספּעקטאָר, איז ר' משה אַריבער געפֿאָרן קיין פּוילן.

זיין זון ר' שניאור זלמן איז גע־וועֿן אַ גאון וואָס לא פסק פומי' מגרסא. ער איז געווען דער איידעם פון דעם גאון ר' אברהם ששידך את בתו הרבנית רבקה לו לאשה והיתה למדנית ולמדה יחד עם הרב־נית גיסתה רחל, וכאשר נסע הגאון ר' משה מפּראָג העתיקו בני הגאון ר' משה וחתנו הגאון ר' קדיש לעיר וויטעבסק אשר היתה עיר הגבול בין פּולין ורוסיא — נקראת מאסקוויטן.

בעת ההיא נתפּרסם הצדיק נסתר מורנו ר"י בעש"ט והגאון דש"ז נס־תלק ונשארו בנו הגאון ר' ברוך ובתו הרבנית רבקה בעיר ליאזנא. היתום הצדיק ר' ברוך נעשה תל־מידו של הבעש"ט ואחותו הרבנית רבקה היתה למדנית גדולה וע"פ הוראת הבעש"ט נשאה הגאון הצדיק ר' יוסף יצחק.

אַז איך בין געווען אַ אינגעל — דערציילט הזקן הרב ר' ברוך — פלעגט מיין טאַטע אונז דערציילן אַז ער געדענקט אַז אין וויטעבסק זיי־נען געקומען אידן גבירים און גאו־נים וואָס זיינען אַנטלאָפן פון פּוזנא, ביניהם זיינען געווען גרויסע גבירים.

איך געדענק ווי דער רבי — רבינו הזקן — האָט געדאָוונט און האָט געלייענט אין דער תורה. עס איז געווען אַ פּחד צו הערן און עס פלעגט זיך ווייגען.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר געזאָגט בשם כ"ק אביו הרה"ק מוהר"ש, אַז מורנו הבעש"ט והרב המגיד זיינען כתר דחסידות, עתיק ואריך. הוד כ"ק רבנו הזקן חכמה, הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי בינה, הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צמח צדק דעת. ביי דעם טאָטן — סיים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — האָט דער עצמי'־דיגער חב"ד מאיר געווען אין אַלע עשר כחות, חב"ד חג"ת נהי"מ.

י"ט כסלו

א. מנהג ישראל תורה הוא, ובפרט מנהגי חסידים זיינען תורה שלמה. ביי אונזערע חסידי חב"ד איז דאָ אַ מנהג פון מנהגי חסידי הוד כ"ק רבנו הזקן אַז י"ט כסלו זאָגן מיר גוט יום טוב פאָר און נאָך מעריב, און אַזוי דעם גאַנצן מעת לעת פון י"ט כסלו ווען חסידים טרעפן זיך אין שול אַדער אין גאַס.

חסידים זיינען זיך נוהג טובל זיין זיך קודם תפלת שחרית די"ט כסלו כמנהג המקובל מחסידים הראשונים בשם מורנו הבעש"ט אַז ערב שבת, ערב יום טוב ווי אויך שבת ויום טוב אין דער פרי גייט מען אין מקוה.

די טבילה במקוה שבת פאָרן דאָוונען זען האָבן חסידים הראשונים געהאַלטן פאָר אַ סגולה צו דאָוונען בהתבוננות והתעוררות של דבקות.

ביי זקני חסידי חב"ד איז בקבלה מחסידים הראשונים של הוד כ"ק רבנו הזקן אַז דער מנהג פון יום טוב י"ט כסלו איז אַ יסוד מוסד אין די גילוים פון שמחת י"ט כסלו וואָס הוד כ"ק רבנו הזקן האָט ממשיך געווען מיט זיין מסירת נפש אויף מנהגי חסידי חב"ד.

פאַרשטיין דעם כללות הענין קען מען פון דעם נוסח הברכות, וואָס דער נוסח איז אייגנגעשטעלט אין צוויי חלקים: א) נוסח כללי לכל הברכות ברוך אתה הוי' אלקינו מלך העולם. ב) אַ נוסח פרטי בורא פרי האדמה, העץ, שהכל נהי' בדברו וכן כולן. דער פירוש פון דעם ערשטן חלק ברכה איז ברוך אתה הוי' אלקינו כחינו אונזער קראַפט און חיותינו אונזער חיות איז מלך העולם איז דער חיות פון אַלץ וואָס ער ב"ה האָט באַשאַפען, און די ברכה גיט אידן אַ כוח אין עבודת הבירורים צו פועל זיין די עלי' פון אַלע ענינים הגשמי' אַז זיי זאָלן זיין כלים פנימיים צו גילוי אלקות, און דאָס איז פועל אַ עלי' למעלה מאצילות אין אין סוף הבלי גבול.

ב. מען דאַרף צונויפקלייבן דעם רבי'נס צען ניגונים און גוט איינ'־חזר'ן אַז מען זאָל זיי זינגען בסדר מסודר, און השי"ת זאָל אונז, חסידי חב"ד, בענטשען אַז מיר זאָלן דער־הערן אין אַ פנימית.

ג. י"ט כסלו תרמ"ו איז דער טאַטע געווען אין יאַלטא, מיט אים איז געווען הרב שניאור זלמן סלונים פון חברון.

י"ט כסלו די ערשטע נאַכט האַבען זיי — כ"ק אאמו"ר הרה"ק והרש"ז סלונים — צוזאַמען געלערנט. חסידים זיינען דאָרט כמעט ניט געווען, נאָר עטלעכע יונגעלײַט בני תורה דאָרטיגע איינוואוינער. פילייכט האָבען זיי געוואוסט פון דעם יום טוב י"ט כסלו, אָבער צו עניני חסידות האָבען זיי קיין שייכות ניט געהאַט.

וואָס דער טאַטע מיט הרש"ז סלונים האָבען געלערנט האָב איך דאָן ניט פאַרשטאַנען, אָבער בתוך הדברים זיינען געווען אַזעלכע ענינים, וואָס איך האָב אויך פאַרשטאַנען לפי ערכי.

יעקב אבינו וועז ער איז געגאַנגען מיט זיין פּעקעלע סחורה פון לבנ'ען וואָס על פּי התורה און על פּי חסידות איז דאָס דער סוד הבירורים, האָט ער מיטגענומען נשמות צו לערנען מיט זיי, און איז געגאַנגען מברר זיין עשו'ן.

עשו איז דער קעסל פון מניעות ועכובים פון גלות אויף דער עבודה פון לימוד התורה און קיום המצות.

יעקב אבינו איז תפארת דאצילות. דאָס איז די מדריגת היופי דאצילות. אברהם אבינו איז חסד דאצילות, עס איז טאַקע מדריגת האצילות, און עס איז דער יופי פון אצילות, אָבער אין חסד איז פאַראַן אַ חסרון, עס איז חסד לכל, לו ישמעאל יחי' לפניך, טאַקע לפניך, אַ לעבן פון לפניך אָבער דאָך אַ ישמעאל אַ פּרא אדם. יצחק אבינו איז גבורה דאצילות, תגבורת החיות אין אלקות מיט אַ תוקף, ער זעט אין אַלעמען — אפילו אין עשו'ן — מעלות און בענטשט אים. יעקב איז תפארת דאצילות, ער איז כולל האהבה דאברהם און התוקף דיצחק און מיט דעם יופי לאָזט זיך יעקב אָבינו פון אצילות אין וועג אַרײַן, אין אַ ישובים פון אידן, שטעט, דערפער און קרעטשמעס פון דער גשמיות'דיקער וועלט.

יעקב אבינו איז געגאַנגען מיט זיין פּעקעלע סחורה מברר צו זיין די דברים הגשמיים פון עולם העשי' אין שלשה אופנים: א) תפלה. ב) דורון. ג) מלחמה. וואָס אין יעדן פון די דריי זיינען אויך דאָ די אַנדערע צוויי, עס קען ניט זיין קיין דורון אַן תפלה ומלחמה און עס קען ניט זיין קיין תפלה אַן דורון ומלחמה און עס קען ניט זיין קיין מלחמה אַן דורון ותפלה.

ד. דעם דרש אויף די מאורעות העולם וועל איך לאָזן פאַר דרשנים.

די גמרא זאָגט אין זבחים דורון זה קרבן עולה. עס זיינען דאָך דאָ נאָך קרבנות, תודה חטאת ושלמים, נאָר אַ דורון איז דוקא אַ עולה. עולה איז דער פּירוש אַ הויב טאָן זיך, און דאָס איז שייך צו יעדערן, צדיקים ובינונים וגם אלו שנא' עליהם בלקו"א ומי שחטא ופגם והעביר את הדרך. יעדער קען זיך אַ הויב טאָן און דאָס איז דער פּירוש דורון זו עולה, אַז עס זאָל זיין דער דורון דאָרף מען זוכה זיין להיות עולה.

אַ הויב טאָן זיך. מלחמה דאָס איז די מלחמת היצר אין פּועל, יעדערער זאָל אַרויס פון בלאָטע.

ה. דרך איש ישר בעיניו. אויף דעם צווייטן זעט מען אַלץ אַבער ניט אויף זיך. מען זעט יענעמס חסרונות, יענער האָט צייט, ער וועלט אויסגעהאַלטן פון די קינדער קען ער דאָך זאָגן אַ פּאָר קאָפּיטלעך תהלים פאַרן דאָוונען, דעם יום תה־לים נאָכן דאָוונען, אַבער זיך איז מען מצדיק. עס איז קיין צייט ניטא: ער דאַרף מאָכן טיי, גיין אין קראָם, קויפן פּוטער צום צובייסן, און דאָס אַלץ זיינען ביי אים דברים המוכר־חים. עד האָט גאָר קיין חוש ניט צו טראַכטן אַז עס קען גאָר זיין אַז מען קען אינגאַנצן אויסקומען אָן דעם. דער צעטל פון התנצלות וואַקסט, מען ליגט אין בלאָטע און מען וויל ניט אַרויסקריכן פון דאָרט, מען האָט אַ געשמאַק אין דעם, עס איז אַ איישישאָקער חן מקום על יושביו, עס איז אַ געשטאַנקיגער רחמנות אויף אים.

ו. אין די צייט פון הוד כ"ק רבנו הזקן זיינען געווען צוויי ברידער, אייגער איז געווען פון די חסידי רבנו הזקן און ער איז געווען אַ אַרימאַן, דער צווייטער איז ניט גע־ווען קיין חסיד און איז געווען רייך. אַמאָל ווען דער אַרימער ברודער האָט געדאַרפט חתונה מאַכען זיין טאָכ־טער איז ער געפאָרען צו זיין רייכען ברודער, בעטען ביי אים הילף. דער רייכער ברודער האָט זיך זעהר דער־פרייט מיט דעם אורח און האָט אים זעהר מקרב געווען און האָט אים געבעטען צו פאַרבלייבען ביי אים עטליכע טעג. דער רייכער ברודער האָט אים אַרומגעפירט וויזען זיין גרויסע פיל צימערדיגע וואוינונג. אין דעם חדר שלאָפט ער, אין דעם צווייטן חדר עסט ער און אין דעם דריטען חדר נעמט ער אויף געסט און אין דעם פערטען חדר וואַרטען די מענשען וועלכע קומען אויפגע־נומען צו ווערן פון אים. רופט זיך אָפּ דער ברודער דער חסיד, ער פאַרשטייט גאָרניט ווי אַזוי אַ מענש ביי זיך אין דער היים זאָל האָבן אַזוי פיל פּיזור הנפש, וסיים, טובי' איך דאַרף האָבן 50 קאָרבן אויף חתונה מאַכן מיין טאָכטער, גיב מיר וועל איך אַוועקפאָרן. האָט דער רייכער ברודער אים אָנגעהויבען מפציר זיין ער זאָל נאָך בלייבען אַ שטיקעל צייט ביי אים, און מיט גרויס שווע־ריגקייט האָט ער ביי אים דאָס גע־פּועל'ט. אינצווישן האָט ער וויטער אָנגעהויבען זיך אויסצולויבען מיט זיין גרויס עשירות און האָט דער־ביי אַ קרעכץ געטאָן. פרעגט אים דער ברודער דער חסיד, אַז דו ביזט אַזוי רייך איז פאַרוואָס קרעכ־צעסטו? נאָר איך וועל דיר זאָגען, עס איז פאַראַן אַ חי' וואָס איך וויל ניט אָנרופן איר נאָמען, ליגט זי ביזן נאָז אין בלאָטע און קרעכצעט וואָס די בלאָטע איז ביזן נאָז און ניט אַריבערן קאָפּ.

ז. איינער פון די חסידים הגדולים אין שקלאָוו, אַ בר דעת אין נגלה און אין חסידות, אַ מיוחס און אַ עשיר גדול איז נהפך עליו הגלגל און איז געקומען צו רבנו הזקן און האָט זיך זעהר געקלאָגט אויף זיין

ביטערען מצב. האָט אים רבנו הזקן געענטפערט, דו זאָגסט אַלץ וואָס דו דאַרפסט, אויף וואָס דאַרף מען דיך, דאָס זאָגסטו ניט.

די שטאַרקע ווערטער פון הוד כ"ק רבנו הזקן האָבן אַזוי געווירקט אויפן חסיד, אַז ער איז געפאַלען אין חלשות פון רוב צער פון די דברי הרב.

זלמן, דעם רבי'נס משרת, צוזאַמען מיט נאָך אַ יונגעמאַן האָבן אַרויס־געטראָגן דעם גע'חלש'טן חסיד.

ח. אַמעריקאַנער אידן בכלל און רבנים וראשי ישיבות בפרט וועלן אי"ה זעהען דעם אור וואָס תלמידי ישיבת תומכי תמימים דליובאַוויטש אין אַמעריקע וועלן אויפטאָן אין אַמעריקא און זיי — די רבנים — וועלן זיך כאַפן וואָס זיי האָבן פאַר־שלאָפן די צייט און וועלן בעזרת השי"ת אָנהויבן טאָן אין הרבצת התורה בירא'ת שמים.

אשרינו ומה טוב חלקינו, חלק אנ"ש, ומה נעים גורל הרבנים וה־תומכים וועלכע האָבן געהאַלפן אויס־צוהאָדעווען, בעזרת השי"ת, תלמידי תומכי תמימים אין אַמעריקא אַזוי ווי אין דער רוסישער און פּוילישער גלות־היים.

א' דחנוכה

די רייד וואָס כ"ק אדמו"ר שליט"א האָט געהעדט אויף דער אסיפה פון עסקנים נכבדים פון שוויץ וועגן דעם בנין פאַר דער ישיבה תומכי תמימים אין ברוקלין, אור ליום כ"ה כסלו, נר ראשון דחנוכה.

די חז"ל ברענגען * אַ מעשה פון ר' יוסי וועלכער איז געקומען אין אַ שטאָט און געבעטן מען זאָל אים ברענגען די נטורי קרתא (די הי־טער פון שטאָט), האָבען זיי אים געבראַכט די פּשוטע שטאָט היטערס. האָט ר' יוסי זיי געענטפערט, זיי זיינען ניט די נטורי קרתא נאָר די מחריבי קרתא, די אמת'ע נטורי קרתא, דאָס זיינען די בני תורה, די תנוקות של בית רבן וכו'. — אין די איצטיקע צייט, אין דעם מצב, דאַרפן אַלע געפינען אַ שוץ, אַ זכות צו באַשיצט ווערן פון די סכנה. אַני חומה — זו תורה, תורה איז אַ חומה, אַ שוץ וואַנט, וואו מען קען זיך אויסהיטען.

די חז"ל זאָגען ** אַז תורה און מצות זיינען מגינה ומצלא (באַשיצען און ראַטעווען), נאָר תורה איז סיי בעידנא דעסיק און סיי בעידנא דלא עסיק בה מגינא ומצלא (ד. ה. סיי ווען מען לערנט און סיי ווען מען לערנט ניט אין דעם מאָמענט איז טוט זי באַשיצען און ראַטעווען), אָבער מצוה איז נאָר אין דער צייט ווען עסיק בה, דאָן איז דאָס מגינא ומצלא וכו'.

---

*) ריש איכ"ר.

**) סוטה כא. וצ"ע.

אייגענטלעך דאַרף מען פאַרשטיין וואָס איז דער חילוק פון תורה ביז מצוה, תורה איז דאָך דער ביאור אויף מצוות, אויך איז דאָך תורה אַליין אַ מצוה בפני עצמה צו לער־נען תורה, איז פאַרוואָס איז תורה שטענדיג מגינא ומצלא און מצוה נאָר בעידנא דעסיק בה?

נאָר דער תירוץ ליגט אין לשון הגמרא אַליין. אַ מצוה איז דאָך נאָר בעת מען טוט די מצוה, למשל ווען מען האַלט דעם אתרוג, דאַן איז די מצוה, אָבער ווען עס האַלט ניט דעם אתרוג אין האַנט, טוט עס דאָך דאַן ניט די מצוה. תורה אָבער איז אפילו בעידנא "דלא" — אויך "עסיק" בה. אָט ווי איצט, מיר זיצען דאָ, הגם מיר לערנען ניט אָבער מען איז אויך עסיק וועגען תורה.

עס איז ב"ה געגרינדעט געוואָרען דאָ אַ ישיבה תומכי תמימים און אין די קורצע צייט האָבען מיר מצליח געווען בעזה"י אַז עס זיינען דאָ פיל תלמידים אוך עס איז איצט געקומען, ליידער אָדער ב"ה, דער־צו, אַז צר לנו המקום, עס איז קליין דער אָרט פאַר די תלמידים וועלכע זיינען שוין דאָ אוך עס איז ניטאָ קיין פּלאַץ אויף די תלמידים, וועל־כע בעטען זיך אַריינגעמען זיי אין דער ישיבה. מיר מחען איצט האָ־בען אַ בנין פאַר דער ישיבה אוך איך בעט די אַלע אָנווועזנדע נע־מען אָנטייל אוך אַריינגיין אין דער קאָמיטע אויף צו שאַפען די נויטיגע פאָנדען אויף דעם בנין.

(נאָכדעם ווי עס האָבן געערעדט חדב"נ הרב שמרי' גוראַרי', מר א. ב. קרעמער, הרב ריווקין, הרב דר. קאַרלעבאַך און דר. שאַפּירא (זון פון קאָוונער רב) האָט דער רבי, כ"ק אד"ש, ווייטער געזאָגט:)

די ישיבה תומכי תמימים דאָ גייט מען ניט יעצט גרינדען, עס איז שוין פריער אויך געווען. עס איז דאָ אַ דיעה אין חקירה, אַז ווען אייניער גיט אַ בלאָז גיט דאָס אַ שטויס די לופט און דאָס גייט דורך דעם גאַנצען ערד קוגעל. תודה איז אויך אַזוי. וועז די ישיבה איז געווען אין יוראָפּ האָט דאָס זיך דערהערט, ניט געהערט, נאָר דערהערט אויך אין אַמעריקא, ניט נאָר וועגען געלט פאַר די ישיבות נאָר איך מיין אין רוח־ניות. תורה וועלט אָנגערופען אור, תורה אור, מצוה וועלט אָנגערופען נר, נר מצוה, תורה איז אור, דאָס פאַרלייכט אויך פון וויטענס, עס איז דאָ אַ לשון אין מדרש אַז תורה דאָס איז אַ פּנס אור (אַ ליכט טורם) וואָס לייכט, איז אויך דאָן וועז די ישיבה איז געווען אין יוראָפּ האָט דאָס געשיינט אויך אין אַמעריקא, בפרט איצט וועז די ישיבה איז שוין פאַראַן דאָ. איך בעט ניט העל־פען גרינדען, די ישיבה איז שוין דאָ ב"ה, נאָר איך בעט צו העלפען וויטער צו פירען. עס איז ביי מיר אַ גרויסער וואונדער אויף דעם גרוי־סען דראַנג פון די תלמידים אין די ישיבה, דאָס איז אַ ג־טלעכע זאַך. אין מאָנטרעאַל איז במשך אייניגע וואָכען זינט די ישיבה האָט זיך דאָרט אָנגעפאָנגען איז שוין ב"ה דאָ ביי פערציג תלמידים, דאָס איז ג־טליך, דער אויבערשטער אַליין פירט די תורה.

מען האָט דאָ דערמאָנט וועגען מרדכי היהודי, האָב איך זיך דערמאָנט אָ מעשה פון מין זיידען (כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע) וועלכן ער איז געווען אויף אָ אסיפה אין פּעטערבורג און עס איז אָנגעוענדט געווען באָוואוסטע עסקנים, גרויסע גבירים, וועלכע זיינען צו תורה געווען זייער נאָענט און פּלעגען געבען גרויסע סכומים, אָבער וועגן ס'איז געקומען צו ענינים פון מסירת נפש האָבען זיי זיך אָפּגעדוקט. האָט זיי דער זיידע געזאָגט:

ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו וגו', דאָס מיינט, די זאַך וועט זיך סיי ווי אָפּטאָן, אָבער איר וועט "אונז" פאַרלירען, איר וועט אָנגעוארן דעם זכות. איך האָב דאָ געהערט אָז אייניגע פון די אָנגעזעענדע זיינען אויף עושה מסכים (אָליין מיטהעלפען אין דעם בנין) אָבער אויף מעשה ניט (אויף אַרייִנגיין אין קאָמיטע שאָפען אָנדערע). עס שטייט דאָך אָבער גדול המעשה יותר מן העושה וכו'. איך וויל זאָגען אָז עס איז פאַר זיי אָ גרויסער זכות, ניט די זאַך דאָרף זיי, נאָר זיי דאַרפען די זאַך וכו'. איך דאָנק די אָלע נאספים וואָס זיינען געקומען און די וועלכע האָבען צוגעזאָגט אַרייִנגיין אין קאָמיטע, און ראָט די אָנדערע וועלכע האָבען נאָך ניט צוגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פאַרטראָכטען און יע אַרייִנגיין אין דעם, ובזכות זה נזכה לגאולה שלימה בקרוב.

יום ב', ערב נר ה' של חנוכה

בעת חגיגת חנוכה בישיבת תו"ת, ברוקלין, נ. י.

א. חנוכה איז אָ אויסערגעווייִנלעכער יו"ט. בכלל חנוכה איז אָ יו"ט פון ניצוח מלחמה. אידן זיינען ניט פּאַציג צו מלחמות, פּאַציג זיינען זיי צו מלחמת התורה. אָ אידישער גוף איז זייער טייער, כמו הנשמה. די גמרא זאָגט כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, שכל אנושי קען דאָס ניט פאַרשטיין ווי אָזוי איז דאָס, אָז נפש אחת איז עולם מלא, אָבער אין רז"ל איז דאָס מבואר, מהמאמר דאדר"נ כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא כנגדו באדם, דער עולם איז אָ גוף גדול און דער גוף איז אָ עולם קטן. אויף מתקן זיין דעם עולם, איז הגם דער גוף פון אָ אידן איז זייער טייער, מ"מ שטעלן זיי זיך ניט אָפּ פון מלחמת הגוף, וועגן ס'האָלט ביי מס"נ אויף תורה. אחד הי' אברהם, אאע"ה האָט זיך מוסר נפש געווען כדי לפרסם דעם "אחד" בעולם. מס"נ דאברהם אינו כמו מס"נ דר"ע, ר"ע האָט געזאָגט מתי יבוא לידי ואקימנה, אאע"ה האָט ניט געזוכט מס"נ, ער האָט געוואוסט אָז עס איז דאָ אָ נמרוד וואָס המריד את העולם כולו כנגד הקב"ה, האָט ער זיך מוסר נפש געווען אויף מפרסם זיין אלקותו ית' בעולם.

ב. די יונים האָבן געוואוסט אָז די אידן זיינען אָ עם חכם ונבון, דאָרף מען פירן די מלחמה כנגדם באופן אחר. די יונים האָבן געוואָלט געבן די אידן, דעם עם חכם ונבון אָ אַנדער

חכמה, כנגד חכמת התורה. אויף מצות פון שכל אנושי כמו כיבוד או"א, גזל, גניבה, רציחה, האָבן זיי מסכים געווען, זייער מלחמה איז געווען געגען די „חוקי רצונך", להשכיחם תורתך ול־העבירם מחוקי רצונך. להשכיחם תור־תך, אַז דאָס איז תורת ה'; ולהעבירם „מחוקי" רצונך. מתתי' ובניו זיינען אַרויסגעגאַנגען מיט די שווערדן: מי לה' אלי, און שמע ישראל, און האָבן ב"ה מנצח געווען. מען דאַרף וויסן אַז מצות זיינען חוקי רצונך, וואָס אפילו די דברים המותרים, וואָס עפ"י דין מעג מען, מ"מ דאַרף מען אין דעם זיין נזהר, ניט שערן די באַרד, גיין אין ציצית און ניט שעמען זיך, בכלל דאַרף מען וויסן אַז עס גייט אַ איד. די גאונים וואָס האָבן מתיר געווען ליטול הזקן בסם, וואָס דער היתר איז עפ"י דין, אָבער אויף זייערע פלייצעס שטיצן זיך די וואָס זיינען עובר על חמשה לאוין, מ'מאַכט ניט קיין חילוק מיט סם, מיט אַ מעסער. עס דאַרף זיך דערהערן די חוקי רצונך, מען דאַרף וויסן דעם ערשטן סעיף פון שו"ע ואל יבוש מן המלעיגים.

ג. אַז מיר זיינען געווען אין רוס־לאַנד און עס איז געווען אימת מות ממש צו טאָן פאַר תורה ובאסיפה ידועה שהיתה אמרו אַז מען וועט כאַפן וועט מען אַרעסטירן, און די רבנים פון רוסלאַנד ובפרט הרב לעוויטין, וויסן וואָס דאַמאַלסט האָט געמיינט אַרעסט אין רוסלאַנד, האָב איך דאָן געזאָגט צו די נאספים, עס וועט קומען אַ צייט ווען מ'וועט ביינקען נאָך דעם, מ'דאַרף אַריינכאַפן וואָס מ'קען. יענעם זאָגן גיין אויף קידוש השם, טאָר מען ניט, זוכן קידוש השם אַליין, דאַרף מען ניט, נאָר איך בין גרייט, און איר טוט ווי איר פאַרשטייט וכו'.

איצטער איז אַ צייט וואָס מען דאַרף אַריינכאַפן, ביז איצטער איז געווען גלות, אָבער דער אויבערשטער זאָגט, עד פה תבא, הקב"ה וויל מער ניט וואַרטן, אָדער דער וועג צו תשובה, אָדער . . . פאַרקערט, וויל איך ניט זאָגן. דער אעפ"י שחטא ישראל הוא, אָט דער לימוד פון אעפ"י . . . איז איצטער ניטאָ, ער איז געבאָרן אַ איד און מוז בלייבן אַ איד.

וואָס האָט מיין אויער געזינדיקט, אַז איך זאָל הערן אַזעלכע ווערטער. עס קומט צו מיר אַ איד און בעט ביי מיר אַ ברכה, על ענינו הפרטים. אַ רופא בין איך ניט, איך גיב ניט קיין רפואות, איך גיב אַ ברכה בשם התורה ובזכות מיינע הייליקע עלטערן, פרעג איך ביי דעם איד, אַז דו קומסט צו מיר און גלויבסט אין מיר, פאַרוואָס גלויבסטו ניט אין רבש"ע ובמצוו־תיו, זאָגט ער מיר אַז דאָ אין אמע־ריקא איז דאָ אויסגעשפילטע מצוות, אַזוי האָט ער געהערט פון זיין רבייי. וואָס הייסט עפעס אויסגעשפילטע מצוות? תורה ומצות זיינען נצחיים בכל זמן ומקום.

די טריפה תלמוד תורה'ס, די טריפה ראַבייס, די טריפה טיטשערס, די על־טערן וואָס פירן זייערע קינדער צו אַזעלכע טיטשערס, פירן זייערע קינ־דער צו שמד ר"ל, עס איז גלייכער אַז די קינדער זאָלן לערנען ביי אַ גוי, אַיידער ביי אַזעלכע טיטשערס.

דער אויר דאָ אין אַמעריקא איז זייער מקולקל, אין רוסלאַנד ווען מ'איז געווען מיט 300 יונגעלייט, וועלכע

האבן זיך מוסר נפש געווען פאר תורה, איז דער אויר ניט געווען אזוי מקולקל ווי דא.

ד. איך וויל מיינע ווערטער זאלן געהערט ווערן פון איין עק מדינה צו דעם צווייטען. איך פיר דורך דאס שליחות נאך וואס מען האט אונז געשיקט אין אמעריקא, אן מחלוקת. איך וויים אז יעדער ענין וואס איך טו האב איך מנגדים, אבער מיר פירן זיך דורך אונזערס בעזה"י. מיר ווילן ניט קיינעם איבערצייגן ניט דעם פרינ־ציפל אין תלמוד תורה, דעם מחלל שבת, כשם שאי אפשר לפתות המלאך המות שלא יהרוג, כן אי אפשר איבער־צורעדן דעם פרינציפל אז מען זאל לערנען חומש כהוויתו ווי מען דארף. מ'מוז וויסן אז אויב מען דארף לערנען אנדערע לימודים (לימודי חול — המעתיק) איז דאס נאר בהכרח, אבער ניט נאכגעבן די שטונדע, דאס בשום אופן ניט. די וואס וואקלען זיך, אמאל אזוי און אמאל אזוי, דארפן וויסן, אז דער ים האט זיך ניט געשפאלטן באלד. פריער דארף מען ארויינשפרינגען אין ים, מ'דארף ניט נתפעל ווערן פאר קיינעם, הן בני ברית והן פאר אינם בני ברית, מ'דארף קלאר מאכן, אז אויף תורה ומצות האבן מיר אויף זיך קיינע בעלי בתים ניט. מ'דארף העלפן אלע ישיבות אבער נאר אזעלכע ישיבות, אין וועלכע מ'לערנט מיט יר־את שמים. מען דארף טאן אן שום משא פנים צו קיינעם. איך מאן ביי איך ניט נאר געלט, געלט וועט ממילא זיין, וארובות השמים נפתחו, עס וועט זיך שיטן אין קופעס, קופעס. איך מאן ביי איך דעם אידישן כח. טאטעס, מאמעס, באבעס און זיידעס, שיקט אייערע קינדער אין א כשר'ע תלמוד תורה, וואו מען לערנט אלף בית, קמץ אלף א. עס איז ב"ה היינט דא א פולע כשר'ע תלמוד תורה'ס. איצטער איז די צייט, וואס מען דארף האבן די אמת'ע נטורי קרתא, דאס זיינען די תינוקות של בית רבן.

ה. דער יו"ט פון די 5טע ליכטל איז א חסידישער יום טוב, חסידים זיינען דאן באפרייט געווארן פון תפיסא, אדמו"ר הזקן יצא ביי"ט כסלו והחסידים שישבו עמו יצאו בה' חנוכה. וואס דאס איז א הוראה, הגם ער וויים די זאך מ"מ דארף מען אנווייזן, חסי־דים האבן געהאט מס"נ אויף לקבוע מדות טובות. א חסידישער יו"ט איז ניט נאר א יו"ט פאר חסידים, עס איז נוגע דעם כלל ישראל.

ו. דאס וואס מ'האט אין אמעריקא ביז איצט ניט געקענט מאכן, האבן מיר ב"ה באווייזן, מ'קען זען וואס עטלעכע תלמידים תמימים האבן אויפ־געטאן אין קענעדע.

דער אויבערשטער וועט געוויס צו־נעמען אונזערע תפלות, טרערן, תעני־תים, און השי"ת זאל געבן אלעמען א התעוררות תשובה שלימה, און מיר זאלן זוכה זיין אין גיכן לקבל פני משיח צדקנו אמן.

ש"ק פ' שמות, כ"א טבת

שיחה א.

מנהגי ליובאוויטש זיינען מיוסדים ניט נאָר אויף הלכה אָדער הידור מצוה, נאָר אויך אויף ענינים רוחניים וואָס זיינען נוגע בנפש. זיי שטעלן אָנועק אויף אַ בסיס של עבודה דעם אַלגעמיינעם מהלך רוח פון אַ אידן, אַז ער און זיינע בני בית וועלכע בעלויכטען פון דעם רוח טהרה וועלכען די מנהגים ברייגגען.

אין מנהגי ליובאָוויטש זיינען פאַראַן אַלגעמיינע מנהגים, דאָס הייסט פאַר אַלעמען, און זיינען פאַראַן מנהגים וואָס נאָר די נשיאים, די רביים, האָבן זיך אַזוי נוהג געווען [1].

די קריאה שנים מקרא ואחד תרגום, ווי עס ווערט אָנגערופן „מעביר זיין די סדרה", ווייסן אַלע אידן אַז לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור [2]. הגם עס זיינען דאָ כמה פירושים אין דעם מאמר — וועגן דעם זמן השלמת הפרשה — אָבער דער ריכטיקער זמן אויף דעם איז ביז שבת אין דער פרי צום דאָוונען.

בשעת קריאת התורה באַדאַרף מען הערן מפי הקורא וואָס ער לייענט מתוך הספר תורה. און אַזוי האָרב איז דער ענין פון הערן קריאת הפרשה מפי הקורא בתורה [3], אַז אַפילו דער עולה לתורה וועלכער מאַכט די ברכת התורה באַדאַרף נאָכזאָגן דעם בעל־קורא זייער שטיל, ווייל תרי קלא לא משתמעי [4].

נשיאי חב"ד פלעגן אָנהויבן די קריאת פרשת השבוע, מעביר זיין אין פרשה אָדער צווי בליל ה' אור ליום הששי, וביום הששי אחר חצות פלעגט מען אָנהויבן נאָך אָמאָל פון אָנהויב און מעביר זיין די גאַנצע סדרה מיט דער הפטרה, וביום השבת קודם התפלה פלעגן זיי מעביר זיין נאָך אָמאָל פון שביעי [5].

* * *

באַ די חסידי חב"ד איז מקובל מדור דור דעם אַלטן רבינ'ס אַ תקנה אַז אַלע טאָג זאָל מען לערנען אַ פרשה חומש מיט פירוש רש"י פון דער וואָך־סדרה, און אַזוי האָבן זיך אויך נוהג געווען די רביים נשיאי חסידי חב"ד.

די רביים, נשיאי חב"ד, האָבן זיך נוהג געווען, אַז לבד פירוש רש"י פלעגען זיי לערנען נאָך אַ פירוש: אייך יאָר פלעגט דאָס זיין דער פירוש ראב"ע, דעם צווייטן יאָר דער פירוש רמב"ן אָדער אור החיים. אייניגער פון די רביים האָט אָמאָל בוחר געווען פאַר דעם צווייטן פירוש דעם פירוש פנים יפות.

די רביים, נשיאי חב"ד, זאָגן אַז שנים מקרא ואחד תרגום איז אַ הלכה, דער פירוש רש"י וואָס מען לערנט איז דאָס אַ ענין פון יראת שמים, ווי עס

---

1) ראה לקו"ד כה שבט תרצו אות א.
2) ברכות ח, א.
3) ראה מודעה רבה לכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (בקובץ מכתבים א, יוד).
4) ראה טושו"ע או"ח ס' קמא. שו"ת צ"צ חאו"ח ס' לה.
5) ראה „היום יום" ע' ח.

שטייט אין שלחן ערוך [6]) וירא שמים יקרא תרגום וגם פרש"י, דאָס הייסט אַז דער פירוש רש"י איז אַ סגולה צו יראת שמים.

די כוונה פון די רביים נשיאי חב"ד אין דעם וואָס זיי האָבן געלערנט נאָך אַ פירוש — חוץ די פירושים פון תרגום און רש"י — איז געווען — צו מקשר זיין זיך מיט דער נשמה קדושה פון מחבר הפירוש, וואָס מיט דער התקשרות און דביקות עפענט מען אויף אַ צנור אין השגת וידיעת התורה, וואָס די התחלה פון אַלע חדושי תורה, הן אין סוגיות הש"ס און הן אין הלכה פון ד' חלקי שלחן ערוך, איז תלוי אין דער ידיעה פון דער קדושה וועלכע איז פאַראַן אין די אותיות התורה שבכתב.

די ידיעה אין קדושת האותיות שבתורה עפענט אויף אַ צנור אין ידיעת והשגת התורה, אַז די חדושי התורה וואָס מען איז מחדש זיינען אמת'ע.

* * *

איינמאָל זיינען אַ פאָר יונגע לייט לומדים געזעסן און געלערנט מיט גרויס געשמאַק און מיט אַ קאָך, יעדער פון זיי האָט מחדש געווען אייגענע תורה מיט גרויס פלפול. איינער פון זיי האָט מחדש געווען אַ לשיטתו פון רבא'ן אין אַ סוגיא אין עירובין מיט אַ סוגיא אין כתובות און איז געווען זייער צופרידן מיט זיין גרויסן פלפול.

ביים טיש אין בית המדרש וואו זיי האָבן געלערנט זיינען אויך געזעסן אַ פאָר חסידים לומדים און האָבן זיך צוגעהערט צו די חידושי תורה פון די יונגע לייט, און הגם זיי זיינען די חדושי תורה ניט געפעלן געווען האָבן זיי געשוויגן. אָבער ווען דער יונגער מאַן האָט אָנגעהויבן זאָגן דעם לשיטתו, האָט שוין איינער פון די חסידישע לומדים זיך ניט געקענט איינהאַלטן און האָט זיך אָפּגערופן צו דעם מחדש הלשיטתי': מילא אַז איר פייניגט די תנאים און אמוראים מיט אייערע חידושי תורה אויפן אָרט איז נאָך צו פאַרליידן, אָבער וואָס האָסטו צו רבא'ן צו פירן אים אַ געבונדענעם בשלשלאות של ברזל פון עירובין אין כתובות.

* * *

אמת'ע חידושי תורה הויבט זיך אָן פון ידיעת קדושת האותיות שבתורה שבכתב, וואָס דאָס איז דער צנור פון גילוי התורה. און דער פתיחת הצנור איז ע"פ רוב דורך אַ דביקות און התקשרות אין אַ נשמה פון אַ צדיק, און עס איז ידוע אַז התקשרות איז נאָר וועג מען לערנט די חידושי תורה וואָס דער צדיק האָט מחדש געווען.

עס איז אַ מעשה ידוע:

אַ חסיד האָט געזאָגט צו אַ רבי'ן אַז ער וויל זיך זיינער אַ מקושר. האָט אים דער רבי געענטפערט, אַז ער זאָל לערנען זיינע חסידות וועט ער ווערן זיינער אַ מקושר, וואָרום התקשרות איז נאָר דורך תורה.

דאָס איז אָלץ אַ הקדמה צום סיפור המעשה וואָס איך וועל אייך דערציילן.

* * *

פון דעם יאָר תרמח איז אין די זמנים וועג דער פאָטער איז געווען

---

6) או"ח ס' רפה ס"ג.

אין דער היים (צוליב זיין שוואכן געזונט צושטאַנד פלעגט ער אָפטער פֿאָרן אין פֿאַרשידענע קוהר פלעצער) פלעגט ער מיך מקרב זיין מיט אַ חסידישן קירוב פנימי. און פון צייט צו צייט, אונטער דער השפעה פון החסיד ר' חנוך העגדיל נ"ע [7], וועל־כער איז געווען איינער פון מיינע מדריכים, האָב איך אָנגעפֿאַנגען מער צו בעגרייפן די חסידישע הדרכה. —

תרנא שבת פרשה לך לך, אין דער־פרי פֿאָרן דאַוונען בין איך אַריין צום פאָטער אין צימער. איך האָב אים גע־טראָפן זיצנדיק ביים טיש זייער אויפ־געלייגט. ער האָט מעביר געווען די סדרה און טערען האָבן זיך געגאָסן פון זיינע אויגן. איך בין געוואָרן זייער איבעראַשט ניט פֿאַרשטייענדיק ווי איז דאָס ביידע זאַכן צוזאַמען, אַ געהויבע־נע שטימונג און וויינען, אָבער פרעגן האָב איך ניט געוואָגט.

יענעם שבת — ווי אַלע שבת — האָט דער פאָטער שפּעט געדאַוונט, און ווי דער סדר הרגיל איז געווען אין די ווינטער שבתים, האָט ער נאָכן דאַוונען געמאַכט קידוש געגאַנגען מנחה דאַוונען און נאָך מנחה, קורץ פאַר דער שקיעה געוואָשן זיך צו סעודת שבת.

דאָן — ווינטער תרנא — איז גע־ווען דער סדר אַז מוצאי שבת פלעגט מיך דער פאָטער פֿאָרהערן אין דעם וואָס איך האָב געלערנט במשך פון דער וואָך, און אויך דעם משניות וואָס איך האָב אויסגעחזרט בעל פה, און נאָכן פֿאָרהערן, ווען דער פאָטער פלעגט זיין צופרידן, פלעגט ער מיר געבן אַ מתנה. די מתנה איז באַשטאַנען פון דערציילן מיר אַ ספור און אָנדייטן און ערקלערן דעם בכן — היוצא פון דעם ספור, אָדער ער פלעגט מיר שענקען אַ מאמר.

דאָס זעלבע איז אויך געווען יענעם שבת פרשה לך לך. דער פאָטער האָט מיר פֿאָרהערט און האָט מיר געשענקט דעם מאמר ת"ר נר חנוכה, רמג [8].

מיר האָט זיך זייער געוואָלט וויסן פֿאַרוואָס דער פאָטער האָט אין דער־פרי ביים מעביר זיין די סדרה געווויינט האָבנדיק דערצו אַ געהויבענע שטי־מונג, איך בין געשטאַנען אין פֿאַר־לעגנהייט, ניט קענענדיק זיך באַ־שליסן פרעגן אָדער ניט.

דער פאָטער האָט באַמערקט מיין פֿאַרלעגנהייט, האָט ער מיך געפרעגט וואָס שטיי איך עפּעס אָזוי, אויב איך האָב עפּעס צו זאָגן זאָל איך זאָגן. האָב איך באַשלאָסן צו פרעגן און האָב געפרעגט.

דער פאָטער האָט מיר געענטפערט אַז דאָס זיינען געווען שמחה טערען.

אָמאָל — אין די ערשטע יאָרן פון דעם אַלטן רבינ"ס נשיאות — האָט ער געזאָגט ברבים: „מען באַדאַרף לעבן מיט דער צייט".

די אינגערע חסידים האָבן דאָן גע־פרעגט באַ די עלטערע וואָס האָט דער רבי געמיינט מיט די דאָזיקע וועלטער. עלטערע חסידים האָבן געדעדט וועגן דעם צווישן זיך, — אין כמה יאָרן אָרום האָט דער מיטעלער רבי מבאר

7) תולדותיו: „התמים" חוברת ז, ע' עט.

8) נדפס: „התמים" חוברת ג, ע' מו.

געווען דעם וואָרט אין זיין סגנון מיט דעם אמת'ן בינה'דיקן רוחב — אָבער דאָן, וועו דער רבי האָט דאָס געזאָגט — האָבן זיך אפילו די גרויסע חסידים שטאַרק געמאַטערט אויסגעפינען דעם רבינ'ס מיין מיט זיינע וועַרטער „מען באַדאַרף לעבן מיט דער צייט". ענדליך האָבן די זקני החסידים — דורך דעם פעטער הרה"צ הרה"ג מהרי"ל, דעם רבינ'ס ברודער — אויסגעפונען וואָס דער רבי האָט געמיינט מיט די וועַרטער.

מען באַדאַרף לעבן מיט דער צייט מיינט — מען באַדאַרף לעבן מיט דער פרשת השבוע און פרשת היום פון דער סדרה פון דער וואָך.

דאַמאָלסט פלעגן דעם רבי'נס חסידים און מקושרים, די עלטערע ווי די איגנערע, לערנען יעדן טאָג די פרשה חומש פון דעם טאָג מיט פֵּירוש רש"י. האָט דער רבי געזאָגט, מען באַדאַרף לעבן מיט דער צייט, אָז ניט נאָר וואָס מען לערנט די פרשת השבוע, נאָר מען באַדאַרף לעבן מיט דער צייט פון דער פרשת השבוע.

יעדע וואָך — האָט מיר דער פאָטער מסביר געווען — און יעדן טאָג פון דער וואָך באַדאַרף מען לעבן מיט דער פרשה חומש וואָס געהערט צו דעם טאָג. פרשה בראשית איז אָ פריילעכע סדרה, דער אויבערשטער ב"ה האָט באַשאַפן וועלטן און נבראים און איז צופריעדן ווי עס שטייט „כי טוב". דער סוף פון דער סדרה איז אפילו ניט נאָר אַזוי געשמאַק, אָבער דאָך איז די כללות הסדרה אָ פריילעכע און עס איז שבת בראשית, אין אַלע קהלות ישראל איז ששון ושמחה, מען האָט אָנגעהויבן די תורה פון דאָס ניי. פרשת נח איז דער מבול, עס איז אָ קאַלאַמונטע וואָך אָבער עס איז אָ פריילעכער סוף וואָך, עס איז געבאָרן געווָארן אברהם אבינו. די אמת פריילעכע וואָך איז אָבער פרשת לך לך וואָס אַלע טעג פון דער וואָך לעבט מען מיט אברהם אבינו, דער ערשטער וועלכער האָט זיך מוסר נפש געווען אויף מפרסם צו זיין געטלעכקייט אויף דער וועלט, און זיין מסירת נפש אויף תורה ומצות האָט אברהם אבינו איבערגעגעבן בירושה צו אַלע אידן.

* * *

מען באַדאַרף לעבן מיט דער צייט.

דאָס איז דעם רבי'נס אָ וואָרט, וועלכער האָט געגעבן פיל צענדליקער טויזנטער חסידים אָ דרך אין עבודת הבורא.

החסיד המפורסם הרב הגאון והצדיק ר' הלל נ"ע פאָריטשער [9]) האָט אַריינגעבראַכט דעם מאמר [10]) שלשה דברים למדנו באותה שעה אין דער חסידישער וועלט, אָז יעדן וואָרט זאָל מען טיף גוט פאַרשטיין און אַרויס בריינגען פילע בכן'ען.

מען באַדאַרף לעבן מיט דער צייט מיינט, אָז ניט נאָר מען באַדאַרף לערנען די פרשה פון דעם טאָג נאָר אויך מען באַדאַרף לעבן מיט דאָס וואָס מען האָט געלערנט.

---

9) תקנה (לערך) — תרכד. ראה אודותיו „התמים" חוברת ה, ע' מב. שיחת חה"ס ה'תשג אות גב.

10) עירובין סד, ב.

לעבן איז די העכסטע זאַך אין דעם מענטשנס וועזן. דער יתרון פון דעם מין המדבר איז מיט דעם וואָס ער איז אַ בעל שכל, וואָס שכל איז דער העכסטער כח אין דעם מהות אדם. אָבער דאָך איז שכל מער ניט ווי אַ צייטוויליקע זאַך אין די פיר און צוואַנציק שעה פון דעם מעת לעת, אָבער לעבן איז אַ שטענדיקע זאַך, גלייך צי דער מענטש איז וואַך אָדער ער שלאָפט, אויך ווען דער מענטש איז וואַך און איז פֿאַרנומען אין אַ ארבעט איז דאָס דער שכל בהעלם, אָבער לעבן איז אַלעמאָל גלייך. און ווען מען לעבט מיט דער צייט פון דער פרשת השבוע איז דער לעבן גאָר אַן אָנדער לעבן, דאָס איז דער אמת'ער תורה לעבן, וואָס צוליב דעם לעבן האָט השי"ת באַשאַפן די וועלט און געגעבן די תורה אַז מען זאָל קענען טאָן אַלע וועלט ענינים בדרכי הצדק והיושר און לעבן אַ תורה־לעבן.

מען באַדאַרף לעבן מיט דער צייט.

שיחה ב.

דער באַוואוסטער גאון החסיד ר' ברוך מרדכי נ"ע איז געווען רב אין באַברויסק צענדליקער יאָרן און האָט געהאַט אַ שם טוב אין דעם גאַנצן געגנד. אפילו די גרעסטע מתנגדישע גאונים פון שקלאָוו, מינסק און סלוצק האָבן געהאַט דעם גרעסטן הדרת הכבוד פאַר דעם גאון ר' ברוך מרדכי.

החסיד ר' ברוך מרדכי איז געבאָרן געוואָרן אין דעם נייעם ישוב נעבן דער שטאָט שווינציאן, פלך ווילנא. דער נייער קליינער ישוב האָט זיך מיט דער צייט אַנטוויקלט און האָט מיט יאָרן שפּעטער געקראָגן דעם נאָמען נייַ־שווינציאן.

ר' ברוך מרדכי איז געווען אַ גרויסער מיוחס פון דעד מוטער'ס צד. זי איז געווען די טאָכטער פון ר' חיים יהודא ליב, איינער פון די גאוני לבוב און ראב"ד דאָרטן. וועגן זיין פאָטער האָט רב"מ געוואוסט, אַז ער האָט אין בערגעוואַנדערט פון לבוב אין ווילנער געגנד און זיך באַזעצט אין דעם קליינעם ישוב לעבן שווינציאן. שפּעטער מיט יאָרן, אַז רב"מ איז באַקאַנט געוואָרן מיט די הנהגות פון די צדיקים הנסתרים [11]), האָט ער פֿאַרשטאַנען, נאָך זיינע זכרונות פון זיין פאָטער, אַז ער איז אויך געווען איינער פון זיי. זייענדיק אַ גרויסער בעל כשרון האָט ער זייער מצליח געווען אין לערנען. ווען ער איז בר מצוה געוואָרן האָט ער פֿאַרלאָזן די עלטערנ'ס הויז און איז אַוועק לערנען אין ווילנא. אויפן וועג אַהין, קומענדיק קיין שווינציאן, האָט ער דאָרט אין בית המדרש געטראָפן אַ יונגען מאַן אַ גרויסער גאון און איז געבליבן אַ געווויסע צייט לערנען אין שווינציאן. זייענדיק אין שווינציאן איז זיין פאָטער נפטר געוואָרן און ער איז געבליבן אַ יתום.

צווישן יאָר צייט — האָט ר' ברוך מרדכי דערציילט — האָב איך געלערנט באַ מיין רבי'ן ר' מיכל — גוט באַוואוסט צווישן חסידים מיטן נאָמען ר' מיכעלע אפּאַטקער [12]) — ניט וויסנדיק אַז ער איז דעם רבי'נס

11) ראה שיחת ח"י אלול תשא, שיחת ח"י אלול תשג.

12) ראה אודותיו "התמים" חוברת א ע' עד.

— כ"ק אדמו"ר הזקן — אַ חסיד. ערשט אויפן דריטן יאָר האָט מיר מיין רבי ר' מיכל אונטער צען שלעסער מגלה סוד געווען אַז ער איז אייגער פון דעם ליאָזנער רבי'נס תלמידים און אַז אין שווינציאן געפינען זיך עטלעכע פון דעם רבי'נס חסידים, און אַ האַלב יאָר האָט ר' מיכעלע מיט מיר געלערנט חסידות און האָט מיר געזאגט צו פאָרן לערנען אין ווילנא.

* * *

קומענדיק אין ווילנא האָט זיך ר' ברוך מרדכי באַקאַנט מיט אייניקע לומדים מפורסמים, איז געווען אין אייניגע ישיבות און געהערט די שיעורים און פלפולים וואָס די גרויסע ראשי ישיבות האָבן געזאָגט פאָר די גרויסע תלמידים. אין משך פון אַ פאָר וואָכן צייט איז ער באַקאַנט געוואָרן מיט די גאוני ווילנא.

דורך אַ געווייסן צופאַל איז נתפרסם געווואָרן, אַז דער יונגער זעכצן יאָריקער בחור'ל איז דאָס דער שווינציאנער עילוי וואָס האָט זיך קונה שם געווען מיט זיינע אונבאַשרייבלעכ כשרונות, און באַלד איז ער געקרוינט געוואָרן מיט דעם נאָמען דער בעל הגיון. ער איז געווען געאַכטעט באַ די אַלע גאוני ווילנא און איז געוואָרן אַ אָפטער אַריינגייער צו הראב"ד הגאון ר' שמואל. פון צייט צו צייט האָט ער זוכה געווען צו ריידן אין לערנען מיט דעם גאון — הגר"א נ"ע.

באַלד ווי ר' ברוך מרדכי איז געקומען קיין ווילנא האָט ער זיך — דורך אַ בריף פון זיין רבי'ן ר' מיכעלע — באַקאַנט מיט אייניגע פון די חסידי חב"ד אין ווילנא און האָט קובע געווען אַ שיעור אין לימוד חסידות חב"ד.

אין אַ שמועס וואָס ר' ברוך מרדכי האָט געהאַט מיט אייניגע פון די חסידי ווילנא האָט ער זיך דערוואוסט פון דעם חרם וואָס דער ראב"ד הגאון ר' שמואל האָט אַרויפגעלייגט אויף חסידים און חסידות מיט עטלעכע יאָר פריער — אין יאָר תקלב, — איז ער געוואָרן זייער קאַלט צום ראב"ד הר"ש און האָט אים אָנגעהויבן אויסמיידן.

זייענדיק אין ווילנא עטלעכע חדשים האָט זיך רב"מ באַקאַנט מיט אַ יונגמאַן וואָס האָט געלערנט אין דער גוט באַוואוסטער אין יענער צייט סלוצקער ישיבה און ער האָט באַשלאָסן צו גיין קיין סלוצק. אין דער ישיבה אין סלוצק און דערנאָך אין דעם "ראב"ד'ס ישיבה" אין מינסק — האָט רב"מ פאַרבראַכט בא צוויי און אַ האַלב יאָר.

זיין גאַנצן לעבן פלעגט רב"מ זיך גיט קענען אָפלויבן פון דער גרויסקייט פון דעם ראש ישיבה אין סלוצק הגאון הישיש ר' אהרן יעקב און דעם גאון הר"ר מנחם שלמה דער מינסקער ראש ישיבה, אַ תלמיד מובהק פון הגאון האדיר ר' יחיאל (דער מחבר פון "סדר הדורות").

* * *

פון מינסק איז רב"מ צוריק געקומען קיין ווילנא און איז באַלד אַריין אין דער חסידישער חברותא. זיינע הצטרכות האָט ער באַקומען פון אַ מחזיקי בני תורה חברה און ער איז געווען פאַרטיפט אין די לימודי נגלה

וחסידות. פון צייט צו צייט פלעגט ער זיך טרעפן מיט אייניקע לומדישע יונ־גע לייט, צווישן זיי אויך דעם ראב"ד'ס הר"ש צווי זין.

הגאון ר' שמואל — דער ווילנער ראב"ד — איז געווען אַ אידעם פון דעם באַוואוסטן גאון און נדיב הר"ר יהודא במוה"ר אליעזר ספרא ודיינא דקהל עדת ישראל בעיר תהלה ווילנא. צוליב זיינע גרויסע צדקות און פאַר־שידענע טובות וואָס הגאון ר' יהודה האָט געטאָן דער קהלה האָט מען אים געגעבן דעם טיטול יסו"ד — יהודה ספרא ודיינא דקהלה קדישא ווילנא, אויך אויף זיין מצבה איז אויסגעקריצט דער טיטול הרב מוהר"ר יסו"ד דק"ק ווילנא. אין יאָר תקכח איז דער גאון הר"ר שמואל געוואָרן אַ אלמן און נאָך אַ משך זמן רב האָט ער געגומען די אלמנה — די מוטער פון רב"מ.

איינמאָל האָט רב"מ דערהערט אַז הגאון ר' שמואל האָט געגומען אַ פרוי אַ גרויסע מיוחסת, די טאָכטער פון דעם באַוואוסטן גאון ר' חיים יהודה ליב ראב"ד אין לבוב, אַ אלמנה וועלכע האָט געלעבט אין אַ ישוב נעבן שוויי־ציאן.

רב"מ האָט פאַרשטאַנען אַז דאָס איז זיין מוטער, אָבער זייענדיק אַ גרויסער מתון האָט ער זיך אָפגעהאַלטן עטלעכע חדשים פון צו זען זיך מיט דער מו־טער ביז ער וועט זיך איבערלייגן ווי צו טאָן.

זייענדיק אין סלוצק האָט ער זיך דערוואוסט אַז די גרויסע ישיבה וואו הגאון הישיש הר"ר אהרן יעקב איז דער ראש ישיבה וועלט אויסגעהאַלטן פון אַ קרן קימת וואָס איינער אַ גרוי־סער ת"ח און גביר האָט איבערגעלאָזן בירושה. זיינע צווויי זין זיינען פריער אויך געווען גבירים אדירים אָבער דאָן זיינען זיי שוין ניט געווען אַזוי רייך ווי געווען אָבער די ישיבה האָבן זיי אויסגעהאַלטן בהרחבה.

וויסנדיק די גרויסע התנגדות פון גאוני ווילנא אויף דער שיטת הבעש"ט ממעזיבוז און צו דער תורה ושיטת הרב המגיד ממעזריטש ותלמידיו החבריא קדישא איז רב"מ געווען זייער פאַרוואונדערט וואָס אין סלוצק דער־מאָנט מען דעם בעש"ט מיט גרויס הדרת כבוד, מען דערציילט אַז אויף חנוכת הבית פון דעם גרויסן בית המדרש און די ישיבה וואָס די צווויי זין האָבן אויסגעבויט איז געקומען דער בעש"ט, און מען וויזט אַ גרויסן שטיין נעבן דעם בית מדרש הגדול וואו דער בעש"ט איז געשטאַנען און געזאָגט תורה [13]).

אין מינסק האָט הרב"מ געפונען אַ עדה חסידי חב"ד וואָס האָבן געהאָט אַ אייגענע שטיבל וואו זיי האָבן גע־דאַוונט און געלערנט און האָט דאָרט געטראָפן יונגע לייט גרויסע לומדים און בעלי מדות. ער האָט באַמערקט פיל מאָל ווי זיי — די חסידים — זיינען נעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים — וואָס דאָס האָט אויף אים געמאַכט אַ שטאַרקן רושם און ער האָט באַשלאָסן מערער איינצושליסן זיך אין עדת החסידים. אַז ער האָט זיך אומגעקערט אין ווילנא האָט ער זיין באַשלוס פאַרווירקליכט און האָט זיך איבערגעגעבן צו לערנען

13) ראה „התמים" חוברת ה ע' מג, שיחה חה"ש תשב.

חסידות און צו גיין אין די דרכי הע־
בודה ע"פ שיטת החסידות.

* * *

רב"מ האָט זייער געוואָלט זען זיין
מוטער און לאָזן זיך דערקענען צו איר,
אָבער וויסנדיק די גרויסע התנגדות
און שנאה פון דעם ראב"ד צו עדת
החסידים האָט ער ניט געקענט פועל
זיין בא זיך צו גיין צו אים אין הויז.

אין משך פון די עטלעכע חדשים
וואָס רב"מ האָט געלעבט אין ווילנא
נאָך זיין צוריק קערן פון סלוצק־מינסק
איז נתפרסם געוואָרן אַז דער יונגער
בעל הגיון איז ווידער געקומען אין
ווילנא. די גאוני ווילנא וועלכע האָבן
גוט געדענקט די שטאַרק פיינע חדושי
תורה וואָס זיי האָבן פון אים געהערט,
אויך דער ראב"ד הר"ש האָט אים
זייער געוואָלט זען, אָבער ער —
רב"מ — האָט זיך צוריקגעהאַלטן פון
דער באַגעגענישׂ.

בא הגאון הר"ש זיינען געווען צוויי
אויסגעצייכענע זין און אַ אידים א
אלמן. אָלע דריי זיינען געווען גרויסע
לומדים און האָבן פאַרנומען פאַרשי־
דענע ערטער אין די ישיבות. הגאון
הר"ש האָט אויך געהאַט אַ טאַכטער
אַ בת זקונים פאַר וועלכער ער האָט
געזוכט אַ שידוך.

אין יענער צייט האָט זיך מער צו־
פאַלאָקערט די באַוואוסטע מחלוקת צווי־
שען דעם ראב"ד הר"ש און דער וויל־
נער קהלה, דאָך האָט דער ראב"ד גע־
האָט די פילע טויזנטער אַנהייגער
אין ווילנא און אין דעם גאַנצן גליל,
אויך האָט זיינע גאונות געשׂם"ט אין
אָלע אַרומיקע מדינות, און פילע גאו־
נים פון פוילין און אשכנז האָבן זיך
משתתף געווען בצערו.

אייניקע פון די גאוני פוילן ואשכנז,
וועלכע האָבן געקענט די גאונים דעם
בעל הפלאה און אחיו הגאון ר' שמעל־
קע און אַנדערע צדיקים וגאונים פון
דער חבריא קדישא תלמידי הרב
המגיד ממעזריטש נ"ע, האָבן תולה
געווען אַז דער עונש המחלוקת וואָס
האָט צובראַכן דעם גאַנצן תורה וגדולה
מצב פון הגאון ר"ש איז געווען פאַר
דעם חרם וואָס ער האָט מכריז געווען
אויף תורת הבעש"ט נ"ע און אויף
דער חבריא קדישא תלמידי הרב
המגיד ממעזריטש נ"ע.

* * *

אין איינעם פון די שמועסן וואָס
הגאון הר"ש'ס קינדער האָבן געהאַט מיט
אים וועגן די שידוכים וואָס מען קען
פאַרלייגן פאַר זייער שוועסטער, האָט
הגאון הר"ש'ס רביצין געהערט אַז מען
רעדט וועגן דעם בעל הגיון דעם
שווינציאַנער עילוי, איז איר די זאַך
שטאַרק אַריין אין קאָפּ, וויל זי האָט
ניט לאָנג געהערט דעם נאָמען שווינ־
ציאַנער עילוי און זי האָט אויך גע־
הערט, אַז איר זון ברוך מרדכי, וועל־
כער איז אַוועק לערנען אין ווילנא
האָט זיך אָפּגעשטעלט לערנען אין
שווינציאַן, איז איר אַריין א רעיון,
אפשר, איז דער שווינציאַנער עילוי
גאָר איר זון.

בא אַ געלעגנהייט האָט זי געפרעגט
בא איר מאַן'ס קינדער ווי איז דער
נאָמען פון דעם עילוי און ווי ער־
שטוינט איז זי געוואָרן הערנדיק דעם
נאָמען ברוך מרדכי. דאָן האָט זי דער־
ציילט איר מאַן הגאון הר"ש אַז זי
האָט א זון ברוך מרדכי וועלכער איז
געווען א גרויסער בעל כשרון, שוין
עטלעכע יאָר ווי ער איז אַוועק לערנען

און זי האָט פון אים ניט געהערט די גאַנצע צייט.

הגאון הר"ש האָט אין איניגע טעג אַרום אינגעלאַדן רב"מ צו זיך. די מו־טער און זון האָבן זיך ביידע דערקענט. הגר"ש האָט געבעטן ר' ברוך מרדכי'ן וואוינען צו זיך אין הויז, אָבער רב"מ האָט די אינלאַדונג ניט אָנגענומען.

דורך דער גרויסער השתדלות פון די גאונים ר' שלמה און ר' אביגדור — הגאון הר"ש'ס קינדער — האָט ר' ברוך מרדכי, מיט זיין מוטער'ס הס־כמה, מסכים געווען צום שידוך מיט דער טאָכטער פון הגאון הר"ש.

נאָך דער חתונה האָט זיך רב"מ איינ־געאַרדנט אין אָ אייגענע דירה און איז געווארן אָ ראש ישיבה אין איינער פון די גרעסטע ישיבות איןווילנא און איז געאַכטעט געווען בא די גאוני ווילנא.

אין יאָר תקנא — צען יאָר נאָך ר' ברוך מרדכי'ס חתונה — איז הגאון ר"ש נפטר געווארן און די פרנסי הקהלה האָבן מחליט געווען אז מער זאָל מען אין ווילנא ניט אויפנעמען קיין ראב"ד.

* * *

די עדת החסידים אין ווילנא האָבן זייער געשעצט די השתתפות פון רב"מ אין זייער חברותא און זיי האָבן אַלע געלערנט חסידות בעיון ובהתמדה גדולה.

פון צייט צו צייט ווערט רב"מ אַלץ מען אַרייינגעצויגן און פאַראינטערע־סירט אין דעם לימוד תורת החסידות, און אָ דאַנק דער גוטער אַרבעט פון עטלעכע יונגעלייט ווערט נעמען אָנ־טייל אין דער חסידישער חברותא באַ־קומען זיי גאַנץ אָפט נייע מאמרי תורה וואָס דער רבי זאָגט אין ליאָזנא.

דער נאָענטסטער צו ווילנא — גרעסטער חסידות חב"ד צענטער איז געווען די שטאָט פאַלאָצק, וואו כמעט ניינציג פראָצענט אידן פון שטאָט זיי־נען געווען חסידים און די אָכט גרע־סערע בתי מדרשים פון שטאָט, און אויך אָ צאָל שטיבלעך, זיינען געווען חסידישע.

די שטאָט פאַלאָצק האָט איר דברי הימים. אין די זמנים פון ר' יואל בעל שם און ר' אדם בעל שם[14]) איז אין פאַלאָצק געווען אָ כנופיא בעלי קבלה און צדיקים נסתרים. אין דעם בעש"ט'ס צייט איז פאַלאָצק געווען פון די ערשטע וועלכע האָט אָנגענומען די שיטת הבעל שם טוב, און מיט גרויס הצלחה איז אין פאַלאָצק גע־וואָקסן די עדת חסידי חב"ד. אין משך פון צען יאָר — תקלד־תקמד — איז פאַלאָצק מיט דעם גאַנצן גליל געווארן חסידי חב"ד.

פיל האָבן געהאַלפן צו דעם די תלמידי החדרים וואָס דער רבי האָט מיסד געווען אין ליאָזנא אין יאָר תקלג — אַיידער ער איז געפאָרן בעגלייטן ר' מענדעלע האָראָדאָקער — און האָט אויך בדעה געהאַט אַליין צו פאָרן קיין ארץ ישראל[15]).

דער רבי איז געווען אָ גרויסער סדרן. פון דעם ערשטן טאָג ווָאָס ער האָט איינגעאַרדנט די תעמולה אַרבעט

---

14) ראה שיחת ח"י אלול תשא.

15) ראה „התמים" חוברת ב מכתב „אבות החסידות".

צו מפרסם זיין תורת חסידות חב"ד האָט ער מסדר געווען צווייערליי כתות עסקנים: איין כתה איז געווען פאַר־נומען אין נסיעות און זייער אַרבעט אין די נסיעות איז געווען אין דיבור און פונאַנדערטיילן די כתבים — מאמרי חסידות — אין די ערטער וואו־הין זיי פלעגן קומען; די צווייטע כתה האָט זיך עוסק געווען אין איבערשרייב־בען און צוגרייטן די כתבים — מאמרי חסידות — וועלכע מען האָט באַדאַרפט האָבן אין די פילע טויזנטער.

אין יענער צייט — שנת תקנב — איז אין פאַלאַצק געווען אַ תעמולה אַפּ־טיילונג וועלכע האָט זייער פּעאיק געאַרבעט אויף מפרסם צו זיין שיטת הבעש"ט מיט דער הגיונ'דיקער תורת חסידות חב"ד ערקלערונג, וואָס עס האָט זיך בעזה"י, ערפאַלגרייך צוגענו־מען באַ די רייסישע בני תורה.

מיט דער הילף פון די עטלעכע רייכע יונגעלייט אין דער חסידישער חברותא איןווילנא פלעגט מען אָפט שיקן אַ כאַאַק — אַ שליח אַ פוס־גייער — אין פאַלאַצק בריינגען פרי־שע מאמרי חסידות.

אין איינעם פון די ספורים וואָס הגאון החסיד ר' ברוך מרדכי פלעגט דערציילן איבער די איבערלעבונגען פון דער חסידישער חברותא אין ווילנא אין דער פאַרבאַרגענער תקופה, האָט ער געשילדערט ווי אַזוי בסודות־דיק עס פלעגט פאַרקומען דער צו־זאַמענריידן זיך מיט דער חסידישער חברותא אין שווינציאַן און פאַלאַצק דורך ספּעציעלע שלוחים, וואָס עס איז געווען פאַרבונדן מיט אַ געוויסער סכנת נפשות.

די טיפּע מאמרי חסידות האָבן גע־האָט צוציאונגס־קראַפט און געמאַכט אַ שטאַרקע השפּעה אויף די ליטווישע בעלי כשרונות, און מער ווי אויף אַלע־מען אין יענער צייט אין דער ווילנער חברותא האָבן די טיפּע מאמרי חסידות צוגעצויגן דעם גאון ר' ברוך מרדכי. מיט זיין הגיון־כשרון האָט ער גע־שלונגען יעדן וואַרט און שעה'ן לאַנג פלעגט ער זיין פאַרטיפט אין די עניני השכלה פון די מאמרי חסידות.

נאָך פילע יאָרן לערנען די מאמרי חסידות בהתמדה ובשקידה גדולה איז אין יאָר תקנג ר' ברוך מרדכי געקו־מען דעם ערשטן מאָל צום רבי'ן אין ליאָזנא, וואו ער האָט פאַרבראַכט עטלעכע וואָכן.

די דריי יאָר פון תקנג ווען רב"מ איז געווען דעם ערשטן מאָל ביים רבי'ן ביז תקנז ווען ער איז געקומען דעם צווייטן מאָל אין ליאָזנא, האָט ער געהאַט צו דערציילן פון דעם וואָס ער האָט געהערט אין געזען באַ די תלמידי החסידים היושבים בליאָזנא, און וואָס ער האָט געהערט און געזען ביים רבי'ן.

* * *

כ"ק חותני הרה"ח ר' אברהם נ"ע האָט מיר דערציילט — תמוז תרנו — וואָס ער האָט געהערט פון כ"ק אביו דו"ז אדמו"ר מוהריי"נ נ"ע מנעזין וועגן זקני החסידים און בין הספורים האָט ער אים דערציילט וואָס ער האָט געהערט מהגאון ר' ברוך מרדכי ווען ער איז געקומען אין יאָר תריא קיין ליובאַוויטש זעגענען זיך פאַר זיין אָפּפאַרן קיין ארץ ישראל און האָט

דאמאלסט פארבראכט אין ליובאוויטש עטלעכע וואכן.

ר' ברוך מרדכי — דערציילט כ"ק אדמו"ר מוהריי"נ — איז געווען א יפה תואר און לפי ערך זיינע יארן — א בן תשעים — איז ער אויך געווען א יפה מהאה. די חכמה און די אידלקייט איז געווען אויסגעשפרייט אויף זיין קלאָרן ריינעם פנים מיט די גרויסע שוואַרצע לעבעדיקע אויגן און דער ברייטער הויכער שטערן מיט דער ברייטער גראָער באָרד און די געקרייזעלטע פיאות, זייער ריין אָנגעטאָן, מיט זיין פה מפיק מרגליות און א פעסטע שטימע ווי א מענטש אין די גאָר מיטעלע יאָרן.

דעם ערשטן מאָל — דערציילט רב"מ — וואָס איך בין געווען ביים רבי'ן אין ליאָזנא, איז דאָס געווען אין יאָר תקנג, נאָך דעם ווי איך האָב שוין א משך זמן רב געלערנט מאמרי חסידות. איך האָב געהערט פון כמה גאוני ווילנא וואָס האָבן געהערט חידושי תורה פון דעם רבי'ן בעת ער איז געווען מיט כ"ק הרה"צ הרמ"מ מהאָראָדאָק אין ווילנא וועו זיי האָבן זיך געוואָלט זען מיט הגר"א, אויך האָב איך געטראָפן יונגע לייט גרויסע לומדים וואָס האָבן איבערגעזאָגט דעם רבי'נס חדושי תורה אין כמה סוגיות, אָבער פון דעם אַלעמען בין איך נאָך ניט געווען אזוי באַגייסטערט פון דעם רבי'נס חדושי תורה און מיין גיין צום רבי'ן אין ליאָזנא איז געווען דורכאויס לשמה צוליב תורת החסידות.

קומענדיק אין ליאָזנא האָב איך זיך דערוואוסט, אז דער סדר איז, אז מען מוז זיין פריער בא דעם רבי'נס ברודער מהרי"ל, וועלכער איז געווען דער ממונה אויף די אַלע יונגע לייט וואס פלעגן קומען צום רבי'ן אין ליאָזנא, צו מסדר זיין אין אש"ל אויך שיקן זיי צום פאָרהערן אין לערנען. נאָך דער בחינה אין לערנען גיט מען אָרויס א סדר אין לערנען נגלה און א סדר אין לערנען חסידות מיט א זמן קבוע צווישן אָדער דריי וואָכן און נאָכדעם ערשט ווערט דער יונגערמאַן אַריינגעלאָזן צום רבי'ן אויף יחידות.

די בוחנים אין לערנען זיינען געווען דעם רבי'נס ברידער, הגאונים ר' מרדכי און ר' משה. דער גאון ר' מרדכי, איז זיין הויפט גאונות געווען אין תלמוד בבלי מיט ראשונים און הגאון ר' משה איז זיין הויפט גאונות געווען תלמוד ירושלמי און רמב"ם. אמאָל פלעגט נאָר אייניער פאָרהערן און אמאָל פלעגן ביידע פאָרהערן.

נאָך דעם ערשטן שמועס אין לערנען — דערציילט רב"מ — מיט די גאונים ר' מרדכי און ר' משה בין איך געווען ווי אין הינערפלעטס ניט ווייסעניק וואָס מיט מיר טוט זיך.

צווישן וואָכן צייט האָט געדויערט מיין הכנה ביז איך בין אַריין צום ערשטן מאָל צום רבי'ן אויף יחידות.

* * *

בא דער ערשטער יחידות האָט מיר דער רבי ניט געענטפערט אויף מיינע שאלות אין עניני עבודה, נאָר ער האָט בא מיר געפרעגט צי איך האָב שאלות אין לערנען און אין וועלכע ענינים.

מער ווי א יאָר אז איך האָב געהאָט צווישן שוועריע שטעלן, איינער אין ירושלמי, דער צווייטער אין רמב"ם, אויף וועלכע איך האָב ניט געהאָט קיין

ישוב. איך האָב די ענינים פאַרגעלייגט פאַר דעם גאון — הגר"א — און ער האָט זיי מיר זייער גוט אויפגעקלערט, אָבער קיין ישוב אויף מיינע שאלות האָט ער מיר ניט געגעבן. שטייענדיק ביים רבי'ן אויף יחידות האָב איך דעם רבי'ן פאַרגעלייגט מיינע שאלות אין די בידע ענינים, און בין איבער־ראַשט געוואָרן צו הערן פון אים אַ ישוב מסודר אויף בידע ענינים.

וועג איך בין אַרויס פון יחידות אויבעדשטיבל, אַראָפגייענדיק אין גן עדן התחתון — חסידים פלעגן רופן דעם קליינעם שטוביקן בית־הכנסת, גן עדן התחתון — און דער עולם חסידים און יונגע לייט האָבן מיר אַריינגענומען אין דעם „חסידות־מחול".

— דער סדר באַ חסידים הראשונים איז געווען, און אַזוי האָט דער מנהג אָנגענאָמען די ערשטע דריי דורות פון די נשיאות — נשיאי חב"ד — אַז די וואָס זיינען אַרויס פון רבי'ן נאָך יחידות איז מען געגאַנגען אַ טענצל, דאָס האָט מען גערופן יחידות־קאַראַ־האָד אָדער דער יחידות־מחול —

האָב איך גאָר ניט געזען, גאָר ניט געהערט, איך בין געווען אינגאַנצן פאַרגאַפט פון די איבערמענטשליכע גאונות וואָס איך האָב געהערט פון דעם רבי'ן און די ישובים אויף מיינע צווי שאלות.

פון דעם ערשטן מאָל זיין ביים רבי'ן אין ליאָזנא ביז דעם צווייטן מאָל זיינען דורכגעאַנגען דריי יאָר און די גאַנצע צייט איז מיר געשטאַנען דעם רבי'נס געשטאַלט פאַר די אויגן און זיין הייליקע שטימע מיט די דברי תורה אין נגלה און אין חסידות האָבן מיר געקלונגען אין די אויערן.

קומענדיק אַהיים האָב איך זיך נאָך מער געגנומען צום לימוד מאמרי חסידות, אויך דער לימוד הנגלה איז באַ מיר געוואָרן פיל מער בעיון און טיפער.

די עטלעכע וואָכן וואָס איך האָב פאַרברענגט אין דער חברותא פון די שלשה נסיכי אדם, זעענדיק דעם גרויסן הדרת הכבוד וואָס הגאון ר' מרדכי האָט פאַר רש"י'ס אַ וואָרט און דעם גרויסן שיקול הדעת אין די ואם תאמר'ס און ויש לומר'ס פון תוספות, הערנדיק די אידעלע הגיון'דיקע סברות ווי דער גאון ר' משה נעמט פאַנאַנדער אַ רמב"ם און גלייכט אויס אַ ירושלמי סוגיא מיט אַ בבלי סוגיא, זעענדיק די אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ווי הגאון ר' ליב אָכטעט מיט דעם יראת שמים פלאָטער איבער אַ הגהת הרמ"א און איבער אַ דיוק פון ט"ז וש"ך,

דאָס אַלץ, ועל כולם דער רבי, האָט מיר געעפענט אַ נייעם צנור אין דער השכלה און השגה אין ידיעת התורה, מיט אַ אמת'ן לב נשבר בין איך אַוועקגעגאַנגען פון רבי'ן און די שלשה נסיכי אדם.

* * *

הגם מיר זיינען געגאַנגען אַ גרויסע חברותא באַ זעקס מנינים, בתוכם פיל יונגעלייט, גרויסע לומדים און אויך עלטערע חסידים, וועלכע זיינען נאָך געווען מחונכים באַ הרה"צ הרמ"מ מהאָראָדאָק און באַ הרה"צ הר"א מקאָליסק און זיינען נאָך געווען באַ דעם

מעזריטשער מגיד, מען האָט געחזרט די תורות און מען האָט דערציילט ספורים, און אין יעדער ישוב און שטעטל, וואו מיר זיינען דורכגעאָנ־ גען האָט מען אונז מקבל פנים געווען מיט שמחה און חיבה, דאָך איז יעדער געגאַנגען מיט אַ לב נשבר, וואָס מען איז אַוועקגעאַנגען פון דעם מעין התורה בנגלה ובנסתר.

פון אָרט צו אָרט איז אונזער חב־ רותא אַלץ וויניקער געוואָרן און קיין שווינציאן זיינען מיר געקומען אינ־ גאַנצן זאַלבעפינפט, דריי שווינציאנער און צוויי וויבער.

עטלעכע מייל פאַר שווינציאן האָבן מיר — די צוויי וויבער — זיך גע־ מוזט אָפזוגדערן פון אונזערע חברים די שווינציאנער, וויבל אין שווינציאן איז שוין די עדת החסידים געווען בגלוי און די אַלע דריי הגם זיי זיינען געווען סוחרישע מענטשן זיינען זיי אָבער געווען גוט באַוואוסטע חסידים און בכדי אַז אויף אונז וויבער זאָל ניט פאַלן קיין חשד, אַז מיר זיינען חסידים, האָבן מיר זיך געמוזט אָפ־ זונדערן.

קומענדיק אַהיים איז בא מיר גע־ ווארן אַ גרויסע בענקעניש נאָך דעם רבי'ן, נאָך די שלשה גאונים און די חבריא קדישא וואָס בא דעם רבי'ן, און מיין גרויסע בענקעניש האָב איך געשטילט מיט דער שקידה אין לימוד הנגלה און די מאמרי חסידות וואָס איך האָב מיטגעבראַכט.

איך בין אַזוי געווען איבערגעגעבן צו דעם שקידת הלימוד פון נגלה און פאַרטיפט אין דער התמדה פון דעם לימוד מאמרי חסידות, אַז איך האָב אָנגעהויבן אָפט פאַרפעלן צו זאָגן די שיעורים אין דער ישיבה פון וואָנען איך האָב געהאַט חיונה בשפע ובכבוד גדול. מיין שוואָגער ר' אביגדור, וועל־ כער איז אויך געווען איינער פון די ראשי־ישיבות אין אַ קלענערע מחלקה אין דער זעלבער ישיבה, האָט מיר שטאַרק מוכיח געווען פאַר דעם ביטול תלמוד תורה דרבים און דעם חשש פון עושה מלאכת ה' רמי', אָבער אַ משך זמן האָב איך זיך ניט געקענט באַרו־ איקן, און מיין באַפרידיגונג איז געווען נאָר מיט דער שקידה און התמדת הלימודים.

* * *

מיין שוואָגער ר' שלמה האָט גע־ וואוסט פון מיינע אויבנדערמאָנטע צווייי האַרבע שאלות, אויך די ענטפערס וואָס דער גאון האָט אויף דעם געענט־ פערט, וויבל אָפט פלעגן מיר רעידן וועגן דעם און זוכן טאָמער וועט זיך אונז איינגעבן צו געפינען אַ ישוב, און וועגן איך האָב שוין געהאַט די אמת'ע ישובים האָב איך געהאַלטן פאַר אַ יושר דאָס דערציילן מיין שוואָגער, אָבער ליידער האָב איך דאָס ניט גע־ קענט טאָן, וויבל קומענדיק פון רבי'ן האָב איך מיין שוואָגער ניט געטראָפן אין דערהיים, ער איז אַוועק אָפריכטן גלות.

וועגן מיין שוואָגער איז אין עטלעכע חדשים אַרום צוריק געקומען אַהיים, האָב איך אים דערציילט וועגן די ישובים אויף די צוויי שווערע שאלות, און ער איז געווען אין גרויס התפע־ לות. ער האָט מיך אויפגעפאָדערט מיר זאָלן זיין ביים גאון און הערן זיין חוות דעת וועגן דעם.

איך האָב ערפילט די פאַדערונג פון מיין שוואָגער און מיר זיינען געגאַנגען צום גאון. באַלד ווי איך האָב אַנגעהויבען דיידן אין איינעם פון די צוויי ענינים האָט דער גאון בקצרה דערמאָנט ביידע ענינים, אויך דאָס וואָס ער האָט געמיינט צו ענטפערן און האָט געזאָגט אַז פון דאָמאָלסט אַן האָט ער אין די ענינים עטלעכע מאָל געטראַכט און ניט געפונען קיין ישוב.

וועז איך האָב מרציא געווען די ישובים אויף די צוויי שאלות, איז דער גאון געווארן אין גרויס התרגשות און זיצנדיק אין טלית און תפילין האָט ער זיך אויפגעשטעלט מלא קומתו און געזאָגט בזה הלשון:

אַזעלכע ישובים קען נאָר זאָגן דער ריש מתיבתא דרקיע און אויב אַ גאון אַ צדיק האָט דאָס געזאָגט וויס ער דאָס ברוח הקודש. וועז איך הער דאָס מפי הגאון הצדיק בעצמו, וואָלט איך זאָגן ווי ר' יוחנן האָט געזאָגט[16] מובילנא מאני' אבתרי' לבי מסותא.

ווער איז דער גאון וצדיק — זאָגט גיסי הר"ש, — וואָס האָט אים מיישב געווען די שאלות זאָגט ר' ברוך מרדכי ניט. דער גאון האָט אויף מיר אַ שטאַרקן קוק געטאָן און האָט נאָר ניט געזאָגט.

שפעטער האָט מיר שטאַרק פאַרדראָסן פאַרוואָס איך האָב ניט געזאָגט דעם גאון, אַז דער רבי — דער מנהיג פון די חסידים ווי מען האָט אים דאָן געפרופן — האָט דאָס מיר מיישב געווען די צוויי שאלות. עס קען זיין אַז דאָס וואָלט געווירקט אַ קירוב הדעת און עס וואָלט ניט געקומען צו אַזעלכע שגיאות מצד גדולי ישראל המנגדים.

וועז דער גאון האָט גוזר געווען צו פאַרברענען דעם ספר התניא, הגם איך בין שוין דאָן געווען מפורסם פאַר איינעם פון די עדת החסידים, האָב איך געהאָט אַ געוויסע איינזעעניש בא דעם גאון, האָב איך אים דאָן דערציילט אַז די ישובים אויף די צוויי האַרבע שאלות האָב איך געהערט פון רבי'ן, און איך האָב אים דערמאָנט די וועדטער וואָס ער האָט דאָן געזאָגט און ר' יוחנן'ס מאמר, אָבער דער גאון האָט דאָס ניט אָנגענומען — זאָגנדיק, אַז ע"פ דיני התורה בין איך ניט נאמן, ווייל איך בין אַ נוגע בדבר.

* * *

ווי מיר וייסן פון די ספורים איבער די פאַסירונגען בהנוגע צו עדת החסידים בכלל און עדת חסידי ווילנא בפרט, וואָס עס האָט פאַסירט אין די זעקס יאָר פון יאָר תקנו ביז תקסב און די אַנטיילנעמער פון די ביידע צדדים, וייסן מיר אַז הגאון החסיד ר' ברוך מרדכי איז געווען איינער פון די עמודי התוך אויף וועלכן די עדת החסידים האָט זיך געקענט פאַרלאָזן און איז אויך געווען געאַכטעט בא דער עדת המנגדים.

ענדע יאָר תקסא אַדער אָנפאַנגס תקסב האָבן די פרנסי הקהלה אין באַברויסק מחליט געווען געבן דעם כתר הרבנות דעם גאון החסיד ר' ברוך מרדכי און נאָר אין אַ קורצער צייט האָט ער געקראָגן דעם גרעסטן שם טוב אין דער רבנישער וועלט אויך

16) עירובין כז, ב.

צווישן די גאוני שקלאוו, סלוצק און מינסק.

וועז ר' ברוך מרדכי האָט פֿאַרלאָזן ווילנא האָבן אויך עטלעכע צענדליק חסידישע פֿאַמיליעס פֿאַרלאָזן ווילנא און האָבן זיך באַזעצט אין באָברויסק.

צווישן דער עדת החסידים אין ווילנא איז דאָן געווען אינער ר' חיים זעליג, אַ פיינער בן תורה און אַ עוסק אין חסידות, ווי דער דרך־החסידים איז געווען. זיין פרנסה איז געווען, וואָס ער האָט געהאַט פורן און געדונגענע מענטשן — בעלי עגלות אַדער שמייסער — וואָס פלעגן גיין מיט די פורן און געפירט מענטשן און סחורות אין די אַרומיקע שטעט.

אינער פון די פורן־פירער איז געווען אַ פשוטער יונגעהמאַן, זלמן ליב איז געווען זיין נאָמען.

זלמן ליב'ס פאָטער איז געווען אַ איד אַ בן תורה, ער איז אָבער געשטאַרבן יונגערהייט און זלמן ליב האָט זיך געוואָלגערט אַן הדרכה, ביז וואָנען אינער אַ חסידישער מלמד ר' יעקב שלמה, האָט אים גענומען פאַר אַ שומר צו בריינגען און אָפּפירן די חסידישע קינדער אין פון חדר. הגם ער איז געווען זייער אַ פשוט'ער, אָבער אַ גרויסער ירא שמים און אַ תם לב, און ביגיעה גדולה האָט ער זיך עפּעס אויסגעלערנט. ניט קענענדיק פֿאַרשטיין וואָס עס איז געשריבן אין לשון הקודש, האָט ער געלערנט אַלץ וואָס ער האָט געקענט אין די ספרי קדש, וועלכע זיינען געשריבן אין דער אידישער שפּראַך.

זלמן ליב האָט אַמאָל געהערט, אַז אינער פון די פוסקים שרייבט אַז מעביר זיין די סדרה באַדאַרף מען צוויי מאָל יעדן פסוק און איינמאָל דעם תרגום און אַ ירא שמים וואָס איז מהדר במצות באַדאַרף אויך לערנען דעם פירוש רש"י אויב ער פֿאַרשטייט אויף לשון קדש און אויב ניט זאָל ער לערנען צאינה וראינה. פון דעמאָלסט אָן פלעגט זלמן ליב מעביר זיין די סדרה שנים מקרא ואחד תרגום און אויך לערנען צאינה וראינה אויף אידיש.

נאָך דער חתונה איז ער אַנגעקומען צו חיים זעליג'ן פאַר אַ פאָרער און אין שטאָט האָט מען אים גערופן זלמן ליב דער שמייסער.

במשך פון עטלעכע יאָר האָט זיך זלמן ליב איינגעלעבט אין דער חסידישער משפחה אין ווילנא. געדאָוונט דעם חסידישן נוסח, געפירט זיך אין די דרכי החסידות און ניט קוקנדיק אויף זיין שוווערע פרנסה, אַרומפאָרנדיק טעג און נעכט, האָט ער זיך געפירט מיט זיין חסידישן סדר.

ווי פֿאַראָסט זלמן ליב איז געווען, איז זיין דאָוונען געווען מיט אַ באַזונדער שפּיכת הנפש. ער איז בטבע געווען אַ בעל בכי אַ לב נשבר און ביותר האָט אים זייער צובראָכן זיין פֿאַראָסטקייט. מיט זיין גאַנצער נשמה האָט ער געבענקט צו וויסן תורה, אויך האָט ער געהאָט אַ נעימות'דיקן קול, און דער וואָס האָט געהערט זיין דאָוונען איז געוואָרן, אָבער די מנגדים פלעגן זאָגן, דער חסיד זלמן ליב דער שמייסער.

וועז הגאון החסיד ר' ברוך מרדכי און די עטלעכע צענדליק משפחות האָבן פֿאַרלאָזן ווילנא און אַריבער קיין באָברויסק איז זלמן ליב מיט זיין

משפחה אויך אריבער קיין באברויסק, און אויף דער עצה פון הרב רב"מ האט ער געלאזן די עגלה ארבעט און געגומען א גארטן ארבעט — גן ירקות — און השי"ת האט אים געגעבן א שפע ברכה אין זיין ארבעט.

זלמן ליב איז געווען זייער צופרי־דען און גליקליך מיט דעם וואס ער האט געביטן זיין ארבעט. ניט קוקן־דיק אויף זיינע יארן האט ער זיך גע־נומען א מלמד צו לערנען מיט אים א שיעור קבוע בכל יום און אין די פרייע טעג פון גארטן ארבעט פלעגט ער מאריך זיין בתפלתו.

* * *

אין א משך זמן רב האט זיך גע־מאכט אז דער ראש הישיבה, ר' אביגדור בן הגאון ר' שמואל — ר' ברוך מרדכי'ס שוואגער — איז געווען אין מינסק. הגם זינט עס איז בא־וואוסט געווארן אז רב"מ געהערט צו דער כת החסידים האבן זיינע ביידע שוואגערס אפגעבראכן זייערע באצי־אונגען מיט אים, נאר זייענדיק אין מינסק און הערנדיק דעם גרויסן הדרת הכבוד צו רב"מ פון גאוני מינסק האט ר"א געלאזט וויסן דעם שוואגער הרב"מ, אז ער וואלט וועלן קומען צו אים אין באברויסק זען זיך.

הרב"מ, וועלכער איז בטבע געווען א איש מנוחות און אוהב שלום איז געווען זייער צופרידן פון דער ידיעה און האט באלד געמאכט א אסיפה רבתי פון זט"ה (ז' טובי העיר) און גאוני העיר ונכבדי' און מען האט מחליט געווען צו שיקן א מלאכות פון בני תורה מקבל פנים זיין ר' אביגדור'ן אין א שטעטל אויפן וועג, אויך מען זאל מכין זיין א גרויסן קבלת פנים אין איינער פון די גרעסטע בתי כנסיות אין באברויסק, וואו דער אורח חשוב וועט זאגן א פלפול.

וען דער אורח איז אנגעקומען האט מען אים געפירט אין דער גרויסער שול, וואו עס האט זיך פארזאמלט א גרויסער עולם, און בכדי, אז דער אורח זאל זיך אביסל אפרוען האט מען אים אריינגעפירט אין חדר שני פון בית הכנסת. להיות אז דאס איז געווען א חסידישע שול איז דארט — נעבן חדר שני — געווען נאך א צימער א „חבדניצע", וואו עס פלעגן דאוונען די וואס פלעגן זיך עוסק זיין בתפלה במתינות און באריכות.

זייענדיק אין חדר שני האט ר' אביגדור געהערט א מתיקות'דיקן קול וואס האט געגומען ביים הארץ מיט די שפיכות הנפש'דיקע און כלות הנפש'־דיקע טענער. ער האט זיך זייער גע־וואונדערט אויף דעם, אבער וויסנדיק, אז באברויסק איז א חסידישע שטאט און צווישן חסידים זיינען פארען מאריכים בתפלה אפילו שפעט נאך חצות היום, האט ער פארשטאנען אז דאס מוז זיין איינער פון די חסידים. אבער זייענדיק זייער געירט פון דער מתיקות'דיקער נגינה האט ער גע־פרעגט בא זיין שוואגער רב"מ ווער איז דאס דער חסידישער שפעטיקער דאוו־ענר.

רב"מ האט געענטפערט, אז דאס איז זלמן ליב דער שמייסער, וועלכער איז געווען א פורמאן בא חיים זעליג'ן אין ווילנא.

ר' אביגדור האט מיט שפאט געענט־פערט: זלמן ליב דער שמייסער אויך

מיר אַ דאַוונער, ער איז דאָך מער ניט ווי אַ פּיאַטע פון דאַוונער.

רב"מ האָט גאָר ניט געענטפערט.

וועג ר' אביגדור האָט אָפּגעזאָגט זיין סלפול וועלכן ער האָט מסיים געווען מיט אַ דרוש אין אגדה פאַר בעלי בתים איז ער געווען זייער בדיחא דעתי'.

וועג ער האָט דערזען ר' זלמן ליב'ן האָט ער זיך ניט געקענט צוריק האַלטן אין אַ זאַג געטאָן: אַט איז דער פּיאַטע דאַוונער.

רב"מ פילנדיק דעם שטאָך און חילול כבוד החסידות והחסידים ברבים האָט געענטפערט, אַז אַ פּיאַטע פון אַ דאַוונער איז אַ דבר גדול על פי תורה און בריינגט אַ תועלת אין דריי זאַכן.

די לומדים אין נכבדי באָברויסק, וועלכע האָבן שוין גוט געקענט די חכמה אין מתינות פון מורם ורבם רב"מ האָבן פאַרשטאַנען, אַז געוויס וועלן זיי הערן עפּעס אַ געוויסע חריפות אין אַ צחות — גלייך וועדטל — וואָס אַזוי איז געווען מנהגו של הרב"מ מיט אַ אידעלער צחות יענעם געבן צו פאַרשטיין ווי ער איז וועדט.

עס איז אַ משנה מפורשת — זאָגט הרב"מ — אַז אַ פּיאַטע פון אַ דאַוונער זאָגט דריי זאַכן.

הר"א און אויך די לומדים האָבן אַ קוק געטאָן פאַרוואונדערט אויף רב"מ און האָבן געוואָרט צו הערן די משנה מפורשת.

הרב"מ האָט אָפּגעוואָרט עטלעכע מינוט און זעענדיק, אַז קיינער רופט זיך ניט אָפּ האָט ער אָנגעהויבן:

די משנה אין אבות זאָגט — עקביא די פּיאַטע, בן מהללאל פון אַ דאַוונער וואָס לויבט דעם אויבערשטן ב"ה, אומר הסתכל בשלשה דברים, קוק זיך צו אין דריי זאַכן, ואין אתה בא לידי עבירה, און דו וועסט ניט קומען צו עובר זיין אויף דעם אויבערשטנס ב"ה צוואָג. דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, וויס פון וואַנען דו קומסט און וויס וואוהין דו גייסט און פאַר וועמען דו דאַרפסט אָפּגעבן אַ דין וחשבון, מאין באת מטפה סרוחה, וועג דו וויסט פון וואַנען דו קומסט אַז דאָס איז מער ניט ווי אַ שלעכט געוואָרענער טראָפן וועסטו ניט זיין קיין גם הרוח. ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, אַז דו וויסט וואוהין דו גייסט, אַז דאָס איז אין דער ערד וואָס דאַרטן זיינען פאַרשידענע וועדים וועסטו ניט וועלן קיין תאוות און ניט גלוסטן קיין געלט. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, און אַז דו וויסט אַז דו דאַרפסט אָפּגעבן דין וחשבון פאַר דעם מלך מלכי המלכים הקב"ה דאַן איז מען אַ ירא חטא.

* * *

דאָס וואָס החסיד רב"מ האָט איינגעטייטש די משנה אין אבות איז מער ניט ווי אַ חסידישער טייטש, אָבער אין דעם אויסטייטש שפּיגלט זיך אָפּ דער אונטערגרונד געדאַנק און דער מהלך רוח פון אַ חסיד.

תורת חסידות חב"ד ווי טיף זי איז און בעצירט מיט טיפזינקע פילאָזאָפּישע ערקלערונגען שפּיגלט דאָך אָפּ דעם מאור החסידות אין געוויסע אָל-

געמיינע לייכט פאַרשטענדלעכע אויס־שפראַכן און אויסטייטשונגען. ווי צחות'דיק — גלייכווערטלדיק — זיי זאָלן ניט זיין טראָגן זיי אין זיך דעם גאַנצן ערנסט פון תורת־חסידות חב"ד און ברייגען צום אויסדרוק די העכסטע חסידישע נעימות'דיקע הנהגות טובות און די אויפריכטיקע באַציאונגען בין אדם למקום און בין אדם לחברו.

תורה איז אור, תורה בעלייכט דעם מענטשן אין דעם גאַנצן ציור קומה: פון דעם גרעסטן כח אין נפש — דער כח התענוג — ביז דעם לעצטן כח פון נפש — דער כח המעשה — אין די אַלע כחות איז די ווירקונג פון אור התורה.

תורה בעלייכט די כחות התענוג והרצון, אין וואָס זאָל זיין דעם מענטשנס רצון און דעם מענטשנס תענוג.

תורה בעלייכט די כחות פון שכל ומדות, זי לערנט דעם מענטשן אין וואָס ער באַדאַרף אַרייגליגן זיין מוח, האַרץ און געפיל.

תורה בעלייכט די דריי לבושי הנפש — מחשבה, דבור ומעשה. תורה פאַר־פאַלקאָמט און באַצירט די לבושי הנפש. תורה שאַפט די בעסטע השכלה און הבנה ערקלערונגען אין וואָס די מחשבה קען נאָכדענקען. תורה שטעלט צוזאַמען די שענסטע און קליגסטע פראַזן און די אידלסטע אויספראַכן וואָס און ווי דער דבור באַדאַרף אַרויס־זאָגן. תורה לערנט ווי דער מענטש באַדאַרף זיך פירן בפועל ממש, הן אין די ענינים וואָס בין אדם למקום און הן אין די ענינים וואָס בין אדם לחברו.

תורת חסידות חב"ד בעלייכט דעם קומת ישראל פון די העכסטע דרגות ווי ראשיכם שבטיכם וזקניכם ביז די נידעריגסטע דרגות ווי חוטבי עצים און שואבי מים.

די תורת חסידות חב"ד איז געווען אַ מעין מים חיים פאַר די גרעסטע גאוני עולם און בעלי כשרון, ווי מען דערציילט אויף דעם גאון אדיר ר' יוסף נ"ע כלבו פון שקלאָוו [17]), און דעם גאון פון אונזער ספור ר' ברוך מרדכי נ"ע און אויך אַ מעין מים חיים פאַר די פראָסט פשוט'ע אידן ווי ר' זלמן ליב דער שמייסער.

אין דעם ליגט דער סוד פון חיי החיים וואָס עס איז אין תורת החסידות אַז די פיאַטע פון אַ חסידישן דאַוונער זאָגט אַרויס די דריי הויפט פונקטן פון דעם מענטשנ'ס לעבן.

תורת חסידות חב"ד איז צוגענגליך פאַר אַלעמען, און ברייגט די אויפריכ־טיקע תורה און מצות ליכטיקייט אין אַלע אידישע הייזער מיט די נעימות־דיקע הנהגות טובות אין אהבת ישראל.

שיחה ג.

דער רבי — כ"ק אדמו"ר הזקן — זייענדיק אין מעזריטש איז חוץ דעם וואָס ער האָט געהערט די תורות וועל־כע דער מעזריטשער מגיד האָט גע־זאָגט ברבים און פאַר די תלמידים, החבריא קדישא, ביחוד, האָט דער מגיד געהאַט זמנים קבועים וועו ער פלעגט פאַר אים — דעם רבי'ן — זאָגן תורה ביחידות.

די תורה וועלכע דער מגיד פלעגט

---

17) ראה לקו"ד כה שבט תרצו אות יד, שיחת חה"פ תש"ג אות סט.

זאגן פאר'ן רבי'ן ביחוד איז געווען ע"פ רוב פון די תורות וועלכע ער האט געהערט פון בעל שם טוב.

הרב הגאון החסיד ר' יצחק אייזיק מוויטעבסק[18]) האט דערציילט דעם זיידן[19]) אויספירלעך וועגן דער גרוי־סער ויכוח־אסיפה וואס איז פאָרגע־קומען צווישן דעם רבי'ן — כ"ק אדמו"ר הזקן — און די גאוני עולם פוןווילנא, שקלאָוו, בריסק, מינסק, סלוצק אין יאָר תקמג אין מינסק.

צווישן די טענות וועלכע די גאוני המנגדים האבן ארויסגעשטעלט קעגן דער שיטת הבעש"ט ותלמידיו זיינען געווען צווי אלגעמיינע גרונד טענות.

איינס: שיטת הבעש"ט איז מחייב אז אויך פשוט'ע מענטשן באדארפן שטארק אכטן זייער תפלה און זייער תהלים זאגן, הגם אז לא ידעי מאי דקאמרי, וואס מיט דער שיטה גיט מען א רמות רוח די עמי הארצים און מען איז משפיל דעם כבוד פון ת"ח. אלע ווייסן — האבן די גאונים געשטו־רעמט — אז פורעניות וואס איז בא לעולם איז נאר צוליב די עמי הארצים[20]).

צווייטנס: שיטת הבעש"ט איז אז אויך א גאון א צדיק באדארף תשובה טאן, וואס מיט דער שיטה האקט מען אונטער דעם כבוד התורה און כבוד תלמידי חכמים, וואס כל התורה כולה שבכתב און שבעל פה איז פול מיט

18) ראה אודותיו במכתב „אבות החסידות" התחל מאות כב („התמים" חוברת ד ע' כח).

19) כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע. ראה שלשלת היחס בקובץ „היום יום" ע' 8.

20) בבא בתרא ח, א.

דעם אז ת"ח זיינען דער יסוד העולם און מרבים שלום בעולם און זיי זיינען די אמת'ע בנאים, און שיטת הבעש"ט מאכט זיי פאר אזעלכע אז זיי באדארפן תשובה טאן.

* * *

דער ויכוח וואס איז פארגעקומען אין מינסק — האט הגאון הרי"א דער־ציילט — איז געווען איינגעטיילט אין צווי טיילן. איין טייל איז געווען א פארהער אין לומדות, די מנגדים האָ־בען געזאגט, אז זיי וועלן ניט האבן קיין שום ויכוח מיט די חסידים וואו זיי וועלן ניט זיין זיכער אז זייער מנהיג איז א למדן, און דאן ערשט וועַ־לען זיי פארלייגן זייערע טענות — דער צווייטער טייל פון זייער ויכוח.

דער רבי האט מסכים געווען אויף הצעת המנגדים צו פארהערט ווערן אין לומדות פון די גאונים, מיט דעם תנאי אז אויך דער צד החסידים איז באַרעכטיגט צו פארהערן אין לומדות דעם צד השני, אויף וואס די מנגדים האבן מסכים געווען.

— אין איין אנדער פלאץ ווערט בארוכה איבערגעגעבן דער טייל לום־דות פון דעם ויכוח וואס עס איז דאן פארגעקומען, אז דער רבי האט געענט־פערט אויף אלע שאלות וואס מען האט אים געשטעלט און אויף זיינע שאלות וועלכע ער האט געשטעלט דעם צד השני האט ער אויף א בעדייטנדן טייל קיין ענטפער ניט באקומען. —

דעם רבי'נס סגנון איז געווען א קלארער און א דייטליכער. הן די ענטפער אויף די שאלות און הן די שאלות וועלכע ער האט געשטעלט,

איז אלעס געווען אין קורצע און דייט־לעכע קלאָרע ווערטער, און לפי ערך די טיפקייט פון די ענינים איז דאָס אלץ געווען אין קורצע פראַזן וועלכע האָבן געמאַכט זייער אַ גוטן רושם אויף אלעמען. פון די גאוני הגאונים ביז די געווינלעכע גמרא־בלאַט אידן האָבן הנאה געהאַט ביים הערן.

די גאוני הגאונים, הישיש הר"ר אהרן יעקב סלוצקער ראש ישיבה, מיין פעטער הישיש ר' זעמעלע סטוצקער און דער עלטסטער ראש ישיבה אין ישיבת הראב"ד הגאון האדיר ר' מנחם שלמה האָבן געבעטן דעם רבי'ן ער זאל פאַרענטפערן זיינע שאלות. דער רבי האָט ממלא געווען די בקשות הגאונים, נאָר בלויז צוויי ענינים זיי־נען געבליבן ניט פאַרענטפערט.

אויף די אויבנדערמאָנטע צוויי גרונד טענות האָט דער רבי געענטפערט:

דער יסוד פון שיטת מורנו הבעש"ט און די תורות פון רבי'ן, דעם מעזרי־טשער מגיד, וואָס איז דער אור המאיר אין די דרכי העבודה פון תלמידי הרב המגיד ממעזריטש איז מיוסד אויף דער ערשטער ג־טליכער התגלות צו משה רבינו.

דער רבי, דער מעזריטשער מגיד, האָט פאַר מיר איבערגעזאָגט אַ תורה וואָס ער האָט געהערט פון רבי'ן מורנו הבעש"ט:

וירא מלאך הוי' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל, ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה. דער תרגום איז מפרש ואתגלי מלאכא דה' לי' בשלהובית אשתא מגו אסנא. ואתגלי הייסט התגלות. דער ענין פון התגלות איז אַז יעדער נאָך זיין דרגא זאל בענעמען דעם גילוי. התגלות איז דער טייטש אַז דער גילוי קען צוגענומען ווערן אויך אפילו אין די נידעריקע דרגות. דערפאַר איז אויפ'ן פסוק וירד הוי' על הר סיני זאָגט דער תרגום ואתגלי ה' על טורא דסיני. וואָס דער תרגום פון וירד איז דאָך ונחת, ווי אויף דעם פסוק וירד יהודה זאָגט דער תרגום ונחת יהודה, אויפ'ן פסוק וירד הגבול זאָגט דער תרגום ויחות תחומא, נאָר אויפ'ן פסוק ארדה נא זאָגט דער תרגום אתגלי כען. טייטשט ער דאָ דעם ארדה ווי דעם וירד פון מתן תורה וואָס די כוונה איז התגלות, וואָס התגלות מיינט אַ גילוי וועלכער קען צוגענומען ווערן אויך אפילו אין די נאָר נידעריגסטע דרגות, ווי אין מתן תורה איז געווען אַז אלע, פון דער העכסטער דרגא ווי משה רבינו ביז דעם פחות שבישראל, האָבן מקבל געווען פון מתן תורה. און דאָס מיינט דער תרגום ואתגלי מלאכא דה' אַז דאָס איז אַ ענין פון התגלות.

וואָס איז די התגלות בלבת אש זאָגט רש"י בשלהבת של אש לבו של אש. וואו בעווייזט זיך דער שליח השם — אין דער ארץ פון פייער. די ארץ פון פייער איז די כוונה, די פנימיות — ערנסטע תמימות'דיקע פאַרקאַכטקייט וואָס דאָס איז דער רשפי' רשפי אש שלהבת י"ה.

וואו איז דער לבת אש, די ארץ פון פייער, מתוך הסנה. זאָגט רש"י ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה. צרה איז די כוונה עולם הזה. עולם הזה

ווערט אַנגערופן צרה ווייל ער איז אַ מקום צר. די עולמות העליונים וואו דער אור אין סוף איז בגילוי זיינען אַ מקום רחב, אָבער דער עולם הזה וואו דער אור אין סוף איז מלובש בדרכי הטבע, איז דאָס אַ מקום צר און דערום ווערט עולם הזה אַנגערופן צרה. די כוונה העליונה איז אַז דורך דער עבודה אין לימוד התורה און קיום המצות זאָל מען מאַכן פון צרה צהר, בעלייכטן די וועלט מיט דעם אור התורה ומצות.

ווי עס שטייט כי האדם עץ השדה, עס זיינען פאַראַן עצי מאכל ווי ר' יוחנן זאָגט [21]), אַז דאָס זיינען די תלמידי חכמים און עס איז פאַראַן אַ סנה. דער לבת אש איז אין סנה. ת"ח וועלכע לערנען תורה זיינען אש ווייל תורה נמשלה לאש. אָבער דאָס איז ניט כי איננו אוכל, ווייל די ת"ח זיינען מרוה זייער אש מיט די חדושי תורה וועלכע זיי זיינען מחדש. אָבער דער סנה, די אנשים פשוטים, וואָס אין זיי איז דער לבת אש די האָרץ פון פייער, באַ זיי מיט זייער ערנסטע תמימות'דיקע תפלות און תהלים זאָגן הגם דלא ידעי מאי קאמרי אָבער ווייל דאָס קומט פון דער אמונה פשוטה, איז דער לבת אש איננו אוכל, דאָס ווערט קיינמאָל ניט געשטילט און זיי האָבן אַ תשוקה גדולה צו געטליכקייט און תורה ומצות.

ויאמר משה אסורה נא, זאָגט רש"י אסורה מכאן להתקרב לשם. אַז משה רבינו האָט פאַרשטאַנען די מחזה העליונה, וואָס מען בעווייזט אים די מעלה הגדולה פון אנשים פשוטים לגבי תלמידי חכמים, אַז דער לבת אש איז נאָר אין סנה, איז ער געקומען צו דער דרגא פון תשובה. נאָר להיות משה רבינו איז דאָך געווען אַ צדיק גמור, וואָס דער אופן התשובה פון אַ צדיק גמור איז באופן אחר ווי די געווייַלעכע תשובה, באַ לידת משה רבינו זאָגט די תורה ותרא אותו כי טוב הוא שנתמלא הבית כולו אורה [22]), איז זיין אופן תשובה אסורה מכאן להתקרב לשם, וואָס די כוונה איז אַז מען באַדאַרף זיך ניט מסתפק זיין מיט דעם מעמד ומצב וואָס מען שטייט. אפילו אַ צדיק גמור ווי משה רבינו דאַרף האָבן די עבודה פון אסורה מכאן להתקרב לשם וואָס דאָס איז די תנועה פון תשובה.

* * *

אין דער דאָזיקער תורה — האָט דער רבי געזאָגט — זאָגט דער בעש"ט קלאָר אַרויס זיין שיטה אין עבודת הבורא ב"ה, אַז דער לבת אש, די האָרץ פון פייער, איז באַ די פשוט'ע תמימות'דיקע אידן. און דער אידישער סנה איז איננו אוכל, ער ווערט קיינמאָל ניט געשטילט. אין דער צייט וואָס דער אש התורה פון תלמידי חכמים בכלל און גאונים בפרט, ווערט געשטילט דורך דעם פאַרגעניגן פון זייערע חידושי תורה, איז באַ די אנשים פשוטים דער לבת אש ניט געשטילט, אדרבה דורך זייערע האַרציקע תפלות

21) תענית ז, א.

22) סוטה יב, א.

און פשוט'ן תהלים זאָגן וועלט באַ זיי דער לבת אש נאָך שטאַרקער מיט נאָך אַ גרעסערע תשוקה און המשכה צו ג־טליכקייט. דער רבי דער בעש"ט זאָגט אַרויס ריין קלאָר זיין שיטה אין דער עבודת הצדיקים אַז עס באַדאַרף זיין אין אַ כסדר'דיקע עלי'. דער הייגט באַדאַרף זיין אויף צוקומען צו אַ הע־כערער דרגא אין עבודת הבורא ווי די נעכטיקע דרגא, און די מאַרגנדיקע דרגא אין עבודת הבורא באַדאַרף זיין אַ העכערע פון דער הייגטיקער, וואָס די כללות העבודה איז אַ תנועה פון תשובה.

די שיטה פון רבי'ן דעם בעש"ט איז מיוסד אויף דער ערשטער ג־טליכער התגלות צו משה רבינו, וואָס ער איז געווען דער, וועמען השי"ת האָט בוחר געווען צו זיין דער גואל ראשון און דער גואל אחרון [23]).

די התגלות אלקות צו משה רבינו איז ניט גלייך צו דער התגלות אלקות צו נח'ן און אפילו צו אברהם אבינו.

די התגלות אלקי צו נח'ן איז אַ התגלות פרטית וואָס קומט מצד אהבה פרטית. צי די אהבה און קירוב פון השי"ת צו נח'ן איז געווען נאָר אַ ענין נשיאות חן ווי עס שטייט ונח מצא חן, צי די אהבה וקירוב איז געווען מצד זיין צדקות ווי עס שטייט כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, אבל בכל אופן איז די התגלות געווען אין אַ אופן פרטי.

די התגלות אלקי צו אברהם אבינו איז געווען נאָר אין איין אַנדער אופן, אַ התגלות אלקות מיט געוויסע הוראות אין דרכי עבודת השי"ת און מיט גרויסע נסיונות. געוויס איז די התגלות אלקי צו אברהם אבינו אין אַ פיל העכערע דרגא ווי צו נח'ן, אָבער נאָך אַלעם דעם איז די אהבה וקירוב אין דער התגלות אלקות צו אברהם אבינו מער אַ פרטיות'דיקע און על שם העתיד.

עס שטייט כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך הוי' לעשות צדקה ומשפט, מאַכט רש"י כי ידעתיו איז אַ אויסשפּראַך פון אהבה און פאַרוואָס די אהבה, וויל אברהם וועט לערנען און אָנזאָגן זיינע קינדער און הויז געזינד אָפּצוהיטן און צו גיין אין דרכי השי"ת.

די התגלות אלקות צו אברהם אבינו איז בעיקרה געווען אַ פרטיות'דיקע, נאָר אין אַ העכערע דרגא ווי די התגלות צו נח'ן, וויל אברהם אבינו איז געווען אַ גרעסערער עובד הוי' פון נח'ן, און אויך איז אין דער התגלות אלקות צו אברהם אבינו געווען נאָך אַ ענין אַז דער כי ידעתיו למען אשר יצוה, וואָס דאָס האָט געמאַכט גרעסער די התגלות אלקות צו אים און אין ער וועלט אָנגערופן [24]) אוהבו של מלך.

אָבער די התגלות אלקות צו משה רבינו איז ניט נאָר אַ פרטיות'דיקע, וויל ער איז געווען אַ עובד השי"ת, נאָר עס איז אַ התגלות אלקות כללי, וואָס אָזאַ התגלות איז נאָר צו דעם וואָס השי"ת האָט אים בוחר געווען פאַר אַ מנהיג און גואל ישראל.

די התגלות אלקות צום גואל און

23) ראה שמ"ר פ"ב ס"ד. זח"א רנג, א. שה"פ פ' ויחי. תו"א ר"פ משפטים.

24) ב"ר פמ"ב ועוד.

מנהיג איז געווען דאָס, וואָס מען האָט אים באַוויזן אַז אַ מנהיג ישראל וואָס באַדאַרף זיין דער שליח הגאולה באַ־דאַרף געפינען דעם לבת אש אין אַ סנה, אין דעם פשוט'ן אידן. און זיין גאַנצע עבודה באַדאַרף זיין אַרויסצו־ברייגען און אַנטפלעקן דעם לבת אש אין דעם סנה, וואָס דאָס איז נאָר דורך דער עבודה פון אסורה נא מכאן להתקרב לשם.

מיט אַ גרויסן ברען — דערציילט הגאון ר' יצחק אייזיק — האָט דער רבי געזאָגט די תורה פון דעם בעש"ט, און האָט מסיים געווען — דעם „בכן" פון דער תורה:

און באמת וואָס מער בן תורה אַלץ מער בן עבודה באַדאַרף מען זיין. און אויב ניט — איז מען חלילה אַ פושע קענען מלכא עילאה, ווי עס שטייט הפושעים בי בגופא דמלכא [25]). און מען באַדאַרף טאָקע תשובה טאָן מעומקא דליבא אַרויסצורייסן פון זיך דעם עמלק וואָס איז מקרר דעם דרך הוי' און די דרכי עבודת הבורא.

אָט די עטלעכע וועדטער האָט דער רבי געזאָגט מיט אַזאַ התלהבות און דברים היוצאים מן הלב אַז דער הדרת קודש'דיקער ירא שמים און אהבת הבורא ב"ה האָט אויף אַלעמען געהאָט די גרעסטע השפעה.

דער גאון הגאונים הישיש ר' אהרן יעקב איז געווען דער ערשטער וואָס איז צוגעגאַנגען צום רבי'ן און האָט געזאָגט ברוכים תהיו.

הגאון החסיד הרי"א האָט דערציילט אַז באַ פערציג מנינים באַוואוסטע לומדים, עלטערע און יונגע לייט, פון מינסק, ווילנא, בריסק, שקלאָוו און סלוצק זיינען דאָן אַריין אין עדת החסידים.

* * *

אָט דאָס איז דער ספור וואָס איך האָב געוואָלט דערציילען. איך האָב מקצר געווען, אַרויסגענומען נאָר דעם תוכן פנימי פון דעם ספור וואָס בע־לייכט די שיטת מורנו הבעש"ט מיט דער חסידות חב"ד ליכט.

דער סִפור איז אַ בנין אב אין תורת החסידות און אין דרכי עבודת החסידים.

דער רבי מיט זיין מגלה זיין די תורה וואָס אויבנדערמאָנט, און מיט זיין ביאור והסבר אין דער שיטת הבעל שם טוב האָט פאָר חסידים געעפנט נייע היכלות פון עבודה אין עבודת הבורא ב"ה.

מיט אַ סך יאָרן פריער — אין אַ יומא דפגרא פאַרברייגגען — האָט מען געזאָגט אַז מורנו הבעש"ט האָט אויפ־געטאָן אַז יעדערער אפילו דער פשוט־ער שבפשוטים קען זיין אַ עובד השי"ת, און מורנו דער רבי האָט אויפגעטאָן ווי יעדער איינער, אפילו פשוט שב־פשוטים קען זיין אַ עובד השי"ת.

ביידע, דער בעש"ט און דער רבי, ריידן אויך וועגען דעם פשוט שבפשו־טים, ווייל דער פשוט שבפשוטים איז זיי אויך זייער און זייער טייער. דער בעל שם טוב מיט זיין אהבת ישראל טוט אויף אַז יעדער נפש מישראל קען זיין אַ עובד השי"ת און דער רבי מיט זיין אהבת ישראל טוט אויף וואָס די דרכי העבודה זיינען, ווי יעדער איינער קען זיין אַ עובד השי"ת.

---

25) זח"ב פה. ב (ראה ג"כ ת"ז תי' ע קרוב לסופו).

דער בעש"ט האָט פּותח געווען דעם צנור אַז מען קען זיין אַ עובד השי"ת און דער רבי האָט פּותח געווען דעם צנור ווי מען קען זיין אַ עובד השי"ת.

דער ווי מען קען זיין אַ עובד השי"ת און אויך ווי אַ פּתוח שבפּתוחים קען זיין אַ עובד השי"ת וואָס דער רבי האָט פּותח געווען דעם צנור, איז במשך פון די יאָרן האָבן כ"ק אבותינו רבותינו הק' נשיאי חסידי חב"ד פאָר אונז געעפנט די דרכי העבודה והתשובה, אַז יעדער איינער קען זיי אויסגעפינען. די הויפּט־יסודות זיינען: מגלה צו זיין דעם לבת אש און דער אסורה מכאן להתקרב לשם.

שיחה ד.

סדר איז איינער פון די הויפּט־יסודות אין יעדער זאָך. הן בא אַ יחיד און הן בא אַ רבים, אין אַלץ איז סדר איינער פון די הויפּט יסודות.

סדר ברייגט הצלחה אין לעבען און שאָפען פון דעם יחיד און נאָך מער אין לעבן און שאָפן פון דעם רבים.

אין לעבן זעען מיר במוחש אַז די גרעסטע בעלי כשרונות אויב זיי זיי־נען ניט קיין מסודרים ווערט צורונען זייער גאונות און זייערע כשרונות ווערן צובראָכן און בלייבן אומפרוכט־באָר. און די וואָס זיינען געבענטשט פון השי"ת מיט אַ חוש אין סדר, איז אפילו אויב זיי זיינען גאָנץ געווייניל־כע דורכשניטליכע בעלי כשרון, האָבן זיי גרויס הצלחה אין זייער לערנען און שאָפן גרויסע אויפטואונגען.

די נשיאי החסידות האָט השי"ת געבענטשט מיט פאָרשידענע גאָר גרויסע כשרונות און בתוכם אויך מיט'ן כשרון הסדר. אָלע, פון מורנו הבעש"ט אָן, זיינען זיי געווען אויס־סערגעווינליכע סדרנים וואָס האָבען פיל געשאָפען אין דער חכמת ההסתדרות [26]).

הסתדרות מוז אָבען אַ געוויסען טכסיס און דעם טכסיס האָבען די נשיאי החסידות געשאָפען. זיי האָבען פאָרשטאָנען ווי אויסצונוצען די הסתדרות און האָבען זי אויסגענוצט מיט'ן גרעסטען טאָלאָנט אין דער פולער ערנסטער מאָס.

עס איז אַ כלל ידוע ומפורסם אַז אין אומן בלא כלים, און דאָס גלייכען ווי עס קען ניט זיין קיין אומן אָן די כלי האומנות, אָט אָזוי קען ניט זיין קיין אומנות אָן כלים. דער גרעסטער אומן מוז האָבען כלים, און די קלענסטע אומנות קען ניט זיין אָן כלים. די כלים טראָגען אַרויס די כשרונות פון דעם אומן, און שאָפען די גרעסטע אומנות.

* * *

דער כלל אַז אין אומנות בלא כלים איז אין רוחניות אָזוי ווי אין גש־מיות. דאָס גלייכען ווי אַ אומנות גשמית מוז האָבען כלים, וואָס די כלים פאָרבינדען דעם כשרון פון דעם אומן מיט דעם יופי און תועלת פון דער אומנות, אָט אָזוי איז אויך אַז די אומנות הרוחנית מוז האָבען כלים, וואָס די כלים פאָרבינדען דעם כשרון האומן מיט דעם יופי און תועלת פון דער אומנות.

---

26) ראה „אבות החסידות" („התמים" חוברת ב ע' מג). „היום יום" ע' סח.

עס איז זיכער אז אין אומן ואין אומנות בלא כלים און עס איז אויך זיכער אז די אומנות רוחנית איז גלייך צו דער אומנות גשמית, אבער מיט דעם מוז מען אויך צוגעבען, אז די גלייכקייט פון אומן ואומנות וכלים רוחניים צו אומן ואומנות וכלים גשמיים איז מער ניט ווי אין אלגעמיינע שטריכן, ווי א משל אבער אין נמשל, אבער אין תוך ענומען איז דאס — אומן אומנות וכלים גשמים און אומן אומנות וכלים רוחנים — גאר אנדערע נושאים, וואס די אלגעמיינע אויסגלייך שטריכן פארלירן זיך געגען די רייכע אייגענשאפטן פון דעם נושא רוחני.

א דוגמא לדבר:

א אומן אין גשמיות, בעדארף זיין א בעל כשרון אין דער חכמה וואס ער גייט מאכען די אומנות און בעדארף זיין איבערגעגעבען דער זאך וואס ער טוט ער זאל ניט מאכען קיין פעלער, איז דער נושא הענין כשרון און איבערגעגעבענקייט.

דאס זעלבע איז אויך א אומן אין רוחניות בעדארף זיין א בעל כשרון און איבערגעגעבען צו דער זאך וואס ער טוט. די אלגעמיינע שטריכען זיינען די זעלבע אבער דער תוכן הנושא פון דעם אומן און איבערגעגעבענקייט אין דער אומנות הרוחני איז גאר איין אנדערע.

עס שטייט אין אבות דר' נתן (פכ"ב) חכם וירא חטא — הרי זה אומן וכלי אומנתו בידו.

חכם מיינט א בעל כשרון, ירא חטא מיינט די יראה פון מאכען א פעלער, דער וואס חטא מיינט חסרון, דער וואס איז שטארק איבערגעגעבען א געוויסער זאך האט מורא ער זאל ניט מאכען קיין פעלער.

חכם וירא חטא איז אומן וכלי אומנתו בידו, דער אומן אומנות וכלים רוחנים וואס אין די אלגעמיינע שטריכן איז דאס גלייך צו אומן אומנות וכלים גשמי', אבער עס איז מער ניט ווי אין די אלגעמיינע שטריכן ווי כשרון און איבערגעגעבענקייט, אבער דער תוכן הנושא אין דער אומנות רוחני חכם וירא חטא מיינט עפעס גאר אנדערש ווי בעל כשרון און איבערגעגעבענקייט אין אומנות גשמית.

מען בעדארף שטענדיג גוט געדענקען דעם דיחוק הערך פון רוחניות ביז גשמיות. באמת האט מען אויף דעם געדארפט זאגן דעם אויסשפראך דעם אין ערוך פון רוחניות צו גשמיות, נאר ווייל השי"ת, וואס טבע הטוב להטיב, ווי עס שטייט אין עץ חיים אז כביכול עלה ברצונו ית' להטיב לברואיו, גוט צו טאן צו זיינע בעשעפענישען און געבן זיי א פארשטאנד אז זיי זאלן האבען עטוואס א באגריף אין א דבר רוחני, האט דער בורא ב"ה געמאכט אויך אין רוחניות אזעלכע אלגעמיינע שטריכן וועלכע זאלן האבן עטוואס א פארגלייך־אנהאלט, און דערום זאגט מען אויף גשמיות ורוחניות דעם אויספראך ריחוק הערך.

די וואס לערנען חסידות און איבערלעגען זיך אין די פארשטאנדען וואס זיי לערנען, וויסן וואס עס מיינט דער ריחוק הערך פון רוחניות צו גשמיות און קענען האבן א באגריף

וואס עס מיינט חכם וירא חטא וואס דאס איז אומן וכלי אומנתו בידו, און זיי ווייסן דעם הפלאת הערך פון רוחניות לגבי גשמיות.

* * *

אלע ווייסן אז בכדי אויפצוטאן א געוויסע שיטה, פארפאלקאמען זי און ברייננען אין לעבן מוז מען האבן געוויסע גייסטיגע און פיזישע גרויסע כוחות און אייגענשאפטן, און ועל כולם א מסירת־נפש־דיגע איבערגעגעבענקייט, אוועקצוליגען און בעזיטיקן ניט נאר דעם עולם הזה־דיקן „איך" נאר אויך אוועקלייגן און בעזייטיקן דעם עולם הבא־דיקן „איך", ווייל דער עיקר און תכלית הכל איז די שיטה וואס איז א זכות און טובת הרבים, און צוליב דעם בעדאף מען זיך מוסר נפש זיין.

די וואס ווייסן דעם דברי הימים פון תולדות החסידות בשרש שרשה ווי די שיטה ווערט נתגלה אין איר ערשטער תקופה[27]) אין די דריי דורות נשיאות: הצדיק הגאון ר' אלי' בעל שם מווירמייזא, הצדיק הגאון ר' יואל בעל שם מזאמושטש, הצדיק הגאון ר' אדם בעל שם מראפשיץ, און די דברי הימים פון תורת החסידות אין איר צווייטער תקופה אין די צוויי דורות נשיאות מורנו הבעש"ט ממעזיבוז, מורנו הרב המגיד ממעזריטש, און די דברי הימים פון תורת חסידות חב"ד ווי זי איז נתגלה געווארן און דורכגעפירט געווארן אין לעבן דורך די פינף דורות נשיאי חסידות חב"ד אין א משך פון איבער הונדערט און פופציג יאר, די אלע ווייסן וואס פאר א געטליכע כחות רוחנים און אייגענשאפטן די אלע נשיאי החסידות האבן פארמאגט און וואס פאר א איבערמענשליכען מסירת נפש זיי — נשיאי החסידות — אין אלע דריי תקופות — האבן געהאט אויף דער שיטת החסידות, און עס איז כלל קיין וואונדער ניט אויף דער אומבאשרענקטער און אומבאגרענעצטער ערפאלגרייכער הצלחה וואס השי"ת האט געבענטשט זייער שיטה און הייליגע ארבעט.

ניט דא איז דער פלאץ און ניט איצט איז די צייט צו ריידן אפילו אין קורצע שטריכן איבער דער אי־בערמענשליכער ארבעט וואס איז געטאן געווארן אין א משך פון איבער דריי הונדערט יאר, נאר איך וועל זיך אפשטעלן אויף אין טייל פון דעם כשרון הסדר וואס נשיאי חב"ד זיינען געבענטשט געווען מיט דעם און האבן בעזרתו ית' געשאפן די אלוועלטליכע הסתדרות החסידות.

* * *

די חסידישע הסתדרות איז זייער א פארצווייגטע, עס נעמט ארום דעם גאנצען לעבן, ניט נאר דעם יחיד און פאמיליען לעבן נאר אויך דעם אלגעמיינעם כלל לעבן, און לויט דעם וואס איך האב געמיינט צו דערציילן און זאגן וועל איך בעריכט אין פרט פון דער הסתדרות החסידות, וואס דאס איז דער סדר קביעת משפיעים אין עדת החסידים[28]).

27) ראה שיחת חי אלול תש"א.

28) ראה שיחת חה"פ ה'תש"ג אות נו"ן.

דער נאָמען משפּיע איז אין אַל־געמיין געגנומען אַ טיטל נאָמען פאַר דעם וואָס לערנט פאַר די חסידישע תורות און מאמרים פאַר די חסידים פון זיין עדה און דערציילט זיי פאַר־שידענע ספורים, אָבער אין תוך גע־נומען איז דער נאָמען משפּיע מיינט די גרויסע השפּעה — ווירקונג — וואָס דער משפּיע האָט אויף די עדת החסידים.

די משפּיעים אין עדת החסידים זיינען אין זייער פערזענליכקן פאַר־נעם געווען פאַרשידענאַרטיג, אַ מאָל איז דער משפּיע געווען אויך דער רב אָדער דער מורה הוראה אין דער עדה, אָדער דער שוחט אָדער דער מלמד, און אַ מאָל האָט דער משפּיע ניט פאַרנומען איינע פון די אַלע אָמשטן און איז געווען מער ניט ווי דער משפּיע, אויף וועמען עס איז געלעגען די גאַנצע פליכט פון דער חסידישער הדרכה אין יענער עדה פון דער עדת החסידים.

אין דעם דריטן דור פון נשיאי חב"ד, אין דער צייט פון די נשיאות הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק בעל צמח־צדק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, איז געווען איינגעפירט אַ סדר קבוע וועגען בעזעצען אין די שטעט און ישובים, וואו עס זיינען געווען חב"ד חסידים, חסידישע משפּיעים.

די אָרבעט פון די משפּיעים איז געווען מסודר לפי אופן תנאי המקום, אַז די זמנים הקבועים אויף לערנען חסידות איז געווען איינגעטיילט, פאַר ישובי אהל בעזונדער און פאַר בעלי עסקים בעזונדער, פאַרבריינגען אָבער אין אַ יומא דפגרא פלעגט מען אַלע צוזאַמען אין אַ רעיס־אהובים־דיקער התועדות, בני תורה און אנשים פשוטים, אָרים און רייך אַלע גלייך.

* * *

עס איז געווען אין יאָר תריט, בערך פופצן יאָר נאָכדעם ווי דער זיידע, דער רבי צמח צדק האָט אויף זיין רעכנונג אָפגעקויפט אַ גרויסן שטח פון דריי טויזנט פינף הונדערט דעסיאַטין [29]) ערד — געדיכטער וואַלד און היבשע שטחים פעטע שוואַרצע ערד און לאָנקעס מיט טייכלעך — אין מינסקער גובערניע — און האָט דאָרט געגרינדעט די קאָלאָניע שצעד־רין אַלס אָנפאַנג צו ברענגען אידן צו ערד אָרבעט.

איבער דריי הונדערט אידישע פא־מיליעס האָט דער זיידע בעזעצט אין שצעדרין און זיי האָבן געהאָט חיונה בשפע רב פון זייער אָרבעט. געוויסע צייטן אין יאָר האָבן זיי געהאָט פריי אויף צו לערנען.

דער זיידע, דער רבי, האָט די שטחים ערד צוגעטיילט אומזיסט אָן קיינע אָפצאָלונגען, צו די אידן וועל־כע זיינען זיך געקומען בעזעצן אין שצעדרין. יעדע פאַמיליע האָט באַ־קומען אַ פלאַץ אין דער קאָלאָניע, עס זאָל זיך ענוג אויף אויפצו־בויען אַ הויז צו וואוינען און אויך אָנדערע בנינים וועלכע זיינען נויטיג אין דער ווירטשאַפט פון ערד־אָרבעט, אַ גאָרטן און עטלעכע דעסיאַטין ערד צום זייען און פאַשען די בהמות און פערד.

---

29) מדת השטח ברוסיא.

יעדע פאמיליע וואס האט זיך בעזעצט אין שצעדרין צו בעארבעטן די ערד האט געהאט געוויסע רעגירונגס פריווילעגיעס. איינע פון זיי איז געווען א הלואה אין דער הויך פון 200 רובל מזומן פון דער באבר־ויסקער קאזנאטשייסטוועט (אוצר המלוכה), אויף אויסצאלן אין א משך יארן מיט די תבואה וואס זיי וועלן האבן.

די דריי טויזנט פינף הונדערט דעסיאטין ערד וואס דער זיידע האט געקויפט האט ער איינגעטיילט אזוי: דער גאנצער פארזיי שטח און א טייל וואלד און לאנקעס — אלעס צוזאמען אן ערך טויזנט זיבן הונדערט דעסיאטין — האט ער אי־בערגעגעבן אויף צויילן צווישן די קאלאניסטן פאמיליעס, און דאס אי־בעריגע, לערך טויזנט אכט הונדערט דעסיאטין וואלד האט ער פארקויפט צו א באברויסקער חסידישן גביר, ר' אפרים יוסף גאלאדעץ, פאר א געוויסער סומע, וועלכע ער האט א טייל בעדארפט באלד אינצאלן און די איבעריגע אויסצאלן אין א משך פון יארן. א טייל פון דער באקומענער סומע האט דער זיידע, דער רבי, געשיקט קיין ארץ ישראל אויף כולל חב"ד — און א טייל האט ער איבערגעגעבן אין זיין צדקה קאסטע וואס האט געהאלפן, הן אין עניני הכלל און הן אין עניני הפרט.

עטלעכע מיטגלידער פון ר' אפרים יוסף האלאדעץ'ס פאמיליע האבן זיך בעזעצט אין שצעדרין בכדי צו קענען פירן זייערע וואלד עסקים.

* * *

אין דער קאלאניע שצעדרין, וויאין אנדערע חסידישע שטעט אין ישובים, איז א חוץ דעם מורה הוראה, שוחטים און מלמדים אויך געווען א משפיע ר' ירוחם פישל יאנאווי־טשער.

החסיד המפורסם ר' בצלאל אזא־ריטשער האט געהאט א חבר מובהק, ר' ישראל משה, א גרויסער למדן און א בעל מדות טובות און א שטאר־קער מקושר צום זיידן דעם צמח צדק. ער האט זיך תמיד עוסק געווען אין תורה ועבודה. חוץ דעם וואס ער איז געווען א גרויסער למדן און א בעל מדות איז ער אויך געווען א חכם מחוכם און א אהוב לבריות.

א פאר צענדליג יאר איז ר' ישראל משה געזעסן אויף קעסט בא זיין שוועי ר' חיים יוסף, א קרעמער אין אזאריטש, דעם מיטעלן רבי'ס א חסיד. א פאר יאר איז ר"מ געווען מלמד, און אין יאר תריב לערך צען יאר נאכדעם ווי דער זיידע האט מייסד געווען שצעדרין האט אים דער זיידע בעשטימט פאר א משפיע אין שצעדרין אויף ר' ירוחם פישל יאנאוויטשערס פלאץ.

אין אלע צייטן בא יעדן חסידישן פארבריינגען זיינען געווען פערשידענע קורצע אויסשפראכן וועלכע די משפיעים פלעגן ארויסזאגן און דאס איז געווען דער עמוד התוך אדער דער ציר וואס ארום אים זיינען גע־ווען די שיחות און ספורים פון דעם פארבריינגען, און דער עמוד התוך אויסשפראך איז געבליבן חקוק בא אלע אנווועזענדע.

דער משפיע ר' ישראל משה איז

געווען אַ שטאַרקער מתון און אַ שומר הזמן. צו די קביעות זמנים פון לערנען פלעגט ער פאַרלאַנגען מען זאָל קומען פינקטליך צו דער צייט. אויב איינער איז ניט געקומען פלעגט ער אים רופן און געבן אַ אמת'ן חלק ווי יענער איז ווערט געווען.

אין ווערטער איז ר' ישראל משה געווען רייך. אַז ער פלעגט ריידען און מאַכן אַ חשבון וואָס איז דער תכלית פון מענשענס לעבן פלעגט ער אַזוי קלאָר אַרומרעדן יענעמס מצב המוסרי והרוחני, אַז יענער פלעגט אַוועק פון אים אַ צובראָכע־נער און אַ נידערגעשלאָגענער, אַ פאַר־זינדיגטער, אַ נאַרישער און אַ נישט־ווערטיקער און אַ פאַרשעמטער אין די אייגענע אויגן.

אַ בעזונדער צוגאַנג האָט ער גע־האָט צו מענשן, אַ אייגענטאַרטיקן, אַ מילדען, קיינמאָל נישט געשריען, ניט געזאָגט קיין שוועריקייט מוסר ווער־טער, ער פלעגט זיך צופאַסן צום הערער, אַרומגערעט אַ גייסטיקן פע־לער ערוועקענדיג דעם גרויסן רחמ־נות פון דעם בעל החסרון אין אַזעל־כע ווערטער און פראַזן, אַז יעדער וואָרט פלעגט אַריין אין דער טיפע־ניש פון דעם צוהערערס האַרץ און יעדער פראַזע פלעגט רירן די אייי־דעלסטע נשמה פעדים און טרערן פלעגען רינען פון דעם צוהערערס אויגן.

אַ בעזונדער חוש הציור אין ריידן האָט דער משפיע ר"מ פאַרמאָגט. איבער וואָס פאַר אַ זאַך ער פלעגט ניט ריידן, צי ווענן עפעס אַ פאַסירונג אַדער אַ אויסזען און פיהרונג פון אַ מענשען איז דאָס געווען אַזוי דייטליך קלאָר פאַר יעדערן, אַזוי ווי ער וואָלט געמאָלן אַ פאַרטרעט.

* * *

איך האָב געהערט פון החסיד ר' אברהם דוב בר' ירמי' [30]) — שבועות תרנו: ער — דא"ד — האָט געהאַט אַ פעטער — זיין מוטערס אַ ברו־דער — החסיד ר' ליב יצחק, נאָך דעם אַלטן רבי'נס אַ חסיד, אַ שטאַר־קער בר דעת אין נגלה און חסידות, אַלע זיינע יאָרן געווען אַ בעל עסק, פריער אייגער פון די גרויסע קרע־מער אין האָמליע, שפעטער געוואָרן דער עלטסטער פירער באַ ר' אפרים יוסף האלאדעץ אין שצעדרינער וואָלד.

החסיד ר' ליב יצחק, די אַלע יאָרן וואָס ער האָט געלעבט אין האָמליע, איז ער געווען אַ שטאַרקער מקבל באַ ר' אייזיקן. חוץ דעם וואָס ער איז געווען פון די ערשטע הערער וועז ר' אייזיק פלעגט זאָגן חסידות, איז ער געווען איין אָפטער אַרייי־גייער צו ד' אייזיק'ן ריידען אין לערנען בכלל און אין חסידות בפרט. ר' אייזיק פלעגט זאָגן אַז מיט ליב יצחק'ן קען ער זיך אויסריידען, ווייל ער האָט ניט נאָר אַ אזן שומעת נאָר אויך אַ אזן מלין תבחן.

פון בר מצוה — האָט ר"ד דער־ציילט — ביז וואָגען איך בין אַלט געווארן זיבעצן יאָר — אין יאָר תרג — און מיין פאָטער האָט מיך געפירט אין ליובאַוויטש לערנען באַם

30) ראה אודותיו „התמים" חוברת ב ע' קכ.

רבי'ן דעם צמח צדק אין דער ישיבה, בין איך תמיד — אינדערוואכן און שבת ויו"ט — ווען איך האב נאר געהאט פרייע צייט פון לערנען, גע־ווען באַ דעם פעטער ר' ליב איצע.

דער פעטער פלעגט מיך זייער מקרב זיין, פלעגט מיר דערציילן פון זיינע קינדער יאָרן, פון זיינע מלמדים, וואס און ווי ער האט געלערנט. דער פאטער זיינער, מיין זיידע ר' אלי' שאול, איז געווען א איד א למדן, געווען א בקי אין צוויי סדרים גמרא, נשים נזיקין מיט תוספות כמעט בעל פה, ער איז געווען א שניט קרעמער, געהאט א משרת אין קראם און אליין פלעגט ער זיצן אין א ווינקל אין קראם און לערנען.

דער זיידע ר' אלי' שאול איז געבאָרן א מתנגד און געבליבן א מתנגד, נאר ער איז געווען פון די וואס האבן געווייכט פון מחלוקת עד קצה האחרון און האט אויסגעמידן צוצושטייך צו וועלכען צד עס איז. אבער א יוגנט חבר האט ער געהאט, ר' תנחום שלמה — דער בעליער מגיד — וועלכער איז געווען ניט נאר א מתנגד נאר א בלוטיקער שונא די כת. ער איז געווען איינער פון דעם ווילנער ראב"ד"ס — הגאון ר' שמואל — בית דין וואס האט אויס־גערופן א חרם אויף דעם בעש"ט'ס תלמיד דעם מעזריטשער מגיד מיט זיינע תלמידים אין יאר תקלב.

באַ דעם בעליצער פרוש, ר' תנחום שלמה, האט דער פעטער געלערנט עטלעכע יאָר בהתמדה גדולה און מען קען זיך פארשטעלן וואס פאר א השפעה ר' תנחום שלמה'ס חינוך האט געהאט אויפ'ן פעטער. בלויז דורך השגחה־פרטית'דיקן צופאל וואס צווי ברידער יונגע לייט גרויסע לומדים, דעם פעטערס בעסטע חב־רים, זיינען אריין אין דער חסידי־שער חברותא האט שוין דער פעטער אויך אנגעהויבן נעהענטער ווערן צו חסידים ביז ער איז געווארן איינער פון די גרונטיקע חסידים.

ווען דער פעטער האט זיך בעזעצט אין שצעדרין פלעג איך — דער־ציילט ראי"ד — א פאר מאל אין יאר פארן צו אים. אין יענער צייט איז שוין ר' ירוחם פישל דער שצעד־רינער משפיע ניט געווען, האט דער רבי געשיקט ר' ישראל משה אזא־ריטשער וועלכער איז געווען א שם דבר אין דער גאנצער סביבה. דער פעטער האט אים זייער מחבב געווען און דער משפיע הרי"מ האט גע־האט דעם גרעסטן הדרת הכבוד פאר דעם פעטער.

צו אלע חסידישע פארבריינגענס פלעגט דער פעטער קומען, דערציילן פארשידענע ספורים פון די גאר אל־טע צייטן איידער ער איז געווארן א חסיד און פון זיינע ערשטע יאָרן ווען ער איז שוין געווארן א חסיד, ווי ער איז דעם ערשטן מאל גע־גאנגען צום רבי'ן אין ליאזנא, אויך ספורים פון דעם זמן פון דעם מי־טעלן רבי'נס נשיאות, און פלעגט מאכען די גרעסטע השפעה אויף די צוהערער.

איך — דערציילט ווייטער ראי"ד — פלעג זייער גערן זיין בעת דער משפיע הרי"מ פלעגט לערנען חסי־דות. ער האט געהאט זיינע רייכע

הסברים, און יעדע השכלה אדער עבודה וואַרט פלעגט ער זייער גוט, דייטליך, קלאָר מיט אַ ריינער אויס־שפּראַך מבאר זיין. על פּי רוב פלעגט ער דעם הסבר וביאור בעגלייטן מיט אַ ספור וואָס האָט ניט נאָר קלאָר געמאַכט דעם ענין וואָס מען האָט געלערנט, נאָר אויך איינגעקריצט דעם ענין אין די מוחות און הערצער פון די צוהערער.

נאָך מעהר אויסערגעווייניליכע הנאה רוחנית פלעג איך האָבן — דער־ציילט ר"ד — וועז איך פלעג הערן דעם משפּיע ר"מ בא אַ פאַרבריינגען. וועז מען פלעגט פאַרמאַכען די אויגן און הערן וואָס דער משפּיע רעדט, פלעגט מען פאַרגעסן וואו מען איז אוז עס פלעגט זיך דוכטען אַז מען זעט אַדער מען איז דאָרט וואו ער רעדט וועגן דעם, אוא גרויסן ציור ריידן האָט דער משפּיע ר"מ גע־האָט און דאָס פלעגט מאַכן אַ גוואַל־דיגען דושם.

* * *

עס איז געווען אין יאָר תרטז. אויף חנוכה בין איך געפאָרן צום פעטער אין שצעדרין, די פינפטע ליכטל איז אויסגעפאַלן זונטאָג.

אין שצעדרין זיינען געווען צוויי גרויסע בתי מדרשים. אין אַלע חסי־דישע ימים טובים ווי י' און י"ט כסלו אויך די פינפטע ליכטל פלעגט מען אין אָוענט פאַרברענגען אין אין בית מדרש און באַטאָג אין דעם צווייטן בית המדרש.

אין שצעדרין זיינען צווי מאָל אין דער וואָך געווען יומי דשוקא — מאַרק טעג — זונטאָג און מיטוואָך. דאָן איז געווען דער הויפּטאַנדעל און פּדיון אין שטעטל וועז עס פלעגן זיך צונויפקומען די אַרומיקע איינ־וואוינער פון די דערפער.

מוצאי שבת די פינפטע ליכטל האָט מען זייער גוט פאַרבראַכט, דער בית מדרש איז געווען געפאָקט. אויף מאַרגען זונטאָג נאָכן דאָוונען איז ווידער צוזאַמענגעקומען אַ גרויסער עולם, אָבער להיות עס איז געווען אַ יום השוק, האָבן אַ סך ניט געקענט קומען און עס איז געבליבן אָפּצו־לעגען דעם הויפּט פאַרברענגען אויף נאָך מעריב.

נאָך מעריב האָט זיך פאַרזאַמלט אַ גרויסער עולם, נאָר עטלעכע יונ־גע לייט קרעמער האָבן זיך פאַר־שפּעטיגט. דער משפּיע ר"מ האָט דאָס באַמערקט און עס איז ניכר געווען אַז דאָס האָט אים זייער פאַר־אַרט. ער האָט געזעהן אין דער פאַר־שפּעטיגונג ניט נאָר אַ גלייכגילטיג־קייט צו די דרכי החסידות והחסידים, נאָר אויך אַ ענין פון הגברת החומר על הצורה, לא די אַז דער מאַרק האָנדעל איז דוחה אַ חסידישע התועדות איז אויך אָפילו דער נאָכן — הכרח'דיקן — מאַרק־האָנדל מאַכט קאָלט די זריזות צו אַ חסידישער התועדות.

דער נושא ותוכן פון יענער התוע־דות איז געווען אַ רייד וואָס דער משפּיע הר"מ האָט גערעט וועגן אדם הראשון: ער איז געווען יציר כפיו של הקב"ה און איז געווען אַזאַ קערפער־ליכטיגע באַשעפענישׂ אַז די פּיאַטע פון אדם הראשון האָט טונקל

געמאכט די זון. די חכמה פון אדם הראשון איז געווען גרעסער ווי די חכמה פון די מלאכי השרת. רי"מ האט מיט א ברייטען הסבר פארשטיין געגעבען די גרויסקייט פון די מלאכי השרת, און דאך איז אדם הראשון געווען גרעסער פאר זיי. און ווען אדם הראשון האט געזינדיגט דעם חטא עץ הדעת איז פון דעם גרויסן אדם הראשון געווארן א נעבעך ר"ל, ווי א תלמיד חכם ששכח תלמודו און ווי א גביר נאך א שריפה. אויף אלע עונשים וואס השי"ת האט געזאגט אדם הראשון האט עד — ווי־סענדיג זיין גרויסן חטא — נעבעך שטום געשוויגען. אבער ווען ער האט דערהערט[31]) אז וקוץ ודרדר תצמיח לך האט ער דאס ניט געקענט פאר־נעמען, האט געגעבען א גאס מיט טרערן און האט אויסגעשריען צום רבש"ע: צי דען וועל איך און מיין חמור עסן פון איין און דערזעלבער קארעטע.

השי"ת — זאגט המשפיע רי"מ — האט באשאפען אלעמען בחותמו של אדם הראשון — און האט שטארק מבאר געווען דעם ענין פון אין דעותיהם שוות, און האט מסיים גע־ווען: הייניטיגע אדם'ס גיסען ניט מיט קיין טרערן, אדרבא זיי זיינען צופריידען צו עסן מיט דעם חמור פון איין קארעטע וויל באא זיי איז הגברת החומר על הצורה.

* * *

פון החסיד הרב ר' שמואל זנוויל דעם שד"ר האב איך געהערט — טבת תרסב — אז אלס יונגערמאן איז ער געווען מלמד בא האלאדעץ'ן אין שצעדרין. אין יאר תריט איז באא איינעם פון די בני המשפחה געווען א שמחה און מען האט זייער גוט פארבראכט. דער ראש המדברים באא דעם פארברענגען איז געווען המשפיע ר' ישראל משה.

בשעת'ן פארבריינגען האט דער משפיע שטארק אויסגעדעט די יונ־געלייט אין דער גבירישער משפחה וואס באא זיי איז שוואך די קביעת עתים לתורה און זיי קומען ניט אין דער צייט צו לימוד החסידות און חסידישע פארברענגען.

כנהוג האבן זיך די יונגעלייט פאר־ענטפערט אז דאס אלץ איז מצד טרדת העסקים.

דער משפיע האט א סך געדעט אויף דעם נושא הענינים פון וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, ברכת ה' היא תעשיר, וואס האט אויף אלעמען געמאכט א גרויסע השפעה, און האט מסיים געווען: צו וואס בעדארפט איר העלפן דעם רבש"ע, בעסער העלפט זיך אליין.

---

31) פסחים קיח, א.

קטע משיחת בוקר יום ב', ח' שבט, שיקאגא

אין דער מתנגדישער וועלט האָט מען איצטער באַנייט די אַלטע פּראַגע: וואָס האָט חסידות אויפגעטאָן אויף מוסר?

געווען אַ צייט וואָס גאוני התורה האָבען געהאַלטען, אַז דער עיקר איז לימוד התורה, און צוליב תיקוני עבירות און תיקוני המדות האָט מען געמאַכט פאַרשידענע סיגופים און אָפּגעריכט גלות.

אין יענער צייט, אַז אַ איד האָט געלערנט אַ פּרק חובות הלבבות, אַ מאמר אין שערי תשובה לרבינו יונה, אַדער ראשית חכמה, האָט דאָס געהאָלפֿן די גרעסטע וויירקונג אויף צו פֿועל זיין אַ לב נשבר ונדכה און אַ געוויסען תיקון המדות.

וועג דער רבי — דער בעל התניא והשו"ע — האָט מפרסם געווען זיין שיטה, תורת חסידות חב"ד, איז אין משך פון בערך צוואַנציג יאָר אַרומגעגאַנגען באַ גאוני ישראל אַ וועלטפּראַגע: וואָס טוט אויף חסידות אויף מוסר?

נאָכדעם ווי אַ פּאָר יאָהר איז שטאַרק פאַרשפּרייט געוואָרען דעם רבי'נס תניא צווישען אַלע אידישע קרייזען, פון די גרעסטע גאוני הגאונים ביז דעם פּשוט'ן עין־יעקב איד, און נאָך דעם שענדליכען מסירה־דורכפאַל פון די מנגדים אויף תורת ושיטת החסידות, אַז מיט דער צייט־ליכער קראַפט האָט די שיטת החסידות הכללית און תורת ושיטת חסידות חב"ד בפרט, פאַרנומען דעם אויבענאָן אין דעם אַלגעמיינעם אידישען גייסטיגען לעבען, האָט די פּראַגע „וואָס האָט חסידות אויפגעטאָן אויף מוסר" אַנגעהויבען בלייך ווערען און אונטערגעהן. מעהר ניט באַ די רעשטלעך איינגעבאַקענע מתנגדים האָבען זיך מזמן לזמן אַרויסגעכאַפּט גיפטיגע אויסשפּראַכען קעגען חסידות און חסידים.

דעם רבינ'ס תניא, דער ספר של בינונים, מיט די פאַרשידענע דערקלעהרונגען פון די דרכי החיים, ווי אַ איד דאַרף לעבען קערפּערליך און גייסטיג, און די פאַרשידענאַרטיגע עצות ווי אויסצוגעפינען די מומי בני אדם און אויספאַרריכטען זיי, האָט אויפגעפּענט די אויגען צהנדליגער טויזענדער אידען אין דער ברייטער וועלט, בכל תפוצות ישראל בגולה ובארץ ישראל. גרויס און קליין האָבען געהאַט אין דעם תניא אַ ספר דרך החיים: ווי אַ גאָר גרויסער גאון מוז זיין אַ עובד ה', און ווי גאָר אַ פּשוט'ער איד קען זיין אַ עובד ה'.

דאָן איז פּאַר אַלעמען קלאָהר געוואָרען וואָס חסידות האָט אויפגעטאָן אויף מוסר, און עדת החסידים בכלל און חסידי חב"ד בפרט האָט, ב"ה, געוואקסען און גרעסער געוואָרען בכמות ובאיכות מיט אַ ג־ט־ליכער הצלחה, וואָס עס האָט אַרויסגערופען אַ שנאה כבושה באַ די מנגדים אויף תורת ושיטת החסידות בכלל און שיטת חסידות חב"ד בפרט.

• • •

עס איז פאראן א מאמר החכם [32]: לכל השנאות יש תקנה חוץ משנאה הבאה מחמת קנאה שאין לה תקנה לעולם. און ליידער, צו אונזער גרויסען פארדרוס, האט דער אמת שטעכענדיגער געבראכטער מאמר ארומגענומען אפילו די ארזי הלבנון אין דער עדת בעלי המוסר.

אין מיינע רשימות איז פאראן א אריכות'דיגע פארצייכנונג פון דער באוואוסטער נסיעה וואס דער עלטער זיידע, דער רבי הגאון בעל צמח צדק, איז געפאהרען קיין מינסק און ווילנא און די דארטיגע גרעסטע גאונים האבען איהם מקבל פנים געווען בהדרת קדש. אויף איינע פון די יחידי סגולה'דיגע התועדות'ן האט איינער פון די זקני גאוני מינסק, פון די באוואוסטע בעלי מוסר, ווידערהאלט די פראגע: "וואס האט חסידות אויפגעטאן אויף מוסר"?

דער רבי דער צמח צדק האט באי איהם געפרעגט, צי האט ער געלערענט דעם ספר התניא.

יענער גאון האט געענטפערט, אז ער האט דעם תניא ניט געלערענט.

האט איהם דער רבי דער צמח צדק געזאגט, אז באי איהם — דעם גאון — האט טאקע חסידות גאר ניט אויפגעטאן, און ער — דער צמח צדק — איז מסופק צי אויך מוסר האט באי איהם — דעם גאון — עפעס אויפגעטאן.

מיט אט דער גיפטיגער לקנתר שאלה האט זיך מיט פופציג־זעכציג יאהר צוריק באנוצט דער שלעכטער און מחרחר ריב טייל פון דער עדת מנגדי החסידות והחסידים, און זיי זיינען דאס די בעלי מעשים תעתועים וואס האבען פארפיהרט דעם גוטען תמימות'דיגען טייל פון עדת מנגדי החסידות והחסידים און האבען גערארט עפעס א חרפת עולם.

נאכדעם — זאגט דער רבי דער צמח צדק — ווי מען לעבט א יובל יאהרען אין א שטאדט וואס א גרויסער טייל — כ"י — זיינען חסידים און מען טרעפט זיך מיט זיי פנים אל פנים, וואך, שבת און יום טוב, און מען חזר'ט אלץ איבער די אלטע פראגע "וואס האט חסידות אויפגעטאן אויף מוסר" איז א גרויסער ספק צי דער מוסר האט עפעס אויפגעטאן.

דער אויפטו, זאגט דער צמח צדק, פון דרך החסידות אויף דרך המוסר איז: דער דרך המוסר איז בדעכטן, דערנידערען, גריבלען זיך אין די פסולת. דער דרך החסידות איז ערקלהערען, אויפהויבען העכער, אויסגעפינען די באהאלטענע כחות מיט וואס צו היילען די מומי בני אדם און מאכען א שאיפה צו העכער און איידעלער.

* * *

דאס איז געווען כמעט — אדער מעהר — ווי מיט הונדערט יאהר פריהער. אין משך פון דער צייט, וואס בחסדי השי"ת האבען אונזערע רביים, נשיאי החסידות הכללית און נשיאי חסידות חב"ד בהדרת קדושתם מבאר געווען די תורת החסידות מיט ביאורים אזן הסברים וואס וויזען קלאהר און דייטליך דעם פרצוף פון

32) השוה מבחר הפנינים שער מה. כד הקמח אות קנאה.

חסידות בכלל און חסידות חב"ד בפרט — איז שוין קיין ארט ניט פאראן פאר דער פראגע „וואס חסידות האט אויפגעטאן אויף מוסר".

אויך די שיטת המוסר האט זיך במשך פון די הונדערט יאהר שטארק געענדערט און האלט זיך אין ענדערען מזמן לזמן.

די חסידות פארשפרייטע שיטה פון אהבת ישראל, וואס מורנו הבעש"ט נ"ע האט מייסד געווען, און די פארשידנארטיגע תעמולה ארבעט, וואס די חבריא קדישא תלמידי הבעש"ט ותלמידי תלמידיו האבען אנגעפיהרט אויף מקרב צו זיין די פשוט'ע אידען און אויסראמען די עם־הארצות מיט קירוב און ברכות — האט ארונטער־געריסען די גאנצע קללות־מגידות וואס האט געהאלטען אין דערנידערען און שילטען די פראסטע אידען אין זייערע מוסר דרשות.

די גאוני עולם, מנהיגי ישראל, וועלכע זיינען געווען נגד שיטת החסידות, זהענדיג דעם קאטאסטראפאלען דורכפאל פון די האדטע בייזע מגידים, וועלענדיג הויבען דעם דרך המוסר און שאפען ביים כלל ישראל די דיעה אמיתית אז מוסר איז מעורר צו עבודת הבורא ב"ה און אז אלע, אפילו די גרעסטע גאונים און צדיקים, באדארפען האבען די הילף פון מוסר צו עבודת הבורא ב"ה, האבען זיך משתדל געווען און עס איז געשאפען געוואָרען א כת מוכיחים.

די מוכיחים האבען זיך אויסגעצייכענט מיט זייערע אידעלע באנעמונגען און שהנע געדאנקען, וויי צום ביישפיל דער דובנער מיט זיינע גאונישע משלים וואס ער האט צוגעפאסט צו יעדען ענין וואס ער האט גערעדט.

דער דרך המוסר האט פארנומען א מקום חשוב בא די גרעסטע גאוני עולם. בפרט נאך דעם ווי דער וויל־נער גאון האט געדרופען דעם דובנער מגיד אז ער זאל קומען צו איהם זאגען מוסר — איז דער ענין ההוכחה געוואָרען דער גרעסטער טייל אין עבודת הבורא.

שפעטער מיט יאהרען האט דער מוסר ווידער געקראגען זיין פייער־דיגען פרצוף, ברייט ארומרעדען דעם משפט הרשעים און שכר הצדיקים נאר אן קללות און אן דערנידערונגען.

אויף דעם געביט פון מוסר האט פיל געשאפען דער קעלמער מגיד מיט זיין אויסערגעווענליכען כשרון ההטפה און לשון למודים.

וועו דער קעלמער מגיד פלעגט אין זיינע מוסר דרשות באשרייבען דעם גיהנום און גן עדן, דער בילד ווי עס זעהט אויס די שבעה מדורי גיהנום און די „שהנע מענשען" וואס געפינען זיך דארט מיט די פארשידענע עונשים מיט וועלכע מען משפט דארט, פלעגט אלעמען באפאלען א אימה ופחד און מען פלעגט קלאגען און יאמערען.

באזונדערס פלעגט וועו ען א יאמער וועו ער פלעגט פארשטעלען די משונה־דיגע וועהטאגען און הארצ־רייסענדע געשרייען ווי די געשטראפ־טע שרייען, דאן פלעגען מאנכע חלש'ן פון מורא.

אויך וועז דער קעלמער מגיד פלעגט מיט זיין פּה מפיק מרגליות באַשרייבען די היכלות פון גן עדן מיט די גילדענע שטולען אין די מיט דימענטען און בריליאַנטען אויסגעפלאַסטערטע חדרים מיט די גרויסע קרוינען אויף די קעפּ און די וואויל־טאָגען פון די תענוגים אין גן עדן פלעגט די צוהערער אַרומכאַפּען אַ אויסערגעוועהנליכע פרייד, באַזונדערס פלעגט זיין גאָר אַ גרויסע שמחה וועז עס פלעגט באַשרייבען די לעתיד לבא־דיגע סעודה מיט לויתן, שור הבר און יין המשומר, דאָס פלעגט אַרויסרופען גרויס התעוררות אין יראת שמים.

און אַזוי איז די השתלשלות פון תורת המוסר געגאַנגען מדור לדור מיט פאַרשידענע פאַשריטן ביז געוויסע חכמי המוסר האָבען זיך געמוען באַנוצען מיט חסידישע רעיונות, מען האָט דעם רבינ"ס תניא אַריינגענומען אין דעם מוסר ספרים אַלמער. בפרט אין די לעצטע פופצעהן יאָהר האָבען די גאוני בעלי המוסר אין זייערע דרשות ושיחות אין די מרכזים פון די גרעסטע ישיבות זיך באַנוצט מיט פאַרשידענע חסידישע דערקלעהרונגען און דברי התעוררות.

און נאָך אַלעם דעם פרעגט מען ניט־געשעהמטערהייד "וואָס טוט אויף חסידות אויף מוסר"!

וועז אַ בעל מוסר זאָגט דאָס איז דאָס אַ דייטליכער באַווייז וואָס מוסר האָט אויפגעטאָן, אוּן זעהענדיג אַ תלמיד פון תומכי תמימים מיט זיין אויסזעהן אוּן יראת שמים הנהגה איז איבעריג צו דיסקוטירען וואָס חסידות טוט אויף.

חסידות באַלעבט די אמת'ע אידישע אייזען־שטאַרקע אמונת ה' חיבת התורה וקיום המצות אוּן די העכסטע איידעלסטע אהבת ישראל מיט דער גרעסטער תוקף הדעת'דיגער עקשנות פון "יהי מה, אַ איד בין איך אומעטום אוּן אַלעמאָל".

די פראַגע איצטער "וואָס האָט חסידות אויפגעטאָן", אַדער דער נייער נוסח וואָס איך האָב געהערט פון איינעם פון די גדולי הרבנים דאָ אין לאַנד "צו וואָס באַדאַרף מען לערנען חסידות אַז עס איז פאַראַן מוסר" איז דער ריכטיגער אויסדרוק — האָט קיין פאַראיבעל ניט — פון שנאת אחים וואָס וואַקסט אַרויס פון די ספיחי גרעיניי מעין נרפש.

* * *

די צעהן יאָהר — פון תמוז תר"ץ וועז איך בין אַוועקגעפאָהרען פון דער מדינה ביז אדר שני ת"ש וועז איך בין צוריקגעקומען אין דער מדינה — האָב איך געטראַכט וועגען דעם תורה ביראת שמים אויפבויען אין אַמעריקע. איך האָב, בעזה"י, געבויט דעם חב"ד דורך די רבנים ותלמידי תומכי תמימים מיט דער האַפענונג, אַז די מחונכים דורך זקני אנ"ש דבנים ותלמידי תומכי תמימים וועלען זיין די צנורות, וואָס וועלען, בעזה"י, בריינגען די מים חיים פון תורת החסידות חב"ד אוּן דרכי החסידים צו די בני תורה תלמידי הישיבות, אוּן די בני תורה תלמידי הישיבות וואָס זיינען סופג אין זיך דעם רוח תומכי תמימים ליובאַוויטש וועלען זיין, בעזה"י, אַ פּנס אור תורה תמימה אין דער אידישער גאָס, אַז די אידישע הייזער אין אַמעריקע

זאלען, בעזה"י, באלויכטען וועלען מיט קיום מצות מעשיות.

רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. מיין אוועקפאהרען פון פוילען קיין לאטוויא[33]) איז מיר געוען אזוי שווער ווי מיין אוועקפאהרען פון רוסלאנד, און אזוי ווי פון רוסלאנד בין איך געפאהרען בעל כרחי, אט אזוי בין איך אוועק פון פוילען קיין לאטוויא אויך בעל כרחי. און די השגחה העליונה האט מיך געבראכט איצט קיין אמעריקע אויף צו ארבעטען און אנפיהרען מיט דער הרבצת תורה ביראת שמים און חיזוק היהדות ארבעט.

גלייך בא דער ערשטער זיצונג — אין גרייסטאן האטעל (נ. י.) מיין צייטווייליגע אכסניא — האב איך בריייטער ארומגערעדט די צילען פון מיין קומען אין דער מדינה אין דער שליחות פון דער השגחה עליונה — ווי די שליחות פון יעדען אידען וואס די השגחה עליונה פיהרט איהם צוליב א כוונה רוחנית, ווי עס שטעהט מה' מצעדי גבר כוננו — אז דאס איז ניט נאר אויף צו קריגען, בעזה"י, א הילף פאר בני תורה מחוץ למדינה, נאר אויך טאן, בעזה"י, אין הרחבת אהלי תורה דא אין לאנד.

אין דער צווישענצייט, פון יענער זיצונג אן, האב איך געזהן און געפיהלט די אומצופרידענקייט און געגנערשאפט פון א טייל מענשען, דאך האב איך אלעס פארקוקט און מיט א שווערער צובראכענער הארץ פון דעם מצב הגשמי פון אחב"י שי' מעבר לים און פון דעם שווערען ביטערען מצב הרוחני פון אחב"י שי' במדינה זו, האב איך מתפלל געווען מיט טרערען און געבעט צו מיינע הייליקע אבות, אז זיי זאלען מעורר רחמים רבים זיין אויף זייער אייניציגען יתום, אז ער זאל ח"ו ניט מיטגעשלעפט ווערען מיט דעם זרם מים רבים און אז מען זאל געבען איהם און זיינע מיטהעלפער כח והצלחה אין הרבצת תורה ביראת שמים און אין א ברייטער ארבעט אין החזקת היהדות.

די צוויי יאהר שווערע ארבעט אין דער פדיון שבוים און הרבצת התורה ארבעט האבען ב"ה געגעבען די בעסטע פרוכט.

מיין ארבעט דורך ווארט און דורך פארשידענע שריפטען האט, ב"ה, ארונטערגעריסען דעם פאלשען לאזונג „אמעריקע איז אנדערש, אין אמעריקע קען מען ניט זיין אזא איד און פיהרען אזא לעבען און חינוך ווי אין דער אלטער היים".

אין פארלויף פון די ניט פולע צוויי יאהר ווי עס איז, בעזה"ש, געגרינדעט געוואָרען און עס עקזיסטירען די שריפטען איז, ב"ה, ארונטערגעזעצט געוואָרען דער שאנד־סלופ, דער אנהאלט־פלאץ פון פארשידענע אמעריקאנער לאזונגען „אמעריקע איז אנדערש", „אין אמעריקע מעג מען", „אמעריקאנער צדקות פארדעקען אויף מצות" א. א.

די צוויי־יאריגע ארבעט האט השי"ת געבענטשט מיט א גייסטיגען דערפאלג וואס אלע זעהען אז דאס

---

33) ראה „היום יום" ע' 10.

איז אַ ג־טליכע הילף, ניט קיין מענש־ליכע אַרבעט.

דאָס איז זיכער נאָר דער זכות און התעוררות רחמים רבים פון הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק', אַז אונטערהאַלטנדעם שוועריגקייטן אין אַזאַ געגנט און שטערונגס אַרבעט, ווי איהר אַליין ווייסט,

— אין מיינע טעגליכע רשימות איז אַלעס פאַרצייכענט, דבר דבר על אופנו, אַלע מיטהעלפער זיינען פאַר־שריבען אין שער הכבוד והזכות און אַלע שטערער זיינען פאַרשריבען אויפ'ן עמוד הקלון. —

דאָך זעהען אַלע די ישועת ה' וואָס עס איז אויפגעטאָן געווארען דירעקט און אומדירעקט אויף די תורה און חיזוק היהדות געביטען.

* * *

איצט בין איך געקומען אין שיקאַגאָ בעטען בא די שיקאַגער אידען זייער מיטהילף אויף דעם מרכז ישיבות תומכי תמימים ליובאוויטש. און איך וויל פאַר אייך קלאָהר מאַכען מיין שטעלונג און די הויפט־פרינציפען פון מיין אַלגעמיינער אַרבעט אין אַלע געביטען וואָס זיינען נוגע דעם כלל ישראל הן אין רוחניות און הן אין גשמיות.

מיינע אַרבעטס פֿלענער אין הרבצת התורה ביראת שמים און חיזוק היהדות ווערען אויפגעשטעלט אויף די יסודות הקודש וועלכע איך האָב מקבל געווען אין די פינף און צוואַנציג יאָהר וואָס איך האָב זוכה געווען משמש זיין מיין הייליגען פאָטער און גדולי הרבנים הגאונים אין דער עסקנות הכלל.

דער רבי — דער בעל התניא ושו"ע — גיט אָפּ אַ באַוונדערטייל אין איינער פון זיינע אגרות הקדש [34]) וועגען ניט כועס זיין אויף מנגדים און ניט טראָגען אויף זיי אַ האַרץ, מיט דער דערקלערונג אַז זיי זיינען מעהר ניט ווי שלוחים. אין אונזער פאַל מיינט דאָס צו זאָגען, אַז מען דאַרף ניט זיין אין כעס נאָר מען באַדאַרף באַדויערען און רחמנות האָבען אויף די, וואָס האָבען זיך אויסגעקליבען אַזאַ שליחות פון צו זיין מנגדים אויף הרבצת תורה ביראת שמים און החזקת היהדות פון דעם אַלטען שטייגער.

איך באַדויער זעהר די מנגדים אויף דעם שטייגער הרבצת תורה ביראת שמים ברוחה של תומכי תמימים ליובאַוויטש און החזקת היהדות ברוחה של ליובאַוויטש, און איך האָב מיט זיי גרויס מיטלייד אויף זייער געפאַלענקייט און קליינקייט, עס איז באמת אַ גרויסער רחמנות אויף זיי.

* * *

איהר, וועלכע זייט פון די רבנים מיוחדים אין אַמעריקע, באַדאַרפט און מוזט פיהלען דרשת חז"ל [35]) אויף דעם פסוק ואשימם בראשיכם. רבנים בכלל און יחידי סגולת הרבנים בפרט דאַרפען פאַרשטעהן די ערנסטקייט פון דעם אידישען רוחניות'דיגען צושטאַנד אין אַמעריקע און אונטערנעהמען די ריכטיגע הרבצת התורה

---

34) תניא אגה"ק ס' כה.
35) ספרי דברים א, יג.

און חיזוק היהדות אַרבעט, ווי עס האָבען געטאָן די גדולי התורה אין דער אַלטער היים.

רבנים בכלל און יחידי סגולה פון זיי בפרט! ערפילט אייער פליכט, אייער חוב קדוש צו אלקי ישראל, צו תורת ישראל, צום עם ישראל מיט וואָרט און טאָט.

אַ יאָהר מיט פינף חדשים אַז איך פאָדער אויף די רבנים און מאָך זיי אויפמערקזאָם אַז זיי, אַלס וועג־ווייזער און וואָרט פיהרער, דאַרפען און מוזען נעהמען אַ פעסטע שטעלונג צום כשרות החינוך.

אויף דעם וואָס מען לייגט אין די אידישע טעפלעך זיינען פאַראַן משגיחים און רבנים מכשירים און אויף דעם וואָס מען מעג לייגען אין די אידישע קינדערשע קעפלעך זיינען ניטא קיין משגיחים און הכשרים.

איך האָב זיך אָפטמאָל עפענטליך אַרויסגעזאָגט וועגען דער מוטלאָזיג־קייט פון געוויסע רבנים און שובי"ם אין זייער שעהמען זיך מיט"ן אידישן הילוך, באַרד און פיאות און ציצית. איך האָב געצויגען די אויפמערקזאָמ־קייט פון דעם גאון יעקב — אידישען שטאָלץ — שטאַנדפונקט. איך האָב ניט געוועדט און רעד ניט פון דעם הלכה שטאַנדפונקט, צי די הלכה איז כדעת המחמירין אָדער כדעת המקי־לין, נאָר פון דעם אידישען שטאָלץ שטאַנדפונקט.

פאַר וואָס פאַרשוועכט מען דעם גאון יעקב? די רבנים — אויסער זייערע שוהלען — שעהמען זיך מיט זייערע אָמטען אַלס רבני ישראל. גייענדיג אין גאַס, ווילען זיי זיך אויסמישען מיט אַלע גאַס געהער. זיי טוען אַלעס וואָס זיי קענען אין פריזור און טראַכט אַז מען זאָל „חלילה" ניט דערקענען אויף זיי אַז זיי פאַרנעהמען דעם אָמט פון אידישע גייסטיגע פיהרער.

די אידישע האָרץ בלוטיגט זעהענדיג אַז די אומות העולם'שע גייסט־ליכע פיהרער זיינען שטאָלץ אויף זייער קליידונג, זיי ווילען זיך ניט אויסמישען מיט די גאַס־געהער. זיי טראָגען זייערע גייסטליכע פליכטען אין גאַס און אין דער געזעלשאַפט גלייך ווי אין קירכע, און — להבדיל באלף אלפי הבדלות — דער אידי־שער רב איז מוטלאָזיג און אַראָפגע־פאַלען בא זיך. בעפאָר ער געהט אַרויס אין גאַס איז ער זיך בודק עס זאָל אויף איהם ניט ניכר זיין דער גייסטליכער אָמט. מיט דעם איז מען מחלל דעם גאון יעקב.

ווי געזאָגט איז דאָס אַלץ געדעדט פון דעם אידישען שטאָלץ שטאַנד־פונקט. אָבער די רבנישע גייסטיגע מוטלאָזיגקייט איז, אָחוץ דעם וואָס עס באַוויזט אויף זייערע — במחילת כבודם — קליינקייט און גרינגשעצונג פון זייער גייסטליכען אָמט, איז ווירקט דאָס זעהר ניט גוט אויף דער עדה און עס ברייגט צו פאַרשידענע איסורים, דרבנן ודאורייתא.

עס איז זיכער אומלאָגיש דעם דורכשניטליכן מענשען'ס אויסשפראַך „אַז דער גייסטיגער פיהרער מעג דאָס — מעג איך דאָס" — עס איז אַ להבדיל'דיגער אונטערשייד פון דעם וואָס דער גייסטיגער פיהרער טוט ביז דעם וואָס דער עדה מעמ־בער טוט. דער גייסטיגער פיהרער

טוט באופן ווי על פי דין כדעת המתירים און דער עדה מעמבער טוט אַ איסור דאורייתא, אַבער רובא דרובא ווייס ניט דערפון און קוקט נאָר אויפ'ן אויסערליכען אויסזעהן.

לדוגמא:

תגלחת הזקן. די רבנים און בני תורה טוען דאָס על פי דין כדעת המתירים, און די עדה מעמבערס טוען דאָס בדרך הפשוט און יעדער מאָל וואָס זיי גאָלען די באָרד זיינען זיי עובר חמשה לאוין. צא וחשוב וויפיל טויזענדער לאוין דאורייתא זיינען, ר"ל, אידען עובר איבער די רבנישע נאָכלעסיגקייט.

נאָכמער: פילע יונגע לייט, מיט וועמען איך האָב געדעדט וועגען טהרת המשפחה, האָבען מיר געזאָגט, אַז עס וועדט אָפגעהיט די צייט ווי מען באַדאַרף נאָר געהן אין מקוה שעה־מען זיך זייערע פרויען און זאָגען, פאָר וואָס שעהמט זיך דער רב געהן מיט אַ באָרד, אויב דער גייסטיגער פיהרער שעהמט זיך מיט דער אַלטער אידישקייט, פאַרוואָס זאָלען זיי זיך פיהרען לויט דער אַלטער אידישקייט?

* * *

איך בין זיך ניט מתנצל אויף דעם וואָס איך פאָדער בא די רבנים פאַר־שידענע תיקונים. איך האָב געמאָנט, איך מאָן און וועל מאָנען שטאַרקער און שטאַרקער, ביז די יראי אלקים רבנים וועלען, בעזה"י, ווערען תוקף הדעת'דיגער און דער קרן הרבנות וועט זיך שטעלען אויף זיין ריכטיגען הויך.

איך האַלט דאָס — דעם רייד־ען צו די רבנים און ראשי ישיבות ותלמידי הישיבות און אויפפאַדערען זיי צו פאַרשידענע תיקונים און בעיקר אין חינוך הכשר — פאַר מיין שליחות פליכט וואָס איך מוז, בעזה"י, דורכ־פיהרען אונטער אַלע אומשטענדען.

עס שרעקט מיך ניט אַפ קיין שווע־רע ארבעט, אויך ניט קיין שטערונג פון מנגדים. אין דעם משך פון אי־בער זעקס און פערציג יאָהר — (תמוז תרנ"ה—שבט תש"ב) — כלל אַרבעט בין איך, ב"ה, דורכגעגאַנגען פיל פאַרשידענע צייטען, התנגדות, עלילות, מאסרים, און השי"ת האָט מיך באַגליקט אויף דורכצופיהרען די שליחות וואָס איז מיר איבערגעגעבען געוואָרען.

איך בין זיכער אין דער ג־טליכער הילף אַז מיין שווערע ארבעט וועט סוף כל סוף האָבען די ריכטיגע וויקוננג אויף די רבנים און ישיבות. אין אַ יאָהר העכסטענס צוויי וועט מען מערקען דעם אונטערשייד.

דאָס וואָס עס איז ב"ה אויפגעטאָן געוואָרען בזכות הוד כבוד קדושת אבותי רבותינו הק' אין משך פון די צוויי יאָהר שטאַרקט מיין האָפענונג אַז אין אַ יאָהר אַרום העכסטענס צוויי וועלען די אויפטואונגען ריידען בעזה"י פאַר זיך אַליין.

און איך בין זיכער אַז, ב"ה, די תומכי תמימים ליובאַוויטש פאָן איז שוין אויפגעהויבען געוואָרען אויך אין אַמעריקע און תומכי תמימים וואָקסט און וועט מיט ג־טס הילף וואָקסען מחדש לחדש ומשנה לשנה בגשמיות ובדוחניות.

אור ליום ג', ט' שבט, שיקאגא

מיט צוועלף יאָהר צוריק, זייענדיג בא אייך אין שיקאגא, האָב איך דענסטמאָל געזאָגט, אַז איך בין גע־קומען ניט נאָר נעהמען געלט פאַר יורקפ, נאָר אויך געבען, און דאָס איז מיין תעודה בחיים אין משך פון יאָהרען אַרבעט בעזה"י פאַר הרבצת התורה ביראת שמים און חינוך הכשר.

דאָס איז געווען מיין וואָרט דענסט־מאָל.

יעצט, אַז די השגחה פּרטית האָט מיך מטלטל געווען ממדינה למדינה ביז אַמעריקע, איז דאָס דער מה' מצעדי גבר כוננו, מיט אַ געוויסער שליחות פאַר הרבצת התורה ביראת שמים און חינוך הכשר.

אַ שליח מוז זיין שליחות דערפילען אונטער אַלע אומשטענדען.

מיט מסירות נפש מוז אַ שליח דורכפיהרען די שליחות, וואָס די השגחה פּרטית העליונה האָט אויף איהם אַרויסגעלייגט.

מיין קומען אַהער אין אַמעריקע, און אַזוי אויך דער קומען פון רבנים יעצט אין אַמעריקע, איז ניט וויל מיר האָבען פאַרדינט בא השי"ת גערַאטעוועט צו ווערען פון דעם צורר"ס בלוטיגע הענט, נאָר השי"ת האָט אונז געשיקט אַהער אין לאַנד מיט אַ דאָפּעלטער שליחות צו די אַמעריקאַנער אידען און צו די רבנים ועסקנים בראשיהם.

איין שליחות איז, אַז דער אַמערי־קאַנער אידענטום און די רבנים ועסקנים בראשיהם זאָלען טאָן אַלעס מעגליכע אויף צו שפּייזען און רַא־טעווען דעם מעבר לים אידענטום פון אונטערגעהן.

עס איז זיכער עפּעס געטאָן גע־ווָארען — פאַר וואָס איך דריק אויס אַ יישר כח צו די מחזיקי מוסדות התורה מעבר לים און צו די אונטער־שטיצער פון מיין פּדיון שבוים אַר־בעט — אָבער עס איז נאָך זעהר וויניג. עס מאַהנט זיך אַ גרעסערע אַנשטרענגונג.

מיינע אַמאָליגע שוידערליכע אי־בערלעבונגען פון דער יעווסעקציע־אינקווויזיציע קומען ניט צו די בי־טערע איבערלעבונגען וואָס אחב"י איבערלעבען דאָרט איבער.

דאָרט, אין די מקומות המלחמה, זיינען זיי דאָך צוברַאכען מקוצר רוח ועבודה קשה, אַז זיי האָבען קיין כח ניט צו שרייען. איך בין געווען מיט זיי צוזאַמען איבער דריי מאָנאָטען און האָב צוגעזעהן די שרעקליכקייט פון דעם מצב בכלל און פון אידען בפרט.

עס מוז אַרגאַניזירט ווערען אַ גרע־סערע שטיצע פון שפּייזען אויפן אָרט און פאַרשטאַרקען די עמיגראַציע מעגליכקייטען מיט דער גרעסטער ענערגיע.

די צווייטע שליחות וואָס די הש־גחה העליונה האָט אויף מיר אַרויפ־געלייגט איז די אַרבעט פון הרבצת תורה ביראת שמים און חינוך הכשר דאָ אין לאַנד.

באַלד אָנקומענדיג האָב איך גע־גרינדעט אַ פּדיון שבוים פאָנד און

אַ ישיבה ברוחה של תומכי תמימים ליובאַוויטש.

בחסדי השי"ת איז במשך פון דער קורצער צייט גאָר אַ סך אויפגעטאָן געווארן, הן אין דער פּדיון שבוים אַרבעט און הן אין דער ישיבה תומכי תמימים ליובאַוויטש אַרבעט. דער תומכי תמימים ליובאַוויטש חסידי־שער תורה ויראת שמים רוח שפי־געלט זיך אויך, ב"ה, אַפּ אויף די פרומע תלמידים פון אַנדערע ישיבות.

די נסיעה מיינע אין שיקאַגאָ איז פאַר מיר אַ גרויסע אַנשטרענגונג און איך בין זעהר צופרידען צו טרעפען זיך מיט די שיקאַגער און אומגעגענד רבנים נכבדים בע"ב ועסקני הכלל, פרעזידענטען פון שוה־לען, ובפרט מנהיגי מוסדות הדת והצדקה וועלכע זיינען מיוסד ע"פּ התורה.

איך וויל הערען אַ באריכט וואָס איז געטאָן געווארן וועגען טהרת המשפּחה, שמירת שבת, באַזונדערס אינטערעסירט מיך דער מצב החינוך אין די תלמוד־תורה'ס.

* * *

(הרבנים שליט"א מרציאים בעניני טהרת המשפּחה, כשרות, שמירת שבת וחנוך)

* * *

עס איז איבעריג צו אונטערשטרייכען וואָס פאַר אַ טרויעריגען רושם די הרצאת הרבנים איבער דעם מצב הדתי אין שיקאַגאָ האָט אויף מיר געמאַכט. עס איז שוידערליך. נאָך מעהר איז דער ארצוועהטאָג, אַז אין שיקאַגאָ, וואָס ב"ה דער מצב כבוד הרבנים והרבנות שטעהט אויף אַ בכבודיגען פּלאַץ, הן מצד מהותם העצמי פאַרדינען די שיקאַגער רבנים דעם כבוד

— עס זיינען דאָ נאָך קהלות וואו די רבנים זיינען באַרעכטיגט צו דעם, אָבער ליידער האָבען זיי דאָס ניט —

און הן מצד דעם קהל עדת ישראל אין שיקאַגאָ וואָס האָבען ב"ה אַ אזן שומעת, אויך די אידישע פּרעסע אין שיקאַגאָ איז גרייט צו העלפען די רבנים און עסקנים אין הרבצת התו־רה און חיזוק היהדות, און טראָץ אַלעם דעם וועלט, ליידער, זעהר ווייניג געטאָן אויף דעם תורה און החזקת היהדות געביט.

די עזובה זעהט זיך אָן אויף אַלע געביטען פון דעם חיים הדתיים אין שיקאַגאָ. די רבנים האָבען זיך דאָ אויסגעדריקט אַז די אידישע גאָס איז חרוב און די אידישע היזער זיינען צושמעטערט.

יע, די אידישע גאָס איז חרוב און די אידישע היזער זיינען צושמע־טערט איז ניט קיין מליצה אויס־דרוק. דאָס איז ליידער די ריכטיגע באַשרייבונג פון דעם מצב הדתי באשר הוא אין שיקאַגאָ. און, ווי די רבנים אַליין באַצייכענען, וועלט עס ערגער מזמן לזמן.

די אַלע הצעות תקונים אין הטבת מצב הדת אין שיקאַגאָ וואָס די רבנים האָבען אַרויסגעזאָגט אין אוז־זער היינטיגער ועידה, זיינען אודאי זעהר וועלטפול און וועלען געוויס בעזה"י ווירקען אויף דעם הטבת המצב הדתי. אָבער נאָך אַלעם דעם

זיינען די אלע זאכען וואס מען האט פאַרגעשלאָגען מעהר ניט ווי פּרטים, עס פעהלט דער עיקר הכל, דער יסוד וואס הכל תלוי בו.

דער יסוד הכל איז דער חינוך והדרכה, וואס אין דעם מהות החדר, תלמוד תורה און ישיבה איז תלוי דער גאַנצער מצב הדתי פון כלל ישראל.

בא דעם מלמד און מלמדת, בא די פרינציפּאַלען און די פיהרער פון חדרים תלמוד תורה'ס און ישיבות און ועל כולם בא דעם ועד החינוך אין די הענט — ליגט דער גורל פון דעם כלל ישראל לחיים דתיים אדער ר"ל למות דתי.

אין דעם, אין דעם רוח פון ועד החינוך, אין דעם מהות פון די מנהלי החדרים תלמוד תורה'ס און ישיבות, אין דעם מהות פון די מלמדים און מלמדות — איז אפהענגיג דער מצב הדתי, ניט נאָר פון די קינדער ה־מחונכים והמחונכות, נאָר טאַקע דער מצב פון כלל ישראל.

וואס באַדאַרף געטאָן ווערען?

דער תורה און חינוך וועזען מוז איבערגעגעבען ווערען אין זיכערע פעסטע יראת שמים הענט, וואס זאָלען האָבען די ריכטיגע הכרה אין חינוך הכשר. און קודם כל זאָל אויס־געראָמט ווערען דער אפּיקורסים שמוץ וואס עס געפינט זיך אויף דעם חינוך געביט.

דער ועד החינוך באַדאַרף איבער־געגעבען ווערען אין פעסטע יראת שמים הענט וואס זאָלען וועלען און קענען אויסרייניגען די תלמוד תו־רה'ס און די ישיבות הן פון דעם לעבעדיגען אפּיקורסים שמוץ, פירער, מלמדים און מלמדות, און הן פון די ביכער אפּיקורסים שמוץ, און אַריינ־ברייגען אין די תלמוד תורה'ס און אין דער ישיבה אַ לעבעדיג ליכט פון יראי אלקים אידען אַלס פיהרער, מלמדים און מלמדות און כשר'ע חינוך ספרים.

דאָס מוז באַלד און ערנסט געטאָן ווערען. אויב חלילה ניט וועט דער חורבן גרעסער ווערען.

די רבנים מוזען אפּען קלאָהר דער־קלערען דעם קהל עדת ישראל אין שיקאגא דעם אומגליקליכען חינוך צושטאַנד, און וואָרענען די עלטערען פון די שול קינדער, אז די מחללי שבת פרינציפּאַלען, מלמדים און מלמדות פיהרען זייערע שול־קינדער צום שמד.

איהר, רבנים, טראָגט די פולע אחריות פאַר דעם מצב החינוך. איהר באַדאַרפט וויסען אז יעדער טריפה'ר חינוך חלל, אינגעל אַדער מיידעל, וואס געהט אַוועק צו די מיסיאָנערען, איז אַ קרבן פון אייער נאַכלעסיגקייט און פּאָליטיק טרייבעריי אויף דעם חינוך געביט.

ר ב נ י ם! זייט שטרייגג ערנסט צו דעם אייגענעם קאָנטראָל און ער־פילט אייערע רבנישע פליכטען לויט די פולמאַכטען וואס די תורה האָט אייך געגעבען.

לתלמידי הת"ת

איהר, קינדער, וואס לערנען אין די תורה טרייע כשד'ע תלמוד

תורה'ס וועלכע ווערען אָנגעפיהרט פון גוטע און פרומע מורים און מורות — באַדאַרפט וויסען אייער פאַרגעהם בא אייערע עלטערען, בא אייערע פאַמיליעס און ביים אידישען פאָלק.

איהר, קינדער, זייט די אויסגע־ווועהלטע פון ג־ט ב"ה צו זיין די ערבים (גאַראַנטען) אויף דעם היילי־גען אָפמאַך וואָס ג־ט ב"ה האָט מיט אונזערע עלטערען און מיט אונז אַלעמען געמאַכט פאַר מתן תורה.

בעפאַר ג־ט ב"ה האָט געגעבען די אידען זיין הייליגע תורה האָט ער געפאַדערט [36]) בא די אידען זיי זאָלען געבען ערבים, וועלכע זאָלען גאַראַנ־טירען אַז אידען וועלען לערנען די תורה און אויספאָלגען וואָס די תורה הייסט טאָן און ניט טאָן.

די אידען האָבען פאַרגעלייגט פאַר־שידענע ערבים, אָבער ג־ט ב"ה האָט זיי ניט אָנגענומען. ענדליך האָבען די אידען פאַרגעלייגט אַז די קליינע קינדער זאָלען זיין די ערבים און האָבען געזאָגט צו ג־ט ב"ה אונזערע קליינע קינדער וועלען זיין אונזערע ערבים וואָס וועלען גאַראַנטירען אַז מען וועט לערנען די תורה און אויספאָלגען אַלעס וואָס די תורה הייסט יע טאָן און ניט טאָן.

איהר, קינדער, באַדאַרפט זיין זעהר שטאַלץ מיט דעם גרויסען צוטרוי וואָס ג־ט ב"ה האָט אייך צוגעטיילט, באַדאַרפט פלייסיג לערנען און גוט אויספיהרען זיך, הערען און אויס־פאָלגען אַלעס וואָס אייערע מורים און מורות זאָגען אייך, האָבען דעם גרעסטען רעספעקט פאַר פרומע לייט און בני תורה און אָפגעבען כבוד אייערע עלטערען.

ג־ט ב"ה זאָל אייך שטאַרקען די הערצער אויף צו וועלען און קענען לערנען. איהר זאָלט אָפהיטען און מקיים זיין די מצות מעשיות, אייערע עלטערען זאָלען אייך דערציהען לתו־רה חופה ומעשים טובים.

אל המורים והמורות

איהר, מורים ומורות, באַדאַרפט אַלעמאָל געדיינקען וואָסערע אוצרות מען האָט איבערגעגעבען אויף אייערע הענט. אַלע מאַטעריעלע אוצרות, גאָלד, עדעלשטיינער און די שעהנסטע קונסט ווערק, זיינען גאָרנישט — לגבי די אומשאַצבאַרע ג־ט'ס ב"ה מתנה אוצרות וואָס די עלטערען פון די קינדער האָבען איבערגעגעבען אויף אייערע הענט. יעדער קינד אָן אונטערשייד פון געשלעכט און שטאַם איז דער גרעסטער אוצר ניט נאָר בא זיינע עלטערען און פאַמיליע, נאָר אויך בא דעם כלל ישראל.

ג־ט ב"ה דריקט זיך אויס אין זיין הייליגער נבואה צו ישעי' הנביא [37]) באַצייכענענדיג דעם עם ה', די אידן, מיט'ן נאָמען כרם — פרוכט גאָרטען.

אידען זיינען כרם ה', ג־ט'ס ב"ה פרוכט גאָרטען. ווי וואונדערליך שעהן דער נאָמען געטליכער פרוכט גאָרטען קליינגט, און ווי איינדרוקס־פול דער נאָמען געטליכער פרוכט

---

36) תנחומא ויגש. שה"ש רבה עה"פ משכני אחריך.

37) ישעי' ה.

גאָרטען פֿאַסט צו דעם עם ישראל. עס איז אָזאַ זעלטען צוגעפֿאַסטער פֿאַר דעם עם ישראל נאָמען, וואָס נאָר השי"ת קען אָזא נאָמען געבען.

א פרוכט גאָרטען האָט פֿאַרשידענאַרטיגע פרוכט וועלכע זיינען אָפֿגעטיילט איינע פון די צווייטע מיט זייער הויך, צווייגען, בלעטער און פֿירות. די פֿירות זיינען פֿאַרשידענאַרטיג אין זייער אויסזעהן, ריח און טעם און אויך אפילו מיט זייער שאָלעכן.

די וואָס האָבען אַ ידיעה אין חכמת הצמחים — באָטאַניק — וויסען וויפיל יגיעה מען באַדאַרף האָבען צו פֿאַרפלאַנצען אַ פרוכט גאָרטען און וויפיל אויפמערקזאַמקייט מען באַדאַרף לייגען אויף יעדער קליין בוימעלע זי זאָל זיך צונעהמען און זאָל וואַקסען גלייך, אויף אַנטרינקען אין צייט און באַשיצען פון פֿאַרשידענע וועדים און שלעכטעווינטען.

יאָהרען לאַנג אַרבעט שווער דער גערטנער ביז ער דערלעבט אַז די קליין בוימעלע וואַקסט אויס אַ שטאַרקע און געזונטע בוים, וואָס גיט די דיכטיגע גוטע פרוכט לויט איהר באָרוף. אָבער דאָן, וועז די בוים גיט איהר פרוכט באַקומט דער גערטנער זיין באַפרידיגונג, וויסענדיג אַז זיין יאָהרענלאַנגע שווערע אַרבעט איז געקרוינט מיט אַ אריכות־ימים־דיגע גוטע פרוכט געבונג.

אידן זיינען דער ג־טליכער פרוכט גאָרטען און איהר, מורים ומורות, זיט די גערטנער. איהר באַדאַרפט אויסרייניגען די גערטנער פון די אפֿיקורסישע שטיינער און שמוץ. איר באַדאַרפט שווער אַרבעטען אויף צו פלאַנצען די קליינע פרוכט בוימעלעך אין דעם עם ישראל גאָרטען. איהר דאַרפט אָנווענדען אַלע אייערע קענטנישען, פֿאַרשטאַנד און קראַפט אויף די פלאַנצונגען, אַז זיי זאָלען זיך גוט צונעהמען. איהר באַדאַרפט די קליינע שוואַכע בוימעלעך גוט איינבינדען, אַז די שלעכטע ווינטען זאָלען זיי ניט אויסקרימען. איהר מוזט געבען אייער גרעסטע אויפֿמערקזאַמקייט אויף צו באַשיצען זיי פון די אפֿיקורסישע וועדים און פון די שמד מזיקים.

אייער, מורים ומורות, גערטנערישע אַרבעט פאָדערט פֿאַרשטאַנד און קראַפט מיט אַ געוויסער מסירת נפש איבערגעבונג. אָבער דערפֿאַר וועט איהר האָבען אייער מאַראַלישע גייסטיגע באַפרידיקונג, וועז איר וועט בעזה"י זעהען, אַז אייערע קליינע פלאַנצונגען וועלען ווערען גרויסע געזונטע גוט פֿאַרצווייגטע בוימער, וועלכע גיבען די בעסטע באַ'טעמ'טע פרוכט און באַשיינען דעם גאָרטען־גאָרטען.

מיט דעם גורל פון די אידישע שול־קינדער איז אויך פֿאַרזיגעלט דער גורל פון זייערע עלטערען און דער גורל פון כלל ישראל — און דאָס אַלץ איז אין די הענט פון די מורים ומורות.

איהר, מורים ומורות, באַדאַרפט וויסען די גרויסע פֿאַראַנטוואָרטליכקייט וואָס איהר טראָגט פאַר דעם גורל פון דעם כלל ישראל.

דער רעליגיעזער מאַראַליש גייסטיגער לעבען און טויט פון דעם

כלל ישראל איז בא אייך אין האַנט. וועַן מורים און מורות פיהרען אַ כשר'ן חינוך דאַן זיינען די תלמוד תורה'ס וואו מען לערענט און מען דערציהט די קינדער בדרך התורה והמצוה הייליג און טייער. וועַן מורים ומורות זיינען מחללי שבת און פירען אַ טריפה'ן חינוך דאַן זיינען די תלמוד תורה'ס שמד הייזער, און די אַנפיהרער אַ כתם טמא אויף דעם אידישען פאָלק.

די פיהרער מורים ומורות פון דעם חינוך הכשר זיינען דער שטאַלץ פון דעם עם ישראל.

ברוכים תהיו.

להנהלת ביהכ"נ ות"ת

(די קאָמיטע פון קאָנגרעגריישאַן א. ל. האָבן געבראַכט זייער ביישטייערונג פאַר דעם קאַמפּעין. דער פרעזידענט פון שול מר. ב. שי' און די חברי הקאָמיטע פרעגען כ"ק אדמו"ר שליט"א צי ער איז צופריידן פון זייער — לפי ערכם — פייגע באַשטייערונג פאַר דעם קאַמפּעין. כ"ק אדמו"ר שליט"א האָט געענטפערט:)

איך וואָלט וועלען בעסער זיין צופריידן פון אייער מצב הרוחני ווי פון די גשמיות. דאָס — געלט פאַר די ישיבות דאַרף מען און רוחניות מוז מען.

עס איז אַ גרויסער אונטערשייד פון דאַרפען ביז מוזען.

גשמיות דאַרף מען, רוחניות מוז מען.

איך האָב געהערט אַז אין אייער תלמוד תורה לערענט מען קיצור חומש. איך פרעג אייך: אייך האָט מען אויך אַזוי געלערענט?

ווי דערלויבען זיך אידען צו האַלטען אין האַנט אַ חומש, וואָס די אפיקורסים האָבען איהם געפאַלמעסט, און פון דעם חומש לערענט איהר אייערע קינדער.

מיינט ניט אַז די אפיקורסים האָבען מעהר ניט ווי דעם חומש פאַרקירצט. מיט דעם פאַרקירצען זיי אידישע קינדערשע יאָהרען און גיבען זיי איבער צו די מיסיאָנערען.

אַלע אידען באַדאַרפען וויסען אַז די תלמוד תורה'ס וואו מען לערענט קיצור חומש און די איבעריגע אפיקורסישע ספרי טומאה און די פריינציפּאַלען, מורים און מורות זיינען מחללי שבת און אוכלי טריפות, זייַנען יענע תלמוד תורה'ס שמד הייזער, וואו מען בריינגט אידישע קינדער צו שמד. און די עלטערען פון די קינדער איז — נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר — וועלען זיי ליגען אַן אַ קדיש און אַן אַ יזכור.

(די קאָמיטע האָט זיך פאַרענטפערט אַז זיי האָבן דאָס ניט געוואוסט, דעם פראָגראַם מאַכט דער וועד החינוך און דער וועד החינוך זאָגט אַז דעם ערשטן יאָר באַדאַרף מען לערנען דעם קיצור חומש מיט די קינדער, פאַר זיי איז אַזוי בעסער אָנפאַנגען מיט קיצור חומש).

דער וועד החינוך וואָס נעהמט אַריין אין זיין פראָגראַם קיצור חומש און אַנדערע אפיקורסישע ספרי טומאה — איז מעביר אידישע קינדער על דת ישראל. מען מוז זיי באַזייטיגען אָן קיינע פשרות. אַזעלכע אומפאַראַנט-

וואַרטליכע מענשען טאָרען ניט האָבן אזא האָבען ניט קיין צוטרוי אויף אידישע דערציהונג. אזא ועד החינוך איז טריף.

איהר, גבאים און פיהרער, פון דער תלמוד תורה דאַרפט תשובה טאָן. אומוויסענדערהייט האָט איהר פאַר־אומגליקט אידישע נשמות און פאַר־אומריניגט מיט מינות. זייט מטהר אייער ביז איצטער טריפה תלמוד תורה. ראַמט אויס אזא וואַרפט ארויס דעם אפיקורסישען שמוץ. טרייסעלט זיך אַפּ פון דעם אומפאַראַנטוואַרט־ליכען ועד החינוך, און גיט איבער די תלמוד תורה אין זיכערע יראת שמים הענט, וועט אייך השי"ת פאַרגעבען אייער גרויסע שוגג עבירה און איהר וועט זיין באַגליקט מיט גוטע תלמי־דים.

ברוכים תהיו.

ש"ק פ' בשלח, י"ג שבט, שיקאגא

דער מהר"ל מפראג איז געווען דער גרויסער עילוי פון זיין צייט, אַ גאון הגאונים אין נגלה נסתר און חקירה, א בעל חוש אין נגינה, אַ בעל כשרון אין אַלע חכמות, אַ בעל מדות טובות און ועל כולם אַ מחנך און מדריך נפלא, וואָס האָט געהייליגט און אייני־געקריצט בא דעם כלל ישראל מנהגי ישראל.

דער עלטער זיידע, דער רבי דער צמח צדק, דערצעהלט, אַז זייענדיג נאָך אַ קליין קינד האָט ער געהערט פון זיין זיידען — אדמו"ר הזקן — אַז ווען עד איז געווען אַ קליין קינד האָט איהם זיין עלטער זיידע, הגאון ר' משה פוזנער, דערצעהלט אַז זיין פאָטערס עלטער זיידע, דער מהר"ל מפראג [38]), האָט קובע געווען אַ מנהג אַז די וואָך פרשת בשלח פלעגט ער הייסען אַלע מלמדי דרדקי און אַלע עלטערן וואָס האָבען קליינע קינדער פאַרזאַמלען די קינדער שבת שירה אויפ'ן שוהל־הויף.

היינט — פלעגט דער מהר"ל זאָגען — איז שבת שירה און פלעגט הייסען די מלמדים דערצעהלען די קינדער דעם ספור פון קריעת ים סוף, ווי די פייגעלעך האָבען געזונגען און גע־טאַנצט בשעת משה און אַלע אידען, מענער און פרויען, האָבען געזונגען די שירה אז ישיר און די קליינע קינדערלעך האָבען געריסען פירות פון די ים בוימער און געשפייזט די זינגענדיגע און טאַנצענדיגע פייגע־לעך.

דער מהר"ל פלעגט הייסען געבען די קליינע קינדער קאַשע, זיי זאָלען וואַרפען פאַר די הינער [39]) און פייגע־לעך, אַ זכרון צו די ים פירות וואָס די קליינע קינדערלעך האָבען גע־שפייזט די פייגעלעך. נאָכדעם פלעגט דער מהר"ל בענשען אַלע קינדער־לעך, אויך די עלטערען אַז זיי זאָלען דערציהען זייערע קינדער לתורה חופה ומעשים טובים.

---

38) ראה „היום יום" — שלשלת היחס.

39) ראה שו"ע או"ח סי' שכ"ד ס"י וי"א וסי' שמ"ג ובנ"כ.

דער רמ"א — דערצעהלט דער עלטער זיידע דער רבי צמח צדק — האָט געקושט דעם מהר"ל'ס פינגער, וואָס האָבען נאָך אין דער יוגענט געשריבען די הייליגע ספרים, וועלכע האָבען דערוועקט טויזענטער צו תשובה און געוויזען אַ דרך אין לימוד התורה ביראת שמים און עבודת השי"ת. דער מהרש"ל האָט געזאָגט אויף דעם מהר"ל וועז ער איז נאָך געווען אַ יונגערמאַן, אַז עולם ומלואו פאַרמאָגט ניט זיינע גאונות.

דער ענין החינוך והדרכה — זאָגט דער עלטער זיידע דער צמח צדק — און די מנהגי ישראל וואָס דער מהר"ל האָט געהייליגט און חוקק געווען בא דעם כלל ישראל, איז נאָך העכער ווי די אַלע ספרים וואָס ער האָט געשריבען.

די מעלה פון די מנהגים וואָס דער מהר"ל האָט געלאָזען אידען, אויף די ספרים וואָס ער האָט געלאָזען, איז ווי די מעלה פון אותיות החקיקה אויף אותיות הכתיבה. אותיות הכתיבה קענען נמחק ווערען במשך הזמן אָבער אותיות החקיקה זיינען קיימים.

* * *

איצטער דאַרף מען פאַרשטעהן ווי איז דער ענין פון שבת שירה ע"פ חסידות.

תורה און מצוות זיינען נצחיים אָן קיין שינוי זמן ומקום.

היינט איז שבת שירה.

שבת שירה זינגען אידישע נשמות מיט משה רבינו די שירה פון אז ישיר. ווי מיר אַלע האָבען די שירה געזונגען נאָך קריעת ים סוף דעם ערשטען מאָל, וועז השי"ת האָט אונז אַרויסגענומען פון גלות מצרים.

עס שטעהט המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, וויסען אַלע אידען דעם פירוש המלות: דער בורא ב"ה באַנייט מיט זיין גוטסקייט יעדען טאָג דעם לעבען פון אַלע וועלטען און באַשעפענישען, אַז תמיד — אַלע מאָל איז דאָס ווי אין — מעשה בראשית. אָט אַזוי ווי אין מעשה בראשית עשה את שאינו ישנו [40]), דער בורא ב"ה האָט באַשאַפען די וועלט און אַלע באַשעפענישען מאין ליש, אַזוי איז אויך תמיד — אַלע מאָל — איז ווי אין ימי בראשית, אין יעדען טאָג איז פאַראַן אַ הארה פון דעם גילוי וואָס איז געווען אין דעם טאָג אין די ימי בראשית.

עס שטעהט בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. זאָגט דער מדרש [41]) בזכות התורה שנקראת ראשית נברא העולם, בזכות ישראל שנקראים ראשית נברא העולם, און דאָס איז בראשית ב' דראשית. דערפאַר זיינען די חמשה חומשי תורה איינגעטיילט אין די וואָכען פון יאָהר. יעדע וואָך האָט איהר סדרה, וואָס דאָס וואָס עס שטעהט אין דער סדרה איז מאיר א גילוי הארה אין דער וואָך.

אייניגע מאָל, אין פאַרשידענע צייטען, איז בא מיר פאַרצייכענט, וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט מיר

40) ס' יצירה פ"ב מ"ו.

41) הובא בפירש"י (בראשית א, א) וראה ב"ר פ"א ויק"ר פל"ו.

געזאגט: היינטיגע וואך איז אַ פרעה־ליכע וואך, היינטיגע וואך איז אַ בייזע וואך, היינטיגע וואך קומט אונז אַ מזל טוב פאַר יציאת מצרים, פאַר קריעת ים סוף, פאַר מתן תורה, פאַר דעם ציווי פון ועשו לי מקדש, פאַר הקמת המשכן כו' וכו'[42]).

די סדרה פון דער וואך איז דער גילוי פון דער וואך און דער גילוי וועלט דערהערט אין אַלע ה' מדריגות וואס אין נשמה.

אין איינע פון מיינע רשימות[43]) איז פאַראַן אַ פאַרציכענונג פון אַ שיחה קדושה, וואס איך האָב געהערט מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

אַז אַ איד איז עוסק בתורה איז דאָס אַ עלי' אין אַלע חלקי הנשמה: דער נפש איז עוסק בתורה אין עולם עשי' הרוחנית, דער רוח איז עוסק בתורה אין עולם היצירה, די נשמה איז עוסקת בתורה אין עולם הבריאה, מקיף דחי' איז עוסק בתורה אין עולם האצילות און מקיף דיחידה איז עוסק בתורה אין מלכות דא"ס וואס למעלה מאצילות.

און דאָס איז בראשית ברא אלקים, ברא איז דער טייטש גילוי[44]), אלקים איז בגימטריא הטבע, די ב' ראשית פון תורה און ישראל זיינען מגלה די טבע, וואס דער בורא ב"ה האָט טובע געווען אין שמים וארץ. און דאָס איז דער ענין פנימי, וואס חמשה חומשי תורה זיינען אייגנעטיילט גע־וואָרען אין די וואכען פון יאָהר, אַז די סדרה פון דער וואך איז מחי' די וועלט מיט איהרע באַשעפענישען און איז מאיר בגילוי אין די ה' מדריגות נפש רוח נשמה חי' יחידה.

חסידות דערקלערט דייטליך קלאָר דעם ענין פון לית אתר פנוי מיני'[45]), ניט נאָר אַז השי"ת איז אומעטום נאָר אַז אַלץ איז אלקות — געטליכקייט — און אלקות איז אַלץ, און גיט דעם ענין צו פאַרשטעהן מיט דעם, אַז עס איז פאַראַן רוחניות'דיגע געטליכקייט און טבעיות'דיגע געטליכקייט.

עס איז שוין מעהרערע מאל[46]) אין פאַרשידענע צייטען דערקלעהרט גע־וואָרען, אַז דאָס וואס מענשען רופען טבע — נאַטור — איז באמת געט־ליכקייט, נאָר דאָס איז דער אלקות וואס טוט זיך אַן און פאַרקליידט זיך אין פאַרשידענאַרטיגע קליידער און די קליידער וועלט געוועהנליך מיט'ן נאָמען טבע.

דער טייטש פון דעם וואָרט טבע איז פאַרטרונקען אַדער דערטרונקען, ווי עס שטעהט טבעו בים סוף. די זאָך וואס איז פאַרטרונקען אין וואַסער איז דאָך מעהר ניט, וואס די וואַסער פאַרדעקט אויף דער זאָך, ד. ה. די זאָך איז פאַראַן אין איהר מציאות ווי זי איז, נאָר די וואַסער נעהמט די זאָך אַרום און פאַרדעקט, אַז מען זעהט דאָס ניט, און דאָס איז טבע אַז די געטליכקייט איז פאַר־זונקען אין די לבושי הטבע, וואס זיי פאַרדעקען אויף די געטליכקייט.

חסידות, וואס ענינה איז מגלה צו זיין די נשמה פון יעדער זאָך, איז

42) ראה לעיל ע' 2.
43) ראה שיחת יט כסלו תרצג אות יז.
44) ראה קונטרס חי אלול ה'תשג ע' 7.
45) תיקוני זהר תי' נז.
46) לדוגמא ראה המאמר בסוכות תשבו תרפט.

אויך מגלה די נשמה פון טבע, און גיט צו דערקלעהרען, אז עס איז פאראן טבעיותדיגע געטליכקייט און רוחניותדיגע געטליכקייט, און קומט צו דעם טיפזיניגען השכלה־באשלוס, אז די טבעיותדיגע געטליכקייט איז העכער — אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען — אין מדריגה ווי די רוחניותדיגע געטליכקייט.

* * *

דער רבי אין תניא פרק י"ט וואו ער רעדט וועגען דעם ענין פון נר ה' נשמת אדם, אז אזוי ווי דער אור הנר ציהט זיך צום שרש, הגם ער וועט פארלאשען וועלן און וועט ניט לייכטען, און קומענדיג אין שרש וועט דער אור הנר אינגאנצען בטל ווערן, דאך אזוי וויל דער אור הנר מצד זיין טבע, וואס אזוי איז אויך אין טבע הנפש — זאגט דער רבי אויף דעם טבע פון אור הנר וואס ציהט זיך צום שרש ביסוד האש הכללי שתחת גלגל הירח, אז דער נאמען טבע איז איין אנטליענער נאמען פאר יעדער זאך וואס האט ניט קיין דערקלעהרונג פארוואס עס איז אזוי.

דאס מיינט צו זאגען, אז מיר ווייסען אז אזוי איז די טבע פון אור הנר, און אויך אנדערע טבעיים, אבער פארוואס איז אזוי וויסען מיר ניט. וואס, באמת, דער גאנצער ענין פון חכמת הטבע פון דומם צומח חי מדבר איז מעהר ניט די ידיעה אין דעם אז אזוי איז דאס, דאס הייסט די ידיעה אין דער הרכבה והפרדה, און אין די פארשידענארטיגע סגולות וואס דער בורא ב"ה האט טובע געווען אין דומם צומח חי ומדבר, אבער דער פארוואס פון די טבעיים וויס חכמת הטבע ניט.

דער רבי זאגט, אז די טבע הנפש איז אויך ווי די טבע פון אור הנר, אז דאס איז ניט צו דערקלעהרען מיט א פארשטענדליכער דערקלעהרונג, נאר דאס איז העכער פון פארשטאנד און דערקלעהרונג, וויל די טבע קומט פון חכמה שבנפש, וואס חכמה שבנפש איז די כלי צו אור א"ס.

מיט די עטליכע ווערטער אז די טבע קומט פון חכמה שבנפש — באלייכט דער רבי דעם גאנצען ענין פון טבע און שטעלט אוועק טבע אויף איהר ריכטיגען פלאץ.

עס איז פאראן א אויסשפראך[47]: דברה תורה כלשון בני אדם. אט דאס וואס חנה זאגט פאר השי"ת אין איהר תפלה אם ראה תראה איז דאס איינער פון די אויסדריקען וואס תורה רעדט כלשון בני אדם. און עס איז פאראן א אויסשפראך[48]: לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע — תורה רעדט אין אזעלכע אויסדריקען, אז דער מענשליכער אויער זאל קענען פארנעמען. עס איז דאך אזן מלין תבחן[49], הערען מיינט פארשטעהן, ווי עס שטעהט[50] דבר כי שומע עבדך, איז לשכך האזן מה שהיא יכולה לשמוע — ריידען אזעלכע אויסדריקען אז דער הערער זאל דאס קענען באגרייפען.

---

47) ברכות לא, ב.
48) מכילתא יתרו פ"ד (יט, יח).
49) איוב יב, יא.
50) ש"א ג, יוד.

אָט די צוויי אויסשפראָכען זיינען זעהר פאַרשידענאַרטיג. דער מאמר דברה תורה כלשון בני אדם מיינט צו זאָגען, אַז תורה, הגם זי איז דאָך חכמתו ית', דאָך דריקט זיך תורה אויס מיט אַזעלכע אויסשפראָכען וועלכע זיינען נאָהענט צו מענשליכע אויסשפראָכען, ד. ה. אַז חכמתו ית' וואָס אין תורה קומט אויך אין לשון בני אדם, אָבער אין דעם עצם ענין איז ניט פאַראַן קיין אונטערשייד ווי לשון תורה עצמה און וואָס דברה תורה כלשון בני אדם. און דער מאמר לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע הייסט, אַז עס איז אַ שינוי אין דעם עצם ענין, ד. ה. מען רעדט נאָר אין דעם וואָס דער אזן התלמיד קען באַגרייפען, דערום איז גירסת רש"י ניט לשכך האזן נאָר לשבר, כדי להסביר אל אזן האדם.

איז אָט די צוויי אויסשפראָכען מיט זייער פאַרשידענאַרטיגקייט גיבען אונז די מעגליכקייט צו פאַרטיפען זיך אין די העכסטע רוחניות'דיגע באַגריפען אויף צו קענען זיי אָפּ־משל'ען אין דעם מענשליכען קער־פערליכען טבעיות'דיגען פאַרשטאַנד.

* * *

דער ניט גאָר שטאָק־בלינדער, ר"ל, אין פנימיות התורה, וועלכער לערענט די מכילתא פרשה ד' אין יתרו אויף דעם פסוק והר סיני עשן כולו, קען זעהן ניט נאָר די נשמה פון גליא שבתורה, נאָר ער קען האָבען אַ באַגריף אין פנימי' התורה וואָס איז די נשמה פון גליא שבתורה.

די מכילתא זאָגט, הרי אנו מכנין אותו מבריותיו לשכך האזן. אין די עטליכע וועדטער ליגט דער יסוד מוסד פון ביאורים והסברים פון חסי־דות חב"ד אין דעם ענין פון וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים וגו', אַז אין הוי' אלקים דאַרף זיין ידיעה און השגה שכלית, ווי דער רמב"ם זאָגט[51]) לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא, און זאָגט ניט להאמין שיש שם מצוי ראשון. דער רמב"ם זאָגט אַז די ידיעה איז דער יסוד היסודות ועמוד החכמות.

דרך אגב איז דער רמב"ם מרמז אַז דער שם הוי' איז דער יסוד היסודות ועמוד החכמות.

און די מכילתא וויזט אונז דעם וועג ווי אַזוי מען קען קומען צו דער ידיעה.

די מכילתא איז מאמת די שיטת החסידות אין דעם ענין פון כי אל דעות הוי' ולו נתכנו עלילות. דיעות — זאָגט דער תיקוני זהר[52]) תרין. עס זיינען פאַראַן צוויי דיעות: דעת עליון און דעת תחתון. דעת תחתון איז דעת הנבראים, וואָס זייער גאַנ־צער דעת איז אָט דאָס וואָס זיי באַגרייפען מיט זייער מענשליכען קערפערליכען פאַרשטאַנד, און דעת עליון איז דער געטליכער רוחניות־דיגער פאַרשטאַנד.

חסידות דערקלערט אַז דעת תח־תון איז ניט בערך צו דעת עליון, און אין וועדטערליכע אויסדרוקען איז דעת תחתון און דעת עליון צוויי הפכים: דעת עליון איז אַז די רוח־

---

51) יד החזקה בתחילתו.
52) תי' סט בתחילתו.

ניות'דיגע געטליכקייט איז יש ה־אמיתי און די טבעיות'דיגע געט־ליכקייט, די געטליכקייט וואס שאפט די אלע קערפערליכע באשעפענישען, איז אין. און דעת תחתון איז אז די טבעיות'דיגע געטליכקייט איז יש און דער כח אלקי וואס שאפט דעם יש איז אין, ווייל דאס וואס דער נברא באגרייפט ניט מיט זיין שכל איז דאס אין, וואס מיינט אומפאר־שטענדליך. און נאך אלעם דעם איז דער פארשטאנד פון דעת תחתון א געוויסע שכל דערהויבונגס טרעפ צו קענען דערנעהנטערען זיך צו דעם באגריף פון דעת עליון.

די שיטה איז מאמת די מכילתא מיט די ווערטער הרי אנו מכנין מבריותיו לשכך האזן, דאס מיינט צו זאגען אז דער באגריף פון דעת תחתון איז להיפך פון דעם דעת עליון באגריף און דאך איז דער דעת תחתון פארשטאנד א געוויסע השכלה הקדמה צום דעת עליון באגריף.

די מכילתא עפענט אונז די השכלה אויגען אויף צו פארטיפען זיך אין דעם מיין פון דער גבורה וואס השי"ת האט טובע געווען אין דעם קערפער פון דעם לייב און אין דער שטאר־קער לעבהאפט וואס השי"ת האט טובע געווען אין דעם וואסער, וואס מיט דעם ווייזט אונז די מכילתא דעם דרך החסידות און דעם מבוא ההשגה, דעם צוטריט, ווי מען בא־דארף פארשטעהן גע'טליכקייט, אז פון דעם משל פארשטאנד באדארף מען זיך דערהויבען צום נמשל באגריף.

עס שטעהט ומבשרי אחזה אלקה, פון מיין קערפער זע איך גע'טליכ־קייט. אז עס ווערט געשאפען א קערפער און ער לעבט און שאפט, איז זיין גאנצער קערפערליכער עק־זיסטענץ באווייזט צו דערקענען גע־ליכקייט.

חסידות דערקלעהרט דעם ומבשרי אחזה אלקה, אז דער מענש פון זיין אייגענעם קערפערליכען לעבען און שאפונג, וואס עס קומט פון דעם נפש'ס באלעבונג און קראפט, פאר־שטעהט דער מענש דעם לעבען און שאפונג פון דער גאנצער בריאה, און חסידות שאפט פארשטאנדיגע טיפזי־ניגע השכלה איבערלייגונגען אין דעם ואתה מחי' את כולם.

חסידות עפענט די שערי השכלה והשגה און פיהרט אריין דעם מענשען אין א וועלט וואס איז כולו אור, אין דער נשמה וועלט. די וועלט, עולם הזה, איז דאך עלמא דשקרא, ווייל עס איז א פלייש ערדישע וועלט, א וועלט פון יש ומציאות, וואס דער באנעהם פון יש אז ער איין איז א מציאות איז א שקר גמור, דער אמת איז דער נפש וואס איז מחי' דעם קערפער, אבער די נשמה וועלט איז דער עולם האמת וואו עס איז כולו אור.

אין דער אור האמת וועלט וואוהין השכלה און השגה פון תורת החסידות פיהרט אריין דעם מענשען, דארט באקענט זיך דער מענש מיט די פנימיות און נשמה פון אלעס אין דער וועלט, אין דער אור האמת וועלט קומט די פנימיות און נשמה פון אלע באשעפענישען צו זייער ריכטיגען אויסדרוק, דער דומם רעדט, דער צומח זינגט, דער חי זאגט שירה און דער מדבר באגרייפט דעם העכער פון קערפערליכען פארשטאנד.

און דאָס מיינט אַז דער דעת תחתון, דער גריבלען זיך אין די השגות פון בריאה יש מאין און די פאַרשטאַנדען אין דעם ואתה מחי' את כולם אויף דעם יסוד פון דער השגה פון ומ־בשרי אחזה אלקה, איז אַ געוויסע פאַרשטאַנד דערנעהנטערונג צום דעת עליון באַגריף.

* * *

מיט דער קורצער הקדמה וועלען מיר פאַרשטיין דעם רבינס באַלייכ־טונג אויף דעם אויסטייטש פון דעם וואַרט טבע, אַז הגם מיר ווייסען ניט פאַרוואָס עס איז אַזוי, אָבער מיר ווייסען אַז עס איז אַזוי, איז הגם אין די טבעיות'דיגע געטליכע וועלט־ליכע זאַכען ווייסען מיר ניט ווער דערוועקט אין זיי די המשכה צו זייערע שרשים למעלה, אָבער אין טבע הנפש ווייסען מיר יאָ אַז די דערוועקונג קומט פון חכמה שבנפש.

מיט דער אַנדייטונג שטעלט דער רבי אַוועק דעם כללות ענין פון טבע אויף זיין ריכטיגען פלאַץ, ספי־רת החכמה וואָס איז ראשית ההש־תלשלות, ד. ה. אַז לבושי הטבע הויבען זיך אָן פון ספירת החכמה און די ספירות וואָס זיינען נידע־ריגער פון ספירת החכמה. במילא איז מובן אַז העכער פון ספירת החכמה איז למעלה מן הטבע.

דער תניא איז דער חומש פון תורת החסידות. אָט אַזוי ווי אין תורה שבכתב זיינען די ווערטער מדויק בחסר ויתיר ודרשינן סמוכות, אָט אַזוי איז אין תניא, וואָס עס איז דער חומש פון חסידות, יעדער וואָרט מדויק בחסר ויתיר און מען מוז זיך טיף פאַרטראַכטען אין דעם געטליכען פאַרשטאַנד וואָס דער רבי איז אונז מגלה.

דער רבי זאָגט אַז דער טבע הנפש איז חכמה שבנפש, און איז מבאר וואָס חכמה שבנפש איז, שבה אור אין סוף ב"ה. וואָס לכאורה איז דער ביאור אַז חכמה שבנפש איז שבה אור א"ס ב"ה, ניט נוגע צום ענין וואָס ער — דער רבי — איז דאָ מבאר, אַז טבע שבנפש איז ניט קיין טעם ודעת ושכל מושג ומובן, נאָר איז העכער מהדעת ושכל המושג והמובן. ווי רופט מען די העכערע מדרגה — די העכערע מדריגה איז חכמה שבנפש.

מיט די עטליכע ווערטער שבה אור א"ס ב"ה דערקלעהרט אונז דער רבי צעהן ענינים.

א) דעם מהות פון חכמה שבנפש — אַז מהותה איז וואָס שבה אור א"ס ב"ה.

ב) ער איז אונז מרמז אַז חכמה שבנפש איז עהנליך צו ספירת ה־חכמה וואָס אין עולם האצילות, וואָס וועגען דער מדריגה פון חכ' דאצי' איז דער רבי מבאר אין דער הגה"ה פון פרק ל"ה.

ג) חכמה שבנפש איז טבע אָבער דאָך ניט גלייך ווי טבע פון נבראי העולם. דאָרום רעדט ער פריהער וועגען דער טבע פון אור הנר און נאָכדעם רעדט ער וועגען טבע הנפש אַז הגם עס איז אויך לבושי הטבע אָבער עס איז גאָר אַן אַנדער אופן לבוש, וויל חכמה שבנפש איז כלי צו אור א"ס ב"ה.

ד) דער רבי איז אונז מרמז דעם שרש ענין פון דער טבע שבנפש וואָס איז חכמה שבנפש, אַז עס איז פון יחידה וואָס איז פֿאַרבונדען מיט יחיד, און דער גילוי איז ניט בדרך השתלשלות, נאָר בדרך דילוג אויף די מדריגות נר"ן.

ה) הגם חכמה שבנפש איז בה אור א"ס ב"ה, דאָך איז דאָס טבע און ניט למעלה מן הטבע.

ו) מיט די רמזים גיט אונז דער רבי אַן אַנדייטונג, אַז למעלה מן החכמה, וואָס דאָס איז ספירת הכתר, איז למעלה מן הטבע.

ז) פון דעם הפלאת ענין אַז חכמה איז טבע און בה אור א"ס ב"ה גיט עס אונז אַ באַגריף אין ספירת הכתר, הגם ספירת הכתר איז למעלה מן הטבע איז ספירת הכתר אויך מעהר ניט ווי אַ לבוש.

ח) וואָס דער אויספיהר פֿאַרשטאַנד איז אַז אלקות איז זיך כביכול מתלבש אין צוויי אופני לבושים: א) לבוש הגילוי וואָס עס איז למעלה מהטבע. ב) לבוש ההעלם וואָס עס איז טבע.

ט) די צוויי לבושים — איז דער לבוש הגילוי וואָס איז למעלה מן הטבע איז דאָס דער אור הסובב כ"ע וואָס איז אַ אור מקיף, און דער לבוש ההעלם פון טבע איז דאָס דער אור הממכ"ע וואָס איז אַ אור פנימי.

י) פון די צוויי לבושים סוכ"ע און ממכ"ע, וואָס אלקות, כביכול, איז זיך אין זיי מתלבש איז למטה ווערט פון דעם די צוויי ענינים: א) טבעיות'דיגע געטליכקייט. ב) רוחניות'דיגע געטליכקייט.

פון דעם קורצען ביאור ווי חסידות טייטשט אויס דעם ענין פון טבע און למעלה מהטבע פֿאַרשטעהט מען פיר ענינים: א) דעם פֿאַרבונד — קישור וחיבור — פון אַלע מדריגות אין נשמה וואָס דער רבי איז זיי מרמז אין די שמות הגרדפים טעם — יחידה, ודעת — חי', ושכל — נשמה, מושג — רוח, ומובן — נפש. ב) דעם פֿאַרבונד פון עולמות: עשי', יצירה, בריאה, אצילות, מל' דא"ס וואָס למעלה מאצילות. ג) דעם פֿאַרבונד פון די מדריגות הנשמה אין מדריגות העולמות. ד) אַז די מדריגה פון טבעיות'דיגע ג־טליכקייט, וואָס בשר־שו איז דאָס דער אור פנימי פון ממכ"ע, הגם איצטער איז דאָס העלם, איז העכער במדריגה ווי רוחניות'־דיגע געטליכקייט וואָס בשרשו איז דאָס דער אור מקיף פון סוכ"ע.

און דאָס איז דער פירוש וביאור אויף דעם מאמר הקדש: אַז אַ איד איז עולה לתורה זיינען אַלע מדריגות וואָס אין נשמה עולה אין אַלע עול־מות ביז מלכות דא"ס וואָס למעלה מעולם האצילות, און די עלי' איז אין און דורך דער סדרה פון דער וואָך.

די עלי' לתורה אין דעד סדרה פון דער וואָך איז משלים און גיט כח ועוז אין דעם ירידת הנשמה אַז די נשמה זאָל אויספיהרען איהר שלי־חות אין עולם זה צוליב וואָס השי"ת האָט זי געשיקט.

סעודת פורים

א. אונזערע תנאים זיינען געווען אויף דער דאטשע — באליווקע — נעבן דער באן־סטאנציע קראסנאיע אין יאהר תרנ"ו. דער פארבריינגען דאמאלסט האט זיך געצויגן א וואך צייט, אהן הכנות. עס האט זיך פארבראכט, און הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט ביי יעדער פארבריינגען געוועדט חסידות און חסיד'ישע אויס־טייטשען און אויך סיפורים.

ב. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט דאן דערמאנט מורי הרשב"ץ [1], דאס וואס רשב"ץ האט איהם דערציילט בשנת תרל"ז, בשעת ער האט מיט איהם געלערענט חסידות, אז ער — רשב"ץ — איז געקומען קיין ליובא־וויטש צו דעם עלטער זיידן — הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צ"צ, — האט ער דארט געטראפן הרה"ח ר' הלל (מפאריטש).

ר' הלל האט איבערגע'חזר'ט דעם מאמר חסידות וואס דער רבי האט דאמאלסט געזאגט. דאן האט ר' הלל געזאגט, אז דער גאנצער אומגליק איז וואס מען נעמט אן דעם חושך פאר אור. מען געוואוינט זיך צו צום חושך — מיינט מען אז דער חשך איז אור.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט אנגעהויבן מצייר זיין, ווי מען לערנט זעקס שעה חסידות און מען שוויצט, נאכדעם דאוועגט מען און מען איז צעטומלט, און עס איז אלץ חשך. מען דארף דורכלערנען און דורכקלאפען דעם גוף.

ג. הערענדיג אזעלכע ווערטער איז ביי אלע מסובים דאמאלסט זלגו עי־ניהם דמעות, טרערן וועלכע זיינען געקומען אהן א הכנה, ע"ד ווי עס איז מבואר אין ספר דרך חיים [2] — מאדמו"ר האמצעי — כמשל א עני מדוכא ביותר, וואס מצד גודל שפלו־תו דארף ער ניט מאכן קיין חשבון אז ער איז א עני און א מדוכא, ווייל לעוצם שפלותו און זיין צובראכען הארץ, איז ווי ער דערמאנט זיך אויף דעם, ווייניט ער תיכף ומיד במר נפשו.

דאס אלץ איז געווען מיט 47 יאהר צוריק, ואנן מה נעני אבתרי'.

ד. אמאל איז מען געווען ערענסט. יעדער נאך זיין ציור נאך איז געווען ערענסט. מען האט איינער דעם אנ־דערן מוכיח געווען און געזאגט וואס מען בעדארף. מען האט אבער האלט געהאט דעם אנדערן אהבת נפש. היינט קושט מען זיך איינער מיטן אנדערן און מען האט פיינט דעם אנדערן בפו"מ.

ה. בעת מען האט מיך ארעסטירט אין שפאליערקא (בשנת תרפ"ז), — האט מען ביי מיר צוגענומען די תפילין. וועז מען האט מיר שפעטער גענומען אויף א דרישה — פארהער — האב איך זיי געזאגט בתקיפות, אז איך וועל זיי גארניט ענטפערן ביז זיי וועלן מיר ניט אומקערן די תפי־לין. האבן זיי מיר געבראכט די תפילין. עס איז דאן געווען בערך עלף אזייגער אין אוועגד. ווי איך

1) זע וועגן עם התמים ח"א ע' סז ואילך.

2) אין אנהייב ספר.

האָב שוין אַמאָל דערציילט[3]) אַז דאָרטן האָט מען ניט געקענט וויסן דעם הפרש פון יום ולילה, איז ביי מיר געווען אַ ספק אויב מ'קען לייגן תפילין.

בכלל האָב איך דאָרטן געזומען אַ שטאַרקע שטעלונג און דאָס האָט מיר געקאָסט אַ סך געזונט.

קומענדיג צו דער דרישה האָב איך זיי געזאָגט, אַז דאָס איז דער ערשטער מאָל ביי מיר, וואָס איך קום אַריין אין אַ הויז מיט מענטשען און מען זאָל זיך פאַר מיר ניט אויפשטעלן. האָבן זיי מיר געפרעגט, צי וויים איך וואו איך געפין זיך. האָב איך זיי געענטפערט: אַ ודאי וויים איך, אַז איך געפין זיך אין אַזאַ פלאַץ, וואָס איז פטור פון אַ מזוזה. עס איז דאָ עדטער וועלכע זיינען פטור פון אַ מזוזה, ווי בית דיר של סוסים ובית הכסא.

איך האָב געריידט מיט זיי דוקא אין אידיש. איך האָב דערקענט עטליכע פון די שופטים, זיי זיינען געווען די זעלבע — אידישע — יונגען וואָס האָבן מיר אַרעסטירט אין מיין הויז. צוויי פון זיי זיינען געווען ערלים, אַזוי האָב איך פאַרשטאַנען רעדענדיג צו זיי.

ו. איך האָב אַנגעהויבן, אַז איך וויל זיי דערציילן אַ מעשה. האָבן די שופטים אויף מיר אַ קוק געטאָן כבמדקרות חרב, און האַלטענדיג זייערע כלי משחית אויפן טיש האָבן זיי צו מיר געזאָגט: זאָלסט ענטפערן אויף דעם וואָס מען פרעגט און ניט קיין אַנדערע זאַכען. האָב איך זיי געלאָזן געענטפערט, אַז בעת איך דערציילע אַ מעשה, אפילו פאַר מתנגדים וואָלטן זיי דאָך אויך געהערט, און איך האָב אַנגעהויבן דערציילן.

אַמאָל איז געקומען אַ משכיל אַן אפיקורס צום זיידן דער צמח צדק,

— רייסט מיר איבער איינער פון די שופטים מיטן נאָמען נחמנסאָן און זאָגט: אַ ודאי אַזאַ אפיקורס ווי איך. האָב איך איהם געענטפערט, יענער איז געווען אַן אַפיקורס אַ יודע ספר, אָבער דו ביזט דאָך אַ פראָסטער גוי. —

האָט ער געפרעגט דעם צ"צ, פאַרוואָס אין דער מגילה, ווען מרדכי האָט איבערגעגעבן צו אסתר'ן דודך התך'ן המן'ס גזירה שטייט דאָרט „ביהודיים" מיט צוויי יודין און נאָכדעם אין פסוק ליהודים היתה אורה שטייט „ליהודים" מיט איין יוד. האָט איהם דער צמח צדק געענטפערט, אַז די צוויי יודין זיינען דער יצה"ט און יצה"ר[4]), ווייל אין בידן איז דאָ יו"ד כחות הנפש. עס איז פאַראַן צוויי יודין אַ יוד פון יצה"ט און אַ יוד פון יצה"ר. די גזירה פון המן איז געווען ניט דוקא אויף אידן יר"א, אידן פון יצה"ט, נאָר אויך אויף די אידן חפשיים וואָס פיהרן זיך על פי היצר הרע, אויך אויף זיי איז געווען די גזירת המן להשמידם *).

האָט דער משכיל וויטער געפרעגט — ער איז געווען אַ בעל דקדוק האָט ער ניט אַפגעלאָזן: פאַרוואָס אין דעם

3) זע שיחת יט כסלו ה'תרצ"ד אות טז.

4) ברכות סא, א. קיצורים והערות לתניא ע' סא ואילך.

*) זע אויך שיחת פורים ה'תש"א (לקוט כא).

וויטערדיגן פסוק, ויקהלו היהודיים אשר בשושן שטייט מיט צוויי יו"דין. האָט דער צ"צ געענטפערט: אין שושן האָבן די אידן געזעהן און דערפיהלט בפו"מ וואָס דאָרט איז פאָרגעקומען, סיי די יסורים און דער כובד הגזירה און סיי די גאולה און דאָס האָט געפועל'ט אויך אויף די אידן חפשיים זיי זאָלן נתהפך ווערן לטוב. און דער צ"צ האָט אויסגעפיהרט: די זעלבע זאַך דו — ער האָט דאָס געזאָגט צום משכיל — אַז דו וועסט האָבן קדחת וועסטו ווערן אַנדערש. און דער צ"צ האָט איהם מכבד געווען מיט דריי חדשים מיטן חולי קדחת און נאָכדעם איז ער — דער משכיל — נתהפך געווארן לאיש יר"ש.

דערמיט האָב איך מסיים געווען דעם סיפור און זיי געזאָגט, אַז איהר וועט האָבן יסורים וועט איר אויך ווערן אַנדערש.

אויף דעם סיפור האָב איך זיך דערמאָנט היי־יאָר בעת קריאת המגילה.

ז. (אחד מהמסובים אמר: מען זעהט און מען ווייס אַלץ און ס'איז דאָ אַזעלכע וואָס עס האָט זיי אַליין אַנגעריהרט, און עס נעמט ניט.

ועגה כ"ק אדמו"ר:) אַז עס וועט חלילה זיין מעהר יסורים וועט מען דערהערן. מען שפילט זיך ווי קליינע קינדער אין זמורקעס, מען מאַכט צו די אויגן, כאָטש מען זעהט, מאַכט מען זיך ניט זעהענדיג.

ח. (שאל א' מהמסובים: עס איז דאָך פאַראַן אַ סדר פון שמחה, ועגה כ"ק אדמו"ר:)

ווי קען זיין שמחה אָהן פריהער־דיגע תשובה ובכיות אויף מצבו, עס זאָל ניט זיין ווי טובל ושרץ בידו, וואָס די טבילה העלפט ניט.

(שאל עוד הנ"ל, ששמע מגדול א' שאמר, אַז מען גייט מיט שמחה איז האָלט מען ביי עפעס, אָבער אַז מען גייט מיט בלאָטע ליגט מען אין בלאָטע. והשיב כ"ק אדמו"ר:)

עס וועגדט זיך וועד איז דער גדול און וואָס פאַר אַ בלאָטע דאָס איז. אַמאָל איז בלאָטע אויך אַ זאַך. למשל, געלט איז בגי' בלאָטע, איז מיט געלט קען מען עפעס אויפטאָהן, און מיט אַנדערע בלאָטע, איז טאָקע נאָר בלאָטע.

ט. מען בעדאַרף מאָכן אַ חשבון, יעדערער דאַרף מאָכן דעם חשבון פון זיין מעמד ומצב, צי מען וויל יע צי מען ווייל ניט, ווייל עס איז דאָך דאָ דער בעל החשבון.

מען דאַרף דעם גוף צוברעכן און אויסאיידלען כמו קודם החטא און דאָמאָלסט איז ער אַ כלי צו געטליכ־קייט. מען זאָגט אָפּ אַ פרק תניא איינמאָל אין אַ וואָך און דערמיט באָלאָנגט מען צו אגודת חב"ד.

י. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט אַ מאָל געפרעגט דעם זיידן — הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש — וואָס איז וועגן די ביאורים אויף תניא[5], ווי דער ביאור פון רד"צ וכה"ג. האָט דער זיידע אדמו"ר מוהר"ש נ"ע געענטפערט: אויב מען לערנט דאָס צוליב השכלה, איז קען געמאָלט זיין, אַז ניט ער וויס פון תניא און ניט דער תניא וויס פון איהם. אויב,

5) ראה מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב בסוף קונטרס עץ החיים ע' פז.

אָבער, ער פֿאַררעדט זיך אין עבודה, איז אפילו אַז דאָס איז ניט די כוונה פון תניא, נאָר צוליב מעורר זיין את הזולת מיט אַ וואָרט — קען מען אפילו די גאַנצע 70 יאָהר ריידן, וכמאמר, כל פיטטיא בישין ופיטטיא דאורייתא טבין [6]).

יא. (א' אמר כי כ"ק אדמו"ר נ"ע — הרש"ב — האָט זייער ניט ליב געהאַט דעם אשכנזי [7]). והשיב כ"ק אדמו"ר:) נאָך מעהר האָט ער ניט ליב געהאַט ווער עס איז ניט קיין עובד און נאָך מעהר ווער עס איז אַ משכיל.

אַמאָל פלעגט מען זאָגן: ניט אַ דערבאַקענע בולבע, האַרט, קאַלט און טויט.

יב. עס איז צייט אויפצוהערן לייגן. הרה"ח ר' גרשון דוב אמר: אַז מען לעבט לייגט זיך. עס איז געווען אַ חסיד מיטן נאָמען ר' אהרן ביע־ שינקאָוויצער, געווען אַ בן תשעים, פלעגט ער זאָגן: רבוש"ע, 90 יאָהר האָב איך געלייגט, גיב מיר כאַטש איין טאָג איך זאָל ניט לייגן.

יג. אַמאָל אַז מען האָט געהערט פון רבי'ן אַ וואָרט האָט מען דאָס געגומען ערענסט, און מען האָט גלייך געטאָהן אין דעם. אַמאָל האָט הוד כ"ק אדמו"ר הזקן געדאַרפט אַ גרויסן סכום פאָר אַ געוויסן ענין כללי, און עס איז דאָן געווען אַ זמן פון שטאַר־ קען דוחק, האָט הוד כ"ק אדמו"ר הזקן געזאָגט צו אנ"ש, איך דאַרף אַ גבאי צדקה, און ער האָט געמאַכט יעדער איינעם פון דריי פאָר אַ גבאי, איז דאָמאָלסט צונויפגעקליבן געווארן עשרות אלפים רובל, הגם עס איז געווען שלא בערך אין יענעם זמן.

היינט איז פון איין ערענסטער טרער בא קשעהמ"ט אַדער תפלה ביז דער אַנדערער נעמט מאָנאָטן, איך וויל ניט זאָגן — יאָהרן.

יד. מען דאַרף אַנפאַנגען טאָהן אין עבודה פון אַנפאַנג אָן, פון אלף בית. טאָפּאַראַ דא פלאַסא (הגרזן על העץ).

טו. אין עבודה דאַרף מען האָבן דעם ענין פון מרירות, וואָס מען קען צוקומען דערצו דורך לערנען דעם „דרך חיים" פון מיטעלן רבי'ן. אַזוי האָב איך געהערט אויף יחידות ביים טאָטן. אָבער דאָס איז ניט קיין ענין פון יחידות פּרטית, נאָר דאָס איז שייך לכל אחד ואחד.

טז. (אחד דחק עצמו לכנוס להחדר שהיו מסובים וציוה כ"ק אדמו"ר לאמר לו:)

עס איז בעסער צו פאָלגן ווי צו הערן.

יז. ר' נחמן מאריאַשין [8]) — משרת — איז געווען אַ זיצער ביי הרה"ח ר' הלל, און ער איז אויך געווען זיין כהן אין דערהיים. אַז ר' הלל פלעגט אַרויספאָהרן אין וועג פלעגט ער מיטנעמען פאָר אַ כהן זיין תלמיד ר' שלום הומענער (הנק' ר' שלום ר' הלל'ס). אַמאָל האָט ער מיטגע־ נומען ר' נחמן'ען אויך. פאַרנאַכט־צו

6) ירושלמי סוף ברכות.

7) ראה ספר השיחות — תורת שלום ע' ריב ואילך.

8) ראה ספר השיחות — תורת שלום ע' כא, שכא.

זיינען זיי אַנגעקומען אין אַ אכסניא אין מאַלאַראָסיא. ר' שלום האָט זיך געשטעלט דאַוונען מעריב און האָט מאריך געווען אין דאַוונען ביז עס איז געוואָרן טאָג. איז ווי קען מען זיך דאָס לייגן שלאָפן, האָט ר' שלום זיך גלייך מכין געווען צום דאַוונען בערך אַ שעה אַדער מעהר און האָט זיך געשטעלט דאַוונען שחרית און האָט אַזוי געדאַוונט אַ גאַנצען טאָג ביז אַז ער איז צוגעקומען צו קריאת שמע, שמע ישראל הוי' אלקינו וגו' איז שוין געווען מנחה צייט. דער בעל האכסניא אַ דאַרפס־מאַן איז געקומען דאַוונען מנחה, ערשט ער דערזעהט ווי ר' שלום האָלט ערשט אין מיטן דאַוונען שחרית, רופט ער זיך אַף: וואָס איז דאָס מיט דעם אידן, נעכטן האָט ער אַפגעדאַוונט אַ גאַנצע נאַכט מעריב ביז טאָג און היינט אַ גאַנצען טאָג אַז ער דאַוונט. בא מיר איז אַנדערש, איך קען גלייך זאָגן שמע ישראל און ער איז אַזוי פיל מאריך. עס איז גאָר פשוט, ביי איהם איז אַ פּראָסטע קאַפּ.

ר' שלום האָט שוין געהאָט געענ־דיגט דעם דאַוונען און האָט זיך צו־געהערט וואָס דער דאַרפסמאַן זאָגט.

האָט נאָכדעם געזאָגט ר' הלל, אַז דריי יאָהר חסידות וואָס ר' שלום האָט ביי אים געלערנט האָט ניט גע'פּועל'ט אַזוי פיעל ווי די וועלטער פון דעם דאַרפס־מאַן האָט גע'פּועל'ט.

יח. הערענדיג דעם סיפור פון ר' נחמן, האָב איך עס נאָכדעם איבער־דערציילט דעם טאָטן, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געבעטען אַז ר' נחמן זאָל עס אַליין איבערדערציילען פאַר איהם. ר' נחמן איז דאָך כידוע געווען אַ בעל התפּעלות, פונדעסטוועגן האָט ער געמוזט איבערדערציילען דעם סיפור אות באות פאַר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, וועלכער האָט נאָכ־דעם מסיים געווען: אַז נאָך דעם דאַרף מען אַרויסציען די שמוץ אַליין, און דאָס איז דורך עבודה.

יט. די וואָס גיבן געלט אויף צדקה יותר מכפי כחם איז יחולו ברכות על ראשם. אַבער אויב זיי מיינען אַז בלויז מיט געבען געלט אַליין איז מען יוצא — מאַכען זיי אַ גרויסען טעות.

כ. מען דאַרף זיך אָפּשעמען און אויסוויינען זיך, אפילו בציבור, ווייל אין אַ זאָך וואָס איז נוגע בנפש שעמט מען זיך ניט.

כא. מען דאַרף וועלען פרימער און קליגער, און ניט נאַרען זיך. דאָס וואָס מ'האָט פאַראַיאַרן געזאָגט פאַרשטעלט — זעהט מען יעצט בגלוי, און דאָס פאַרשטעלטע פון איצטער איז נאָך האַרבער.

כב. עס וועט קומען אַ זמן וואָס די בושה — אויף דעם העדר העבודה איצטער — וועט זיין זעהר גרויס.

עס זיינען דאָ צוויי זמנים וועו עס איז ניט שייך קיין תשובה: א) בעלות הנשמה מהגוף[9], והב) בביאת ה־משיח[10]. אין ספרים וואו מען איז מבאר די עונשים פון גיהנם, שטעהט דאָרט אַז דער גרעסטער עונש איז די בושה. אַזוי אויך וועט משיח וועט

9) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות תשובה.
10) עיין שבת קנא, ב: אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה ופליגי בשמואל וכו', ואכמ"ל.

קומען וועט דאָמאָלס זיין די בושה אויף דעם העדר העבודה איצט, הגם נאָכן קומען פון משיח'ן וועט אויך זיין עבודה, אָבער דער ענין פון תיקון על העבר וועט דאָמאָלסט ניט זיין שייך.

כג. עס שטעהט אין ספרים, אַז די דשעים וועלכע זיינען אויסגעשטאָרבן אין די שלשת ימי אפלה אין מצרים איז נאָכדעם ווי אידן זיינען אַרויס פון מצרים, זיינען די אַלע רשעים לעבעדיג געוואָרען און האָבען געזען ווי אַלע אידן גייען אַרויס פון מצרים און זיי בלייבן, אַזוי וועט אויך זיין בעת ביאת המשיח, אלו לחיי עולם ואלו לחרפות ולדיראון עולם. מען דאַרף בעטן, אַז מ'זאָל חלילה ניט בלייבן אין דעם חושך, עס איז דאָך יעצט די שלשת ימי אפלה. די גמרא זאָגט, שינה אחת משששים במיתה. אין שינה איז פאַראַן כמה אופנים, עס איז פאַראַן — תרדמה[11]).

כד. חובת היום איז, אַרויסגעהן אין גאַס און בעטן אַ אידן לייגן תפילין, היטן טהרת המשפחה, מ'דאַרף ליגן אין דעם מיט התחכמות און תחבולות, גלייך ווי דער ענין איז נוגע בפנימיות נפשו עכ"פ ווי אַ אייגענער ענין. דער אמת איז, אַז עס דאַרף נוגע זיין נאָך מעהר. ווי מ'האָט אַ מאָהל געדעדט באָרוכה, אַז אדמו"ר הזקן האָט געענטפערט[12]), אַז אהבת ישראל איז גרעסער פון אהבת השם כמאמר אהבתי אתכם אמר הוי'.

הוד כ"ק אאזמו"ר הצמח צדק האָט געזאָגט, אַז ביי הוד כ"ק אדמו"ר הזקן האָט ער געלערנט אַזוי פיעל ביז ראיית אלקות במוחש און עס האָט איהם ניט דערנומען ביז ער האָט געזעהן ווי אדמו"ר הזקן האָט געמאַכט אַ פדיון בינו לבין עצמו פאַר דעם כלל ישראל.

כה. ביי הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש איז געווען פאַרשריבן דער פדיון. און וועז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט פאַרן לטובת הכלל פלעגט ער דאָס מיטנעמען מיט זיך און אויך וועז איך בין געפאַרען לטובת הכלל האָב איך דאָס עטליכע מאָל מיטגענומען.

כו. מען בעדאַרף אַנלייגען כחות און מוסר נפש זיין זיך אויף אַ אידן ער זאָל אַנהויבען לייגען תפילין. מאָכן אַ חיבור איז אויך אַ זאַך, אָבער עס איז אַ ספק צי ער איז אַ חיבור צי ער איז אַ חיסור, אָבער פועל'ן בא אַ אידן לייגען תפילין — פועל'ט מען אַ קירוב פון אַ נשמה צו אלקות און אַ חיבור פון הקב"ה מיט אַ נשמה.

סדר הראשון, חגה"פ

א. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז בשנת תרכ"ה געווען צום עריכת הסדר ביי הוד כ"ק אאזמו"ר הצמח צדק. איינער פון די מסובים האָט ביי "יחץ" גענאָסטען די מצה צו וויסען וועלכע העלפט איז גרעסער

11) ראה בראשית רבה פי"ז, ה.

12) ראה התמים ח"ד ע' מה.

אפצולייגען פאר דעם אפיקומן. האט דער צ"צ דערויף געזאגט, אז א גדול וואס מען דארף אים מעסטען, איז דער קטן גרעסער פאר אים.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט מיר געזאגט, אז פון דאמאלסט אן — ער איז דאן אלט געווען פיר יאר מיט עטליכע חדשים — איז ביי אים נקבע געווארען א מיאוס צו אזא גדול.

ב. כולנו מסובין — אצילות. שבכל הלילות בין יושבין — בי"ע, בין מסובין — אצילות, לפי ערך דער עבודה. אבער הלילה הזה כולנו מסובין, — אצילות.

ג. ר' נחמן מאריאשין[1] איז געווען פון די חסידים, וועלכע פלעגען זיין חג הפסח ביי די רביים, "א פסח'דיגער", און ביי אים איז געווען פארצייכענט א סך ענינים וואס ער האט געזען און געהערט פסח ביי די רביים.

האט ער דערציילט, אז זייענדיג אמאל ביי הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש ביים סדר, גיווינליך זיינען אלע מסובים געזעסען מיט גרויס דרך ארץ און מען האט געזאגט די הגדה זעהר שטיל, האט הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש געהייסען מען זאל זאגען די הגדה בקול רם.

ביי הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש האט מען געזען בעת די סדרים בעל שם'סקע ענינים. עס האט אמאל געטראפען, אז ער האט געבעטען אלע מסובים ארויסגיין פון חדר און איז געבליבען אליין ביים טיש א משך זמן.

ד. ביי הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש זיינען געווען צוויי גבאים, ר' בן־ציון און ר' יוסף מרדכי. אויף יוסף מרדכי'ן האט ער געזאגט, אז ער וועט מאריך[2] ימים זיין און אזוי איז געווען. ער האט געלעבט הונדערט מיט דריי יאר. וועג ער איז אלט געווען אכט און נייניציק יאר פלעגט ער טאנצן אויפן דאך פון גרויסן זאל — הביהמ"ד שבחצר אדמו"ר — אזוי ווי א יונגערמאן. אויף בן־ציון'ען האט ער געזאגט, אז ער וועט זיין ווי א בהמה וכך הוה, ניט מצד זקנה. ער איז בלויז אלט געווען צווישן זעכציק און זיבעציק יאר.

ה. ביי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז אלץ געווען במדידה, אפגעמאסטן. ביעור חמץ איז געווען פון האלב נאך צען ביז צען מיט פערציק מינוט. צוויי זמנים אין יאר[3], ערב יו"ט און ערב חג הפסח, פלעגט ער אויסשטיין צוויי מיט א האלבע שעה נאך חצות הלילה און פלעגט לערנען עץ חיים און פרע"ח יעדער מאל בענינו. די טעמים וואס ער האט געזאגט אויף די השכמה איז געווען פארשידן. ערב פסח איז די השכמה און זריזות געווען,

---

1) זע ווענען איהם: תורת שלום ס' השיחות ע' רכא.

2) ער האט אויך געהאט אויף דעם א ברכה פון צמח צדק (ס' התולדות — מהר"ש ע' סז).

3) זע אויך שיחת חה"ס תרצ"ד ח"ב אות כג.

א) מצד ביעור חמץ, ב) מצד קרבן פסח, ג) משום שלא יתחמץ וכו'.

ו. אין יאר תרנ"ח — אין יענע יאָרן איז געווען דער סדר צו טובל'ען זיך עיוכ"פ כמה פעמים — בין איך געגאַנגען לטבול בערך א האַלבע שעה נאָך חצות הלילה, ווייל איך האָב גע־דאַרפט נאָכדעם לערנען מיט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. אפֿלערנענדיק שפּע־טער מיטן טאַטן עטליכע שעה האָט עס געמאַכט א הזה און איך האָב נאָכדעם געדאַוונט באריכות אוֹן מסיים געווען דעם דאַוונען אַרום צען אַזייגער. האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אויף דעם מקפּיד געווען אוֹן געזאָגט: א נייער סדר אין עבודה, דאַוונען באריכות ערב יוכ"פ. עריו"כ דאַרף זיין זריזות.

ז. די מדידה אין זמן וואָס עס איז געווען ביי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז געווען א מדידה עצמית. עס זיי־נען פאַראַן צווי אופנים אין מדידה. מען מעסט די זאַך, אַדער די זאַך מעסט זיך אויס.

ח. מען האָט אַמאָל געפרעגט הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, אַז דער כהן גדול פלעגט אַריינגעהן יוכ"פ לפני ולפנים — מען רעדט דאָ וועגן א כהן גדול צדיק גמור, ניט וועגן די כהנים וואָס עס שטייט אויף זיי שקשורים בשלשלאות — ווי אַזוי האָט ער געוואוסט דעם זמן, ניט צו מאריך זיין מער וויפל מ'דאַרף, האָט הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש גע־ענטפערט, אַז דער כהן גדול האָט מרגיש געווען דעם כח הגבול שבא"ס, (וסיים כ"ק אדמו"ר:) אוֹן איך בין זיך מפרש, אַז על דרך זה איז דאָס געווען ביי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

ט. אין מפטירין אחה"פ אפיקומן. דאָס איז א חוקה, א חכם דאַרף מען ענטפערן א חוקה. אַז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט ביי די אמירת הגדה צוקומען צו די פסקא פון חכם, פלעגט ער רעדן אויף די משכילים שאַרפּע רייד. אַמאָל האָט ער געזאָגט לא יאבה ה' סלוח לו. און אַמאָל האָט ער געזאָגט יתמו חטאים.

איינמאָל האָט מורי הרשב"ץ גע־זאָגט צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בעת ער האָט גערעדט דברים חריפים אויף די משכילים: איר וויסט ווער איר זייט? איר דאַרפט זיין נזהר מיט א וואָרט, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געענטפערט: דערפאַר זאָג איך דאָס.

דער שמועס איז דאָן געווען א ערנסטער, ניט קיין ווערטלעך. הגם מען האָט זעהר מתגעגע געווען צו הערן פון טאַטן וועלכע עס איז רייד זאָגענדיק די הגדה, אָבער וען עס איז געקומען צו די פסקא פון חכם איז מען געווען גערן, אַז מ'זאָל שוין דורך גיין וויטער.

י. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט אַמאָל געזאָגט אויפן חכם, אוי לרשע אוי לשכנו, וויל ער שטייט לעבן רשע. האָט מען דעם טאַטן געפרעגט, דער תם איז דאָך אויך א שכן, האָט ער געענטפערט: א תם דאַרף זיך טאַקי היטן פון התוכחות מיט'ן רשע.

יא. (בעת אכילת הביצה אמר כ"ק אדמו"ר:) די ביצה איז דאָך נאָר א זכר צום קרבן חגיגה, דער אויבער־

שטער זאל העלפן אז מען זאל זוכה זיין צו שלמי חגיגה בקרוב.

יב. מיר זיצן דא ביים סדר און פילע הונדערטער טויזענטער אידן מעבר לים, איז נאר דער אויבער־שטער אליין וויס וואס עס טוט זיך מיט זיי.

אין יאר תרס"ד־ס"ה אין די צייט פון דער יאפאנישער מלחמה מיט רוסלאנד, האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זיך עוסק געווען וועגן שיקן מצות אויף פסח פאר די אידישע סאלדאטן אויף די פראנטן אין שאנ־כאי און חארבין און דיירען. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז דאן געווען אין פאריז און דער באראן גינזבורג איז דאמאלסט אויך געווען אין פאריז, און ער האט געהאט גרויסע באקאנט־שאפט אין די קרייזן פון די רעגירונג. אין יענע צייט איז ניט געווען קיין קירוב הדעת מיט'ן באראן, צוליב די קעגנערשאפט פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צו לימודיות. פונדעסטוועגן איז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געפארן צום באראן און גערעדט מיט אים וועגן משתדל זיין זיך צו קריגן אן ערלויבעניש צו שיקן מצה פאר די סאלדאטן. האט דער באראן געענט־פערט: אידן האבן דאך אן עצה, ס'איז דאך פאראן א פסח שני, האט אים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געענט־פערט: אויפ'ן פראנט זיינען ניטא קיין בארגענען, די סאלדאטן זיינען פראסטע אידן, זיי וויסן ניט פון קיין חכמות, זיי דארפן האבן מצה אויף פסח.

מען האט זיך דאמאלסט געווע־נט צו די צייטונגען „פיגארא" און „עקא דע פאריי" און זיי האבן איינ־געשטימט און צוגעהאלפן אין די השתדלות אין פעטערבורג, ביז די רוסישע מלוכה האט איינגעשטימט און צוגעהאלפן מיט דעם, וואס זיי האבן געגעבן אן ארט צום באקן די מצות א. ז. ו.

בעת'ן אפריכטן דעם סדר האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ערהאלטן א טעלעגראמע פון פעטערבורג — מר הורוויץ וועלכער האט באגלייט די וואגענעס מיט מצה האט מודיע געווען אין פעטערבורג און פון דארט האט מען טעלעגראפירט אין ליובא־וויטש — אז אלץ איז איינגעארדנט געווארן ווי מען דארף. האט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אויפגעשטעלט מלא קומתו און געזאגט: געלויבט דער אייבערשטער.

יג. (בעת שהביאו הקערת כסף של כ"ק דבנו הזקן עם מרק, שאל א' מהמסובים איפה היתה בפסח דאש־תקד, וענה כ"ק אדמו"ר:) מען האט איר איצט געבראכט צוזאמען מיט די ספרים.

בדרך כלל איז ביי כ"ק רבנו הזקן ניט געווען קיין גרויסע עשירות אין כלי כסף. אין די טיפע יארן פון רבי'סטוועט האבן חסידים געקליבן צווישן זיך א סכום מסוים, פון יעדער משפחה האט מען ניט מער גענומען ווי א פוילישע מטבע, וואס איז געווען בערך ג' עדשי כסף און פאר דעם געלט האט מען געקויפט פאר כ"ק רבנו הזקן די קערה און אויך א לייכטער.

עס איז אויך געווען ביי כ"ק רבנו הזקן אַ הדס וואָס דער מעזריטשער מגיד האָט אים געגעבן, "אַ מתנה פון רבי'ן — הבעש"ט — מיט וריח לו כלבנון".

עס איז אויך געווען ביי אונז בירושה אַ בעכער פון וויין מכ"ק רבנו הזקן, אין בעכער איז נאָך געווען איבערגעבליבענע וויין אַ ביסל, וועל־כע איז געווען פאַרגליווערט. דעם בעכער פלעגט מען אַלעמאָל אָוועק־שטעלן בעת די סדרים. אָמאָל האָט מען עפ"י טעות אים אויסגעוואָשן, איז אָפגעשווייגט געווארן די ביסל פאַרהאַרטעוועטע וויין, נאָכדעם איז דער בעכער עפ"י סבה פאַרלוירן געגאַנגען.

יד. ביי כ"ק רבנו הזקן איז געווען אַ זילבערנע פושקע פון טאַבאַק, וואָס עס האָט אים געגעבן במתנה אַ בעל תשובה. האָט כ"ק רבנו הזקן געזאָגט: איין אבר איז פאַראַן ביי אַ מענטשן וואָס איז ניט קיין בעל תאוה, וויל מען אים אָנשטאָפן אַ תאוה. האָט הוד כ"ק רבנו הזקן געמוען דעם דעקל פון פושקע — דער זילבער איז געווען אַ שיינעדיקער — און האָט אים געוצט אַלס שפּיגעלע צו זעהן אויב די תפילין ליגן מכוונים אויפ'ן ראש.

טו. אין יאָר תרע"ד — נאָך די פּטירה פון כ"ק אמי זקנתי הרבנית מרת רבקה נ"ע — איז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געווען פּסח אין קי־סינגען — במדינת אשכנז. די מסובים ביים סדר זיינען געווען הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, המשרת ר' אברהם גאָרעליק און איך. אין מיטן סדר איז געקומען החסיד הגביר ר' שמואל גוראַרי' און האָט זיך צוגע־זעצט הינטער די טיר פון חדר וואו עס איז פאַרגעקומען דאָס אָפּריכטן דעם סדר.

דאָמאָלסט האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געריידט אין דעם ענין פון "סדר" ווי דאָס איז אין ג"ע. עד האָט דאָן מבאר געווען וועגן ענין פון מרור, אַז עס זיינען פאַראַן פינף מיני מרור און וואָס איז זייער ענין אין געה"ת און געה"ע, און אין די ד' עולמות. אַז ר' שמואל גוראַרי' איז אַוועקגעגאַנגען פון סדר איז זיין בגד געווען נאָס פון שווייס, און האָט געזאָגט, אַז ער האָט קיינמאָל ניט גהערט אַזעלכע רייד.

יענעם ער"פ האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געפרעגט ר' אברהם גא־רעליק'ן, אויב ער האָט בודק געווען אָן מבער געווען דעם חמץ כראוי אָן ער האָט אים דערביי געזאָגט, אַז ער איז אחראי פאַר דעם בנשמתו. האָט ר' אברהם געקראָגן דערפון אַ כאב הלב בפועל אַז ער האָט געמוחט געהן צו אַ דאָקטאָר.

טז. אין ליובאָוויטש פלעגט אויך זיין זעהר שטרענג מיט'ן בדיקת וביעור חמץ. דער מנהג איז געווען, ערב פסח אין דערפרי פלעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אַרויסגעהן אויפן חצר און אויסטרייסלען די קעשענעס פון זיינע בגדים. מענדיל משרת פלעגט שטעהן און מיט אַ בערשטל אָפּרייי־ניגן די אויסגעטרייסלטע קעשענעס. וואָס ביים טאָטן האָט שוין דאָרט געקענט זיין חמץ?...

איינמאל ערב פסח האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געפרעגט מענדיל משרת, אויב ער האָט אויסגערייניקט דעם פאָפלעץ — לול של תרנגולים — און די שטאָל פון חמץ, האָט מענדיל משרת געענטפערט, יע. זאָגט צו אים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: דו דאַרפסט וויסן, אַז דו ביסט אַ אחראי בנשמתך אויף דעם, איז מענדיל משרת געפאַלן אין חלשות פאַר פחד, הגם ער איז ניט געווען בטבע קיין בעל התרגשות.

יז. והיא שעמדה. והיא איז דער ענין פון אמונה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט בשם[4]) אַז דער בעש"ט האָט אַראָפגעטראָגן דעם ענין פון אמונה אין בטחון. דער פירוש אין דעם איז, אַז דאָס וואָס ער גלויבט איז ער בטוח אַז עס וועט אַראָפקומען אַזוי.

(שאל א' מהמסובים, אויב דאָס איז על דרך ענין פון תקוה. וענה כ"ק אדמו"ר:)

בטחון איז מער ווי תקוה. בטחון איז, אַז ער גלויבט, אַז עס וועט זיכער אַזוי זיין, די זאַך איז שוין דאָ, דער אָפהאַלט פון דער זאַך, איז נאָר מצד די מניעה פון עם אַליין.

יח. צווישן די חסידים פון אַלטן רבין זיינען געווען דריי רופאים[5]).

4) דאָ פעלען אייניגע ווערטער אין דער רשימה.

5) אין בית רבי (ח"א ספכ"ו) פערצייכענט ער: הר"ר אברהם דאָקטאָר מריגא זלה"ה. הי' ממקורבי רבינו. ופ"א שלח השי"ת רפואתו לרבינו על ידו שעשה לו אפיראציע בחוטמו כידוע וכמ"ש לעיל. בדא"ח איך הי' איינער פון זיי האָט געלעבט אין ריגא, פלעגט מען אים שיקן די שיריים פון די מצה שלישית פון כ"ק רבנו הזקן און אויך די שיורי כרפס און מרור, וואָס פלעגט בלייבן פון רבין, פלעגט ער דאָס צורייבן און באַגוצן אין פראָשקעס פאַר חולאים.

איינמאָל האָט געטראָפן אַ חולה וואָס אַלע דאָקטוירים האָבן זיך מיאש געווען פון אים, האָט מען גערופן דעם רופא דעם חסיד, האָט ער אים געגעבן די אויבנדערמאָנטע רפואה און דער חולה איז געזונט געוואָרן. האָט אים דער גרויסער דאָקטאָר אַ מומחה, געפרעגט, ווי אַזוי איז דאָס געשעהן. ער — דער חולה — האָט דאָך ניט געהאָט, ניט קיין האַרץ און ניט קיין לונגען. דער דאָקטאָר איז געווען אַ איש נכבד און אַ איש אמת, האָט אים דער חסיד'ישער רופא דערציילט מיט וואָס ער היילט און פון וועמען ער באַקומט דאָס.

אין אַ צייט אַרום שפעטער האָט דער גרויסער דאָקטאָר עדות געזאָגט אויפן אַלטן רבין, אַז ער איז אַ איש כשר אַזוי דאָס האָט געהאָלפן בעת די מסירה און דעם מאסר פון אַלטן רבין, וואָס מען האָט דאָמאָלסט אָפגעשיקט די פאָפירן צום צענזאָר אין ריגא.

יט. לשנה הבאה בירושלים, עס איז ניט סתם געריידט, מען געהט דערצו.

לא ידענו. אך זאת ידענו שבנגלה הי' גדול מאד. ובחכמת הרפואה הי' גדול מאד ע"ד ההפלאה כו'.

יום א׳ דחגה״פ בסעודה

א. הרש״ג אמר, עס איז גע־ווָארן ביי אונז אַ שיינע שוהל, וענה כ״ק אדמו״ר שליט״א: אָבער אַ קאַלטע. וסיפר עוד הרש״ג שא׳ מה־מתפללים התפלל בהתלהבות, ואמר כ״ק אדמו״ר שליט״א: קומט עם טאַקי אַ יישר כח.

ב. אין דער איצטיקער צייט, וואָס דער הווה איז אַ ביטערער, דאַרף מען לעבן מיט דעם עבר. שאל הרש״ל אויב דער פירוש איז, לערנען פון דעם עבר, וענה כ״ק אדמו״ר שליט״א: דאָס איז אַ ענין אחר, דאָ איז די כוונה לעבן מיטן עבר, יעדער חסידישער איד איז דאָך אַמאָל געווען אויף יחידות.

אַמאָל האָט הרה״ח ר׳ דוד צבי מטשערניגוב אַ געשריי געטאָן: אוי, רבי! און האָט אָנגעקנע׳חלש׳ט. אַז מען האָט אים אָפגעמינטערט האָט ער דערציילט, אַז ער האָט זיך דער־מאָנט אויף אַ יחידות, וואָס ער איז געווען ביים צמח צדק בשעת זיין בר מצוה ווען דער צמח צדק האָט אַרויף געלייגט ידיו הק׳ אויף זיין קאָפּ און האָט אים געבענטשט, און אויך פון נאָך אַנדערע יחידות ביים צמח צדק, און ווען ער האָט זיך אין דעם דערמאָנט, איז ער געפאַלן אין חלשות.

עס זיינען פאַראַן צווישן לשונות[1], מדה טובה מרובה ממדת הפורעניות און גדולה מדה טובה ממדת הפור־עניות. אין מדה פורעניות ווייסט מען דאָך וואָס ציור רע ר״ל איז פועל, איז דאָך כ״ש אין מדה טובה.

ג. וואָס אַמאָל איז געווען אַ חרפה איז היינט אַ טעם, וואָס אַמאָל איז געווען אַ בושה איז היינט אַ התנצלות. אַמאָל אַז מען האָט געזאָגט אויף איינעם, אַז ער איז אַ וועלטיקער, האָט מען זיך געשעמט מיט דעם, היינט אַז מען פרעגט בא איינעם, פאַרוואָס טוסטו אַזוי און אַזוי, ענט־פערט ער, ווייל די וועלט טוט אַזוי, היינט איז דאָס געווָארן אַ טעם: „וואָס זאָל מען טאָן, די וועלט איז אַזוי״. היינט שעמט מען זיך גיין אין גאָס מיט אַ טו״ת, מען וויקלט דאָס איין אין אַ פאַפּיר, ועוד כאלה, ער איז דאָך אַ מנומס.

מען באַדאַרף דאָך פועל זיין אין דעם אָרט, וואו מען איז, וואו די השגחה העליונה האָט געבראַכט.

וועגן מדרשים און שו״ע רעדט מען שוין ניט, נאָר אַפילו צאינה וראינה׳ס האָט מען אַמאָל פאַרקויפט מער ווי היינט סידורים.

ד. רצו להגיש מים אחרונים בכלי של כסף ומיאן כ״ק אדמו״ר שליט״א וסיפר:

אַמאָל האָט דער מיטעלער רבי גע־פרעגט ביי כ״ק רבנו הזקן, וואָס וועט זיין דער ענין פון מים אחרונים לע״ל, וויבאַלד אַז עס וועט דאַמאָלסט זיין ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, האָט כ״ק רבנו הזקן גע־ענטפערט אַז די מים אחרונים דאָ־

---

1) עיין לקוטי דבורים, שמיני עצרת תרצ״ה, חג השבועות תרצ״ד.

מאלסט וועט זיין אויף די, וואס האבן זיך עוסק געווען אין ענייני עולם בטהרה.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א, דאָ־מאלסט וועט קענען זיין מים אחרונים אין אַ זילבערנע כלי.

ה. אמאל איז אַ חסיד אַריינגע־גאַנגען צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אויף יחידות און האָט זיך באַקלאָגט אַז עס איז אים שווער צו מתבונן זיין זיך באריכות קודם התפלה, האָט אים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק גע־ענטפערט:

„וואָס איז התבוננות באריכות, אַז מען באַטראַכט זיך וואָס מען קען זיין, וואָס מען מוז זיין און וואָס מען איז, אָט דאָס איז התבוננות".

ליל שני חגה"פ, בעריכת הסדר

א. הר"ד שיפרין שאל מפני מה מניחים על הקערה גרגרת דוקא במקום הזרוע, והשיב כ"ק אדמו"ר שליט"א, אַז מען טוט כמה ענינים אויף שולל זיין, עס זאָל ניט זיין בדומה צו קרבן פסח, אַזוי ווי דער דין שאין אוכלין בשר צלי בליל פסח. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט מהדר זיין עס זאָל זיין וואָס וויניגער בשר אויף די זרוע וואָס מען נעמט. (ואמרו ע"ז להרבות באבלות).

ב. א' מהמסובים — הר"ד שיפרין — סיפר שפעם בא בליל י"ג ניסן לעירו זעמבין ובהלכו ברחוב, שהי' בשעה המאוחרת בלילה, שמע קול נגינה, מהחסידים שהתועדו לכבוד ההילולא של כ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע, וסיים — הרד"ש — אַה! ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, דער „אַה" איז איבערריק, והעיר הרש"ל שזהו מצד ההפלאה.

והשיב כ"ק אדמו"ר שליט"א: איך מיין, אַז די הפלאה דאַרף זיין יעצט אויך.

עס איז דאָך ידוע, אַז הוד כ"ק רבנו הזקן האָט געזאָגט, אַז ער איז געווען מרוצה צו ליידען דעם גלות המאסר און נאָך מער — אויף דעם „נאַכמער" האָבן טויזענטער חסידים... — נאָר בתנאי אַז יעדער חסיד זאָל האָבן זיינע ד' אמות וואו ער איז.

אין אמרי בינה — מכ"ק אדמו"ר האמצעי — שטייט בענין ששה קצוות, אַז באמת זיינען זיי נאָר ד' קצוות, און במילא איז שוין פאַראַן דער מעלה ומטה. און באמת איז דאָס נאָר איין נקודה, וואָס איז נושא הכל.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט אויף דעם געזאָגט, אַז די ד' קצוות אין עבודת ה' זיינען[2]: א) קביעות עתים צו לערנען דא"ח, ב) טבילת טהרה, ג) התבוננות פאַרן דאָזונען און ד) תפלה במתינות. דער מטה איז מדות טובות און דער מעלה איז דער דער־הער אין די ידיעה, אַז ער ווייס

2) עיין במכתב להרמ"ל שי' מערב פסח תש"ב.

נאך ניט. דער אחד הנושא הכל איז, מקיים זיין ערליך די שליחות פון ירידת הנשמה בגוף, וואָרום די נשמה איז אַראָפגעקומען ניט צוליב עניני עולם און ניט צוליב גילוי אור האלקי שבעולם, נאָר אויף מקיים זיין ערליך די שליחות.

ג. אָמאָל אַז מען האָט געטאָן אַ מצוה איז דאָס געווען בהעדר ידיעת הגוף, די נשמה האָט געפילט, און היינט איז ניט דער גוף און ניט די נשמה פילען.

ד. הרד"ש סיפר מעשה בנוסח אחד והרש"ל סיפר אותה המעשה בנוסח ב' ואמר ע"ז כ"ק אדמו"ר שליט"א:

בכלל אין סיפורי מעשיות איז ניט אַזוי נוגע די צירופי אותיות, וויל דאָס מאַכן שוין די מלאכים לפי סוד הנשמות, וואָס דאָס איז דער ענין פון מליצי יושר. דער עיקר איז די אותיות.

ושאל הרש"ג, הלא אותיות הם דומם, וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:

דומם האָט אויך אַ נשמה און בכלל איז אין דומם פאַראַן חילוקי דרגות, דער אבן שתי' איז אויך געווען אַ דומם.

ה. הרש"ג שאל, הלא ידוע שיציאת מצרים הי' ע"י אתערותא דלעילא, ומהו ענין זה עתה?

וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:

היינט איז יציאת מצרים אויך מלמעלה, די גאַנצע עבודה איז נאָר צו מאַכן אַ כלי, וואָרום בעת מתן תורה איז געגעבן געוואָרן אַ כח צו יעדער איש מישראל אַרויסצוגיין פון מצרים, נאָר מען דאַרף מאַכן דערצו אַ כלי.

אין מצרים זיינען געווען אַזעלכע, וואָס זיינען ניט אַרויס פון מצרים.

ושאל הרש"ג אם נשקעו בשער הנו"ן?

וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:

אין שער הנו"ן זיינען ניט געווען קיין אידן, נאָר דאָס איז די שמרים פון מ"ט שערים.

ו. עס איז ידוע אַז מצה איז מיכלא דמהימנותא און מיכלא דאסותא. איז אָמאָל געווען אַ קלער באַ חסידים, וואָס קומט פריער, אויב די אמונה ברייגט די רפואה אָדער די רפואה ברייגט די אמונה, ע"ד ווי מיר זען, אַז אַ מענטש איז קראַנק איז נאַכדעם אַז ער ווערט געזונט זאָגט ער: אַ דאַנק דיר ג-ט, ששם שמים שגור בפי כל, וואָס דאָ איז דאָך די רפואה ברייגט צו אמונה.

ווי דער מנהג איז געווען ביי אַלטע חסידים, האָבן זיי זיך פריער אַליין מתייגע געווען אין דעם ענין, נאַכדעם האָבן זיי וועגן דעם געפרעגט דעם מיטעלן רבי'ן, וואָס איז דאָמאָלסט געווען אַ מדריך פאַר יונגעלייט, האָט דער מיטעלער רבי זיי געענטפערט, אַז אמונה קומט פריער, אַ ראי' אויף דעם, וויל דער אלטער רבי האָט געזאָגט, מיכלא דמהימנותא איז די ערשטע נאַכט, מיכלא דאתוסא — די צווייטע נאַכט.

און דער מיטעלער רבי האָט מסביר געווען, אַז דער חילוק איז, אויב די

רפואה בריינגט די אמונה, איז מען דאָך פריער קראַנק געווען און מען קריגט אַ רפואה, משא"כ להיפך, ווערט מען גאָר לכתחלה ניט קראַנק.

האָבן די חסידים געפרעגט אויב אין גשמיות אויך, האָט דער מיטעלער רבי געענטפערט:

אין גשמיות און אין רוחניות, ווייל ביי אידן איז גשמיות ניט אָפגעטיילט פון רוחניות, ווייל פון רוחניות ווערט נמשך אין גשמיות און פון גשמיות מאַכט מען רוחניות.

ז. הרש"ל שאל, מהו ענין מיכלא דמהימנותא, אם הכוונה חיות באמונה או ענין גבוה באמונה.

וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א: דער לשון אין חסידות איז, אַז מצה איז מחזק די אמונה, ווייל אין אמונה איז ניט שייך דער ענין פון חיות און עס איז ניט שייך קיין ענין גבוה אין אמונה.

ח. אמונה איז ממשיך אויך העכער פון שרש און מקור.

עס איז דאָך ידוע די מעשה פון בעל פרי הארץ, וואָס ער האָט געהאָט אַ מקושר, וועלכער פלעגט אים תמיד בעטן אַ ברכה אויף קינדער און עס האָט ניט געהאָלפן. אינמאָל איז דער חסיד זעהר צוגעשטאָנען צו אים האָט אים דער בעל פרי הארץ געענטפערט: איך קען דיר ניט העלפן, נאָר מצד דיין אמונת חכמים ביזטו ווערט אַז דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין דיין בקשה. און אַזוי איז געווען. דער חסיד איז געהאָלפן געוואָרן מיט קינדער. זעהט מען דאָך, אַז אפילו דאָס וואָס עס איז ניט געווען אין שרש ומקור, ווערום אַ ברכה האָט אויף דעם ניט געהאָלפן, פונדעסטוועגן דורך אמונה איז דאָס נמשך געוואָרן.

ושאל הרש"ל, אולי זהו דוקא בכח הרמ"מ בעל פרי הארץ שאמר לו זאת.

וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א, עס איז ניט מוכרח, עס קען זיין, אַז ער האָט געמאַכט דעם פתיחת הצנור אַדער, אַז דאָס זאָל זיין בסדר והדרגה, אריכות ימים וכה"ג, אָבער ניט אין דעם ענין בעצמו.

ט. מען האָט היינט איבערגעריסן דעם שנירל. עס איז ניטאָ קיין חילוק פון בני תורה און אנשים פשוטים (הי' בזה אריכות דברים).

י. בעת הברכה אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

מיט וואָס זאָל איך בענטשן אידן, זיי זאָלן זיין געזונט — אודאי, זיי זאָלן זיין רייך — וואָס ווערט מען טאָן מיט די געלד, די צייט איז דאָך קורץ, אָבער אַ קינד גיט מען אַ שפילצייג אויף שפילן זיך אויך.

איך וועל בענטשן אידן, אַז מען זאָל ווערן קליגער. ווערט מען במילא ווערן פרימער, ווערט ווערן בעסער זיי אַליין ולכל העולם.

יום ב׳ דחגה״פ, בסעודה

א. בעת הסעודה סיפר הרד״ש שרמ״ק הולך אל אחד — ראש המתנגדים — און ער קען אים קאליע מאכן, והרכין כ״ק אדמו״ר שליט״א בראשו ואמר: יע, עס איז מעגליך, ובשחוק קל אמר „דאס איז פון די אלטע זעקס און נייניציקער״.

ב. הרד״ש סיפר אדות החסיד ר׳ אברהם חיים*) והחזן. ואמר כ״ק אדמו״ר שליט״א: בא אמאליקע חסידים איז קיין פשרות ניט געווען. עס איז אמאל געווען א חסיד, וועלכער איז געווען א משפיע ביי יונגעלייט אין וויטעפסק. צווישן זיינע מקבלים איז אויך געווען החסיד ר׳ שמואל ברין. דאס איז געווען א חברה קאלטע בעלי מוחין, זיי האבן געהאט א מנין פאר זיך און דער משפיע איז געווען זייער ש״ץ קבוע. זייער דאוונען פלעגט זיין בחשאי, ובמתינות, מוחין׳דיק.

אמאל איז געקומען דער משפיע צו כ״ק אאזמו״ר מוהר״ש. דאס איז געווען אויף ר״ה תרכ״ז. כ״ק אאזמו״ר מוהר״ש פלעגט דאן פרעגן ביי די חסידים, וואס פלעגן אריינגעהן אויף יחידות „וואו האלטסטו״. די כוונה איז געווען, וואס איז געווען דער ענין פון דיין לעצטע יחידות ביים טאטן, כ״ק אדמו״ר הצמח צדק. אז דער משפיע איז אריינגעקומען אויף יחידות האט אים דער רבי אויך אזוי געפרעגט: וואו האלטסטו? האט דער משפיע געענטפערט: א בעל תפלה...

ואמר כ״ק אדמו״ר מוהר״ש:

א בעל תפלה שטייט אויפן שוועל, אויב דער בעל תפלה איז כראוי איז ער זוכה ומזכה את הרבים און אויב ער איז ניט כראוי איז ער חוטא ומחטיא את הרבים.

נאכדעם האט דער משפיע געזאגט, אז דער רבי האט אים א קיצל געטאן אונטערן הארצן און האט אים אריינגעשטעלט א נייע נשמה. וועלן ער איז נאכדעם געקומען אין וויטעפסק און האט געדאוונט קבלת שבת אין זייער שוהל האט מען זיך געקליבן פון גאס אין שוהל זען וואס דארט קומט פאר — וויל דארטן פלעגט פריער אלע מאל זיין שטיל — און מען האט דאס מאל געדאוונט געשמאקער ווי צו כל נדרי.

בא א אנדער געלעגנהייט האט כ״ק אדמו״ר מוהר״ש געזאגט: א בעל תפלה איז עפ״י רוב מזכה את הרבים און א חזן איז עפ״י רוב מחטיא את הרבים.

---

*) הרא״ח הי׳ משכיל בחסידות, בקי בקבלה ובכלל איש מופלא.

ליל ששׁ״פ, בסעודה

א. איך האָב אַ ענין וועלכן איך האָב געהערט פון הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק פינף מאָל. דער יסוד אויף דעם איז דער סיפור פון יאָר תקפ״ה. ווי עס איז ידוע איז פון יאָר תקפ״ג געווען בבחי׳ שני מלכים משתמשים בכתר אחד, נאָר ווייל דער צמח צדק איז געווען אַ חכם גדול איז ניט געווען קענטיק זיין נשיאות בפרהסיא.

אין יאָר תקפ״ה איז איינער פון דעם אַלטן רבי׳ס חסידים געווען אין האדיץ און האָט זיך משתטח געווען אויפן ציון פון אַלטן רבי׳ן.

ווען דער חסיד איז נאָכדעם גע־קומען אין ליובאָוויטש, האָט דער מיטעלער רבי און דער צמח צדק געזען דעם אַלטן רבי׳ן בחזיון לילה, אָבער זיי האָבן ניט מגלה געווען איינער צום צווייטן. אַז דער חסיד איז אַריינגעקומען אויף יחידות צום מי־טעלען רבי׳ן, האָט דער רבי אים געזאָגט, אַז דער אַלטער רבי איז ביי אים געווען און האָט אויף אים — אויפן חסיד — געזאָגט, אַז ער האָט צופיל „געמאַקעט״ — הפציר יותר מדאי — און האָט אים געפרעגט „פאַרוואָס״. נאָכדעם איז דער חסיד אַריינגעגאַנגען צום צמח צדק, האָט מיט אים דער צמח צדק אויך געערדט אין דעם ענין „פאַרוואָס״. האָט דער חסיד פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז ניט קיין ענין פשוט.

אָט דער סיפור איז דער יסוד אויף דעם וואָס איך וועל דערציילן וואָס איך האָב געהערט פון הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק פינף מאָל.

אין יאָר תרנ״ג, ח״י כסלו, ווען ס׳איז דער יא״צ נאָך מיין זיידן הוד כ״ק אאזמו״ר הריי״צ נ״ע, איז נאָך תפלת המנחה, האָט הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק מפסיק געווען אַ ווייל אַפּ־רוהען.

נאָך תפלת מעריב האָבן זיך צו־גויפגעזאַמלט די ליובאָוויטשער בעלי בתים צו פאַרבריינגען דעם חג י״ט כסלו. פריער איז מען געזעסן אַ האַלבע שעה בערך בבית א״ז הרבנית רבקה נ״ע, נאָכדעם אַ האַלבע שעה ביי דודי הרז״א, און בערך אַ האַלבע שעה ביי דודי הרמ״מ, נאָכדעם האָט זיך ערשט אָנגעהויבן דער אמת׳ער פאַר־בריינגען.

בעת די התועדות האָט איינער פון די בע״ב געזאָגט לחיים, דער זכות פון בעל השמחה זאָל אויף אונז מגין זיין. האָט אים הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק אַ פרעג געטאָן: „פאַרוואָס״?

ב. דער צווייטער מאָל איז געווען פורים שנת תר״ע אין מענטאָן. דאָרט האָבן זיך צונויפגעקומען די גבירים פון חב״ד, ר׳ שמואל גוראַרי, ר׳ יעקב הורוויץ פון ריגא און נאָך. ר׳ יעקב הורוויץ האָט דאָן געזומען אַ כוס משקה און געזאָגט לחיים, דער זכות פון אַלטן רבי׳ן זאָל אויף אונז מגין זיין.

האָט אים הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק געענטפערט: „פאַרוואָס״? און האָט אים ווייטער געזאָגט: יעקב, גע־דענקסט ווי דו ביסט געווען אין שעבישץ, אַז אַ שוד״ר פלעגט קומען

אין אייער שטאט, ביזטו געלאפן אין די בלאטעס הערן א ווארט.

אין ריגע איז געווען א חסיד, ר' שמואל בארשיי, ער איז געווען א תקיף בדעתו. ער פלעגט לערנען מיט די קינדער פון די חסידים. נאכדעם האבן די גבירים עם געזומען פאר א מלמד פאר זיך. ער פלעגט לערנען מיט ר' ישעי' בערלין פיר־פינף א זייגער און מיט יעקב הורוויץ 6־7 א זייגער אין דער פרי. ער פלעגט מיט זיי לערנען עטליכע שעה.

ר' שמואל בארשיי פלעגט זאגן, אז דער וואס זאגט, אז ער לערנט א פרק תניא און פארשטייט גוט, איז גלייך צו דעם וואס זאגט אז ער לערנט א פרשה חומש פארשטייט ער גוט כנתינתה מסיני, איז ער דאך א גוי גמור און א אפיקורס. ר' שמואל הנ"ל פלעגט ביי די גבירים נעמען אויף עניני צדקה במדה מרובה, און אויך ביי יעקב הורוויץ.

בעת די אויבנדערמאנטע התועדות פורים, אין מענטאן, האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געפרעגט ר"י הורוויץ, פארוואס בעת מ'בעט ביי דיר אויף צדקה, פרעגסטו — פארוואס, און יעצט ווינשסטו זיך זכותו יגן עלינו און דו פרעגסט ניט „פארוואס"? עס איז דאך ידוע, אז בעת דער מלאך טוב געהט ארויף למעלה מיט א בקשה צום צדיק פאר איינעם'ס ווענן, וואס דארטן איז דאך א עולם האמת, און אמת איז דאך דין, איז דארטן קען מען ניט זיין קיין גוטינקער, עס מוז זיין א „פארוואס". בכלל האט א מלאך מורא אריינצוגיין אין היכל הצדיק. דערפאר האב איך דיר געפרעגט אויף דיין בקשה — פארוואס.

במשך הזמן איז ער געווארן א גרעסערער מקושר און געגעבן א סך צדקה, אבער די שאלה איז, אויב מען וויל עס פאר א מקושר.

עס שטייט וסביביו נשערה מאד, שערות אדער זיי ברענען, אדער זיי פארשטעלן.

ג. דעם דריטן מאל האב איך דעם ווארט געהערט פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שלא בפרהסיא. ער האט מיר געזאגט, אז בא א פנימי דארף אלע מאל זיין — „פארוואס", וויל דער אלטער רבי האט געמאכט זיינע חסידים, פאר ניט קיין בעטלערס, עס זאל ביי זיי ניט זיין קיין נהמא דכסופא. בא א פנימי דארף אלע מאל זיין א „פארוואס", אפילו בעת מען גיט אים דארף ער אויך ניט ווען נעמען.

נאכדעם האב איך געהערט דעם ווארט פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, נאך צוויי מאל, אין פארשידענע צייטן.

ד. די התלהבות'דיקע רייד פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בעת דעם י"ט כסלו פארברייגען תרנ"ג האט געמאכט א שטארקן רושם אויף די נאספים. מיין מלמד ר' ניסן ע"ה האט מיר דאן מסביר געווען די רייד בהרחב הביאור. אמשטארקסטן האט דער ווארט — אז מען דארף זיך פרענגן פארוואס — פועל געווען אויף החסיד ר' הענדיל.

ווען מען האט זיך נאכדעם צו־

נויפגעקליבן אין „קליינעם זאל" שרייבן די פדיונות צו גיין אויפן אוהל, האָט החסיד ר' הענדיל אָנגע־הויבן טענה'ן און מאָנען ביי זיך בדמעות שליש, „הענדיל, — פאָר־וואָס" און אַזוי ג'ע'טענה'ט כמה פעמים, ביז ער איז געבליבן אַן אָ געשריבענעם פדיון־צעטל, אוּן האָט אויפן אהל נאָר גענומען בע"פ בחסד חנם ובר"ר. און דאָס האָט אויף אים געפּועל'ט אָ גרויסע צובראָכנקייט. דאָס איז ניט געווען דער ענין פון מרירות, וואָס אין דעם איז פאָראַן עפעס אָ שאיפה וצמאון, נאָר — צובראָכנקייט בעצם.

ה. מען דאַרף זיך אריינטראָכטן אין דעם מהות פון החסיד ר' הענדיל, וועלכער איז אָפגעווען פערציק יאָר אין ליובאָוויטש און זיך אויסגע־טאָן לגמרי פון די ענינים עולם הזה. וואָס איז געווען זיין עסן? — ברויט מיט וואָסער. אָז עס פלעגן קומען צו אים אורחים ווי החסיד ר' יקותיאל דאקשיצער, און אַנדערע, פלעגט ער צוגיסן וואָסער און עס האָט געסטייעט פאָר אַלעמען.

זיין אהבת ישראל איז נאָר ניט צו מצייר זיין, ער פלעגט זיך מוסר נפש זיין בפו"מ אויף יעדן אידן. בעת הרש"פ זאלמאנאוו איז געווען קראַנק און געדאַרפט האָבן פרישע מילך, פלעגט ער אויפשטיין פאַרטאָג און געהן אַליין אָ מהלך רב צו קענען קריגן די מילך אין אָ קליינעם טע־פעלע, און קומענדיק אַהיים אַליין דאָס אָפּקאָכן, און דאָס איז געווען כל חיותו.

בעת עס איז אָנגעקומען די ידיעה אין ליובאָוויטש אָז ר"ד מאראזאוו איז באַפרייט געוואָרן פון פריזיוו האָט ער געטאָנצט אין הויף בחצר אדמו"ר בשמחה גדולה.

וועז עס איז געווען אַמאָל אָ שריפה אין ליובאָוויטש, איז ער געשטאַנען אין דרויסן און געווייגט בדמעות שליש: „אידישע געלד ברענט". בעת מען האָט צוגענומען זיין זוהן פון אים האָט ער עס מקבל געווען בשמ־חה און געזאָגט מסתמא דאַרף זיין אַזוי, נאָר בעת השריפה האָט ער געווייגט וואָס אידישע געלד ברענט. ער האָט זיך אַזוי פיל איבערגענומען דערמיט, אָז ער איז קראַנק געוואָרן במחלה כבידה און פון די מחלה איז ער נפטר געוואָרן, מען האָט דאָן תיכף גערופן צווי גרויסע דאָקטוי־רים פון ווייטעפסק, אָבער עס האָט ניט געהאָלפן.

בעת זיין פטירה האָט ער געבעטן אויף איינעם וואָס איז גראָד געווען אין הויז, ער זאָל אַרויסגיין, וויל ער וויל ניט מוסר זיין נשמתו בעת יענער געפינט זיך אין הויז.

עס איז ידוע אָז אין די עונשים למעלה, נאָך ק"כ שנה, זיינען פאָראַן צווי עונשים מחולקים, עונש ארוך און עונש קצר. אין דעם עונש קצר זיינען די יסורים גדולים ונוראים במאד, אָז אפילו די מלאכי חבלה קענען ניט צוקוקן די גרויסע יסורים פון דעם נענש. פונדעסטוועגן האָט ר' הענדיל געבעטן, אָז מען זאָל אים געבן דעם עונש הקצר, וויל ער וויל קענען זיין אין היכל פון כ"ק רבנו

הזקן אין טאָג פון זיין הילולא, וואָס פאַלט אויס כ"ד טבת. ר' הענדיל איז נפטר געוואָרן י"ט טבת תר"ס.

אין די אַלע יאָרן פון תרנ"ג ביז זיין פּטירה אין יאָר תר"ס, פלעגט החסיד ר' הענדיל אַלץ טענה'נען צו זיך „פּאַרוואָס". אָט אַזוי זיינען געווען אַמאָל די חסידים.

מען האָט געלעבט מיט איין וואָרט. מער האָט מען ניט געוואָלט, וויל דאָס איז מדת אמת, וואָס עס לעבט דורך און באַלעבט אַלע רמ"ח אברים ושס"ה גידים.

וואָס טוט מען מיט דעם שכן רע, מיט דעם יצה"ר.

ו. אין טבעי בני אדם זעען מיר, אַז דער וואָס גיהט אַרום קרוע ובלוע, איז אויף אים אַ גרויסער רחמנות, און בפרט דער וואָס פאַרמאָגט אַן עשירות גדולה און וויס דערפון ניט, איז דאָך אודאי אַ רחמנות אויף אים.

כמו כן איז אין רוחניות, יעדער איד, — מובן אַז ער איז געבאָרן בכשרות, ניט דורך טבילה אין אַ וואַנע, נאָר במקוה כשרה, — האָט דאָך אַן עשירות גדולה, נאָר ער גיהט אַרום קרוע ובלוע ברוחניות, אין אַלע כחות און לבושים, היינט, וואָס פאַר אַ גרויסע רחמנות אויף אים איז.

ז. אין ליובאַוויטש איז געווען נעכט, וואָס מען האָט קיין קרשע"ה ניט גע־לייענט: שש"פ, הוש"ר, ליל שבועות און ליל א' של פסח.

בכלל יעדע נאַכט פלעגט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נוהג זיין אַז עס פלעגט קומען חצות לילה, האָט ער געלייענט קר"ש, אפילו ווען ער פלעגט אויף זיין שפעטער, נאָר מען האָט עס ניט באַמערקט. אין די נעכט וואָס ער פלעגט ניט לייענען קיין קרשע"ה — כנ"ל — איז אַמאָל פלעגט ער רירידן אין דעם ענין פון קר"ש און אַמאָל אין דעם פּירוש המלות פון קר"ש. שביעי של פסח פלעגט ער רירידן אין ענין יחודא עילאה, וויל שש"פ בכלל איז יחו"ע.

ח. דער בעש"ט און דער מעזריטשער מגיד זיינען געווען ע"ד ווי די אבות קודם מ"ת. עבודת אברהם איז געווען ע"י גמ"ח, עבודת יצחק דורך חפירת בארות און עבודת יעקב ע"י המקלות. נאַכדעם איז געווען מ"ת, כידוע בענין שמן תורק שמך.

על דרך זה איז געווען די התגלות פון בעש"ט און מעזריטשער מגיד, זיי זיינען געווען בדוגמא של מעלה, ווי עס איז ידוע פון די בע"ש'סקע מע־שיות.

עס איז דאָך ידוע, אַז דער בעל התולדות פלעגט געהן אַ גאַנצן טאָג צופוס צום בעל שם טוב, קומענדיק פלעגט ער אַנצינדן דעם בעש"ט'ס ליולקא, נאַכדעם איז ער געגאַנגען דאַוונען און זיך אומגעקערט אַ היים גייענדיק אַ גאַנצן טאָג צופוס. אַזוי איז דאָס געווען. ניט דער בעש"ט האָט דערפון געמאַכט אַ גאַנצן ענין און ניט דער בעל התולדות האָט זיך דערפון געפלעשצעט כאָטש דער בעל התולדות איז געווען אַ גאון גדול, אַ בקי אין קבלה און אַ בעל עבודה גבוה, פונדעסטוועגן האָט ער דאָס

געטאָן בפשיטות, וויל אַלץ איז געווען בדוגמא שלמעלה.

אָבער פון אַלטן רבי'ן אַן איז געווען די התגלות חב"ד ע"ד ווי מ"ת, וואָס איז אַלץ אורות בכלים, בכדי אַז יעדערער זאָל קענען משיג זיין און ממשיך זיין אורות פנימים אין כלים פנימים אַן אורות מקיפים אויף די כלים.

ט. מען דאַרף האָבן עבודה בפועל. מיט דרכי שורות חסידות קען מען עוסק זיין אין השגה והבנה און אויך אין עבודה. אין חסידות איז ניט שייך קיין ריבוי, וויל די כוונה איז עבודה בפועל דוקא און בפרט אין די יעצטיקע צייט, וואָס דאַרף זיין עבודה בפועל במסירות נפש בתוקף גדול, אָט אַזוי ווי אַ איש חיל, וועלכער שטייט אויף די וואַך מיט אַ תוקף גדול.

הגם מיר האָבן דאָך בחירה, איז אדרבא פון דעם גופא איז מובן די מעלה אונזערע, וואָס השי"ת האָט אין אונז בוחר געווען און ער האָט אין אונז געגעבן די בחירה, איז דאָך דאָס אַ הוראה אויף דעם תוקף וואָס מיר פאַרמאָגן לשמור את התורה והמצוות ולַעבוד עבודה בפו"מ.

שש"פ, בסעודת יום

א. דער „פאַרוואָס" וועגן וועלכן מען האָט נעכטן געזעדט, באמת איז דאָס ניט קיין סדר עבודה. דער פאַרוואָס איז שייך נאָר ביי דער נידעריקסטע מדריגות אָדער ביי דער העכערער פון די העכסטע מדריגות.

אָט אַזוי ווי מיר זען אין גשמיות, אַז איינער בעט ביי דעם אַנדערן אַ טובה, איז צי דען דערפאַר, וואָס יענער האָט און דער אַנדערער דאַרף, איז דען דערפאַר דאַרף ער יענעם געבן? איז אָט דאָ שייך — פאַרוואָס, וואָס דאָס איז דער עגבער, און אויך אין די העכסטע מדריגות, אָבער אין סדר עבודה איז דאָס ניט קיין קשיא „פאַרוואָס", וויל אַזוי דאַרף דאָך זיין.

ב. עס איז געווען אַ חסיד, ניט פון די בעלי מדרגות גבוהות, האָט ער געהערט חסידות פון כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, אַן עבודה'דיקן מאמר. נאָכדעם איז ער אַריינגעגאַנגען אויף יחידות און געפרעגט, ווי איז די פתיחה, ווי איז דער גרינגסטער וועג אַנצופאַנגען אין עבודה. האָט אים כ"ק אאזמו"ר מהר"ש געענטפערט: — איבערגעגעבנקייט (דער אַוועקלייגן זיך).

אַז דער חסיד איז אַרויסגעגאַנגען פון יחידות האָט ער דאָס איבערדערציילט פאַר החסיד ר' זאָוויל. זאָגט ער אים, פאַרוואָס האָסט דו ניט געפרעגט דעם רבי'ן, וואָס טוט מען מיט עם? — הכוונה על היצה"ר. ר' לויק משרת האָט דאָס צוגעהערט, ער איז ניט געווען קיין צו

גוטער כידוע, האָט ער דערציילט כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש וואָס ר' זאוויל האָט געזאָגט.

אַז ר' זאוויל איז נאָכדעם געווען אויף יחידות האָט כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש אים אויסגערעדט און האָט אים געזאָגט: צו "עם" איז די עצה דער יזכיר לו וכו'. ר' זאוויל האָט שפעטער דערציילט אַז זינט ער האָט דעם וואָרט געהערט פון רבי'ן מוה"ר"ש, איז ניט אַדורך אַ טאָג, וואָס ער זאָל זיך ניט דערמאָנען אויף די ווערטער פון רבי'ן און ווייגען. הגם אין די שפעטערדיקע יאָרן, האָט ער שוין אין אַ סך פרטים ניט געדאָרפט די עצה, פונדעסטוועגן האָט ער אויף דעם געווייגט כל ימיו.

ג. נעכטן האָט מען געריידט אין די מעלת העבודה בפועל ממש.

בימי הצמח צדק איז געווען איינער מיט'ן נאָמען ר' אלעזר משה. מען האָט אים צוגענומען צו די קאָנטאָגיסטן אָלט זייענדיק זיבן־אַכט יאָר. ער האָט זעהר ווינציק געקענט לערנען, אָבער טראָצדעם וואָס מען האָט אים דאָרט אָנגעטאָן יסורים קשים ומרים, איז ער געבליבן ביהדותו. אַז ער איז אויפגעוואַקסן האָט מען אים געמאַכט מאָר אַ סאָלדאָט. ער האָט געשטאָמט פון באָבינאָוויטש, האָט מען אים גע־שיקט דינען אין האמעל. דאָרט פלעגט ער אָפט אַריינקומען אין ביהמ"ד און צוהערן זיך צום לערנען, חומש, נ"ך, משניות און פלעגט אויך הערן דברי חסידות.

נאָכדעם האָט מען אים אויסגעג־שיקט צו היטן אַ מאָגאַזין פון פול־ווער. שטייענדיק אויף דער וואַך פלעגט ער זאָגן, שכינתא בגלותא וי, — ער איז געווען אַ איש פשוט — האָט דאָס דערפילט כ"ק אאזמו"ר הצמח צדק אין ליובאָוויטש, ווי ר' אלעזר משה זאָגט אויף דער וואַך שכינתא בגלותא וי. און דער צ"צ האָט אויף אים געזאָגט: דער שפאָלער זיידע האָט געזאָגט אויפן הייליקן ריזינער, וועָן ער האָט אים געגאָרטלט גייענדיק אין חדר, אַז דאָס ווילט ער אַ ספר תורה, אַזוי איז דער וואָס רירט זיך צו צו ר' אלעזר משה'ן רירט ער אָן אין אַ ספר תורה.

דער צמח צדק פלעגט זיך מאָר אויפשטעלן, כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש האָט אים ניט געקענט.

פון דעם סיפור איז ניכר די גודל המעלה פון עבודה בפועל ממש.

ד. בא אמאליקע חסידים זיינען בעלי עבודה בפועל געווען גרעסער פון די וועלכע זיינען נקובים בשם בעלי השכלה, הבנה, והשגה. מען האָט געזען בחוש, ווי בעלי עבודה האָבן געהאָט הצלחה ביותר העכער ווי עפ"י סדר והדרגה.

החסיד ר' יקותיאל ליעפליער, אַז ער איז געקומען דעם ערשטן מאָל צום אַלטן רבי'ן, איז ער אַרויף געקראָכן אויף דער שאלקע — חדר עלי', שהי' חדרו של כ"ק רבנו הזקן — דער אַלטער רבי האָט דאָן גע־לייגט ר"ת תפלין, און ר' יקותיאל האָט געזאָגט: רבי, האָקט מיר אַפ דעם לינקן זייט, איך קען זיך קיין עצה ניט געבן מיט עם. האָט דער אַלטער רבי געענטפערט:

דבוש"ע, עס שטייט ואתה מחי' את כולם, זיי אים מחי'.

אט דער וואָרט פון אלטן רבי'ן, איז געווען באופן הכאה, ווי מקיף איז מכה בפנימי.

(שאל אחד מהמסובים, אם זהו מצד שר' יקותיאל מצא חן בעיני כ"ק רבנו הזקן, וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א):

בא א פנימי ומשפיע עצמי איז ניט שייך נשיאות חן בעלמא, נאָר ווי עס איז עפ"י תורה. עס איז פאראן דער נוסח התפלה — די בקשות שבתפלה, און עס איז פאראן בקשות נוספות שבתפלה. לכאורה איז דער נוסח התפלה הקבוע העכער, אבער באמת איז די בקשות הנוספות שבתפלה, קען זיין, אז זיי זאלן קומען פון עצם הנפש, און דער עצם הנפש איז מקושר אין עצם הנשמה, וואס נשמה איז א חלק פון עצמות — און דאס האט דער אלטער רבי דערהערט אין ר' יקותיאל'ס בקשה.

ה. החסיד ר' יקותיאל ליעפליער האט עוסק געווען במשא ומתן באמונה. דער אלטער רבי האט אים געוואלט בענטשן מיט עשירות, אבער ער האט ניט געוואלט, האט דער אלטער רבי געבענטשט מיט עשירות זיין זוהן און אייניקל — און אזוי איז טאקע געווען, זיי זיינען געווען עשירים — און ר' יקותיאל'ן האט דער אלטער רבי גענטשט מיט אריכות ימים. אז דער אלטער רבי האט אים געבענטשט מיט אריכות ימים, רופט זיך אפ ר' יקותיאל, אבער ניט קיין פויערשע יאָרן. פויערשע יאָרן מיינט ווי עינים להם ולא יראו, אזנים להם ולא ישמעו, ער וויל זען אלקות.

פון דעם זעט מען ווי א איד איז מפקיר 30-40 יאָר לעבן, וואס בכלל וויל מען לעבן, דאס איז דאך מצד הטבע, און בפרט אז מען איז מקיים תומ"צ, מכל מקום האט ער ניט געוואלט א "פויערשן" לעבן. ר' יקותיאל האט געהאט אריכות ימים כידוע.

ו. א האלב יאָר פאר זיין הסתלקות איז דעם צמח צדק געווען שווער צו דעדן, אבער מען האט געזען גילוים נעלים. דער צמח צדק האט דאן מער ניט געוואלט צונעמען חסידים אויף יחידות אין שאלות גשמיות און פלעגט זאגן, אז ער זעט ניט דעם גוף נאָר דעם אור הנשמה. דעריבער קען ער ניט ענטפערן אויף יחידות גשמיות.

ז. אז דער צמח צדק איז נסתלק געווארן האט מען ר' יקותיאל'ן ניט דערציילט וועגן די הסתלקות א האלב יאָר צייט. אז ער האט זיך דעוואוסט דערפון האט ער אנגעהויבן שרייען: "פאראכעס — ער האט געהאט א פראסטע אויסשפראך — וואס האט איר געלאזט דעם רבי'ן נסתלק ווערן, באגראבט די ספרי תורות, באגראבט זיך לעבעדיקערהייט", און האט צובראכן אלע שויבן און איז גלייך אוועקגעגאנגען — צופוס — אין ליובאוויטש. קומענדיק אין ליובאוויטש האט ער געזאגט: איך וועל גארניט טאן — ניט דאוונען וכו' — איך וויל פריער הערן וואס דער רבי וועט מיר זאגן. ער איז גלייך אוועקגעגאנגען אויפן אהל און ארויפגעפאלן אויפן

קבר און דאָרט אָפּגעוועזן אַ גאַנצן טאָג. שפּעטער האָט מען אים אַראָפּ־געגומען אַ פּאָר־חלש׳טן. אַז ער האָט אויפּגעוואַכט האָט ער געזאָגט: מען דאַרף גיין אַ טענצל.

נאָכדעם האָט ער געזאָגט צו די בני הצמח צדק, חוץ מ... דער אַוו־רוטשער זיידע און מהרי"ל, קינדער קומט הערן אַ מאמר דא"ח וואָס דער טאַטע האָט געזאָגט.

זייענדיק אין ליובאַוויטש האָט ר' יקותיאל זיך געקליבן אַ רבי'ן פון די בני הצ"צ, זיי זיינען פון אים גוט אויסגעשטאַנען.

סוף סוף האָט ער געזאָגט צו רבי מוהר"ש, ביז איצט ביזטו מיר געווען אַ "דו", איצטער ביזטו מיר אַ רבי, טו אַן די היטל און זאָג אַ חסידות.

ח. דער מיטעלער רבי האָט גע־האַרעוועט, אַז יונגעלייט באַגעגענען זיך זאָלן זיי ריידן וועגן ממלא וסובב, יחו"ע ויחו"ת, וואָס באמת קענען אַלע פּאַרשטיין און אויב אַז מ'פּאַרשטייט ניט, איז דער חסרון מצד המשפּיע, ע"ד ווי אויב אַ קינד קען ניט איז דער חסרון פון מלמד.

דער מיטעלער רבי שרייבט אין די הקדמה פון אמרי בינה, אַז דער וואָס לייגט ניט ח"ו קיין תפילין, איז ער אַ פּושע ישראל בגופו און דער וואָס טראַכט ניט יעדן טאָג אין יחודא עילאה ויחו"ת איז ער אַ פּושע ישראל בנשמתו.

ט. מען דאַרף וויסן, אַז מצד השגחה פּרטית, געפּינט מען זיך אויף וועלכן עס איז אָרט, — באַדאַרף מען זיך אויפּפּירן כדבעי.

די טענה אַז אין דער היים איז געווען אַנדערש איז אינגאַנצן ניט קיין טענה, ווייל בכלל האָבן מיר היינט ניט קיין היים — לאחר שגלינו מארצנו — יעדער יחיד מיט זיינע מעשים איז נוגע אין גאַנצן כלל און ער איז דער מכריע און מען דאַרף וויסן די אחריות פון דער זאַך און דעם עונש וואָס מען ברענגט דורכ־דעם.

עד"מ, אַז מען שטעלט אַוועק אַ סאַלדאַט אויף אַ פּלאַץ צו היטן, איז ער בודאי בכח דעם אָרט צו היטן און אויב, אַז מען אַנטלויפט, הייסט מען אַ דעזערטיר, כמו כן אַז דער אייבערשטער האָט אונז אַוועקגע־שטעלט אין דעם זמן, דאַרף מען וויסן, אַז די כוונה איז ניט חלילה אויף לאבד, ח"ו, נאָר מ'האָט זיכער כחות דורכצופירן אויף דעם אָרט.

מיר איבערנעמן זיך דערמיט.

ליל אחש"פ, בסעודה

א. די מנהגי ליובאַוויטש זיינען גע־ווען פאַרשידן און בפרט אין דעם ענין פון מצות שמורה. בכלל איז מען געווען נזהר צו מאַלן די וויץ אויף אַ רחיים של אבנים.

אין יאָר תר"פ, ווען מיר זיינען גע־ווען אין ראָסטאָוו־דאָן, איז געווען זיי־ער שווער צו קריגן אַ רחיים של אב־נים. מר שרייבער ע"ה האָט צוגעזאָגט אַז ער וועט דאָס קריגן און האָט געטאָן

כמה השתדלות'ן און לסוף האָט ער געבריינגט א רחיים של ברזל. כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט זיך זייער מצער געווען דערפון. וועז ער האָט וועגן דעם מזרז געווען צו התמים הרב יעקב לנדא האָט כ"ק אאמו"ר הרה"ק אים געזאָגט: אין צו אלא זירוז מיד ולדורות.

ב. אחרון של פסח פלעגט מען פרי־ער ניט עסן מצה שמורה דוקא, נאָר שפעטער אז עס איז געווארן אייגנע־פירט די מילן מיט וואָלצן — של ברזל — האָט מען אָנגעהויבן מדקדק זיין צו עסן אפי' אחש"פ מצה שמורה דוקא, און מען האָט אפגעהיט אז מצה פשוטה זאָל בכלל ניט זיין בנמצא אין הויז (אפי' פאָר די אנשים משרתים, און מען האָט ניט געטראָכט וועגן קימוץ). נאָר אחש"פ פלעגט מען עסן מצה שרוי'. כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט מדקדק זיין אחש"פ עסן דוקא מצה שרוי'. א גאַנץ פסח פלעגט ער זיין נזהר ניט עסן קיין מצה צוזאַמען מיט קיין שום אַנדער מאכל, אויסער מיט ווייַן אָדער שמורה מילך, אָבער אחש"פ, הגם עס איז אים געווען שווער בכלל צו עסן מצה שרוי', פונדעסטוועגן פלעגט ער דאָס טאָן בכדי להראות. ער פלעגט דאָן עסן מצה מיט די פיש יוך און מיט די פלייש.

(כ"ק אדמו"ר שליט"א מתנהג ג"כ כנ"ל).

דער ענין פון מצה שמורה איז אַמאָל געווען נאָר א הידור, וויל עס איז געווען זייער שווער צו קריגן. כ"ק אדמו"ר הצ"צ האָט געזאָגט, אז די בעסטע שמורה איז אזוי ווי בא דעם הייליקן רחשינער. דער רוזשי־נער האָט געזאָגט, עסן דאָרף מען מצה און שמורה דאָרף זיין אין אַן אַנדער אָרט — שמירת הברית.

ג. דער אַלטער רבי האָט דעם ערשטן מאָל געזען דעם ריזשינער אויף די אספה, וועז ס'האָבן זיך פאַרזאַמלט די תלמידי המגיד און די תלמידי הבעש"ט, וואָס אויף יענע אספה האָבן זיי געמאַכט דעם אַלטן רבי'ן פאָר דעם מנהל החבריא. פרי־ער פלעגט דער אַלטער רבי אַרומ־פאָרן צו די תלמידים בכדי זיי מחזק צו זיין און דענסטמאָל אויף די אספה האָבן זיי אים געמאַכט פאָר דעם מנהל החבריא כלפי חוץ. דאָס איז געווען נאָך אידער ער איז נבחר געווארן פאָר א נשיא באַ חסידים. האָט ער דאַמאָלט געזאָגט אויפן רי־זשינער אמרו צדיק כי טוב, וויל דער ריזשינער איז דאַמאָלסט אַלט געווען זיבעצן יאָר בגי' טוב (ועוד מטעמים אחרים). דאָס איז געווען אין יאָר . . .

וועז דער ריזשינער איז נסתלק גע־ווארן, ג' חשוון תרי"א, איז דאָן געווען א גרויסער רעגן טאָג. א זייגער 3 בייטאָג האָט דער צמח צדק אין ליובאָוויטש געפונען דעם משרת ער זאָל אים דייטן קריעה ל"ע, אוז געהייטן זיך ברייגען די תפילין. דא־מאָלט איז ניט געווען קיין שום טעלעגראַפישע ידיעות. אז די רביצען האָט אים געפרעגט וואָס איז געשען, האָט ער געענטפערט, אז דער רי־זשינער איז נסתלק געווארן אוז ער האָט זיך געהאַלטן פאָר א אונן.

ד. די מתנגדים האָבן געזאָגט אויפן אַלטן רבי'ן, פאַרוואָס ער פאָרט אין אַ קאַלאסע מיט 3 פערד, עסט הינער און טראָגט אַ פוטער פון... האָט דער אַלטער רבי אויף דעם געענטפערט בפשיטות. ער פאָרט אין אַ וואָגן פון 3 פערד, ווייל מען פאָרט גיכער, ער עסט הינער ווייל עס איז געשמאַקער און גייט אין אַ פוטער פון... ווייל עס איז לייכטער און וואַרימער.

ה. ביי דעם אַלטן רבי'ן איז געווען, שמחה דער בעל עגלה, פלעגט ער זאָגן צו די חסידים, צווישן זיי ר' משה ווילענקער און נאָך, וואָס וויסט איר? מיין בייטש איז קליגער פון אייך אַלעמען...

דער מיטעלער רבי האָט געזאָגט, אַז התפעלות הלב קען מען זען בא שמחה דער בעל עגלה...

בחיי דעם אַלטן רבי'ן האָבן די חסידים געפרעגט שמחה'ן דער בעל עגלה, אויב זיינע נסיעות מיט דעם אַלטן רבי'ן איז ע"ד די נסיעות פון בעש"ט — הכוונה אדות קפיצת הדרך — האָט שמחה ניט געוואָלט ענטפערן גאָרניט. נאָר נאָך דעם אַלטן רבי'ס הסתלקות האָט שמחה געזאָגט צו די חסידים וועלכע האָבן אים דאָס זעלבע געפרעגט: שוטים, וואָס פרעגט איר? דאָס איז בא אים געווען בפשיטות. אָבער בחיי דעם אַלטן רבי'ן האָט ער ניט געוואָלט דערציילן.

— דער ר' שמחה איז נאָך געווען ביי ר' ברוך'ן, דעם אַלטן רבי'ס פאָטער, ווייל דער פעטער פון ר' שמחה'ן איז געווען אַ שותף צום פאלוואַרג פון ר' אברהם'ן, ר' ברוך'ס שוועָר —

ביים מיטעלען רבי'ן איז געווען, פלטיאל דער בעל עגלה. מען פלעגט אים רופן פאָלע — דער נאָמען פאָלע איז פאַרקירצט פון פלטיאל אָדער רפאל — דער מיטעלער רבי פלעגט אויף אים זאָגן, אַז ער האָט האָלט צו הערן אַ ברכה פון אַ גולמי כלי עץ.

ו. פועל אדם ישולם לו.

אַמאָל איז געקומען אַ חסיד פון וויטעפסק צו כ"ק אאזמו"ר הצ"צ. אנשי וויטעפסק זיינען געווען באַוואוסט פאַר פאַרקוועטשטע מענטשן בנוגע צדקה. אַזוי עסן צו אַ אָרימאַן פלעגן זיי געבן, נאָר געלד פאַר צדקה פלעגן זיי געבן נאָר בהכרח. דער חסיד האָט דערציילט דעם רבי'ן, אַז זיין בן יחיד דאַרף שטיין צום פּריזיוו, עס איז דאָן געווען זייער אַ שטרענגער יאָר, אַז אפי' בני יחידים האָט מען אויך צוגענומען צום מילי־טער, האָט דער חסיד געבעטן אַ ברכה.

הוד כ"ק אאזמו"ר הצ"צ האָט אים אָבער געענטפערט: איך קען דיר נאָר ניט העלפן. וויפיל דער חסיד האָט ניט מפציר געווען, האָט ער באַקומען די זעלבע תשובה. איז דער חסיד אָריינ־געגאַנגען צו אאזמו"ר מוהר"ש, צו וועמען ער איז געווען אַ מקורב אוּן האָט אים וועגן דעם דערציילט. דער מהר"ש איז אַריינגעגאַנגען צום צ"צ אוּן האָט געבעטן פאַר דעם חסיד, אָבער דער צ"צ האָט אים אויך גע־ענטפערט דעם זעלבן ענטפער: איך קאָן נאָר ניט העלפן.

אז עס איז געקומען א 2 טעג פאַרן פּריזיוו, האָט דער חסיד געשיקט א שליח מיוחד צו מוהר"ש'ן. איז דער מוהר"ש ווידער אַרײַנגעגאַנגען צום צ"צ, בעטן פאַר'ן חסיד. רופט זיך אָפּ דער צ"צ, וואָס ווילסטו, איך קען גאָר ניט העלפן, און האָט געבעטן דעם מוהר"ש ברײַנגען א מדרש תנחומא. דער צ"צ האָט געפּונט דעם מדרש און אויפגעמישט אין פ' משפּטים אויפן פּסוק אם כסף תלוה: ד' חונן דל, א"ר פּנחס הכהן וכו' אמר הקב"ה נפשו של עני היתה מפרכסת לצאת מן הרעב ונתת לו פרנסה והחיית אותו חייך שאני מחזיר לך נפש תחת נפש, למחר בנך או בתך באין לידי חולי ולידי מיתה ואזכור אני להם את המצוה שעשית וכו' שאני משלם לך נפש תחת נפש. — כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש האָט זיך גע־וואונדערט, וואָס איז די כוונה אין דעם.

שפּעטער איז אַנגעקומען א ידיעה אַז דעם חסיד'ס זוהן איז באַפרייט געוואָרן, אָן שום סבה. דער צ"צ איז געווען זייער צופרידן.

כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, האָט אַבער געוואָלט וויסן וואָס דא איז פאַרגע־קומען. ווען כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש האָט אין קורצן געדאַרפט פאַרן קיין וויטעבסק צום דאָקטאָר הייבענטהאל, האָט ער געזאָגט צום בעל עגלה ער זאָל אים צופירן צו יענעם חסיד. אַרײַנקומענדיק האָט ער אים גע־פרעגט, ער זאָל אים זאָגן, וואָס איז פאַרגעקומען יענעם טאָג, וואָס זיין זוהן האָט געדאַרפט שטיין צום פּרי־זיוו. האָט דער חסיד געענטפערט, אַז ער ווייסט ניט. האָט כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש געבעטן ער זאָל פרעגן זיין פּרוי, האָט זי געענטפערט אַז זי געדענקט ניט. נאָכדעם האָט זי זיך דערמאָנט, אַז יענעם טאָג איז אַריינ־געקומען אַן אַרימאַן און האָט געבעטן מען זאָל אים געבן עפּעס עסן. פּריער האָט מען אים געענטפערט, אַז זיי גייען „רייסן קברים" און האָבן קיין צייט ניט. נאָכדעם ווי דער אַרימאַן האָט שטאַרק מפּציר געווען, זאָגענדיק, אַז ער האָט שוין לאַנג ניט געגעסן, ער איז זייער הונגעריק און ווי גיט מען א אידן ניט אָפּצוועסן, און אַזוי ווי זיי האָבן געהאָט א סך אַנגעגרייט נאָר האָבן דאָס ניט געקענט עסן מצד עגמ"נ, האָט זי דעם אידן געגעבן גוט אָפּצוועסן.

אַז דער מוהר"ש האָט דאָס גע־הערט, האָט ער איבערגעריסן און געזאָגט: עס איז שוין געגוג...

פון דעם זעט מען, אַז יעדע פּעולה טובה ברײַנגט א תועלת רב און דאָס וויזט אויף די גרויסע מעלה פון מעשות ופּעולות טובות בפּועל ממש.

ז. אַמאָל האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זיך געטראָפן מיט הגאון מוהר"י מראגאטשאוו און האָבן גע־רעדט וועגן דעם ענין פון אוירא דארץ ישראל, ארץ העמים, אויפן גבול שבין ארץ העמים וארץ ישראל, און וועגן דעם ענין וואָס קדושה רא־שונה קידשה לשעתה וקידשה לע"ל.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געפרעגט דעם ראַגאָטשאָוער אין די ענינים ווי זיי זיינען עפ"י נגלה, און דער ראגאטשאוער האָט זיך געמא־

טערט אלץ צו פארענטפערן. נאכ־דעם האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מבאר געווען די אלע ענינים ווי זיי זיינען עפ"י חסידות, האט דער ראגאטשאווער געפילט ביי זיך א געווי־סע געפאלנקייט, ווייל עס איז אים געווען שווער צו פארשטיין (עס איז אים געווען פרעמד די ענינים?).

דער ראגאטשאווער האט זיך דאן מתנצל געווען, אז דער צמח צדק האט אים געבענטשט מיט לומדות און ניט מיט חסידות.

— ידוע אשר כ"ק המהרי"ל, בנו של הצ"צ, הניח פ"א ידיו על הראגא־טשאווער והצ"צ בירך אותו בלומ־דות. —

אין יענעם שמועס, צווישן הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק און דעם ראגאטשא־ווער גאון, האט זיך געפילט א אויר ג"ע.

ח. דער איצטיקער זמן פאדערט א טהרת האויר, דורך לימוד משניות בע"פ און חזר"ן דאס גייענדיק אין גאס וכו'.

מצד הזמן ההוה דארף מען לערנען טהרות, נאר מ'קען לערנען אנדערע משניות אויך. מען דארף אויס'חזר'ן לכה"פ צוויי משנה'ס א וואך. דער לימוד דארף זיין מיט פירושים. אבער נאכ־דעם דארף ער טראכטן אין די אותיות פון די משנה בכל עת ובכל זמן. מכריח זיין קען מען ניט אויף דעם, נאר איך זאג דאס בדרך עצה טובה. אונטערלייגן די האנט קען מען ניט, אבער דאס איז א ענין כללי און א שמירה פרטית.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:

דאס צו זאגן איז א חובת גברא.

ט. דער אלטער רבי האט אמאל געזאגט בשם מורנו הבעש"ט אויף דעם מאמר חז"ל, משחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, — די ד' אמות וואס מאכן אים פאר א מהלך.

שפעטער האט זיך גערעדט א ביאור אויף דעם און דער אלטער רבי האט דאן גערעדט דעם הפרש פון די ענינים וואס איז געווען אין ביהמ"ק און וואס מען האט געזען ביים בעש"ט.

די מעלה פון בעש"ט לגבי די ענינים וואס איז געווען אין ביהמ"ק: אין ביהמ"ק, זאגן די חז"ל, שמשם היו שואבים רוח הקודש, וואס דער פירוש פון רוה"ק, איז רוח טהרה לטהר את הטהורים, איז ווען מ'איז געקומען א היים פון ביהמ"ק האט מען דאס ניט געקענט איבערגעבן צו אנדערע.

ביים בעש"ט האט מען שואב גע־ווען רוה"ק, דא איז דער פירוש רוח תשובה, זייענדיק ביים בעש"ט איז מען נתעורר געווארן לתשובה, און קומענדיק אהיים, איז צוקוקנדיק זיך צו זיין הנהגה האט עס געמאכט בעלי תשובה.

און דער אלטער רבי האט מסיים געווען אז דעם כח האט דער בעש"ט איבערגעגעבן לכל ההולכים בדרכיו, אז זייענדיק ביי א טיש אדער אין די ד' אמות פון תלמידי תלמידיו נעמט מען תשובה.

י. עס איז אריין אין דרכי החסידים, אז בכדי עס זאל זיין הלואי שיתפלל אדם כל היום, זינגט מען א ניגון וואס מ'דאוונט מיט אים, איז דאס גלייך כאלו התפלל, אשר ע"כ זאל מען יעצט זינגען א ניגון וואס מען דאוונט מיט אים. וציוה לנגן הניגון הידוע בשם „דער בינוני".

(כל חגה"פ וגם בחג הפורים העבר עד עתה לא ציוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן בעת הסעודות יו"ט).

סעודת יום אחש"פ

א. (כשישבו לאכול סעודת יו"ט, הי' דוחק במצות שלימות עבור כל המסובים והתחילו לחפש ולדקדק שיהיו המצות שלימות דוקא. ואמר ע"ז כ"ק אדמו"ר:)

דער אמת איז, אז דער עיקר השלמות איז דוקא אין שבורות וד"ל.

ב. אין די גמרא און מדרש[1] ברייגט זיך א מעשה פון ר' עקיבא, אז ער האט אמאל ניט געוואלט עולה זיין לייענען אין די תורה בצבור, ווייל ער האט ניט מסדר געווען פריהער די פרשה ב', ג' פעמים. איז דאך אין פלוג א קשיא, עס שטעהט דאך אי' שוקל ואי' סופר, וואס די רז"ל זאגן[2] אויף דעם שהיו סופרים כל האותיות שבתורה. היינט וויבאלד אז זיי זיינען געווען אזוי קלאר די תורה, פארוואס האט ר"ע ניט געוואלט לייענען בריר בימ, נאר דער תירוץ איז, ווייל עס איז לאו אדעתי'. איז דאך אבער אלץ ניט רעכט, וויבאלד זיי זיינען געווען אזוי בקיאים, איז פארוואס טאקע איז לאו אדעתי'.

זעט מען דערפון, אז ווען מען דארף לייענען אדער זאגען א זאך ברבים דארף מען פריער זיין גוט מוכן, אז מען זאל ניט מאכען קיין טעות, און בפרט אין א זאך וואס איז נוגע צו א מספר פון דורות אדער א מספר פון יארן.

איך זאג עס אקעגן דעם, וואס נעכטן בייגאכט ביי די סעודה, האט מען ניט ריכטיג איבערגעגעבן בנוגע דעם יאר וואס דער אלטער רבי האט געזען דעם ריזשינער. דאס איז באמת פארגעקומען א יאר פאר די הסתלקות פון בערדיטשעווער, אין יאר תקס"ח—ס"ט. לפי זה איז דער ריזשינער געבארן געווארן אין יאר תקנ"ב—נ"ג.

ג. דער בעש"ט האט גערופען די סעודה פון אחש"פ „משיח'ס סעודה". כשם ווי עס איז פאראן נעמען צו די סעודות שבת ויום טוב, עתיקא קדישא זעיר אנפין וכו', אט אזוי האט מען ביים בעש"ט גערופען די סעודת יום פון אחרון של פסח „משיח'ס סעודה".

ביי דער דאזיגער סעודה איז גע-

---

1) תנחומא פ' יתרו עה"פ וידבר אלקים. זע אויך שמות רבה ר"פ תשא.

2) חגיגה טו, ב. קידושין ל, א.

וועז דער מנהג, אז די טיר איז געווען אפען פאר אלעמען, און אלע די וועלכע האבען זיך געפונען אין בעש"ט'ס הויז האבען טועם געווען פון די אחש"פ סעודה.

עס איז פארגעז וועגען דעם א סיפור ארוך. בכלל איז בימי הבעש"ט אויך געווען מנגדים, ווי עס איז ידוע דער פתגם, אז ביים ים איז טרוקען. וכעין הקדמה צו דעם סיפור איז, וואס ביים בעש"ט איז געווען א מנהג, אז אויף פסח פלעגט מען קויפען א סך נייע כלים און צווישען זיי אויך א סך כוסות וועלכע מען פלעגט טובל'ען. די כוסות פלעגט מען רופען מיט תורה נעמען, א רביעית־כוס וכדומה. דער בעש"ט פלעגט דאן ארייגקוקען אין די כלים און פלעגט זאגען, אז די כלי זאל מען שטעלען אויפן טיש און די כלי זאל מען ניט ארויפשטעלען אויפן טיש, קיין טעמים אויף דעם פלעגט דער בעש"ט ניט זאגען.

איינמאל האט פאסירט אז בעת די „משיח סעודה" אחש"פ האט דער בעש"ט געהייסען ארפנעמען א כוס פון טיש, ווייל ער איז ניט געטובל'ט. צו די אחש"פ סעודה פלעגען דאך כסדר קומען נייע מענטשען און יעדער פלעגט עפעס טועם זיין, איז ארייגעקומען איינער און געבעטען: גיט מיר אויך עפעס טועם זיין, האבען די מסובים אים גענטפערט, אז עס איז ניטא קיין כוס. זעהענדיג דעם ליידיגען כוס וואס מען האט אפגעשטעלט רופט זיך אפ דער פריש־אנגעקומענער: אט שטייט דאך א ליידיגער כוס, האבען זיי אים געענטפערט, אז דער כוס איז ניט קיין גע'טובל'טער, ענטפערט דער אורח: דאס מאכט ניט אויס. אז דער בעש"ט האט דערהערט דעם ענטפער פון דעם אידען, „דאס מאכט ניט אויס", האט דער בעש"ט געזאגט: ער האט אויף זיך אליין אויסגעזאגט. דער איד איז נאכדעם געווארען א בעל תשובה גמור. שפעטער האט מען זיך דערוואוסט, אז זיינע קינדער פון פריער זיינען געבארען שלא בטהרה.

אין דעם סיפור איז דא אן אריכות, נאר דא האב איך דערציילט בקיצור.

אחרון של פסח איז משיח'ס סעודה, ווייל אחרון של פסח איז מאיר דער גילוי הארת משיח צדקנו.

ד. בימי פון דעם אלטען רבי'ן האט אמאל געטראפען א שנת רעה ר"ל.

— עס איז פארגן א מחלוקת אין די משנה (תענית ג, ד), וואס הייסט דבר, איין מאן דאמר זאגט דארט, אז עס שטארבען דריי מענטשען אין איין טאג הייסט דבר, כל שכן יעצט אז עס שטארבן אויס טויזנטער[3]). דאס איז א מאמר המוסגר. —

האט דאמאלסט דער אלטער רבי געזאגט, אז דער שם פון די ברכה הנותן ליעף כח איז דער ר"ת דערזעלבער ווי דער ר"ת פון הודו לה' כי, דער פירוש איז, אז בכדי עס זאל זיין טוב לעולם, עס זאל נמשך

3) א צייט נאך דער שיחה האט מען זיך דערוואוסט, אז דאמאלסט איז פארגעקומען דער אויפשטאנד אין געטא ווארשע.

ווערען טוב אין עולם הגשמי איז דאָס דורך חסדו, חסדו העצמי, און דער אַלטער רבי האָט דאָן געזאָגט חסידות אויפן פסוק הודו לה' כי טוב.

היינט דאַרף אויך נמשך ווערען דער הנותן ליעף כח, דער חסד העצמי, אַז מיר זאָלען קענען איבער־קומען און עס זאָל נתמעט ווערען די חבלי משיח, און מיר זאָלען בקרוב זוכה זיין צו די גאולה שלימה דורך משיח צדקנו בב"א.

ה. די פאַגראַמען אין רוסלאַנד אין יאָר תרס"ו איז געווען אַן ענטפער פון די מלכות הרשעה אויף די מרידה פון יאָר תרס"ה. אויף די אסיפת הרבנים, וואָס איז פאַרגעקו־מען אין ווילנא אין יאָר תרס"ה, פון וועלכע די ממשלה האָט געפאָדערט, אַז די רבנים זאָלען בעשטעטיגען, אַז רבנים און מלמדים זאָלען זיין געבילדעט אין למודי חול ביז אַ געוויסער מאָס, האָט דאָן הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט: יהי' מה שיהי', אָבער דאָס וועט ניט זיין.

אויף יענער אסיפה איז געווען דער יושב ראש הרה"ג ר' טעבעלע קאַ־צענעלנבויגען, עס איז אויך געווען הרה"ג ר' דוד קאַרלינער. אין מיטען פון דער אסיפה האָט מען געפרעגט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אויב ער וויל עפעס רעידען, האָט ער געענט־פערט נאָך ניט. האָט מען דאָן גע־פרעגט ר' חיים בריסקער, אויב ער וויל רעידען, האָט ער אויך געענט־פערט נאָך ניט. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דאָן געבעטען ר' חיים בריסקער, אַז די עלטערע רבנים זאָלען אין זייערע סמיכות פאַר רבנים שרייבען, אַז ער איז אַ ירא שמים באמת. ר' חיים בריסקער האָט דאָ־מאָלסט געשריבען אַ בריף צו הרה"ג ר' חיים עוזר גראָדזענסקי, אַז מען זאָל מער מדקדק זיין ביי געבן סמיכות צו יונגע רבנים בנוגע יר"ש.

פאַר די שליסונג פון די אסיפה האָט מען ווידער געבעטען הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צו רעידען, אָבער ער האָט אָנטזאָגט. דאָן האָט מען אויך ווידער געפרעגט ר' חיים בריסקער און ער האָט אויך זיך אָפּגעזאָגט פון רעידן. — ר' חיים בריסקער איז ניט געווען מסודר אין דעם, הגם בעצם איז ער געווען אַ מסודר אין זייַנע ענינים, אָבער אין דעם ענין אָפּצוהיטען דעם סדר האסיפה פלעגט ער אויף דעם ניט לייגען קיין אָכט, און אויב ער האָט גע־וואָלט האָט ער גערעדט צו יעדע צייט. —

אַז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזען אַז ר' חיים וויל אויך ניט רעידען, האָט ער דאָן געזאָגט: וויי־באַלד דער בריסקער רב וויל ניט רעידען וועל איך רעידען.

און הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט אָנגעהויבן [4]:

„ניט מיט אונזער ווילען זיינען מיר אַוועק פון ארץ ישראל און ניט מיט אונזער ווילן וועלען מיר צוריק גיין לארצה"ק. אבינו מלכנו האָט אונז

---

4) זע אויך קונטרס יד בתחילתו. התמים ח"א ע"ד.

פון דאָרט פאַרטריבען און ער וועט אונז דאָרט צוריק ברייגען. אָבער מ'דאַרף זאָגען לעין כל, אַז אונזערע גופים זיינען אין גלות אָבער ניט די נשמות און נפשות".

די שטרענגע וועריטער פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָבען געמאַכט אַ שטאַרקען רושם. בעת די אסיפה זיינען געווען אָנוועזנד צוויי פאַר־שטייער פון די מלוכה. איינער איז געווען אַ משומד און דער צווייטער איז געווען אַ פּראָפעסאָר פאַר מזרח שפּראָכען אין די אקאדעמיא און זיי האָבען פאַרשטאַנען אידיש, האָבען זיי אויפגעשריבען אַלץ וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט, האָט מען נאָכדעם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איינגעזעצט אין אָרעסט... און בעי־קר האָבען געליטען די ערלעכע אידען.

שפּעטער אין יאָר עת"ר האָט די רוסישע מלוכה געוואָלט בעגייען די גזירה און האָבען געוואָלט דערפאַר מוותר זיין, אַז מען זאָל ניט דאַרפען די „קאָזיאָנע ראָבינערס", נאָר די רבנים זאָלען זיין געלערנטע. אַלע רבנים האָבען שוין כמעט געוואָלט מסכים זיין זאָגענדיג מיט יאוש: וואָס זאָל מען טאָן. האָט דאָן הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט: דאָס וועט ניט זיין. הגם צווישען די קאָזיאָנע רבנים זיינען געווען אַזעל־כע וואָס האָבען געקענט לערנען, צווישען זיי אויך עטלעכע ערלעכע, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק גע־האַלטען, אַז אין אַ ענין פון אַ השתדלות וועט מען דאַרף ריידען למלכות אָדער אין אַ ענין פון אַ מעטריקע איז דאָס שייך צום קאָזיאָנעם רב, אָבער אין אַ שאלה פון שו"ע דאַרף מען געהן צום רב. עס איז טאַקע פאָראַן אַ שו"ע, אָבער עס דאַרף זיין דער לעבעדיגער שו"ע, אַ לעבעדיגער שו"ע איז דער רב.

דער מיניסטער פאַר די ענינים איז דאָן געווען סטאָליפין. ער איז געווען אַ גרויסער רשע און וועט ס'איז געקומען צו אים אַ דעלעגאַציע פון רבנים האָט ער מצד זיין רשעות ניט געוואָלט קוקען זיי אין פּנים. פונדעסטוועגען האָט ער, לפי ערך זיין רשעות, ניט אַזוי פיל שלעכטס געטאָן צו אידען, מען האָט דאָמאָלסט אויסגעקליבען אַ ועד פון זיבען רב־נים, האָט ער געבעטען פון דעם שר הפּלך (גובערנאַטאָר), אַז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק און הרה"ג ר' חיים בריסקער ז"ל זאָל מען ניט אויסקלייבען אין דער קאָמיטע. דער שר הפּלך האָט אָבער געענטפערט אַז דאָס קען ער ניט טאָן, און זיינען ביידע געוואָרען אויסגעקליבען אין דער קאָמיטע פון זיבען. אויסער די קליינע קאָמיטע פון 7 איז אויך געווען אַ גרעסערע קאָמיטע פון פיל רבנים.

אין די קאָמיטע פון די 7 רבנים זיינען געווען אבירי לב וגדולי דעה, אַז אויב און וועט מען האָט גע־דאַרפט האָבען זיי זיך אָפּגעגן גע־שטעלט בכל תוקף. הגם בעצם זיינען זיי געווען צובראָכען בעת נטילת ידים לסעודה ווי דער גרעסטער צדיק יוכ"פ צו מנחה, אָבער בעת מען האָט געדאַרפט זיינען זיי געווען בתוקף גדול.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דאָן געזאָגט אַז הגם המן איז מער נישׂטאָ, אָבער מחשבת המן איז נאָך געבליבען, ימ"ש. שפּעטער האָבען די רעגירונגס־לייט געסטראָשעט, אַז אויב די רבנים וועלען ניט נאָכגעבען, האָבען זיי שוין צוגעגרייט 102 פּאָגראָמען אין אידישע שטעט. אויף דעם האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געענטפערט: פּאַר דעם האָבען מיר גאָר קיין מורא ניט, וויבאָלד עס איז ניטאָ די גזירה העליונה ח"ו.

— איצטער איז יאָ די גזירה העליונה, מאמר המוסגר. —

דאָמאָלסט האָט מען מסדר געווען קאָמיטעס אין פיל אידישע שטעט, צו אָכטונג געבן און זיך משתדל זיין וואו מען דאַרף און מודיע זיין אין די נויטיגע ערטער וועגען דעם מצב. די קאָמיטעס האָט מען אָנאָמען געגעבען פייער־לעשער קאָמיטעס, בכדי עס זאָל ניט פאַלען קיין חשד אויף זיי מצד די ממשלה.

ו. אין די היינטיגע הפטרה איז פאַראַן אָ טוטוויייער וואָרט. לאחר ווי ער רעכענט אויס אשור, מצרים, פּתרוס און אַנדערע מדינות שטייט אויך איי הים. אָלע אידישע צרות ביז איצטער זיינען אָלץ געווען אין מדינות היבשה, ווי די שפּאַנישע אינקווויזיציע און בכלל אין יוראָפּ, אָבער ניט באיי הים. איצטער האָלט עס שוין ביי איי הים. אין יוראָפּ איז שוין פאַרגאַסן געווארן אָ סך אידיש בלוט. עס איז ניטאָ קייןווינקעל ערד וואו עס זאָל ניט זיין פול פון אידיש בלוט און איצטער האָלט עס ביי איי הים.

דער מצב איז זעהר אָ ביטערער. עס איז טאָקע דער זמן פון ישועה קרובה לבוא, נאָר דערווייל — עס איז זעהר שווער צו ריידען, נאָר מען מוז דאָך זאָגען דעם אמת — לע"ע איז ר"ל צרה קרובה לבוא און עס וועגדט זיך אָן אונז, מען זאָל מאָכען פון "צרה" זאָל ווערען "צהר", און עס זאָל ליכטיג ווערען.

מען דאַרף אָנווארימען די קאָלטע גאַס און ליכטיג מאָכען די פינסטערניש. אויפצוועקען אָ מענטש, וועלכער שלאָפט ביינאַכט אין אָ בנין וואָס ברענט, איז ניט קיין גמילות חסד, נאָר אָ חוב, וואָס אָזוי איז דאָך מוטבע בטבע בני אדם אויפצוועקען דעם מענטש וואָס שלאָפט אין אָ ברענדיגע הויז אין מיטען נאַכט.

איצטער איז אָ שריפה ר"ל, עס ברענט אָ פייער און מ'דאַרף אויפוועקען די שלאָפענדיגע. מען דאַרף אַרויסגיין אין גאַס און גיין מבית לבית מעורר זיין צו געבען די קינדער אין חדרים, כשר'ע ת"ת, — וואו מען לערנט די קינדער אידישקייט, מאָכען אָ ברכה, — און אין ישיבות, איך מיין ניט דוקא תומכי תמימים, נאָר אין ישיבות בכלל. אָזוי ווי אין זמן פון ביהמ"ק איז געווען די עבודה בביהמ"ק ומשחרב ביהמ"ק איז די עבודה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, און יעצט איז די עבודה ביחוד אַרויסגיין אין גאַס און מעורר זיין אויף חיזוק היהדות בכלל ובפרט וואָס איז נוגע בנפש ממש.

ז. עס איז דאָ אָ אויסשפּראָך אין

שו"ע מרבינו הזקן[5]: ירא שמים וכל החיל אשר נגע ה' בלבו. לכאורה איז דאָס אַ כפל הלשון, נאָר דער ענין איז, עס איז דאָ אַ ירא שמים און עס איז דאָ אַ איש חיל. מען קען זיין אַ ירא שמים, לערנען, דאָוונען אָבער גאָר ניט טאָן אין גאָס. אַ איש חיל הייסט, וואָס ער טוט יע אין דעם, דאָס איז ווייל יראת ה' איז נוגע בפנימיות לבבו. חיל איז בגימטרי' מ"ח, דאָס מיינט, אַז ער טוט אין די מ"ח צירופים אחרונים פון שם אלקים, אין אדמת בני ח"ם[6].

עס איז דאָ אַ "מחנה ישראל". ליידיג גייערס דאָרף מען דאָ ניט. מען דאָרף טאָן, אַרויסגיין אין גאָס און בעטען זיך ביי אידען: טוט תשובה. האָט רחמנות אויף זיך. דער מצב איז זייער אַ שווערער און אַ ביטערער, בעסערס זעט זיך ניט.

אָמאָל איז געווען פריער דער פרט, נאָכדעם דער כלל, איצטער אָבער, איז פריער נוגע דער כלל און נאָכדעם דער פרט. מען ווייסט גאָרניט ווי איצטער איז נוגע אַ אידישע תפלה, אַ אמן יהא שמי' רבא, מיליאָנען מלאכים ווארטען אויף אַ אידישע תפלה, אַ אישי"ר צו בריינגען צום רבש"ע.

ח. חייב אדם לומר בלשון רבו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט געזאָגט, העת קצרה והמלאכה מרובה.

עס[7] איז שוין מער ווי 19 חדשים פון ר"ה תש"א, ווי עס איז בעזרתו יתברך, נתיסד געווארען אַ חברה "מחנה ישראל" און זי טוט, ת"ל, גוטע אַרבעט אין החזקת היהדות און הרבצת התורה ואהבת ישראל.

די ערשטע חברים פון "מחנה ישראל" האָבן אָנגענומען אַ חוק אַז אַ מחנה ישראל חבר מוז זיין אַ נסתר, אפילו זיין גאָר נאָענטע פריינד און אייגענע פאָמיליע דאָרפן ניט וויסן אַז ער איז אַ מחנה ישראל חבר, אָלעס וואָס ער דענקט אַז מען באָדאָרף טאָן און וואָס ער טוט און האָט אויפגעטאָן באָדאָרף ער מודיע זיין, בסוד גמור, נאָר צו דער הנהלה.

במשך הזמן האָט די חברה "מחנה ישראל" געשאָפן אַ פראָגראָם פון אַרבעט און נעמט אַריין חברים מיטגלידער אָן אויסנאָם פון עלטער און שטאָנד. אַ למדן, אַ פשוטער איד, אַ אַלטער, אַ יונגער, ריך אָדער ניט ריך, אָלע זיינען גלייך, נאָר דער עיקר איז אָן איבערגעבענער אָרבעט פאָר דער פראָגראָם אַרבעט פון מחנה ישראל.

קיין ליידיקגייער און פובליסיטי בעדאָרף מחנה ישראל ניט האָבן, מען בעדאָרף פעולות טובות אין חיזוק היהדות בהנוגע הנחת תפילין, שמירת שבת, טהרת המשפחה, חינוך ואהבת ישראל.

דער מצב פון כלל ישראל, אויך

---

5) או"ח ס"א ס"ב. וע' סידור הערה קודם תיקון חצות.

6) נתבאר בהוספות לתורה אור.

7) זע אויך "הקריאה והקדושה" סיון ה' תש"ב (חוברת כא).

אין דער מדינה, איז זעהר אַ שווע־רער. פון טאָג צו טאָג מערן זיך די שונאי ישראל און פון צייט צו צייט ווערן זיי אָפענער און געפערליכער. עס זיינען ב"ה אין דער היגער לאַנד פאַראַן די לבושי הטבע פון אנשי יושר און חסידי אומות העולם וואָס וועלן זיין פאַר דער הצלה פון דעם עם ישראל, אָבער מען מוז האָבן דעם רצון הבורא ב"ה אַז די לבושי הטבע זאָלן גאָנץ זיין און האָבן דעם כוח צו בעשיצן די שה פזורה ישראל פון די בלוטדורשטיגע שונ־אים.

מען בעדאַרף קלאָר מאַכן פאַר אַלע אידן דעם מיין פון דעם ביטערן מצב אַז דאָס איז דער מלך קשה און גזירות קשות וואָס דער תנא ר' אליעזר און דער רמב"ם זאָגן אַז אין דער צייט פון סוף הגלות וועלן די יסורים און גלות ברייגען די אידן צו תשובה און וועט מען וועט תשובה טאָן דאַן וועט השי"ת אויס־לייזען די אידן דורך משיח צדקנו.

די אויפגאָבע פון די חברים „מחנה ישראל" איז צו זאָגן דאָס צו זיך אַליין און אַנדערע, ניט נאָר אין בית מדרש און בית הכנסת נאָר אויך אין גאָס און אין פאַרק.

מיר אַלע מיט אונזערע פאַמיליעס שטייען אויף דער שוועל פון לעבן און ח"ו פאַרקערט. די חבלי משיח זיינען גרויס. איין רעטונג איז פאַר אונז פאַראַן און דאָס איז תשובה. מכריח זיין וועמען עס איז אַז מען זאָל וועלן פרימער און אָפהיטן די מצות מעשיות קענען מיר ניט, אונ־טערלייגן די הענט און בעשיצען פון די, חלילה, אָנקומענדע צרות קענען מיר אויך ניט, אונזער גאַנצע מעג־ליכקייט איז צו וואַרענען, בעטן רחמים מיט אַ ברידערליבער שטימע: אידען האָט רחמנות אויף זיך, אויף אייערע פאַמיליעס און אויפן כלל ישראל און טוט תשובה.

עס מוז געשאָפן ווערן קאָמיטעס פון בעלי בתים חשובים: א) מען זאָל אַרומגיין אין אידישע הייזער און ריידען מיט די עלטערן פון די קינדער אַז זיי זאָלן שיקן זייערע קינדער אין די כשר'ע תלמוד־תורה'ס, וואו די לערער און לערע־רינס זיינען שומרי דת, און אין גוטע ישיבות. ב) מעורר זיין אויף טהרת המשפחה, צו ערקלערן אַז די קינ־דער וואָס ווערן געבאָרן אָן טהרה אין אַ מקוה כשרה זיינען פסולים און זיינען אַ אייביקער פלעק און אַ שענדליכער קדיש. ג) דיידן אין די גאַסן און פאַרקן וועגן שמירת שבת קדש און זאָגן דייטליך קלאָר, אידן היט דעם שבת וועט דער שבת אייך היטן. ד) מען מוז זיך געבן די גרעסטע מיה אויף חיזוק היהדות און אַלע מצות מעשיות.

יעדער אידישער מאָן און יעדער אידישע פרוי בעדאַרף וויסן די ערנס־קייט פון דער צייט. דער בורא ב"ה ברעכט די גלות קייטן און עס בע־דאַרף ווערן ליכטיג פון דער גאולה שלמה אָבער דאָס מוז קומען נאָר דורך תשובה.

די קאַלטע אידישע גאָס און די פינסטערע אידישע הייזער מחן דער־

וואָרימט און ליכטיג ווערן דורך די הייסע תורה און מצות טרייע אידן.

די התעוררות אַרבעט מוז געטאָן ווערן מיט דער גרעסטער שנעלקייט און מען טאָר ניט אָפּלייגן. אָ נאָר לייגט אָפּ אויף מאָרגן, אָ קלוגער טוט באָלד.

השעה אומרת אַז מען מוז מטהר זיין דעם אויר. הגיע השעה וואָס מען מוז ריין מאַכן די לופט.

דעם מענשענ'ס לעבן איז תלוי אין דעם אויר וואו ער געפינט זיך, אָן אויר קען מען ניט לעבן און אין וואָס פאָר אָ אויר מען לעבט אַזאָ לעבן איז דאָס. ווען מען לעבט אין אָ תורה ומצות אויך איז דער לעבן אָ געזונטער, און ווען מען לעבט אין אָ כפירה אויר איז דאָס אָ קראַנקער לעבן און מען איז כסדר אין געפאָר קראַנק צו ווערן מיט אַנשטעקענדע מחלות. די ערשטע אַלגעמיינע רפואה איז צו מאַכן ריין די לופט.

טהרת האויר איז דורך אותיות התורה, ווען מען שטייט אין סטאָר אָדער ווען מען גייט אין גאָס אָדער מען פאָרט אין סאָבוועי און מען זאָגט אותיות שבתורה, מאַכט מען מיט דעם ריין דעם אויר.

די אַרבעט פון טהרת האויר ליגט אויף די יודעי ספר און יודעי תורה. יעדער איינער פון די יודעי ספר און יודעי תורה מוז האָבן עפעס אויסגעלערנט בעל פה, חומש, תהלים, משניות, תניא, אַזוי אַז צו יעדער צייט און אין יעדן אָרט זאָל ער קענען טראַכטן אָן זאָגן די הייליקע אותיות שבתורה.

עס איז זייער נויטיג אַז אידן זאָלן לערנען משניות בעל פה, צוויי־דריי משנה'ס אָ וואָך, וקובץ על יד ירבה. אויסלערנען בעל פה צוויי דריי משנה'ס אָ וואָך איז בעזה"י לייכט פאָר יעדן, און ווען מען וועט אויסלערנען און חזר'ן די משנה'ס בכל עת ובכל מקום וועט מען מטהר זיין דעם אויר און אָפּפרישן די אייגענע לופט.

די תלמידי הישיבות און לומדי תורה בעדאַרפן זיין די ערשטע אין דער ריי פון דער חברה לומדי משניות בעל פה.

אידן! דאָס אַלעס וואָס דאָ איז געזאָגט געווארן וועגן: א) דער אר־בעט פון חברה „מחנה ישראל", ב) טהרת האויר דורך אותיות שב־תורה, איז ניט קיין מפלגה זאָך אָדער אָ שיטה זאָך וואָס מען זאָל זאָגן אַז די זאָכן געהערן צו אָ גע־וויסער מפלגה און שיטה ווי חסידים. עס איז אָ ענין כללי וועלכער איז נוגע דעם כלל ישראל און אָ שמירה פרטית.

אידן! הערט זיך צו דעם וואָס מען זאָגט אייך!

עס איז ביטער שווער צו ריידן און זאָגן ניט קיין גוטע זאָכן ובפרט שלעכטע זאָכן, חלילה. איך וויל ח"ו קיינעם ניט מפחיד זיין, עס וועט אין דער וואַרנונג ניט געזאָגט אפילו אָ טייל פון דעם וואָס ירחם השי"ת ולא יעלה ולא יבוא — עס קען — חס וחלילה פאַסירן.

עס גייען שווערע שוואַרצע וואָל־קענס, די שונאי ישראל שאַרפן די

ציין, די צוררי היהודים פאַרשפרייטן געפערליכע העצעס. די איינציגע רפואה צו דעם געפערליכן מצב איז די תשובה באַוועגונג, וואָס מוז דורכגעפירט ווערן דורך אַלע אידן, מער און פרויען, אַן אונטערשייד פון אַלט און יונג, אַרים און רייך, עס איז ניט נאַר אַ פראַגע פון אהבת ישראל נאַר אַ פראַגע פון הצלת ישראל.

מען דאַרף טאָן תשובה גמורה, אויסליידיגען זיך פון אַלץ, פון תאוות און מחדו"מ. אַז עס קומט אַ פחד ר"ל, ווערט מען לוידיג פון אַלע תאוות און מחדו"מ, אַ צרה פרטית ווירקט שטאַרק אַן און מען איז מרגיש תמיד אַז עס איז ביטער, וואָס באמת קען דאָך יעדערער בפני עצמו געפינען אַ טעם אויף דעם פאַרוואָס עס איז אים געקומען די צרה ר"ל, אָבער בנוגע דעם כלל איז דאָך ניט אַזוי. מען ווייסט גאָרניט דעם לימוד זכות, וואָס מען איז היינט מלמד פאַר דעם פושע ישראל, וואָס אַמאָל האָט מען דאָס ניט געזאָגט אויף אַ צדיק גמור. נאַר ער — דער פושע ישראל — דאַרף דערפון ניט וויסען.

מען דאַרף מעורר זיין אידען צו שובה ישראל, וואָס דאָס איז גרעסער ווי מחדש זיין חידושי תורה. איך בין ניט מבטל ח"ו די חדושים, אָבער איצטער איז נוגע תשובה. אין רוסלאַנד האָבען יונגעלייט געמאַכט חדרים בזמן ווען מען האָט ניט געמעגט און עס איז געווען פאַרבונדען מיט סכנת נפשות און מ'האָט זיי דערפאַר פאַרשיקט קיין סיביר, און דאָ ב"ה קען מען לערנען פריי אַן שווערigkייטען חלילה.

ט. אין זמן פון בעש"ט איז אַמאָל געווען אַ שלעכטער יאָר, האָט דער בעש"ט געזאָגט גזירה עבידא דבטלה, און האָט דאָן געשמועסט מיט זיין חבריא קדישא, וויפיל זמן גיט מען אויף תשובה, מיר געפינען ארבעים יום ביי נינוה, נאַר דאָס איז ביי אינו יהודי וואָס אַפילו נאָך די תשובה איז ער אויך אַ גוי אַ בן נח. ביי אידען געפינען מיר די צייט אויף תשובה — אַ יאָר אַזוי ווי בימי מרדכי ואסתר.

אַ נאַר לייגט אַפּ אויף מאַרגען און אַ קלוגער טוט גלייך.

י. (כ"ק אדמו"ר צוה לגנן את הניגון של ד' בבות של אדמו"ר הזקן ואשר הבבא הד' ינגנו ג' פעמים, ואמר:)

די חסידים פון אַלטען רבי'ן האָבען געזופען דעם רבי'ס ניגון בשם תקיעה גדולה, וואָס איז מלשון ותקעתם יתד במקום נאמן. תקע איז ב' ענינים. מען איז תוקע דעם ענין אין זיך, אָדער מען איז תוקע זיך אין דעם ענין.

יא. (לאחר ברכת המזון אמר כ"ק אדמו"ר:)

דער יאָר תר"ם איז געווען אַ שלעכטער יאָר פון גזירות אויף אידען אין רוסלאַנד. עס זיינען דאָן געווען אַ סך שתדלנים און עסקנים. דער שתדלן עיקרי איז געווען ר' ישעי' ברלין. אַז זיי זיינען אַמאָל געקומען פון פעטערבורג אין ליובאַוויטש מיט

ניט קיין גוטע בשורה האָט זיי הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש געהייסען צו־גרייטען אַ פּאָנטש (עירוב משקאות לשתיית לחיים). האָבען זיי עס גע־מאַכט נאָך פריער ע"ד יכול מבעוד יום. ביים פּאַרבריינגען האָבען זיי געפרעגט וועט זיין ליכטיג, האָט זיי הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש גע־ענטפערט: — „איבערמאָרגען".

(וסיים כ"ק אדמו"ר:)

היינט איז דער איבערמאָרגען. אָבער מען דאַרף זעהן תשובה טאָן, אַ תשובה גמורה. תשובה על מוחין, תשובה על מדות, אויף מחשבה דבור ומעשה. און דער אויבערשטער זאָל העלפען, אַז די וועלכע זיינען בעלמא דין, זאָלען זיי, הם וביתם זוכה זיין מקבל זיין פּני משיח צדקנו בקרוב ממש, עס זאָל נתמעט וועדען די חבלי משיח אוּן זוכה זיין אינגיכען צו די ליכטיגקייט.

יום א' אחו"ק, ב' אייר*

תפארת שבתפארת, יום הולדת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, יום שהותחלה כתיבת ס"ת לקבל פני מ"צ בב"א, אשר דיבר אחר תפלת המנחה

עס איז דאָ אַן אויסשפּראַך ראה מע־שה ונזכר הלכה. בשנת תרנ"ח נסע כ"ק אאמו"ר נ"ע בעניני הכלל לקיוב, בער־דיטשוב, זיטאָמיר. הי' נצרך אז סכום גדול און די רוסישע אידן זיינען שוין געווען פאַרמאַטערט ובבאַרדיטשוב הי' רובם חסידי בויאַן וטשאַרטקאָוו. והרב... בקש מאאמו"ר שיסע לאלו הערים ושלח מכ' לשם. כ"ק אאמו"ר נסע אָבער צוליב נאָך געוויסע סבות. הי' במעזיבוז, בהאַניפּאָל אצל המגיד, בהאַדיץ ובניעזין. אצלי כתוב בפּ־רטיות אודות הנסיעה. ועתה אספּר רק קוטב הענין.

כשהי' במעזיבוז הי', בהחדר של הבעש"ט נ"ע ומצאו טישטעך האָט אאמו"ר נ"ע אָפּגעשניטן אַ שטיקל. כשבאנו לביתנו לקח לעצמו חתיכה ונתן לי חתיכה. שם בחדרי הבעש"ט הי' איש זקן שמש, שמו ר' טובי' ליב. שוין ניט געווען שמש נאָר אַ ישב. ער איז שוין אַ זקן מופלג וספר מזקנו שהי' אז במעזיבוז. בימי הבעש"ט נ"ע הי' פ"א קטרוג על עיר מעזיבוז בענין החולאת ר"ל ובאו אנשי העיר להבעש"ט נ"ע ובקשו ממנו שיעזור, ואמר ער קען ניט טאָן, ואמרו לו אַ רבי פאָר (פרעמדע) אַג־דערע העלפט ער, אוּן פאָר די אייגענע שטאָט מענשן ניט. אז אמר להם הבעש"ט שיתחילו לכתוב ס"ת. ואמר אז שכתוב תמיד עבודת ישראל עמך, עס איז פאַראַן צוויי אופנים: פון זאָגן חומש, תהלים בע"פ, אָדער שרייבן אַ ס"ת. וואָס די ביידע איז עבודת ישראל לרצון לפני הקב"ה. זאָל מען שרייבן אַ ס"ת. והר' צבי הירש הסופר כתב צוויי יריעות בהס"ת.

היות שלא הי' אז יום קריאה, הגם שחשבו לנסוע בערב, מ"מ חכו למחר שהי' יום קריאה וכ"ק אדמו"ר עלה

*) עפ"י רשימת השומעים. הנחה בלתי מוגה.

לתורה. ואמר אז אין מוחין דגדלות איז אויך פאראן אַ ריבוי מעלות, אַ סך מער פון ט"ו מעלות.

ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: אידן דארפן האבן רחמים שרייבט מען אַ ס"ת. און אַז עס וועט אויך זיין דער זאגן חומש, תהלים בע"פ, וואו מען מעג זאגן, וואס דאס איז לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. השי"ת זאל העלפן עס זאל זיין אַ געזונטער זומער, אַ לייכטער זומער, און ... ונזכה בקרוב לקבל פני מ"צ בב"א בחסד ורחמים.

ליל א' דחגה"ש

א. די ערשטע נאכט שבועות תרנ"ו אין ליובאוויטש האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט דעם מאמר ד"ה ועשית חג שבועות. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט אנגעהויבן זאגן דעם מאמר אַ זמן רב פאר הדלקת הנרות און דער מאמר האט געדויערט צוויי און אַ האלב שעה.

— דאס איז געווען אין אנפאנג פון הרש"פ זאלמאנאוו'ס קומען קיין ליובאוויטש, ער איז געקומען יענעם יאר נאך פסח און שבועות האט ער שוין געפראווט חזר'ן דעם מאמר פאראן עולם —

תפלת ערבית האט דאן הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געדאווגט ביי זיך אין חדר. בדרך כלל איז די תפלת ערבית פון חגה"ש געווען — ביי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — ע"ד ווי די ערשטע נאכט ר"ה — באריכות ובדביקות גדולה — נאר מען האט דערפון ניט געווואוסט.

ביי די סעודת יו"ט איז דאן געווען הרה"ח ר' ברוך שניאור נ"ע. האט ער זיך אנגערופן צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, היינט האבן מיר געהאט בדרך ממילא תמימות, דער מאמר האט גענומען אַ זמן ארוך, נאכדעם תפלת ערבית, איז שוין במילא פאראן תמימות.

האט אים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק גיענטפערט: חסידים האלטן ניט פון דיעבד און בדרך ממילא, אפילו אַז דאס איז דורך חסידות. אמת'ע תמימות איז דורך עבודה ויגיעה. מען דארף האַרעווען אויף תמימות און דאס וואס עס קומט בדרך ממילא איז ניט קיין תמימות — דאס רעדט מען וועגן תמימות אין זמן, עס איז אויך פאראן תמימות אין מקום והעולה על כולנה איז תמימות אין נפש, וואס דאס מיינט, אַז עס זאל זיין מוח שליט על הלב אין דער תמימות פון ב' לבבות.

ב. עס שטייט אין מדרש, אַז בעת משרע"ה האט געזאגט צו אידן, אַז דער אויבערשטער וועט זיי געבן די תורה זיינען זיי געווען זייער פריילעך. אבער משרע"ה אליין איז געווען אין גרויס פחד. דער פחד איז געווען וואס ער האט מורא געהאט אויב ער וועט האבן דעם קבלת עול צו קבלת התורה ווי אַ איש פשוט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געהערט דעם וואַרט פון צמח צדק, וועז ער איז אלט געווען פינף יאר, האט ער דאס ניט פארשטאנען. שפעטער אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז אלט געווארן 25 יאר האט ער שוין פארשטאנען דעם פחד פון משרע"ה. ע"ד

ווי עס רעדט זיך דער הפרש פון כעבד לפני המלך און כשר לפני המלך.

היינט איז ניטאָ די שמחה פון אנ־שים פשוטים און אויך ניט דער פחד פון משרע"ה.

ג. אין די יאָרן תרנ"א־נ"ג איז גע־ווען דער סדר אין ליובאָוויטש, אַז נאָך פסח האָט מען אָנגעהויבן פראָווען דאָטשע. די דאָטשע איז באָשטאָנען אין דעם, וואָס מען פלעגט אַרויסגיין אויף די וועראָנדע פאַרן הויז און דאָרט צו־זעצן זיך איינאָטעמען פרישע לופט. בכלל איז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דאָ געווען זייער פאַרנומען אין עבודה, ער פלעגט דאָוונען יעדן טאָג באריכות ביז פינף פאַרנאַכט.

איינמאָל בעת די דאָטשע מסיבות, זיינען אָנווענדע געווען מיין מלמד ר' ניסן, ר' שלמה חיים שו"ב און נאָך ווער פון די חסידים, אויך איך בין דאָרט געווען. ר' ניסן מלמד, איז געווען אַ אידעם פון ר' פסח מלמד, וואָס דער ר' פסח איז געווען אַ זון פון ר' אברהם מלמד, וועלכער איז געווען פון אָלטן רבי'ס חסידים. ר' אברהם'ס טאָטע איז געווען פון די ליובאָוויטשער בעלי בתים, בעת דער אָלטער רבי האָט בקטנותו געלערנט אין ליובאָוויטש ביי דעם ליובאָוויטשער מגיד הרה"ח ר' ישכר דוב קאָביל־ניקער.

ר' ניסן האָט דערציילט בשם חותנו ר' פסח וואָס ער האָט געהערט פון זיין פאָטער ר' אברהם, אַז דעם אָלטן רבי'ס חסידים פלעגן שטענדיק ציילן, — איז דאָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זייער געפעלען און האָט דערויף גע־זאָגט:

„אַווי איז דער ענין העבודה. די שעות דאָרפן זיין געציילטע, דאָן זיינען די טעג געציילטע, וואָס דאָס איז דער ענין מאמר רז"ל מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. אַז עס גייט אַוועק אַ טאָג דאָרף מען וויסן וואָס מען האָט אויפגעטאָן און וואָס מען דאָרף וויטער טאָן און אַז מ'וויסט אַז מען האָט אַ טאָג, איז אַז עס גייט דורך זיבן טעג האָט מען אַ וואָך. בכלל דאָרף מען זען, אַז דער מאָרגן זאָל זיין אַ סך שענער ווי דער היינט".

ד. די לעצטע צייט שעמט מען זיך. מען דאָרף זיך ניט שעמען, פאָר וועמען שעמט מען זיך פאָר אַ פלאָקן וואָס טראָגט אַ פאָר הויזן.

ה. די לעצטע צייט האָט מען אַרויס־געפירט דעם חסידישן וואָגן אין גאַס, ממילא האָבן זיך אויף אים אַרויפגע־כאַפט שקצים ועכברים און זיי זאָגן אויך אַ דעה וועגן חסידות, וואָס חסידות איז און ווי חסידות דאָרף זיין. אַזעלכע וועלכע זיינען אין גאַנצען וויט דערפון, לייגן ניט קיין תפילין, זאָגן דיעות און שרייבן וועגען חסידות און ס'קען גאָר זיין אַז ער האָט דאָס געשריבן אין שבת.

עס איז זייער שווער צו ריידן, אָבער דעם אמת דאָרף מען זאָגן. עס כאַפּן זיך צו צו חסידות אַזעלכע וואָס האָלטן גאָרניט דערביי. זיי לערנען דעם לקו"ת אָבער דער לקו"ת וויל זיי ניט האָבן. מ'כאַפט זיך צו צו חסידות בזרוע. אין כשרות פון תפילין איז מען ניט מדקדק, מען איז יוצא, אַז מען איז בודק די תפילין איינמאָל אין דריי יאָר און זיינען ניט מהדר, אַז ס'זאָל זיין בכשרות.

שולדיק אין דעם זיינען מיר, וואס מיר האָבן געמאַכט דעם לאָך, לאו עכברא גנב אלא חורא גנב, אַז מען לערנט ניט, מ'דאַוונט ניט און מען פאַרברייגט ניט ווי מען דאַרף, איז געוואָרן אַ לאָך, האָבן זיך פאַרקליבן עכברים ורמשים.

מען דאַרף פשוט תשובה טאָן. וואס פרעגט מען, צי לערנען השכלה'דיקע מאמרים אַדער עבודה'דיקע מאמרים. מען דאַרף פשוט תשובה טאָן. עס דאַרף ניט זיין קיין בדיעבד און בדרך ממילא און אויב עס מאַכט זיך אַמאָל אַ דיעבד דאַרף מען קרענקען און וויי־טאָקן אויף לתקן את הדיעבד, וואס דאָס דאַרף זיין בינו לבין עצמו, קיי־נער דאַרף דערפון ניט וויסן, פאַר־יענעם דאַרף ער אַרויסווייזן שמחה.

פאַרשטאַפן דעם חלל — לאָך — איז דאָס דורך עבודה און יראת שמים.

יום א' דחגה"ש בסעודה

א. דער ענין הנגינה איז אינער פון די הנהגות און דרכי העבודה פון חסידים וואס מ'האָט געזומען פון בעש"ט נ"ע.

ר' משה, אינגערער זון פון אַלטן רבי'ן, איז געווען אַ מנגן גדול און איז געווען אַ יפה תואר. בד"כ זיינען אַלע בני ובנות אדמוה"ז געווען יפי תואר. ר' משה האָט זיך מצטיין געווען אין דעם ענין הזריזות און איז אויך געווען אַ בעל מנגן טוב.

איינמאָל האָט אים געהערט זינגע־דיק, ר' שלמה לעקעך מאַכער פון וויטעבסק, האָט ער געזאָגט צו ר' משה'ן, אַה דו זינגסט דאָך ווי דיין טאַטע. איך האָב דיין טאַטען גע־הערט זינגען מיט 20 יאָר צוריק אין וויטעבסק. די מעשה איז אַזוי געווען:

ר' שלמה לעקעך מאַכער איז געווען אַ בע"ב מכובד אין וויטעבסק. ער פלעגט צושטעלן לעקעך אויף אַלע גבירישע חתונות, און אויף אַרימע חתונות פלעגט ער געבן לעקעך בחנם. ער איז געוואָרן דעם אַלטן רבי'ס אַ חסיד לעת זקנותו, זיין זון איז שוין געווען אַ חסיד אין זיין יוגנד, אין זעלבן זמן וואס החסיד ר' גבריאל נושא חן.

אַז דער אַלטער רבי איז געקומען קיין וויטעבסק אַלס איידעם פון הרי"ל סגל האָט ער מיט זיך לומדות צוגע־צויגן צו זיך אַ פולע יונגעלייט. עס איז געווען אַ זכות, אַז דער אַלטער רבי איז געקומען אויף אַ שמחה. מען פלעגט אים רופן ר' לייבעלע'ס איידים. בא אַזאַ שמחה פלעגט מען דעם אַלטן רבי'ן מכבד זיין זאָגן אַ פּסוק. דער אַלטער רבי פלעגט אין יענע צייט רעידן זייער גיך. מען פלעגט אויף אים זאָגן אַז ער קען אין איין רגע אַפזאָגן אַ גרויסע צאָל ווערטער און אַלץ קלאָר און שאַרף.

איינמאָל האָט מען אים אויף אַ חתונה מכבד געווען זאָגן אַ פּסוק. האָט דער אַלטער רבי געזאָגט אַ פּסוק וחילוק עמוק וחריף מיט סברות נעלות און ער האָט דאָס געזאָגט מיט אַ גרויסע מהירות, און די צוהערער

זיינען זייער נתפעל געוואָרן. דאָן האָט דער אַלטער רבי געזאָגט אַז הלשון הוא קולמוס הלב.

נאָכדעם האָט מען אים געבעטן ער זאָל זינגען אַ זמר, ווייל ווען ער האָט געלערנט אַדער געדאַוונט האָט מען ניט געקענט אַוועקגיין פון די מתיקות פון זיין זינגען. האָט דער אַלטער רבי געזונגען פאַר זיי אַ ניגון, נאָכדעם האָט ער געזאָגט: הלשון הוא קולמוס הלב והשיר הוא קולמוס הנפש.

דאָס איז געווען איינער פון די ענינים, וואָס דער אַלטער רבי האָט מכוון געווען נאָך אידער ער האָט געוואוסט אַז עס איז דאָ אַ זיידע — כידוע הי' קורא אדמוה"ז את מורנו הבעש"ט בשם זקנו ברוחניות — אויף דער וועלט. נאָכדעם אַז דער אַלטער רבי איז געקומען אין מעזריטש האָט ער געהערט פון מעזריטשער מגיד בשם הבעש"ט, אַז דער ענין פון ניגון איז איינער פון די דרכי העבודה אין חסידות. — דאָס איז וואָס ר' שלמה לעקעך מאָכער האָט געזאָגט צו ר' משה'ן: דו זינגסט דאָך ווי דיין טאַטע.

דאָס איז אַלץ אַ ניגון וואָס ער איז ממולא, אַז מען הערט אַ ניגון קען מען דערקענען, צי דער ניגון איז אַ ממולא, אַדער אַ פוסטער ניגון. אַ ניגון מיט וועלכן מען האָט געדאַוונט איז אַ ממולא, אַז מ'זינגט אים הערט מען דעם ענין וואָס מען האָט געדאַוונט מיט דעם ניגון.

ב. באַ דעם מיטעלן רבי'ן איז געווען אַ קאָפּעלע פון מנגנים, וועלכע האָבן געשפּילט אויף כלי זמר. איך האָב נאָך געזען אין ליובאָוויטש איינעם פון די כלי זמר פון די קאָפּעלע. דער ענין פון שיר בכלים דאָס איז אַ ענין אין עבודה.

אויפ'ן מיטעלן רבי'ן האָט מען געזאָגט, אַז ער שרייבט בהשבעת הקולמוס. דעם מאמר אז ישיר האָט ער אָנגעשריבן במשך אַנדערהאַלבן שעה. ווען מען האָט דאָס דערציילט פאַר'ן צמח צדק, האָט ער געזאָגט, מען זאָגט, אַז ביים שוועך איז געווען השבעת הקולמוס, ניין, נאָר זיין האָנט איז געווען אַ מרכבה צו אלקות. אַ צווייטע נוסחא איז דאָ, אַז דער צ"צ האָט געזאָגט, זיין האָנט איז געווען מקושר צו מחשבה.

ג. ניגנו את הניגון של ר' אשר מניקאָלאַיעוו, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

איך געדיינק ווען ר"א האָט זיך דעם ניגון אויסגעלערנט אויף די חתונה פון משפחת מחו' האָרינשטיין. איך בין דאָן געפאָרן אין די בעגלייטונג פון ר"א ניקאָלאַיעווער אויף די חתונה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז דאָן געווען אין אויסלאַנד. אויף די חתונה זיינען געווען באָבעווער און טשאָרקאָווער חסידים. ווען חסידים טרעפן זיך מיט אַנדערע חסידים טשעפּעט מען זיך — לאו דוקא חסידים עם מתנגדים — האָבען די אַנדערע חסידים אָנגעהויבן אונז טשעפּען און מבטל זיין, מיר זיינען דאָן געווען כששונה בין החוחים...

האָב איך זיי דערציילט, אַז עס איז אַמאָל געווען אַ חב"ד חסיד, ר' פסח מלמד, מען פלעגט אים רופן ר' פסח מלמד שעות, וויל ער איז געווען אַ גרויסער עובד ה', און האָט קיין צייט ניט געהאַט צו לערנען מיט תלמידים

נאָר עטליכע שעה אַ טאָג, זומער נאָך תפלת המנחה ווען ער האָט געענדיגט דאָווענען אָן ווינטער נאָך תפלת מעריב. ער פלעגט אויסריידן מיט זיינע בע"ב פריער, אַז ער וועט ניט לערנען מיט זייערע קינדער נאָר עטליכע שעה, בכדי עס זאָל ניט זיין עושה מלאכת ה' במרמה. פֿאַרשטייט זיך, אַז ער איז געווען אַ גרויסער אַרימאַן.

אינמאָל איז ר' פסח געאַנגען אין גאַס אָן לעבן אים זיינען אויך געגאַנגען עטלעכע יונגעלייט און געשמועסט דברי תורה. אין דעם איז דורכגעגאַנגען נאָך אַ יונגערמאַן פון די מתנגדים, רופט ער זיך אַפּ צו די צוויי יונגעלייט, אַז דער מלמד שעות איז זיי מבטל... האָט ר' פסח געענטפערט, ניט נאָר מבטל, נאָר זיי זיינען ביי אים בהעדר תפיסת מקום. אין ביטול איז דאָך אויך פֿאַראַן כמה אופני ביטול, ע"ד ווי דער ביטול פון ע"ז, וואָס אפי' ע"ז דאַחרים איז דער ביטול אויך עבודה שהיא זרה, אָבער זיי זיינען כאין ואפס ממש בהעדר תפיסת מקום...

האָבען די אַנדערע חסידים געפרעגט מען זיצט דאָך ביים טיש און מען פֿאַרנעמט אַן אָרט, האָב איך זיי געענטפערט, עס איז דאָך דאָ אַ מציאות פון אַ טיש, בולקע, פיש, איז אַ מציאות פילט אַ אַנדער מציאות.

דאָמאָלסט האָט ר"א מניקאָלאַיעוו געהערט אַ ניגון, וועלכען ער האָט מיטגעבריינגט אין ניקאָלאַיעוו אין פון דעם איז אַרויסגעקומען אָט דער ניגון.

ד. אין חסידות רעדט זיך אַ סך וועגן דעם הפרש פון קב"ע פון אַ גאַנץ יאָר אין דער קב"ע פון ר"ה, אָבער דער הפרש פון קב"ע פון ר"ה ביז קב"ע פון שבועות געפינט זיך ניט, נאָר אויף אין אָרט איז דאָ אַ רמז וועגן דעם.

דער קב"ע פון שבועות איז בחי' יחידה. אין עבודה שעפ"י טעם ודעת אין דעם איז דאָ אַ שו"ע, אַ סדר והדרגה, אָבער אין דער עבודה פון עצם הנשמה אין דעם איז ניטאָ קיין שו"ע. דער קב"ע פון שבועות איז מעצם הנשמה און דורכדעם דערהערט מען דעם אור התורה. מען קען לערנען תורה און די תורה לערנט אים ניט און לפעמים קען זיין אַז די תורה לערנט אים יע, נאָר די בחי' אור של התורה איז נאָך עדיין ממנו והלאה.

ה. אַמאָל פלעגן די יונגעלייט פרעגן ביי די עלטערע חסידים אַ פֿירוש אויף די יחידות וואָס זיי האָבן געהערט פון רבי'ן. ניט נאָר דעם דיוק הלשון, נאָר דעם פֿירוש הענין.

אַ חסיד איז אַמאָל געקומען צו כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש אין יאָר תרל"ו, ווען ער האָט געזאָגט דעם המשך מים רבים. דער חסיד איז נאָך געווען אַ יונגערמאַן פון די מחונכים. ווען ער איז אַריין אויף יחידות האָט אים כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש געזאָגט, אַז בימות החול זאָל ער דאָוונען מיט פֿירוש המלות, אָבער בש"ק ובזמן מן הזמנים זאָל ער טראַכטען אין דעם תוכן התפלה, הגם עס איז ניט מתאים לפֿירוש המלות.

אַרויסגייענדיק פון יחידות האָט דער חסיד ניט פֿאַרשטאַנען דברי הרב, איז ער אַוועקגעגאַנגען צו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, וואָס ער איז דאָמאָלסט אַלט

געווען כבן ט"ו־ט"ז שנה, האָט ער אים געגעבן צו פֿאַרשטיין ע"ד דוגמא דעם פּסוק וירא ישראל את היד הגדולה, אַז די אידן האָבן געזען די השגחה פּרטית אשר עשה ה' במצרים אין די מצרים וגבולים, ויראו העם את ה', האָבען זיי געזען דעם הוי' הנגלה ויאמינו בה' דעם הוי' הנסתר ובמשה עבדו, אין דעם ענין פון דעת עליון.

ו. אַמאָליקע חסידים אַז זיי פלעגן פֿאַרן צום רבי'ן פלעגן זיי מיטנעמען דעם מלמד און נאָך וועמען. זיי האָבן ניט געטראַכט, אַז עס וועט ניט מספּיק זיין אויף הוצאות. זיי האָבען געהאַט בטחון אַז עס וועט מספּיק זיין פֿאַרן מלמד אויך, הגם בה בשעה האָבן זיי נאָך ניט געהאַט אויף דעם. בכלל האָבן זיי געוואוסט, אַז ביי זיי איז מופקד דער חלק וואָס איז שייך צום זולת, איז במילא ביי זיי ניט געווען קיין ישות פון דעם, אויך דער מקבל האָט זיך געפּילט געהייבענער.

דאָס איז ע"ד ווי דער פּירוש בא אל התבה, ניט אַז ער איז אַ בעה"ב אויף דער תיבה, וואָס דאָמאָלסט איז פֿאַראַן אַ נתינת מקום פֿאַר מח"ו, נאָר אַז דער וואָרט איז אַ בעה"ב אויף אים.

ווי עס איז ידוע דער ביאור פון מעזריטשער מגיד אויף די קושי' ע"פ ואהבת כו', ממ"נ אויב עס איז דאָ אהבה בלב, היינט ווי איז שייך אַ ציווי אויף דעם. דער תירוץ איז, אַז דער ציווי איז אויף די התבוננות און די אהבה איז באה ממילא, אַזוי אויך, דורך די יגיעה אין די אהבה פון בכל לבבך ובכל נפשך, איז די אהבה פון בכל מאדך קומט בדרך ממילא.

ז. ווי קומט מען צו צו דעם אור התורה? דאָס איז דורך די יגיעה אין תפלה, העמקת הדעת אין השגה והתבוננות אין די הכנה קודם התפלה. בכדי אַז די תפלה זאָל זיין כדבעי דאַרף מען אויפשטיין ווי אַ איד. און בכדי מען זאָל אויפשטיין ווי אַ איד, דאַרף מען זיך לייגען שלאָפען ווי אַ איד. ובכדי אַז מען זאָל שלאָפן ווי אַ איד דאַרף מען פריער אַרויסטרייבן דעם פויער, ניט שלאָפען מיט דעם פויער, היינו הגוי שבכאו"א מישראל, און אויף אַרויסטרייבן דעם פויער דאַרף מען פריער לייענען קרשה"מ"ט כדבעי למהוי, דאָן שלאָפט מען ווי אַ איד און מען שטייט אויף ווי אַ איד. נאָכדעם מיט'ן אויסווייענען זיך קודם התפלה, ניט נאָר אויף דעם וואָס ער איז ניט ווי דער ענין וואָס ער פֿאַרשטייט, נאָר אויף דעם וואָס אים אַרט ווי קומט עס אַז אַ ענין אלקי זאָל זיך אָנטאָן אין אַ מוח ולב גשמי, דערנאָך דאָוונען און אחר התפלה, אַז ער לערנט אַ פּרק משניות אָדער אַ עמוד גמרא איז דעמאָלט באַ אים מאיר דער אור התורה בפנימיות.

ח. די צייט איז זייער אַ שווערע. אַז מ'זאָגט אַ וואָרט, הייסט דאָס ביים עולם, אַז מ'שטראָפט און אַז מ'זאָגט וואָס עס וועט זיין, הייסט דאָס, אַז מ'שעלט חלילה. מען שטראָפט ניט און מען שעלט ניט, נאָר דעם אמת קען מען ניט באַהאַלטען, דעם אמת מוז מען זאָגן. די צייט איז זייער אַ שווערע, בעסער זעט זיך ניט, מען דאַרף בעטען, אַז עס זאָל זיין בחסד וברחמים.

עס שטייט חנון ורחום ה' ארך אפים, אָבער ווען עס איז ארך אפים איז דאָך וגבה דילי', מען דאַרף בעטען עס זאָל זיין וגדל חסד. השי"ת זאָל העלפן עס זאָל זיין בחסד וברחמים.

יום ב' דחגה"ש, בסעודה

א. אין חסידות ברייגט זיך אַ קושי', לכאורה איז דאָך געווען ראוי מען זאָל קובע זיין שמחת תורה נאָך שבועות. פון די שאלה גופא איז מוכח, אַז שמח"ת האָט אַ שייכות צו שבועות.

שכל אלקי איז אָפגעטיילט פון שכל אנושי. דאָס וואָס שטייט אלמלא ניתנה תורה למדנו וכו' דאָס איז אַלץ שכל אנושי, אָבער שכל התורה וואָס דאָס איז שכל אלקי, דאָ איז די שאלה גופא אויך אַ ענין פון תורה, איז דאָך דערפון וואָס מען פרעגט אַז ס'וואָלט געווען ראוי אַז שמח"ת זאָל זיין נאָך שבועות, איז דאָך דערפון משמע אַז שבועות און שמח"ת האָבען אַ שייכות זה לזה. פונדעסטוועגן איז פאַראַן אַ הפרש צווישן זיי. שבועות, איז פריער מתן תורה, דערנאָך קולות וברקים. שמח"ת איז פריער קולות וברקים, דערנאָך שמחת תורה.

די קולות וברקים פון שמח"ת, דאָס זיינען חודש אלול, ימי הסליחות, ר"ה, עשי"ת, יוכ"פ, סוכות און ערשט דער־נאָך קומט ערשט שמחת תורה. משא"כ שבועות איז פריער מתן תורה און דערנאָך די קולות וברקים.

דער ענין פון די קולות וברקים שבועות, איז, וויל שבועות דאָרף זיין דער קבלת עול צו נתינת התורה, דער אָוועקלייג צו תורה. עס קען דאָך זיין אַז ער וויל די תורה און די תורה וויל אים ניט, און עס קען זיין אַז די תורה וויל אים און ער וויל ניט די תורה. עס דאָרף דאָך אָבער זיין, אַז די תורה זאָל אים וועלן און ער זאָל וועלן די תורה, און דאָס דאָרף זיין מיט אַ קבלת עול.

דער ענין הקול איז אַ ענין של חידוש, אַזוי אַז איינער רעדט איז ניט אַלע הערן, אָבער אַ געשריי הערן אַלע, און דאָס איז דער אָוועקלייג צו תורה. דער ענין פון ברקים איז, אַז עס ווערט אים ליכטיק בכל ענייניו. קול נעמט זיך מהבל הלב און לב איז דער ענין פון חמימות, קול איז תנועה און תנועה איז מוליד חום.

— חגה"ש הוא ענין המוחין ושמח"ת הו"ע המדות — שם הוי' שרנפש וענין היו"ד שבאיתן וכו' (הי' בזה אריכות דברים).

דער קוטב הענין, פאַרוואָס מען האָט ניט קובע געווען שמח"ת נאָך שבועות, וויל דער רבוש"ע וויל, אַז אַלע אידן זאָלן זיין חסידים און דער תכלית הכוונה בבריה"ע איז, אַז עס זאָלן זיין חסידים, ווי מיר געפינען ביי דוד המלך עליו השלום וואָס ער איז זיך משבח, כי חסיד אני, אַזוי אויך ברייגט זיך אין גמרא הי' חסיד וכו'. אַ חסיד איז אַ פנימי, וואָס אַלץ דאָרף זיין דורך עבודה ויגיעה, און שבועות איז דאָך דער ענין פון מתן תורה, אַ מתנה, הגם דאי לאו דעבד לי' נייחא לנפשי' לא הוה יהיב לי', מ"מ איז דאָס אַ ענין פון מתנה. אָבער די כוונה איז אַז עס זאָל זיין עבודה ביגיעה.

שמחת תורה קען נאָר זיין דורך עטליכע חדשים לערנען, תשובה כללית ותשובה פרטית, אין חודש אלול ימי הסליחות וכו', נאָכדעם קען זיין שמחת תורה, ניט ווי די וועלכע כאָפן אַ טענצל סתם אַזוי, עס דאָרף קומען ע"י עבודה ויגיעה.

ב. עס איז איצטער אַ צייט, וואָס מען דאַרף זיך אויפהערן שעמען פאַר די וועלט. הגם עס איז דאָ אַ התנצלות, דער רוב הגלות, דער גלות ביי זיך אַליין, די אחינו שוגאינו מנדינו, וואָס איצטער שרייבן וועגן חסידות אַזעלכע וועלכע זיינען מחללי שבת און שרייבן דאָס אום שבת ר"ל, וואָס דער גלות ביי אייגענע איז נאָך ערגער ווי דער גלות בין האומות, פונדעסטוועגן דאַרף זיין ביי יעדערן די התגברות, ניט צו שעמען זיך פאַר די וועלט. די וועלט דאַרף זיך שעמען פאַר אים.

דער חסרון איז וואָס מען שעמט זיך מיט אידישקייט, אַ ביסל אידישקייט גיט מען אַוועק דעם שניידער, אַ ביסל אידישקייט לאָזט מען איבער ביים בארבער — שערער — און אַזוי ווייטער.

מען דאַרף זיך אויפהערן שעמען.

ג. עס שטייט אין ספרי הקבלה, אַז דער חטא פון אדה"ר איז געווען, וואָס ער האָט געקוקט וואו מען דאַרף ניט, וואָס דאָס אַליין קוקען וואו מען דאַרף ניט איז אַ חטא. קודם מ"ת איז די התגברות אין כח הראי' געווען אַ שווערע. הגם אדה"ר איז געווען יציר כפיו של הקב"ה, פונדעסטוועגן איז ער נכשל געווארן אין דעם. נאָך מ"ת האָט מען געגעבן אַ כח אויף מתגבר זיין זיך אויך אויף דעם כח הראי', וואָס דער כח הראי' איז דאָך ניט גלייך צו אַנדערע כחות ווי מעשה, דיבור ומחשבה, משא"כ ראי' איז דאָך וואָס עס קוקט זיך בדרך ממילא, מכל מקום דאַרף זיין די התגברות אין כח הראי'.

בעת מען האָט דעם אַלטן רבי'ן אויסגעפרעגט בחקירה ודרישה אין טאָיינע סאָוויעט אין פּעטערבורג, האָט זיך איינמאָל דער אַלטער רבי אַוועק־געשטעלט אין טלית און תפילין און האָט געקוקט מיט אַ שטאַרקע הבטה אויף די חוקרים, איז אויף זיי אַלע־מען געפאַלן אַ גרויסער פּחד, די וואָס זיינען געזעסן האָבן זיך ניט געקענט אויפשטעלן און די וואָס זיינען געשטא־נען האָבן זיך ניט געקענט זעצן, אפילו די טינטערס האָבן געציטערט.

די מעשה האָט דערציילט אייגער פון די חוקרים'ס אייניקלעך, אַ נכרי, ער האָט דאָס דערציילט צו החסיד ר"ד קאָבאַקאָוו, וועלכער האָט דאָס נאָכדעם איבערדערציילט צום צמח צדק, האָט אויף דעם דער צמח צדק געזאָגט: וואָס אַ איד איז אַלץ בכח אויפצוטאָן.

דער עיקר ההתגברות אין כח הראי' קען מען האָבן דורך חסידות אין אַ חסידישע ישיבה. אַנדערע קוקען וואו מ'דאַרף ניט, נאָכדעם אַז מ'קומט זיך צונויף רעדט מען וואָס מען האָט געזען, אָבער אין אַ חסידישע ישיבה קוקט מען ניט וואו מ'דאַרף ניט און אַז מען קומט זיך צונויף רעדט מען אין דעם וואָס מען דאַרף.

ביי אַנדערע — מתנגדישע — איז דאָס וואָס מען מעג, מעג מען דאָך און דאָס וואָס מען טאָר ניט זוכט מען אויך היתרים, אָבער בא חסידים איז דאָס וואָס מען טאָר ניט, טאָר מען דאָך ניט און דאָס וואָס מען מעג דאַרף מען ניט.

ד. עס איז דאָ אַ שטאָט פון 80 טויזנט אידן — בלי ע"ה — און האָבן

ניט קיין מקוה, עס זיינען דא אזעלכע וואס גיבען א סך געלט אויף אנדערע זאכן, נאר וועז עס קומט צו א מקוה האבן זיי ניט צו געבן און זאגן דערביי, אז די וואס דארפן א מקוה זאלן זיי זיך שאפן. געלט אויף א מקוה גיבן זיי ניט, נאר אויף חינוך גיבן זיי יע און קומען זאגן דיעות, במילא קלייבן זיי אויס פאר מחנכים אזעלכע וואס טראגן ניט קיין ציצית, לייגן ניט קיין תפילין, מחללי שבת, אוכלי נבלות וטריפות; און דער מחנך וואס טראגט ציצית, לייגט תפילין, שומר שבת ואוכל כשרות טויג ניט פאר זיי. אויב זיי האלטן די מחנכים צוליב געבן זיי פרנסה, דארף מען זיי געבן אנדערע זאכן. א איד דארף האבן פרנסה, מען דארף זיי נאך מער צאלן, און זיי זאלן קיין מחנכים ניט זיין. אבער אויב זיי טוען עס צוליב חינוך זיינען זיי עוכרי ישראל און מחויבי סקילה ר"ל. מ'דארף זאגן צו די עלטערן וועמענס קינדער לערנען ביי די טריפה'נע מלמדים, אז זיי זיינען מאבד אידישע נשמות און ברייגען א חושך אויף דער וועלט.

מען דארף ארויס גיין אין גאס און גאר ניט שעמען זיך, מען דארף זאגן צו די וועלכע קויפן אום שבת, אז עס וועט קומען א צייט — אויב זיי וועלען ניט אויפהערען — וואס זיי וועלן ניט האבן מיט וואס צו קויפן און צו די וועלכע האלטן אפען זייערע סטארס אום שבת דארף מען זאגן אז עס וועט קומען א צייט, וואס זיי וועלן בחול אויך ניט האבן וואס צו פארקויפן.

וואס ווארט מען, עס איז שפעט, עס איז דא נאך עטלעכע חדשים, מען דארף טאן א פולע וויפיל מען קען. איך האף אז די חברה משניות בע"פ, און די חברה תהלים עולמית וועלן פארלייכטערן די חבלי משיח. מען דארף האפן אז מחנה ישראל, מרכז לעניני חינוך און מיסד זיין ישיבות תו"ת און מרבה זיין סניפי ישיבות תו"ת, וואס הגם דאס איז ניט לזמן מרובה, מ"מ אזוי זוי אין מדבר האבן די אידן אויפגעשטעלט דעם משכן אויף א קורצע וויילע, אזוי איז אויך היינט בנוגע די מוסדי התורה, וואס מען דארף זיי אויפשטעלן כאטש אויף א קורצע וויילע, און דער מעט אור וועט דוחה זיין הרבה חשך און ברייגען די ליכטיגקייט.

ה. כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר המאמר ד"ה חביב אדם, אח"כ סיפר המעשה דלהלן:

דער בעש"ט איז אמאל געווען אין סלוצק. מען האט אים דאן איינגעלאדן צו קומען צו א חנוכת הבית פון ביהמ"ד און די פארזאמלונג איז געווען אין חצר פון ביהמ"ד. מען האט דארט דעם בעש"ט אפגעגעבן א גרויסן כבוד. דער בעש"ט האט דאן געזאגט תורה זיצנדיק אויף א שטיין, וואס די אידן האבן אליין געבראכט צום בנין פון ביהמ"ד, וועלכן מען האט נאך ניט שוקע געווען אין בנין. האט דאן דער בעש"ט געזאגט, אז דער שטיין וואס א איד האט אים געטראגן צו בויען א ביהמ"ד איז זייער טייער, ע"ד שמובא גבי רחב"ד (שהש"ר וקה"ר בתחלתו) און האט געזאגט תורה אויף דעם שטיין און די תורה איז זייער געפעלן די אנשים פשוטים.

די לומדים פון שטאט האבן דאן געפרעגט: וואס האט איר אויפגעטאן אין תורה, מען האט דאך פריער אויך

געלערנט, עס שטייט דאָך כי לקח טוב נתתי לכם, האָבן מיר דאָך תורה.

האָט זיי מורנו בעש"ט געענטפערט, איך בין ניט געקומען צו מחדש זיין קיין זאָך, נאָר מפרש זיין פשטי הכתובים, און טאָקע דער זעלבער פסוק וואָס איר האָט געבריינגט, דער פירוש איז אָזוי, כי לקח טוב נתתי לכם, דאָס איז תורת הנגלה, וואָס פון דעם קען זיין אַז מען זאָל מיינען אַז נתתי "לכם", אַז דאָס איז לכם און פאַרגעסן אויפן נותן התורה, מען זוכט היתרים און מען פרעגט קושיות, אָבער אַז תורתי, אַז מען לערנט פנימיות התורה, גלייבט מען אין השגחה פרטית, דע־מאָלט איז, אל תעזובו, איז מען ניט פאַרלאָזן.

ו. מען זאָגט בשם הבאָרדיטשעווער, אַז ער האָט אַמאָל געזאָגט: דער דייטשער קייזער זאָגט, אַז ער איז דער קעניג, דער רוסישער קייזער זאָגט, ער איז דער קעניג און איך לוי יצחק בן שרה זאָג: יתגדל ויתקדש שמי' רבא.

אסרו חגה"ש

אויסצוג פון די רייד פון רבי'ן שליט"א ביי דער הגרלת המשניות

אין מדרש אויפ'ן פסוק באתי לגני שטייט באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוניא (מקום מיוחד להזדמנות) למקום שהי' עקרו מתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה.

גנוניא איז דער נאָמען פון אַ צוזאַמענקונפט פלאָץ ווי עס שטייט אין מדרש אויף דעם פסוק הישבת בגנים, שהבריות יושבין גנוניות גנו־ניות ועוסקים בתורה — וואָס חברים טרעפן זיך צוזאַמען און לערנען תורה.

די וועלט ווערט אָנגערופן גנוניא, וויל דאָס איז דער צוזאַמענקונפט פלאָץ וואָס השי"ת כביכול קומט זיך צוזאַמען מיט דעם אדם בחיר הנבראים ווען יתברך האָט בעשאַפען, וויל נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים — השי"ת האָט געגלוסט, כביכול, צו מאַכן פאַר זיך אַ וואויטנג צווישן די נידעריגע, ד.ה., ערדישע נבראים.

דער וואָס לערנט חסידות מיט אַ מורה דרך און לערנט דעם פרק ל"ו אין תניא במתינות הראוי' און טראַכט זיך אַריין אין דעם ענין ההשתלשלות העולמות און אין דעם תכלית (כוונת) ההשתלשלות, ווי דער רבי נ"ע איז דאָס מבאר, קען האָבן אַ בעגריף פאַרוואָס דער עולם הגשמי והחומרי איז דער גנוניא של הקב"ה, דאָ, אין דעם עולם, איז דער צוזאַמענקונפט אָרט פון הקב"ה מיט דעם בחיר הנבראים דורך דער עבודה פון תורה ומצות.

אָבער דער גנוניא של הקב"ה איז צושטערט געוואָרן דורך די זיבן זינ־דיגע דורות, חטא אדם הראשון, קין, אנוש, דור המבול, דור הפלגה, סדום, מצרים — בימי אברהם — איז הגם

עס זיינען געווען זיבן דורות צדיקים, אברהם, יצחק ויעקב, לוי, קהת, עמרם ומשה, וואס האָבן בדרך כלל אין אַ געוויסן זין מתקן געווען אָט דאָס וואָס די זיבן זינדיגע דורות האָבן געשע־דיגט, אָבער דאָך איז דער גינוניא של הקב"ה, וואס דאָס איז דער עולם הגשמי פיל גרעבער און נידעריגער געוואָרן.

די דורות החוטאים האָבן אין דער גינוניא של הקב"ה אַרייגעבראַכט אַן אגוז, אגוז בגימטריא חטא, דער עולם הזה הגשמי והחומרי וועלט אָנגערופן גנת אגוז, ווייל עס איז אַ וועלט וואו עס קען וואָקסען חטאים, פון אַ קולא און אַ היתר אין וועלכער עס איז מצות לא תעשה וואָקסט אויס אַז מען איז עובר אויף אַ איסור, פון אַ בדיעבד וואָקסט אויס אַ לכתחלה. די וועלט איז אַ גינת אגוז וואו עס קען וואָקסן חטאים, אָבער דאָך דער עיקר איז די גינוניא, אַז מען וויל באמת זען געט־ליכקייט איז דורך תורה ומצות ביראת שמים זעט מען בהשגחה פרטית.

דער עולם הזה הגשמי איז אַ געמיש פון גינוניא של הקב"ה און גנת אגוז, און השי"ת גיט אַ בחירה חפשית צום מענשען, אַז דער מענש קען זיך אַליין אויסקלייבן אַ וועג אין לעבן.

אין מדרש אויף דעם פסוק אל גנת אגוז ירדתי, רעכענט מען אויס כמה מעלות טובות וועלכע זיינען פאַראַן אין אַן אגוז, ער האָט זייער אַ האַרטע שאָלעכץ אָבער ער האָט אַ גוטע יאָדרע, אויב אָפילו אַז די שאָלעכץ איז אומריין קען מען דאָס אַרומוואָשן און די יאָדרע איז אַלעמאָל ריין, און די אַלע מעלות טובות וועלכע זיינען געווען אויף די מעלות טובות וועלכע אידן האָבן.

דער מין פון דעם מדרש איז, אידן האָבן די מעלות וועלכע זיינען פאַראַן אין אַן אגוז און מיט דעם קען מען גוט מאַכן דעם אגוז וואָס איז בגימט־ריא חטא. מיט די שטאַרקע אידישע עקשנות אויף ניט אָנצונעמען קיינע היתרים און בדיעבד פשרות און מיט דעם אינערליכן נקודת היהדות קראָפט — וואָס דאָס איז די אידישע יאָדרע — מקיים זיין תורה ומצוות וואָס מיט דעם וואַשט מען אָפ פילע זינד.

די וועלט בעדאַרף האָבן טהרת האויר, איבער פערשידענע סיבות איז די לופט זייער פאַרגרעבט געוואָרן, שלעכטע לופט איז אַ מקור אויף אַלע געפערליכע מחלות ר"ל, מוז מען ריי־ניגן די לופט, און טהרת האויר איז נאָר דורך אותיות התורה, אַז וואו מען געפינט זיך אין גאַס, צי מען פאָרט מיט'ן סטריט־קאָר, מיט'ן באָס אָדער מיט'ן סאָבוועי אָדער אין אַן אייגענער קאָר, מען שטייט אין סטאָר אָדער אין אָפיס און אין יעדער פרייער צייט זאָל מען זאָגן אותיות שבתורה מיט דער כוונה ריין צו מאַכן דעם אויר, וואָס די אותיות שבתורה זיינען אַ שמירה כללית און אַ שמירה פרטית.

מחנה ישראל האָט בעזה"י, געמומען אויף זיך די טרחא צו אַרגאַניזירן אַ משניות בעל פה אָפטיילונג, האָט מפרסם געווען דעם צוועק פון אויס־לערנען אין פערלויף פון אַ יאָר אַ געוויסע צאָל פרקים משניות אויס־ווייניג, און חזר'ן די דאָזיקע פרקים אין יעדער צייט און אין יעדער פלאַץ — וואו מען מאָג על פי דין זאָגן

דברי תורה — צוליב דעם אויבנדער־מאַנטן צוועק.

צו מיין גרעסטער פרייד האָט מיר די מחנה ישראל הנהלה מודיע געווען דעם שטאַרק וואַרעמען אָפרוף אויף דעם פאַרשלאָג און מיט גרויס פער־געניגען בין איך זיך משתתף אין דער אסיפת מצוה פון דער הגרלה וואָס די מחנה ישראל האָט דורכגע־פירט אין דער משניות בעל פה אפ־טיילונג.

מחנה ישראל האָט היינט בעה"י דורכגעפירט אַ חלוקת השיתא סדרי משנה, דער חלוקת הש"ס משנה איז גאָר אַנדערש ווי דער געווייגליכער חלוקת הש"ס גמרא, וואָס מען לערנט אין בית מדרש און אין דערהיים, אָבער דער חלוקת השיתא סדרי משנה איז אַ ובלכתך בדרך־דיקער, די מש־נה'ס משניות וואָס מען וועט חזר'ן וואו מען וועט זיין, אין וואָס פאַר אַ פּלאַץ מען וועט זיין, וועט בעלייכטן די פאַרבינדונג פון ישראל מיט קודשא בריך הוא.

משנה איז אותיות נשמה, עס איז זייער שווער צו געפינען די וועריטער אויסצודריקן דעם גרעסטען תועלת בעזה"י אין דער שמירה כללית און שמירה פרטית — וואָס איצטער מער ווי אַלעמאָל בעדאַרפן מיר האָבן אַלע אידן מיט אונזערע פאַמיליעס — וואָס דער כסדר־דיגער חזר'ן משניות וועט בעזה"י ברענגען און עס פעלן אויס די וועריטער צו בעשרייבן דעם גרויסן נחת־רוח וואָס מען וועט פערשאַפן דעם בורא עולם ב"ה.

השי"ת זאָל משפיע זיין דעם כלל ישראל און יעדערן בפרט השפעת חיים אין חיים גשמים, אַז דער חיים זאָל זיין אַ חיים אמיתיים ע"פ התורה והמצוה, מען זאָל חזר'ן דעם משניות בעל פה אין יעדער צייט און טראַכטן די משנה'ס, וועט השי"ת היטן אונ־זער שיצן אונז און דעם כלל ישראל פון די שונאים מבית ומבחוץ. השי"ת זאָל אונז ערוועקן די הערצער בחסד וב־רחמים אַז מיר זאָלן תשובה טאָן און עס זאָלן פאַרלייכטערט ווערן די חבלי משיח און מיר זאָלן זיין פון די זוכים לקבל פני משיח צדקנו בקרוב ממש.

ער"ח תמוז

מאמר לפתיחת החגיגה דישיבת „תומכי תמימים"

צו אזא — נ"ה — וויכטיגער פאר־זאַמלונג, וואָס השי"ת האָט געגעבען דעם גורל חוגג צו זיין די 45־יאָהריגע תומכי תמימים חגיגה אויפ'ן אַמערי־קאַנער באָדען, וואלט זיכער פאסיג געווען איך זאל — אלס דער ערשטער מנהל פּועל פון ישיבת תומכי תמימים ליובאַוויטש — דערצאָהלען פאר אייך אייניגע פון די הויפט־שיחות הקדש, וואָס מיין רבי, מיין פאַטער, דער מייסד פון ישיבת תומכי תמימים, האָט באַהרט צו ריידען וועגען דעם ציל פון דער ישיבה און וואָס איז זיין באַגעהר און האַפענונג צו ערוואַרטען פון איהרע תלמידים.

אָבער די דיני התורה, וואָס נעהמען אַרום דעם חיי־האדם והנהגותיו, גי־בען גרויס אַרט אויף טרחא דצבורא

און כבוד הבריות בכלל און כבוד ת"ח ומחבבי מצוה בפרט, דערום קען איך זיך ניט ערלויבען צו נעהמען אזוי פיל צייט און אויך ניט צו באַרויבען די צייט פון די וויכטיגע רעדנערס, און וועל די, פון מיר־געוואָלטע, רייד מאַכען שריפטליך, און וועל זיך באַנוגענען מיט זאָגען עטליכע ווערטער אַלס אַ הזמנה און פּתיחה צו דער, בעזה"י, 45־יאָריגער תומכי תמימים חגיגה.

אין די תורות און סיפורים, וואָס מיין רבי און פאָטער, דער גרינדער פון די ישיבות „תומכי תמימים", וועלכע מיר האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען, בעזה"י, צו עהרען, האָט מיר איבערגעגעבען אין משך פון אי־בער פינף און צוואַנציג יאָהר, תרנ"ד — תר"פ, איז פאַראַן א תורה און א סיפור, וועלכען איך גיב דאָ איבער בוכשטעבליך, ווי ער איז בּיי מיר פאַרצייכענט אין יומן וועו איך האָב דאָס זוכה געווען צו הערען.

אין א געוויסען טאָג אין חודש שבט תרל"ט, וועו מיין פאָטער איז געווען אויף יחידות בּיי זיין פאָטער, הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, צווישען פארשי־דענע דברי תורה או ספורים, וואָס ער האָט איהם איבערגעגעבען, האָט דער זיידע איהם פאָלגענדען ספור און תורה איבערגעגעבען.

ח"י אלול תרי"א בין איך געווען בּיי מיין פאָטער — דער רבי דער צמח צדק — אויף יחידות. צווישען די דברי תורה און די ספורים, וועלכע ער האָט מיר איבערגעגעבען, איז געווען דאָס וואָס האָט פאסירט אין דעם זעלבען טאָג מיט פופציג יאָהר צוריק.

ח"י אלול תקס"א, צום אנהויב פון צווייטן חודש, וואָס דער זיידע — דער אַלטער רבי בעל התניא ושו"ע — האָט זיך באַזעצט אין ליאדי, האָט מען געלעגט א יסוד אויף דעם הויז פאר דער ישיבה, וואָס דער זיידע האָט אַריבערגעפיהרט פון ליאָזנע — וואו ער האָט פריהער געלעבט — קיין ליאדי.

בּיי דער שמחה זיינען געווען דער שווער — דער מיטעלער רבי — אלע קינדער, די גאנצע משפחה, הונדער־טער חסידים און די שטאָט. האָט דער זיידע געזאָגט:

ח"י אלול, תקל"א, האָט דער רבי — דער מעזריטשער מגיד — בּיי דער סעודת מצוה אונז געזאָגט די תורה, וואָס זיין רבי דער זיידע — דער בעש"ט — האָט געזאָגט ח"י אלול, תקט"ו.

כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו (ע"ז די"ט ע"ב). יעדער איד האָט זיינע נכסים. קאָפּ און הארץ, שכל און מדות — דאָס זיינען די נכסים פון א אידען. דער וואָס איז א עוסק בתורה, ניט נאָר א לומד תורה, זיינען זיינע נכסים מצליח. אברהם אבינו איז געווען א למדן און א ירא אלקים, קיים כל התורה עד שלא ניתנה, אָבער דעם איביגען כריתת ברית וואָס הקב"ה האָט כורת ברית געווען מיט אברהם אבינו לדורותיו עד סוף כל הדורות איז פאר דעם וואָס מצא את לבבו נאמן. די ערנסטקייט פון האר־צען, די תמימות מיט דער פשטות און די אמונה פשוטה, דאָס זיינען די אידישע נכסים און וועו מען איז עוסק בתורה נכסיו מצליחין לו.

עס שטעהט: זכרו תורת משה עבדי וגו'. פרעגט דער מיכלתא: עס איז דאָך תורת ה' תמימה. נאָר ווייל משה האָט זיך מוסר נפש געווען אויף מקבל זיין די תורה, דערפאר האָט השי"ת געזאָגט זכרו תורת משה.

דער בעש"ט, דער מגיד, דער אל־טער רבי, די אלע נשיאי חב"ד — יעדער אין זיין דור האָבען ניט נאָר געלערנט חסידים די תורת החסידות, נאָר האָבען זיך מוסר נפש געווען אויף איינווּאָרצלען די תורה און מצות, יר־את שמים און אהבת ישראל אין די אידישע הערצער.

דער ירושלמי זאָגט אויף דעם פסוק: אך בצלם יתהלך איש, האומר שמועה בשם אומרו, יראה כאלו בעל השמועה עומד כנגדו.

דער מאמר פון מורינו הבעש"ט און דער ספור ווי דער מאמר איז איבער־געגעבען מרבי לרבי, וואָס איך האָב איצט איבערגעגעבען, איז דאָס א הזמנה, וואָס מיר זיינען מזמין דעם בעש"ט, דעם מעזריטשער מגיד און אַלע נשיאי חב"ד, אַז זיי זאָלען זיך משתתף זיין אין דער שמחת החגיגה פון ישיבות תומכי תמימים, וואָס עס איז געשאַפען געוואָרען מיט זייער הייליגען כח און פירט זיך אין זייער גייסט, מיט זייער זכות. די גרויסע, גוטע תורה־אַרבייט, וואָס איז געטאָן געוואָרען במשך פון 45 יאָר, איז דאָס זייער הייליגע קראפט און אלע לויב־ווערטער איז נאָר אויף זייער גרויסען זכות.

אין נאָמען פון דעם בעש"ט, דעם מעזריטשער מגיד און אלע נשיאי חב"ד גיב איך איבער זייער ברכה צו די אלע תלמידים פון די ישיבות תומכי תמימים מיט די ראשי ישיבות, משפיעים און מנהלים, וואָס זיינען אין אלע לענדער וואָס מעבר לים און דא אין לאָנד, זייער ברכה צו די אַלע מנדבים, און מיט זייער ברכה עפענען איך דעם חגיגה־קאָמפּלעקס פון מרכז ישיבות תומכי תמימים*).

אין דעם מאָמענט וואָס ברוך השם אלקינו ואלקי אבותינו שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה לשמוח בשמחת התורה ביראת שמים, אנטייל נעהמען אין דער חגיגה פון די 45 יאָהר זינט די תורה ועבודה לייכטיגע טעג, ט"ו און ח"י אלול, וואָס מיין רבי, מיין פאָטער, האָט געגרינדעט די הייליגע ישיבה תומכי תמימים.

נאָך 45 יאָר פאַרשידענע, גוטע און שוועָרע, איבערלעבונגען אין דער התעסקות פון הרבצת התורה און עבו־דת הכלל ארבייט, וואָס מאנכע פון זיי און באַוונדערס די לעצטע צוואנציג יאָהר, זינט איך בין געבליבען א יתום און כמעט א הילפלאָזער פון חברים טובים צו פיהרען די התעסקות פון הרבצת התורה און עבודת הכלל אויף די זעלבע פרינציפיעלע יסודות, וואָס מיין פאָטער און ר' חיים בריסקער האָבען געפיהרט — האָבען מיר קער־פערליך צובראָכען, שטעהען ביי מיר — ב"ה — אין זכרון אַלע פאַסירונגען דייטליך קלאָהר, און וועָן איך לייגן מיינע פארצייכנונגען, איבערלעב איך די אלע פאסירונגען פון בימים ההם

*) די דברי תורה און סיפורי מעשיות וואָס קומען וויטער, זיינען דער המשך פון מאמר הפתיחה, און די איבעריקע איז דאָס וואָס כ"ק אדמו"ר האָט מבטיח געווען אין דעם מאמר הפתיחה צו געבן בכתב. — רעד.

למקומותיהם כפי עניניהם בזמן הזה.

מיין פאטער, דער מייסד פון תומכי תמימים, האט מייסד געווען די ישיבה תומכי תמימים מיט א סדר מסודר אויף א יסוד מוסד פון די אורים ותומים שמאירים את הדברים ומתמימים את דבריהם.

בחסד השי"ת האף איך, אז איך וועל אי"ה פארענטליכען א טייל פון מיינע פארצייכענונגען, וועלכע איך האב אנגעהויבען אין יאהר תרנ"ב, בהנוגע צו דער התיסדות און הנהגה פון ישיבת תומכי תמימים בכלל און די נאומי קדש פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ביום הראשון ט"ו אלול, דער יום ההתיסדות פון ישיבת תומכי תמימים און ביום הר־ביעי ח"י אלול, דער יום ההתחלה בנגלה ובדא"ח, וועט מען ערשט דאן האבען א באגריף וואס די ישיבה תומכי תמימים מיינט, הן בדרך פרט אלס ישיבה און בהנוגע לכלל ישראל בכל מרחבי עולם ומלואו.

פאר מיינע אויגען שטעהט דער מחזה הקדוש פון דער כנסי' הקדושה ביי דער פתיחה. איך זעה דעם היילי־גען פנים מאירות ומסבירות פון מיין הייליגען פאטער; אין מיינע אויערען קליגגען די הייליגע ווערטער, וואס דער פאטער האט געזאגט נאך דעם מאמר חסידות, וועלכען ער האט דאן געזאגט — אין דעם ענין פון אור שנברא ביום הראשון הי' אדה"ר מביט בו מסוף העולם עד סופו.

„יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידינו, ביום הרביעי למעשה בראשית אז נתלו המאורות. היינט איז ח"י אלול, דער הייליגער טאג, וואס מיט הונדערט ניין און נייניציג יאהר פרי־הער איז געבוירען געווארען דער בעש"ט. מיט דער התחלה אין דער ישיבה, וואס לעת עתה האב איך נאך ניט קיין נאמען ווי אנצורופען זיי, צינד איך אן דעם נר תמיד פון די מאורות, וואס דער בעש"ט און די רביים האבען אונז מנחיל געווען, אז עס זאל מקוים ווערען די הבטחה פון יפוצו מעינותיך חוצה און ביאת משיח צדקנו."

אין דעם משך פון דריי יאהר האט הד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פיל מאל געריידט צו די משפיעים, משגיחים און דעם מנהל פועל, געגעבען געווייסע הוראות כלליות און פרטיות אין דער הנהגת הישיבה והתלמידים און אין געווייסע זמנים אויך געריידט צו די תלמידים זעלבסט.

שמחת תורה תרס"א אין אוועגד, צו קידוש פאר הקפות, האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געריידט א ביאור רחב, מיט כמה סיפורים פון די זקני החסי־דים, אויף די ענינים וואס ער האט געשריבען אין קונטרס התפלה, וואס וואס במשך דעם יאהר תר"ס איז דער קונטרס געלערנט געווארען ברבים אין הונדערטער ערטער במדינה און חוץ למדינה.

אין דער שיחה האט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק באזונדערס אפגע־שטעלט אויף מנהג החסידים צו זינגען אין דאוונען, אמאל א שמחה ניגון, אמאל א מרירות ניגון, אמאל א רצוא ניגון, אמאל א שוב ניגון, אמאל א כלות הנפש ניגון און אמאל א אהבה בתענוגים ניגון, און אלע ניגונים זיי־נען מיט דער חב"ד התישבות'דיגער

התלהבות, מיט דבקות און געגועים צו העכער.

דאָס זינגען אין דאוונען הויבט זיך אָן פון משה רבינו. עס שטייט אַז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת, אָט די שירה האָט משה רבינו געזונגען עם בני ישראל צוזאמען, און אין דאוונען האָט משה אליין געזונגען. משה רבינו איז געווען א חב"ד'ניק. משה איז די דרגא פון חכמה, אין די שלימות פון חכמה איז דורך בינה ודעת, וואָס זיינען כלולות בחכ', און זיי — בינה ודעת — זיינען משלים את החכמה, די אותיות ו"ד, וועלכע זיינען דער מילוי פון אות י' און זיינען משלים דעם אות י'. י' איז חכמה. משה רבינו, וואָס מדריגתו איז חכמה דאצי' במילואה, איז ער אָ חב"ד'ניק, און א חב"ד'ניק זינגט אין דאוונען.

דער רבי — דער אלטער רבי — האָט מייסד געווען די דרכי החסידות על בסיס נאמן. נגינה בכלל, און אין דאוונען בפרט, איז איינע פון די דרכי החסידים.

ר' משה ווילענקער און ר' פנחס רייזעס, וועלכע זיינען געווען פון דעם רבי'נס ערשטע חדרים מחונכים, האָבען דערצאהלט, אַז גאָר אין אָנהויב, נאָכ'ן פאָרהערען אין לערנען, האָט זיי דער רבי געשיקט צו משה זלמן דעם פעלדמאָן זיי זאָלען זיך אויסלערנען ניגונים.

משה זלמן איז געווען א איד אין די מיטעלע יאָהרען, אָ איד אָ למדן, און האָט זיך עוסק געווען אין חסידות, און אָ גרויסער שווייגער. ער איז געווען א שטאַרקער מגנן. ימים נוראים און ימים טובים איז ער געווען א בעל תפלה ביים רבי'ן, און דאָס רוב זומער־טעג פלעגט ער נעהמען א ספר און אוועקגעהן מחוץ לעיר אין פעלד לערנען און זינגען. זיין נגינה איז געווען א שם דבר אין דער גאנצער סביבה, אויך זיין הנהגה פון ליב האָבען דאָס פעלד איז געווען מפורסם. האָט מען איהם א נאָמען געגעבען משה זלמן דער פעלדמאן.

איינמאָל — דערצעהלען החסידים ר' משה ווילענקער און ר' פנחס רייזעס — איז דער רבי אָריין אין קליינעם בית המדרש, וואו זיי און נאָך יונגע לייט האָבען געלערנט און האָט זיך אוקגעזעצט נעבען טיש, האָט זיך אָנגעשפאָרט אויף די הענט אין דבקות א משך זמן. וועו ער האָט זיך אויפגעכאָפט פון די דבקות, האָט ער געלערנט בעל פה די פאָלגענדע משנה.

„במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה, זמן התפלה איז דער שבת פון יום החול, במה בהמה יוצאה — דורך וואָס פאָר אָ עבודה אין דאָוונען קען מען ארויספיהרען דעם נפש הבהמית. אין נפש הבהמית זיינען פאראן מדרי־גות גמל, נאקה, חמור, סוס. — יעדער דרגא פון נפש הבהמית האָט א באָזונ־דער סדר עבודה. אבער די עבודה כללית איז, אז כל בעלי השיר יוצאים ונמשכים בשיר. שיר איז אָ טבעת, וואו מען בינדט צו דעם חבל, יוצאים בשיר ונמשכים בשיר איז רצוא ושוב. דער שיר וזמרה אין דאוונען איז א סגולה עצמית, הן אויף ארויספיהרען דעם נפש הבהמית און מברר זיין

הטוב שבו און הן מעורר זיין די כוונה פנימית."

מיט דער תורה האָט דער רבי קובע געווען ביי חסידים עבודה שבלב, מעורר געווען דעם כח הנגינה און געגעבען א כח חסידים אז דער קול הנגינה זאָל מעורר זיין את הכוונה.

און דאָס איז דער יתרון אין תפלה אויף תורה. לערנען חסידות קענען פיעל, וואָרום עס זיינען פאראן ענינים אין חסידות, וואָס פיעלע קענען פאר־שטעהן, אָבער ניט אלע קענען פאר־שטעהן, אָבער דאוונען א חסידישען דאוונען קענען אלע, ניט נאָר פיעלע, נאָר אלע.

דאוונען איז במקום התמידין, וואָס עס איז דאָך ידוע, אז רזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס. א חסידישער דאוונען פון א פשוט'ן קבלת עול חסיד איז עולה עד רזא דאין סוף. חסידים באָדאָרפען זיך מתאמץ זיין אין דער עבודה פון תפלה, און אלקי אבותינו רבותינו הק' יהי' בעזרם.

די שיחה הקדושה האָט געדויערט, מיט געווייסע ניט גרויסע הפסקות, אייניגע שעה. ערשט דריי אזייגער ביינאַכט איז מען געגאַנגען צו הקפות, און נאָך פינף אזייגער — מיט'ן גרוי־סען טאָג — האָט מען מסיים געווען די נאכט הקפות.

אין ליובאוויטש איז געווען דער סדר, אז נאָכ'ן מאמר חסידות וואָס מען האָט געהערט שמע"צ פלעגט מען דאוונען מעריב און מאכען קידוש, טוען זיין פון סעודת יו"ט און געהן צום פאָר־הקפות־פאָרבריינגען.

צום בייטאָגיגען קידוש האָט כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזעדט איבער די הנהגות פון א חסיד בינו לבין עצמו ובינו לבין חברו, זאָגענדיג אז נאָך דעם ווי מען האָט בעזה"י ארויסגע־געבען א קונטרס התפלה האָט מען באדארפט ארויסגעבען אויך א קונטרס האכילה והשינה, א קונטרס ההנהגה בינו לבין עצמו ובינו לבין חברו.

בסעודת שמחת־תורה, וועלכע איז געווען אין גרויסען זאל, האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזעדט צוויי מאָל.

דעם ערשטען מאָל איז שיחתו הקדושה געווען וועגען דער מעלה פון א קבלת עול פשוט'ן עבודה חסיד, האָט מצייר געווען בארוכה דעם מהות און הנהגה אין אלע ענינים, הן בין אדם למקום, הן בין אדם לחברו און הן בין אדם לעצמו פון א פשוט'ן עבודה חסיד און האָט מסיים געווען: ע"ד ווי העגדיל ע"ה.

ר' חנוך העגדיל, אָט דער ר' העגדיל קרייעט שוין אין ג"ע העליון. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האָט דערצעהלט בארוכה וואָס מיט רח"ה נ"ע האָט פאסירט מזמן הקבורה ביז דעם שמחת תורה.

בתוך הדברים האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט: משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש און געווענליך איז ניין־צען חדשים, וואָס ע"פ דרך הרגיל איז דאָס דער גרעסטער משך הזמן, און שומרי תורה ומצות אפילו בדרך הפשוט פאָרטיגען זיך אפ מיט דעם משפט בגיהנם אין פיר־פינף חדשים.

יחוס איז אין דער וועלט, וואָס זי איז עלמא דשיקרא אויך א דבר, אין עולם האמת איז יחוס גאָר־גאָר א גרוי־

סער ענין. די גמרא אין עירובין דף י"ט ע"א דערצעהלט אונז וועגען דעם ענין המשפט בגיהנם און ווי אברהם אבינו איז מציל אפילו די פושעי ישראל, וואס זיינען מלאים מצות כרמון, ובפרט שומרי תורה ומצות.

דער יחוס פון אברהם אבינו און שארי האבות איז א יחוס כללי, פאראן די וואס האבען יחוס פרטי, אט די וואס האבען אבות ואבי אבות צדיקים. אויך חסידים מקושרים, וועז זיי קומען אויפ'ן עולם האמת, איז די ערשטע בקשה: זייט מודיע מיין רבי'ן.

עס זיינען פאראן אזעלכע, וואס פטר'ן דעם גאנצען גיהנם משפט אין א חודש און נאכדעם הויבט זיך אן דער סדר העליות פון וקדושים בכל יום יהללוך סלה, די עליית הנשמה בעילוי אחר עילוי, אבער הענדיל האט מעהר ניט ווי א שמעק געטאן דעם גיהנם. זיינע טרערען אין דאונען, זיינע הארציגע קאפיטלעך תהלים, זיין אמת'ע אהבת ישראל על דרך החסידות, זיין מס"נ און מדות טובות אין מקרב זיין יונגע לייט צו דרכי החסידות האבען איהם מציל געווען מיסורי גיהנם און הויבען איהם מדרגא לדרגא בעילוי אחר עילוי.

די צווייטע שיחה קדושה איז געווען צו די תמימים.

בעפאר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט אנגעהויבען זיין שיחה צו די תמימים, האט ער זיך געווענדעט צו מיר מיט די הייליגע ווערטער:

„היינטיגען ערב ר"ה איז געווארען דריי יאהר פון ערב ר"ה תרנ"ח, קומענדיג פון אהל, וועז איך האב דיר איבערגעגעבען די פיהרונג פון דער ישיבה תומכי תמימים און האב דיר געמאכט פאר דעם מנהל פועל הן אין רוחניות און הן אין גשמיות פון דער ישיבה תומכי תמימים.

„דער עם ישראל, איז דער ארץ חפץ פון הקב"ה. אין דעם ארץ חפץ האט השי"ת אריינגעגעבען דעם כח הצמיחה פון די גילויי אורות תורה ומצות ועבודה שבלב, א ישיבה היסט דער כרם ה', דאס איז דער גארטען וואו עס וואקסען די אילנות וואס גיבן פירות.

„דער דין פון א כרם איז, אז מען דארף ניט נהנה זיין פון די פירות, ווען מען זיינען אויסגעוואקסען אין די ערשטע דריי יאהר. די פירות פון די ערשטע דריי יאהר, ווי גוט זיי זאלען ניט זיין, זיינען ערלה און זיינען אסורים בהנאה. די פירות פון דעם פערטען יאהר זיינען רבעי, די פירות זיינען מותר בהנאה, נאר מען דארף זיי פודה זיין.

„דער כרם ה' פון דער ישיבה תומכי תמימים איז אלע געווארען ב"ה דריי יאר. במשך פון די דריי יאר זיינען אויסגעוואקסען אהן עין הרע גוטע פירות, אבער ווי גוט זיי זאלען ניט זיין, זיינען זיי ערלה פירות וואס זיינען אסורים בהנאה, מען קען פון זיי קיין הנאה ניט האבען. עס איז גוטע פירות, מען האט פיעל געלערנט נגלה און מען קען גוט לערנען. אין די ליטווישע ישיבות וואלט מען אויף זיי זאגען ווילדע שבחים, עילוים, גרויסע ת"ח, גאונים. מען האט געלערנט חסידות און מען פארשטייט חסידות. עס זיינען אויך פאראן אזעלכע, וואס זיינען זיך

עוסק אין עבודה שבלב, עס זיינען גאַנץ גוטע פֿירות, אָבער עס זיינען ערלה פֿירות, עס שמעקט מיט גאוה און גסות הרוח און, ועל כלם, החזקת טובה לעצמו.

„דער דין איז, אז די פֿירות פון די ג' שנות ערלה זיינען אסורים לעולם אפילו נאָך די דריי ערלה יאָהרען און עס העלפט ניט קיין אויסלייזען, ווי דאָס איז מיט די פֿירות פון פערטען יאָהר. די גאוה און גסות הרוח, אויך די החזקת טובה לעצמו וואָס עס קומט פון לימוד התורה און התעסקות אין עבודה שבלב, דאָס איז ערלת הלב, וואָס דאָס קען מען ניט פֿודה זיין, ד. ה. מטהר אָדער מכשיר זיין מיט איזה טעם שיהי'. די פֿירות וואָס אין זיי איז פֿאראן ערלת הלב איז ווי גוט זיי זאָלען ניט זיין, זיינען זיי אסורים בהנאה לעולם.

„ערלה פֿירות האָבען ניט קיין אנדער תקנה ווי ביטול און העברה מן העולם, דער ביטול והעברה איז דורך תקון חצות וואָס דמעות מכבסות ווי דער עלטער־זיידע, דער מיטעלער רבי, איז מבאר די ענינים פון חומת בת ציון הורידי כנחל דמעה און היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה, אין זיין ספר דרך חיים.

„איצטער געהט דער פערטער יאָהר אין דעם כרם ה' ישיבת תומכי תמימים. די פֿירות פון דעם פערטען יאָהר איז בזמן הבית האָט מען באדארפט מעלה זיין קיין ירושלים; בזמן הגלות באָדאַרף מען די פֿירות פֿודה זיין און די מטבע, מיט וועלכער מען איז פֿודה די פֿירות רבעי, באדארף מען אריין־ווארפען אין ים אָדער צורייבען און די צוריבענע ברעקלעך צושפרייטען.

„פֿירות רבעי זיינען מותר בהנאה, אָבער מיט איינס פון די צוויי תנאים: א) מעלה זיין לירושלים, ירושלים הייסט יראה שלום. ב) פֿודה זיין די פֿירות און די מטבע פון דעם פֿדיון מבטל זיין ביטול גמור".

בשעת דער פאָטער האָט געערעדט וועגען דעם ענין פֿירות ערלה האָבען כמה פון די תלמידים שטאַרק געווויינט, עס האָבען זיך געגאָסען תשובה טרערען, וואָס דאָס האָט געמאכט א שטאַרקען רושם אויף די אלע, וואָס זיינען בייגעווען.

א באָזונדערס שטאַרקען רושם האָבען געמאכט די דברי קדשו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

„איך בין מובטח. עס איז פאָראַן בטוח און מובטח, איך רעכען אַז אלע ווייסען דעם חילוק פון בטוח ביז מובטח. איך בין מובטח, אז די תלמידים פון תומכי תמימים וואו זיי וועלען זיין — און זיין וועלען זיי בארבע פינות העולם — וועלען זיי מיט מסירת נפש דורכפיהרען די כוונה העליונה פון נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים.

„מנהל פועל — זאָגט מיר דער פאָטער — שטעל אויס די תומכי תמימים צבא, איך וויל מיט זיי טרינקען לחיים אויף דעם כריתות ברית פון עבודה."

וועז איך האָב די תמימים אויסגע־שטעלט בראש מיט די משפיעים ומשגי־חים, האָט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געשטעלט און געזאָגט:

„איך מאָך מיט איך, די תלמידים

פון ישיבת תומכי תמימים, וואס לערנען איצטער אין אלע מערכות פון דער ישיבה און מיט אלע תלמידים וואס וועלען לערנען במשך הזמן והזמנים, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה, מאך איך א כריתות ברית השתתפות אויף עבודה, עבודה במסירת נפש, אויף תורה ביראת שמים און עבודה שבלב, אהן ויתורים און אהן פשרות, יקוב הדין את ההר, יקוב הדין דצמצום הראשון את ההר של העלמות והסתרים, יקוב הדין של פמליא של מעלה את ההר פון די חברה מפיצי השכלה.

„הקב"ה בורא רפואה קודם למכה, הקב"ה האט מקדים געווען די רפואה פון דער התיסדות ישיבת תומכי תמימים פאר דער מכה פון די מלמדים, וואס חברה מפיצי השכלה גיט ארויס. איך בין מובטח, אז תומכי תמימים וועט איבערלעבען די מפיצי השכלה, און די כפירה אין תורה ומצוות, וואס די חברה מפיצי השכלה מאכען, וועלען די תלמידי התמימים מתקן זיין."

נאכדעם האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געהייסען מכריז זיין מען זאל זיך מכין זיין זינגען דעם אלטען רבי'נס ניגון — ד' בבות — ווי מען האט גערעדט (אין פאר־הקפות שיחה) אז א ניגון איז מרומם ומקשר ובפרט דער ניגון, וואס ער איז מכוון נגד ד' אותיות פון שם הוי' און נגד ד' עולמות אבי"ע הפרטים און אויך נגד ד' עולמות אבי"ע הכללים.

„דער זיידע, דער רבי צמח צדק, האט געזאגט אויף דעם ניגון: כל האומר שמועה בשם אומרו יראה כאלו בעל השמועה עומד כנגדו.

„מיין רבי, מיין פאטער — הוד כ"ק אאמו"ר מהור"ש זצוקללה"ה גבג"מ זי"ע — האט געזאגט, אז בעת מען זינגט דעם אלטן רבי'נס ניגון — ד' בבות — איז א זמן מוכשר אויף תשובה, ווייל דעמאלט איז א עת רצון למעלה, און וואס א עת רצון איז ווייסען חסידים, הגם אין זמני עת רצון זיינען דאך פארהאן דרגות, אבער הצד השוה שבהן אז עס איז א עת רצון".

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט אנגעהויבען זינגען דעם אלטען רבי'נס פיער־פעל־ניגון און אלע האבען נאכגעזונגען מיט גרויס התלהבות, התעוררות, אהן התפעלות חיצוניות. יעדער איינער איז געווען פארנומען מיט זיך, מיט זיין עבר, הוה ועתיד. דער גרויסער זאל איז פארוואנדעלט געווארן אין א יום־כפור'דיגער ונתנה תוקף שטימונג.

נאכ'ן ניגון האט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק א קעהר געטאן צו די תלמידים התמימים און געזאגט:

„תמימים!

„כל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט כריתות לאשתו."

לכבוד דער 45־יאהריגער חגיגה גיב איך ארויס דעם מאמר, ווי איך האב איהם פארשריבען (זעה זייט 141).

די שיחה הקדושה האט געדויערט — מיט קליינע הפסקות — בערך קרוב צו דריי שעה. עס איז שוין געווען קרוב צו צעהן אזייגער אוועקנט. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געבענשט און האט מיר איבערגעגעבען דעם כוס

של ברכה, אז ביים פאַרבריינגען זאָל מען יעדען געבען צו פאַרזוכען פון כוס של ברכת המזון.

מיט דעם באַוואוסטען ניגון כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון האָבען מיר אין דער גאַנצער עולם באגלייט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צו זיין דירה. נאָכדעם האָבען מיר זיך אומגעקערט אין גרויסען זאל, געדאַוונט מעריב, געמאַכט הבדלה און געזונגען חזר'ן די שיחות קדש, וואָס מיר האָבען זוכה געווען צו הערען במשך פון שמחת תורה.

אין יענער צייט איז געווען איינער, אפילו פון די גאָר יונגע תלמידים, אברהם דוד קלימאוויטשער האָט ער געהייסען. ער איז געווען אַ גרויסער תפסן און אַ בור סוד שאינו מאבד טפה. נאָך אידער ער האָט נאָך געהאט אפילו די ערשטע יסודות וידיעות פון חסידות, האָט ער שוין אָנגעהויבען צו חזר'ן די מאמרים, וואָס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט זאָגען מדי שבת בשבתו און האָט געשריבען הנחות אויף די מאמרים, און דאָס איז אלץ מצד זיין אויסערגעווינלעכן גרויסען כשרון התפיסה. במשך הזמן איז ער געווען צווישען די גרעסטע מצויינים צווישען תלמידי התמימים.

במשך פון דער נאָכט האָבען מיר א חלק גדול פון דער שיחת הקדש איבערגע'חזר'ט און במשך היום פון אסרו חג האָבען מיר שוין געהאט איבערגע'חזר'ט אלע שיחות.

די שיחה הקדושה כל היוצא למלחמת בית דוד איז געווען א וועגווייזער אין עבודה פאַר יענעם דור תלמידים פון ישיבת תומכי תמימים, וואָס האָט בעזה"י געבראַכט די גוט־געוואונשענע פירות, הן אין לימוד הנגלה און הן אין עבודה שבלב פון הנהגות טובות.

במשך פון 45 יאָהר האָט דער נר תמיד פון מאורות הבעש"ט נ"ע — די ישיבה תומכי תמימים — געמאַכט פאַרשידענע מסעות אין פאַרשידענע מדינות, און אין יעדער מדינה האָט די ישיבה תומכי תמימים פאַרזייט די זרעוני גינה פון דעם כרם ה', לויט דעם יסוד היסודות פון דעם מייסד הישיבה, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

דעם יאָהר תרס"ג — פינף יאָהר נאָך דער התיסדות ישיבת תומכי תמימים — איז צו פארצייכענען אלס דער ערשטער יאָהר, וואָס די תלמידי תו"ת פיהרען שוין געוויסע הרבצת התורה ביראת שמים ארבייט אין פאַרשידענע שטעדט און שטעדטלעך, אן רוחה של ישיבת תו"ת הויבט אָן ארומנעהמען מעהרערע תורה־צענטערס. תלמידי תומכי תמימים, וואָס קומען אין א פאמיליען־לעבען אין באַזעצען זיך אין פאַרשידענע ערטער, פארנעהמען דעם חינוך אין זייערע הענט.

עס איז אונמעגליך אפילו בקיצור דקיצור איבערצוגעבען דעם תולדות דברי הימים פון ישיבת תו"ת און די אופני עבודה אויף דעם חינוך געביט, אויך אויף דעם הרבצת התורה געביט פון די תלמידי ישיבת תומכי תמימים.

עס איז געזונג צו דערמאָהנען וואָס הגאונים דער חפץ חיים און הגרח"ע זצ"ל האָבען געזאָגט, אז די תלמידי ישיבת תו"ת האָבען און גיבען א רוח חיים אין אלע ישיבות.

דעם כריתות ברית אויף עבודה און הרבצת התורה ביראת שמים אהן ויתורים און אהן פשרות, נאר מיט מסירות נפש, וואס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט כורת געווען מיט די תלמידי התמימים שמחת תורה, תרס"א, האבען זיי — די תלמידים — דורכגע־ פיהרט און פיהרען דורך פון דער צייט וואס די יעווסעקציע האט אנגעהויבען רודף זיין דעם דת ישראל, עד היום הזה.

עס איז אונמעגליך צו באשרייבען מיין איבערלעבונג, ווען איך האב זיך געמוטט מיט זיי קערפערליך שיידען און לאזען דעם עדת החסידים און וואנדערען אין אנדערע מדינות.

איך קען לעת עתה ניט פארעפענט־ ליכען מיינע שריפטען איבער מיינע נשמה - איבערלעבונגען, פארלאזענדיג דעם עדת החסידים און תלמידי התמי־ מים אין רוסלאנד; אויך די איבער־ לעבונגען פארלאזענדיג עדת החסידים ותלמידי התמימים אין פוילען.

זייענדיג מיט 12 יאהר צוריק אויף א באזוך דא אין לאנד און וויסענדיג די מעלות און חסרונות פון דער אי־ דישער — אפילו די פרומע — הנהגה אין לאנד, וואו א טייל רבנים און שוחטים, מלמדים און בני־תורה שע־ מען זיך מיט דער בארד און פיאות, ישיבות און אוניווערזיטעטען צוזאמען, תלמוד תורה'ס מיט מנהלים און מלמדים מחללי שבת און וועלכע לייגען קיין תפילין ניט, אפיקורסים, וואס זוכען עוקר צו זיין די אמונה בה' ובתורתו ביי די קינדער, און די עלטערע רבנים, וועלכע זיינען יראי אלקים בנוסח אירגאפע, קענען בעזה"י העלפען אין געוויסע ענינים, אבער ליידער זיינען זיי אין א שטארקען יאוש און גלויבען ניט, אז זיי קענען מתקן זיין. בין איך באמת געווען פארצווייפעלט וואס צו טאן, און וואכען לאנג האב איך ניט געקענט באשליסען צו פאהרען אהער אין לאנד.

כמעט מיט דער לעצטער נארמאל־ קורסירענדיגער שיף האב איך באשלאס־ סען צו פאהרען אהער, וויסענדיג פאראויס די שווערע הרבצת התורה ביראת שמים ארבייט, וואס עס שטעהט מיר פאר. מיין האפענונג איז גע־ ווען, און זי איז, אויף דעם כריתות ברית השתתפות, וואס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט מיט מיר און מיט די תמימים געמאכט שמחת תורה, תרס"א, אויף עבודה בהרבצת תורה ביראת שמים מיט מסירות נפש.

קומענדיג אהער ניין טעג אין אדר שני, ת"ש, האב איך גלייך געזומען מאכען געוויסע הכנות אויף אנצוצינדען דעם נר תמד פון מאורות הבעש"ט, מייסד צו זיין די ישיבה תו"ת דא אין לאנד און, ת"ל, א יישר כח און ברכה מיוחדת לחתני הרב ר"ש שי' גוראר' און אייגצעלנע מאנ"ש שי' וואס האבען איהם מיטגעהאלפען, איז ב"ה בשעה טובה ומוצלחת געגרינדעט געווארען דא אין לאנד די ישיבה תומכי תמימים מיט דער התחלה טובה פון די תלמידי אמעריקא, וואס האבען געלערנט אין דער ישיבה תומכי תמימים אין אטוואצק.

די אלע אנ"ש וחובבי תורה, וואס האבען בעזה"י מיר מיטגעהאלפען און העלפען מיט, הן אין דער פדיון שבוים ארבייט און הן אין דער הרבצת תורה

ביראת שמים ארבייט, ברוכים יהיו, פארנעהמען אין מיין ספר הזכרונות גאָר אַ חשוב'ען אָרט וברכות יחולו על ראשם. אויך די וואָס האָבען מיר געשטערט און שטערען, הן אין דער פּדיון שבוים ארבייט און הן אין דער הרבצת תורה ארבייט, צי בגלוי צי בסתר מיט פארשידענע קליין־פּאָלי־טישע — אָבער גרויס שקר'נישע און אחד בפה ואחד בלב־דריידלעך — פארנעהמען אין מיין ספר הזכרונות א גאנץ ברייטען אָרט. לידער איז דער עמוד הקלון אין מיין ספר הזכרונות פאר דעם משך זמן, וואָס השי"ת האָט מיך געבראַכט אַהער, צו אַ גרויסער. השי"ת זאָל זיי העלפען אועקשטעלען זיך בקרן אורה פון תורה ביראת שמים, דאָן וועלען זיי בעזה"י איבער־געשריבען ווערען פון עמוד הקלון אויפ'ן עמוד האור.

לויט די דיני התורה דארפען די ג' שני ערלה ניט זיין קיין פּולע דריי יאָהר מיום ליום, נאָר דאָס איז לפי חשבון שנות הבריאה אז עטליכע חדשים פון דעם ערשטען יאָהר און עטליכע חדשים פון דעם דריטען יאָהר איז דאָס געראָטענע פאר דריי יאָהר, וואָס די פּירות פון די דריי יאָהר זיינען ערלה פּירות, און נאָכדעם הויבט זיך אָן נטע רבעי־פּירות, וואָס זיינען מותר בהנאה, מיט איינעם פון די צוויי תנאים: א) מעלין לירושלים. ב) פּודין והמטבע ישליכנה לים או ישחקנה ויפּזרנה לרוח.

ווי עס איז פריער געזאָגט געווארען אין דער שיחה הקדושה של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק וואָס די פּירות פון ג' שני ערלה זיינען און וואָס די עלי' לירושלים און דער פּדיון פון פּירות רבעי מיינט.

מיט דעם נר תמיד מאורות הבעש"ט ישיבת תו"ת דאָ אין לאנד זיינען מיר בחסדי א־ל עליון אין דעם רבעי יאָהר, וואָס די פּירות זיינען ב"ה עולה לירושלים. עס איז תורה ויראת שמים און מיט דער 45־יאָהרי־גער חגיגה פון תומכי תמימים זיינען מיר אויך חוגג די חגיגת מרכז ישיבת תומכי תמימים וסניפי' אחי תמימים אין אמעריקא און קענעדע.

בס"ד

מאמר אחד, משיחותיו הקדושות של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נכצ"ם זי"ע

אשר הואיל לשוחח עם התמימים בסעודת שמחת תורה בשנת תרס"א באולם הגדול הנקרא „זאָל הגדול", במלאת שלש שנים להתיסדות ישיבת תומכי־תמימים.

כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו (שבת נו, א). בית דוד איז דער גילוי פון משיח בן דוד, ווי עס איז ידוע פון דער עליית הנשמה, וואָס דער בעש"ט נ"ע האָט געהאט און איז געווען אין היכל המשיח און געפרעגט אימתי קאתי מר, האָט איהם משיח געענטפערט: לכשיפוצו מעינותיך חוצה, אז די מעינות פון בעש"ט'ס תורות און דרכי עבודה וועלן זיך פארשפרייטען אויף דער וועלט, דעמאָלט איז אָתי. אָפען געוועדט, דער

ביאת המשיח איז אין א געוויסער מאָס תלוי אין דעם יפוצו מעיינותיך חוצה, און דער יפוצו מעינותיך חוצה וועט בריינגען ביאת המשיח, וואָס דאָס איז דער בית דוד, דער גילוי אור פון משיח בן דוד.

דער בית דוד האָט אָבער מלחמות, הגם אז ורוח אלקים מרחפת על פני המים זה רוחו של משיח, וואָס אין דער כוונת הבריאה איז געווען אז די הנהגה אין גשמי' העולם זאָל זיין ברוחו של משיח, אָבער דורך דעם חטא עץ הדעת און דעם חטא הדורות שהיו מכעיסין לפניו ית', באדארף זיין דער תקון העולם ע"י עבודה און בגמר הבירורים, וועט דער יפוצו מעינותיך חוצה זיין א הקדמה צו ביאת המשיח.

שית אלפי שנין הוי עלמא, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח. די שני אלפים תורה האָבען באדארפט מתקן זיין די שני אלפים תהו, דאָס הייסט מברר זיין די ניצוצות פון שבירת הכלים דתהו. נאָכדעם זיינען די שני אלפים ימות המשיח, דער גילוי המשיח און דער אלף הששי בכלל זיינען עקבות משיחא. אין דעם יובל וואָס משיח בן דוד קומט איז דעמאָלט דער זמן פון חרפו אויביך ה' חרפו עקבות משיחך.

אמת, איך בין זעהר פארהארצט אויף דער חברה מפיצי השכלה, וואָס יאָהרען לאנג האלטען זיי אין מסר'ן צו דער ממשלה אויף די אידישע חדרים און מלמדים און ווילען — הי' לא תהי' — עוקר מן השורש זיין דעם אידישען חדר מיט'ן מלמד און מטמא זיין ר"ל די מוחות פון די אי־דישע קינדער מיט כפירה בה' ובתורתו דורך זייערע אפיקורסישע מלמדים און דער ביטערער נייער מכה, משלחת מלאכי רעים די מלמדים פון די חדרים מסוכנים.

איך האָב זיי אלעמען פיינט, תכלית שנאה שנאתים, און איך בין זעהר פארהארצט אויף זיי. אָבער איך בין זיכער, אז איך זעה דעם ביטערען שינוי לרע און די צרות וואָס זיי וועלען בריינגען אויפ'ן כלל ישראל, און נאָכדעם דער זיסער סוף פון דעם עקבות משיחא יובל, וואָס וועט בריינ־גען ביאת המשיח. נאָר במשך פון דעם עקבות משיחא יובל באַדאַרף מען האָבען די מלחמת בית דוד.

איך לעהרען דעם מאמר אם ראית דור אחר דור מחרף צפה רגליו של משיח ומאי טעמא אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך ומה כתי' בתרי' ברוך ה' לעולם אמן ואמן, אם ראית דור אחר דור מחרף, דער ערשטער דור מחרף זיינען די חברה מפיצי השכלה בתי ספר און די חדרים מסוכנים־מלמדים, וועלכע וועלען אויס־האָדעווען דעם צווייטען דור מחרפים ומגדפים וואָס זיי וועלען בריינגען די חבלי משיח אויף דער וועלט און אויף אידען, און אויף דעם באדארף מען האָבען די מלחמת בית דוד, שטאַרקען די אמונה אין דער גאולה שלמה דורך משיח'ן און לייכטער מאָכען די חבלי משיח.

אין דעם רע פון עקבות משיחא זיינען דאָ צווי דרגות.

אינער אין אויביך ה', מענשען וואָס זיינען אויבי ה', אָט די אלטע אפי־

קורסים, משכילים, די חברי מפיצי השכלה, אפיקורסישע מלמדים פון די חדרים מסוכנים און זייערע תלמידים, אט דער פריהער דערמאהנטער דור השני פון די מחרפים וואס זיי אלע זיינען אויבי ה' און כל ענינם איז מחרף זיין את ה' ותורתו.

די צווייטע דרגא מענשען, וואס טראכטען אין דעם ענין פון עקבות משיחך. די אויבי ה' גלויבען דאך אין קיין זאך ניט, זיי גלויבען ניט אין השי"ת, זיי גלויבען ניט אין תורת ה', לאכען אויס די מצות ה' בכלל און די אמונה אין ביאת המשיח בפרט, אבער די צווייטע דרגא זיינען בכלל מאמינים בה' ובתורתו נאר אהן קדושת התורה.

פאראן אזעלכע, וועלכע זיינען מאמינים אין א גאולה בכח עצמו, אט אזוי ווי די נייע חברה, וואס דרעהען איבער דעם פסוק בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס, און זאגען אז די נדחי ישראל וועלען יכנס'ן און זיי וועלען זיין די בונה ירושלים. הלואי זאלען זיי ניט גורם זיין ח"ו א נייעם חורבן רוחני וגשמי, השי"ת ישמרנו מהם ומהמונם.

אין דער צווייטער דרגא וואס זיי זיינען חרפו עקבות משיחך איז פאראן כו"כ סוגים שונים ביז נאר פיינע בני תורה און זיינען שוואך אין אמונת הגאולה. זיי אפילו זיינען דאס מבאר מיט טעמים פון יראת שמים, אבער באמת איז דאס אן חלישות אין דער ביאת המשיח אמונה.

די מלחמת בית דוד באדארף האבען איהר טכסיס, לא בחיל ולא בכח כ"א ברוחי. חיל און כח איז מוסר ותוכחה, און רוחי איז פנימי' התורה, חסידות, א השגה אלקית און עבודה שבלב.

מען באדארף לערנען נגלה בעיון רב, וויסען יעדער סוגיא מיט אלע פרטי הסברות, דבר דבר על אופנו, פון דעם יסוד הרמז פון דער הלכה ווי זי איז אין תושב"כ און ווי די הלכה איז בקיצור נמרץ אין דער משנה און ווי דער ענין ווערט נתבאר באריכות הפלפול אין דער גמרא און ווערט נתפרש אין רש"י און די שיטת התוספות, גוט אריינטראכטען אין סגנון הלשון פון דעם רמב"ם, די חדושים וואס דער רשב"א איז מחדש, וויסען ווי די הלכה קומט אין טור ובית יוסף און פארטיפען זיך אין סגנון הלשון פונ'ם רבי'נס שלחן ערוך.

אבער נאך אלעס דעם מוז מען וויסען, אז דאס איז גליא שבתורה, וואס די גליא האט א פנימי' און די פנימי' איז דער חיות פון דער גליא און דער ריכטיגער אפלייג פון השגה אלקית איז נאר אין עבודה שבלב.

תמימים זיינען די, וואס באדארפען זיינען אין מלחמת בית דוד, זיי זיינען אט די, וועלכע מוזען ראטעווען דעם מצב פון כלל ישראל אין דעם עקבות משיחא יובל פון די אויבי ה', די חברה מפיצי השכלה און די תלמידים פון די חדרים מסוכנים און תלמידי תלמידיהם, די מחרפי ה', און די מחרפי עקבות משיחך.

היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו. אין גשמיות איז דער סדר אז א איש הצבא מוז זיין א געזונטער. ניט נאר ער זאל ניט זיין

קיין בעל מום, נאָר ער זאָל זיין אַ געזונטער אין זיינע רמ"ח אברים ושס"ה גידים, וויל אַ איש הצבא בכדי ער זאָל זיין אַ בן חיל, באַדאַרף זיין א געזונטער, אזוי איז אין גשמיות ומכל שכן אין רוחניות.

דער איש הצבא וואָס מען דארף האָבען למלחמת בית דוד באדארף זיין א געזונטער. עס איז ניט געניג, וואָס ער איז ניט קיין בעל מום אין די רמ"ח אברים, וואָס דאָס זיינען רמ"ח מ"ע און די שס"ה גידים, וואָס דאָס זיינען די שס"ה מל"ת. ער באדארף זיין א בעל כח, האָבען א שטאַרקייט אין עבודת השי"ת און אין יראת שמים.

חסידות רופט די דאָזיגע שטאַרקייט בשם איתן. איתן איז דער טייטש שטאַרק און הארט. אין שטאַרק זיינען פאראן דרגות — שטאַרק און נאָך שטאַרקער; אין הארט זיין קיין דרגות ניט פאראן. עס איז הארט וואָס עס איז ניט פאראן קיין הארטער, דאָס מיינט ווען די הארטקייט אין יראת שמים וואָס כל הרוחות שבעולם וועלען איהם ניט ריהרען פון זיין פּלאץ אין תורה ועבודה און דער איז דער אמת'ער בעל מסירת נפש און קיין מונע ומעכב און קיינע נסיונות וועלען איהם ניט שטערען זיין עבודה.

אָט אַזאָ איש הצבא איז דער בן חיל אין מלחמת בית דוד וואָס קען און וועט ראַטעוון דעם מצב ישראל פון די אויבי ה' און די חורפי עקבות משיחך דורך הרבצת התורה ביראת שמים און דורך התעוררות לתשובה.

אום צו זיין א איש הצבא אין מלחמת בית דוד מוז מען תחלה שרייבען א גט כריתות צו די אלע גופניות'דיגע זאכען, ווי די וועלטליכע מענשען זיינען זיך נוהג, און איבערגעבען זיך צו דער הנהלה פון תומכי תמימים, וועלכע איז מחנך און מדריך אנשי צבא פאר מלחמת בית דוד.

די רז"ל זאָגען, אז קודם ביאת המשיח וועלען זיין חבלי משיח. די חבלי משיח וועלען זיין הן אין גשמיות און הן אין רוחניות. עס איז זעהר מאוים'דיג, וואָס די רז"ל זאָגן אויף יענעם זמן.

תמימים! די וועלטליכע הנחות און דער וועלטליכער רוח, אפילו פון די שומרי תורה ומצוה, זיינען קאלט און שמעקען מיט כפירה, וויל צווישען קעלט און כפירה איז גאָר א דינע מחיצה, און די לא זכה'ניקעס, וואָס זיינען נעביך פאר'סם'ט מיט דער גאוה פון די אייגענע חדושי תורה, געפינען כמה מאמרי חז"ל וואָס מאכען זיי אליין קאלט אן מאַכען קאַלט אידען מיט דער פשטות פון תורה, אז תורה דאַרף מען לערנען מיט די פשטות פון שכל אנושי.

עס שטעהט כי הוי' אלקיך אש אוכלה הוא, אלקות איז פלאם פייער, לערנען און דאוונען באדארף מען מיט התלה־בות הלב, אז כל עצמותי תאמרנה די דברי ה' אין תורה ותפלה.

וועג א חסיד לערנט תורה באדארף אין זיין מחשבה פנימית ליגען די וועלטער, אז תורה איז חכמתו ורצונו ית' און בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים, מה להלן באימה וביראה ברתת ובזיעה, אף כאן באימה וביראה ברתת ובזיעה, ער — דער חסיד —

האָט געהאט אמת'ן יראת הכבוד פאר דעם נותן התורה ב"ה, וואָס ער האָט געהערט און געפילט אין תורה.

אַז א חסיד האָט געדאַוועט איז אין זיין פנימי' המחשבה געלעגען די ווערטער דע לפני מי אתה עומד. אין אנדערע שוהלען איז דער מאמר אויפגעשריבען אויפ'ן עמוד, דע לפני מי אתה עומד, אַז דער עמוד זאָל וויסען פאר ווען ער שטעהט. אין חסידישע שוהלען איז דער דע לפני מי אתה עומד ניט אויפגעשריבען אויף דעם עמוד, נאָר חקוק אין מוח און אין הארצען.

ביי א חסיד איז ענטפערען אמן, אמן יהא שמי' רבא און זאָגען ברוך הוא וברוך שמו א עולם ומלואו. דער חסיד באדארף דערהערען און דערהערט דעם אל מלך נאמן וואָס איז די נשמה פון דעם אמן, א חסיד באדארף דערהערען און דערהערט דעם פי' המלות פון ברוך הוא וברוך שמו אַז דאָס איז דער אתה הוא הוי' לבדך וואָס לפני הצמצום, אַז ברוך הוא איז אתה הוא, און ברוך שמו איז דער שם הוי' וואָס לפני הצמצום און אין דער התבוננות וואָס איז אין דער השגה פון ברוך הוא וברוך שמו איז א חסיד משיג דעם יתרון וואָס עס איז פאראן אין דעם ענין פון ברוך הוא וברוך שמו לגבי דעם ענין פון אתה הוא הוי' לבדך.

אלע וועלכע האָבען געלערענט און לערנען חסידות בהעמקת הדעת אדעתא דנפשי', ניט ווי די חסידישע בעלי בתים טרינקען קאָוועט אַדער ציקאָריע שבת אינדערפריה און קוקען אריין אין תורה אור אַדער לקוטי תורה און זיי פארגעסען אויף דעם מאמר הרשב"י ע"ה כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות אף אויף דעם מאמר הידוע כל האומר דבר בשם אומרו יראה כאילו בעל השמועה עומד כנגדו.

אז מען לערנט תורה אור אַדער לקו"ת איז שפתי קדש פון דעם אלטען רבי'ן, פון עלטער זיידען דעם מיטע־לען רבי'ן, פון דעם זיידען דעם צמח צדק זיינען דובבות בקבר. ווען מען לערענט תורה אור אַדער לקוטי תורה זיינען די בעלי השמועה, דער אלטער רבי, דער עלטער זיידע דער מיטעלער רבי, דער זיידע דער רבי דער צמח צדק, שטייען לעבען אים. דער פחות שבפחותים אין עדת החסידים וועט ניט האָבען די גראָבקייט צו זיצען אין טרינקען קאָוועט וועלן די נשמות קדושות פון די הייליגע רביים זיינען נעבען איהם.

די חסידישע בע"ב זיינען ניט שול־דיג, די קאלטע סביבה פון דער מצות אנשים מלומדה'דיגער וועלט האָט אויף זיי זעהר א שלעכטע השפעה, אז אלץ ווערט ביי זיי קאלט, מען לערענט קאלט, מען דאָוועט קאלט, מען זינגט קאלט, מען טאָנצט קאלט, עס איז א ים הקרח, אלץ איז ביי זיי פארפרוירען, אפילו דער חסידישער דופק קלאפט אויך שוואך און האלב פאר'חלש'ט.

חסידות באדארף מען לערנען מיט א חיות, אַהן שטורעם חיצוני, אַהן קולי קולות, אָבער מיט א חיות פנימי, אז ניט נאָר וואָס ער לעבט אין דעם ענין און השגה אלקית וואָס ער לערענט, נאָר דער ענין לעבט אין אים.

דער עיקר ענין פון לימוד החסידות

איז, אַז דער לימוד זאָל זיין אדעתא דנפשי', ער לערענט די חסידות צוליב זיך, ניט צוליב דער חסידות. פאַראַן שוטים וואָס לערנען חסידות צוליב חסידות, זיי האלטען זיך פאר פאַר־שטעהער, זיי האָבען אויסגעלערענט עטליכע צעהנדליג מאמרים און ריידען אויף פוסטע פעלדער און וועלדער. מיט ווילדע בויך־סברות זיינען זיי מסביר חסידישע ענינים. כללו של דבר איז אז זיי לערנען חסידות, דאָס הייסט אַז די חסידות זאָל זיין חסידות, ניט אַז זיי זאָלען זיין חסידים. דער אמת פון לימוד החסידות איז, אז דער לימוד זאָל מאַכען דעם לערנער פאַר אַ חסיד, דאָס איז מהם והלאה.

די פאַלשע פאַרשטעהער, וואָס כוונתם אין לימוד החסידות איז מעהר ניט ווי צוליב דעם פאַרשאַנד פון עניני השגה אלקית, ניט צוליב עבודה, איז לבד זאת וואָס זיי בלייבען עמי הארצים אין דעם לימוד החסידות און אין דער ידיעה פון חסידות, איז לבד זאת זיינען זיי פון די ירתי תרתי גיהנם בזה ובבא. איך האָב זיי פיינט און האָב אויף זיי רחמנות. איך בעט ביי השי"ת אז יעורר רוח ממרום, זיי זאָלען תשובה טאָן א תשובת המשקל, און די וואָס טוהען בשאט נפש און זיינען מחזיק בשטותם לא יאבה ה' סלוח להם ווייל זיי זיינען מחלל קדושת החסידות.

חסידות באדארף מען לערנען צוליב זיך, אז די חסידות זאָל אויסלערנען ווי צו זיין א ירא שמים באמת און ווי צו זיין א עובד ה' באהבה וביראה און פיהרען זיך בכל העניינים במדות טובות ווי ע"פ תורה.

די וואָס לערנען חסידות אדעתא דנפשי', אוך בהעמקת הדעת וויסען דעם חילוק פון דעם צמצום הראשון וואָס אוא"ס ב"ה האָט זיך כביכול מצמ־צם געווען, און די צמצומים פון סדר השתלשלות, אז די צמצומים פון סדר השתלשלות זיינען א ענין פון מיעוט, פאר דעם צמצום איז מאיר א ריבוי אור און דורך דעם צמצום ווערט דער אור נתמעט, במילא איז דער כללות ענין הצמצום א ענין פון מיעוט, אָבער דער צמצום הראשון איז ניט בדרך מיעוט נאָר בדרך סילוק, אז דער אור וואָס איז לאחר הצמצום איז גאָר א אנדער מהות אור לגבי דעם כללות האור וואָס לפני הצמצום, וואָס דאָס איז דער חילוק פון מיעוט און סילוק. מיעוט איז דער זעלבער מהות נאָך ער איז מיעוט, מיעוט, הן אין איכות, הן אין כמות, סילוק איז אז עס איז פאראן א חילוק אין דעם מהות האור ווי ער איז לפני הצמצום און ווי ער איז לאחר הצמצום.

אין חסידות זיינען פאראן שכל'דיגע ביאורים און הסברים אויף דעם ענין פון צמצום הראשון בכלל און וועגען אונטערשייד צווישען צמצום הראשון און די צמצומים פון סדר השתלשלות.

די כוונת המאציל ב"ה אין דעם צמצום הראשון איז אז נשמות ישראל זאָלען דורך דער עבודה פון תורה און מצות ממשיך זיין דעם אוא"ס ב"ה פון לפני הצמצום אין לאחר הצמצום, און דאָס איז דער יתרון פון דעם ענין ההשגה פון ברוך הוא וברוך שמו לגבי דעם ענין ההשגה פון אתה הוא הוי' לבדך, אז אתה הוא הוי' לבדך איז דאָס דער אוא"ס, וואָס לפני הצמצום

אוך ער איז במקומו אין לפני הצמצום וואו ער איז, אבער ברוך הוא וב"ש איז דער אוא"ס הייגו דער הוא אוך הוי' ווי ער איז אין לפני הצמצום נאר מיט דעם נייעס וואס דער אוא"ס פון הוא והוי' וואס לפני הצמצום ווערט נמשך לאחר הצמצום דורך דער עבודה תמה פון זאגען ברוך הוא וברוך שמו מיט כוונה.

דעם טאג וואס איך בין אלט געווא־רען פינף יאהר — כ' מר"ח, תרכ"ו — האט מיך דער פאטער אריינגע־פיהרט צום זיידען ער זאל מיך בענטשען. נאך דעם ווי דער זיידע האט מיך געבענשט, בין איך געשטאנען אן א זייט און גהערט וואס דער זיידע האט גערעדט צום פאטער.

אינע פון די זאכען וואס דער זיידע האט גערעדט צום פאטער איז געווען:

„דער זיידע, דער אלטער רבי, האט געזאגט:

„דער זיידע, דער בעש"ט נ"ע, איז דער אברהם אבינו פון חסידות. אויף אברהם אבינו שטעהט, אז ער איז געווען א נדיב בממונו, בגופו ובנפשו, אברהם אבינו האט זיך מוסר נפש געווען מקרב צו זיין גאר א פשוט'ן מענשען צו געטליכקייט, און אזוי האט געטאן דער זיידע, דער בעש"ט נ"ע, ער איז געווען א נדיב בממונו, בגופו ובנפשו, ער האט זיך מוסר נפש געווען צוליב מקרב זיין א פשוט'ן אידען.

„אויף אברהם אבינו — זאגט דער זיידע צום פאטער — בשם זיין זיידען, דעם אלטען רבי'ן — שטעהט עד אברהם הי' העולם מתנהג באפילה בא אברהם התחיל להאיר, ביז אברהם אבינו זיינען דאך אויך געווען גרויסע צדיקים, אבער עס זיינען אלץ געווען אפילה צדיקים. אברהם אבינו איז געווען דער ערשטער צדיק וואס התחיל להאיר. ביז דעם זיידען דעם בעש"ט נ"ע איז די וועלט געווען א בית אפל. ביי די בני תורה איז געווען אור במושבותם, אבער ביי די מיטעלע בעלי בתים בכלל און ביי די פשוט'ע אידען בפרט איז די וועלט געווען א בית אפל, איז געקומען דער זיידע דער בעש"ט נ"ע און התחיל להאיר.

„דער זיידע, דער בעש"ט נ"ע, האט געמאכט פענסטער אין דעם בית אפל פון דער וועלט. א אמן איז א פענסטער, א אמן יהא שמי' רבא איז א פענסטער, א ברוך הוא וברוך שמו איז א פענס־טער און מיט דער שיטה אמיתית אז דער דאונען און אמירת תהלים פון די פשוט'ע אידען איז זהר חביב ביי השי"ת האט ער באלויכטען דעם בית אפל פון דער וועלט מיט דעם אור האותיות פון תורה, תפלה און תהלים".

דאס האב איך געהערט וען איך בין אלט געווען פינף יאהר. שפעטער מיט צעהן יאהר האב איך געהערט פון פאטער א ביאור רחב אין דעם ענין האותיות וואס ענינם איז דער ענין האור, און דעם יתרון המעשה פון אותי' הדבור, אז דבור איז מעורר דעם עצם הנפש כמ"ש נפשי יצאה בדברו, זיך דבור האט מעורר געווען מיין נפש, און דאס איז וואס מיר זאגען וכל עצמותי תאמרנה, אין דבור זאגט זיך אויס די גאנצע עצמי' אבער דאס איז נאר וען דער דבור איז בהתלהבות מיט א חיות פנימי פון דעם ה' אלקיך אש אוכלה הוא.

די התלהבות אין תורה ותפלה וואס קומט פון דעם ה' אלקיך אש אוכלה הוא איז נאר ביי די וואס זכה נעשית לו סם חיים, ביי די זכה'ניקעס איז פאראן די התלהבות, אבער די לא זכה'ניקעס זיינען זייער קאלט און מאכן אלעמען קאלט מיט דער פשטות פון גליא שבתורה, און זייער קאלטקייט פארפרירט און פאר'חושכ'ט דעם מאור שבתורה.

דער מאור שבתורה וואס דאס איז די פנימי' פון גליא שבתורה איז דאס דער לבוש פון הקב"ה נותן התורה יתברך.

דערהערען דעם מאור שבתו' און זעהן דעם נותן התורה ית' איז נאר דורך תפלה באריכות אין דער התבוננות פון א השגה אלקית און אז די השגה אלקי' אין וועלכער ער איז זיך מתבונן לייכט ביי איהם אין הארצען און מאכט א התעוררות באהוי"ר און ברייגט א פועל טוב. דעמאלט באריהרט מען דעם מאור שבתורה און מען פיהלט דעם נותן התורה ב"ה.

ניט דער למדן און אויך אפילו ניט דער גאון איז זוכה צום מאור שבתורה. מען קען זיין א למדן מופלג און א גאון, א מחדש חדושים בתורה, עס זאלען זיך גיסען השכלה וסברות שכליות, וועלכע זאלען מבהיל את הרעיון זיין, אבער צום מאור שבתורה האט ער קיין שייכות ניט, און וואס איז דער נותן התורה, האט ער גאר קיין שום ציור ניט, ווייל דער גאנצער ענין פון געטליכקייט איז ממנו והלאה.

דעם מאור שבתורה דערהערט א עובד, א דאונער וואס דאווענט מיט א התבוננות אין השגה אלקית, ער האט א דערהער אין מאור שבתורה און ער האט די כלי ההשגה והשערה אין געטליכקייט.

די תמימים דארפען מזכך זיין די וועלטליכע הנחות און אנוואלעמען די אידישע וועלטליכע קאלטע גאס. דער זיכוך פון די וועלטליכע הנחות איז ניט בדרך דחי' וביטול, ווי אין א חסידישן פארבריינגען, וואס דאס איז גוט נאר לשעה און אלס א הקדמה כללית צו דער עבודת הזיכוך.

יעדע עבודה באדארף האבען א הקדמה און בפרט די עבודה פון נפש הבהמית וסייעתה דארף האבען א שטארקע הקדמה, וואס דאס איז די הכאה כללית וואס מאכט א ביטול כללי אין דעם מהות כללי פון נפש הבהמית.

עס טרעפט אמאל, אז דער גביר פון שטעדטעל, וואס אפילו אונטער די אויגען רופט מען איהם ר' יעקב נגיד, געהט אריין צו א חסידישען פאר־ברייגען, און דער חסיד מאטיל קבצן, וואס געהט ארום מיט די לחם אביונים, מלביש ערומים און בקור חולים פושקעס, טוט א זאג: יעקל, קום אהער, און זעצט איהם אוועק לעבען זיך, אדער וועט דעם רב'ס אידעם, דער יונגער עילוי ר' אליעזר, שקלאוער מחדש, געהט אריין אין א חסידישען בית המדרש און טרעפט א חסידישע כנופיא, און דער ראש המדברים איז שלמה דער חסידישער מלמד — שלמה דער געלער — אדער לייבע צייטעס, און מען טוט א זאג מיט גרויס חדוה: מאכט א פלאץ פאר לייזערקע מחדש, וואס דאס איז א הכאה כללית אויף די גסות הרוח פון

עשירות אן גאוה פון ידיעת התורה. אבער נאכ'ן ביטול כללי מוז זיין א בירור פרטי, פאנאנדערקלייבען דעם טוב ורע וואס אין עשירות איז, מלמע־לה גיט מען איהם די אפשרות אויף צו טאן גוטע זאכען מיט זיין עשירות, מחזיק זיין לומדי תורה, מחזק זיין נצרכים, טיילען גמילות חסדים און געבען צדקה ביד רחבה, באדארף מען איהם צו פארשטעהן געבען דעם גרוי־סען זכות, מיט וועלכען מען האט איהם מזכה געווען מלמעלה, וואס ער וועט אריפטאן זעהר גרויסע זאכען בחיזוק התורה ומעשים טובים בצדקה. דאס איז דער צד הטוב וואס איז אין עשירות.

עס איז אבער אויך פארן א צד הרע אין עשירות, דאס איז דער שמנת עבית כשית, דער עשיר יענה עזות. די עשירות מאכט איהם בלינד, אז ער זעהט ניט זיין איגענעם מהות, ווי שפל'דיג גראב ער איז. די עשירות זייגע מאכט איהם אין זייגע אויגען פאר א חכם און א למדן, ער זוכט אויס פארשידענע יחוסים אן זאגט א דעה אויפ'ן רב, אויפ'ן שוחט, אויפ'ן מלמד, ווי אזוי מען זאל לערנען אין די חדרים, אין א ישיבה.

ער פארגעסט, אז ער איז אן עם הארץ. זיין דעה אין אזעלכע זאכען איז גלייך ווי גארנישט. ער אליין וועט רופען דעם עם הארץ'דיגען ארעמאן, וואס וועט זיך מישען אין רבנות און תורה־פראגען, מיט'ן נאמען משוגענער און אויף זייגע אייגענע עם הארצות פארגעסט ער. ער איז דאך דער זעל־ביגער עם הארץ ווי דער ארעמאן. יענעם רופט ער משוגענער און ער איז דער חכם.

אויך איז נויטיג צו פארשטעהן גע־בען די עשירים, וואס נוצען ניט אויס די עשירות אויף דער ריכטיגער כוונה, וואס השי"ת האט זיי געגעבען די עשירות אז זיי באדארפען וויסען די גרויסע אחריות, וואס זיי טראגען אויף זיך, און זיי אליין מאכן אז די עשירות איז לרעתם.

די עשירים, וועלכע נוצען אויס די עשירות אויף וואס מען באדארף, ד. ה. אויף הרבצת תורה, החזקת לומדי תורה, צדקה וגמילות חסדים, האבען פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, און די עשירים וועלכע נוצען ניט אויס די עשירות לויט דער כוונה אלקית, וואס גיט זיי די עשירות, איז חוץ דעם וואס זיי האבען ניט די פירות פון דעם קרן וואס איז לעולם הבא האבען זיי די פירות פון דעם להאבידו לעולם הבא.

די עשירים, וועלכע נוצען אויס זייערע עשירות ווי די כוונה אלקית איז, אויף תורה און צדקה, זיינען זוכים ומזכים את הרבים, און די עשי־רים, וועלכע נוצען ניט אויס זייערע עשירות לויט דער כוונה אלקית, זיינען חוטאים ומחטיאי הרבים, זייער גאלט גיבען זיי אוועק אויף די חדרים מסוכ־נים, וואו מען איז מחלל קדושת התורה, וואו די מלמדים זיינען אפיקורסים, טראגען קיין ציצית ניט, שפאטען פון דרשות חז"ל, מאכען פון דעם היילויגען חומש א באבע־מעשה, רחמנא ליצלן, פון די היילויגע נביאים א שפראך־ביכעל, ר"ל.

די מלמדים פון די חדרים מסוכנים און די מלמדים פון דער חברה מפיצי השכלה רייסען אויס די אמונה ביי די

אידישע קינדער אוּן פֿלאנצען אין זיי איין א שנאה צו תורה אוּן אידישקייט. אָט די תלמידים פוּן די חדרים מסוּכנים אוּן פוּן דער חברה מפיצי השכלה בתי ספר וועלען זיין די עוכרי הדת אוּן צוּרירי ישראל מעהר ווי די געפעהרליכסטע פֿאגראָמשטשיקעס.

עשירות איז אייגע פוּן די גליקליכסטע אוּן אומגליקליכסטע זאכען, וואָס השי"ת האָט באַשאַפֿען אויף דער וועלט, דאָס איז דער גרעסטער נסיון פאר דעם מענטשען. וועהן מען וועיסט וואָס צו טאָן מיט דעם אוּן מען פאר־נוצט דאָס אויף החזקת התורה אוּן צדקה, וואָס ע"פ התורה, איז אשרי לו בזה ובבא, אָבער וועהן מען וועיסט ניט וואָס צו טאָן מיט די עשירות אוּן מען פארנוצט דאָס אויף וואָס מען טאָר ניט ע"פ תורה, איז אוי ואבוי לו.

אוּן די זעלבע זאַך איז מיט דעם למדן אוּן גאוֹן, וואָס איז מחדש חדושים, אז נאָר דעם ביטול כללי באדארף מען פאנאנדערקלייבען דעם טוב ורע וואָס איז פאראן אין לומדות אוּן גאוֹנות אוּן קלאָהר מאַכען אז דער עיקר אין ידיעת התורה איז וויסען, אז תורה איז חכמתו ורצונו ית' אוּן מען באַדאַרף כסדר געדענקען דעם נותן התורה.

אלטע חסידים האָבען בקבלה א סיפור המעשה, וואָס האָט זיך געטראָפֿן בימיהם, וועהן דער אַלטער רבי איז נאָך געווען גאָר א יונגערמאַן.

אין וויטעבסק איז געווען א געוויסער למדן, ר' אלישע גאוֹן הגאוֹנים האָבען זיי איהם גערופען, ר' אברהם זלמן בעשענקאָוויצער'ס א חבר מובהק. ער האָט געהאַט א שטאַרקע קשיא אויף א רש"י אין מסכת עירובין. אלע לומדים האָבען זיך געמאטערט אויף דער קשיא, יעדער האָט געזאָגט זיין סברא. דער אלטער רבי האָט געזאָגט זיין סברא, וואָס רוב הלומדים האָבען מיט איהם מסכים געווען.

ר' אלישע איז געווען ר' ליב סג"ל'ס א עלטער־פעטער, ער איז געווען אייגער פוּן די, וועלכע האָבען פאַרהערט דעם ליאוֹנער גאוֹן, דעם אַלטן רבי'ן, וועהן ער איז אַלט געווען פערצעהן יאָהר, אוּן ר' ליב סג"ל, דער וויטעבסקער גרעסטער גביר, האָט געזוכט א שידוך צו טאָן מיט ר' ברוך וויסקוואליקער.

ר' ברוך האָט געלעבט אין זיין נדן־פאַלוואַרק ביי דריי וויאַרסט פוּן ליאוֹנא. וועהן דער רבי איז אלט געווען א יאָהר זעקס, האָט ער געלערענט אין פירות־גאַרטען מיט זיין ברודער ר' מרדכי, וואָס איז געווען מיט א יאָהר יונגער פוּן אים, דעם פסוק אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ מיט פרש"י. ר' מרדכי האָט ניט געקענט פארשטעהן ווי אזוי מען קען וויסען וואָס פאר א ערד עס איז בעסער פאר דער זריעה פוּן געוויסע פירות, האָט איהם דער רבי מבאר געווען אוּן געבראכט א ראי', אז מען קען הערען ווי די קוא־לען פוּן וואסער געהען אין דער ערד אוּן זאָגט צום ברודער, אז אונטער דעם וויסען שטיינער־בערגעל געהט א שטאַרקער קוואַל וואסער. במשך פוּן א געוויסער צייט האָט דער קוואַל דורכגעגבערט דעם וויסן שטיינער־בערגעל אוּן עס איז געוואָרען א בריייטע סאָזשעלקע (בריכת מים), וואָס

שפּעטער מיט א פּאָר יאָהר, ווען עס האָט אויסגעבראָכען א מגפה אויף בהמות, האָבען די ארומיגע דערפער פיל גוטעס געהאט פון די וואסער און זיי האָבען א נאָמען געגעבען דעם פּאָלוואַרק ווייסער קוואל — („ביעלי רוטשעי").

ווען דער רבי איז געווען רי"ל סג"ל'ס איידעם, האָבען אים גאוני וויטעבסק, ובראשם ר' אלישע, זעהר געאָכט. דאָס איז אַלץ געווען ביז דער פּאסירונג מיט דער רש"י אין עירובין.

ווען די וויטעבסקער לומדים האָבען מסכים געווען מיט דעם רבי'נס פירוש אויף רש"י, איז ר' אלישע געווען זעהר אומצופרידען. ער האָט געלערנט די סוגיא מיט אַן אַנדער פּשט, ווי רש"י, און האָט געטענה'ט וממדבר מתנה, דער כתר תורה קומט דעם, וואָס איז זוכה צו דעם, רש"י איז געווען אַ מפרש בדורו און ר' אלישע פּרוש וגאון — אזוי פּלעגט ער זיך אליין רופען — איז א מפרש אין זיין דור.

אין וויטעבסק איז געווען דעם בעש"ט'ס נ"ע א חסיד, ר' אפרים, ר' משה'ס א ברודער, דעם פּרי הארץ'ס א פעטער, א גרויסער למדן. זיין פּרנסה איז געווען פון געלטערייַ, וואָס ער און די קינדער זייַנע האָבען אליין געארבייט. ער איז געווען א גרויסער בקי און חריף אין נגלה און קבלה און איז געווען פון די ראשי המדברים צווישען די לומדי וויטעבסק. ער איז געווען מפורסם פאר דעם בעש"ט'ס נ"ע א מקושר און די מתנגדי שיטת הבעש"ט נ"ע האָבען מחבב געווען ר' אפרים'ן פאר זיין אמת.

עס איז געווען דער ערשטער יאָהר — תקכ"א — נאָכ'ן בעש"ט'ס נ"ע הסתלקות, האָט זיך ר' אלישע געקלאָגט פאָר ר' אפרים'ן: היתכן, מען האָט דוחה געווען זיין פּירוש וויל רש"י לערענט אנדערש, די בעלי התוספות זאָגען אויך אַנדערש ווי רש"י, דער ראב"ד זאָגט אַנדערש ווי רמב"ם, איז גוט, און אַז ער — ר' אלישע — זאָגט אַנדערש ווי רש"י וויל מען ניט מקבל זיין. עס איז דאָך שבעים פנים לתורה!

ר' אפרים, דער איש אמת, האָט ענטפערט גאָר בפשיטות: כתיב והנה מגילה עפה כתובה פנים ואחור, מדאיכא פנים איכא גם אחור, רש"י און די בעלי התוס', רמב"ם און ראב"ד, זייַערע פּירושים אין סברות און אוקימתות זיינען פון שבעים פנים לתורה, אייערע סברות, פירושים אין אוקימתות זיינען פון שבעים אחור לתורה.

ווען מען לערנט תורה ווי מען באדארף לערנען מיט ביטול, דאן זיינען די חדושי תורה, וואָס מען איז מחדש פון די שבעים פנים לתורה, אָבער ווען מען לערנט תורה מיט ישות וגסות הרוח, דאן זיינען די חדושי תורה, וואָס מען איז מחדש, פון די שבעים אחור לתורה.

דער סדר העבודה, הן מיט זיך און הן מיט'ן צווייטען, איז פריהער באדארף זיין דער ביטול כללי וואָס דאָס איז א הכאה כללית אין דעם עצם ומהות הרע און נאָכדעם באדארף זיין דער בירור פרטי, פאנאנדערקלייבען דעם טוב ורע וואָס אין דעם רע איז פאָראַן, און די עבודה פרטית איז ארויסצונעמען דעם ניצוץ הטוב וואָס

אין דעם רע און דעם רע דוחה זיין לחוץ.

כשם ווי מען מוז האָבען די עבודה פרטית אין דעם בירור הטוב והרע וואָס אין דעם רע, אַט אַזוי מוז מען האָבען דעם ביטול כללי. אדרבא דער ביטול כללי איז דער עיקר דבר המעמיד פון דער עבודה פרטית אין עבודת הבירורים.

ביי דעם מיטעלען רבי'נס חסידים אין שקלאָו איז אומגעגאנגען א גלייכ־ווערטעל, אז מיכל דעם הינקענדיגען מלמד'ס א בדרך אגב ביטול וואָרט מאַכט פאר א כלי אויף מקבל זיין דעם רבי'נס יחידות ווערטער.

ר' שלמה מאנעסזאהן — ר' מנחם מאנעס פאַטער — איז געווען איינער פון דעם מיטעלען רבי'נס חסידים יונגעלייט. ער איז געווען אַ גביר בן גביר, אַ מחונך ומודרך פון די חסידים, וועלכע זיינען נאָך געווען ביים אלטען רבי'ן, און נאָך יחידות פלעגט ער פארבריינגען מיט חסידים און פלעגט מיטטאָנצען דעם יחידות מחול, אָבער עס איז אָלץ געווען קאַלט לפי ערך דער חסידישער וואַרעמקייט. עס איז געווען דמתקריא בעלי בתיש.

ר' שלמה, ווי אלע אנדערע חסידישע יונגע לייט אין שקלאָו, פלעגט דאוו־נען בהתלהבות און פלעגט קומען צו די חסידישע כוונות און פארבריינגען כנהוג ביי חסידים.

איינמאָל פאר א פארבריינגען האָט זיך מיכל דער הינקענדיגער מלמד שטאַרק פאנאנדערגעווינען און האָט זיך געקלאפט אין הארצען און אין קאָפּ, טענה'נדיג צו זיך אליין: רבש"ע, האָב אויף מיר רחמנות און העלף מיר איך זאָל האָבען א חיות'דיגען געשמאק אין והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך, ווי דער חיות'דיגער געשמאָק, וואָס שלמה מאנעסזאהן האָט אין והעושר והכבוד מלפניך.

הגם מיכל דער מלמד האָט גאָר ניט געמיינט מבטל צו זיין ר' שלמה'ן, ער האָט דאָס געזאָגט אדעתא דנפשי', ער — מיכל דער מלמד — האָט געטראכט וועגען זיך און איז ניט צופרידען געווען מיט זיין דרגא אין עבודה, אז ביי איהם דערהערט זיך ניט אז די בקשה פון והאר עינינו בתורתך זאָל זיין באמת לאמתו ווי דאָס איז ביי ר' שלמה'ן מיט דעם והעושר והכבוד, אָבער דאָס וואָרט האָט געמאַכט גאָר אַ גרויסען רושם אויף ר' שלמה'ן. אינגיכען איז ער געפאָהרען קיין ליוב־באוויטש, געווען ביים מיטעלען רבי'ן אויף יחידות און פון דעמאָלט אָן איז ער געוואָרען גאָר אן אנדער מענש.

דער גדולה שמושה יותר מלמודה זעט מען אויף יעדער שריט אין דער חסידישער הדרכה און חינוך. יחידות איז למודה, א חסידישער פארבריינגען איז שמושה, זעט מען במוחש אַז גדולה שמושה מלמודה. די אַכט יאָר וואָס ר' שלמה איז געפאָהרען קיין ליוב־באוויטש און געווען אויף יחידות האָט נאָך איהם ניט פועל געווען, און דער דרך אגב'דיגער ביטול פון ר' מיכל מלמד האָט געמאַכט אַזאַ רושם, אַז דאָס האָט איהם — ר' שלמה'ן — געמאַכט פאַר אַ כלי קיבול פון דעם לימודה.

דער ענין פנימי אין דעם איז, דער אור האמת פון ר' מיכל מלמד'ס עבודה, ער — ר"מ מלמד — האָט ניט געטראכט צו מתקן זיין ר' שלמה'ן, ער האָט געטראכט וועגען זיין העדר עבודה אין דעם אמת פון דער בקשה פון והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך. ר' מיכל מלמד איז נאָך געווען ביים אלטען רבי'ן וועז חסידים האָבען געהאלטען ביי עבודה אמיתית אָהן התנצלות פון כמה ענינים, אהבה ויראה איז ביי די זקני החסידים געווען אָ מטבע מהלכת און וועז די עבודה איז ניט געווען בשלמות, האָט דאָס זיי זעהר טיף דערנומען.

ר' מיכל'ס אור האמת פון דעם טיפען צער וואָס ער האָט ניט קיין חיות'דיגען געשמאַק אין דער בקשה מהשי"ת אויף תומ"צ און אויף אהוי"ר ווי דער חיות'דיגער געשמאַק וואָס ר' שלמה האָט אין דעם והעושר והכבוד מלפניך האָט פּועל געווען א ביטול כללי אין דעם טמטום וואָס האָט מונע געווען ר' שלמה'ן אז ער האָט ניט מקבל געווען די דברי קדש פונ'ם מיטעלען רבי'ן אויף יחידות ווי מען האָט זיי באַדאַרפט מקבל זיין.

געזונד זאָלען זיין חסידים, מיט זייער פארבריינגען כדרכי החסידים זיינען זיי מחי' נפשות ממש. איך בענק זעהר נאָך דעם זמן, וואָס איך האָב געקענט פארבריינגען צווישען חסידים. איך בין שטענדיג געווען ענג אין צייט, במילא האָב איך זיך ניט געקענט אָפּגעבען צו די חסידישע פארבריינגען, דער חסידישער פארבריינגען גיט דעם ביטול כללי, דאָס הייסט, די הכאה כללית און נאָך דעם דארף זיין די עבודה פרטית מיט א סדר מסודר אין דעם סור מרע און אין דעם ועשה טוב.

השי"ת זאָל איך מצליח זיין בתורה ובעבודה שבלב, עס זאָל זיך אין איך און דורך איך אויספיהרען די כונה העליונה פון נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים.

י"ב תמוז

א. מיט פופצן יאָר צוריק האָט השי"ת אַליין מקדש השם געווען. עס איז דאָן געווען דער ניצוח פון אור התורה על צוררי התורה ועל צוררי ישראל. היינט האָט מען אויך געדאַרפט האָבן דעם ניצוח פון אור התורה אויף צוררי התורה.

אָ סך מאָל האָט מען געוואָלט דערציילן מפרטי המאורע, נאָר עס איז ניט געווען קיין הזדמנות דערצו, היינט, ווייל עס איז נוגע צו דעם זמן וועט מען אָביסל איבערגעבן.

י"ב תמוז תרע"ט האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאָגט פאָר מיר ביחוד אָ מאמר חסידות. — בכלל פלעגט דער טאָטע פאָר מיר זאָגן י"ב תמוז אָ מאמר ביחוד, לבד דעם מאמר וואָס ער פלעגט זאָגן שבת ברבים. — י"ב תמוז איז געווען מיין טאָג, מיין יו"ט. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פלעגט דאָן

פאַר מיר בפרט זאָגן אַ מאמר חסידות, דערציילט סיפורים און גערעדט ענינים. בכלל סיפורי צדיקים ובפרט אַז אַ צדיק דערציילט עס, איז דאָס תורה ממש.

י"ב תמוז תרע"ט האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פאַר מיר געזאָגט אַ מאמר, אין וועלכן עס האָט זיך גערעדט דער ענין פון מסירת נפש.

— מען האָט אייגנטלעך געדאַרפט זאָגן דעם מאמר יעצט, נאָר מצד מניעות שונות קען איך דאָס ניט טאָן, און עס וועט אַרויסקומען באותיות הכתב —

אין דעם מאמר האָט זיך גערעדט דער ענין, אין התורה נקנית אלא במס"נ, אַז דער עיקר פון לימוד התורה איז במס"נ, מען קען לערנען תורה אָן מס"נ אויך, אָבער דורך מס"נ איז מען ממשיך עצמות אין תורה. דער ביאור אויף דעם איז דער הפרש צווישן דעם מס"נ פון אברהם אבינו און דעם מס"נ פון ר' עקיבא.

עס איז יעצט ניט די צייט מאריך צו זיין אין דעם ביאור החילוק, נאָר בקצרה איז דער ענין, וואָס ר' עקיבא האָט געזוכט און געהאָפט נאָך דעם מס"נ אויף תורה, ווי ער האָט געזאָגט, מתי יבוא לידי ואקיימנה, משא"כ אאע"ה איז געווען זיין ענין לפרסם אלקותו ית' ברבים, ניט דוקא דורך מס"נ, נאָר אויב מען קען ניט אַנדערש איז ער געווען מוכן אויף מס"נ ממש. דערפאַר איז דער מס"נ ניט געווען באַאים בהרגש, ער איז נחבש געווארן אויף אלקות, שבע שנים בקרדו ושלש שנים בכותא.

דערפאַר געפינען מיר, אַז ר"ע וועט ער איז געווען חבוש בבית האסורים און מען האָט געדאַרפט לערנען פון אים אַ געוויסן ענין אין תורה, האָט ער דאָס געדאַרפט זאָגן ברמז, כידוע בענין שר' יהושע עמד על הפתח וכו', אָבער אאע"ה אפי' וועט ער איז געווען תפוס, האָט ער מגלה ומפרסם געווען אלקות ברבים.

אָט דעם מאמר חסידות וואָס איך האָב דאָן געהערט, איז דאָס געווען דער לעצטער י"ב תמוז מאמר, וואָס איך האָב געהערט פון טאַטען בעלמא דין.

במשך הזמן האָט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזעדט מיט מיר אַ סך מאָל וועגן מס"נ אויף תורה. עטליכע טעג פאַר זיין הסתלקות האָט ער מיר געזאָגט, אַז אויף תורה דאַרף מען זיך מוסר נפש זיין בפועל, ניט נאָר בכח נאָר בפועל ממש, אַזוי אויך אין זיינע לעצטע רגעים בעלמא דין האָט ער מיט מיר געזעדט וועגן דעם.

נאָך די הסתלקות האָט זיך אָנגעהויבן גזירות אויף תורה און חדרים. תרפ"ב זיינען זיך צוזאַמען געקומען אין מאַסקווע ניין תמימים — תלמידי תו"ת — און איך בין געווען דער צענטער און מיר האָבן אַלע געשוואָרן מוסר נפש זיין זיך אויף תורה עד טיפת דם האחרון, מיר האָבן דאָן צוטיילט די אַרבעט אין דער מדינה, פאַר יעדן באַזונדער. און דאָס האָט געהאָלפן אַ גרויסע השפעה אויף די מדינה און עס זיינען געגרינדעט געווארן הונדערטער תלמוד תורה'ס און חדרים, ניט ווי דאָ אין אַמעריקא, וואָס אַ ת"ת איז נאָר אויסצולערנען מאַכן אַ ברכה אויף די תורה אַדער זאָגן קדיש, נאָר טאַקע — אויף לערנען.

נאכדעם האָט זיך אָנגעהויבן די רדי־פות פון די יעווסעקציע. מען האָט געמוזט לערנען באַהאַלטענערהייט אין די קעלערס. אין אַמעריקא הייסט דאָס סעלערס, אָבער דאָרטן איז דאָס געווען פּשוט אַ קעלער, אויסגעגראָבן אַ גרוב, עס איז דאָרט געווען קאַלט, אַן פייער, אַן פענסטער, און מען פלעגט דאָרט לערנען עטליכע שעה מיט תלמידים. אפי' אין די קעלערס האָט מען אויך מורא געהאַט, ווייל אַז מען פלעגט כאַפן, האָט מען די מלמדים אָנגעטאָן עינויים קשים, פאַרשיקט, און די קינ־דער פלעגט מען פייניגן, און אָנדערע דערשאָסן, ווייל אויף דעם איז געווען לית דין וכו'. בכדי צו פאַרהיטן, אַז מען זאָל ניט פלוצלונג כאַפן די לער־נערס, פלעגן פרויען אַרומגיין אין גאַס לעבען קעלער און כלומר'שט פאַרקויפן באָב און אַזוי אַרום היטן און אָנזאָגן ווען מען דאַרף.

צוליב דעם לערנען אין די קעלערס, זיינען אייניקע קראַנק געוואָרן, האָבן זיך געפונען אייניקע בעלי בתים וואָס זיינען געווען דאָגעגן. איך בין דאָן געווען אין לענינגראַד, האָב איך געפונען צו זיך די דאָזיקע בע"ב און זיי געזאָגט:

אָלע עבודות פון ביהמ"ק זיינען געטאָן געוואָרן דורך כהנים און לוים, נאָר די עבודה פון שחיטה איז געווען כשר אפי' דורך אַ זר, אָבער דער עיקר העבודות איז געווען דורך אַ כהן. איין עבודה יוהכ"פ איז געווען וואָס איז געטאָן געוואָרן דורך אַ זר, דאָס איז דער אָועקפירן דעם שעיר לעזאזל וואָס עס האָט דערצו געדאַרפט זיין אַ איש עתי, וועלכער איז געווען מוכן דערפאַר. דער וועלכער פלעגט אָוועק־פירן דעם שעיר לעזאזל, שטייט, אַז ער פלעגט ניט מוציא שנתו זיין, פונדעסט־ווענען האָט מען זיך געשטופט צו די עבודה, הגם זיי האָבן געוואוסט אַז זיי וועלן ניט מוציא שנתו זיין, ווייל דאָס איז געווען אַ עבודה בביהמ"ק. מכל שכן די עבודה פון תורה, שנותנת חיים, איז דאָך עאכו"כ אַז עס דאַרפן זיך געפינען אָזעלכע, וואָס זאָלן דאָס טאָן.

די וועלט האָבן ב"ה געמאַכט אַ גרויסן אייַנדרוק און אַ סך יונגעלייט האָבן זיך מוסר נפש געווען פאַר די הרבצת תורה אַרבעט און דערפון זיינען נתרבה געוואָרן כמה מאות חדרים. נאָכדעם איז געקומען דער אַרעסט — תרפ"ז — האָב איך געהאַט דערפון אַ עונג גדול, ווייל איך האָב געוואוסט אַז דורכדעם וועלן ניתוסף וועלן כמה וכמה מאות חדרים.

יעצט איז דאָ אין די מדינה אַ גזירה אויף תורה. מען וויל אייַנפירן די לימודי חול אין דער פרי פאַר די לימודי קודש, דאָס איז דאָך ח"ו אַ הירוס הישיבות. מען טאָר דאָס בשום אופן ניט דערלאָזן, דאָס דאַרף אַגרירן אַלעמען, ניט נאָר די טאַטעס וואָס האָבן קינדער אין די ישיבות. מען דאַרף שרייען אין די גאַסן און לויפן צו די פאַרשטייער, צו די גבאים אין די שולן, כ'מיין צו די גבאים ערליכע אידן שומרי שבת. די גבאים וואָס זיינען מחללי שבת, מיט יענע דאַרף מען גאָרניט ריידן וועגן דעם, נאָר מיט די ערליכע גבאים, מען דאַרף זיי זאָגן, זיי זאָלן גיין צו זייערע פאַר־שטייער אין דער רעגירונג. מען דאַרף שטורעמען און זוכן עצות ווי אַזוי אַראָפצונעמען די גזירה. וואָרום מען

דאַרף וויסן ברור, אַז חלילה — הילי"ת — אין דעם טאָג וואָס די גזירה וועט אַרויסגיין, וועט די מדינה האָבן די גרעסטע מפלה — מען וויל אונטער־גראָבן די תורה, מהרס זיין די ישיבות.

דער אַלטער רבי האָט געזאָגט, אַז די ממשלה וואָס וועט זיך אָנפאַנגען מיט תינוקות של בית רבן וועט אָפּ־געווישט ווערן, אל תגעו במשיחי, מיינט תינוקות של בית רבן.

מען דאַרף וויסן אַז בכדי צו מנצח זיין דעם שונא איז אַזוי ווי מ'באַדאַרף האָבן גשמיות'דיקע כלי זיין, דאַרף מען אויך האָבן רוחניות'דיקע כלי זיין און דאָס איז די תורה. טאָר מען זיך דערי־בער מיט איר ניט טשעפּען. מען דאַרף אויף דעם מס"נ, אויף ניט צו דער־לאָזן צו די גזירה.

לחיים. השי"ת זאָל העלפן, אַז אויך היינט זאָל דער אור מנצח זיין דעם חושך.

עס איז פאַראַן אַזעלכע ענינים וואָס מ'קאָן ניט מעלים זיין, איך בין זייער צובראָכן הן אין כלל, הן אין פרט.

אין רוסלאַנד אין זמן הגזירות איז איין וואָרט האָט מעורר געווען, אַזוי ווי אַ פונק פייער אין אַ טרוקענעם וואַגן היי, עס איז געווען געגוג איין תמים אַז ער איז געקומען אין אַ שטאָט אין האָט גערעדט וועגן אַ חדר, אַ מקוה אין איבעריקע זאַכן, איז גלייך גע־וואָרן. דאָ אין די לאַנד איז שוין צוויי יאָר, אַז מען רעדט און רעדט און דער איז רירט זיך ניט פון אָרט, קיין איין שטיקל איז איז ניט געוואָרן מים. פון דעם בין איך צובראָכן בפרט, פאַרוואָס האָט די השגחה העליונה מיר געבראַכט אַהער אין די מדינה. אַמעריקאַנער אידן, וואו זייט איר, זייט איר דען בלינד און זעט ניט דעם יד החזקה פון דעם, העולה על רוחכם הי' לא תהי'?

זייט איר דען טויב און הערט ניט דעם שובו שובו בית ישראל ולמה תמותו, זייט איר אַזוי פאַרגרעבט און פילט ניט, וואָס עס קומט פאַר פאַר אייערע אויגן. פון אייערע גשמיות האָט איר געמאַכט חומריות, צי דען דענקט איר, אַז איר זייט אַנדערע אידן, מיט אַ אַנדער רבוש"ע, אַ אַנדער תורה חלילה.

דאָ אין אַמעריקא איז דער טאַטע, דער זון און דער אייניקל, אַלע קוקן אויס גלייך.

איך האָב איינעם געהאַט געשריבן, ווי אַזוי דאָ אין דער מדינה קוקט אויס אַ רב, אַ שוחט. זיי זיינען ניט קיין חוטאים, ווייל זיי טוען דאָך עפ"י דין, אָבער מחטיא את הרבים זיינען זיי יע. די פשוט'ע אידן קלייבן זיך ניט פאַנאַנדער דעם חילוק עפ"י דין. ביי זיי איז אַלץ איינס, מיט אַ גאַל־מעסער אַדער אַ רייזער מאַשינקע, ביי זיי ווערט דאָס אַ היתר גמור און מ'איז עובר אויף חמשה לאווין, איינער קוקט אויף דעם אַנדערן און פון אַלעמען ווערן הרבה הרבה לאווין. האָט יענער, צו וועמען איך האָב דאָס געשריבן, געפרעגט, אם כן איז דאָך שחיטתם והוראתם אסורה, האָב איך געענטפערט — אפשר...

עס איז דאָ אין שו"ת שואל ומשיב צוויי תשובות, וועגען אַ שו"ב וואָס יצא מכשול מתחת ידו. אין אין תשובה שטייט, אַז מען דאַרף ניט מעביר זיין

דעם שו"ב, נאָר אים מעביר זיין אויף אַ פּאָר טעג און שחיטתו כשירה, למ־הדרין מן המהדרין. אין די צווייטע תשובה פסק'נט ער, אַז מען דאַרף דעם שו"ב מעביר זיין און שחיטתו נבילה לעד ולעולמי עולמים. האָט מען אים געפרעגט דעם טעם הדבר, האָט ער געענטפערט, באַ דעם ערשטן איז דאָס געווען אַ שגגה און ער האָט אַליין געווייטאָגט אויף דעם, אָבער באַ דעם צווייטן איז דאָס קלות ופריקת עול.

פון די חמשה לאווין קלייבן זיך אַן טויזנטער לאווין און עס ווערט אַ גאַנצער זומפּ און איר טרייבט זיך אין דעם זומפּ.

איך בין ניט קיין מוסר זאָגער, איך זאָג ניט קיין דרשות, איך גיב ניט קיין התראות, נאָר...

מען דאַרף מאַכן כשר'ע תלמוד תו־רה'ס, די טריפה'נע ת"ת, וואו די טיטשערס זיינען ניט קיין שומרי שבת, קיין מניחי תפילין, קיין שומרי תומ"צ, זיינען דאָס בתי משד. אַז מען גיט דאָרט אַריין אַ קינד צום לערנען, איז גלייך ווי מ'שמד'ט אים אַפּ. די וואָס גיבן אויף דערויף געלט, איז אַזוי ווי מען גיט אויף בתי שמד. בעסער אַז מען גיט אויף קלויסטערס. אַזוי ווי דער רמב"ם פסק'נט, אַז מען גייט אין וועג און מען דאַרף מיטנעמען עמיצן אויף שמירה, וועמען זאָל מען מיטנעמען אַ בר־דת אָדער ניט קיין בר־דת, איז לכאורה ניט קיין בר־דת בעסער, אָבער דער רמב"ם פסק'נט אַז מען זאָל מיטנעמען נאָר אַ בר־דת, ווייל ער איז גיכער נוטה צו מדות טובות.

אַז מען גיט אויף אַ קלויסטער וועלן נאָר גוים גיין אַהין, אָבער אין די טריפה'נע ת"ת גייען אַוועק אידישע קינדער אויף שמד ר"ל.

איך בין אַליין בייגעווען מיט אַזעלכע קינדער פון אַזעלכע ת"ת, דאָס זיינען געווען די יעווסעקן...

אין מדרש שוח"ט רעכנט ער אויס אַלע גלות'ן, קציר, מסיק, בציר, און גת. גלות בבל איז קציר, מדי איז מסיק, בציר זה יון און גת איז דער איצטיקער גלות האחרון. זאָגט ער דאָרטן, יואל חמי לי', ישעי' חמי לי', אסף חמי לי', דוד חמי לי' שנא' למנצח על הגיתית.

באַ גלות מצרים האָט השי"ת געזאָגט צו משה רבינו ער זאָל זאָגן צו די אידן, אהי' אשר אהי', האָט משה רבינו געזאָגט, די' צרה בשעתה, האָט אים השי"ת געענטפערט, ער זאָל זאָגן די אידן, אהי' וגו' ד' אלקי אבותיכם וגו'. דער איצטיקער גלות איז געוויזן גע־וואָרן צו משרע"ה און עס איז איבער־געגאַנגען ארבעים דורות פון משרע"ה ביז רב אשי און פון רב אשי ווייטער ביז איצטער. גת איז וואו מען איז דורך די ענבים אויף אַרויסצובריינגען דעם יין. אַלע מאָל זיינען געווען צרות, אָבער איצטער ליידן אַלע ובפרט אידן.

אין מצרים איז באַ די דריטע מכה האָבן זיי געזאָגט אצבע אלקים און איצטער נאָך אַזוי פיל מכות ר"ל און מען דערקענט נאָך גאָרנישט.

איך זאָג ניט קיין מוסר, קיינע דרשות, נאָר מצד אהבת ישראל זאָג איך דאָס וואָס איך פיל בפנימיות עומק לבבי, אַז אַלע דאָרפן זיך צוריק קערן צו תשובה, תורה ומעשים טובים.

איך בין זייער צובראָכן פון דעם מצב פון די קומענדע עטליכע חדשים, נאָר איך האָף אַז ביז ח"י אלול, וואָס דאָן

איז דער יום הבהיר פון יום הולדת פון בעש"ט און דעם אַלט'ן רבי'ן, וועל איך קענען איך אַנזאָגן בשמחה, אַז דער מרכז הישיבות תומכי תמימים האָט מייסד געווען נאָך ישיבות און קנאת סופרים תרבה חכמה, וועלען אַנדערע ישיבות אויך מאַכן סניפים און דורך די גוטע אַרבעט פון מרכז לעניני חינוך און די עבודה פון מחנה ישראל וועט השי"ת העלפן.

דער אויבערשטער זאָל העלפן, עס זאָל זיין אַ געזונטער זומער, אַ רואיקער זומער און בקרוב זאָל מען גיין לקבל פני משיח צדקנו ברחמים.

י' אלול

(אויסצוג פון אַ שיחה)

...איך האָב שוין אַמאָל דערציילט, אַז בימי הבעל שם טוב נ"ע איז אַמאָל נגזר געווארן אויף אַ מושב ישראל כליון. האָט דער בעש"ט געזען צו זיך ר' מרדכי און ר' קהת, זיינע חברים פון די צדיקים נסתרים, אַוועקצוזעצן אַ בית דין זוכן עצות מיט וואָס מבטל זיין די גזירה. דער בעש"ט האָט געהאָט עלית הנשמה, און האָט געזען, אַז די גזירה איז אין להשיב. גייענדיג צוריק דורך היכלות, האָט ער געזען אין איין היכל זייער אַ גרויסע ליכט. און ער האָט זיך דערוואוסט, אַז דאָס איז אַ היכל פון אַ דאַרפס־מאַן, וואָס פלעגט האַקען האָלץ און דערביי זאָגן תהלים און אַזוי ביי אַלע מלאכות וואָס ער האָט געטאָן און אַזוי פלעגט ער יעדן טאָג אָפזאָגן דעם גאַנצן תהלים פינף מאָל, און דאָס לייכטן אַזוי זיינע אותיות התהלים. דער בעש"ט איז אַוועקגעפאָרן צום דאַרפס־מאַן און האָט אים געפרעגט: אויב ער וואָלט געוואוסט אַז מיט זיין עולם הבא קען ער מציל זיין אַ אידישן ישוב, צי וואָלט ער עס געטאָן. יענער האָט גלייך געענטפערט: אויב איך האָב עולם הבא גיב איך עס אָפ. און די גזירה איז בטל געווארן...

ח"י אלול*

אסיפת אגודת חב"ד

כ"ק אדמו"ר שליט"א פתח ואמר: גוט יום טוב אידן! מי כעמך גוי אחד בארץ, אין דער צייט ווען יעדנס האַרץ איז פאַרביטערט פון כלל און פון פרט, אין דעם מאַמענט, אין די בי־טערע צייט איבער די גאַנצע וועלט, איז אָבער ביי אונז היינט יו"ט, און איך בעגריס, איך גוט יום טוב אידן! אידן זיינען ניט אין זייער רשות, אידן זיינען אין רשות פון תורה, אדרבא עפ"י תורה דאַרף מען איבערארבעטן דעם אייגענעם איך, און עפ"י תורה איז איצט דער זמן פון יום טוב.

יעדע מסיבה, יעדע התועדות פון חסידים איז אַ התועדות פון נשמות, היינט איז אַ אספה פון אגודת חב"ד איז דאָס אַ התועדות פון נשמות וכו'.

דער אויבערשטער האָט געקרוינט

*) עפ"י רשימת השומעים, הנחה בלתי מוגה.

אידן מיטן נאַמען, כי עם קשה עורף הוא. אַז משה רבנו האָט געוואָלט אַרויסרופן די י"ג מדות הרחמים, האָט ער ניט געפונען קיין בעסערע מעלה אויף אידן ווי, כי עם קשה עורף וכו'. שכל והבנה האָט ניט קיין בעגריף אין די מעלה פון כי עם קשה עורף, אָבער דאָס איז אַ מעלה. מיט דעם כח פון כי עם קשה עורף זיינען מיר אידן דורכגעגאַנגען דעם גאַנצען משך פון גלות און מיט דעם כח וועלן מיר דורכגיין די גאַנצע ביטערקייט ביז וואַנען מיר וועלן קומען מיט משיח אין ארץ ישראל. ניט דאָ איז דער אָרט און ניט איצטער איז די צייט אין דעם מאריך צו זיין וכו'. בא אידן איז ניטאָ קיין התחלקות, אידן זיינען י"ב שבטים, אָבער אַלע זיינען גלייך אין דעם ענין פון תורה ומצות, לבד כהנים שיש להם מצות מיוחדות ונשים וכו' אָבער אַזוי איז ניטאָ קיין חילוק, דער כי עם קשה עורף איז דאָ בא אַלעמען.

כי עם קשה עורף, דאָס איז די נקודת היהדות, די פּינטעלע אידן, נאָר בא איינעם איז דאָס בהעלם און בא איינעם שטייט דאָס מער בהתגלות, די נקודה איז בא אים אָפן, ער גייט אַריין אין אַ בית המדרש און הערט יתגדל ויתקדש וכו' ענטפערט ער אמן יהא שמיה רבא בדרך מאליו וממילא כו'. חסידות איז צו עפענען די נקידת היהדות בא דעם אידן.

חסידי חב"ד האָבן זייער אייגענעם דרך, לבד אין זייערע ענינים הפרטים פון עניני חסידות, אויך אין כללות פון חיזוק התורה והיהדות, מסירת הנפש אויף תורה און אידישקייט, דאָס האָבן באַווּיזן די חסידי חב"ד, אין די לעצטע צייט וכו'. די חסידי חב"ד זיינען ניט קיין מפלגה וכו'. איך בעגריס די אַלע וועלכע זיינען געקומען און בין שמח אַז מען איז געקומען הערן אַ וואָרט וועגן חיזוק התורה בכלל און דברי חסידות בפרט.

מאמר הסגירה

מיט אַ צייט צוריק האָט מען געפרעגט, וואס איז אַ חסיד. אַ חסיד איז אמור מעט ועשה הרבה. אין כחות הנפש איז פאַראַן מחשבה דיבור און מעשה, אַ חסיד דאַרף אַ פולע טראַכטן, ווייניג רעדן, מער טאָן. דער אַלטער רבי האָט געזאָגט, אַז ואהבת לרעך כמוך איז אַ כלי צו ואהבת את ד' אלקיך, מען דאַרף האָבן אַ חוש אין האָלט האָבן אַ אידן, אַ חסיד דאַרף אַ פולע טראַכטן ווי צו טאָן אַ טובה אַ אידן.

חסידים זיינען ניט קיין מפלגה, אין עדת החסידים זיינען דאָ גדולי התורה, גדולי החכמה, גדולי היראה און אויך אנשים פשוטים לגמרי, חסידים זיינען ניט קיין מפלגה, דער פרצוף פון אַ חסיד איז אַ פולע טראַכטן וכו'.

כי עם קשה עורף, איז עקשנות אין אידישקייט, ער איז אַ עקשן, ער שטעלט זיך ניט אַפּ פאַר קיין זאַך, חסידים זיינען געגאַנגען גם בדרך מסוכן, אויף צוצוקומען להמכוון.

אַלע זעהן די גרויסע צרות וואָס עס קומען פאַר אויף די וועלט, אָבער ניט אַלע פאַרשטייען וואָס דאָס מיינט. די מאורעות העולם וואָס קומען איצט פאַר

שרייען צו אונז שובה ישראל! מיר מיט אונזערע ווייבער און קינדער שטייען מיר איצט אויפ'ן סף החיים והמות ר"ל, בין הפטיש והסדן, אבער אלץ איז תלוי בלב שלנו, תשובה, חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, און דערמיט וועלן מיר צוקומען בעזה"י צום היכל החיים, און אויב חלילה ניט, קען מען ניט מבטיח זיין וואס מארגן וועט זיין וכו'.

עס איז דא א נר, עס איז ליכט אבער עס קומט ניט לאור השמש, (היו בזה עוד דברים). עס איז דא אזעלכע וועלכע מיינען אז זיי זיינען יוצא מיט צדקה אליין, צדקה איז א גרויסע זאך אבער דערמיט אליין וועט מען זיך ניט אויסלייזן, מען דארף תשובה טאן.

שמירת שבת, — עס איז דא אזעלכע וועלכע מיינען אז א פייפער טראגן שבת מעג מען, זיי זיינען אינשורנט אויף א שומרי שבת סעמע־טערי; פאר 7 הונדערט דאלאר האט ער זיך געקויפט א פלאץ אויף א שומרי שבת סעמעטערי, מיינט ער אז דער מלאך דומה וועט אים ניט קענען נוגע זיין, און ער אליין טראגט א טיכעלע אום שבת. ער קומט אין בית המדרש, ער הערט מען לערנט א משנה משניות, א משנה אבות — עס איז קיין זאך ניט נוגע וכו', עס איז שווער צו ריידן און מען טאר ניט ריידן, אבער מען מוז זאגן אז אין דעם איז תלוי זיין לעבן און דער לעבן זיין ב"ב שי'. אט דער זעלבער איד וואס אין דער היים האט ער געטראגן א בארד און פיאות, איז ער אין אמעריקא גיווארן א קל הדעת, דאס אלץ נעמט זיך פון "קאלט־קייט". די אלטע אידענע וואס שטאמט פון א קליין אידיש שטעטל אין יורא גייט דא קויפן אין סטאר דוקא אין שבת, און זי ווייסט ניט אז מיט דעם ברייגנט זי אירע קינדער לקבורה ר"ל. אז מען היט ניט טהרת המשפחה ברייגט מען קינדער פסולים. די אי־דענע פארגעסט אין גאנצן על גזעה ביורא, עס איז געווארן א היתר, אין אמעריקא מאג מען, גלייך ווי אמעריקא האט חלילה גימאכט א אנדער רבוש"ע חלילה, א אנדער תורה חלילה. כבר ראינו במוחש מאלה שהתרחקו מהיה־דות מה הי' הסוף עמהם ל"ע.

מ'דארף זיך ניט מישן בכבשי דרח־מנא, אבער מ'דארף זיך רעכענען מיט די צייט, עס איז א קורצע צייט תשובה צו טאן, די איצטיקע חבלי משיח שרייען צו אונז, שובה ישראל! שובה בני ישראל! שובה בנות ישראל!

עס איז א חוב און א מצוה צו מציל זיין אינער דעם אנדערן, יעדער דארף זאגן דעם צווייטן אין סטריט, ברודער! האב רחמנות אויף זיך און אויף דיינע בני בית, שטעל אויף א דור אז משיח זאל קענען א קוק טאן אויף זיי. מען דארף תשובה טאן, אויף אלץ העלפט תשובה, 20 יאר קיין תפילין ר"ל ניט געלייגט, די נקודת היהדות קען מעורר זיין צו תשובה. תשובה מיינט ניט רייסן זיך די האר פון קאפ, תשובה היא בלב, תשובה מיינט, אפהיטן מקוה, כשרות, תפילין וכו'. און אז מען וועט טאן תשובה באמת, דארף מען האפען, אז א חלק הגון פון די חבלי המשיח וועט צוגענומען ווערן.

מען האט דא פריער דערמאנט וועגן די ענינים פון אגודת חב"ד, וויל איך זאגן אז הקוה"ק און מרכז לעניני חינוך האט ניט קיין שייכות צו אגר"ח.

הוספה

זונטאג, י"ט אדר, ה'תש"ב *

— צו די מדריכים פון מסיבות שבת —

דער שבת פון א בן תורה דארף זיין פולע זעקס און צוואנציק שעה. די צאל 26 איז כנגד שם הוי'. דאס מיינט אז אויף די הייליקע פיר און צוואנציק שעה פון שבת קדש בעדארף מען מוסיף זיין א שעה מלפניו מחול אל הקדש און מוסיף זיין א שעה מלאחריו, ממשיך זיין דעם עונג שבת אין די אנקומענדע ימי החול.

אויף שבת קדש שטייט מני' מת־ברכין כולא יומיא — פון דעם הייליקן שבת ווערן געבענטשט די אלע טעג פון דער וואך. ווען מען היט דעם שבת ווי עס בעדארף צו זיין, ברענגט ער אריין א ברכה אין אלע טעג פון דער וואך.

אלע 26 שעה פון דעם שבת דארפן אויסגענוצט ווערן פון א בן תורה אין קדושה, אין תורה און אין עבודה, הן אליין לערנען און הן ווירקן אויף אנדערע אז מען זאל לערנען. אודאי דארף מען אויך עסן און שלאפן. די איבעריקע צייט אבער דארף מען אויסנוצן אויף דאוונען און לערנען.

אז א בן תורה ניצט אויס דעם הייליקן שבת אויף אומגיין שפאצירן און אין דברים בטלים איז ער ח"ו בכלל פון מחטיא הרבים. מ'זאגט: אז א בן תורה גיט אוועק די הייליקע שעות פון שבת אויף שפאצירן און דברים בטלים, וואס זאלן פראסטע אידן טאן? סיידן אז מען רעדט אין לערנען אין דער צייט פון שפאצירן, קען מען גיין אויף א האלבע שעה אדער שעה.

אויך אייער דערציאונגס אורבעט שבת אין די מסבות פון די קינדער דארף זיין אין אופן וואס מני' מתברכין כולא יומא; דאס מיינט אז די גוטע אויפפירונג פון דעם שבת'דיקן טאג זאל ווירקן אויף די קינדער אויף דער גאנצער וואך, אז זייער אויפ־פירונג זאל זיין ווי נויטיק.

אייער ארבעט אין מדריך זיין די קינדער זאל איך געבן א חזוק ביהדות און כחות און איהר זאלט זוכה זיין צו זיין פון די מזכי הרבים; איר אליין זאלט מצליח זיין אין לערנען און יראת שמים און אייערע עלטערן מיט די פאמיליעס יחיו זאלן זיין באגליקט בגשמיות ורוחניות.

---

* ע"ן גדסם בלקו"ד ח"ג תקלג, א ואילך.

לעילוי נשמת

הרה״ית הרה״ח ר׳ **מרדכי צבי** ע״ה

בן הרה״ח ר׳ **חיים יוסף שלמה** ע״ה

גרינולד

נפטר ג׳ אייר, ה׳תשע״ח

ת׳ נ׳ צ׳ ב׳ ה׳

נדפס על ידי ולזכות נכדו

הרה״ת ר׳ **יוסף שלמה** וזוגתו מרת **מרים**

בניהם ובנותיהם

שרה, מנחם מענדל, זלדה לאה, חיים יצחק ושיינא

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות ובריאות

גרינולד

ISBN 978-0-8266-5401-4

